

ბურამ გვერდნითელი

ლიტერატურული

ნახევრები

პოეტიკები

პოეზიკა

„მერანი“
თბილისი
2005

წინათქმა

ჩემი ნაწერები, შეიძლება ითქვას, მთლიანად მეოცე საუკუნის, უფრო კი მისი მეორე ნახევრის ქართულ მწერლობაზეა.

მთავარ საფიქრალად ჩემი თაობის, „სამოციანელების“ ანუ „ცისკრელების“ თანადგომა მქონდა. შეძლებისდაგვარად ვედექი მხარში, ექომაგობდი, ვმეგობრობდი, ვშუამდგომლობდი მკითხველებთან. მათი შემოქმედება მემამყებოდა, ნაკლი კი გულსა მტკენდა.

ეს ყველაფერი თავმოყრილია და ჩანს ნიგნებში „მწერლებსა და მწერლობაზე“ (1989), „ნაფიქრ-ნაიმედარი“ (1991), „თანამედროვენი და თანამედროვეობა“ (1994), „ფიქრი და განსჯა“ (2002).

აქკიამოკრებილია, ჩემია ზრით, უფროსაყურადღებო წერილები და მოსაზრებები მწერლობაზე. მასალის სიმრავლემ და მოცულობამ მაიძულა მეტ-ნაკლებად, ზოგჯერ დიდადაც შემემცირებინა პირველწყაროები, რომ როგორმე ერთ ტომში ჩამეტირა. ამავე მიზეზით ვერ შევიტანე წერილები ხელოვნებაზე (უფრო ქართულ კინოზე).

ნიგნი, ცხადია, რედაქტირებულია ჩემს მიერ, მაგრამ, ვაცხადებ, სადღეისო ვითარებით პრინციპულად არაფერია მასში შეცვლილი, თუნდაც იმ „უბრალო“ მიზეზით, რომ დღესაც ადრინდელ თვალსაზრისზე ვდგაეარ.

აკტორი

რედაქტორი მილიცა ჯაფარიძე

მხატვარი გიორგი წერეთელი

ნარკვევები, პორტრეტები

პატარა სამყაროს დიდი მწერალი

ქართულ მწერლობას არაერთი დიდოსტატი ჰყოლია. მათ რიცხვს მიეკუთვნება დავით კლდიაშვილიც, ვინც ცხოვრებისეული სიმართლით სავსე ნაწარმოებებით, დახვეწილი, მსუყე ფერებით შესრულებული მხატვრული სურათებით მნიშვნელოვნად გაამდიდრა და გაამრავალფეროვნა ეროვნული ლიტერატურა.

ქართული მწერლობის ხანგრძლივ და მდიდარ ისტორიაში დიდი წვლილი აქვს კრიტიკული რეალიზმის ლიტერატურას, რომლის ერთ-ერთი უთვალსაჩინოესი წარმომადგენელიც იყო დავით კლდიაშვილი. მან თავისი ფუნჯით ფაქტობრივად დაასრულა ეს ეპოქა ჩვენს მწერლობაში.

ერთი გარემოება კიდევ უფრო თვალსაჩინოს ხდის დავით კლდიაშვილის შემოქმედების მნიშვნელობას ქართული ლიტერატურისათვის. კრიტიკული რეალიზმი დასავლეთევროპულ და რუსულ ლიტერატურებში მხატვრული პროზის უმაგალითო აღმავლობით აღინიშნა, რისი თქმაც ქართულ მწერლობაზე უთუოდ ძნელდება. ისტორიულად იმდენად ძლიერი იყო ტრადიციები პოეზიისა ქართულ ლიტერატურაში, რომ მან კრიტიკული რეალიზმის ეპოქაშიც კი ლიდერობა შეინარჩუნა და რომ არ გვექონოდა კლდიაშვილის შემოქმედება, ქართული მხატვრული პროზა დიდად გაფერმკრთალდებოდა.

ლეო ქიაჩელი ერთ-ერთ თავის წერილში ასეთ კითხვას სვამს: „რატომ არის მაინცდამაინც დიდი მწერალი დავით კლდიაშვილი, როცა მთელი მისი ნაწერების კრებული ორ წიგნსაც კი კარგად ვერ ავსებს, ხოლო შინაარსით ძლივს იტევს ავტორის დროინდელი გალატაკებული და ნახევრად მშვიერი ზემო იმერეთის ისეთი სოფლების ცხოვრების ამბებს, რომლებიც არც ერთ რუკაზე სულ პატარა წერტილებითაც კი არ არიან აღნიშნული?“ და თვითონვე პასუხობს: „საქმეც ეს არის. როგორც ბუნებაში, ისე ლიტერატურაში ზომას გადამწყვეტი მნიშვნელობა არა ჰქონია. მთავარი ყოფილა ხარისხი, რასაც ასე ბრწყინვალედ ამტკიცებს დავით კლდიაშვილის შემოქმედება“.

ამ ორ ფრაზაშია უბრალო გასაღები ქართული ლიტერატურის ერთ-ერთი მოკრძალებული და თავმდაბალი, თუმცა უბადლო კლასი-

კოსის შემოქმედებისა. ასე ორი სიტყვითაა გახსნილი ჩვენი ერთ-ერთი უსაყვარლესი მწერლის პოპულარობის მთელი საიდუმლოება.

დავით კლდიაშვილის შთაგონება, მისი ფიქრი და თვალი მხოლოდ ზემო იმერეთის გალატაკებულნი, დაბეჩავებულნი, სულიერად და ფიზიკურად გატეხილი აზნაურების ყოფისკენაა მიმართული. აბა, ამაზე პატარა სამყარო რაღა შეიძლება იყოს? მაგრამ ამ მკაცრად ლოკალიზებულ სამყაროსა და ერთფეროვან მასალას როდი შეუზღუდავს მწერალი გამოემყდვენებინა თავისი დიდი და მხურვალე გული, საოცარი ნიჭიერება, რის გამოც დამსახურებულად მივიჩნევთ ერთ-ერთ უბრწყინვალეს მწერლად, უყოყმანოდ ვახსენებთ მის თხზულებებს ლიტერატურის შედეგების გვერდით.

პატარა სამყარომ არ შეუშალა ხელი დავით კლდიაშვილს თავის მოთხრობებში ჩაექსოვა ღრმა და ფაქიზი ჰუმანიზმი, რისი წყალობითაც ზემოიმერელი აზნაურების კერძო ტრაგედია ზოგადადამიანურ გრძნობათა და განცდათა სიმალლემდეა აყვანილი. მაგრამ, სამწუხაროდ, პატარა ერის შვილობამ შეუშალა ხელი მწერალს თავისი ნიჭის ბრწყინვალეობა და მხურვალეობა გულისა, რაც ასე თვალსაჩინოა ქართველი მკითხველებისათვის, დიდი მასშტაბებით სხვათათვისაც საცნაური გაეხადა.

დროგადასული და ფერდაკარგული ფეოდალურ-აზნაურული წოდების ტრაგიკომიკური ყოფა, წარმოსახული მხატვრულად, თითქმის ყოველი ერის ლიტერატურამ შემოუნახა მემკვიდრეობას. ჯერ კიდევ სერვანტესის შედეგამდე რამდენიმე ათეული წლით ადრე, თვით ესპანურ, იტალიურ თუ სხვა ქვეყნების ლიტერატურებში დაიძებნება ამ პრობლემასა თუ თემებზე აგებული ნაწარმოებები.

არც ერთ წოდებასა თუ კლასს ისე შინაგანად გამოფიტულს, სიცოცხლისა და ბრძოლის უნარდაკარგულს, დაკნინებულსა და დაბეჩავებულს არ დაუტოვებია ასპარეზი, როგორც ეს თავადაზნაურობას მოუვიდა, ამასთანავე, არც ერთ წოდებასა თუ კლასს არ ჰქონია ისეთი ამპარტავნული სული, როგორც თავადაზნაურობას. და აი, ერთ მშვენიერ დღეს, როდესაც ისტორიული განვითარების გარდუვალობით, ვერ შეინარჩუნეს და დაკარგეს თავიანთი პრივილეგიებული მდგომარეობა, მაგრამ სამაგიეროდ შეინარჩუნეს და არ დაკარგეს ამპარტავნული სული, ისინი ტრაგიკომიკურ მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ.

პროცესი თავადაზნაურობის დეგრადირებისა რამდენიმე ათეულ წელს კი არა, რამდენიმე საუკუნესაც გრძელდებოდა. ეს სხვადასხვა

ქვეყნის ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ცხოვრებაზე იყო დამოკიდებული. ამ პროცესის დასაწყისისთანავე სერვანტესმა შექმნა თავისი უკუდავი რომანი, რომელიც სავსეა სიმბიარულით, მაგრამ მიუხედავად ამისა, მაინც სამგლოვიარო საგალობელს წარმოადგენდა თავადაზნაურობისათვის. შემდეგ, როდესაც ეს პროცესი სხვა ქვეყნებსაც მოედო, იქაც გამოჩნდნენ მეტ-ნაკლები ნიჭისა და ღირსების ეროვნული სერვანტესები, რომელთაც იუმორითა და სატირით გააცილეს თავადაზნაურობის ფიტული. ქართველი სერვანტესობა კი დავით კლდიაშვილს ხედა ნილად.

თავისი მემუარების წინასიტყვაში დავით კლდიაშვილი წერდა: „აქ არაფერი შეფერადებული არ იქნება, იქნება მხოლოდ სინამდვილე, სინამდვილე, რომელსაც გადაუხრელად ვემსახურებოდი მთელი ჩემი მწერლობის განმავლობაში“.

მართლაც, დიდი რეალისტის თვალთ უყურებდა და აკვირდებოდა მწერალი მე-19 საუკუნის მიწურულის ქართულ სინამდვილეს და მთელი მისი შემოქმედებაც უშუალო შთაბეჭდილებებითა და განცდებითაა შთაგონებული.

ქართული სოფლის ყოფა-ცხოვრება იყო ის დაუშრეტელი წყარო, რომელიც კვებავდა მწერლის მხატვრულ ფანტაზიას, ხოლო ამ ფანტაზიით შექმნილი სურათები ისეთი დიდი მხატვრული განზოგადებით ხასიათდება, ამასთან, ისეთი მსუყე და ცოცხალი ფერების გამაა, რომ თავისუფლად შეგვიძლია ამოვუყენოთ გვერდში მსოფლიო ლიტერატურის მარგალიტებს.

დავით კლდიაშვილი დაიბადა 1862 წელს იმერეთში, ახლანდელი თერჯოლის რაიონის სოფელ სიმონეთში, ხელმოკლე აზნაურის, სამსონ კლდიაშვილის ოჯახში. თუ მისი ჭაბუკობის ხანას გავეცნობით და მის ოფიციალურ სწავლასა და სამსახურს გავიხსენებთ, ძნელი დასაჯერებელი იქნება, რომ ასეთი ბიოგრაფიის მქონე ადამიანი გახდა ქართული სოფლური ყოფის უბადლო მხატვარი. ეს მოხდა „ღვთით მიმადლებული“ ნიჭისა და მწერლის შინაგანი სწრაფვის წყალობით, რომელთაც არაფერი ჰქონდათ საერთო მის ოფიციალურ საქმიანობასთან. თორემ, სად მეფის რუსეთის არმიის ოფიცერი, ვინც სამ ათეულ წელზე მეტი შესწირა ამ საქმეს და სად ქართული სოფლის მოსიყვარულე და მოჭირნახულე მწერალი, ვისთვისაც იმერული ოდის მკვიდრთა გარდა თითქოს არავინ არსებობდა ამ ქვეყანაზე.

დიდხანს და დაბეჯითებით წვრთნიდნენ დავით კლდიაშვილს, რომ მისგან უთვისტომო, რუსული არმიის ერთგული მსახური აღეზარდათ, მაგრამ ბავშვობაში იმერეთის მზითა და, განსაკუთრებით კი, იმერეთის სოფლის მკვიდრთა მიერ გამთბარი გული ვერაფრით გაუცივეს.

დავითი ღარიბი აზნაურის ოჯახიდან იყო, მაგრამ მამამისი არც ისე ხელმოკლე ყოფილა, რომ ოჯახი ვერ გამოეკეცება. სამსონ კლდიაშვილი მოხელედ მუშაობდა ქუთაისში. ბავშვის პირველი აღმზრდელი იყო დედამისი, შეძლებული იმერელი აზნაურის, ნიკო ლოლობერიძის ქალიშვილი კესარია. მემუარებში დავითი სიყვარულით იხსენებს გადიას, ვინც თავისი ცხოვრება კლდიაშვილების ოჯახს შეაღია. მაგრამ ყველაზე დიდი კვალი, როგორც ჩანს, პატარა დავითის მეხსიერებას მათი ოჯახის ნაყმევმა სიმონა აშოლტიამ დაამჩნია, „რომელმაც აუარებელი ლექსი იცოდა, ზღაპრის შნოიანი მომყოლი იყო, იცოდა ათასი სხვადასხვა არაკი, ნათქვამები, ძველი ამბები; იცოდა ვახტანგ მეფის კანონების მრავალი მუხლი და შესაფერ ლაპარაკში მოჰყავდა ხოლმე“. იჯდა ეს მრავალჭირნახული, თავისებურად განსწავლული, განათლებული კაცი ყალიონით ბუხრის პირას და პატარა დავითს ქართული სიტყვისა და აზრის სიყვარულს უღვივებდა.

ამათ გარდა ბევრი მოყვარე, მეზობელი თუ მოსამსახურე ჰყავდა კლდიაშვილის ოჯახს, ვისთან ურთიერთობაშიც ყალიბდებოდა მომავალი მწერლის ხასიათი და შეგნება. ღრმა მოხუცებულობაშიც კარგად ახსოვდა მწერალს თავისი ერთ-ერთი გამზრდელის, ღარიბი გლეხის, ლევან გიორგაძის ქალიშვილის, ეკას მიერ ოსტატურად ნაამბობი ზღაპრები.

ხალხური სიბრძნე იყო ის წყარო, რასაც პირველად დაენაფა პატარა დავითი. იმავ ხალხურმა სიბრძნემ ასაზრდოა ხანგრძლივი ცხოვრების მანძილზე. მარტო ამას როდი უმადლოდა მწერალი თანასოფლელებს. მათვე ასწავლეს და შთაუწერგეს ჭაბუკს მშობლიური ენის სიყვარულზე არანაკლებ ძვირფასი გრძნობა — ადამიანის სიყვარული. იმავ მემუარებში დავით კლდიაშვილი წერს:

„ამან შეაყვარა ჩემი თავი ჩვენს მეზობლებს და ტკბილ სიყვარულში გამატარებინა ჩემი ბავშვობა. მე რომ ეზოდან ფეხს გადავდგამდი — სახლში პირდაპირ დატვირთული ვბრუნდებოდით ხოლმე მე და ჩვენსა გოგოდ მდგომი ელისაბედი — არ იქნებოდა, რომ ჩემს დამნახველს ან ქოჩორა ვარიკა, ან ვაშლი, ბია, ჩურჩხელა, ტკბილი კვერი

და ამგვარი არ ეჩუქნა. ამ სიყვარულიანობის წყალობით ჩემი გული ადამიანის სიყვარულს ეჩვეოდა და სწავლობდა“.

აი, სწორედ ეს დიდი სიყვარული მშობლიური ენისა, კუთხისა და, რაც მთავარია, ადამიანისა, რაც დავით კლდიაშვილს ბავშვობიდან ჩაუნერგეს უბრალოდ და თავისთავად, იყო ის ძალა, რამაც მწერალი ათას განსაცდელსა და ცდუნებაში პატიოსნად, ალალ-მართლად გამოატარა და წარმოშვა ის დიდებული მხატვრული მემკვიდრეობა, დღეს რომ ქართული კულტურის საგანძურს ასერიგად ამშვენებს.

ცხრა წლის დავითი 1872 წელს, სხვა ორმოც ქართველ ბავშვთან ერთად, კიევის სამხედრო სასწავლებელში, ეგრეთ წოდებულ „მილიუტინის სამხედრო გიმნაზიაში“ გაამწესეს. მართალია, ზოგიერთ აღმზრდელს კლდიაშვილი მაღლიერებით იხსენებს თავის მემუარებში, მაგრამ გიმნაზიის მესვეურთა სულისკვეთებას კურბატოვები გამოხატავდნენ, რომელნიც არარუს მოსწავლეებს „ტატარჩუკებს“ ეძახდნენ და ყოველ ღონეს ხმარობდნენ იმისათვის, რომ მათთვის რუსეთის იმპერიის მორჩილ მსახურთა მონური სული ჩაენერგათ. პირველ რიგში შეტევა მშობლიურ ენაზე მიიტანეს, ისე დაქსაქსეს ბავშვები, რომ იძულებული გახადეს, მხოლოდ რუსულად ელაპარაკათ.

სამი წელიწადი დაჰყო ასეთ მდგომარეობაში დავით კლდიაშვილ-მა და როდესაც არდადეგებზე მშობლიურ მხარეს მიაშურა, ქუთაისიდან სიმონეთში თარჯიმნად ბიძაშვილი წაიყვანა, რადგან ქართული აღარ იცოდა, დედამისს კი რუსული არ გაეგებოდა.

ბევრს არ ეყო წარგზავნილთაგან ნებისყოფა ან სიყვარული მშობლიური ენისადმი და მხოლოდ რამდენიმემ არ დაივიწყა საბოლოოდ ქართული. მათ შორის, პირველ რიგში პატარა დავითი შეაძრწუნა ველიკორუსული პოლიტიკის საშიშროებამ. აქ, სოფელში იგრძნო, თუ რა გადაგვარების გზაზე იყო შეტყუებული და განწირული ადამიანის გაშმაგებით შეუდგა დაკარგულის აღდგენას.

ამ მწარე გაკვეთილით გამოფხიზლებული და ღრმად ჩაფიქრებული ახალგაზრდის შეცდენას კვლავაც ბევრს ეცადნენ, მაგრამ ამაოდ. კიევში დაბრუნებული დავითი დაუმეგობრდა უფროს თანამემამულეებს, სასულიერო აკადემიის სტუდენტებს, რომელთა შორის ნიკო ლომოურიც იყო. ამის შემდეგ გადაგვარება აღარ ელოდა, მით უმეტეს, რომ სასთუმალთან გაზეო „ივერიის“ ნომრები ელაგა. სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ დავით კლდიაშვილი ბათუმში

დასახლდა და ოცდაექვსი წელი დაჰყო აქ როგორც სამხედრო მოსამსახურემ.

მართალია, დავით კლდიაშვილს მეფის რუსეთის არმიის ოფიცრის სამოსელი ეცვა, მაგრამ მუნდირის ქვეშ დიდი ჰუმანისტისა და კეთილშობილი ადამიანის გული უცემდა. იგი ერთ-ერთი ქომაგი იყო ბათუმელი მუშებისა, რის გამოც ოფიციალურ წრეებში ეჭვის თვალთ უცქერდნენ. მწერალმა უარი თქვა ესროლა გაფიცულთათვის და აქტიური მონაწილეობა მიიღო პოლიტიკურ დემონსტრაციაში, რაშიც გადაიზარდა ოდესაში ებრაელთა დარბევის დროს შავრაზმელთა ხელით მოკლული ახალგაზარდა მეცნიერის, საბა კლდიაშვილის ნეშტის ბათუმში ჩამოსვენება.

სარდლობამ გადაწყვიტა თავიდან მოემორებინა არასაიმედო ოფიცერი და დაითხოვეს კიდევ სამსახურიდან. ამის შემდეგ საცხოვრებლად ქუთაისში გადასახლდა, სადაც ჯერ ქალაქის თვითმმართველობაში მუშაობდა, ხოლო შემდეგ კი შავი ქვის მრეწველთა საბჭოში. პირველ იმპერიალისტურ ომში სამხედრო მოვალეობის მოხდის შემდეგ მწერალი მშობლიურ სოფელ სიმონეთში დასახლდა და იქ გაატარა სიცოცხლის უკანასკნელი წლები.

1930 წელს დავით კლდიაშვილს სამწერლო მოღვაწეობის ორმოცი წლის იუბილე გადაუხადეს, რაც ნამდვილ სახალხო დღესასწაულად გადაიქცა. ასე, საყოველთაო სიყვარულსა და პატივისცემაში დაასრულა სიცოცხლე 1932 წელს ღვანლმოსილმა მწერალმა, ქართული კრიტიკული რეალიზმის ლიტერატურის ბრწყინვალე წარმომადგენელმა.

თუმცა ეფექტური და მყვირალა ფაქტებით არ იყო სავსე დავით კლდიაშვილის ბიოგრაფია, თუ თვალს გადავაელებთ მის მშფოთვარე ცხოვრებას ჯერ ბათუმში, შემდეგ კი ქუთაისში, თუ გავიხსენებთ როგორ ეწინააღმდეგებოდა ოფიციალურ წრეებს და ესარჩლებოდა მშრომელებს, როგორ ფხიზლად იდგა ეროვნული ინტერესების სადარაჯოზე, იმდენად, რომ ანტიქართული გამოხდომებისათვის დუელშიც კი გამოიწვია „ჩერნომორსკი ვესტნიკის“ თავგასული შავრაზმელი რედაქტორი ვინმე პალმა, თუ აგრეთვე იმასაც გავიხსენებთ, როგორ იღვწოდა იგი ქართული კულტურის პროპაგანდისა და პოპულარიზაციისთვის, მაშინ ამკარა გახდება, რომ დავით კლდიაშვილმა თავისი საზოგადოებრივი მოღვაწეობითაც პირნათლად მოიხადა ვალი მშობელი ქვეყნისა და ხალხის წინაშე.

უკვე ახალგაზრდულ ასაკში დაეტყო დავით კლდიაშვილს მის-
წრაფება შემოქმედებითი შრომისაკენ. ინტენსიურად თარგმნიდა
ქართულად გერმანულიდან და ფრანგულიდან, აგრეთვე, ქართუ-
ლიდან რუსულად. პირველი წარმატება 1885 წელს ხვდა წილად,
როდესაც ჟურნალ „თეატრში“ დაიბეჭდა მისი თარგმანი. პატარა
კორესპონდენციებსაც აგზავნიდა ბათუმიდან თბილისის ჟურნალ-
გაზეთებში.

ყოველივე ამან თანდათან მოამწიფა მწერლობისადმი კლდიაშვი-
ლის შინაგანი ლტოლვა და ერთ დღეს ახლო მეგობრებს — გრიგოლ
ვოლსკისა და ალექსანდრე აბაზაძეს საკუთარი მოთხრობა წაუკითხა.
ვოლსკიმ შეაწყვეტინა კითხვა და მეგობრული სიცილით ჰკითხა:
„დათიკო!.. შენ კორესპონდენციას წერ თუ მოთხრობას?“ ეს შენიშე-
ნა ორი წლის შრომად დაუჯდა დავითს და პირველი დაწუნებული ჩა-
ნაფიქრიდან ორი მოთხრობა შეიქმნა: „შერისხვა“ და „მსხვერპლი“.

ეს იყო პირველი და უკანასკნელი შემთხვევა, როდესაც დავით
კლდიაშვილს ნაწერი დაუწუნეს. ყოველ მის ნაწარმოებს, პირველი
დაბეჭდილი მოთხრობიდან მემუარებამდე, ქართველი საზოგადოე-
ბრიობა და კრიტიკა დიდი სითბოთი და გულისხმიერებით ხვდებოდა.
კიტა აბაშიძე, ივანე გომართელი, ილია ნაკაშიძე და სხვები მაღალ
შეფასებას აძლევდნენ დავით კლდიაშვილის ნაწარმოებებს. ამიტომ
იყო, რომ მემუარები დავით კლდიაშვილმა ასეთი მადლიერებით აღ-
სავესე სიტყვებით დაამთავრა:

„ეს სითბო, ეს სიყვარულიანობა თან ახლდა ჩემს ლიტერატურულ
შრომას, არასოდეს არ დაკლებია იგი და ამიტომაც ჩემი გავლილი
ლიტერატურული გზა ბედნიერად გავლილ გზად მიმაჩნია“.

1894 წელს ჟურნალ „მომამბეში“ დაიბეჭდა დავით კლდიაშვილის
პირველი მოთხრობები: „შერისხვა“, „მსხვერპლი“, „სოლომან მორ-
ბელაძე“, „წაფელი გული“. მას შემდეგ მწერალი სისტემატურად
აქვეყნებდა მოთხრობებს სხვადასხვა ქართულ ჟურნალებსა და
გაზეთებში. პირველივე მოთხრობები ქართული სოფლის ყოფა-ცხ-
ოვრებას უძღვნა მწერალმა და ამ თემისათვის არ უღალატნია ხან-
გრძლივი შემოქმედებითი მოღვაწეობის მანძილზე.

თუმცა კლდიაშვილის შემოქმედებას თემატური ცვლილებანი არ
განუცდია, თანდათანობით შეიცვალა მწერლის მიდგომა და საბო-
ლოოდ მან იპოვა ის კუთხე თვალთახედვისა, გამოიმუშავა ის მანერა
წერისა, ჩამოიყალიბა ის საკუთარი სტილი, რამაც სახელი და დიდე-

ბა მოუტანა და რის გამო მწერლის ერთი აბზაციც კი შეუცდომლად გამოირჩევა უამრავ სხვათაგან.

ჟურნალ „მომამის“ რედაქტორი ალექსანდრე ჭყონია მონ-ონებით შეხვდა დავით კლდიაშვილის პირველსავე მოთხრობებს — „შერისხვასა“ და „მსხვერპლს“, გულმოდგინედ სთხოვდა სხვა ნაწარ-მოებებიც მიეწოდებინა რედაქციისათვის, მაგრამ ეს მაინც არ იყო კლდიაშვილის შემოქმედებითი სახისა და ხასიათის განმსაზღვრელი ნაწარმოებები.

ამ ხაზს რომ გაჰყოლოდა დავით კლდიაშვილი და არ მოეძებნა საკუთარი, ხელშეუხებელი ყამირი მოთხრობებისათვის, რაც მთა-ვარია, რომ არ გამოემუშავებინა ის თვალთახედვა ცხოვრებისეული მოვლენებისა, რაშიც გამჟღავნდა მწერლის უსაზღვრო და უმაგალ-ითო ჰუმანიზმი, მაშინ დარჩებოდა ოდენ ერთ ნიჭიერ და საინტერ-ესო მწერლად.

„შერისხვაცა“ და „მსხვერპლიც“, აგრეთვე კიდევ რამდენიმე სხვა მოთხრობაც, ხალხოსნების უკვე გატკეპნილ გზას აგრძელებდა. მწ-ერლის პირველი ნაწარმოებები რომ ასეთი ხასიათისა იყო, მოულოდ-ნელი არაფერია. თუ გავითვალისწინებთ, რომ დავით კლდიაშვილის ინეტერსები ქართული სოფლის მძიმე ცხოვრებას დასტრიალებდა თავს და იმასაც გაეცხენებთ, რომ მისი მსოფლმხედველობის ჩამოყ-ალიბებაში უპირველესი ღვანლი ნიკო ლომოურს მიუძღვის, გასაგები გახდება ხალხოსნური ტენდენციების ასე მძლავრი გამომჟღავნება. ეროვნულ ნიადაგს მოკლებული დავით კლდიაშვილი, ვინც კიევის გიმნაზიაში ქართული სულის შენარჩუნებას ცდილობდა, ხსნას ნიკო ლომოურთან ურთიერთობაში ხედავდა და რა გასაკვირია, რომ ამ გა-ნათლებულსა და სათნო ადამიანს, ვისაც გულწრფელ პატივს სცემ-დნენ რუსი სტუდენტებიც, დიდი გავლენა მოეხდინა უმცროს თანამ-ემამულეზე.

დავით კლდიაშვილი მემუარებში იხსენებს, თუ რა აუნერელი სიხ-არული მოჰგვარა მოთხრობამ „ალი“, როცა ნიკო ლომოურმა თავისი ტკბილი ხმით წაუკითხა კიევში მოსწავლე ქართველებს. ამ მოთხრო-ბას ისეთი შთაბეჭდილება მოუხდენია გიმნაზიელ დავითზე, რომ უთარგმნია კიდევ და მოსკოვის ჟურნალ „რუსკი ვესტნიკის“ რედაქ-ციაში მიუტანია. თარგმანი არ დაუბეჭდეს იმ მოტივით, რომ მეტად დაუჯერებელი ამბავიაო მოთხრობილი. ალექსანდრე ჭყონიაც თავის ბარათში, რომლითაც მადლობას უხდოდა კლდიაშვილს მოთხრობი-სათვის „მსხვერპლი“, წერდა: „აღწერილი სურათი მეტად შავ-ბნე-

ლია, მძიმე შთაბეჭდილებას ტოვებს". მერე უმატებდა: „ნუთუ მართლა ასეთი სიბნელით არის მოცული სოფლის ცხოვრება; საჭიროა უფრო შენელება სურათის“.

„ეს რჩევა მიუღებელი დარჩა ჩემგან: ის კი არა, ვნანობდი, რომ ბევრი რამ გამომრჩა აჩქარების გამო“, — წერდა დავითი მემუარებში.

ქართული სოფლის ცხოვრების ბნელი, მძიმე, შემადრწუნებელი, მაგრამ მართალი სურათები დაგვიხატა მწერალმა პირველ მოთხრობებში, „შერისხვასა“ და „მსხვერპლში“. მას სხვაზე მეტად უკლავდა გულს ქართველი გლეხის გამოუვალი მდგომარეობა. და თუ ყოველივე ეს მხატვრული სიტყვის ძალით ყველასათვის საცნაური გახადა, მხოლოდ იმიტომ, რომ შეძლებისდაგვარად ეშველა განწირული გლეხობისათვის.

უმეცრება, სიბნელე, რელიგიური ფანატიზმი გლეხისა, ვისაც გულს უღრღნიდა საუკუნეებით გამჯდარი შიში და სიხარბე მინისა, სოფლის ყოფა-ცხოვრებაზე სუდარასავით გადაფარებული პატრიარქალური წყვიდიადი, — ყველაფერი ეს თვალნათლივ წარმოსახა დავით კლდიაშვილის ხალხოსნური პოზიციებიდან შექმნილ მოთხრობებში. აქ მკითხველი არ წაანყდება რთულ სიუჟეტებს, მოქმედება მეტად სადად, შეიძლება ითქვას, მარტივად ვითარდება. არც გმირების ხასიათებისა და საქციელის ფსიქოლოგიურ მოტივირებას ცდილობს ავტორი, უბრალოდ გვიყვება ამბავს და თვით ამბავია შემადრწუნებელი. მასში ცხადად ჩანს მთელი ის ჭრუჭიანი ქაფი, რაც ცხოვრების მდინარებას ზედაპირზე მოეგდო, წმინდა და ადამიანური კი სადღაც დაეღეჭა.

„შერისხვაში“ მწერალი მოგვითხრობს სოფლის წინააღმდეგ კაცია საგუნაშვილის ქიშპობისა და ბრძოლის შესახებ, რაც ამ უკანასკნელისათვის ტრაგიკულად სრულდება. ის „ორიოდ მტკაველი“ მინა კაცია საგუნაშვილისა, სოფელს გზის გასაყვანად რომ სჭირდებოდა, ბევრს არაფერს დააკლებდა მის პატრონს, მაგრამ მესაკუთრული ბუნება, სიხარბე და სიჯიუტე გონებას უბნელებს კაციას. იგი უპირისპირდება მთელ სოფელს, თავისსავე მოკეთებესა და მეზობლებს. როდესაც სასამართლო სოფლის სასარგებლოდ გადანყვეტს საქმეს, კაცია ხატს მიმართავს შურის საძიებლად. ხატზე გადაცემა შიშის ზარს დასცემს ხალხს. გამწარებული, გონებადაკარგული კაცია ვერ გაუძლებს ამდენ შფოთვას, მღელვარებას და გარდაიცვლება მარტოდმარტო, ყველასაგან მიტოვებული, საფლავამდეც კი არავინ მიაცილებს.

ცრურნმენის შემადრწუნებელი სურათი დაგვიხატა მწერალმა მოთხრობაში „მსხვერპლი“. ახალგაზრდა მარინე მსხვერპლია არა მარტო ძველი ადათ-ჩვეულებისა, რასაც ასე თავგამოდებით იცავს მისი დედამთილი, არამედ, რაც მთავარია, მსხვერპლია გლეხობის ბნელი ბუნებისა, ზეციური ძალების ცრურნმენისა. მარინე სიცოცხლით სავსე ახალგაზრდაა, შრომაც ეხალისება და გართობაც, ფეფენაკი გაუტეხია ცხოვრების სიმძიმეს, ადრე დაქვრივებულს მშველელი არავინ ჰყოლია და თვითონ უწევია ცხოვრების ჭაპანი. ფეფენასთვის გაუგებარია მარინეს სიხალისე, ამაში გარყვნილების საშიშროება ელანდება და ამ ნიადაგზე იწყება უთანხმოება ტყუილ-უბრალოდ შეურაცხყოფილ რძალსა და ადათების მიმდევარ დედამთილს შორის. ყველა ხედავს ფეფენას უსამართლობას, მაგრამ მარინეს ვერავინ ექომაგება, რადგან მის დედამთილს კუდიანის სახელი აქვს გავარდნილი. ასე ინგრევა ეს ოჯახი, იღუპება საწყალი მარინე, მსხვერპლი ბნელი ძალების რწმენისა. ასევე მსხვერპლია თვითონ ფეფენაც, ვისთვისაც კუდიანობა დაუნამებიათ და აღარავინ ეკარება.

საინტერესოა ამ საკითხზე თვით ავტორის მოსაზრებაც. „მსხვერპლი“ პიესად გადაუქეთებიათ და გადამკეთებელი რჩევა-დარიგებას სთხოვდა მწერალს. პასუხში დავითი წერდა: „ალაპარაკეთ... ფეფენა არა როგორც მტარვალი, არამედ როგორც თვითონ მსხვერპლი, ბნელი განვალეხული ცხოვრების მსხვერპლი, დატანჯული, გაკაჟებული. ერთი სიტყვით, იმის მთხოვნილი ვიქნები, რომ მხატვრული სიბნელე იქნეს გამოსახული და ის, რომ მსხვერპლად ეწირება ადამიანი. გაბარებთ ფეფენას — უდიდეს მსხვერპლს ამ სიბნელისას!“.

„მსხვერპლში“ პირველად ვხვდებით „გახრეკილი აზნოუშვილის“ სახეს, რომელმაც შემდეგ წამყვანი ადგილი უნდა დაიკავოს დავით კლდიაშვილის შემოქმედებაში. დავით კარუგდელიძე, ვინც გამხდარა საბაბი მარინეს უბედურებისა, უკვე მიგვანიშნებს გალატაკებულ აზნაურის ხასიათის იმ მხარეებს, რაც მთელი სისრულით წარმოგვიდგება მორბელაძეების, სამანიშვილების, მიმინაშვილებისა თუ სხვათა გაცნობისას.

„შერისხვისა“ და „მსხვერპლის“ შემდეგ დავით კლდიაშვილმა დაბეჭდა „სოლომან მორბელაძე“, რომელიც იწყებს ცნობილ ციკლს მოთხრობებისას „შემოდგომის აზნაურების“ შესახებ. ამის პარალელურად, მწერალი კვლავ დიდ ყურადღებას უთმობს გლეხობის დუხჭირ ცხოვრებას და ვერ ელევია ხალხსონურ მოტივებს. მოთხრობებში

„მრევლში“, „მიქელა“, პიესაში „უბედურება“ კვლავ ის შემადრწუნებელი სურათები გლახობის განწირული ყოფისა, კვლავ ის უმეცრება და სიბნელე სოფლისა გადაიშლება მკითხველის თვალწინ.

მწერლის შეგნებაში ხალხოსნური იდეების რწმენის შერყევაზე მიგვანიშნებს მოთხრობა „მრევლში“. ზოსიმე მღვდელი გულმოდგინებით ემზადებოდა საქველმოქმედო მოღვაწეობისათვის, ეგონა, მართლაც შეებას მოუტანდა ხალხს და ხალხიც დაუფასებდა ამაგს, მაგრამ პირველივე ნაბიჯებმა, მწარე გამოცდილებამ მალე დაუნგრია ოცნებები. ხალხი უნდობლად ეკიდებოდა ზოსიმეს, ლუკმის მოზიარეს ხედავდა მასში.

დავით კლდიაშვილს გულს უკლავდა ქართული სოფლის ასეთი ყოფა, ამასთან, უკეთესი მომავლის იმედის ნაპერწკალი ყოველთვის ენთო მასში. ერთხანს ხალხოსნური იდეებით სულდგმულობდა, შემდეგ შეერყა ეს რწმენა, ველარც გზა დაინახა ხსნისა, მაგრამ მომავლის იმედი მაინც არ დაუკარგავს. „მშობლის ნუგეში“, რომელიც ფაქტობრივად მოთხრობის ესკიზს წარმოადგენს და ოდესაში მოღვაწე ქართველ ახალგაზრდა მეცნიერს, საბა კლდიაშვილს ეძღვნება, აშკარად მეტყველებს მწერლის იმედიან განწყობილებაზე.

თუმცა ამადრინდელ მოთხრობებს არ განუსაზღვრავთ დავით კლდიაშვილის მთავარი წვლილი ქართული ეროვნული ლიტერატურის საგანძურში, მათ მაინც დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდათ თავისი დროისათვის და ავტორის მაღალნიჭიერებაზე მეტყველებდნენ.

დავით კლდიაშვილის შემოქმედებაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება იმ მოთხრობებსა და პიესებს, რომლებშიც მწერალმა ქართველი აზნაურების დეგრადირების უკანასკნელი პერიოდი წარმოსახა მხატვრულად. „სოლომან მორბელაძე“, „სამანიშვილის დედინაცვალი“, „ქამუშაძის გაჭირება“, „როსტომ მანველიძე“, „დარისპანის გასაჭირი“ — აი, ის შედეგები ქართული ლიტერატურისა, რომლებმაც დამსახურებულად უკვდავყვეს მათი ავტორი. ამ ნაწარმოებებში წარმოგვიდგება უკვე არა ხალხოსნური ტენდენციების მატარებელი მწერალი, არამედ გიგანტი ქართული კრიტიკული რეალიზმისა, ვინც დამსახურებულად აგრძელებს ილია ჭავჭავაძის, საერთოდ, მეცხრამეტე საუკუნის კლასიკის ბრწყინვალე ტრადიციებს.

ერთი შეხედვით, იქნებ მკითხველს ისეთი შთაბეჭდილება დარჩეს, რომ მხატვარი მხოლოდ ცხოვრების ზედაპირზე ამოტივტივებულ მოვლენებს წარმოსახავს და ამ მოვლენათა სიღრმეში ჩანვდომას არ ცდილობს, თითქოს წერის იმპრესიონისტულ მანერას მიმართავდეს. ჩაკვირებულ მკითხველს კი არ გამოეპარება ის დიდი განმზავგადებელი მნიშვნელობა, რაც მწერლის მიერ შექმნილ სახეებს ენიჭება.

თავადაზნაურული ნოდების დაცემის მხატვრული წარმოსახვის საქმეში დავით კლდიაშვილს ჰყავდა თავისი წინამორბედები: გიორგი ერისთვი, ილია ჭავჭავაძე, გიორგი წერეთელი. ამ პრობლემის გადაწყვეტა მინც მისი შემოქმედების ხვედრი გახდა. იმ განსხვავებით, რომ თუ ილია ჯერ კიდევ ძლიერ და უფლებამოსილ მწვავე სატირული ფორმით ასახავდა, დავითს ამ ბასრი მახვილის მომარჯვება არ დასჭირვებია. აზნაურობა სულს ლაფავდა, ბრძოლის უნარი დაკარგოდა, ცარიელი ამპარტავნობაღა შერჩენოდა და მწერალმაც სატირის ნაცვლად იუმორს მიმართა.

დავით კლდიაშვილს შეეძლო თბილი იუმორით მოეთხრო გაღატაკებული და ცხოვრების გზაზე შემოზამთრებული იმერელი აზნაურების შესახებ, რომელნიც მისუსტებულნი და ნებისყოფაგამოლულნი საცოდავად მიითვლიდნენ არსებობის უკანასკნელ დღეებს, ვინაიდან უკვე აღარ შესწევდათ სოციალური ბოროტმოქმედების ძალა. მათი დიდი ნაწილი სინამდვილეში გლეხის გაჭირვებული ყოფის მოზიარე გახდა. მწერალი ერთგვარი სევდიანი ღიმილით მოგვითხრობს აზნაურთა ცხოვრების კომიკურ, თუმცაღა მწარე დღეებზე. ცრემლწარევი იუმორის საფუძველს ისიც წარმოადგენდა, რომ თვითონ მწერალიც სწორედ ამავე საზოგადოებრივი ფენიდან იყო გამოსული და მოთხრობების პროტოტიპები მისივე ახლო ადამიანები იყვნენ. თუმცა, ამას ხელი არ შეუშლია მწერლისათვის ბოლომდე ერთგული ყოფილიყო მათი ყოფის რეალისტური წარმოსახვისა, იძულებული არ გაუხდია, თავისი პირადი სიმპათიების გამო, ცხოვრებისეული სიმართლისათვის ეღალატა.

თითქოს ერთფეროვანი და ამდენად, ერთგვარად მოსაწყენიც უნდა იყოს დავით კლდიაშვილის მოთხრობების ციკლი „შემოდგომის აზნაურების“ ყოფა-ცხოვრებაზე, რადგან ერთი მანერითაღა დაწერილი და საზოგადოების ერთი მცირერიცხოვანი ფენის ცხოვრებას ეხება. დავით კლდიაშვილის დიდი და ძალდაუტანებელი მწერლური ნიჭი სწორედ იმაშიც იჩენს თავს, რომ არსად იმეორებს ერთხელ უკვე ნათქვამს და ასეთ შეზღუდულ გარემოში ახერხებს შექმნას გამირების მრავალფეროვანი გაღერეა. ძნელად თუ მოუცია რომელიმე სხვა

მწერალს ასეთი სიუჟევე ფერებისა, ასე კოლორიტული, ღრმად ინდივიდუალიზებული სახეები, რომლებიც იმდენად ცოცხლად არიან გამოკვეთილი, რომ თვალწინ წარმოუდგებიან მკითხველს, რაგინდ მცირე ფანტაზიის მქონეც უნდა იყოს იგი.

„სოლომან მორბელაძე“ იყო პირველი მოთხრობა, რომელმაც დასაბამი მისცა ციკლს „შემოდგომის აზნაურების“ შესახებ. ეს პატარა მოთხრობა თავისი დახვეწილობით, მხატვრული სრულყოფით და, რაც მთავარია, ხასიათების დასრულებულად გამოკვეთის თვალსაზრისით უტოლდება კლასიკური ლიტერატურის შედევრებს.

სოლომან მორბელაძე იმ გაღატაკებული აზნაურობის წარმომადგენელია, რომელსაც ნიადაგი გამოსცლია ფეხქვეშ და ახლა ლუკმაპურის შოვნა გამხდარა მისი ცხოვრების მთელი მიზანი. ამ მხრივ იგი არ გამოირჩევა საერთოდ იმერელი აზნაურებისაგან, მათთან ერთად ერთ ტაფაში იწვის, მაგრამ საარსებო წყაროს ძიების საკუთარი გზა და საშუალება აურჩევია. აზნაურთაგან ზოგი, თავისი ამპარტაყნული სულისა და უქნარობის გამო ვერაფერს საქმიანობს და თავს სხვასთან სტუმრობით ირჩენს, ზოგს, ყველაზე უფრო რეალისტებსა და წინდახედულებს ამ წოდებიდან თოხისთვის მოუკიდია ხელი და შრომა მიუჩნევია ფიზიკური გადარჩენის საშუალებად, ზოგიც იოლი გარჯით ცდილობს თავის გატანას. სოლომანს მაჭანკლობა აურჩევია.

როდესაც სოლომანის განამანისა შევყურებთ, ვრწმუნდებით, არცთუ ისე იოლი საქმისათვის მოუკიდია ხელი. ეგებ ყანაში ნაკლები ჯაფა დასდგომოდა, მაგრამ მაინც მაშვლობა ურჩევნია. დადის კარდაკარ სოლომანი, ურიგებს ერთმანეთს დამშეული აზნაურების ქალ-ვაყებს, რომელთა მშობლებს მხოლოდ ისლა აქვთ საფიქრალი, როგორ მოატყუონ მომავალი მოყვრები ქორწინების წინ. სოლომანი თავისი დათაფლული ენით ცდილობს საქმე ბოლომდე მიიყვანოს, მოარიგოს აზნაურები — ქაიხოსრო ქათამაძე და ბესარიონ საქარაძე, დაითანხმოს შვილების ქორწინებაზე. სოლომანს იმედი აქვს, რომ ამით რამდენიმე თუმნიანს იშოვის, რომელიც იქვე უნდა მისცეს ვალში სხვას. დაეხეტბა სოლომანი ხან ერთთან, ხან მეორესთან, ერთის მოტყუებასაც ცდილობს და მეორისასაც, მაგრამ საბოლოოდ მოტყუებული და იმედგაცრუებული მაინც თვითონ რჩება.

ქაიხოსრო ქათამაძეს თავისი ვაჟისთვის მეტი მზითვეი სურს, ხოლო ბესარიონ საქარაძე სულ იმის ცდაშია, როგორ შეატყუოს ნაკლები მზითვეით ქალიშვილი და ამ განამანის მთელი სიმძიმე სოლომანის ზურგზე გადადის, ვისაც თავგამოდებისათვის გასამრჯელოდ

მხოლოდ ხარის ტყავი და ხურდა ფული შერჩება. სულ ეს ერთი მამულობის ისტორიაა მოთხრობილი ნანარმოებში, მაგრამ იგი სავსეა ისეთი სიტუაციებით, რომლებშიც მთელი თვალნათლივობით ჩანს გამირების ხასიათები, მათი ბუნება.

დავით კლდიაშვილის მოთხრობები საერთოდ გამოირჩევა მოქმედების დინამიურობით, მსუბუქი სცენების სიუხვით, რომლებშიც ადამიანთა რთული ურთიერთობები იხსნება. ასეა „სოლომან მორბელაძეშიც“. აქ გამირების განცდებს ფსიქოლოგიური თხრობითა და წარმოსახვით კი არ ვეცნობით, არამედ ამ განცდების უშუალო მოწმენი ვხდებით ჩვენ თვალწინ გათამაშებულ სცენებში. აქეთ ქაიხოსრო ჯიუტობს და ქორნილის ჩაშლით იმუქრება, იქით ბესარიონი თვალთმაქცობს, დარბის სოლომანი საქორნილოდ შეკრებილ ხალხში, ხან ერთთან, ხან მეორესთან და გასამრჯელოს დაკარგვის შიში გულს უღრღნის. მკითხველი კი პირზე ღიმილმორეული უცქერის მთელ ამ ორომტრიალს, რაც ადამიანის დაკნინებისა და დაბეჩავეების უტყუარი სურათია.

სოლომან მორბელაძე იმ კუდაბზიკა აზნაურებს ეკუთვნის, რომელთაც ამპარტავნების გარდა არაფერი გააჩნიათ და შრომას თაკილობენ, მაგრამ მას უკვე ესმის ცხოვრება საით მიემართება. ამიტომაც შვილის სასწავლებელში მიბარებაზე კი არ ოცნებობს, ცდილობს ცხოვრებას უფრო შეგუებული აღზარდოს. „— ჩემს შვილს, ჩემო პლატონ, უშველებელი კალამი უჭირავს ხელში... — გამოუტყდება სოლომანი, — ისე მშვენივრად ურტყამს მინას, რომ მოგეწონება, რომ უყურო... არ ეკადრება, მართალია, თოხი აზნაოშვილს, მარა მეტი გზა არაა, თვითონაც იცის!“.

სოლომანის შვილი ერთადერთი როდია „შემოდგომის აზნაურთა“ მემკვიდრეებს შორის, ვისაც ოჯახის გამოკვების საიმედო გზად შრომა მიუჩნევია და არაფრად ჩაუგდია აზნაურის გაცვეთილი სახელი. ამავე გზას დასდგომია პლატონ სამანიშვილიც. საერთოდ, საინტერესოა აღინიშნოს, რომ უმცროსი თაობის აზნაურიშვილები, მამებისაგან განსხვავებით, უფრო საღად უყურებენ ცხოვრებას და ნოდებრივი კუდაბზიკობაც ნაკლებ გამოჰყოლიათ. .

სამანიშვილების ცხოვრება კიდევ უფრო შემადრწუნებელია, ვიდრე მორბელაძისა. ვრცელ მოთხრობაში „სამანიშვილის დედინაცვალი“ დავით კლდიაშვილმა დიდი ადამიანური ტრაგედია დაგვიხატა. გალატაკებული აზნაურების, სამანიშვილებისათვის შვილის შექენა უბედურებად ქცეულა, რადგან მოზიარედ ჩაუდგება მათ ისედაც მცირე მამულში. პლატონ სამანიშვილის ცხოვრება ახლა იმ

ერთ მტკაველ მინასთანაა დაკავშირებული, რომელიც, როგორც ერთადერთ ვაჟს, მას ერგება მემკვიდრეობით. მინის მოზიარე ნიშნავდა პლატონის ისედაც დამშეული ოჯახის კიდევ უფრო გალატაკებას, საარსებო ლუკმის პირიდან გამოცლას. სამანიშვილების ეს შიში, რომ ოჯახში ბავშვი არ დაიბადოს, ნათლად მეტყველებს „შემოდგომის აზნაურების“ მთელ განწირულებაზე.

უბედურება იქიდან დაიწყო, როდესაც ბეკინას მეუღლე გარდაიცვალა. მამამ მეორე ცოლის შერთვა გადანყვიტა და ამან განსაზღვრა სამანიშვილების ბედიც. რაკილა მამამისს გადანყვეტილება ვერ შეაცვლევინა, პლატონმა მაშელობა თვითონ იკისრა იმ მიზნით, რომ სადედინაცვლოდ ორნაქმარები და უშვილო ქალი შეერჩია. ეს, მისი აზრით, საკმაო გარანტია იქნებოდა იმისა, რომ მამამისს შვილი არ ეყოლებოდა, მას კი მოზიარე არ გაუჩნდებოდა. ასე იწყება პლატონ სამანიშვილის მოგზაურობა სადედინაცვლოს საძებნელად, რომელიც შეუდარებელი, განსაცვიფრებელი იუმორითაა დაწერილი. ეს მოგზაურობა და, საერთოდ, მთელი მოთხრობა ბრწყინვალე ნიმუშია კომიკურისა და გაუტოლდება ნებისმიერი ეპოქის, ნებისმიერი ლიტერატურის მიერ შექმნილ კომედიური ხასიათის ნაწარმოებებს.

იმერულ როსინანტზე ამხედრებული პლატონ სამანიშვილი დადის სოფელ-სოფელ და ეძებს ორნაქმარებ ქვრივს სადედინაცვლოდ. ამ მოგზაურობის დროს მწერალი გვაცნობს სხვადასხვა პერსონაჟებს, რომლებიც ხელს უწყობენ ან უშლიან პლატონს თავისი უცნაური გადანყვეტილების განხორციელებაში. თუმცა, ყველასათვის როდია უცნაური პლატონის ეს განზრახვა. იმდენად საერთო ყოფილა შემოდგომის აზნაურებში შიში ლუკმის მოზიარის გაჩენისა, რომ ზოგი ადვილად უხვდება დედინაცვლის მაძიებელს გულისნადებს.

მკითხველი პლატონთან ერთად მოგზაურობს ზემო იმერეთის სოფლებში, ხან გალატაკებული აზნაურის ოჯახში შეიხედავს და იქ დატრიალებული სცენების მოწმე ხდება, ხან სადღაც ქორწილში მოხვდება, მოქეიფე და დარდიმანდ კირილე მიმინაშვილს გადაეყრება, ხან კი პლატონთან ერთად სადედინაცვლოს მუშტრის თვალით ზომავეს.

აქ მთავრდება მკითხველის გულამომჟღადარი სიცილი. მერე კი იწყება სამანიშვილთათვის საბედისწერო ფინალი მოთხრობისა. იმედმა უმტყუნა პლატონს, ორნაქმარებმა უშვილო ქალმა განსაცდელს ვერ გადაარჩინა. ჯერ კიდევ ინუგეშებდა თავს პლატონი, ეგებ მკვდარი დაიბადოსო ბავშვი, ან ეგებ ქალი მაინც შეეძინოსო, მაგრამ სწორედ მისი მინის მოზიარე ვაჟი გაჩნდა.

საინტერესოა, დავით კლდიაშვილის მოგონება, თუ როგორ დაინერა „სამანიშვილის დედინაცვალი“. მწერალს თავდაპირველად ჰქონია პლატონის სიზმარი, რომელიც თავისთავად ერთი საუკეთესო ნაწილია მოთხრობისა და შეიძლება ისევე გაეგზავნა „მოამბის“ რედაქციაში, რომ მეგობარს, კონდრატი მხეიძეს არ ერჩია სიზმრის მოთხრობად გაკეთება. ამ ბედნიერ შემთხვევას უნდა ვუმაღლოდეთ, რომ დაიბადა ერთი უშესანიშნავესი ნაწარმოები ქართული მწერლობისა, რომელიც თავისი ბრწყინვალე ლიტერატურული ღირსებებით მსოფლიო შედეგრთა რიგს განეკუთვნება.

მომდევნო მოთხრობა შემოდგომის აზნაურების შესახებ არის „ქამუშაძის გაჭირვება“. ერთგვარი ლოგიკური კავშირი არსებობს ამ ციკლის მოთხრობებს შორის, თითქოს ერთიმეორეს აგრძელებენ ისინი. „სოლომან მორბელაძეში“ მხოლოდ მოხსენიებული იყო ის ამბავი, რომ შვილს თოხი ეჭირა ხელში, „სამანიშვილის დედინაცვალში“ კი პლატონი აშკარად ჩანს მშრომელ ადამიანად, რაც შეეხება „ქამუშაძის გაჭირვებას“, ეს ვრცელი მოთხრობა მთლიანად მშრომელი აზნაურის, ოტია ქამუშაძის ყოფა-ცხოვრებისადმი მიძღვნილი.

არც ქამუშაძეებს აკლიათ აზნაურული ამპარტავნობა. სარდიონ ქველიძის ჯინაზე, რომელმაც სიძედ დაიწუნა, ოტია ქალაქელ ქალს ითხოვს, რითაც ძალზე ამაყობს. ოტია მაინც მშრომელი ადამიანია და სონია მალე შეამჩნევს, რომ აზნაურიშვილი ქმარი, ფაქტობრივად, არაფრით განსხვავდება გლეხისაგან. მწერალი ქალაქიდან ჩამოსულ სონიას თვალით აჩვენებს მკითხველს, თუ რა უბადრუკ ყოფაში არიან იმერელი აზნაურები. ზოგი მათგანი, ვისაც შრომა არ შეუძლია, შიმშილისაგან სიკვდილის პირასაც მისულა. სონია მონმე გახდა ამ სიღატაკისა, სიბნელისა, განწირულობისა, რაც სოფლად დაბუდებულიყო და შემოფოთებული ქალი კვლავ ქალაქისაკენ გაიწევს, გაიწევს და თან ქმარსაც გაიყოლებს.

ასე მიემართებოდა იმერელი აზნაურების ცხოვრება. ერთნი, უფროსი თაობის წარმომადგენლები, თავისი წოდებისა და ამპარტავნობის ამარა დარჩენილნი, როსტომ მანველიძესავით გარდასული დიდებითა და სამადლოდ მიგდებული ლუკმით სულდგმულობდნენ. განწირულთ არაფრის თავი არა ჰქონდათ, უხალისოდ ელოდნენ ერთადერთ საშველს — აღსასრულს. მეორენი, ოტია ქამუშაძეები, საკუთარი ბედის გამოჭედვას თვითონვე შეუდგნენ. მათ არაფრად ჩააგდეს აზნაურული თავმოყვარეობა და სულაც მიატოვეს სოფელი, ქალაქში წავიდნენ, სადაც მუშახელი ზამთარ-ზაფხულ სჭირდებო-

დათ. მწერალს განზრახული ჰქონდა ქამუშაძეების ცხოვრების ისტორია გაეგრძელებინა, ნაწილი კიდეც დაუნერია, მაგრამ ხელნაწერი დაკარგულა და განზრახვა აღარ შეუსრულებია.

დავით კლდიაშვილის კალამს, გარდა მოთხრობებისა, სამი პიესაც ეკუთვნის: „უბედურება“ ადრინდელია და ხალხოსნურ მოტივებზეა. „ირინეს ბედნიერება“ და „დარისპანის გასაჭირი“ თემატურად აზნაურთა ყოფა-ცხოვრებაზე შექმნილი ნაწარმოებების ხაზს აგრძელებენ. „ირინეს ბედნიერებაში“ ვხედავთ მოთხრობებიდან ნაცნობ ხასიათებსა და სიტუაციებს, აზნაურების კვლავ იმ გაუთავებელ ამპარტავნობასა და თავაშვებულობას, რაც ასე დაუნდობლად ამსხვრევს ირინეს ბედნიერებას. დრამატურგიული ნაწარმოებებიდან განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს „დარისპანის გასაჭირი“, სადაც ავტორი მისთვის ჩვეული ლალი იუმორით გვიხსნის გმირის სევდიან გასაჭირს, ვისაც სამი ქალიშვილი სახლში უზის და ვერც ერთი ვერ გაუთხოვებია. დაატარებს დარისპანი სოფელ-სოფელ, კარდაკარ თავის უფროს ქალს კაროენას, ეგებ უმზითვოდ ვინმეს შეატყუოს, მაგრამ სასიძოვების გაცურება ასე იოლი საქმე როდია. ისინი ჯერ მზითვეს კითხულობენ და მერმე ქალს. ისევე, როგორც დავით კლდიაშვილის მოთხრობებს, არც პიესებს დაჰკლებია ყურადღება და მოწონება, დიდი წარმატებით იდგმებოდა ქართულ სცენაზე.

დავით კლდიაშვილმა ცხოვრებისა და მოღვაწეობის უკანასკნელ წლებში კიდეც ერთი-ორი მოთხრობა გამოაქვეყნა და, რაც მთავარია, დაწერა მემუარები „ჩემი ცხოვრების გზაზე“, სადაც არა მარტო მწერლის ბიოგრაფიაა გადმოცემული, არამედ იმდროინდელი საქართველოს პოლიტიკური და კულტურული ცხოვრების უაღრესად საინტერესო მასალებიცაა თავმოყრილი. „ჩემი ცხოვრების გზაზე“ საოცარი ინტერესით იკითხება. იგი ქართული მემუარული ლიტერატურის ერთ-ერთი საუკეთესო ნიმუშია.

დავით კლდიაშვილის შემოქმედებითი მემკვიდრეობა იმდენად ვრცელი არ არის, რამდენადაც მნიშვნელოვანია. მან მხოლოდ სამი-ოდე პიესა, ერთ ათეულზე ცოტა მეტი მოთხრობა დაგვიტოვა, მაგრამ ამ მცირეშიც მწერალმა შეძლო ისეთი სისრულით წარმოესახა მთელი ეპოქა, რომ განცვიფრებაში მოეყვანა მკითხველი საზოგადოებრიობა.

1962 წელი

ვალგოხდელი

გერონტი ქიქოძე უაღრესად განათლებული და მრავლის მცოდნე, რაც მთავარია, ხალასი პატრიოტი და მოაზროვნე ადამიანი იყო. იგი თავისი წიგნებით დღესაც ცოცხალ კონტაქტშია ქართველ ერთან, მომავალ თაობებთან და შემწეა მისი გონებრივი თუ ესთეტიკური აღზრდისა და განვითარებისა.

გერონტი ქიქოძე განათლებას წლების მანძილზე გერმანიის სხვადასხვა უნივერსიტეტებში და წიგნთსაცავებში ეწაფებოდა. საფუძვლიანად შეისწავლა ანტიკური, შუა საუკუნეებისა თუ ახალი ფილოსოფია. ახალგაზრდობაშივე თანაბრად ღრმად იცნობდა ევროპის ძველსა თუ ახალ ლიტერატურას, მხატვრობას, მუსიკას. ერთი მხრივ, მსოფლიო ფილოსოფიური აზროვნებისა და კულტურის, მეორე მხრივ, ქართველი ერის ისტორიის, ლიტერატურის, ხელოვნების ღრმა ცოდნა გახდა ის საფუძველი, რაზეც აღმოცენდა გერონტი ქიქოძის მემკვიდრეობა. აი, რას წერს მოგონებებში „განთიადიდან შუალამემდე“: „ევროპულ მეცნიერებაში ამოდ ვეძებდი იმ კითხვების პასუხს, რომლებიც მქენჯნიდნენ; ფლობერის რომანებით და შოპენის პრელუდიებით კი არ შეიძლებოდა სულიერი სიცარიელის ამოვსება. ქართული კულტურის ისტორიას ცუდად ვიცნობდი, მაგრამ სწორი ინტუიციით ვგრძნობდი, რომ მხოლოდ ჩემი სამშობლოს კულტურულ წარსულში შემეძლო მეპოვნა სანათური, რომელიც ბნელ გზებს გამინათებდა“.

გერონტი ქიქოძის ლიტერატურული მემკვიდრეობის მრავალ-მხრივობაზე პრობლემებისა და საკითხების უბრალო ჩამოთვლა ცი ნათლად მეტყველებს. მას ეკუთვნის წერილები ფილოსოფიის, ეთიკისა და ესთეტიკის საკითხებზე, შექსპირსა და ბარათაშვილზე, ბალზაკსა და ილია ჭავჭავაძეზე, როდენსა და იაკობ ნიკოლაძეზე, მენიესა და დავით კაკაბაძეზე, ყოველ წერილში ჩანს საკითხის ზედმინევიანი ცოდნა და ნატიფი გემოვნება ავტორისა.

გერონტი ქიქოძის მრავალფეროვან და ხანგრძლივ პუბლიცისტურ და ლიტერატურულ მოღვაწეობას ჰქონდა ერთი მთლიანი ძვალ-მაგარი ხერხემალი. ეს იყო მისი მოკრძალებული, ერთგული სიყვარული ქართველი ერისა და ქართული კულტურისა. თავისი მადლიანი კალმით ქართული ლიტერატურისა და ხელოვნების ისტორიის თითქმის ყველა მნიშვნელოვან მოვლენას გამოეხმაურა.

არ უყვარდა ვრცელი და დაუსრულებელი წერილების წერა, სულ რამდენიმე გვერდზე შეეძლო ღრმად და ამომწურავად დაეხასიათებინა ესა თუ ის მწერალი, ან ლიტერატურული მოვლენა, ეს კიდელი ნიჭია. ერიდებოდა მყვირალა ფრაზებს, ეპითეტებს, წერდა სადად და უბრალოდ. მისი ნაწარმოებებიდან გაცილებით უფრო ნათლად იგრძნობა ქართული კლასიკური მწერლობის გენია, ვიდრე მყვირალა შრომებიდან, რომლებიც სავსეა ისეთი ეპითეტებით, როგორიცაა „გენიალური“, „ბრწყინვალე“, „განუმეორებელი“, „შედეგური“ და მისთანანი.

გერონტი ქიქოძის მხურვალე გული არასოდეს ვნებდა მის ფხიზელ თვალს მკვლევარისას. ბევრი ლიტერატურისმცოდნის ნაშრომს აკნინებს, მეცნიერულ სიმნიფეს უკარგავს მოჭარბებული ემოციური დამოკიდებულება მშობლიური კულტურისადმი. სწორედ ჭეშმარიტი პატრიოტიზმის გრძნობა უკარნახებდა სადად ემსჯელა ქართული კულტურის თვით ყველაზე გამოჩენილ მოღვაწეებზეც კი და ამიტომაც მისი ყოველი ფრაზა დამარწმუნებელია. „აკაკი წერეთლის ლიტერატურულ მემკვიდრეობაში, – წერს გერონტი ქიქოძე, – უდიდესი ნაწილი ლირიკას უჭირავს, მაგრამ მრავალი მისი ლირიკული ლექსი თავის დროზე წარმოიშვა ექსპრომტის სახით, ან რაიმე კერძო შემთხვევისა, ან კერძო პირის შესახებ დაინერა: ამიტომ მკითხველზე ის წინანდებურად ველარ ახდენს ესთეტიკურ გავლენას. თვითონ ავტორი თავისი ნაწარმოების ერთ დიდ ნაწილს წარმავალ მნიშვნელობას აძლევდა და არც ფიქრობდა, რომ ის ქართული ლიტერატურის ხელუხლებელ საგანძურში შევიდოდა“. მიუხედავად იმისა, რომ აკაკი წერეთლის შემოქმედების ერთ ნაწილს ასე თამამად და სამართლიანად სტოვებს ჭეშმარიტი ლიტერატურის ფარგლებს გარეთ, მაინც ძნელად რომ ვინმეს ისე სრულად და დამაჯერებლად გაეხსნას დიდი აკაკის ლირიკის უკვდავების საფუძველი, როგორც ეს გერონტი ქიქოძემ შესძლო.

გერონტი ქიქოძისათვის ერთადერთი ესთეტიკური საზომი არსებობდა ლიტერატურული ნაწარმოების შესაფასებლად. მიაჩნდა, რომ ლიტერატურა ერის თვითშეგნების გაღვიძების ერთი უდიდესი საშუალებაა და რომ იგი სინამდვილის შემეცნებას ემსახურება, მაგრამ ყველაფერი ეს მაინც არაა განმსაზღვრელი ლიტერატურისა, არაა მისი თვითმყოფობის გამომხატველი. ლიტერატურა იწყება იქ, სადაც ჭეშმარიტი ხატოვანი აზროვნება და მშვენიერების გრძნობაა.

ამ სპეციფიკურ მხარეებს გერონტი ქიქოძე დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა, რის გამოც ზოგიერთნი, ლიტერატურის უტილიტარიზმის იდეის მიმდევარნი, მის ნაწერებში იდეალისტური კონცეფციების გავლენებს ხედავდნენ. ეს მათ სინდისზე იყოს. გერონტი ქიქოძეს, მაშინაც კი, როდესაც სოციოლოგიზმი და უტილიტარიზმი თითქმის ერთადერთ ოფიციალურ კრიტერიუმად იქცა ლიტერატურის შესაფასებლად, არ უღალატნია თავისი მრწამსისათვის და ყოველთვის მაღალი ლიტერატურული გემოვნებისა და მომთხოვნელობის ბედნიერ გამონაკლისად თუ ნიმუშად რჩებოდა მისი ნაწერები.

გერონტი ქიქოძე მრავალმხრივი ლიტერატურული მოღვაწე იყო და ერთ ფასდაუდებელ დამსახურებას ქართული მწერლობის განვითარებისათვის წარმოადგენს მისი ქართული თარგმანები. ვაჟა-ფშაველას ლექსებსა და პროზასთან ერთად, მის ბავშვურ წარმოდგენას ღრმა კვალი დაამჩნია ვიქტორ ჰიუგოს მოთხრობამ „სიკვდილით დასასჯელის უკანასკნელი დღე“, რომელიც თავის დროზე თედო სახოკიამ თარგმნა. როგორც ჩანს, ამანაც დაარწმუნა, რომ ეროვნული მწერლობის განვითარებისათვის და ერის მაღალი იდეალებით განმსჭვალვისათვის არანაკლები მნიშვნელობა აქვს მსოფლიო კლასიკის მაღალმხატვრულ თარგმანებს. ამიტომაც შესწირა ასე ბევრი დრო და ენერგია თარგმნას. გერონტი ქიქოძე სავესებით დამსახურებულად არის მიჩნეული შეუდარებელ მთარგმნელად. ანატოლ ფრანსის „ღმერთებს სწყურიათ“, სტენდალის „იტალიური ქრონიკები“, ალფონს დოდეს „წერილები ჩემი წისქვილიდან“ და ბევრი სხვა კლასიკური ნაწარმოების ქართული თარგმანი, რაც გერონტი ქიქოძეს ეკუთვნის, არანაკლებ მნიშვნელოვანია და საყურადღებო ჩვენი ეროვნული მწერლობისა და სალიტერატურო ენის განვითარებისათვის, ვიდრე მაღალმხატვრული ორიგინალური ნაწარმოებები. მისთვის თარგმნა ისევე სრულფასოვანი შემოქმედებითი მოღვაწეობა იყო, როგორც ორიგინალური ნაწარმოების წერა. ამიტომაცაა, რომ გერონტი ქიქოძის თარგმანები საუკეთესო ნიმუშად რჩება ქართულ მწერლობაში.

რომაელი პოეტი და ფილოსოფოსი ლუკრეციუსი ამბობდა: სიკვდილი საშიში არაა, ვინაიდან სანამ ჩვენ ვართ, ის არ არის, ხოლო როცა ისაა, ჩვენ აღარ ვართო. მაგრამ ასეთი სოფიზმებით ძნელია სიკვდილის შიშის დაძლევა. გერონტი ქიქოძე თავისი სიცოცხლის

უკანასკნელ წელს იგონებდა იმ ადამიანებს, რომლებმაც დაძლიეს სიკვდილის შიში. ამ გმირული მაგალითების გახსენება გერონტი ქიქოძეს იმისთვის დასჭირდა, რომ ნათელეყო თავისი დასკვნის სიმართლე: საერთოდ, სიკვდილი უფრო ადვილია ადამიანისათვის, ვისაც უკვდავება სწამს, თუნდაც ეს მხოლოდ იმ იდეის უკვდავება იყოს, რასაც თავს სწირავს.

ასეთი უკვდავი იდეა თვით გერონტი ქიქოძისათვის იყო ქართველი ერის, ქართული სიტყვის, ქართული ლიტერატურისა და კულტურის უკვდავება. რაკილა უანგაროდ მიუძღვნა მთელი თავისი ცხოვრება ამ იდეას, მშვიდად წავიდა ამ ქვეყნიდან, დარწმუნებული იმაში, რომ პირნათლად მოიხადა ვალი ამ უკვდავი იდეის წინაშე.

1965 წელი

მშობლიური მზით გამთბარი გული

სერგო კლდიაშვილი ფრიად მნიშვნელოვანი რომანების, პიესების, მემუარების ავტორიცაა, მაგრამ დიდად არ შეეცდები თუ ვიტყვი, რომ თავისი მოწოდებით, შინაგანი სწრაფვით უპირატესად ნოველისტია. ამ მხრივაც მამის, ქართული ლიტერატურის კლასიკოსის, ერთი უბრწყინვალესი პროზაიკოსის, დავით კლდიაშვილის კვალს მისდევს.

მოთხრობა-მინიატურით „როცა ზედაზენიდან გავცქერი“ მწერალი გვაძლევს თავისი შემოქმედების გასაღებს. ზედაზნის მაღლობიდან გადმომდგარი მწერლის თვალწინ იშლება საქართველოს წარსულიცა და აწმყოც, უძველესი მცხეთის ქვის ნაგებობებიც, მისი არმაზი, ჯვარი, სვეტიცხოველი და ახალი, ფოლადის ქალაქებიც, ღრუბლებში შეცურებული კავკასიონის მწვერვალებიცა და აყვავებული ქართლის ბაღებიც. რაც მთავარია, მწერალი თავისი სულის თრთოლვას გვანდობს: „ზედაზენის ამ სიმაღლიდან სული უკვდავებას ეზიარება და თვალი მარადისობას გასცქერის. ესუნთქავ მთის სუფთა ჰაერს, ვგრძნობ გაიშალა გული და ქართლის ცაზე გაბრწყინებული მზით გამთბარი გაიზარდა დიდ, უცხო ყვავილად“.

მწერლის სწორედ ეს მშობლიური ქვეყნის მზით გამთბარი გული გვხიბლავს მის საუკეთესო მოთხრობებში, გული, რომელიც სავსეა თავისი მიწა-წყლის, უპირატესად კი თავისი ხალხის, უბრალო, შეუმჩნეველი, მაგრამ წრფელი და პატიოსანი ადამიანების სიყვარულით.

სერგო კლდიაშვილის შემოქმედება არ არის ერთფეროვანი, ერთთემიანი. მწერალს მკითხველი ზოგჯერ შორეულ წარსულშიც გადაჰყავს და იქ დატრიალებული სოციალური უსამართლობის თუ ეროვნული ავებედილობის მძიმე სურათების მონამედა ხდის. ეგრეთ წოდებული სვანური ციკლის მოთხრობებში საქართველოს ამ მაღალმთიანი მხარის მოსახლეობის ვაჟკაცურ ბუნებასა და მტკიცე ხასიათს, მათ მკაცრ ადათებს და ყოფას გვიხსნის. ინტერესით აკვირდება იმ სიახლეებს, რაც თან მოჰყვება რევოლუციას. მწერალი ზოგჯერ, თუმცა იშვიათად, სატირასაც მიმართავს და აშიშვლებს ცხოვრებისეულ მანკიერებებს.

მოთხრობების მრავალთემიანობის მიუხედავად, ადვილად შეიძლება შეიმჩნეს ის ძირითადი და განმსაზღვრელი მოტივი, რომელიც ყველაზე ახლობელია, ორგანულია მწერლისათვის, რასაც ყველაზე მეტი სითბო, უშუალობა სდევს თან, რაც ყველაზე

ღრმად და მძაფრად არის განცდილი ავტორის მიერ. მწერალი განსაკუთრებით ძლიერია სწორედ იმ მოთხრობებში, სადაც თავის წრფელ თანაგრძნობას უცხადებს, თავისი გულის სიტბოს უზიარებს იმათ, ვინც ამას ბედის უკუღმართობის თუ სხვა რამ მიზეზით საჭიროებს. აქაც დიდი ადამიანური თანაგრძნობით აგრძელებს იმ შესანიშნავ ტრადიციებს, ასე ძლიერად რომაა გამოხატული მისი მამის, დავით კლდიაშვილის შემოქმედებაში. ცხადია, ადამიანებისადმი თანაგრძნობის აღმძვრელი მიზეზები სულ სხვა იყო დავით კლდიაშვილის დროს, მაგრამ, მითაც, სწორედ ეს დიდი, ერთგვარად სევდით შეფერილი სიყვარული შემოქმედებითაც აახლოებს მამა-შვილს.

შეუძლებელია შინაგანი მღელვარების გარეშე წაიკითხოს კაცმა ნოველა „შემოდგომის წვიმა“. აქ ზუსტი განწყობილებითაა დახატული წვიმიანი, ნისლიანი ნოემბრის დღეები სოფლად და ამ ფონზე კიდევ უფრო სევდიანად იკითხება მოხუცი მათხოვრის ბედი. ორი დღით, გამოდარებამდე შეივრდომებს მკაცრი ენისა და თბილი გულის დიასახლისი გლახას, ორი დღე უხმოდ იჯდება იგი ცეცხლის პირას და წასვლის წინ მადლობასთან ერთად ასეთ საყვედურსაც დაუგდებს, ჯობდა, არ გაგეტხოო. ესაა შემადრწუნებელი ადამიანური ტკივილი, უსახლკარო, უთვისტომო კაცის სულის მოურჩენელი ჭრილობა. ალაღად ნათქვამი, გულიდან აღმომხდარი საყვედური პირდაპირი მნიშვნელობით როდი უნდა გავიგოთ. ამით, უბრალოდ, უკიდურესი სიმძაფრით განვიცდით მოხუცის უნაპირო სევდასა და ტკივილს, კიდევ უფრო მეტად ვგრძნობთ წმიდათანმიდა ვალს – ეუწილადოთ ადამიანური სიტბო იმათ, ვინც სულიერ სიცივეს დაუზრავს. თანაგრძნობის განწევა, ადამიანის ნუგეშისცემა, გამხწვევა, სიტბოს გაზიარება ყველას როდი ძალუძს. თუ ეს ჩვეულებრივი რამაა მოთხრობების „კეთილი დედაკაცი“, „შორეულის“ გმირებისათვის, სრულიად გაუგებარი გრძნობაა იმ პერსონაჟთა უმეტესობისათვის, რომელთაც მწერალი სხვა მოთხრობებში („ობროდი“, „ნაცარა“) გვიხატავს.

სევდით შეფერილი ლირიზმი საერთოდაა დამახასიათებელი სერგო კლდიაშვილის საუკეთესო მოთხრობებისათვის. მაგრამ ისიც უსათუოდ უნდა ითქვას, რომ ეს ერთგვარი მინორული განწყობილება ხშირად რაიმე სოციალური უსამართლობით ან საზოგადოებრივი ცხოვრების მოუნესრიგებლობით კი არ არის გამოწვეული, არამედ ადამიანთა მარტოობის შედეგია და ამიტომაცაა, რომ ეს შინაგანი ლტოლვა სხვა ადამიანებისკენ, სხვებთან სიახლოვის წადილი,

ადამიანური სიტბოს მიღებაცა და გაზიარებაც მოთხოვნების გმირებს ყველაზე ძლიერ მოთხოვნილებად გადაქცევიათ („მინდვრის ყვავილი“, „სირინოზი“, „შორეული ციალი“).

სერგო კლდიაშვილი მოსიყვარულე, მხურვალე გულით შესტრფის, შესციცინებს, თავს ევლება მშობლიურ ქვეყანას, მიწა-წყალს, მთასა და ბარს, სალამოს მწუხრსა და ხალისიან დილას, ლაყვარდოვან სივრცეებს, წარსულსა და აწმყოს, მომავალს. მწერლის სიყვარული ჩუმია და უხმაურო, უპათეტიკო, წრფელი და ძლიერი, უკიდევანო. მისთვის ყველაფერზე ძვირფასია მშობლიური ზეცა და ბალახიც, ვენახებიცა და ქალაქების შფოთიანი რიტმით სავსე ქუჩებიც. რა თქმა უნდა, ძვირფასია ის დიდებული მრავალსაუკუნოვანი ძეგლები, რომლებიც ქართველი ერის უძველესი კულტურის ცოცხალ ნიმუშებად დგანან ქვეყნის ყოველ კუთხეში. მაგრამ ყველაზე მეტად, ძლიერ, თავდავიწყებით მაინც თავისი ხალხი, ადამიანები უყვარს და ეს გრძნობა, რასაც ვერაფერი ამქვეყნიური ვერ შეედრება, შესანიშნავად გამოხატა მოთხოვნაში „სერაფიტა“

უძველესი დროის სამარხში არქეოლოგებმა აღმოაჩინეს წარწერა, საიდანაც ცნობილი გახდა, რომ იქ განისვენებდა ულამაზესი ქალი, ოცი წლის სერაფიტა. სწორედ ამ რეალურ ამბავს უყვება რაიონის ექიმს მინდელს სტუმრად ჩამოსული მეგობარი არქეოლოგი. მინდელი თვითონაც თავდავიწყებითაა შეყვარებული ქართული კულტურის ძეგლებში და მძიმე ავადმყოფთან სოფლად მიმავალი თან გაიყოლებს მეგობარს ერთი ძველი ტაძრის საჩვენებლად. არქეოლოგი ტაძარში დარჩება, მინდელი კი ავადმყოფს მიაშურებს, მაგრამ ექიმბაშისაგან სიკვდილის პირად მიყვანილ ახალგაზრდა ქალს აღარაფერი ეშველება. იღუპება თანამედროვე სერაფიტა და დამწუხრებულ ექიმს უკან გზაზე ალიზიანებს მეგობარი არქეოლოგის „ლაყბობა“ ქართული ორნამენტის სილამაზესა და ფორმების დახვეწილობაზე.

სევდით შეფერილი ლირიზმი მწერლისათვის მხოლოდ საშუალებაა იმისათვის, რომ ემოციურად ძლიერად განგვაცდევინოს სათქმელი, თუმცა არავითარ შემთხვევაში არ გვეჩვენება რალაც უიმედო განწყობილების თუნდაც ქვეშეცნეულ გამოხატულებად. სერგო კლდიაშვილს სწორედაც ღრმად სწამს ადამიანის ძლიერებაც და, ამდენად, მისი იმედიანი მომავალიც. ეს კარგად იგრძნობა მოთხოვნებში, თუნდაც ისეთი მძიმე განცდებით დატვირთულებშიც კი, როგორებიცაა „დაბრუნება“ და „ჭინკა ბიჭები“.

პირველ მათგანში მოთხოვნილია თუ როგორ ელიან და როგორ მოდის ერთ ოჯახში ფრონტზე დაღუპული შვილისა და ქმრის

მეგობარი. ასეთ მიმღე განცდებზე აგებულ მოთხრობაშიც კი მწერალი დიდ სულიერ მხნეობას ამჩნევს ადამიანებს და სასოვნარკვეთით კი არა, სწორედაც იმედით ავსებს მკითხველს, იმ იმედით, რომ ვერავითარი სულიერი ტკივილი და ტრაგედია ვერ გატეხს ადამიანს. კიდევ უფრო მეტ განზოგადებას მოიცავს სულ რამდენიმე გვერდიანი მოთხრობა „ჭინკა ბიჭები“, სადაც ხალხის უძლეველობისა და უკვდავების იდეა უბრალოდ და სარწმუნოდაა ახსნილი. ამ პატარა სოფლიდან, რომელიც თავისი ცხოვრებით ცხოვრობდა, სადაც გლეხები თავის გლეხურ ჭაპანს ენეოდნენ ადრიდან დღემდე, რამდენიმე თაობა წავიდა სხვადასხვა დროს ომების ძნელსა და მოუსვლელ გზებზე. მეორე მსოფლიო ომშიც სოფლის შვიდი კომლიდან შვიდივე ოჯახის უფროსი წავიდა ფრონტზე და არც ერთი არ დაბრუნდა. და ახლა, იმ სოფელში გავლისას მწერალს კვლავ შემოხვდებიან პატარა ბიჭები, ჯანით, ღონით, ხალისით სავსე ჭინკა ბიჭები, რომლებიც სოფლური მიამიტობით შეჭხარიან ცხოვრებას. მათ შემხედვარე მწერალს იმედით ევსება გული — ამ სოფელში არასოდეს ჩაქრება კერა, ჭინკა ბიჭებს არ უწერიათ გადაშენება, სიცოცხლე უკვდავია, ცხოვრება ხალისითა და ბედნიერებითაა სავსე.

სერგო კლდიაშვილი მოთხრობაში „მინანქრის გოგონა ლომბარდში“ გესლიანად დასცინის ლომბარდის „ყოვლისმცოდნე“ თანამშრომლებს, ვისთვისაც არავითარი ფასი არა აქვს ჭეშმარიტი ხელოვნების ნიმუშს, ემალზე შესრულებულ გოგონას მომხიბლავ პორტრეტს.

ზოგჯერ ჩვენ მართლაც ვემსგავსებით შემფასებლებს ლომბარდიდან, როცა ქებას ვასხამთ მხატვრულად უფერულ ლიტერატურულ ნაწარმოებებს და, სამაგიეროდ, გვიჭირს ხელოვნების იმ ნიმუშების დაფასება, რომელთაც ღრმად მდებარე, მაგრამ ჭეშმარიტად ლამაზი და დიდი ადამიანური სათქმელი მიაქვთ მკითხველამდე.

სწორედ ამ უკანასკნელთა რიგს განეკუთვნება სერგო კლდიაშვილის საუკეთესო მოთხრობები.

1970 წელი

ერთ ადრინდელ მოთხრობაში — „მეგობრები“ — ედიშერ ყიფიანმა ისეთი მძიმე სულიერი ტრავმის თანაზიარი გაგვხადა, რაც შემდეგ მასთან დაკავშირებითაც უნდა დაგეტყდომოდა თავს. მოთხრობა მეგობრის სიკვდილით დატოვებულ მოურჩენელ ტკივილზეა დანერგილი. მოთხრობის გმირი, ახალგაზრდა ლიტერატორი ვანო, მტანჯველი ფიქრით ამთავრებს სათქმელს.

„ლევანის ყველა ახლობელსა თუ შორებელს რომ გაენირა თავისი სიცოცხლისა და კეთილდღეობის მცირე ნაწილი, ყველა გამოჩენილი ექიმი თუ მეცნიერი რომ შეშფოთებულიყო ლევანის ავადმყოფობით... ხომ შეიძლებოდა? შეიძლებოდა. და ლევანი ახლა ცოცხალი იქნებოდა!“...

ამავ ლოგიკით, მარტივი და გულუბრყვილო ლოგიკით, ასევე თავისუფლად შეიძლებოდა თვითონ ედიშერ ყიფიანიც ცოცხალი ყოფილიყო დღეს. და მაინც, ამჯერად მე ვერ ვირწმუნებ (ეს იქნება, ალბათ, ერთადერთი შემთხვევა) ედიშერ ყიფიანის სიტყვებს. ამ უაღრესად კეთიშობილურ, თუმცაღა მხოლოდ ოცნების სფეროსთვის განკუთვნილ მოსაზრებას იმისთვის კი არ ვიშორებ ჯიუტად, რომ სულის მღრღნელი ეჭვი გაფვანტო, უბრალოდ, მუდამ მახსოვს, რომ ხალხურმა სიბრძნემ ტყუილად არ მოიგონა მრავლისამხსნელის სიტყვა „ბედისწერა“. ეს არ აყუჩებს ტკივილს, უბრალოდ თვითგვემაზე გვაღებინებს ხელს. ედიშერმაც მშვენივრად იცოდა ეს სიტყვაცა და მისი მნიშვნელობაც, მაგრამ გულუბრყვილოდ არა სჯეროდა მისი, როცა საქმე სიკვდილს ეხებოდა. არამცთუ ახლობლის, საერთოდ, ადამიანის სიკვდილი მისთვის გაუგებარი და მიუღებელი რამ იყო. ამ დროს აშკარად ღალატობდა რეალობის გრძნობა. უკანასკნელი ნაწარმოებიც, „ცაში ასროლილი ქუდები“, სწორედ ამდაგვარი პასუხისმგებლობის და მოვალეობის გრძნობით დანერა. აქაც ილუპება ადამიანი და მწერლის ღრმა რწმენით, ყველამ უნდა იგრძნოს თავი დამნაშავედ. მას მთელი არსებით სჯერა, პაატას შევლაც შეიძლებოდა. ჩვენთვის გასაგებია ედიშერ ყიფიანის სულის ძახილი, ასე რომ გვაფხიზლებს და გვახსენებს უპირველეს მოვალეობას — გაუფრთხილდეთ ადამიანებს, მაგრამ...

ეს მაინც არ გამორიცხავს, ვერ აგვაცილებს თავიდან იმას, რასაც ხალხი დღესაც ბედისწერას ეტყვის, თითქოს ედიშერის ჯიბრზე თავად მისი სიკვდილიც მხოლოდ ბედისწერით თუ აიხსნება.

ასეა თუ ისე, ის ლიტერატურული სამყარო, რასაც ედიშერ ყიფიანის შემოქმედება ჰქვია, უკვე დასრულებულია. სამნუხაროდ, ეს ძალზე ნაადრევად და მოულოდნელად მოხდა. ამ სამყაროს შემოქმედს ჯერ 50 წელიც არ შესრულებოდა. თუ იმასაც გავიხსენებთ, რომ ედიშერ ყიფიანის ლიტერატურული დებიუტი ცოტა მოგვიანებით შედგა, კიდევ უფრო ცხადი გახდება რა შედარებით მცირე დროში შეიქმნა ეს მშვენიერი და მნიშვნელოვანი სამყარო. ამან კიდევ უფრო გაამძაფრა ტრაგიზმის გრძნობა. ეს გასაგებიცაა. ჩვენი თანამედროვის და მეგობრის ედიშერ ყიფიანის ცხოვრების გზის ასე უეცარი დასრულებით ელდა გვეცა. ერთბაშად დადუმდა ის ხავერდოვანი ხმა, რომელსაც ბევრი საგულისხმო რამ უნდა ეთქვა და მოეთხრო ჩვენთვის.

ხალხი სამართლიანია და კეთილი, ღმობიერია და მიმტევებელი. ამიტომაცაა, სიკვდილის გამო ბევრი რამ ეპატიება კაცს, მისი ღირსებები უფრო შემორჩება მეხსიერებას. ედიშერ ყიფიანი იმ ბედნიერ პიროვნებათა რიგს მიეკუთვნებოდა, ვისაც მისატევებელი, შეიძლება ითქვას, არაფერი ჩაუდენია, ვისაც არასოდეს მოსძალებია დაუმსახურებელი პატივის სურვილი, ვინც არც სიკვდილის მერე დაგვიტოვა უფლება შევალამაზოთ მისი ცხოვრების გზა თუ შემოქმედებითი მემკვიდრეობა.

ინდოეთში იცინან ასე, საფლავის ქვაზე დროის მხოლოდ იმ მონაკვეთს აღნიშნავენ, გარდაცვლილს ბედნიერად რომ გაუტარებია სიცოცხლეში. ხელოვანთა საფლავებზე ალბათ მათი შემოქმედებითი ცხოვრების თარიღები უნდა ამოიკვეთოს.

ედიშერ ყიფიანის ლიტერატურული ცხოვრება სულ თხუთმეტი-ოდე წლით განიზომება. მას საინჟინრო განათლება ჰქონდა, მაგრამ გული მწერლობაში ედო. ლიტერატურა მისთვის იმდენად ძვირფასი და მაგიური სამყარო იყო, დიდხანს ვერ ბედავდა შებიჯებას. თითქოს სიმხვევის მოსაკრებად ჯერ ყურნალისტობით დაიწყო. ჩვენ გვახსოვს მისი იმდროინდელი ნაწერები, განსაკუთრებით ნარკვევები ხელოვნების და სპორტის გამოჩენილ მოღვაწეებზე, რაც ამ უანრის კარგ ნიმუშებად რჩება დღემდე. ასე თანდათან იგრძნო თავის თავში მწერლური მოწოდება, ასე დინჯად და ჯიუტად იკრებდა ძალას, რომ მისთვის საოცნებო მწერლობის ზღურბლზე გადაებიჯა.

ეს თვისება აუჩქარებელი, დაკვირვებულ, დინჯი მუშაობისა, ბოლომდე გაჰყვა. ამიტომაც შედარებით მცირეა მისი შემოქმედებითი ნაყოფი, სწორედ ამიტომევე, მნიშვნელოვანია ის, რაც მან შექმნა და დაგვიტოვა.

ედიშერ ყიფიანი ქართულ მწერლობაში იმ რთულ დროს მოვიდა, როცა დიდი გარდატეხები ხდებოდა. ეს იყო 50-იანი წლების შუა ხანა. სწორედ იმ დროს ისახებოდა მწერლობაში ის ახალი ტენდენციები, ახალი ხედვა და პრობლემატიკა, რამაც კიდევ განსაზღვრა მისი განვითარების ახალი ეტაპი. ამასთანავე ეს იყო ჰუმანიზმის ახალი ინტერპრეტაციის წლებიც და ვის უნდა გამოეხატა იგი, თუ არა მწერლობას.

1956 წელს ედიშერ ყიფიანის მოთხრობების პირველი კრებული დაიბეჭდა. ამ წიგნს „მაღალი ჭერი“ ერქვა. მწერლის ერთად თავმოყრილმა მოთხრობებმა სასიამოვნო შთაბეჭდილება მოახდინა. აქ გამჟღავნებული ჭეშმარიტი ჰუმანიზმი, უბრალო ადამიანების ბედ-იღბლისადმი ღრმა და ცხოველი ინტერესი ცხადლივ მეტყველებდა ავტორის პოზიციაზე, მაღალ მოქალაქეობრივ გრძნობაზე, მამულიშვილურ ვალზე, სიყვარულით სავსე გულზე და, რაც მთავარია, გამოარჩევდა ედიშერ ყიფიანს იმდროინდელ მწერლობაში.

50-იანი წლების შუახანიდან იწყება მხატვრული პროზის აღორძინება. სწორედ ამ დროს მოვიდა ის ახალგაზრდობა, ვინც შემდგომ დიდი ამაგი დასდო ქართულ მწერლობას. ამ თაობის ერთი ღირსეული წარმომადგენელი ედიშერ ყიფიანიც იყო.

50-იანი წლების დასასრულისათვის ედიშერ ყიფიანი აქვეყნებს თავის საუკეთესო მოთხრობებს. მათ შორის განსაკუთრებით აღსანიშნავია „ჰობოი“, „ხელები“, „ათფურცლიანი რვეულები“. ედიშერ ყიფიანის ახალი მოთხრობები, გარდა იმისა, რომ თავისთავად იყვნენ მშვენიერი, იმითაც იქცევდნენ ყურადღებას და გამოირჩეოდნენ, რომ თავისებურ, განუმეორებელ სამყაროს ქმნიდნენ იმ დროის ქართულ პროზაში.

ედიშერ ყიფიანს ბოლომდე გაჰყვა თავისი უმთავრესი, შეიძლება ითქვას ერთადერთი ინტერესი, ინტერესი უბრალო ადამიანების ყოფის, ფსიქიკის, შეგნების, მათი სულიერი სამყაროს წვდომისა. ამ ტენდენციის საუკეთესო გამოხატულებაა მოთხრობა „ჰობოი“. მწერალი სიყვარულითა და თანაგრძნობით გვიხატავს შეუმჩნეველი ერთი ადამიანის, ჰობოიზე დამკვრელი დიმიტრის სახეს, გვიხატავს იმ ღრმა რწმენით, რომ ყოველ ხელობასა და პროფესიას აქვს თავისი სილამაზე და დანიშნულება, რომ ყოველი ადამიანის საქმიანობა, ერთი შეხედვით რარიგ უმნიშვნელოც არ უნდა იყოს, ფაქიზი დამოკიდებულებისა და დაფასების ღირსია.

დიმიტრი ათეული წლების მანძილზე იმით ინუგეშებდა თავს, რომ ყოველ ხელობას აქვს მომაბეზრებელი ერთფეროვნებაო. მისი ცხოვრება საკმაოდ მარტივი იყო, ყოველ საღამოს ჰობოის ქნევით შეალებდა ოპერის კარს და თავის ადგილს მიაშურებდა ორკესტრში. მაგრამ ერთ დღეს თავისი ცხოვრება სხვა შუქით განათებული წარმოუდგა. იმ დღეს დიმიტრი აჩქარებული ნაბიჯით მიუყვებოდა ქუჩის კიდეს, როდესაც სულ ახლოს ჩაუქროლა ტროლეიბუსმა. აქა-იქ შეჰკვივლეს კიდეც. ამ ხმაურში დიმიტრიმ ყური მოჰკრა, უკან ვიღაც ვაჟმა თანამგზავრს რომ ჰკითხა: „იცი ვინ არის ეგ კაცი?“ დიმიტრი განაჩენივით ელოდა პასუხს. ვაჟმა თვითონვე განმარტა უბრალოდ: „უმაგისოდ ოპერაში „დაისს“ ვერ დაიწყებენ“. დიმიტრიმ ვერც კი მოახერხა გამოეცნო, ვინ წარმოსთქვა ეს სიტყვები. სიხარული და მღელვარება დიდხანს გაჰყვა დიმიტრის. მეტად ადამიანური და ფსიქოლოგიურად მართალია მოთხრობის ბოლო ფრაზა: „დირიჟორის გარდა არავის შეუმჩნევია, რომ იმ საღამოს ჰობოი ყალბად უკრავდა.“

ასეთი მოთხრობები კიდე უფრო გვაყვარებს უბრალო ადამიანებს, გვიღვიძებს სურვილს რაღაც კეთილი მოვიმოქმედოთ, გავამხნევოთ, წავახალისოთ ირგვლივ მყოფნი, თბილი სიტყვითა და ყურადღებით ცხოვრების სიხალისე, საკუთარი ღირსების გრძნობა შევმატოთ. ხოლო თუ ეს უკეთილშობილესი სათქმელი მშვენიერ ქსოვილშია გამჟღავნებული, მაშინ ვლბულობთ ჭეშმარიტად მნიშვნელოვან ნაწარმოებს. სწორედ ასეთი მაღალმხატვრული პროზის ნიმუშია „ჰობოი“ და, ჩემი ღრმა რწმენით, ერთ-ერთი საუკეთესო მოთხრობაა არამარტო ედიშერ ყიფიანის შემოქმედებაში, არამედ საერთოდ თანამედროვე ქართულ პროზაში.

შთაბეჭდილება მოახდინა მკითხველ საზოგადოებაზე ედიშერ ყიფიანის მოთხრობების ციკლმა „ათფურცლიანმა რვეულებმა“, ამ ფაქიზ მოთხრობებში ერთხელ კიდე სიცხადით გამოჩნდა მწერლის ჭეშმარიტი ჰუმანისტური სულისკვეთება, მოსიყვარულე, სიკეთით სავსე გული, იშვიათი უნარი იმისა, რომ ცხოვრების ჩვეულებრივ მდინარეებაში შენიშნოს და სხვასაც დაანახოს ადამიანური ურთიერთობების, თანაგრძნობისა და თანადგომის სიდიადე და მშვენიერება.

ამ მოთხრობებში თავად ავტორის ბუნებაა გამჟღავნებული. ვისაც არ ქონდა ბედნიერება პირადად სცნობოდა ედიშერ ყიფიანი, თავისუფლად შეუძლია წარმოიდგინოს მისი სული, ხასიათი, მრწამსი, რადგან მწერლის ბუნებასა და შემოქმედებას შორის საოცარი მსგავსებაა.

საკმაოდ ხშირად ხდება, როცა მკითხველი უცნობ ავტორზე მისსავე გმირების თუ შემოქმედებაში გამჟღავნებული სულისკვეთებით შეიქმნის წარმოდგენას. სამწუხაროდ, ისიც საკმაოდ ხშირად ხდება, რომ ეს წარმოდგენები მცდარი გამოდგება ხოლმე, რადგან არ ემთხვევა მწერლის ჭეშმარიტ სახეს. საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ვიქტორ ჰიუგო, ვისი შემოქმედებაც სავსეა დაჩაგრულთა თანაგრძნობით, ცხოვრებაში სულაც არ ტოვებდა გულაჩუყებული კაცის შთაბეჭდილებას და არასოდეს გაუნვდია დახმარების ხელი უპოვართათვის. ლიტერატურის ისტორიამ უფრო მკვეთრი ფაქტებიც იცის იმისა, რომ საკმაოდ ხინჯიანი სულის მწერლები თავის გმირებს უხვად მიაწერდნენ იმ სიკეთეს, რაც ასერიგად აკლდათ თავად.

ამასთანავე, ისეთი მწერლების სახელებიცა და ბიოგრაფიებიც ვიცით, რომელთა პირადი თვისებები ჰარმონიულად ერწყმოდა და უთავსდებოდა მათსავე შემოქმედებაში გამჟღავნებულ მაღალ მორალურ თვისებებს, უკეთილშობილეს სულისკვეთებას, მოყვასის ჭეშმარიტ, ალალ სიყვარულს. ამ ბედნიერი თანხვდომის ერთი საუკეთესო ნიმუში ანტუან დე სენტ-ეგზიუპერის ცხოვრება და შემოქმედებაა. ჩვენდა საამაყოდ, ასეთსავე ნიმუშად ედიშერ ყიფიანის მაგალითიც საოცრად მეტყველი და შთამბეჭდავია.

სამწუხაროდ, უნდა ითქვას, ინდიფერენტულნი, უფრო კი მორიდებულნი ვართ იმის მიმართ, რასაც მწერლის პირადი ცხოვრება ჰქვია. ვთქვათ, დასავლეთში მონდომებით იქექებიან მწერალთა პირად ცხოვრებაში, უკიდურესი ინტიმური მომენტებიც კი გამოაქვთ დღის სინათლეზე, ჩვენში უფრო მშრალად და ოფიციალურად ვეკიდებით მწერლის ბიოგრაფიას. ჭეშმარიტი დამოკიდებულება, ალბათ, ამ ჭორიკნობამდე დასულ ცნობისმოყვარეობასა და ასკეტურ თავშეკავებულობას შორის უნდა მოიძებნოს.

ნიმუშად თუნდაც ეგზიუპერის შესახებ მარსელ მაჟოს ნიგნიც იკმარებდა, სადაც წარმოგვიდგება ცოცხალი სახე ამ დიდებული მწერლისა და ადამიანისა. ავტორს არც მისი იდეალიზაცია განუზრახავს და არც დამინება. იგი არსაით არ ექაჩება მწერალს, პირიქით, თავად მიჰყვება მორჩილად, ბეჯითად ეგზიუპერის ცხოვრების გზას. და შედეგიც ბრწყინვალეა.

ანტუან დე სენტ-ეგზიუპერის სახელი შემთხვევით არ გამხსენებია. აქვს საერთო ამ ლეგენდად ქცეულ პიროვნებასთან ედიშერ ყიფიანს. ერთი მნიშვნელოვანი მომენტი მათი სულიერი ნათესაობისა უკვე

აღვნიშნე — შინაგანი მთლიანობა და ჰარმონიულობა, უპათეტიკო, ჩუმი კეთილშობილება და ჰუმანურობა.

იმ სრულიად განსხვავებულ სამყაროებს, რომელთაც ამ ორი მწერლის შემოქმედებაში ვხედავთ, ერთი საგულისხმო თვისება აერთიანებს — საოცარი თანაგრძნობა და სიყვარული პატარა, შეუმჩნეველი ადამიანებისა. ეგზიუპერი რომ არ ყოფილიყო ვერასოდეს გავიგებდით ლამის მფრინავების ადამიანურ განცდას, მათ სევდასა და სიხარულს, მარტოობის მტანჯველ გრძნობასა და იმ სიხარულსაც, ლამის სიმშვიდეში ჩაძირულ სამყაროსთან კავშირი რომ ანიჭებთ. ედიშერ ყიფიანი რომ არა, ჩვენთვის მიუგნებელი დარჩებოდა ჰობოიზე დამკვრელის განცდილი მღელვარებაცა და სევდაც იმ გოგონას გამო, რომელსაც ზღვა არ უნახავს. მათი შემოქმედების გაცნობის შემდეგ უმთავრესი სწორედ იმის რეალური შეგრძნებაა, რომ საოცრად ადამიანურ განცდებს თუ ვნებებს ვეზიარეთ, რომ იშვიათად გავმხდარვართ მონმენი ადამიანებისადმი ერთდროულად ესოდენ ნაზი და ვაჟკაცური სიყვარულისა.

ეგზიუპერისათვის ორგანულად მიუღებელი იყო ყოველივე შეღამაზებული. ამიტომ არის მისი შემოქმედებითი სამყარო უღამაზესი. მას ალიზიანება, ბუტაფორულად ეჩვენებოდა ყველაფერი, რაც კი შეთხზული, გაზვიადებული იყო, რადგან ღრმად სწამდა, რომ ჭეშმარიტ ადამიანურ სიკეთეს, კეთილშობილებას, საერთოდ ღირსებას არც შეთხზვა სჭირდება და არც გაზვიადება, მას უბრალოდ დანახვა უნდა. განა ყოველივე ეს არ ითქმის ედიშერ ყიფიანზეც?

ზოგი რამ სხვაც აქვთ საერთო ეგზიუპერს და ედიშერ ყიფიანს, მაგრამ ერთი აუცილებლად უნდა ითქვას: თუმცა გულები სავსე ჰქონდათ ადამიანების სიყვარულით, არასოდეს გაუმჟღავნებიათ ხმამაღლა ეს ბედნიერების მომნიჭებელი გრძნობა. ჭეშმარიტმა სიყვარულმა უფრო ჩუმი ხმით იცის ლაპარაკი, ისინიც ჩურჩულით გვიმხელენ მოძალებულ გრძნობებს და მაინც, მათი სიხარულიცა და ტკივილიც დაფდაფების ხმაზე უფრო ძლიერ გვესმის.

ნურავის გაუკვირდება ამ ორის სახელის ერთმანეთთან დაკავშირება. რა ვუყოთ მერე, რომ ეგზიუპერი მსოფლიო სახელის მქონე მწერალია, ედიშერ ყიფიანის შემოქმედების რეზონანსი კი ბევრად მცირეა. აქორი შემოქმედებითი სამყაროს ტოლფასოვნებაზე კი არ მაქვს საუბარი, არამედ მხატვრული აზროვნების, ინტერესების მსგავსებაზე და ეს უკვე თავისთავად საინტერესოა, უკეთესადაც გვიხსნის ედიშერ ყიფიანის შემოქმედების ხასიათს და მნიშვნელობას. ეგზიუპერის ლეგენდად გადაქცევას ხელი შეუწყო მისმა საოცარმა

ბიოგრაფიამ, რითაც კიდევ უფრო ახლობელი, ხელშესახები გახადა ეს დიდი მწერალი და ადამიანი. მისი ბიოგრაფია, შეიძლება ითქვას, არანაკლებ საინტერესოა, ვიდრე მისივე შემოქმედება. ედიშერ ყიფიანის პიროვნული თვისებებითაც სხვა შუქით ნათდება მისივე შემოქმედება. იშვიათად მეგულება ვინმე უფრო დახვეწილი, ფაქიზი, კეთილი, ჭეშმარიტი ადამიანური ღირსებებით შემკული, უფრო რაინდული სულისა და ვაჟკაცური დიდბუნებოვნებისა, ვიდრე ედიშერ ყიფიანი იყო.

დაფიქრებული, სევდიანი ღიმილი მისი პოზა კი არ იყო, არამედ ჩვეული სულიერი მდგომარეობის გამოხატულება. ღიმილს სევდასთან ერთად სიმორცხვეც დაჰკრავდა. თითქოს რცხვენოდა, მისთვის იმ სათაყვანებელ სახელს რომ ატარებდა, რასაც მწერალი ჰქვია. განა არ უყვარდა თავისი შემოქმედების თითოეული ნაყოფი, დიდიც და მცირეც, მშვენიერიც და ჩვეულებრივიც, მაგრამ არ ამჟღავნებდა ამას, მხოლოდ სხვათა მიერ მონიჭებულ სიხარულზე უყვარდა ლაპარაკი, იმ წიგნებზე, მხატვრულზე თუ მეცნიერულზე, რომელთაც ხარბად ნთქავდა. ეს იყო იშვიათი მწერალი, ვისაც პატივმოყვარეობის ნატამალიც არ გააჩნდა და ვინც სავსე იყო სხვათადმი პატივისცემის გულწრფელი გრძნობით, ვისაც გულით ახარებდა კოლეგების წარმატება, ახლობლისაც და შორეულისაც, ვინც საერთოდ ვერ იტანდა ავციობას, ცინიზმს, ირონიასაც კი. ედიშერ ყიფიანი ინტელიგენტი იყო, ამ სიტყვის უმაღლესი და უბუნებრივესი მნიშვნელობით. მისთვის უცხო და გაუგებარი იყო წადილი სიძლიერისა, გამორჩეულობისა, თუმცა თავისი სულიერი სიძლიერით უნებურად მაინც იმორჩილებდა ყველას, ვისაც კი მასთან კონტაქტი ჰქონდა. ეს იყო კაცი, ვისგანაც მხოლოდ ადამიანური ღირსება და კეთილშობილება, ჰუმანურობა და ღმობიერება შეიძლებოდა გადმოგდებოდათ. ყოველივე ამის მისახვედრად ედიშერ ყიფიანის შემოქმედებაც გვეყოფა, რადგან ყველა სიკეთე, რაც აქარის გამჟღავნებული, თავად მწერლის ბუნებიდან და ცხოვრების წესიდან არის გამოსული რომანების თუ მოთხრობების ფურცლებზე.

ედიშერ ყიფიანს ფაქიზი სული და სიკეთის დაუმცხრალი წყურვილი მხოლოდ ისეთი თემატიკისაკენ და ხასიათებისაკენ უხმობდა, რომელიც ადამიანის მშვენიერების, სულის სილამაზის წარმოჩენის საშუალებას იძლევა. ეს იყო მისი მწერლური მოწოდება, მაგრამ მოქალაქეობრივი მოვალეობის გრძნობა, საზოგადოებრივი

ცხოვრების ატმოსფეროს სინამდის მოთხოვნილება სინამდვილის სხვა მხარეებისაკენაც მიაქცევინებდა ყურადღებას.

ელძიერ ყიფიანმა, ვისაც პოეტური ბუნების გამო, სულ სხვა ინტერესები ჰქონდა მწერლობაში, მოქალაქეობრივი გრძნობის კარნახით თავი მოვალედ ჩათვალა მამხილებელი მხატვრული ნაწარმოებებიც შეექმნა. რომანი „ნითელი ღრუბლები“ სწორედ ასეთი ხასიათისაა. რომანით ავტორმა ერთ-ერთმა პირველმა აღიმაღლა ხმა იმ უკეთურობის წინააღმდეგ, რაც ჩვენს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში სულ უფრო და უფრო შესამჩნევი ხდებოდა.

მამხილებელი პათოსი არც მეორე, და თურმე უკანასკნელ რომანს „ცაში ასროლილ ქუდებს“ დააკლო, თუმცა აქ მისთვის ორგანული რომანტიკული და ლირიკული ნაკადი უფრო ძლიერად შემოიჭანა და ამით ნაწარმოებმა დიდად მოიგო, უფრო ყიფიანისეული იერი მიიღო. რომანი თავიდან თითქოს დეტექტიური ჟანრის ნაწარმოების შთაბეჭდილებას სტოვებს. ამბავი იმით იწყება, რომ ჭაბუკი პაატა ეზოში, საკუთარი ლოჯიის ქვეშ გდია სასიკვდილოდ დამტვრეული. შემთხვევის ადგილზე მოიყრიან თავს გამომძიებელი, ექიმები და, რა თქმა უნდა, მეზობლები. პაატა გადმოაგდეს თუ გადმოვარდა თავისი ბინიდან, მესამე სართულიდან? ან იქნებ მანქანის ნაკვალევიცაა აქ რაიმეს მიმანიშნებელი? თავი მოიკლა, თუ მოკლეს? ეს კითხვები ბუნებრივად იზადება. დამაქვებელი გარემოებები საკმაოდაა, მეზობლებიც რაღაც აბნეულ ჩვენებას იძლევიან. იწყება გამოძიება და კარგა ხნის მანძილზე მხოლოდ ამ გამოძიების მსვლელობას მივდევთ.

თანდათან სულ უფრო ვრწმუნდებით იმაში, რომ ეს მაინც სხვა ნაწარმოებია. დეტექტიურ რომანში მთავარი დანაშაულის გახსნა და ავტორის მთელი თუ არა, ძირითადი ყურადღება მაინც სწორედ აქეთ არის მიმართული. აქაც რომ ტრაგიკულ შემთხვევასთან გვაქვს საქმე და გამომძიებელიც გულმოდგინედ ეძებს მიზეზებს, ეს თურმე ჯერ კიდევ არ არკვევს საბოლოოდ მის ჟანრულ სახეს. მწერალს დანაშაული იმისთვის სჭირდება, რომ მასთან დაკავშირებით თავის მთავარი სათქმელი გვითხრას, გაგვაგებინოს თავისი შეხედულებები ადამიანის ვალსა და მორალურ პასუხისმგებლობაზე სხვა ადამიანების თუ მთლიანად საზოგადოების წინაშე.

გამოძიების დროს გვაცნობს მწერალი რომანის მთავარ გმირებსაც და ეპიზოდურ პერსონაჟებსაც, რომლებიც ორი დიამეტრალურად საწინააღმდეგო მრწამსის მიმდევარნი და მატარებელნი არიან. მოზარდ პაატას ფსიქიკას, შეგნებას, სულს ორი სრულიად

განსხვავებული გარემო კვებავს. ბევრ წილად თვით პაატას ბუნებასა და გონებაზეა დამოკიდებული, თუ რომელ გარემოს იგუებს იგი, ვისი ზეგავლენის ქვეშ მოექცევა, რომელ საზრდოს ირჩევს.

ამ რომანს კიდევ ერთ უბრალო, მაგრამ მნიშვნელოვან დასკვნამდე მიჰყავს მკითხველი: სხვისი სიკეთის დანახვა და განცდა კარგია, მაგრამ იეს სულაც არ არის საკმარისი, შენც უნდა ეცადო ამაღლდე ადამიანურ ღირსებამდე. იმ ორმა გარემომ, რომელიც პაატას ერტყა, მარტო მას როდი აუხილა თვალი, მარტო მას როდი აარჩევინა სწორი გზა, ახალგაზრდა გამომძიებელიც ღრმად ჩააფიქრა, ერთმა მათგანმა შეაძრწუნა, მეორემ კი საკუთარი სულის კუნჭულებში ჩაახედა და აღმოაჩენინა ის მძიმე შეცდომა, რაც ადრე დაეშვა. სწორედ სიკეთის ჩუმ და უხმაურო გავლენაზეა ამ რომანში აქცენტი გადატანილი.

აი, ეს ყოფილა მთავარი სათქმელი მწერლისა, რაც თანდათანობით სულ უფრო გარკვევით გვესმის რომანიდან. ბევრი თბილი სიტყვის თქმა შეიძლება მწერლის მისამართით იმის გამოც, რომ ამ მნიშვნელოვან პრობლემაზე ერთხელ კიდევ ჩაგვაფიქრა, იმის გამოც, რომ თავისი ფაქიზი სულიცა და გემოვნებაც ერთხელ კიდევ წარმოგვიჩინა.

ედიმერ ყიფიანის ეს საუკეთესო რომანი, ამავე დროს უკანასკნელიც აღმოჩნდა. როგორც მიხეილ ჯავახიშვილი იტყოდა „ბედი-მდევარი“ მას სიმაღლეებისაკენ მიმავლ გზაზე დაენია და თუ დალუპვა გარდუვალი იყო, ისევე ამ გზაზე სჯობდა, ვიდრე ვაკეზე ნაქცევა.

ფიქრი სიკვდილ-სიცოცხლეზე და მასთან დამოკიდებულებაზე ადამიანს მისი გაჩენის დღიდან მუდამ თანა სდევს, კიდევ აღელვებს, კიდევ აწუხებს, და კიდევ მიაგნებინებს საკუთარი ცხოვრების მიზანსა და დანიშნულებას. სიცოცხლის უკვდავების და მშვენიერების რწმენა აძლევს ადამიანს იმ ძალას, რაც მას ყველა განსაცდელს დაუმარცხებლად გამოატარებს, შთააგონებს იმ მაღალ მისიას, რაც მას აკისრია. ათასი რამ თქმულა და ითქმება ამაზე, მაგრამ ერთი რამ ცხადზე უცხადესია, კერძოდ ის, რომ სიცოცხლის უკვდავება სწორედ მოკვდავი ადამიანის ხელთაა და ამიტომაც იღვწის და იბრძვის თავდაუზოგავად მთელი თავისი ცხოვრების მანძილზე, მერე კი სიცოცხლის ამ რწმენასა და წყურვილს მშობელი შვილს გადასცემს და უნერგავს, თაობა – თაობას, ეპოქა – ეპოქას და ასე გრძელდება დაუსრულებლად.

პატივის ღირსია ყველა, ვინც ათასეული წლების წინ თუ სულაც გუშინ მოიხადა ეს თავისი უპირველესი ადამიანური ვალი და თუმცა თავად დავიწყების უკუნში ჩაიძირა, სწორედ ამის ფასად დგას დღეს სიცოცხლის ნათელი. რა მშვენიერი ძეგლია მათთვის გურამ რჩეულიშვილის „უსახელო უფლისციხელი“. ამ „უსახელოთა“, დაუფინყარ დავიწყებულთა გადარჩენილი, შემონახული და ნაანდერძევია კერიაც, სამშობლოც, ქვეყნიერებაც და საერთოდ სიცოცხლაც.

ზოგის სახელი სიკვდილის მერეც ერთხანს თუ ხანგრძლივად ცოცხლობს. მათი მთავარებულები ცხოვრების მაგალითი, პოლიტიკური და სახელმწიფოებრივი ღვაწლი, მეცნიერული და მხატვრული ნააზრევი ან სხვა რამ ასპარეზზე გავლებული ღრმა კვალი სულიერ საგანძურად რჩება მომდევნო თაობას თუ თაობებსაც.

ერთი ამგვარი სახელი, დღესაც რომ ცოცხლობს, ედიშერ ყიფიანის სახელია. მისი წიგნებიდან დღესაც გვესმის მწერლის სულის ძახილი, ასე რომ გვაფხიზლებს და გვახსენებს ჩვენს მოვალეობას – გავუფრთხილდეთ ადამიანებს.

1974 წელი

რადიკალი სულის მწერალი

თითქოს მოულოდნელი არ იყო, რომ უხუცესი მწერალი, ცოცხალი კლასიკოსი, ასაკოვანთა თუ ახალგაზრდათა გულთა და აზრთა თანაბრად მძყრობელი კონსტანტინე გამსახურდია მალე უნდა გაგვეყოფა, რაკი, როგორც ხალხი იტყვის, ყველანი სიკვდილის შვილები ვართ და მასაც დაეტყობოლო ხანს ფიზიკურად რევანახევიარი ათეული წლის განვლილი მანძილის დაღი. და მინც, როცა ეს ახდა, ელდა გვეცა.

კონსტანტინე გამსახურდია ხალხის ერთი იმ დიდებულ შვილთაგანია, ვისაც უკვდავებას ანიჭებს ერი და ვინც თავის წილ მშობლიური ერის უკვდავსაყოფად დაშვრა. ასეთ შვილთა მარადიული სავანეები წმინდა ადგილებად არის შერაცხული, ვითარცა მცხეთა თუ მამადავითი. ახლა მათ კოლხური კოშკის შემოგარენიც მიემატა.

ქართული მწერლობა ერთი იმ უჭკნობი ფესვთაგანია, რითაც სულდგმულობს ერის უკვდავება. გარდასულ ტრაგიკულ საუკუნეებში ხშირად უცდიათ ამ ფესვის ამოძირკვა, მაგრამ ქართველი ხალხი სათუთად ინახავდა, წმინდა სისხლის ფასად ინარჩუნებდა. ან უკვე სამშვიდობოს გასული ქართული მწერლობის სიძლიერე და სიმშვენიერე შორეულთათვისაც საცნაური გახდა. ამ დიდი საქმის შემწე იყო კონსტანტინე გამსახურდია, რისთვისაც მადლიერმა ერმა სიცოცხლეშივე აღიარა კლასიკოსად. ესოდენ მხურვალე სიყვარული და გულითადი დაფასება მხოლოდ ბედნიერ შემოქმედთ ხვდომიათ წილად.

ყოველი ეპოქისა და ქვეყნის ხალხებისათვის მეტადრე იმ მწერალთა სახელები იყო და არის ძვირფასი, ვინც მთელი თავისი შემოქმედება ეროვნული ღირსების გრძნობის განმტკიცებას შეაღია, ვინც თავისი ერის სულიერი მშვენიებისათვის დაშვრა, ვინც სიკეთის, ჰუმანიზმის თესლს აღვივებდა. და თუ ვისმე ამ მხრივ მშობელი ხალხის წინაშე ვალმობილად შეეძლო ჩაეთვალა თავი, ერთ-ერთი მათგანი იყო კონსტანტინე გამსახურდია.

კონსტანტინე გამსახურდიამ სამოცი წლის მოღვაწეობის მანძილზე მთელი თავისი ზეგარდმო მომადლებული ნიჭი, ვაჟკაცური სული და ენერჯია ქართულ მწერლობას შეაღია და ამ მამულიშვილურ ასპარეზზე წარუშლელი კვალი დატოვა. მართლაც, განსაცვიფრებელია როგორ არ მოიღალა მძაფრი ბრძოლებითა და წვით სავსე შემოქმედებით ცხოვრების ამ გრძელ გზაზე. ხანდაზმული და ამაგდარი მწერალი უკანასკნელ ამოსუნთქვამდე ჭაბუკური

გატაცებით და ენერგიით, როგორც თავად იტყვოდა, „ვითარცა იაკობი ებრაელთა მრისხანე ლმერთს“, ისე ერკინებოდა ქართულ სიტყვას.

„წინამურთან რომ მოკლეს ილია, მაშინ ეპოქა გათავდა დიდი“ — გალაკტიონის ამ პოეტურ ფრაზაში ტრაგიკული სიმართლეა გაცხადებული. მაგრამ ცხოვრების განვითარების ლოგიკის ძალით ახალ ეპოქას უნდა მისცემოდა დასაბამი და, მართლაც, სწორედ მეოცე საუკუნის პირველი ათწლეულები იქცა ქვეყნის, მასთან ერთად კი მწერლობის განახლების დასაწყისად.

ჩვენდა საბედნიეროდ, ახალი თაობიდან მეტმა და საუკეთესო ნაწილმა აიტაცა დიდი წინაპრების მიერ აფრიალებული სოციალური და ეროვნული თავისუფლებისათვის ბრძოლის დროშა, შთაბერა ქართულ მწერლობას განახლების სული.

ამ ახლის სათავეებთან, სხვებთან ერთად, დგას კონსტანტინე გამსახურდია, ვინც ღირსეული მემკვიდრე იყო ეროვნული ტრადიციებისა, შემდეგ კი მთელი თავისი ხანგრძლივი და ნაყოფიერი შემოქმედებითი შრომით მომავალი თაობებისათვის თავად შექმნა ახალი ტრადიციები.

კონსტანტინე გამსახურდიას სულში, ჯერ კიდევ ბავშვობის ხანაში, ღრმად აღიბეჭდა ქართული ხალხური პოეტური გენიის ნიმუშები, მრავალი ზღაპარი და ლეგენდა, მნიგნობარი მშობლების მიერ ჩანერგილი სიყვარული ქართული მწერლობისა, ახლობელ-მეზობელთა ყოფა-შრომის, ლხინის თუ ჭირის სურათები.

აი, ამგვარი ღრმა და მრავალმხრივი შთაბეჭდილებები კვებავდა ბავშვობისას. მერე კი, ქუთაისის ქართულ გიმნაზიაში სწავლის დროს ამას დაემატა იოსებ ოცხელის და სხვა პროგრესულად მოაზროვნე პედაგოგების მიერ შთანერგილი ჰუმანისტური სულისკვეთება.

ჯერ კიდევ ქუთაისის გიმნაზიაში გამოირჩეოდა ცოდნის დაუძეხრალი წყურვილით. მერე პეტერბურგის და გერმანიის უნივერსიტეტებში სწავლობდა, ბერლინში მიიღო ხელოვნებათა მაგისტრისა და ფილოსოფიის დოქტორის სამეცნიერო ხარისხები, მოიარა იტალია, საფრანგეთი, ინგლისი, სკანდინავიის ქვეყნები, ეზიარა დიდი სოციალური და პოლიტიკური ბრძოლებისათვის მომნიჭებულ სამყაროს, მწვავედ შეიგრძნო მსოფლიო ომის მთელი ტრაგიზმი.

უშუალოდ ამ შთაბეჭდილებებით იწყო მან 1915 წელს თავისი პირველი რომანის „დიონისოს ღიმილის“ წერა. რომანის საინტერესო პოლიტიკური, სოციალური, ფსიქოლოგიური შრეების ფონზე

კონსტანტინე სავარსამიძის სახით მწერალმა დაგვიხატა იმ დროის „ზედმეტი ადამიანის“ პორტრეტი. ამ რომანს ატყვია მოდური ტენდეციების ერთგვარი გამოძახილის კვალი, მაგრამ ამის გაზვიადებას უნდა შეენაცვლოს რომანის ყოველმხრივი და საფუძვლიანი ანალიზი, მაშინ მთელი სიცხადით გამოჩნდება მწერლის პირველივე რომანის ღირსება, მისი მითოსური პლასტების მნიშვნელობა მეოცე საუკუნის ქართული პროზისათვის.

კონსტანტინე გამსახურდიას ადრინდელ ნაწარმოებებში, ნაწილობრივ „დიონისოს ღიმილში“ და კიდევ რამდენიმე ნოველაში არის იმ დროის ევროპული ლიტერატურული სკოლების თუ ტენდეციების მეტ-ნაკლები გავლენა, მაგრამ ეს იმდენად უმნიშვნელო ჩანს, მითუმეტეს ახლა, მთელი მისი შემოქმედების ფონზე, რომ სავსებით უნდა გავიზიაროთ მწერლის კატეგორიული და ამაყი განცხადება: „ღიახაც, ბევრი მისვამს შპრეეს, სენას, მოსკვა-რეკისა, ტიბრისა და ტემზის წყალი, მაგრამ ყველაზე მეტად მიმირთმევეია მტკვრისა და რიონისა. მითქვამს და ვიმეორებ: თავანკარა ნაციონალური მწერლობა იქ იწყება, სადაც უცხოთა ზეგავლენანი დაძლეულია. სხვაგვარ პრაქტიკას უცილოდ მიეყავართ ეპიგონობისა და გაუვალე პროვინციალიზმისაკენ“.

სწორედ ამ თავანკარა ეროვნულ მწერლობას შეაღია მთელი თავისი ნიჭი და ხანგრძლივი სიცოცხლე კონსტანტინე გამსახურდიამ. ადრე ხშირად და უმართებულოდ ავლებდნენ საყვედურიან პარალელს კონსტანტინე გამსახურდიასა და კონსტანტინე სავარსამიძეს, „დიონისოს ღიმილის“ გმირს შორის. თუ მაინცდამაინც მოვისურვებთ ამგვარი პარალელების აღმოჩენას, ალბათ ყველაზე უფრო მაინც კორინთელი უნდა გავგახსენდეს. ყოველ შემთხვევაში, იმის თქმა თამამად შეიძლება, რომ ისევე როგორც მისმა გმირმა „ვაზის ყვავილობიდან“ – ევროპაში განსწავლულმა მეცნიერმა კორინთელმა ქართულ ვაზს შეაღია თავისი სიცოცხლე, რაკი ამაში ხედავდა რეალურად და სიმბოლურადაც ერის ძლიერების სათავეს, ასევე სამშობლოში დაბრუნებულმა მწერალმა მისი ერის გადამრჩენ ქართულ სიტყვას უძღვნა მთელი თავისი დრო უკანასკნელ ამოსუნთქვამდე და მთელი თავისი ენერგია, ვიდრე კალამი გაუვარდებოდა ხელიდან.

კონსტანტინე გამსახურდიას შემოქმედება ეროვნული ფოლკლორის და კულტურის ნოყიერ ნიადაგზეა დამყნული. იგი მემკვიდრეა ყოველივე იმისა, რაც ქართველი ხალხის შემოქმედებით სულს საუკუნეების მანძილზე შეუქმნია. სწორედ ასე, ამ გზით არის აღმოცენებული ის შესანიშნავი მხატვრული სამყარო, რომელიც მწერალმა თავისი დროის სულისკვეთების შესაბამისად გამოჰყვეთა. მან თავისი სხივმოსილი წინაპრების, მეცხრამეტე საუკუნის კლასიკოსების მსგავსად განუზომელი ამაგი დასდო ბედუკულმართობით სავსე ისტორიის გამო ქართული მწერლობის ალაგ განყვეტილი ჯაჭვის აღდგენასა და განმტკიცებას. ამიტომაც, მეტად ზუსტია კონსტანტინე გამსახურდიასათვის შერქმეული სახელი „მთლიანი საქართველოს მესიტიყვე“.

„ჟამის უსასრულო სრბოლაში“, – წერდა გამსახურდია, – ჩვენმა ხალხმა შექმნა თავისი ეროვნული მწერლობა და ისტორია, თავისი ისტორიული პროზა და ფოლკლორი. ჩვენ ყოველივე ამის მემკვიდრენი ვართ, მაგრამ მუდამ იმის ცდაში უნდა ვიყვეთ, რომ ჩვენ, დღევანდელეებმა შეძლებისამებრ გადავაჭარბოთ კიდევაც ახდომილსა და აღსრულებულს და თავად შევექმნათ ჩვენი დიდი ეპოქის საკადრისი კულტურა სიტყვისა“. ამ უმნიშვნელოვანესი მისიის აღსრულებისათვის იღვწოდა მთელი თავისი ცხოვრების მანძილზე მწერალი და კიდევ მიაღწია მიზანს. კონსტანტინე გამსახურდიას უმტკიცესი პოზიცია ჰქონდა ქართულ მწერლობაში. არასოდეს დაუხურდავებია ნიჭი წვრილმან საკითხებსა და უდღეურ ბელეტრისტიკაზე. ფართოდ უყურებდა საერთოდ ლიტერატურისა და საკუთარი შემოქმედების დანიშნულებას. მისი მოთხრობები და რომანები ქართული მწერლობის უაღრესად საინტერესო და პრობლემურ ნაწარმოებებად არის აღიარებული. ზოგი მათგანი კი – ნოველები („ზარები გრიგალში“, „ქოსა გახუ“, „დიდი იოსები“, „ხოგაის მინდია“), რომანები „მთვარის მოტაცება“, „დიდოსტატი კონსტანტინეს მარჯვენა“, „დავით აღმაშენებელი“ სამართლიანადაა მიჩნეული ქართული ლიტერატურის კლასიკურ ნაწარმოებებად.

კონსტანტინე გამსახურდიას ფასდაუდებელი დამსახურება ეროვნული მწერლობის წინაშე იმაშიც მდგომარეობს, რომ ერთ-ერთმა პირველმა მისცა დასაბამი მეოცე საუკუნის ქართულ რომანს, ანუ საფუძველი ჩაუყარა იმ ჟანრს, რომელიც საერთოდ სუსტად იყო წარმოდგენილი ჩვენში და რომლის გარეშე ნაკლებოვანია წარსული და წარმოდგენილია თანამედროვე მწერლობა. კონსტან-

ტინე გამსახურდიამ თავისი ჭეშმარიტად მაღალმხატვრული ნაწარმოებებით ქართული ლიტერატურაც გაამდიდრა და იმის წინაპირობაც შექმნა, რომ შემდგომში რომანი წამყვან, მძლავრ ჟანრად ჩამოყალიბებულიყო.

„დიონისოს ღიმილი“ ოციანი წლების დასაწყისში დაამთავრა მწერალმა და ქართულ მხატვრულ პროზას შესძინა ერთ-ერთი პირველი ევროპული სტილის და მასშტაბის რომანი. მისი მომდევნო რომანი, „მთვარის მოტაცება“, 30-იანი წლების ნაყოფი, ჭეშმარიტად უფართოესი ეპიკური ტილოა, სადაც მთელი რეალური სისრულით, იმავ დროს სირთულითა და დრამატიზმით აისახა ქართველი ხალხის ცხოვრება მისი ისტორიული განვითარების უმნიშვნელოვანეს გზაჯვარედინზე. ეს რომანი მუდამ დარჩება ქართველ ხალხს, როგორც ერთი საუკეთესო გამონახატულება რევოლუციის შემდგომ ცხოვრების გზაზე მისი პირველი, ხშირად ტკივილიანი, მაგრამ მაინც სიცოცხლისაკენ, აღზევებისაკენ გადადგმული ნაბიჯებისა. აქ ზუსტად და შესანიშნავად არის გადმოცემული ეპოქის სურათებიც და, რაც კიდევ უფრო მთავარია, ეპოქის სულიც. ამასთანავე, საოცარი სიღრმით არის გახსნილი ქართველი ხალხის მიერ განვლილი გზის ერთი უმნიშვნელოვანესი და ურთულესი მონაკვეთი, განუმეორებელი კოლორიტით არის წარმოჩენილი სიმდიდრე და მრავალფეროვნება ქართული ხასიათისა, საქართველოს ბუნებისა, მისი ყოფისა, კულტურისა.

მწერალმა ამ რომანებში თავისი გმირების ბედში დიდი მხატვრული ოსტატობით ჩააქსოვა მეოცე საუკუნის სოციალური და პოლიტიკური პრობლემები, ძველისნგრევისა და ახლის დამკვიდრების მთელი დრამატიზმიცა და ისტორიული გარდუვალობაც. თუმცა ამ ნაწარმოებებში უფრო ღრმად და შთამბეჭდავად წარმავალთა, ცხოვრებისაგან განწირულთა ხვედრია გახსნილი, ეს საერთოდ იყო ნიშანდობლივი ოციანი წლების ლიტერატურისათვის და სულაც არ ამცირებს ასეთი ხასიათისა და მიზანდასახულების რომანების მნიშვნელობას.

მწერლის ნოველები და პირველი რომანები, განსაკუთრებით კი „მთვარის მოტაცება“, ცხადად მეტყველებს იმაზე, რომ უსაფუძვლო იყო ავტორის მისამართით ერთ დროს გამოთქმული საყვედურები ისტორიული წარსულით თითქოსდა ზედმეტად გატაცების თაობაზე. ამ მეხსიერებაში ჩაბუჭდილი აზრის გასაქარწყლებლად ისიც უნდა გავიხსენოთ, რომ კონსტანტინე გამსახურდიას ეკუთვნის პირველი შესანიშნავი მხატვრული ნარკვევები კოლხეთისა და რუსთავის გრანდიოზულ მშენებლობებზე, ხალხების ინტერნაციონალურ

სულზე, რისი ერთ-ერთი საუკეთესო გამოვლენა იყო მისი „უკრაინული თემიდი“. უფრო მოგვიანებით კი ქართულ პროზას შესძინა ისეთი მონუმენტური მხატვრული ტილო თანამედროვეობის თემაზე, როგორცაა „ვაზის ყვავილობა“.

კონსტანტინე გამსახურდიას შემოქმედების ერთი უმთავრესი დამახასიათებელი და ნოვატორული თვისება ისიც არის, რომ მწერლის თვალი მხოლოდ ქართველი კაცის ცხოვრებას კი არ არის მიჩერებული, არამედ დიდ სივრცეებსაც სწვდება და ამით უკეთ წარმოაჩენს თანამედროვეობის მიერ მოტანილ სიახლეებს. „ჩვენი საუკუნის ცხოვრების გართულებამ, თვით ქართველი კაცის მოქმედების ასპარეზის გაფართოებამ — გამოგვიტყდება მწერალი — მე მაიძულა იგი გამომეხატა არა მარტო ლიხს გაღმა და ლიხს გამოღმა, არამედ მსოფლიო ცენტრებშიც“. ამ ფართო ჰორიზონტზე კიდევ უფრო ცხადად იკვეთება, თუ სად იწყება განთიადი და წვება მწუხრი, კიდევ უფრო მკვეთრად ჩანს სამომავლო გზები.

კონსტანტინე გამსახურდიას შემოქმედებაში დიდად მნიშვნელოვანია მისი ისტორიული რომანები, რაზეც მწერალი 30-იანი წლების მიწურულიდან სიცოცხლის ბოლომდე მთელი მონდომებით, გატაცებით, სიყვარულით მუშაობდა. განსაცვიფრებელია ის კოლოსალური ერუდიცია, წარსულის არა მარტო ცოდნა, არამედ წვდომაც, რაც მის რომანებში ჩანს. „დიდოსტატი კონსტანტინეს მარჯვენა“ და ტეტრალოგია „დავით აღმაშენებელი“ ქართველი ხალხის საყვარელი საკითხავი და საამაყო წიგნებია, ამასთანავე ის მყარი ბალავარია, ურომლისოდაც ქართული ისტორიული პროზის შემდგომი განვითარება წარმოუდგენელია.

ისტორიული რომანი მრავალგვარი დანიშნულებისაა. ამ ჟანრის მსოფლიო შედეგთა გახსენებაც კი ავტორთა განსხვავებულ მიზანდასახულებებში ერთბაშად გვარწმუნებს. კონსტანტინე გამსახურდიას თავისი საკუთარი პროზაია ჰქონდა და მისი ინტერესი ისტორიული წარსულისადმი ვინრო, შეზღუდულ ჩარჩოებში ვერ თავსდება.

ერთი მხრივ იგი აცხადებდა: „ეგ დიდი ხნის ოცნებაა ჩემი: ქართული ქრონიკების კრებულს გვერდში ამოვუყენო რომანების სერია, რომელსაც თავის დროზე ვუნოდებ „ქართლის ცხოვრებას“. მეორე მხრივ კი, მასვე ეკუთვნის ეს სიტყვებიც: „ევროპის მწერლობის და მხატვრობის ისტორიას თვალი რომ გადავაგლოთ,

ნამდვილი ხელოვნება არასოდეს ყოფილა მხოლოდ ანმყოთი განსაზღვრული. დანტე, და ვინჩი, რაფაელი, შექსპირი და გოეტე ხან ბიბლიურ მოტივებს ამუშავებდნენ, ხან ანტიურ თემებს, მაგრამ მათი შემოქმედებითი მიზანი იყო არა პოპულარიზირება წარსულისა, არამედ შეფარველი, პარაბოლური ენით გამოჩინება მათივე თანადროულობისა, მათივე ეპოქისა..." /

ამ ორ განცხადებაში არაფერია ურთიერთსანიანააღმდეგო. „ქართლის ცხოვრების“ რომანებად გაცოცხლება და თანადროულობის სამსახური მისი რომანების ორი სხვადასხვა მხარე კი არ არის, არამედ ერთი ორგანული ნაჯვარია, მხატვრული მთლიანობაა, რაც განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს მათ. კონსტანტინე გამსახურდიას რომანებში ისე ცხოვლადაა წარმოსახული, ისე კოლორიტულად და მსუყე ფერებითაა დახატული შორეული წარსულის სურათები, ისე სისხლსაცხენი არიან ჩვენი წინაპრები, რომ თამამად შეიძლება მწერალი ისტორიული ყოფის მხატვრულ მემატინანედ გამოვაცხადოთ. მაგრამ, მაინც კონსტანტინე გამსახურდიასათვის მთავარია ყოველივე ამაში თავისი დღევანდელი საფიქრალისა და საზრუნავის ჩაქსოვა, თავისი ერის თანამედროვე პრობლემების და სულისკვეთების გამოხატვა. თვით ეპოქები, ისტორიული პირები, რომელთაც გვიცოცხლებს ავტორი, მათი მიზნები და ვნებები იმას მიგვანიშნებს, რომ მწერალს თანამედროვე მკითხველებში ეროვნული ღირსების გრძნობის გაღვივება სწადია, ერის მთლიან ორგანიზმად კიდევ უფრო შეკავშირების, შედუღაბების იდეის ჩანერგვა სურს.

ამის შემდეგ უკვე იმის თქმაც შეიძლება და აუცილებელიცაა რომ სხვა პრობლემებიც უხვად ამოიკითხება ამ რომანებში. ასე მაგალითად, იმდენად ძლიერად არის შემოქმედის ბედი აქცენტირებული „დიდოსტატი კონსტანტინეს მარჯვენაში“, რომ შეიძლება ეს ამოვიკითხოთ მთავარ მოტივად. აკი თავად მწერალმაც შეუფარავად გვითხრა: „დიდოსტატის მარჯვენის“ იგაეურ ენას ვერ მიუხვდნენ ზოგნი. სწორედ ეგა ვთქვი უპირატესად ამ რომანით, ხელოვნება თამაში როდია, არამედ დიდი და მძიმე მარტვილობა“.

კონსტანტინე გამსახურდიას შემოქმედება, ჩვენდა საბედნიეროდ, მხოლოდ ქართველი მკითხველის კუთვნილება როდია, საქართველოს ფარგლებს გარეთაც ფართოდაა ცნობილი. მწერალს შორს გაუთქვა სახელი „დიდოსტატი კონსტანტინეს მარჯვენამ“, ამ მართლაც ბრწყინვალე რომანმა, სადაც ქართველი ხალხის შემოქმედებითი გენიაცაა ჩანს და ხელოვნების დანიშნულების თუ ხელოვანის მაღალი მისიის ღრმა ფილოსოფიური გაგებაც.

კიდევ ერთი დიდი დამსახურება უნდა ითქვას კონსტანტინე გამსახურდიასი: მუდამ იმ მცნებას მისდევდა, რომ „მშობლიური ენის სინმინდისათვის ბრძოლა ისეთივე საპატიო საქმეა, როგორც ხმლით დაცვა საკუთარი სამშობლოსა“. მწერლის სახელი მუდამ ლამპარივით ენთება ქართველი ხალხის გულებში, რადგან განუზომელია მისი ღვაწლი თანამედროვე ქართული ენის გამდიდრებასა და გამშვენიერებაში. მან სიძველის იერი ააშორა ქართული ენის უბრწყინვალეს სათავეებს, დიალექტების ანკარა წყაროებით გაანოყიერა მწერლობა, ზღაპრის, მითოლოგიის, საერთოდ ქართული ფოლკლორის საუნჯეც უხვად მოიშველია, და ბოლოს, „სიტყვის ოქრომჭედლობის“ საკუთარი საოცარი უნარიც გამოამჟღავნა და ამ მართლაც ჯადოქრული ნაჯვართი შექმნა ის ენა, რასაც კანონიერი სიამაყის გრძნობით უწოდებდა — „ჩემი ენაო“. მართლაც შეუცდომლად გამოირჩევა მისი ენა მთელ ქართულ მწერლობაში და მან მარტო მწერლის შემოქმედება კი არ დაამშვენა, არამედ მძლავრი სტიმულიც მისცა ქართული ენის განვითარებას.

კონსტანტინე გამსახურდიამ თავის დროზე „დიონისოს ღიმილ-თან“ დაკავშირებით ამტყდარი დავისა და დავიდარაბის გამოც არ დაიხია უკან და თამამად განაცხადა, რომ ყოველი ლიტერატურული გმირი მწერლის სულის ნაწილიაო. და თუ მას კონსტანტინე სავარსამიძის ცოდვებსაც კი ავკიდებთ, მით უფრო უნდა ვირწმუნოთ, რომ მწერალს ჭეშმარიტი სულიერი ნათესაობა თავისი გმირებიდან კონსტანტინე არსაკიძესთან აქვს.

დიდოსტატმა კონსტანტინე არსაკიძემ თავისი სული ყველაზე საყვარელ არსებას, შორენასაც კი ვერ მისცა, როდესაც მისი ლანდი სიკვდილის წინ მიეახლა, დაუჩოქა და შესთხოვა. ვერ მისცა, რადგან სვეტიცხოველისთვის შეენირა იგი. ასევე შესწირა თავისი სული დიდოსტატმა კონსტანტინე გამსახურდიამ თავის ენასა და შემოქმედებას, ამდენად, ქართულ ენასა და მწერლობას, რითაც სიცოცხლეშივე უკვდავყო საკუთარი სახელი.

რა შეიძლება იყოს ამის საზღაური? მხოლოდ და მხოლოდ ხალხის უკიდევანო სიყვარული. კონსტანტინე გამსახურდია ამ მხრივაც ბედნიერი იყო, სიცოცხლეშივე გრძნობდა განუზომელ სიყვარულს და ერთგულებას მშობელი ხალხისას. ეს სიყვარული თანდათან მთიდან დაგორებულ გუნდასავით სულ უფრო იზრდება, ძლიერდება და ისე გადაეცემა შთამომავლობიდან შთამომავლობას.

მეოცე საუკუნემ თავიდანვე რთული არჩევანის წინაშე დააყენა მწერლობა — რა გზით ევლო, რა პრობლემებით დაინტერესებულიყო, პოლიტიკური, რევოლუციური ჟინით გაჟღერებული ჰაერით ესუნთქათუ გარედებოდა რეალურ სამყაროს, საზოგადოებრივ ცხოვრებასთან უშუალო კავშირში თუ მისგან იზოლირებულად ეკვლია ადამიანის ბედი, ხასიათი, ფსიქიკა. მწერლობას წინ არაერთი გზა ჰქონდა, მაგრამ ყველა როდი იყო ჭეშმარიტი. ჭეშმარიტი გზის მიკვლევა კი იმ მშფოთვარე ეპოქაში არცთუ იოლი საქმე იყო. მხოლოდ იმ მწერლებმა შეძლეს სწორი არჩევანის გაკეთება, ვინც თავისი შემოქმედება თავიდანვე ან თანდათანობით დაუკავშირა ხალხის ცხოვრებას, ვინც არ აპყვა უარყოფის მაცდუნებელ ძალას და არ ჩატეხა გარდასულ ეროვნულ კულტურასთან დამაკავშირებელი ხიდი.

მიხეილ ჯავახიშვილი ქართველ მწერალთა იმ თაობას ეკუთვნის, რომელმაც ახალ ისტორიულ პირობებში გააგრძელა და განავითარა ქართული კრიტიკული რეალიზმის ტრადიციები და ამ ტრადიციებთან მჭიდროდ დააკავშირა მეოცე საუკუნის ლიტერატურის სათავეები. მიხეილ ჯავახიშვილისა და მისი დროის მწერლების — ნიკოლორთქიფანიძის, ლეო ქიაჩელის, კონსტანტინე გამსახურდიას, გრიგოლ რობაქიძისა და სხვების სახელებთან არის დაკავშირებული ქართული მხატვრული პროზის მძლავრი განვითარების ახალი ეტაპის დასაწყისი, რამაც ქართულ ლიტერატურაში ამ უნარს თავისი კუთვნილი ადგილი და მნიშვნელობა შესძინა.

ევროპული და რუსული ლიტერატურების ისტორიული განვითარების პროცესებისაგან განსხვავებით, ქართულ ლიტერატურაში კრიტიკულ რეალიზმს მეცხრამეტე საუკუნეში არ გამოუწვევია მხატვრული პროზის ისეთივე დიდი აქტივიზაცია. როდესაც რუსული კრიტიკული რეალიზმის ლიტერატურას ვიხსენებთ, პირველ რიგში სწორედაც მხატვრული პროზის ტიტანები წარმოგვიდგებიან: გოგოლი, ტურგენევი, ტოლსტოი, დოსტოვესკი, ჩეხოვი. მეცხრამეტე საუკუნის ქართულ მწერლობაში ასეთი დიდი ხვედრითი წონა არ ჰქონია პროზას, თუმცა ამ უნარის მთელი რიგი შესანიშნავი რეალისტური ნაწარმოებები დაინერა. ქართული რომანისა და ნოველის მომძლავრება მეოცე საუკუნის დამსახურებაა, ხოლო ამ მომძლავრებაში თავისი დიდი წვლილი შეიტანა მიხეილ ჯავახიშვილმა.

მიხეილ ჯავახიშვილი ერთ-ერთი პირველთაგანი იყო ქართველ მწერლებს შორის, ვინც ღრმად გაუკვალა გზა მეოცე საუკუნის ლიტ-

ერატურაში ნოველას, სოციალურ და ფსიქოლოგიურ რომანს. „ჩანჩურა“, „ტყის კაცი“, „ლამბალო და ყაშა“, „მართალი აბდულაჰ“, „ჯაყოს ხიზნები“, „თეთრი საყელო“, „არსენა მარაბდელი“ და, საერთოდ, მთელი მისი შემოქმედებითი მემკვიდრეობა ის საფუძველია, ურომლისოდაც ძნელი წარმოსადგენია თანამედროვე ქართული ლიტერატურის, კერძოდ, მხატვრული პროზის შემდგომი განვითარება.

მიხეილ ჯავახიშვილის ვრცელი შემოქმედება ერთი საინტერესო მაგალითია იმისა, თუ ხალხის ინტერესების სამსახურმა როგორ მიიყვანა მწერალი ახალ, მომავლის იმედიან რეალიზმამდე, რაც მოგვიანებით სხვათა შემოქმედებაში პოლიტიკური ზენოლით მეტ-ნაკლებ სიმახინჯედ იქცა და სოციალისტური რეალიზმის სახელით მოინათლა. ეს გზა მიხეილ ჯავახიშვილისა, კრიტიკული რეალიზმიდან ახალ რეალიზმამდე, არ იყო მტკივნეული, დაკავშირებული მწერლის შინაგან განცდებსა და ძიებებთან. ეს იყო ხანგრძლივი დაკვირვებისა და ვრცელი პერიოდის ნააზრევი, დინჯად გავლილი ლოგიკური გზა მეოცე საუკუნის რეალისტი მწერლისა.

მეოცე საუკუნის პირველი ორი-სამი ათეული წლების ქართულ მწერლობაში ბევრი ვერ ასცდა სხვადასხვა ყაიდის დეკადენტური მიმდინარეობების გავლენას. ამ მოდურმა გატაცებამ მეტ-ნაკლები ძალით თითქმის ყველა მწერლის შემოქმედებაში იჩინა თავი. მიხეილ ჯავახიშვილი იყო ერთი იმ მწერალთაგანი, ვინც გაუძლო ეპოქის ამ ცდუნებას, მას არასოდეს, არც ერთ თუნდაც მცირე და ნაკლები მნიშვნელობის ნაწარმოებში არ უღალატნია რეალიზმისათვის.

მიხეილ ჯავახიშვილი ყოველთვის უარყოფითად ეკიდებოდა მათ, ვინც მწერლობაში რეალიზმს უგულვებელყოფდა და ლიტერატურისათვის ცხოვრების ნაცვლად ახალ საფუძველს, სხვა პირველსაწყის მასალას ეძებდა, ვინც ახალი ფორმებისა და საშუალებების ძიებით მსოფლიო ლიტერატურის განვითარების ძირითადი, რეალისტური ტენდენციის გარეთ რჩებოდა. მას არაერთხელ გამოუთქვამს პირუთვნელი აზრი ასეთი ყაიდის მაძიებლებზე. „მე ვფიქრობ, — ნერდა იგი თავის ნერილში „როგორ ვმუშაობ“, — რომ ამ მხრივ სიმბოლისტებმა, და ნამეტან კი ანდრეი ბელიმ და მისმა მიმდევრებმა, დიდი ზიანი მიაყენეს პროზას. ბელი და მისი მოწაფენი სიტყვების კომპოზიტორები არიან და არა ცხოვრების მხატვარ-ამსახველნი. მათ ნაჭარბევად გაიმახვილეს სმენა და თითქმის სულ მოხუჭეს თვალები... მან (ანდრეი ბელიმ — გ. გ.) მხატვრული სახე მოახლედ დაუყენა მუსიკალურ ბგერას. ასე ააყირავეს ბელიმ და მისმა შეგირდებმა საუკუნობით გამტკიცებული ჭეშმარიტება, რომელმაც ბუნების ლა-

ლატის გამო სასტიკად იძია შური: ისინი უკვე დამარცხებულნი არიან და მალე დადგება ის დროც, როცა მხოლოდ ლიტერატურის ისტორიკოსილა გაიხსენებს მათს უნაყოფო ნოვატორობას".

მიხეილ ჯავახიშვილის ღრმა რწმენით, მსოფლიო ლიტერატურაში თუ რამ საინტერესო შექმნილა, მხოლოდ და მხოლოდ რეალიზმის წყალობით. მისი აზრით, რეალიზმი, ამ ცნების „უფორმესი და უუფართოესი მნიშვნელობით“, ყოველთვის იყო ლიტერატურის დამახასიათებელი თვისება. მიხეილ ჯავახიშვილისთვის შემოქმედებითი ცხოვრების ყველა ეტაპზე ერთი შეუვალი ჭეშმარიტება არსებობდა: „ხალხურობა, სინათლე და უბრალოება ერთადერთი გასაღებია ხალხის გულისა. ეს გასაღები ყველა გენიოსს და დიდ მწერალს ჰქონდა. ყველა ხალხური იყო და გასაგები: ჰომეროსი, სერვანტესი, რუსთაველი, შექსპირი, მოლიერი, დანტი, რაბლე, ბალზაკი, დიკენსი, ტოლსტოი, ილია, აკაკი. ზოგი მწერალი კი ხალხს ზევიდან დასცქერის. დეე მან ჯერ ვეფხის ბალადას და უამრავ ასეთ შედევრს აჯობოს და მერმე გადახედოს ხალხს ოლიმპოს მწვერვალებიდან".

ამ ჭეშმარიტების ღრმა რწმენით აიხსნება ის ფაქტი, რომ მიხეილ ჯავახიშვილი ასეთი თანმიმდევრული ერთგული იყო რეალიზმის მეთოდისა თავის შემოქმედებით პრაქტიკაში. რაც შეეხება რეალიზმის გაგებას, მიხეილ ჯავახიშვილისათვის იგი არ იყო ერთხელ და სამუდამოდ ჩამოყალიბებული რამ, რომელიც არავითარ განვითარებას არ განიცდის. მწერალი კარგად ხედავდა განსხვავებას მეცხრამეტე საუკუნის კრიტიკულ რეალიზმსა და მეოცე საუკუნის რეალისტურ მწერლობას შორის. ამ ახალი მეთოდით აქვს მას შექმნილი დიდი მხატვრული ტილოები „ჯაყოს ხიზნები“, „თეთრი საყელო“, „არსენა მარაბდელი“, უფრო ადრე კი მისი შემოქმედების პათოსი კრიტიკული იყო და ამ მხრივ მეტად ენათესავებოდა კლასიკურ რეალიზმს.

საგულისხმოა ის დასკვნა, რომელიც მიხეილ ჯავახიშვილმა საზოგადოებრივი ცხოვრების ზეგავლენით გამოიტანა: „მხატვრის ალლო და თვალი თავისუფალია, მაგრამ ჩვენ მაინც თანადროულობა გვირჩევნია — ამ მცნების ფართო მნიშვნელობით. გულწრფელობის შენარჩუნებისთვის შემოქმედი მოვალეც არის ისე დაინახოს და იგრძნოს საგნები და მოვლენები, როგორც შეუძლიან და მოეჩვენება, მაგრამ ჩვენ მაინც გვირჩევნია ისეთი მასალის შერჩევა, შეგრძნობა და თვალი, რომელნიც გაამხნევენ ხალხს და გაუღვიძებენ იმედს, ენერგიას და ზნეობას". მწერალს გულწრფელად სურდა აესახა მხატვრულად ახალი საზოგადოებრივი ყოფა. ამიტომაც ჩაინერა თა-

ვის უბის წიგნაკში: „შეგრძნობა და შეცნება ახალი ეპოქის სულისა და მისი მხატვრული ასახვა, ახალი ადამიანი, ახალი სტილი, ხერხები, კომპოზიცია, რითმი, ჰანგი, თემა, თვალი, ლექსიკონი“.

მიხეილ ჯავახიშვილი ყურადღებით ადევნებდა თვალს კოლხეთის ჭაობების ამოშრობას, სამგორის ველებზე წარმოებულ სამუშაოებს, მიმოწერა და პირადი ურთიერთობა ჰქონდა მშრომელებთან. ამან ჩააწერინა განუყრელ უბის წიგნაკში: „სამყაროში არაფერია უულამაზე ჩვენი ქვეყნისა, ჩვენს ქვეყანაში — ადამიანისა და ადამიანში — სულისა“. სწორედ ადამიანის შინაგანი სამყაროს მთელი სილამაზისა და სიდიადის მხატვრული გახსნა გაიხადა მან თავისი შემოქმედებითი მოღვაწეობის მიზნად. ამ მხრივ იგი ერთგვარ ვალში გრძნობდა თავს თანამედროვის წინაშე. ამიტომ ამბობდა გულისტკივილით: „მე ჯერ არ მითქვამს სათქმელი“. ამ სათქმელის ბოლომდე თქმა მიხეილ ჯავახიშვილს არ დასცალდა.

არ დააცალეს სათქმელი. სატანურმა ძალამ საბედისწერო ოცდაჩვიდმეტ წელს სხვა მრავალ მამულიშვილთან ერთად ამ დიდი მწერლის სიცოცხლეც დაუნდობლად შეინირა.

მიუხედავად იმისა, რომ მიხეილ ჯავახიშვილი თავისი შემოქმედებითი ცხოვრების მეტად საინტერესო პერიოდში ტრაგიკულად დაიღუპა და ბევრი ჩანაფიქრი განუხორციელებელი დარჩა, მან უდიდესი ამაგი დასდო ქართული ლიტერატურის განვითარებას. იგი ერთ-ერთი ყველაზე ნაყოფიერი მწერალია მეოცე საუკუნის ქართველ მწერალთა შორის. სულ რაღაც თხუთმეტიოდე წელიწადში მან შექმნა თავისი ცნობილი რომანები: „კვაჭი კვაჭანტირაძე“, „ჯაყოს ხიზნები“, „გივი შადური“, „თეთრი საყელო“, „არსენა მარაბდელი“, „ქალის ტვირთი“ და ბევრი მოთხრობა, თარგმნა ჩეხოვი, მოპასანი, სენკევიჩი, გამოაქვეყნა უამრავი პუბლიცისტური და ლიტერატურული წერილი, რომლებშიც აშკარად წარმოგვიდგება ღრმად განათლებულ, პროგრესულად მოაზროვნე, დიდი მხატვრული გემოვნების მქონე ადამიანად და მოღვაწედ.

მიხეილ ჯავახიშვილს ფასდაუდებელი ამაგი მიუძღვის ქართული მწერლობის წინაშე, რისთვისაც ხალხი დიდი სიყვარულით ინახავს მის სახელს. „მწერალი და ხალხი ერთმანეთს უნდა შეედუღნენ, რათა ხელიხელჩართულმა იარონ და იმუშაონ“... — ამბობდა მწერალი. მიხეილ ჯავახიშვილი თავისი შემოქმედებითი მემკვიდრეობით მართლაც მტკიცედ შეედუღაბა თავის ხალხს და მასთან ერთად განაგრძობს სიცოცხლეს.

მიხეილ ჯავახიშვილი დაიბადა 1880 წელს, თბილისის სამხრეთით მდებარე სოფელ ნერაქეში. მამამისი, საბა, შეძლებული ქართველი გლეხი აგრონომად ამზადებდა. ამიტომაც შემოატარა რამდენიმე სამეურნეო სკოლა და სასწავლებელი, ბოლოს კი ყირიმის მებალეობა-მევენახეობის სასწავლებელშიც გაგზავნა. აღმზრდელებისათვის შეუმჩნეველი არ დარჩა მიხეილის გულგრილი დამოკიდებულება სოფლის მეურნეობისადმი, ამიტომ ყირიმის სასწავლებლის დირექტორმა მას ტელეგრაფის მოხელის სპეციალობა ურჩია. მიხეილ ჯავახიშვილის გულში კი სულ სხვა სურვილი, ოცნება და მიზანი ენთო, რომელიც მძიმე, მაგრამ დიდი ეროვნული საქმისაკენ, მწერლობისაკენ მოუწოდებდა. მიხეილი ადრევე წერდა ლექსებს და პატარა მოთხრობებს, ამით მიიქცია ცნობილი საზოგადო მოღვაწის, ილია წინამძღვრიშვილის ყურადღება, ვინც ჯერ კიდევ წინამძღვრიანთ-კარის სასოფლო-სამეურნეო სკოლის მოსწავლე დიდ ილიას წარუდგინა. ეს უთუოდ მძლავრი სტიმული იყო ჭაბუკი მიხეილისათვის, რამაც საბოლოოდ განუმტკიცა მწერლობის სურვილი, თუმცა მამინ არც თვითონ იყო დარწმუნებული, რომ ოცნება სინამდვილედ გად-ექცეოდა და არც ილიას შეეძლო ეფიქრა, რომ წინ მომავალი დიდი ქართველი მწერალი ედგა.

მიხეილ ჯავახიშვილის ადრინდელი ლექსები და მოთხრობები ჩვენთვის უცნობია. როგორც ჩანს, მწერალმა ისინი მხოლოდ ჭაბუკობის ხანის ვარჯიშად მიიჩნია და არ სცნო გამოქვეყნების ღირსად. ტრაგიკული შემთხვევის შედეგად (მას მოუკლეს და და დედა, მალე მამაც გადაიყოლა ამ უბედურებამ) მიხეილი 20-21 წლის ასაკში დაობლდა და რაკილა თავისი თავის გამგებელი თვითონ გახდა, მიატოვა ყირიმის სასწავლებელი, სამშობლოში დაბრუნდა და მთელი გატაცებით დაჰყვა გულისთქმას. 1903 წელს 23 წლის მიხეილ ჯავახიშვილი „ცნობის ფურცლის“ დამატებაში აქვეყნებს „ჩანჩურას“ და აქედან იწყება მისი შემოქმედებითი ბიოგრაფიაც.

1903-08 წლებში მიხეილ ჯავახიშვილმა გამოაქვეყნა მოთხრობე-ბი: „ჩანჩურა“, „მეჩქემე გაბო“, „უპატრონო“, „ეკა“, „ჯილდო“, „კურ-კას ქორწილი“ და „ეშმაკის ქვა“. თემატურად და პრობლემატიკის თვალსაზრისით, ეს მოთხრობები განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან, ყველა თანაბრად აქტუალურად და საინტერესოდ შეიძლება არც მოგვეჩვენოს, მაგრამ მათ აერთიანებს ერთი ძარღვი, რომელიც ქარ-თული კლასიკური ლიტერატურის ჰუმანისტური და დემოკრატიული სულისკვეთებით ავსებს.

მიხეილ ჯავახიშვილი ამავე წლებში აქტიურ ჟურნალისტურ მოღვაწეობას ეწევა, პუბლიცისტურ წერილებსა და ნარკვევებს აქვეყნებს სხვადასხვა გაზეთებსა და ჟურნალებში, რედაქტორობს გაზეთებს — „ივერიასა“ და „გლეხს“. მისი, როგორც ჟურნალისტის, ინტერესების სფერო ფართოა და ცხოვრების ყოველ უბანს სწვდება, იქნება ის გლეხებისა თუ მუშების ყოფა, ეროვნული პოლიტიკა თუ სახელმწიფოს მმართველობის საკითხები, ქართული თეატრისა თუ ლიტერატურის მდგომარეობა და ბევრი სხვა.

მიხეილ ჯავახიშვილი თავისი მხატვრული და პუბლიცისტური სიტყვით ერთ მიზანს ელტვოდა, სამსახური გაენია მშრომელი ხალხისათვის. საგულისხმოა, რომ უბის წიგნაკში, რომელიც მეფის „ოხრანკამ“ მიხეილ ჯავახიშვილს ბინის ჩხრეკის დროს ჩამოართვა, მწერალს ეწერა: „ჩემი დევიზია: „ყველაფერი დემოკრატიისათვის“. ამ დევიზს მიხეილ ჯავახიშვილი ერთგულად მისდევდა და ემსახურებოდა მთელი თავისი შემოქმედებით და მოღვაწეობით.

მწერლის სულიერი ფორმირება ხდებოდა რუსეთის პირველი რევოლუციისა და შემდეგდროინდელი სასტიკი რეაქციის წლებში. ხალხის ქომაგი, ჭეშმარიტი დემოკრატიისათვის მებრძოლი მწერალი ამ მოვლენებით ცოცხლობდა. თავის პუბლიცისტურ წერილებში მიხეილ ჯავახიშვილი გაბედულად გამოდის რეპრესიების წინააღმდეგ — განსაკუთრებით მწვავედ აკრიტიკებს ხელისუფლებას სტატიების ციკლში, რომელსაც „გლეხის წერილები“ ეწოდებოდა. ეს არის მამხილებელი ძალის წერილები, სადაც მშრომელთა უნუგეშო ყოფა და მისი გამომწვევი მიზეზები ავტორს დაურიდებლად აქვს გახსნილი. 1906 წელს დაწერილ ერთ-ერთ სტატიას ასეთი საბრძოლო მონოდებით ამთავრებდა: „ან სირცხვილი და უღელში შებმა, ან სიკვდილი და გამარჯვება! ან მუდმივი მონობა, ან მიწა და თავისუფლება... ჩვენივე ხელით უნდა ვიშოვოთ მიწაცა და თავისუფლებაც... საბოლოო ბრძოლის დღე გვიახლოვდება და ამიტომ საბრძოლველად ვემზადებით. ჩვენ მხოლოდ ის ვიცით, რომ ჰაერში სისხლის სუნი ტრიალებს, საიდანაც ჭახაჭუხი ისმის და აღმოსავლეთიც ცეცხლისფრად შეილება. საცაა მზე უნდა ამოვიდეს! დიალ, უნდა ამოვიდეს და ჩვენც მზად ვართ განწმენდილნი, გასპეტაკებულნი და საბრძოლველად მომზადებულნი ამაყად დავუხვდეთ სიკვდილს, რომელიც მოგვიტანს მიწასა და თავისუფლებას! საცაა, მზე უნდა ამოვიდეს!“

ცხადია, ამას მწერალს არ აპატიებდა ხელისუფლება და მიხეილ ჯავახიშვილი, რაკი დაპატიმრება ელოდა, ერთხანს თბილისში იმალებოდა, მერე უცხო ქვეყნებს შეაფარა თავი.

მართალია, ასეთი მომწოდებლური პათოსითაა მიხეილ ჯავახიშვილის წერილები გამსჭვალული, უნდა ითქვას, რომ მას ნათლად არ ჰქონდა წარმოდგენილი ისტორიულ მოვლენათა განვითარება. უფრო თავის რწმენას ემყარებოდა, ვიდრე საზოგადოებრივი კანონზომიერებების გაცნობიერებას. ამიტომ იგი რევოლუციამდე წლებში უფრო არსებული საზოგადოებრივი ცხოვრების კრიტიკოსად დარჩა. ეს თანაბრად შეეხება მას როგორც ყურნალისტსაც და როგორც მწერალსაც. მიუხედავად ამისა, ჯავახიშვილი მთელი თავისი ლიტერატურული და საზოგადოებრივი მოღვაწეობით აქტიურად მოუწოდებდა მშრომელ ხალხს სოციალური უსამართლობის წინააღმდეგ ბრძოლისაკენ. რევოლუციური ეპოქის კრიტიკული რეალიზმის ლიტერატურამ და ჯავახიშვილის შემოქმედებამაც ამ მხრივ დიდი როლი ითამაშა თავისი მამხილებელი პათოსით.

მრავალმხრივ საინტერესოა მიხეილ ჯავახიშვილის წერილები ქართული თეატრისა და დრამატურგიის საკითხებზე. 1903 წლის ნოემბერში გაზეთ „ცნობის ფურცელში“ დაიბეჭდა მისი წერილების სერია: „ჩვენ და ჩვენი თეატრი“. იმავე დროს იმავე გაზეთის დამატებაში დაიბეჭდა ჯავახიშვილის პირველი მოთხრობა „ჩანჩურა“. წერილებშიც და მოთხრობაშიც მკითხველი ადვილად შეინიშნავს იმ საერთო ტენდენციას, რაც მწერლის ჩამოყალიბებული, მყარი შემოქმედებითი და მსოფლმხედველობითი პოზიციით არის განსაზღვრული. მიხეილ ჯავახიშვილი მკაცრად საყვედურობს ქართულ თეატრს იმის გამო, რომ ნაკლებ ყურადღებას აქცევს ხალხის ცხოვრების წარმოსახვას. წერილების ავტორი გარკვევით აყალიბებს და ავითარებს იმ აზრს, რომ ისტორიას ხალხი ქმნის და თუ თეატრს სურს ეპოქის სული გამოხატოს, მისი განუსაზღვრელი ძალა დაგვანახოს, უნდა მიმართოს ხალხის ცხოვრებას. მიხეილ ჯავახიშვილის ღრმა რწმენით, ქართულმა თეატრმა და დრამატურგიამ, საერთოდ, მწერლობამ, თავისი ყურადღება უნდა გადაიტანოს უბრალო ადამიანის ცხოვრებაზე, მისი ფსიქიკისა და შეგნების, სულიერი სამყაროს გახსნაზე. თვითონ სწორედ ამით განსაზღვრა თავისი შემოქმედების ინტერესები.

მიხეილ ჯავახიშვილის მიერ 1903-08 წლებში გამოქვეყნებული მოთხრობები ალბეჭდილია ერთი საერთო მიზანსწრაფვითა და მიზანდასახულებით — გვაჩვენოს უბრალო ადამიანების სოციალური უსამართლობით სავსე ყოფა-ცხოვრება, გაგვიხსნას მათი მძიმე განცდები, გაგვიღვიძოს მათდამი გულწრფელი თანაგრძნობა.

თავისი შემოქმედებითი ბიოგრაფიის ამ ხანაზე მიხეილ ჯავახიშვილი უფრო გვიან, წერილში „როგორ ვმუშაობ“, წერდა: „იმ დროს მწერლობაში „საწყალი კაცი“ იკალათებდა და მეც მიმიზიდა. ერთხელ ბაზარში მათხოვარა დავინახე — ჯუჯა, უბადრუკი, მუნჯი, მასხარა. დიდხანს ვსდიე და ვუთვალთვალე. მერმე სალამოს შვიდ საათზე ჩავუჯექი და მეორე დღეს თორმეტ საათზე ავდექი. ასე დაიბადა „ჩანჩურა“... ერთ საწყალს რამდენიმე საწყალი მოჰყვა („უპატრონო“, „თავდავინყება“, „მჩქეძე გაბო“, „კურკას ქორწილი“) და ეს მოტივი — დაჩაგრული და უბედური — ოცი წლის დუმილის შემდეგაც მრავალჯერ გავიმეორე, შეუძლებელია არ განმეორებულიყო, ვინაიდან მწერლისათვის სიბრალული და თანაგრძნობა იგივეა, რასაც თითები წარმოადგენს ოსტატ მერწონგურისათვის“.

მიხეილ ჯავახიშვილის ეს მოთხრობები ნათელი ჰუმანიზმით, ცხოვრებისგან დაჩაგრულთა და დანახლულთა მიმართ დიდი ადამიანური სიყვარულითა და თანაგრძნობით არის გამთბარი. ისიც აღსანიშნავია, რომ ამ მოთხრობებში მწერალი მხოლოდ სიბრალულს კი არ გამოხატავს, არამედ იმდროინდელი სოციალური უკუღმართობის წინააღმდეგ თავისი შეურიგებლობასაც აშკარად გვაგრძნობინებს.

ამ წლების ზოგიერთი მოთხრობა, მაგალითად, „უპატრონო“ და „ეკა“ („თავდავინყება“) უშუალოდ აგრძელებს ქართული ლიტერატურის კრიტიკული რეალიზმის თემებისა და მოტივების მხატვრულ დამუშავებას. მეცხრამეტე საუკუნის ქართულ მწერლობაში ბევრი ნაწარმოები დაიწერა ბატონების, შემდეგ კი მემამულეების აღვირახსნილობაზე, ახალგაზრდა გლეხი ქალების ტრაგიკულ ხვედრზე, რომლებიც თავიანთი მებატონეების ცხოველური ინსტინქტების მსხვერპლნი ხდებიან. როგორც ჩანს, ეს მარტო წარსულისათვის არ იყო დამახასიათებელი. ახალ ვითარებაში ამ აღვირახსნილობამ ოდნავ იცვალა ფერი, გარეგნულად უფრო უკეთ იქნა შენიღბული, სხვა მხრივ კი არაფრით განირჩეოდა ბატონყმური ხანის სისასტიკისა და სიბილწისგან. ყოველივე ეს მხატვრულად საინტერესოდ და დამაჯერებლად გვითხრა მიხეილ ჯავახიშვილმა მოთხრობებით „უპატრონო“ და „ეკა“, რომლებიც ღარიბ-ღატაკი, უუფლებო, მოახლე გოგოების ხვედრზეა დანერგილი.

თუმცა „ეკას“ აკლია ის მამხილებელი პათოსი, გრძნობათა სიმძაფრე, ღრმა დრამატიზმი, რაც ასე ძლიერად განაცდევინებს მკითხველს ნუცას ბედს მოთხრობიდან „უპატრონო“, სამაგიეროდ იგი უფრო პოლემიკურად ეხმაურება ქართულ კლასიკურ მწერლობას, და პირველ რიგში, ილია ჭავჭავაძის „ოთარაანთ ქვრივს“.

ილია ქავჭავაძე, როგორც ეს მისი მოთხრობიდან ჩანს, არ კარგავდა იმედს, რომ მეტატონეებსა და გლეხებს შორის ოდესღაც ჩატეხილი ხიდი, განათლებისა და ცივილიზაციის წყალობით, გამთელდებოდა და მათ შორის ჰუმანურ პრინციპებზე დაფუძნებული ურთიერთობა დამყარდებოდა. ორი ათეული წელი აღმოჩნდა საკმარისი იმისათვის, რომ საქართველოს სოციალურ და პოლიტიკურ სინამდვილეს მწერლობისათვის ეს ილუზია გაექრო.

და მაინც, ეს მოთხრობები არ განსაზღვრავენ მიხეილ ჯავახიშვილის ადრინდელი შემოქმედების მთელ მნიშვნელობას ქართული ლიტერატურის განვითარებისათვის. ისინი უშუალოდ უკავშირდებიან მე-19 საუკუნის ქართულ მწერლობას თავისი თემატიკით, მხატვრული კომპონენტებით, რაც მთავარია, იმ მეთოდით, რომლითაც არიან დაწერილი. მიხეილ ჯავახიშვილის მთავარი დამსახურება კი ის გახლავთ, რომ მან თავიდანვე მიაგნო იმ სიახლეს, რაც ახასიათებდა მე-20 საუკუნის დასაწყისის ქართულ საზოგადოებრივ ცხოვრებას და თავის პირველ მოთხრობებში წარმოსახვის ობიექტად ადამიანთა ახალი ურთიერთობა, ახალი ყოფა გაიხადა. მოთხრობები „ჩანჩურა“, „მეჩქემე გაბო“, „კურკას ქორწილი“ კაპიტალისტური საზოგადოების მიერ დანერგული ეთიკური ნორმების მხატვრული მხილებაა. მიხეილ ჯავახიშვილმა ამ მოთხრობებში გადაგვიხსნა კაპიტალისტური საზოგადოების ანტიჰუმანური ბუნება.

სწორედ ეს თემატიკური სიახლე, რამაც განსაზღვრა მიხეილ ჯავახიშვილის კრიტიკული რეალიზმის თავისებურებებიც, ამ მოთხრობების მამხილებელი პათოსიც — მიმართული ბურჟუაზიული ცხოვრების წესის წინააღმდეგ, შეადგენს მწერლის ადრინდელი შემოქმედების ღირსებას. ამ მხრივ იგი ეხმაურება დიდი რუსი მწერლების — ჩეხოვისა და გორკის შემოქმედებას.

მოთხრობების გმირები — ჩანჩურაც, კურკაც და სხვებიც ბურჟუაზიული საზოგადოების პასიური მსხვერპლნი არიან, ამ მხრივ მათ უფრო ჩეხოვის გმირებთან აქვთ მეტი საერთო, ვიდრე გორკის გმირებთან. მაგრამ სამყარო, რომელსაც ისინი წარმოადგენენ, რუსულ ლიტერატურაში პირველად გორკიმ მოიტანა. მაქსიმ გორკიც და მიხეილ ჯავახიშვილიც, იმისათვის, რომ გააშიშვლონ ბურჟუაზიული ცხოვრების წესის მანკიერებანი და სიმახინჯე, თავიანთ ადრინდელ შემოქმედებაში ხშირად მიმართავენ „ცხოვრების ფსკერის“ ადამიანებს, მათ, ვინც ასე სასტიკად გათელა სოციალურმა უსამართლობამ. წარმოგვისახავენ ცხოვრების ამ ულმობელი მდინარებისაგან გარიყულ ტიპებს, მოხეტიალეებსა და მათხოვრებს, დაჩაგრულებსა და

დანახლულებს. ეს გარემოება უთუოდ აახლოებს ამ ორ მწერალს. ამიტომაც წერდა მიხეილ ჯავახიშვილი თავის ავტობიოგრაფიაში, რომ ჩემი სამწერლო მოღვაწეობის პირველ ხანაში გორკის ერთგვარ გავლენას განვიცდიდიო.

საინტერესოა ამ მხრივ მიხეილ ჯავახიშვილის წერილი გორკისთან შეხვედრაზე. იგონებს, როგორ ნახა ჯერ კიდევ ყმანვილმა მოსწავლემ გორკი ყირიმში და რა დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა მასზე ამ შეხვედრამ. „მხოლოდ ორიოდ ნლის შემდეგ ვიგდე ხელთ გორკის მოთხრობები, — წერს მიხეილ ჯავახიშვილი, — და ხარბად დავენაფე. ყველაფერმა გამაოცა და გამიტაცა: მისმა წერის ძალამ, ახალმა თემამ, ახალმა სამყარომ, ახალწარმა სახეებმა, წერის დახვეწილობამ, ენის სინათლემ, სისადავემ, გამჭვირვალეობამ, ტიპების ასახვის მანერამ, მისმა ორიგინალობამ და ფილოსოფიამ. ამგვარი რამ ჯერ არ წამეკითხა. ავტორი ხალხის ფსკერში უმძლავრეს ტიპებს პოულობდა, რომელნიც არსებულ მორალს და წესწყობილებას ძირფესვიანად აზანზარებდნენ და ყველაფერს უარყოფდნენ... გორკიმ რამდენიმე დღეში დამიპყრო და მას შემდეგ იმისი უდიდესი პატივისცემელი გავხდი“.

მწერლის ეს მოგონებები და მისი პირველი მოთხრობების ტიპაჟები გვარწმუნებენ იმაში, რომ იგი თავისი შემოქმედებით უთუოდ ენათესავებოდა გორკის, თუმცა, ამ ორი მწერლის ადრინდელი შემოქმედება ბევრი რამითაც განსხვავდება ერთმანეთისაგან. უპირველეს ყოვლისა, ეს განსხვავება გამოიხატება იმით, რომ გორკის მოთხრობების გმირები „ფსკერის“ ადამიანები, ხშირად არა მარტო თავისუფლების მონატრულნი, არამედ თავისუფლებისათვის სტიქიურად ამხედრებულნიც არიან, რაც არ ითქმის ჯავახიშვილის გმირებზე. ეს უკანასკნელნი მხოლოდ პასიური მსხვერპლნი არიან ცხოვრების უსამართლობისა.

მიხეილ ჯავახიშვილის პირველივე მოთხრობა „ჩანჩურა“ სწორედ ასეთ ნაწარმოებთა რიგს მიეკუთვნება. მწერალი თანაგრძნობით გვიყვება ბედშავი ჩანჩურას ტრაგიკულ თავგადასავალს. ფიზიკური ნაკლის გამო ყველას დასაცინი და აბუჩად ასაგდები გამხდარა, ამის გამო კი სულიერადაც დაცემულა, ადამიანის სახე დაუკარგავს. არავის შესტკივა გული ამ საცოდავ არსებაზე, არავის აღელვებს ადამიანური ღირსების ასერიგად გათელვა. ეს საერთოდ დამახასიათებელია მიხეილ ჯავახიშვილის ამ პერიოდის მოთხრობებისათვის. მისი გმირები, სოციალური უსამართლობით დაჩაგრულნი და გაუბედურებულნი, მარტონი არიან თავისი დიდი მწუხარებითა და დარდით, მათი

ადამიანური განცდები არავის ალელვებს, არავის თანაგრძნობას არ ინვეს. მხოლოდ მწერალს შესტკივა მათზე გული. ავტორი მძაფრად აგრძნობინებს მკითხველს ბურჟუაზიულმა ცხოვრების წესმა როგორ დაავინყა ადამიანს მოვალეობა, როგორ ჩაკლა მასში კაცთმოყვარეობის გრძნობა, როგორი ზღვარი დადო სოციალურად, ქონებრივად განსხვავებულთა შორის.

მიხეილ ჯავახიშვილის პირველივე მოთხრობები მამხილებელი პათოსითაა გამსჭვალული. მწერალი დასრულებული რეალისტის ხელით ქმნის კოლორიტულ სურათებს ბაზრობისა, ქორწილისა, საროსკიპოსი, სადაც თამაშდება ადამიანური ღირსების დამამცირებელი ტრაგიკული სცენები. მწერალი მკაცრი რეალისტის თვალთ ხედავს ცხოვრების მანკიერებას, ყოფით სცენებში გვიხსნის საზოგადოებრივი ცხოვრების მოურჩენელ წყლულებს. ჩანჩურას, კურკას, გაბოს ხვედრი თავისთავად ბევრ რამეზე მეტყველებს, მაგრამ არანაკლებ მძიმე შთაბეჭდილებას ახდენს მკითხველზე მთელი ის გარემო, რომელშიც უხდებათ ყოფნა გმირებს — ბაზრის ვაჭრუკანების, როსკიპი ქალების, წვრილი ხელოსნების ხელოვნური, ნაძალადევი მხიარულება, ისტერიული სიცილ-ხარხარი — ეს არის განწირულთა ცდა დაივინყონ საკუთარი ხვალისდელი ხვედრი, უმრავლესობას იგივე ელის, რაც ჩანჩურას თუ გაბოს, ვისაც დღეს თვითონ დასცინიან და აბუჩად იგდებენ. მიხეილ ჯავახიშვილმა ამ ციკლის მოთხრობებში მკაცრი განაჩენი გამოუტანა იმ დროს, იმ ეპოქის საზოგადოებრივ ცხოვრებას.

მიხეილ ჯავახიშვილის ადრინდელ შემოქმედებაში თემატიკით გამოირჩევა მოთხრობა „ჯილდო“. მწერალმა რუსეთის პირველი რევოლუციის წლებში დაწერილი მოთხრობებით ძირითადად გვიჩვენა ის სამყარო, რომელიც მკითხველს რევოლუციური გარდაქმნების აუცილებლობაში არწმუნებდა, რომელიც ღირსი იყო დამსხვრევის, უარყოფისა როგორც დამყაყებული, უკიდურესი ეგოიზმით, ადამიანის სიძულვილით გამსჭვალული სამყარო. ასევე ძლიერად და შთაბეჭდავად არ ასახულა ჯავახიშვილის მოთხრობებში ის ახალი ძალა, რომელსაც უნდა განეხორციელებინა ძველის წგრევისა და ახლის შენების მისია. მიხეილ ჯავახიშვილის რევოლუციამდელი შემოქმედება უფრო ნეგატიურია.

მხოლოდ ერთი მოთხრობა „ჯილდო“ უძღვნა ავტორმა რევოლუციური აზვირთების უშუალო გამოხატვას. აქაც მწერალს უფრო ფსიქოლოგიური მომენტი აინტერესებს, უდანაშაულო მკვლელის განცდები, მაგრამ მთელი ფაქტურა მოთხრობისა რევოლუციურ

სინამდვილეს ემყარება და, ამდენად, ამ ფსიქოლოგიური საკითხის მხატვრულ გარკვევასთან ერთად, მიხეილ ჯავახიშვილმა ეპოქის საინტერესო სურათი დაგვიხატა. ჯარისკაცი გიორგი უთუოდ ამრავალფეროვნებს მიხეილ ჯავახიშვილის ადრინდელი მოთხრობების გმირების გალერეას.

ქართულ სალიტერატურო კრიტიკას (კიტა აბაშიძე) არ დარჩა შეუმჩნეველი მიხეილ ჯავახიშვილის ნიჭიერება. ქართული საზოგადოებრიობა გულთბილად შეხვდა მწერლის პირველსავე მოთხრობებს, რადგან მათ ავტორში სამართლიანად დაინახა ქართული ლიტერატურის რეალისტური ტრადიციების გამგრძელებელი.

1907 წელს მიხეილ ჯავახიშვილი იძულებული გახდა ემიგრაციაში წასულიყო, ერთხანს პარიზის უნივერსიტეტში სწავლობდა ლიტერატურასა და ხელოვნებას. აქ დაწერა მან თვისი ადრინდელი შემოქმედების უკანასკნელი ნიმუში „ემშაკის ქვა“, მას შემდეგ მწერალი თხუთმეტ წელიწადს დუმდა და ბევრს ეგონა, მიხეილ ჯავახიშვილი სამუდამოდ ჩამოსცილდაო მწერლობას, მაგრამ, როგორც შემდეგ გაირკვა, ეს იყო ცხოვრების ღრმად შესწავლის, მასალის დაგროვების წლები. მიხეილ ჯავახიშვილმა პარიზის შემდეგ ევროპის ქვეყნები შემოიარა, 1909 წელს სხვისი პასპორტით დაბრუნდა საქართველოში და კვლავ ურუნალისტობას მიჰყო ხელი. 1910 წელს იგი დააპატიმრეს და ბრალდებად წლების მანძილზე მთავრობის საწინააღმდეგო საქმიანობა წაუყენეს, ერთხანს მეტეხის ციხეში ამყოფეს, შემდეგ კი კავკასიიდან გაასახლეს. 1913 წლამდე როსტოვში ცხოვრობდა, მერე კვლავ დართეს ნება თბილისში დაბრუნებულიყო, სადაც სხვადასხვა დაწესებულებაში მსახურობდა. პირველი მსოფლიო ომის წლებში ნითელი ჯვრის სამსახურში შედის. ამ თხუთმეტი წლის მანძილზე ბევრი იმოგზაურა უცხოეთშიც და სამშობლოშიც, ბევრი ნახა და განიცადა. „მწერალმა, ნამეტან კი პროზაიკოსმა, — წერდა ჯავახიშვილი, — ბევრი უნდა იმოგზაუროს, რათა ყველაფერი ნახოს, განიცადოს, გაიგოს, მოისმინოს და შეისრუტოს, თორემ ვისაც ბევრი არა მიუღია რა, ის ბევრს ვერ მოგვცემს“.

ცხოვრების ღრმად შესწავლის თვალსაზრისით, ეს წლები მიხეილ ჯავახიშვილისათვის მეტად ნაყოფიერი იყო. მით უმეტეს, რომ არასოდეს უფიქრია ხელი აელო მოწოდებაზე. ახალი რომანებისა და მოთხრობებისათვის გულმოდგინედ იმარაგებდა შთაბეჭდილებებს. „ერთი მხრივ მე ბედნიერი მწერალი ვარ: ძალიან ბევრი მივლია და

მინახავს, განმიცდია და გამიგონია, ამიტომ ავტობიოგრაფიული დულაბი (დაკვირვებაც და ჩანაწერებიც მისი ნაწილია) საკმაოდ მომეპოვება", — ამბობდა მიხეილ ჯავახიშვილი. ეს არ იყო ლიტონი განცხადება. მთელი მისი შემოქმედება ნათელი დადასტურებაა იმისა, თუ რა ღრმად სწვდებოდა იგი ცხოვრებას, როგორ არჩევდა ნანახსა და განცდილს თავისი ნაწარმოებებისათვის.

მიხეილ ჯავახიშვილს ეკუთვნის ფრიად საინტერესო წერილი „როგორ ვმუშაობ“, რომელიც მწერლის შემოქმედებითი ინტერესებისა და შრომის შესახებ ბევრ საყურადღებო ცნობას გვანვდის. ამ წერილითაც ნათელია, თუ რა დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს ცხოვრებასთან ახლო ყოფნას, ხალხთან უშუალო კონტაქტს, შემოქმედების პირველსაწყის მასალას — სინამდვილეს. „დაკვირვება და ავტობიოგრაფია განუყრელად არის ერთმანეთში ჩახლართული, განცდილი და საკუთარი თვალით ნანახი ისევე არა ჰგავს მოგონილს, როგორც სულიერი უსულოს“. ჯავახიშვილს კარგად ესმის, რომ მხოლოდ ნანახი და განცდილი ჯერ კიდევ არ ქმნის მწერალს, ამას სხვა, უმთავრესი და მიუგნებელი რამ, ნიჭი სჭირდება, მაგრამ „ნაძალადევად მოგონილმა მასალამ... ზოგი უდავოდ დიდი მწერალიც დაამარცხა“.

როგორც მწერალი გადმოგვცემს, ადრე ცხოვრებაში უნახავს თავისი ლიტერატურული გმირები — ჩანჩურაც, მეჩექმე გაბოც, კურკაც, ლამბალოც, ყაშაც, აბდულაპიც, ჯაყოც, კვაჭიც. თუმცა ეს უკანასკნელი უფრო „ნარევი“, სინთეზური ტიპია. თვით ისტორიული რომანის გმირებისთვისაც კი რეალურ ადამიანებს, თავის ახლობლებსა და ნაცნობებს იყენებდა პროტოტიპებად. მისი ღრმა რწმენით, „პროტოტიპი ძლიერ ეხმარება მწერალს, თუ მას თვალწინ ცოცხალი ნაცნობი უდგია, მისი ტიპი ცოცხალი გამოვა“, ამიტომაც „არსენა მარაბდელის“ გმირებს, თითქმის ყველას, გამოუძებნა პროტოტიპები. ეს, რა თქმა უნდა, არ არის ერთადერთი და აუცილებელი ხერხი ისტორიული ჟანრის ნაწარმოების ლიტერატურული გმირის შექმნისა, თუმცა საკმაოდ ბევრი გამოჩენილი მწერალი იყენებდა მას და ჯავახიშვილის ამ რომანის წარმატებასაც უთუოდ დიდად შეუწყობდა ხელი.

ასე რომ, თხუთმეტი წლის დუმილი მწერლისათვის არ იყო დაკარგული დრო და მის მომდევნო თხუთმეტი წელიწადში უხვი და ნაყოფიერი შემოქმედებითი ცხოვრება იმ დუმილის წლებში ინტენსიური შრომით, მდიდარი მასალის დაგროვებით აიხსნება.

1923 წელს მიხეილ ჯავახიშვილმა დაწერა და გამოაქვეყნა მოთხრობა „ტყის კაცი“, რომელიც სათავეს უდებს მწერლის შემოქმედებითი ბიოგრაფიის მეორე პერიოდს. მას შემდეგ მიხეილ ჯავახიშვილი ზედიზედ აქვეყნებს მოთხრობებსა და რომანებს.

20-იან წლებში, როდესაც მიხეილ ჯავახიშვილი მწერლობას დაუბრუნდა, რთულად იდგა კლასიკური მემკვიდრეობის საკითხი. სიმბოლისტებიც, ფუტურისტებიცა და რაპპელებიც სხვადასხვა ფრაზებით და სხვადასხვა პოზიციიდან, მაგრამ ერთნაირი გულმოდგინებით უარყოფდნენ კლასიკური ლიტერატურის ტრადიციების დიდ მნიშვნელობას. ქართულ მწერლობაში მიხეილ ჯავახიშვილი იყო ერთ-ერთი იმათგანი, ვინც რევოლუციური გარდაქმნების პათოსმა ყველაფრის გულუბრყვილო უარყოფამდე არ მიიყვანა. იგი ყოველთვის ერთგული იყო ქართული კლასიკური მწერლობის რეალისტური ტრადიციებისა, 900-იან წლებშიც, როდესაც პირველ მოთხრობებს წერდა, 20-იან წლებშიც, ეს „ტყის კაცშიც“ გამოჩნდა და უკანასკნელ ნაწარმოებშიც — რომანში „ქალის ტვირთი“. მიხეილ ჯავახიშვილი მუდამ დაბეჯითებით მოუწოდებდა მის თანამედროვე მწერლობას დიდ მასწავლებლებად ჰყოლოდა კლასიკური ლიტერატურა, დაყრდნობოდა მის მდიდარ ტრადიციებს, განსაკუთრებით კი ესწავლა მისგან აზრის მხატვრული გამოხატვა, რაც ასერიგად აკლდა ახალ მწერლობას. იგი წერდა: „კლასიკოსებთან დაკავშირებით შემდეგი მინდა ვთქვა: აგიტკა საკმაოდ ჯიუტად ბოგინობს ამ ქვეყანაზე. მისი ერთადერთი იარაღია ნაჯახი, ვისწავლოთ კლასიკისაგან იდეურ-ესთეტიკური ნაჯვარის შექმნის უმაღლესი ხელოვნება — აი, ის რთული და ძნელი გზა, რომლითაც შევძლებთ შემოქმედებით ევერესტზე ასვლას“.

მოთხრობა „ტყის კაცი“, რომელშიც ასე შეფარვითაა გადმოცემული რთული ფილოსოფიური საკითხი ადამიანისა და საზოგადოების ურთიერთდამოკიდებულებისა, ერთი ნიმუშია იმისა, თუ როგორ უნდა შეახამოს მწერალმა სახის აზრობრივი და მხატვრული ფუნქცია. ამ მწერლური ნიჭიერების ნიმუშად მიხეილ ჯავახიშვილის ბევრი მოთხრობა და რომანი გამოდგება. მიხეილ ჯავახიშვილი მთელი თავისი შემოქმედებითი მოღვაწეობით ებრძოდა იმ მავნე ტრადიციებს, რომლებიც ქართული მხატვრული პროზის განვითარებას აფერხებდა 20-იან წლებში. ეს იყო, ერთი მხრივ, ფორმალისტურ-დეკადენტური ძიებები, და, მეორე მხრივ, უსულგულო ნატურალიზმი. ერთმაც და მეორემაც მცირე ზიანი როდი მიაყენა ქართულ ლიტერატურას.

მიხეილ ჯავახიშვილისათვის ერთნაირად მიუღებელი იყო მხატვრული სახის თვითმიზნად გადაქცევის პრინციპებიცა და მწერლობის სათქმელის, იდეების პრიმიტიული გადმოცემაც. იგი დაბეჯითებით მოითხოვდა ახალი იდეების სათანადო მხატვრულ ყალიბებში მოქცევას.

ამ პერიოდის მოთხრობები თემატიკისა და პრობლემატიკის თვალსაზრისით მრავალფეროვანია, მწერალს ერთნაირად აინტერესებს ადამიანის მორალურ-ზნეობრივი საფუძვლებიც, მისი ყოფაც ახალ ისტორიულ პირობებში, გრძნობაცა და განცდაც, მისი დამოკიდებულებაც რევოლუციასთან. ადამიანის ვალი სამშობლოს, ხალხის, ოჯახის, მეგობრების, ახლობლების წინაშე მწერლის განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს... ასევე მრავალფეროვანია მწერლის მოთხრობების ტიპაჟიც. იგი გვიხატავს ცხოვრებისაგან გზაბნეულ ადამიანებსაც, რომელნიც ვერ გარკვეულან რევოლუციის რთულ ეპოქაში, და იმათაც, ვისთვისაც ყოველი ეპოქა საინტერესოა მხოლოდ ერთი თვალსაზრისით — რა საშუალებებსა და გზებს ტოვებს ბნელი საქმიანობისათვის. მოთხრობებში ვხედავთ დიდი ადამიანური გულის მქონე გმირებსაც, რომელთათვისაც ზნეობრივი სინმინდე და სიმართლის ძიებაა მთავარი, ვხედავთ მათ საპირისპირო ტიპებსაც, რომელნიც ბოროტებისა და სიძულვილის მთესველნი არიან მხოლოდ. მაგრამ ყოველი მოთხრობა, რა თემასაც არ უნდა ეძღვნებოდეს, ადამიანის რა საწყისსაც არ უნდა გამოხატავდეს — ბოროტსა თუ კეთილს, დიდი მოქალაქეობრივი შეგნებითა და გრძნობითაა გამსჭვალული და მასში მკითხველი ხედავს მწერალს, ვინც „პირუთვნელი და ბეჯითი მოსამსახურეა ერის“.

მიხეილ ჯავახიშვილი სითბოთი და სევდით მოგვითხრობს ამ ადამიანთა ბედზე, რომელთა ცხოვრებაც დროის სიმკაცრის გამო დრამატიზმით, ხოლო ხშირად ტრაგიზმით არის სავსე. მწერლის გმირები მოქმედებენ საზოგადოებრივი განვითარების თვალსაზრისით მეტად რთულ პირობებში. პირველი მსოფლიო ომის, რევოლუციის, ძველის ნგრევისა და ახლის ძიების დროს და ბევრი მათგანის ბედი ისევე რთული გასარკვევია, როგორც იმდროინდელი ცხოვრება. ბოროტისა და კეთილის ბრძოლა ყველაზე მწვავედ სწორედ ასეთი ისტორიული ქარტეხილების დროს მიმდინარეობს და მწერალიც თავისი მხატვრული სიტყვით, თბილითა და ნუგეშისმცემლით, თუ ცივითა და მამხილებლით, კეთილის ქომაგად დგას, მიხეილ ჯავახიშვილის

მთელი სიმპათია ბედისგან დაჩაგრულთა მხარეზეა და მისი გმირებიც, მატარებელნი სიკეთისა და ჰუმანიზმისა, სწორედ ეს უბრალო ადამიანები არიან.

მოთხრობები „ლამბალო და ყაშა“ და „მესამე“ უშუალოდ პირველი მსოფლიო ომის წლების ვითარებას ეხება (ეს ეპოქა სხვა მოთხრობებშიც და რომანებშიც აქვს მწერალს გახსნილი) და ეძღვნება იმათ, ვისი ცხოვრებაც ასე უღმობლად დაანგრია ომის ხანძარმა. „ლამბალოსა და ყაშას“ შესავალი თავი, რომელშიც მწერალი აზერბაიჯანის ერთი ნაწილის, ურმიის ისტორიას გადმოგვცემს რომანტიკულ ფერებში, მკითხველს უხსნის მთელ იმ უბედურებას, რაც ყოველთვის მოჰქონდა და მოაქვს ომებს. ამ ტერიტორიის მოსახლე ძველი და დიდებული სახელმწიფოების ბედი, რომელნიც ასერიგად გათელა და დაანგრია დრომ, განუწყვეტელმა ომებმა, ბევრისმეტყველია და მწერალსაც თუ მკითხველსაც ერთგვარი სევდა ავსებს. ეს სევდიანი უვერტიურა მწერალს იმისათვის სჭირდება, რომ ერთი უბრალო ადამიანის, ლამბალოს ტრაგიკულ ხვედრთან დაკავშირებით ახალი ომის მთელი საშინელება განზოგადებულად გახსნას და გვიჩვენოს.

ამ ვრცელ მოთხრობაში ერთმანეთს უპირისპირდება ორი ძალა — ბოროტი და კეთილი. დაჩაგრული, დამონებული ქვეყნის ტერიტორიაზე იზლება მოქმედება და ბოროტისა და კეთილი სანაყისების კონკრეტული განსახიერებაც ამ ერის შვილები არიან. ლამბალო ერის, ხალხის საუკეთესო თვისებების მატარებელი გმირია. თავისი უშუალობით, სიფაქიზით, გრძნობათა სინმინდით, თავისუფლები-სმოყვარე სულით იგი ხიბლავს მკითხველს და მის გულწრფელ სიმპათიას იმსახურებს. სამაგიეროდ, ყაშა იმ გადაგვარებულ ადამიანთა მხატვრული, განზოგადებული სახეა, რომელთაც პირადი კეთილდღეობისათვის ყველაფრის, თავისი ოჯახისა და სამშობლოს გაყიდვაც არაფრად უღირთ. ყაშა მბრძანებლის მონაა და დაჩაგრულის მბრძანებელი, იგი ფეხქვეშ ეგება კოლონიალისტებს და ფეხით თელავს თავის თანამემამულე უბრალო ადამიანებს. ამ მოთხრობით მწერალმა გაცილებით მეტი გვითხრა, ვიდრე ეს შეიძლება ერთი შეხედვით მოგვეჩვენოს. ლამბალო არა მარტო თავის პირად ტრაგედიას, არამედ, რაც მთავარია, ერის ტრაგედიას გვიხსნის, ერის, რომელიც კოლონიურ მდგომარეობაში იმყოფება. თავისი სამშობლოს უბრალო, ადამიანური სიყვარული არ აპატიეს ლამბალოს და არ აპატია სწორედ მისივე ერის ნაშიერმა. მწერალი დიდი მხატვრული ძალით გვიხსნის ყაშას სახეს, ვინც ერის გამყიდველის, ბოროტების, არაადამიანურობის განზოგადებულ სახეს წარმოადგენს.

რომანულ ინტრიგებზე მიხეილ ჯავახიშვილს რამდენიმე მოთხრობა აქვს აგებული: „შურის მძიებელი“, „ოქროს კბილი“, „ყბაჩამ დაიგვიანა“, „მუსუსი“, „პატარა დედაკაცი“, „კურდღელი“, „ცხრა ქალწული“ და სხვა. აქ არის მოლალატე ქმარზე შურისძიებაც, საყვარელი ადამიანისთვის თავგანწირვაც, გაუმხელელი გრძნობის დრამატული განცდაც, დანგრეული სიყვარულის გაახლება, ლალატის ტრაგიკული ფინალიც, უბრალოდ მრუშობაც. მიუხედავად იმისა, თუ რაზეა მოთხრობა აგებული, ამალღებულსა და კეთილშობილურ სიყვარულზე თუ ქვენა გრძნობებსა და თუნდაც მრუშობაზე, მწერალი ყოველი თავისი ნაწარმოებით ადამიანებში მაღალი ზნეობის განმტკიცებისათვის იღვწის. ამ ყაიდის მოთხრობები მწერალს მძაფრ სიუჟეტურ ლერძზე აქვს აგებული, ამიტომაც ინტერესით იკითხება, თუმცა ყველა ერთნაირად ამალღელებელი და ძლიერი ზემოქმედებისა არ არის. ქართულმა სალიტერატურო კრიტიკამ თავიდანვე სწორად აღნიშნა ამ თემატური რეკალის მოთხრობების მაღალი ზნეობრივი საფუძველი, თუმცა, პურიტანული გრძნობის კარნახით აუხირდა „მუსუსს“ მისი ვითომდა სკაბრეზულობის გამო. თუ ამ ციკლის მთელი რიგი მოთხრობები მწერალს ერთგვარი მინორული ტონით აქვს დანერილი („ყბაჩამ დაიგვიანა“, „ოქროს კბილი“ და სხვ), „მუსუსი“ ცოცხლად, დინამიკურად არის დანერილი, სავსეა სოფლის ცხოვრების კოლორიტული სურათებით, მოსწრებული დიალოგებით, ლაღი იუმორითა და სიხალისით.

მიხეილ ჯავახიშვილის მოთხრობების — „მართალი აბდულაჰ“, „ორი განაჩენი“, „ორი შვილი“ — გმირებს საერთო ისა აქვთ, რომ ისინი კაცისმკვლელები არიან. მწერალს მათი დანაშაული კი არ აინტერესებს, არამედ ის, თუ რამდენად მართალნი ან მტყუანნი არიან ისინი თავიანთი სინდისისა და ადამიანის წინაშე. ამ თვალსაზრისით კი ჩვენ სულ სხვადასხვა ბუნებისა და სიმართლის გმირებთან გვაქვს საქმე. მწერალი მხოლოდ ეთიკური პრინციპებით უდგება მათ საქციელს და ეს საფუძველი მათი დანაშაულის განსჯისა უფრო ადამიანური, უფრო სწორია, ვიდრე იურიდიული. მწერალი თავისი გმირების შინაგანი განცდებისა და ფარული ზრახვების გახსნით უფრო ნათლად გვაგებინებს მათ დანაშაულსა თუ სიმართლეს, ვიდრე ის ფაქტები, რასაც მართლმსაჯულება ეყრდნობა. ამიტომ საკუთარი სინდისის მიერ გამოტანილი განაჩენი უფრო ობიექტურიცაა და შთამბეჭდავიც.

ქართულ ლიტერატურაში მიხეილ ჯავახიშვილის „მართალი აბდულაჰ“ ერთ-ერთ საუკეთესო ნოველადაა აღიარებული. ამგვარი

შეფასება ნოველამ მარტო უზადო მხატვრული ღირსებებით კი არ დაიმსახურა, არამედ დიდი ეთიკური სინამდინეთა და სიძლიერით. მოქმედების დრამატული განვითარება, მართალი აბდულაჰის ტრაგიკული ბედი იმდენად იტაცებს მკითხველს, მხოლოდ მოგვიანებით ვარკვევთ, როდესაც ემოციები განსჯას უთმობს ადგილს, რომ მართალი აბდულაჰის ბედი ასერიგად გვალეღვებს რადგან მწერალმა დიდი ოსტატობით გაგვიხსნა მისი სულიერი სამყარო და დაგვარწმუნა კაცის მკვლელის ადამიანურ სიმართლეში.

მიხეილ ჯავახიშვილი უთუოდ შინაგანი თანაგრძნობით გვიხატავს თავის გმირს „ორ განაჩენში“, რადგან ბაჩილა საბედისწერო შემთხვევის მსხვერპლია და არა ბოროტმოქმედი. მწერალი უშუალოდ ერევა მოქმედების განვითარებაში და ერთგვარად ესაუბრება, ამხნევებს თავის გმირს. ეს მიხეილ ჯავახიშვილის ერთ-ერთი დამახასიათებელი მხატვრული ხერხია, რასაც ალალ-მართალ, უბრალო და უდანაშაულო გმირების მიმართ იყენებს (მოთხრობები „მდევარი“, „კურდღელი“ და სხვ.). როდესაც ბედისწერა გმირებს სიკვდილს უქადის, მწერალი თითქოს ამ ჩართული მიმართევებით ცდილობს ააცდინოს ისინი დალუპვას. მაგრამ ბედისწერას მაინც თავისი გააქვს და ეს ავტორისეული მიმართვები მხოლოდ მკითხველის ემოციებზე ახდენს გავლენას.

ამგვარი ავტორისეული სიტბო აღარ იგრძნობა ნოველაში „ორი შვილი“, რადგან აქ უკვე სულ სხვა ბუნების გმირებთან გვაქვს საქმე. თუ აბდულაჰი და ბაჩილაც მართლანი იყვნენ და ერთი სხვისმა ბოროტებამ დალუპა, ხოლო მეორე კი ბედისწერამ, ზურაბი თვითონ არის ბოროტი გულის ადამიანი, მკვლელი და მწერალიც მის შესახებ სულ სხვა, ცივი ტონით მოგვითხრობს.

„დაგენეჲ ჩემი ცოდო, დაგენეჲ!“ — ახსენდება ზურაბს მოკლეული მეცხვარის უკანასკნელი სიტყვები, რაც ასე სასტიკად აუხდა. ეს რწმენა „ბედი-მდევარის“, რასაც ვერსად დავაღვებთ, მიხეილ ჯავახიშვილის მოთხრობებსა და რომანებში ხშირად სჭევვის („ლამბალო და ყაშა“, „მდევარი“, „მესამე“, „ხუთის ამბავი“, „გვი შადური“). „ბედი-მდევარის“ ფატალურ რწმენას მწერლის შემოქმედებაში არაერთი გმირი ატარებს და თითქოს ამით არის შეცვლილი ზოგჯერ მოვლენებისა და გმირის ცხოვრების ბედუკუღმართობის სოციალური მოტივირება და ახსნა.

მიხეილ ჯავახიშვილის შემოქმედებაში ძლიერად არის გამოკვეთილი მშობლიური კუთხის, ერის, მიწა-წყლის სიყვარული, რაც განსაკუთრებით ტანჯავს უცხოეთში გახიზნულ ქართველს. როგორც

ჩანს, მწერალმა თავად მძაფრად განიცადა ეს გრძნობა ემიგრაციაში ყოფნის დროს, მაშინაც, როდესაც გაასახლეს საქართველოდან. მიხეილ ჯავახიშვილის ღრმა რწმენით, სამშობლოს სამსახური უპირველესი მოვალეობაა ადამიანისა. საინტერესოა ამ მხრივ ის ათი მცნება, თავის ქალიშვილს რომ დაუწერა. ამ ათი მცნებიდან პირველი ოთხი სწორედ სამშობლოს წინაშე ადამიანის მოვალეობას ეხება და ასე იწყება: „შენ ხარ მარადიული, განუყრელი და ერთგული წევრი და მსახური შენი მშობელ საქართველოსი“. რაკილა ეს მწერლის უპირველესი მცნებაა, გასაგებია მისი თანაგრძნობა და სიბრალული იმ ადამიანებისადმი, რომლებიც ბედს განუშორებია სამშობლოსათვის. ეს მოტივი, დაუოკებელი ლტოლვა მშობლიური ქვეყნისაკენ, მიხეილ ჯავახიშვილის ნაწარმოებთა უმეტეს ნაწილში იჩენს თავს (მოთხრობები „მესამე“, „ხუთის ამბავი“, რომანი „თეთრი საყელო და სხვ.“). თუმცა ეს ლტოლვა სამშობლოსაკენ ძლიერად არის გამოხატული ამ ნაწარმოებებში, ისინი მაინც ძირითადად სხვა თემებზეა დაწერილი. მიხეილ ჯავახიშვილს აქვს რამდენიმე ნაწარმოები, რომელთაც საფუძვლად სწორედ ეს დიდი გრძნობა და მოვალეობა უდევს. მათ შორის აღსანიშნავია „მინის ყივილი“ და „ფინჯანი“.

„მინის ყივილი“ მიუხედავად იმისა, რომ პატარა მოთხრობაა, მხატვრული ზემოქმედების ძალით ერთ-ერთი საუკეთესოა მიხეილ ჯავახიშვილის შემოქმედებაში. ესაა ერთი გადაგვარებული ქართველის ტრაგიკული ისტორია. მწერალი საფრანგეთის პატარა მყუდრო ქალაქ ნოჟანში შეხვდება ოთხმოცდარვა წლის მოხუცს — ანდრე კაშორს. ანდრე შეძრწუნებული გაურბის მას და მწერალსაც და მკითხველსაც ეს ღრმად მოხუცებული ადამიანის ახირებად ეჩვენება. მხოლოდ მოგვიანებით ირკვევა მოხუცის უცნაური საქციელი. მან მწერალს ქართული წიგნი უნახა და ეს დიდი განსაცდელი გახდა მისთვის, რადგან ძველი, მიყურებული ტკივილი განუახლდა. ამ მოხუცის თავგადასავალი საბოლოოდ გვიხსნის ყველაფერს. იგი ძველი ტერორისტია, მეფის რუსეთის კატორღიდან გაიქცა და ბევრი განსაცდელისა და ხეტიალის შემდეგ საფრანგეთში დასახლდა. ჰყავს შვილები და შვილიშვილები, რომელთა დათვლაც კი უჭირს. მხოლოდ ახლა გაახსენა მას წიგნმა, რომ ქართველია, ანდრო კაიშაური. მიხეილ ჯავახიშვილი, საერთოდ, სიუჟეტის დიდი ოსტატია და აქაც ისე აგებს მას, რომ მკითხველს სულ უფრო და უფრო ძლიერად იპყრობს და აღელვებს ამ მოხუცი, მრავალჭირნახული ადამიანის ბედი. „იმდენი ვიხეტიალე, რომ დედ-მამის სახელიც დამავიწყდა“, — ამბობს კაიშაური და ამ ორიოდ სიტყვაში ადამიანის უდიდესი ტრაგედიაა ჩა-

ტიული. იმ დღიდან მოხუცი მხოლოდ საქართველოში დაბრუნებაზე ოცნებით ცოცხლობს. მზადაა მიატოვოს შვილები, შვილიშვილები და დაბრუნდეს იქ, სადაც აღარც ნათესავები ჰყავს, აღარც ნაცნობები, მაგრამ სადაც არის მისი მშობლიური მიწა, მისი ხალხი.

და უცბად, მოხუცს, ვისაც აღარაფერი ახსოვდა, თვალწინ ცოცხლად დაუდგება ანანური, თავისი ეზო, თავისი ბავშვობა და იგი მოულოდნელად სუფთა ქართულით ამეტყველდება. სიკვდილის წინ მას შიში ანერია სახეზე, შეუცნობელი შიში უთვისტომო ადამიანისა, რომელიც სამშობლოსაგან შორს კვდება. მძიმეა მოთხრობის ფინალი, თუმცა ერთგვარად მაინც უმსუბუქებს მკითხველს ამ შემადრწუნებელი ამბის განცდას ის, რომ ანანურთან მწერალი ანდროს ანდერძს აასრულებს და მის ნავლს ხევის ნიავეს გაატანს.

ანდრო კაიშაურის ლტოლვა სამშობლოსაკენ ქვეცნობიერია. რაღაც შინაგანი იმპულსით არის მხოლოდ აღძრული. უფრო გენეტიკური მოთხოვნილებაა, ვიდრე ლოგიკურად გააზრებული გადწყვეტილება. თვითონაც ასე განიცდის — „მხეცი ისევ ბუნაგში შევა, ფრინველი ბუდეს მიაშურებს, ადამიანი ისევ თავის ქოხს მოსძებნის, მე კი“ ... მისი მისწრაფება მხოლოდ „მინის ყივილია“. ნოდარ შუბიძეს კი (მოთხრობა „ფინჯანი“) უფრო სხვა რამ აფორიაქებს. შუბიძეც საფრანგეთში გახიზნულა, გარიდებია „წითელ საშიშროებას“ და იქ სხვა ქართველ ემიგრანტებთან ერთად ელის როდის მოიხდის მისი ქვეყანა ამ „სენს“. რვა წელიწადი დაჰყო ამ მოლოდინში. იმედი არ გაუმართლდა, სამაგიეროდ, სხვა ეჭვები და აზრები აღეძრა: იქნებ სენი კი არა, გამოჯანსაღების პროცესია ეს მისი სამშობლოსათვის?

ნოდარ შუბიძე მიხეილ ჯავახიშვილის მოთხრობების ერთ-ერთი იმ გმირთაგანია, რომელიც შემოდგომის ფოთოლივით ატრიალა რევოლუციის ქარიშხალმა. ამ მხრივ მას ბევრი აქვს საერთო მირიან ბორინთელთან, როსტომ რატიანთან, ალვა ჯაფარიძესთან („ხუთის ამბავი“), დიმიტრისთან („პაპა დიმო“), სტეფანე ჩირაძესთან („ქურდი“) და სხვებთან. საერთოდ, მიხეილ ჯავახიშვილის შემოქმედებაში, კერძოდ, მოთხრობებშიც, დიდი ყურადღება ეთმობა რევოლუციის რთულ და ბობოქარ ეპოქაში გზააბნეული ადამიანების ხასიათის გახსნას. ყველა თანაბრად უცოდველი არ შეხვედრია რევოლუციას, ყველას თანაბრად არ გააჩნია აღარც ძალა და აღარც მხნეობა, აღარც უნარი და შეგნება, რომ ახალი ცხოვრება ახალი ენერგიით დაინყოს.

მოთხრობებში ყოველთვის როდი იგრძნობა სიბრალულისა და ლმობიერების კილო. როდესაც მწერალი წარმოგვისახავს იმ ადამიანებს, რომლებიც აქტიურად ელობებიან წინ ახლის განვითარებას,

იგი მიმართავს სატირას და მისი გესლიანი სიცილი, მამხილებელი პათოსი ისევე დიდი ჰუმანიზმითა და კაცთმოყვარეობით არის შეპირებული. ჯავახიშვილის მოთხრობებიდან ამ თვალსაზრისით ინტერესს იწვევს „დამპატიჟე“. მოთხრობამ 30-იან წლებში კამათი გამოიწვია. იმდროინდელმა ქართულმა სალიტერატურო კრიტიკამ მასში ახალი ცხოვრების ნეგატიური ხედვა მწერლის იდეოლოგიური შეცდომებით ახსნა. მიხეილ ჯავახიშვილი მოთხრობაში გვიჩვენებს, პარაზიტულ ცხოვრებას შეჩვეული ადამიანები თუ რა ცინიკურად მოერგნენ ახალ ვითარებას.

მიხეილ ჯავახიშვილის მოთხრობები და ნოველები ერთი დიდი თავფურცელია ახალი ქართული პროზისა. რეალისტური საფუძველი, სოციალური სიმახვილე, ზნეობრივი სიფაქიზე და სინამდვილე, მხატვრული სახეობრიობა თითქმის ყველა მისი მოთხრობისათვის არის დამახასიათებელი, რა ხასიათისაც უნდა იყოს იგი, ფილოსოფიურ-ეთიკური თუ საგმირო, ეროვნული თუ სოციალური, ყოფითი თუ სამიჯნურო. მწერალი ყოველთვის, აშკარად თუ ფარულად, ერთმანეთს უპირისპირებს კეთილ და ბოროტ სანწყისებს და მთელი თავისი მხატვრული სიტყვის ძალით ჰუმანიზმის პრინციპებს იცავს. მწერალი არა მარტო მშრომელი, პატიოსანი, ალალ-მართალი ადამიანების სიყვარულს ქადაგებს, არამედ ხშირად მოგვინოდებს ვიყოთ შემწყნარებელი იმათ მიმართ, რომელთაც ერთ დროს, ნებსით თუ უნებლიეთ, დანაშაულიც კი ჩაუდენიათ, მაგრამ ახლა სოციალურად და პოლიტიკურად ადამიანებისათვის საშიშნი აღარ არიან. მწერლის გული სავსეა სიყვარულით ადამიანების მიმართ და სწორედაც ეს სიყვარული ავსებს სიძულვილით იმათ მიმართ, ვინც ადამიანის ბედნიერებას წინ ეღობება.

მიხეილ ჯავახიშვილის მოთხრობები, თუმცა მათ არც ფსიქოლოგიური სიღრმე აკლია და არც განწყობილებათა სიუხვე, სიუფეტურად ყოველთვის მძაფრია. „ფაბულა, ამბავი, — წერდა იგი, — მოტორია მხატვრული ნაწარმოებისა, ნამეტან კი რომანის, ნოველის, მოთხრობისა და პოემისა. უამისოდ ვერც ერთი მათგანი ვერ გაფრინდება“. მწერალი თავის მოთხრობაში, რომ აღარაფერი ვთქვათ, რომანებზე, ყოველთვის რალაც ამბავს მოგვითხრობს, რაც გვიხსნის გმირების ხასიათსაც და იმ სოციალურ გარემოსაც, რომელშიც გმირს უხდება მოქმედება. მოთხრობებისათვის დამახასიათებელია სისადავე და მოქმედების დინამიკურობა. მწერალი შედარებით იშვიათად მიმართავს კლასიკური ლიტერატურის დამახასიათებელ აღწერებს, გარეგნული პორტრეტების დეტა-

ლურ ხატვას, ვრცელ ავტორისეულ ფრაზებს. მეტწილად მხოლოდ მოქმედებას გამოხატავს და ამბის განვითარებაში არის ჩატეული ავტორის სათქმელი. უნდა აღინიშნოს აგრეთვე ის სხარტი, მოკლე და მეტყველი დიალოგები, რომლებიც ასერიგად უწყობს ხელს მოქმედების დინამიკურობას.

მეოცე საუკუნის მსოფლიო ლიტერატურისათვის, ჟანრების განვითარების თვალსაზრისით, დამახასიათებელია მხატვრული პროზის, განსაკუთრებით კი რომანის საოცარი აღზევება. მიუხედავად იმისა, რომ ნატურალისტური და განსაკუთრებით დეკადენტური მწერლობა ბევრს ეცადა რეალისტური რომანის კლასიკური ტრადიციები დაემცივებინა, უფრო მეტიც, საერთოდ უარეყო ამ ჟანრის მნიშვნელობა ლიტერატურაში, მაინც ეს შეუძლებელი აღმოჩნდა. რომანი განსაკუთრებით ტევადი და შეძლების მქონე ყალიბია სოციალური, მორალური, ფსიქოლოგიური პრობლემების მხატვრული წამოჭრისა და გადანყვევისათვის. ამდენად, მისდამი მწერლობისა და საზოგადოების ინტერესი არამცთუ შენედა, არამედ საოცრად გაიზარდა.

ქართულ მწერლობას, რუსულ და ევროპულ ლიტერატურასთან შედარებით, არ გააჩნია ამ ჟანრის დიდი ტრადიციები. თავისთავად, რა თქმა უნდა, საინტერესოა ქართული რომანისტიკის ის კონკრეტული ნიმუშები, რომლებიც გიორგი წერეთელმა, ეგნატე ნინოშვილმა, ანასტასია ერისთავ-ხოშტარიამ და სხვებმა შექმნეს. მაგრამ თუ მათ ნანარმოებებს მხოლოდ ეროვნული ჩარჩოებით არ შევზღუდავთ და უფრო ფართო მნიშვნელობით შევხედავთ, ამ რომანების მხატვრული ღირსებები ისე თვალსაჩინო აღარ იქნება. თუ მე-19 საუკუნის ქართული პოეზია, განსაკუთრებით კი ნიკოლოზ ბარათაშვილის, ილიას, აკაკისა და ვაჟას შემოქმედება სავსებით დამსახურებულად დგას იმ ეპოქის მსოფლიო პოეზიის დონეზე. თუ ქართული მოთხრობაც, პირველ რიგში კი ილიას, ვაჟას, დავით კლდიაშვილის, შემდეგ კი შიო არაგვისპირელის, ჭოლა ლომთათიძისა და ნიკო ლორთქიფანიძის პროზა, სავსებით შეეფერება მაღალი კულტურის დონეზე მდგომ ერს, ამასვე ვერ ვიტყვით ქართულ რომანისტიკაზე. ამ ფართო მასშტაბებით ერთადერთ ბედნიერ გამონაკლისს წარმოადგენს ალექსანდრე ყაზბეგის პროზა.

ასეთი იყო ვითარება მეოცე საუკუნის პირველ ათეულ წლებში, როდესაც ქართული ლიტერატურა და ხელოვნება ეზიარა იმ დროის ევროპულ კულტურას და მონდომებით შეეცადა აეთვისებინა ახალი,

მათ შორის დეკადენტური განწყობილებები. ევროპული დეკადენტური მწერლობა ენერგიულად უტევდა ლიტერატურის კლასიკურ ჟანრებს, პირველ რიგში რომანს, სადაც განსაკუთრებით ჩანდა სოციალური და საზოგადოებრივი პრობლემებისადმი ღრმა ინტერესი. თუ ევროპაში ძნელი იყო რომანის ტრადიციების შეერყევა და მისი განვითარების შეფერხება, ქართველი სიმბოლისტების მიერ რომანის უარყოფას საფუძვლიანი ზიანის მოტანა შეეძლო, რადგან ეს უნარი ჩვენში თავისთავად არც იყო ჯერ მომძლავრებული. თუ ამას გავითვალისწინებთ, კიდევ უფრო ნათელი გახდება მიხეილ ჯავახიშვილის, როგორც რომანისტიც და მსახურება ქართული ლიტერატურის წინაშე. მან უკვე ოციანი ნლების დასაწყისში დაწერა და გამოაქვეყნა კიდევ რამდენიმე რომანი (მათ შორის „კვაჭი კვაჭანტირაძე“, „ჯაყოს ხიზნები“, „თეთრი საყელო“) და ამით კონსტანტინე გამსახურდიასთან, გრიგოლ რობაქიძესთან, ლეო ქიაჩელთან ერთად საფუძველი ჩაუყარა მეოცე საუკუნის, არსებითად კი საერთოდ ქართულ რომანისტიკას. ისიც უნდა ითქვას, რომ მიხეილ ჯავახიშვილის პირველივე რომანები, ისევე როგორც მთელი მისი შემოქმედება, მთლიანად რეალიზმის პრინციპებზეა დაფუძნებული.

ევროპაში საკუთრივ რომანმა ბევრად ადრე განიცადა ერთგვარი დიფერენცირება. იგი შედარებით ვიწრო სახეობებად დაიყო და გაჩნდა ისტორიული, ფსიქოლოგიური, სოციალური, სათავგადასავლო, ფილოსოფიური და სხვა რომანები. საინტერესოა ის გარემოება, რომ ჩვენში, დიდი ტრადიციებისა და ისტორიული გამოცდილების გარეშე, ერთბაშად შეიქმნა ამ ნაირგვარი რომანების ნიმუშები და ეს იმთავითვე შეძლეს მიხეილ ჯავახიშვილმა, კონსტანტინე გამსახურდიამ და მათი თაობის ქართველმა მწერლებმა. მათ რომანისტიკად ჩამოყალიბებაში უთუოდ საკმაო გავლენა იქონია რუსულმა და ევროპულმა ლიტერატურამ, რომელთაც ეს მწერლები ახალგაზრდობაშივე ეზიარნენ და საფუძვლიანად გაეცნენ.

რომანის მრავალსახეობის ერთ-ერთი პირველი გამომხატველი და დამამკვიდრებელი ქართულ მწერლობაში მიხეილ ჯავახიშვილი გახდა. მან მოგვცა ქართულ ლიტერატურაში ავანტიურისტული („კვაჭი კვაჭანტირაძე“), სოციალური („ჯაყოს ხიზნები“), სათავგადასავლო („გვი შადური“), ისტორიული („არსენა მარაბდელი“), ისტორიულ-რევოლუციური („ქალის ტვირთი“), ფილოსოფიური („თეთრი საყელო“) რომანების მაღალმხატვრული ნიმუშები.

მიხეილ ჯავახიშვილის რომანების ამ სახეობებად დაყოფას ერთგვარი პირობითობა უთუოდ სდევს თან. მიუხედავად ამ თემატი-

კურ-პრობლემატური თუ სახეობრივი მრავალფეროვნებისა, მიხეილ ჯავახიშვილის რომანებს ერთი საერთო მიზანდასახულება და ერთი ინტერესი გასდევს. მწერალს განსაკუთრებით იზიდავს სოციალური უთანასწორობის წინააღმდეგ ბრძოლებისა და საზოგადოებრივი ცხოვრების რევოლუციური გარდაქმნების რთული ეპოქები.

„კვაჭი კვაჭანტირაძე“ მიხეილ ჯავახიშვილის პირველი რომანია. მწერალს თავიდან მოთხრობების ციკლის დაწერა ჰქონდა განზრახული. ასეთი სახით გამოაქვეყნა 1924 წელს ლიტერატურულ პერიოდიკაში, მაგრამ შემდეგ ცალკეული სათავედასავლო-ავანტიურისტული ეპიზოდები ერთ სიუჟეტურ ლერძზე აასხა და მთლიანი იერი მისცა. ასე იხილა ცალკე წიგნად გამოცემულმა რომანმა „კვაჭი კვაჭანტირაძემ“ მზის სინათლე 1925 წელს.

მწერალმა კვაჭი კვაჭანტირაძით შექმნა განზოგადებული სახე გაიძვერა და ფლიდი ადამიანისა, ვისაც პირადი კარიერისა და წარმატებისათვის სინდისის ქენჯნის გარეშე ყველასა და ყველაფრის გაყიდვა შეუძლია. იგი 1925 წლის გამოცემის წინასიტყვაობაში წერდა: „ვბედავ და ამ წიგნს წრფელი გულით მივუძღვნი ყველა მსხვილფეხა და წვრილფეხა კვაჭისა და კვაჭიკობს, რომელნიც ჩემს კურთხეულ სამშობლოში ყოველთვის უხვად მოიპოვებოდნენ“. იმ დიდი მამხილებელი ძალით, რაც ამ მხატვრულ სახეს აქვს, კვაჭი კვაჭანტირაძე სცილდება ეროვნულ ჩარჩოებს და, საერთოდ, გაქნილი, გაიძვერა, მედროვე ადამიანის ზოგადტიპურ სახედ იქცევა.

მიხეილ ჯავახიშვილს „კვაჭი კვაჭანტირაძის“ და მთელი რიგი სხვა ნაწარმოებების გამო (მაგალითად, რომანი „ჯაყოს ხიზნები“) ზოგიერთი კრიტიკოსი მკაცრად საყვედურობდა ეროვნული გრძნობის მოდუნებას. კვაჭი კვაჭანტირაძე და თეიმურაზ ხევისთავი საზოგადოების ერთ ნაწილს მიაჩნდა ეროვნული ღირსების შემლახავ, ხელოვნურად შექმნილ მხატვრულ სახეებად, რომელთაც არ მოეძებნებოდათ რეალური პროტოტიპები და ამდენად, მხოლოდ მწერლის ფანტაზიის წმინდა ნაყოფს წარმოადგენდნენ. ამ შემთხვევაში მიხეილ ჯავახიშვილმა ერთგვარად გაიზიარა ილია ჭავჭავაძის ბედი, ვისაც ასევე აუშხედრდა კონსერვატიული ნაწილი საზოგადოებისა ლუარსაბ თათქარიძის („კაცია ადამიანი?!)“ გამო. ეს საყვედურები არ იმსახურებს არგუმენტირებულ უარყოფას, რადგან მხატვრული ნაწარმოებისადმი ცრუპატრიოტიზმის პოზიციებიდან მიდგომის გამოსხატულებაა და არა დინჯი, სერიოზული ანალიზის შედეგი. ამ

პოზიციიდან ბევრი რამ აიკრძალებოდა მსოფლიო ლიტერატურის კლასიკაში, ბევრი ჭეშმარიტად მარგალიტით ძვირფასი და ელვარე ნაწარმოები გამოცხადდებოდა კანონგარეშე. მწერალს არ შეიძლება აეკრძლოს, თუნდაც ოდნავ მაინც ესაყვედუროს საზოგადოებისა და ადამიანთა ხასიათის მანკიერებების მხატვრული გაშიშვლება და მხილება. სხვა საკითხია, თუ რამდენად რეალურია მწერლის მიერ მინიშნებული მანკიერება. მიხეილ ჯავახიშვილის „კვაჭი კვაჭანტირაძის“ მთელი ღირსება იმით არის განსაზღვრული, რომ მწერლის მამხილებელ პათოსს ზუსტი მისამართი აქვს და იგი სავსებით რეალური სიმახინჯის წინააღმდეგ არის მიმართული.

კვაჭი კვაჭანტირაძე უთუოდ გროტესკული სახეა, თუმცა ამით მისი რეალისტური ბუნება ოდნავადაც არ იჩქმალება. მიხეილ ჯავახიშვილი თავისი გმირებისათვის ყოველთვის ირჩევდა რეალურ პროტოტიპებს, კვაჭის შესახებ კი შენიშნავს, იგი „ნარევი ტიპიაო“. მართლაც შეუძლებელია კვაჭის ზუსტი პროტოტიპის პოვნა, იმდენად კონცენტრირებულია მასში თვალთმაქცი და გაიძვერა ადამიანის სულის უკიდურესად მახინჯი მხარეები, მაგრამ, ამასთანავე, იგი მართლაც გვიხსნის ყველა „მსხვილფეხა და წვრილფეხა კვაჭის“ შენიღბულ სულიერ სიმახინჯეს, ზნედაცემულობას.

მწერალი გვიყვება კვაჭი კვაჭანტირაძის ფანტასტიკურ თავგადასავალს, ამ ავანტიურისტული ადამიანის მაქინაციებს. კვაჭი იშვიათ მოსაზრებულობასა და გამომგონებლურ ნიჭს ამჟღავნებს, როდესაც საქმე ეხება ძარცვას, წაგლეჯას, მითვისებას, კარიერის გაკეთებას. მკითხველის თვალწინ გაირბენს კვაჭის ცხოვრება, დაბადებიდან უკანასკნელ დღეებამდე და ჩვენ მოწმენი ვხდებით იმისა, რომ კვაჭის ბუნება კი არ იცვლება, არამედ იცვლება მხოლოდ მასშტაბები გაიძვერობისა და აფერისა. მისი აფერები რამდენიმე მანეთიდან რამდენიმე მილიონამდე იზრდება და ქუთაისის ვიწრო ქუჩებიდან პეტერბურგის, პარიზისა და ლონდონის ფეშენებელურ კვარტალებს სწვდება. რომანი უთუოდ ინტერესით იკითხება, რადგან სავსეა მახვილგონიერულად შექმნილი რთული და დაძაბული სიტუაციებით, თუმცა ისიც უნდა ითქვას, რომ კვაჭის გაუთავებელი აფერები, რომლებიც ხშირად კინემატოგრაფის სისწრაფით იცვლებიან, ერთგვარად უკარგავენ რომანს სიუჟეტურ მთლიანობას. გავისხენოთ, რომ იგი მოთხრობების ციკლად იყო ჩაფიქრებული, ამათ თავისი დალი დაასვა რომანს სიუჟეტის ერთგვარი სიმყიფით და შეაფერხა მოქმედების დინამიკურობა.

კვაჭისათვის არ არსებობს არავინ და არაფერი არამცთუ წმინდა, არამედ ანგარიშგასანევი მაინც, ვის გამოც ან რის გამოც შეიძლება ბნელ, მაგრამ სარფიან კომბინაციაზე ხელის აღება. მან არ დაინდო ისიც კი, ვინც ხელი გაუწოდა გაჭირვების ან ხიფათის ჟამს; უსინდისოდ გაყვლიფა და მიატოვა ყველა ქალი, პატიოსანი თუ არაპატიოსანი, ვისაც ცხოვრების გზაზე შეხვდა; საკუთარი მამაც განირა და გარდაცვლილად გამოაცხადა, რომ ამით ფული ეშოვა; მამაპაპისეული სახლი, სადაც დაიბადა და მშობლის დარიგებებით პირველად ეზიარა ავანტიურისტული ცხოვრების ანბანს, ცეცხლს მისცა, რათა დაზღვევის ფული აეღო. თვით სამშობლოს ცნებაც მისთვის არაფრისმთქმელია და სიამოვნებით ყიდის ცხოვრების ყოველ გზა-ჯვარედინზე, რაც უნდა მისცენ ამისათვის, თუნდ ორიოდ გროშიც. „საცა გემრიელი ლუკმა მაქვს, ჩემი სამშობლოც იქ არის“, — უსირცხვილოდ აცხადებს ეს კოსმოპოლიტი, ავანტიურისტი და მაქინატორი.

ეს ავანტიურისტული თავგადასავალი ნამუსზე ხელაღებული კაცისა მხოლოდ გასართობად საკითხავ ნიგნად გამოდგებოდა და, მიუხედავად კვაჭის ზოგადეროვნული, მაღალმხატვრული სახისა, იგი მაინც განყენებულ, კონკრეტულ მისამართს მოკლებულ სატირულ ნაწარმოებად დარჩებოდა, რომ მწერალი ამასთან დაკავშირებით ეპოქის რეალისტურ სურათს არ იძლეოდა, რომ კვაჭისთან ერთად არ ამხელდეს იმ სოციალურ წყობას, რომელშიც მის გმირს უხდება ცხოვრება და მოქმედება. მიხეილ ჯავახიშვილის ამ რომანის ღირსების ერთ-ერთი ძირითადი განმამპირობებელი ის არის, რომ მწერალი დიდი მხატვრული დამაჯერებლობით გვიხსნის რუსეთის იმპერიის მმართველი წრეების ზნეობრივ დაცემას, უმეცრებას, დეგენერაციას.

მთავარი სარბიელი, თავისი ბნელი საქმეების „გაიმასქნების“ შტაბი კვაჭიმ მეფის სასახლის კარის ახლო გაიჩინა. ნელ-ნელა შეძწრა, მომაგრდა, შემდეგ კი მოკალათდა მისთვის მყუდრო ადგილას, სადაც ყველა ეროვნების კვაჭის შეეძლო თბილი ბუნაგის პოვნა. კვაჭის გრიშკა რასპუტინის სახით აკი კიდევ დახვდა თავისი ისტორიული ორეული სასახლის კარზე.

მიხეილ ჯავახიშვილმა შექმნა გრიშკა რასპუტინის მხატვრულად საინტერესო სახე, რომანის ფურცლებზე ხორცშესხმულად ნარმოგვიდგინა ეს გარყვნილი დესპოტი, ზნედაცემული, ლოთი, დიდი მასშტაბების ავანტიურისტი კაცი, ვინც აქამდე მხოლოდ ისტორიულად იყო ქართველი მკითხველისათვის ცნობილი. მწერალი, ბუნე-

ბრევია, თავისი ფანტაზიის ნაყოფს უხვად სთავაზობს მკითხველს ამ რომანში (ეპიზოდები კვაჭისა და რასპუტინის ურთიერთობისა), ზოგჯერ ისტორიულ ფაქტებსაც ღალატობს (რასპუტინის მკვლელობა), მაგრამ, რაც მთავარია, იგი ქმნის ისტორიულად მართალ მხატვრულ სახეს, ზედმინენითი სიზუსტით გვიხსნის რასპუტინის ბუნებასა და როლს რუსეთის იმპერატორის სასახლის კარის დაცემასა და გარყვნაში.

კვაჭისა და „კვაჭების“ მოღვაწეობა ამ კონკრეტულ ისტორიულ პირობებში რასპუტინის მფარველობითა და ხელშეწყობით შეიძლება. ამდენად, კვაჭის ავანტიურიზმთან ერთად, მწერალი აშიშვლებს და ამხელს იმ საზოგადოებას, რომელიც კვაჭისთანა ტიპებს არა მარტო ნარმოშობს, არამედ ყოველმხრივ უწყობს მათ ხელს ბნელ საქმიანობაში.

არც მენშევიკური მთავრობის დროს გრძნობს კვაჭი თავს შეზღუდულად. იგი ყოველთვის დროის შესაფერ ლოზუნგებს ისვრის. კვაჭის მედროვის უდიდესი ნიჭი აქვს თანდაყოლილი — რევოლუციის შემდეგ იგი ბოლშევიკად ინიღბება. მერე კი თავის გადარჩენის მიზნით ბურჟუაზიული საზოგადოების ეს რაინდი მირბის საზღვარგარეთ, სადაც დიდი კომპინატორი პატარა საროსკიპოს მეთვალყურის ცხოვრებას ეწევა.

ეს ისტორიული სიმართლე და საზოგადოებრივი ცხოვრების ფართო პანორამა მიხეილ ჯავახიშვილის „კვაჭი კვაჭანტირაძეს“ კიდევ უფო მატებს შემეცნებითსა და მხატვრულ ღირსებებს.

მიხეილ ჯავახიშვილის შემოქმედებაში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება რომანს „ჯაყოს ხიზნები“, რომელიც მწერალმა 1924 წელს დაასრულა. შეიძლება ითქვას, „ჯაყოს ხიზნები“ ოცინი წლების ერთი ყველაზე საუკეთესო პროზაული ნაწარმოებია, რომელიც თავისი დიდი მხატვრული და შემეცნებითი ღირსებების გამო ქართული ლიტერატურის კლასიკურ ნაწარმოებთა რიგს განეკუთვნება.

„ჯაყოს ხიზნებმა“ თავის დროზე დიდი ლიტერატურული კამათი გამოიწვია, რადგან ყველამ ვერ შეძლო ღირსეულად შეეფასებინა რომანი. თვითონ მიხეილ ჯავახიშვილი, რომელიც საერთოდ და, პირველ რიგში კი, საკუთარი თავისადმი მეტად მომთხოვნი იყო, წერდა: „მე ცხოვრების უმადური არა ვარ, ჩემს გზაზე ჭირიც მინახავს და ბედნიერიც ვყოფილვარ, მაგრამ იშვიათად მიგრძენია ისეთი მძაფრი სიხარული, რომელიც ვიგრძენი ზოგი ჩემი მოთხრობისა და რომა-

ნის დასრულების გამო („ჩანჩურა“, „თავდავინყება“, „მეჩექმე გაბო“, „ტყის კაცი“, „აბდულაჰ“, „თეთრი საყელო“, „არსენა მარაბდელი“). უცნაურია: ყველაზე მეტი დავა „ჯაყოს ხიზნებმა“ გამოიწვია, მაგრამ ყველაზე მეტი სიხარული ამ რომანის დასრულებამ მაგრძნობინა. იმ დღეს ნამდვილად ბალლად გადავიქეცი, რომელსაც გაუძლისი ბედნიერება დაატყდა. ველარც მე ვცნობდი ჩემს თავს და ველარც ჩემი ცოლ-შვილი მცნობდა“. მწერლის ამ სიტყვებიდან ამკარად ჩანს, რომ ყველაზე მეტი მნიშვნელობას „ჯაყოს ხიზნებს“ ანიჭებდა. მართლაც, ეს რომანი ერთი საუკეთესოთაგანია მიხეილ ჯავახიშვილის შემოქმედებაში და საერთოდ, ქართულ მხატვრულ პროზაში.

რომანის კრიტიკოსები თავის შენიშვნებში უმთავრესად ორ ამოსავალ საფუძველს ეყრდნობოდნენ. ერთნი ფიქრობდნენ, რომ მწერალი მეტისმეტად მკაცრად მოექიდა ქართველ ინტელიგენციას და შეურაცხყოფაც კი მიაყენა მას თეიმურაზ ხევისთავის მხატვრული სახით, მეორეთა აზრით, მწერალი მეტისმეტად გაიტაცა უარყოფითი მოვლენებისა და ტიპების მხატვრულმა განზოგადებამ, რამაც მას ზომიერების გრძნობა დააკარგვინა და ამდენად სინამდვილე ცალმხრივად, ნეგატიურად წარმოასახვინა.

პირველი მოსაზრება უთუოდ ეროვნული გრძნობის და ღირსების ცრუ გაგებიდან მოდის. ამას თუ აყვებით, მაშინ უნდა უარყვოთ უმეტესი ნაწილი მსოფლიო კლასიკური ლიტერატურისა, თითქმის უნდა ნაწილობით კრიტიკული რეალიზმის ლიტერატურა. არამცთუ საზოგადოების ერთი რომელიმე ფენის ან ნაწილის, არამედ საერთოდ, ერის ისტორიულად ჩამოყალიბებული ხასიათისა ან ბუნების საჩოთირო მხარის მხატვრული გამომზეურება მწერლობის ერთ-ერთი უპირველესი ამოცანაა, რადგან საკუთარი ნაკლის დაუნახავად და შეუცნობლად არ არსებობს პროგრესი. რამდენადაც ძლიერია ერი, იმდენად უდრტინველად და გაულიზიანებლად იღებს მწერლის თუნდაც გაზვიადებულ, მხატვრულად ჰიპერბოლიზებულ ნეგატიურ განსჯა-შეფასებას.

რაც შეეხება მეორე მოსაზრებას, ცხოვრების ნეგატიური მხარეების წარმოსახვა არანაირი ლიტერატურისათვის არ არის საძრახისი. მთავარია, გარკვეული იყოს მწერლის პოზიცია, რაც ამკარას გახდის, თუ რომელ ტენდენციას უჭერს მხარს, საზოგადოების ისტორიული განვითარების თვალსაზრისით რამდენად სწორად აზროვნებს მხატვრულად. ამ თვალსაზრისით სადავო არაფერი შეიძლება გვექნოდან ან გვექნოდეს მიხეილ ჯავახიშვილთან, რადგან მწერლის პოზიცია ნათელიცაა და სწორიც.

ამასთან, არც ის უნდა დაგვავიწყდეს, რომ ოციანი წლების დასაწყისში ქართული მხატვრული პროზისათვის საერთოდ იყო დამახასიათებელი უპირატესად ნარმაველი, დრომოჭმული, ისტორიულად განწირული საზოგადოებრივი ფენების თუ კლასების უკანასკნელი აგონიის წარმოსახვა. ამ წლების პირველი რომანები: კონსტანტინე გამსახურდიას „დიონისოს ღიმილი“, დემნა შენგელაიას „სანავარდო“, მიხეილ ჯავახიშვილის „კვაჭი კვაჭანტირაძე“, „ჯაყოს ხიზნები“ გვარნმუწებს ამაში. საინტერესო ფაქტია, რომ ლეო ქიაჩელიც კი, რომელმაც 1917 წლის რევოლუციამდე დაწერა „ტარიელ გოლუა“, ნაწარმოები 900-იანი წლების რევოლუციურ ცხოვრებაზე, ამ წლებში „თავადის ქალი მათს“ თემას მიუბრუნდა. პროზაულ ნაწარმოებს, მით უმეტეს რომანს, მწერლის დიდი გამოცდილება, ცხოვრების მრავალმხრივი და საფუძვლიანი ცოდნა, მისი განვითარების ტენდენციების კონკრეტული გააზრება, ახალი ადამიანის ფიქრის, მისწრაფების, განცდის, ერთი სიტყვით, მთელი მისი ბუნების, შინაგანი სამყაროს ღრმა წვდომა და გაგება სჭირდება. როგორც ჩანს, ოციანი წლების დასაწყისის ქართულ მწერლობას ყველაფერ ამაზე არ ჰქონდა ისეთი სრული წარმოდგენა, რომ ეპიკურ ჟანრში წარმოესახა ახალი დროც და ახალი ადამიანებიც. მისთვის უფრო ნაცნობი და ფსიქოლოგიურად ნათელი, ხორცშესხმული იყო ისტორიულად დრომოჭმული საზოგადოება, ამიტომაც მხატვრული წარმოსახვის ობიექტად სწორედ ის აირჩია.

ამ პრობლემისა თუ თემისადმი ინტერესი ჯერ კიდევ არ ნიშნავდა მწერლობის პასიურ ან თუნდაც ნეიტრალურ დამოკიდებულებას ახალი ცხოვრებისადმი. თუ საზოგადოების მომავლის მქონე ძალები პოზიტიურად, ხორცშესხმულად ვერ წარმოგვიდგნენ იმ წლების საუკეთესო ნაწარმოებებში, სამაგიეროდ ის ძალები, რომლებიც უპირისპირდებოდნენ ახალ ცხოვრებას, მხატვრულად მძაფრად, დამაჯერებლად გააშიშვლა და ამხილა ქართულმა მწერლობამ, თვალნათლივი გახადა მათი დაცემის, დამარცხების, საზოგადოებრივი სიკვდილის გარდაუვალობა. ასეთი მიზანდასახულობისა იყო და არის მიხეილ ჯავახიშვილის „ჯაყოს ხიზნებიც“.

ოციან წლებში ქართველი ინტელიგენციის ერთ ნაწილში გამჯდარი იყო რწმენა იმისა, რომ რევოლუცია იყო უხეში ძალა, რომელიც თავის გზაზე არავის და არაფერს ინდობდა და ამიტომ მათი სიმპათიები უფრო მოლიბერალო პოლიტიკანებისადმი იყო მიმართული. მიხეილ ჯავახიშვილმა შესანიშნავად დაგვიხატა ამ მოლიბერალო, უხერხემლო, უნიათო, უმაქნისი ადამიანის — თეიმურაზ

ხევისთავის სახე, რითაც დიდი მხატვრული განზოგადების ტიპური სახე შექმნა და მკითხველისათვის თვალნათლივი გახადა, თუ ლიბერალობის ამ პოზაში ჩამდგარი ადამიანების უკან რა ცოცხალი ლეში ინიღბებოდა და რამდენად აუცილებელი იყო ისტორიულად ამ ნიღბის ჩამოგლეჯაც და ამ ცოცხალი ლემის ცხოვრების მდინარებიდან გარიყვაც. ამით მწერალმა დიდი საზოგადოებრივი საქმე გააკეთა და დაგვიტოვა მემკვიდრეობად კლასიკური რომანი, რომელიც სცილდება ამ მნიშვნელოვან, მაგრამ ისტორიულად კონკრეტულ მიზანდასახულობას და ყოველი დროის ადამიანებისათვის წარმოადგენს აქტივობას, მოქმედების, მოღვაწეობის აუცილებლობის მხატვრულად მქადაგებელ ნაწარმოებს.

რომანში თეიმურაზ ხევისთავისა და ჯაყო ჯივავილის სახეები მთავარი, სწორედ ისინი განასახიერებენ ორ ბოროტ სანყის, რომლებიც თუმცა სრულიად განსხვავებულია ერთმანეთისგან, მაგრამ თანაბრად საშიში მანკია ერისა და ერთნაირად დაუნდობლად სჭირდება მოკვეთა. არის კიდევ ერთი მთავარი გმირი, მარგო, რომელიც რომანის ტრადიციულ სამკუთხედს კრავს, მაგრამ ეს გმირი მწერალს თეიმურაზისა და ჯაყოს ხასიათების გახსნისათვის სჭირდება. ამდენად, თუმცა ეს სახე მეტად ხორცსავესა და ცოცხალი ფერებითაცაა დახატული, მას, შეიძლება ითქვას, დამოუკიდებელი ფუნქცია აქ არ აკისრია.

მიხეილ ჯავახიშვილის „ჯაყოს ხიზნები“, თუმცა ქართული რომანის ისტორიის ერთ-ერთი თავფურცელია და მწერლის თვითმყოფი შემოქმედების ნაყოფი, მრავალი პარალელის გავლების უფლებასა და საშუალებას გვაძლევს მსოფლიო კლასიკურ ნაწარმოებებსა და თვით ქართულ მხატვრულ სახეებთანაც. პირველ რიგში სწორედ ეს უკანასკნელი მხარეა საინტერესო ამ ნაწარმოებისა, რომლითაც ნათლად ჩანს მწერლის შემოქმედებითი დამოკიდებულება ქართულ კულტურულ ტრადიციებთან.

ერთხელ ბედოვლათი ქმრის უმოქმედობით მოთმინებიდან გამოსული მარგო თეიმურაზს პირში მიახლის: „ნაცარქექიავ!“ მართლაც არის ერთგვარი მსგავსება ნაცარქექიასა და თეიმურაზს შორის — ხალხის მხატვრული გენიით შექმნილი გმირი თუ ნაცრის ქექვაში კლავდა დროს, თეიმურაზი უფრო ცივილიზებული ეპოქის შვილია და დროის უნაყოფოდ მოსაკლავად მტვრით დაფარული წიგნების ქექვა აურჩევია, მაგრამ მათ შორის დიდი და პრინციპული სხვაობაა. თუ ნაცარქექია ათასგვარი განსაცდელიდან ახერხებს თავის დაძვრენას, თეიმურაზ ხევისთავი მხოლოდ დასალუპადაა განწირული. იგი

თავისი ოდესლაც ძლიერი გვარის უკანასკნელი, თანაც დაგლახებული და დაჩაჩანაკებული მოჰიკანია.

ამის გამო, თეიმურაზი უფრო ლუარსაბ თათქარიძის ხვედრს იზიარებს, მათი ბედ-ილბალი ბევრნილად მსგავსია. ერთი შეხედვით, თითქოს ძნელია პარალელის გაღება ილია ჭავჭავაძის ამ რაბლესებურ, ლოყალაულაუა ლუარსაბსა და დაჩიავებულ, გამოფიტულ თეიმურაზს შორის, მაგრამ მათი უფრო ღრმა, სულიერი ნათესაობის სანინდარი ისაა, რომ ცხოვრებისათვის ზედმეტ ბარგად ქცეულან, მათ არაფრის შექმნა აღარ შეუძლიათ, საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარების უღმობელი ლოგიკის ძალით განწირულთა ხვედრი რგებიან და უკვალოდ უნდა წავიდნენ არა მარტო ასპარეზიდან, თვით ცხოვრებიდანაც. ამიტომ გამოუტანეს ილია ჭავჭავაძემაც და მიხილ ჯვახიშვილმაც მკაცრი, მაგრამ ისტორიულად სამართლიანი და მრავლისმეტყველი განაჩენი, როდესაც არც ლუარსაბსა და არც თეიმურაზს ძე არ მისცეს და ამით სიმბოლურად მიგვანიშნეს მათი გადაშენების აუცილებლობაზე. ესაა უპირველესი მსგავსება მათი, ხოლო თუ ერთბაშად მათი მიმსგავსება არ ხერხდება, ეს იმიტომ, რომ ლუარსაბი კომიკური სატირის პერსონაჟია და ბატონყმობასთან ერთად უნდა მიიცვალოს, ხოლო თეიმურაზ ხევისთავი დრამატული, მეტიც, ტრაგიკული სატირის გმირია, ფეოდალური არისტოკრატიის უკანასკნელი ნაშეირის, მონტელიგენტო ხორცმეტის, მეოცე საუკუნის, რევოლუციების ეპოქის მიერ გარიყული და განწირული ცოცხალი ლემის განსახიერებაა.

ჯაყო ჯივაშვილი, ეს მეორე და განსხვავებული სახე მანკიერისა, სოციალურად უფრო საყურადღებო ტიპია მიხილ ჯვახიშვილის რომანში. თუ თეიმურაზ ხევისთავს არც სიკეთის გაკეთების თავი აქვს და არც ბოროტისა, ჯაყო თავისი ბნელი ძალითა და ენერგიით სოციალურად საშიში მოვლენაა საზოგადოებისათვის. იგი თეიმურაზის ანტიპოდი და მის განათლებულ უსუსურობას თავის გაუნათლებელ მტაცებლობას უპირისპირებს. თუ თეიმურაზს არ აქვს დროის გაგების უნარი, ჯაყო გრძნობს ყოველგვარ სიახლეს და თავის მოქმედებას მტაცებლის გამახვილებული ინსტინქტით წარმართავს.

მთელი რომანი თეიმურაზისა და ჯაყოს დაპირისპირებაზეა აგებული, მწერალი განზრახ უსვამს ხაზს ამ ორი გმირის გარეგნულსა თუ შინაგან კონტრასტულობას. ბნელი და უხეში ძალა, რასაც ჯაყო განასახიერებს, იმარჯვებს თეიმურაზისეულ უნიათო და მორჩილ ბუნებაზე, რადგან პირველს ცხოვრების კონკრეტული ამოცანა აქვს, მეორეს კი — ოდენ ფუჭი ოცნებები და ცხოვრების არარეალური

შეგრძნება. მწერალმა ჯაყოს განზრახ მოათელვინა ასე უმოწყალოდ თეიმურაზი, რადგან ძლიერის, თუნდაც უხეშისა და ბოროტის დაპირისპირება უნებისყოფისა და უწინდელისთან მხოლოდ პირველის გამარჯვებით შეიძლება დასრულდეს. სწორედ ამ ბოროტი ძალის აღზევების მხატვრულად შესანიშნავი, მაგრამ ემოციურად ამაზრზენი სურათია ხევისთავეების ოჯახის ჯაყოს ხიზნობა, სადაც ადამიანური თავმოყვარეობის, ზნეობის, სულის შერყვნისა და შელახვის უკიდურესი დემონსტრირება ხდება. მიუხედავად ამ მხატვრული გამძაფრებისა, ეს ურთიერთობები რეალურ საფუძველზეა აშენებული და ფსიქოლოგიურად მოტივირებულიც, მაგრამ მწერალი აქ არ ჩერდება და ბოროტების ამ ორივე კონტრასტული საწყისის ბედზეც მიგვანიშნებს. არც თეიმურაზსა და არც ჯაყოს არ უწერიან დიდი დღე. მებადურისა და მისი ცოლის არ იყოს (პუშკინის ცნობილი ზღაპრიდან), ჯაყოც უბრუნდება თავის „დამტყრეულ ვარცლს“, რადგან ძალა აღმართს ხნავს და ცხოვრების ჯანსაღ სულისკვეთებას თვით ჯაყოც კი ვერ ერევა. ასე ერთნაირად ხელმოცარულთ ვხედავთ რომანის ბოლოს თეიმურაზსაც და ჯაყოსაც.

რომანი „თეთრი საყელო“ რომელიც მწერალმა 1926 წელს გამოაქვეყნა, რთული ფილოსოფიური პრობლემის მხატვრული გააზრება და გადაწყვეტაა. თუმცა პრობლემის ამ სირთულემ სრულებითაც არ „დაამძიმა“ ნაწარმოები. მიხეილ ჯავახიშვილმა ცივილიზაციის, პროგრესის, ცხოვრების მდინარების, თუნდაც ალაგ მღვრიე, მაგრამ მაინც მდინარების, მისი განვითარების მიღება-არმიღების მეტად მწვავე, ფილოსოფიურად და პოლიტიკურად მღელვარე საკითხი საოცრად მარტივი (ამ სიტყვის საუკეთესო გაგებით), ცოცხალი სურათების დაპირისპირებით გადაჭრა და შეძლო არიდებოდა განყენებულ, თეორიულ მსჯელობას თუ სენტიმენტებს.

თავის დროზე არც „თეთრი საყელო“ გაუგეს სწორად მწერალს. რატომღაც ამ რომანიდანაც სრულიად სანინააღმდეგო რამ ამოიკითხეს იმისა, რისი თქმაც მწერალს უნდოდა, და არა მარტო უნდოდა, კიდევაც თქვა. მიხეილ ჯავახიშვილს სწორედ ცხოვრებიდან განდგომის, მისი პროგრესის უარყოფის ტენდენცია მიაწერეს. მწერალი ვალერიან ბახტაძისადმი (ვინც პირველმა გამოთქვა ეს მცდარი მოსაზრება) მიწერილ წერილში იძულებული იყო თავად აღენიშნა „თეთრ საყელოში“ ჩადებული აზრი და სათქმელი. „თემატიკურად „თეთრ საყელოში“ ახალი არაფერია, — წერდა მიხეილ ჯავახიშვილი,

— ეს თემა ქალაქიდან გაქცევა და პრიმიტივისა და კულტურის დაპირისპირება — რუსოს, ჰამსუნს, კელერმანს და სხვა მწერლებსაც გამოუყენებიათ. მე იმით განვსხვავდები მათგან, რომ გმირი ისევ ქალაქში დავაბრუნე. ე. ი. კარჩაკეტილობა დავგმე და გამარჯვება კულტურას მივაკუთვნე“.

მიუხედავად მწერლის ამ აღსარებისა, მკვლევართა და კრიტიკოსთა ერთი ნაწილი მიიჩნევდა, რომ მიხეილ ჯავახიშვილს სურვილი ეგება სხვა ჰქონდა, მაგრამ ფაქტობრივად „თეთრ საყელოში“ ჩამორჩენილობის, უკულტურობის განმასახიერებელი გმირები რომანტიკულადაა დახატული, ამდენად პატრიარქალური მთის ბნელი ყოფა და ტრადიციები იდეალიზირებულია, ხოლო ქალაქი, ცივილიზაცია, რაც უნებისყოფო, შინაგანად ცარიელი ელიზბარის სახითაა წარმოდგენილი, ან კიდევ ცუცქვიებითაა დასახლებული, რუსოსებურადაა უარყოფილი.

„თეთრი საყელოს“ ასეთი უმართებულო შეფასება იმით უნდა აიხსნას, რომ მკვლევართა ერთმა ნაწილმა მცდარად გაიგო რომანის მთავარი გმირის — ელიზბარის სახე. ელიზბარის გამოცხადება ინდივიდუალისტად ან შინაგანად ცარიელ, უმოქმედო, გონებადახშულ ადამიანად უთუოდ მცდარია და რომანიდან ცალკეული ფრაზების მექანიკურ ამოგლეჯას უფრო ემყარება, ვიდრე მის კონცეფციასა და სულისკვეთებას.

ნიკლაურების მივარდნილ, ამ ქვეყნიდან მოწყვეტილ სოფელში შემთხვევით მოხვედრილი ელიზბარი, ვინც მოხიბლა შეურყენელი ბუნების სილამაზემ და სიმშვიდემ, ასე ფიქრობს:

„ბედისაგან მოთელილი და ნაბურთალი ვარ, ცხოვრებამ გამომფიტა, მომქანცა და ფულურო მყო. რაც მქონდა და ვინც მყავდა, თითქმის ყველანი დაეკარგე: მამა, ძმა და სამიოდე ნათესავი, მამაპაპების მონაგარი და უკანასკნელი თავშესაფარი, სულის სიმხნევე და გულის სიმტკიცე. ყოველივე მქონდა და აღარაფერი შემრჩა. სული დამიცარიელდა და ვერაფრით ვეღარ ავავსე. ამიტომ იყო, რომ ჩემი ტანიც და სულიც წიფლის ქვეშ ასე უცბად გაღებდა და გაინაბა. ისეთი საამური ბანგით ვარ გაჟღენთილი, რომ უძრავად თუნდაც ერთ ნელინადს გავძლებ, თუნდა სამუდამოდაც დავრჩები, ჩემი გუმანი ძალდატანებას, ან საპატივებელ საბაბს ელოდება“.

თუ მხოლოდ ელიზბარის ამ შინაგანი მონოლოგით ვიმსჯელებთ, მართლაც შეიძლება ზემოთ მოტანილი დასკვნების გამოტანა. მაგრამ ამით მხოლოდ იწყება ელიზბარის გაცნობა, მთელი რომანი კი სულ სხვანაირ, საპირისპირო ელიზბარს გვიხატავს. გმირის მიერ

საკუთარი თავის ეს დახასიათება მწერალს იმისათვის სჭირდება, რომ ჩვენ დავიჯეროთ, გავიგოთ ელიზბარის გადანყვეტილება — დარჩეს მთაში, მოსწყდეს ქალაქს, ცივილიზაციას, რაც მთავარია, თავის ცოლს ცუცქიას, ვინც ქალთა ემანსიპაციის თავისებური, უკუღმართი გაგებით საერთოდ შეაძულა ელიზბარს ქალიც, ემანსიპაციაც, ცივილიზაციაც და სიცოცხლაც. აი, ასეთ კრიზისულ მომენტში მოხვდება ელიზბარი მთაში, სადაც ყველა პრობლემისაგან თითქოს თავისუფალი რჩება და გასაკვირი აღარაა ის დაღლილი კაცის მონოლოგი, რომელსაც მისგან ვისმენთ, თან ეს უბრალოდ საბაბიცაა იმისათვის, რომ გმირი ამ პატრიარქალურ თემში დარჩეს და ამდენად, მწერალს საშუალება მიეცეს, ცოცხალი სურათების დაპირისპირებით მიგვიყვანოს მთავარ სათქმელამდე, არ მიმართოს მსჯელობასა და თეორიული მოსაზრებების დეკლარირებას.

ამ თავდაპირველი მონოლოგის გარდა, ელიზბარი მკითხველს წარმოუდგება ფიზიკურად და მორალურად ჯანსაღ ადამიანად, ვისაც თავისი საქმე, მამულისათვის სასარგებლო საქმე აქვს. სწორედ ამ გმირის თვალთა ადარებს მწერალი ძველ, პირველყოფილ დონეზე მდგარ სამყაროს დუნე, ერთფეროვან, გაყინულ ცხოვრებას, აანამედროვე ცივილიზებული მსოფლიოს მშფოთვარე, რიტმიან, პროგრესის წყურვილით დაუმცხრალ მოქმედებასა და სულისკვეთებას. სწორედ ამ გმირის საშუალებით მივყავართ მას ერთადერთი სწორი დასკვნისაკენ.

თეთრი საყელო და ჯაჭვის პერანგი ცივილიზაციისა და პატრიარქალური სამყაროს სიმბოლოებია. ძველი, კარჩაკეტილი, პრიმიტიული საზოგადოება, ერთი შეხედვით, რომანტიკული ფერებითაა დახატული და თითქოს უფრო ჰუმანურ, ვაჟაკურ პრინციპზეა დაფუძნებული, მაგრამ როდესაც ელიზბარი ხანგრძლივად დაყოფს ცივილიზებული სამყაროსაგან ამ გამოთიშულ სოფელში, დარწმუნდება, რომ მისი ჰუმანიზმი უფრო მოჩვენებითია, გარეგნულადაა ეფექტური, სინამდვილეში კი ქიშპობისა და ვერაგობის, სისასტიკისა და დაუნდობლობის დაუნერელი კანონები აქ კიდევ უფრო ველურად მოქმედებენ. მიუხედავად ამ თავდაპირველი რომანტიკული ელვარებისა, ელიზბარი თანდათან სულ უფრო ნათლად ხედავს ამ სოფლური იდილიის შიგნით მიმალულ სირთულესა და ჭუჭყს. ამიტომაც ისწრაფვის იგი უკან, ქალაქისაკენ, ცივილიზაციისაკენ. ელიზბარს სწყურია მოქმედება, შრომა, მოღვაწეობა იმ სამყაროში, რომელიც პროგრესის გზაზე დგას. ელიზბარი რწმუნდება, რომ თეთრი საყ-

ელოს გარეშე თანამედროვე ადამიანის ცხოვრება უაზრობაა, თვით-
მკვლელობა.

მიხეილ ჯავახიშვილმა ოციანი წლების დამლევს კიდევ ერთი რომანი გამოაქვეყნა — „გივი შადური“. ეს უფრო სათავედასავლო ჟანრის ნაწარმოებია, საინტერესო თავისი აგებულებით, სადაც რამდენიმე ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელი ნოველაა გამოკვეთილი გივი შადურის ტრაგიკული ცხოვრების ფონზე.

აქაც, ისევე როგორც „ჯაყოს ხიზნებში“ თუ სხვა ნაწარმოებებში, მწერალი წარმავალ სამყაროს, ნაკაცარებს გვიხატავს, რომელთაც ახალი ცხოვრება ფეხქვეშ ნიადაგს აცლის. გივი შადურიც თავის თავს ნაკაცარს უწოდებს. ეს ეგებ მართლაც ასეა, მაგრამ მის სულიერ დაცემას უფრო პირადი, ინტიმური ცხოვრების დრამა უდევს საფუძვლად და არა საზოგადოებრივი-კლასობრივი. ისტორიული ქართვეილები სრულიად ლოგიკურად წაღეკავენ პირისაგან მიწისა იმ საზოგადოებრივ ძალებს, რომლებიც უამთა ვითარებით მიხრწნილან და ნაკაცარებად აქცევენ თეიმურაზ ხევისთავეს თუ იმ ნოველათა გმირებს, რომლებიც „გივი შადურშია“ წარმოდგენილი. მაგრამ იგივე ქართვეილები ზოგჯერ უსამართლოდ მიაყოლებს მათ სანდო და კეთილ ადამიანებასაც, რომლებიც უკეთეს ხვედრს იმსახურებენ, ვიდრე ნაკაცარები. აი, სწორედ ასეთ ადამიანებს განასახიერებს გივი შადურიც, ვინც პირადი ინტერესების, ადამიანური სიმუხთლის, რევოლუციური ქართვეილებით ბოროტად მოსარგებლე პირთა მსხვერპლი ხდება და უდანაშაულოდ ისჯება არა ისტორიის, არამედ ანგარებით სავსე ადამიანის განუკითხველი განაჩენით.

საზოგადოებრივი ცხოვრების პროგრესულ ძალებს ხშირად ეტმასნებიან ბოროტი, მედროვე ადამიანები. ასეთი იყო ჯაყო. ასეთია ის პროკურორიც, ვინც ლამაზი ცოლის გამო გასწირა გივი შადური, დაუნგრია ცხოვრება და ნაკაცარად აქცია. მწერლის მახვილი თვალი ცხოვრების ამ ბოროტებასაც ამჩნევს და მხატვრული აქცენტირებით ამხელს ამ საზოგადოებრივად ახალ და საშიშ ძალას.

სწორედ გივი შადურის ნაამბობიდან ვიგებთ არაერთ უცნაურ, მაგრამ მრავლისმთქმელ ისტორიას, ვეცნობით რევოლუციის ქარიშხლისაგან ხმელი ფოთლებივით მოწყვეტილ და განწირულთა მორევში გადასროლილ პეტრე სოკოლოვ-შევარდნაძეს, ყარამან ჯიქურაულს,

სეხნია ლაჩიშვილსა და სხვებს, რომელთაც ისტორიამ აეკაცობისათვის თავისი განაჩენი გამოუტანა, რომელთაც დაენია ბედი-მდევარი და თან ნაიტანა. მაგრამ სადაც კი გვიან არ არის, მაინც სიკეთე იმარჯვებს და ამიტომ, რომ ჯიქურაულებსა და ლაჩიშვილებს აყოლილი მარადი თაველიძე, გენერალ თაველიძის ქალიშვილი, კეთილი ხალხის წყალობით ცხოვრების წუმპიდან კვლავ უბრუნდება ადამიანურ ცხოვრებას. გივი შადური, ვისაც საკუთარი თავისა და ბედის შეცვლა აღარ შეუძლია, მარადის გაუნვდის დახმარების ხელს, თანაგრძნობას გაუნწევს ამ უცნობ ქალს, აზოვინებს ცხოვრებაში იმ სწორ გზას, რომელიც სავსეა ბედნიერებითა და ოჯახური იდილით. ნათელი ფინალით მწერალი რაღაც იმედის სხივს ტოვებს იმ ადამიანთა ცხოვრებაში, რომელთაც ბედმა-მდევარმა თუ ისტორიულმა ვითარებამ განწირულთა განაჩენი არ გამოუტანა. „მეგობრებო, ამით გავათავე, — ამბობს გივი შადური, — იგი სევდით დაიწყო და ბედნიერად დასრულდა, დამიჯერეთ, ისევ ეს სჯობია, ვიდრე სიცილით დაიწყო და ცრემლით გაათავო“.

ასეთია ამ ნაკაცარის კეთილი გული და ძნელია მისი გულისთქმა არ გაიზიარო. თუმცა საკუთარი დანგრეული ცხოვრება ვერ აღუდგენია გივი შადურს, მაინც ბევრი რამ დაეჯერება მას, ცხოვრების მწარე გამოცდილებით ნაკარნახევი და ალალი გულით ნათქვამი, დაეჯერება ეს აღსარებაც:

„მე უკვე ნაკაცარი ვარ. წარსულმა მომატყუა, ანმყო მანვალებს, მომავალი მაშინებს და ისე დავდივარ ამქვეყნად, როგორც ქვრივი — სასაფლაოზე და, რადგან მიმავალი ვარ, ამიტომ ქროლას სირბილი მირჩენია, სირბილს — სიარული, სიარულს — დგომა, დგომას — წოლა, წოლას — ძილი, ძილს კი — სიკვდილი. თქვენ კი, ამირანებო, ეხლალა მოჰქრით და ყველაფერს მოანგრევთ. რაღაც ჰქუხს თქვენს სისხლში, ვიღაც მღერის მაგ სულში, რაღაც იწვის მაგ გულში, ფრთხილად, მზეჭაბუკებო, ის ვიღაც თუ რაღაც არ დაადუმოთ, არ ჩააქროთ, ბუს ფარშევანგი არ მოაკვლევინოთ, და ესეც იცოდეთ: სულიერ მოდუნებას ისევ თავის მოკვლა სჯობია...“

ამ ნაკაცარებსა და მათი ცხოვრების მწარე გამოცდილებაზე დაწერილი რომანითაც მწერალი კვლავ უბრუნდება თავის მთავარ საზრუნავს და სათქმელს — სულიერი სიმხნევისა და მოქმედების აუცილებლობას.

მიხეილ ჯავახიშვილმა სიცოცხლის უკანასკნელ წლებში დაამთავრა ორი ისტორიული რომანი „არსენა მარაბდელი“ და „ქალის ტვირთი“. საგულისხმო და მრავლისმეტყველი ფაქტია, რომ უკანასკნელ რომანებში მწერალმა სოციალური და ეროვნული თავისუფლებისათვის ბრძოლის ისტორიული სურათები გააცოცხლა და ამით თავისი შემოქმედება ახალი ინტერესებითა და სულისკვეთებით გაამდიდრა. თუ „არსენა მარაბდელში“ მე-19 საუკუნის პირველი ნახევრის გლახთა მოძრაობის პანორამა დაგვიხატა, „ქალის ტვირთში“ მე-20 საუკუნის პირველი წლების რევოლუციური ეპოქა გაიხადა მხატვრული ნარმოსახვის საგნად.

ამ რომანებს მნიშვნელობა ენიჭება მიხეილ ჯავახიშვილის შემოქმედებაში იმის გამოც, რომ მათში ნათლად ჩანს მწერლის მიერ ახალი მეთოდის მომარჯვება. მე-20 საუკუნის დიდი ქართველი რეალისტი მწერლის ახალ შემოქმედებით პოზიციებზე გადასვლაში გვარნმუნებს არა მარტო თემატიკა ამ ნაწარმოებებისა, არამედ მწერლის ინტერესების ახალი მიმართებაც, რომლის სიმაღლიდანაც გვიხსნის მხატვრულად ამ ისტორიულ მოვლენებს. ხალხის როლის წინა პლანზე წამოწევა, ისტორიული მოვლენების ჭვრეტა მათი განვითარების პერსპექტივით, ინტერნაციონალისტური სულისკვეთება და მთელი რიგი სხვა მხარეები ამ ისტორიულ რომანებს ახალი ტენდენციის პირველ ნიმუშებად აქცევს ქართულ ისტორიულ რომანისტიკაში.

სახალხო გმირის, არსენა ოძელაშვილის ვაჟკაცური ბიოგრაფია და ჰუმანური ბუნება, მისი პრიმიტიული დიდსულოვნება და კეთილშობილება, მშრომელი გლეხების თანაგრძნობა, მეგრძოლი სული და შემართება ყოველგვარი სოციალური უსამართლობის წინააღმდეგ მე-19 საუკუნეშივე იქცევა ქართველი მწერლების შეუწელებელ ყურადღებას. შემთხვევითი არ იყო, რომ ქართული ლიტერატურა და ხელოვნება შემდგომაც ასე ძლიერად დაინტერესდა არსენას პიროვნებითა და ბიოგრაფიით. ხალხს წარსული ცხოვრებიდან ყველაზე მეტად აინტერესებდა და იზიდავდა ის ფურცლები, რომლებიც ეროვნული და სოციალური ჩაგვრის წინააღმდეგ ბრძოლით იყო სავსე, რომლებიც ეხმაურებოდნენ მის სულიკვეთებას, ფიქრებსა და ზრახვებს, რომლებშიც ჩანდა რევოლუციური ბრძოლებისათვის ხალხის შეგნებისა და ფსიქიკის ისტორიული მომზადების პროცესი. ამდენად, შემთხვევითი არაა, რომ საქართველოს ისტორიაში ერთ-ერთი შორეული და რომანტიკული შარავანდედით მოსილი გმირის შესახებაა დაწერილი ახალი მწერლობის რომანისტიკის თავფურ-

ცელი, მიხეილ ჯავახიშვილის „არსენა მარაბდელი“ და ერთ-ერთი პირველი საეტიკო მნიშვნელობის წარმოდგენაც არსენაზე იყო დადგმული რუსთაველის თეატრში.

მიხეილ ჯავახიშვილს წერილში „როგორ ინერებოდა „არსენა მარაბდელი“ თვითონვე აქვს პირდაპირ გაცხადებული, თუ როგორ დაინტერესდა იგი ამ სახალხო გმირის ბედით:

„ცხადია, რომ არსენამ დიდი ზნეობრივი ძალის წყალობით მოიპოვა სახელი. მას სისხლით არ მოუპოვებია ვაჟკაცობა... ვაჟკაცობის კულტი და ერთგვარი სულიერი კეთილშობილება — აი, რამაც მომცა ოძელაშვილის ხასიათის გასაღები... მეორე მხრივ, არსენას დროშაზე პრიმიტიული და უძლიერესი სოციალური სიმართლე ეწერა — „მდიდარს ართმევს, ღარიბს აძლევს, ღმერთი როგორ წაახდენს!“ ამ ორ ბურჯზე წარმოიშვა და დამკვიდრდა ოძელაშვილის უკვდავება და ამანვე გამოჰკვეთა მისი ტიპიც“.

მიხეილ ჯავახიშვილმა თავისი ვრცელი რომანის ფურცლებზე წარმოგვისახა გასული საუკუნის პირველი ნახევრის საქართველოს ცხოვრება და მხატვრულად გაგვიცოცხლა ეროვნული და სოციალური ჩაგვრის სურათები. ქართველ ფეოდალთა მიერ მშრომელი გლეხობის ჩაგვრას რუსეთის იმპერიის სისასტიკეც ემატებოდა და ამან წარმოშვა გლეხთა მოძრაობები, რომელსაც ისტორიულად ჰქონდა ადგილი იმ წლებში. ხოლო ამ მღელვარებებს მწერალმა დაუკავშირა არსენა ოძელაშვილის სახეც. არსენა გლეხთა განთავისუფლების იდეით ატაცებული მებრძოლია და ამ სულისკვეთებით რაზმავს ძალადობითა და შიმშილით ტყეში გაჭრილ მამვრალ გლეხობას. თუმცა ისტორიულად არსენას ბრძოლა განწირული იყო დასამარცხებლად და ამას კიდევ ვხედავთ რომანის ფინალში, მაინც მწერალი შესანიშნავად გვიხსნის იმ იდეის სრულ სამართლიანობასა და უკვდავებას, რომელსაც შეენიღნენ არსენა და მისი თანამებრძოლები.

მიხეილ ჯავახიშვილმა ამ რომანში დაგვიხატა კლასიკური სიძლიერის გმირები, რომლებიც მკითხველის მეხსიერებაში ღრმად ტოვებენ კვალს და გვიხსნიან, ერთი მხრივ, ქართველ ფეოდალთა კლასობრივ ინტერესებსა და ამით შეპირობებულ სისასტიკეს, ხოლო მეორე მხრივ ქართველი გლეხების უუფლებო მდგომარეობასა და ამაყ სულს, ვაჟკაცურ ბუნებას. ყველაზე უფრო რელიეფურად ეს ორი სამკედრო-სასიცოცხლოდ დაპირისპირებული მხარე რომანში წარმოდგენილია ზაალ ბარათაშვილისა და არსენას ოჯახების სახით, თუმც ამ ორივე მხარის სხვა ბევრ გამომხატველ სახესაც გვაცნობს მწერალი.

თითქოს არსებობდა ერთი ისტორიული ფაქტი, რომელსაც ქართველი ფეოდალები და გლეხები უნდა შეეკავშირებინა. ესაა რუსეთის კოლონიალიზმთან ბრძოლა. რომანში თავადაზნაურთა შეთქმულები კიდევ ცდილობენ არსენას რაზმის გადაბირებას, მაგრამ გლეხობას ბრძოლა უფრო შინაურ, სოციალურ ბოროტებასთან უწევს.

„არსენა მარაბდელი“ ნათელი ისტორიული ტილოა, სადაც მწერალი არ ეძებს ორიგინალურ კომპოზიციურ აგებულებას ან მხატვრულ ხერხებსა და საშუალებებს მეტი შთამბეჭდაობისათვის. ესაა შინაგანი ექსპრესიით სავსე მოთხრობა არსენა ოძელაშვილისა და მისი თანამებრძოლების ცხოვრებაზე, სადაც მკითხველს იპყრობს თვით სიუჟეტის განვითარება, ქართველი გლეხობის ცხოვრების მართალი სურათები. ამ ვრცელი ნაწარმოების უბრალოება, სისადავე კიდევ უფრო ნათელს ხდის მწერლის სათქმელსა და მიზანდასახულებას.

„ქალის ტვირთი“ მხატვრულად უთუოდ ჩამოუვარდება მწერლის სხვა რომანებს, თუმცა მაინც გააჩნია ერთგვარი მნიშვნელობა მიხეილ ჯავახიშვილის შემოქმედებისათვის. აქ ნათლად ჩანს ახალი ინტერესები, ახალი ხედვა, რევოლუციური სინამდვილით დაინტერესება. მწერალმა აშკარა სიმპათიით დაგვიხატა მტკიცე ნებისყოფის, საქმისათვის თავდადებული რევოლუციონერის, ზურაბ გურგენიძის, მისი თანამებრძოლისა და სულიერი მეგობრის, მართა დოვლათიშვილის მხატვრული სახეები, დაგვანახა სულიერი დრამა ინტელიგენტი ქალიშვილის ქეთო ახატნელისა, ვისაც ვერ უპოვია თავისი ადგილი ცხოვრებაში.

ორთავ ამ ისტორიული რომანის გამო ავტორს სიცოცხლეში ბევრი მწარე და პროვოკაციული საყვედურის მოსმენა მოუხდა. „ქალის ტვირთი“ ოცდაათიანი წლების შუახანს დაიწერა (მკითხველმა დღეს კარგად იცის ეს რა წლებიცაა), მეოცე საუკუნის დასაწყისის პოლიტიკურ ბრძოლებს მიეძღვნა. მწერალს ეგონა, ამას მაინც დამიფასებენო, მაგრამ კრიტიკამ და კრიტიკის წარმმართველმა პარტიულმა ფუნქციონერებმაც უკიდურესი გულისწყრომა გამოთქვეს. ასე მიიჩნიეს, რომ ბოლშევიკების როლი აქ დაკნინებული იყო და ლამის შეაჩვენეს ავტორი. მიხეილ ჯავახიშვილი კი ერთგვარად იმედოვნებდა, რომ ამ პოლიტიკური და გარკვეულწილად კონიუნქტურული რომანით გამოისყიდდა თავის „შეცდომას“, შეანელებდა იმ რისხვას, რაც „არსენა მარაბდელის“ გამო დაატყდა თავს.

იმ ხანებში, ანუ 20-30-იან წლებში განსაკუთრებით დევნიდნენ ისტორიულ პროზას, დიდხანს არც ამის მერე სწავლობდნენ. თითქოს სახალხო გმირზე რომანის დანერა საძრახისად არ უნდა ჩაეთვალათ მწერლისათვის, მაგრამ „არსენა მარაბდელშიც“, რა განსაცვიფრებელ უსამართლობადაც უნდა ჟღერდეს ეს, უკმარად მოეჩვენათ ფეოდალებისა და გლეხობის დაპირისპირება. ამის გამო რისხვა დაატეხეს მიხეილ ჯავახიშვილს, ბრალად დასდეს თანამედროვეობის თემატიკის საზიანოდ ისტორიზმით გატაცება, ისტორიის გაყალბება, ანტიგონისტურ ძალთა დაპირისპირების განვლება-შელამაზება და ეს ავტორის ნაციონალისტური სულისკვეთებით ახსნეს.

მიხეილ ჯავახიშვილმა სცადა აეხსნა ზოგი გარემოება, განსაკუთრებით ქართული ბატონყმობისადმი თავისი დამოკიდებულება. მისი ეს თვალსაზრისი ქუთაისის „სალიტერატურო გაზეთში“ დაიბეჭდა. კერძოდ, იგი ამტკიცებდა, რომ „ქართული ბატონყმობა (რუსეთთან შეერთებამდე) უფრო ევროპულ ფეოდალიზმს ჰგავს, ვიდრე რუსულ ბატონყმობას... აქაური ბატონყმობა უფლებრივად თითქმის არ ყოფილა ჩამოყალიბებული... ხოლო რაც იყო, იგი ისე ხშირად იცვლებოდა, რომ უფრო ადათ-ჩვეულებას ჰგავდა, ვიდრე ნორმატიულად ჩამოყალიბებულ ინსტიტუტს. ამას ის გარემოებაც უწყობდა ხელს, რომ საქართველოში ვერ დამყარდა ძლიერი ცენტრალისტური ხელისუფლება“...

მწერლის ამ გულუბრყვილო (იმ დროისათვის) განცხადებამ ხომ სულ დააკარგვინა წონასწორობა ქართულ ორთოდოქსულ მარქსისტულ კრიტიკას. ბენიტო ბუაჩიძემ მიხეილ ჯავახიშვილს საჯაროდ უწოდა „ქართველი ნაციონალისტი“, ხოლო მისი განცხადება მონათლა, როგორც „ძველი საქართველოს რომანტიკოსის ძველთაძველი ხავსმოკიდებული ჰანგი“. ამას მოჰყვა 1932 წელს გამართული საგანგებო დისკუსია, სადაც ბოლომდე უნდა ემხილათ მწერლის უცხო და მიუღებელი იდეოლოგიური პლატფორმა. მიხეილ ჯავახიშვილი არ შედრკა და ამ დისკუსიაზე მედგრად შეუტია ცილისმწამებელ მედროვეებს. აი, ნაწყვეტი მისი სტენოგრაფიულად ჩანერილი გამოსვლიდან:

„მან (ბესარიონ ჟღენტმა — გ. გ.) სთქვა: ჯერ ერთი, „არსენა“ ნაციონალისტური არისო, მეორე — რომანში დღევანდელობა არ არისო. მე საერთოდ უნდა აღვნიშნო, რომ ზოგის თავში ძალიან აირია ერთმანეთში ორი მცნება — ნაციონალური და ნაციონალისტური... ეს ეპოქა გაჟღენთილი იყო ეროვნული იდეებით და ამიტომ რომანში

ეს მომენტებიც აუცილებლად უნდა ყოფილიყო ნაჩვენები. მაგრამ ნაციონალისტური იქ არაფერი არ არის... გამოვტყდები და ვიტყვი, რომ ამ რომანში ბატონყმობა უფრო ნაჭარბევი სიმძაფრით არის მოცემული, ვიდრე ნამდვილად იყო და, ვფიქრობ, რომ აქ მძაფრად გამოვსახე დღევანდელი თვალსაზრისით. ამის გამო ზოგი ჩემი მეგობრისაგან საყვედურიც მივიღე გადაჭარბების გამო (ჟღენტის რეპლიკა — „ვინ არიან ეგ მეგობრები?“). ვინც იცის ისტორია, ვისაც ცალი თვალთ მამინც ჩაუხედავს იმ ეპოქაში. ბესარიონ ჟღენტს კი ისე არ შეუხედავს იქ, როგორც, მაგალითად, პეკინში. მე, როგორც მხატვარი, იმით ვიმართლებ თავს, რომ შესაწყნარებელია ერთგვარი გადაჭარბება, მხატვრული, ზომიერი... მე ასეთი გადაჭარბების მორევში მუხლამდე შევტოპე, ბესარიონ ჟღენტი მუჯღლუგუნს მკრავს და მირჩევს, კისრამდე შევტოპო სიყალბეში“.

მეტისმეტად ძვირად, სიცოცხლის ფასად დაუჯდა მწერალს საკუთარი შემოქმედებითი პოზიციის დაცვა. რომანისადმი ამგვარმა დამოკიდებულებამ ააღებინა მწერალს ხელი პირვანდელ განზრახვაზე — მას „არსენა მარაბდელი“ ტრილოგიად ჰქონდა ჩაფიქრებული. მომდევნო ორი ტომი ოძელაშვილების შთამომავლებს უნდა მოსძღვნოდა, მაგრამ ეს, და ბევრი სხვა რამეც, მწერალს განუხორციელებელი დარჩა.

შემადრწუნებლად გასაოცარია და გაუგებარი ის უსამართლობა, რისი უმწეო და უტყვი მონამენიც ვიყავით ათეული წლების მანძილზე. ვინ, რატომ და რას ერჩოდა ამ ერთ-ერთ საუკეთესო ქართველ მამულიშვილსა და მწერალს? ვინ, რატომ და რისთვის აუკრძალა დიდი ხნით ქართველ ხალხს ზიარებოდა ისეთი სინათლით, სიკეთითა და სიბრძნით სავსე მხატვრულ სამყაროს, როგორიცაა მიხეილ ჯავახიშვილის შემოქმედება? ეს დღესაც გაუგებარია, აუხსნელია, დაუჯერებელია, მიუხედავად იმისა, რომ ბევრი რამ შევიტყვეთ ოცდაათიანი წლების აბსურდულ სისასტიკეზე. განა შეიძლება ასეთი ტრაგიკული, პიროვნებისა და საზოგადოების შეურაცხმყოფელი დასასრული ჰქონოდა იმ მწერლის სიცოცხლეს, ვინც ახალი ეპოქის მღვრიე სათავეებთან არ აპყვა წარსულის ხელალებით უარყოფის მაცდუნებელ ძალას და არ ჩატეხა გარდასულ ეპოქათა ეროვნულ კულტურასთან დამაკავშირებელი ხიდი.

თუმც მოგვიანებით, მაგრამ დროის წყალობით ყველაფერი თავის ადგილზე დადგა, ყველას თავისი მიეზლო. მიხეილ ჯავახიშვილის

სახელიც იმ დიდებით გაბრწყინდა, რისი ღირსიც იყო და არის, მისი შემოქმედებისადმი თუ ცალკეული ნაწარმოებებისადმიც აშკარად სალი და სამართლიანი აზრი დამკვიდრდა.

მწერალს კიდევ ბევრი რამ ჰქონდა თავისი ერისათვის სათქმელი. ამას მონშობს მისი ჩანაფიქრები და გეგმები, მაგრამ ყოველივე ამის განხორციელება, სამწუხაროდ, არ დასცალდა. მიუხედავად ამისა, მიხეილ ჯავახიშვილმა დიდი მემკვიდრეობა დაუტოვა ქართველ ხალხს. იგი ახალი ქართული ლიტერატურის ერთ-ერთი ფუძემდებელია. მისი რომანები, მოთხრობები, წერილები ჩვენი წარუვალი, ძვირფასი ეროვნული საგანძურია.

1977 წელი

„...მათმა თვალებმა სისხლი არ უნდა ნახონ, მარიამ!“ ეს გმინვა აღმოხდა გვადის და სისხლიანი ხელები ზურგს უკან მოიგდო დასამალავად. მის ფეხთ კი არჩილ ფორიას თავგაპობილი, წითლად შეღებილი გვამი ეგდო. გვადის, ამ ცულლუტი ადამიანის ცხოვრებაც თითქოს სრულიად მოულოდნელად, მაგრამ მაინც ლოგიკურად მივიდა სისხლიან ფინალამდე. ამით შეძრწუნებული გვადის ერთადერთი საფიქრალი ისლაა, რომ ეგებ მისმა შვილებმა მაინც არ ნახონ სისხლი.

წინა რომანს ხომ ასევე ერქვა — „სისხლი“. საერთოდ, შეიძლება ითქვას, ლეო ქიაჩელის შემოქმედება სისხლიანი მატინაეა მამა-პაპათა ცხოვრებისა. მათ ხომ უხვად მორწყეს მშობლიური მიწა საკუთარი წმინდა სისხლით. ამასთან, ქვეყნისა და ხალხის გადასარჩენად სხვათა შავი სისხლის დაღვრაც მოუხდათ.

დავდგეთ იქ, სადაც ქარიშხალია და სისხლიანი დვას ანგელოსი.

ასე მოუწოდებდა ეპოქის უპირველესი ქართველი პოეტი თანამოკალმეებს და ეს იყო თავად დროის მოწოდება.

ეს იყო სიკეთის, სიმშვიდის, ჰუმანიზმის ზეიმისათვის საბრძოლველად მოხმობა.

ეს იყო მძიმე, მაგრამ ისტორიულად გარდუვალი გზა.

ეს იყო სისხლიანი გზა, ურომლისოდაც ვერ მიიღწეოდა ნათელი დრო და სამყარო.

ეს დღესავით ნათელია იმ მხატვრულ მატინაეთა წყალობითაც, მწერლობამ რომ შექმნა და დაგვიტოვა. ერთი ღრმად შთამბეჭდავი ფურცელი ამ მატინაესი ლეო ქიაჩელის შემოქმედებაცაა.

ლეო ქიაჩელი მეოცე საუკუნის დასაწყისში მოვიდა ქართულ მწერლობაში. იმ წლებმა კი თავიდანვე რთული არჩევანის წინ დააყენა მწერლობა: რა გზით ევლო — ცხოვრების ნიაღვარს გაჰყოლოდა, რევოლუციური სულისკვეთებით განმსჭვალულიყო, ხალხის ფართო მასების ინტერესების გამომხატველი ყოფილიყო, თუ პირიქით, გარიდებოდა რეალურ ვითარებას, „წმინდა ხელოვნების“ მსახურად გადაქცეულიყო, თავისი ფუნქცია ესთეტიკური ტკობის ვინრო ფარგლით შემოეფარგლა. მწერლობის წინ გადაშლილი გზები საბოლოოდ მაინც ამ ორ მაგისტრალში იყრიდა თავს.

დღევანდელი სიშორიდან სწორი არჩევანის გაკეთება სულ იოლად თუ არა, არცთუ რთულ საქმედ ჩანს, მაშინ კი ეს საკმაოდ მტანჯველი დილემა გახლდათ. სამწუხაროდ, არაერთი ნიჭიერი შემოქმედი გაცუდდა უსწოროდ არჩეულ გზაზე, შორსმჭვრეტელებმა კი თავიდანვე რევოლუციურ მასებს დაუკავშირეს საკუთარი ბედი და თავისი შემოქმედებით ახალ, სახალხო მწერლობას დაუდეს სათავე.

მეოცე საუკუნის პირველი ორი ათეული წლის უაღრესად მრავალფეროვანი, მრავალრიცხოვანი, ჭრელი ლიტერატურული სამყაროდან უფრო ის ფიგურები იკვეთებიან, რომელთა შემოქმედებაშიც ხალხის ისტორიული საბრძოლო გზა წარმოისახა, სადაც არა მხოლოდ მომავლის წინათგრძნობა სჭევივოდა, არამედ მისი რეალური კონტურებიც ჩანდა, ყოველ შემთხვევაში, ოცნება და მიზანი ცხადად იყო გამჟღავნებული. მწერლობის სიჯანსაღე ყოველთვის იყო გაპირობებული ხალხის ცხოვრებასთან სიახლოვით, მისი ჭირისა და ლხინის ზიარებით. მეოცე საუკუნეში ეს ურთიერთშერწყმა, გადაჯაჭვულობა მთელი სიძლიერით და კატეგორიულობით გახდა აუცილებელი.

საბედნიეროდ, ქართული მწერლობის დიდი და საუკეთესო ნაწილი, მისი უნიჭიერესი წარმომადგენლები გულწრფელად, მთელი ძალითა და მონდომებით ეხმაურებოდნენ დროის მოთხოვნას, მათი შემოქმედება რევოლუციური სუნთქვით იყო გაჟღენთილი.

ახალი, სოციალისტური იდეალებით გამსჭვალული ლიტერატურის საძირკველი ჯერ კიდევ ოქტომბრამდე იქნა ჩაყრილი იმ მწერლების მიერ, რომელთაც იგრძნეს და გაიცნობიერეს დროის მოთხოვნა. ეს სიახლე არა მარტო რუსეთის თუ მასთან დაკავშირებული ქვეყნების, არამედ ევროპელ და ამერიკელ მწერალთა შემოქმედებაშიც იგრძნობოდა საუკუნის გარიჟრაჟზე.

წინანდობლივია რომენ როლანის, მეოცე საუკუნის ამ ერთ-ერთი უდიდესი შემოქმედის აღსარება, რაც მან თავისი დღიურებით გაგვანდო. 1895 წელს იგი წერდა, რომ „სოციალისტური იდეები თავისთავად შემოდიან ჩემში, ჩემი სურვილებისა და ინტერესების წინააღმდეგ“. იმავე დღიურებში, უფრო მოგვიანებით, ხელოვნების ბედ-იღბალთან დაკავშირებით ასეთ მოსაზრებასაც გამოთქვამდა: „ბურჟუაზიული ხელოვნება დაავადებულია ბებრული ინფანტილიზმით, ეს კი განვითარების დასასრულია. აქამდე მეგონა, რომ ხელოვნება განწირულია დასალუპავად. არა, ჩაქრება ერთი ხელოვნება და აინთება მეორე. მე მინდა ნარკვევებში სოციალისტური ხელოვნების შესახებ ვაჩვენო სიუჟეტებისა და მოქმედი პირების

პარმონიული ჯანმრთელობა, ახალი ხელოვნების არსებობის ვაჟკაცური უფლება".

აი ასე, თავისთავად, საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარების კარნახით მნიფდებოდა მსოფლიო მწერლობაში სოციალისტური იდეები, მყლავნდებოდა ახალი გზების ძიების შინაგანი მოთხოვნილება.

ახალი გზა იმ მწერლებმა გაკვალეს, ვინც ნიჭი და კალამი ხალხის ფართომასების მსოფლიოს გარდაქმნისათვის ბრძოლას დაუკავშირა, ვის შემოქმედებასაც უხვად კვებავდა სოციალისტური იდეალები, ხალხის რევოლუციური შემართების პათოსი.

ლეო ქიაჩელი ერთ თავის გვიანდელ წერილში — „სადა და ნათელი ხელოვნებისათვის“ — წერდა: „საზოგადოდ რეალიზმი ყოველთვის დიდი გზა იყო ხელოვნებისა. ნამდვილი და დიდი გამარჯვებანი მხატვრულ შემოქმედებას სწორედ ამ გზით მოუპოვებია. სოციალისტური რეალიზმის მთელი მოთხოვნა ხელოვნებისადმი ორი უბრალო, სადა და ნათელი სიტყვით გამოიხატება: „სთქვი მართალი“. პრაქტიკამ დაგვანახა, რომ მართლის თქმა არც ისე ადვილი საქმეა... ცხოვრება თავისთავად მრავალსახიანია, მრავალფეროვანია, მისაგნებელია ის არსებითი, მთავარი სახე, ფერი და აზრი, რომელთა ნიშანს ქვეშ მიმდინარეობს ცხოვრების მაგისტრალური ხაზი. თუ ეს სახე, ან ფერი ვერ დაინახა მხატვარმა, თუ ამ აზრს ვერ მისწვდა, ცხადია, იგი მართალსაც ვერ იტყვის, ნამდვილ ცხოვრებას მონყდება, დაიბნევა — აი, აქ არის ფორმალიზმის სათავე და დაბალი ნატურალიზმიც ერთთავად სწორედ აქ იწყება“.

ამ სიტყვების სისწორეში ეჭვის შეტანა ისედაც შეუძლებელია, მით უფრო დაეჯერება ლეო ქიაჩელს, ვინც შემოქმედებითი ცხოვრების დასაწყისში თავად გამოსცადა რეალიზმიდან მონყვეტის საშიშროებაც და ის სიკეთეც, რაც მას ცხოვრების სიმართლით დანახვამ და შეცნობამ მოუტანა.

თუმცა, მაინცდამაინც არღირს ლეო ქიაჩელის პირველი ნაბიჯების ნაკვალევის ჩაძიებული კირკიტი იმ მიზნით, რომ იქ დეკადენტური განწყობილებები მოვიძიოთ როგორმე. მთავარი ის არის, რომ მწერლის რევოლუციამდელი არცთუ ვრცელი შემოქმედება ისეთი მნიშვნელოვანი მხატვრული ნაწარმოებით არის გახშიანებული, როგორიცაა „ტარიელ გოლუა“. ეს რომანი გადასწონის მწერლის ზოგიერთი მოთხრობის აზრობრივ-ემოციურ ბუნდოვანებას, გვარნმუნებს, რომ მისი ავტორი თავიდანვე რეალიზმის ერთგული იყო.

ლეო ქიაჩელს საზოგადოებრიობისა თუ კრიტიკის ყურადღება არასოდეს მოჰკლებია. მისი პირველივე მოთხრობა „წარსული ანმყოში“, რომელიც 1909 წელს ლ. მიხაძის ფსევდონიმით დაიბეჭდა, კარგად იქნა მიღებული, ხოლო შემდეგ, განსაკუთრებით „ტარიელ გოლუას“ გამოქვეყნებიდან, ინტერესი მისი შემოქმედებისადმი სულ უფრო და უფრო იზრდებოდა.

ლეო ქიაჩელის შემოქმედების შესახებ, ცალკეულ ნაწარმოებთა გამოც ხშირად გამოთქმულა განსხვავებული, ზოგჯერ ერთმანეთის საპირისპირო შეხედულებები, არცაშკარად მცდარი ინტერპრეტაცია დაჰკლებია მათ, განსაკუთრებით 20-30-იან წლებში, როცა კრიტიკა და საერთოდ ლიტერატურული ატმოსფერო ჭარბად იყო გაუღენთილი ვულგარიზატორული სულით, მაგრამ მწერლის დიდი ნიჭი ყოველთვის თვალსაჩინო და აღიარებული იყო.

ლეო ქიაჩელი (ლეონ შენგელაია) დაიბადა 1884 წელს ზუგდიდის მაზრის სოფელ ოზუჯში. მამამისი, მიხეილ შენგელაია ხელმოკლე აზნაური, იმ დროისათვის განათლებული კაცი ყოფილა, ქუთაისის გიმნაზიაშიც უსწავლია, თუმცა არ დაუმთავრებია. მას სამართლიანი და კეთილი კაცის სახელი მოუხვეჭია. ერთხელ ვექილად მუშაობისას უდანაშაულო კაცის დასჯისთვის მოსამართლე გაულახავს, რისთვისაც აზნაურის ღირსება აუყრიათ და ციხეშიც მოუთავსებიათ. მხოლოდ მეუღლის დაჟინებული მეცადინეობის წყალობით აღუდგენიათ ყველა უფლებაში. დედა, მართა ხვიტია, შედარებით შეძლებული აზნაურის ოჯახიდან იყო. თვითნასწავლი, ლამაზი, სათნოებით სავსე ქალი ყოფილა, კარგად სცოდნია ქართული მწერლობა. ქმრის გარდაცვალების შემდეგ ოჯახის ტვირთი და შვილების აღზრდა-განათლების მთელი სიმძიმე მას დააწვა მხრებზე. თუ გავიხსენებთ ლეო ქიაჩელის ახალგაზრდობის მთელ ფათერაკებს, მის პოლიტიკურ ტუსაღობას, არაღეგალურ ცხოვრებას, ემიგრაციას, ამის გამო შექმნილ სიძნელეებსაც სწავლაში, ნათელი გახდება დედამისის მთელი ამაგი და დამსახურება მომავალი მწერლის წინაშე.

პატარა ლეონი ჯიხაშკარის ერთ-ერთ უბანში, სობოგაში, თედორე არაჩემიას ოჯახში იზრდებოდა, ძიძა თედორეს მეუღლე, ლენა ჟვანია იყო.

ისტორიულ საქართველოში აღზრდის ამ ტრადიციულ მეთოდს, მაღალი წოდების მშობლების ბავშვების გლეხთა ოჯახებში

გაძიძავენას, მარტო მომხიბლავი იერი კი არ ჰქონდა, ფრიად მნიშვნელოვანი შედეგიც გამოჰქონდა. ეს მშვენივრად ვიცით, თუნდაც, მარტო აკაკის მემუარებით „ჩემი თავგადასავალი“.

ლეო ქიაჩელის, როგორც პიროვნების ჩამოყალიბებაში, მისი ზნეობრივი საფუძვლების ფორმირებაში, სპეტაკი სულის ჩამოქნაში ფრიად დიდი, შეიძლება ითქვას, გადამწყვეტი მნიშვნელობა იქონია გლეხურ ოჯახში და გარემოში გატარებულმა ბავშვობის წლებმა.

ქუთაისის გიმნაზიაში სწავლის პერიოდში ლეო ქიაჩელი მარტო ნიჭითა და მუსყათობით, სწავლითა და განათლებით კი არ იქცევდა ყურადღებას, არამედ პოლიტიკური მოღვაწეობისადმი აშკარა, თამამი ინტერესითაც.

1904 წელს, გიმნაზიის დამთავრების შემდეგ, ხარკოვის უნივერსიტეტის იურიდიულ ფაკულტეტზე გააგრძელა სწავლა. როგორც თვითონ წერს, მოსკოვსა და პეტერბურგზე ვოცნებობდი, მაგრამ ხელმოკლე ოჯახის შვილი ვიყავი და იქ სწავლა ვერ გავბედეო. არც ხარკოვში დაუყვია დიდი ხანი. 1905 წლის იანვრის მღელვარების გამო უნივერსიტეტში დროებით შეწყდა სწავლება. ლეო ქიაჩელი სამშობლოში დაბრუნდა და მაშინვე აქტიურად ჩაება რევოლუციურ მუშაობაში.

რეაქციის ხანაში რეპრესიებს ვერც ქიაჩელი გადაურჩა. დააპატიმრეს 1906 წლის 6 აგვისტოს. ბრალად ედებოდა ზუგდიდში შეიარაღებული აჯანყების მეთაურობა და ორგანიზატორობა, ძირგამომთხრელი საქმიანობა, აგიტატორების დარაზმვა მოსახლეობის ხელისუფალთა წინააღმდეგ ასამხედრებლად. ქუთაისის საგუბერნიო სატუსალოში ლეო ქიაჩელმა წელიწადი და ერთი თვე დაჰყო. 1907 წლის 26 სექტემბერს მინისქვეშა ხვრელით მოენყო ქუთაისის ციხიდან პოლიტიკურ პატიმართა ისტორიული გაქცევა. გაქცეულთა შორის იყო ლეო ქიაჩელიც.

ლეო ქიაჩელმა, დავით სულიაშვილთან ერთად, ჯერ კიდევ ციხის კედლებში გადანყვიტა ხელი აელო პოლიტიკურ ბრძოლაზე და თავისი ცხოვრება ლიტერატურული საქმიანობისათვის მიეძღვნა. ციხიდან გაქცევის შემდეგ მოსკოვში დასახლდა სხვისი პასპორტით და მწერლობას მიჰყო ხელი. როგორც თვითონ იგონებს, ხშირი სტუმარი იყო თეატრებისა, ლიტერატურული საღამოებისა, დისკუსიებისა. ცხოვრობდა მე-4 ტვერსკაია-იამსკაიას ქუჩაზე. ამავე ქუჩაზე, მეზობლად სახლობდა მაიაკოვსკების ოჯახიც. აქ გაიცნო ვლადიმერ მაიაკოვსკი, ვინც მაშინ მხატვრობას მისდევდა. ერთად იგონებდნენ ქუთაისს, ბაღდათს თუ ობუჯს, იქ გატარებულ წლებს. 1912 წელს

მოსკოვი სამამულო ომის 100 წლისთავის აღსანიშნავად მზადებას შეუდგა. ელოდნენ მეფის ჩამოსვლას. ამასთან დაკავშირებით დაიწყო ქალაქის წმენდა არაკეთილსაიმედო პირთაგან. ლეო ქიაჩელი იძულებული გახდა ახალი თავშესაფარი ეძებნა. მეგობრების დახმარებით მოახერხა საზღვარგარეთ წასვლა და ბერლინის გავლით უნევეაში ჩავიდა. აქ ბევრი ძველი ნაცნობი დახვდა, მათ შორის, დავით სულიაშვილი. პოლიტიკურ ემიგრანტებში ტრიალებდა, მისივე გადმოცემით, პირადად იცნობდა ლენინს, პლებანოვს, ლუნაჩარსკის, ყურადღებით ისმენდა მათ საჯარო გამოსვლებს თუ კერძო საუბრებს, თუმცა, მისი ინტერესი ძირითადად ლიტერატურისაკენ იყო მიმართული. ამ თვალსაზრისით, მან არ გატეხა ქუთაისის ციხეში დავით სულიაშვილთან ერთად დადებული აღთქმა.

მოსკოვის ლიტერატურულ და თეატრალურ წრეებთან სიახლოვემ, იქაურმა ატმოსფერომ ლეო ქიაჩელს გაუადვილა თავისი ოცნების ასრულება. ტვერსკაია-იამსკაიას ქუჩის ძველ სახლში, ერთ პატარა მყუდრო ოთახში შეუდგა წერას და აქ გატარებული თითქმის ხუთი წლის მანძილზე იგემა თავისუფალი შემოქმედებითი შრომით მინიჭებული ბედნიერებაც და პირველი მოთხრობების გამოქვეყნებით განცდილი სიხარულიც. აქ დაიწერა მოთხრობები „წარსული ანმყოში“, „სიზმარი და სინამდვილე“, „ცოდვის შვილები“, „ქალი“, „სტეფანე“, „მამა ოქროპირი“, „ტყუილი და მართალი“, „წუთისოფელი“, „ჯადოსანი“, ოთხმოქმედებიანი დრამა-პოემა „სამდედიშვილი“, ერთსურათიანი „ქალ-ვაჟიანი“.

მოთხრობაში „წარსული ანმყოში“ ბატონიშვილ ლევანის, მისი ოჯახისა და ძმების თუ სტუმრების ზნე-ჩვეულებები, ქცევა, მეტყველება, საკუთარი ღირსებებით ტკბობა, ერთი შეხედვით, ძველი დროის რაინდული ყოფისა და სულის გამოხატულებაა, მაგრამ ნადიმიცა და მონაწილეთა დასიც მწერლის შეფარული ირონიის წყალობით, ბუტაფორიულობით, ხელოვნურობით უნიადაგო, ნაძალადევ და ამდენად დასაცინ რომანტიკად ისახება.

არც „მამა ოქროპირს“ აკლია მწერლის სატირული გესლი. მაკოთის მოძღვარი ცაცხვის ძირში ირგვლივ შემოკრებილ თანასოფლელებს ტყუილებით კვებას, რომ ეგებ ერთობით გათამამებულ გლეხებს ახლა, 1905 წლის რევოლუციის დამარცხების შემდეგ დამდგარ სუსხიან დროში, შიში ჩაუნერგოს და რაიმე დასტყუოს.

სატირის ელფერი ლეო ქიაჩელის ადრინდელ მოთხრობებს ყველას როდი დაჰკრავს. ზოგიერთ მათგანში მწერლის თანაგრძნობა ჩანს იმ ავბედითი ყოფისა და სიბნელის გამო, რაც ცხოვრებას ტრაგიზმით ავსებს. ასეთია მოთხრობა „ცოდვის შვილები“, რომელიც თავისი თემატიკითა და განწყობილებით ცოტა უფრო ადრინდელი პერიოდის ქართულ მწერლობას ეხმაურება. სოფელი დარწმუნებულია, რომ ავი ზნით შეპყრობილსა და სულით ავადმყოფ ჯვებეს ოჯახს პაპამისის ცოდვა მოსდევს. ჯვებესა და სოფლად ჩამოსახლებული მენისქვილის, განთქმული მწყევარის ბეკოს უცნაური ახლობლობა ურთიერთ შიშითაც არის გამოწვეული. ამ ორი უბედური ადამიანის ცხოვრება ტრაგიკულად მთავრდება, ერთმანეთს იმსხვერპლებენ. მიზეზი ამისა არის ის სიბნელე, რაც არა მხოლოდ მათ, არამედ თანასოფლელთა გონებასა და სულში დასადგურებულა.

ლეო ქიაჩელის ადრინდელი მოთხრობები მეტწილად რეალისტური ხასიათისაა, უშუალოდ ცხოვრების მიერაა ნაკარნახევი. ასეთია „ნუთისოფელი“, სადაც ქალაქური ყოფით შეპირობებული მორალი სრულიად უცხოდ ჩანს ძველი სოფლელი დედაბრისათვის. ან კიდევ „სიზმარი და სინამდვილე (მშვიერი სტუდენტის ჩანაწერიდან)“ — მოთხრობა ხელმოკლე ახალგაზრდის გაჭირვებით სავსე ცხოვრებაზე უცხო ქალაქში.

ეს მოთხრობებიც, ასე ვთქვათ, მწერლის მოსკოვურ პერიოდს ეკუთვნის. ამის გარდა, ზოგიერთი ისეთი მოთხრობაც დანერა ტვერსკაია-იამსკაიაზე, სადაც იგრძნობა იმდროინდელი რუსეთის ლიტერატული საზოგადოებისათვის დამახასიათებელი განწყობილებებიც. ამ მოდური გატაცებით არის დაღდასმული „სტეფანე“, „ჯადოსანი“, ერთი-ორი სხვა მოთხრობაც, სადაც წინა პლანზე უფრო ავადმყოფური ხილვებია წამოწეული, ვიდრე რეალური ცხოვრებით შთაგონებული სახეები.

ყენევაშიც გადაჰყვა ამდაგვარი განწყობილება ლეო ქიაჩელს. აქაც შეინიშნება პარალელური ორი ხაზი მის შემოქმედებით ინტერესებში. მწერლის მოთხრობებს აქაც ხან რეალური ცხოვრება კვებავს, ხანაც ლიტერატურული რემინისცენციები. მხოლოდ ახლა ამას დაემატა კიდევ ერთი, არცთუ სახარბიელო განწყობილება — გულგატეხილობა, იმედგაცრუება, რწმენის დაკარგვა.

ლეო ქიაჩელმა პროფესიონალი რევოლუციონერის ცხოვრებაზე მწერლობის გამო აიღო ხელი, მაგრამ ეტყობა ამ გადანყვეტილების მიღებას მისმა შინაგანმა მერყეობამაც, სულში შეპარულმა

უიმედობის მღრღნელმა ეჭვებმაც შეუწყო ხელი. ამდაგვარი განწყობილება ჩანს მოთხრობაში „პატარა ისტორია“.

გულგატეხილობის, ცხოვრების ამაოების, ადამიანური გაუტანლობის, სიკეთის თესვის უნაყოფობის ალეგორიულ-სიმბოლური გამოხატულებაა მოთხრობები „მუხა და ტირიფი“, „ბერი და ყორანი“. თითქოს შეიქმნა საშიშროება იმისა, რომ სიმახინჯის კულტი და რწმენის დაკარგვა ააცდენდა მწერალს ნამდვილ გზას, მაგრამ როგორც მალე გაირკვა, მხოლოდ დროებითი საფრთხე ყოფილა. ცხოვრების ზეგავლენით, საკუთარი სულიერი სიჯანსაღის წყალობით დეკადენტობის ტბორებიდან მალე დაუბრუნდა რეალიზმის ფართო დინებას. ეს „ტარიელ გოლუათი“ შეიქნა ცხადი.

როგორც თავად იხსენებს მწერალი, უენევაში დასახლების შემდეგ, როცა პირველმა სიძნელებმა გაიარა და ფინანსური მდგომარეობაც კატასტროფული აღარ ჰქონდა, ლიტერატურულ შრომას მიუბრუნდა და მზერა თავის მშობლიურ ობუჯს, ბავშვობის და ჭაბუკობის შთაბეჭდილებებს მიაპყრო. მის მეხსიერებაში ნამოტივიტივდა სოფლელი მწყემსის, ახალგაზრდა, ფიზიკურად ძლიერი, თუმცა სულიერად ავადმყოფი ძიკის სახე, ვინც მუდამ მარტო იყო, ნახევრად შიშველი დადიოდა, თავის თავს ელაპარაკებოდა მხოლოდ და უცნაური საქციელით ბავშვებს შიშსა ჰგვრიდა. გადანყვიტა სწორედ იგი გაეხადა თავისი ახალი მოთხრობის გმირად და მას ბაჩუა შეარქვა.

მოთხრობა არ გამოუდიოდა. სურვილი ერთი იყო, მაგრამ შინაგანი ხმა, როგორც ჩანს, ეწინააღმდეგებოდა ამ განზრახვას. მშობლიური კუთხის რევოლუციური მღელვარების სურათები, რაც ცოცხლად და ძლიერად აღბეჭდილიყო მწერლის მეხსიერებაში, ჩრდილავდა ბაჩუას სახეს. ასე გაიმარჯვა ქიაჩელის ადრინდელ შემოქმედებაში რეალიზმმა, დაუნგრია ნალოლიევი ჩანაფიქრი და ავადმყოფი ბაჩუას ნაცვლად სახალხო გმირზე დაანერინა „ტარიელ გოლუა“.

ასე წარმოიშვა რომანი 1905 წლის გლეხთა რევოლუციურ აჯანყებაზე, სადაც მართალია არის ბაჩუას კოლორიტული, თბილი საღებავებით დახატული სახე, მაგრამ მას მხოლოდ ეპიზოდური, ნაკლებ მნიშვნელოვანი ფუნქცია აკისრია, მთავარი და ცენტრალური გმირი ჭარმაგი, მხნე გლეხი, ფიზიკურად და სულიერად ძლიერი პიროვნება, სოფლის თავკაცი ტარიელ გოლუაა.

ქართული კლასიკური მწერლობისადმი დამისიტრადიციებისადმი ერთგულების არა დეკლარაციული, არამედ კონკრეტული შთამბეჭდავი გამოხატულება იყო „ტარიელ გოლუა“. ასე შეუერთდა ლეო ქიაჩელი ქართული მწერლობის განვითარების მაგისტრალურ რეალისტურ ხაზს, გააგრძელა და განავითარა იგი.

ამ რომანის შექმნისა და მნიშვნელობის შესახებ არსებობს ლეო ქიაჩელის საგულისხმო მოგონება. „ტარიელ გოლუა“ 1914-15 წლებში იწერებოდა. მწერალმა ქართველ ემიგრანტთა ჯგუფს ნაუკითხა რომანი და გულისფანცქალით ელოდა განაჩენს. რომანი ფრიად მოუწონეს. 1916 წლის დასაწყისში ქიაჩელმა ხელნაწერი თბილისში გამოუგზავნა „სახალხო ფურცლის“ რედაქციას. მსოფლიო ომის გამო რუსეთთან კავშირი გაძნელებული იყო. ფოსტა შვეიცარიიდან მოდიოდა საფრანგეთის, ინგლისის, ნორვეგიის, ფინეთის გავლით. მწერალს მაინცდამაინც არ სჯეროდა, რომ მისი თხზულება დანიშნულების ადგილს მიაღწევდა.

„ტარიელ გოლუაზე“ მუშაობამ მწერალი მთელი გრძნობებით და ფიქრებით კვლავ დააბრუნა სამშობლოში, მშობლიურ კუთხეში, ძველი ტყვილები და მოვალეობის გრძნობა გაუმძაფრა. მიუხედავად იმისა, რომ ყენევაში თავს კარგადა გრძნობდა, — უნივერსიტეტში ფილოსოფიისა და ლიტერატურის კურსს ისმენდა, ალარც ფინანსურად უჭირდა, რაკილა მისი საბავშვო მოთხრობები სისტემატურად იბეჭდებოდა ქართულ ჟურნალ-გაზეთებში, წერაკითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების სტიპენდიასაც იღებდა, მაინც დროდადრო გული სამშობლოსკენ გამოუწევდა ხოლმე. „ტარიელ გოლუამ“ კი საბოლოოდ გადააწყვეტინა დაბრუნება. მწერალი მასზე დიდ იმედებს ამყარებდა. თედოსახოკიასთან ერთად გრძელი და სახიფათო გზით გამოემგზავრა თბილისისაკენ. დიდი ფათერაკებით, პარიზსა და ლონდონში კეთილსაიმედობის გულმოდგინე შემონმების შემდეგ, როგორც იქნა, ნორვეგიაში ჩავიდნენ. ბერგენში თედოსახოკიამ ინგლისის გენერალური კონსული, მარჯორი უორდროპის ძმა ოლივერი მოინახულა. უორდროპს რეგულარულად მისდიოდა ქართული ჟურნალ-გაზეთები. გულისფანცქალით გადაშალეს ჟურნალ-გაზეთები. „ათასნაირი დამთხვევა ხდება ცხოვრებაში, — იგონებდა ლეო ქიაჩელი — მაგრამ ამისთანა თუ შესაძლებელი იყო, ვერ წარმომედგინა. კინალამ გავგიჟდი... სიზმარი მეგონა. ხელში მეჭირა ფართოდ გაშლილი გაზეთი და თვალს ვერ ვაშორებდი მისი მაღალი ფელეტონის მომსხოდ დაბეჭდილ სათაურს — „ტარიელ გოლუა“.

1916 წლის ივნისში, როცა ლეო ქიაჩელი თითქმის 9 წლის განმორების შემდეგ სამშობლოს დაუბრუნდა, „ტარიელ გოლუას“ წყალობით უკვე საყოველთად ცნობილი მწერალი იყო. ამავე წელს შერთო მან ცოლად ჭაბუკობისდროინდელი მეგობარი ქალი ვერა კაკაბაძე.

1917 წელს „ტარიელ გოლუა“ ცალკე წიგნად გამოიცა. მალე „სახალხო საქმის“ ფურცლებზე (1918 წ. № 166) დაიბეჭდა პირველი რეცენზიაც, სადაც კ. აბაშიპირელი (კონსტანტინე გამსახურდია) წერდა: „არასოდეს ეპატიებოდა ქართველ მწერალს, რომ ქართული ხელოვნების ნეგატივზე ერთის ხაზგასმით მაინც არ აღნიშნულიყო ის ლელვანი და ტანჯვა-სიხარული, რომელიც ინტენსიურად იგრძნო ხალხმა 1905 წლის რევლუციის დროს. ლეო ქიაჩელმა ეს მიუტყევებელი ცოდო ქართველი ხელოვანისა გამოისყიდა...“

თბილისში ჩამოსვლისას, როგორც უკვე ვთქვი, აღიარებული მწერლის სახელი დახვდა. ყველა პირობა გააჩნდა მხოლოდ თავის სანუკვარ საქმეს – მწერლობას მიჰყოლოდა: აირჩიეს ახლად-დაარსებულ საქართველოს მწერალთა კავშირის თავმჯდომარის პირველ მოადგილედ, ქალთა გიმნაზიაში ეკავა ქართული ლიტერატურისა და საქართველოს ისტორიის მასწავლებლის ადგილი. და მაინც გატეხა ლეო ქიაჩელმა ფიცი, დავით სულიაშვილთან ერთად დადებული ქუთაისის ციხეში, პოლიტიკურ მოღვაწეობას მიჰყო ხელი, საქართველოს მენშევიკურ მთავრობასთან დაიწყო თანამშრომლობა, ყველაფერი მიატოვა და ზუგდიდის ერობის თავმჯდომარეობაზე გასცვალა სამწერლო ასპარეზი.

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ ლეო ქიაჩელი თბილისში დაბრუნდა და მთლიანად ლიტერატურულ საქმიანობას მიეცა. 1921 წლიდან იყო საქართველოს მწერალთა კავშირის პრეზიდენტის წევრი, რედაქტორობდა გაზეთ „ლომისს“, წერდა პუბლიცისტურ ნერილებს, ლიტერატურულ პორტრეტებს, უფრო მოგვიანებით „არიფიონის“ ლიტერატურული ჯგუფის დაარსების ერთერთი ინიციატორი გახდა.

ქიაჩელი, როგორც მხატვარი, ერთხანს ძველი, არცთუ სახარბიელო ინერციით ცხოვრობდა. ამას მონაწილეობს ის თითო-ოროლა მოთხრობა, „მე და ჩემი ორი მეს“, „ისკანდერის“ თუ „კრიმანჭულის“ მაგვარი, რომელიც უფრო ბუნდოვან, მანერულ ან ფრივოლურ მსუბუქ ყანრს განეკუთვნება.

ლეო ქიაჩელი იმ პირველ წლებში პასიურადაც კი გამოიყურება, ცოტას აქვეყნებს მოთხრობებს, უფრო საზოგადო მოღვაწეობით, თანაც არცთუ ყოველთვის სწორად ორიენტირებულთ არის გატაცებული, ლიტერატურული პორტრეტებისა და წერილების წერას არჩევს. მაგრამ ამგვარი შთაბეჭდილება სულ სწორი არ უნდა იყოს. „ისარი მინც გატყორცნილია“. ლეო ქიაჩელი შორს უმიზნებს. სწორი შემოქმედებითი ორიენტაცია აქვს ალებული. 1923 წლიდან მუშაობს ახალ რომანზე, რამაც მისი შემოქმედება „ტარიელ გოლუას“ ხაზს უნდა დაუბრუნოს.

1927 წელს ჟურნალ „მნათობის“ ფურცლებზე გამოქვეყნებული ახალი რომანი „სისხლი“ მართლაც აგრძელებს თემატურად „ტარიელ გოლუას“. ლეო ქიაჩელი აქაც რუსეთის პირველი რევოლუციის დამარცხების შემდგომი პერიოდის სურათებს გვიცოცხლებს. მაგრამ, თუ წარმოსახული ეპოქის თვალსაზრისით ამ ორ რომანს შორის დიდი სხვაობა არ არის, სამაგიეროდ მკვეთრად განსხვავდებიან ხედვის კუთხით.

ავტორისეული ლირიზმი, სითბო და თანაგრძნობა, რითაც გარემოცულნი არიან „ტარიელ გოლუას“ მთავარი გმირები, მონუმენტალური, არ შევცდები თუ ვიტყვი, რომანტიკული სახეობრიობა, რაც ასე დამახასიათებელია ქიაჩელის პირველი რომანისათვის, „სისხლში“ არ იგრძნობა. აქ იგი შეცვლილია უფრო დინჯი, მეტიც, თითქოს გულგრილი და ცივი თხრობითაც კი.

ასეთი მანერა თხრობისა იმით არის გამოწვეული, რომ „სისხლში“ ფოკუსში არჩილ დადიანიანის სახეა, ვინც არაფრით ჰგავს მუხასავით ძლიერ, შეუდრეკელ ტარიელ გოლუას. ეჭვს გარეშეა, მწერალი როცა „უნებლიე რევოლუციონერის“, არჩილ დადიანიანის სახეს ქმნიდა, მიზნად ისახავდა გაეხსნა წერილბურჟუაზიული ინტელიგენტის ხასიათი, იმ ადამიანის ბუნება, ვინც თავისი შინაგანი რწმენით და მოწოდებით კი არ დაუკავშირდა რევოლუციურ მოძრაობას, არამედ უბრალოდ მოლიბერალო ახალგაზრდობის მოდურ გატაცებას აყვავა.

ლეო ქიაჩელი მხატვრულად დამაჯერებლად გვიჩვენებს იმ გზას სოციალ-დემოკრატიული ბანაკიდან ნაციონალისტობამდე, რასაც ჩვენ თვალნინ გაივლის რომანის მთავარი გმირი. არჩილ დადიანიანი, ეს უხერხემლო და უნებისყოფო ადამიანი, ცდილობს თავი რევოლუციონერად მოგვაჩვენოს, მაგრამ როგორც კი დეკლარაციების ნაცვლად ცხოვრება მოქმედებასა და აქტიურ ბრძოლას მოითხოვს, მაშინვე ლალატობს მას.

რევოლუციების ეპოქისადმი მიძღვნილ რომანში უარყოფითი გმირის ყურადღების ცენტრში დაყენების გამო ადრეც და ახლაც, აშკარად თუ შეფარვით, გაისმოდა და გაისმის საყვედურები მწერლის მისამართით. უსაფუძვლო და უსამართლო საყვედურებია. ერთგვარად ამდაგვარ გმირზეა დანერილი მაქსიმ გორკის „კლიმ სამგინის ცხოვრება“ და ამან სულაც არ შეუშალა ხელი რომან-ეპოპეას, ლუნაჩარსკის სიტყვები რომ ვიხმართ, გამხდარიყო „ათეული წლების მოძრავი პანორამა“, კლიმ სამგინის სახით გორკიმ დაგვიხატა რევოლუციების ეპოქის ინტელიგენციის ტიპიური წარმომადგენლის ღრმად შთამბეჭდავი პორტრეტი. იმდენად დიდია მამხილებელი ძალა ამ სახისა, რომ მთელი ცნებაც კი შეიქმნა „სამგინშინისა“, რაც ბურჟუაზიულ საზოგადოებაში პიროვნების დაცემას გულისხმობს. მაქსიმ გორკის კლასიკური ეპიკური ტილო ნათელი დადასტურებაა იმისა, რომ ჭეშმარიტი მაღალმხატვრული ნაწარმოების ღირსებას სულაც არ განსაზღვრავს რა ხასიათის გმირში გადატყდება და აირეკლება ცხოვრების სიმართლე.

„სისხლი“ და მისი გმირი ბევრწილად, მათ შორის მასშტაბურობითაც და მხატვრულადაც, განსხვავდება გორკის რომან-ეპოპეისა და კლიმ სამგინისაგან, მაგრამ ზოგ რამეში, ყოველ შემთხვევაში პრობლემების პრინციპული გადანყვევტის თვალსაზრისით პარალელის გავლების საშუალებას იძლევა. არჩილ დადიანიანის სახე წერილობრივად ბურჟუაზიული ინტელიგენციის ერთ-ერთი საუკეთესო მამხილებელი პორტრეტია ქართულ პროზაში და ამდენად მისი მნიშვნელობაც აშკარა და თვალსაჩინოა.

ლეო ქიაჩელს 1927 წლამდე რამდენიმე ათეული მოთხრობა ჰქონდა დანერილი და გამოქვეყნებული. ზოგიერთი მათგანი მოვიხსენიე კიდევ. ისიც ვთქვი, რომ მოთხრობები ძირითადად რეალისტური ხასიათის იყო, თუმცა შიგადაშიგ დეკადენტური განწყობილებებისაც ერია. ზოგი მათგანი თავისი სათქმელით მნიშვნელოვანი იყო, ზოგი კი — მსუბუქი და ზერელე. იმ მოთხრობებს ჰქონდათ თავისი მეტ-ნაკლები ფასი და მნიშვნელობა, მაგრამ მხატვრული სრულყოფისათვის არც ერთს არ მიუღწევია. უეცრად, თითქოს ცა გაეხსნაო, მწერალმა ზედიზედ გამოაქვეყნა „თავადის ქალი მათა“ (1927 წ.), „ალმასგირ კიბულან“ (1928), და „ჰაკი აძბა“ (1933 წ.) სამი მოთხრობა, სამი მარგალიტი, ძვირფასი თვლებივით რომ ამშვენებს მის შემოქმედებასაც და საერთოდ ქართულ მწერლობასაც.

„თავადის ქალი მაიას“ ზოგადი ინტერპრეტაცია ასეთია: ამ მოთხრობაში ორი რეალობაა დაპირისპირებული, ძველი და ახალი. ერთი მხრივ, თავადიშვილები მაია და ბონდო წარმავალი ცხოვრების წარმომადგენლები არიან, ამდენად – განწირულნიც, მეორე მხრივ კი, დაფინო და ამბაკო გლეხობას განასახიერებენ და მომავალიც მათია.

მოთხრობაში ორი საზოგადოებრივი კლასის, ფენის, ძალის თუ სამყაროს შერკინების ბედი უკვე გადანყვეტილია, ორთავ მხარემიცის ცხოვრების განაჩენი. ერთისათვის საბედისწერო, მეორისათვის — იმედიანი. მთავარი აქ ისაა, როგორ ხვდებიან ამ განაჩენს ერთნიცა და მეორენიც. გამარჯვებული მხარე არ ამპარტავნობს, თავდაჭერილი და თავდაჯერებულია. დამარცხებული ბანაკი გათიშულია. ბონდო ღალატობს თავისიანებს, მაიას. ახალ, ახალგაზრდულ სიცოცხლეს ეძალება და კიდეც იღუპება. მაია, ვითარცა არა მხოლოდ მშვენიერი, არამედ ამასათანავე გონიერი ქალი, მშვიდად ეგებება აღსასრულს, ბედისწერის მორჩილია.

საოცარია, მაგრამ მაიას არცა სძულს და არც ემეტება დასალუჰად ისინი, ვინც მისი და მისიანიების ნაცვლად მოექცნენ ამ ცხოვრების სათავეში. მაია ბედისწერის მორჩილია, მაგრამ — დაუნდობელი მოღალატის მიმართ. მარტივი და მზაკვრულია ის ხაფანგი, რასაც მაია ბონდოს დაუგებს. გასაოცარია ის ლოგიკური და რიტმული წყობა სხარტი დიალოგისა, რომლითაც მაია ამბაკოს აქეზებს საკუთარი განზრახვის აღსასრულებლად.

შინაგანი დაძაბულობა მთელ მოთხრობას გასდევს. ფრაზა დაწურულია და სხარტი, სახე — ტევადი, ორგანზომილებიანი, რეალური და სიმბოლიკური მნიშვნელობისა. მოთხრობას ოქრომჭედლის ფილიგრანული ხელოვნება თუ შეედრება, სადაც ყოველი დეტალი შთაგონებასთან ერთად, გულმოდგინე დამუშავების ნაყოფიცაა.

თითქოს კინემატოგრაფიული ხელოვნების ხერხებიც აქვს მომარჯვებული მწერალს, როცა მაიას მსხვილი პლანითაც გვიჩვენებს და საერთოთიც, ასე გგონია, კამერის თვალი ხან უახლოვდებაო თავადის ქალს და ხანაც შორდება. და ამ დროს სრულიად განსხვავებულად ჩანს მოთხრობის გმირი.

ახლოდან მაია ძველი დიდების მხოლოდ აჩრდილიაა. მწერალი დაუნდობლად მიგვაქცევინებს ყურადღებას მის „ღია მკერდზე კანმოშვებულ ხორცის სიმჭკნარეს“, „უტევენო, დაწურულ მკერდს“, „ხანდაზმულობის ფერუმარილით შეფერფლილ სახეს“. შორიდან კი

დღესასწაულზე შეკრებილ ხალხისათვის მათა ძველი ბრწყინვალეობით არის მოსოლი. „ათასი თვალი რიგრიგობით ნიშანში იღებდა მის ჩაცმულობას, ტანადობას, თავდაჭერილობას, სახეს, თვალებს, ხელებს და კოცონის ალზე აბრწყვიალებულ მისი თითების ბეჭდებს სამაჯურითურთ“...

ეს მედიდური მშვენიერება, ზვიადი და მიუკარებელი, ახლოდან კვლავ მთელი თავისი ტრაგიკულობით წარმოგვიდგება. იმადროულად დიდებულია იგი თავისი პათოსით, გრძნობით, ვნებით, სიტყვამჭევრობით. მათა ასე მიმართავს ბონდოს: „თუ ჩემი ტანის სურნელი აღარ გაგონებს ახლად მოწველილი, გაუნწურავი რძის სურნელს, რომელიც ასე გვიბლავდა, სამაგიეროდ მას ხომ ძველი ღვინის ძალა აქვს ახლა, რომელიც ნამდვილი ვაჟკაცის სასმელია, ვაჟკაცის ნამდვილი დამათრობელი...“ ეს მხოლოდ პირველი ფრაზაა ურცხვად, ხმამალა გამხელილი ნდომისა. ასე ჯიქურ ეძალემა მათა ბონდოს, რისი საზლაურიც ან უსაზღვრო სიყვარული შეიძლება იყოს, ან უკიდურესი სიძულელი.

ბონდომ უკანასკნელი ირჩია და კიდევ მიიღო მათას ქალური შურისგება, სასტიკი და დაუნდობელი.

მითოსური ბედისწერის ძალა და გარდუვალობა იკითხება მოთხრობის ბოლო თავში, როცა მათა ცხოვრების მიერ მისთვის გამოტანილ განაჩენს თვით აღასრულებს.

„— ვინ არის აქ ისეთი, ვინც აღარ უნდა იყვეს!“ — რამდენჯერმე იკითხავენ ზღვის ტალღები და მსხვეპლს მოითხოვენ. მათამ კარგად იცის, ვისაც უხმობს მშფოთვარე ზღვა. „უბედური თავადის ქალი მათა“ — აი, თავად მისი პასუხი ამ შეკითხვაზე, რადგან ახლა მხოლოდ დაფინოს თვალებიდან ანათებს „სიკვდილზე უფრო ძლიერი სიცოცხლე“. ამ ჯანსალი გლეხის გოგოს სულის ნათელია, რომელიც თვალებში სიცოცხლეჩამქრალ „ცოდვილს ქალბატონს წინ გაუძღვება ცხოვრების უკანასკნელ გადასავალზე“.

აღსარებასავით, თანაბარი სიამაყითა და სინანულით ისმის მათას ხმა, ვინც ნელ-ნელა შედის ზღვაში და თან საკუთრი ცხოვრების გზას უყვება დაფინოს. იგი თურმე მართლაც სისხლითა და სიკვდილით ყოფილა აღბეჭდილი. ყოველი მიჯნურის გახსენების შემდეგ ზღვას სწირავს ნაჩუქარ სამკაულს და თითქოს არც სამკაულებს და არც მათასათვის განირული ვაჟკაცების სახელებს უჩანს ბოლო. რაც უფრო ღრმად შედის მათა წყალში, ყურდება და წყნარდება ზღვა. ასევე წყნარდება ბედისწერას დამორჩილებული თავადის ქალი, ოდესღაც მშვენიერი და სიცოცხლით სავსე, ახლა კი მსხვერპლად განირული

ცხოვრებისგანაც და, თითქოს, განგებისგანაც. სიკვდილი მხოლოდ მას ერგება, იცის მიაიმ ეს, ამიტომაც გამოაბრუნებს უკან დაფინოს, სიცოცხლის ხორცშესხმულ სიმბოლოს.

„მალე მეთქი, გიბრძანებ, გესმის? თავსაკრავი მჭირია!

შეშინებული დაფინო სწრაფად წავიდა ნაპირისაკენ.

აჩქარებისაგან ფეხი ეშლებოდა. წყალსაც ვერ სჭირდა.

როცა ნაპირს მიაღწია, უკან მოუხედავად გაიქცა, სადაც მიახს ტანსაცმელი ეწყო. დასტაცა ხელი თავსაკრავს და უმალვე ისევ უკან გამობრუნდა.

გაიხედა:

აღარსად იყო თავადის ქალი მათა...“

ასეთია ფინალი ამ ტრაგიკული და მშვენიერი მოთხრობისა.

აი ლეო ქიაჩელის კიდევ ერთი მოთხრობის ფინალი:

„_ გივერგილ! _ არაადამიანური გახარებით შესძახა აღმასგირმა, მძიმე ტანი აიმჩატა, ჰაერში შემართული ხელების დიდრონი, კაუჭა თითები მოლანდებული შვილისაკენ გაიშვირა, წყალი შეაპო და ზღვაში შეიჭრა.

მაგრამ მას ზღვა არ უგრძვნია.

და არც სიკვდილი უგრძვნია სიკვდილის წინ, რადგანაც თვალგახელილი შვილის მომღიმარი სახე თვალთაგან არ მოშორებია.“

აღმასგირ კიბულანიც ზღვაში შედის და იღუპება. მაგრამ ამ ზედაპირული მსგავსების იქით რაოდენ განსხვავებულია მისი და თავადის ქალის მათას ტრაგიზმის საფუძველი, ხვედრიც და თუნდაც სტიქიონში შესვლის მოტივიც. თუ თავადის ქალი მათა სიკვდილს მშვიდად ეგებება ზღვაში, აღმასგირი იქ სიცოცხლის მაძიებლად იჭრება გაშმაგებული, რაკილა გივერგილის მომღიმარი სახე ზღვის აქაფებულ ტალღებში დალანდა მფარველი დალის ოქროს თმებში გახვეული.

ამ პატარა მოთხრობაში ლეო ქიაჩელმა საოცარი ძალის მონუმენტური ფიგურა გამოჰკვეთა სვანი კაცისა და მამაშვილური სიყვარული ისეთი სიმძაფრით გაგვიხსნა, რომ მიუხედავად უსაზღვრო ტრაგიზმისა „აღმასგირ კიბულან“ მაინც ამ გრძნობის სადიდებელ საგალობლად ყლერს, თითქოს ლილეოს დიდებული, ამაღლებული, პათეტიკური ჰანგები მოგვესმისო.

მამაცა და შვილიც არა მარტო მამაკაცური ღირსების სიძლიერით, პორტრეტულადაც მოგვაგონებენ მითოსურ გმირებს.

ლეო ქიაჩელის პროზის ენა თანდათან სულ უფრო მეტ ლექსიკურ სიმდიდრეს და მხატვრულ ფერადოვნებას იძენდა, „თავადის ქალ მაიაში“ და „ალმასგირ კიბულანში“ კი მწერლის ეს ნიჭი მთელი სიძლიერით გამოვლენდა. იქნებ ამას იმანაც შეუწყო ხელი, რომ ზღაპრული მოტივების მოშველიებამ მეტი გასაქანი მისცა მხატვრის მეტაფორულ აზროვნებასა და მეტყველებასაც.

გივერგილი „ბოკვერის ნახტომით, როგორც ცხენს, აღმართის ზურგს ისე შეახტა“ — გვეტყვის მწერალი, როცა მისი გმირი კარეიდან გამოვა და სანადიროდ მთას მიაშურებს. ამ ერთი ფრაზით, ზუსტად მიგნებული მხატვრული შედარებით ლეო ქიაჩელმა მეტი გვითხრა თავისი მოთხრობის გმირზე, უკეთ გაგვიხსნა სახე, ვიდრე სხვა ამას ჩვეულებრივი დახასიათების თუ აღწერის ვრცელ პერიოდში მოახერხებდა.

კაუზა ფიფიას ფულს არ დახარბებია გივერგილი, როცა ენგურში ჩახერგილი მორების დაშლა იკისრა. ამაში მისი „თავის გამოჩენის სურვილით ანთებული თვალები“ გვარწმუნებენ. მაგრამ დამაფიქრებელი მინიშნებაა, ნადირობის დროს თუ სწყალობდა გივერგილს ქალღმერთი დალი, ახლა, ხე-ტყის დამზადებისას ველარ თუ აღარ დაიფარა. ერთბაშად მოვარდნილი მდინარის საშინელი ხრიალისაგან „მთების კედლები შექანდნენ და გარშემო მინაც შეინძრა“.

გივერგილს დადევნებული ალმასგირი აქაფებულ ენგურს მოსდევდა, „ძველი ზღაპრების დევგმირივით, ამ დღის სიცხადეში, ცეცხლის მთასაგით მოაბიჯებდა და პირიდან მუგუზლებს, ხოლო თვალებიდან ნაპერწკლებს ჰყრიდა“.

აქ კვლავ ზღაპრულ მოტივებს და სახეებს მიმართავს მწერალი და ასეთნაირად აგვიწერს ალმასგირის პირველ და უკანასკნელ გამოსვლას სვანეთის მთებიდან კოლხეთის ველებზე, სადაც „ჰაერი მძიმდებოდა და ალმასგირს სულს უხუთავდა“. შვილის ძებნაში ასე მისდია მან „დევის ლაჯებით“ ენგურს, სანამ მისთვის გაუგებარ საკვირველებას არ მიადგა, მაგრამ არც ამან შეაკრთო მამის გული და გივერგილის მოლანდებას თამამად შეჰყვა ზღვაში.

კიდევ ერთი მოთხრობა ლეო ქიაჩელისა, ასე რომ გამოირჩევა მის შემოქმედებით მემკვიდრეობაში, არის „ჰაკი აძბა“. აქ მწერალი აღარ იშველიებს მითისა და ზღაპრის სტილისტიკას, მისთვის ადრევე ჩვეული, სუფთა რეალისტური მანერით მოგვითხრობს ამბავს და გვიხსნის ხასიათებს.

აქ აღწერილი ტრაგიკული შემთხვევა სოხუმში ხდება 1918 წელს, საქართველოში მენშევიკების მმართველობის დროს. სრულიად მოულოდნელად სოხუმს მოაშურებს ბოლშევიკების კრეისერი „შმიდტი“, რომელსაც მეთაურობს ყოფილი ბოცმანი კუზმა კილგა, „მრისხანედ“ წოდებული.

მოთხრობის პირველი ნახევარი, სადაც სოხუმის მმართველობის თუ საზოგადოებრიობის პანიკური შიშის მონმენი ვხდებით „შმიდტის“ მოახლოების გამო, ამკარად ირონიული ინტონაციითაა დაწერილი და თითქოს მსუბუქ განწყობილებას უქმნის მკითხველს. აქ კიდევ ერთხელ გამჟღავნდა ლეო ქიაჩელის სატირული ნიჭი, რასაც არც „შმიდტის“ ეკიპაჟი და მისი მრისხანე კაპიტანი გადაურჩნენ. მაგრამ მოვლენათა უცარი შემობრუნება სხვა კალაპოტში აგდებს მოქმედების მდინარებასაც, მოთხრობის სათქმელსაც და თხრობის მანერასაც.

აფხაზ ახალგაზრდა თავად უჯუშ ემხას, ყოფილ თეთრგვარდიელ ოფიცერს, ბოლშევიკებს რომ გამოქცევია და ახლა სამშობლოში უპოვნია თავმესაფარი, შემოაკვდება ქუჩაში მიძალებული თავხედი რუსი მეზღვაური.

აქ კვლავ გამოჩნდება სოხუმის მმართველთა დამფრთხალი სახეები, მაგრამ ეს უკვე აღარ არის მთავარი, მთავარია კუზმა კილგასა და ჰაკი აძბას დაძაბული სიტყვიერი დუელი საკუთარი ნების მეორისათვის შთასაგონებლად. ჰაკი აძბა უჯუშ ემხას ძუძუმტეა და მისთვის თავის განირვა წმინდა მოვალეობად, სიცოცხლის მიზნად მიაჩნია. კუზმასათვის კი ეს მონური სულის გამოვლენაა და სხვა არაფერი, ამიტომ ჰაკის კლასობრივი სიბრძნვე საკუთარ შეურაცხყოფად მიაჩნია. ეს ფსიქოლოგიური დუელი ორთავეს მარცხით მთავრდება, რადგან ერთმანეთისა არ ესმით. კუზმას გული დახშულია საუკუნეების მანძილზე გამჯდარი ადათისა და რწმენისათვის, რაც ამოძრავებს ჰაკის, თავის მხრივ ჰაკი აძბას გონება და გული, მით უმეტეს ამ ტრაგიკულ სიტუაციაში, ყრუ და შეუვალა კუზმას კლასობრივ მოძღვრებაში ჩასანედომად. ასე რომ, აქ ბრძოლა სხვადასხვა სიბრტყეზე მიმდინარეობს, გონებას გრძნობისა არ ესმის, გრძნობას კი გონებისა. უჯუშ ემხა და ჰაკი აძბა თანაგრძნობას და სიმპათიებს იმით იმსახურებენ რომ უდანაშაულონი არიან და ვაჟკაცურად ეგებებიან სიკვდილს.

არის ერთი მოტივი, რაც „ჰაკი აძბას“ „თავადის ქალ მაიასა“ და „აღმასგირ კიბულანთან“ აკავშირებს. ესაა ბედისწერისა და წინათგრძნობის მოტივი, სიზმრის აცხადების მოტივი, რაც ამ სამ

მოთხრობას (ზოგ სხვა მოთხრობასაც და რომანსაც „მთის კაცი“) თანაბრად გასდევს. აქაც, უჯუშ ემხა სასტუმროში ბანქოს თამაშის დროს გრძნობს მოახლოებულ ხიფათს. ბედისწერის მოტივი, უნდა ვივარაუდოთ, უფრო სიუჟეტური ინტრიგის გასამძაფრებლად აქვს მოხმობილი მწერალს, ვიდრე მისტიკური ელემენტებით დამძიმებისათვის.

ლეო ქიაჩელის ეს სამივე მოთხრობა დროის უტყუარი ნიშნებით არის აღბეჭდილი. ეპოქის ვითარება და სული ზუსტად და შთამბეჭქდავად არის გახსნილი. ხოლო ვნებების სიმძაფრით, ადამიანური ბუნების და ხასიათების ღრმად წვდომით და განზოგადებით, ამ მიზნით მოხმობილი სიმბოლიკით, რაც მთავარია, მწერლის მხატვრული აზროვნების წყალობით მათ უფრო მეტი და ფართო მნიშვნელობა ენიჭებათ.

ლეო ქიჩელს ავტობიოგრაფიაში უწერია: „1932-33 წლებში გაცხოველებული საკოლმეურნეო მოძრაობის პერიოდში — მე და ცნობილ კინორეჟისორ ნიკოლოზ შენგელაიას შემოგვთავაზეს დაგვეწერა სცენარი ამ დიდი სახალხო მოძრაობის თემაზე. ჩვენ შემოვიარეთ როგორც აღმოსავლეთ, ისე დასავლეთ საქართველოს თითქმის ყველა რაიონი და დიდძალი მასალა დავაგროვეთ. ასე იშვა მხატვრული კინოფილმი „ნარინჯის ველი“, მაგრამ ფილმში მთლიანად არ გამოგვიყენებია ის მდიდარი მასალა, რომელიც მე და რეჟისორმა შევეკრიბეთ. ამიტომ გადავწყვიტე, შეგროვილი ახალი მასალისა და რევოლუციამდელი სოფლის ცხოვრების ცოდნის საფუძველზე ახალი ნაწარმოები დამეწერა, ასე შეიქმნა რომანი „გვადი ბიგვა“.

მაშ ამ შემთხვევას უნდა ვუმაღლოდეთ, ქართულ პროზას „გვადი ბიგვა“ რომ ამშვენებს. რომანმა შორეული მოგზაურებები დაიწყო. ითარგმნა რუსულად და მრავალგზის გამოიცა მოსკოვში. სტალინური პრემიაც დაიმსახურა. გამოიცა ინგლისურ ენაზე ლონდონში, ესპანურად — ბუენოს-აირესში, გერმანულად — ბერლინში, ჩეხურად და სლოვაკურად — პრაღაში, უნგრულად — ბუდაპეშტში, პოლონურად — ვარშავაში, ინდურად — დელიში, ჩინურად — პეკინში.

ლეო ქიაჩელი ხანგრძლივი და ნაყოფიერი შემოქმედებითი ცხოვრების მანძილზე მუდამ დიდ ინტიერესს იჩენდა საზოგადოების განვითარების მნიშვნელოვანი ეტაპების მიმართ, რადგან სწორედ ამ დროს განსაკუთრებული ძალით ვლინდება ადამიანის ღირსება

თუ უღირსობა, მისი სულიერი სამყაროს სიმდიდრე თუ სიღარიბე, უფრო ამკარად, გამოკვეთილად ჩანს დროის მთავარი ტენდენციები. ამასთან ერთად, შეიმჩნევა მწერლის კიდევ ერთი თავისებურება — თვით უაღრესად დიდ, ეპოქალურ მოვლენებსაც კი გვიხსნის ერთი ადამიანის კერძო ბედთან დაკავშირებით და ამას ისეთი ოსტატობით ახერხებს, რომ გმირის მხატვრულ ბიოგრაფიაში მთელი თაობების, დროის სული იკვეთება. ეს ხერხიცა და მისი დაუფლების ოსტატობაც ლეო ქიაჩელმა „გვადი ბიგვამიც“ ნათლად გაამჟღავნა.

„გვადი ბიგვას“ ლეო ქიაჩელის შემოქმედებაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება არა მარტო მაღალი მხატვრული ღირსებების გამო, არამედ სტილის თავისებურების ნყალობითაც. რომანი სავსეა არა მხოლოდ სიტბოთი და ლირიზმით, არამედ საოცარი სიხალისით, სილალით, დახვეწილი იუმორით.

რომენ როლანი წერდა, მე ვიგრძენი თვით კადნიერებამდე მისული თავისუფალი გალური სიმხიარულის დაუოკებელი სურვილიო. ამის შემდეგ ნათელი ხდება, რამ ნააქეზა „ჟან კრისტოფის“ ავტორი „კოლა ბრუნინი“ დაენერა. ალბათ, ლეო ქიაჩელმაც იგრძნო ამდაგვარი დაუოკებელი მოძალება ლალი ქართული ხალხური იუმორისა, როდესაც ხელი მიჰყო „გვადი ბიგვას“ წერას.

არცთუ ისე დალხენილი ცხოვრება აქვს გვადის, ხშირად დრამატიზმითაც კია აღსავსე, მაგრამ იუმორი ანელებს ამ განცდებს და მკითხველი უფრო ღიმილით, ვიდრე ცრემლით ადევნებს თვალს ამ უცნაური გმირის ფათერაკებს. მრავალტანჯვამოვლილ გვადის სრული უფლება აქვს კოლა ბრუნინივით გამოგვიტყდეს — რას იზამ, ასეთი ვარ მე, შემიძლია ვიცინო მაშინაც კი, როცა გულში ნაღველი მიტრიალებსო.

გვადი ბიგვა, კოლა ბრუნინთან ერთად, მსოფლიო მწერლობის კიდევ სხვა კლასიკურ გმირებსაც შეიძლება გვაგონებდეს, მაგრამ იგი მაინც ქართული ხალხური საუნჯიდან არის ამოზრდილი.

წარმოუდგენელი სიზარმაცე, მახვილგონიერება, რთული სიტუაციებიდან თავის დაძვრენის იშვიათი უნარი, საოცარი მოხერხებულობა გვადის აახლოებს და ანათესავებს ნაცარქექიასთან. ამას რომანის პერსონაჟებიც გრძნობენ, გოჩა სალანდია კი ასეც მიმართავს — ნაცარქექიასო. ერთხელ, როცა შეურაცხყოფილმა, გალანძღულმა და დამფრთხალმა გვადიმ თავი სამშვიდობოს დაიგულა, საკუთარ თავთან ასეთი მასლაათი გააბა: „რომ გაჭირდეს, ჩხუბსაც არ გაექცევა გვადი, ისე კი არ არის საქმე, აქაოდა გვადი პატარა კაცია, ტყირპიანი, გლახაკი და ადვილად მოვერევიო. ჰე, ფრთხილად,

ფრთხილად! პატარა და გლახაკი ჩანდა ნაცარქექიაც, მაგრამ უზარმაზარ დევებს კუდიტ ქვა ასროლინა“. აქ ნაცარქექიასათვის დამახასიათებელი ბაქიობა და მკვებარობა კი არ ჩანს მხოლოდ, არამედ ისიც, რომ გვადის ეამაყება თავისი ფოლკლორული პროტოტიპი.

ნაცარქექიას ლიტერატურულ ორეულს, ზარმაცსა და უქნარა გვადის ამ სიბერის ხანს კი გასძნელებია ცხოვრება. შრომის პათოსი მის მშვიდ და უშფოთველ ყოფასაც ემუქრება. კოლმეურნეები საშველს აღარ აძლევენ. ადრე ბაზრის გზა უხიფათო და ხსნილი ჰქონდა, ახლა თანასოფლელებს ემალება და ჩუმად, ქურდულად მიიპარება. თუ მაინც ვინმე შეამჩნევს, გვადის მხსნელად ისევე ლაქუცა ენა და გონებამახვილობა ეგულება.

ლეო ქიაჩელი ფსიქოლოგიური პორტრეტის დიდი ოსტატია. გმირის სულიერი სამყაროს გახსნასთან ერთად ნათლად გვიჩვენებს იმ სოციალურ გარემოსაც, რისი გავლენითაც ხდება ადამიანის ხასიათის და შეგნების ფორმირება. ამას მწერალი ტაქტიკითა და ზომიერების გრძნობით აკეთებს.

გვადის საქციელი მკითხველში სიცოცხლს ინვესს, მაგრამ თანდათანობით სულ უფრო ვრწმუნდებით, რომ არცთუ ასე უდარდელი ყოფილა მისი ცხოვრება. მეტიც, იგი ერთ ჭეშმარიტად ბედნიერ დღესაც ვერ გაიხსენებს თავისი წარსულიდან. ახლა კი უკვე თანაგრძნობის ღიმილს ინვესს ის კომიკური სიტუაციები, რომლებშიც აღმოჩნდება ხოლმე გვადი ძველი ცხოვრებისაგან ნაანდერძევი ჩვევების გამო.

თანდათან სულ უფრო უძლიერდება გვადის სურვილი, რომ საბოლოოდ განყვიტოს კავშირი წარსულთან, ამოძირკვოს მისი კვალი საკუთრ ხასიათსა და ჩვევებში, ჩადგეს სოფლის მშრომელთა რიგებში, მაგრამ შიში იმისა, რომ ეს ყველაფერი უკვე გვიანაა, აყოვნებს მას. მხოლოდ თანასოფელელთა მიერ აღმოჩენილმა დაუშმასახურებელმა ნდობამ გახადა შესაძლო მასში კარგა ხნის მომნიფებული გარდატეხის მოხდენა. ახალი ძალით იფეთქებს გვადიში ადამიანური ცხოვრების სურვილი. მასაც მოსწყურდა შრომა, მოქმედება და, წარმოიდგინეთ, მიუხედავად ასაკისა, სიყვარულიც კი — „ბედნიერება მინდა, მარიამ... სიყვარული და სიცოცხლე მინდა, მარიამ... შენი მადლი... შენი წყალობა“...

ლეო ქიაჩელი აღიარებულია სიუჟეტის დიდოსტატად. ეს განსაკუთრებით თვალნათლივ „გვადი ბიგვაში“ გამოჩნდა. ერთი შეხედვით შეიძლება მოგვეჩვენოს, რომ ავტორი უბრალოდ გვიხატავს პირადად გვადის თუ საერთოდ სოფელ ორკეთის მკვიდრთა

ცხოვრების ყოფით სურათებს, მაგრამ თანდათან ნათელი ხდება კომპოზიციური შეკრულობა რომანისა, სიუჟეტის ძალდაუტანებელი, უშუალო, თანაც მკაცრად თანმიმდევრული განვითარება. მწერლის ოსტატობის ეს მხარეც იმ მთავარ მიზანს ემსახურება, რომ რაც შეიძლება ნათლად და შთამბეჭდავად გამოხატოს მთავარი გმირის ცხოვრების გზა, გვიჩვენოს და მხატვრულად დაგვისაბუთოს მისი გარდაქმნის პროცესი. ჩვენც გულწრფელად მივესალმებით გვადის, ამ გულმხიარულ გმირს ცხოვრების ახალ გზაზე.

დიდი ისტორიული მოვლენების მხატვრული გახსნის დროს ლეო ქიაჩელმა რამდენჯერმე და თვალსაჩინო ნარმატივით მოიშველია სათქმელის გასამძაფრებლად მამაშვილური გრძნობა. მაღალი იდეალებისათვის შვილის თავგანწირვა და ამ უმტკივნეულესი პირადი უბედურების დროს გამჟღავნებული სულიერი სიმტკიცე მამისა, საერთო-სახალხო მიზნის სიდიადეს მთელი სიმძაფრით და სიცხადით წარმოაჩენს. ტრაგიკული ჟღერა ნაწარმოებს ემოციურ ძაბვას მატებს. ასე იყო „ტარიელ გოლუაში“, „ალმასგირ კიბულანიც“ ხომ ამ ღრმა და მოურჩენელი ადამიანური ქრილობის მხატვრული გაშიშვლებაა.

თითქოს ბედისწერის ძალით, ლეო ქიაჩელს არა მხოლოდ თავისი გმირების, საკუთარი პირმშოს გამოც მოუხდა ამ გაუყურებელი სულიერი ტკივილის განცდა და მისი ტარება უკანასკნელ ამოსუნთქვამდე. მასაც დაეღუპა ერთადერთი ვაჟიშვილი მეორე მსოფლიო ომის ბევრთათვის მოუსვლელ გზაზე. უმცროსი ლეიტენანტი ოთარ შენგელაია 1942 წელს დაიღუპა სევასტოპოლთან. მისი მეთაურის სახელზე 1945 წელს გაგზავნილ წერილში ლეო ქიაჩელი წერდა: „მე მოხუცი ვარ. ჩემთვის აუცილებელია დანამდვილებით ვიცოდე ის ადგილი, სადაც მარხია ჩემი ერთადერთი ვაჟი. მიშველეთ, მომეხმარეთ“. ამ უბრალო სიტყვებში უდიდესი ადამიანური ტკივილი იგრძნობა.

„ლეო ქიაჩელის გახსენებაში“, მწერლის დაბადების 90 წლისთავზე, სერგო კლდიაშვილი წერდა: „თავს არიდებდა იმ დიდ ტკივილზე ლაპარაკს, რომელსაც გულში ატარებდა. არავისთვის არ უთქვამს, ისე გაემგზავრა იმ ადგილის და გარემოს სანახავად, სადაც დალია სული ქართველმა ვაჟკაცმა. მამამ თბილისიდან ქართული მინა წაიღო, მოაბნია იმ ადგილებზე, სადაც ვარაუდით დამარხული უნდა ყოფილიყო შვილი, შემდეგ თან წამოიღო სევასტოპოლის მინა და

ოჯახში ჰქონდა შენახული. ასეთ დიდ მწუხარებაზე არ უყვართ ლაპარაკი იმათ, ვინც ნამდვილად განიცდის მწუხარებას".

ლეო ქიაჩელმა თავისი ეს სათქმელი „მთისკაცში“ გაგვანდო. იქნებ სწორედ პირადმა განცდამაც გადაანყვეტინა ამ ასპექტში გაეხსნა ომის თემა.

ომი ხალხისათვის არა მარტო დიდი განსაცდელი იყო, არამედ სულიერი სიმტკიცის, პატრიოტული სულისკვეთების, თავგანწირვის დიდი გამოცდაც. ლიტერატურამ თავისი შეუწელებელი ყურადღებით პირნათლად მოიხადა ვალი ფაშიზმთან ბრძოლის დრამატიზმითა თუ ტრაგიზმით, მაგრამ ამასთანავე ჰეროიკით სავსე ეპოქის წინაშე.

ლეო ქიაჩელმა ქართველ მწერალთა შორის ერთ-ერთმა პირველმა უძღვნა რომანი მეორე მსოფლიო ომის თემას. „მთისკაცი“ ომის წლებშივე იწერებოდა და გამარჯვების შემდეგ მალევე გამოქვეყნდა. დიდი იყო ამ რომანის რეზონანსი და მისი მნიშვნელობა ქართული პროზისათვის.

ომის თემა მწერალს კარგ შესაძლებლობებს აძლევს მონუმენტური ეპიური ტილოს შესაქმნელად, ლეო ქიაჩელმა კი არც აქ უღალატა რომანის აგების მისეულ ხერხს, არ მიმართა ბატალურ სცენებს, მოქმედება ფართოდ არ გაშალა დროსა და სივრცეში, მთელი ყურადღება მთავარი გმირის ბათუ ქარდუას სახის გახსნას შეაღია. მთისკაცის ამ კერძო ბედში, როგორც პრიზმაში, ისე გადატყდა ომის მთელი საშინელებაც და მასში გამოვლენილი სიღიადეც.

მწერალი ჩვეული ოსტატობით გვიხსნის გმირის, მეჯოგე ბათუ ქარდუას სულიერ სამყაროს, სავსეს უალრესი პატიოსნებითა და კეთილშობილებით, ამაღლებული სულითა და სინმინდით, ადამიანური გულისხმიერებით, შინაგანი დიდბუნოვნებით. მწერალი მრავალმხრივ გვიხასიათებს ბათუ ქარდუას, მაგრამ ყველაფერს უმორჩილებს მთავარისა და განმსაზღვრელის გახსნას, ესაა ბათუს უბრალო და წრფელი სიყვარული სამშობლოსადმი, მისი უსაზღვრო პატრიოტიზმი, ღრმა რწმენა ქვეყნისთვის თავგანწირვისა. ეს რწმენა გადაატანინებს მთისკაცს ყველაზე დიდ უბედურებას – ერთადერთი ვაჟის დაღუპვას ფრონტზე.

ბათუ ქარდუა არა მარტო მშობლის გამძაფრებული გრძნობით და ტრაგიკული ხვედრით, არამედ ბევრი სხვა რამითაც გვაგონებს ლეო ქიაჩელის პირველი რომანის გმირს ტარიელ გოლუას. რაც მთავარია, გვაგონებს თავისი მონუმენტურობით, ურყევი ნებისყოფით, ვაჟკაცური ხასიათით, გაუტეხელ სულით, ხალხური სიბრძნით და სიმტკიცით. ტარიელ გოლუასა და ბათუ ქარდუას სულიერი

ნათესაობა ეჭვს არ იწვევს, ორთავე ერთად კი თითქოს შორეულ ხევისბერებსაც გვაგონებენ ქართული კლასიკური მწერლობიდან.

ლეო ქიაჩელმა მთისკაცის სახის გასახსნელად რომანტიკულ ფერებსაც უხვად მიმართა და ამით კიდევ უფრო ზეასნია იგი, ამაღლებული შტრიხები შემატა მის ისედაც შთამაგონებელ პორტრეტს.

ლეო ქიაჩელი არა მარტო შესანიშნავი მხატვარი, თავდადებული საზოგადო მოღვაწეც იყო. სულ ორიოდე თვე დააკლდა 80 წლამდე. გარდაიცვალა 1963 წლის 23 დეკემბერს. სამგლოვიარო განცხადებაში ნათქვამი იყო: „ქართველმა ხალხმა დაჰკარგა თავისი გმირული ცხოვრების ჭეშმარიტი მხატვარი, დიდი რეალისტი, დიდი მოქალაქე და პატრიოტი“.

ასე იცნობდნენ, ასე აფასებდნენ მას. ამიტომაც მიაბარეს მისი ნეშტი მთაწმინდის მიწას.

ლეო ქიაჩელმა მართლაც დიდი გზა განვლო. მისი ამაგი ქართული მწერლობისა და ქართველი ხალხის წინაშე განუზომელია. ლეო ქიაჩელის შემოქმედება დღესაც არა მარტო ძვირფას განძად ჩანს, არამედ შთამაგონებელ მაგალითადაც. ამიტომაც, ეს ძვირფასი სახელი — ლეო ქიაჩელი — მარტო მისი საფლავის ქვაზე კი არ არის ამოტვიფრული, არამედ ქართული ლიტერატურის ისტორიაშიც.

1978 წელი

„ცისკრის“, „ნობათის“, „ლიტერატურული საქართველოს“ თითო-ორიოლა ყურნალი და გაზეთი, სადაც ჯემალ თოფურიძის მოთხრობებია დაბეჭდილი, თვეზე მეტია სანერ მაგიდაზე მიდევს, ვფიქრობდი დამენერა მათზე. ერთ საგაზეთო წერილში ქართული მწერლობის ხვალისდელ დღეზე საუბრის დროს ჯემალ თოფურიძის სახელიც ვახსენე, მისი მოთხრობებიც მოვიხსენიე. რომ შევხვდი, მის მუდამ სევდიან და თბილ თვალელებში სიხარულის ნათელი კრთომაც შევნიშნე. არ მომჩვენებია. რა დასამალი იყო! არადა, მაინც შერცხვა ამისი გამხელა. ისედაც გადაწყვეტილი მქონდა, მის პირველ მოთხრობებზე, სხვათა შორის კი არა, საგანგებოდ მეთქვა ჩემი სათქმელი, ამ დამორცხვებულმა და შენიღბულმა სიხარულმა კიდევ უფრო გამიძლიერა ნადილი.

იქვე, მაგიდაზე, სუფთა ქალღმერთი მედო, სადაც ჩაფიქრებული წერილის ჯერ მხოლოდ სათაური მენერა — „მწერლის პირველი მოთხრობები“. საჩქაროდ და გადაუდებელს არფერს ვხედავდი ამაში და ...ახლა უკვე ეს მოთხრობები ჯემალ თოფურიძისა პირველიცაა და უკანასკნელიც. ახალი აღარ დაინერება. ვინ იფიქრებდა, რომ ქუჩის გზის გადაჭრა საბოლოოდ გადაჭრიდა, განწყვეტდა მისი ცხოვრებისა და შემოქმედების გზას.

მართლაც, მისტიკური ეთქმის იმას, რომ ჯემალ თოფურიძემ „ცისკრის“ რედაქციაში ჯერ შეუმშრალი ხელნაწერი მიიტანა მოთხრობისა, რომლის გამირსაც თავისი ხასიათით, ბუნებით, ბიოგრაფიით ბევრით ჰგავდა ავტორი და რომლის ტრაგიკული ხვედრი თავად გაიზიარა სულ რაღაც ორიოდ დღის შემდეგ.

გალეშილი მძლოლის მსხვერპლი „თემური თოვლზე ეგდო და სისხლი იყო თოვლზე ...

ის გზაზე მოკვდა ვილაც უცნობის მხარზე თავმიდებული.

როგორ მცივა, — თქვა სიკვდილის წინ...

დედამიწას თეთრი და სისხლიანი პერანგი ეცვა“.

განსხვავება მხოლოდ ერთ უმნიშვნელო დეტალშია — წვიმიან დღეს დაიღუპა ამ მოთხრობის, „დიოსკურია ზღვაში ჩაძირული ქალაქია“, ავტორი. შემზარავი დამთხვევაა.

ახლა, როცა ბედისწერის განაჩენი აღსრულდა, ასე მეჩვენება, თითქოს განწირულის ხვედრით იყო დალდასმული ამ ახალგაზრდა, ჯეროცდაათწელს მიულწეველი კაცის მთელი იერიცადა ცხოვრებაც. სევდისა და ტკივილის თითქოს შესანიღბავად, სხვათათვის ამ მძიმე

გრძნობისა და განწყობილების დასაფარავად, მუდამ ბავშვური ღიმილი ეფინა სახეზე. თითქოს გრძნობდა საკუთარ დღემოკლებას და ჩქარობდა დაეხარჯა ის უსაზღვრო სიყვარული, რითიც იყო სავსე. თან, მამაკაცური ბუნების გამო, ამისი აშკარად გამოვლენისაც ერიდებოდა, მაგრამ უძირო, ნათელი თვალები და მოალერსე დაბალი ხმა უმელავნებდა გულისნადებს, ბოლომდე გაგრძნობინებდათ მის საოცარ კეთილშობილებას. სუსტი და უმწეო ჩანდა გარეგნულად. ძლიერი და ამაყი იყო თავისი სულითა და სიმართლით. ეს ყველაფერი კარგად იცინა მისმა ტოლმა მწერლებმა, ვისაც ასე თავგანწირვამდე ერთგულად მეგობრობდა. ეს ვიცით ჩვენც, ვინც მშობლიური სიყვარულით ვადევნებდით თვალს ამ დიდი იმედების ამღძვრელი ახალგაზრდა მწერლის ცხოვრებას. ამას მიხვდება ყოველი მკითხველი მისი მოთხრობებისა.

ჯემალ თოფურიძე მორიდებული იყო, ამიტომ გამოაქვეყნა სულ რამდენიმე მოთხრობა. მაგრამ ბოლომდე დაურიდებელი იყო თავის შემოქმედებაში, როცა ადამიანური ტკივილები სხვათა გულცივობის, გულღრძობის, გულბოროტების გამო ნათელი სულის მოურჩენელ, ღია ჭრილობებად ესახებოდა. ამით მიიქცია ყურადღება. ყოველი მისი მოთხრობა, მოყოლებული „ნუციკო ემხვარიდან“ „გამოუსწორებლამდე“ ბედნამუხბლევით ადამიანებისადმი თანაგრძნობით და სიყვარულით არის სავსე. სხვა თემა, სხვა საფიქრალი თითქმის არცა ჩანს ჯემალ თოფურიძის მცირე, მაგრამ დიდი ემოციური ძაბვით დამუხტულ შემოქმედებით მემკვიდრეობაში.

ადამიანურ ბედნიერებას ათასგვარი საფრთხე ჩასაფრებია, ასეა ცხოვრებაში და ასევეა ასახული მწერლობაშიც. ჯემალ თოფურიძის მოთხრობების გმირებსაც ზოგს ომი უნგრევს ცხოვრებას („ნუციკო ემხვარი“, „დაბადება“), ზოგს ბედისწერის ძალით კარს მომდგარი უბედურება („ლექსო“, „თედოს ოცნება“), ზოგსაც სხვათა ბოროტება, ადამიანის დაუნდობლობა („გოგია“, „დიოსკურია ზღვაში ჩაძირული ქალაქია“), ზოგს კი თითქოს უხილავი, მაგრამ მწერლის თვალისათვის მისანვდომი სულის სიუხეშე და სიცივე („მარტო“). ბოროტებაშიც არის მეტ-ნაკლებობა, თუმცა ჭეშმარიტად ჰუმანური მწერლობისათვის ადამიანის ყოველგვარი ტკივილი, რა მიზეზიც და მასშტაბიც არ უნდა ჰქონდეს მას, აუტანელია. ახალგაზრდა ავტორიც ამდაგვარად განიცდიდა ყოველ შეუმდგარ ადამიანურ ცხოვრებას. მისი დიდი და კეთილშობილური სული მარტო იმ სიყვარულში კი არ ჩანს, რაც გაუმელავნა უმართებულოდ დაჩაგრულ თავის გმირებს, არამედ

იმ სიძულვილშიც, რაც ასე დაუფარავად გამოხატა სხვათათვის უბედურების მომტანთა, ან თუნდაც სხვათა ნუხილისადმი ყრუთა მიმართ.

მართლაც მშვენიერია, ამაღლებულია ნუციკო ემხვარის ტრაგიკული სიყვარულის ისტორია. ამ ღვთაებრივი ქალისადმი, ვინც ასე უხმოდ და სუფთად ატარა ფრონტზე დაღუპული მეგობრისადმი თავისი დიდი და გაუნელებელი გრძნობა, ავტორისეული სიყვარული გადამდებია. მკითხველსაც ხიბლავს და ამასთანავე დიდი ნუხილით აესებს ერთგულების ეს დიდებული მსხვერპლი. თითქოს ადამიანური ღირსების ამგვარი წარმოჩინებით და ამ განწყობილებით უნდა დამთავრდეს ეს მოთხრობა, მაგრამ ახლა სხვაგვარ ტკივილს ინვესტ ჩვენში ის ფარისევლობა, რისი მონამენიც ფინალში ვხვდებით. ნუციკო ემხვარის ლამაზი სული ყველასათვის სულაც არ ყოფილა ასე იოლად დასანახი. ავტორმა ეს თუნდაც ერთი, თითქოს უნებლიეთ შემჩნეული დეტალით გვაგრძნობინა: „ღმერთო, მაპატიე, თქვა ქალმა და სრულიად მშრალი თვალი ცხვირსახოცით მაინც მოინმინდა“.

ნუციკო ემხვარის საფლავეზე თითქოს თანაგრძნობით ნათქვამი ეს ფრაზაც და ამას მოყოლებული თეატრალური უესტიცი, ერთი შეხედვით, დიდ მკრეხელობად არ უნდა ჩანდეს, მაგრამ მწერალმა ისეთ დროს და იმდაგვარად მიგვაქცევინა მასზე ყურადღება, რომ ამ უცრემლო და უგულო ქალისადმი თავისი გულისწყრომის თანაზიარი გაგვხადა.

როცა ამასაც კი არ აპატიებს (ან მართლაც, რა საპატიებელია) მწერალი თავის პერსონაჟს, ცხადია მისი დაუნდობლობა, ვთქვათ, იმდაგვარი გმირებისადმი, აშკარად ბოროტების მოციქულნი რომ არიან და ხელის აუკანკალებლად დაანგრევენ იმ მარტივ, თუმცა დიდ ბედნიერებას, რომელიც ერთი უბრალო მძღოლის ოჯახში სუფევდა და ზოგჯერ თუნდაც უხემ გამოხატულებაშიც კი სჭვიოდა („გოგია“).

ჯემალ თოფურუდის მოთხრობებში ასე მძაფრად, გულწრფელად, დაუფარავად გადმოღვრილი სიყვარულიცა და სიძულვილიც მაინცდამაინც მოულოდნელი, გასაკვირი არ უნდა იყოს. ახალგაზრდული სული სწორედ ამგვარ უშუალო, უკომპრომისო ნაწარმოებებში უნდა გამოხატულიყო. მოულოდნელი და გასაკვირი ის ოსტატობაა, რაც თითქოს ნაადრევი იყო ამ ჯერ სულ ახალგაზრდა, პირველი მოთხრობების ავტორისათვის. ისეთი მოთხრობაც კი, სადაც ნაკლებად შეიმჩნევა მხატვრული მიგნება და თითქოს ხასიათებიც, სიტუაციებიც, განწყობილებაც ნაცნობია (მაგალითად, „დაბადება“) ინტერესით იკითხება იმის წყალობით,

რომ ავტორი ამკარად კარგი მთხრობელია, იცის როგორ ააგოს მხატვრული ნაწარმოები, რანაირად შეიტანოს მასში კოლორიტი, რა შტრიხებით გააცოცხლოს გმირები, რათა ახლებურად და ახალი ძალით განგვაცდევინოს სათქმელი. მაგრამ ჯემალ თოფურიდის შემოქმედებით მემკვიდრეობაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა იმ ნაწარმოებებს ენიჭება, სადაც მწერლის ოსტატობა ახალი მასალის, ახალი სათქმელის, ახალი ხასიათების დამუშავებაში და გამოძერწვაში მულანდება. ამგვარ მოთხრობათა რიგს შეადგენს „ნუციკო ემხვარი“, „ლექსო“, „კაცი“, „მარტო“, „გოგია“. „დიოსკურია ზღვაში ჩაძირული ქალაქია“, იქნებ სხვაც.

ჯემალ თოფურიდის მოთხრობების კეთილშობილი, ნათელი სულის გმირები მეტწილად უცნაური ადამიანები არიან. უცნაურნი არიან არა მხოლოდ იმიტომ, რომ თავიანთი სისპეტაკით და დიდი გულით გამოირჩევიან ირგვლივ მყოფთა შორის, ან უჩვეულო ბედისანი არიან, არმედ იმიტაც, რომ რაღაც განსაკუთრებული ცხოვრებით ცხოვრობენ, ხშირად თითქოს მარტივ და უხემ პიროვნებებადაც კი ჩანან სხვათათვის და მხოლოდ მწერლის თვალით დანახულნი წარმოგვიდგებიან მთელი თავისი სულის სიფაქიზით, განცდის სირთულით, სინრფელით, ტრაგიკული მშვენიერებით. ასეთია ნუციკო ემხვარი. ასეთივეა ლექსო ამავე სახელწოდების მოთხრობიდან, ვისი გულიც ახალგაზრდა ცოლის სიკვდილს ჯერ არსმენილი ვარამით აუვისია, მაგრამ უბედურებით გაოგნებულს ვერ გამოუხატავს თავისი განცდები. აკი ამიტომ გაიგონებს კიდეც საფლავთან ვილაცის ნათქვამს: „დახეთ, ქალო, მარწყვივით გოგოს მიწაში დებს და ვითომც აქ არაფერიო“. ამას მწერლის უაღრესად დაკვირვებელი, ფსიქოლოგიურად ზუსტი კომენტარი ერთვის: ეს „რო გაიგონა, უფრო გაბრაზდა თავის თავზე და რატომღაც თამროზეც“, გარდაცვლილ მეუღლეზე. ლექსოს არ შეუძლია ძალად მოიძინოს გამშრალი ცრემლი, ან მშრალი თვალეები ყასიდად, სხვის დასანახად მოიწმინდოს, ამიტომაც ჩანს უცნაურ კაცად, თორემ მისი ჩვეულებრივი და ადამიანური განცდის მონამენი ღამით გავხდებით, როცა მარტო დარჩენილი დაჭრილი ხარივით ბლავის.

ასევე მშვენივრადაა დაწერილი მოთხრობა „კაცი“, სადაც მწერალმა ფსიქოლოგიური სიმართლით და მხატვრულად საინტერესოდ მოგვითხრო პატარა დათუნას დაკაცების ისტორია. დათუნამ უკაცოდ დარჩენილ ოჯახში მომხვედურ შუქრიას, კარი რომ შეუნგრია ღამე დედამისს, თოფი დაახალა, სოფლელებში ამან კმაყოფილი ქილიკი გამოიწვია, დედამისში კი სიამაყის გრძნობა

— „ჩემი პატრონიო“, — ჩუმად თქვა და მამამისის ნაქონი ძველი, გახეხილი ტყავის ქურქი ჩააცვა დილით. ნაადრევად დაკაცებულ დათუნას მაინც ბავშვის ბუნება აქვს, აბა, ამას სად გაექცევა და ტყავის ქურქში ჩაფლული აქეთ-იქით აპარებს თვალს, სოფლელები თუ მხედავენო.

სულის შემძვრელია ჯემალ თოფურიძის მოთხრობა „მარტო“. აქ, ამ არცთუ ვრცელ მოთხრობაში, ადამიანური ტრაგიზმის ისეთი სიღრმეებია მიკვლეული და დიდი ტკივილით გახსნილი, თითქოს მიუკერძოებელი, ნამდვილად კი გულწრფელი თანაგრძნობის ცრემლით სავსე თვალთ ისეა დანახული გმირის მარტოსულობა, მისი ზნეობრივი დაცემაც და ამისი გამომწვევი მოტივებიც, რომ სიტყვის გამოცდილ ოსტატსაც კი შეშურდებოდა. მოთხრობის გალოთებული გმირი, მიუხედავად იმისა, რომ მწერალი არ ერიდება მისი ყოფის შემადრწუნებელ დეტალებს, სულიერად და ზნეობრივად მაინც ბევრად უფრო მაღლა დგას არა მარტო არყის გამყიდველ გრიშაზე (ვისაც სრული უფლება აქვს მწარე ირონიით ჰკითხოს — „გრიშა, დედა უფრო გიყვარს თუ ფული“), ან არა მარტო მსუქან და გამხდარ კაცებზე, სამადლოდ რომ ასმევენ ლუდსა და არაყს, თან კი მთელ თავის სულიერ დაკნინებას ამჟღავნებენ ამ დროს, არა მარტო გზად შემოხვედრილ სტუდენტობის დროის ნაცნობზე, ადრინდელის ინერციით რომ ელაქუცება ერთ დროს უნიჭიერეს ახალგაზრდას, არამედ მაღლა დგას თავის ყოფილ მეგობრებზეც და საყვარელ ქალზეც, რომლებმაც დიდი ხანია მიატოვეს, ახლა კი საავადმყოფოში მზრუნველად დასდგომიან თავს. „რალა დროს...“, „რად მოდიოდი...“. ეს გაუმხელელი საყვედურები თან მიაქვს ამ ტანჯულ ადამიანს, ვისაც ბოლომდე არავინ აღმოაჩნდა გვერდით და მარტოსულად მიდის ამ ქვეყნიდან.

მოტივი მარტოსულობისა ჯემალ თოფურიძის უკანასკნელ მოთხრობაშიც „დიოსკურია ზღვაში ჩაძირული ქალაქი“ მწუხარე, გულისმომკვლელ ჰანგად ჟღერს. აქაც გადმოდის ერთ-ერთ მომხიბლავ პერსონაჟად „მარტოს“ გმირის ორეული, მთელი მისი ტრაგიზმით.

აქ სხვათა ადამიანური უიღბლობის, ან სულაც გულცივობის, ზნედაცემულობის მსხვერპლნი უკვე სხვებიც, უდანაშაულონიც არიან, პირველ რიგში კი, თემური. ეს ნათელი პიროვნება, სანთელივით სუფთა და სპეტაკი, მორწმუნესავით სავსე სათნოებითა და სიყვარულით, ვისაც საკუთარი ცხოვრებაც დანგრევია სხვათა ბოროტების გამო, მაინც მხოლოდ მოყვასზე ფიქრობს და ზრუნავს.

ამ სხვათათვის ფორიაქშიც ილუპება როგორც წმინდა, უმანკო მსხვერპლი.

მართლაც, რაღაც მისტიკურია იმაში, რომ ამ უკანასკნელ მოთხრობაში ბევრწილად ბიოგრაფიული მომენტები შეიტანა ჯემალ თოფურიძემ, თემურის სახით გაგვეხსნა, გაგვენდო და საკუთარი აღსასრულიც იწინასწარმეტყველა.

ჯემალ თოფურიძემ მისი გმირის — თემურის მსგავსად ცოტა იცხოვრა ამ ქვეყანაზე, მაგრამ იცხოვრა კაცურად, ნამუსიანად, სუფთად, იცხოვრა იმისთვის რომ სიყვარული და სიტბო ეფრქვია ირგვლივ. მან უდროოდ განწყვეტილი ხმით მაინც მოახერხა თავისი სათქმელი ეთქვა ჩვენთვის. 70-იან წლებში ქართულ მწერლობაში მოსული თაობის გაგება და დაფასება შეუძლებელი იქნება ჯემალ თოფურიძის შემოქმედების გარეშე. კვალი მისი მოკლეა, მაგრამ ღრმა და მნიშვნელოვანი.

1978 წელი

„მოხსუცდეთ, მაგრამ მოჰკადეთ მგონებად“...

ძნელია ირაკლი აბაშიძის პოეზიაზე საუბარი, მით უფრო ორიოდ სიტყვით რაიმე არსებობის თქმა. ძნელია იმიტომ, რომ მასზე უამრავი რამ დანერვილა და თქმულა, თანაც ისე, როგორც ეს ამ ღრმად ეროვნულ და მშვენიერ პოეტურ სამყაროს ეკადრება. ძნელია იმიტომაც, რომ ირაკლი აბაშიძის საუკეთესო ლექსები ჩვენი ცხოვრების კეთილ თანამდევად, ჩვენი სულის ნაწილად ქცეულა, აქ დასადგურებულა და ასე შიგნიდან გვატობობს, გვიღვივებს ყველა მაღალ და ადმიანურ მამულიშვილურ გრძნობას.

ირაკლი აბაშიძეს ცხოვრების 70 წელი შეუსრულდა. ოცი წლის ჭაბუკისათვის იქნებ ეს უსაშველოდ გრძელ გზად ჩანდეს, ასაკოვანმა ხალხმა კი კარგად ვიცით, რომ, თავად პოეტის თქმისა არ იყოს, ეს „წუთიც არის და საუკუნეც“. ეს უკვე შუა აღმართს გადაბიჯებაა, როცა უკან არის ჩამოტოვებული ჭაბუკური იმედებიც და შუა ხნის ეჭვებიც, როცა შეუმცდარად ხედავ განვლილ მანძილსაც და იმასაც ცხადად გრძნობ, გაგეხსნა თუ არა მეორე სუნთქვა, მხნედ რომ გატარებს ცხოვრების გრძელ გზაზე. ახლა ეჭვიმუტანელია, რომ თუ მისი ერთი ცნობილი, ცხოვრების შუა გზაზე დანერვილი ეჭვებით სავსე ლექსის მიხედვით ვიმსჯელებთ, მის სტრიქონს არამც თუ დააკლდა ჟღერა და ხმოვანება, არამედ სწორედაც მოემატა, სიტყვას დაეტყო აზრის მეტობა, სიღარბაისლის დალი, მაგრამ შეინარჩუნა ფერი მაისის, სურნელი მინდვრის, სილბო ნამიან ლორთქო ბალახის, ფრენა არწივის და სიღრმე კი ნაპრალისა. სწორედ ამან აქცია მისი ლექსი ქართული პოეზიის მშვენიებად.

*მხოლოდ ეს აზრი
გვექონდეს ოცნებად
მოვხსუცდეთ,
მაგრამ მოვეკედეთ მგონებად,—*

გაგვენდობა პოეტი. ამისი ბედი მხოლოდ აკაკის, მხოლოდ გოეთეს, „მაღალ ვაჟკაცებს, მაღალ პოეტებს“ როდი ხვდათ წილად. ამგვარი ბედი უღიმის თავად ირაკლი აბაშიძესაც, ვისი პოეტური ენერჯიაც დღესაც ასე ღონივრად იღვრება.

ახლა, ამ გადასახედიდან ამკარაა, რომ ირაკლი აბაშიძე გაუტოლდა თავის უფროს და უსაყვარლეს ძმებს, ვისი სახელებიც ყოველ ქართველში ცოცხლობს, ვინც პირველებმა დააგუგუნეს ეროვნული

პოეზიის განახლების ზარი მეოცე საუკუნეში. მათთან არის, მათ გვერდით თავისი შემოქმედების ძალითა და მნიშვნელოვანებით. ამასთან ერთად, მისი პოეზია ორგანულად უკავშირდება უმრწამსი ძმების, თანამოკალმეების შემოქმედებას და ასე იქცევა ერთ მშვენიერ, საიმედო ხიდად წინა და მომდევნო თაობებს შორის.

ირაკლი აბაშიძის პოეზიის ხატოვანებისა და მნიშვნელობის შესაგრძნებად ხშირად მიუმართავთ თვალი პატიოსნისთვის თუ სხვა ლამაზი და ძვირფასი საგნებისათვის. იქნებ უფრო უხეში, მაგრამ ზუსტი იყოს, თუ ვიტყვი, რომ იგი ერთი ღონიერი მალაა ქართული პოეზიის ხერხემალი.

*ვინ რას დამყვედრის
დღეც არ გასულა
მე არ მეცოცხლოს
ქვეყნის ხმაურით;
მე გულში მედო
მთელ საგანძურად
ხმა მინიური, ხმა აქაური.
მაგრამ მსურს მოვკვდე,
როგორც მთის კაცი
და სამარის წინ
ვთქვა გატეხილად:
რომ ზოგჯერ
ჩემთვის გახსნილ ცისკარში
მე მსურდა ღმერთიც, ღმერთიც მეხილა.*

მშვენიერია. მშვენიერია არა მარტო თავისი პოეტური ფორმით, არამედ აღმსარებლობითი გულწრფელობითაც და სიმართლითაც. ირაკლი აბაშიძე მართლაც ცხოვრების ყოველ ზვირთში ერია, ზოგჯერ მღვრიეშიც, რადგან საწუთროს მდინარება მუდამ წყაროს თვალივით ანკარა როდია. პოეტის ბიოგრაფია განუყოფელია მისი ხალხის ცხოვრებისაგან. მისი პოეზია სავსეა 30-იანი წლების აღმშენებლობითი პათოსითაც და სამამულო ომის შურისძიების რისხვითაც, მშვიდობიანი ცის სილაყვარდითაც და კანის სულის აღზევებით დატოვებული გაუყურებელი ტკივილებითაც, მღრღნელი ეჭვებითაც და იმედიანი ხილვებითაც. პოეტი დღესაც ჭაბუკური სიხალისით, სიმხნევით მიელტვის დროისმიერი სივრცეების და აღმართების დაძლევას. იმ ქარებით იყო და არის გაჟღენთილი, სულს სიკვდილამდე რომ ანიოკებს. მან პირნათლად მოიხადა მწერლის

უპირველესი ვალი, ვალი საკუთარი დროისა და მშობლიური ხალხის წინაშე.

იგი ბედნიერია იმითაც, რომ აუხდა ოცნება და გახსნილ ცისკარში ღმერთიც იხილა. ეს მოხდა მაშინ, როცა რუსთველს მიეახლა.

თუმცა, ეს ცოტა უფრო ადრე დაიწყო. 50-იანი წლების განახლების ტალღამ თავისუფალი სტიქიის მაცოცხლებელი სული ირაკლი აბაშიძის პოეზიასაც ძლიერად შთაბერა. აქამდე გარე სამყაროს მზირალი და ბევრწილად ამით შთაგონებული, ამიტომაც ხშირად ზედაპირული შთაბეჭდილებებით გატაცებული პოეტი, ახლა საკუთარ სულს ჩაუღრმავდა, აქეთ მიაპყრო გულისყური და საოცარი ხილვები გადაეშალა. ასე დაედო სათავე ირაკლი აბაშიძის ფილოსოფიურ ლირიკას, რამაც არამარტო მისი პოეტური სამყარო გააღრმავა და გაამრავალფეროვნა, არმედ თანამედროვე ქართულ პოეზიას გაუჭრა მდინარების ახალი კალაპოტი. ლექსების ციკლი საერთო სათაურით „მიახლოება“ ამ განახლების პირველი მაუნყებელი იყო, საიდანაც რუსთაველის ნაკვალევამდე მანძილი აღარც შორი ჩანს და აღარც მოულოდნელი.

თავის გენიალურ წინაპარში იხილა ირაკლი აბაშიძემ საოცნებო ღმერთი, დაუწოქა და თავყვანი სცა. ამიტომ არის ეს ციკლი ლოცვის დარად ღალადისით დანერილი. ორი პოეტის სული აქ ისე შეეხმიანა ერთმანეთს, რომ საერთოა მათი ვედრება და ხმების გამოცალკეება თითქოს აღარც ხერხდება. ირაკლი აბაშიძის შემოქმედებას არც ადრე აკლდა სამშობლოს გულის ფეთქვა, მაგრამ მისი ციკლი „რუსთაველის ნაკვალევზე“, განსაკუთრებით კი მეორე ნაწილი „პალესტინა, პალესტინა“ ქართული ფილოსოფიური და პატრიოტული ლირიკის ერთ-ერთი საუკეთესო ფურცელია, საერთოდაც, ეროვნული პოეზიის მშვენიერებაა, ხოლო რამდენიმე ლექსი „ხმა ჯვრის მონასტრის გალავანთან“, „ხმა ზეთის ხილის ბაღში“, „ხმა კატამონთან“, „ხმა გოლგოთასთან“ პოეტური მარგალიტების რიგს განეკუთვნება.

ამგვარი ლექსების ავტორი პოეტი ჭეშმარიტად ბედნიერია. ირაკლი აბაშიძე ბედნიერია იმითაც, რომ მისმა მშობლიურმა ერმა დიდად დაუფასა ნიჭიცა და ამაგიც, საყოველთაო და წრფელი სიყვარული გამოუცხადა მას.

1979 წელი

მე ბედნიერად ვრაცხ ჩემს თავს, რომ მეოცე საუკუნის დიდ ქართველ მწერლებს შევესწარი და მათთან ერთად, მათ გვერდით თუ შორიანხლო გავატარე ერთი-ორი ათეული წელი; ბედნიერად ვრაცხ, მიუხედავად იმისა, რომ მათთან განშორება ამის გამო კიდევ უფრო მძიმე, მტკივნეული იყო.

ახლა კიდევ ერთი უკანასკნელი მოპიკანთაგანი გამოეცალა ამ არა მარტო ამაგდარ, არამედ ბრწყინვალე თაობას. დემნა შენგელაიამაც, თავის ადრე წასულ დიდ თანამოძმეებთან ერთად, ერის ხსოვნაში გადაინაცვლა.

ახლობელი, საყვარელი ადამიანების სიკვდილზე ფიქრს მუდამ გავუზრბივართ, არ გვინდა ვირწმუნოთ, რომ აღსასრული მათთვისაც გარდუვალაია. იშვიათად, მაგრამ არიან პიროვნებები, რომლებთანაც მართლაც შეუთავსებელია სიტყვა „სიკვდილი“. გიორგი ლეონიძის გარდაცვალება ჩემთვის თავზარდამცემი იმითაც შეიქნა, რომ არასოდეს მიფიქრია ამაზე და აღსრულების შემდეგაც კი დაუჯერებელი იყო ეს. დაუჯერებელი მარტო ის კი არ იყო, რომ გოგლას ახალი ლექსი აღარ დაინერებოდა, არამედ ისიც, რომ მის ბუბუნა ხმას ველარ გავიგონებდით, ვერც მის ფორიაქს შევესწრებოდით, ველარ დავინახავდით შემოხვედრილს, გულმკერდწამოწეული სიარული რომ უყვარდა.

ასევე არასოდეს მომსვლია ფიქრად, რომ დადგებოდა დრო, როცა ველარ მოვისმენდით ბატონ დემნას საუბარს, მუდამ საინტერესოს, ხშირად ბრძნულს, არცთუ იშვიათად – გამკილავს. მისი გმირის, ბათასავით ენაწყლიანი კაცი იყო, ენაკვიმატიც. არასოდეს დაგზარდებოდა რჩევას, დარიგებას, უბრალოდ მასლაათს, მაგრამ არც არასოდეს არაფერს შეგარჩენდა და გაჰატიებდა, არაფერს წაუყრუებდა ყურს. უებრო და ტკბილი მოსაუბრე იყო, მაგრამ პირცეცხლიანიც, როცა საქმე მისი მშობლიური ერისა და კულტურის ინტერესებს ეხებოდა. აქ თუნდაც უნებლიე შეცდომაც კი მის რისხვას ინვევდა.

ამ რამდენიმე წლის წინ მწერალთა კავშირში თავყრილობა იყო. დარბაზში ადგილს ვერ იპოვიდით, სალონს მივაშურე და აღარც იქ იყო ტევა. უეცრად ბატონმა დემნამ დამიძახა, სავარძელში იჯდა, ხმა გაეგო ჩემი და ეცნო. მიმიხმო და დამტუქსა, რატომ არ მომეახლეო. ცამდე მართალი იყო, მორჩილად ვუსმენდი და გრძელი საყვედურისთვისაც შევემზადე, რომ ამ დროს შორს,

შემოსასავლელიდან სერგო კლდიაშვილის ხმამალალი საერთო სალაში მოისმა. ბატონმა დემნამ ხელით მანიშნა გაიწიეო, თითქოს მე უშლიდი ამ უსინათლო კაცს მეგობრის დანახვას და მჭახედ გასძახა, მოდი სერგო, შე ბრუციანო, ჩემთან მოდიო. საკმაო ხმაური იდგა სალონში, მაგრამ ამის გაგონებაზე ყველა გაისუსა, თითქოს საშინელი უტაქტობის მონმენი გავხდით. ბატონმა სერგომ გამოიკვლია გზა, მიუახლოვდა დემნას და ამ ორმა თვალისჩინდაკარგულმა მოხუცმა ისეთი ხითხითი ატეხა საკუთარ „ბრუციანობაზე“, თვლებს არ დაუჯერებდა კაცი. ისეთი სიცოცხლით სავსენი და საყვარელნი, სხეულით სუსტნი და სულით ძლიერნი, მხენი იყვნენ იმ წუთს, რომ მუდამ თვალწინ მიდგას ეს საოცარი სცენა. ხანზე გამარჯვებულებიც საკმაოდ შემხვედრია, სიკვდილზე გამარჯვებულებიც მსმენია და მინახავს კიდევ, უფრო იშვიათი და ვაჟკაცური კი, როგორც ჩანს, უკურნებელ სნეულებაზე გამარჯვებაა, მით უფრო, როცა კაცს თვალისჩინი გაქვს დაკარგული.

კიდევ ერთხელ ვირწმუნე, უბრალოდ დავინახე, რომ სიცოცხლის ჟინი და ხალისი ბათას სწორედ ბატონი დემნას ხასიათიდან ჰქონდა გადადებული და გამჯდარი, ორთავეს კი ეროვნული, ქართველი კაცის გაუტეხელი ბუნებიდან. ამიტომაც წარმოუდგენელია მათი სიკვდილი. არც უწერიათ. მწერალიცა და მისი გმირიც ერთად იცოცხლებენ ერის ხსოვნაში.

როდესაც დემნა შენგელაია ლაპარაკობდა, პირადად გესაუბრებოდათ, თუ მწერალთა კავშირის ტრიბუნიდან, დიდხანს ისე მშვიდად ისმოდა მისი ხმა, თითქოს თავისთვის ჩურჩულებს, თავის თავს ესაუბრებო. მერე უეცრად აფეთქდებოდა, აღიგზნებოდა, ცეცხლს დააფრქვევდა და გიკვირდათ, ნუთუ ეს ის კაცია, სულ ცოტა ხნის წინ ასე დინჯად რომ გვესაუბრებოდაო. ეს, ჩემი აზრით, დემნა შენგელაიას ორატორული ხერხი კი არა, მისი ხასიათის თვისება იყო, რაც ერთნაირად მუქავნდებოდა პირადსა თუ შემოქმედებით ცხოვრებაში.

ალბათ, ასევე ქმნიდა ბატონი დემნა ახალ ნაწარმოებებს. იგი მაშინაც დიდხანს ესაუბრებოდა თავის თავს, ჩუმად ინვოდა და როდესაც მოუმნიფდებოდა აზრი, ერთბაშად აფეთქდებოდა, ნიაღვარივით მოასკდებოდა სათქმელი. ჩვენც მოლოდინით თითქოს დაღლილი მისი მკითხველები, თითქმის ყოველთვის მნიშვნელოვანი ნაწარმოების დაბადების მონმენი ვხდებოდით.

ასეთი შემოქმედებითი წვითა და აფეთქებით დაინერა დემნა შენგელაიას საუკეთესო მოთხრობები და ნოველები, მისი

წარუვალი „სანავარდო“, „ბათა ქექია“, „განძი“... ალბათ, ხასიათის ეს თავისებურება განსაზღვრავს დემნა შენგელაიას თხრობის სტილსაც — უშუალოს, ლაღსა და დახვეწილს, ღრმასა და ენერგიულს, სავსეს ფსიქოლოგიური წვდომით, ადამიანური სიყვარულითა და თანაგძნობით, თავისუფალს არათუ ზედმეტი მხატვრული სახისა და პასაჟისაგან, ზედმეტი ფრაზისგანაც კი.

დემნა შენგელაია ოციან წლებში მოვიდა ქართულ მწერლობაში და პირველივე რომანით — „სანავარდო“ — ერთბაშად დაიმკვიდრა ჭეშმარიტი პროზაიკოსის სახელი. მას შემდეგ დაუცხრომელი ენერგიითა და ელვარე ნიჭით ემსახურა ამ დიდ ეროვნულ საქმეს. თუმცა ოციან წლებში დეკადენტურ მოდას აყოლილნი პროზის, პირველ რიგში კი რომანის კვდომის აუცილებლობას ქადაგებდნენ, სწორედ იმ ხანებში შეიქმნა პირველი მნიშვნელოვანი რომანები, რომელთა შორის ერთ-ერთი საუკეთესოა „სანავარდო“. ეს არის მაღალი ოსტატობით დაწერილი ნაწარმოები, სადაც გახსნილია ფეოდალური არისტოკრატიის გადაგვარებისა და განადგურების ისტორიული და ბიოლოგიური გარდუვალობა. შემადრწუნებელია ბედი თავად ჭილაძეთა უკანასკნელი შთამომავლების — ბონდოსა და ყარამანისა, რომელნიც წინაპრების უკურნებელი სენით შეპყრობილნი ამთავრებენ თავისი გვარის არსებობას. ეს სოციალურად თუ ისტორიულად მართალი პრობლემა მწერალმა სუფთა რეალისტურ პლანში კი არ გადაწყვიტა, არამედ დატვირთა ავადმყოფური და მისტიკური ზმანებებით, რამაც კიდევ უფრო გაამძაფრა ყარამან ჭილაძის ოდესღაც ძლიერი ფეოდალური ოჯახის განწირულების განცდის და სიკვდილისწინა ტანჯვის შეგრძნება.

ამის შემდეგ დაწერა დემნა შენგელაიამ რომანი „თბილისი“, მოთხრობები „გურამ ბარამანდია“, „თებერვალი“, „პორტი“ და სხვა, მაგრამ „სანავარდოს“ შემდგომ მწერლის შემოქმედებითი ნიჭი ყველაზე ძლიერად გამოიქვლიდა „ბათა ქექიაში“ — ქართული ლიტერატურის ერთ-ერთ კლასიკურ ნაწარმოებში.

ამ რომანში მწერალმა ქართული ცხოვრების ფართო ისტორიული პანორამა მოგვცა და მას მეტად საინტერესო კომპოზიცია გამოუნახა. სიბერის ჟამს კერძისთან მიმჯდარი მოხუცი მეპორნე იკონებს თავისი ცხოვრების გზას, ნანახსა და განცდილს. ამ ხერხით მწერალი მოგვითხრობს თითქმის ნახევარსაუკუნოვან ისტორიას, რომლის მანძილზეც ბათა ქექია ბევრი დრამატული მოვლენისა

თუ ამბის შემსწრე და მონაწილე ყოფილა. ქართველი გლეხის მძიმე ყოფა ამ ტრაგიკულად მძაფრ სიტუაციებშია წარმოსახული, მაგრამ მისი გაუტყეხელი გული და მტკიცე ხასიათიცაა გამოკვეთილი. ბათა ქექია თავის ნაღვლიან ისტორიას იუმორით მოგვითხრობს. ამით კიდევ უფრო ნათლად ჩანს მისი ძლიერი ხასიათი, სიცოცხლის დაუმრეტელი სიყვარული, თავისუფლებისმოყვარე და ამაყი სული. სწორედ ამ თვისებებმა გადაატანინა ბათას მრავალი განსაცდელი. ეს რომანი ქართული ყოფისა და ქართული სულის შესანიშნავი მაღალმხატვრული გამოხატულებაა.

მეორე მსოფლიო ომის დაწყებამდე, დემნა შენგელაიამ რამდენიმე მოთხრობა და ორი რომანი, „ირმის ნახტომი“ და „შთაგონება“, გამოაქვეყნა. თუმცა „ბათა ქექიას“ ბრწყინვალეობამ ეს რომანები ერთგვარად დაჩრდილა, თავისთავად ისინი უთუოდ საინტერესო ნაწარმოებებია. „ირმის ნახტომში“ ძველი ქალაქური ყოფა თბილად და კოლორიტულად წარმოსახული, „შთაგონება“ მოგვითხრობს ქართველი მუშებისა და ინტელიგენციის შემოქმედებით სავსე ცხოვრებაზე.

ომის თემა ახლაც ძლიერად იზიდავს ქართველ მწერლებს დიდი დრამატიზმითა და, რაც მთავარია, იმ უტყეხი სულის სიდიადით, რაც ხალხმა ამ ომში გამოამყლავნა. დემნა შენგელაიამ ქართველ მწერალთა შორის ერთ-ერთმა პირველმა უძღვნა საბრძოლო ცხოვრებას რომანი — „წითელი ყაყაჩო“. რომანში გამოჩნდა დემნა შენგელაიას როგორც ლირიკული პროზის ოსტატის ნიჭი. რომანი არ არის ვრცელი, პანორამული ეპიური ტილო. მწერალმა მთელი ყურადღება ადამიანების სულიერი სიძლიერის გახსნაზე გადაიტანა. აქ მკითხველი ვერ ნახავს ბატალურ სცენებს, მნიშვნელოვან საბრძოლო ეპიზოდებს, რადგან გმირთა ცხოვრება ძირითადად ჰოსპიტალში მიმდინარეობს, მაგრამ ეს სულაც არ უშლის ხელს მწერალს თავისი ჩანაფიქრი განახორციელოს და პატრიოტული სულისკვეთება მთელი სიძლიერით გაგვიხსნას. მწერალს კონტრასტი მშვიდობიან ცხოვრებასა და ომის მრისხანე დღეებს შორის ეფექტურად აქვს გადმოცემული. ამით თავიდანვე ემოციურად დაბავს მკითხველს. წითელი ყაყაჩო ამ რომანში მშვიდობისა და სიცოცხლის სიმბოლოდაა გამოყენებული.

50-60-იან წლებში ქართულ ლიტერატურას აშკარად დაეტყო ეთიკური პრობლემატიკით გატაცება. თანამედროვე ადმიანის მორალურ-ეთიკური სახის რკვევას არა ერთი მხატვრული ნაწარმოები მიეძღვნა. მათ შორის, ამ პრობლემის მხატვრული გადაწყვეტით გამოირჩევა დემნა შენგელაიას „განძი“. შეიძლება თავდაპირველად ერთგვარი დაქტება გამოიწვიოს იმ გარემოებამ, რომ ამ მოთხრობას თითქოს ხელოვნური ან, უფრო სწორად, იშვიათი და უცნაური შემთხვევა უდევს საფუძვლად, კერძოდ ის, რომ საულია, ერთი გამრჯე გლეხი, განძს იპოვის ყანაში მუშაობის დროს. მაგრამ ასეთი ხასიათის ნაწარმოებში მთავარი განცდის სიმართლეა და არა ფაქტის. ამ თვალსაზრისით კი „განძი“ უაღრესად მართალი ნაწარმოებია.

„განძი“ უთუოდ გაახსენებს მკითხველს სტიინბეკის ცნობილ მოთხრობას „მარგალიტს“. ამ ორი ნაწარმოების შედარება თვალნათლივსა ხდის ორი სამყაროს განსხვავებული ცხოვრების წესს, ადამიანთა განსხვავებულ განცდებსა და ეთიკურ საფუძვლებს. სტიინბეკის მოთხრობაში ღარიბ-ღატაკი მარგალიტის მაძიებლისათვის ძვირფასი განძის პოვნა ტრაგიკული შეიქნა, რადგან იგი მონის მდგომარეობაშია ჩაყენებული. მისი პროტესტი საბედისწერო აღმოჩნდა. ეს მოთხრობა სოციალური უსამართლობის წინააღმდეგ არის მიმართული. დემნა შენგელაიას მოთხრობის გმირი კი სხვა სოციალურ გარემოში ცხოვრობს და მისთვის განძის პოვნა მხოლოდ საკუთარი ბუნების ღალატის, ეთიკური საფუძვლების რღვევის გამო ხდება ტრაგიკული. მოთხრობის ფინალი მძაფრად განგვაცდევინებს იმას, თუ რამდენად მიუტყევებელია ადამიანისათვის ზნეობრივი საყრდენების ღალატი. დემნა შენგელაია უაღრესად ამძაფრებს თავისი გმირების განცდებს, თვითონაც სასტიკ მსაჯულად ევლინება მათ, მაგრამ ამას აკეთებს ერთადერთი განზრახვით — მოთხრობის მიზანდასახულება ემოციურად დაძაბული, ძლიერი და შთამბეჭდავი იყოს.

მწერალი არა მარტო დიდი აზრების ან გრძნობების მხატვრული გამოხატვის ოსტატი უნდა იყოს, არმედ მშობლიური ენის დაუღალავი მოამაგეც და მესაიდუმლეც. ენის სიმდიდრე ან სიღარიბე ყველაზე თვალნათლივ მწერლის შემოქმედებაში ჩანს და ვერავითარი თანამედროვეობის გრძნობა ვერ გაამართლებს მას, ვინც განზრახ ან უნებლიეთ ამარტივებს და აღარიბებს მშობელი ხალხის ამ უპირველეს საგანძურს.

დემნა შენგელაიას მხატვრულ თუ ესეისტურ ნაწარმოებებში, ნარკვევებში მწერლობისა და ფოლკლორის პრობლემებზე იგრძნობთ და დაინახავთ ძარღვიან, ამოუწურავ ქართულ ენას მთელი თავისი სიღარბაისლით, სიმდიდრით, სილამაზით. სიტყვის საოცარი გრძნობა, შემოქმედებითად გამოყენება, მისი ბუნების ღრმა ცოდნა უფრო მეტად მნიშვნელოვანსა ხდის დემნა შენგელაიას ნაწარმოებებს. ამდენად მისი შემოქმედება ახალი თაობების მწერლებისათვის სანიმუშო და მისაბაძია.

დემნა შენგელაიას ნაწარმოებები — ესაა ქართულ ფოლკლორზე და ეროვნულ ლიტერატურაზე, და კიდევ მსოფლიო კლასიკურ საგანძურზე დამყნელი და დაფუძნებული უაღრესად ორიგინალური შემოქმედება. მწერალს თანამედროვეობის სული არასოდეს შეუზღუდავს ვინრო ჩარჩოებით. ამიტომაც, მისი ნაწარმოებები ერთდროულად უაღრესად ეროვნულიც არის და ზოგადსაკაცობრიოც.

კიდევ ერთი დიდი კაცი ნავეიდა. კიდევ ერთი დიდი სახელი შეემატა ქართული ლიტერატურის ისტორიას.

1980 წელი

აქ არჩილ სულაკაურზე, მის შემოქმედებაზე, დღემდე გამოვლილ გზასა და გამოცდილებაზე მექნება საუბარი და მსჯელობა. ამ ღრმა, მრავალფეროვან, მშვენიერ სამყაროსთან ჩემი დამოკიდებულება მინდა გაგანდოთ, ამ სხვათაგან განსხვავებულ და გამორჩეულ მხატვრულ სინამდვილეზე ჩემი აზრი მინდა მოგახსენოთ.

ახლა მკვლევარებს, უფრო კრიტიკოსებს „ნამდვილ მწერლებზე“ ნაკლებ როდი ანუხებთ თუ სათქმელი როგორ გამოთქვან, რა ორიგინალური ფორმა გამოუძებნონ. ეს, ალბათ, კარგია. არა, ნამდვილად კარგია, მიუხედავად იმისა, რომ ზოგჯერ (თუ ხშირად არა) აკვიატებულ სურვილად ჩანს და არა აზრის ორგანულ ყალიბად. მე უბრალოდ გეტყვით ჩემს სათქმელს. თუნდაც იმიტომ, რომ ასე უფრო მეხერხება. იმიტომაც, რომ არჩილ სულაკაურის მხატვრული სამყარო, ყველა სხვა სიკეთესთან ერთად, მიუხედავად მისი ღრმა შრეებისა, მეტაფორულობისა და სიმბოლურობისა, მაინც სადა და ელვარეა, როგორც ყველა ჭეშმარიტი თვალი პატიოსანი.

სამ ათეულ წელზე მეტი გავიდა მას შემდეგ, რაც არჩილ სულაკაური თავის შემოქმედებით თანამოძმეებთან ერთად შეუდგა მძიმესა და რჩეულთათვის დაუსრულებელ გზას, ეროვნული მწერლობა რომ ჰქვია. ამ ხნის მანძილზე იმდენი რამ შექმნა და შემატა ქართულ მწერლობას, ვერც ბედს დაემდურება და ვერც ამ წლებს. მთავარი მაინც ისაა, რომ მისი თითქმის ყოველი ახალი ნაწარმოები ახალი და მნიშვნელოვანი სიტყვა იყო და არის ქართულ მწერლობაში. გურამ ასათიანმა შენიშნა: „მოხდა ისე, რომ არჩილ სულაკაური ყოველთვის რამდენიმე ნაბიჯით უსწრებდა წინ ლიტერატურის განვითარებას“.

არჩილ სულაკაურის შემოქმედებისათვის ასე დამახასიათებელი სიახლე იმთავითვე აშკარა იყო, როცა ჭაბუკი მწერალი პირველ ლექსებს და პირველ მოთხრობებს აქვეყნებდა. არც დარჩენილა შეუმჩნეველი და აღუნიშნავი მისივ თაობის კრიტიკოსთაგან. მაგრამ დღესაც, ამ განვლილი ათწლეულების გადასახედიდან რომ კვლავ სიახლის გრძნობას გვიტოვებს, ეს მართლაც იშვიათი შემთხვევაა, უტყუარობის სანდო ნიშანია.

ყველას გვახსოვს პოლ ვალერის ცნობილი პარადოქსული ფრაზა: „არაფერი ისე სწრაფად არ ქრება, როგორც სიახლე“. მაგრამ ყველას როდი გვესმის ეს. მაშინ არც იქნებოდა ასე მოძალებული ყოველ დროში ფსევდონოვატორული, თვითმიზნური, ორიგინალმანიით აღბეჭდილი სიახლე, რაც მუდამ თან სდევს ცხოვრების განვი-

თარებას, მწერლობის განვითარებასაც. განსხვავება იმაშია, რომ ყოველი ჭეშმარიტი სიახლე ძველიდან, ტრადიციულიდან გამოდის და აღმოცენდება (მისი უარყოფის გზით მოხდება ეს, თუ — გაღრმავების), ფსევდონოვატორული კი ხელოვნურია, ძალდატანებითია, უწინაპროა და ამიტომ — უმემკვიდროც.

არჩილ სულაკაურის შემოქმედება, რომლის უპირველეს თვისებად სიახლეს მიიჩნევს ყველა, თავისი ფესვებით ორგანულად არის გამჯდარი, განტოტვილი იმ ნოყიერ, მასაზრდოებელ და მაცოცხლებელ ნიადაგში, რასაც ქართული მწერლობის ტრადიციები ჰქვია. ამიტომ არის იგი მუდამ მწვანე, გაუხუნარი.

სიახლეს, უწინარეს ყოვლისა, მწერლის თანამედროვე ცხოვრების ფეთქვა, მწერლის თანამედროვე ადამიანის სულის ფორიაქი განსაზღვრავს და მხოლოდ ამის შემდეგ — ფორმისეული ნოვაციები. ამიტომაც, მწერლობაში (ასე იყო, როგორც ჩანს, ყოველთვის) დღეს სწორედ ის მხატვრული ნაწარმოებები გვაღელვებს მეტად, სადაც ჩვენი დროის სულია გახსნილი, ტკივილი და სიხარულია გამოხატული, აზრი და გრძნობაა გადმოცემული.

არჩილ სულაკაურის შემოქმედება სწორედაც გვაღელვებს, ესაა მასში უმთავრესი. და ამის შემდეგ თუ გვაკვირვებს კიდევ, აქ საძრახისი უკვე არაფერია. მწერლობა და ხელოვნება უთუოდ ამ გრძნობასაც უნდა იწვევდეს ჩვენში, რადგან ყოველი მხატვრული ნიჭი ერთდროულად გასაგებიცაა და საკვირველიც. აი, ამგვარი ჭეშმარიტი სიახლითაა აღბეჭდილი არჩილ სულაკაურის მხატვრული სიტყვა, მოყოლებული პირველიდან დღემდე. ასე რომ, საკუთარ მრწამსისადმი მწერლის ერთგულება მყარია, ჯიუტია, ვაჟკაცურია.

ერთხელ ჩვენმა უდროოდ დაღუპულმა საერთო მეგობარმა, ვისი სულის ნათელი თანა გვდევს, ედიშერ ყიფიანმა იხუმრა, — ორმოცს რომ გადააბიჯებ, მერე წლები ისე გარბის, როგორც ხელმოკლე კაცისთვის ტაქსის მრიცხველის ციფრებიო. არჩილ სულაკაურის ცხოვრების მრიცხველზე უკვე ჩამოიყარა ორმოცდაათიც და მეტიც.

მახსოვს, უნივერსიტეტის ხალხით გაჭედილი სააქტო დარბაზი სულგანაბული რომ უსმენდა არჩილს, მაშინ ჯერ კიდევ სტუდენტს. სცენაზე იდგა და დაფიქრებით, დინჯად, დაბალი ხმით, სევდიანად და მორცხვადაც გვიკითხავდა საკუთარ ლექსებს, პირველ ლექსებს. მერე ერთბაშად იფეთქებდა დარბაზი, ველარ იტევდა ახალგაზრდა პოეტის თაყვანისმცემელი სტუდენტების მოზღვავებულ ემოციებს. და არ მარტო სტუდენტებისას. მგონი მარტო ნიკო კეცხოველი, იმდროინდელი რექტორი უნივერსიტეტისა, დიდი მეცენატი, ქომაგი

და მეგობარი ახალგაზრდა მწერლებისა იჯდა ჩუმად. მაგრამ იჯდა ამაყად და კუშტი სახეც ისე გაეზადრებოდა, თითქოს საკუთარ წარმატებას ზეიმობდა გულში. ჭაბუკ პოეტს კი დარბაზი მანამ არ მისცემდა საშველს, სანამ ლექსს „ნუ გათათრდები“ არ წაიკითხავდა. აი ეს მართლაც დიდი გრძნობით დამუხტული და ოსტატობით ალბეჭდილი სტოფებიც ამ ლექსიდან, რომლის ავტორს ოცი წელი არ შესრულებოდა:

*შენ ნაგიყვანეს უცხო ბილიკით,
უცხო მტვერი და ბორკილი ზიდე.
პირაქეთ გსურდა,
დარჩი პირიქით
და ვერ დაბრუნდი ვერაფრით გზიდან.*

.....
*ქართლში დასტოვე მაისის სუნთქვა,
გაზაფხული და ვარდების მტვერი
და სულში ღამე შეიცან უტყვად
შენი მიჯნურის თვალების ფერი.
როგორ აჰკაფა ვერაგმა ვაზი
და როგორ მოსრა ლურჯი ყანები.
გაგონდებოდა მიმავალს გზაზე
დედის ცრემლები სათაყვანები.*

გრძნობდი:

საგულეს აღარ გეტევა

გული ჭმუნვაში,

დარღში ნათრევი.

იქნებ ნამოდგა მკვდრებით ქეთევან

და დაიკვილა:

– ნუ გათათრდები!

იქნებ ის იყო სული უკვდავი

შანთით დასერილ წმინდა სხეულის?!

იქნებ ის იყო სული უკვდავი

იმ სხეულიდან გამოქცეული?!

და შენაც სული აზიდე ცამდის

დაცემულმა და გზაზე ნათრევმა...

– ნეტა რას ერჩი, თათარო, მაგ ბიჭს,

ქართველია და არ გათათრდება!

ამ ლექსში უკვე ჩანდა ორიგინალური რითმებიც (ზიდე-გზიდან), იმ დროისათვის მოულოდნელი „ლურჯი ყანებიც“, ახლებური მეტაფორებიც და მხატვრული შედარებებიც, მაგრამ ეს მხოლოდ ხიბლავდა მსმენელთ, მათ ალტაცებას კი ლექსის პატრიოტული პათოსი იწვევდა, რაც არც ადრე კლებია ქართულ პოეზიას.

ისიც კარგად მახსოვს, გატაცებით ვკითხულობდით მრავალჯერ მოსმენილ, ახლა კი მომცრო კრებულად აკინძულ ლექსებს ჩვენი მეგობრისას. მაშინ მხოლოდ 1951 წლის გაზაფხული იდგა — გაზაფხული ბუნების, გაზაფხული არჩილის ცხოვრებისა და შემოქმედების. ცარიელი ჯიბეებით და საცხე სულით დააბიჯებდა არჩილი მეგობრებთან ერთად უნივერსიტეტის ბაღში თუ ჩულურეთის ვინრო ქვაფენილზე, თავს შინაურულად გრძნობდა ნიგნების მალაზიებში, ბუკინისტებთან, და კიდევ — იაფ დუქნებში, რომ საკუთარი გულისნადები, ეჭვი თუ რწმენა, ფიქრი თუ აზრი, სიყვარული თუ იმედი ახლობელთათვის გაენდო.

50-იანი წლები, როცა არჩილ სულაკაური და მისი თაობა მოდიოდა დამკვიდრდებოდა მწერლობაში, როცა იკვებებოდა და ზუსტდებოდა მათი ლიტერატურული პოზიციები, დიდი გარდატეხისა და განახლების წლები იყო, რაც საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ერთბაშად ნამოწყებული დემოკრატიზაციის პროცესთან იყო დაკავშირებული. ამან ბევრწილად განაპირობა და განსაზღვრა არჩილ სულაკაურის, საერთოდაც მისი თაობის მწერლების შემოქმედებითი მიზნები და მიმართულება.

აქამდე მწერლობას დიდი მაშტაბები აინტერესებდა და პათეტიკური ტონი უფრო ემარჯვებოდა, ვიდრე ადამიანის მიკროსამყაროს, მისი სულის ჩაღრმავებული ხედვა.

ახლა კი მწერლობამ თვალი მიაპყრო უბრალო ადამიანებს, რომელთა ბედშიც იყო გარდატეხილი ყველა დიდი საზოგადოებრივი მოვლენა. ცოტანაგვიანვეად, მაგრამ მაინც მიხვდა, რომ სინამდვილის წარმოსახავად იმაზე უფრო საინტერესო, უტყუარ და მხატვრულად მნიშვნელოვან პრიზმას, ვიდრე ადამიანის სულიერი სამყაროა, ვერ იპოვიდა.

არჩილი ერთი იმ მწერალთაგანია, ვის შემოქმედებაშიც ეს სიახლე მთელი ძალითა და მშვენიერებით გამოჩნდა, ვისი პირველი ლექსებიცა და მოთხრობებიც სწორედ ამითაა შთაგონებული, ვისაც ამგვარი ხედვა მთელი შემოქმედებითი ცხოვრების გზაზე გამოჰყვა,

ვისთვისაც უბრალო, ჩვეულებრივი ადამიანის სული და ბედი დღემდე რჩება ერთადერთ, ყოველ შემთხვევაში, უმთავრეს ინტერესად მწერლობაში, ვინც ყველაზე დიდ ამბებსა და გრძნობებზეც კი მუდამ ჩუმი, უპათეტიკო ინტონაციით გვესაუბრება.

ამ ახალი და განსხვავებული თვალთახედვის, მსოფლშეგრძნების გამოა, რომ არჩილის პირველი ლექსები, ისევე როგორც მშვენიერი ლირიკოსი ქალის ანა კალანდაძის პოეტური დებიუტი (ეს ორი რამ კი დაემთხვა ერთმანეთს) ომის შემდგომი წლების ქართული პოეზიის ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან მოვლენად ჩანს.

ერთ ადრინდელ ლექსში „თბილისი“ ლირიკული გმირი სიყვარულს უმელავენებს მშობლიურ ქალაქს, საკმაოდ მაღალფარდოვანია და ბოლოს ასე ამთავრებს:

*აეალ მთანმინდას,
დავეყრდნობი იდაყვით მთვარეს,
ვით ნაომარი აქილევსი ფარს ეყრდნობოდა.*

ეს ლექსიც და განსაკუთრებით მისი ბოლო, ანტიკური ხმოვანების აკორდი, მოულოდნელი და მონუმენტური, კოსმოლოგიური შედარებით, იმ სტრუქტურული შეკრებების დროს, ზემოთ რომ გავიხსენე, მსმენელთა აღტაცებას იწვევდა. მაგრამ, როგორც მალევე გაირკვა, იგი მაინც არ ყოფილა არჩილის პოეზიისათვის ტონალობის მიმცემი კამერტონი. პოეტის ხმა დაბალი და ჩუმი ყოფილა. მისი ლექსის მშვენიერება ეფექტურ პოეტურ ფრაზაში და მეტაფორაში კი არა, უპირველესად, ლირიკული გმირის სულის სისადავესა და უბრალოებაში, სიმდიდრესა და სილამაზეშია. ეს განსაკუთრებით იმ ლირიკულ ნიმუშებში გამოჩნდა, სადაც თითქოს სრულიად მოულოდნელი, „დროის შეუსაბამო“ მოტივებია ამოტივტივებული: საკუთარი სულის სიღრმეებში ჩაკვირვებული კაცის სევდა და ნუხილი, თრთოლვა და შფოთვა, დაეჭვება და სიმართლის ძიება, უკმარობის თუ შიშის გრძნობაც კი. ამოტივტივებულია ის მოტივები, რომლებიც ცოტა გვიან, სულ ერთი ათწლეულის შემდგომ პოეზიის მთავარი საფიქრალი და სათქმელი გახდება.

შემდგომ, მწერლის შემოქმედებითი სიმნიფის ხანაში გამრავალფეროვნდება და გამდიდრდება, მეტ სიღრმეებსა და მწვერვალებს მისწვდება არჩილის ლექსი, მაგრამ მისი მთავარი ნიშნები მაინც ჭაბუკობის დროიდან იქნება გამოყოფილი და შემორჩენილი. სიყვარული და ერთგულება ტრადიციებისა პოეტს

არც ახალგაზრდობაში და არც შემდეგ არ აღმართვია ზღუდელ ქართული ლექსის განახლების გზაზე. პირიქით, სწორედაც საიმედო, მყარ საფუძვლად ექცა. რაც შეეხება სიახლეებს, არჩილს არასოდეს, არც ადრე არც გვიან არ უძებნია საგულდაგულოდ ფორმისეულ სფეროში. მისი სიახლე უფრო მსოფლგანცდაშია მოსაძიებელი, რომელიც თავად დრომ მოიტანა, მწერალმა კი უტყუარი ალლოთი ერთ-ერთმა პირველმა შეიგრძნო, შეითვისა და გამოხატა.

არჩილ სულაკაურის ადრინდელი ლირიკიდან არაერთი მშვენიერი ნიმუშის გახსენება შეიძლება, ჭაბუკობის შთაბეჭდილებებსა და განცდებზე რომაა დანერვილი. მათ პრინციპული მნიშვნელობა ენიჭებათ მწერლის მთლიან შემოქმედებით სამყაროში შესაღწევი გასაღების მისაგნებად. ერთი იმათგანია „ჩემი ქუჩა“:

*მე მიყვარს ჩემი პატარა ქუჩის
გამოღვიძება და მღელვარება,
როცა თენდება და ერთი მუჭა
მზის სხივი ჰყოფნის აელვარებად.
მე მიყვარს ჩემი პატარა ქუჩა
და სართულები თეთრად ნაგები,
როცა საღამო შემოდის ლურჯად
მსუბუქი ფრთებით ფარშევანგების.
როცა საღამო შემოდის ლურჯად
მე მინდა ძვირფას ოცნებას მივყვე:
ინყება ჩემი პატარა ქუჩა,
ჩემი ბავშვობაც ინყება იქვე,
პატარა ქუჩა, პატარა ძალა
მოდის და მწვანედ სიცოცხლე ხარობს.
და უერთდება ბუმბერაზ ქალაქს,
როგორც მდინარეს პატარა წყარო.*

ამ ლექსში გამჟღავნებული სიყვარულიცა და განწყობილებაც არჩილს, შეიძლება ითქვას, მთელი მისი შემოქმედების მანძილზე გაჰყვა, ლექსებიდან პროზაში გადაინაცვლა. ამისი საუკეთესო დადასტურებაა „წყალდიდობა“, „მტრედები“, „ბიჭი და ძალი“, „ზევით და ქვევით“, „გაბო“, „ლუკა“. მწერლის ყურადღება მიჩერებულია თბილისის იმ უბანზე, სადაც გაატარა ბავშვობა და სადაც დაიტივრთა პირველადხილული სამყაროს შთაბეჭდილებებით, რაც საკმაოდ უხვიც აღმოჩნდა და მრავალფეროვანიც, ხალისიანიც და დრამატიზმით დამძიმებულიც.

ამ სიყვარულისა და ერთგულების წყალობითაა, რომ თბილისის ძველ უბნებს — ჩუღურეთსა და რიყეს საოცრად გაუმართლა. რაგინდ დიდი მასშტაბებითაც არ უნდა გადავავლოთ მწერლობას თვალი, არჩილის ეს ნიჭიცა და მის მიერ გაცოცხლებული ეს უბნებიც თავისი კოლორიტით ტოლს ნაკლებად დაუდებს ვინმეს ან რაიმეს.

თანამედროვე მწერლობაში სოციალური პრობლემატიკით, ფილოსოფიური და ფსიქოლოგიური ანალიზით გატაცების ხანაში გარემოს ხედვისა და ხატვის უნარი თანდათან დაჩლუნგდა, გაფერმკრთალდა. არჩილ სულაკაურის შემოქმედება ერთ-ერთი საუკეთესო ნიმუშია იმისა, თუ როგორ შეიძლება ბედნიერად იყოს შერწყმული ერთმანეთში ანალიტიკოსის და მხატვრის ნიჭი. მწერლის საოცრად დეტალური და ნათელი ვიზუალური ხედვის თუ ხატვის გამო სულაკაურის მოთხრობების მკითხველი თავს შინაურულ გარემოში გრძნობს. ჩვენ ვხედავთ არა მარტო ქუჩებსა და სახლებს, ეზოებსა და აივნებს, მტკვრის მღვრიე დინებას თუ მის რიყეს, წისქვილებსა თუ დუქნებს, არამედ ისეთ დეტალებსაც კი, როგორიცაა ცაცხვის ხეები, ჭიშკრები, ხის კიბეები, უფრო მეტიც, თითქოს იმასაც კი ვხედავთ, თუ რომელ კიბეს ან აივანს სად რამდენი რიკული ამოვარდნია.

მიუხედავად ამ ღირსებისა, სულაკაურის მოთხრობებში ეს მაინც არ არის პოეტიზაციის მთავარი წყარო. მთავარი ისაა, რომ ამ უბანში, მტკვრის პირას უბრალო ხალხი დასახლებულა, აქ დიდი ვნებათღელვაცაა, სიკეთისა და ბოროტების დაუსრულებელი ჭიდილია და თუმცა ჩუღურეთი ერთი ნამცეცი ადგილია სამყაროსი, მასში ცხოვრება ისევე დულს და გადადულს, ისევე იბრძვის, მარცხდება და იმარჯვებს, როგორც თუნდაც მთელი სამყაროს მასშტაბით.

ეს სამყარო, რაც უფრო მეტს და შორიდან აკვირდება მწერალი, მით უფრო ღრმა და რთული ჩანს. ამიტომაც არ გვებზრდება მისი ახალი ლექსები თუ მოთხრობები. გვებზრდება კი არა, სწორედაც დიდ ინტერესს იწვევს და ამას თავისი „სადუმლოებაც“ აქვს.

ანდრე მორუას ზუსტად და შესანიშნავად აქვს ნათქვამი ფრანსუა მორიაკზე: მის შემოქმედებაში „მუდამ ახლდება არა დეკორაციები და არა დასი, არამედ ვნებათა ანალიზი, მწერალი მინის ერთსა და იმავე ნაკვეთზე ანარმოებს გათხრებს, მაგრამ ყოველთვის სულ უფრო და უფრო ღრმადა თხრის“. ვფიქრობ, უფლება მაქვს დავესესხო ანდრე მორუას და იგივე ვთქვა არჩილ სულაკაურზე და მის მხატვრულ სამყაროზე. ამით კი იოლად აიხსნება, ნათელი გახდება ზემოთ ნახსენები „საიდუმლოებაც“.

პოეტი თუ პროზაიკოსი?! ასე კატეგორიულადაც კი დაისვა კითხვა არჩილ სულაკაურის გამო, როცა მან 50-იანი და 60-იანი წლების მიჯნაზე ზედიზედ გამოაქვეყნა მოთხრობები და ისეთი შთაბეჭდილებაც კი შეიქმნა, თითქოს შემოქმედებითი ინტერესები ამით შემოიფარგლა. ახლა ამ კითხვაზე პასუხი ნათელია: ორთავ მუზის სული თანაბრად და უღალატოდ ფეთქავს მწერალში. მაშინ კი ეს სულაც არ იყო რიტორიკულად დასმული კითხვა. არჩილ სულაკაური იმ დროისათვის უკვე აღიარებული, ცნობილი, მეტიც — თავისი თაობის და საერთოდ ქართული მწერლობის ავანგარდში მყოფი პოეტი იყო. ამან გაამძაფრა ინტერესი, დაბადა ჯერ ეჭვი, შემდეგ კი შიში იმისა, რომ იგი აღარ მიუბრუნდებოდა ლექსს.

საბედნიეროდ ეს ასე არ მოხდა. მხატვრული პროზისადმი ინტერესმა არ გაუნელა პოეტური გზნება. კიდევ უფრო სასიხარულო კი ის არის, რომ არჩილმა თანამედროვე ქართულ პროზაშიც ისევე ითავა ახალი გზის გაკვალვა, როგორც ეს ცოტა ადრე პოეზიაში მოიმოქმედა.

არჩილ სულაკაური, როგორც პროზაიკოსი, გურამ რჩეულიშვილთან, ედიშერ ყიფიანთან, ნოდარ დუმბაძესთან და სხვებთან ერთად მოვიდა მწერლობაში. მისი პირველი მოთხრობა 1957 წელს დაიბეჭდა. ეს იყო ჟურნალ „ცისკრის“ დაბადების წელი და ეგრეთ წოდებულ „ცისკრელთა“, ანუ ქართული მწერლობის ახალგაზრდა და ახალი თაობის მოსვლის ხანა. ეს ის თაობაა, ვინც მაშინ ჭაბუკური სითამამით ჩამოჰკრა განახლების ზარს, ცოტა მოგვიანებით კი, 60-70-იან წლებში მხნედ შეება ქართული მწერლობის უღელში და გამწევობაც, მთავარი ტვირთის ზიდვაც იკისრა, დიდებულადაც გაართვა თავი ამ მძიმე, საპატიო მისიას. მაშინ კი ისინი ჯერ მხოლოდ ახალგაზრდები იყვნენ, ნიჭითა და იმედით, სურვილებითა და ოცნებებით სავსენი. არჩილი იმ წლებში ჟურნალ „მნათობის“ რედაქციაში მუშაობდა. რედაქტორის, ახალგაზრდობის ქომაგის და დამრიგებლის სიმონ ჩიქრვანის მზრუნველი მეგობრობით იყო გარემოცული. თავის ახალ ნაწარმოებებსაც მეტწილად ამ ჟურნალში აქვეყნებდა. მიუხედავად ამისა, იგი მაინც „ცისკრელთა“ თაობას მიეკუთვნებოდა. ამ სახელის ქვეშ მაშინ ყველა ნიჭიერი და ახლის მაცნე თუ მაძიებელი ახალგაზრდა ქართველი მწერალი მოიაზრებოდა.

მაშინვე ცხადი იყო, დრომ კი ყველასათვის თვალსაჩინო გახადა, რომ 60-იანი წლების ახალგაზრდა მწერლების შემოქმედებას

უპირველესად ეროვნულ ნიადაგში ჰქონდა ფესვები გადგმული, იქიდან ლებულობდა სასიცოცხლო ძალას. ისინი პირველ რიგში ეროვნული მწერლობის ტრადიციებზე აღიზარდნენ და დავაუკაცდნენ. მათი შემოქმედების მემკვიდრეობითობას, ქართულ კლასიკასთან გენეტიკურ კავშირს ჩაღრმავება სჭირდება, რადგან აქ ზერელე, მარტივ მსგავსებასთან კი არა გვაქვს საქმე (ეს ეპიგონობა იქნებოდა), არამედ – ორგანულ კავშირთან, რაც ტრადიციების განვითარების, განახლების ნადილსაც გულისხმობს.

ყოველი ახალი თაობა ეროვნულ ფესვებს გარდა უხვად საზრდოობს (და უნდა საზრდოობდეს უსათუოდ) საკაცობრიო კულტურის საგანძურით, მისი სიახლის მასტიმულირებელი თანამედროვე მსოფლიოს საუკეთესო მწერალთა ძიებებია. ასე იყო მაშინაც, როცა არჩილ სულაკაური მოვიდა ქართულ პროზაში. არჩილ სულაკაურის მოთხრობებში იმთავითვე ჩანდა ახალი პროზის დამახასიათებელი თვისებები, რაც შემდეგ სულ უფრო თვალსაჩინო გახდა.

60-იან წლებში, როცა არჩილი და მისი მეგობრები საფუძველს უყრიდნენ ახალ ქართულ პროზას, ახალგაზრდობის მისამართით ხშირად გაისმოდა საყვედურები თითქოსდა ჰემინგუეის და რემარკის გაფეტიშების გამო. მაგრამ არც იმის თქმა შეიძლება, თითქოს იმ ხანის ახალგაზრდულმა პროზამ არ განიცადა ამ თუ სხვა გამოჩენილი თანამედროვე მწერლების მეტ-ნაკლები გავლენა, ნაყოფიერი ზემოქმედება. თუმცა, ეს უფრო მაღალი სახის გაკვეთილი იყო, რაც არც იოლად მიიღება და არც მარტივ მიმსგავსებაში მყლავნდება. ჰემინგუეის მთავარი გაკვეთილი დიალოგების უპირატესობის მტკიცებაში ან სხვა ამგვარ რამეებში კი არ გამოიხატება, არამედ მის მიერ ჩამოყალიბებულ და საყოველთაოდ ცნობილ, აღიარებულ „აისბერგის“ ფორმულაში. ქართველ მწერლებს, მათ შორის არჩილსაც აშკარად დაუჯდათ ეს ჭკუაში. მათ შემოქმედებაში მართლაც იგრძნობა ის ჩაძირული, უხილავი დიდი ნაწილი, მთავარი მასა აისბერგისა, რაც ხილულის წონასა და ძალას განსაზღვრავს. ის უკვე სხვა და ნაკლებმნიშვნელოვანი საქმეა, ამას რითი მიაღწევ — დიალოგებით, მონოლოგებით, თხრობით თუ სხვა რამ საშუალებით.

ქართული პროზის ის სიახლეები, არჩილის სახელთან რომ არის დაკავშირებული, უფრო ფორმისეული ხასიათისა როდი იყო, რომლის ამპლიტუდაც აბსტრაგირებიდან ნატურალიზმამდე იხაზებოდა, ან კიდევ მხოლოდ სიუჟეტის აგებაში, ფრაზის ლაკონიზმში, დიალოგებში, ქვეტექსტებში, სიმბოლიკაში, მითოსურ მოდელებში და სხვა ამგვარებში კი არ იჩენდა თავს. სიახლეები მწერლის

ინტერესების სფეროში, მისი პრობლემატიკის წიაღში, მხატვრული აზროვნების სიღრმეებსა და ორიგინალურობაში მელანდებოდა.

მთავარი თავისებურება, სიახლე, რითაც 60-იანი წლების ახალგაზრდა პროზაიკოსთა შემოქმედება იყო აღბეჭდილი, ეს ის გახლდათ, რომ ისინი ცდილობდნენ უპირატესად შიგნიდან გაეხსნათ და ეჩვენებინათ ადამიანის სულის სილამაზე და სიმახინჯე. ცოტა ადრე კი ამავე მიზნისათვის მწერლობა ძირითადად ადამიანის გარე სამყაროსთან დამოკიდებულებას, ცხოვრებისეულ მოვლენების განვითარებაში მის მონაწილეობას მიმართავდა. ამიტომაც მოხდა, რომ 60-იან წლებში მწერლობაში აქცენტმა სოციალურიდან ფსიქოლოგიურზე გადაინაცვლა. მაღალი ჩინის და წარჩინებული გმირების ადგილი მწერლობაში დაიკავეს „უბრალო“, „პატარა“ ადამიანებმა, რომლებიც თავისი მდგომარეობით და საქმიანობის მასშტაბებით კი არა, არამედ ჭეშმარიტი ჰუმანიზმით, კეთილი გულით, ლამაზი სულით გამოირჩევიან.

არჩილის მოთხრობების გმირები არიან ახალგაზრდები, სტუდენტები, ჯარისკაცები, კალატოზები, მენისქვილეები, მეისრეები, მემანქანეები, მეთევზეები და ამგვარი ხალხი, რომლებიც არ გამოირჩევიან თავიანთი საზოგადოებრივი მდგომარეობით თუ მოქმედების მასშტაბურობით, მაგრამ მიუხედავად ამისა, დიდი ადმიანები არიან თავიანთი კეთილი ზნისა და გულის წყალობით. მოთხრობებსა და რომანებში თვალნათლივ შეიმჩნევა მწერლის ინტერესი, მისწრაფება ღრმად ჩასწვდეს ცხოვრების მრავალფეროვან მოვლენებს, სადაც ყველაზე გამოკვეთილად შეიძლება იხატებოდეს ადამიანის სულის სილამაზე თუ სიმახინჯე, მისი ხასიათის ძლიერი თუ სუსტი მხარეები. სულაკაურისათვის ცხოვრებისეული მოვლენა ადამიანის სულის შესაცნობი საშუალებაა. რასაც არ უნდა ეხებოდეს, იმდენად თვით მოვლენის განვითარება არ აინტერესებს, რამდენადაც ადამიანის სულის მოძრაობა.

არჩილ სულაკაურის პირველი მოთხრობის — „ტალღები ნაპირისაკენ მიისწრაფიან“ თემა მეორე მსოფლიო ომია. ამ თემაზე მანამდეც არაერთი ნაწარმოები დაინერა. უპირატესად წარმოსახული იყო ბრძოლის ეპიზოდები, საბჭოთა მეომრის თავგანწირვა და გმირობა. მაგრამ ეს, თუ ყოველთვის არა, მეტწილად მაინც, ამბის მარტივი, თანაც შელამაზებული (ანუ გაყალბებული) თხრობის ხასიათს ატარებდა. შემდეგ, როცა დრომ შესაძლებელი გახადა ამ

მოვლენის უფრო დადინჯებული გააზრება, უფრო ღრმად დანახვა, მწერლებს ფრონტული ცხოვრება უბრალოდ გმირების მოქმედების გამოსახატავად კი არ იზიდავდა, არამედ მათი ხასიათის, სულიერი სამყაროს გასახსნელად. მართლაც, შეიქმნა რამდენიმე საინტერესო ნაწარმოები, სადაც საბჭოთა ადამიანის პატრიოტული სული, ნებისყოფის სიმტკიცე, ხასიათის სიძლიერეა გადმოცემული. თუმცა, ესეც ძირითადად ისევ ძველ, ნაცნობ ყალიბში იყო ჩამოსხმული. ცოტა მეტი სიღრმით, ცოტა მეტი ფსიქოლოგიზმით, ცოტა მეტი უშუალობით, ცოტა ნაკლები სიყალბით იქცეოდა ყურადღებას.

მოთხრობაში „ტალღები ნაპირისაკენ მიისწრაფიან“ სულ განსხვავებული ინტერესია წინა პლანზე წამოწეული, ამიტომაც გამოჩნდა თავის დროზე სრულიად ახალ და უჩვეულო ნაწარმოებად, ზოგიერთისათვის კი მიუღებელ სიტყვადაც. მწერალი აქ ნაკლებ ყურადღებას აქცევს, შეიძლება ითქვას, სულაც გვერდს უვლის საბრძოლო ეპიზოდებს და ძირითადად გმირების სულიერი მდგომარეობის გარკვევას და ანალიზს უნდება.

აქ არც გმირული თავგანწირვაა, არც აქტიური შურისგება, ან თუნდაც რაიმე ისეთი ეპიზოდი, სადაც ჯარისკაცის სულის სიმტკიცე უშუალოდ, პირდაპირ შეიძლება დაინახოს მკითხველმა. მაგრამ, სამაგიეროდ, ყოველივე ამას მკითხველი აშკარად გრძნობს და ხვდება იმ განცდების მეშვეობით, ღრმა სულიერი ტკივილებისა და აფეთქებული მამაკაცური სინდისის წყალობით, რომელთაც ასე ოსტატურად, ძლიერად, მღელვარედ გადმოგვცემს ავტორი.

მწერალი ამ მოთხრობაში დიდ განზოგადობამდე მიდის. თითქოს პატარა, კერძო ამბავში საერთოდ ბოროტისა და კეთილი სანწყისების დაპირისპირებას იძლევა, ღრმად აფიქრებს მკითხველს ამ მარადიულ პრობლემაზე. მხატვრული ხერხი, როცა ავტორი თავის გმირებს სახელებსაც კი არ არქმევს და ასე წარმოგვიდგენს — ჯარისკაცი, ზემდეგი, ქალიშვილი, — საერთოდ ახალი არ გახლავთ, არჩილმა გამოიყენა ეს მივიწყებული რამ. ამით საგანგებოდ გაუსვა ხაზი იმ გარემოებას, რომ მისი ჯარისკაცი, ზემდეგი და ქალიშვილი მარტო კერძო პიროვნებების ბედის გამომხატველნი არ არიან, არც მხოლოდ ტიპიურ სახეებს წარმოადგენენ, ისინი უფრო დიდი და ზოგადი ადამიანური ბუნების მხატვრულ სიმბოლოებად გვევლინებიან. ეს არ ნიშნავს, თითქოს მოთხრობის გმირები მეტისმეტად აბსტრაგირებულნი იყვნენ. ამ ზოგადი იდეის გამოხატვის დროს ისინი სწორედ რეალურ დროსა და სივრცეში იმყოფებიან, ფრონტული ყოფის გარემოში მოქმედებენ, უაღრესად კონკრეტიზებულნი

არიან თავიანთი საქციელის, გრძნობის, განცდის ცხოვრებისეული სიმართლის წყალობით. მაგრამ, ამასთანავე, ყოველი მათგანი ზოგადი ადამიანური ბუნების და სანწყისის სიმბოლური მინიშნებაცაა.

მოთხრობაში ერთმანეთს უპირისპირდება არა მარტო ბოროტება და სიკეთე, სიკვდილი და სიცოცხლე, არამედ ადამიანური სისასტიკე და ლმობიერებაც, სიუხეშეც და სიფაქიზეც. მწერალი უბრალოდ კი არ გვიჩვენებს ამ ორი განსხვავებული, დაპირისპირებული, მაგრამ თანაბრად ადამიანური ბუნების, ხასიათების გამოვლენას, არამედ იმასაც აკვირდება და ეძიებს, თუ რომელი მათგანი უფრო ძლიერია. თანდათან და სულ უფრო თვალსაჩინოდ მჟღავნდება მთელი სიძლიერე ჯარისკაცისა, ვინც ერთი შეხედვით ზემდეგზე სუსტი ჩანს. ბოროტების დათრგუნვა უხეშ ძალას კი არ შეუძლია, არმედ მხოლოდ დიდსა და ნათელ გრძნობას, ყოვლისმომცველ სიყვარულს, რაც უძლეველს ხდის ადამიანს. სწორედ ამის განსახიერებაა, ერთდროულად კონკრეტული გამოხატულებაცაა და სიმბოლოცაა ამ მოთხრობაში ჯარისკაცი.

„ტალღები ნაპირისაკენ მიისწრაფიან“ არის მშვენიერი, ღრმად ემოციური ბალადა, ისევე როგორც ჩუხრაის მიერ იმავე წლებში გადაღებული ფილმი პირდაპირი მინიშნების მქონე სათაურით – „ბალადა ჯარისკაცზე“. ეს ორი ნაწარმოები სულ სხვადასხვა ხელოვნების კუთვნილებაა, მაგრამ მაინც ახლობელია, მსგავსია, ნათესაურია იმით, რომ ორთავე პოეტური ბალადაა და მათში სანტიმენტალიზმის ერთგვარი ზომიერი კვალის შემჩნევა გასაკვირი არ უნდა იყოს.

სულ სხვანაირად აქვს გააზრებული არჩილ სულაკაურს ომის თემაზე დაწერილი მოთხრობა „მტრედები“. მწერალი აქ ღრმად ლირიზმით გადმოგვცემს ახალგაზრდების განცდებსა და გრძნობებს ომის მძიმე წლებში. ავტორი აღარ მიმართავს სიმბოლოების დაპირისპირებას, ყოფით ჩანახატებს გვთავაზობს, სადაც მკითხველი ძალდაუტანებლად ეზიარება ადამიანური უბრალოებისა და თანაგრძნობის, სიკეთისა და სისპეტაკის მომხიბლაობას. მწერალი აქ მკითხველზე ზემოქმედებას მხატვრული აზროვნების ფართო მასშტაბებით კი არ ახდენს, არამედ საოცარი ემოციური მუხტით, განწყობილების შექმნით, პოეტური, შეიძლება ითქვას, ინტიმური თხრობით.

მიჩნეულია (სავსებით სამართლიანადაც), 50-იან წლებში მოსულ ლიტერატურულ ახალთაობას უპირატესად ეთიკური პრობლემატიკა, პიროვნების თუ საზოგადოების ზნეობრივი პრინციპები აინტერესებდა. აქეთ იყო მიმართული მათი მწერლური ყურადღება. ცხოვრების ამგვარ ჭრილში ხედვა ამ თაობას დღემდე ახასიათებს, თუმცა მათი შემოქმედებითი ინტერესების (მხატვრულ თავისებურებებზე რომ აღარაფერი ვთქვათ) მეტ-ნაკლები ცვლილებები, ზოგ შემთხვევაში კი არსებითი ხასიათისაც, სრულიად ამკარაა. ამ თვალსაზრისით გამონაკლისი არც არჩილის შემოქმედებაა. არც შეიძლება იყოს. ზნეობრივი პრობლემები მისი პროზის ქვაკუთხედი, საფუძველია, რაზედაც არის დაყრდნობილი მწერლის მიერ შექმნილი სამყარო — საოცრად საგულისხმო, მრავლისმეტყველი, ღრმა და მშვენიერი. ცხადია, მხატვრული მშვენიერება იგულისხმება, თორემ რეალური, ცხოვრებისეული სიმახინჯეც და მანკიც თავის ნილ სივრცეს ამ სამყაროშიც იკავებს.

მხატვრულ სამყაროში ზნეობრივისადმი გამახვილებული ყურადღება სულაც არ გულისხმობს სოციალურისაგან მის დაცლას. ლიტერატურაში მათი გამიჯვნა, განცალკევება, შეუძლებელი თუ არა, დიდად სახიფათო მაინცაა. ისინი ხომ ცხოვრებაში ერთმანეთთან ორგანულად არიან დაკავშირებულნი, გადაჯაჭვულნი, ურთიერთს განაპირობებენ და განსაზღვრავენ. ამ არასასურველი ცალმხრივობით არა სცოლავს არჩილის შემოქმედება. მეტიც, მწერალმა უკვე ახალგაზრდობის წლებშივე, პირველსავე მოთხრობებში მოგვცა ეთიკურისა და სოციალურის სინთეზის მხატვრული და მოქალაქეობრივი ნიმუში, რაც შემდეგაც გამჟღავნდა, უფრო მასშტაბურად რომანებში „ოქროს თევზი“, „ლუკა“.

არჩილ სულაკაურმა ერთ-ერთმა პირველმა გაიაზრა მხატვრულად ჩვენი ცხოვრების მძიმე, ტრაგიზმით სავსე მოვლენები. მოქალაქეობრივი პასუხისმგებლობის გრძნობით და მძაფრი განცდითაა დაწერილი „აბელის დაბრუნება“ და „ძველი ამბავი“, სადაც მწერალი 30-იანი წლების ტრაგიკულ ვითარებას და მის შედეგებს წარმოსახავს.

იმ ახალთაობის მწერლებზე, ვისთან ერთადაც მოვიდა არჩილი ქართულ პროზაში, ხშირად გაიგონებდით, რომ მათი შემოქმედება ავტობიოგრაფიულია. ეს იმდენად ცხადი იყო, რომ საკამათოდ არავის გაუხდია. ზოგი მათგანი, მათ შორის არჩილიც, ბევრწილად დღემდე გვინარჩუნებს ამგვარ შეგრძნებას, თუმცა ეს არცთუ

იშვიათად ილუზორულია. მწერლის ბიოგრაფია რომ მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს, განაპირობებს მისსავ შემოქმედებას, ეს ძველი და აღიარებული ჭეშმარიტებაა. არც მეტ-ნაკლებად შეუნიღბავი ავტობიოგრაფიულობაა უცხო, ან იშვიათი ხილი მწერლობისათვის. ავტობიოგრაფიულობა იყო მოხმობილი იმის სურვილით, რომ მეტი გულწრფელობა მიენიჭებინათ ნაწარმოებებისათვის. გავიხსენოთ, რომ გულწრფელობის გრძნობა თანდათან სულ უფრო იპრიტებოდა მწერლობაში მოძალებული პომპეზურობის წყალობით. ამდენად, ავტობიოგრაფიულობამ მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი მწერლობასა და მკითხველებს შორის სასურველი კონტაქტის კვლავ დამყარებას, ურთიერთნდობის აღდგენას, მართლისმთქმელობის რწმენის განმტკიცებას.

ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ამ თაობის მწერლებს ნაკლებად დაჰყვათ ან უნარი, ან სურვილი „გარდასახვისა“, „უცხო მასალის“ დამორჩილებისა და გათავისებისა. მათ ამისი მშვენიერი ნიმუშებიც საკმაოდ შექმნეს.

მაღალი თუ მდაბალი ზნეობა მარტო დიდი სოციალური და საზოგადოებრივი განსაცდელის ყამს როდი მჟღავნდება. ამგვარი გამოცდა ცხოვრების ყოველ ნაბიჯზე, თითქოს სრულიად ჩვეულებრივ სიტუაციებშიც ელის ადამიანს. აქ უკვე კანონზომიერებას მხოლოდ მისი სულის თვისებები აჩენს. არჩილ სულაკაურის ადრინდელ პროზაში არის რამდენიმე მოთხრობა, ძირითადად ახალგაზრდობაზე დაწერილი, სადაც მძაფრი დრამატიზმი და ზოგჯერ ტრაგიკული ჟღერადობაც მხოლოდ და მხოლოდ ადამიანური სისუსტის, ეგოიზმის, ვერაგობის სამწუხარო შედეგია. ამ მოთხრობებით კიდევ ერთხელ ვრწმუნდებით, როგორი წრთობა სჭირდება ხასიათს, სულსაც, რომ თითქოს სრულიად უვნებელ, ყოფით სიტუაციებში ნელ-ნელა, თანდათან, შეუმჩნეველად არ დაეშვას იმ ზღვრამდე, საიდანაც ზნეობრივი დანაშაული მხოლოდ კიდევ ერთ ნაბიჯზეაა („უკეთუ გაცდუნებდეს“, „ხიდი“, „დიდთოვლობისას“).

ამ მოთხრობებში მწერალი თითქოს ყოველგვარი წინასწარი განზრახვის გარეშე, შემთხვევით გვახვედრებს თავის გმირებთან, გვასმენინებს მათ საუბარს, დავას, მწვავე შეხლა-შემოხლასაც, გვაზიარებს მათ ფიქრებს, ეჭვებს, განცდებს, ამდენად, თითქოს მხოლოდ გულმართალი მოწმის თვალით ვხედავთ ყველაფერ ამას, მაგრამ ეს თვალი ღრმად სწვდება ადამიანის შინაგანი სამყაროს შრეებს, ზედაპირზე ამოატივტივებს ქვენა გრძნობებს, ხედავს სხვათათვის შეუმჩნეველ სულის ნათელს. ასე წარმოჩინებული ადამიანები და

მოვლენები, შთამბეჭდაობაზე რომ აღარაფერი ვთქვათ, სწორ შეფასებას პოულობენ თავისთავად და ძალდაუტანებლად.

არჩილ სულაკაურის მოთხრობების ლოგიკურ გაგრძელებად ჩანს რომანი „ოქროს თევზი“. აქ სავსებით აშკარად არის გამჟღავნებული ავტორის უკომპრომისო დამოკიდებულება ცხოვრებასთან და ის მალალი პოზიცია, საიდანაც აკვირდება და აფასებს თანამედროვეობასაც და იმ ახალგაზრდობასაც, საზოგადოებრივ ასპარეზზე რომ მოდის და მკვიდრდება.

მწერალი აქ „დაუნდობელ“ რეალისტად წარმოგვიდგა. მიუხედავად ჭარბად მოხმობილი სიმბოლიკისა, აშკარად გვაიძულებს პირდაპირ ვუყუროთ ცხოვრების სიძნელეებს თუ ბოროტებასაც კი, ღრმად ჩავიხედოთ ადამიანების გულებში, სადაც, სამწუხაროდ, მხოლოდ სათნოება და სიკეთე არ დასადგურებულა.

„ოქროს თევზი“ ქართულ ლიტერატურაში ახალი ტიპის რომანების რიგს მიეკუთვნება, რაც სათავეს სწორედ არჩილ სულაკაურის და მისი თაობის მწერლების შემოქმედებაში იღებს. ამ რომანებს მათთვის დამახასიათებელი სიახლეები გამოარჩევს წინარე ქართული პროზისაგან: სოციალური და ზნეობრივი პრობლემატიკის ორგანული დაკავშირება; მითების, სიმბოლიკის, პირობითობის ფართოდ მოშველიება და ამით მრავალპლანიანობის მინიჭება; ლირიკული ნაკადის სიმძლავრე; ორიგინალური კომპოზიცია რეალურის, პირობითის, რეტროს მონაცვლეობით; დიალოგებისათვის განსაკუთრებული ფუნქციის მინიჭება და ავტორისეული ტექსტის, მით უფრო კომენტარების მინიმუმამდე დაყვანა. გამოირჩევიან ისინი თავისი მოცულობითაც და თავისი მასშტაბებითაც. აქედროცადაგარემოცმედარებითლოკალიზებულია. მაგრამ ეს არ უშლის ხელს ავტორებს ფართოდ და, რაც მთავარია, მძაფრად დააყენონ მკითხველის წინაშე თანამედროვე ცხოვრების არსებითი და მტკივნეული პრობლემები. ყველაფერი ეს, ცხადია, „ოქროს თევზზეც“ ითქმის.

რომანის ყურადღების ცენტრში ახალგაზრდა გმირი დგას. მის საზრგადოებრივ ყოფაზე, შინაგან განცდებზე, ეჭვებსა და იმედებზე, ცხოვრებასთან დამოკიდებულებაზე, ზნეობრივ პრინციპებსა და მათ ჩამოყალიბებაზე, ერთი სიტყვით, მის მთლიან სახეზე მოგვითხრობს არჩილ სულაკაური. არც მას და არც მის გმირს არ აშინებთ ცხოვრების მძაფრი და მკაცრი ხილვა, ისინი გულწრფელად გვიმხელენ თავიანთ

დაკვირვებებს, დასკვნებს, რაც ხან სიხარულსა და იმედებს, უფრო კი მძიმე განცდებს აღძრავს მათში.

პროლოგში ვხედავთ მყუდრო და ტკბილი ოჯახის თითქმის იდილიურ სურათს. ცხოვრების შფოთვა და დუღილი მას თითქოს არც სწვდება. ოჯახის მამას კეთილ და შრომისმოყვარე კაცად იცნობენ, დედაც მშვიდი და აუღელვებელი ქალია, შვილების მოყვარული, ოჯახის ერთგული. შვილებიც — მირიანი, დათო, თეონა — არაფრით არღვევენ ამ მყუდროებას, რაც ბარამიძეების ოჯახის მთავარ საზრუნავს წარმოადგენს. მაგრამ მაინც იგრძნობა, რომ ყველაფერი ეს მოჩვენებითია და იდილიური ოჯახი „დენტის კასრზე“ დგას. ასე მიედინებოდა და ასევე გაგრძელდებოდა მათი ცხოვრება, რომ ციხე შიგნიდან არ გამტყდარიყო. ეს „დანაშაული“ დათოს ედება ბრალად.

მწერალი გვაჯერებს იმაში, რომ ბრძოლა მაღალი ზნეობისათვის ღირსია ისეთი მსხვერპლისაც კი, რასაც ოჯახური კეთილდღეობა პქეია. დათო მზადაა წინ აღუდგეს ოჯახს, ანგარიში არ გაუნიოს დედის მუდარას, მამის რჩევას. კარგავს ოჯახსაც, სატრფოსაც, ახლობლებსაც, სამსახურსაც, სიმშვიდესაც, რის საფასურადაც იძენს სიმართლის რწმენას, რაც მისთვის ღირსეული საზღაურია. გარეგნულ კეთილსინდისიერებაში შენიღბულ მახინჯ სულს უპირისპირდება შინაგანი გულწრფელობითა და პატიოსნებით, ბოროტებისადმი შეურიგებლობით და იმას უკვე ნაკლებად დაეძებს, თუ როგორ ფორმაში იქნება ყოველივე ეს გამოსატული. მისი ახალგაზრდული უკომპრომისო სული ამას არად აგდებს. ამის გამო „უცნაურ“ კაცად მონათლული დათოა სწორედ ამ რომანში ჯანსაღი, მართალი სულის პატრონი და თუმცა ძალიანაც უჭირს, მაინც ცხადია, რომ მისი გზაა ერთადერთი სწორი.

ყველაფერი ეს საკმარისი იქნებოდა ერთი რომანისათვის, მაგრამ მწერალი არ დაკმაყოფილდა ამით. მას უფრო დათოს სულიერი წრთობის პროცესი აინტერესებს და, როგორც ჩანს, ამიტომაც შემოიტანა მეორე და, ჩემი აზრით, უმთავრესი მოტივი რომანში, რასაც ადამიანთა მარტოობა, გნებავთ, გაუცხოება შეიძლება ეწოდოს. ამგვარი რეალური საფრთხე, რაც საზოგადოებრივ ცხოვრებას, ადამიანებს თავს დასტყდომიათ და რაც თანამედროვე მსოფლიო მწერლობის, ვგონებ, სულაც უპირველეს საფიქრალად ქცეულა, არჩილ სულაკაურისათვისაც ერთ-ერთი ყველაზე დიდი სანუხარია.

დათო თავის თავსაც ჩაუკვირდა და გულწრფელად ეცადა საკუთარ გრძნობებში გარკვევას. ჰო, მასშიც ყოფილა ჩაბუღებული

ეგოიზმი, მის მეგობრებშიც. დათოს ყველზე მეტად ის შეაძრწუნებს, რომ სხვისი ბედისადმი გულგრილობას იგრძნობს თავის თავშიც და იმ ადამიანებშიც, რომლებიც მისი ცხოვრების თანამგზავნი არიან. დათო მიხვდა, თუ რარიგად ტყუოდა თავისი ნატანჯი ძმის, მირიანის წინაშე, ვისი სულიერი სიმარტოვითაც ნაკლებ დაინტერესდა, ვისაც ბოლომდე არ ჩაეძია, არ აგრძნობინა, რომ ნამდვილად ძმა, ჭეშმარიტი მეგობარი, სულის ნაწილი იყო მისი. ეს არ არის უსაფუძვლო თვითგვემა. თავადაც არაერთხელ დავრწმუნდით, რომ დათოს ამგვარი თვითბრალდება საკმაოდ საფუძვლიანია. მეტიც, ის კომპლექსი ძმებს შორის დაპირისპირებულობისა, რაც ასე შეუმჩნევლად და ბოლოს კი მკაფიოდ ჩამოყალიბდა კენსა და დევიში (მიტჩელ უილსონის რომანში „ძმა ჩემი, მტერი ჩემი“) აქაც ამქარაა. დათომ არამცთუ თვალი გაუსწორა ამას, მხოლოდ საკუთარ დანაშაულად მიიჩნია და ამგვარ დაუნდობელ ზნეობრივ თვითგანაჩენშია მისი ძალაც და კეთილშობილებაც. რაკილა იგრძნო, მიხვდა და აღიარა, რომ ეს იყო მისი ყველაზე დიდი დანაშაული, ახლა სწორედ ამის გამოსყიდვა გახდა დათოსათვის მთავარი საფიქრალი. ის უკვე სულაც აღარ ანუხებს, რომ ვილაც ბოროტმა კაცმა უსიამოვნება მიაყენა სამსახურში, ან კიდევ, მისი საყვარელი ქალი რომ ქარაფშუტა გამოდგა.

ასე ეცლება, ეკარგება დათოს ის განძი, რითაც თავი მდიდარი ეგონა და რაც ყალბი აღმოჩნდა. რომანის მთლიან სიუჟეტში ორგანულად არის ჩართული ნოველისმაგვარი ეპიზოდი, რომელიც ამ ადამიანურ ფასეულობათა დეველვაციის იგავურ გამოხატულებას ჰგავს. მოსე მამისთვალისა და ესთერის ტრაგიკული ისტორია დათოს საკუთარი სულის გაძარცვულობის შემადრწუნებელ მეგრძნებას უტოვებს.

მოსე მამისთვალის ძველი ჟილეტის სარჩულში ჰქონდა ჩაკერებული იშვიათი საგვარეულო მარგალიტი, რასაც მის მეუღლეს, ესთერს დასტყუებს „შავი ნიკო“. მის ნაცვლად, მარგალიტის უკან დაბრუნებამდე, ქალი იმავ ზომის კენჭს ჩააკერებს. იმედგადანურული ესთერი დარდით დასწეულდება და მალე გარდაიცვლება. მოსე, ვისი საქმეებიც ნიკოს წყალობით უკულმა დატრიალდა, საყვარელი ცოლის დასაკრძალავად უკანასკნელ იმედსლა მიმართავს, ჟილეტის სარჩულს გაარღვევს და უეცრად ამ ყოფით ეპიზოდს თითქოს ბიბლიური ძალის მოთქმა ავსებს. ცხედარს დამხობილი მოსე გულსაკლავად ქვითინებს: „— ესთერ! ესთერ, შენ გენაცვალე! რა იქნა

მარგალიტი?! თქვი, ხომ იყო, ჰა? ხომ იყო! ესთერ! ესთერ!.. მქონდა თუ არ მქონდა?! მითხარი, რა იქნა ჩემი მარგალიტი?!”

მოსე მამისთვალოვიც კი დაეჭვდა მარგალიტის არსებობაში და რა გასაკვირია, რომ დათოს მოსძალებოდა ეჭვები საკუთარი განძეულის რეალობაში. მას შემდეგ ეს საბედისწერო კითხვა – „ესთერ! ესთერ!.. მითხარი, რა იქნა ჩემი მარგალიტი?“ – დათოსაც თანა სდევს და სულს უღრღნის. ასე რჩება მარტო დათო. მარტოა მირიანიც. მარტოა ბუბა ეშბაც, პატარა ზურიკოც, ბევრი სხვაც. ისინი მარტონი არიან, ისევე როგორც მარტოა ოქროს თევზი აკვარიუმში. ეს სიმარტოვე ანუხებით მათ. მარტოობის განცდა ყველაზე უფრო მტკივნეულია მათთვის.

არჩილ სულაკაურის რომანი „ოქროს თევზი“, როგორც ვთქვი, საინტერესო და ორიგინალური აგებულების ნაწარმოებია. ეს არ არის მხოლოდ ჩვეულებრივი თხრობა ამბისა, რასაც თან ახლავს გმირების სულიერი ცხოვრების ფსიქოლოგიური ანალიზი. მწერალი ძალზე ხშირად მიმართავს პირობითობას, სიმბოლიკას, მოულოდნელ ჩვენებებს თუ გახსენებებს, შინაგან დიალოგებს, რეფრენს, რაც ართულებს რომანის სტრუქტურას, მაგრამ არ აბუნდოვანებს სათქმელს. ყველაფერი ეს ავტორს ერთი მთავარი მიზნისათვის აქვს დაქვემდებარებული – უფრო ძლიერ გვაგრძნობინოს და განგვაცდევინოს მისი გმირების შინაგანი ეჭვები და ნუხილი, უფრო შთამბეჭდავად გვიჩვენოს და აგვიხსნას, თუ რამ და რატომ დაუკარგა ამ გმირებს სულიერი წონასწორობა.

აკვარიუმში გამომწყვდეული ოქროს თევზიც, რომელიც მთელი ამ რომანის მანძილზე არ ეკარგება მკითხველს მხედველობის თუ ფიქრის არედან, სწორედ ამ მარტოობის მტანჯველი გრძნობის სიმბოლური გამოხატულებაა. ხსნა გაქცევაშია, ამ კედლების დამსხვრევაშია, ასე თავგანწირვით რომ ასკდება ოქროს თევზი. ჯერ მირიანი გარბის ოჯახიდან, მერე დათო. და თუმცა ოქროს თევზი სულს დაფავს ასფალტზე, მაინც ბედნიერია, რომ მინის კედლები დაიმსხვრა, რომ მისი ამაყი და მშფოთვარე სული გადაეცათ ადამიანებს, მირიანსა და დათოს, ვისაც დიდხანს და დაბეჯითებით უწერგავდა მარტოობის, უნაყოფობის, მისი დაძლევის იდეას.

არჩილ სულაკაურის შემოქმედებითი ცხოვრების და ინტერესების შემდგომი ეტაპი ლიტერატურულ ზღაპარს უკავშირდება. მან ამ უნარს ჩვენში მართლაც დიდი ღვაწლი დასდო. 60-იანი წლების

დამლევისათვის მწერალმა ჯერ „სალამურას თავგადასავალი“ გამოაქვეყნა, შემდეგ კი „ჯადოსნური კაბა“.

იმ უბრწყინვალეს და უმდიდრეს სულიერ საგანძურში, რასაც ხალხური შემოქმედება ჰქვია, რაც ათეული საუკუნეების მანძილზე ხიბლავდა და კვებავდა ადამიანის გონებას და გრძნობას, ერთი ყველაზე წარმატები, მომაჯადოებელი, უბერებელი იყო და არის ზღაპარი. იგი თან სდევს ადამიანს მთელი მისი ცხოვრების მანძილზე. მიზეზი მარტო ის არ გახლავთ, რომ ზღაპარს ჯადოსნურ ქვეყანაში გადავყავართ და ამით ჩვენს ფანტაზიას უხვად კვებავს. ეს უფრო ბავშვებს იტაცებს. გაცილებით მნიშვნელოვანი ისაა, რომ ამ თითქოს გასართობად, თავის შესაქცევად შეთხზულ დაუჯერებელ ამბავში მეტწილად დიდი ცხოვრებისეული სიბრძნეა ჩადებული. ამით კი ზღაპარი უკვე მოზრდილებს აკითხებს თავს. მაგრამ არის კიდევ ერთი რამ ზღაპარში, რაც შეიძლება ყველაზე მნიშვნელოვანი იყოს. ესაა მასში გამოხატული ჭეშმარიტად ეროვნული სული. ამით მოიპოვა მართლაც ჯადოსნური ძალა და ადამიანის ცხოვრების მუდმივ თანამგზავრად იქცა. და რაკი ასეა, განა შეიძლებოდა ზღაპარი მხოლოდ ფოლკლორის კუთვნილებად დარჩენილიყო?

მწერლობამ დაიწყო ზღაპრების ლიტერატურული დამუშავება, მერე კი ახალი ლიტერატურული ზღაპრების შექმნა (მარლ პერო, ჰანს ქრისტიან ანდერსენი). თანამედროვე ზღაპრები კი მხოლოდ ლიტერატურაშია იბადება. მონმენი გავხდით იმ გამოძახილისა, რაც წილად ხვდა შვარცის „შიშველ მეფეს“ (ანდერსენის ცნობილი ზღაპრის მოტივებზე შექმნილ პიესას), გიგა ნახუცრიშვილის „ჭინჭრაქას“, ფილმს „ლონდრეს“, რომლის ავტორებიც არიან რეჟისორი თამაზ მელიავე და მწერალი ოთარ ჭილაძე, როლანბიკოვის ფილმს „აიბოლიტი — 66“. ამ ჯადოსნურ ზღაპრულ სიუჟეტებში თანამედროვე ცხოვრების მხატვრული გააზრებაც დავინახეთ და ადამიანის ძლიერი თუ სუსტი მხარეების მინიშნებაც ვიგრძენით. ამიტომაც მივიტანეთ გულთან ახლო ხელოვნებისა და მწერლობის ეს მხიარული, ამასთანავე სიბრძნით სავსე ნაწარმოებები.

აიბოლიტი, ბურატინო, ბემბი, პინოქიო, ჩიპოლინო, მათი სევდიანი და მხიარული თავგადასავლები მოზარდი თაობის ძვირფასი საკითხავი რამაა. მათ ღირსეული მოძმეები შეემატათ არჩილ სულაკაურის სალამურას, ბაიას, მაკასა და ოლილეს სახით.

„სალამურას თავგადასავლის“ და „ჯადოსნური კაბის“ ერთ-ერთი უპირველესი და უმთავრესი ღირსება ისაა, რომ ქართული ხალხური ზღაპრების ტრადიციებზეა შექმნილი და თანაც სრულიად

ორიგინალურია თავისი ფაქტურით, სტილით, მხატვრული გააზრებით, სახეთა სისტემით. ბუნებრივია, ქართველმა მწერალმა, თუკი იგი ზღაპრის დანერას გადანყვეტს, პირველ რიგში საკუთარ ეროვნულ ფოლკლორს უნდა მიმართოს. ზღაპარი ჩვენი კულტურული საგანძურის ერთი ბრწყინვალე ნაწილია და ასეთი მემკვიდრეობის პატრონს სხვა ერის ფოლკლორზე თვალი რატომ უნდა დარჩეს.

თუნდაც ის, რომ არჩილ სულაკაურის ზღაპრის გმირი მწყემსია და მასსალამურაჰქევია, თავიდანვე მიგვანიშნებს ნაწარმოების ეროვნულ სანყისებზე. უკვე ამით ხდება ცხადი, რომ მწერალს ქართული ზღაპრების პერსონაჟები ედგა თვალწინ, როცა საკუთარს ქმნიდა. ხალხურ ზღაპრებში მწყემსები ხშირად გვხვდებიან და ყოველთვის თავისი განწყურელი სალამურით არიან („ნიქარა“ გავიხსენოთ). არჩილ სულაკაურის გმირიც მუდამ თავისი სალამურითაა და ქართველი მწყემსის ეს აუცილებელი ატრიბუტი აქაც დიდ როლს თამაშობს მოქმედების განვითარებაში. სწორედ მისი წყალობით გაიცნობს და დაუმეგობრდება სალამურა ციციანათელების მწყემს გოგონას ბაიას და იმავე სალამურის საშუალებით შეძლებს დაიხსნას თავისი მზეთუნახავი მეგობარი ქონდარეთის საპყრობილიდან.

მწერალი განზრახ უახლოვებს თავის თხრობის მანერას ფოლკლორულ ტრადიციებს და ამით ერთგვარ ილუზიას ქმნის, თითქოს საქმე ლიტერატურულ ნაწარმოებთან კი არა, სწორედაც ხალხურ ზღაპართან გვექონდეს. „სალამურას თავგადასავალის“ პირველივე ფრაზებიდან ისეთი შთაბეჭდილება გვრჩება, თითქოს ნიგნი კი არ გვიდევს წინ, არამედ მთქმელი გვიზის და გვიყვება ამ საოცარ ამბებს. ეს კი მეტ უშუალობას, ტრადიციულ ელფერს, მიმზიდველობას სძენს ლიტერატურულ ზღაპარს.

ზღაპრების ენა საოცრად სადა, მიმზიდველი, ხატოვანია, ფრაზა – სხარტი, მოქნილი, ტევადი. თანამედროვე ქართულ ლიტერატურაშიც გვაქვს ნიმუშები იმისა, თუ ხელოვნური ენით, „სიტყვაქმნადობით“ დანერილი ლიტერატურული ზღაპარი (მაგალითად ლევან გოთუასი) რა მალე მიეცა დავინყებას იმის გამო, რომ ავტორის ორიგინალურობის სურვილმა ეს უპირველესი ტრადიცია გამოაცალა. არჩილ სულაკაურის „სალამურას თავგადასავალის“ და „ჯადოსნური კაბის“ მიმზიდველობა და წარმატება იმან განაპირობა, რომ მწერალმა განზრახ, შეგნებულად დაუახლოვა თავისი ენა ქართული ხალხური ზღაპრისას. მისი ზღაპრების ენა პოეტური, ლამაზი, მდიდარი და, ამასთანავე, სადა და უბრალოა. ეს ოსტატური შერწყმა ენის სიმდიდრისა და სისადავისა მწერლის მონაპოვარია.

ხალხურ ზღაპრებში ტრადიციულად ერთმანეთს უპირისპირდება ორი ძალა. ბრძოლა სიკეთესა და ბოროტებას შორის, როგორც წესი, ფოლკლორში გაშიშვლებულად, თვალნათლივ არის წარმოდგენილი და ჩვეულებრივ სიკეთის გამარჯვებით მთავრდება. არჩილის ზღაპრები არც ამ შემთხვევაში ლალატობენ ტრადიციებს.

„სალამურას თავგადასავლის“ და „ჯადოსნური კაბის“ ღირსებად უნდა ჩაითვალოს ის, რომ შესაშური ზომიერებისა და იუმორის გრძნობით არის მინიშნებული თანამედროვე ცხოვრების ზოგიერთი მხარე. მწერალი მახვილგონივრულად დასცინის თანამედროვე ადამიანების ისეთი თვისებების გამოხატულებას, როგორიცაა ქედმაღლობა, პატივმოყვარეობა, ფლიდობა და თვალთმაქცობა, მომხვეჭელობა და სიხარბე თუ ბევრი სხვა რამ. ამას ყველაფერს აქ ძალდაუტანებლად ამოიკითხავს მკითხველი, განსაკუთრებით კი იმ ეპიზოდებში, სადაც სასახლის კარია აღწერილი, ეს იქნება ქონდარეთის სამეფოში („სალამურას თავგადასავლიდან“) თუ ძველი მონეტების ან ყულაბების ქვეყნებში („ჯადოსნური კაბიდან“). არჩილ სულაკაურის ზღაპრები აშკარად ახალი და ორიგინალური სიტყვაა თანამედროვე ქართულ მწერლობაში.

როგორც ზემოთ ვთქვი, ლიტერატურულ წრეებში (იქნებ მკითხველებშიც) გაჩნდა ეჭვი იმისა, რომ არჩილ სულაკაურის მწერლური ინტერესები პროზით შემოიფარგლებოდა. ამითაც იყო გამოწვეული ის სიხარული, რაც თან ახლდა მწერლის ორი პოეტური კრებულის („ოთხივე მხრიდან“, „სიჩუმე“) გამოცემას 70-იან წლებში.

არჩილ სულაკაურში „ლექსი ცოცხლობდა რალაცნაირი მეტაფიზიკური სიჯიუტით. და იგი დაუბრუნდა პოეზიას“ – განაცხადა ოტია პაჭკორიამ.

არადა, არჩილი – პოეტი არც არასოდეს „დადუმებულა“, არც „განდგომილა“ და ამდენად ვერც „დაუბრუნდებოდა“ პოეზიას. სწორედ 60-იან წლებში, როცა იმთავითვე ასეთი შთაბეჭდილება მოახდინა პროზის სიღრმითაც, სიახლითაც და სიუხვითაც, იგი წერდა და დროდადრო აქვეყნებდა კიდევ ლექსებს. იმ წლებშია დაწერილი ისეთი შესანიშნავი ლექსები, როგორებიცაა „მე თან მოვიტან არაგვის სუნთქვას“, „გეძებდი ქარში“, „მე ვეკითხები ქსანსა თუ არაგვს“, „მტკვარგაღმა დაგრჩა ბავშვობის კერა“, „ფიქრები როგორც კვამლი ხვიარა“, „მაღალი დღე“, „ნათელი სული“, „კახეთის

მთები“, „შენ ახლა გძინავს მარადი ძილით“, „მთანი მაღალნი“, „მწუხრის ზარი“, „შენაქოში თქმული ლექსი“ და სხვა არაერთი.

ოტია პაჭკორიას აზრით, არჩილ სულაკაური პოეზიას განუდგა მაშინ, როცა შეიცნო, რომ ლექსის სტრუქტურაში პროზის ინტონაცია და თვალთახედვა შეაქვს...

ჩემთვის ძნელია იმის თქმა, თუ რა „შეიცნო“ ან „შეიგრძნო“ პოეტმა შემოქმედებითი ბიოგრაფიის ამა თუ იმ ეტაპზე. ამაში ალბათ თავად უნდა გამოგვიტყდეს. არჩილის ლექსები კი, მე პირადად, სრულიად სანინაალმდებო აზრს განმიმტკიცებს. ისეთი შესანიშნავი, ღრმად ლირიკული ლექსები, როგორებიცაა „მე შენთვის მინდა ალგეთის ჭალა“, „ალაზნის ველზე ისე ღამდება“, „პირველი თოვლი“, „მე თან მოგიტან არაგვის სუნთქვას“, განსაკუთრებით კი ქართული პოეზიის ერთ-ერთი მშვენიერა „გონიო“, რომლებიც არჩილმა სწორედ პირველი მოთხრობის გამოქვეყნების წინა წლებში დაწერა, არა მგონია პოეტური კრიზისის მიმანიშნებლად შეიძლებოდა მიეჩნია თავად ავტორს თუ ნებისმიერ მკითხველს.

არჩილის შემოქმედება მთლიანად „სტაბილური ხასიათისა“ ჩანს. ეს შეიძლება იმითაც აიხსნებოდეს, რომ მწერალი არ ცდილობს ძალით დათრგუნოს საკუთარი მხატვრული აზროვნების თავისებურებები და ჟანრული კანონების შესაბამისად „სუფთად“ წეროს. ამიტომაც არის, რომ მედიტაციური ლირიკისადმი შინაგანი ერთგულება არ აიძულებს მთლიანად გადაუტეხოს გზა ლექსში პროზაულ ინტონაციებს, საუბრისა თუ მიმართვის ფორმას, ჟანრულ ჩანახატებს (სიტყვამ მოიტანა და აქვე ვიტყვი, რომ არამცთუ არჩილისებური ზომიერების გრძნობით, სწორედ ხაზგასმით ჭარბადაც არის „პროზაიზმები“ მოხმობილი თანამედროვე ქართულ, უფრო ევროპულ პოეზიაში, ზოგიერთთა შემოქმედებაში კი სტილის თვალსაჩინო ნიშანთვისებად იქცა), რაც შეეხება პროზას, საოცრადაა გამთბარი იგი მწერლის პოეტური ბუნებიდან მომდინარე ლირიზმით, განწყობით. თუმცა, ალბათ, არჩილ სულაკაურის მოთხრობები მაინც არ არის პოეტური პროზის ნიმუში. ჟანრების სადემარკაციო მიჯნების ამგვარი დარღვევები არჩილ სულაკაურის შემოქმედებაში მწერლის მთლიანი მხატვრული სამყაროს თავისებურებებსაც ამჟღავნებს და მისი პოეზიისა და პროზის განუყოფლობასაც მიგვანიშნებს.

„სტაბილური ხასიათი“ არჩილის პოეზიისა იმის შედეგიც უნდა იყოს, რომ იგი დაფუძნებულია ისეთ მყარ ფუნდამენტზე, როგორიცაა ქართული კლასიკა. ქართული ლექსის განახლების ბუნებრივი ნადილი თუ მოთხოვნილება არჩილ სულაკაურისათვის არასოდეს

გულისხმობდა ეროვნული მწერლობის ფესვების გადაჭრას. მის პოეზიას ძალუმად კვებავს ერთიანი და მთლიანი ეროვნული კლასიკური მემკვიდრეობა. თუმცა, სწორია ის მოსაზრებაც, რომ „მაინც ვაჟა დარჩა არჩილ სულაკაურისათვის პირველ სალოცავ ხატად“. პოეტმა ვაჟას მოტივებზე და მონატრებაზე შექმნა ბრწყინვალე ციკლი ლექსებისა „მთანი მალაღნი“, სადაც წინაპრის ხატი მთელი თავისი სიდიადით და სიახლოვით წარმოგვიდგება. ვაჟასეული ინტონაცია, პოეტური სახეები, ფრაზები, რაც მთავარია, სული კვებავს ამ ციკლს.

ამ ციკლში ლირიკული გმირი ხან ვაჟას სიდიადით არის გარინდებული და მლოცველივით ცისკენ აღუპრია ხელები, ხანაც მის საოცრებამდე უბრალო და ასევე საოცრებამდე ღრმა მსოფლშეგრძნებით თუ სიბრძნით არის აფორიაქებული. მართლაც, რა სასწაულებრივ ძალას უნდა ეთქმევიანებინა პოეტისათვის: „რამ შემქმნა ადამიანად, რატომ არ მოველ წვიმადა?“ ამ ფრაზის ჯადოსნურმა ზემოქმედებამ, მისი უმშვენიერესი და უდიდესი ჰუმანური აზრის გაშიფვრის ნადილმა შთააგონა არჩილ სულაკაურს ვაჟასეული მადლით აღბეჭდილი ეს სტროფები:

*იქნებ ჯობია, მოვიდე წვიმად,
სხვა ცხოვრებისთვის თავი გავწირო
და ვიყო მინის ულუფა მცირე
და ღრუბლის ოფლით ჯეჯილს ვანვიმო.
მე უფრო წვიმას ვგავარ იერით,
თუმც თმაში ნისლი გამომერიო.
ჩემი ნაწლები — ლურჯი იები
მთის ფერდობებზე წვიმად მელიან.
სად არის ჩემი მძიმე სხეული,
დიდი ხელები
ჭალარა თმები?
მდინარის პირად ნისლად ქცეული
ჩარგალში დილის სხივებით ვთბები.*

ვაჟასეული სული, რწმენა და ნათელი არჩილ სულაკაურის მარტო ამ ციკლში, ან თუნდაც სხვა ცალკეულ ლექსებში კი არ სახლობს, სადაც მსგავსება საჩინოა, იგი მთლიანად მისი პოეტური სამყაროს ბალავარს ანიჭებს სიმტკიცეს. და განა მარტო ვაჟა?

არჩილ სულაკაური ლექსში „ახსნა“ გულწრფელად და უბრალოდ იტყვის: „ჩემი სათქმელი ისე ძველია, როგორც ყვითელი, ბებერი

მთვარე და ახალია, ვით თანამგზავრი“. მისი პოეზია სავსეა თითქოს დიდი ხნის ნაცნობი მოტივებით, განცდებით, რწმენითა და ეჭვებით, სიყვარულითა და სიძულვილით... მაგრამ ამავე დროს ეს ყველაფერი აქ მოულოდნელობის, სიახლის ეფექტით არის აღბეჭდილი, რადგან მისი ლირიკული გმირი ზედროული, მითოსური სამყაროს მკვიდრი კი არ გახლავთ, ჩვენი თანამედროვეა, ვის კონკრეტულ ბიოგრაფიაშიც ტყდება და ირეკლება ადამიანის მარადიული საფიქრალი თუ სანუხარი. ასე რომ, აქ ყველაფერი მხატვრულ მოდელეებში კი არ არის მოქცეული, არამედ ცოცხალი ცხოვრებით ფეთქავს, სინედლის სუნი ასდის.

არჩილისათვის უცხოა პათეტიკა. იგი თუ არსებობს, უნინარეს მამულისათვის არსებობს, თუ ხმიანობს, ისევე მამულისათვის ხმიანობს, მისი სულის კვამლიც მამულის ნისლებს ერთვის, მაგრამ ეს ყველაფერი ჩუმად და მადლიანად ხდება:

*შენ,
ერთადერთო ჩემო მამულო,
სულ შენგანა მაქვს,
რაიმე თუ მაქვს,
მომეცი ნება,
რომ ვიხმაურო,
როგორც ბალახის ფესვებმა,
ჩუმად.*

(შენ, ერთადერთო ჩემო მამულო...)

„ქალაქელი“ არჩილის სიყვარული თუშეთისადმი მოგონილი და ნაძალადევი კი არ არის, დიდია და გულწრფელი, ამდენად მომხიბლავიცაა, გადამდებიცაა. მწერლის ყოველი განცდა თუ მისი გამომხატველი ფრაზა მღელვარეცაა და ანკარაც, არამცთუ სიყალბის, თავმონონების ნატამალიც არ ურევია. სულაკაურისათვის თუშეთი სხვათა გასაკვირველი დიდებული და ამაყი კუთხე კი არ არის, მისი გენის და სულის აკვანია. ამიტომ სწყუროდა მას ჭაბუკობაში აქ ასვლა, ხანმოკლე სტუმრად კი არა, მშობლიური მხარის კალთაზე კარვის დასაცემად, იქ მდუმარ ფიქრებში ჩასაძირად.

პირადად ჩემზე თუშეთის მოტივებზე შექმნილი ლექსებიდან, საერთოდაც არჩილ სულაკაურის პოეზიიდან რაღაც საოცარ, ბოლომდე აუხსნელ, მაგიურ შთაბეჭდილებას ახდენს „შენაქოში თქმული ლექსი“. აი ისიც:

*მიტოვებული, მივინყებული
მალღობზე იდგა თეთრი საყდარი,
ხოლო გამხდარი, ბებერი ცხენი,
რომელსაც ზურგზე ყვაეები ასხდნენ,
იქვე მონყენით ნინკნიდა ბალახს.
საოცარია მეხსიერება
მე სულ არ მახსოვს სად ვნახე, როდის,
მაგრამ ხსოვნაში აქამდე ჩამჩა:
თეთრი საყდარი და თეთრი ცხენი,
მონყენილი და გამხდარი ცხენი,
რომელსაც ზურგზე ყვაეები ასხდნენ.*

ამ თითქოს ნეიტრალურ პოეტურ ჩანახატში სწორედაც უდიდესი და უნაზესი სიყვარულია ჩატეული. ამ ლექსიდან ისეთი უნაპირო სევდა იღვრება, რაც მხოლოდ იმას შეიძლება გააჩნდეს, ვინც მშობლიურ კუთხესთან მარტო გონით და გრძნობით კი არა, იღუმალი სულითაც არის დაკავშირებული. იმ სულით, რომელიც თაობიდან თაობაში გადადის, მოკვდავთ გაუსაძლის გასაჭირს ატანიანებს, ყოვლისშემძლე მხნეობას მატებს და ასე, ამ გზით ანიჭებს უკვდავებას კერას, მინას, მამულს. მიტოვებული თეთრი საყდარი, მონყენილი გამხდარი ცხენი, ბებერ ზურგზე რომ ყვაეები ასხედან თითქოს განწირულების გრძნობას ბადებს, მაგრამ ვიდრე ვილაც ასეთი სიყვარულით და სევდით ხედავს ამას, სხვასაც მიაქცევინებს ყურადღებას, ვიდრე ღრმად არის იგი აღბეჭდილი მეხსიერებაში, იმედი ცოცხლობს.

ამ საოცარი გრაფიკული და ფერწერული სიცხადით დახატული სურათით პოეტი ქმნის დიდი ემოციური მუხტის მქონე განწყობას, რისი დაძლევის, განდევნის, გულიდან გადაყრის და შვებით ამოსუნთქვის სურვილიც რომ გაგიჩნდეს, ძალა არ გეყოფა საამისოდ.

„შენაქოში თქმული ლექსი“ არ არის ბედნიერი გამონაკლისი არჩილის პოეზიაში. მისი პოეტური ხატვის შესაშური უნარი შეუძლებელია მკითხველს შეუმჩნეველი დარჩეს. გავიხსენოთ „ხმელი ფოთლები...“ თუმცა ამ ლექსის სევდიანი განწყობილება შენაქოს სურათივით მწვავედ და მტკივნეულად არ აჩნდება სულს, მაგრამ ნესტიანი შემოდგომის კიკეთის პეიზაჟი არანაკლებ ოსტატურად არის შესრულებული.

არჩილ სულაკაურიც ერთი ჩვენი დიდი წინაპრისა არ იყოს, „არა მხოლოდ ტკბილ ხმათათვის“ ინვის შემოქმედების ცეცხლით. მისი

პოეზია სავსეა მინორით, სევდით, ეჭვით, ტკივილით, („პირველი თოვლი“ „სარკმელთან ვსხედვართ პატარებივით...“, „უმთვარო ზეცა“, „შემოდგომა“, „დავინყებულნი სიზმრები“, „ზოგჯერ მგონია“... „ზამთარი“, „სიჩუმე“ და მრავალი სხვა).

„და შემზარავი ქარის კივილით სხეულს შიგნიდან, როგორც კედლებს, აწყდება სული“ („გამოგადევენე უკან ხელები...“) — ამგვარი განცდა პოეტისათვის ჩვეული გამხდარა. მუქი გრძნობები იმიტომ არ მოსძალდება, რომ გულაყრილია ცხოვრებაზე, სულის გვემა მოთხოვნილებად გადაქცევია. უბრალოდ, მან იცის, ნუხილის გარეშე სიხარულის განცდას ვერ ეზიარები, რომ სულის სიჯანსაღე მხოლოდ სულიერი ტკივილის დაძლევით მიიღწევა, რომ რწმენისაკენ გზა ეჭვზე გადის. ეს ყველაფერი თანაბრად აღამიანურია, თავად ცხოვრებისაგან მონიჭებული და ერთ-ერთი მათგანის წაყრუებაც საბედისწერო შეიძლება გახდეს. არჩილ სულაკაურის მოქალაქეობრივი და პოეტური პოზიციის გასაგებად მეტად საგულისხმოა მისი ერთი მომცრო უსათაურო ლექსი:

*ნუ გეშინია,
შენს აღტაცებას
და შენს სიხარულს არ შეეხებები.
არ მინდა შენი ნიჭის მისხალიც,
შენი უზადო პედნიერების
ცისარტყელიდან
შვიდივე ფერი
შენს სულში დარჩეს ნიადაგ,
ოლონდ
მომეცი ნება,
ანუ უფლება,
აღრფთოვანებულ შენს გულს და ფიქრებს
გადმოუწერგო ჩემი გულიდან
ეჭვის პატარა,
ცოცხალი ყლორტი...*

რა არის ეს, ბოროტი სულის მზაკვრული სურვილი, თუ მოყვასისადმი სიყვარულის გამოხატულება? ვისაც ამ კითხვაზე დაუყოვნებლად პასუხის გაცემა გაუძნელდება, ნუ ნაიკითხავს არჩილის ლექსებს, ის ამისთვის არ ყოფილა მზად.

არჩილის პოეზია ერთი მთლიანი, მტკიცედ ნაგები სამყაროა, სადაც მოტივების, განწყობილებების, გამოხატვის საშუალებების

და ფორმების ნაირგვარობაში ავტორის მყარი მწერლური პოზიცია, მრწამსი, მსოფლშეგრძნება ჩანს. ჩანს მიუხედავად იმისა, რომ სათქმელი იშვიათად ტივიციებს ზედაპირზე, უფრო სიღრმეებშია მოსაძიებელი, ქვეტექსტებშია ამოსაკითხი. ყოველი ლექსი ამ მყარი პოეტური ნაგებობის საიმედო საშენი მასალაა, ზოგიერთ მათგანში აშკარად, ძლიერ, ზოგჯერ, პირდაპირაც არის გამოხატული პოეტის მრწამსი: „მეჩემ თასს მაინც ბოლომდე დავცლი, სანუთროების აზრიც ეგ არის...“ („შემოდგომა, ვარიაციები“). იგივე ადამიანური და პოეტური მოვალეობის გრძნობა, მხოლოდ უფრო არჩილისებური ინტონაციით და მეტაფორით ასეთ სახეს იღებს ლექსში „შენ ხარ ვენახი“:

*მე წავალ,
როცა
დარეკავს ზარი,
ამ წუთისოფლის
დაღლილი მგ ზავრი.
მანამდე სულის
ნაპრალში მინდა,
როგორც ცისკარმა,
გავცვითო ბინდი.*

არ მოვტყუვდეთ! სულაკაურის შემოქმედებაში შემოდგომისა და ზამთრის, მწუხრისა და ბინდის, წუთისოფლისა და წარმავლობის მოტივები უიმედობის, მელანქოლიური განწყობილების შესაქმნელად კი არ ისმის, არამედ სწორედაც იმედისა და რწმენის განსამტკიცებლად. მათ ფონზე, ან მათთან მოულოდნელი დაპირისპირებით უფრო შთამბეჭდავია სიცოცხლის უსასრულობის, ადამიანის სიკეთის, სამყაროს მშვენიერების ავტორისეული განცდა. პოეტსაც სწორედ ასე, ამ გზით და ამ ხერხით ფრთხილად, სასოებით მოაქვს ჩვენამდე „ბარტყივით თბილი და ჩვილი რწმენა“. თუ მაინც გეეჭვებათ ჩემი ნათქვამი, ისევ არჩილს მოვიხმობ, ოღონდ ახლა უკვე იმ სტროფებს, სადაც არაორაზროვნად არის გამჟღავნებული სამყაროს მისეული ხედვა:

*მე სულ სხვა ფიქრი
და ზრუნვა მიხმობს
და არაერთხელ
მითქვამს წინათვე:
ყველა მწუხრის და*

*სიბნელის მიღმა
მხოლოდ და მხოლოდ
ვხედავ სინათლეს.
(„ახლაც გარდუვალ ბედზე ვსაუბრობ...“)*

არჩილ სულაკაურის მთლიან შემოქმედებაში ურბანიზმი მხოლოდ ან თუნდაც უპირატესად თემატიკით კი არ არის გამოხატული და შემოფარგლული, არამედ უფრო მთავარი და სიღრმისეული ნიშნებითაა აღბეჭდილი — მწერლის მსოფლშეგრძნებით, ფსიქიკით, მხატვრული აზროვნების სტილით, სახეთა სისტემით.

და მაინც განსაკუთრებით იგრძნობა მოთხრობებში და რომანებში, სადაც არა მარტო ვხვდებით, ვგრძნობთ, ვწვდებით ამას, არამედ ვხედავთ კიდეც. პროზა უფრო თვალსაჩინოდ ავლენს მსგავს ტენდენციებს, ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი და მშვენიერი კი მაინც უთუოდ „ჩუღურეთის ციკლია“.

არჩილ სულაკაურის შემოქმედებაზე საუბრისას მეტწილად დროისმიერ თანმიმდევრობას ვიცავდი. მხოლოდ „ჩუღურეთის ციკლის“ მოთხრობებთან დაკავშირებით არის აქ ეს დარღვეული. ისე ორგანულად, სიუჟეტურადაც და სახეობრივადაც კი არიან ერთმანეთთან გადაჯაჭვული, მათი განცალკევება, დაშორიშორება არ იქნებოდა სწორი. ამ ციკლის მოთხრობებია „წყალდიდობა“, „ბიჭი და ძაღლი“, ვფიქრობ „გაბოც“, „ლეკა“, „ბრმა ლეკვები ივანე ბერიტაშვილისათვის“. ამავე ციკლს, გეოგრაფიული გარემოს წყალობით შეიძლება მივაკუთვნოთ „ჯადოსნური კაბა“, რომლის გმირი გოგონაც სწორედ ჩუღურეთის უბნის ერთი ძველი სახლის სხვენიდან ხვდება ზღაპრულ სამყაროში. ამ ციკლის მოთხრობად ჩაითვლება „ღამე ყაბახზე“. დროის თვალსაზრისით მოთხრობა საუკუნეზე მეტი ხნით კი სცილდება წარსულისაკენ „ჩუღურეთის ციკლს“, რაც მთავარია, შეიმჩნევა განწყობილებების ერთიანობა. მარტოობა მათი გმირების ბევრწილად საერთო სულიერი მდგომარეობაა. ნიკოლოზ ბარათაშვილი სწორედ ჩუღურეთის უბანში მისდგომია რიყეს და მწარე ფიქრებს მისცემია: „მტკვარი მისი ბავშვობის მდინარე იყო. ბავშვობიდანვე ესმოდა ეს ხმაური და სულ ეგონა, ამ ხმებით მტკვარი რალაცის თქმას აპირებდა, წვალობდა, იტანჯებოდა და მაინც ვერ აგებინებდა...“ იგივე დამოკიდებულება აქვთ მტკვრისადმი „ჩუღურეთის ციკლის“ მოთხრობების გმირებს, ასევე მღელვარე, ახლობლური, განუყოფელი.

ოტია პაჭკორიამ არჩილ სულაკაურზე დანეროილ ნარკვევს ეპიგრაფად ნაუმიძღვარა ცნობილი ფრაზა გორკის რომან-ეპოპეადან: „იყო კი ბიჭი? იქნებ ბიჭი არცა ყოფილა?“ კლიმ სამგინის ეს იჭვნეული კითხვა, რაც ბავშვობაში ნანახი ერთი საბედისწერო შემთხვევის გახსენებისას აეკვიატება და მერე მთელი ცხოვრება სტანჯავს, ვფიქრობ, აქ უადგილოა. კლიმ სამგინმა თანდათან სულ უფრო მეტად უღალატა საკუთარ ბავშვობას. სისუფთავე, უმანკოება, სინათლე სულ სხვა, საპირისპირო თვისებებს ანაცვალა. ამდენად მტანჯველი ეჭვი უფრო საკუთარი ბავშვობის, ბიჭობის ხანის შეურყვენელ არსებობას აყენებს კითხვის ნიშნის ქვეშ და არა მხოლოდ იმ კონკრეტულ შემთხვევის რეალობას (მდინარის ყინულის ზედაპირი უეცრად ჩაუტყდება ვილაც პატარა ბიჭს), საიდანაც იღებს ასეთ განზოგადებას ფრთიან გამოთქმად ქცეული ფრაზა: „იყო კი ბიჭი? იქნებ ბიჭი არცა ყოფილა?“

არჩილ სულაკაურს ამგვარი ეჭვი არ შეიძლება გააჩნდეს, რადგან ნალდი ფასეულობები, ბავშვობიდან რომ გამოჰყოლია, არამცთუ ყალბად არა ქცევია, სულ მცირე დევეალვაციაც კი არ განუცდიათ. მოთხრობების გმირებსაც ცხოვრების გზაზე სუფთა სინდისი, კაცთმოყვარება, კეთილშობილება მუდმივ თანამგზავრად მოსდევთ.

ამიტომ არის სულაკაურის მოთხრობები საერთოდ, განსაკუთრებით კი „ჩუღურეთული“, ღრმა დრამატიზმთან ერთად დიდი სინათლით სავსეც, რასაც თანა სდევს მწერლის საოცრად თბილი ლირიზმიც. მართებულად შენიშნა უნგრელმა პავოლ კოიშმა (ვინც საერთოდ მალალი შეფასება მისცა არჩილ სულაკაურის პროზას საგანგებოდ დანეროილ სტატიაში): „არ ვგულისხმობ პროზის ხელოვნურ ლირიზაციას, ტექსტის მეტაფორებითა და სხვა სამკაულებით მორთულობას, ავტორის ლირიზმი მისსავ აზროვნებაშია, მისსავ მსოფლშეგრძნებაშია... ცხოვრებისეულ სილამაზეს ამ შემთხვევაში ლამაზი ბაფთის ფუნქცია კი არ აკისრია, არამედ გმირთა საქციელის და გრძნობების ესთეტიზაცია...“

„ჩუღურეთის ციკლს“ „წყალდიდობით“ დაედო სათავე. ერთი შეხედვით, ძველი თბილისის სანაპირო თავისი ტივებით, პატარ-პატარა წიხვილებითა და ნავეებით, მენისქვილეებით, მედუქნეებით, მრეცხავეებით, ხელოსნებით, მეთევზეებით, რომელთა ცხოვრება მეტწილად პატარა ეზოებსა და უსწორმასწორო ქუჩებში, ან ღია ფართო აივნებზე, ერთმანეთის თვალწინ მიედინება — ყველაფერი ეს, რასაც მწერალი მართლაც კოლორიტის მახვილი გრძნობით, მსუყვე ფერებით გვიხატავს, თითქოს ყოფითი ნაწარმოების შექმნისთვისაა

გამიზნული, მაგრამ არჩილ სულაკაურს აქ პირველ რიგში ზნეობრივი პრინციპების გარკვევა და გამოხატვა სურს.

მაღალი ზნეობა აუცილებლად მნიშვნელოვან საზოგადოებრივ მოვლენასთან კავშირში როდი ჩანს. ერთნაირად ძლიერად და ღამაზად სჭვივის დიდსა თუ პატარა, იქნებ სულაც უმნიშვნელო ფაქტსა და მოქმედებაში. მეთევზე ლადო ერთი პატარა და უბრალო ადამიანია. მისი ცხოვრების დღენი ერთგვაროვნად, მოსაწყენად, თითქოს ფუჭადაც მიედინებიან, მაგრამ მკითხველისათვის თვალნათლივს ხდიან ამ გულმართალი და სინდისიანი კაცის პრინციპებს.

საზოგადოების ყველა ფენაში არიან ზნეკეთილი და ზნედაცემული ადამიანებიც. აქ განათლება ან პროფესია გადამწყვეტ როლს არ თამაშობს. მეთევზე ლადოც გამოირჩევა იმ წრეში, სადაც ტრიალებს და რომლის კანონმდებელიც, სამწუხაროდ მენისქვილე ანტონაა — ნამგლეჯი, გარყვნილი, მეთავისე კაცი. ლადოს თანაბრად გულმხურვალედ შეუძლია უთანაგრძნოს ყველას, თვით უცნობ ნატოსაც კი, ახალგაზრდა ქალს, ვისაც ავბედითად უტრიალებს ანტონა. ლადოს არა მარტო ნატოზე, უბრალოდ ყოველ ცოცხალ არსებაზე შესტკივა გული და ამიტომაც შეებმის ადიდებულ მტკვარს ნაგაზის გადასარჩენად.

ლადო, ეს უბრალო მეთევზე, ერთი ჩუმი და უტყვი კაცია, თავისი ცხოვრებითა და ქცევით ირგვლივ სიკეთესა და სიყვარულს თესავს მხოლოდ. ადამიანს ყველა ვალი გასტუმრებული უნდა ჰქონდეს, ეს ღრმად სწამს ლადოს და ამ პრინციპს მისდევს კიდეც ცხოვრებაში. რა ვუყოთ, თუ ლადოს ასპარეზი ან მასშტაბები აკლია, მისი სულიერი სამყარო ამით ნაკლებ საინტერესო ან მნიშვნელოვანი სულაც არ ხდება.

კიდეც უფრო სევდიანია მოთხრობა „გაბო“. ცხოვრების გზაზე შემოზამთრებული მარტოხელა ადამიანის ერთფეროვანი ნალვლიანი ყოფა მწერლისა და მასთან ერთად მკითხველის გულწრფელ თანაგრძნობას იწვევს.

„ბრმა ლეკვებს“ არჩილ სულაკაურის ადრინდელი მოთხრობების, კერძოდ, „წყალდიდობის“ ხანაში, გარემოში, პერსონაჟთა შორის გადაყვართ. ისევ ის მტკვრის სანაპირო, ჩუღურეთი, სტეფანე და მისი წისქვილი, მწვანე ფრენჩიანი მამაკაცი და ზოგიც სხვა ძველი ნაცნობი პერსონაჟი და ადგილგარემო კვლავ შემოგვხვდება ამ მოთხრობაში. შემოგვხვდება და გაგვახსენებს იმ მშვენიერ სამყაროს, რომელიც მწერალმა ადრე შექმნა და შეგვაყვარა.

„ბრმა ლეკვები“ ძველი დაბალის, ცხოვრებაგაღებული ბერიკაცის სულიერი მღვლევარების, საბედისწერო ტკივილის, სიკეთისათვის უკანასკნელი გაბრძოლების მონამესა გვხვდის. ვხედავთ ბერიკაცის კმაყოფილ ფუსფუსს, თავს რომ დასტრიალებს ახლად დაყრილ ჯერ კიდევ ბრმა ლეკვებს, ვხედავთ რიყის ქვით მოკირწყლულ ეზოსა და ქუჩებს, როცა მოხუცი მენისქვილისაკენ მიიჩქარის სალაფავისთვის ფქვილის სათხოვნელად, ვხედავთ მისი სიხარულით სავსე თვალებს, რაკი მასაც ერგო რალაც დიდი და კეთილი საქმის სამსახური, მერე კი ვხედავთ ტკივილით დალდასმულ სახეს, როცა მოტყუებულად იგრძნობს თავს.

„უბირი ვინმე არ გეგონო, სახარება ორჯერ მაქვს წაკითხული“ — ეტყვის ამაყად ბერიკაცი ოქროსსათვლიან კაფანდარა ვილაც უცხოს, ვისიც ვერაფერი გაიგო, მაგრამ ის კი ირწმუნა, რომ რალაც დიდი და მნიშვნელოვანი საქმისათვის სჭირდებოდა ლეკვები. ძველი დაბალის მთავარი ღირსება იმაშია, რომ მისი გული ღიაა სიკეთისათვის, საიდანაც და ვისგანაც არ უნდა იღვრებოდეს იგი, სახარებიდან თუ გზად შემოხვედრილი ადამიანისაგან, თუნდაც უცნობისაგან.

ახლა კაფანდარა კაცს, ვინც „ანგელოსების და ღმერთის სიზმრებს ხედავს“ (ასე ჩააგონა საკუთრ თავს დაბალმა), დიდი საქმისთვის უზრდიდალეკვებს. ამის შეგნებამძალადასიხალისე შემატა. მაგრამ ეს რწმენა ეჭვში ჩაუხრჩო სხვამ, ვისაც მეორე დღეს აღარაფერი ახსოვდა თავისი ბრტყელ-ბრტყელი საუბრიდან სიკეთესა და ცოდვაზე, ვინც ყოველთვის და იმ დღესაც „გულსგარეთ ლაჰარაკობდა, ქვეყანაზე არაფერი აინტერესებდა ერთი ჭიქა არყის გარდა“. ბერიკაცმა კი დაიჯერა, იფიქრა ოქროსსათვლიანმა მომატყუაო და სიკეთით სავსე გული მრისხანებით აივსო. ადამიანების ამ უღირს და ბოროტ ჩვეულებას, „გულსგარეთ“ ლაქლაქს ემსხვერპლება ხუთი ბრმა ლეკვიც, მათ მოვლაში ჩადებული სიკეთის მარცვალიც და ამ სიკეთის ჩუმი მატარებელი ძველი დაბალიც.

დაბოლოს „ლუკას“ შესახებ, რომელიც დამსახურებულად, სამართლიანად არის აღიარებული ქართული პროზის ერთ-ერთ საუკეთესო ნაწარმოებად. ჩეხი კრიტიკოსი კამილ ხრობაკი ლეგენდარულს უწოდებს 1977 წელს იმის გამო, რომ ოთარ ჭილაძის „გზაზე ერთი კაცი მიდიოდა“, ჭაბუა ამირეჯიბის „დათა თუთაშხია“ და არჩილ სულაკაურის „ლუკა“ გამოქვეყნდა. ნუ

გამოვედევნებით მცირეოდენ ქრონოლოგიურ უზუსტობას, მთავარი აქ ის მნიშვნელობაა, რასაც კრიტიკოსი ამ ნაწარმოებს ანიჭებს თანამედროვე ეროვნულ თუ უფრო დიდი მასშტაბითაც. მოთხრობაში არჩილ სულაკაური სიკეთისა და ბოროტების დაპირისპირების პრობლემას დასტრიალებს თავს, სწორედ იმ პრობლემას, რომლითაც შემოაღო ქართული პროზის კარი და რომელიც დღემდე არ გასხლტომია ყურადღების ცენტრიდან. მანამ ამას მივუბრუნდებოდე, მინდა კიდევ ერთი ღირსება ავლნიშნო არჩილ სულაკაურის შემოქმედებისა, კერძოდ კი ამ მოთხრობისა. მწერალი დიდი ყურადღებით ეკიდება ნაწარმოების არამარტო მთავარს და განმსაზღვრელ პერსონაჟებს თუ სიტუაციებს, არმედ ბევრად უფრო უმნიშვნელოსაც. ამიტომ გამოიყურებიან ასე ცოცხლად მოთხრობის ფურცლებიდან იზა, ალბერტა, ირაკლი თუ სხვა პერსონაჟები, რომელთათვის იქნებ სხვა მწერალს არ დაეხარჯა ამდენი ენერგია, არც ამდენი ფერები. სულაკაურისათვის მეორე და გნებავთ მეხუთე პლანიც ისევე მნიშვნელოვანია, საგულდაგულოდ დასამუშავებელია, როგორც პირველი.

მწერლის მხატვრულ აზრს თუ ლოგიკურამდე დავიყვანთ და გავშიფრავთ, რაც არც თუ ისე ძნელი საქმეა, რადგან მიუხედავად რთული არქიტექტონიკისა, მითოლოგიური მოტივებისა, სიმბოლიკისა, მაინც გამჭვირვალეა მოთხრობის მხატვრული გარსი („თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ცოტაა ისეთი ნოველა, რომელიც ამდაგვარი სინმინდით და აზრობრივი სიზუსტით ასახავდეს თანადროულობას თავისი ატრიბუტებიანად, — კამილ ხრობაკი), მაშინ „ლუკაში“ მწერლის სათქმელი ალბათ ასეთნაირად ჩამოყალიბდება:

ომმა გააშიშვლა ადამიანთა ბუნება, ხასიათი, სული. ამ უდიდესმა განსაცდელმა დაარღვია წონასწორობა, რაც საშუალებას აძლევდა ადამიანებს შეენილბათ, მიეჩქმალათ, არ გაემყლავნებინათ იქნებ ზოგჯერ მათთვისაც კი მიუწვდომელი და მიუხვედრელი, მაგრამ მაინც სულის სიღრმეში არსებული თუ მთვლემარე გრძნობები და ინსტინქტები. მწერლის მახვილი თვალით დანახული საოცარი კონტრასტულობა ომამდელი და ომისდროინდელი ყოფისა უბრალო კონსტატაციისათვის არ არის მოტანილი. მას ამისი მიზეზების გარკვევაც სურს. ყველაზე დიდი განსაცდელი, ომი იქცა ადამიანებისათვის მძიმე და უტყუარ გამოცდად. „ლუკაში“ არჩილი ამ გამოცდის მონმედ გვხვდის.

მამაკაცები, უფროსებიცა და ახალგაზრდებიც, ვინც ბრძოლისათვის ვარგოდნენ, ფრონტზე წასულან. შინ დარჩენილთა შორის კი დაიწყო ბრძოლა არსებობისათვის და ამან გუშინდელი მეზობლები ორ ბანაკად გაჰყო. ზოგათათვის არსებობის, გადარჩენის ერთადერთი გზა ის იყო, რომ თავიანთი ბუნებისათვის არ ელაღლათ, იმადვე დარჩენილიყვნენ, რაც იყვნენ, ისევე საცხე ჰქონოდათ გული სიკეთით, სიყვარულით, როგორც ადრე ჰქონდათ. ასეთია ხეიბარი ანდუყაფარი, მეთევზე ლადო, (წყალდიდობიდან აქაც რომ გამოგვეცხადა), უკრაინელი ლტოლვილი ბოგდანა. სხვებისათვის არსებობისათვის ბრძოლა მხოლოდ საკუთარი ტყავის გადარჩენის ინსტინქტამდე დავიდა და აქედან ერთი ნაბიჯი აღარც კია ბოროტებამდე. მიამიტი მემტრედე რუბენა, უწყინარი დათიკო ბერიშვილი, ბატონი პოლიკარპე, ადრე კეთილ ადამიანებად რომ ესახებოდნენ ლუკას, ახლა ნამდვილი სახით წარმოდგნენ და საკუთარი პატარა კმაყოფილებისათვისაც კი უყოყმანოდ სწირავენ თავისსავე გუშინდელ „მეგობრებს“.

ლუკასათვის მისი თვალთახედვის არეში მყოფი მიკროსამყარო აშკარად ორ პოლუსად გაიყო, სიკეთედ და ბოროტებად. რომელი პოლუსი მიიზიდავს ლუკას, ვისი ცხოვრების გზაც ახლა იწყება, ვინც ცოტა ნაადრევად ყალიბდება დამოუკიდებელ პიროვნებად მკაცრი რეალობის გამო? ლუკა ანდუყაფარის სულმა მოხიბლა. მისი სიკეთით აივსო.

აი ასე დავიდა მწერლის მიერ შეთხზული მთელი ეს რთული და საინტერესო სამყარო სიკეთისა და ბოროტების მარადიული პრობლემის გამოხატვამდე. თავის მხრივ კი, ეს ზოგადი პრობლემა უაღრესად კონკრეტულ ყოფით სიტუაციებში, განუმეორებელ მხატვრულ სახეებსა და ხასიათებში გამჟღავნდა.

არჩილ სულაკაური ამას არ დასჯერდა, სათქმელის მეტი განზოგადების მიზნით მითოლოგიას მიმართა. მეოცე საუკუნის ლიტერატურა და ხელოვნება აშკარად სიმპათიურად არის განწყობილი ამგვარი ხასიათის მხატვრული აზროვნებისადმი და საოცარი ინტერესით, მრავალნაირად იყენებს მითოსს. მწერალმა „ლუკაში“ უძველეს ქართულ ლეთაებას, მთვარეს მიმართა და ეს ალბათ იმიტომაც მოიმოქმედა, რომ სიკეთის სიმბოლოდ სწორედ იგი გამოადგებოდა, რაკილა ჩვენს წინაპართა წარმოდგენაში ყოველთვის სიახლის, მძლეობის სინონიმი იყო. ეს სიმბოლო რომ ირჩია, მის კონკრეტულ სახეს უკვე ოსირისისა და ისიდას ძველევგვიპტურ მითს დაესესხა.

მწერლისათვის ომი ორი სახელმწიფოს, ორი სოციალური სისტემის სამკედრო-სასიცოცხლო ბრძოლასთან ერთად უფრო ზოგადი კატეგორიების, სიკეთისა და ბოროტების ბრძოლაა. და ამ ვითარებაში სიკეთეს საშინელი განსაცდელი ემუქრება. აი ამ დროს გამოეცხადება ლუკას ნუგეშად და ძალის მიმცემად მთვარისა — მითის მიხედვით სიკეთის სიმბოლო და მისივე აღსარებით „შემწე ყოველთა ტანჯულთა, ლატაკთა და უპოვართა, ნუგეშისმცემი ყოველთა დაცემულთა“.

ანდუყაფარიც, ბოგდანაც, ლუკაც, ლადოც და კიდევ სხვებიც ამ მოთხრობაში სიკეთეს განასახიერებენ, მაგრამ მათ უჭირთ ცხოვრება მოძალებული ბოროტების გამო, რომელიც თანადათან სულ უფრო დიდ და საშიშ მასშტაბებს იღებს. ლუკაში გაღვიძებული შურისძიების გრძნობა გაუგებარია და მიუღებელიც მისი სულიერი მოძღვრის, ანდუყაფარისათვის, მაგრამ ბოლოს იგი იძულებული ხდება ხელი აიღოს თავის მრწამსზე, მიმტევებლობაზე. ანდუყაფარი ერთადერთ სწორ დასკვნამდე მიდის: „ამ ბოროტებას ახლა მხოლოდ ძალა თუ უშველის, დიდი, დამორგუნველი ძალა, რომელიც ჩვენ არ გაგვაჩნია“.

ანდუყაფარი ილუპება, მას არ გააჩნია უნარი და ძალა ბრძოლისა, მაგრამ სამაგიეროდ ამ ძალასა და უნარს იკრებს ლუკა, მისი სულიერი მემკვიდრე, ვინც უფრო საღი თვალთა და გონებით ენაფება ცხოვრებას. იგი ბრძოლის ყინით ივსება და, რაც მთავარია, არ კარგავს რწმენას იმისას, რომ სიკეთე, სამართლიანობა, გონიერება არამცთუ არსებობს, არამედ გაიმაჯვებს კიდევც. ამით იგი მითოსური ოსირისის ძეს გვაგონებს. მასაც ელის წინ დიდი ბრძოლა და იმედად მიჰყვება მთვარისას სიტყვები: „წადი და ჩვენებს შეატყობინე, რომ მე აქა ვარ! იქნებ დაავინყდათ, იქნებ შეხსენებაა საჭირო... ჩვენ ხომ უმადურები ვართ და ბევრი რამ, რაც სიკვდილამდე უნდა გვახსოვდეს, გვაავინყდება ხოლმე“.

ღიას, ლუკამ უნდა შეატყობინოს თავისიანებს, ადამიანებს. რომ მთვარისა, ანუ სიკეთე არსებობს და ეს სიკვდილამდე უნდა ახსოვდეთ, რომ ახლა ანდუყაფარის მოძღვრება ბოროტების წინააღმდეგობაზე არას არგებთ, რომ სანტიმენტალური ჰუმანიზმი არასოდეს ყოფილა კაცობრიობის გადამრჩენელი ბოროტებისაგან, რომ ეს მისია მხოლოდ მებრძოლმა ჰუმანიზმმა უნდა იტვირთოს. ამ ყინით, რწმენით, იმედით ივსება ლუკა.

„ლუკაში“ მართლაც აშკარად და მთელი ძალით გამოჩნდა არჩილი არამარტო დიდად ნიჭიერ, არამედ ასევე დიდად დახელოვნებულ

და დახვეწილ ოსტატად. ეს ვრცელი მოთხრობა თუ მინირომანი ჭეშმარიტად მწერლის შემოქმედებითი სიმწიფის ხანაში მონეული მშვენიერი ნაყოფია.

როგორც თავად ამბობს, თუმც თმაში ნისლი გაერია ჩვენს კეთილ მეგობარს, შესანიშნავ პოეტსა და პროზაიკოსს, ეს ჯერ კიდევ არ ნიშნავს მყუდრო სავანის მოძიებას. პირიქით, ეს სწორედ ის ნისლია, რომელიც ფიქრად ადგას მწვერვლებს და არჩილ სულაკაურისაგან, უკვე შემოქმედებითი სიმწიფის ასაკში შესული მწერლისაგან კიდევ უფრო მნიშვნელოვანი, ფიქრიანი და ხატოვანი სიტყვის მოლოდინით ვართ.

1981 წელი

P.S.

არჩილ სულაკაურის ამქვეყნიდან წასვლა, მით უფრო ასე უეცრად წასვლა, მთელი საქართველოს სანუხარია. ჩვენს ქვეყანას, ქართველ ერს, ეროვნულ კულტურას ერთი დიდი ადამიანი და მწერალი დააკლდა, დააკლდა კაცი მართლაც სავსე ქართული პატიოსნებით, სინდის-ნამუსით, კეთილშობილებით, სიყვარულიანი გულით. ასეთი, ამ ბუნებისა იყო იგი მაშინაც, როცა ბავშვობაში ჩულღურეთში რიყეზე მეთევზეებს დასდევდა, მაშინაც, როცა ჭაბუკი თავის გულისთქმას პირველ ლექსებს ანდობდა, მერეც და ახლაც, როცა მისი ხშირი ქათქათა ჭალარა, დარწმუნებული ვარ, ჩემსავით გულში ნათელს უღვრიდა ყველა მის მკითხველს.

ამქვეყნად დიდი და კეთილშობილი სულის ადამიანები საკმაოდ არიან, ღმერთმა ამრავლოს, მათშიც კი გამოირჩეოდა არჩილი. მე არ მახსოვს ჩვენი მეგობრობის ნახევარსაუკუნოვან მანძილზე მისი თუნდაც უნებლიედ წამომცდარი არსათქმელი სიტყვა, შემთხვევით, მისდა უნებურად ჩადენილი საჩოთირო საქციელი. მშვიდი, წყნარი და კეთილი კაცი იყო, მაგრამ შემართული და უკომპრომისო ერთი შეხედვით უმნიშვნელომანი ეიერების მიმართაც კი. გარდაცვალებამდე სულ ორი დღით ადრე „მერანში“ სტუმრად მოსულ ქალაქის თავკაცებს გულმხურვალედ არწმუნებდა, რუსთაველის პროსპექტს ნუ წაართმევთ ფეხით მოსიარულეებს, ნუ ჩახერგავთო. თუ ვისმეს თბილისელი ეთქმის, პირველ რიგში არჩილი იმსახურებს ამას მარტო თავისი დიდი მოქალაქეობით, მწერლური და პიროვნული ღირსებით კი არა, არამედ იმიტაც, რომ რაღაც გასაოცარი სიყვარულით უყვარდა

მშობლიური ქალაქი. ეს ნათლად ჩანს მთელ მის შემოქმედებაში. მისი ბოლო თვეებსა და დღეებში დანერილი მშვენიერი პროზაულ-პოეტური ჩანახატებიც ხომ სწორედ თბილისსა და თბილისელებს მიეძღვნა.

ასეთი ზნეკეთილი იყო არჩილი როგორც პიროვნება, რაც ბევრმა, ვინც პირადად არ იცნობდა მას, შეიძლება არც იცოდეს, როგორც მწერალს კი მთელ საქართველოში და მის ფარგლებს გარეთ შორსაც კარგად იცნობენ და ისიც იციან, რომ მისი შემოქმედება მეოცე საუკუნის ქართული პოეზიისა და პროზის ერთი ძვირფასი, მშვენიერი და გრანიტივით მტკიცე ქვაკუთხედაა. იმიტომაც გვაქვს სანუხრად საქმე ყველას, ლიტერატურისა და საქართველოს მოყვარულთ, რომ დაუმთავრებელი და დაუნერელი დარჩა არჩილის არაერთი ჩანაფიქრი, მშვენიერ ნაყოფად რომ მნიფდებოდა მასში.

ჩვენ კი, მის საძმოს რა უბედურებაც დაგვატყდა თავს, ძნელი წარმოსადგენი არაა. ამ საძმოდან თითო-ოროლა შემოვრჩით, ადრევე დავიწყეთ დაკარგვა და ახლა არჩილიც წავიდა. ბოლო ხანს ხშირად იტყოდა — ედიშერი (ყიფიანი), სარგისი (ცაიშვილი), ნოდარი (დუმბაძე) მომენატრენო. ჰოდა, მიუვიდა კიდევ მათ. რა გაძლებს უამმეგობრებოდ ამქვეყნად! ხანდაზმულობის ყველაზე მწარე ტკივილი მეგობართა გამოკლება, სულაც უმეგობროდ დარჩენა ყოფილა, მაგრამ ამისი წამალიც არის. ნუთისოფლის ნუთისოფლობის წყალობით ჩვენც მალე მიუვალთ მათ.

1997 წელი

ჯანსუღ ჩარკვიანის ლიტერატურულ საღამოებზე, მკითხველებთან შეხვედრებზე ბევრჯერ ვყოფილვარ. ეს იყო თბილისშიც, უდიდეს საკონცერტო დარბაზში — ფილარმონიაში თუ ერთი რომელიმე დანესებულების მომცრო კლუბში. ეს იყო მის გარეთაც, საქართველოს ოთხივე მხარეში. ხშირად მინახავს პოეტი ხალხთან, შემთხვევით მოხვედრილ და სულაც უცნობ ადამიანებთან უბრალო, ყოველდღიური კონტაქტის დროსაც. იგი ყოველთვის და ყველასათვის ახლობელია, შინაურია, გულისხმიერი. ერთბაშად ამყარებს ინტიმს მრავალრიცხოვან აუდიტორიასთანაც. კერძო საუბარსაც, ხშირად მახვილგონივრული იუმორით შეფერილს, მუდამ მნიშვნელოვანს ხდის შეუფარავი მამულიშვილური, მოქალაქეობრივი გრძნობისა და პოზიციის წყალობით.

ხალხთან სიახლოვის ეს უნარი ჯანსუღ ჩარკვიანმა — პოეტმა მიანიჭა ჯანსუღ ჩარკვიანს — მოქალაქეს და პიროვნებას, თუ პირიქით, ეს ძნელი სათქმელია. ჩემი ღრმა რწმენით, ამ შესაშური ნიჭის საიდუმლო მის პიროვნულ, პოეტურ, მოქალაქეობრივ, მამულიშვილურ, ადამიანურ და ყველა სხვა თვისებათა ჰარმონიულ მთლიანობაშია.

პოეტის წარმატების მიზეზი მრავალიცაა და მრავალფეროვანიც. ახლა, ვიდრე ზოგიერთ მათგანზე გადავიტანდე საუბარს, მინდა სიამოვნებით აღვნიშნო, რომ ზემოხსენებულ შეხვედრებზე თუ საღამოებზე, ოფიციალურსა თუ შემთხვევითზე, ხალხმრავალსა თუ ხალხმცირეზე, სულ უფრო მეტად და მეტად იგრძნობოდა და იგრძნობა ის სიყვარული და აღიარება, რაც ჯანსუღ ჩარკვიანმა მოიპოვა. მახსენდება და თვალწინ დამიდგება მსმენელთა გარინდული, პოეტს მიჩერებული და მიყურადებული სახეები. ალბათ, დიდად ბედნიერად უნდა რაცხდეს თავს პოეტი, როცა ამგვარ სიყვარულს გრძნობს და ხედავს კიდეც. საქართველოში ეს თითქოს ძნელი მისაღწევი არ უნდა იყოს, რადგან უყვართ პოეზია და პოეტები. სწორედ ამავ მიზეზით და კიდევ იმიტომ, რომ, მადლობა ღმერთს, არასოდეს გვეკლებია ჭეშმარიტი პოეზია და პოეტები, ერთობ რთული საქმეა პოპულარობის მოპოვება.

ჩვენი დროის ერთ-ერთმა უდიდესმა მწერალმა, ფოლკნერმა, უესტ პოინტში საუბრის დროს, თავს უფლებას მივცემ და ასე ვიტყვი, ერთი ახირებული აზრი გამოთქვა: „პოეტმა ახალი ლექსის წერა თუ დაიწყო, ალბათ, ერთადერთი მიზეზი ის არის, რომ ლექსი, რომელიც ეს-ესაა დაამთავრა, ვერ უკმაყოფილებს პატივმოყვარეობას,

ვერაა ისე კარგი და ახლის წერას უნდა შეუდგეს". მამ ასე, დაუკმაყოფილებელი პატივმოყვარეობა ყოფილა ლექსის შექმნის ერთადერთი მიზეზი. ერთ-ერთი რომ ეთქვა, კიდევ 30, ალბათ პატივმოყვარეობასაც უდევს თავისი წილი პოეტურ ექსტაზში, მაგრამ ვეჭვობ, რომ ყოველთვის სარგებლიანი იყოს ეს წილი. ფოლკნერმა იქვე ისიც განაცხადა, რომ მწერალი „თუ ოდესმე დანერდა ისეთს, რაც სრულად დააკმაყოფილებდა, სხვა აღარაფერი დარჩებოდა, უნდა ყელი გამოეჭრა და დაწყნარებულიყო“.

როცა კი პოეტის წარმატებას შევესწრები, ამ შემთხვევაში ჯანსუღ ჩარკვიანი მყავს მხედველობაში, მახსენდება ეს უცნაური მოსაზრება და ვრწმუნდები, რომ დაუკმაყოფილებელი პატივმოყვარეობის რა მოგახსენოთ და, შენი ხალხისა და დროის სამსახურის წადილი, ამ ასპარეზზე დამჩნეული კვალი, მით უმეტეს ღვანლის აღიარება, მართლაც დიდი სტიმულის მომცემი უნდა იყოს. თუ მცირე ხუმრობის უფლებასაც მომცემს მკითხველი, ღმერთს მაღლობას შევნიშავ, რომ ჯანსუღ ჩარკვიანი და მისი მეგობარი პოეტები არ იცნობენ, ან არ სცნობენ ფოლკნერისეულ თვალსაზრისს, თორემ აქამდე არაერთხელ უნდა გამოეჭრათ ყელი. ჯანსუღის ჯერ კიდევ ჭაბუკობის დროინდელი ლექსებიდან გვხიბლავს გრძნობის სიმძაფრით, აზრის სიცხადით, სიტყვის ფერადოვნებით „ბეთანია“, „ლამაზი სიკვდილი“, „ანანურიდან“. ამან პოეტს კალამი კი არ გააგდებინა ხელიდან, პირიქით, ახალი შთაგონებით, რწმენით, იმედით აავსო და ასე შეიქმნა მისი საუკეთესო ლექსები თუ პოემები, თანამედროვე ქართული პოეზიის ერთ-ერთი საუკეთესო ნაწილი.

ჯანსუღ ჩარკვიანის ლექსი 50-იანი წლების დასაწყისშივე გამოჩნდა, მაგრამ იგი პოეტად, შეიძლება ითქვას, „ცისკართან“ ერთად დაიბადა (მარტო მას როდი დაემართა ასე). იგი სულითა და გულით, პოზიციითა და მრწამსით, ერთგულებითა და სიყვარულით „ცისკრელია“, ამ თაობის ერთ-ერთი საუკეთესო და ბოლომდე უღალატო წევრია. მეტიც, მან ცოტა მოგვიანებით, უკვე როგორც „ცისკრის“ მთავარმა რედაქტორმა, დიდად შეუწყო ხელი იმას, რომ ეს თაობა კვლავ ერთიანი, მონოლითური და თავისი ჟურნალის ერთგული დარჩენილიყო.

50-იანი წლების მნიშვნელობაზე, მის მიერ მოტანილ სიახლეებზე საერთოდ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში თუ კერძოდ მწერლობასა და ხელოვნებაში, სიტყვის გაგრძელება არ ღირს, კარგად არის ცნობი-

ლი. ახალი სული ყველას კუთვნილება იყო, ყველას თანაბრად სწედე-
ბოდა, ოღონდ ყველა როდი აღმოჩნდა მზად მის მისაღებად. გასაკვი-
რი არაა, რომ იგი უფრო ახალგაზრდობამ აიტაცა და მომავლისაკენ
მიმართული აფრებიც მისით დაბერა. შიშს დიდი თვალები აქვს და
ზოგიერთს ჩვენში ეს ჯინის ბოთლიდან ამოშვებად ეჩვენა. კიდევაც
მოინდომეს ისევე უკან ჩაბრუნება, მაგრამ ეს უკვე შეუძლებელი იყო.
ძველის მოიმედეთა გაბოროტება შემოდგომის ბუზების გაკაპას-
ებულ უმწეობას ჰგავდა. ჯინი თავნება და საშიში კი არა, საოცრად
კეთილი და ამაგიანი აღმოჩნდა. მან დიდი, ჯანსაღი ტრადიციების
გაგრძელება და ახალი სიმაღლეების სწორედ ამ პლაცდარმიდან და-
ლაშქვრა ინდომა, ხალხისა და მისი მომავლის სამსახური უპირველეს
მოვალეობად ინამა, ამ მისიისთვის საჭირო ძალა და ნიჭი გამოავლი-
ნა.

მას შემდეგ მოჰყვება ჯანსუღ ჩარკვიანი ამ თაობას. უკვე საკმაოდ
გრძელ გზაზე, ცხადია, თვითონაც იცვალა იერი და მისმა პოეზიამაც.
ყოველი შემოქმედის ცხოვრების გზა მეტწილად დაუკმაყოფილე-
ბლობის გრძნობითაა გამოვლილი, უკეთესის შექმნის, მიუწვდომლის
მიწვდომის წადილითაა შთაგონებული (ამისი თქმა სურდა, ალბათ,
ფოლკნერს თავისი პარადოქსული ფრაზებით). დაუცხრომელი ძიება
ხშირად ერთი უკიდურესობიდან მეორისაკენ უბიძგებს შემოქმედს,
შეაცვლევინებს გეზსა და ორიენტაციას (თუნდაც ფორმისეულ
სფეროში), შესამჩნევად გამიჯნავს განვლილი გზის მონაკვეთებს.

მე მაინც მგონია, რომ ჯანსუღის პოეზია უფრო მთლიანი ბუნები-
საა, უფრო ერთგულია თავისი პირველსახისა. იქნებ იმიტომაც, რომ
პოეტს თავიდანვე ჰქონდა მიგნებული საკუთარი არსებობის აზრი და
დანიშნულება, მათი გამოხატვის მთავარი ფორმები და პრინციპები.
რასაც ჯანსუღის შემოქმედება ჰქვია იმ მუდამ მშფოთვარე მდინ-
არედ მესახება, რომელსაც, მიუხედავად დაუდგრომლობისა, კა-
ლაპოტი არასოდეს შეუცვლია, ერთხელ არჩეულ გზაზე მიედინება,
ხოლო თუ მაინც ზოგჯერ განსხვავებული ფერი დაჰკრავს, ან მისი
ტალღის ტყლაშუნიც თანაბრად არ ისმის, გეზთან და მიზანთან ამას
ხელი არა აქვს, უბრალოდ ლანდშაფტისა და რელიეფის ბრალია.

და მაინც, ეს იმას როდი ნიშნავს, თითქოს ცვლილებები ასე ძნე-
ლად ჩანდეს, ან სულაც არ შეიმჩნეოდეს. იგი ხომ ცოცხალ მოძრავ,
მშფოთვარე მდინარეს ჰგავს და მისი იერიც უბრალოდ შეუძლებე-
ლია ყინულივით ერთფეროვანი და ერთგვაროვანი იყოს.

„ერთი ღამის სიჩუმეში“ — ასე ერქვა ჯანსუღის პირველ ნიგნს.
სიჩუმე და პოეტი, სიმშვიდე და პოეტი, — ეს ხომ შეუთავსებელი ცნე-

ბებია. უკვე სულ მალე გვეტყვის პოეტი: „მე სიმშვიდეზე ფიქრიც არ მინდა“ („მუჟღვერ — მზე მიდის“). და მართლაც, მას შემდეგ სიჩუმე, სიმშვიდე, იდილია, უფრო დამახასიათებელი ყრმობის ლექსებისათვის, ფეხს ამოიკვეთს ჯანსულ ჩარკვიანის პოეზიიდან. პოეტი გვიან თავად გაიხსენებს გულმართლად იმ დროს: „რის სატკივარი, რა სატკივარი, გულუბრყვილობა გვექონდა სასთუმლად...“ („უცნობი“). ეს განწყობილება კიდევ გამოჰყვა პირველ კრებულს. „მე ვიცი, ქვეყნად რომ არის სევდა, რომ არის ნვიმა და ქარიშხალი“ („მე ვიცი“) — მაგრამ ეს მხოლოდ შორიდან ხედვაა, ჯერ განუცდელი ცოდნაა.

ეს ყველაფერი გასაგებია, ასეც უნდა იყოს. ჭაბუკური გონება საღია, გული კი — მედგარი. მან იცის, მას სწამს: „სიცოცხლის გზებზე თუნდაც დათოვოს, თოვლის ქვეშ მწვანე გაზაფხულია“ („ფიქრი“). ოღონდ, მან ჯერ კიდევ არ იცის, რომ ბევრად თუ არა, ცოტა უფრო რთულად მაინცაა საქმე, რომ თოვლის ქვეშ მთვლემარე გაზაფხულს გათენება და გამოღვიძება უნდა. იმის რწმენა, რომ მზით და სიმღერით ჭერის ავსება ღამის უკუნს აგვარიდებს, აქაც, „მუჟღვერ — მზე მიდის“, ამ ლირიკულ პოემასაც კი შემორჩა ჭაბუკობის მომხიბვლელ მიამიტობად.

თუმცა ზოგან ადრევე შეინიშნება გრძნობათა და განცდათა კონტრასტულობის ხილული ნიშნები, საკუთარი სევდა და ტკივილიც გამოკრთის („დიდი ნათელი“, „შენ ვერასოდეს ვერ გაგყიდიან“), ეს ჯერ მაინც შორსაა პოეტისა და მოქალაქის ჭეშმარიტი ხვედრის იმ გაგებისაგან, რასაც წლები მოიტანს:

*ესეც გოლგოთა
და მის გადაღმა,
და მის გადაღმაც,
ალბათ გოლგოთა.
(„გაზაფხულზე“).*

და კიდევ უფრო შორსაა იმ ტრაგიკულის შეცნობისაგან, სადამდეც ცხოვრების გამოცდილება მიგიყვანს, როცა თუნდაც ამგვარ დასკვნას გამოგატანინებს:

*ვით იღბალია
საქართველოს წმინდა გიორგი,
კაენის ხელიც
საქართველოს გახლავთ იღბალი.
(„პარალელური ხაზები“).*

ჯანსუღ ჩარკვიანის პოეზიის ერთ-ერთი ამკარად გამოკვეთილი და მომხიბლავი თვისებაა სინათლე და სისადავე, რაც თავიდანვე თან დაჰყვა პოეტის ლექსს და თანდათან სულ უფრო მეტად იპყრობს და ეუფლება. თვალისმომჭრელი ორნამენტები, ლამაზი პოეტური ფრაზა, გამოაცხებელი მეტაფორა, ეს ისედაც იშვიათი სამკაულები მისი პოეზიისა, შემოქმედებითი სიმნიფისაკენ მიმავალ გზაზე პოეტს ზედმეტ ტვირთად ეჩვენა და ერთადერთი სილამაზე — პოეტური აზრის სილამაზე, მშვენება და მნიშვნელობა იწამა. მართლაც მშვენიერი, მაგრამ წმინდა ვიზუალური ხილვით შობილი მეტაფორიდან — „შემოასკდება როცა აღუბალს მუხლზე კაბა და გულზე ყვავილი“, პოეტი მალე ინაცვლებს იმგვარისაკენ, სადაც სილამაზეს უფრო მეტად მოულოდნელად გამობრწყინებული აზრის ძალა შობს — „უმრუდდებოდა მთებს ხერხემალი შენი ბიჭების ერთ დანახვაზე“. რა საოცარი პოეტური მიგნებითაა აქ გახსნილი „ბიჭების“ ყოვლისმძლეობა.

პოეტის შემოქმედებაში თვალი პატიოსანივით ბრწყინავს მისი ადრინდელი ლექსი „ბეთანია“. ესაა სულის ღალადისი სილამაზის ნარუვალობაზე, სიყვარულსა და თავგანწირვაზე, მორჩილებასა და ერთგულებაზე, ამასთანავე — ღალადისი სავსე იდუმალებითა და გრძნეულებით, შორიდან მოსმენილ ლოცვასა თუ საგალობელივით:

*შენ არ გინახავს ჩემი ხელები,
ჩემი თვალები და ჩემი მხრები —
გადარეული თეთრი ცხენებით
და შორეული ზარების ხმებით.
შენ არ გინახავს ჩემი ნისლები,
მთიდან ქორების ფრთით მოტანილი,
თეთრი ქარებით როგორ ივსება
დღეები, ლურჯი ქრისტეს ტანივით.
შენ არ გინახავს ფრესკის სიშორე,
ფერი ფასკუნჯის, ფერი ქედნების,
მირონის სურნელს როგორ იშრობენ
ჩემი სხეულის ძველი კედლები.
შენ არ გინახავს, მოდი და მნახე,
რომ ეს ტაძარი ჩემი ტანია!..
სათნოებისა ვარ შენი სახლი,
მორჩილებისა ვარ შენი სახლი,
შენი სხეულის ვარ ბეთანია!..*

და მაინც, ეს ლექსი ობოლ მარგალიტად ჩანს ჯვანსულ ჩარკვიანის პოეზიაში, რომელიც თუმცა კვლავ მეტნილად ავტორის სულის ღაღადისად და აღსარებად რჩება ახლა უკვე სხვაგვარად, აშკარად და შეუფარავად ისმის ნება და სურვილი, ნატვრა და ოცნება:

*მწყურვალისათვის
მიმატანინე წყალი,
მეველისათვის
მიმატანინე ვალი,
გზააბნეულისათვის
მასწავლებლბინე გზები,
შეუნამლავი
შემანამლინე
ზვრები,
მომადებნინე
სხვაგან დამარბული ძმები,
ამ ჩემს მამულში
დამამარბვინე ძვლები,
მათქმევინე:
ქვეყნად სიცოცხლე ღირდა,
მერე ნამოვალ,
ნამოვალ, საცა გინდა.
(„ერთი პირობით“).*

აქ არანაკლებ გაცისკროვნებულია, ამაღლებულია პოეტის სული, მაგრამ ამას უკვე უპირატესად განწყობილების ძალით, ინტუიციურად კი არ ვგრძნობთ და ვხედებით, არამედ გაცხადებული პროგრამის ზიარებით ნათლად ვხედავთ და ჩვენი თანაგანცდაც, სოლიდარობის გრძნობაც, აღტაცებაც უფრო რეალური, მყარი საფუძვლიდან მოდის, ვიდრე გრძნეულების ფერადი ბურუსიდან.

უფრო გვიან, შემოქმედებითი სიმნიფის ხანაში, თვით ისეთ ლექსშიც კი, მთლიანად განწყობილების ეფექტით რომ არის სულისშემძვრელი და ამდენად მომხიბლავიც, სადა პოეტური სახე და ფრაზა იდუმალებით სავსე, შეუცნობელი მოვლენის — სიკვდილის დრამატული განცდისთვისაც კი გამოხატვის ორგანულ ფორმად ჩანს:

*თოვდა და თოვდა
და ბრჭყვიალებდნენ
სიზმრებივით გურიის მთები...
ორსართულიან პატარა ოდებს*

*სამგლოვიარო ავსებდნენ ხმები;
ჩვენ უნაზესი ქალბატონი
მიგვექონდა მხრებით.
თოვდა და თოვდა
და გამოკეტილ პატარა ოდას
ალარაფერი ალარ ესმოდა.
დიდი სინყნარე იყო ესოდენ,
სასათლაოზე პატარა ბიჭი
პატარა გოგოს გუნდას ესროდა.
შვილი თუ დედა,
დედა თუ შვილი,
კაცმა არ იცის, ვინ იყო ცოდვა,
მოჰქონდათ ფიფქებს
სალათას ძილი,
და განუწყვტლივ
თოვდა და თოვდა.
(„თოვდა და თოვდა“).*

ეს ლექსი მარტო განწყობილების კონტრასტულობით კი არ განსხვავდება ადრინდელისგან — „თოვლი“, არამედ იმითაც, და ეს უფრო ნიშანდობლივია ამ შემთხვევაში, რომ იგი განზრახ განტვირთულია თუნდაც ორიგინალური, კარგად მიგნებული, მაგრამ მაინც სამკაულად მოელვარე იმგვარი პოეტური სახეებისაგან, როგორიცაა მაგალითად: „გარეთ სიჩუმე დგას უეცარი და თოვლზე ხტუნავს შენი სიცილი“. არც კონკრეტულად ამაში და არც საერთოდ ამგვარ პოეტურ აზროვნებაში თუ მეტყველებაში არაფერია არც მიუღებელი, არც საძრახისი, არც თუნდაც სასაყვედურო. ზოგთათვის, პოეტი იქნება თუ მკითხველი, ეგებ პირიქით, სწორედაც ეს იყოს ყველაზე ორგანული და მისაღები, მაგრამ ჯანსულისათვის თვითგამოხატვის მთავარ საშუალებად და ფორმად სამკაულებისაგან მაქსიმალურად განტვირთული, სადა, ნათელი ლექსი იქცა. საგულისხმოა, რომ ერთ-ერთი ლექსის („საუბარი ცხოვრებაზე“) ლაიტმოტივად და რეფრენად პოეტმა ეს სიტყვები აქცია: „სირთულე, შენ მეუბნები, ო, არა სიმარტივე“.

ეს „სიმარტივე“ ანუ სისადავე და სინათლე თავიდანვე დაჰყვა მის ლექსს, რადგან, როგორც ჩანს, ჯანსულის პოეტური ნიჭის თვისებაა. პოეტი სრულყოფილებას ბეჯითად ელტვის და ეს განსაკუთრებით საჩინოა იმ სიყვარულში, რასაც მამულს უმჟღავნებს.

ამ დანიშნულების ლექსებში, და საერთოდაც, პოეტისათვის თავად გრძნობის სიძლიერე, სიღრმე და სილამაზე ბევრად უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე ხმამაღალი პათეტიკური დეკლარაცია, ღირსება კიდევ ავტორისეულ უშუალობაში და გულწრფელობაშია, როცა არ გვეპარება ეჭვი არამცთუ განცდის სიმართლეში, არამედ თუნდაც იმაში, რომ აქ ოდნავ მაინც გაზვიადებულია გრძნობა.

ამგვარი პოეტურობის ქვეშარიტი ძალით და სილამაზით არის აღბეჭდილი მამულზე თქმული უბრალო და გულში ჩამწვდომი სიტყვები:

*მე ვითომ არცა გყავდი,
ვიქცევი ისევ ბელტად,
ოღონდაც მენ აყვავდი
მამულო, უფრო მეტად.
(„ერთი თქმა მეცა მსურდა“...)*

*გეფერებოდი
წყნარად და ფრთხილად,
ახლაც იქ ვდგავარ,
სადაც მელოდი.
საქართველოთი ინყება დილა,
იგი ღამდება საქართველოთი.
(„საქართველოთი ინყება დილა“)*

*მთავარი მაინც მამული არის,
განსაცვიფრებლად არის მთავარი.
(„მთავარი მაინც მამული არის“).*

ასე უშუალოდ და უბრალოდ მხოლოდ ხანგრძლივი განცდის, ორგანულად გათავისებული, შესისხლხორცებული მრწამსის, ძვალსა და რბილში გამჯდარი გრძნობის გამოთქმა თუ შეიძლება. ამას, უკეთეს შემთხვევაში, მაშინაც კი, როცა ასე უსაზღვროდ გიყვარს და თანაც ღმერთს პოეტური ნიჭი მოუმაღლებია, წლები სჭირდება, ზუსტი სიტყვები და ინტონაცია თავისთავად რომ დაიბადოს.

პოეტური ბიოგრაფიის დასაწყისშივე არაერთი ლექსი, თანაც კარგი ლექსი დაანერინა ჯანსუღს მამულის სიყვარულმა. მათ შორის, ჩემი აზრით, გამოირჩევა ისეთი მშვენიერი ლექსი, როგორიცაა „ლამაზი სიკვდილი“ (ეს სათაური გვიან მისცა პოეტმა ამ ლექსს):

*მოიგონებენ ნარსულს მკვიდრები,
აბუბუნდება ქვეყნად ყველა მთა.
გავდიადდები,
გავსულდიდდები
და ავენთები მამულს კელაპტრად.
დავდგები ცერზე როგორც ავაზა,
ერთს გადავხედავ დღეებს გაფრენილს,
მერე მოვკვდები ისე ლამაზად,
ვით დაიბადა ეს ყველაფერი.*

ამგვარ ლექსსაც ჭეშმარიტი შთაგონება და ღვთიური ნაპერ-
წკალი თუ დაანერინებს პოეტს. იმგვარ სტროფებს კი, ზემოთ რომ
მოვიტანე საოცარიუბრალოების ნიმუშად, ამას გარდა კიდევ სჭირდ-
ება წლების მიერ მინიჭებული სინრფელისა და სიბრძნის მაღლი. და
როცა ამასაც ეზიარება პოეტი, მაშინ სისადავე მართლაც შეიძლება
იქცეს რთული და მძაფრი გრძნობის, დიდი და მაღალი სიყვარულის
გამოხატულების სტილურ თვისებად. მხოლოდ ასე იქცევა რაღაც
ჯადოსნური ძალით სავსებით ჩვეულებრივი სასაუბრო, ყოფითი მე-
ტყველების ნიმუში გულში ჩამწვდომ, მართლაც ურყოლის მომგვრელ
პოეზიად: „უშენობით მომენყინა, საყვარელო ქუთაისო“. ქართულ
პოეტურ გენიასთან კავშირების მრავალი არხი არსებობს, მაგრამ
მის სულთან ნაზიარევი უფრო ამგვარი პოეზია შეიძლება იყოს.

ლექსის ღირსებას სათქმელის მნიშვნელოვნებასთან და გულწრფ-
ელობასთან ერთად, ისეთი კომპონენტებიც განაპირობებს, როგორი-
ცაა მუსიკალობა და ფერადოვნება. ჯანსულის ლექსი სწორედაც
მელოდიური და ხატოვანია. ბევრი მისი ლექსი ამღერებულია და ზოგი
კი ისეა გადასული ხალხში სიმღერებად, ფოლკლორად აღიქმება.

კონტრასტული ფერები არ უყვარს პოეტს. მისი პოეზია სიხარუ-
ლისა და სევდის პოეზიაა, სიყვარულისა და მონატრების პოეზიაა.
აღბათ, ამიტომაცაა აქ ნაკლებად შავი და რუხი ფერები. ნაცვლად
ამისა, ჭარბობს თეთრისა და ლურჯის ათასგვარი ვარიაციები, რო-
გორც სიშორისა და მიუწვდომლობის, სილამაზისა და სიყვარულის
ფერადი სიმბოლოები. ჭარბობს მშვიდი ნახევარტონები სევდისა
და მონატრების გამოხატულებად. ჯანსულის პალიტრაც და ფერთა
სიმბოლიკაც უფრო კლასიკურ პოეზიას ენათესავენ, ვიდრე სიმ-
ბოლისტების და დეკადენტების ნოვატორულ, თუნდაც მდიდარ
პრაქტიკას. სრულიად ჩვეულებრივსა და სავსებით მოულოდნელ
კონტექსტშიცაა მოქცეული აქ თეთრის და ლურჯის სიმბოლო. ერთი-

ორ ნიმუშს მაინც მოვიტან იმისა, თუ რა დატვირთვით მუშაობს ფერი ჯანსულ ჩარკვიანის პოეზიაში:

*თეთრი ქარებით როგორ ივსება
დღეები ლურჯი ქრისტეს ტანივით.
(„ბეთანია“).*

*ზამბახებივით გაზრდილი წყენა
მოიპარება ლურჯი ყანიდან.
(„მდუმარება“).*

*სვეტიცხოველით და სამთავისით
მიბალახობდა თეთრი ბატკანი.
(„მოსკოვი, ოცდარვა მარტი“).*

ჯანსულ ჩარკვიანი ქართული ლექსის მშვენიერი ოსტატია. რაც მთავარია, უკვე აშკარადაა გამოკვეთილი მისი პოეტური სახეც და სამყაროც, მისი ინტერესების სფერო, მისი ხატიც და ამ ხატის სიყვარულის მხურვალეც. ეს ხატი მისი სამშობლოა. მთელი მისი პოეზია ამ მაღალი მამულიშვილური გრძნობითაა გამსჭვალული.

ერთი შეხედვით, თითქოს პოეტის განსაკუთრებულ ორიგინალურობაზე არ უნდა მეტყველებდეს იმის მინიშნება, რომ ძირითადი თემა მისი ლექსისა სამშობლოა. მაგრამ, ჯერ ერთი, ორიგინალურობა ყველაფერში არ ვარგა და ღმერთმა ნუ ქნას, ქართველ პოეტს ოდესმე გაუსხლტეს ინტერესების სფეროდან მამულის თემა. მეორეც, ყოველ ჭეშმარიტ პოეტს ახალი, მისი დროისა და საკუთარი ნიჭის თავისებურებების წყალობით, ბევრნილად ახლებურად, მაშასადამე, ორიგინალურადაც აქვს ეს მარადიული თემა გახსნილი.

ჯანსული ამ ჭეშმარიტად სასიცოცხლო თემის გახსნაში და გამოხატვაში ქართული კლასიკური პოეზიის საუკეთესო ტრადიციებს აგრძელებს, როცა სამშობლოსადმი სიყვარული გარეგნულად ლამაზი პოეტური ფრაზების შეკონინებას, თუნდაც ოსტატურად შეკერას კი არ ნიშნავს, არამედ გულისხმობს ერის ცხოვრებაზე ღრმად დაფიქრებას, მისი ბედისა თუ უბედობის განსჯას, მისი ტკივილებისა თუ სიხარულის გათავისებას, გულისხმობს დაუოკებელ სურვილს, რითიმე წაადგე შენს ერს, მისი განახლებისა და განწმენდის შემწე იყო.

საქართველოსადმი ასეთი ერთგული სიყვარულით უცემდათ გული ილიას, აკაკის, ვაჟას და მათი სულის ნათელი უხვად დაიფრქვა მომდევნო თაობების პოეტების შემოქმედებაში. გალაკტიონმა, გოგლამ და მათი თაობის პოეტებმა თავის მხრივ ახალი ძალა და ელვარება შესძინეს ამ გრძნობას და ასე უანდერძეს მემკვიდრეებს. ჯანსულის ლექსებში აშკარად იგრძნობა ამ დიდი და, იმედია, დაუსრულებელი ესტაფეტის ახალი ეტაპი, პატრიოტული სულის უფრო შორეული და მარადიული სინათლის კვალიც და უშუალოდ წინა თაობიდან გადმოსული გზნებაც. სწორედ აქ ჩანს მკაფიოდ და სისრულით პოეტის შემოქმედების მკვებავი ეროვნული ფესვები და მთელი ძალით იგრძნობა დამოკიდებულება ამ თითქოს ძველი, მაგრამ მუდამ ახალი და მარადიული თემისადმი, რასაც მამულის, სამშობლოს თემა ჰქვია.

„საქართველოთი იწყება დილა“... ასე და ამით დაიწყო ჯანსულის პოეზიის დილა, როცა თავიდანვე მთავარ მონოდებად და ნეტარებად მამულისათვის „ლამაზი სიკვდილი“ და კელაპტრად ნვა იწამა. მას შემდეგ ფიცვივით გასდევს პოეტის ყოველ დღეს, ყოველ ლექსს, ყოველ ამოსუნთქვას: „არა თაყვანი ვსცე სხვას, არცა ვმსახურებდე სხვას“.

პატრიოტული სული ჯანსულის შემოქმედებაში ლექსების ერთი ნყების, გინდაც გრძელი რიგის კუთვნილება კი არ არის, მთლიანად მსჭვალავს მას. შეგრძნება და შეგნება, რომ სამშობლოს სამსახური ფიცხელ ბრძოლებსაც გულისხმობს და შავ შრომასაც, რომ სამშობლოს სიყვარული ოდენ ამაღლებული გრძნობით მონიჭებული სიამაყე კი არ არის, არამედ ტვირთის ზიდვაცაა, სულის ტკივილიცაა, ასე ათქმევინებს პოეტს: „ტკბილი ყოფილა მამულის კვამლი, და მნარე მეტად — მიწა მამულის, გმადლობთ, რამეთუ მაჩნია კვალი მამულის სევდის და სიყვარულის“. ეს უკვე გაცნობიერებული სიყვარულის გამოხატულებაა. ამით არის ძლიერი ჯანსუდ ჩარკვიანის ლექსის უფრო გვიანდელი პატრიოტული პათოსი.

„დანყვეტილია გულის ძარღვები და მყუდროება შელახულია“, — ამას დაქანცულობა კი არ ათქმევინებს პოეტს, არამედ ტკივილი, ტკივილი თავისი ხალხისა და ქვეყნის სატკივრის გამო. სულ უფრო მეტად სწვდება იგი ცხოვრების მდინარების ძირებს, სულ უფრო მეტად ჩანს ხელოვნური ბალახით დაფარული მიწის ღრმა ჭრილობები, სულ უფრო მეტი პასუხისმგებლობა ეუფლება ქვეყნისა და ხალხის

წინაშე. ამ ტკივილების წაყრუების უფლება არ აქვს, მათი დაძლევის გარეშე მთავარი საზრუნავი, ხვალისდელი დღე გაცუდდება. ჯანსულის „მამულისათვის, მამულისათვის“ თავდადება, ჭირისუფლური გრძნობის მოძალება სულ უფრო მეტად იჩენდა თავს, დაბოლოს, ლირიკულ პოემაში „რწმენის კედელი“ შეძრული სულის კივილად იქცა.

პოემაში ერის, სამშობლოს, აქედან კი საერთოდ მსოფლიოს ბედობაზე ღრმად ჩაფიქრებული პოეტის სტრიქონები ხან პუბლიცისტური გზნებითაა ანთებული, ხან ლალადისით ისმის, ხანაც ალეგორიითა და სიმბოლიკითაა სავსე, ყოველთვის კი ერთი აზრითაა გამსჭვალული, ერთი მიზნისაკენაა მიმართული, რომ ჩვენი გადამრჩენელი რწმენის კედელი არ მოგვეშალოს.

„ჯანსულ ჩარკვიანი, როგორც პიროვნება და როგორც პოეტი, სამშობლოში იწყება და სამშობლოში მთავრდება იმ გაგებით, რომ ნებისმიერი მარადიული თემა (კარდინალური, მეტაფიზიკური პრობლემა — სიკვდილი, სიცოცხლე, სიკეთე, სიყვარული...) სწორედ სამშობლოს ფონზე წარმოჩნდება მის პოეზიაში“ (მაკა ჯოხაძე). მართლაც რომ, ყველა და ყველაფერი ჯანსულთან მამულის გადასახედისგან არის დანახული, გააზრებული და შეფასებული.

მარკუს ავრელიუსს ჭეშმარიტი სიბრძნით აქვს ნათქვამი ფრთიანი ფრაზა — „ადამიანის უმაღლესი დანიშნულებაა ემზადოს სიკვდილისათვის“. ნებისმიერი თეოლოგიური და ფილოსოფიური მოძღვრება არამცთუ იზიარებს, ქადაგებს კიდევ ამას, თუმცა გააჩნია, ვინ რას დებს ამ „მზადებაში“.

და მაინც, ადამიანის გონი და ბუნება ძნელად ეგუება ამ საბედისწერო გარდუვალობას, ამიტომაცაა ასე განსხვავებულად, მაგრამ მაინც მეტწილად მტკივნეულად განცდილი პოეტთა მიერ. ვერშეგუება, სულის ფორიაქი, ადამიანური ბუნების ჯანყი უფრო ახლავს სიკვდილის თემას, ვიდრე მორჩილება, სიმშვიდე, უდრტვივნეულად მიღება.

ჯანსულიც ფიქრობს მასზე თავის ლექსებში, ყოველთვის როდია ერთი აზრის და განწყობილების, მაგრამ მეტწილად მისი დამოკიდებულება სიკვდილთან მშვიდია. მისი ღრმა და ურყევი რწმენით ადამიანის სიცოცხლეს და სიკვდილს სამშობლოს უკვდავებას უნდა ენაცვალოს.

ამიტომაც პოეტის განწყობა და მზადყოფნა ასეთია: „ჩემი სიცოცხლე ასე მცირედი შენს სამსხვერპლოზე მიმიტანია“ („ვედრება“).

დიახაც, ყველა და ყველაფერი, სიკვდილიც კი, არამცთუ სიყვარული, პოეტისათვის მხოლოდ მამულის გადასახედიდან ფასდება. თავისი ერის, სამშობლოს სამსახურის ძნელ აღმართებს რომ მიუყვება პოეტი, კარგად ესმის, რომ ნისლში დაკარგული მისი სავალი გზების იქით იწყება ახალი აღმართები, ახალი გზები და ასე დაუსრულებლად.

ჯანსუღ ჩარკვიანის პოეზიაში მოგონების, მონატრების, არდავინყების მოტივი მამულიშვილური, მოქალაქეობრივი, უბრალოდ ადამიანური ძალით უღერს. პოეტს ენატრება გარდასული ბავშვობის ლალი და უდარდელი დღეები, სამშობლოს ლურჯი ყანები, მშობლიური კუთხის, სვანეთის მინა-წყალი, ენატრება მამულის მთა და მამულის ბარი... და კიდევ, დიდი და სევდით სავსე ნატვრით ენატრება ის დიდებული შვილები ხალხისა, ვისი ცხოვრების ფიალაც ადრე დაიცალა. „ალალი სისხლის წვეთიც კი ცას ვარსკვლავით აჩნდება“. ყოველ შემთხვევაში, ჯანსუღ ჩარკვიანის ლექსს იგი ნამდვილად დააჩნდა, წარუშლელად აღებეჭდა. რამდენიმე ლირიკული პოემაც უძღვნა ამ თემას პოეტმა. „ჯაჭვის თორანს“ ასევე აქვს ქვესათაურად „არდავინყების პოემა“.

ლექსი „ირინოლა“ პოლონეთში მცხოვრები, ფაშისტთა წინააღმდეგ ბრძოლაში დაღუპულ ქართველ გოგონას მიუძღვნა პოეტმა. ესაა დიდი ტკივილით შთაგონებული ლექსი პატარა თანამემამულეზე, ვინც პოლონეთში მოიხადა ვალი შორეული სამშობლოს წინაშე, ვინც პოლონეთში საქართველოს იცავდა. ამ გულშიჩამწვდომ ლირიკულ ნიმუშში იშვა პოეტური ფრაზა — „საქართველოვ, შენ ვინ მოგცა შვილი დასაკარგავი“... იგი ჯერ მხოლოდ ირინე სხირტლადის დატირებად უღერდა. მაგრამ ისეთი ძალით, ტკივილით, განწირულებით, პოეტური ლაკონიზმითა და ენერგიით არის ნათქვამი ეს ფრაზა, რომ მისი მნიშვნელობა გაიზარდა, გაფართოვდა, განზოგადდა და საერთოდ ერის გამოსაფხიზლებელ შეძახილადაც იქცა. ჯანსუღ ჩარკვიანის პოეტური პრაქტიკიდან ეს არ არის პირველი ან ერთადერთი შემთხვევა და კიდევ ერთხელ მეტყველებს იმაზე, თუ რა დიდი მოქალაქეობრივი და პატრიოტული ძალის მინიჭება შეუძლია ლექსისა და ფრაზისათვის, რაკილა ასე ესმის მშობელი ქვეყნის ტკივილი თუ სიხარული

მწერლობა ყოველთვის და ყველგან, შედარებისათვის შორს რომ არ ვიაროთ, საქართველოსმაგვარი რელიეფისაა. ასეც უნდა იყოს, სადაც ველიც არის, ბორცვებიც, მთებიც, და, რაც მთავარია, მწვერვალებიც.

ქართველებს ადრე გვყვავდნენ მწერლები, რომლებმაც თავისი სიტყვით კეთილი საქმე მოიმოქმედეს, თავის თანამედროვეთ ჭირიც შეუმსუბუქეს და ლხინიც უმხიარულეს, ბრძოლაშიც ამხნევებდნენ და შრომაშიც მხარში ედგნენ, მაგრამ ისტორიას კი აღარ ან ველარ შემორჩნენ.

ჩვენდა საბედნიეროდ, უკვდავი მწერლებიც გვყვავს. შორეული თუ ახლო წარსულიდან დღესაც ამაყად და დიდებულად ჩანან ქართული მწერლობის მწვერვალები.

ასეა დღესაც, ასე იქნება მომავალშიც, რადგან მეცნიერებისა და ტექნიკის პროგრესის წყალობით ყველაფრის მიღწევა და უმაღლეს დონეზე გათანაბრება შეიძლება, გარდა ერთი რამისა და ეს ერთი რამ, სწორედ, ლიტერატურის და ხელოვნების სიმაღლეებია.

ჩვენ დღესაც ბევრი მწერალი გვყვავს. ისინი კეთილ საქმეს აკეთებენ, საკუთარი ნიჭისა და შეძლებისდაგვარად ერთგულად; პირნათლად იხდიან ვალს მშობლიური ერისა და ქვეყნის წინაშე. საბედნიეროდ, მათ შორის ისეთი, როგორც იტყვიან, ღვთით მომადლებული ნიჭის რამდენიმე მწერალიცა გვყვავს, რომელთა შემოქმედებაც სიამაყის გრძნობით გვაესებს, ერთ-ერთი მათგანი გახლავთ ოთარ ჭილაძე.

ოთარ ჭილაძე თავიდანვე გაბედულად შემოვიდა ქართულ მწერლობაში, რადგან დარწმუნებული იყო თავის მოწოდებაში. ასეთივე თამამი დარჩა დღემდე. თუმცა, მისი გაბედულებაცა და სითამამეც ამ ათეული წლების მანძილზე, რაც იგი ქართულ მწერლობაშია, არასოდეს, არც სიჭაბუკის ხანს გადაზრდილა თავმომწონეობაში და არც შემდეგ, სიმწიფის ასაკში გამოხატულა თვითდაჯერებაში. ამაშიც არის მისი სიძლიერის წყარო, რადგან ერთ-ერთი საშიში სენი, მწერალსა და ხელოვანს რომ ჩასაფრებია, კმაყოფილების გრძნობაა. ოთარ ჭილაძის სითამამეცა და გაბედულებაც ახლის ძიების დაუმცხრალ უინში ჩანს. მიგნებული და მიღწეული მისთვის კმაყოფილების წყაროდ კი არ იქცევა, არამედ ახლის მიწვდომის მასტიმულირებელი ხდება.

ოთარ ჭილაძისათვის მწერლობა უპირატესად საკუთარი ნიჭის გამოხატვის საშუალება კი არ არის, არამედ ადამიანის, ერის, ხალხის სასიკეთოდ სამოქმედო ასპარეზია. ამ დიდ მისიას თავიდანვე მთელი სერიოზულობით ეკიდება. ამიტომაც არის, ოთარ ჭილაძის პირველივე ნაბიჯები ქართულ მწერლობაში ერთდროულად ლალიც იყო ამოხეთქილი ნიჭის ნყალობით და დინჯი, დაფიქრებულიც, რაკილა გონითა და განსჯით იყო გადადგმული.

ყოველი ახალი, აშკარად გამორჩეული, დიდი ნიჭით აღბეჭდილი პიროვნების მოსვლა მწერლობაში ხშირად აწყდება სირთულეებს, რადგან მის მიერ მოტანილი და გამჟღავნებული ახალი, ჯერ უჩვეულო შემოქმედებითი სამყარო ბევრათვის ერთბაშად ძნელი შესაცნობი და, ამდენად, თითქოს, მიუღებელიცაა. ოთარ ჭილაძის მისამართითაც გაისმოდა პირველ წლებში ზოგიერთთა საყვედურები მისი პოეტური ხმისა და ინტონაციის ორიგინალურობის, მისი პოეტური აზროვნების სირთულის გამო. მაგრამ ოთარ ჭილაძეს ბედმაც გაუღიმა. იგი ძლიერ პოეტურ თაობასთან ერთად მოვიდა 50-იან წლებში ქართულ მწერლობაში. მათმა, ანუ თავისი ტოლი კოლეგების მიერ ერთხმად აღიარებამ კარგი ქომაგობა გაუწია. ოთარ ჭილაძე მის ტოლ და მეგობარ მწერლებს არა მარტო უყვართ თვალნათლივი დიდი ნიჭის გამო, არამედ პატივისცემითაც კი არიან გამსჭვალულნი პოეზიისა და საერთოდ მწერლობისადმი მისი უაღრესად სერიოზული, მე ვიტყვოდი, რიტუალური დამოკიდებულების გამო. არც უფროსი მწერლების სიყვარული და მფარველობა დაკლებია ოთარ ჭილაძეს. ერთი ყველაზე ნათელი ფურცელი მის ბიოგრაფიაში სიმონ ჩიქოვანთან მეგობრობა უნდა იყოს. სიმონ ჩიქოვანს, ამ ნათელდადგმულ პოეტსა და პიროვნებას ის ბედნიერი თვისებაც გააჩნდა, რომ საოცრად იყო დაინტერესებული მწერლობის ახალი თაობის ბედით, არასოდეს დანანებია, არასოდეს დაუშურნია დრო და ენერგია ახალგაზრდობისათვის.

ცხადია, ოთარ ჭილაძის პოეტურმა ბრწყინვალებამ, რომელიც მის პირველსავე ლექსებში ასე ერთბაშად გამოვლინდა, იმწამს მიიქცია სიმონ ჩიქოვანის ყურადღება და იგი წლების მანძილზე, ბოლომდე დარჩა მის მოძღვრადაც და მეგობრადაც.

მას შემდეგ მოყოლებული, 50-იანი წლებიდან, ოთარ ჭილაძე დიდი შემწეა ქართული ლიტერატურის აღორძინებისა. მან თავის კოლეგებთან და თანამოძმებთან ერთად ისეთი სიმბალეები დაალაშქვრინა ქართულ მწერლობას, საიდანაც ეროვნული და საკაცობრიო პრობლემები ხელისგულივით ჩანს და საიდანაც თავად

ქართული მწერლობა ჩვენთვისაც და მსოფლიოსთვისაც მთელი თავისი ბრწყინვალეობით წარმოჩნდება. ოთარ ჭილაძის ლირიკული ლექსებიც და პოემებიც ქართული პოეზიის თვისებრივად ახალი სამყაროს და ახალი ეტაპის მიმანიშნებელია, ხოლო რომანებმა კი — „გზაზე ერთი კაცი მიდიოდა“, „ყოველმან ჩემმა მპოვნელმა“ და „რკინის თეატრი“ — სულ ახალი კალაპოტი გაუჭრა ქართული პროზის დინებას. ოთარ ჭილაძის შემოქმედება ქართული ეროვნული მწერლობის, აზროვნების, კულტურის უძველეს და უმდიდრეს ტრადიციებსაც ემყარება და მსოფლიო გამოცდილებითაც იკვებება. ყოველი მნიშვნელოვანი, ჭეშმარიტად ეროვნული ნაწარმოები მისი დიდი სათქმელითა და მხატვრული ლირსებებით საერთო-საკაცობრიო კულტურული მონაპოვარია, რაც თანაბრად აღელვებს მწერლის თანამემამულეებსაც და სხვებსაც. ის ფაქტი, რომ ოთარ ჭილაძის პოეზიამაც და პროზამაც დიდი ინტერესი გამოიწვია ჩვენშიც და ჩვენგან შორსაც, თავისთავად მრავლისმეტყველია, იშვიათად რგებია ქართველ მწერალს ასეთი საყოველთაო აღიარება.

ოთარ ჭილაძისათვის ლექსი მარტო ბედნიერი ნაყოფი კი არ არის, არამედ სათაყვანებელი კერპიცაა. სწორედ მისი ამდაგვარი „კერპთაყვანისმცემლობით“ უნდა აიხსნას, რომ როგორც პოეტი ნაკლებ გულუხვია. გულუხვობა კი, მოგეხსენებათ, ხშირად გადადის ზერელობაში. ამიტომაც, ოთარ ჭილაძეს არ აქვს, როგორც იტყვიან, ჩავარდნილი ანუ სუსტი ლექსი. თუმცა ეს არ გულისხმობს იმას, რომ არ გამოვარჩიოთ მისი პოეზიიდან ჩვენი გემოვნებისა და განწყობის შესაბამისად ძლიერი და საინტერესო ლექსები.

ოთარ ჭილაძის პოეზიისათვის უცხოა პათეტიკა, იგი არ არის პოეტი ტრიბუნი. მას სხვა მისია დაუკისრებია თავისი ლექსისათვის — ფილოსოფიური განსჯა, ადამიანის სულში ჩალრმავება, უბერებელ პრობლემათა და კომპლექსთა დღევანდელი ფეთქვის შეგრძნება.

მისი პოეზია მოითხოვს განმარტოებულ კითხვას, ამიტომაც ლექსებს მხოლოდ ლიტერატურულ ჟურნალებში ან კრებულებში ბეჭდავს და ერიდება უფრო მასობრივ პრესას, ან ფართო ტრიბუნიდან, თუნდაც ტელევიზიის საშუალებით კითხვას. ამის გამოცაა, რომ იგი, ჩემი აზრით, ღმერთმა ქნას ძალიანაც ვცდებოდე, ყველა ქართველი მკითხველისათვის ისერიგად ცნობილი არ არის, როგორც ამას მისი მართლაც საოცრად ღრმა და მშვენიერი პოეზია იმსახურებს.

თქმა იმისა, რომ ოთარ ჭილაძე თბილისზეა შეყვარებულიო, მართალიც იქნება და თანაც მეტად უკმარისიც. თბილისზე ბევრი სხვა ქართველი და არაქართველი პოეტიც არის შეყვარებული. ის უფრო სწორი და სრული იქნება თუ ვიტყვით, რომ თბილისი ოთარ ჭილაძის პოეტური ხედვის, მსოფლშეგრძნების განმაპირობებელია, რადგან იგი ურბანისტული სულის მწერალია. თუმცა, ეს სულაც არ გულისხმობს მისი ლექსების ანტურაჟის ერთფეროვნებას და გარემოს ლოკალიზაციას.

ბევრ სხვა ნიშნთან ერთად, ამ ურბანისტული სულით იგი მკვეთრად გამოირჩევა მის თანამედროვე თუ წინაპარ ქართველ პოეტთა შორის, რომელთა შემოქმედებით იმპულსებსაც, განზრახ თუ ქვეშეცნეულად, უფრო ტრადიციული, ანუ სოფლური სული კვებავს.

პოეტი დროდადრო კმაყოფილებით შენიშნავს, რომ „სადღაც კივიან მატარებლები და აფხიზლებენ ჩათვლემილ ქალაქს“, ან კიდევ, „და ამოძრავდა ქალაქისივე, გამოჩნდაბოლიც, სისხლივითთბილი“, ზოგჯერ პირდაპირაც გამოგვიტყდება — „და კვლავ ხმაური მონყურდა ყურებს, დიდი ხმაური დიდი ცოდვების“, მაგრამ იგი მაინც ღამის ქალაქის, როგორც თავად იტყვის, „მშვიდი შუქის მძებნელია“, რადგან მისი პოეზია არის ფიქრის, განსჯის, თავის თავთან საუბრის, საკუთარ ემოციებში, ღრმა და რთულ ადამიანურ განცდებში გარკვევის, თვითჩაღრმავების საშუალება და ამას სიმყუდროვე, უკაცრიელი ქუჩები, მარტოდ ხეტიანი სჭირდება. ეს სულაც არ ნიშნავს თავის თავში ჩაკეტვას. ჩვენ კიდევ რომ გამოვიტანოთ ასეთი მცდარი დასკვნა, თავად პოეტის სიტყვები გაგვამტყუნებენ: „და რასაც ჩემთვის ვფიქრობდი გულში, ყველას მაგივრად ვფიქრობდი თურმე“.

ოთარ ჭილაძე თავის თავისა და ყველას მაგივრად ფიქრობს საყვარელ ადამიანებზე და თოვლის თეთრ აფრებზე, მატარებლების განელილ კვამლზე, გალაკტიონის ჩამქრალი ჭალივით სველ კუბოზე, მზესა და გაზაფხულის პირველ დღეზე, გარდაცვლილ მეგობარსა და მარტოდ მტირალ ქალზე, მძინარ ქალაქსა თუ თეთრ მინდორზე, პანამის არხზე დაღუპულ ახალგაზრდა ამერიკელ ჯარისაკაცზე თუ ჯალათის მიერ პირინეიზე სამრეკლოების მღვმარე ჩრდილში მოკლულ პოეტზე, გრემსა თუ ზედაზნის ნისლზე, მახსოვრობის ბოროტ ღმერთზე თუ უკვალოდ გამქრალ ნელზე, მშობელ დედასა თუ მშობლიურ მიწაზე... განმარტოება და სიმყუდროვე ოთარ ჭილაძეს ამ ყველასათვის საერთო და მშფოთვარე ფიქრების მოსაკრებად სჭირდება.

პოეტის ნოვატორობის ღრმა კვალი არც პოემის ჟანრს დააკლდა. ოთარ ჭილაძემ აქაც, მისი თაობის სხვა პოეტებთან ერთად, ახალი სიტყვა თქვა ქართულ პოეზიაში, ახალ ნაკადს დაუდო სათავე. მისი ლირიკული პოემები „სიყვარულის პოემა“, „თიხის სამი ფირფიტა“, „ადამიანი გაზეთის სვეტში“, „სინათლის წელიწადი“, „რკინის სანოლი“ და სხვები ტრადიციული პოეტური ეპოსისათვის აუცილებელი სიუჟეტურობისაგან, ანუ ამბის თხრობისაგან თავისუფალია და თავის ხაზგასმული მედიტაციური ხასიათის გამო უფრო ლირიკულ განსჯას, აღსარებას, თვითგამოხატვას წარმოადგენს, ზოგ შემთხვევაში სულაც ლექსების ციკლის შთაბეჭდილებას ტოვებს.

ლიტერატურის ძალა მის ეროვნულობაშია, მშვენიერება კი — მრავალფეროვნებაში. როდესაც შემოქმედებით თანამეგობრობაზე ვლაპარაკობთ, იგი ცხადია, სხვადასხვა ეროვნებების მწერალთა მეგობრობასაც გულისხმობს. ქართველ პოეტებს დიდი შემოქმედებითი მეგობრობა აქვთ რუს პოეტებთან. ამისი სათავეები შორეულ წარსულშია, მაგრამ განსაკუთრებით ნაყოფიერი, ინტენსიური მეოცე საუკუნეში გახდა. გორკი, მაიაკოვსკი, ბალმონტი, ესენინი, მანდელშტამი, ახმატოვა, ცვეტაევა, ტიხონოვი, პასტერნაკი, ზაბოლოცკი და კიდევ რამდენი ბრწყინვალე რუსი პოეტი და მწერალი იყო ქართული მწერლობის მეგობარი. მათ რაინდულად მასპინძლობდნენ საქართველოში პაოლო იაშვილი, ტიცვიან ტაბიძე, სიმონ ჩიქოვანი, გიორგი ლეონიძე. მართლაც ბედნიერი ნაყოფი გამოიღო ამ შემოქმედებითმა მეგობრობამ — ქართული პოეზია, მოკიდებული რუსთაველიდან დღევანდელ საუკეთესო ნიმუშებამდე, მათი თარგმანების საშუალებით მსოფლიოსათვის გახდა ცნობილი და ახლობელი.

ეს მეგობრობა დღესაც დიდი ნაყოფიერებით გრძელდება. საუკეთესო რუსი პოეტები, ისეთი საყოველთაოდ ცნობილნი, როგორებიც არიან მეჟიროვი, ახმადულინა, ევტუშენკო, ან რომელი ერთი დავასახელო, დღესაც დიდ ინტერესს იჩენენ ქართული პოეზიისადმი და ცხადია საკუთრივ ოთარ ჭილაძის შემოქმედებისადმიც.

მათ არ აშინებს ის სიძნელეები, რაც ამ საოცრად რთული მხატვრული სამყაროს სხვა ენაზე ამეტყველებას ახლავს თან (ამის შესახებ არაერთხელ განუცხადებიათ გულახდილად). არ აშინებთ, რადგან მშვენივრად იციან ოთარ ჭილაძის პოეზიის ფასი.

აი, რას წერს ევგენი ევტუშენკო:

„ასე გგონიათ, მთელი მისი სხეული, მთელი მისი სული ქცეულა სმენის ერთ მგრძნობიარე, მთრთოლვარე ორგანოდ, რომელსაც არ გამოეპარება თუნდაც უმცირესი კრთომა, რხევა, შრიალი და ჩქამი საკუთრ თავშიც, ბუნებაშიც, ყოველივე იმაშიც, რაც გარს ახვევია. ოთარ ჭილაძეს შესაძლოა უსაყვედურონ, რომ იგი იშვიათად რეაგირებს დიდ ძლიერ ექოზე, რომელიც შესძრავს ხოლმე ისტორიას და ყველას ერთბაშად ესმის. სამაგიეროდ მის პოეზიაში სმენითი ორგანო იმრიგადაა მოწყობილი, რომ მას შეუძლია გაიგონოს, შეინოვოს ის, რაც სხვას არავის ესმის, და შეუძლია ვილაცის ლოყაზე ჩამოგორებული უცხო ცრემლი ნიაგარას ღრიალად აქციოს...

არიან პოეტები, ერთთავად რომ გაჰყვირიან, ხალხის სახელით ვლაპარაკობთო. დაუკვირდებით და უცებ შეგებრალებათ — რაოდენ მარტოკანი არიან სინამდვილეში. არიან სხვა პოეტებიც: ისინი სიმარტოვეზე უფრო მეტს ლაპარაკობენ, ვიდრე ხალხზე, მაგრამ დაკვირვებით ნაიკითხავ მათ ლექსებს და მიხვდები, რომ სწორედ ისინი გამოხატავენ საყოველთაოს, საერთოს. სწორედ ასეთ პოეტებს მიეკუთვნება ოთარ ჭილაძე“.

„ცისკრელთა“ პოეტური თაობიდან ზოგმა ადრევე გაითავისა ახალი ჟანრი — პროზა. ოთარ ჭილაძისათვის პოეზიის „ლალატის“ დრო უფრო გვიან დადგა. როცა უკვე საბოლოოდ ვირწმუნეთ, რომ პირველ სიყვარულს — პოეზიას არ უღალატებდა, სწორედ მაშინ გამოაქვეყნა მოულოდნელად რომანი „გზაზე ერთი კაცი მიდიდა“. პირველი შთაბეჭდილება, რაც მან გამოიწვია, ეს იყო განცვიფრება. მოულოდნელობის ეფექტი რომ აქ არაფერ შუაში იყო, ეს მომდევნო რომანებმაც დაადასტურა, რაკი მათაც ისევ და ისევ განცვიფრება გამოიწვიეს მკითხველებში. ამ გრძნობას, როგორც ირკვევა, ბევრი რამ ბადებს ჩვენში, მთლიანად კი — ის მხატვრული სამყარო, ოთარ ჭილაძის დაუმრეტელ ფანტაზიას რომ შეუქმნია. მხოლოდ ამის შემდეგ ცნობიერდება, თანდათან და სულ უფრო დაბეჯითებით, მწერლის ნაფიქრი და ნათქვამი, მისი სიღრმე და სიმწვავე. ოთარ ჭილაძის რომანებმა ერთბაშად მარტო ქართველი მკითხველი საზოგადოება როდი დაიპყრო. მისი ყოველი ახალი ნაწარმოები უმალ ითარგმნება რუსულად, სხვა ხალხების ენებზე, გამოდის ევროპის ქვეყნებში და დიდი გამოხმაურებაც აქვს. ქართველი მწერლის პროზა საერთაშორისო ლიტერატურულ პროცესში ორგანულად არის ჩართული და მისი გავლენის, მაგალითის ძალა მართლაც დიდია.

ოთარ ჭილაძის მხატვრული სამყაროს მნიშვნელობა ეროვნული კულტურისათვის იმითაც არის განსაკუთრებული, რომ, რაღა დასამალია და, ჩვენი გამოცდილება რომანისტიკის დარგში საგრძნობლად ჩამოუვარდებოდა რუსული თუ ევროპული ლიტერატურის გამოცდილებას და ის, რაც გააკეთა ამ მხრივ ოთარმა ჭეშმარიტად გრანდიოზული წინ გადადგმული ნაბიჯია.

მისი რომანები ერთდროულად უაღრესად ეროვნულიც არის და საზოგადოც. ერთი მხრივ, მთლიანად ქართულ სამყაროზეა დამყნული, ქართული ნიადაგიდანაა აღმოცენებული და, მეორე მხრივ, საერთო-საკაცობრიო სათქმელსა და სატკივარს გამოხატავს, მარად თავსატეხ პრობლემებზე გვაფიქრებს. მისი ჰუმანისტური პათოსი ქართულიც არის და ზოგადად მნიშვნელოვანიც.

კერძოში გამჟღავნებული ზოგადი ბუნება საერთოდ დამახასიათებელია ლიტერატურისა და ხელოვნების ჭეშმარიტი ნიმუშისათვის. თუნდაც ისეთი უაღრესად ქართული, კიდევ უფრო ვინროდაც, ერთი პატარა კუთხის — ზემო იმერეთის ყოფა და იქაური მკვიდრების ხასიათი, რასაც წარმოსახავს დავით კლდიაშვილის შემოქმედება, მასში ჩადებული სულით, პათოსით, მისწრაფებით საყოველთაო სულისკვეთების, ადამიანური თანგრძნობის და სიყვარულის ზოგად, საერთო მოთხოვნილებას გამოხატავს.

ამ მოსაზრებას განსაკუთრებული სიცხადე და მნიშვნელობა ენიჭება იმგვარ, შეიძლება ითქვას ფილოსოფიურ რომანებში, როგორც არის ოთარ ჭილაძის „გზაზე ერთი კაცი მიდიოდა“, „ყოველმან ჩემმან მპოვნელმან“, „რკინის თეატრი“. აქ ყოფითი ფერადოვნებაც და ფილოსოფიური აბსტრაგირებაც ერთ მთლიან მხატვრულ ქსოვილშია ჩაგვირისტებული და უერთმანეთოდ არ არსებობს, მათი გათიშვა, განცალკევება შეუძლებელია. ყოველ სახეს თუ ფრაზასაც რამდენიმე განზომილება აქვს, რეალური თუ სიმბოლური, ისტორიული თუ მითოსური.

თანამედროვე რომანი სულ უფრო მეტად მოითხოვს მკითხველის თანაზროვნებას, მაძიებელი გონების სიფხიზლეს და გაფაციცებას. ოთარ ჭილაძის რომანებიც სწორედ ამგვარი ტენდენციის მატარებელია. ამისი ერთი უპირველესი გამოხატულება გახლავთ ის, რომ რომანის მხატვრულ სამყაროში მთავარი მხოლოდ ხილულის დანახვა კი არ არის, არამედ უხილავის წვდომაც. რომანის არქიტექტონიკა მარტო „მინისზედა“ ნაგებობას კი არ გულისხმობს, არმედ იმ ღრმად ჩაფლულ საძირკველსაც, რომელსაც ეფუძნება იგი.

რეალიზმის ახალმა თვალსაწიერმა, სწრაფვამ პოლივალენტობისადმი, განზოგადების მეტი ძალის მიზნით სიმბოლიკურ-მეტაფორული აზროვნების ფართო გამოყენებამ ბუნებრივად გამოიხმო წარსულიდან და გააცოცხლა მითები. მითს მრავალგვარი ფუნქცია დაეკისრა თანამედროვე პროზაში, მაგრამ მთავარი და მნიშვნელოვანი მაინც ის გახლავთ, რომ იქცა იმ დიდებულ ფონად, რომელზეც განსაკუთრებული სიცხადით იხატება და იხსნება დღევანდელი პრობლემები, ვნებები, ტრაგედიები. დღევანდელი ტკივილით შეძრული სულის ხმამალალ თუ ჩაგუბებულ ყვირლს ისეთი ძალით ეხმიანება ათასწლეულების წიალიდან მოვარდნილი ექო, რომ მართლაც ყველაფერი ზანზარებს.

„მითოლოგია გასასეირნებელი ადგილი არ არის, იგი ბრძოლის ველია“, დაოთარ ჭილაძემაც სწორედ ამ მალაღიდან იშნულებისათვის მოუხმო მითს. თუმცა უამრავი საგულისხმო რამ ამოიკითხება მის პირველ რომანში „გზაზე ერთი კაცი მიდიოდა“, მთავარი მაინც მეგრძოლი ჰუმანიზმის ქადაგებაა, რაც კაცის, ერის, ქვეყნის ხსნის ერთადერთ საშუალებად არის აქ დასახული და უპირისპირდება „სანტიმენტალურ ჰუმანიზმს“, ამ უნიათო, უენერგო, ყოვლისმიმტევებელ გრძნობას, რაც ასეთივე მასშტაბით კაცის, ერის, ქვეყნის უბედურების მომტანია. აკი სწორედ ამ სანტიმენტალურმა ჰუმანიზმმა დააქცია აიეტის მშვენიერი ქვეყანა, გადაავარა მისი კეთილი ბინადარნი, გზა გაუხსნა მრავალსახოვან ბოროტებას. ასე რომ, მითი ოთარ ჭილაძისათვის მხატვრული სამკაული კი არ არის, არამედ მისი სულის მრგვინავი ექოა, დაუჟანგავი მახვილია.

მწერლის მომდევნო რომანში „ყოველმან ჩემმან მპოვნელმან“ ვითარება არსებითად არის შეცვლილი. აქ მითოსი უკანა პლანზე იწევს და ასპარეზს რეალობას უთმობს. ახალ რომანში „რკინის თეატრში“ კიდევ უფრო ხელშესახებია ეპოქა, გარემო, გმირები. მეცხრამეტე საუკუნის მიწურულის ქართული ყოფა, რევოლუციური აზვითების თვალნათლივი ხედვა აშკარას ხდის ამას, მაგრამ ჭილაძის რომანებს საერთოც ბევრი რამ აქვთ და ამათგან განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი, მე მგონი, ეპოქის სული, ტრაგიკულის იმედიანი შეგრძნება, დრო და გზაა.

ოთარ ჭილაძის რომანულ სამყაროში მთავარი მაინც სწორედ ის თითქოს უხილავი, ხორცშეუსხმელი, მაგრამ მაინც ხილული და თვალშისაცემი ეპოქის სულია (პოეტური გამოცდილება უმთავრესად აქ, ან ამგვარ შრეებში მყლავნდება და არა მხოლოდ მეტაფორულ აზროვნებაში), რომელიც მედიატორის როლს ასრულებს ადამიანის

თავისუფლებისადმი, სიკეთისადმი ნათელ მისწრაფებასა და მის დამთრგუნველ ბოროტ ძალას შორის მუდმივ ბრძოლაში. რომანები აღსავსეა ტრაგიზმით, მაგრამ იმედის სხივი მაინც სინათლით მსჭვალავს მათ. გავიხსენოთ ჯვარცმული ფარნაოზის სიკვდილის წინა ზმანება დარიაჩანგის ბალისა, ან სიძულვილით სავსე სამყაროში მთვლემარე სიყვარული თანდათან რომ მძლავრობს და ბოლოს ალექსანდრესა და პატარა მართას შინ დაბრუნების საოცარ სხივმოსილ სურათში მთელი თავისი მშვენიერებით გამოჩნდება, ან კიდევ, უსიერი ტყის სიბნელიდან გელას თავის დაღწევა და სიმბოლიკური მნიშვნელობით სავსე გზაზე გამოსვლა. ამიტომ ეწოდა ოთარ ჭილაძის რომანებს „ოპტიმისტური ტრაგედები“.

ჭილაძის რომანებში დრო თავის სამივე განზომილებით შემოდის და მოქმედებს — წარსული, აწმყო, მომავალი. იგი მთლიანია და განუყოფელი. ასეთნაირად არის გააზრებული არა მარტო საერთოდ ადამიანის თუ ერის ბედი, არამედ იმ კონკრეტული გმირების ხვედრიც, რომლებიც ამ რომანებში მოქმედებენ, ამგვარ გამთლიანებულ დროში ცხოვრობენ, ამგვარ გამთლიანებული დროით არიან დაღდასმულნი.

დროის საიდუმლოს ასეთნაირი გაშიფვრა მწერალს ადამიანის ბუნების, ისტორიული მისიის, მომავლის გზის გასაცნობიერებლად სჭირდება. ცნობილი რუსი კრიტიკოსი ვლადიმერ ოგენევი წერს: „მე ვფიქრობ, რომ ოთარ ჭილაძე ისევ და ისევ გვაბრუნებს ადამიანის „ბუნებისაკენ“, მისი „არსისაკენ“, მაგრამ უკვე ახალ ცოდნით გამდიდრებულ დონეზე ის კვლავ და კვლავ, ოღონდ უფრო დაკვირვებით და ფხიზლად ადევნებს თვალს ადამიანთა ბუნების იმ მხარეებს, რომლებიც არცთუ ისე ძალიან შეიცვალა ჩვენი თვალმისანვდოში ისტორიის მანძილზე... ხოლო ის, რომ სამყაროს შეცნობა ადამიანის, მისი ბედის, მისი სულიერი ისტორიის, მისი აღმოჩენებისა და ტრადიციების გარეშე შეუძლებელია, ვფიქრობ, სრულიად აშკარაა“.

მკითხველმა დიდად შეაფასა ოთარ ჭილაძის მაღალი მოქალაქეობრივი გრძნობითა და პასუხისმგებლობით გამსჭვალული შემოქმედება. მკითხველისადმი მწერლის დამოკიდებულება კი მის ამ ცოტა ხნის წინათ ნათქვამ სიტყვებში ჩანს: „მე მიყვარს ჩემი ხალხი, ის ქართველები, რომელთაც ყოველდღე ვხედავ ჩემს გარშემო. სწორედ ამიტომ არის მნიშვნელოვანი, გრძნობდე პასუხისმგებლობას ყველაფრისათვის, რასაც იტყვი, რასაც დანერ... სწორედ ეს არის

ლიტერატურის ყველაზე მნიშვნელოვანი ამოცანა — აიძულო ერთი ადამიანი გაუგოს მეორეს... ლიტერატურამ და მისმა მსახურმა მწერალმა უნდა ეძებოს ერთობა ადამიანებს, ხალხებს შორის, ისინი ერთი დედის შვილები არიან, ერთ ჭერქვეშ ცხოვრობენ — ცის ქვეშ, რომელიც, მართალია, სხვადასხვა ადგილას სხვადასხვა ელფერისაა, მაგრამ ჩვენთვის, ყველასათვის საერთოა“.

„რკინის თეატრი“ გელაზე ნათქვამი ასეთი სიტყვებით მთავრდება: „მარტო შვილი კი არ იყო ვილაციისა, არმედ ვილაციის მამაც, ძე წარსულისა და მამა მომავლისა. მოდიოდა...“

არა მარტო გელა, ან სხვა კონკრეტული გმირები თუ პერსონაჟები, არამედ მთლიანად ყოველი ეპოქა, წარმოსახული ოთარ ჭილაძის რომანებში არის ძე წარსულისა და მამა მომავლისა. ასეა გამთლიანებული მათში ქართველი კაცის და ქართველი ერის არსებობა ოქროს საწმისის მითოსური დროიდან, ვიდრე დამპყრობლის ულლიდან ახლადხსნილი ქართული მიწა-წყლის, აჭარის ყოფამდე... ასეა მიმართული მის დაუსრულებელ მომავლის გზისაკენ...

ამ მარადიული ცხოვრების გზაზე მიაბიჯებენ ოთარ ჭილაძის გმირები, აღსავსენი განახლებისა და განწმენდის, სულიერი ჰარმონიის, სიკეთის, სიყვარულის უინით და ...

„იარონ, იარონ, იარონ!“

1983 წელი

გურამ ფანჯიკიძე ჩუმად, უხმაუროდ, თითქოს შეუმჩნევლად შემოვიდა ქართულ მწერლობაში. თუმცა, როგორც პიროვნება, სულაც არ იყო ჩუმი. არც უხმაურო და არც შეუმჩნეველი. მერე კი, როცა პირველი რომანი „მეშვიდე ცა“ გამოაქვეყნა და შემდეგ მეორეც — „თვალი პატიოსანი“ მოაყოლა, ამკარა გახდა, რომ არცთუ ისეთი უპრეტენზიო ყოფილა, ქართულ მწერლობაში თავისი ინტერესებიც და შორს გამიზნული ზრახვებიც ჰქონია.

ეს იყო 60-იანი წლების დასაწყისი. რედაქციის თანამშრომელთაგანაც და აქტივთაგანაც ბევრი მას ადრე არ ვიცნობდით, მხოლოდ ის ვიცოდით, რომ პროფესიით მეტალურგი იყო, მერე ჟურნალისტიკაშიც გაიტაცა და ახლა „ცისკარში“ მოსულიყო სამუშაოდ. იმ დროს „ცისკარში“ უმეტესად უკვე საკმაოდ ცნობილი ახალგაზრდა მწერლები მუშაობდნენ და მთავარი რედაქტორი კონსტანტინე ლორთქიფანიძე განრისხების ყამს თითქოს ხუმრობის კილოთი, თუმცა შთამაგონებლად გამოაცხადებდა ხოლმე, რედაქციაში გენიოსები კი არა, ჟურნალისტები მჭირდებო. გურამ ფანჯიკიძის რედაქციაში მოსვლაც სწორედ ამ სურვილის გამოხატულებად მომეჩვენა.

„ცისკრის“ ახალი თანამშრომელი მართლაც საოცარი ენერჯის პატრონი აღმოჩნდა და წლების მანძილზე მხოლოდ რედაქციის საქმეებზე ზრუნავდა. მალე რედაქციის ერთი ყველაზე შინაური წევრი გახდა. მიუხედავად ამისა, ჯერ კიდევ არ ვიცოდით ახალი მეგობრის ნამდვილი ზრახვები, რომ ისიც „გენიოსობას“ უმიზნებდა და მის „სუფთა ჟურნალისტიკაში“ ეჭვიც არ გვეპარებოდა.

გურამი მეტისმეტად იყო გატაცებული სპორტული ჟურნალისტიკით და ძნელად ირწმუნებდა კაცი, რომ შეიძლებოდა სხვა უფრო დიდი საზრუნავი ჰქონოდა. ბევრ პროფესიულ სპორტულ ჟურნალისტზე ნაკლები როდი გააკეთა. კარგადაა ცნობილი გურამის წერილებიც და რამდენიმე დიდი ინტერესით წასაკითხი წიგნიც ფეხბურთზე და მასთან დაკავშირებულ მოგზაურობათა შთაბეჭდილებებზეც.

სწორედ ამის გამო, წლების მანძილზე ეჭვი თითქმის არავის გვეპარებოდა, რომ ჟურნალისტი იყო მხოლოდ და უეცრად „ცისკარში“ მისი რამდენიმე მოთხრობა გამოჩნდა. ეს იმდენად მოულოდნელი იყო, მე პირადად სერიოზული მნიშვნელობა არც მიმიცია, სასხვათაშორისოდ გადავიკითხე. სულ მალე იმავე ჟურნალში დაიბეჭდა რომანი „მეშვიდე ცა“, რამაც ერთბაშად მიიქცია ყურადღება. რომანი უმალ ითარგმნა რუსულად და „დრუჟბა ნაროდოვის“ ფურცლებზე დაიბე-

ქდა. პრესის ფურცლებზე ასეთი გამოხმაურება იშვიათად ჰქონია ქართველი პროზაიკოსის, მით უმეტეს, ახალგაზრდის ნაწარმოებს.

რომანმა „თვალი პატიოსანი“ „სკეპტიკოსებიც“ კი საბოლოოდ დაგვარწმუნა გურამის მწერლურ ნიჭში. მაშინლა აღგვეძრა ინტერესი, მიგვეხედა იმ გზისთვის, რომლითაც ასე უხმაუროდ, თუმცა ჯიუტად მოდიოდა.

გურამ ფანჯიკიძის პირველი სამი მოთხრობა „ხარჯიხვი“, „მარკიზა“, „კვალი ზღვაზე“ ერთმანეთისაგან საგრძნობლად განსხვავდება. ერთი მოზარდის ხასიათის ჩამოყალიბებაზე დაწერილი ლირიკული მოთხრობაა, მეორეში თბილი იუმორითაა დანახული მარტოხელა კაცისა და ძაღლის მეგობრობა, მესამე კი იმ აზრის მხატვრული ილუსტრაციაა, რომ კაცის ჭეშმარიტი სახე და ხასიათი გაჭირვებაში იკვეთება. ერთში მოქმედება სოფლის იდილიურ ფონზე იშლება, მეორეში — ქალაქის ძველ კოლორიტულ უბანში, მესამეში ზღვის ტალღებზე ატორტმანებულ ძველ ტანკერზე.

პირველ სამ მოთხრობაში რომ სხვადასხვა ასაკის, ეროვნების, სოციალური მდგომარეობის, ფსიქიკის, ხასიათის გმირები არიან გამოყვანილი და გეოგრაფიული გარემოც ასე „უკიდევანოა“, ამაში დიდად გასაკვირი თითქოს არაფერია. მაინც, ეს გარემოება გვაფიქრებინებდა, რომ ავტორი ყველაფერს სიამოვნებით ეტანებოდა და იმ სამყაროს ძიებაში იყო, რასაც მომავალში უნდა განესაზღვრა მისი შემოქმედების ძირითადი ხასიათი და პრობლემატიკა.

ამასთანავე, ამ მოთხრობებში, რალაც უკვე ნაცნობი მოტივები და ინტონაციები შეიმჩნეოდა. ეს პირველი მოთხრობები საერთო ტენდენციის გამოძახილი იყო და მას ქართულ პროზაში ცოტა უფრო ადრე, მაგრამ მაინც სხვებმა დაუდეს სათავე. თუ სხვა მოთხრობებსაც — „ტალახისფერი ზღვა“, „სალამო“ და „მთებში“ — ჩავეძიებით, კიდევ უფრო სარწმუნო გახდება, რომ გურამ რჩეულიშვილის ინტერესების სფეროს სხვა ახალგაზრდა მწერლებთან ერთად გურამ ფანჯიკიძეც ჩაჰკვირვებია და მასაც მოსძალებია სურვილი შეუმცდარი თვალით დაენახა თანამედროვე ახალგაზრდების შინაგანი სამყაროცა და ცხოვრებასთან დამოკიდებულებაც, გაეგო და აეხსნა მათი მოქმედებისა და ქცევის განმსაზღვრელი იმპულსები.

გურამ რჩეულიშვილმა დაგვანახა ქართულ მწერლობაში თანამედროვე ახალგაზრდა სწორედ ისეთი, როგორიც იგი ცხოვრებაშია: როგორ დადის, მეტყველებს, იცინის, ნუხს, ფიქრობს, განიცდის, სვამს,

ჩხუბობს, შრომობს, უყვარს. მანვე მოუნახა ამ სამყაროს მხატვრული წარმოსახვის ახალი მანერა, სადა და მეტყველი, ლაკონიური და მეტნილად დიალოგებზე აგებული. მოთხრობები თითქოს ჩანახატები აცხოვრებისა, სადაც მწერალი, ერთი შეხედვით, ნეიტრალურია, თავს არ გახვევს საკუთარ დამოკიდებულებას, არც მსჯელობს, არც ახასიათებს ვისმე, არც არაფერს აგვინერს. და მაინც, მთელი ეს სამყარო რჩეულიშვილის თვალთაა გამორჩეული, დანახული, აქცენტირებული. სულიერად და ფიზიკურად ძლიერი, რომანტიკით სავსე ახალგაზრდა კაცის კულტი გურამ რჩეულიშვილის მოთხრობებში, რაც თავად მწერლის ხასიათიდან და ფსიქიკიდანაა ასე შთამბეჭდავად გადმოსული მისსავე შემოქმედებაში, მეტად მომხიბლავი აღმოჩნდა. ამიტომაც ჰქონდა გურამ რჩეულიშვილს ასეთი საგრძნობი გავლენა საერთოდ ახალგაზრდებზეც და, კერძოდ, მისივე თაობის მწერლებზეც. ამაში სათაკილო არაფერია.

გურამ ფანჯიკიძის მოთხრობები — „ხარჯიხვი“, „ტალახისფერი ზღვა“, „სალამო“, „მთებში“ იმავე გზის გაგრძელებაა, რასაც სათავე გურამ რჩეულიშვილმა დაუდო. აქაც ერთი შეხედვით, განსაკუთრებით თუ უფროსი თაობის თვალთა დავინახავთ, უცნაური ახალგაზრდები მოქმედებენ: რესტორნებში ატარებენ დროს, სვამენ, იოლად ეცნობიან ქალებს, ჩხუბობენ, ნადირობენ, ცოლშვილიანები ფეხბურთს თამაშობენ ბავშვებთან, რალაც ფუქსავატურად იქცევიან. მაგრამ თუ ჩაუუკვირდებით, ალბათ, ნათელი უნდა გახდეს, რომ ფაქიზ, სუფთა, ვაჟკაცური ბუნების გმირებთან გვაქვს საქმე, ვისაც საქმეც უყვარს, საკუთარი ღირსების დაცვა, სხვისი გამოქომაგებაც და ვისთვისაც, როგორც იტყვიან, არაფერი ადამიანური უცხო არ არის.

გურამ რჩეულიშვილსაც და სხვა ახალგაზრდა მწერლებსაც თავის დროზე ბევრი უსიამოვნება დაატყდათ თავს იმის გამო, რომ ვერ გაუგეს. იმდროინდელი არაახალგაზრდული კრიტიკის რწმენით, უნდა აგვეტება განგაში, რომ ყველაფერი ეს უცხოური ლიტერატურის ნაბაძვითაა გამოგონილი, ერთხელ კიდევ ავად გვეხსენებინა ჰემინგუეი და რემარკი, ვინც „ნარყვნა“ ჩვენი ახალგაზრდობა. მაგრამ ღვთის მადლით, ეტყობა, როგორც იქნა, მიხედნენ, რომ არც ჰემინგუეი და არც რემარკი არაფერ შუაში არიან. რაც შეეხება კონიაკისა და ყავის სმას, მოგზაურობას, სასტუმროებში ცხოვრებას, მთაში განსაცდელის გადატანას თუ ზღვისპირად ურთიერთობების დამყარებას, ეს ჩვენი ახალგაზრდობის ყოფის ჩვეულებრივი მომენტები გახდა და მათი ცხოვრების ამ ზედაპირულმა ხედვამ, თუ

უფრო ღრმად არ ჩაეუკვირდებით, შეიძლება არასწორი წარმოდგენები შეგვიქმნას, მართლაც ველარ გაეარჩიოთ ერთმანეთისაგან ავი და კარგი.

სხვადასხვა თაობის ცხოვრების წესი ბევრნილად განსხვავებულია, მაგრამ ეს არ უნდა გახდეს უთანხმოების საბაბი. თუ მომდევნო თაობას განსხვავებულად აცვია, სხვა გასართობი აქვს, სხვა ინტერესები გააჩნია პირად ცხოვრებაში, ეს კიდევ არ ნიშნავს, რომ მათ დაკარგეს ახალგაზრდობისათვის დამახასიათებელი ისეთი თვისებები, როგორიცაა უშუალობა, სინრფელე, შეურიგებლობა, სითამამე, იმედიანი ხილვა მომავლისა, რომანტიკული აღტყინება, ბრძოლისა და მოქმედების ნადილი. აი, ეს თუ მოეშალათ, მაშინ უნდა განგაშის ატეხა.

პირველ მოთხრობებში გურამ ფანჯიკიძე ჯერ კიდევ სხვის გაკვალულ გზას მისდევდა. ძლიერი ახალგაზრდის კულტიც და „უბრალო ადამიანის“ თანაგრძნობაში გამჟღავნებული ჰუმანიზმიც მისი შემოქმედების ორგანული შემადგენელი ნაწილია, მაგრამ ნაკლებორიგინალური. მწერალს მოსაძებნი ჰქონდა სხვა ასპექტი საზოგადოებრივი ცხოვრების ხედვისა, რაც ახალ, მისთვის დამაკმაყოფილებელ სისრულესა და სირთულეს შესძენდა მის შემოქმედებას. არ უნდა გასჭირვებოდა მიგნება, რადგან მისი ხასიათი — უკომპრომისო, მებრძოლი, ადრე თუ გვიან უკარნახებდა, რითი და როგორ დაეკმაყოფილებინა უკმარისობის გრძნობა.

ვინც გურამ ფანჯიკიძეს პირადად ახლოს იცნობს, კარგად იცის, როგორ ვერ იმორჩილებს თავის ემოციებს და ვერ ეგუება იმის შენიღბვას, რაც გულს და გონებას უფორიაქებს. ასეთი ხასიათის მწერლის შემოქმედებაში მძლავრად უნდა შემოჭრილიყო უარყოფის პათოსი. ასეც მოხდა მოგვიანებით დანერილ რომანებში „მეშვიდე ცა“ და „თვალი პატიოსანი“.

„მეშვიდე ცა“ ეგრეთ ნოდებულ „სანარმოო რომანთა“ რიგს განეკუთვნება. მისი გმირები მეტალურგები არიან. ქართველ მწერლებს საყვედურობენ, რომ მუშების ცხოვრებას იშვიათად ირჩევენ მხატვრული ნაწარმოების თემად. უფრო ზუსტი იქნება თუ ვიტყვით, რომ იშვიათადაც ირჩევენ და კიდევ უფრო იშვიათადაც აღწევენ ცოტად თუ ბევრად მნიშვნელოვან წარმატებებს. ამიტომ გასაგებია ის ინტერესი, რითაც შეხვდა კრიტიკა „მეშვიდე ცას“.

გურამ ფანჯიკიძის წარმატების მიზეზი იმაშიც უნდა ვეძიოთ, რომ „მეშვიდე ცაში“ წარმოსახული სამყარო მისთვის საფუძვლიანადაა ნაცნობი, ყველაფერი ეს უშუალოდ აქვს განცდილი. ვიდრე პროფესიონალი მწერალი გახდებოდა, პროფესიონალი მეტალურგი გახლდათ.

მეტალურგები ამ რომანით სიტყვაძუნნნი, პირდაპირები, ერთი შეხედვით უხეშნიც კი არიან ერთმანეთთან ურთიერთობაში, მაგრამ, როგორც ირკვევა, მათ ვაჟკაცური სიყვარული, გამტანობა, მეგობრობა სცოდნიათ. რომანის მთავარ ღირსებას მისი გმირი ლევან ხიდაშელი წარმოადგენს. მთავარი სათქმელი, მისი მიზანდასახულება სწორედ ლევან ხიდაშელის ცხოვრებამ და ხასიათმა უნდა მიგვახვედროს. როგორც უნდა იყოს ჩვენი დამოკიდებულება ლევან ხიდაშელისადმი, ერთი რამ ცხადია, იგი ავტორის თვალნათლივი გამარჯვებაა.

ლევან ხიდაშელის ხასიათი, ცხოვრება და ბედი რომანის ჩამთავრების შემდეგაც გვაფიქრებს, რადგან მისი სახით უაღრესად თავისებურ, ცოცხალ, ქართული ლიტერატურისათვის ბევრნილად ახალ, რთული შინაგანი სამყაროს მქონე გმირს გავეცანით.

სამოციან წლებში მკითხველი გადაეჩვია მწერლობაში ძლიერი ხასიათის, ენერგიული გმირების ხილვას. ის პროცესი მწერლობაში, რასაც რუსმა კრიტიკოსებმა ზუსტი სახელი „დეჰეროიზაცია“ უწოდეს, ქართულ მწერლობაში, მეტად თუ არა, არც ნაკლებ იყო შესამჩნევი.

თანდათან ერთი რამ სულ უფრო ცხადი გახდა: ამ პროცესმა სხვა ცალმხრივობა გამოიწვია ლიტერატურაში და, მოგეხსენებათ, ყოველგვარი ცალმხრივობა, თუნდაც თავისთავად საინტერესო, დამაფიქრებელი ხდება. „მოგონილი“ და „გაბერილი“ გმირების შიშით თითქმის საერთოდ დაიკარგა აქტიური ბუნების, დიდი საქმეებით და მიზნებით შთაგონებული გმირი.

ლევან ხიდაშელს თავისი პრინციპები აქვს. ის სამყარო, რომელსაც ავტორი დამახასიათებელი შტრიხებით აგვიწერს სარკასტულად, რომელიც საეჭვო ფუფუნებაშია ჩაფლული, ლევანისათვის აბსოლუტურად მიუღებელია. ლევანი იმათაც დასცინის, ვინც „თითქოს იმიტომ არიან გაჩენილნი, რომ თვითონ არაფერი გააკეთონ და მხოლოდ სხვისი გაკეთებულით, სხვისი შექმნილით დასტკბენენ“ (ამ მრწამსით გურამ რჩეულიშვილის „ალავერდობის“ გმირის მცნებას მისდევს).

ლევან ხიდაშელი ზოგჯერ გვაფიქრებს თავისი სულიერი სიცივით, ყველასა და ყველაფრისადმი მუდამ ფხიზელი დამოკიდებულებით, უსიყვარულო გულით. იგი ადამიანებთან ურთიერთობაში

მეტწილად სამართლიანია, მაგრამ მკაცრი და გულცივი, მხოლოდ ნათიასთან ურთიერთობაში გამოჩნდება, რომ მასაც შესძლებია წრფელი სიყვარული.

აი, ასეთია ლევან ხიდაშელი, ვიდრე რომანის ფინალში მწერალი ერთბაშად სხვა კუთხით არ დაგვანახვებს თავის გმირს. მწერლის ჩანაფიქრით, ლევან ხიდაშელის მამოძრავებელი სტიმული მის პატივმოყვარეობასა და კარიერისტულ სწრაფვაშიც უნდა ვეძიოთ. ამიტომაც დაატეხა თავს მძიმე განსაცდელი, რომ გმირის ქვენა გრძნობები საჩინო გაეხადა.

ლევანი წარმატებისაკენ მანიაკალურად ისწრაფვის. ამან დააკარგვინა ადამიანების სიყვარული და ეგოცენტრიკი გახადა. მაგრამ არც იმის უარყოფა შეიძლება, რომ ლევანს მხოლოდ დამსახურებული, შრომითა და გარჯით მოპოვებული წარმატება უნდა. მორალურად განადგურებულ ლევანს ერთი ხიფათილა ელის და მწერალმა არც ის დააკლო. ნათიას სიყვარულით აფორიაქებული, წერას ატანილი ლევანი მანქანით ელექტრონის ბოძს შეასკდება.

გურამ ფანჯიკიძე რომანის წინათქმაში წერს:

„კაცი ვერასოდეს ბედნიერად ვერ იგრძნობს თავს, თუ მისი ცხოვრება და საქმიანობა ადამიანების სიყვარულით არ არის გაჟღენთილი“.

ამაში უთუოდ უნდა დავეთანხმოთ ავტორს, ლევან ხიდაშელის მთელი უბედურებაც სწორედ აქედან მოდის.

გურამ ფანჯიკიძის მეორე რომანს — „თვალი პატიოსანი“ — სხვა ბედი ენია. ცხოველი გამოხმაურება არც მას დააკლდა, მაგრამ მისდამი ოფიციალური დამოკიდებულება, რბილად რომ ვთქვათ, აშკარად არ იყო კეთილგანწყობილი. რომანის კრიტიკული პათოსი მიუღებლად იქნა მიჩნეული და ავტორის მისამართით დაუფარავი საყვედურებიც გაისმა.

იმხანად, 60-იანი წლების დასასრულისათვის, საქართველოში საოცარი თვითკმაყოფილება დასადგურდა, რამაც ბევრი სიმახინჯის ეპიდემიურ გავრცელებას შეუწყო ხელი. ასეთ ატმოსფეროში მამხილებელი რომანის გამოქვეყნებას სხვაგვარად ვერც შეხვდებოდნენ.

საზოგადოების ის ნაწილი, რომელიც თვალს უხუჭავდა (სხვა რომ აღარაფერი ვთქვათ) მომხვეჭელობას, თავგასულობას, თვითნებობას, კორუფციას, ვერ იგუებდა მხატვრულ ნაწარმოებს, სადაც ყველაფერი

ეს სააშკარაოზე იქნებოდა გამოტანილი. საზოგადოებრივი აზრი არ იყო ერთსულოვანი. ვინც თავისი თავი იცნო რომანში დახატულ უარყოფით გმირთა პორტრეტების მრავალფეროვან გალერეაში, ბუნებრივია, აღშფოთებული იყო. ბევრნი მხურვალედ მიესალმნენ რომანის გამოქვეყნებას და მისი დაუფარავი სიმართლით იყვნენ აღტაცებულნი.

გურამ ფანჯიკიძეს არ უყვარს ვრცელი ეპიკური ტილოები, სადაც ხასიათების გასახსნელად და გასალრმავებლად მწერალს ფართო ასპარეზი აქვს. იგი უფრო თანამედროვე ფორმის რომანს სწყალობს. მაგრამ თანამედროვე რომანი მარტო კომპაქტური კი არ არის, არამედ მასში ყურადღებაც კონცენტრირებულია, იშვიათად არის დასახლებული მრავალი პერსონაჟით და არც პრობლემებითაა გადატვირთული. ყოველ მხატვრულ სახეს თავისი სიღრმე და სიცოცხლე სჭირდება, მოკლე ფორმატის ტილოზე კი მრავალთა მკაფიოდ გამოხატვა უბრალოდ ჭირს. აი, ამ დილემის წინაშე დადგა გურამ ფანჯიკიძეც, როცა ორი ძნელად შესათავსებელი რამის შერწყმა მოინდომა.

რომანს რომ პუბლიცისტური ჟღერადობა აშკარად გააჩნია, ამაში სადავო არაფერი შეიძლება იყოს. მაგრამ ეჭვგარეშეა, ეს უფრო მწერლის მიერ წამოჭრილი პრობლემების აქტუალობით, შეუნიღბავი ტენდენციურობით და ძლიერი პათოსით არის გამოწვეული.

გურამ ფანჯიკიძემ რომანში უფრო მეტი კონფლიქტის ჩატევა მოინდომა, ვიდრე ამისი საშუალება ჰქონდა. ამ მოცულობის რომანისათვის მარტო თამაზ იაშვილის კონფლიქტიც იკმარებდა ინსტიტუტის კათედრის გამგესთან და წევრებთან. მწერალი საინტერესოდ გვიჩვენებს იმ არამეცნიერულ ატმოსფეროს, რაც ბადებს მლიქვნელობას, უნიჭობანინ ელობება მეცნიერულ აზრს, კარიერიზმი იოლ გზებს ეძებს მეცნიერებაში. რაკილა რომანს ორი ცენტრალური გმირი ჰყავს, აუცილებელი გახდა იმ გარემოს ჩვენებაც, სადაც ოთარ ნიჟარაძეს უხდება ცხოვრება — შემოქმედებით ორგანიზაციაში რომ შემთხვევითი ხალხი მოძალებულა და თითო-ოროლა მწერალს და მხატვარს ვერ იტანენ, განა ეს ცოტა მასალას იძლევა დასკვნებისათვის, განზოგადებისათვის..

მწერალი რომ ამ ორ სიუჟეტურ ხაზს დასჯერებოდა, რომანის მხატვრული ღირსებები უფრო თვალსაჩინო იქნებოდა, უფრო ღრმად გამოიხატებოდა მწერლის სათქმელი. მაგრამ განა ამის უკმარი კომპენსაციაა ნაწარმოების მაღალი პუბლიცისტური პათოსი? ადვილი შესაძლებელია, მხატვრულად უფრო რაფინირებულ რომანს ვერც კი მოეხდინა ისეთი შთაბეჭდილება და ზეგავლენა მკითხველზე, ისე ვერ აეფორიაქებინა მისი სული, ისე ვერ აემხედრებინა ბოროტების წინააღმდეგ, როგორც ამ სახით მოახერხა ნაწარმოებმა.

არცთუ მაინცდამაინც ვრცელი რომანი „აქტიური მზის ნელინა-დი“ საკმაოდ დიდხანს იწერებოდა. მწერალი სათქმელის მომნიშვნებას მოთმინებით ელოდა, ყოველ შემთხვევაში, არ ჩქარობდა, რადგან ამ რომანში საერთოდაც, განსაკუთრებით კი მის გმირთან დაკავშირებით, ყველაფერი რთულია, ცოცხალია, მოძრავია, აღრეულია, განცალკევებულ შრეებად არ არსებობს. შუქი და ჩრდილი მკვეთრად არ არის გამიჯნული, როგორც ამას, ვთქვათ, ამაყად აზიდული უზარმაზარი სწორკუთხოვანი ნაგებობა ანაწილებს კაშკაშა ამინდში. უფრო ისეა, როგორც უსიერ ტყეში, სადაც მზის სხივები ძლიერს იკაფავენ გზას და მუქ ფონზე ცოცხალი ხალებივით კიაფობენ.

რომანის გმირი, ნოდარ გელოვანი, იმგვარი განწყობილება-ხასიათის, ტენდენციების მიმანიშნებელია, რაც დღევანდელისა და ხვალინდელის ზღვარზეა ჩასახული, ახლა მნიფდება და იკრებს ძალას. მისი განვითარების პერსპექტივა უაღრესად საინტერესოა. მწერლის აქტიური პოზიცია სწორედ ამ ახალი ტიპის ჩამოყალიბების არა მარტო ახსნაში, არამედ უფრო ჩარევაში ჩანს და აქ მისი შეფარული რეკომენდაციები, გმირის ხასიათის ძლიერი თუ სუსტი, ზოგ შემთხვევაში მანკიერი მხარეების მისეული ხედვა უთუოდ ყურადსაღები, დამაფიქრებელია.

ერთ-ერთი მთავარი ღირსება, რითაც გურამ ფანჯიკიძის რომანები მკითხველის ცხოველ ინტერესს იმსახურებენ, ის გახლავთ, რომ მწერალი ყოველთვის თანამედროვე, რთული ბუნების გმირს გეტავაზობს ხოლმე. ახლაც ასე მოხდა.

თუნდაც დავივიწყოთ ნოდარ გელოვანის პროფესია, რომ იგი ფიზიკის თანამედროვე და ხვალინდელ პრობლემებს იკვლევს, მაინც მისი ფსიქიკა, აზროვნება, მორალი, ცხოვრების წესი, მთლიანად სამყაროსთან დამოკიდებულება ძალდაუტანებლად დაგვარწმუნებს, რომ ახალ ტიპთან გვაქვს საქმე. ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ანალიზის დროს, ამა თუ იმ ხასიათის თვისებებთან, განცდასთან, ცხოვრებისეულ სიტუაციასთან, გნებავეთ, უფრო მნიშვნელოვანთან — მრწამსთან დაკავშირებით ლიტერატურული ანალოგიების, პარალელური თუ ტიპოლოგიური კვლევის სურვილი არ მოგვეძალოს.

ამ ლიტერატურული ანალოგიის (აქვე დავძენ, არცთუ სულ მართებული) მიხედვით უნოდა გურამ კანკავამ ნოდარ გელოვანს „ჰომო ფაბერი“, შვეიცარიელი მწერლის, მაქს ფრიშის ამავე სახელწოდების რომანის გმირის, ვალტერ ფაბერის შერქმეული სახელი, რაც მწარმოებელ ადამიანს ნიშნავს. ეს სახელი ვალტერს მისმა საყვარელმა

ქალმა ჰანამ შეარქვა ტექნოკრატიობისა და გრძნობათა სიჩლუნგის გამო.

„მე — გვეტყვის ვალტერი, — როგორც ყველა ჭეშმარიტი მამაკაცი, ჩემი სამუშაოთი ვცოცხლობ. უფრო მეტიც, სხვანაირად ცხოვრება ვერც წარმომიდგენია. მარტო რომ ვარ, ბედნიერად ვგრძნობ თავს. ჩემი აზრით, ეს პირდაპირ მისწრებაა მამაკაცისათვის“

ნოდარ გელოვანის ფიქრები ნაკლებალმსარებლობითია ვალტერისეულთან შედარებით — უფრო განსჯაა, ვიდრე თვითდახასიათება, მაგრამ მაინც ვხედავთ, რომ მისთვისაც მთავარი სამუშაო, მეცნიერული კვლევაა. ფართოდ აღიქვამს გარემოს, მაგრამ შინაგანად რაიმე აქტიური დამოკიდებულების გამჟღავნების სურვილი არ აქვს. უაღრესად დამძიმებულ დრამატულ სიტუაციაშიც კი ინდიფერენტულადაა განწყობილი. მასაც სამართლიანად საყვედურობს უკიდურეს ეგოისტობას საყვარელი ქალი ეკა.

ვალტერ ფაბერსა და ნოდარ გელოვანს შორის შეიძლება პარალელების გავლება, მაგრამ მათ შორის განსხვავება იმდენად მეტიცაა, მკვეთრიცაა, არსებითიცაა, რომ ნოდარ გელოვანის მიმართ „ჰომო ფაბერი“ ძალზე პირობითად თუ შეგვიძლია ვიხმაროთ.

თუ „ჰომო ფაბერი“ — მწარმოებელი ადამიანი გონების პრიმატს, პროფესიის, საქმის ფექტიშიზაციას და კიდევ ემოციურ გამოფიტვას ან გრძნობათა დახშობას, დათრგუნვას გულისხმობს, მაშინ ვალტერ ფაბერს ნოდარ გელოვანი უფრო ნაკლებ გამოადგება მემკვიდრედ, თავად კი მეტად აღმოჩნდება მიტჩელ უილსონის რომანის „ცხოვრება ნყვდიადში“ გმირის ჰუგო ფაბერმახერის მიმდევარი. ეს მით უფრო სარწმუნოდ შეიძლება მოგვეჩვენოს, რომ გვარების ამგვარი დამთხვევაც (ფაბერმახერი — ფაბერი) თითქოს ამ პარალელის სასარგებლოდ მიგვანიშნებს. მაგრამ, ალბათ, არც ეს იქნება სწორი, რადგან სამთავე გმირი სრულიად დამოუკიდებელი, ორიგინალური, განუმეორებელია თავისი სამყაროთიც, ხასიათითაც, იერთაც, მათ შორის მხოლოდ პარალელების გავლება თუ შეიძლება აზრის გამოსაკვეთად, იგივეობის ნიშნის დასმა კი — არაფრით. ასე რომ, არც ვალტერ ფაბერს შეიძლება ეწოდოს შვეიცარიელი ფაბერმახერი და არც ნოდარ გელოვანს ქართველი „ჰომო ფაბერი“.

ერთ გარემოებაზე მინდა გავამახვილო ყურადღება, რაც კიდევ უფრო თვალსაჩინოს გახდის ფრიშისა და ფანჯიკიდის რომანების კერძოდ, მათი გმირების მკვეთრ სხვაობას.

მაქს ფრიშმა თავისი რომანისათვის ხელოვნურად შექმნილი კონსტრუქცია ირჩია. იმდენად აშკარად წინასწარგანზრახულია და სრუ-

ლყოფილი ეს კონსტრუქცია, რომ იგი თავად ინჟინერ ფაბერის ბიუროში აგებულსა ჰგავს. მწერალმა მხოლოდ ამის შემდეგ გააცოცხლა, შთაბერა სული თავისსავე ხელოვნურ კონსტრუქციას. უნდა ითქვას, ეს ოსტატურად მოიმოქმედა, რადგან რეალობის, უშუალობის სრული ილუზია შეექმნა. და მაინც, დანაშაულისა და სასჯელის ის მოდელი, რომელიც ოიდიპოსის საბედისწერო ისტორიიდან არის ცნობილი და აქაც, ვალტერ ფაბერის ცხოვრებაშიც მიახლოებით განმეორდა, მიუხედავად მისი უკიდურესი ტრაგიკულობისა, მაინც სწორხაზოვანია. ბედისწერის ძალით ოიდიპოსი ადრევეა განწირული, თავიდანვეა გადაწყვეტილი მისი შემადრწუნებელი ხვედრი. ვალტერ ფაბერის მორიგი საყვარელი მისი საკუთარი შვილი აღმოჩნდება. ფაბერის ფილოსოფიისა და ეთიკის, მისი რწმენისა და ცხოვრების წესის ნგრევა და შურისგება ბერძნული ტრაგედიის სქემით ვითარდება, მაგრამ აქ ხვედრი განგების ძალით კი არ აიხსნება, არამედ თავად ფაბერის მცდარი პოზიციის საშინელ საზღაურად ჩანს — ემოციებს გარიდებული კაცი სწორედ ტრაგიკული, უკიდურესი განცდებით იხჯება. თანაც ეს ორი განსხვავებული მდგომარეობა ფაბერი-ტექნოკრატი და ფაბერი-მონანიე, რომანის პირველ და მეორე ნაწილებში მკვეთრად არის გამიჯნული.

გურამ ფანჯიკიძის გმირი თითქოს უშუალოდ ცხოვრებიდან არის გადმოსული რომანის ფურცლებზე. აქ აღარ შეიმჩნევა ხელოვნური კონსტრუქციის საყრდენები, რომლებსაც მაქს ფრიში არც მალავს. ქართველი მწერალი მისსავე შეთხზულ ამბავსაც და გმირსაც მხოლოდ რეალური ცხოვრების კანონებით, იქ ამოცნობილი ვნებებითა და ტენდენციებით წარმოგვისახავს და ჩვენს თვალწინ უკვე ცოცხალი სინამდვილეა, არა ხელოვნურ ჩარჩოებში მოქცეული მარტივი და უკიდურესი პათოლოგიით, როგორც „ჰომო ფაბერში“, არამედ მთელი თავისი სირთულითა და ჩახლართულობით, შუქ-ჩრდილთა ერთობლიობით და არა მონაცვლეობით. ორივე ეს მკვეთრად განსხვავებული გზა და საშუალება, რომელთაც მიმართეს ფრიშმა და ფანჯიკიძემ, საგულისხმოა და მცირედადაც არ გამორიცხავს წარმატებას. მართლაც, ორთავ შემთხვევაში მხატვრულად შთამბეჭდავი შედეგი იქნა მიღებული.

გურამ ფანჯიკიძისათვის მნიშვნელოვანწილად ახალია რომანის იმგვარი სტრუქტურა, რომელიც „აქტიური მზის წელიწადში“ გამოიყენა. ადრე უფრო მოქმედების თანმიმდევრულ განვითარებას არჩევდა, ახლა რომანის სიუჟეტი ჩახლართული და გართულებულია, ბევრწილად ასოციაციურ მხატვრულ აზროვნებას მისდევს. დროის

თვალსაზრისით რომანში მოქმედება სულ ორიოდ თვის მანძილზე იშლება, მაგრამ აქ გმირის მთელი ცხოვრებაა გახსნილი და მოთხრობილიც, რაც თავად მის მოგონებათა თუ წარსულში ექსკურსების სახითაა ჩართული, ანუ, როგორც იტყვიან, რეტროსპექტულადაა წარმოსახული. ამას ემატება შინაგანი განსჯა თუ ხილვები, როცა გმირი ამა თუ იმ მოვლენას ან პიროვნების ხასიათს თავის წარმოსახვაში ავითარებს, ამდაფრებს, აშიშვლებს, რისთვისაც თავად თხზავს შესაძლო სიტუაციებსა და ეპიზოდებს. ეს თითქოს ამორფულს ან, გნებავთ, ფრაგმენტულს ხდის რომანს. მაგრამ ამგვარ პირველი შთაბეჭდილების იქით, რამაც უშუალოდ, ძალდაუტანებლობის ილუზია უნდა შეგვიქმნას, იმალება მყარი მხატვრული სტრუქტურა, რომლის მეშვეობითაც მწერალი თავის სათქმელს ბეჯითად გვახვევს თავს.

თანამედროვე რომანის ამგვარი არქიტექტონიკა ახლა საკმაოდ გავრცელებულია, მაგრამ იგი არა მარტო მომხიბლავია, არამედ მაცდურიცაა, რადგან ძალზე რთულია და აქ წარმატება ძნელი მისაღწევია, დიდ შესაძლებლობას კი აძლევს მწერალს ცხოვრების ფართო პანორამის წარმოსასახავადაც და ფილოსოფიურად გასააზრებლადაც.

ფანჯიკიძის რომანის სიუჟეტში მოქმედების რეალური განვითარებისა და გმირის მიერ შეთხზული ეპიზოდების მონაცვლეობა არ არის იოლად გამოსარჩევი. რაკილა ასეა, შეიძლება ისეთი შთაბეჭდილება შეგვიქმნას, თითქოს აჯობებდა ამ გადასვლებისთვის რაიმე მხატვრული ხერხი გამოძებნილიყო გასამიჯნად. მაგრამ, მე მგონი, მწერალმა განზრახ ნაშალა ამისი შესაძლო კვალი. გმირის მიერ შეთხზული ამბები ორგანულად უკავშირდება რეალურ სიტუაციებს, უშუალოდ გამოდის ხასიათებიდან, პერსონაჟთა ბუნებიდან, მოსალოდნელად და ლოგიკურად აღიქმება.

რომანში მწერლის სტილი უფრო გამოიკვეთა, დაიხვეწა. ის სიტყვაძუნობა, რაც აქ გამჟღავნდა, უფრო მეტად ატარებს ექსპრესიული, რიტმული თხრობის ნიშნებს. ბევრნილად ახლებურია ფრაზის აგებულებაც. აშკარაა თხრობის კინემატოგრაფიული ხერხების გამოყენებაც. და მაინც უნდა ითქვას, რომ ზოგ შემთხვევაში მწერალი ზედმეტ ექსპლუატაციას უწევს ამა თუ იმ ფრაზას, სიტყვას, კარგად მიგნებულ რეფრენსაც, რაც არღვევს რომანის მთლიან სტილს, ვნებს უშუალობას, ახირებად ჩანს. ან კიდევ, ზოგჯერ უსარგებლო დეტალებით თავად ლალატობს იმ პრინციპს, — ლაკონურობას, შემჭიდროებულ თხრობას, რიტმულობას, რაც ამ ნაწარმოების ერთ-ერთი ღირსებაა.

ერთბაშად შეიძლება მოგვეჩვენოს, რომ ამ ერთი გმირის რომანში მწერალმა მაინც საკმაოდ ბევრი პარალელური სიუჟეტური ხაზი შემოიტანა და ამით გადატვირთა ნაწარმოები, თითქოს, ნაცვლად იმისა, რომ ნოდარ გელოვანის ხასიათის გასახსნელად მოეხდინა მხატვრული აზრის კონცენტრაცია, გაფანტა ყურადღება. რაგინდ განსხვავებულიც და თავისთავადიც უნდა გვეჩვენოს ის სამყაროები, რომელთაც მწერალი აქ წარმოსახავს, თითქმის ყველა და ყველაფერი მაინც ნოდარ გელოვანის სახის გასახსნელად მუშაობს. ამ თვალსაზრისით „აქტიური მზის წელიწადი“ ფრიშის „ჰომო ფაბერს“ ან უილსონის რომანებს „ცხოვრება ნყვდიადში“ და „ძმა ჩემი — მტერი ჩემი“ — უახლოვდება.

„აქტიური მზის წელიწადი“ ქართველ მეცნიერზეა დანერგილი. სამწუხაროდ, ხშირად ხდება, რომ მწერლები თავიანთ გმირებს პროფესიას იოლად ანიჭებენ და ასევე იოლად ივინყებენ ხოლმე. გურამ ფანჯიკიძის შემოქმედების მაგალითი ამ მხრივაც საგულისხმოა. ლევან ხიდაშელის მეტალორგობაც, თამაზ იაშვილის მათემატიკოსობაც, ნოდარ გელოვანის ფიზიკოსობაც, სასხვათაშორისოდ კი არ არის მინიშნებული, არამედ ის არსებითი რამაა, რაც ბევრწილად განსაზღვრავს გმირების ცხოვრების წესსაც და მათ ხასიათსაც. მე მაინც მეჩვენება, რომ მეცნიერული ინფორმაცია აქ ჭარბადაა მონოდებული, განსაკუთრებით საგრძნობია ნოდარ გელოვანის გამომძიებელთან საუბრის დროს, როცა ვრცელ ექსკურსებს მიმართავს მეცნიერების ისტორიაში. მოხუცი აკადემიკოსის სულიერი ტრავმის გასაგებად მისი მეცნიერული კრახის ზოგადი და მოკლე მინიშნებაც საკმარისი იქნებოდა. სხვა ეპიზოდებშიც ლალატობს მწერალს ამ მხრივ ზომიერების გრძნობა. ამ თვალსაზრისით უფრო „ძუნწი“ და, ვფიქრობ, ზომიერნი აღმოჩნდნენ უილსონიც, ფრიშიც, კრონიც, გრეკოვაც, გრანიჩიც. უილსონი სულაც ფიზიკიდან, მეცნიერთა სამყაროდან მოვიდა მწერლობაში და მაინც მისი გახმაურებული რომანებიც კი, „ცხოვრება ნყვდიადში“ და „ძმა ჩემი — მტერი ჩემი“, ამგვარი ხასიათის ინფორმაციით ბევრად ნაკლებადაა დატვირთული.

ყველაფერი ეს, მეცნიერული პრობლემატიკაც და ინფორმაციაც, ძირითადად, გმირის ხასიათის, ბუნების, მისი მსოფლგაგების, მოქალაქეობრივი სახის გამოსაკვეთად არის მოხმობილი, მისი სულიერი მდგომარეობის გასაგებად და იმ მეტამორფოზების ასახსნელად არის მოშველიებული, რისი მონამენიც „აქტიური მზის წელიწადში“ ვხდებით. ამიტომაც არის აქ ორგანულად შერწყმული მეცნიერული,

საზოგადოებრივი, ფსიქოლოგიური, სოციალური და ზნეობრივი ასპექტები.

მეცნიერთა სამყაროს ამგვარი ფართო ხედვა, მრავალ ასპექტთა ერთობლიობა ამ სახის სხვა რომანებისთვისაც არის დამახასიათებელი.

ორი მეცნიერის — ვიზროვისა და გრაციანსკის დაპირისპირებული ხასიათები, კონცეფციები, მათი ბრძოლა ლეონიდ ლეონოვის ცნობილ რომანში „რუსული ტყე“ შორს სცილდება აკადემიურ სფეროს და მეოცე საუკუნის რუსეთის საზოგადოებრივი და პოლიტიკური ყოფის უამრავ პრობლემას უკავშირდება. დროცა და სივრცეც აქ თითქოს უკიდევანოა და რუსეთის ცხოვრება მთელი თავისი განვითარებითა და გრანდიოზულობით, ამ პროცესის თანმხლები დიდი ტკივილებითაც შემოდის რომანში. ყველაფერი ეს ორგანულად და ოსტატურად არის დაკავშირებული ორი მეცნიერის პრინციპული ხასიათის ურთიერთბრძოლასთან. თავის მხრივ, იხსნება და ფართოდ წარმოჩნდება ორი იდეოლოგიის განსხვავებული დამოკიდებულება არა მარტო რუსულ ტყესთან, არამედ საერთოდ ბუნებასთან, ისტორიასთან, სამშობლოსთან, სამყაროსთან. რუსული ტყე მთელი რუსული სამყაროს სიმბოლოდ იხსნება და ამისათვის მოხმობილი უამრავი განზომილებანი საბოლოოდ მაინც მწერლის სოციალურ და პოლიტიკურ თვალსაზრისს ანიჭებს უპირატესობას.

ასევეა მიტჩელ უილსონის რომანებშიც „ცხოვრება ნყვდიადში“ და „ძმა ჩემი — მტერი ჩემი“. თუმცა აქ საზოგადოებრივი ცხოვრების მასშტაბები, დროშიც და სივრცეშიც, უფრო შემცირებულია, უილსონიც მთავარ ყურადღებას სოციალურ და პოლიტიკურ ასპექტებს უთმობს. რომანის „ცხოვრება ნყვდიადში“ გმირის, ერიკ გორინის გზა გვარწმუნებს, როგორ ცდილობს ბურჟუაზიული საზოგადოება მეცნიერული სამყარო თავის მიზნებს დაუკავშიროს და დაუმორჩილოს. მხოლოდ შეუდრეკელი მეცნიერული სინდისიერებით გამსჭვალული სული იხსნის მას ზნეობრივი დაცემისაგან.

გურამ ფანჯიკიძის რომანში საზოგადოებისათვის საშიში სოციალური ძალები მრავალ სფეროში და განსხვავებულ გამოვლინებაშია დანახული. აქ ვხედავთ აშკარა ბოროტმოქმედებასაც და რესპექტაბელურ იერს შეფარულ სიავესაც. ეს უკანასკნელი უფრო საშიშია, რადგან საგულდაგულოდ ინიღბება. რომანში ღირსშესანიშნავი სწორედ იმ სიახლის წარმოჩენაა, რაც ცხოვრებამ მოიტანა თან, იმ ახალი ტიპების გახსნაა, რომლებიც თანამედროვე ადამიანების ახალ თვისებებს, თვალთახედვას, მსოფლშეგრძნებას, მათ ყოფას წარმო-

სახავენ. ასეთია არა მარტო მთავარი გმირი რომანისა. ამგვარი სიახლით იქცევენ ყურადღებას სხვა პერსონაჟებიც. ამის გამოა „აქტიური მზის წელიწადი“ თანამედროვე რომანი, რომლის გადაადგილება დროსა და სივრცეში არ შეიძლება. გუშინდელი დღიდან გადმოყოლილი ტიპების გვერდით აქ მეტწილად სწორედ დღევანდელი ადამიანების მხატვრულ სახეებს ვხედავთ და ვეცნობით.

მამუკა თორაძე მხოლოდ გონების კარნახით მოქმედებს. მისი აზროვნებაც და ფსიქიკაც ურბანიზაციის თუ მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის ეპოქისეული სულის გაუხეშების ტენდენციით არის ნააზრდოები. მამუკა თორაძის მსჯელობა და გეგმები უფრო გამოთვლითი მანქანის ოპტიმალურ შედეგს ჰგავს, ვიდრე ცოცხალი ადამიანის ნააზრევს. მისთვის მთავარია საქმე, მეცნიერების ინტერესები, ადამიანები კი უსულო საგნებივით გამოსაყენებელი საშუალებებია შედეგის მისაღწევად. მამუკას ღრმა რწმენით, „მეოცე საუკუნის მიწურულში მეცნიერებას თავაზიანობისათვის არ სცალია!“

„შენ სასტიკი და უღმობელი კაცი ხარ, მამუკა!“ — ეტყვის ნოდარ გელოვანი, მაგრამ არც ახლა ესმის ადამიანური გრძნობებისათვის დახშულ მამუკას ცივ გულს კოლეგის ნათქვამი. იგი პასუხად მშვიდად მიუგებს: „მე საქმის კაცი ვარ, ბატონო ნოდარ!“ დიახ, მამუკა საქმის კაცია და არა საქმოსანი ან პირადი პატივმოყვარეობით შეპყრობილი ეგოცენტრიკი. მას, როგორც ფიზიკოსს, დიდი წარმატებებიც ელის, მაგრამ იგი ნამდვილი ადამიანი არასოდეს არ იქნება. აქ მისი პერსპექტივა ნულია.

ემოციური სიღარიბე, გრძნობათა გამოფიტულობა ფანჯიკიძის რომანში მეტ-ნაკლებად ბევრს ახასიათებს. ამ სენისაგან არც თავად ნოდარ გელოვანია დაზღვეული.

ადამიანური გრძნობების დახშობის თუ დავიწყების მრავალგვარი მსხვერპლია ამ რომანში, უღირსიც — ნოდარის მამის სახით და ღირსეულიც — აკადემიკოს ლევან გზირიშვილის სახით.

ლევან გზირიშვილს არაფერი მოუმოქმედნია ცუდი. უბრალოდ, მეცნიერებით გატაცებულს სულ დააეინყდა, რომ ამქვეყნად არსებობს სხვა რამ, თუნდაც სიყვარული. მწარედაც დაისაჯა. მიხვდა ამას, მაგრამ უკვე გვიან იყო. საკუთარმა სულიერმა კრახმა ჩააგონა ანდერძად დაეტოვებინა უახლოესი მონაფისათვის, რომ ფართოდ გაეღო გული სიყვარულისათვის. ეს მოულოდნელი ანდერძი დროული აღმოჩნდება, რადგან ნოდარ გელოვანსაც ელოდა დაახლოებით ამგვარი რამ. ისიც ლევან გზირიშვილის გზას ადგა და მისი სათაყვანებელი მასწავლებლის ცხოვრების უღმობელმა ფინალმაც და უკანასკნელმა ადამიანურმა

აღმოჩენამაც იქნებ უფრო დიდი სამსახური გაუნია, ვიდრე ადრე ნაზი-
არევემა მომხიბლავმა მეცნიერულმა თეორიებმა.

ერთხელ, როგორღაც, გორინი ფაბერმახერს ეტყვის მეცნიერ
ხელმძღვანელ ჰევილენდზე, რომ იგი სასტიკი კაცი კი არ არის, არ-
ამედ უბრალოდ, გულცივია. ამაზე ჰუგო ფაბერმახერი უპასუხებს,
რომ სწორედ ესაა ყველაზე დიდი სისასტიკე და ბოროტება. მართალ-
იცაა, სწორედ ეს გულცივობა, ყველასთან და ყველაფერთან ანგარი-
შიანი დამოკიდებულება გამხდარა ყველაზე საშიში ტექნოკრატიის
ეპოქაში.

როგორც ადრე მოგახსენეთ, ნოდარ გელოვანი რთული ბუნების
გმირია, ხშირ შემთხვევაში გაორებულიც. მისი ხასიათიც და
ცხოვრების წესიც სხვათათვის არც იოლი გასაგებია და არც ერთბა-
შად მისაღები. თუ ლევან ხიდაშელს („მეშვიდე ციდან“) საკუთარი თა-
ვის მორევა სჭირდება, რადგან მის სულში დაბუდებულია უკეთურება,
თუ თამაზ იაშვილსა და ოთარ ნიჟარაძეს („თვალი პატიოსანიდან“)
სხვებთან უხდებათ ბრძოლა სიკეთის დასამკვიდრებლად, ნოდარ
გელოვანს ორთავე ერთად გასჩენია თავსატეხად.

მისი ერთ-ერთი მთავარი და მომხიბლავი თვისება გულწრფელო-
ბაა. იგი არავისთან, არც საკუთარ თავთან, არაფერს თამაშობს.
მამამისთან თავიდანვე იმიტომ ვერ დაამყარა კონტაქტი, რომ უშუა-
ლობას სავსებით მოკლებული, თეატრალური ბუნებისა და რიტუ-
ალების კაცი იყო. ეს კი ორგანულად მიუღებელია მისთვის. საკუთარ
გულწრფელობაში ეჭვის შეტანის უფლებას არავის მისცემს. ამიტომ
ეტყვის მამუკა თორაძეს მწყრალად: „ერთი რამ დაიმახსოვრე კარ-
გად, საერთოდ, რასაც ვლაპარაკობ, იმასვე ვფიქრობ, ანდა პირიქით,
რასაც ვფიქრობ, იმასვე ვლაპარაკობ“.

მართლაც, ყოველთვის და ყველაფერში გულწრფელია — საუ-
ბარშიც, საქციელშიც, ფიქრშიც, არასოდეს გაურბის მოზღვავებულ
წინააღმდეგობრივ გრძნობებს. ერთი შეხედვით, როცა მის საქციელს
ვაკვირდებით ან ფიქრისა და განსჯის თანაზიარი ვხდებით, შეიძლე-
ბა ბევრი რამ უღირსადაც მოგვეჩვენოს, განსაკუთრებთ მაშინ, თუ
მორალისტების კრიტერიუმებით გავზომავთ მის ნაფიქრსაც და
ნამოქმედარსაც. ამ ხალხმა ყოველთვის „კარგად“ იცის, რა ვითა-
რებაში როგორ უნდა მოიქცეს კაცი, რომელი ფიქრის გამჟღავნება
შეიძლება და რომლის არა. ნოდარ გელოვანმა კი ეს ყველაფერი არ
იცის, უფრო სწორად, მას არ უნდა ეს იცოდეს. ვალდებულად თვლის
თავს, საკუთარი სინდისის წინაშე იყოს მართალი და კიდევ, იყოს
ყველაფერში გულწრფელი.

აბა, განა დასაშვებია, კაცი მიხედეს, რომ მისი უახლოესი ადამიანი, მასწავლებელი თავის მოკვლას აპირებს და არაფერი იღონოს ხელის შესაშლელად? ცხადია, არა! — იტყვის აბსოლუტური უმრავლესობა. ნოდარ გელოვანი კი სხვაგვარად ფიქრობს, რაკი გზირიშვილის ეს გადანყვეტილება მოტივირებულად მიაჩნია. არამცთუ ფიქრობს, ასეც იქცევა. მას თავისი სიმართლე, მოვლენის საკუთარი ხედვა და მასთან გულწრფელი დამოკიდებულება გააჩნია, ამაშია მისი შინაგანი ძალა. მაგრამ იქნებ სწორედ ამასივეა მისი სისუსტეც, რადგან ფხიზელი, გონებისმიერი ხედვის იქით ემოციებისათვის, გულის კარნახისათვის ადგილი აღარ რჩება.

ნოდარ გელოვანი მონადინებით ცდილობს დიდი თუ პატარა სიმართლის ჩანვდომას, მხოლოდ ამის შემდეგ გამოაქვს საკუთარი, თუნდაც უღმობელი, მაგრამ გულწრფელი მსჯავრი სხვათათვისაც, უახლოესი ადამიანებისთვისაც და საკუთარი თავისთვისაც. ეს მსჯავრი, მიგნებული ჭეშმარიტება მხოლოდ მისთვის და მასში არსებობს, რადგან სკეპტიკოსია. თავის მხრივ ყოველი ახალი სიმართლე კიდევ უფრო უღრმავებს ამ გრძნობას.

ასე იკვრება ნრე და გამოსავალი თითქოს არ არსებობს. ამიტომაც რჩება მისთვის ერთადერთ ღირებულ საქმედ მეცნიერება, რომლის მეშვეობითაც სურს მისწვდეს იმას, რაც ჰორიზონტს იქითაა. მომავლისაკენ მისწრაფებული, ჯერ მიუწვდომელი ჭეშმარიტების მაძიებელი, უგულვებელყოფს იმ უბრალო, უკვე მიგნებულ ჭეშმარიტებას, რომ ჰორიზონტს იქითა სამყარომდე ჰორიზონტამდე მიმავალი გზით უნდა მიაღწიო, რომ ყველაფერი, რაც შენ ირგვლივია, შენი საზრუნავია. მხოლოდ ასე უნდა გაიდოს ხიდი დღევანდელსა და ხვალინდელს შორის.

ამ საქმეში კი ინტელექტუალური სკეფსისი, მიუხედავად მისი თითქოს საფუძვლიანობისა, მაცდუნებელი მომხიბლაობისა და ილუზორული შვებისმომტანობისა, უკვე არამცთუ უსარგებლო, არამედ ხელისშემშლელიცაა. სწორედ ამიტომ არის, რომ არა მარტო ადამიანის ზნეობრივი სრულყოფის პროცესი, არამედ თვით მეცნიერების განვითარებაც კი, რის სამსხვერპლოზეც ხშირად არის მიტანილი ყველაფერი ადამიანური, ამგვარი სკეფსისის დაძლევის შედეგად ხდება უფრო შედეგიანი.

ყველა იმ რომანში, რომლებიც „აქტიური მზის წელიწადთან“ დაკავშირებით მოვიხსენიე, ერთ-ერთ მთავარ პრობლემად ადამიანის მარტოსულობა, მისი გაუცხოება ისმის. სულიერი მარტოობა, როგორც ადამიანის გაცნობიერებული და მტანჯველი გრძნობა,

ინტელექტთან ერთად წარმოიშვა და მას მერე, თანა სდევს. მთელი სიმწვავით, მასშტაბურობით, ეპიდემიური სენის თვისებებით იგი გაუცხოების სახით თანამედროვეობას მოეწვინა. ეს არის ახლა კაცობრიობის ერთ-ერთი ყველაზე დიდი სანუხარი და სატკივარი, ამიტომაც აღმოჩნდა მწერლობის ყურადღების ცენტრში.

მტკივნეულად ისმის ადამიანის სულიერი მარტოობის პრობლემა მიტჩელ უილსონის რომანში „ძმა ჩემი — მტერი ჩემი“, სადაც ორი ფანატიკოსი გამომგონებელი ძმა, ერთმანეთზე შეყვარებული დევი და კენი, ნელა, თანდათანობით, მაგრამ მაინც კარგავენ ერთმანეთს და უცხონი ხდებიან. „არ მითხრა, თითქოს ჩვენ კვლავ ერთად ვცხოვრობთ და ვმუშაობთ, ჩვენ უბრალოდ გვერდიგვერდ ვდგავართ, ეს არის და ეს“, — ეტყვის კენი დევის, რომელიც თავის მხრივ უკვე კარგა ხანია მიხვდა ამას. ასე წამოიწია წინა პლანზე ადამიანის სულიერი მარტოობის, გაუცხოების პრობლემა მიტჩელ უილსონის შემოქმედებაში, მაგრამ ეს ჯერ კიდევ არ იყო საკითხის იმ სიმწვავით დაყენება, რაც თან მოიტანა დრომ და თანამედროვე მწერლობამ.

ამიტომაც არის, რომ ეს პრობლემა მტკივნეულად ისმის, ერთი მხრივ, მაქს ფრიშის რომანიდანაც „ჰომო ფაბერი“ და, მეორე მხრივ, კრონის „უძილობიდანაც“. ერთნაირი ძალითაც ისმის და ერთნაირადაც მოითხოვს მსხვერპლს. ასეა „აქტიური მზის წელიწადშიც“.

გურამ ფანჯიკიძემ ბოლო თხუთმეტი წელი რომანების წერას მონადრომა, პირველი მოთხრობების მერე მცირე ჟანრს, თუ არ ვცდები, აღარ მიბრუნებია. ამ ხანგრძლივი დროის შემდეგ, მოულოდნელად კვლავ გამოჩნდა მოთხრობა „რეკვიემი“. მის საოცარ ამბავს, აზრს, სათქმელს, გმირის ტრაგიკულ ხვედრს ღრმად, დიდხანს სჭირდება ჩაფიქრება. ერთმნიშვნელოვანი გადაწყვეტილების მიღება შეიძლება მაშინაც კი გაჭირდეს. ან საჭირო კია (შესაძლებლობაზე რომ აღარაფერი ვთქვათ), ხასიათის, გნებავთ, მთლიანად მოთხრობის მათემატიკური სიზუსტით ახსნა? ხომ შეიძლება განსჯის, სულიერი ფორიაქის წყაროდ დარჩეს, როცა კვლავ და კვლავ გაიძულე მთხრობის მიუბრუნდე, ახალი კუთხით დააკვირდე, ახლებურად გაიაზრო.

სათაური ერთი შეხედვით ორიგინალურად არ მოგვეჩვენება, მაგრამ სავსებით შეეფერება იმას, რაც აქაა მოთხრობილი. აქამდე გურამ ფანჯიკიძის მოთხრობები თუ მხოლოდ მთავარი სათქმელისათვის შესამზადებელ სამუშაოდ ჩანდა, ახლა „რეკვიემი“ სერიოზულ მეტოქეობას უპირებს მწერლის უკვე გახმაურებულ რომანებს.

მოთხრობა თავიდან ყოველმხრივ უცნაური შეიძლება გვეჩვენოს, სრულიად განსხვავებული და ახალი გურამ ფანჯიკიძის შემოქმედებაში, რადგან აშკარად პირდაპირ ეხმიანება ეგზისტენციალიზმს. თუმცა რომ ჩვეუკვირდებით, იქნებ ისე უცხო სხეულად აღარც მოგვეჩვენოს. აქ ხომ საოცარი სიმძაფრით კვლავ ზნეობის, ადამიანის მიერ საკუთარი სინდისის წინაშე ვალდებულების და პასუხისმგებლობის საკითხი ისმის.

ეგზისტენციალიზმი აქ თავისი ანტისაზოგადოებრივი არსით კი არ შემოდის, ვითარცა უარყოფელი ბუნებისა და საზოგადოების განვითარების ყოველგვარი კანონებისა, შემოდის მხატვრის კონცეფციად, სადაც მთავარია პიროვნების მხოლოდ მისეულ გამოცდილებაზე, მისი განსაკუთრებული ხვედრით მიღებულ გამოცდილებაზე დაფიქრება, როცა თითქოს ზოგადი კანონები აქ რაიმეს ახსნის თვალსაზრისით უძღურია. „რეკვიემში“ ისეთი კოშმარების მომსწრენი ვხდებით, რომ ვგონებ კაფკასაც კი შეაძრწუნებდა, მაგრამ ეს ყველაფერი არც პიროვნების გამოცდილებას თიშავს რეალური ვითარებიდან და არც ჩვენებებს აცხადებს მისტიციზმად.

მიუხედავად იმისა, რომ აქ მოთხრობილი რამ განსაკუთრებულობის დაღითაა დასმული, მხოლოდ თორნიკე გელაშვილის ბედისწერად ჩანს, მაინც იგრძნობა ის საერთო და განმსაზღვრელი, რასაც თავს ვერავინ დააღწევს, რაც განაპირობებს ადამიანის აზროვნებას, მოქმედებას, ინსტინქტებს, ყველაფერს, თუნდაც უკიდურესად უცნაურსაც კი.

ასე რომ, „რეკვიემში“ ეგზისტენციალიზმის ფილოსოფია კი არ არის მოხმობილია, არამედ ეგზისტენციალური ხედვა და დაკვირვება მხატვრულ ხერხადაა მოშველიებული ღრმად პიროვნული ტრაგიზმის გასაშიშვლებლად და მძაფრად შესაგრძნებლად.

გურამ ფანჯიკიძემ „რეკვიემით“ შეაბიჯა ორმოცდაათი წლის ასაკში. მიუხედავად იმისა, რომ ეს მოთხრობა ბევრწილად განსხვავდება მწერლის წინა ნაწარმოებებისაგან, მაინც შეიძლება ითქვას, რომ იგი ფანჯიკიძის შემოქმედებითი სამყაროსათვის სულ უცხო სხეული არ არის, რომელიც თითქოს რაღაც ახალ, პრინციპულად განსხვავებულ გეზსა და ინტერესებზე მიგვანიშნებდეს. ან იქნება ეს მართლაც ახალი გზის დასაწყისია? ამ კითხვაზე პასუხის გაცემა თავად მწერალს, მასზე უკეთ კი მხოლოდ დროს შეუძლია.

1983 წელი

მზიანი გული

„დიახ... თქვენ ხელოვნური გული არ გამოგადგებათ, ხელოვნური გულით თქვენ ვერ იცოცხლებთ...“ – ეტყვის პროფესორი ბაჩანა რამიშვილს, ნოდარ დუმბაძის რომან „მარადისობის კანონის“ გმირს, პროფესიით მწერალს.

თავადნოდარდუმბაძემ, სამჯერინფარქტგადატანილმა, სიკვდილ-სიცოცხლის ზღურბლზე კატეგორიული უარი განუცხადა მკურნალ პროფესორებს ხელოვნური სტიმულატორების ჩადგმაზე, ამ გზითა და საშუალებით არავითარ შემთხვევაში არ ისურვა არსებობის გახანგრძლივება. აფორიაქებული, თითქოს შეურაცხყოფილიც კი ჩანდა ამ თემაზე ექიმებთან საუბრის შემდეგ, რადგან ხელოვნური გულით ცხოვრება მისთვის წარმოუდგენელი იყო. ამის შემდეგ, სულ მალე, კიდევ დაემშვიდობა ამ ქვეყანას.

„ხელოვნური გულით თქვენ ვერ იცოცხლებთ...“ – ეს სიტყვები გამოხატავენ ყველაზე უბრალო და ყველაზე დიდ ალიარებას, რაც კი მწერალმა შეიძლება დაიმსახუროს. და განა მარტო მწერალმა? ყოველი ადამიანისათვის, რა პროფესიისაც არ უნდა იყოს იგი, ამდაგვარი სიტყვები მისი არსებობის გამართლება იქნება.

პროფესორს არც უფიქრია მედიცინის სასწაულებრივი პროგრესის თუნდაც ოდნავი დამცირება, მით უფრო გაბიაბრუება. ეს სიტყვები — „ხელოვნური გულით თქვენ ვერ იცოცხლებთ“, — მისი აზრის მხატვრული, მეტაფორული გამოხატულებაა. ხელოვნური გული აქ ცივი, უსიყვარულო გულის მინიშნებად არის ნახმარი და შეუძლებელია არ ვირწმუნოთ ის მარტივი და მარადიული კანონი, რაც გენიალური გალაკტიონის სიტყვებით ასე გამოითქმის:

*უსიყვარულოდ
მზე არ სუფევს ცის კამარაზე,
სიო არ დაჰქრის, ტყე არ კრთება
სასიხარულოდ...
უსიყვარულოდ არ არსებობს
არც სილამაზე,
არც უკვდავება არ არსებობს
უსიყვარულოდ.*

დიახ, ყველა და ყველაფერი კეთილი და ადამიანური სიყვარულის დალით არის დასმული, სიყვარულის ცეცხლით არის აგიზგიზებული,

სიყვარულის ნათელით არის გასხივოსნებული. ამას სიყვარულით აგზნებული გულის ფეთქვა სჭირდება, ცივი და ხელოვნური გული ამის შემოქმედად არ გამოდგება.

ჰუმანიზმის ქადაგება უნაყოფოა, თუ მწერლის სათქმელი მისი ცხელი გულის გავლით არ მიდის მკითხველამდე, თუ მისი სიხარული სულის ყიჟინი არ არის, თუ მისი მწუხარება ტკივილით დაფლეთილი ნერვებიდან არ გადმოგვეცემა. ავთოროლებელი, მშვიდი, რიტმული, აი, ისეთი გულით ნათქვამი სიტყვა, რასაც მკურნალი სანიმუშოდ მიიჩნევს, თუნდაც უკეთილშობილეს გრძნობებსა და აზრებზე იყოს დახარჯული, მკითხველისათვის იგივეა, რაც კედელს შეყრილი ცერცვი.

ნოდარ დუმბაძეს უბრალოდ თბილი, კეთილი, თანამგრძობი, მოსიყვარულე გული კი არ ჰქონდა, არამედ მისი გული სავეს იყო მზის სიმხურვალით და სინათლით.

იგი მზიანი გულით დაიბადა.

ნოდარ დუმბაძე. ეს სახელი და გვარი კარგად არის ცნობილი საქართველოშიც, საქართველოდან შორსაც და ძალიან შორსაც. ნოდარ დუმბაძის წიგნები ყოველ ქართულ ოჯახში იცრიცება გაუთავებელი კითხვით, ბევრი მოძმის კერის გულითადი, გაშინაურებული სტუმარია, უცხო ხალხებთან ქართული მწერლობის ღირსეული მოციქულია. მისი წიგნების გავრცელების გეოგრაფია მსოფლიოს ყველა კონტინენტს მოიცავს, თითქმის ყველა ქვეყანას სწვდება.

ნოდარის შემოქმედებას მკითხველის გარდა მაყურებელიც უამრავი ჰყავს. ყოველი რომანი და, შეიძლება ითქვას, მოთხრობაც კი, უმალ იდგმებოდა სცენაზე, გადადიოდა ეკრანზე და მრავალი მილიონი მაყურებლის კუთვნილება ხდებოდა. დღესაც მრავალგან იდგმება მისი პროზაული ნაწარმოებების მიხედვით შექმნილი სპექტაკლები, უჩვენებენ მათ საფუძველზე გადაღებულ ფილმებს და ასე ყველგან სწვდება ქართველი მწერლის სულის ნათელი.

ათასობით წერილს იღებდა მწერალი. მისი გარდაცვალების შემდეგაც არ შემწყდარა წერილების ნაკადი. ერთი უკრაინელი გლეხი მწერლისადმი გამოგზავნილ მადლიერების ბარათში იწერებოდა, თქვენი წიგნის წყალობით ჩემს „ხატაში“ სითბომ და სიმხიარულემ დაისადგურაო. ამ სიტყვებში უბრალოდ და უშუალოდ არის გამჟღავნებული ქართველი მწერლის შემოქმედებასთან ზიარებით

განცდილი გრძნობა. დიდი მისნობა არ სჭირდება იმის თქმას, რომ ყველგან, რუსეთი იქნება თუ უკრაინა, იაპონია თუ ამერიკა, თურქეთი თუ სხვა ქვეყანა, სადაც კი მისი ნიგნები გამოცემულა, შეუძლებელია, მკითხველებს, გულლიებსაც და გულჩათხრობილებსაც, მსგავსი განცდები არჰქონოდათ, არეგრძნოთ მწერლის სიკეთით, სიყვარულით სავსე სულის სიტბო, ადამიანის ღრმა რწმენით გასხვიოსნებული სევდიანი იუმორის ნუგეში, ხალასი ნიჭის ბრწყინვალეება...

ღიახ, ნოდარ დუმბაძის გულში და შემოქმედებაში მზე ენთო და ანთია.

ნოდარ დუმბაძის შემოქმედების გავლენის ძალას ათას რამეს მიანერენ: ღრმა ადამიანურობასა და კაცთმოყვარეობას, სათნოებასა და სიკეთეს, იუმორსა და ხალხურობას, ნათელ რწმენასა და კიდევ ბევრ სხვას. მწერლის „საიდუმლოებათა“ ჩამოთვლა ამით არ ნყდება და არც შეიძლება შეწყდეს, რადგან მისი შემოქმედების ყველა მასაზრდოებელი სასიცოცხლო ძარღვის დაძებნა და გამომზეურება ძნელი და გრძელი საქმეა. აქ მხოლოდ იმას ვიტყვი, რომ ხშირად მისი ნათელის სიკაშკაშით თვალმოჭრილნი, დამუხტული გრძნობებით აფორიაქებულნი, იუმორით სახეგაბადრულნიცა და თვალზეცრემლმორეულნიც ნაკლებად ვუფიქრდებით იმას, რომ ეს ყველაფერი მწერლის მარტო ღვთით მომადლებულ დიდ გულსა და ხალას ნიჭს კი არ მიენერება, არამედ პროფესიონალურ ოსტატობაში დახელოვნების შედეგიცაა.

ქართველ მწერალთაგან იშვიათად თუ რგებია ვინმეს ისეთი პოპულარობა, როგორიც ნოდარს ხვდა წილად. ცხადია, აქ ჭეშმარიტ პოპულარობას ვგულისხმობ, ნამდვილ ღირსებათა საყოველთაო აღიარებას რომ ნიშნავს. ამისი ერთ-ერთი საიმედო პირობაა უშუალობა და უბრალოება, ანუ ის მაცდუნებელი გრძნობა, როცა იმ ილუზიას ვერწმუნებით, რომ ამგვარი ცხოვრებას მიმსგავსებული მხატვრული სამყაროს შექმნა არცთუ ძნელი ან შეუძლებელი უნდა იყოს. ამ მაცდური უბრალოებით მოხიბლულებს გვავიწყდება, რომ მხოლოდ დიდი ნიჭისა და ოსტატობის წყალობით, მათი შერწყმით თუ მიიღწევა, როცა ნაწარმოები იმ ღრმა და ანკარა ჭას ემსგავსება, რომლის ფსკერზედაც აშკარად ვხედავთ კენჭების მოხაზულობასაც და ფერსაც.

ეს სიღრმე და მისი ამგვარი ნათელი ხილვა მწერალს, განსაკუთრებით პროზაიკოსს, მხოლოდ ნიჭის წყალობით არ

დაჰყვება, იგი ნიჭთან ერთად დიდი მეცადინეობით, ცხოვრების დანაფებით, სხვათა გამოცდილების ზიარებით თუ შეიძინება. ეს იგრძნობა ნოდარ დუმბაძის შემოქმედებაში, თუმცა დღემდე არ დაგვიძებნია საფუძვლიანად მისი ინტერესების გამმძაფრებელი ლიტერატურული წყაროები, მისი მწერლური ოსტატობის ქრესტომათიული თუ მალული სახელმძღვანელოები.

ჯერ მხოლოდ ორიოდ სიტყვით შეიძლება იმის თქმა, რომ სრულიად აშკარაა ნოდარ დუმბაძის შემოქმედების სულის, განწყობილების, მანერის მეტ-ნაკლები ნათესაობა და გადაძახილი ქართულ ფოლკლორთან, დავით კლდიაშვილთან, ფიროსმანთან, დიკენსთან, როგორც მისი ერთ-ერთი გმირი იტყოდა, ქვეყნიერების მამასთან — სერვანტესთან. უფრო ღრმად თუ ჩაუვკვირდებით, იქნებ სხვაც შევამჩნიოთ, თუმცა ისიც ნამდვილია, რომ ხშირად ვერც დაკვირვებული თვალი სწვდება მწერლის შემოქმედების ქვეშეცნეულად მასაზრდოებელ ყველა წყაროს. ის უეჭველიც, რაც ერთბაშად ხილულია და რაზეც ზემოთ მივანიშნე, საკმარისია იმის სარწმუნოდ, რომ თუნდაც ისეთი ლოკალური სამყაროს ასასახავად და მხატვრული განზოგადების მისაღწევად, როგორც დუმბაძის შემოქმედებაშია, მარტო გურიის ან მთელი საქართველოს მასშტაბებიც არ არის საკმარისი და მას გაცილებით ფართო თვალსაწიერი სჭირდება.

ნოდარ დუმბაძის შემოქმედება უაღრესად ქართულია არა მარტო იქ გამოხატული გარემოთი და ხასიათებით, ცხოვრების წესითა და ჩვევებით, ყველა მთავარი თუ არამთავარი მხატვრული კომპონენტით, არამედ, რაც მთავარია, ქართულია იმ ფესვებით, რომლითაც წარსულის ეროვნულ კულტურას უკავშირდება და იმ მაღლა განტოტვილი გვირგვინითაც, მომავლის მწერლობას რომ სწვდება წინაპართაგან შთამომავლობით მიღებული ეროვნული სულისა და მრწამსის გადასაცემად.

ნოდარის შემოქმედებაცა და მთელი ცხოვრებაც თავისი ერისა და ქვეყნის სიყვარულშია დახარჯული. ამაში არაფერია გასაკვირი, რადგან ერთისაგან და მეორისაგან სამსახური მწერლის უპირველესი და უწმინდესი მცნება გახლდათ.

ამ სულით ხორცამდე ქართველი მწერლის შემოქმედების წარმატების მიზეზი მშობლიურ ქვეყანაში იოლი გასაგებია მისი აშკარად და მშვენივრად გამოხატული ეროვნული ხასიათის გამო. სხვათა არანაკლებ ცხოველი ინტერესი, შესაძლოა ვინმემ უცხო სამყაროს ყოფისა და ხასიათის მიმზიდველობის ძალით ახსნას.

აღბათ, არც უამისობაა, მაგრამ მთავარი მიანიც ის არის, რომ ამ უცხო გარემოში და უცხო გმირებით დასახლებულ მხატვრულ სამყაროში ყოველი ეროვნების მკითხველი ნაცნობი, ახლობელი განცდებისა და ფიქრების თანაზიარი ხდება, რადგან ეს სამყარო უაღრესად ადამიანური და ნათელია. სწორედ ამ განზოგადების, ეროვნულიდან ზოგადსაკაცობრიობამდე ამაღლების ძალაში, ღრმა ოპტიმიზმისა და ჰუმანისტური სულისკვეთების უპირატესად ემოციურ, ლირიკულ გამჟღავნებაშია მწერლის გამარჯვების გასაღები.

ეს მშვენიერი თვისება ნოდარ დუმბაძის პროზას თავიდანვე დაჰყვა. როდესაც 1959 წელს ახლად დაარსებულ ჟურნალ „ცისკრის“ ფურცლებზე მწერლის პირველი რომანი „მე, ბებია, ილიკო და ილარიონი“ დაიბეჭდა, ძნელი წარმოსადგენი იყო, რომ კომუნისტური იდეოლოგიის ზენოლისა და კონიუნქტურის პირობებში მწერლობაში ჰუმანიზმი მთელი თავისი უძლეველი ძალით ასეთ ყოფით და ლირიკული ტონალობის ნაწარმოებში შეიძლებოდა გამჟღავნებულიყო, რომ მისი გამომხატველები ისეთი უბრალო გმირები შეიძლება ყოფილიყვნენ, როგორც ეს უცნაური და მშვენიერი ოთხეულია.

ამდენად, ამ რომანით არა მარტო ახალ მხატვრულ სამყაროს დაედო სათავე, არმედ ახალ ტენდენციას და ეტაპსაც კი ქართულ მწერლობაში. პირველ რომანს ზედიზედ მოჰყვა მომდევნოები — „მე ვხედავ მზეს“, „მზიანი ღამე“, „ნუ გეშინია, დედა!“, „თეთრი ბაირალები“, მერე მოთხრობების კრებული გამოქვეყნდა, შემდეგ კვლავ რომანი „მარადისობის კანონი“, ბოლოს ისევ მოთხრობები და ასე შეიქმნა ის განუმეორებელი, მომხიბლავი, ღრმად დამაფიქრებელი და დიდად ემოციური სამყარო, რასაც ნოდარ დუმბაძის შემოქმედება ჰქვია და ურომლისოდაც, უბრალოდ, წარმოუდგენელია მეოცე საუკუნის ქართული მწერლობა. და არა მარტო ქართული. მწერლის მთელ შემოქმედებას პირველიდან ბოლო სტრიქონამდე ერთი მთავარი მკვებავი არტერია აქვს, რომელიც ერთდროულად ეროვნულ და საკაცობრიო სულს შთაბერავს მას.

ასეა შექმნილი ის მზიანი სამყარო, რომელიც ნოდარ დუმბაძემ თავის რომანებში საკუთარი მზიანი გულის წყალობით დაგვიხატა და დაგვიტოვა.

დროის სწრაფს რბოლას ყოველთვის უჩიოდა ადამიანი. ქართველმა ხალხმაც ამიტომ შექმნა არა უბრალოდ სიტყვა, არამედ მხატვრული

სახე — ნუთისოფელი. ბედნიერია, ვისაც ამ ჩქარ დინებაში, ცხოვრების ორომტრიალში არ დაუკარგავს, არ გაუფლანგავს ლეთით მომადლებული ნიჭი, ვისაც კმაყოფილებით შეუძლია გახედოს თუმც სწრაფად ჩავლილ, მაგრამ მაღლითა და ნაყოფით სავსე წლებს.

ნოდარს არამცთუ კმაყოფილებით, სიამაყითაც შეეძლო გაეხედა გამოვლილი გზისთვის, მაგრამ სხვა სიკეთესთან ერთად, უაღრესად თავმდაბალი და სიმორცხვემდე მოკრძალებულიც კი იყო საკუთარი ღვანლისა და ნიჭის შეფასებაში. გულით უხაროდა წარმატება, მაგრამ თითქოს უკვირდა კიდევ. ასეთი იყო თავიდან და ასეთი დარჩა ბოლომდე.

ჯერ კიდევ თითქოს გუშინ, მხოლოდ გუშინ იყო, სააქტო დარბაზი რომ იქცეოდა, როცა სცენაზე სადად, უფრო სწორად, ღარიბულად (ტილოს ფეხსაცმელებში!) ჩაცმული ანურული ახალგაზრდა მორცხვი და სევდიანი ღიმილით ადიოდა და საკუთარ ლექსებს ჩუმი ხმით კითხულობდა. მაშინ, ანუ მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ წლებში ნოდარ ღუმბაძე უნივერსიტეტის ეკონომიკის ფაკულტეტის სტუდენტი და ახალგაზრდობის კერპი იყო.

მერე თანდათან იზრდებოდა მწერლის შემოქმედება და პარალელურად ფანტასტიკურად იზრდებოდა მისი პოპულარობა, ბოლოს კი იმით დამთავრდა, რომ ნოდარ ღუმბაძის სახელი მთელ მსოფლიოში გახდა ცნობილი, მისი ნიგნები თითქმის ყველა ცივილიზებულ ქვეყანაში გამოიცა და, რაც მთავარია, ყველგან აღტაცება გამოიწვია.

მისი შემოქმედებითი ბიოგრაფიის დასაწყისიდან დასასრულამდე სულ სამი ათეული წელია. ნოდარი ნაადრევად წავიდა ამ ქვეყნიდან, მაგრამ არც ეს ხანია მწერლისათვის ცოტა და მას არამცთუ არ გაპარვია წლები, რის საშიშროებაც მრავალ ჩვენთაგანს თან გვდევს, არამედ მან საოცრად დიდი და მშვენიერი ნაყოფიც მოიწია და საყოველთაო აღიარებასა და სიყვარულსაც შეეხსნო.

ღირიკით დაიწყო და მომხიბლავი ლექსებიც ჰქონდა, ბევრი მათგანი სიმღერებად იქცა, მერე მახვილგონიერებით სავსე იუმორისტულ მოთხრობებსაც წერდა და აქვეყნებდა ჟურნალ „ნიანგში“, მაგრამ ის, რასაც ნოდარ ღუმბაძის სამყარო ჰქვია და რისი საზღვრებიც ასე აშკარად არის გამოკვეთილი ქართული მწერლობის რუკაზე, რამაც მიიპყრო მის თანამემამულეთა თუ მსოფლიო მკითხველის ყურადღება, მაინც მხატვრულ პროზაშია გამოხატული, ექვს რომანსა და ერთ მოთხრობების კრებულს მოიცავს. ამ მთავარი ნაყოფის მოწვევა მწერალმა მეოთხედი საუკუნის (1959-84 წლები) მანძილზე შესძლო.

ეს მთავარი ნაყოფი მწერლისა მზიური სითბოთი და შუქით არის საესე.

მთელი თავისი ცხოვრება და შემოქმედება ნოდარ დუმბაძემ დაუშურებლად მიუძღვნა სათაყვანებელ მშობელ ერსა და სამშობლოს. იყო მგზნებარე მქადაგებელი ადამიანური სიკეთისა და სიქველისა, სამართლიანობისა და სიყვარულისა. მისი ნაწარმოებები თანამედროვე ქართული ცხოვრების უტყუარი და ამაღლებელი, ამასთანავე, ამაღლებული მხატვრული მატრიანაა. მისმა შემოქმედებამ სწორედ ამ დიდ მხატვრულ სიმართლით, მომხიბლავი მშვენიერების ძალით დაიპყრო მკითხველთა გულები.

მწერლის რომანები და მოთხრობები, რომლებშიც ღრმა ცოდნითა და გულმხურვალეობით აისახა ხალხის ცხოვრება, მისი თავდადება მაღალი იდეალების ხორცშესასხმელად, საუკეთესო სულიერი საზრდოა თანამედროვეთათვის და შთამომავალთათვისაც, მათი მოქალაქეობრივი და ზნეობრივი მრწამსის ფორმირების მძლავრი საშუალებაა.

ნოდარი წარმოადგენდა ჭეშმარიტ ნიმუშს მწერლისას და მოქალაქისას. ამიტომაც მოხდა, რომ თავისი მწერლური და საზოგადოებრივი მოღვაწეობით ხალხის სიყვარულიც უხვად მოიმკა და დიდი აღიარებაც ჰპოვა. და არა მარტო ხალხისა. მიუხედავად იმისა, რომ მისი შემოქმედება არათუ არ თავსდება ოფიციალური შემოქმედებითი დოქტრინების არტახებში, არამედ სწორედაც არღვევდა იმ არტახებს, რის გამოც ორთოდოქსების მხრივ დისიდენტად მოიაზრებოდა, ხელისუფლება იძულებული იყო ყველა პატივი მიეგო: იყო სსრკ მწერალთა კავშირის გამგეობის მდივანი, საქართველოს მწერალთა კავშირის გამგეობის თავმჯდომარე, შოთა რუსთაველის, ლენინური და კომკავშირის პრემიების ლაურეატი, სსრ კავშირისა და საქართველოს უმაღლესი საბჭოების დეპუტატი... ყველა ეს პატივი მან თავისი ელვარე ნიჭით და დიდი მოქალაქეობრიობით აღბეჭდილი მხატვრული სიტყვით დაიმსახურა, დაიმსახურა იმ შემოქმედებით, რომელშიც თვალნათლივ და მომხიბვლელად წარმოგვიდგება დიდი ჰუმანისტი, ჭეშმარიტი მამულიშვილი და ინტერნაციონალისტი.

ამ სიმაღლემდე და აღიარებამდე ვიდრე მიაღწევდა, მწერალმა რთული და დაძაბული ცხოვრების გზა განვლო.

დაიბადა თბილისში 1928 წლის 14 ივლისს ქართულ ინტელიგენტურ ოჯახში. ბავშვობა უშფოთველი და უზრუნველიც კი ჰქონდა — ოჯახური სითბო, ნიგნები, სკოლა და ამხანაგ-მეგობრები. მაგრამ უღრუბლო წლები დიდხანს არ გაგრძელებია. ცხრა-ათი წლისამ დაჰკარგა მშობლები, მამა — სამუდამოდ, ავადსახსენებელი 37 წლის პოლიტიკური რეპრესიების დროს დახვრიტეს, შორეულ ციმბირში გადასახლებულ დედასთან შეხვედრა ათეული წლის შემდეგ თურმე კიდევ ეწერა, ოღონდ მაშინ ამას ვერავინ იფიქრებდა. ამ მძიმე განსაცდელს ომის აებედითი ხანაც მოჰყვა და ობლად დარჩენილი ნოდარი იძულებული გახდა მშობლიურ სოფელ ხიდისთავში გაეტარებინა დაჭაბუკების წლები. სწორედ აქ, გურიის ლამაზ და მაღლიან მხარეში, მშრომელი ხალხის სიყვარულით გარემოსილმა იგრძნო, გაიაზრა და ინამა სიკეთის ის ადამიანურობა, მშვენიერება და უძლეველობა, რაც მთელი ცხოვრების მანძილზე გაჰყვა და რამაც განსაზღვრა შემდგომ მთლიანად მისი შემოქმედების თემატიკა და პათოსი.

სტუდენტობის ასაკში, უკვე მონიფული ყმანვილი, კვლავ დაუბრუნდა კარგა ხნით მიტოვებულ მშობლიურ თბილისს. ცხადია, აქ მას ადაპტირება არ დასჭირვებია, რადგან „ქალაქელი“ ბიჭი იყო, თანაც, ვერელი, ანუ ახალგაზრდობისათვის ერთ-ერთი ყველაზე პრესტიჟულუბნელი. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკის ფაკულტეტის დამთავრების შემდეგ ერთხანს იქვე მუშაობდა ლაბორანტად, შემდეგ ახლად დაარსებულ ჟურნალ „ცისკარში“ თანამშრომლობდა, იყო კინოსტუდია „ქართული ფილმის“ სასცენარო კოლეგიის წევრი, სატირული ჟურნალის „ნიანგის“ მთავარი რედაქტორი, აქედან გადავიდა მწერალთა კავშირში ჯერ მდივნად, მერე კი — თავმჯდომარედ.

მიუხედავად იმისა, რომ ნოდარის ცხოვრება თანდათან და სულ უფრო, თითქოს, ბედნიერად აენყო, ყოველ შემთხვევაში, მისი შემოქმედებითი წარმატებების შემყურე უცხო თვალისათვის ასე ჩანდა, ტრაგიკული განსაცდელი მას და მის ოჯახს მუდმივად სდევდა თან. ბევრი მსხვერპლის გაღება მოუხდა, მაგრამ იშვიათად წამოსცდენია ამის გამო ბედის სამღურავი სიტყვა.

ნოდარი მზიანი გულით დაიბადა და ვერავითარმა სიდუხჭირემ თუ განსაცდელმა, არამცთუ ვერ ჩაუქრო, ვერც კი გაუნელა სითბო და სიყვარული ვერც როგორც პიროვნებას და ვერც როგორც შემოქმედს. ვინ იცის, ეგებ სწორედ ამ სიდუხჭირემ და განსაცდელმა

გაუმძაფრა ეს გრძნობები, უფრო გასაგები გახადა მისთვის სიკეთის ფასი?

ერთი ცხადია, მისთვის ყველა და ყველაფერი ერთი უმთავრესი საზომით — სიკეთის ძალით იზომებოდა. ნოდარ დუმბაძისათვის ნებისმიერი პიროვნების, ადამიანთა ჯგუფის, სოციალური ფენის თუ მთელი საზოგადოების რაობის გასარკვევად უპირველესად გულისხმიერების და სიყვარულის უნარი მიიღება მხედველობაში. თავად კი იყო განსახიერება ჭეშმარიტი ინტელიგენცისა. მუდამ სადად და უბრალოდ ეცვა, საგარეო კოსტუმის ტარებას სამუშაო ტანსაცმელს არჩევდა. გარეგნული ნიშნებით კი არა (მაგალითად, შალსტუხით), თავისი ცხოვრების წესით იყო სულით ხორცამდე ინტელიგენტი — ზრდილი, თავშეკავებული, განათლებული, კეთილგანწყობილი, პროფესიონალი, ფართო თვალსაწიერით და ინტერესებით. ზედმინვენით კარგად იცოდა არა მარტო ქართული, არამედ რუსული და მსოფლიო კლასიკა, თანამედროვე მწერლობა. მარკ ტვენის და ჩეხოვის არამცთუ ყოველი ნაწარმოები, მგონი ყოველი ფრაზაც კი ღრმად ჰქონდა მეხსიერებაში ჩაბეჭდილი, იცნობდა მხატვრობას, მუსიკას (თავად მშვენივრად მღეროდა და ხატავდა კიდევც), ისტორიას, ფილოსოფიას... თუმცა თავისი ერუდიციის დემონსტრირებით არასოდეს დაუძძიმებია საკუთარი რომანები და მოთხრობები, რაც, სამწუხაროდ, არცთუ იშვიათად, გამოჩენილ მწერლებსაც კი ემართებათ ხოლმე.

მან ცხოვრებიდანაც და ნიგნებიდანაც მხოლოდ სიყვარული მიიღო და ინამა. მიუხედავად იმისა, ბოროტებასაც და უკეთურობასაც მრავალს გადაეყარა, მაინც სიკეთის გაკვეთილი იყო მისთვის მთავარი.

ამიტომაც ირჩია საკუთარ შემოქმედებაში მზე მთავარ მეტაფორად, სიმბოლოდ, პერსონაჟადაც კი.

ერთხელ დიდმა ილიამ თქვა, კაცმა ისე უნდა იცხოვროს, ისე უნდა მოიხადოს თავისი ვალი ქვეყნისა და ხალხის წინაშე, რომ ტირილით ნაშობი სიმღერით და სიცილით გამოეხალმოსო ნუთისოფელს.

1984 წლის 14 სექტემბერს ასე სიცილით და სიმღერით წავიდა ეს მზიანი გულის კაცი იმქვეყნად. მის ბოლო ფრაზებსაც არ დაკლებიათ დუმბაძისეული იუმორი, ხოლო სიკვდილის წინ მეგობრებს ეშმაკური ღიმილით მოუხმო, სიცოცხლის ნიშატდაცლილი ხელი გადახვია და მათთან ერთად უკანასკნელად იმღერა. სიმღერა მაგნიტოფონის ფირზე რომ არ იყოს ჩანერილი, არამცთუ სხვებს, იქნებ ამის

შემსწრეთაც კი არ გვერწმუნა ეს საოცრება, დავეჭვებულყავით და საკუთარი ფანტაზიის ნაყოფად მიგვეჩნია.

მზიანი გულის კაცი იყო და მზე მიაცილებდა მას ცხოვრების უკანასკნელ გზაზე. სექტემბრის თბილისში მზე თითქოს დიდად გასაკვირი არ უნდა იყოს, მაგრამ ჯერ ერთი, არც ისეა საქმე, რომ ლონდონში მუდამ ნისლიდგეს, თბილისში კი — დარი, მეორეც კიდევ, მზეც არის და მზეც. იმ დღეს ნოდართან გამოსასალმებლად მოსულ ზღვა ხალხს (ამ სიტყვის პირდაპირი მნიშვნელობით, ცენტრალურ ქუჩებში, სოლოლაკიდან ვაკემდე, სამგლოვიარო გზაზე ნემსი არ ჩავარდებოდა) თავზე დაჰნათოდა არაჩვეულებრივად კაშკაშა, თანაც არა მხურვალე და შემანუხებელი, არამედ თბილი და მოალერსე მზე.

ეს მზიანი გულის კაცი მზემ მიაცილა „მზიურამდე“. ასე ჰქვია მდინარე ვერეს ხეობის იმ მშვენიერ საბავშვო ქალაქს, რომელიც ნოდარის ინიციატივით გაშენდა და სახელიც მის მიერვე აქვს შერქმეული.

რალაც ღრმად სიმბოლური რამ არის ამაში, რომ სწორედ აქ, ამ სახელწოდების ადგილას, „მზიურში“ დაედო სამუდამო ბინა ნოდარ დუმბაძეს.

ყოველი ადამიანის ცხოვრება განუმეორებელია, ცხადია, განუმეორებელია ყოველი მწერლის ცხოვრებისეული და შემოქმედებითი გზაც. გამორჩეული იყო ნოდარ დუმბაძის მოსვლაც ქართულ მწერლობაში და შემდეგ კი მთელი მისი შემოქმედებითი ბიოგრაფიაც.

სიცოცხლეში უღიარებელ ან ნაკლებდაფასებულ ჭეშმარიტ მწერალთა ხვედრი, რისი ტრაგიკული თუ დრამატული მაგალითები წარსულიდანაც მრავლად ვიცით და არც თანამედროვეთათვისაა უცხო, საბედნიეროდ, ღვთის მადლით, ნოდარ დუმბაძეს ასცდა. ასე

რომ, აქ მაინც გაუღიმა ბედმა. მან ერთბაშად, პირველივე რომანით დაიპყრო მკითხველთა გულები და ასევე ბოლომდე დარჩა და დარჩება მათ გულთამპყრობელად.

მე უკვე საყოველთაოდ აღიარებული მწერალი ვიყავი, როცა მწერალთა კავშირში მიმიღესო, - იტყოდა ხოლმე. ამას ბაქიობით არ ამბობდა. ასეთი იყო მისი მეტყველების მანერა, ისევე, როგორც წერისა. ყოველი მისი ფრაზა იუმორით იყო შეფერილი, არცთუ იშვიათად თვითირონითაც. ამას ადვილად ირწმუნებს ყველა, ვინც ნოდარ დუმბაძის რომანებსა და მოთხრობებს, თუნდაც

პუბლიცისტიურ და ლიტერატურულ წერილებს იცნობს ან გაეცნობა. ამასთან ერთად ყოველი მისი ფრაზა მართალიც იყო. იგი ერთბაშად საოცრად პოპულარული გახდა პირველივე რომანით, „მე, ბებია, ილიკო და ილარიონით“, რომელიც ჟურნალ „ცისკრის“ ფურცლებზე დაიბეჭდა 1959 წელს. მართლაც, ბედნიერი ლიტერატურული დებიუტი შედგა მაშინ, მაგრამ არც ისე უშფოთველი და იოლი, როგორც ეს შორიდან ჩანს. დღეს შეიძლება ბევრს აღარ ახსოვდეს ან კიდევ უფრო ბევრმა სულაც არ იცოდეს, რომ ნოდარ დუმბაძის შემოქმედებითი გზის დასაწყისი საკმაოდ საჭოჭმანო და სახიფათო იყო. „ცისკრის“ ფურცლებზე „მე, ბებია, ილიკო და ილარიონი“, ეს დიდი დრამატიზმით სავსე რომანი, პეტიტივით აწყობილი, ბოლოში, იუმორის განყოფილებაში დაიბეჭდა — ვითომ ბევრს ნურაფერს მოსთხოვთ, სერიოზულად ნუ მიიღებთ, გასართობი რამააო.

ცნობილია, რომ 50-იანი წლების შუახანს, ჩვენს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში თითქოს „დათბა“, შესუსტდა იდეოლოგიური ზენოლა ლიტერატურასა და ხელოვნებაზე. ამის შედეგად გახდა შესაძლებელი ახალგაზრდული ჟურნალ „ცისკრის“ დაარსება. მაგრამ, ვიდრე მისი პირველი ნომრის გამოცემა მოესწრებოდა, კომუნისტური მთავრობა „გონს მოეგო“ და თავისუფლების ბანგით „შემთვრალი“ საზოგადოება ახალი რეპრესიებით „გამოაფხიზლა“.

ამიტომაც შეხვდა ახალგაზრდა „ცისკრელ“ მწერალთა თაობას, ეგრეთ ნოდებულ სამოციანელებს, ძლიერი წინააღმდეგობა რეტროგრადთა მხრიდან ბესო ჟღენტივით სათავეში, ვისთვისაც ყოველგვარი სიახლე, მით უფრო მსოფლმხედველობრივი, მიუღებელი მკრეხელობა იყო. იმათ, ვისაც ძვალსა და რბილში ჰქონდათ გამჯდარი „სოცრეალიზმის“ დოქტრინები, ანუ, ფაქტობრივად, სიყალბის, პომპეზურობის, მაღალფარდოვნების მოთხოვნილება, „მე, ბებია, ილიკო და ილარიონი“ ქართული რომანის დეგრადირების სიმპტომადაც კი გამოაცხადეს. მაგრამ ძველი მარწუხების იმავე სიმკაცრით აღდგენა ვეღარ მოხერხდა, შეუძლებელიც იყო. მკითხველმა, ჯანსაღმა აზრმა, მერე კი დრომ ყველაფერი გაარკვია და დააფასა. დღეს ნოდარ დუმბაძის მხატვრული სამყარო ღრმად არის დამკვიდრებული ქართული ეროვნული კულტურის განვითარების ისტორიულ პროცესშიც და მის საერთო საგანძურშიც. უფრო დიდი, საერთაშორისო მასშტაბითაც.

ნოდარ დუმბაძე თავის რომანებში ძირითადად ახალგაზრდა კაცის ზნეობრივი ფორმირების პრობლემებს დასტრიალებს თავს, არც თხრობის მანერას იცვლის — ისევ ცრემლიანი იუმორით მოაქვს მკითხველამდე თავისი დიდი და მართალი სათქმელი. ზოგთათვის ამან ერთფეროვნების იერი შეიძინა და ყოველ ახალ რომანთან დაკავშირებით ამგვარი „საშიშროების“ გამო აქა-იქ გაისმოდა კიდევ კანტიკუნტი საყვედურები. იმასაც გაიგონებდით, მეტისმეტად ავტობიოგრაფიულიაო მისი რომანები. ეს მხოლოდ ფაქტობრივად თუა მართალი, არსებითად კი — არა.

მწერალთა დიდი ნაწილი თავისი თაობისა და დროის ცხოვრებას აღწერს. არაერთი დიდი ნაწარმოები დაწერილა ავტობიოგრაფიულ მასალაზე, ხაზგასმით ავტობიოგრაფიულზეც. ამისი ნიმუშები იმდენად ბევრია და ადვილად გასახსენებელი, რომ აღარც მოვიტან. მთავარია, რა მხატვრულ განზოგადებას იძენს ეს მასალა. ნოდარ დუმბაძის შემოქმედებისადმი საყოველთაო ინტერესმა ძალდაუტანებლად გასცა ამ კითხვას პასუხი.

ისიც მართალია, რომ ნოდარის რომანები ერთი ციკლის ნაწარმოებებია და სტილიც ერთიანია მათი, მაგრამ ეს სულაც არ ნიშნავს ერთფეროვნებას. ეს უფრო სტილის ერთგულებაა, ვიდრე ერთფეროვნება. ასეთი ერთგულების განა ცოტა ნიმუში შემოგვინახა ლიტერატურის ისტორიამ? ან განა თანამედროვე მსოფლიო მწერლობაში ბევრმა თქვა უარი ამ ერთგულებით განპირობებულ „ერთფეროვნებაზე“? მაშ, ნოდარის რად უნდა გაჰკვირვებოდა ვინმეს? ეს ხომ მისი სამყაროა, ეს ხომ მისი სტილია. ერთიცა და მეორეც უაღრესად ორიგინალური, ნოდარ დუმბაძისეულია და ბევრი ვერ დაიკვებნის ასეთი გამორჩეული, ამაღელვებელი მანერის მიგნებას, ასეთი მნიშვნელოვანი, მრავლისთქმელი მხატვრული სამყაროს შექმნას.

რომანებიცა და მოთხრობებიც დიდი სინათლით არის სავსე, მაგრამ იმიტომ კი არა, რომ მწერალი იდილიურ სამყაროს შეჰყურებს, უბრალოდ, ეს მისი სულის ნათელის წყალობაა, მისი რწმენისა და იმედის გამოა, თორემ დიდი მიხვედრა არ სჭირდება იმას, რომ ნოდარ დუმბაძეს, უპირატესად, ცხოვრების დრამატიზმით დამძიმებული გარემოებები აინტერესებს. ეს ინტერესი ცხოვრების მართლად და ღრმად, განვითარების მთავარი ტენდენციებით წარმოსახვის ნადილითაა ნაკარნახევი, აგრეთვე იმის რწმენითაც, რომ ამგვარი

გარემოებები უკეთ წარმოაჩენენ მაღალი ზნეობის ადამიანებში მოქალაქეობრივი გრძნობებისა და სულიერი სიმტკიცის წრთობას.

წუთისოფელი ტრფობისა და ნებივრობისათვის არ არის გაჩენილი, იგი სიკეთის დასამკვიდრებლად გარჯითა და ბრძოლით გასავლელი გზაა. მხოლოდ ამ გზაზე მოუღლები სვლა ალამაზებს ადამიანს, ამ გზაზე დაძლეული წინააღმდეგობები ამალღებს მას. ამ განსაწმენდელ გზაზე მიაბიჯებენ ნოდარის გმირებიც და იუმორი, რომლითაც სავსეა და ასე მომხიბლავია ეს სამყარო, უმიზნო მხიარულებისათვის კი არ არის მოხმობილი, არამედ განცდათა შესამსუბუქებლად.

ამ მიზნით მოიხმეს ადრე იგი სხვებმაც. დიახ, მართალია, რომ დავით კლდიაშვილის ცრემლიანი ღიმილით ჩვენ ტრაგიკულ სამყაროს ვჭვრეტთ. ეს უებარი საშუალება დიკენსთანაც უმძიმესი სურათების ხილვით გაოგნებული მკითხველის სულის მოსათქმელად არის მოშველიებული, ფიროსმანის ტილოებზეც თითქოს კომიკურ პერსონაჟებს და ცხოველებსაც საოცრად სევდიანი, გულისამაჩუყებელი გამომეტყველება აქვთ, სერვანტესსაც ხომ მხოლოდ ამ ღვთაებრივი ნიჭის გამო აქვს შერქმეული დუმბაძის გმირის მიერ „ქვეყნიერების მამა“.

ნოდარ დუმბაძის იუმორს კიდევ სხვა დანიშნულებაც აკეთილშობილებს. იგი ცრემლიანი ღიმილით მარტო თანაგრძნობას კი არ იწვევს, არამედ სიკეთის გამარჯვების ღრმა რწმენასაც გამოხატავს. აქ წარმოსახულ სამყაროში გმირებს ტრაგიკული ვითარების კვალად უფრო ზნეობრივი სიმახინჯის გამო დატრიალებულ დრამატულ სიტუაციებში უხდებათ საკუთარი სულის წრთობაც და სხვათა ვაჟკაცური თანადგომაც.

რომანების ახალგაზრდა გმირმა ბევრი გასაჭირი და განსაცდელი გამოიარა: ომისდროინდელი უმამაკაცო სოფლის სიმძიმეც დაანვა ძვალგაუმაგრებელ მხრებზე ტვირთად („მე, ბებია, ილიკო და ილარიონი“, „მე ვხედავ მზეს“), ბოროტების ზეიმის გამო ობლობის სიმწარეც არ ასცდა („მზიანი ღამე“), არც ჭაბუკობის ხანაში დააკლდა მძიმე სულიერი ტრავმების გადატანა („ნუ გემინია, დედა!“), უდანაშაულო დამნაშავის ხვედრიც ერგო წილად („თეთრი ბაირაღები“), მერე სარეცელს მიჯაჭვული ებრძოდა სიკვდილს („მარადისობის კანონი“).

რომანებში მხოლოდ დრო და ადგილი კი არ იცვლება, არამედ, რაც მთავარია, კონფლიქტები და კომპლექსები, რომლებსაც სულ განსხვავებული მწარე განცდები მოაქვთ ადამიანებისათვის

და გმირების გაშიშვლებული სულის ახალ-ახალ ჭრილობებზე მიგვაქცევინებენ ყურადღებას.

ამ განსხვავებულ, დამოუკიდებელ რომანებს ზოგი რამ, და ძალიან მნიშვნელოვანი რამ, საერთოც აქვთ. იმ გარემოებამ, რომ ყველა რომანი ახალგაზრდებზეა დანერილი და მათი ბიოგრაფიები პრინციპულად არ გამოორიცხავენ ერთმანეთს, შეიძლება გვაფიქრებინოს, თითქოს ეს ერთი გმირის შესახებ შექმნილი ვრცელი ეპოპეის ნაწილებია. ამ შთაბეჭდილებას ისიც ამაგრებს, რომ გმირები თუმცა განსხვავდებიან თავისი ხასიათით ერთმანეთისაგან, მაინც ბევრი რამით ჰგვანან კიდევაც ურთიერთს, რაც მთავარია, სიკეთისადმი გააზრებული თუ ქვეცნობიერი ლტოლვით ერთნაირად ნათელდადგმულნი არიან. რომანიდან რომანში გადადის დედის სახეც. აქაც მსგავსება თვალსაჩინოა, მაგრამ უმთავრესად ერთი გარემოების ნყალობით: დედა ნოდარ დუმბაძის შემოქმედებაში ყველგან მზიანი ღამის ხატია, ღმერთად ჰყავთ შერაცხული გმირებს და სიმბოლიკამდე ამალლება თითქოს აფერმკრთალებს ამ სიმბოლოს მატარებელ სახეზე ღრმად დამჩნეულ ცოცხალ შტრიხებს.

ამას გარდა, ლირიზმის ძლიერი, გამჭოლი ნაკადი რომანებში კიდევ უფრო თვალსაჩინოს ხდის ავტორის განწყობილებას. ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, რომ იგი შეუმჩნევლად მონაწილეობს კიდევც მოქმედების განვითარებაში და ერთგვარად ლირიკული გმირის მაგვარ ფუნქციებსაც კი კისრულობს. ხოლო თუ იმასაც გავიხსენებთ, რომ ყველა რომანი ავტობიოგრაფიულ ნიშნებსაც ატარებს, ნათელი გახდება მათი ერთმანეთთან ორგანული კავშირი.

მწერლის მთელი შემოქმედება ადამიანისა და მზის დიდებული საგალობელია. მისი გმირები სიკეთითა და კეთილშობილებით, სიყვარულითა და თანაგრძნობით, ხალისითა და ცხოვრების ნყურვილით, სიამაყითა და თავმდაბლობით, სიძლიერითა და გულისხმიერებით არიან სავსენი და ამ მშვენიერი ადამიანების მფარველად და ნუგეშად კაშკაშებს მზე დღისითაც და ღამითაც, როგორც სიმბოლო ამქვეყნიური სინათლისა და სიტბოსი.

მწერლის ყოველ რომანსა და მოთხრობას, რაოდენ მძიმე განცდებსაც უნდა გვაზიარებდეს იგი, მუდამ იმედიანი ფინალი აქვს, რადგან ავტორის ღრმა რწმენით, ადამიანი, მზე, სიცოცხლე მარადიულია.

ცხოვრების ეს იმედიანი ხილვაა ნოდარ დუმბაძის შემოქმედების ძალა და მშვენიერება. მისი სიყვარულით სავსე გულის ფეთქვა

ძლიერად ისმის ყოველი მოთხრობიდან თუ რომანიდან, საოცარი გადამდები თრთოლვით ავსებს მათ და ადამიანებს ტკივილთა დაძლევისაკენ, თანაგრძნობისა და თანადგომისაკენ მოუწოდებს. მწერლისათვის სიცოცხლე მთელი მისი ავ-კარგით დიდებულია, ალტაცების ღირსია და ამ ბედნიერი განცდის თანაზიარს გვხდის ჩვენც, მის მკითხველებს.

ეს ყველაფერი მართალია და მაინც, მიუხედავად ამ საერთო ნიშნებისა თუ თვისებებისა, შესამჩნევი მსგავსებისა, ნოდარ დუმბაძის ყოველი რომანი სრულიად დამოუკიდებელი მხატვრული ორგანიზმია, რომელსაც თავისი განუმეორებელი სიცოცხლით ცხოვრება უწერია, მხოლოდ მისი საკუთარი ტკივილები და სიხარული გააჩნია.

ძნელია იმის თქმა, რომელი რომანი უფროა დამძიმებული დრამატიზმით. თუ საზოგადოებრივი მნიშვნელობის ძალით შევეცდებით ამ კითხვაზე პასუხის გაცემას, თუ მათში წარმოსახული ბოროტისა და კეთილის ბრძოლის მასშტაბებით გავზომავთ, ცხადია, ომისდროინდელ ცხოვრებაზე დანერილი რომანები „მე, ბებია, ილიკო და ილარიონი“ და „მე ვხედავ მზეს“ გადასწონიან სხვებს. თუმცა მძიმე განცდები არც სხვა, მომდევნო რომანების გმირებს დააკლო ავტორმა, დააკლო კი არა, ვგონებ, მათ უფრო მეტადაც კი დაატეხა თავს ტრაგიკული თუ დრამატული განსაცდელი, რაკილა უფრო გვიანდელი რომანების მონიფულ და დავაჟკაცებულ გმირებს მეტად აქვთ გაცნობიერებული ამ განსაცდელის წარმომშობი მიზეზები.

მეორე მსოფლიო ომში, რომელმაც ათეული მილიონობით ადამიანის სიცოცხლე შეინირა, ყველაზე დიდ და ტრაგიკულ მოვლენად რჩება კაცობრიობის ისტორიაში. მართალია, კეთილმა სძლია ბოროტს, ნათელმა გაიმარჯვა ბნელზე, მაგრამ უდანაშაულო ადამიანების წმინდა მსხვერპლი და გადაბუგულ-დანგრეული სამყარო დღესაც ტრაგიკულად განგვაცდევინებს იმ წლებს.

სწორედ ომის წლებში იზრდებიან და ვაჟკაცდებიან პირველი რომანების — „მე, ბებია, ილიკო და ილარიონის“ და „მე ვხედავ მზეს“ გმირები ზურიკელა ვაშალომიძე და სოსოია მამალაძე, სწორედ ამ ომით არის დაღდასმული მათი ბავშვობის ხანა და მათ სულში ღრმად დამჩნეული ეს ტკივილიანი დალი ცხოვრების მთელ მანძილზე გაჰყვებათ. თუმცა ტკივილიან დაღთან ერთად გაჰყვებათ ის საოცარი ადამიანური სიყვარულის, თანაგრძნობის გაკვეთილებიც, რომელთა ასეთი ძალით და მშვენებით გამჟღავნება, ალბათ, მხოლოდ საერთო-სახალხო განსაცდელის ჟამს თუ შეიძლება.

ერთი პატარა ქართული სოფლის ომისდროინდელი ცხოვრებაა ამ ორ რომანში წარმოსახული, სოფლისა, რომელსაც არ მისწვდომია ქვემეხების გრიალი და საკუთარი თვალთ არ უნახავს არც მეომრების დაღვრილი წმინდა სისხლი და არც მომხდურთა გვამები, მაგრამ მწერალმა ომის მთელი საშინელებაცა და ხალხის უმაგალითო პატრიოტიზმიც დიდი შთამბეჭდაობით გაგვიხსნა, გვაგრძნობინა, განგვაცდევინა. ერთი შეხედვით, არაფერს განსაკუთრებულს არ აკეთებენ ამ რომანების გმირები თუ პერსონაჟები, მაგრამ მათი უსაზღვრო სიყვარული და ერთგულება სამშობლოსადმი, თავდადებისათვის შინაგანი მზადყოფნა ნათელია მკითხველისათვის.

ამის სარწმუნოდ თუნდაც ის ერთი ეპიზოდიც იკმარებს „მე, ბებია, ილიკო და ილარიონიდან“, როცა სოფელი ფრონტელთათვის საჩუქრების გასაგზავნად აფუსფუსდება. არადა, არა ერთი და ორი ეპიზოდია ამ რომანში ასეთი უშუალოდობითა და დამაჯერებლობით სავსე, სადაც სოფლის ერთსულოვნება, ჭირთათმენა, უდრეკი ნებისყოფა მთელი ძალითა ჩანს. მართლაც განუმეორებლები არიან ამ რომანის გმირები. მათი ლაპარაკის, აზროვნების, ქცევის მანერა იმდენადინდივიდუალურია, ათასსხვაში შეუმცდარად გამოირჩევიან, მაგრამ, ამასთან ერთად, ისინი სულიერად ძლიერი და მდიდარი ადამიანების უაღრესად ტიპურ სახეებს განეკუთვნებიან და ამაშია მათი მომხიბლაობაც და მხატვრულ-შემეცნებითი მნიშვნელობაც. არ არსებობს და არც შეიძლება არსებობდეს მეორე იმგვარი ბებია, როგორც ზურიკელას ჰყავს, თუმცა იმავდროულად იგი საერთოდ ბებიის კლასიკური სახეა. ეს რომანიდანაც შეუცდომლად იკითხება. სესილია თაყაიშვილის მიერ ეკრანზე ამავე სახელწოდების ფილმში საოცარი ძალით განსახიერებული კიდევ უფრო დამარწმუნებელი ხდება. იგივე ითქმის ზურიკელას მოხუც მეგობრებზეც — ილიკოსა და ილარიონზე, ამ თითქოს დაჩაჩანაკებულ ბერიკაცებზე, რომელთა სულიერი სიმხნევე და ადამიანებისადმი სიყვარული, სიკეთის თესვის ბუნებრივი ნადილი სწორედაც ძლიერ პიროვნებებად წარმოგვიდგენს მათ. „მე, ბებია, ილიკო და ილარიონის“ მთავარი სათქმელი სწორედ ის გახლავთ, რომ ადამიანებს ერთმანეთისათვის ზრუნვა, სხვათა თანადგომა, მოყვასის ჭირისა და ლხინის გაზიარება, ირგვლივ სიკეთისა და სიყვარულის თესვა ალამაზებს, და არა მარტო ალამაზებს, აყალიბებს კიდევ ჭეშმარიტ მოქალაქეებად. და ეს თითქოს უბრალო, მაგრამ დიდი და სერიოზული სათქმელი რომანში საოცარი იუმორითაა გახსნილი, იმ დუმბაძისეული იუმორით,

რომლის სხვათა სიტყვით გადმოცემა შეუძლებელია, მხოლოდ ავტორის თხრობით უნდა შეიგრძნოს მკითხველმა.

მძაფრი დრამატიზმით არის დამუხტული მეორე რომანიც „მე ვხე-
დავ მზეს“, სადაც ომის ხანის განსაცდელი და გასაჭირი კიდე უფრო
თვალნათლივ, მეტი სიმძიმით შემოდის ნანარმოებში. ის საყოველთაო
სახალხო უბედურება, რაც თან სდევდა ქვეყნის სამკედრო-
სასიცოცხლო ბრძოლას გერმანულ ფაშიზმთან და ის ერთსულოვანი
გმირული შემართება, რაც ყველაზე ნათლად სწორედ იმ წლებში
გამჟღავნდა, საოცარი მხატვრული ძალით და დამარწმუნებლობით
არის გახსნილი ამ რომანში. აქაც თხრობა ლირიული იუმორით არის
გამთბარი, იუმორით, რომელიც გვაგრძნობინებს, რომ ხალხს იმ
საბედისწერო ჟამსაც, თვით უმძიმეს ვითარებაშიც არ დაუკარგავს
სიცოცხლის წყურვილი და იმედი, ბრძოლის ჟინი და რწმენა საკუთარ
სიმართლეშიც და გამარჯვებაშიც.

რომანში „მე ვხედავ მზეს“ მარტო ხატია, ეს უსინათლო გოგონა კი
არ ხედავს მზეს, რაც მისი განკურნების იმედს გვინერგავს, არამედ
ყველა, მთელი მოსახლეობა სოფლისა, მათთან ერთად მკითხველიც
ხედავს მზეს, როგორც გადარჩენის, გამარჯვების, სიცოცხლის და
სიკეთის ზეიმის რწმენის სიმბოლოს.

წოდარ დუმბაძის რომანებში საერთოდაც და, კერძოდ,
„მზიან ღამეშიც“ დროცა და გარემოც ლოკალიზებულია, მაგრამ
ეს ავტორს ხელს არ უშლის ფართოდ და მძაფრად დააყენოს
მკითხველის წინაშე თანამედროვე ცხოვრების პრობლემები.
რომანები, რაგინდ განსხვავებულნიც არ უნდა იყვნენ, შეიძლება
ითქვას, ერთი დიდი პრობლემის, თანამედროვე ახალგაზრდობის
ზნეობრივ-მოქალაქეობრივი სახის გარკვევას ისახავენ მიზნად.
აქ ყურადღების ცენტრში ჩენი დროის ახალგაზრდები არიან და
მათი საზოგადოებრივი ყოფის, შინაგანი გაცდების, ეჭვების,
იმედების, ცხოვრებასთან დამოკიდებულების, კმაყოფილებისა
და უკმაყოფილების გრძნობის და ამ გრძნობების ახსნის შესახებ
გვესაუბრება მწერალი. ავტორი არ ერიდება ცხოვრების მძაფრ
ხედვას, გულწრფელად და უშუალოდ გვიმხელს საკუთარ
დაკვირვებებს, რომლებიც ხან ხალისიანია და მხიარული, ხანაც
მძიმე და ტკივილიანი. მაგრამ ყველა შემთხვევაში ჩანს მწერლის
უკომპრომისო დამოკიდებულება ცხოვრებასთან და ის მაღალი

პოზიცია, საიდანაც აკვირდება და აფასებს ახალგაზრდობას, რომელიც საზოგადოებრივ ასპარეზზე მოდის და მკვიდრდება.

„მზიანი ღამე“ მწერალს მისთვის ორგანული ხერხით აქვს აგებული. ამ რომანშიც ავტორი ცრემლიანი სიცილით მოგვითხრობს ახალგაზრდა გმირის თეიმურაზ ბარამიძის ღრმა დრამატული განცდებით სავსე ცხოვრებას და ეს ლალი, თბილი იუმორი აქაც მკითხველის მძიმე ემოციების შესამსუბუქებლად არის მოხმობილი. თეიმურაზ ბარამიძეს, ისევე, როგორც ღუმბაძის სხვა ახალგაზრდა გმირებს, ცხოვრების დასაწყისშივე ერთი ადამიანისათვის სამყოფზე ბევრად მეტი განსაცდელი დასტყდომია თავს და თუ მაინც გაუძლია, ეს იმიტომ, რომ მასაც სწამს ამ ქვეყანაზე სიკეთისა და სინათლის უძლეველობა.

თეიმურაზი უდედმამოდ, მარტოდმარტო იზრდება რვა წლიდან და მხოლოდ სიკეთისა და სიყვარულისაკენ სწრაფვამ ააცდინა ყველა იმ განსაცდელს, რაც ყოველ ნაბიჯზე ელოდა. ამ სულიერი სიმტკიცის, რწმენის გამოცაა, რომ ცხოვრების მძიმე გზაზე არასდროს დაუკარგავს ხალისი და იუმორის გრძნობა. ამის ნათელსაყოფად ფრიად საგულისხმოა თეიმურაზისა და დურსუნის დიალოგი. თუმცა იგი დურსუნზე გაცილებით ახალგაზრდაა, მაინც მასზე ბევრად მეტი ტკივილი აქვს გადატანილი. მან, მოზარდმა, გაუძლო არაერთ განსაცდელს, დურსუნი კი, ზღვაში გაზრდილი და დავაჟკაცებული, ფიზიკურად ძლიერი კაცი მხოლოდ ერთმაც გატეხა, დააჩანჩანაკა, ეს იმიტომ, რომ მას არა სწამს არაფერი ამქვეყნად, არც მეგობრობა, არც სიყვარული, არც სიკეთე, არც სიმართლე. ეს იმიტომ, რომ მარტოა და ადამიანის რწმენა დაკარგვია.

თეიმურაზთან ერთად ჩვენც შეძრწუნებული ვართ ამ ცხოვრებისაგან გათელილი კაცის, დურსუნის ბედით. ამას მოსდევს თეიმურაზისა და მისი მეგობრის გურამის დიალოგი ზღვის პირას, სადაც ახალგაზრდები თითქოს აგდებულად, იუმორით საუბრობენ ადამიანთათვის ყველაზე მნიშვნელოვან საკითხებზე, მაგრამ იგრძნობა, რომ ეს გარეგნულად ზერელე ფორმა საუბრისა მხოლოდ ნიღაბია ვაჟკაცური გრძნობების შეფარულად გამხელისა. ასეთი ლალი საუბარი მეტად სერიოზულ და მნიშვნელოვან საკითხებზე კიდევ ერთხელ გვარწმუნებს, რომ ამ ახალგაზრდებისათვის არ არსებობს, არც შეიძლება არსებობდეს უმზეო ღამე, რომელიც დურსუნისათვის დამდგარა.

და ასეა სულ „მზიან ღამეში“, სხვა რომანებშიც, ყოველ მსუბუქ, იუმორით სავსე ეპიზოდს, როდესაც მკითხველს ყველა დარდი

ავიწყდება და ამ მხიარული გმირების შემყურე თვითონაც გულით იცინის, ერთბაშად მოსდევს მძაფრი დრამატიზმით დამძიმებული, ზოგჯერ ტრაგიკულამდე ასული თხრობა. როგორც კი, დაატყობს, რომ მკითხველს თვალები ახლა მწარე ცრემლით ევსება, მწერალი ცვლის ვითარებას და კვლავ იუმორით აზავებს მოზღვავებულ განცდებს. ისევ დატრიალდება მხიარული, მახვილგონივრული სიტუაციებისა და დიალოგების ფეიერვერკი და გამოცდილი მკითხველი მაშინვე მიხვდება, რომ ავტორი კვლავ რალაც მძიმე განცდისთვის გვამზადებს.

„მზიანი ღამე“ უნივერსიტეტის საგაზაფხულო სესიებით იწყება და ვისაც სტუდენტობა გამოუცდია, შეუძლებელია, ამ ცოცხლად დაწერილმა ეპიზოდებმა ცოტა ხნით მაინც არ დაავიწყოს ყველაფერი და კვლავ არ დააბრუნოს იმ გარემოში, იმ აუდიტორიებში, სადაც ამდენი ღელვა, სიხარული, სიმწარე თუ მხიარულება განუცდია. და, აი, მკითხველი, რომელსაც ჯერ კიდევ უბრწყინავს თვალზე გულამომჯდარი სიცილის ცრემლი და ისე მიყვება თეიმურაზ ბარამიძეს გამოცდებიდან სახლში, უეცრად მოულოდნელ სცენას გადაეყრება. თემოს შორეთიდან, პოლიტიკური პატიმრობიდან, უდანაშაულო გადასახლებიდან დაბრუნებული თორმეტი წლის უნახავი დედა დახვდება შინ. აქ უკვე დრამატული ეპიზოდების ისეთ საოცარ ოსტატად წარმოგვიდგება ნოდარ დუმბაძე, ვერც კი იფიქრებთ, რომ ორივე ეს ეპიზოდი ერთი და იმავე მწერლის კალამს ეკუთვნის. ასე მისდევს ეპიზოდი ეპიზოდს, ასე ენაცვლება ერთმანეთს ლოდივით მძიმე განცდები და მსუბუქი, უდარდელი, ახალგაზრდული სიხალისე და იუმორი.

ამ რომანში ყველაზე ნათელი და თბილი, ამასთან, დრამატულად დაძაბული და ამაღელვებელი მაინც ის სიუჟეტური ხაზია, რომელშიც თემოს რთული ურთიერთობა იხსნება დედასთან. მწერალმა არა მარტო მოწამე გაგვხადა ამ დიდი დედაშვილური სიყვარულისა, არამედ ღრმადაც განგვაცდევინა და ღვთაებრივადაც გამოაცხადა, უფრო მეტიც, გმირის ლირიულ აღსარებაში ამ „ახალი რელიგიის“ საგალობლები შექმნა.

მიუხედავად ყველაფრისა, თავს დამტყდარი და გადატანილი ათასგვარი განსაცდელისა, თემოს გული მაინც მხოლოდ სიყვარულითა და სიკეთით არის სავსე. ამიტომაც ეპატიყება რომანის ფინალში თავისი დაბადების დღეს ყველას და ყველაფერს, თბილისს მისი ქუჩებით, მეგობრებს, უცნობს და ნაცნობს. თემოს

სხვა არაფერი უნდა, ოღონდაც მისმა გულმა სიყვარული იცოდეს. მაგრამ საკმარისია კი ეს? სიძულვილი?

„- ან დაივინყე, დედა, ყველაფერი, ან მითხარი, რა ვქნა...

- მაგის დაივინყება არ შეიძლება“.

აი ორი კონცეფცია, ორი დამოკიდებულება ბოროტისადმი ამ რომანშიც და თავად ცხოვრებაშიც. რომელია მართალი?

დედა და შვილი ამ საკითხში ვერ თანხმდებიან და თუმცა უფრო ჰუმანური ჩანს შვილის პოზიცია, ეს მაინც საეჭვოა იმ შემთხვევაშიც კი, როცა თემოსთანა გულწრფელი კაცის მიერ არის გაცხადებული. კაცს სიკეთეც უნდა ახსოვდეს და ბოროტებაც. მით უმეტეს, იმის დაივინყება, რაც თემოსა და მის ოჯახს გადახდა, მართლაც არ შეიძლება. თემო ივინყებს და მკაცრად ისჯება. ის მაინც ენდობა იმ კაცს, ვინც ერთხელ უკვე დალუპა მისი ოჯახი და ახლაც იწვევს გამყიდველის ვერაგობას, რადგან ბოროტი იმის ბოროტია, რომ ბოლომდე ერთგულია თავისი ბუნების. მართალი იყო დედა, არ შეიძლებოდა დაივინყება და მაინც დაივინყა. მეორედ იწვინია ლალატი და ესეც მიუტევა. სწორედ თემომ უპატრონა მარტოსულ ბოროტ მეზობელს, როცა კიბეზე ნაქცეულს ნაანყდა. და როდესაც ღამეს უთევდა მას, ჯერ სიძულვილისაგან დაიცალა, მერე შეეცოდა, ბოლოს ტირილიც კი მოუნდა და აივსო ყელამდე სიბრალულით ამ კაცის მიმართ. რა ქნას, კეთილიც იმის კეთილია, რომ ბოლომდე ერთგულია თავისი ბუნების. და მაინც დედაა მართალი, რადგან ღმერთს მესხიერება იმიტომ მოუცია ადამიანისათვის, რომ ყველაფერი ახსოვდეს, კეთილიცა და ბოროტიც. მაშინ მეტი სიკეთე იქნება ქვეყანაზე. მაშასადამე, მეტად ჰუმანურიც იქნება ეს ქვეყანა.

ბევრი რამანათესავეს „მზიან ღამეს“ წინადადებებს რომანებთან, უპირველესად კი მზის სიმბოლო. მზე სინათლის, სიკეთის, სიყვარულის, საერთოდ, ყოველივე სინმინდის და ამალღებულის ის უმთავრესი და ულამაზესი სიმბოლოა, რომელიც ნაწარმოებიდან ნაწარმოებში გადადის. და რაკილა მწერალს მზე ასეთი დიდი და კეთილშობილი გრძნობების სიმბოლოდ გაუხდია, ამიტომაც არის, რომ იგი მისთვის და მისი გმირებისათვის ღამითაც ანათებს.

და როცა მზისადმი თეიმურაზისა და მისი კეთილი მეგობრების ეს დიდი სიყვარული, თაყვანისცემა ჩვენთვის ნათელია, აღარ გვეჩვენება ხელოვნურ პოზად და მათი გრძნობების უშუალო გამოხატულებად ვიღებთ იმ სცენას, როდესაც ზღვაში ჩამავალი მზის მოციმციმე ბილიკზე ჰორტენზიას დადებენ.

„- მზეს ყვავილი მივართვი!“

„ნუ გეშინია, დედა!“ ერთგვარად აგრძელებს „მზიან ღამეში“ დანყე-
ბულ თხრობას დუმბაძის ახალგაზრდა გმირის თავგადასავალზე.
ისევ ის თბილისური სტუდენტური გარემო, ახალგაზრდობის
ცხოვრება, გარჯა, დროსტარება, კამათი მნიშვნელოვან თუ სულაც
უმნიშვნელო საკითხებზე, ფუქსავატობა, ყველაფერი, რაც კი ამ ასაკს
ახასიათებს ამ რომანში კიდევ ერთხელ გადაიშლება მკითხველის
თვალწინ. ოღონდ, ამას აქ ემატება სამხედრო სამსახური. რომანის
გმირი ავთო ჯაყელი ვალდებულებას მესაზღვრეებთან იხდის, იხდის
იმავე პასუხისმგებლობითა და სიხალისით, რაც სხვა დროს და სხვა
ვითარებაში არაერთხელ გაუმყლავნებიათ ზურიკელა ვაშალომიძეს,
სოსოია მამალაძეს და თემო ბარამიძეს.

ნოდარ დუმბაძე, მიუხედავად იმისა, რომ დაუშრეტელია მისი
ფანტაზია, მხოლოდ თუ არა, უფრო იმაზე წერს, რაც საკუთარი თვალთ
უნახავს, რაც თავად განუცდია. აკი ვთქვი კიდევ, მისი შემოქმედება
ბევრწილად ავტობიოგრაფიული ხასიათისაა. როცა მის ახალგაზრდა
გმირს სამხედრო სამსახურმა მოუწია და ამისი თხრობის დრო დადგა,
მწერალმა ითხოვა და საგანგებო ნებართვით იმსახურა მესაზღვრეთა
ნაწილში, რომ ზედმინეწით სცოდნოდა ჯარისკაცთა საქმიანობა და
ყოფა, ჩასწვდომოდა მათ ფსიქიკას და სულს. კიდევ ამიტომ გამოუვიდა
ასეთი მართალი, ცოცხალი, საინტერესო ნაწარმოები.

ახალგაზრდა გმირები უშუალოდ, სინაფელით, ზნეობრივი სი-
სქეტაკით, კაცთმოყვარეობით, გულუბრყვილობითა და ხალისიანო-
ბით ერთბაშად ხიბლავენ მკითხველს, მათი კეთილშობილური
ბუნება მრავალმხრივ იხსნება ჩვენს თვალწინ. ერთ-ერთი მთავარი
ღირსება, რაც გააჩნიათ, ისაა, რომ მათი გული თანაბრად ღიაა ყველა
კეთილი კაცისათვის, ვინც არ უნდა იყოს იგი, რა პროფესიისა და
საზოგადოებრივი მდგომარეობისა, რა ასაკისა და ეროვნებისა.
ამიტომ მეგობრობენ ხანდაზმულ ღამის დარაჯებთან, მწყემსებთან,
ხელოსნებთან, ნებისმიერი ეროვნების ხალხთან, ყველასთან, ვინც
თავისი სულით არის დიდი და მდიდარი. ასეთია ავთო ჯაყელიც
რომანში „ნუ გეშინია, დედა!“.

რომანი „თეთრი ბაირალები“ გამორჩეულია ნოდარ დუმბაძის
შემოქმედებაში. თუმცა მწერლის არც ერთ რომანს თუ მოთხრობას
არ აკლია დრამატიზმი, მაინც „თეთრი ბაირალები“ განსაკუთრებით
მწვავე ნაწარმოების შთაბეჭდილებას ახდენს, ყოველ შემთხვევაში,

ერთი შეხედვით მაინც. პიროვნების ბედი, უდანაშაულო დამნაშავის ბედი, რაც ამ რომანის მთავარ პრობლემას წარმოადგენს, საოცრად მუხტავს მას. ზაზა ნაკაშიძის არამცთუ მკვლელობაში უცოდველობა, საერთოდ, მისი სისპეტაკე თავიდანვე ნათელია მკითხველისათვის, მაგრამ შეძლებს თუ არა იგი სიმართლის პოვნას, ასცდება თუ არა მას მსხვერპლად გამეტებული ზვარაკის ხვედრი, ამ საკითხის გაურკვეველობა დაძაბულად გვაკითხებს რომანს.

ზაზა ნაკაშიძე საპატიმროში ზის და განაჩენს ელოდება, საკანში ათნი არიან და თითოეული მათგანი მძიმე დანაშაულის ჩამდენია: კაცისმკვლეელია, მექრთამეა, გამფლანგველია, მრუშია, ქურდია. ისინიც ელიან განაჩენს, მაგრამ ზაზას მოლოდინი სხვაა. სხვებისთვის განაჩენი დამსახურებულ საზღაურს გულისხმობს, ზაზასთვის — სიმართლის ან უსამართლობის ზეიმს.

მწერლისთვის ლიმონაც, ტიგრანაც, შოშიაც, ისიდორეც და სხვებიც, ყველა, ვინც ზაზასთან ერთად ზის ციხეში, პირველ რიგში დამნაშავენი არიან და იგი კიდეც ხდის მათ ნილაბს, ბოლომდე გვიხსნის მათი დანაშაულის მეტ-ნაკლებ სიმძიმესაც, ხასიათსაც და მოტივსაც. მაგრამ ამას გარდა, და, რაც მთავარია, ისინი მწერლის თვალში ადამიანები არიან, თავიანთი ბედით და უბედობით, ხასიათით და განცდებით, ტკივილებითა და სიხარულით, სურვილებითა და ოცნებით. მას უპირატესად ამ დამნაშავეთა სულის სიღრმეში ჩახედვა სურს, რომ უფრო მეტი დაინახოს, ვიდრე ამას მათი დანაშაული გვეუბნება. და ამდროს ისეთი ბოროტმოქმედების სულის კუნჭულშიც კი, როგორც ლიმონა და ტიგრანაა, იგი საოცარ ადამიანურ გულთბილობას ამჩნევს. ლიმონას ადრეც ჰქონდა შემთხვევები, როცა ამის გამო ქურდობასა და ძარცვაზე ხელს იღებდა, ტიგრანა კი აქ, ციხეში მიხვდა ადამიანური გრძნობის არსებობას, როცა სხვისი უბედურების გარკვევისას მისთვის სრულიად ახალ, თანამგრძნობის როლში აღმოჩნდა. სხვათა საქციელის განსჯამ მას ადამიანური თვალით დაანახა ბევრი რამ.

ნოდარ ღუმბაძე არცთუ დიდი მოცულობის რომანში თანამედროვე ცხოვრების უამრავ საჭირბოროტო საკითხს სვამს და მისი მოქალაქეობრივი სითამამე, მართალი და მწარე სიტყვა მწერლის მოვალეობის ღრმა შეგნებით აიხსნება. მაგრამ ეს მაინც არ არის ნოდარ ღუმბაძის შემოქმედების, კერძოდ, ამ რომანის მთავარი პათოსი. მწერალი ყველგან და ყველაფერში მხოლოდ სიკეთეს ეძებს, აქაც, საზოგადოების ყველაზე საშიში წევრების სულშიც კი იგი ადამიანურ გრძნობებს ქექავს და ამჩნევს. ეს არის მისი მწერლური

მრწამსი. ეს არის მისი სიკეთის თესვის მეთოდი. ამ გზით უნდა მიაღწიოს თავის საოცნებო სანადელს — სიკეთის ზეიმს.

რომანის ფინალში ზაზა საპატიმროდან გათავისუფლების პირველსავე ღამეს სიზმრად ასეთნაირად ხედავს ამ ზეიმს: ქვეყნიერების თავზე თოვლივით თეთრი, ვეებერთელა და უსპეტაკესი ბაირალი ფრიალებს, როგორც სიკეთის, სათნოების და სიყვარულის სიმბოლო.

ამ რწმენით სავსე ფინალს ახსნა არა სჭირდება, მისი სიმბოლიკა აშკარა და გამჭვირვალეა. მკითხველს შეიძლება მოეჩვენოს, რომ ამ რომანში მწერალმა უღალატა სიკეთის, სათნოების და სიყვარულის მისეულ სიმბოლოს და ახლა ასეთად თეთრი ბაირალი ირჩია. არავითარ ღალატს ადგილი არა აქვს. ამ ოცნების სამეფოში, ჯომოლუნგმაზე, საიდანაც მოეფინება ქვეყნიერებას თეთრი ბაირალი, რომანის გმირი მზეს მიჰყავს.

ღიახ, ზაზა ნაკაშიძეს საყოველთაო სიკეთისა და სიყვარულის გზაზე სწორედ მზე მიუძღვება.

თითქოს აღარაფერი უნდა გაგვეკვირვებოდა ნოდარ დუმბაძისაგან, მაგრამ მისმა, სამწუხაროდ, ბოლო რომანმა, „მარადისობის კანონმა“, მაინც საოცარი შთაბეჭდილება მოახდინა. ეს რომანი, ერთი მხრივ, ორგანულად უკავშირდება მწერლის შემოქმედების საერთო სულსა და მიზანდასახულობას, აქაც აშკარად ჩანს ავტორის სტილის საერთო და განმსაზღვრელი ნიშნები, მაგრამ „მარადისობის კანონი“ მაინც ერთგვარად განსხვავებულიცაა თავისი მხატვრული ქსოვილითაც და, რაც მთავარია, კონცეპტუალურადაც. ეს შეიძლება იმიტომაც მოხდა, რომ აქ გმირს ცხოვრების არა მარტო საინტერესო, არამედ საკმაოდ ხანგრძლივი სკოლაც აქვს გამოვლილი და იგი ჭაბუკობას უკვე კარგა ხნით არის დაცილებული.

და მაინც, თავისი მთლიანი სულისკვეთებითაც და მხატვრული სისტემითაც რომანი „მარადისობის კანონი“ ნოდარ დუმბაძის შემოქმედებითი ჯაჭვის ერთ-ერთი ორგანული რგოლია, რომლის გამოცალკევება შეუძლებელია. აქაც მწერლის ანთებული გულის ხანძარი ყოველ ხასიათში, ყოველ ფრაზაშიც კი გიზგიზებს. ამიტომაც არის ასე გადაძვლები.

„ღიახ... თქვენ ხელოვნური გული არ გამოგადგებათ, ხელოვნური გულით თქვენ ვერ იცოცხლებთ...“ — ეტყვის პროფესორი ბაჩანა რამიშვილს.

სიკეთის ერთგულება ბოროტებისადმი შეურიგებლობას გულისხმობს. დიახ, ბოროტების თმენა, მშვიდად ცქერა (მის ჩადენაზე რომ აღარაფერი ვთქვათ) მხოლოდ ხელოვნური გულის პატრონთ თუ შეუძლიათ, სიყვარულით საესე ადამიანური გულისათვის ამის ატანა შეუძლებელია, მომაკვდინებელია. ამის სარწმუნო ეპიზოდები მრავლადაა რომანში.

საავადმყოფოში ხანგრძლივი ნოლის დროს, მამა იორამთან, ბულიკასთან და სხვებთან ურთიერთობით, მერე კი, რაც მთავარია, საკუთარი ცხოვრების გამოცდილების გახსენებითა და გაანალიზებით, ბაჩანა რამიშვილმა მარადისობის კანონს მიაგნო, რაც ასე ჩამოაყალიბა:

— ამ კანონის აზრი იმაში მდგომარეობს, რომ... ადამიანის სული გაცილებით უფრო მძიმეა, ვიდრე სხეული, იმდენად მძიმე, რომ ერთ ადამიანს მისი ტარება არ შეუძლია. ამიტომ, ვიდრე ცოცხლები ვართ, ერთმანეთს ხელი უნდა შევაშველოთ და ვეცადოთ, როგორმე უკვდავყოთ ერთმანეთის სული: თქვენ ჩემი, მე სხვისი, სხვამ სხვისი და ასე დაუსაბამოდ, რამეთუ იმ სხვისი გარდაცვალების შემდეგ არ დავობდეთ და მარტონი არ დავრჩეთ ამ ქვეყანაზე...”

ბაჩანა რამიშვილმა ახლა მხოლოდ გაიცნობიერა ეს კანონი, თორემ ისიც და სხვა რომანების გმირებიც ადრეც სწორედ ამ უშესანიშნავესი მცნების ერთგული მიმდევრები იყვნენ. მოყვასის სიყვარული, თანადგომა, სხვათა სიხარულის და ტკივილის გათავისება საერთოდ ნოდარის გმირებისათვის და, კერძოდ, ბაჩანასათვისაც ჩვეულებრივი რამ არის, ნორმაა, მათი სულის მოთხოვნილებაა. ამიტომაც არიან ისინი ერთდროულად ასე ხელშესახებად ცოცხლებიც და ნათელდადგმულნიც.

მარადისობის ეს მაღალზნეობრივი კანონი ყოვლისმომტყვევებლობის ქადაგებას როდი ნიშნავს. ბაჩანა ახლადნამოწიებული ჭაბუკი იყო, როცა გლახუნა ქერქაძის სახელით კაცი მოკლა, თუ კაცი ეთქმის ყაჩაღს, ქვეყნის დამანიოკებელს, სამშობლოს გამყიდველს, ადამიანის დაუნდობელ მკვლელს. ორი ღმერთი ჰყავდა ამქვეყნად ბაჩანას, ერთი — მწყემსი გლახუნა ქერქაძე ყაჩაღმა მანუჩარა კიკვიძემ მოუკლა და მანაც მარტომ იძია შური, თუმცა მთელ სოფელს სწყუროდა მკვლელის სისხლი. განსასჯელად თავის მეორე ღმერთთან, ბაბუასთან მივიდა.

პატიოსნების, სიმართლის, სიყვარულის სახელით სხვა დროსაც აინთება შურისძიებით ბაჩანა. მაშინაც კი, როცა სასწაულით გადარჩენილი, საავადმყოფოში ნეეს გაუძრევლად, არაფრად

ჩააგდებს ხიფათს და ლამის ქოთანს დაამსხვრევს თავზე იმას, ვინც მხოლოდ ამგვარ პასუხს იმსახურებს მართალი და სუფთა კაცისაგან, იმდენად აშკარად იმსახურებს, რომ მამა იორამიც კი უწონებს ამ საქციელს.

ნოდარ ღუმბაძის შემოქმედებაში მისმა გმირმა, რომელიც შეიძლება ითქვას, რომანიდან რომანში გადადის და ჩვენ თვალწინ იზრდება და ყალიბდება, აშკარა ცვლილება განიცადა. თუ ადრე, ჭაბუკობის ხანაში „მზიან ღამეში“ მისი გული შემწყნარებლობით იყო სავსე, იმდენად, რომ იუდა აბიბოსაც კი მიუტევა დანაშაული, ახლა „მარადისობის კანონში“ უფრო ჭკუადამჯდარი და გამოცდილი სხვაგვარად ფიქრობს. მან ირწმუნა, რომ ბოროტებას ამოძირკვა უნდა და არა მიტევება. ამ თვალსაზრისით გმირის შეგნებისა და ხასიათის ცვლილება მებრძოლი ჰუმანიზმისაკენ იხრება.

ბაჩანას ბოროტებისადმი შეურიგებელ სულს სხვა ეპიზოდებშიც არაერთხელ ვგრძნობთ და ვხედავთ. ამ დროს მწერალი ოსტატურად, ხმამაღალი სიტყვის გარეშე მიგვაქცევინებს ყურადღებას ადამიანის მანკიერ მხარეებზე და მათ დღევანდელ გამოხატულებაზე, რითაც თანამედროვეობის მწვავე პრობლემებსაც წამოჭრის და თავისი გმირის სულიერ ღირსებებსაც წარმოაჩენს. ბოროტება კი, დიდი თუ პატარა, მუდმივად თან სდევს ადამიანს. ასე იყო დღემდე, ასე იქნება კიდევ დიდხანს, თუ დაუსრულებლად არა, რადგან ორთავ სანყისი, ბოროტიცა და კეთილიც, ადამიანისეულია. კაცს ცხოვრების მანძილზე ათასგვარი შენიღბული ბოროტება ჩასაფრებია და მისი სიძლიერე თუ უძლურობა სწორედ სიავესთან ბრძოლაში იკვეთება. ამ ხვედრს ვერც ბაჩანა რამიშვილი გადაურჩა. გადაურჩა კი არა, იქნებ სწორედ ყველაზე მეტად და ძლიერადაც იწვნია მისი ბასრი, დაუნდობელი, მუხანათური მახვილის მიერ მიყენებული ჭრილობების მთელი სიმწვავე.

ბაჩანას მუდამ თვალწინ უდგას სუსხიან რიჟრაჟზე რკინიგზის პროვინციული სადგურის ცარიელი ბაქანი და იქ მდგომი ორი ხელჩაკიდებული ადამიანი: ერთი თმაგამლილი, უშალტოო, შეშლილი სახის ქალი და მეორე ფეხშიშველი, კოჭებამდე თეთრ პერანგში ჩაფართხუნებული, გაკვირვებული ბიჭი (ბრწყინვალე კინოკადრია!). ეს პატარა ბიჭი თავად ბაჩანაა, ქალი კი — დეიდამისი, სატანისაგან დევნილი ორი მიუსაფარი წმინდანი. ასე დაიწყო ბაჩანას ცხოვრების გზა და ახლაც, სიკვდილთან მებრძოლს ეს ზმანება უდგას თვალწინ.

ქვეყნად რომ მარტო ბოროტება არ იყო, ეს ბაჩანამ მალე იგრძნო და გაიგო. მრავლად შემოხედნენ კეთილი ადამიანები, თუნდაც

სოფლის ექიმი და აფთიაქარი, მაგრამ ყველაზე ძლიერ გლახუნა ქერქაძემ აგრძნობინა და გააგებინა ეს. სიკეთის ძალა და სილამაზე ამ მწყემსმა კაცმა უჩვენა ბაჩანას. მანვე მისცა იმის გაკვეთილი, თუ როგორ ვაჟკაცურად უნდა აღუდგე წინ ბოროტებას, როგორ უყოყმანოდ უნდა ემსხვერპლო კიდეც სიკეთეს.

მამა იორამსა და ბაჩანას საავადმყოფოში დავა გაუჩაღებიათ. ორივე თავგამოდებით იცავს თავის რწმენას. ორთავეს რწმენა სიკეთეზეა დაფუძნებული და კეთილის თესვას ისახავს მიზნად. ამიტომაც პოულობენ ისინი ბევრ საერთოს ერთმანეთის ნათქვამში. მაგრამ მათი პოზიციები მაინც განსხვავდება. მამა იორამი სიკეთის მხოლოდ მქადაგებელია, მისი აღსრულება მთლიანად ღმერთისათვის მიუხდვია, ბაჩანა კი თავად არის სიკეთისათვის მებრძოლი და ღრმად სწამს, რომ სწორედ ეს არის ადამიანის უპირველესი მოვალეობა და აქ სხვისი, თუნდაც უზენაესის იმედით ყოფნა არ შეიძლება.

ბაჩანას სულის ნათელი ყველაზე მომხიბლავად იქა სჩანს, სადაც იმას ელტვის, რაც ყოვლისმომცველ სიყვარულთან არის დაკავშირებული. შეიძლება ითქვას, მთელი რომანი სწორედ ამის გამოხატულებაა, მაგრამ არის რამდენიმე სიუჟეტური ხაზი და ეპიზოდი, როცა განსაკუთრებული სიცხადით და სიძლიერით იჩენს თავს.

ეპიზოდები, სადაც გიჟ-მარგოს შესახებ არის მოთხრობილი, დიდი დრამატიზმით, ტრაგიზმითაც არის დამძიმებული. ვიდრე ამ სულისშემხუთველ განცდამდე მივიდოდეთ, მწერალი მისთვის დამახასიათებელი ლალი იუმორით იწყებს თხრობას და როცა ღიმილი თავშეუკავებელ სიცილში გადავა, სწორედ მაშინ ისე უეცრად შემოატრიალებს ამბავს, ისეთ დაძაბულ სიტუაციას შექმნის, იმგვარ ადამიანურ ტკივილს გაგვიშიშვლებს, რომ ისედაც მძაფრ სათქმელს ამ კონტრასტულობით, მოულოდნელობის ეფექტით, კიდეც უფრო უმძაფრესად შევიგრძნობთ.

იშვიათად ლალატობს ნოდარი ეპიზოდის აგების მისეულ ხერხს, როცა იუმორით იწყებს მას და ცრემლით ამთავრებს. ამ რომანში კი მთელი სიუჟეტური ხაზია თავისი რამდენიმე უაღრესად მნიშვნელოვანი ეპიზოდით, სადაც ეს ხერხი მთლიანად დავიწყებულია. ეს არის ბაჩანას და მარიამის ურთიერთობის ამსახველი ეპიზოდები. სწორედ აქ ჩანს მთელი სიცხადით ღვთაებრივი ძალა და მშვენიერება მარადისობის კანონისა. იშვიათად ნავეიკითხავთ სხვაგან სადმე შეყვარებული ქალ-ვაჟის უფრო ლამაზსა და ამაღლებულ ისტორიას.

ამ ისტორიას მწერალი რომანტიკულად აგვიწერს, უფრო სწორად, თავად სიყვარული ბაჩანასი და მარიამისა არის რომანტიკული,

ზეანეული, ამაღლებული, არმიწიერი. ეს არის სულთა ლტოლვა, ერთბაში და მარადიული, დაუოკებელი და მშვენიერი.

თითქოს ყველაფერი უცნაურია ამ ისტორიაში — ბაჩანასა და მარიამის პირველი შეხვედრაც, მარიამის მოულოდნელად კვლავ გამოცხადებაც, შვენაბადას მიტოვებულ ეკლესიაში ჯვარისწერაც, სამადლოს თოვლიან ბორცვზე უხმოდ შეფიცული სიყვარულიც, მარიამის ლოცვაცა და მისი აღსარებაც. ყველაფერი უცნაურია მათ ურთიერთობაში, მაგრამ ამასთანავე ღრმად ადამიანურია, სპეტაკია.

„მარადისობის კანონი“ მრავალპრობლემასწამოჭრისმკითხველის წინაშე, რომლებზედაც მწერლის გულწრფელი პასუხიც გვესმის. ამას გარდა, საინტერესოა რომანის მხატვრული სტრუქტურა, ერთი შეხედვით თითქოს ამორფული, მაგრამ სინამდვილეში კი უაღრესად შეკრული და ერთ მთავარ სათქმელს დამორჩილებული, მთლიანად მისთვის გამიზნული.

ფოლკლორიდან, მითოსიდან, ბიბლიიდან მოხმობილი სახეები თუ სიუჟეტები აქ ისე ორგანულად ერწყმის ნაწარმოების მხატვრულ ქსოვილს, რომ ძალდაუტანებლად იკითხება და იშიფრება. ნოდარ დუმბაძისეული რეალიზმი ფართოდ მოიხმობს და იტევს, ორგანულად იხამებს ფოლკლორულ სიუჟეტებს, მითოსურ სახეებს, რომანტიკულ განწყობილებებს, ფანტასტიკურ ხილვებს თუ ნატურალისტურ ეპიზოდებს და ამით მეტ მნიშვნელობას იძენს, უფრო შთამბეჭდავად, ემოციურად, სახეობრივად გვიხსნის მწერლის ღრმა და საინტერესო სათქმელს.

„მზე დედა ჩემი...“ — საუკუნეების მანძილზე ამბობდა და ახლაც იმეორებს ქართველი კაცი ხალხის მიერ შექმნილ ამ უკვდავ ლექსსა და სახეს. ფეხად დედამინაზე ჩამოსული, ბაჩანასა და მარიამის სასთუმალთან დაწოლილი მზეც, საერთოდ, მზის სიმბოლიკა, რომლითაც ესოდენ მდიდარი და დამშვენებულია ნოდარ დუმბაძის მთელი შემოქმედება, ფოლკლორული პირველწყაროდან იღებს სათავეს. ქართული ფოლკლორისა არ იყოს, დედა და მზე სინონიმებია ნოდარ დუმბაძისათვის და ორთავ ერთად თუ ცალ-ცალკე სიკეთის, სინათლის, სიცოცხლის, უკვდავების სიმბოლოა.

მითოსური ანალოგიით არის აგებული მარიამის აღსარებაც. სწორედ ამ ხერხით გვაგებინებს და გვაგრძნობინებს მწერალი ბოროტებისაგან მრავალტანჯული ქალის ბიოგრაფიას. ამ მოკლე სიტყვაში ადამიანის ტრაგედია და იმედი, დაცემა და აღზევება

ძლიერად და ამალეღვებლად არის გამოთქმული. ეს ეფექტი სწორედ მითოსისეული ხერხით მიიღწევა:

„— ახლა ყური მიგდე, გიუნე... — თქვა მარიამმა და ისე დაიწყო, თითქოს თავის თავს ელაპარაკებოდა:— ... მე ხუთჯერ გარდავიცვალე უკვე და ხუთჯერ მოვბრუნდი ამ ქვეყანაზე... პირველად მე გარდავიცვალე შიშით და აღვსდექი სიმარტოვეში... მეორედ მე გარდავიცვალე სიმარტოვით და აღვსდექი თვალთმაქცობაში... მესამედ მე გარდავიცვალე თვალთმაქცობით და ავლსდექი უდარდელობაში... მეოთხედ მე გარდავიცვალე უდარდელობით და ავლსდექისიძულვილში... მეახლავცხოვრობ უზომო, განუსაზღვრელი სიყვარულით და ვიცი, რომ სიყვარულით გარდავიცვლები... და ეს იქნება ჩემი უკანასკნელი გარდაცვალება, მე არაფერში აღარ აღვსდები. მე დავრჩები მარადიულ სიყვარულში“.

ამის გვერდით რომანში ვხედავთ და ვუსმენთ ბაბაიანცს, ვერელ ბიჭებს თუ სხვებს და მათთან დაკავშირებულმა ეპიზოდებმა თითქოს ნატურალიზმის დალი უნდა დაასვას რომანს, მაგრამ ნოდარ დუმბაძის ოსტატობის მთელი საიდუმლოება, მისი ნიჭის მაღლი სწორედ იმაშია, რომ არც მითოსური ნაკადი აღიქმება არარეალურად და არც უშუალოდ ცხოვრებიდან გადმოხატული — ნატურალისტურად. ყველაფერი ეს ერთად ეკლექტიკურ ნაერთს კი არ ქმნის, არამედ დიდი მხატვრული სიმართლის მატარებელ ორგანულ მთლიანობას.

ცხადია, „მარადისობის კანონი“, ეს ძლიერი და შთამბეჭდავი გამოსხივება მწერლის გულის სითბოსი და სულის ნათელისა, ვერ შეიქმნებოდა დუმბაძისეული მთავარი სიმბოლოს გარეშე. ავტორი ამ რომანშიც, როცა საქმე სიყვარულს ეხება, რამდენჯერმე მოუხმობს მის უბერებელ კერპს, სინათლისა და სინმინდის სიმბოლოს მზეს. და, რა თქმა უნდა, მოუხმობს მაშინაც, როცა მარიამისა და ბაჩანას დიდ სიყვარულზე მოგვითხრობს. მოგვითხრობს კი ასე: „... მერე მზე ჩამოვიდა ფეხად დედამინაზე, სამადლოს დიდ, თოვლიან მინდორზე გამოიარა, ადამის ორ ნაშიერს თეთრი, თბილი ზენარი გადააფარა, სასთუმლად დაუნვა და მათთან იყო...“

ასე იქმნება თანამედროვე მითი მზეზე.

ჩვეულებრივ, პროზაიკოსები მოთხრობებით იწყებენ და მერე გადადიან რომანებზე. ნოდარ დუმბაძე პირიქით მოიქცა, მხოლოდ მაშინ დაწერა და გამოაქვეყნა თავისი მოთხრობები, როცა რომანისტიკის მყარი რეპუტაცია უკვე მოპოვებული ჰქონდა. მისმა

მოთხრობებმაც, ისევე, როგორც თავის დროზე რომანებმა, ცალ-ცალკეც და ერთადაც, ნიგნად შეკრულებმა, საოცარი შთაბეჭდილება მოახდინა მკითხველზე.

თავდაპირველად ბევრს მოეჩვენა, რომ მოთხრობებით ახალი სამყაროს კარი შეაღო მწერალმა. ამიტომ ზოგმა ეს მისი შემოქმედების გამრავალფეროვნებად გამოაცხადა. იქნებ რაღაც მარცვალე ჩემპარიტებისა მართლაც იყოს ამ მოსაზრებაში, მაგრამ ის კი ცხადია, რომ არც აქამდე, მოთხრობებამდე მოედინებოდა ნოდარ დუმბაძის პროზა ერთფეროვან, მკაცრად გაჭრილ კალაპოტში. ამას გარდა, მისი მოთხრობები — „მზე“ „დიდრო“, „ძალი“, „კორიდა“, „კუქარაჩა“, „ბოშები“, „ხაზარულა“ და სხვა, მიუხედავად მათი პრობლემატიურ-სტილური მრავალფეროვნებისა, ორგანულად უკავშირდება მწერლის შემოქმედების საერთო სულსა და მიზანდასახულებას, ამათშიც აშკარად ჩანს დუმბაძის პროზის საერთო და განმსაზღვრელი ნიშნები.

ნოდარ დუმბაძის მთელი შემოქმედება, თუ პათეტიკაში არ ჩამოშრთმევა ეს სიტყვა, ადამიანისა და მზის საგალობელია. თითქოს ამის უფრო კონდენსირებულად გამოსახატავად დანერა მან მოთხრობა — ჰიმნი „მზე“. დიდებულია მზე — „შემოქმედი“, „შეჩვეული სასნაული“. გულისფანცქალით მისჩერებიან მას ერცახუს მთაცა და ზღვისპირად მყოფი უჩვეულო წყვილიც — მღვდელი და მილიციონერი, სიცოცხლით სავსე ახალგაზრდა ქალიცა და სიკვდილის შემყურე ადამიანებიც. დიდებულია მზე თავისი სიამაყითაც, როცა აცხადებს, მე ვარო ყველაფერი და ყოვლისშემძლე, დიდებულია თავისი გულჩვილობითაც, როცა მაღლიდან დაჰყურებს დედამიწაზე დატრიალებულ ცოდვას და ზღვას გამოუტყდება, „ყოველ ცისმარე დღე ამის ცქერა შეუძლებელია“. დიდებულია მზე, მაგრამ კიდევ უფრო დიდებულია ადამიანი და ეს უეცარი შემოტრიალება მხატვრული აზრისა მოთხრობის ბოლოში ნარუშლელი შთაბეჭდილებით აქვს მწერალს გადმოცემული.

ადამიანის ღირსებისა და სიამაყის კიდევ ერთი დიდებული მხატვრული გამოხატულებაა მოთხრობა „უმაღური“. უბრალო სოფლელი კაცის, ასი წლის მოხუცის, გუდულის სიკვდილი ვალმოხდილი ადამიანის მტკივნეული, მაგრამ მაინც მშვიდი გამოთხოვებაა სიცოცხლესთან. აქ შვილების მიერ მიტოვებული გლეხის მარტოობის განცდაც შეიძლება ამოიკითხოს მკითხველმა, სიცოცხლესთან გამოთხოვების სიმნარეც, მაგრამ გუდულის სიკვდილი ტრაგიზმის მტანჯველ გრძნობას არ ბადებს, მხოლოდ

გაოცებას იწვევს მკითხველში, გაოცებას იმის გამო, რომ ასეთი ძლიერი, დიდი გულის ადამიანები არსებობენ ამ ქვეყანაზე, რომელთაც შეუძლიათ ღირსეულად დაასრულონ ამაყი სულით გავლილი გრძელი გზა ცხოვრებისა და სიკვდილის წინა წუთები ამქვეყნად სიცოცხლის უკვდავებაზე ლოცვა-კურთხევაში დახარჯონ.

მოთხრობაში „დიდრო“ დიდ ადამიანურ ტრაგიზმს გვაზიარებს მწერალი და მისი განცდა დიდხანს მიჰყვება მკითხველს. ესაა ბედისწერით ტანჯული კაცის სულისშემძვრელი მოთხრობა. ნოდარ დუმბაძის საყოველთაოდ ცნობილი იუმორი აქ ოდნავ სატირულ ელფერსაც იძენს მოთხრობის პირველ ნახევარში, რის შემდეგ „ტვინგანყალბული“, ყველასაგან აბუჩად აგდებული შემლილი დიდროს მიერ სიკვდილის წინ წამიერად დანმენდილი გონებით დანახული მთელი უბედურება საკუთარი არსებობისა მკითხველისათვის იმავე ძალით ხდება თანაგრძნობის ღირსი, რა ძალითაც გაუნია თანაგრძნობა მწერალმა.

ასეთი ტრაგიკული უღერადობით იშვიათად ამთავრებს თავის სათქმელს ნოდარ დუმბაძე. არც მოთხრობაში „ძალი“ აკლებს იგი მკითხველს მძიმე განცდებს. აქაც ისევე, როგორც უმეტეს მის ნაწარმოებებში, სიცოცხლის მუდმივ თანამგზავრად ჩანს სიკვდილი. აქაც, მოთხრობის დასასრულს, ობოლი გოგიტა სულ მარტო რჩება, ბაბუაც კედება, მაგრამ ფინალი მაინც იმედით არის სავსე, რადგან სიცოცხლე მარადიულია. და ამას მწერალი მისთვის ჩვეული საოცარი ძალითა და ტაქტით, ყოველგვარი ხმამაღალი სიტყვის გარეშე ახერხებს:

„სოფელს გავხედე, ოდებიდან კვამლი ამოდიოდა თეთრ ბოლქვებად. მამლები ყიოდნენ, ძროხები ბლაოდნენ, თხები პეტელობდნენ, თიკნები კიკინებდნენ, ქათმები კრიახობდნენ, კონცხოულაზე უშველებელი მზე შემომდგარიყო... უცებ სხეული სითბოთი ამეცსო და ყურებში სასიამოვნო ზარმა დარეკა“.

ასე ერთიმეორეზე უკეთესია ნოდარ დუმბაძის პატარ-პატარა თუ მოზრდილი მოთხრობები, რომლებიც დიდი ვნებებით, ხასიათებით, განცდებით იქცევენ მკითხველის შეუწელებელ ყურადღებას, მე ვიტყვოდი, მის აღტაცებასაც იწვევენ. მოთხრობებსაც გამოჰყვამ ნოდარ დუმბაძის რომანებისათვის დამახასიათებელი ავტობიოგრაფიულობაც, იუმორიც, ლირიზმიც, დრამატიზმიც, ერთი სიტყვით, ყველაფერი, რაც განსაზღვრავს ნოდარ დუმბაძის სტილს და, რაც მთავარია, გამოჰყვამ მწერლის მთავარი სიმბოლო

მზე, რომლის კულტი ისევე, როგოც ყველა რომანში, აქაც, ყოველ მოთხრობაში აშკარაა.

მოხუცი გუდული მოთხრობა „უმადურიდან“ ნამდაუნუმ მზეს გასცქერის სიმშვიდით, სინათლით ასავსებად. როცა სიკვდილის მოახლოებას იგრძნობს გუდული და ამ ქვეყანას ემშვიდობება, უპირველესად, მზეს მიმართავს, მდაბლად დაუკრავს თავს, მუხლს მოიყრის მის წინაშე და ეტყვის: „მშვიდობით, მზეო ბატონო, დიდი, უზენაესი და უმაღლესი მადლობა შენ!“

ასე იცხოვრა ამქვეყნად მზის, მისი სახით კი სიკეთის, სათნოების, სიყვარულის სადიდებლად ნოდარ დუმბაძემ, ასე შექმნა და დაგვიტოვა მზით სავსე შემოქმედება.

აი, რაც მინდოდა მეთქვა მკითხველისათვის მზიანი გულის ადამიანზე და მწერალზე ნოდარ დუმბაძეზე.

1985 well

P. S.

რა სალადაც უნდა ეკიდებოდე კაცი ცხოვრების მდინარებას, სავსეს კანონზომიერებითა თუ მოულოდნელობებით, დროდადრო მაინც გებადება გულუბრყვილო კითხვები, უფრო ნატვრა – „რა იქნებოდა, რომ...“ ეს ტკივილიანი მონატრება მეტწილად წასულ ახლობლებზე, ან ერისკაცებზე ფიქრმა იცის. მართლაც, რა იქნებოდა, რომ ნოდარ დუმბაძე ახლა ჩვენს გვერდით ყოფილიყო, განა რა ისეთი შეუძლებელი გულისწადილია. დღეს იგი მხოლოდ სამოცდაათი წლისა გახდებოდა და წინ კიდევ, სულ ცოტა, ერთი ათეული წელი მაინც უნდა ჰქონოდა. განგებამ სხვანაირად ინება, თითქოს განზრახ დაგვაცილა მასთან, რომ მარტო შთამომავლობა კი არა, ჩვენც, მწერლის თანამედროვენიც, გავმხდარიყავით მონმენი მისი უკვდავებისა. გავხდით კიდევ, თუმც ამაში არც ადრე, მწერლის სიცოცხლეში გვეპარებოდა ეჭვი. ნოდარ დუმბაძე მისი ერის წიაღიდან იყო შობილი და თავის მხრივ ერის მაცოცხლებელ წყაროთაგანად იქცა.

ნოდარ დუმბაძის ამქვეყნიური ცხოვრება დიდი მისიის აღსრულებაში უნდა გაღეულიყო: „მას უნდა ემცნო ჩვენთვის (ჯერ ქართველებისთვის, მერე კი მკითხველთა გაცილებით უფრო ფართო წრისათვის), თუ რამხელა განძს, სულგრძელობის რა უსაზღვრო მარაგს, სიცოცხლისადმი დაუღლელი სიყვარულის რა განსაცვიფრებელ უნარს

ფლობენ საუკუნეთა მანძილზე ჯვარცმული, ნაგვემი და ნაოხარი ძველთაძველი ქვეყნის დღევანდელი შვილები, როგორ გადარჩა და შეინახა თავი ჩვენს ბუნებაში ღიმილის ნიჭმა, სიმხნევის ნიჭმა, როგორ იხარა ნამეხარ ძელქვაზე ჩვილმა რტომ, როგორ შესცინა მზეს, როგორ იმედიანად გასწორდა წელში მარადი ყოფნის ახლიდან (კიდევ ერთხელ) დასაწყებად" (გურამ ასათიანი).

რა იქნებოდა, რომ ნოდარ დუმბაძე დღეს ჩვენთან ყოფილიყო?! ეს კითხვა, მარტომონატრებითარგვეძალეუბა, არც მხოლოდსინანულით, მწუხარებით, ურვითაც იმ დაუნერული რომანებისა და მოთხრობების გამო, რასაც მწერალი ამ ათეული წლების მანძილზე შექმნიდა. იქნებ უფრო მეტადაც ეს კითხვა იმიტომ გვანტიერესებს და გვაფორიაქებს, რომ გვსურს ნოდარ დუმბაძის დღევანდელ საქართველოსთან დამოკიდებულება განვჭვრიტოთ: რა თვალთ შეხედავდა და რა გულით განიცდიდა ამ ნანინანატრი თავისუფლების გზაზე შემდგარი მისი ქვეყნის და ერის ტანჯვა-ვაებას, დაქუცმაცებას, გათიშულობას, გაუტანლობას, განუკითხაობას, გალატაკებას, სინდის-ნამუსისაგან გარეცხვას... ყველაფერ იმას, რაც გადავიტანეთ და რაც კიდევ დიდხანს გვექნება გადასატანი და დასაძლევნი.

რაკი მისი რწმენა გაუბზარავი, მონოლითური იყო, უნდა ვიფიქროთ, რომ ამ უძიმეს ვითარებაშიც კი მისი თვალი და გული მაინც იმ ნათელს და იმედიან მომავალს დაინახავდა, რაც წინ უნდა ელოდეს მის ქვეყანას. თუმცა, ისიც უეჭველია, რომ მის ტკივილებით ისედაც დაკოდილ გულს ახალი ჭრილობებიც მრავლად და ღრმად, მოურჩენლად დაედებოდა, განსაკუთრებით მისი საყვარელი, მშობლიური აფხაზეთის გამო. და მაინც, ნუგეშად მოვევლინებოდა დღეს ნოდარ დუმბაძე თავის შეჭირვებულ ხალხს.

თუმცა, რატომ „მოვევლინებოდა“, განა მოვლენილი არ არის?! მისი სიტყვა, აზრი, გრძნობა, ასე მართალი, ბრძნული და მშვენიერი ხომ დღესაც ცოცხლობს! ნოდარი ჩვენთანაა, გვირჩევეს, გვასწავლის, მოგვინოდებს როგორ ვიცხოვროთ, როგორ, რა ძალით დავაღწიოთ თავი განსაცდელს და თუ ვინმემ ეს დავივიწყეთ, კვლავ შევხვდეთ მის წიგნებში, ასე ვეზიაროთ სიყვარულის მისეულ მაცოცხლებელ ძალას.

1998 წელი

ვარიაცები მარტოვის თემაზე

თამაზ ჭილაძეს ბედნიერი შემოქმედის ხვედრი ერგო. მწერლობაში ფეხის შემოდგმისთანავე მიიქცია ყურადღება და მას მერე არ მოჰკლებია მკითხველის ცხოველი ინტერესი. აბა, ვის არ შეშურდებოდა მისი, როცა სახელგანთქმულმა პოეტმა მიხაილ სვეტლოვმა ჯერ სულ ახალგაზრდა, შეიძლება ითქვას ჭაბუკ კოლეგაზე, მისი ლექსების ნაკითხვის შემდეგ, ასეთი რამ თქვა და დაწერა კიდევ: „თამაზ ჭილაძე მისი სახეების მბრძანებელია. იგი მათ თავის აფრებს უმორჩილებს... მე გავეცანი ძალზე საინტერესო პოეტს“.

თამაზ ჭილაძე 50-იანი წლების ძლიერ შემოქმედებით ტალღას მოჰყვავართულმწერლობაში, უფრო უსუსტად, უბრალოდ კიარმოჰყვავ, არამედ თავად იყო ამ ტალღის ერთ-ერთი ამზვირთებელთაგანი. თავის თანამოძმეებთან, „ცისკრელებთან“ ერთად, მანაც შეუწყო ხელი ქართული მწერლობის გამოფხიზლებას, რომელიც იმ დროისათვის უფრო ხან თვლემდა და ხანაც თვალაუუუუნებული მისჩერებოდა ცხოვრების მდინარებას. ამგვარად შელამაზებულ-შეკონინებულმა სურათებმა აშკარა გახადა, რომ მწერლობას მეტ-ნაკლებად მოეშალა ცხოვრებისეული საყრდენები, რომ მან ასე თუ ისე უღალატა რეალიზმის პრინციპებს. საერთოდაც, უფრო დიდი და ყოვლისმომცველი მასტშაბებითაც ნათლად გამოჩნდა საზოგადოებრივი ყოფის გარდაქმნის აუცილებლობა.

განახლებისა და გარდაქმნის საერთო ნადილს ბედნიერად დაემთხვა დიდი შემოქმედებითი პოტენციის მქონე თაობის მოსვლა და ამან განაპირობა ქართულ მწერლობაში ახალი, მნიშვნელოვანი ეტაპის დასაწყისი. „ცისკრელთა თაობამ“ ერთად კი შეუტია იმ წლების მწერლობაში ფეხმოკიდებულ ინერტულობას, ერთად კი ითავა ლიტერატურული ცხოვრების გამოცოცხლება, მისი მყარად დაფუძნება ჭეშმარიტი რეალიზმის საფუძვლებზე, მაგრამ ამან არ უნდა გვაფიქრებინოს, რომ თაობის ერთიანი პოზიცია მისი ერთფეროვნების განმსაზღვრელ პირობად იქცა. ამ თაობის საუკეთესო წარმომადგენლები სწორედაც საოცრად განსხვავდებოდნენ თავიდანვე ერთმანეთისაგან სტილებრივადაც, უანრობრივი მიკერძოებითაც, გნებავეთ, ლიტერატურული ცხოვრების ნესითაც და ეს განსხვავებულობა ბოლომდე შერჩათ.

თამაზ ჭილაძე მკითხველებთან კონტაქტს მხოლოდ ნაწერით ამყარებს და ამას სჯერდება. თითქოს განმარტოებულია და გარედან

აკვირდება ცხოვრებას. ეს განმარტოება მოჩვენებითია. უბრალოდ, თამაზ ჭილაძის ცხოვრების წესი ჩუმი და საქმიანია. ასეთია მაშინაც კი, როცა საქმე ეხება საზოგადოებრივ მოღვაწეობას. დიდი ამაგი მიუძღვის ლიტერატურულ და თეატრალურ საზოგადოებებზე, შემოქმედებით ახალგაზრდობაზე. ცნობილია თავისი რედაქტორული გამოცდილებითა და ნიჭითაც. თამაზ ჭილაძეს კიდევ ერთი და, სამწუხაროდ, იშვიათი განსაზღვრება ეთქმის: იგი თავისი შემოქმედებითაც და ცხოვრების წესითაც ინტელიგენტია, ამ სიტყვის ნამდვილი, ჭეშმარიტი მნიშვნელობითაც და იმ მაღალი მოვალეობითაც, რასაც იგი ადამიანს აკისრებს.

თამაზ ჭილაძისეული ხედვის კუთხე და მისი სტილი იმდენად თავისებური, განუმეორებელია, რომ მკითხველი იოლად გამოარჩევს მის ნაწარმოებს, რა უანრისაც არ უნდა იყოს. არადა, უანრობრივად მდიდარია თამაზ ჭილაძის შემოქმედება, რასაც ერთიანის მრავალფეროვნებაც თამამად შეიძლება ეწოდოს. ლექსებით დაიწყო, რომლებმაც უმალ მიიქციეს ყურადღება. ლექსებს მალევე მოჰყვა მხატვრული პროზა-მოთხრობებიცა და რომანებიც, შემდეგ დიდხანს და წარმატებით გაიტაცა დრამატურგიამ, დროდადრო წერილებსაც წერდა, მერე კი საკმაოდ ხანგრძლივი და ნაყოფიერი გამოდგა მისი, ასე ვთქვათ, ესსეისტური პერიოდი. დიახ, მთელ ამ უანრობრივ მრავალფეროვნებაში აშკარად გამოსჭვივის თამაზ ჭილაძის სტილური თავისებურებაც და, რაც კიდევ უფრო მთავარია, ინტერესების ერთიანობაც. ავტორს სრულიად გარკვეულად აქვს შემოფარგლული თავისი ინტერესების სფერო და ამითაც გამოირჩევა, საერთოდ, ქართველ მწერალთა შორისაც და, კერძოდ, იმ ლიტერატურულ თაობაშიც, რომელთანაც, გარდა ასაკისა, ბევრად უფრო მნიშვნელოვანი რამაც აკავშირებს.

როცა 60-80-იანი წლების მწერლობის სიახლეებზე ვლაპარაკობთ, ერთ-ერთ ამოსავალ საფუძვლად სწორედ თამაზ ჭილაძის შემოქმედებაც გვესახება. აქ გამოჩნდა ნათლად, ხელშესახებად ურბანისტული სული და მისი ერთი მთავარი ტენდენცია ადამიანის გაუცხოების ტერმინით ცნობილი, აქ შეიმჩნევა ფსიქოლოგიური ანალიზის სიჭარბე, მორალურ-ეთიკური პრობლემატიკით გატაცება, „პატარა ადამიანის“ ბედ-იღბალით დაინტერესება და ბევრი სხვა რამ, რაც ასე მოეძალა თანამედროვე მსოფლიო პროგრესულ მწერლობას ამ საკითხთა აქტუალობის წყალობით. ყოველივე ეს

ქართულ მწერლობაში მკვეთრად და ძლიერად თამაზ ჭილაძის შემოქმედებაშიც გამოიხატა. ამან ერთგვარად განსაზღვრა მისი სტილის თავისებურებაც, რასაც დაემატა ღრმად ორიგინალური მხატვრული აზროვნება და ხელწერა მწერლისა.

თამაზ ჭილაძის პოეზიას, პროზას, დრამატურგიას, ესეებს განწყობილებითა და ჩაფიქრებით უნდა კითხვა, გრძნობაცა და გონებაც დაძაბული უნდა გვექონდეს, სხვაგვარად ვერაფერს გავიგებთ და შეიძლება ნაკლებ მნიშვნელოვნადაც მოგვეჩვენოს ის სათქმელი, რაც ღრმად აქვს ჩადებული მწერალს თავის ნაწერებში.

ხშირად პრობლემებით დამძიმებულ ნაწარმოებსაც, აღსაყვას დრამატიზმით და, გნებავთ, ტრაგიზმითაც კი, გააჩნია ის ამოსასუნთქი მოკლე თუ ვრცელი პაუზები, სადაც მკითხველმა უნდა სული მოითქვას. თამაზს არ უყვარს ასეთი შეღავათების მიცემა და ამიტომაც მისი მოთხრობებიც, რომანებიც და პიესებიც მძიმე საკითხავია. არც ისეთი ამბის მოყოლა უყვარს, როცა სიუჟეტის განვითარება თავისთავად იპყრობს მკითხველის ყურადღებას. მისთვის მთავარი ადამიანის სულიერი მდგომარეობის მხატვრული ფიქსაციაა, მისი შინაგანი, უხილავი განცდების რკვევაა. ამასთანავე, მწერალი სწორედ ისეთ გმირს ირჩევს დაკვირვების ობიექტად, ვინც ჩვეულებრივ თავისი ბიოგრაფიით არაფრით გამოირჩევა და შეიძლება მისი პროტოტიპები, თავისი გარეგნული უფერულობისა და უფექტობის წყალობით, საერთოდაც შეუმჩნეველი დარჩნენ საზოგადოებისათვის. ეს ტიპები მხოლოდ თამაზ ჭილაძის მხატვრული ინტერპრეტაციის წყალობით არიან საინტერესონი, რადგან მწერალი ჩვენზე უფრო მეტს ხედავს, ბევრად უფრო ღრმად იხედავს ადამიანების და თავისი გმირების სულში, მრავალ საინტერესო ავსა თუ კეთილ თვისებას ამჩნევს მათში.

ყველაფერი ეს თავიდანვე განსაზღვრავს თამაზ ჭილაძის შემოქმედების სირთულეს. ამან შეიძლება კიდევ დაუკარგა მკითხველთა ერთი ნაწილი. სამაგიეროდ, თამაზ ჭილაძის მკითხველები მისი ნაღდი მკითხველები არიან, ვინც გაუგო მის სიტყვას გემო, ვინც ჩასწვდა მის სათქმელს, ვისაც აინტერესებს მისი ფსიქოლოგიური დაკვირვებები. ასეთი კონტაქტი მწერალსა და მკითხველს შორის საიმედო და სარგებლიანია.

უსამართლობა იქნება მხოლოდ მკითხველების ინტერესებიდან გამომდინარეებმა ვილაპარაკოთ თამაზ ჭილაძის პროზის სირთულეზე. ბევრად უფრო დიდი სირთულეები თავის თავს შეუქმნა მწერალმა, როცა ასეთი ძნელად სავალი გზა აირჩია. მისთვის

ფსიქოლოგიური დაკვირვებისა და ანალიზის გზა იმ ზომიერ სიმალლეზე კი არ გადის, როცა საჭიროების შემთხვევაში საშველად სხვა საშუალებები შეიძლება იქნას მოხმობილი. არა, ეს გზა მეტად მაღალ და საშიშ ნაპირს გასდევს, სადაც ფეხის დასხლტომა მხატვრულ ჩავარდნას იწვევს. თამაზი მეტად დაკვირვებულად მიჰყვება არჩეულ გზას და მწერლის ეს ჯიუტი გაბედულება, ჩემი ღრმა რწმენით, აუცილებლად დასაფასებელია.

თამაზ ჭილაძის ნაწარმოებებში ჩანს, გამოსჭვივის სიტყვასთან რა ჭიდილით იწერებიან ისინი. აქ ისეთ ზუსტ ფსიქოლოგიურ ნიუანსებთან გვაქვს ხშირად საქმე, რომ ამის ჯერ მიგნებას, მერე კი მართლად, დამაჯერებლად გადმოცემას და გახსნას, ნიჭთან ერთად, დიდი გულმოდგინებაც სჭირდება. ისიც ემატება, რომ მარტო სათქმელი კი არ არის უჩვეულო და რთული, გამოხატვის ფორმებიც ხშირად გართულებულია და, ცხადია, ეს მხოლოდ მწერლის პროფესიულ ოსტატობაზე კი არ მეტყველებს, არამედ სიძნელების დაძლევის უნებზეც.

ასოციაციური აზროვნების ნყალობით, რის შთაბეჭდილებასაც გვიქმნის მწერალი პროზასა თუ დრამატურგიაში და რაც სინამდვილეში მისი მეტად ლოგიკური მხატვრული აზროვნებით არის ერთ სისტემაში მოყვანილი, ხშირად ენაცვლება ერთმანეთს რეალობა და ჩვენება, ახალი თუ გარდასული განცდა, პირდაპირი თუ მეტაფორული მინიშნება. მკითხველიც მუდამ ფხიზლად უნდა იყოს, რომ არაფერი გამოეჰაროს. ერთი სიტყვით თამაზი მარტო საკუთარ თავს კი არ სთხოვს ღრმა დაკვირვებულობას, ამას ჩვენგანაც მოითხოვს და სწორედ ამგვარი დაინტერესებული, გულმოდგინე მკითხველისათვის აქვს გამიზნული თავისი შემოქმედება. მე ეს დიდად დასაფასებლად მიმაჩნია. არასოდეს ცდილობს თუნდაც უვნებლად მოგვატყუოს, არსოდეს გვიყრის საკენკს, რომ თავისი სათქმელი შემოგვაპაროს, არასოდეს გვიოილებს ამოცანას. ღრმად სწამს, რომ მეტად სერიოზულ საკითხებზე გვესაუბრება და ჩვენც ასევე უნდა გვექონდეს უნარი სერიოზულად ვუგდოთ ყური.

აი ასეთი მიზანდასახულებაცა და ხასიათიც განაპირობებს იმას, რომ თამაზ ჭილაძის შემოქმედებას „ინტელექტუალურს“ ვუწოდებთ. ასეთ მწერალს კი ყველაზე მეტად მოეთხოვება ის საყოველთაო სავალდებულო რამ, რასაც ზომიერების გრძნობა ჰქვია, რადგან ამისი ოდნავი დარღვევაც კი იწვევს სირთულეების ბუნდოვანებაში გადაზრდას, როცა აღარც მკითხველის დაკვირვება შველის საქმეს და სათქმელი გაუგებარი რჩება. თამაზს გააჩნია ეს ზომიერების

გრძნობა, უფრო სწორად, ალბათ დაძაბული შრომის წყალობითაც ახერხებს მის შენარჩუნებას.

მწერალს ბევრი რამ მოეთხოვება და ბევრი რამაც ეპატიება. პირველ რიგში მოეთხოვება სხვებზე უკეთ ხედავდეს, სწვდებოდეს მისი თანამედროვე ადამიანის სულიერ მდგომარეობას, მის ზნეობრივ სახეს, ფიქრსა და განცდას, წუხილსა და სიხარულს, სიტყვასა და საქმეს. და ეპატიება მხატვრული გაზვიადება, გამძაფრება, გაშიშვლება ტკივილისაც და სიხარულისაც. უფრო კი ტკივილისა, რადგან მწერლობის ამოცანა პირველ რიგში ერის სატიკივარის მოშუშებაა და არ კმაყოფილების მათრობელი ბანგის დაფრქვევა. ეს ზოგჯერ გვაზიანებს ხოლმე და ლიტერატურისაგან უფრო ცხოვრებით, ჩვენი ადამიანებით აღტაცებას მოვითხოვთ, ვიდრე იმავე ცხოვრების მანკიერი მხარეების მხილებას, ან ადამიანის ზნეობრივი ხინჯის ნარმოჩენას.

უკეთურებამ 60-70-იან წლებში იმძლავრა, მარტო აშკარად გამოხატულ დანაშაულებას არ ვგულისხმობ. კიდევ უფრო უარესი, ბევრად უარესი ის იყო, რომ ამან გამოიწვია ადამიანის ზნეობრივი კოდექსის არაოფიციალური გადასინჯვაც, ღირებულებათა გადაფასებაც, ან უფრო სწორად, გაუფასურებაც. გამოიწვია მეთავისეობის და ეგოიზმის, გამდიდრებისა და განდიდების მოძალება. საზოგადოება ერთგვარად შეეგუა ამას, შეეგუა ლიტერატურაც. თუმცა ზოგიერთმა ქართველმა მაინც თქვა თავისი შეურიგებელი, ამ სოციალური ბოროტების მამხილებელი სიტყვა.

ასეთ მამხილებელ ნაწარმოებთა რიგს მიეკუთვნება თამაზ ჭილაძის მოთხრობებიც. შეიძლება ეს ვინმეს მეტად ხმამაღლა ნათქვამად მოეჩვენოს, რადგან თამაზ ჭილაძის შემოქმედებაში თითქოს ასეთი მკვეთრი, პირდაპირი პროტესტი არ ისმის. მამხილებელი პათოსი პუბლიცისტური ჟღერადობის ნაწარმოებებში უფრო ადვილი შესამჩნევია, იქ ზედაპირზე ტივტივებს, პირდაპირ არის გაცხადებული, ფსიქოლოგიურ პროზაში კი ღრმად არის შეფარული და შეიძლება უფრო ძლიერაც იგრძნობა, მაგრამ ნაკლებ ხმამაღლა ისმის. თამაზ ჭილაძეს უფრო ადამიანის სულიერი სიუხემე თუ სიცარიელე აინტერესებს, ამისი მასაზრდოებელი წყაროს მიკვლევა სურს, ვიდრე სოციალურად გამოხატული აშკარა ბოროტების დემონსტრირება. და ეს, მე თუ მკითხავთ, უფრო მამხილებლური ძალისაა, ბევრად მძიმე სატიკივარის გაშიშვლება.

მთავარი პათოსი მისი ნაწარმოებებისა ადამიანის სულიერი სიუხემის წინააღმდეგ ბრძოლაა. და კიდევ, თამაზ ჭილაძე დაბეჯითებით გვარწმუნებს, რომ ადამიანის ერთ-ერთი ყველაზე დიდი სატიკვარი მისი სულიერი სიმარტოვეა. ეს ორივე უბედურება ერთმანეთთან მჭიდროდ არის დაკავშირებული, რადგან ხშირად ინვეეს გაუცხოებას. შეიძლება ზოგიერთებმა პათეტიკურად ამტიკონ, ეს უცხო გარემოდან და ლიტერატურიდან ადამიანის გაუცხოების ხელოვნური გადმონერგვააო. მაგრამ განა მართლა ასე უცხო ხილია იგი ჩვენთვის?

მართალია, როცა ჩვენ სოციალურ თუ ზნეობრივ მანკიერებებზე ვლაპარაკობთ, მათ გადმონაშთებს ვუნოდებთ, მაგრამ ეს გადმონაშთები, სამწუხაროდ, საკმაოდ ძლიერია, ღრმად ძვეს ადამიანის ბუნებაში და უფრო გონების ძალით ვერევიტ მათ, ვიდრე ჩვენივ ბუნების სინმინდის წყალობით. საკმაოდ ხშირად ჩვენივე ინსტინქტები გაგვცემენ ხოლმე და საჩინოს ხდიან ამ ჯერ კიდევ მყარად გამჯდარ გადმონაშთებს. სხვა რით შეიძლება აიხსნას თუ არა ამით, ის საოცარი გავრცელების უნარი, ეპიდემიური სენის სიმძლავრისა, რაც ბორტებას აღმოაჩნდება ხოლმე, როგორც კი ამისი საშუალება მიეცემა. აბა, ჩაუკვირდეთ ჩვენს ცხოვრებას, ჩავიხედოთ ჩვენს სულში, კიდევაც რომ სხვას არ გამოვუტყდეთ, განა ვერ დავიინახავთ უამრავ ინსტინქტს, დათრგუნვილსა და დაუთრგუნავს, რაც თვლემს ჩვენში ან სულს გვიღრღნის და რაც ვერაფრით უთავსდება ჩვენსავ საზოგადოებრივ ქცევის კანონებს? აღარას ვამბობ იმაზე, რომ ბევრს ნაუცდა ხელი საზოგადოებრივ ქონებაზე, როგორც კი ამის საშუალება მიეცა, ბევრს მოეძალა ფუფუნების სურვილი და რაკი ეს კანონიერების ფარგლებში მიუწვდომელი იყო, დაივიწყეს კანონები. დაიწყოს სიმდიდრის დაგროვების ციებ-ცხელება, რამაც ბევრი პატიოსანი ადამიანიც ჩაითრია და თავისი ბუნებისა თუ შეგნების საწინააღმდეგო რამ ჩაადენინა. ამას კი მოჰყვა კეთილი იმედების გაცრუება, ადამიანებს შორის კონტაქტების დარღვევა, ამის წყალობით კი სულიერი გაუხეშება და მარტოობის გრძნობის გამძაფრება. ის გაორება, საკუთარი არსის შენიღბვა თუ დათრგუნვა, რაც საკმაოდ მკაფიოდ გამოსჭვივის ზოგიერთი ჩვენთაგანის ცხოვრებასა და საქმიანობაში, სხვა არაფერია, თუ არა ადამიანის გაუცხოების გამოვლენა.

ურბანიზაციის პროცესს, რაც საყოველთაო და კანონზომიერია, რისი ხელოვნური დაბრკოლებაც შეუძლებელია, თანა სდევს ადამიანის გაუცხოების ტენდენციაც. ვისაც თბილისის ძველ უბნებში

გვიცხოვრია, კარგად გვახსოვს ღია აივნების და შინაურული ეზოების გნიასი, მეზობლების ყაყანიც, ჩხუბიც, მეგობრობაც, თანადგომაც, სიყვარულიც და გრძნობაც იმისა, რომ შენ მარტო არა ხარ, რომ შენი გაორება შეუძლებელია, რადგან ყველას თვალწინ ცხოვრობ და საკუთარი ბუნების ღალატს მაშინვე შეგამჩნევენ. აბა, ვინ შეიძლება ინდივიდუალური და კომფორტაბელური ბინების წინააღმდეგი იყოს, მაგრამ ისიც ხომ ფაქტია, რომ ამას თან განმარტოებაც მოჰყვა. ვინ შეიძლება საკუთარი მანქანების წინააღმდეგი იყოს, მაგრამ ამანაც ხომ გამოიწვია თავისი წილი იზოლირება, განცალკევება ადამიანისა. ამ ტენდენციას ვერსად გავექცევით, მაგრამ უნდა წინ აღვუდგეთ კი, თუ გვინდა, რომ საზოგადოებას არ შეეპაროს სენი, რაც ბევრწილად დააბრკოლებს ჰუმანისტური მორალის საყოველთაო გავრცელებას.

თამაზ ჭილაძის შემოქმედების გაცნობისას ვეჭვობ ვინმეს მოუვიდეს თავში აზრად, რომ ეს ყველაფერი ცხოვრებისეულ სიმართლეს აყალბებს. მართალია, აქ მხატვრულად გაზვიადებულია, აქცენტირებულია, გამძაფრებულია ადამიანთა გაორების თუ სულიერი სიუხემის გამოვლენა, მაგრამ ავტორი სიმართლეს არ ღალატობს. მისი ნაკითხვის შემდეგ, სადაც ასე საინტერესოდ, ღრმად, შემადრწუნებლად არის გახსნილი ჩვენში ჯერ კიდევ არსებული თუ გავრცელებული მანკი, ალბათ სინდისის ქენჯნას ვიგრძნობთ და უფრო სხვა, თბილი, მეგობრული თვალით შევხედავთ ჩვენს გვერდით მყოფ ადამიანებს, რომ მარტოსულებად არ იგრძნონ თავი. აი, ასეთი აქტიური ზემოქმედების ძალაშია თამაზ ჭილაძის შემოქმედების მაღალი ჰუმანისტური დანიშნულება.

სულიერი სიმარტოვის გრძნობა თავიდანვე შეიძლება აედევნოს ადამიანს, ბავშვობიდანვე (ეს უფრო ღრმა ჭრილობას ამჩნევს მას), მერე კი მთელი ცხოვრების გზაზე სტანჯავდეს. „პარასკევაშიც“, „პოსეიდონის სასახლეშიც“ და „მდგმურებშიც“ მწერალი გვიჩვენებს ამ მძიმე სულიერ მდგომარეობასაც და მის შედეგსაც.

ვრცელ მოთხრობაში „პარასკევა“ მწერალი ემოციურად ძალზე დაძაბულად გამოხატავს თავის სათქმელს, კერძოდ იმ მოსაზრებას, რომ ბავშვის მგრძნობიარე, ფაქიზ, სათუთ სულს კიდევ უფრო ღრმად და მტკივნეულად აჩნდება დიდი თუ მცირე ჭრილობა. ცხადია, განზრახ არის აქ კონცენტრირებული ავტორის ყურადღება ავბედილობაზე და პატარა მიხასაც უამრავი განსაცდელი დაატყდება თავს, აუფორიაქებს სულს, მაგრამ ეს საკმაოდ იოლად აიხსნება

მწერლობაში, სადაც ემოციური ზემოქმედების გაძლიერების მიზნით მხატვრული აზრის უკიდურესობამდე მიყვანა და ასეთნაირად გამძაფრება ჩვეულ ხერხადაა მიჩნეული.

დედის ტრაგიკულმა სიკვდილმა მიხას უფრო გაუმძაფრა მარტოობის მტანჯველი გრძნობა, კიდევ უფრო მწვავედ აგრძნობინა სულიერი ობლობა. მომღერალი მამა პანაშვიდისათვისაც ისევე ემზადება, როგორც სპექტაკლისათვის. სასაფლაოდან გამოპარულ მიხას, ვისმა გულწრფელმა მწუხარებამაც ველარ აიტანა ეს ფარსი, პირველად მოეძალება მტანჯველი ფიქრები სიკვდილ-სიცოცხლეზე. მარტოდ მიტოვებულ მიხას ცხოვრება არაფერს სთავაზობს, გარდა ცინიზმისა, სიუხეშისა და თვალთმაქცობისა.

ასევე სტანჯავს სულიერი მარტოობის გრძნობა გიგასაც „პოსეიდონის სასახლიდან“, განსხვავება ამ ორ გმირს შორის მარტო ასაკში კი არ არის, არამედ, რაც მთავარია, იმაშიც, რომ გზა სიმარტოვისაკენ მხოლოდ სხვათა სულიერ სიუხეშეზე კი არა, ხშირად საკუთარზეც გადის.

თუ მიხას ბედნიერება სხვათა მსხვერპლი გახდა, გიგამ თვითონ მიიტანა ობივატელური თვითკმაცყოფილების სამსხვერპლოზე ჭეშმარიტი ადამიანური განძი. ნებაყოფილობით აურჩევია „ყოველდღიურ ფუსფუსში თავისთავად გაჩენილი გულგრილობის ბეტონის გზა“...

გიგას სახესთან დაკავშირებით, უკვე ძალდაუტანებლად უნდა გაგვახსენდეს ის სულიერი მდგომარეობა, რასაც ადამიანის გაუცხოება ჰქვია. აღიარებული განსაზღვრით, გაუცხოება ადამიანის ისეთ მდგომარეობას ნიშნავს, რომლის დროსაც იგი თავისი მოქმედებით თუ საქციელით ეწინააღმდეგება საკუთარი არსის გამოვლენას. ფაქტიურად ეს ადამიანის გაორებას ნიშნავს, იგი თავისი რწმენისა და მონოდების წინააღმდეგ მოქმედებს. ასეთი მდგომარეობისაკენ კი, სამწუხაროდ, ბევრი თუ არა, რამდენიმე კარგად გატკეპნილი გზა მიდის. მათ შორის ადამიანის ნებისყოფის სისუსტით არჩეული გზა, როცა იგი მშვიდად დაჰყვება ცხოვრების მდინარებას, იოლ სავალს ეძებს, ადვილად ელევას საკუთარ რწმენას და იდეალებს ობივატელური ბედნიერებისაკენ უმოკლესი გზის მისაგნებად. და თუ ამ გზაზე სინდისის ქენჯნა მაინც აწუხებს მას, ეს ჯერ კიდევ შორს არის ტრაგიკული განცდებისაგან. სულიერ გაორებას, რწმენის ლალატსა და დაკარგვას, საკუთარი არსის დათრგუნვას ტრაგიზმი მაშინ სდევს თან, როცა ეს იძულებით, გარეშე ძალების ძალდატანებით ხდება.

გიგას კარგად ესმის თავისი მდგომარეობა, ოღონდ სიმტკიცე არა ყოფნის გატკეპნილ გზას გადაუხვიოს, ობივატელურ

ბედნიერებას შეელოს. მისი აღსარებები ამაში ღრმად გვარწმუნებენ. გიგამ დაკარგა სურვილი ყოფილიყო ჭეშმარიტი მწერალი. მისთვის აღარ არსებობს „ცხოვრებისეული ლირიკა, ადამიანს რომ გულს უჩვილებს“. შეგნებულად თქვა უარი ნრფელ დამოკიდებულებაზე, ნამდვილ სიყვარულზე, ადამიანურ ურთიერთობებზე და ეს ყველაფერი გაცვალა „საძულველ შვილებივით წიგნებზე“, თვალთმაქცობაზე, „ჩემს საფერფლებზე“, „ჩემს სკამზე“, „ჩემს ჭიქაზე“, „ჩემს თეფშზე“, რომელთაგან ერთიც რომ დააკლდეს, „სათვალეებდაკარგული ბეცივით“ იქნება.

ასე შეიქმნა მან თავისი საკუთარი კომფორტაბელური სატუსალო, გაერიყა ცხოვრებას, შეუმჩნეველად გახდა თავისივე ბინის ტყვე, სადაც თბილ ფლოსტებში ფეხნაყრილი დაფრატუნობს ერთი ოთახიდან მეორეში.

იშვიათია, ასეთი თვითგვემით რომ იგლეჯდეს გმირი ნიღაბს, რომელიც საგულდაგულოდ მოურგია სახეზე თავისი ბუნების, შინაგანი სიცარიელის დასაფარავად. იგი ვერავის დაემდურება, თვით არჩია პოსეიდონის სამფლობელოს, სავსეს სივრცითა და თავისუფლებით, ობივატილური ბუნაგი, კომფორტაბელური სატუსალო, სადაც ყველაფერია, გარდა მთავარისა, ამაყი და მეოცნებე სულია.

„პოსეიდონის სასახლეში“ იშვიათი სიძლიერითაა გახსნილი გიგას „აღზევების“, სინამდვილეში კი მისი დაკნინებისა და დაცემის მთავარი მიზეზი. ეს არის მისი უგულობა, უნებისყოფობა, სულიერი სიუხეზე, რამაც დააზრო, არ გაახარა კეთილი თესლი, სადღაც შიგნით რომ უღვივოდა ახალგაზრდობაში და ჭეშმარიტი ადამიანური ბედნიერების სანინდარი იყო.

ვრცელ მოთხრობაში, „მდგმურებში“, მარტოობის მტანჯველი გრძნობა ტრაგიკული განცდებით მთავარ გმირს, იონანს ავსებს. არავის უცდია იონანს სულში ჩახედვა.

„ამ ქვეყანაზე ყველას თავისიანი უყვარს, კაცსაც, ჩიტსაც და თუ გინდა, ლოკოკინასაც. ამ პატარ-პატარა სიყვარულითაა ეს ქვეყანა ბუდესავით მოქსოვილი. მე კი ამ ბუდიდან გადმოვარდნილი ბარტყივითა ვარ და ვჭყლოპინებ ჩემთვის“, — აი ეს ანუხებებს და სტანჯავს იონანს, თუმცა ამის გამო მისი გული ნაკლებ არა თრთის მოყვასისადმი თანაგრძნობით. იონა სავსეა სხვებისადმი სიყვარულით, მაგრამ თავად იგი არავის უყვარს. იონა სიკეთეს თესავს, თუმცა თავად ვერ იმკის.

მარტოობის სულისშემზოტველი ატმოსფერო ბუნებრივად ბადებს მისი გარღვევის სურვილს. ეს სურვილი ზოგში სუსტად იჩენს თავს, ზოგში

კი — ძლიერად. იონა („მდგმურებიდან“) ყველაზე პასიურია მათ შორის, ვისზეც გვექონდა საუბარი, მაგრამ ეს სურვილი მასაც კი უღვივის.

გიგასაც („პოსეიდონის სასახლიდან“) მოეძალება ხოლმე ზოგჯერ სურვილი გაარღვიოს საკუთარი ხელით აშენებული სულიერი საპყრობილის კედლები. შურით გასცქერის საკუთარი ბინის ფანჯრებიდან მშფოთვარ ცხოვრებას, იქ, ქუჩაში რომ დულს. ერთი-ორჯერ კიდევ გაიქცევა და უგზო-უკვლოდ დაეხეტება, მაგრამ შინაგანად ისე შეგუებულია და შეთვისებია თავის კომფორტებელურ საპყრობილეს, რომ მორჩილად უბრუნდება. გიგაზე ბევრად თამამი და ძლიერია პატარა მიხა („პარასკევიდან“), რომელიც პროტესტის ნიშნად ტოვებს სულისშემხუთველ გარემოს.

დაბოლოს, ადამიანის ამ სულიერი სიმარტოვის, იზოლაციის დაძლევის ფანატიკური სწრაფვის სიმბოლური გამოხატულებაა მოთხრობა „ნერო“ და მისი გმირი ქალი ცირა, ეს უცნაური ახალგაზრდა ქალი, ვინც ასე გამოირჩევა ბაზრობაზე მოფუსფუსე ხალხში თავისი ნითელი ქოლგით, თეთრი სანდლებითა და კაბით, რაც მთავარია, გამოირჩევა თავისი შინაგანი სიმშვიდით და მეოცნებე თვალებით, ვინც ასეთი სევდითა და ღიმილით ავსებს უჩრას მიყრუებულ სახლს, იდუმალად უღიმის თავის ფიქრებს, ნაზად ეალერსება ბუნებას, მერე კი ჩუმად მიიპარება ხოლმე და ანთებული თვალებით გასცქერის პროვინციული აეროდრომის ცხოვრებას, ცაში ფარფატით აფრენილ თვითმფრინავებს. აი, ასეთი ცირა ირგვლივ მყოფ ადამიანებზე „შერეკილის“ შთაბეჭდილებას ტოვებს. არავინ იცის, თუ რა ოცნების ცეცხლი გიზგიზებს მის გულში, რა შორეული და უცნობი გზებისაკენ ეზიდება შინაგანი ლტოლვა. მხოლოდ უჩა იგრძნობს, რომ ცირას ეს სწრაფვა რაღაც დიდი საიდუმლოა, რომლის ამოცნობა წარმოუდგენელია. მწერალმა კი კარგად იცის, სულიერი სიმარტოვის თუ გარემო ზღუდეების დაძლევის ჟინში რა ჭეშმარიტი ადამიანური ვნებაა შეფარული. ამიტომაც უცხადებს ასეთ თანაგრძნობას თავის გმირს. ამიტომაც გვიხატავს ასეთი სიყვარულით ამ მშვენიერი, სხვებისათვის უცნაური, მაგრამ მკითხველისათვის მომხიბვლელი ქალის სახეს.

თამაზ ჭილაძის მთელი შემოქმედება, შეიძლება ითქვას, ვარიაციებია მარტოობის თემაზე. ზემოთ განხილული ვრცელი მოთხრობების გარდა, ეს მოტივი თუ თემა ყოველ მის ნაწარმოებში, რა ჟანრისაც არ უნდა იყოს, მეტ-ნაკლები სიძლიერით, მაგრამ მუდამ მნიშვნელოვნად ჟღერს. „და თითქოს სადღაც უცხო სადგურზე

ჩამოვედი და სულ მარტო დავერჩი“ — ეს სტრიქონები თამაზ ჭილაძის ერთი ადრინდელი უსათაურო ლექსიდანაა („ფიფქებმა ქალაქს უბე აუვსეს...“) და ეს განწყობილება დღემდე მოჰყვება მის ლექსს თუ მოთხრობას, პიესას თუ რომანს.

მწერლის პირველსავე მოთხრობებში, იქნება ეს „გასეირნება პონის ეტლით“, „შუადღე“, „ვინ ცხოვრობს ვარსკვლავებზე“, „თეთრი კვამლი“ თუ ნებისმიერი სხვა რომელიმე, მარტოსულობის სატიკივარი თუ არ ავსებს, ყოველ შემთხვევაში ღრმად მსჭვალავს ნაწარმოებს და გადაედება მკითხველს. ამითაა დალდასმული არა მარტო მთავარი გმირის ნიკას ყოფა („გასეირნება პონის ეტლით“), არამედ მისი მეზობლის მაიასიც, ვისაც, შეიძლება ითქვას, მხოლოდ ეპიზოდური პერსონაჟის როლი ეკისრება. სწორედ ეს მარტოსულობის გრძნობა განაპირობებს ერთი ჩუმი, უბირი, კეთილი გოგოს თებროს ტრაგიკული ზიგზაგებით აღსავსე გზასაც და, ვგონებ, მის ბოროტ თანამდევ ძალას ბარაბასაც („შუადღე“).

მარტოა ლევანიც ნაცნობ-უცნობებით სავსე ქალაქურ სალონშიც და მარტოა მარიც ზღვისპირს მდგარ სახლშიც, რომლის კარიც ღიაა ღამით ვილაციის მოლოდინში („ვინ ცხოვრობს ვარსკვლავებზე“), მაგრამ განა მარტო ესენი იტანჯებიან ამით? ეს გრძნობა ზოგს გაცნობიერებულად, ზოგსაც კი გაუცნობიერებლად, მაგრამ თითქმის ყველას აწვალავს, სტანჯავს ამ ვრცელ მოთხრობაშიც და საერთოდაც თამაზ ჭილაძის შემოქმედებაშიც.

მწერლობა, გარდა ყველაფრისა, საზოგადოებრივი სატიკივარის ნამალიცაა და, იქნებ, სწორედაც ამასია ჩადებული მისი მნიშვნელობის არსი. ყოველ შემთხვევაში თამაზ ჭილაძესთან ეს აშკარად არის გამოკვეთილი, მეტიც, პირდაპირ არის გაცხადებული. ერთ ესსეში იგი წერს: „სიმარტოვის ის გრძნობა, ტექნიკის სწრაფი განვითარება რომ წარმოშობს, არც ერთი ქიმიური შენაერთით, არც ერთი ფარმაცევტის მიერ დამზადებული ნამლით არ შეიძლება განიკურნოს და თუ საერთოდ მისი განკურნება შესაძლებელია, უპირველეს ყოვლისა, პოეზიას უნდა მივმართოთ“

ყოველი უბედურების სათავე მაინც ადამიანის ზნეობრივი საყრდენების რღვევაშია და ამდენად მისაღებია თამაზ ჭილაძის მიერ შემოთავაზებული მისამართი, როცა სამკურნალოდ პოეზიისაკენ გვისტუმრებს. თუმცა, ეს მისამართი არახალაია, ძველთაგანვე ცნობილია, მაგრამ განა ყველას ახსოვს იგი. თამაზ ჭილაძის შემოქმედება მთლიანად და ყოველი ნაწარმოები ცალცალკე — მოთხრობა, რომანი, პიესა, ლექსი, ესსე — სწორედ ამ დანიშნულებით

და სულსიკვეთებით არის გაჟღენთილი და, მაშასადამე, მაღალი მოქალაქეობრივი ჟღერადობისაა.

თამაზ ჭილაძის მოთხრობებისა და რომანების გმირები მეტწილად ქალაქელი ახალგაზრდები არიან. ამ გარემოს უკეთ იცნობს მწერალი, პრობლემებიც, რაც აინტერესებს და ანუხებს უფრო ქალაქური ყოფისთვის არის დამახასიათებელი.

მწერალი არც თავს იტყუებს და არც ჩვენ გვიქმნის ფუჭ ილუზიებს. მტკივნეულ, ქვეყნისა და ერისთვის მეტად მნიშვნელოვან, სასიცოცხლო პრობლემებზეა დაფიქრებული და აქ ზერელობა, ვითარების თუნდაც ოდნავ შეფერადება, ლამაზი სიცრუე უპატივებელი საქციელია. მხატვრული განზოგადების ძალა მის კრიტიციზმს უფრო მძაფრსა ხდის და თითქოს უნუგეშო განწყობილებას გვიქმნის, მაგრამ სწორედ ამგვარი განგაშის ატეხაა საჭირო იმ სატკივრის გულთან ახლო მისაბნად, რაც მთლიანად საზოგადოებას, თუ კერძოდ ახალგაზრდობას ჭირს.

ქართული ხასიათისათვის ნიშანდობლივია ევროპული ცივილიზაციისკენ სწრაფვა. ამან ბევრი სიკეთე მოგვიტანა მეცნიერებაშიც, მწერლობაშიც (თავად თამაზ ჭილაძის შემოქმედებაა ამისი მშვენიერი ნიმუში), ხელოვნებაშიც, ასევე მედიცინის, ტექნიკის სფეროში. მაგრამ საზოგადოების, განსაკუთრებით კი ახალგაზრდობის დიდი ნაწილი ცივილიზაციის ზიარებას უფრო ზედაპირულ წამხედურობაში ხედავს, რადგან ეს გაცილებით იოლად მისაწვდომი გზა და საშუალებაა. ამიტომაც მომრავლდნენ, ჩვენდა სამწუხაროდ, გარეგნული ნიშნებით თვალშისაცემი ახალგაზრდები თავიანთი მოდური ტანსაცმლით, ჩვევებით, სურვილებით, რომელთაგან უმთავრესი მაინც ფუფუნებისკენ სწრაფვაა. „სიკეთე“, რასაც ისინი შესტრფიან, სხვისი (ძირითადად მშობლების) ხელით უნდა იყოს მირთმეული. ამ წამხედურობამ დაგვატეხა თავს ისეთი განსაცდელი, რასაც ნარკომანია ჰქვია.

თამაზ ჭილაძის შემოქმედებაში ამგვარი ახალგაზრდობის შთამბეჭდავად შესრულებულ ჯგუფურ და ინდივიდუალურ პორტრეტებს ნახავს მკითხველი. ნახავს მხოლოდ იმისთვის, რომ შეძრწუნდეს და საჭირო დასკვნებიც გამოიტანოს. მწერალი თითქოს განზრახ რჩება ობიექტურ, მიუკერძოებელ მთხრობელად. მაგრამ აქ აღწერილ ყოველდღიურობაში აშკარად სჭევის შემადრწუნებელი ვითარება. ამისაგან განდგომა არ არის საკმარისი, ამას წინ აღდგომა უნდა.

„აუზში“ მშობლებისადმი ვითომდა პროტესტის ნიშნად, უფრო კი ამხანაგებთან თავმოსაწონად არაფრისმაქნისი ირაკლი მამის

ახალთახალ „ეოლგას“ გარაჟიდან გამოიყვანს, ბენზინს გადაასხამს და დასწვავს. მართლა პროტესტის ნიშნად ჩადენილი ამგვარი საქციელიც კი საეჭვო იქნებოდა. მით უფრო მიუღებელია ამ შემთხვევაში, როცა მკითხველი ამას ისევ მშობლებისაგან გაზულუქებული შვილის აღვირახსნილობამდე მისულ მეტიჩრობად, პოზად აღიქვამს. აი, ნამდვილი გმირი კი ამ მოთხრობისა, ბეკო, სამუზეუმო ექსპონატებივით ნივთებით გამოტენილ და გამოკეტილ ოთახს კი არ ამტკრევს პროტესტის ნიშნად, არამედ უხმოდ მიდის შინიდან, სადაც აღარ დაედგომება, რადგან სულისშემხუთველი ატმოსფერო დასადგურებულია. ბეკოს თავისუფალი, ადამიანური, უბრალო ცხოვრებით უნდა ცხოვრება, მისგან კი მშობლები ყალბი კერპების თაყვანისცემას მოითხოვენ. ირაკლი მანქანას კი დანვავს, მაგრამ მერეც განაგრძობს ბოჰემურ ცხოვრებას. აქ მამამაც და შვილმაც კარგად იციან ერთმანეთის ფასიც და ხასიათიც, ისიც იციან, რომ მათ ურთიერთობაში, ცხოვრებაში არაფერი შეიცვლება, დამწვარი ვოლგის ნაცვლად გარაჟში ახალი დადგება. ნამდვილი პროტესტანტი ბეკოა, ჩუმი და უხმო, მაგრამ მართალი და ძლიერი. ასევე ჩუმად და სხვათათვის შეუმჩნეველადაც კი განირავს თავს ბეკო, როცა ვითარება ამას მოითხოვს. ბეკოსნაირ შეუმჩნეველ, თანგრძობის აღმძვრელ გმირებს იშვიათად შევხვდებით თამაზ ჭილაძის მოთხრობებში, თუნდაც მის ყველაზე ვრცელ ნაწარმოებშიც.

რომანი „აჰა, მიიწურა ზამთარი“ უამრავი ახალგაზრდით არის დასახლებული, მაგრამ განსხვავებული გარეგნობის, ხასიათის, პროფესიის თუ სხვა ნიშნების მიუხედავად, ისინი საოცრად ჰგვანან ერთმანეთს. სამწუხაროდ, შინაგანი ინერტულობით და ინდიფერენტულობით ჰგვანან. მათ შორისაც არიან თავქარიანები, ცბიერები, თვალთმაქცები, მაგრამ ისინიც კი, ვინც მკითხველის სიმპათიას იმსახურებენ, როგორღაც დაცლილნი არიან შინაგანი ენერჯისაგან. აშკარად არ იციან, რა უნდა აკეთონ ამ ცხოვრებაში. მართალია, ისინი ვერ ეგუებიან თორნიკეს, ამ ახალგაზრდა, მაგრამ უკვე ჩამოყალიბებულ კარიერისტს, ვერ ეგუებიან გიორგი გობრონიძეს, ხნიერ და მხნე მამაკაცს, თეატრის დირექტორს, ვისაც ყველა საპატიო წოდება აქვს, თუმცა მთელი თავისი ცხოვრების მანძილზე სხვა არაფერი უკეთებია გარდა იმისა, რომ ხელს უშლიდა თეატრის კოლექტივს, ვერ ეგუებიან პროვინციელ საქმოსნებს თუ უბრალოდ ვიგინდარებს, რომლებიც ეპიზოდურად გაივლევებენ, მაგრამ თავად რითი უპირისპირდებიან მათ, რა სურთ, საით ისწრაფიან, ამგვარი კითხვები უპასუხოდ რჩება.

რომანის გმირებიცა და ხშირად ეპიზოდური პერსონაჟებიც აშკარად უკმაყოფილონი არიან იმ გარემოთი, რომელშიც უხდებათ ცხოვრება. ამიტომაც გამუდმებით საითლაც მიუწევთ გული, მაგრამ სად და რატომ, ეს კი აღარ იციან.

თამაზ ჭილაძის გმირებს ერთადერთ გამოსავლად წასვლა ესახებათ, სულერთია საით და სად, ოღონდ აქ არ დარჩნენ, ვარსკვლავებისაკენაც კი გაურბით თვალი, მაგრამ ამ ილუზიებს ასე უფანტავს ლევანი მამიას: „არავინ არ ცხოვრობს ვარსკვლავებზე... არავინ, მარტო მინაზეა სიცოცხლე. მარტო აქ შეიძლება სუნთქვა“ („ვინ ცხოვრობს ვარსკვლავებზე?“). ამას რომ მიხვდები, მერე იოლია დასკვნის გამოტანა: უნდა მოუარო ამას, შენზე და შენისთანებზეა დამოკიდებული როგორი იქნება სიცოცხლე შენსა და თქვენს ირგვლივ.

ავტორი იმედის სხივს ფინალის სიმბოლიკით გვიღვივებს: ყინულის ლოლუები წვეთავენ და ზაზა ამას სასწაულად აღიქვამს — „აჰა, მიინურა ზამთარი...“ თუმცა ზაზას სიხარული შეიძლება ნაადრევი ან სულაც ინფანტილური გამოდგეს. კალენდარული გაზაფხული კი უეჭველად დგება მას შემდეგ, როცა მიინურება ზამთარი, მაგრამ საზოგადოებრივ თუ პირად ცხოვრებაში გაზაფხულის მოყვანა ბევრნილად ჩვენზევეა დამოკიდებული და ეს ბოლომდე უნდა ვირწმუნოთ რომანის გმირებმაც და რომანის მკითხველებმაც.

„წავალ მოვნახავ იმ მარტოსულს, ჩემსავით საწყალს, ჩემი მწუხარე სიმღერების მიმაქვს ნამტვრევი...“ („ბრმა მეთარე“). თამაზ ჭილაძის ეს პოეტური სტრიქონები მთელი მისი შემოქმედების ეპიგრაფად გამოდგება. ამ მთავარი სათქმელის და განწყობილების შესახებ, რაც პროზასთან დაკავშირებით ითქვა, იგივე შეიძლება გავიმეოროთ მწერლის დრამატურგიაზეც. თამაზი უიმედობის გრძნობას არ უნერგავს არც თავის გმირებს და მითუფრო არც თავის მკითხველებს, მაგრამ არც უმსუბუქებს განცდებს. სწორედ ტკივილებზე მიგვაქცევინებს ყურადღებას, რომ ამით სულიერი განწმენდის სურვილი მოგვაძალოს.

ჩვენი თუნდაც ჩვეულებრივი და უწყინარი ცხოვრება, ყოველდღიური საქმიანობა და ურთიერთობა, რაც თითქოს არავითარ სამდურავს არ იმსახურებს, სინამდვილეში ათასგვარი ადამიანური წყენის, გულისტკივილის, დრამატული განცდის საბაზი თუ წყარო ხდება შინაურთათვის, ახლობელთათვის, ხშირად უცხოთათვისაც კი. ამას მშვენივრად ამჩნევს მწერლის მახვილი თვალი. ამგვარად

გაშიშვლებული ცხოვრებისეული ფაქტები და ურთიერთობები, მხატვრული სიტყვის ძალით კიდევ უფრო გამძაფრებული, საუკეთესო ნამალია გაუხეშებული სულის მოსალბობად, გაკერპებული გულის გასათბობად. ადამიანური თანაგრძნობის გასაღვივებლად.

უმეტესწილად თამაზ ჭილაძის გმირები თუ პერსონაჟები თითქოს ჩვეულებრივი ბიოგრაფიის, მაგრამ ამასთანავე დამსხვრეული, ყოველ შემთხვევაში აწინილი, უიღბლო ბედის ადამიანები არიან. უკეთეს შემთხვევაში, ეძებენ გამოსავალს მდგომარეობიდან, ანუ ხებთ ის ყოფა, რომელშიც უხდებათ ცხოვრება, ის სიცივე, რაც მათ ირგვლივ დასადგურებულა, ხშირად კი უბრალოდ ჩაუქნევიათ ყველაფერზე ხელი და ისე მისდევენ დროთა მსვლელობას, როგორც წყალუხვ და მდორე მდინარეს კუნძი. ასეა პროზაშიც და ასეა დრამატურგიაშიც, რომელიც ფრიად საგულისხმო მოვლენაა არა მარტო მწერლის შემოქმედების ფარგლებში, არამედ მთელ თანამედროვე ქართულ მწერლობაში.

თამაზ ჭილაძის კალამს არაერთი პიესა ეკუთვნის და არცერთ მათგანს არ დაუტოვებია არც მკითხველი და არც თეატრალური საზოგადოება გულგრილად, მაგრამ ყველაზე დიდი წარმატება მაინც ორ მათგანს ხვდა: „როლი დამწყები მსახიობი გოგონასათვის“ და „ბუდე მეცხრე სართულზე“. ეს პიესები ბევრმა თეატრმა მიიღო რეპერტუარში, მაგრამ ყველაზე პრესტიჟული მაინც ის იყო, რომ პირველი დაიდგა რუსთაველის სახელობის თეატრში და თანაც სწორედ იმ დროს, როცა რობერტ სტურუას სპექტაკლების წყალობით თეატრს საქვეყნოდ გაუვარდა სახელი, მეორე კი განხორციელდა მარჯანიშვილის სახელობის თეატრის სცენაზე. ამ პიესების წარმატება სავსებით კანონზომიერი იყო, რადგან სწორედ აქა ჩანს თვალსაჩინოდ დრამატურგი თავისი პრობლემებითაც და თავისი სტილითაც.

განსაკუთრებული არაფერი ხდება არცერთ და არც მეორე პიესაში. „როლი დამწყები მსახიობი გოგონასათვის“ საკუთრივ თეატრალურ სამყაროს წარმოგვიდგენს ჩვეულებრივი კულისების ცხოვრებით: რეჟისორის პატარა კულტით, მსახიობების ერთმანეთისადმი პატარა შურით, პატარა ინტრიგებით, მაგრამ ეს ყველაფერი თითქოს არ სცილდება დასაშვებ ნორმებს და საზღვრებს. და მაინც, სწორედ ეს ერთი შეხედვით ჩვეულებრივი გარემო იქცევა უჰაერო სივრცედ ახალგაზრდა მსახიობისათვის, ანოსათვის, ვისი სუფთა სულიც ჯერ ვერ შეჰვუებია საზოგადოების ზნეობის „დასაშვები ნორმით“ შერყვნას. ხოლო როცა ანოსთან ერთად ჩვენც ჩავუღრმავდებით

ირგვლივ გულსგარე ღიმილით მოფუსფუსე ადამიანებს, უფრო შენიღბულ, ზოგჯერ კი შეუნიღბავ ეგოისტებს, იმათ, ვინც თავაზიანი და კეთილშობილური გამომეტყველებით ერთმანეთს ნებსით თუ ზოგჯერ უნებლიედაც სამარეს უთხრიან, გასაგები და ნათელი ხდება, რომ ზნეობის შერყვნის არავითარი „დასაშვები ნორმა“ არ არსებობს და არც შეიძლება არსებობდეს, რომ პირველივე სულ უმნიშვნელო კომპრომისიც კი მალე ხდება საბედისწერო. ამის გამომზეურება, მისთვისაც და სხვებისთვისაც საჩინოდ ქცევა, ცხოვრებაში შესრულებული უფრო დიდი და წარმატებული როლია დამწყები მსახიობი გოგონასათვის, ვიდრე ოფელიას როლი სცენაზე, რაც ბატონმა უჩამ, რეჟისორმა და დასის კერპმა ასე გულუხვად, თუმცა არც სულ უანგაროდ გაიმეტა ანოსათვის. ანოს, ამ უდანაშაულო მსხვერპლის ხვედრსაც არ მოჰყოლია ის შედეგი, რისი იმედიც უნდა გვექონოდა. პიესის პერსონაჟი — მთქმელი აკი გვამცნობს: „ანო არა მარტო პრემიერაზე არ გამოცხადდა, საერთოდ სულ დაგვეკარგა, უგზო-უკვლოდ გაქრა. ჩვენ კი დანაშაულის მტანჯველი გრძნობა დაგვიტოვა, რომელიც, რასაკვირველია, ყველას ერთნაირად არ ანუხებს, მაგრამ ყველას ერთნაირად სურს ერთხელ და სამუდამოდ მოიშოროს იგი“. აი, ერთსულოვანნი მხოლოდ რაში ყოფილან, რომ როგორმე მალე მოიცილონ ანოს მიერ აფორიაქებული განწყობილება და თავიანთ ჩვეულ ყოფას დაუბრუნდნენ.

„ბუდე მეცხრე სართულზე“ ერთი შეხედვით თითქოს უფრო ვიწრო მასშტაბისა ჩანს, მაგრამ ჩაღრმავებული მკითხველი აქაც აღმოაჩენს ყველა იმ მწვავე პრობლემას, რაც „მსახიობ გოგონაში“ თუ საერთოდ თამაზ ჭილაძის მთელ შემოქმედებაში ასე ტკივილით არის დანახული, გააზრებული და მსჯავრდადებული. დიახ, მაკას მსგავსად ერთოთახიან (გინდ მრავალთახიან) ბინებში ბევრი ქალია გამოკეტილი, „მთელი ქალაქი სავესეა ასეთი ბუდეებით“, მარტოდ შთენილთა ბუდეებით. პიესა ორი პერსონაჟის, მაკასა და ბესოს დიალოგისაგან შედგება, რომლის დროსაც საუბარი თითქოს მხოლოდ მათ ურთიერთობაზეა, მაგრამ ამ კერძო პირთა ბედში საერთო-საზოგადოებრივი საწუხარი მუქავნდება და ეს დაძაბული, შეურიგებელი კამათის სახეს იღებს. მაკას დაგუბებულ და ახლალა ამოხეთქილ სიმართლეს ბესო კი უძალიანდება, მაგრამ მისი ოსტატური თვალთმაქცობა ველარ სჭრის და საგნებსაც თავისი სახელი ერქმევათ.

ნამდვილი სახე, ნამდვილი გრძნობა, ნამდვილი ურთიერთობა და დამოკიდებულება... ნაცვლად ამისა ირგვლივ გამეფებული სიყალბე, სიცრუე, ორპირობა... ასეა დაპირისპირებული ჩვენი

სურვილები და ჩვენი რეალობა თამაზ ჭილაძის პიესებში, საერთოდ მის შემოქმედებაში. ამისი თუნდაც უკიდურესობამდე გაზვიადების სრული უფლებააქვს მწერალს, რომ მშვენიერად მოახდინოს შთაბეჭდილება მკითხველზე, ღრმად ააღვლებოს და ჩააფიქროს, აღაშფოთოს და აამხედროს დიდი თუ მცირე უკეთურობის წინააღმდეგ. თამაზ ჭილაძეს, ისევ და ისევ რეალიზმის ერთგულებით და ადამიანებში კეთილშობილების რწმენის ძალით, თავის პიესებშიც, ისევე როგორც რომანებსა და მოთხრობებში, კანტიკუნტად, მაგრამ მაინც შემოჰყავს სიკეთით, სათნოებით თუ ვაჟკაცობით ალბეჭდილი გმირები.

რაც დრო გადის, თანდათან სულ უფრო პატარავდება და შინაური ხდება ჩვენი პლანეტა, სულ უფრო უახლოვდება და იჯაჭვება მისი მოსახლეობის, ადამიანების თუ მთლიანად ხალხების ცხოვრება და ბედ-იღბალი, მრავალი საერთო პრობლემა წამოიჭრება მათ წინაშე, სულ უფრო ხელმისაწვდომია ერთმანეთის კულტურა, ხელოვნება, ლიტერატურა. ურთიერთგავლენები და ურთიერთშემოქმედებები დღეს განსაკუთრებით თვალსაჩინოა კინოშიც, თეატრშიც, მუსიკაშიც, მწერლობაშიც...

თამაზ ჭილაძის შემოქმედება ამგვარი სიახლის ერთ-ერთი თვალსაჩინო და საუკეთესო ნიმუშია. მწერლის საფიქრალი მისი ქვეყნის და ერის დღევანდელ ცხოვრებას დასტრიალებს თავს, მაგრამ რაკი ურბანიზაციის პრობლემა მთელი თავისი სირთულეებით ცივილიზებული მსოფლიოს თავსატეხი გამხდარა, თამაზ ჭილაძის შემოქმედება თავისი სულისკვეთებით სცილდება ეროვნულ ჩარჩოებს და საყოველთაო ინტერესის სფეროშია ჩართული. ასევე უაღრესად თანამედროვეა მისი ნაწარმოებების ფორმაც, როცა თითქოს იგნორირებულია სიუჟეტი მისი ტრადიციულ-კლასიკური გაგებით. თამაზ ჭილაძის პროზაც და დრამატურგიაც თითქოს მოკლებულია კომპოზიციურ მთლიანობას და ავტორი მხოლოდ მისი გმირების ნერვიული ფსიქიკით ნაკარნახევი შემთხვევითი მოქმედებების ფიქსირებას ახდენს, ან უფრო ხშირად მათი შინაგანი იმპულსების რკვევას უნდება. მაგრამ სინამდვილეში, ამ მოჩვენებითი ამორფულობის მიღმა, მწერლის ყოველ ნაწარმოებს არა მარტო მყარი სიუჟეტური ქარგა გააჩნია, რომელსაც მხატვრული ლოგიკის ძალით ბეჯითად მივყავართ იდეის (ანუ სათქმელის) სინათლისაკენ, არამედ გააჩნია ზუსტად მიგნებული კომპოზიციაც, რომელსაც მხატვრულ წესრიგში მოჰყავს ერთის შეხედვით დაფანტული ეპიზოდები და დეტალები წარსულისა, მომავლისა, ცხადში თუ სიზმარში განცდილსა, ნაფიქრსა თუ სულაც ჩვენებებში მოღანდებულისა. ამგვარი უსიუჟეტო სიუჟეტიანი,

უკომპოზიციო კომპოზიციის სახის რომანები, პიესები, სცენარები და მათი მიხედვით დადგმული სპექტაკლები თუ გადაღებული ფილმები ახლა იშვიათობას აღარ წარმოადგენს, საკმაოდ მიღებულ ფორმად და ხერხად იქცა მწერლობასა და ხელოვნებაში. ზოგს ეს თვითმიზნური მოდა ჰგონია. მაგრამ იქნებ ეს საუკეთესო საშუალებაა აწვინილი ბიოგრაფიებისა და აფორიაქებული სულის ადამიანების ფსიქიკის გამოსახატად. მე მგონი, სწორედ ასე და ამგვარად უნდა აიხსნას თამაზ ჭილაძის შემოქმედების, კერძოდ მისი პიესების თავისებურებები, მათი სიახლეების კანონზომიერებაც და ღირსებაც.

კიდევ ერთი რამ მაინც აუცილებლად უნდა ითქვას თამაზ ჭილაძის დრამატურგიასთან დაკავშირებით. მწერალმა პიესებს უპირველესად ლიტერატურული ღირებულება დააკისრა. იქნებ ვინმეს გაუკვირდეს დრამატურგის ამგვარი პოზიციის რაღაც განსაკუთრებულ დამსახურებად გამოცხადება, აკი ამ ჟანრის მწერლური მნიშვნელობა ძველთაგანვე ცნობილი იყო, საგრძნობ უპირატესობასაც ანიჭებდნენ სხვა ჟანრებთან, ლირიკასთან და ეპოსთან შედარებითაც კი. ჩვენს დროში საქმე ცოტა სხვანაირად წარიმართა.

კინოსა და თეატრის ინდუსტრიამ (სხვაგვარად ვერ იტყვი იმ მასშტაბების შემყურე, რაც მათ გააჩნიათ) ნელნელა და დაბეჯითებით გადაიყვანა თავის საარსებო პირველწყარო, ლიტერატურული საფუძველი პოლუფაბრიკატის მდგომარეობაში, თითქოს თეატრის ან კინოს გადასამუშავებელ მასალას წარმოადგენდეს. სამწუხაროდ, ეს ტენდენცია სულ უფრო და უფრო მძლავრობს. ამან გამოიწვია თავისი აქსიომატურობის გამო თითქოსდა უცნაური, მაგრამ მეტისმეტად დროული მოწოდება — „დრამატურგია მწერლობაა“. თამაზ ჭილაძე არა მარტო სხვებს მოუწოდებს აქეთ, არამედ თავისი შემოქმედებით ამტკიცებს ამას. მისი პიესები, უპირველეს ყოვლისა, წასაკითხი ლიტერატურაა, სავსებით დამოუკიდებელი და დასრულებული მხატვრული სამყაროა.

თამაზმა, თავშივე ვთქვი, ლექსებით დაიწყო და მის ლირიკას დიდი წარმატებაც ჰქონდა, იმდენად დიდი, რომ ერთბაშად მოულოდნელი და მიუღებელიც იყო მისი პროზაში გადანაცვლება. ქართველი კაცისათვის ლექსი დღესაც, პროზისადმი ასეთი მიკერძოების ეპოქაშიც, მხატვრული შთაგონების უმაღლეს გამოხატულებად რჩება და ამდენად მისი „ლალატი“ მაინც გაუგებარია.

თანამედროვე ქართული პოეზიის ძალა და მშვენიერება მის მრავალხმიანობაშია. ის ეროგორც პოლიფონიურ ქართულ სიმღერაში ყოველი ხმა გუნდსაც ერწყმის და ცალკეც ისმის, აქაც, ყოველი ჭეშმარიტი პოეტური ნიჭი ამ ორთავ განზომილებით განისაზღვრება და ფასდება. თამაზ ჭილაძის პოეტური ხმა კიდევ გამოირჩევა, ანუ გამოცალკევებულია დღევანდელ ქართულ პოეზიაში და კიდევ ავსებს მას არა მარტო განუმეორებელი ტემბრით, ინტონაციით, ფერადოვნებით, არამედ გრძნობითა და განწყობილებითაც.

ამკარა პოეტის სიყვარულიც, ერთგულებაც, ინტერესიც იმ ფესვებისადმი, საიდანაც არის ამოზრდილი, ამონაყარი მისი თაობაც და საკუთრივ თვითონაც, დღევანდელი ქართული პოეზიაც და საკუთრივ მისი ლექსიც, მაგრამ თამაზ ჭილაძე ყველაფერ ამას, განსხვავებით სხვა პოეტებისაგან („სხვების“ სასაყვედუროდ სულაც არ ვამბობ ამას), ძალზე იშვიათად ამჟღავნებს პირდაპირი მისამართებით და გაშიშვლებული გრძნობებით. სულ რამდენიმეს თუ დავითვლით ამგვარ ლექსს: „დავით გარეჯა“, „ყინწვისი“, „დმანისის ქვა“... და ამ იშვიათ ლექსებშიც ვერ წავანყდებით ლაღადისით, პათეტიკით, თუნდაც ხმამაღლა გაცხადებულ გრძნობას. პოეტის დამოკიდებულება უფრო ინტიმურიცაა, სევდიანიცაა, რადგან სხვა თვალით ხედავს მათ, არა აღტაცებულით ან ატაცებულით (როგორც ამას მიჩვეულნი ვართ), არამედ დაფიქრებულითა და თანაგრძნობით:

*შენი დაღლილი ღიმილი მაკრობს,
გაბმული სევდა ამქვეყნიური,
ო, ასე ჩუმად და ასე მარტო
მთებში სხივებზე დნება ყინული.
(„ყინწვისი“)*

მსგავსი ხედვით, განწყობილებით, ინტონაციით დაწერილი ლექსი წარსულის ძეგლებზე იშვიათია ქართულ მწერლობაში. ეს უფრო თამაზ ჭილაძის ლირიკისათვის არის ნიშანდობლივი. მაჟორული კი არა, უბრალოდ ხალისიანი ჟღერაც იშვიათად ისმის ამ პოეტური სამყაროდან.

ქალაქური ყოფისა და სულის მესაიდუმლეს, თამაზ ჭილაძეს ადრე თბილისზე დაწერილი ერთადერთი ლექსიც კი დღემდე მგონი კენტად შემორჩა („თბილისი“), რადგან არ არის მიძღვნილი ჟანრი მისი პოეტური ბუნების შესატყვისი. არც ამკარა ფილოსოფიური ლირიკის

გამოხატულებაა მისი პოეზია, თუმცა არ აკლია არც დაფიქრება, არც განსჯა. ერთ უსათაურო ლექსში პოეტი პირდაპირ სვამს ადამიანისათვის მთავარ და მაშასადამე ფილოსოფიურ კითხვას:

*ღმერთო, რა არის ცხოვრება კაცის,
ანდა საიდან პოულობს ძალას...
ნუთუ ჩემივე ხელებით დაწვი
სიცოცხლე, რათა მექცია ალად?
რის განათება მენადა მაინც?.*

ეს კითხვა თავად პოეტის და მისი პოეზიის, მთლიანად შემოქმედების მისამართითაც ისმის. მაინც რისი განათება სწავლია, რაზე მიგვაქცევინებს ყურადღებას, რა აღვლევებს ან რა აშფოთებს. პასუხი მისსავ ლექსებში უნდა ვეძიოთ და ეს ძიება არც ხანგრძლივი იქნება, არც უნაყოფო. თამაზ ჭილაძე გახსნილი პოეტიცა, მისი ლექსი არ გვიმაღავს პოეტის გულისნადებს, ნათლად მიგვანიშნებს და გვიხსნის მის განცდებს. ზემოთ დასმულ კითხვასაც აქვს გაცემული პირდაპირი პასუხი ერთ უსათაურო ლექსში:

*როდესაც სული დაიწყებს კვივლს,
ენძელასავით ჩუმი და მორცხვი —
აი, ეს არის, ეს ნიშნავს ტკივილს,
თორემ რა არის ტკივილი ხორცის.*

აი ამგვარი სულის ტკივილის „განათება“ თამაზ ჭილაძის მთელი პოეზია, და არა მარტო პოეზია. ბოროტება მეტწილად აშკარაა და აქ მხოლოდ პატიოსნება და გაბედულებაა საჭირო მასთან საბრძოლველად. ბევრად რთულია ადამიანური თანაგრძნობის განვება, რადგან ძნელია შეუმცდარად მიხვედრა იმისა, თუ ვინ ან როდის საჭიროებს ამას. აქ ისეთი მგრძნობიარე პოეტის გულის სმენაა საჭირო, ვისაც ჩვენთვის უცხო სიმებით გადაეცემა სხვისი სულის კვილი, თუნდაც უხმო და გაუმხელელი, აი, მაგალითად იმისი, მატარებლის ფანჯარაში რომ „ანთია ორი, მოწყენილი, უძრავი თვალი...“

„და როგორც, ცაცხვით მთვრალი ფუტკარი, ჩაკეტილ ფანჯრებს აწყდება სული“. ამ მშვენიერი, თუმცა ნაღვლიანი მეტაფორით ადამიანის უსაზღვრო და უნუგეშო სევდაა გამოხატული, რაც ისევ და ისევ მარტოსულობის, ადამიანთა საბედისწერო გათიშულობის პრობლემასთან პირისპირ და დაუნდობლად შეგვაჯახებს. ეს

მთავარი მოტივი აქაც არ გვაძლევს მოსვენებას, სულსა და გულს გვიფორიაქებს, ჩვენ ადამიანურ ვალს გვახსნებს, ამ ვალის მოხდის წყურვილს გვიღვიძებს. ის პოეტური სამყარო, სადაც ქვაფენილზე დაცემული ფოთლის „სუსტი ძარღვების სითბო“ არ არის დაინყებული, შეიგრძნობა და სხვასაც გადაეცემა, ჭეშმარიტად პოეტური სამყაროა და აქ უეჭველად გაიგონებენ ჩუმად, ჩურჩულით, თუნდაც უხმოდ გამჟღავნებულ ტკივილს, გაიგონებენ და გამოეხმაურებიან.

*ცა მარტის ღრუბლებმა შებოლეს,
ცა მარტის ღრუბლებმა შებოლეს.*

*ვიღაცა იძახის გაღმიდან,
ნისლიდან იძახის:*

- *შებორნე!*
- *ვინ არის? ვინ არის? ვინ არის?*
- *ჩურჩულებს ტირიფი მტირალი.*
- *რიყეზე აგდია რიყრაყი,*
- *ვით თეთრი პერანგი მდინარის.*

ამ პატარა უსათაურო ლექსში რიყრაყის განსაცვიფრებლად მიგნებული პოეტური სახეც კი ვერ გვაინყებს ნისლიდან მოღწეულ ხმას, რომელიც პასუხს ითხოვს და ამ პასუხშია მისი შველა. სწორედ ამგვარ პასუხს წარმოადგენს თამაზ ჭილაძის პოეზია მკითხველებისათვის, სწორედ ამ სხვათა გადარჩენისათვის, სხვათა საშველად არის შექმნილი. საშველად და გადასარჩენად ათასი გზა და საშუალება არსებობს. თამაზ ჭილაძე ამისათვის თითქოს სულ უბრალო, მაგრამ ძალზე დეფიციტურ რამეს — თანგრძნობას მოიხმობს. მისი გული და ლექსი სავსეა ამ გრძნობით, ეს არის მისი პოეზიის მშვენიერების მთავარი წყარო, მთავარი, მაგრამ არა ერთადერთი.

თამაზ ჭილაძის პოეტური აზრიც და ფრაზაც ნათელია და გამჭვირვალე. ავტორი თავადაც ბოლომდეა გარკვეული საკუთარ გრძნობებში და ჩვენც არ გვირთულებს ამ მხრივ საქმეს. პირიქით, ცდილობს მაქსიმალურად გასაგები და შესაგრძნები გახადოს მკითხველისათვის სათქმელი. ბუნდოვანება მისთვის ორგანულად მიუღებელია. კიდევ, მისი ლექსი, თუ შეიძლება ასე ითქვას, აშკარად ინტელიგენტური ჩამომავლობისაა. აქ ვერ ნავეანყდებით ველურად მომსკდარ სტიქიას ან თუნდაც მართალ, მაგრამ აუნონავ, მით უფრო უხეშ სიტყვას. თუმცა ეს სულაც არა ბორკავს პოეტს არც

თავის მშფოთვარე გრძნობების გადმოღვრაში და არც მოვლენების თუ საგნების ზუსტ განსაზღვრაში. უბრალოდ, ეს ყველაფერი ჭეშმარიტად ღრმა შინაგანი კულტურის მქონე ადამიანის (რაც ასე გვაკლია, სამწუხაროდ, ბევრ ჩვენგანს, მწერლებსაც და სხვებსაც) მიერ არის განცდილი და გამხელილი.

პირდაპირ განსაცვიფრებელია ის პოეტური ხილვები, ფრაზები, მეტაფორები, შედარებები, ასე რომარის გაბნეული თამაზის ლექსებში და თვალსა გვტაცებს, მაგრამ მათი მშვენიერება დამოუკიდებელი მაინც არ არის. ისინი სრულად, მთელი მნიშვნელობით და სილამაზით მხოლოდ საერთო კონტექსტში იკითხებიან და, ამდენად, ბევრად მეტს ნიშნავენ, ვიდრე ერთი შეხედვით მოგვეჩვენება:

*ზის გონიოში დაღლილი საბა
და საქართველოს უსწორებს საბანს...*
(უსათაურო)

*შორს მტკვარი მიდის, როგორც დაღლილი,
ჩაძინებული ცხენზე მხედარი...*
(უსათაურო)

*და როგორც ქვებზე ცხენის ნალები,
ჩვენი ფიქრები ბნელში ბრწყინავენ.*
(ყინვალი)

საერთოდ არის საოცრად დახვეწილი და მშვენიერი თამაზ ჭილაძის პოეტური მეტყველება. მხოლოდ ამ ორიოდ ნიმუშს ვიკმარებ მისი სტილის ერთი შტრიხის ნათელსაყოფად და არც ჩემეული ინტერპრეტაციით შევანყენ მკითხველს თავს, რადგან ძალდაუტანებლად იკითხება მათი მიმართება ავტორის პოეტურ კონცეფციასთან.

თამაზ ჭილაძის პოეზია დღესაც გამორჩეულია თავისი სიფაქიზით, სინატიფით, ხმადაბალი ინტონაციით, ჭეშმარიტი ლირიზმით. თავის დროზე, 50-იანი წლების დასასრულს და 60-იანის დასაწყისში თითქოს დაუჯერებელიც კი იყო ამგვარი პოეტური სამყაროს არამცთუ არსებობა, უბრალოდ შესაძლებლობაც, იმდენად შეჩვეული იყო თვალის და ყურის ნაღვლის მანძილზე მოძალებულ პოეტურ პათეტიკას, ზიზილ-პიპილოებს, გულსგარე

ნათქვამ სიტყვას. ამიტომაც მოახდინა თავიდანვე თამაზ ჭილაძის ლექსებმა დიდი შთაბეჭდილება. მაგრამ ეს შთაბეჭდილება რომ მხოლოდ ახალი პოეტური სამყაროს ხილვით არ იყო გამოწვეული, რომ ამ სამყაროს უჩვეულობის გარდა სხვა უფრო მყარი მხატვრული ღირებულებები გააჩნდა, ეს ნლებმა დაამტკიცა. და როცა ღირებულებათა გადაფასებამ თავისი საქმე გააკეთა, ყველასათვის აშკარა გახდა, რომ ჭეშმარიტად თანამედროვე, მაღალი ზნეობის და მოქალაქეობრიობის მატარებელი შეიძლება იყოს ისეთი ინტიმური და ჩურჩულით ნათქვამი ლექსიც, როგორცაა თამაზ ჭილაძის თუმცა მცირე, მაგრამ არსით, ძალით და სილამაზით დიდი და მნიშვნელოვანი ლირიკა.

დაბოლოს, მხოლოდ რამდენიმე სიტყვა თამაზ ჭილაძის ესეებსა და წერილებზე. სულ ორიოდ სიტყვა, რადგან ამ მასალამ თუ შეგიტყუა და ჩაგითრია, ასე იოლად ვერ დააღწევ თავს და სათქმელიც გაგიგრძელდება, ვინაიდან თამაზ ჭილაძის თვალსაწიერი თავისუფლად სწვდება ეროვნულ ისტორიულ სიღრმეებსაც, თვით ქართული დამწერლობის წარმოშობის ხანამდე და გეოგრაფიულ სივრცეებსაც, უკრაინული კულტურიდან პოლანდიურამდე. თუმცა, უფრო სწორი იქნება თუ ვიტყვი, რომ ეს ერთდროულად ლალი ნავარდიცაა და დინჯი მოგზაურობაც. ესეისტური სტილი ათავისუფლებს ავტორს არა მარტო ანალიზის აკადემიური სისრულისაგან, არამედ სხვა მეცნიერული საბუთიანობისაგანაც, მაგრამ თამაზ ჭილაძე ბევრად უფრო მომთხოვნელია საკუთარი თავისადმი. მან, შეიძლება ითქვას, ახლებურად წაიკითხა ქართული მწერლობის ისტორიის უთვალსაჩინოესი ნაწარმოებები, თვით „შუშანიკის წამებაცა“ და „ვეფხისტყაოსანიც“ კი. თუმცა ზოგირამ შეიძლება ეწინააღმდეგებოდეს სპეციალისტთა მოსაზრებებს, აშკარად სადაოდ ჩანდეს, მაინც უაღრესად საინტერესოა მისი დაკვირვებები, მიგნებები, დასკვნები. საინტერესოა, რადგან ღრმა და დაკვირვებული მწერლის, ამას ხაზი მინდა გაუსვა, მწერლის თვალითაა წაკითხული, თითქოს შიგნიდანაა გახსნილი დიდი წინაპრების თუ თანამედროვეების შემოქმედება.

თამაზ ჭილაძის ნებისმიერი ჟანრის ნაწარმოებს თუ კრებულებს დანაფული მკითხველი ღრმად საინტერესო და ემოციურ სამყაროს ეზიარება და ეს უკვალოდ არ ჩაივლის, მითუფრო თუკი ჩვენ წინასწარ შემზადებული აღმოვჩნდებით მასში ჩადებული ჰუმანისტური სულისკვეთების საზიარებლად. ეს წერილიც თამაზ ჭილაძის პოეტური სტროფებით მინდა დავამთავრო, რაც საკუთარ წიგნებზე არ უთქვამს, მაგრამ, ვფიქრობ, მათაც კარგად მიესადაგება:

*მე მოგცემ ჩემს ხმას, სუნთქვას და თვალებს,
სხვა არაფერი არა მაქვს მეტი.
მე მოგცემ ჩემს გულს,
თუკი შენს ხელებს
ძალუძით ატარონ შიშველი ცეცხლი.
მე მოგცემ ჩემს ფიქრს, თუკი
შენს სხეულს
არ დაღლის მძიმე, ვეება ფრთები.*

(ნარწერა წიგნზე).

1987 წელი

„ვერ დამადუმონ...“

თუმცა დალხენილი ცხოვრება არა ჰქონია მუხრან მაჭავარიანს, მაინც ბედნიერ შემოქმედთა იშვიათ რიგს მიეკუთვნება.

დალხენილი ცხოვრება, აბა, ვით ექნებოდა მისი სამშობლოს შემყურეს, როცა სისხლიან თარეშს სოციალური, ზნეობრივი, ეროვნული თუ სხვა მრავალი ძნელბედობა ენაცვლებოდა, ანდა სულაც ერთიანად თავს ატყდებოდა.

ვერც იმიტომ იქნებოდა დალხენილი, რომ ოფიციალური თავიდანვე ეჭვის თვალით უცქერდა მას. ანკი ვინ აპატიებდა, ჰე, ჯერ კიდევ როდის წამოძახებულს — „გაუმარჯოს... საქართველოს მოთმინების ფიალას“, არც მანამ თუ მერენათქვამ მწარე-მწარე პოეტურ ფრაზებს. იმის გაგება არა სურდათ, რომ ენამწარეობით კი არ მოსდიოდა ეს, არამედ თვით სინამდვილე იყო მწარე და სხვა გზა არ ჰქონდა.

თუმცა იყო სხვა გზაც, რასაც ვადექით ზოგნი ოპტიმისტთა მალემრწმენობით, ზოგნი სიფრთხილით, ზოგნიც სიმხდალით, ზოგნიც ბოროტის დაუფარავი მსახურებისა გამო. ამიტომაც, ვერც სადაგი პატივი მივაგეთ და, რაც კიდევ უფრო სამწუხაროა, ვერც აშკარად ავუბით მხარი მუხრან მაჭავარიანს. ან სხვათა ცრუ სიტყვებს ხმამაღლა ჩვენსასაც ვუმატებდით, ანდა ვდუმდით.

თავად კი, რაღაი ქადილის ძალა შესწევდა, ჯერ კიდევ საკუთარი პოეტური გზის დასაწყისშივე გამომწვევად განაცხადა:

*„ვერ დამადუმონ,
ვერ დამძალონ —
თუნდა ჩამქოლონ...
ვერ შეაჩერებს ვერაფერი სიტყვას გაბედულს...“*
(„***ანდუყაფარო...“).

და მართლაც, მუხრან მაჭავარიანის გაბედული სიტყვა არამცთუ არ განყვეტილა, არც კი შემკრთალა და აგერ უკვე ორმოცი წელია მქუხარედ გაისმის.

იქნებ ვინმემ იკითხოს, მაშ, ბედნიერი რილათი იყო და არისო. იმით, რომ გამორჩეულია არა მარტო ზეგარდმო მონიჭებული პოეტური მადლით, არამედ იმითაც, რომ არ უღალატნია თავისი მონოდებისათვის, არ დაუხურდავებია თავისი ნაჭედი სიტყვა ამა ქვეყნის ძლიერთა გულის მოსაგებად. პირად კეთილდღეობაზე უმალ თავის მშობელ ქვეყანაზე, ხალხზე, მის გამოფხიზლებასა და მომავალზე, ქართული სისხლისა და სულის უკვდავებაზე ფიქრობდა და საამისოდ ირჯებოდა.

სანთელ-საკმეველმა არც ახლა დაკარგა თავისი გზა, დღეს ერიც და ბერიც ერთხმად, ერთსულოვნად მიაგებს სიყვარულსა და პატივს მის ერთგულ, თამამ, თავდადებულ შვილს, ვინც თავისი ნოვატორული ლექსით ქართველი კლასიკოსების ეროვნულ და მოქალაქეობრივ ტრადიციებს აგრძელებს.

როგორც კი მწერლობას საკუთარი გულისნადილის გამჟღავნების და აღსრულების საშუალებაც მიეცა, უმაღლეს თავეკაცად მუხრან მაჭავარიანი ირჩია. როგორც კი მწერლობისა და საზოგადოების სიტყვას ფასი დაედო, უმაღლეს მუხრან მაჭავარიანს მიენიჭა ქართველი პოეტისათვის ყველაზე ძვირფასი ჯილდო — რუსთაველის პრემია. დიახ, გვიან, მაგრამ მაინც ჭამა სამართალმა პური.

დღევანდელი საზოგადოებრივი ვითარება ძირეულად განსხვავდება გუშინდელისაგან, დღეს სწორედ ის სიტყვა ფასობს, რასაც გუშინ ტაბუ ჰქონდა დადებული. უაზრო და უსაფუძვლო ზარ-ზეიმი ქვეყნის ტკივილებზე ფიქრმა და წყლულების მოსაშუშებლად გზების ძიებამ, მწარე, თუმცა მართალმა და განმკურნებელმა განსჯამ შესცვალა. მწვავე ეკონომიკურ და სოციალურ პრობლემებზე უფრო, მე თუ მკითხავთ, სწორედაც სულიერი სამყარო გვაქვს თავსატეხი, ანუ ის, რასაც ასე ფერადოვნად, უფრო სწორად კი ჭრელა-ჭრულად ვხატავდით და ყალბი ინტონაციით „ეუმღეროდით“ ყველანი, განსაკუთრებით კი მწერლები. ახლა გაირკვა, უფრო კი გამჟღავნდა, თორემ ადრეც აშკარა იყო, რომ სწორედ ზნეობრივი დაქვეითება და დაცემა ყველაზე მძიმე მემკვიდრეობა, რაც ახლო წარსულისაგან დაგვრჩა და ეროვნული პრობლემებიც დიდად საჭირობოროტო გვექონია.

მართლისმთქმელებს ადრეც აღუმაღლებიათ ამაზე ხმა, მუხრანის სამრეკლო ხომ გამუდმებით რეკდა ამ საგანგაშო ზარს და ჩვენი გულისყურიც სწორედ აქეთაა ახლა მიპყრობილი. ამან განუზომლად გაზარდა მუხრანის პოეზიის მნიშვნელობა.

როგორც ვირტუოზი პიანისტის მსმენელისათვის საშემსრულებლო ტექნიკა თავისთავად საგულისხმო და სრულიად უეჭველია, მთავარი ნაწარმოების სიღრმისეული გახსნაა, ასევე ჭეშმარიტი პოეტის, ამ შემთხვევაში მუხრანის მკითხველისათვის უფრო მნიშვნელოვანი სწორედ ავტორის ცხოვრებისეული ხილვაა, მისი ფილოსოფიური წვდომაა, იმ განწყობილების ზიარებაა, რაც არსებით და ახალ შთაბეჭდილებებს შეუქმნის, ან ახლებურად განაცდევინებს სინამდვილეს, მართალი აზრით და წრფელი გრძნობით დატვირთავს.

მუხრანის ლექსი მართლაც განუმეორებელია, დიდი ალლო სულაც არა სჭირდება მის გამორჩევას და ამოცნობას. დამახასიათებელი ინტონაცია, მეტრი და ფერი, ლექსიკა და ფრაზის აგებულება მას თავიდანვე დაჰყვა, ჯერ კიდევ იქიდან, როცა ორმოცი წლის წინ პოეტი

პირველად წარსდგა მწერალთა საზოგადოების წინაშე და მაჩაბლის ქუჩაზე მდებარე სასახლის დარბაზი უჩვეულობით აღბეჭდილ „საბას“ გაოგნებული ისმინდა. უშუალო მეტყველება, სასაუბრო კილო, რასაც სადად და მკაფიოდ მოაქვს სათქმელი, ნათელი და მკვეთრი პოეტური ფრაზა, იმავ დროს დატვირთული საოცარი სიტყვის ძალით და სულიერი ენერგიით, უშუალო კონტაქტს გვიმყარებს პოეტთან, ცხადად წარმოგვიდგენს ავტორს თავისი გახსნილი, გაშიშვლებული სულიერი სამყაროთი. ლექსიკური სიმდიდრის, ხშირად იშვიათი და ზოგჯერ უცხო (ქართულისათვის კი არა, ჩვენთვის უცხო) სიტყვის მიუხედავად არაფერია მოხმობილი მკითხველის გასაკვირვებლად, მხოლოდ ან უპირატესად სამკაულებრივი დანიშნულებისათვის. ყველაფერი სათქმელის გამჟღავნებას, განწყობილების შექმნას ემსახურება და ჩვენ გვესმის სამშობლოს ჭირისუფალი პოეტის ბოლომდე გულწრფელი და მონდობილი საუბარი. ამიტომაც აცხადებს მუხრანი სრული უფლებით, თამამად და გულლიად, ყოველგვარი ყალბი თავმდაბლობის გარეშე:

*„სამაგიეროდ, - ჩემში რაც არი,
სხვისი არაა ერთი მისხალი“.*
*(„***ხარ საესავი...“).*

მაინც რითაა სავსე ის მშვენიერი ჭურჭელი, რასაც მუხრან მაჭავარიანის ლექსის ფორმაჰქვია. ერთი ფრაზით ეს ასე გამოითქმის: მამულზე ფიქრით, მამულზე ზრუნვით.

„საქართველოო, გოლგოთაზე უფრო ციცაბოვ!“
(„ღაღადისი ილიასი“)

მართლაც, ბიბლიური ტვირთივით აწევს პოეტს თავისი ვალი ქვეყნის წინაშე, რაკი სამშობლოს სიყვარული დალხენილ ყოფას კი არ გულისხმობს, არამედ მისი კეთილდღეობისათვის დღენიადაგ ზრუნვას, ხოლო თუ ამას ქვეყნის გადარჩენის დარდიც ემატება, მართლაც გოლგოთაზე უფრო ციცაბოდ ჩანს ამ ტვირთის საზიდი გზა. და მითაც, არც ესაგზა, არც ციცაბო აღმართი და არც ტვირთის სიმძიმე არაკრთობს პოეტს, პირიქით, მხნედაც, ბედნიერად ჩანს, რაკი ეს მისია არგუნა ბედმა მასაც და მის ლექსსაც. ყოველმა რჩეულმა კაცმა, არარჩეულმაც თავისი ჯვარი უნდა ზიდოს, დიდი თუ მცირე, რაც განგებას მისთვის დაუკისრებია, რისი შეძლებაც მიუცია.

მამულით არის შთაგონებული მუხრანის ყოველი ლექსი. ამ წმინდა ხატებისადმი არც უშუალოდ, პირდაპირ მიმართული ლექსები

აქვს ცოტა, ერთი მეორეზე უფრო გულში ჩამწვდომი, ამანთებელი („შენ — სისხლო ჩემო — სად არ დაღვრილო...“, „საშველს რომ აღარ მაძლევს ხოლმე მამულზე ფიქრი...“, „დუმილი რეკავს“, „***ხარ სალოცავი ჩემთვის ტაძარი...“ და მრავალი სხვა). მამულის უკვდავება პოეტისათვის ენის უკვდავებასთან არის გაიგივებული. სამართლიანადაც. ეს მოტივი მთლიანად გასდევს მის ლირიკას, ხოლო ერთ-ერთი მისი საუკეთესო გამოხატულება ესეცაა:

*„რომ ჩემს საფლავზე
ყაყაჩოსავით
ჰყვოდეს სიტყვა, ქართული სიტყვა!“
(„მარტო იმიტომ“)*

მიუხედავად მამულზე ტკივილიანი ფიქრებისა, პოეტს არასოდეს შერყევია რწმენა მის მომავალში და მკითხველსაც ამასვე უნერგავს ბეჯითად.

პოეტისათვის ისიც ნათელია, რომ ამას საერთო, ყველასი და ყოველის უშურველად გარჯა და თავდადება სჭირდება. განზე გადგომა არავის მართებს. „ლალატიო მაგგვარი ფიქრი!“ არადა, ყველას როდი გვესმის ეს, ბევრნი ვართ გადაყოლილნი საკუთარ კეთილდღეობას იმის იმედით, რომ საერთო-სახალხო საქმეს სხვები გამოუჩნდებიან მომვლელ-მზრუნველებად.

მუხრან მაჭავარიანისათვის სამშობლო მარტო მხარეებით და კილომეტრობით კი არ განიზომება და მთლიანდება, არამედ დროითაც, - თავისიწარსულით, აწმყოთი და მომავლით. წარსულიცადა აწმყოც მხოლოდ მომავლისათვის ზრუნვა და შემზადებაა. ეს ყველას გვესმის, ან უნდა გვესმოდეს მაინც. მომავალი და ახალგაზრდობა კი სინონიმებია. მე არ მეგულება უკეთესი ლექსი, ვიდრე მუხრანის „ვითარცა მტკვარი“, მიმართული ახალგაზრდობისადმი, ფინალში მაჟორული, მგრგვინავი აკორდით:

„იარონ! იარონ! იარონ!“

ასე ხვდება მუხრან მაჭავარიანი მისი დაბადების სამოც წელს, მთავარი კი ისაა, ქართველებისათვის იმის იმედია ძვირფასი, რომ ასეთი გამორჩეული შვილი კიდევ დიდხანს ეყოლება გვერდით, ხოლო მისი პოეტური ხმა მენინავედ გაჰყვება და გაუძღვება შთამომავლობას.

1989 წელი

ვეგენი ევტუშენკოს სამყარო

გამოჩენილი რუსი პოეტი ვეგენი ევტუშენკო ქართული ლექსის და ქართველი ხალხის ძველი და ჭეშმარიტი მეგობარია. იგი ენთუზიაზმით ხელმძღვანელობს საკავშირო მწერალთა კავშირის ქართული ლიტერატურის საბჭოს და ბევრი კეთილი საქმეც მოიმოქმედა ჩვენი მწერლობის პოპულარიზაციისათვის. ამ მძიმე ვითარებაშიც, რაც საქართველოს 9 აპრილის ტრაგიკული დღის შემდეგ დაუდგა, ვეგენი ევტუშენკომ თავისი გულიდან ამონახეთქი სამძიმარიც გამოგვიგზავნა და იკისრა მოთავეობა რუსი მწერლების და შემოქმედებითი ინტელიგენციის ჩვენს მხარდასაჭერად დასარაზმავად. გამომცემლობა „მერანმა“ რუსულ ენაზე გამოსცა ვეგენი ევტუშენკოს რჩეული, სადაც დაიბეჭდა მისი საუკეთესო ლირიკა, საქართველოში შთაგონებული ლექსები და ქართველი პოეტების ლექსების თარგმანები. ეს წერილი ვეგენი ევტუშენკოს ნიგნს უძღვის წინასიტყვაოდ

მეექვება, ვინმემ ჩვენს ქვეყანაში არ იცოდეს ვეგენი ევტუშენკოს სახელი. დარწმუნებული ვარ, ბევრი იცნობს მის ლექსებს, ინტერესითაც კითხულობს. მაგრამ ვიცით კი ევტუშენკოს პოეზია იმ სიღრმითა და მასშტაბით, რაც მას გააჩნია? იმ შემფოთებით, ტკივილით, თანაგრძნობით, რითაც არის სავსე? იმ გულჩვილობითა და გულმედგრობით, რაც მას ახასიათებს? იმ მებრძოლის ჟინით და თავგანწირვით, რაც მისი უმთავრესი ღირსებაა? იმ ჭეშმარიტი რუსული სულით, რაც ასე მომხიბლავია? ვფიქრობ, ეს ყველაფერი ყველამ როდი ვიცით.

ზოგნი, თუ გულახდილნი ვიქნებით, ევტუშენკოს ლექსებს უფრო ჟურნალ-გაზეთებიდან იცნობენ, ან ესტრადიდან თუ ტელევიზიით ისმენენ. აქვე დავძენ, მისი არტისტული ბუნების წყალობით ევტუშენკო მეტად ეფექტურად კითხულობს საკუთარ ლექსებს, უყვარს კიდევ ცოცხალი აუდიტორიის წინაშე გამოსვლა. ეს მასაც უხდება და ბევრ მის ლექსსაც. ამ თვალსაზრისით იგი მართლაც პოეტი-ტრიბუნია და ენათესავება მაიაკოვსკის. მაგრამ, არა მგონია, ამგვარი ნაცნობობა საკმარისი იყოს, ბოლომდე გვიხსნიდეს და გვაგრძნობინებდეს მის პოეტურ სამყაროს.

საერთოდ ლექსს და, კერძოდ, ევტუშენკოს ლექსსაც, ვფიქრობ, მკითხველთან მარტო დარჩენა მართებს. ამიტომაც მიმაჩნია: ნიგნი და მკითხველი უპირველესი, უმთავრესი წყვილია. ან, თუ თანამედროვე ტერმინი გვინდა ვიხმაროთ, აუცილებელი ტანდემია.

აი, თავად ევგენი ევტუშენკოს კატეგორიული და მართებული აზრი ამ საკითხზე:

„კაცი, ვისაც ნიგნი არ უყვარს, უბედურია, თუმცა თავად ყოველთვის როდი ხვდება ამას. მისი ცხოვრება შეიძლება სავსე იყოს საინტერესო ამბებით, მაგრამ იგი მოკლებული იქნება ისეთ მნიშვნელოვან მოვლენას, როგორცაა თანაგანცდა და ნაკითხულის გააზრება“.

გარეშე მოწმეები თუ მრჩეველები მხოლოდ მას მერე უნდა ჩავრიოთ საქმეში, როცა ჩვენი, ლექსის და მკითხველის, პირადი ნაცნობობა შედგება, როცა უშუალოდ ჩვენი, საკუთარი დამოკიდებულება, აზრი და განწყობილება შეგვექმნება, როცა ბრმად არ მოგვინევს ვირნმუნოთ სხვათა, თუნდაც ავტორიტეტულ პირთა მოსაზრებები.

ალექსანდრ ტვარდოვსკის არქივში (ევგენი სიდოროვის ცნობით) ევტუშენკოზე ასე წერია, თურმე:

„პროჟექტორის შუქი გაურბის მას, იგი კი დასდევს, რომ კვლავ მოექცეს მის სინათლეში“.

გაკვადნიერდები და თავს უფლებას მივცემ დავეჭვდევ გამოჩენილი პოეტის ამ მოსაზრების მართებულობაში. მეც ამ მეტაფორას გამოვიყენებ და ასე ვიტყვი: ევტუშენკო პროჟექტორის შუქს კი არ დასდევს თავის გამოსაჩენად, არამედ პროჟექტორის შუქი მნიშვნელოვანი უბნისაკენ არის მიმართული და ევტუშენკოც, მოქალაქეობრივი მრწამსის გამო, უმაღლესი მიაშურებს ხოლმე ამ უბანს, მხოლოდ ამიტომ ექცევა პროჟექტორის შუქში. ეს კი პოეტის ღირსებაა მხოლოდ, და არა ნაკლი.

აქ ერთიც მინდა ვთქვა: მკითხველის არც ჯიუტი თავდაჯერებაა მოსაწონი და არც კრიტიკოსთა სიტყვის მალემრწმენობა, საკუთარი გულისყურის ნდობაც საჭიროა და პროფესიონალთა, ან საერთოდ სხვათა აზრის მოსმენაც, მერე კი კვლავ დაფიქრება და, რაც მთავარია, ნიგნთან მიბრუნება. საბოლოო აზრი მაინც მან უნდა ჩავვინერგოს. ამიტომაც მიმაჩნია, ნიგნს ერთხელ ნაკითხვა, მით უფრო გადაკითხვა არ ყოფნის. პოეტის გაგება თუ გვსურს, მას რამდენჯერმე მაინც უნდა მივუბრუნდეთ, თუნდაც ისეთი ნათელი, „გასაგები“ იყოს იგი, როგორც ევტუშენკოა.

ცხოვრების მონინავე პოზიციაზე ყოფნას ერთგვარი მსხვერპლის გაღებაც სჭირდება პოეტისაგან, რადგან ასეთ ვითარებაში ყოველთვის დახვეწილი ვერ იქნება მისი პოეტური ფრაზა თუ რითმა. ევტუშენკოს ლექსებშიც შეიმჩნევა ამგვარი ხარვეზები. მაგრამ ერთი რამ უნდა გვახსოვდეს: ცოცხალი, მფეთქავი იარით განცდილი და ამოხეთქილი პოეტური სიტყვა, თუნდაც ხორკლიანი იყოს იგი, უფრო მგრძნობიარედ ხედება მკითხველის გულს, ვიდრე ნაგვიანევი, მოზომილი და უხინჯო. ისიც უნდა გავითვალისწინოთ, რომ პოეტის ყველა ლექსი ვერ იქნება ერთნაირად ძლიერი და შთამბეჭდავი. ამიტომაც არის, რომ ლექსებს არა აქვთ სიცოცხლის თანაბარი ხანგრძლივობა. ეს ყველას ეხება უკლებლივ და, ცხადია, ევტუშენკოსაც. და კიდევ, გასათვალისწინებელია თავად პოეტის ესთეტიკური პოზიციაც, მისი სტილის შეგნებულად არჩეული თავისებურებაც, რაც ევგენი ევტუშენკომ ჯერ კიდევ ახალგაზრდამ ჩამოაყალიბა და უფრო მოგვიანებით ასე გაგვიმჟღავნა:

„გამაოგნებელი შთაბეჭდილება მოახდინა ჩემზე სლუცკის ლექსებმა. ისინი ანტიპოეტურები ჩანდნენ, მაგრამ, ამასთან ერთად, მათში ხშიანობდა დაუნდობლად გაშიშვლებული ცხოვრების პოეზია. თუ ადრე ჩემს ლექსებში ვებრძოდი „პროზაიზმებს“, სლუცკის ლექსების შემდეგ ვცდილობდი განვრიდებოდი მეტისმეტად ამაღლებულ „პოეტიზმებს“.

სწორედ ამგვარი მოქალაქეობრივი და ესთეტიკური მრწამსის გამოა, რომ ევტუშენკო არ ერიდება თავის ლექსში არც პროზაიზმებს, არც სიუჟეტურ თხრობას, არც რიტორიკას და საერთოდ არც არაფერს, რაც თითქოს საჩოთიროდ არის მიჩნეული ლირიკისათვის, მაგრამ, ამასთანავე, რაც განუმეორებელ ელფერს, თავისებურებას ანიჭებს მის ლექსს და მკითხველის გონებისა თუ გულისაკენ აზრის სიმძაფრით და დაუოკებელი ვნებით უფრო მიიკვლევს გზას, ვიდრე ვერსიფიკაციული სრულყოფილებით (იმედია, ამას ისე არავინ გამიგებს, თითქოს ოსტატობას ვუნუნებდე მას).

„პუშკინის შემდეგ მოქალაქეობრიობას განრიდებული პოეტი წარმოუდგენელია“.

ასე სწამს ევტუშენკოს დღიდან მისი მოსვლისა მწერლობაში. მისი მოსვლა კი დაემთხვა ორმოცდაათიანი წლების საზოგადოებრივი გარდაქმნების ხანას, როცა საბჭოთა ტოტალიტარული რეჟიმი პიროვნების კულტის მხილების შედეგად შეირყა და მწერლობასაც განახლების, გულწრფელობის, მართალი სიტყვის თქმის იმედი და საშუალება მიეცა. ეს იყო ჭეშმარიტად ბედნიერი დამთხვევა დროის

მიერ მოტანილი თავისუფლებისა და იმ საოცრად ნიჭიერი ახალი მწერლური თაობის დაბადებისა, რომლის ერთ-ერთი საუკეთესო წარმომადგენელიცაა ევგენი ევტუშენკო.

თუმცა, თავისუფლებით მონიჭებული სიხარული ხანმოკლე გამოდგა. ნაადრევი გაზაფხულის მიერ ამოყრილი ყლორტები კვლავ ყინულოვანმა ატმოსფერომ დააზრო. ლიტერატურას და ხელოვნებას ძველი, სოციალისტური რეალიზმის, ანუ სიყალბის კალაპოტი მიუჩინეს და ყოველგვარ შემოქმედებით აღმაფრენას ფრთები შეაჭრეს. მაგრამ მაინც, თავისუფლებას ნაზიარევი სულის ჩაკვლა აღარ მოხერხდა. მართალია, ბევრს არ ეყო ვაჟკაცობა წინ აღდგომოდა ახალ შეზღუდვებს, მაგრამ ამის მონადინე და შემძლე ძლიერი პიროვნებები აღმოჩნდნენ ჩვენში და ერთ-ერთი იმათგანი, ვინც არ შემკრთალა და არ დაუთმია თავისი პოზიციები, სწორედ ევტუშენკო გახლავთ. მისი ხმამალალი და გაბედული პოეტური თუ პუბლიცისტური სიტყვა ვოლუნტარიზმის დემაგოგიურ ხმაურშიც და უძრაობის გულსგარე აღფრთოვანების ყაყანშიც ესმოდა მკითხველს.

პოლიტიკური და პუბლიცისტური ლირიკა, გნებავთ პოეტური ეპოსიც, რასაც დიდი ამაგი დასდო ევტუშენკომ თავისი გახმაურებული პოემებით, სულ უხიფათო საქმე არ არის. ჩვენი ავტორიც ზოგ შემთხვევაში ვერ ასცდა კონიუნქტურულ მეჩჩებებს, კატეგორიულობას თუ სიტყვამრავლობას, მაგრამ ვფიქრობ, ისიც უეჭველია, რომ იგი ამ ჟანრის საუკეთესო ოსტატია თანამედროვე რუსულ პოეზიაში და მისი განსაცვიფრებელი პოპულარობის ერთი მთავარი პირობათაგანი სწორედ ამაში უნდა დავინახოთ.

„ევტუშენკო უუთანამედროვესი შემოქმედი, იგი სისხლი სისხლთაგანი და ხორცი ხორცთაგანია სინამდვილისა, მისი პოეზია დროით არის აღბეჭდილი და განცდილი, დრო კი — მისით“ (ჩინგიზ აიტმატოვი).

„სამშობლოს სიყარულის გარეშე პოეტი არ არსებობს. მაგრამ დღეს პოეტი არც უიმისოდ შეიძლება, რომ არ მონაწილეობდეს მთელს დედამიწის ზურგზე მიმდინარე ბრძოლებში“ — ესეც ევტუშენკოს მრწამსია, რისი არგაზიარებაც შეუძლებელია.

ეს ამხელა სამყარო, რასაც დედამიწა ჰქვია და რაც ჩვენი ახლო წინაპრების გონებისათვისაც კი უსასრულო და მიუწვდომელი იყო, დღეს თითქოს დაპატარავდა, სულ ერთი დღის სავალია გახდა. მისი კონტინენტები თითქოს ჩვენი შემოგარენის კუთხე-კუნჭულებად

იქცა და ყველაფერი რაც იქ ხდება, ისევე სისხლბორცეულად გვეხება ყველას, როგორც საკუთარ ოჯახში დატრიალებული ამბები.

ევგენი ევტუშენკოს, ამ თხემით ტერფამდე რუსი პოეტის თვალის და გულიც მთელ სამყაროს სწვდება, ყველაფერს აღიქვამს და განიცდის. ნებისმიერ მიწაზე დაღვრილი სისხლი თითქოს მისი ძარღვებიდან მოედინება, თუნდაც შორეულ მხარეში დატრიალებული ტრაგედია საკუთარ ჭრილობასავით სტკივა. ამ გულწრფელი განცდით არის აღბეჭდილი თანამედროვე მსოფლიოს ბედუკუღმართობით შთაგონებული ყოველი მისი ლექსი.

ლექსსაც არ სჯერდება. თავის მოვალეობად მიაჩნია უმაღლესად იქ, სადაც, როგორც იტყვიან, ცხელი წერტილებია. სწორედ ასე აქვს მრავალგზის შემოვლილი მთელი მსოფლიო, როგორც გულარხინ ტურისტს კი არა, როგორც გულაფორიაქებულ მებრძოლს ხალხთა დასაშოშმინებლად, ქვეყნად სიმშვიდის, სიკეთის, სიყვარულის საქადაგებლად. და რა გასაკვირია, რომ მისი სახელი, შეიძლება ითქვას, მთელ პლანეტას სწვდება. ხშირად გამკვირვებია, შევშემუშნილვარ კიდეც, როცა მინახავს (მხოლოდ ტელევიზიით) ან ნამიკითხავს, თუ როგორ თამამად (თითქოს ზოგჯერ თავხედურადაც კი) ელაპარაკება, ედავება სხვადასხვა ქვეყნებში პრეზიდენტებს, პოლიტიკურ ლიდერებს, პოეტებსა და მწერლებს, მრავალათასიან აუდიტორიებს მსოფლიოს საჭირობოროტო პრობლემებზე. მაგრამ მას არსად არავინ საყვედურობს ამის გამო. არ საყვედურობენ, რაკი ყოველი მისი სიტყვა ანთებული გულით არის ნათქვამი, რაკი მისი უაღრესად ემოციური პოლემიკა მხოლოდ და მხოლოდ ადამიანთა სიკეთის სურვილით არის უკიდურესობამდე გამძაფრებული.

მაგრამ სადაც არ უნდა იყოს ევტუშენკო და რა პრობლემაც არ უნდა აწუხებდეს მას, იგი უპირველესად რუსი მოქალაქე, რუსი პოეტია და მისი ეროვნული სახე და ხასიათი ყველგან და ყოველთვის აშკარად, გამოკვეთილად ჩანს. მიუხედავად ყველაფრისა, რაც ზემოთ ითქვა, ევტუშენკოსათვის მიუღებელია, ეს ცხადად ჩანს მისი შემოქმედებიდან, ეროვნულ ინდიფერენტულობაზე აღმოცენებული მსოფლიო მოქალაქის ცნება, რაც, სამწუხაროდ, ერთგვარ მოდად იქცა მეოცე საუკუნის შუა ათწლეულებში. ღვთის მადლით, ეს მოდა (ისევე როგორც ყოველი მოდა) გადის და ახლა სწორედაც ეროვნული თვითშეგნების საოცარი გამოფხიზლებით არის აღბეჭდილი მთელ მსოფლიოში საუკუნის დასასრული.

„მე ციმბირული ჯიშის ვარ...“

თავიდანვე სიამაყით განაცხადა ეს ევტუშენკომ ერთ ადრეულ ლექსში. იგი ირკუტსკის ოლქის ერთ პატარა სადგურ „ზიმამში“ დაიბადა, იქვე გაატარა ბავშვობა და იქ ახელილი თვალებით დაინახა ჯერ ციმბირი, მერე რუსეთი, მერე კი მთელი მსოფლიო. ის პირველი ხილვები პირველსავე ლექსებში გააცოცხლა და დღემდე კვებავს მის პოეზიას. აქ აძგერებული გული დღემდე მიიწვევს მშობლიური მხარისაკენ, ციმბირისა თუ ჩრდილოეთისაკენ და შთააგონებს ჭეშმარიტად უბერებელ ლექსებს თუ პოემებს იქაური ბუნების სიმკაცრეზე და ადამიანურ სითბოზე. ამგვარი ჭაბუკური თრთოლვით და სიყვარულით არის ანთებული მისი პოეტური შედეგები, რამაც ათქმევინა ბორის სლუცკის:

„ევტუშენკოს ციმბირულ ლექსებში მხოლოდ ანრიალებული სული როდი შეიმჩნევა. რაც მთავარია, არის სიდიადე და, მაშასადამე, მშვენიერებაც“.

ყოველი ჭეშმარიტი პოეტისათვის (და არა მარტო პოეტისათვის) სამშობლოზე უძვირფასესი არაფერია ამქვეყნად. ყველაზე შთაგონებული ლექსებიც, როგორც წესი, სწორედ სამშობლოს სიყვარულითაა შთაგონებული. ასეა ევტუშენკოსთანაც. გამოცხადები, არ მიყვარს ლექსებიდან ციტირება. თუ მართლა ლექსია, მთლიანი ორგანიზმია და ნაწყვეტების მოტანა სხეულიდან ნაწილის მოკვეთას მაგონებს. მაგრამ აქ არ შემიძლია შევიკავო თავი და არ მოვიტანო ვრცელი ციტატები ევტუშენკოს ერთი ლექსიდან:

*«Идут белые снеги,
как по нитке скользят...
Жить и жить бы на свете,
да, наверно, нельзя.*

*Я не верую в чудо,
Я не снег, не звезда,
и я больше не буду
никогда, никогда.*

*И я думаю, грешный, –
ну, а кем же я был,
что я в жизни поспешной
больше жизни любил?*

**А любил я Россию
Всею кровью, хребтом –
ёе реки в разливе
и когда подо льдом,**

**И надеждою маюсь
(полный тайных тревог),
что хоть малую малость
я Россией помог.**

**Пусть она позабудет
про меня без труда,
только пусть она будет
навсегда, навсегда».**

ამ სტრიქონებს, მთლიანად ამ ლექსს რომ ვკითხულობ, გული მეკუმშება, სუნთქვა მეკვრის ისეთი უკიდევანო, უსაზღვრო სიყვარულია ასე უბრალოდ, ადამიანურად გამხელილი. ამის მოგონება, შეთხზვა არ შეიძლება, ეს გულიდან აღმომხდარი სიტყვებია, ყველაზე სანუკვარი გრძნობაა, რასაც მხოლოდ ჩურჩულით უნდა გამხელა, იმდენად მძაფრია გრძნობა, რომ ხმამაღლა განცხადება აღარ სჭირდება. სხვებმა უკეთ იციან თავისი, ქართველებს კი რომ გვკითხონ, თქვენი მრავალსაუკუნოვანი პოეზიიდან ერთი ყველაზე ძვირფასი ლექსი დაგვისახელო, უმალ ჩვენი სათაყვანებელი კლასიკოსის აკაკი წერეთლის „განთიადი“ გაგვახსენდება, სამშობლოზე ღალადისით ნათქვამი, გულიდან, იქნებ სულაც გენებიდან აღმომხდარი ლექსი, უბრალო და სადა, მაგრამ დიადი თავისი გრძნობით. პირადად ჩემზე ამგვარ ზემოქმედებას ახდენს ევტუშენკოს ეს ლექსი. იქნებ ამის გამხელა მამაკაცისთვის სირცხვილიცაა, მაინც ვიტყვი, ცრემლი მადგება თვალზე სამშობლოს ასეთი სიყვარულის მონმე რომ ვხდები.

საყოველთაოდ ცნობილია რუსი და ქართველი პოეტების შემოქმედებითი და ამ ნიადაგზე აღმოცენებული პირადი მეგობრობაც. ეტყობა, ქართულ პოეზიას გააჩნია ის ძალა და მომხიბლაობა, რამაც ანდამატივით მიიზიდა რუსული კულტურის თითქმის ყველა გამოჩენილი პიროვნება. ჩემთვის საამაყოა, რომ ამ თანამეგობრობისა და ურთიერთინტერესის სათავე პუშკინიდან,

ლერმონტოვიდან, გრიბოედოვიდან და მათი ეპოქიდან იწყება, მაგრამ კიდევ უფრო მნიშვნელოვანია და ძვირფასი, რომ იგი დღემდე გრძელდება, ფართოვდება, ვითარდება.

ევგენი ევტუშენკო რუსი პოეტებიდან „მესამე ტალღამ“ ჭაბუკობაშივე მოაყენა ქართული პოეზიის ნაპირებს და ახლა უკვე მეოთხე, სულ ახალგაზრდა თაობაც მოჰყვა ამ ფართოდ გაკეპულ გზას. ჩვენი მაღლიერების გრძნობა საერთოდ რუს პოეტებს, კერძოდ კი, ევტუშენკოს მათ საკუთარ ლექსებში თუ წერილებში საქართველოს წრფელი სიყვარულის გამჟღავნებისათვის, ქართული პოეზიის უხვად და მნიშვნელოვნად თარგმნისათვის.

მაგრამ ისიც მართალია, რომ ეს ურთიერთობა ცალმხრივ ნაყოფიერი არც ყოფილა და არც დღეს არის. ჯობს ამის თაობაზე ისევ ევტუშენკოს მოვუსმინოთ.

„ქართული პოეზია ჩემთვის მართლაც რომ თავისებური მწვანე კარიბჭეა, მუდამ მწვანე კარიბჭე საბჭოთა პოეზიის კედელზე. ესაა ქართული პოეზიის მშვენიერი ბალი, სადაც ჩვენ შევდივართ. უელსთან მწვანე კარიბჭე (ამავე სახელწოდების მოთხრობიდან, გ. გ.) ერთბაშად დაგიდგებათ თვალწინ, მაგრამ აღარ გამოგეცხადებათ ხელმეორედ. ჩვენთვის კი ქართული პოეზია მარად მწვანე კარიბჭეა და სადაც არ უნდა ვიყოთ, ყოველთვის გვინათებს და გვიხმობს“.

ძვირფასო მკითხველო, ამით დავამთავრებ ჩემს შესავალ სიტყვას და თუ გაიკვირებ და მკითხავ, შენსავ სათაურს — „ევგენი ევტუშენკოს სამყარო“ — რატომ ასე თუ ისე საფუძვლიანად არ უპასუხეო, ამას გეტყვი: ევგენი ევტუშენკოსია მთელი ეს სამყარო, მისი რუსეთიც, მსოფლიოც და მისი საკუთარი მთრთოლვარე სულიც და წერვებიც, რომლითაც აღიქვამს ყველაფერს, ხილულსაც და უხილავსაც. ისეთი უსაზღვროა და ღრმა ეს სამყარო, რომ აქ მასზე მსჯელობა შორს წაგვიყვანს და, ჩემი ღრმა რწმენით, გაცილებით უმჯობესი იქნება თქვენთვისაც და ჩემთვისაც, უშუალოდ პოეტის პირით მივიღოთ მასზე პასუხი.

ჰოდა: დავრჩეთ მარტონი ევტუშენკოს წიგნთან.

1989 წელი

პატივცემულ საზოგადოება!

დღეს შევიკრიბებით იმისათვის, რომ აღვნიშნოთ ჩვენთვის ძვირფასი თარიღი, დავით გურამიშვილის ხსოვნის საიუბილეო თარიღი.

რა დღეშიც არ უნდა იყოს საქართველოს მოსახლეობა, — კარგად მოგვეხსენება ჩვენი უმძიმესი, ომისა და სიღუბნის ვითარება, — ნათელი სახელებისადმი უყურადღებობა მიუტყვებელი რამ იქნება. ეს მათ გასაგონად მინდა ვთქვა, ვინც ფიქრობს, რა დროს იუბილეობა და კულტურააო და რის გამოც ბოლო ორი წელია ჩაკედა კიდევ ჩვენში ამგვარი ინტერესი, ან, უფრო სწორად, ეცადნენ ჩაეკლათ ეს ინტერესი. იმ ელემენტარულ ჭეშმარიტებას კი ივიწყებენ, რომ კულტურაც და წინაპრების ხსოვნაც ყოველი ერის შთამაგონებელი მაცოცხლებელი ენერჯიაა, მით უფრო ქართველებისათვის.

თუნდაც იმ კერძო ფაქტის სირცხვილი უნდა გვანთლებდეს, რომ დავით გურამიშვილის ამ ორასწლოვანი იუბილისათვის ვერ გამოვეცით მისი ავტოგრაფული წიგნი, რომელიც დიდის რუდუნებით მოამზადა ამ ცოტა ხნის წინ გარდაცვლილმა ცნობილმა მკვლევარმა სარგის ცაიშვილმა. ეს ხომ უნიკალური მოვლენაა ჩვენს ისტორიაში, როცა ძველი ქართული მწერლობის ბრწყინვალე წარმომადგენლის, ქართული ლექსის რეფორმატორის, რუსთველის შემდგომი ხანის უდიდესი პოეტის შემოქმედება ავტოგრაფულად გვაქვს შემონახული. ბედის ეს უკვდავი საჩუქარი კი ვერ გამოგვიყენებია, ვერ მოგვივლია მისთვის.

დავით გურამიშვილის შემოქმედების ლიტერატურულ ღირსებებზე სიტყვას არ გავაგრძელებ, ეს კარგად მოგვეხსენება ყველას.

დავით გურამიშვილის ცხოვრებისა და შემოქმედების სადღეისო მნიშვნელობას მინდა მივაქციო ყურადღება, რადგან ამისი ღრმა ცოდნა და პატივის მიგება ჩვენ უფრო გჭირდება, ვიდრე მის ნათელ სახეს. ყოველმა ქართველმა რომ იცოდეს ეს კარგად, ყოველ ქართველს რომ ჰქონდეს ეს გააზრებული და შესისხლხორცებული, ამდენი უზნეობის, ერის ღალატის, სულიერი დაკნინების მომსწრენი არ ვიქნებოდით დღეს.

დავით გურამიშვილის პოეზიის უპირველესი მოტივი ეროვნული ტკივილების გაშიშვლებაა, არაფერი დაუმაღავეს მას, არაფერი მიუჩქმალა, არც მთლიანად საქართველოს მაშინდელი უმძიმესი ვითარება და არც საკუთარი ტრაგედია.

„მეტად მწარედ გული მტკივა, მაჟრჟოლებს და ტანში მზარავსო“, ნერდა პოეტი.

სამწუხაროდ, დღესაც მხოლოდ ამ სიტყვებით შეიძლება გამოიხატოს ჩვენი სულიერი და ფიზიკური მდგომარეობა.

დღესაც იგივე შინააშლილობა და მომხდურთა ძალადობა, ერის გათიშულობა და კუთხურობა აბრკოლებს იმ დღის გათენებას, რაც მუდამ სანატრელი ჰქონდა ქართველობას, რასაც შეალიეს თავისი ცხოვრება ჩვენმა გამოჩენილმა თუ უჩინარმა წინაპრებმა.

ხალხს მხოლოდ სიმართლე ზრდის და აყალიბებს. მას არც ლამაზი ტყუილი სჭირდება და არც სასონარკვეთა. სწორედ ამისი ნიმუშია დავით გურამიშვილის შემოქმედება. ჩვენ კი უფრო ამ ორი უკიდურესობისაკენ ვართ გადახრილნი და ეს დიდად გვენებს.

საქართველოს ძალზე იშვიათად ედგა დალხენილი დღეები. მთელი მისი ისტორია თავისუფლებისათვის ბრძოლა და თავგანწირვაა. დავით გურამიშვილის ეპოქა ერთერთი უმძიმესი ფურცელია ჩვენი ისტორიისა. მისი ბიოგრაფიაც ხომ ტრაგიკულზე ტრაგიკულია. ისეთ ვითარებაში ღვით უხვად მომადლებულ შემოქმედებით ნიჭზე უფრო გასაკვირი პოეტის სიმხნევე, რწმენა, მოქმედება და მოღვაწეობაა.

მაშ ჩვენ რაღად მივეცეთ სასონარკვეთას. გურამიშვილის თუ სხვა წინაპართა მაგალითით შთაგონებულებმა დავძლიოთ ჩვენი უკეთურობა, საკუთარ თავზე მეტად ქვეყანაზე ვიფიქროთ, არ დავიშუროთ არც ძალა, არც ღონე, არც ნიჭი, თვით სიცოცხლეც კი იმისათვის, რომ ქართველი ერის უკვდავებას ჩვენც შევეწიოთ შეძლებისდაგვარად. საქართველოს მომავალი დღეს ჩვენს ხელთაა და ამ შეგნებით, ამ პასუხისმგებლობით გვმართებს ცხოვრება.

ამას შთაგვაგონებს დიდი დავითი და მისი „დავითიანი“.

1992 წელი, ნოემბერი

ნიკო ნიკოლაძის გაკვეთილები

ნიკო ნიკოლაძე! ეს სახელი და გვარი ყოველი ქართველისათვის ნაცნობი უნდა იყოს. ასე კი არ არის. ხალხი, რომლის უმრავლესობა არ იცნობს თავის ერთ-ერთ საუკეთესო შვილს, სიბრალულისა რომ არა ვთქვათ, თანაგრძნობის ღირსია.

ნიკო ნიკოლაძე! ამ ისტორიულ პიროვნებას ყოველი საშუალოდ განათლებული ქართველი ზედმინევენით კარგად უნდა იცნობდეს, უნდა იცოდეს მის მიერ სამაგალითოდ განვლილი ცხოვრების გზა, მისი შემოქმედება, ნაღვან-ნაამაგარი. ასე რომ იყოს, ამდენი გზასაცდენილი ახალგაზრდა და ძველგაზრდაც არ გვეყოლებოდა.

ნიკო ნიკოლაძე! ამ დიდ მოაზროვნეს და მამულიშვილს მთელი სისრულით რომ იცნობდნენ ჩვენი დღევანდელი საზოგადო მოღვაწენი, პარლამენტარები, ხელისუფალნი და სხვანი და სხვანი, ყველა ვისაც ეკითხება ქვეყნის ბედ-ილბალი, ბევრი რამ ნათელი იქნებოდა მათთვის და ბევრად ნათელი იქნებოდა ჩვენი ყოფაც.

სამწუხაროდ, ჩვენში ბევრს აკლია ცოდნის ის მარაგი, რაც უნდა გააჩნდეს კერძოდ ნიკო ნიკოლაძის ირგვლივ, თუ საერთოდ ეროვნული და მსოფლიო გამოცდილების, ნააზრევის, კულტურის შესახებ.

სამწუხაროდ, არც ისე ცივილიზებული ერი ვყოფილვართ, როგორც მოგვეჩვენა თავი. ახლა ესეც ნაკლებ გვედარდება, აღარცა ვცდილობთ შინაურსა თუ უცხოთ თვალში ნაცარი შევაყაროთ. საშოვარზე გასული კაცივით იმაზე ვართ გაფაციცებულნი ნებისმიერი ხერხითა თუ მაქინაციით რა მივითალოთ ჩვენკენ.

ამ გაჭირვების ჟამს, ამ ძნელბედობაში რა დროს კულტურაა, რა დროს იუბილეებიაო, გაისმის აღშფოთებული ხმები უგუნურთა, ვისაც ასე ჰგონია, რომ მწერლობაც, კულტურაცა და იუბილეებიც ისევე ჩვენდა სასიკეთოდ კი არა, ვილაც სხვებისთვის არის მოგონილი.

ერთი რამ მართალია, ასეთ რთულ, საბედისწერო, ტრაგიკულ ვითარებაში იშვიათად ყოფილა ქართველი ერი. ახლა მარტო გზაჯვარედინზე კი არა ვდგავართ, სადაც უკეთესის, ანუ „ნაკლები ბოროტების“ არჩევანი უნდა გავაკეთოთ, არამედ სიკვდილ-სიცოცხლის ზღვარზე ვართ, როცა ყოფნა-არყოფნის საკითხი წყდება.

ის კი ტყუილია, ასეთ ვითარებაში თითქოს არავის უნდა ეცალოს კულტურისათვის, ან წინაპართა გასახსენებლად უკეთეს დროს უნდა დაველოდოთ.

პირიქით! სწორედ ამგვარ ვითარებაში გვმართებს სულიერებაზე ზრუნვა, ზნეობის მოსახმობად თუ განსამტკიცებლად გარჯა,

რადგან გადარჩენის გზა მხოლოდ ამგვარ მყარ ნიადაგზე შეიძლება გავიდეს. ამისი ერთ-ერთი უებარი საშუალება კი წინაპართა ნათელი სახეებისა და საქვეყნო საქმეების გახსენებაა. ასე რომ, სახელოვან წინაპართა იუბილეები მათთვის კი არა, ჩვენითვის არის გამიზნული, მათი სახელების განსადიდებლად კი არა, ჩვენი სულიერების ასამაღლებლად ან სულაც გასალვიძებლად უფროა საჭირო.

ხოლო უკეთუ იმას მივალწევთ, რომ როგორც ჭეშმარიტი მორწმუნენი უნთებენ მარტონი წმინდანებს სანთელს, ჩვენც ჩვენს გულეში, და არა მარტო საჯაროდ, სხვათა დასანახად ვაცოცხლებთ წინაპართა წმინდა სახელებს, მაშინ კი ნამდვილად ავმადლდებით და განვიწმინდებით ბოროტისა და უკეთურისაგან, რაც საუბედუროდ ასე მოგეძალება დღეს.

ნიკო ნიკოლაძე! ბევრმა ჩვენგანმა კარგად ვიცით რა მრავალმხრივი მოღვაწე გახლდათ იგი. მისი ნაწერის თუ ნაღვანის უბრალო ჩამოთვლაც კი შორს ნაგვიყვანს. არ მაქვს ეს მიზნად დასახული. ვისაც სურს საფუძვლიანად გაიცნოს, ან აღიდგინოს მეხსიერებაში ამ ჩვენი დიდი წინაპარის ცხოვრება, მოღვაწეობა და შემოქმედება, ამისთვის არაერთი გამოკვლევა არსებობს.

აქ მხოლოდ რამდენიმე მნიშვნელოვანი გაკვეთილი მინდა გავიხსენო, რაც ნიკო ნიკოლაძემ მოგვცა თავისი პირადი ცხოვრებითაც და ნააზრევითაც, რაც ყველამ ბეჯითად არ დავისწავლეთ და ამის გამო მწარედაც დავისაჯეთ.

ვინა თქვა, თითქოს ქართველ კაცს გენეტიკურად ჰქონდეს ხასიათში გამჯდარი უსაქმურობა, ცუდლუტობა, მეთავისეობა. განა ჩვენი წინაპრების ცხოვრებას სულაც სანინაალმდეგო დასკვნამდე არ მივყავართ? ჩვენს ქვეყანაში ხანგრძლივად არსებულმა კოლონიურმა ყოფამ, მერე კი კომუნისტურმა რეჟიმმა თავისი ამკარად ყალბი თეორიებით და დაპირებებითა თუ დამკვიდრებული ცხოვრების წესით, მართლაც, დიდად გვიბიძგა ზემოთ ჩამოთვლილი მანკიერებებისაკენ, მაგრამ ახლა, როცა სწორი და სალი გეზი მოგვეცა, ხომ უნდა განვთავისუფლდეთ მათგან. აქაც ჩვენი დიდი წინაპრების გამოცდილება გამოგვადგება.

გავიხსენოთ ნიკო ნიკოლაძის ბიოგრაფიიდან ზოგი რამ, რაც მისი ხასიათის საუკეთესო თვისებებზე მიგვანიშნებს და რაც ჩვენთვის სანიმუშოდ, მისაბაძად უნდა დავისახოთ.

ყოველ ადამიანს უნდა გააჩნდეს ცხოვრების მიზანი და მისკენ მიისწრაფოდეს. ნიკო ნიკოლაძის მთელი ცხოვრება ამისი აშკარა მაგალითია. მისთვის ჭაბუკობიდანვე ნათელი იყო, რომ მამამისის – შეძლებული, წარმატებული ვაჭრისა და მოსაქმის გამგრძელებელი ვერ იქნებოდა. მას სწავლულის, მწერლის, საზოგადო მოღვაწის გზით უნდა ევლო და ასე გაენია სამსახური თავისი ქვეყნისათვის. ამ დასახულ მიზანს, თავის მონოდებას კიდეც მიაღწია მალევე და ბოლომდე არ უღალატნია მისთვის. პეტერბურგის უნივერსიტეტიდან მიღებიდან სულ რაღაც ერთ თვეში გამოირიცხეს, როგორც იტყვიან, მგლის ბილეთით, ანუ უკან აღუდგენლად, სტუდენტურ ამბოხში მონაწილეობისათვის, მაგრამ გული როდი გაიტეხა, ან გული როდი აიყარა სწავლაზე. საკუთარი სიჯიუტით და მონდომებით, დამოუკიდებლად, თავისას მაინც მიაღწია, პარიზის, ჟენევის, ციურიხის უნივერსიტეტებში გააგრძელა სწავლა და არა მარტო საქართველოს, მთელი ევროპის მასშტაბით ერთ-ერთი უგანათლებულესი ადამიანი გახდა, ვინც ზედმიწევნით იცნობდა, შეიძლება ითქვას, ყველა იმდროინდელ სოციალურ-ეკონომიკურ მოძღვრებას. და არ მარტო იცნობდა, მათდამი საკუთარი დამოკიდებულებაც გააჩნდა.

განსაცვიფრებელია ნიკო ნიკოლაძის შრომისმოყვარეობა და შრომისუნარიანობა, რაც ასე გვაკლია დღევანდელ ქართველობას და რისი შეძენა თუ გამომუშავება უპირველეს საზრუნავ-საფიქრალად უნდა გავიხადოთ თუ პირადად ჩვენთვის და ამასთანავე ჩვენი ქვეყნისათვის სიკეთე მართლა გულით გვინდა.

სწავლასთან ერთად აქტიურად თანამშრომლობდა რუსეთის და ევროპის ცნობილი ჟურნალ-გაზეთების რედაქციებში. ჭაბუკმა კაცმა იმდენი პატივი დაიმსახურა, პარიზში მის სტუდენტურ ბინაზე უკვე მსოფლიოში სახელმწიფო გერცენი თავისი ფეხით მიდიოდა, ესაუბრებოდა და ეთათბირებოდა კიდეც საჭირო როგორც პოლიტიკურ და სოციალურ პრობლემებზე, უკვე თავდა წერილებს „კოლოკოლისათვის“. ამ თანამშრომლობამ დიდად გაუთქვა ჭაბუკ ქართველს სახელი, იმდენად, რომ მარქსმა კავკასიაში ინტერნაციონალის წარმომადგენლობა შესთავაზა. ნიკო ნიკოლაძის წერილები დაუყონებლივ იბეჭდებოდა ყველგან, სადაც კი ავტორი აგზავნიდა.

ნუ დაგვაინყდება, რომ ყოველივე ამას ნიკო ნიკოლაძემ 21-22 წლისამ მიაღწია. ახლა ისიც გავიხსენოთ, რომ 82 წლისამ კორპორაციული საზოგადოება „ქართული ნიგნი“ დაარსა და სხვებმა

რომ შეატოვებს, ამ ხნის კაცი მარტო უძღვებოდა უძნელეს საქმეს. ამ ორ ასაკს შორის კი მოქცეულია ნიკო ნიკოლაძის მთელი შეგნებული ცხოვრება, სავსე თავდაუზოგავი შრომით, რაც თავისი შინაარსით, მასშტაბებით და ნაყოფით ერთს კი არა, ათსა და მეტ დიდად ენერგიულ და ნიჭიერ კაცს ეყოფოდა საქვეყნოდ გამოსაჩენად.

ამბიოგრაფიულმომენტებთანერთადნიკონიკოლაძისშეგონებაც გავიხსენოთ: „ვიდრე ჩვენი საზოგადოების უმრავლესობას სისხლსა და ხორცში ის რწმენა არ გაუჯდება, რომ საზიზღარი, სამარცხვინო და სათაკილო ქვეყანაზე მარტო უსაქმობა და მუქთა პურის ჭამაა, მანამდე ნუ გნამთ, ვითომ განათლებისა ანუ წარმატების მირონი მოგვეცხოს“.

ყველა სიკეთესთან ერთად, ნიკო ნიკოლაძეს ისეთი ღირსებაც გააჩნდა, რასაც ხასიათის სიმტკიცე და პრინციპულობა ჰქვია. იმდენად გულწრფელი, სანდო და მომხიბლავიც იყო მასში ხასიათის ეს თვისება, რომ ამისთვის მონინალმდეგენიც კი პატივსა სცემდნენ დამისსიტყვასანგარიშსუნევდნენ. „ნაროდნაია ვოლიას“ ლიდერებმა სწორედ მას მიმართეს ხელისუფლებასთან და პირადად იმპერატორ ალექსანდრე მესამესთან საშუამავლოდ, თუმცა კარგად იცოდნენ, რომ იგი არამცთუ არ იზიარებდა მათი ბრძოლის მეთოდებს, არამედ სასტიკი წინააღმდეგიც იყო ყოველგვარი ტერორისა.

კომუნისტური იდეოლოგიის კონიუნქტურით, ნიკო ნიკოლაძეს მიანერდნენ, თითქოს იგი „დიდი რუსი სამოციანელების ერთგული და თაყვანისმცემელი“ იყო. უნდა გვახსოვდეს, რომ ნიკო ნიკოლაძე ერთგული და თაყვანისმცემელი მხოლოდ და მხოლოდ თავისი ქვეყნისა იყო. რაც შეეხება რუს რევოლუციონერ-დემოკრატებს, იგი მართალია პირადადაც იცნობდა მათ, მათი მრწამსიც ზედმიწევნით იცოდა, ბევრ რამეს იზიარებდა (უფრო ლიტერატურულ-ესთეტიკურ სფეროში), თანაუგრძნობდა კიდევ, მაგრამ მათი ბოლომდე მიმდევარი, როგორც ამას აბრალებდნენ მასაც და ბევრ სხვასაც საზოგადოდ რუსული გავლენის გასაზვიადებლად, არასოდეს ყოფილა.

დამახასიათებელია ასეთი ფრაზა ერთი მკვლევარის წიგნიდან: „ნიკოლაძისათვის არ არსებობდა ჩერნიშევსკიზე უფრო დიდი ავტორიტეტი. საქმით თუ სიტყვით იგი მუდამ იმას ცდილობდა, რომ ნანოლობრივ მაინც მოეხადა ვალი საყვარელი მასწავლებლის წინაშე, დაეცვა და ელიარებინა მისი მიმართულება“, ამის დასამტკიცებლად კი იმონებებს როზანოვის მიერ მესამე განყოფილებისათვის მიცემულ

ცნობას. პოლიციაში დასმენა ვერაფერი საბუთია, მით უმეტეს, როცა ნიკო ნიკოლაძის ბიოგრაფიის უტყუარი ფაქტები და მისი ნაწერები სხვას მეტყველებენ.

მან მართლაც დიდი პატივი დასდო ჩერნიშევსკის, როცა სულ ახალგაზრდამ მისი თხზულებების პირველი გამომცემლის როლი იტვირთა, ან მოგვიანებით მის შვილს აღმოუჩინა ამაში დახმარება. ისიც მართალია, რომ სწორედ ნიკო ნიკოლაძის იმპერატორთან უშუალო შუამდგომლობით გაათავისუფლეს ჩერნიშევსკი ხანგრძლივი პატიმრობიდან. ეს ყველაფერი ჩვენი სახელოვანი წინაპრის ავტორიტეტზე, დამსახურებაზე, კეთილშობილებაზე მეტყველებს და არა იმაზე, რომ იგი ჩერნიშევსკის მუდმივ მევალედ თვლიდა თავს და მისი დიდების ჩრდილში თავს ბედნიერად გრძნობდა.

ნიკო ნიკოლაძე ჩერნიშევსკის როლსა და დამსახურებას, როგორც მოაზროვნისა და მწერლისა, მუდამ აფასებდა, მაგრამ მის „ერთგულ მონაფედ“ არასოდეს ყოფილა, მით უმეტეს სიჭაბუკის შემდეგ არ ჩაუთვლია თავი. ანკი როგორ იქნებოდა რუსი რევოლუციონერი-დემოკრატების მიმდევარი, როცა კატეგორიული წინააღმდეგი იყო ყოველგვარი რევოლუციებისა მთელი თავისი ხანგრძლივი ცხოვრებისა და მოღვაწეობის მანძილზე.

სიმართლე ისაა, ნიკო ნიკოლაძისათვის შეუვალი ავტორიტეტები არ არსებობდნენ და თავისი მტკიცე ხასიათის წყალობით არასოდეს ღალატობდა საკუთარ მრწამსსა და პოზიციას. ამ თვალსაზრისით იმდენად პრინციპული იყო, რომ ჭაბუკმა კაცმა არ აპატიო გერცენს მისთვის მიუღებელი კომპრომისული წერილი იმპერატორ ალექსანდრე მეორისადმი და განყვიტა ურთიერთობა ამ სახელგანთქმულ მწერალსა და მოაზროვნესთანაც და მის სახელგანთქმულ „კოლოკოლთანაც“. ან კიდევ, იმავე ჭაბუკობის ასაკში მარქსის მიერ შეთავაზებული დიდად პრესტიჟული დავალება, კავკასიაში ინტერნაციონალის წარმომადგენლობა, ერთბაშად და უყოყმანოდ უარყო, რაკი არ იზიარებდა და არ ენდობოდა მის მოძღვრებას.

სიტყვა რომ არ გამიგრძელდეს, აქ შევწყვეტ ნიკო ნიკოლაძის ხასიათის თვისებებზე საუბარს და ახლა ყურადღებას მივაპყრობ მისი ბიოგრაფიიდან და ნააზრევიდან რამდენიმე განსაკუთრებით მნიშვნელოვან მომენტს, რაც სწორედ დღეისთვის მეტად საგულისხმო, ჭკუისსასწავლ გაკვეთილად გამოგვადგება.

თავისი ხასიათის სიმტკიცე, პრინციპულობაც, უფართოესი განათლებაც, საოცარი ენერჯიაც, ყველა ღირსება, რაც კი გააჩნდა ნიკო ნიკოლაძეს, მხოლოდ ერთი სალოცავისათვის ემეტებოდა და მხოლოდ მას დაახარჯა. ეს სალოცავი, ფიქრისა და ზრუნვის საგანი მისი ქვეყანა იყო. სტატიაში „სალამი“! იგი ასე მიმართავდა ქართველ მკითხველს და თავის სამშობლოს: „მას აქეთ, რაც მე ჩემს თავს ვიცნობ, მე ერთი წადილის მეტი არ მქონია, ერთი ღმერთის გარდა სხვისთვის თაყვანი არ მიცია... მე შენ მიყვარდი, შენ მწამდი, შენ გემსახურებოდი, ავათ თუ კარგათ როგორც შემეძლო, როგორც ჭკუა მიჭრიდა... არც საფრანგეთის ამალელებელ და აღმტაცებელ ცხოვრებას, არც პეტერბურგის განსაცდელით მიმზიდველ საზოგადოებას, არც იტალიის მშვენიერებას, არც შვეიცარიის თავისუფლებას არასოდეს... არ მოუხიბლავს ჩემი გრძნობა და გული, არ შეუცდენივარ და არ მიუზიდივარ... იმის მაგიერ, რომ იქაურს ცხოვრებას მივებირე და სხვებივით დამევიწყა ჩვენი ერთი ნამცეცა ქვეყანა, ჩვენი ყველასაგან უცნობი ხალხი, მე ნიადაგ შენზე ვფიქრობდი, რომ... შენთვის ცოტაოდენი სარგებლობა მაინც მომეტანა“.

ამ აღსარებაში არამცთუ ყალბი, ოდნავ გაზვიადებული სიტყვაც კი არ არის, ესაა თავისი ქვეყნის ერთგული შვილის მიერ დიდი ხნის უნახავი მშობლისთვის გამხელილი წრფელი გრძნობა. ამ გრძნობით იცხოვრა და იმოღვანა ნიკო ნიკოლაძემ თავისი ხანგრძლივი ცხოვრების მანძილზე. აკი თავადაც აღნიშნავდა, უფრო გამკილაეთა გასაგონად, რაკი ამ კატეგორიის პირნი არასოდეს კლებია არც ერთ დიდ ქართველ მოღვაწეს: „ყოველთვის იგივე ვყოფილვარ, რაც დღეს ვარ: ერთგული, ანგარიშიანი მწყემსი ქართველების სიკეთისა...“

ნიკო ნიკოლაძის მრწამსის გამომხატველ კიდევ რამდენიმე მოსაზრებას გავახსენებ (ან გავაცნობ) მკითხველს, რომელთაც, ვფიქრობ, არც კი სჭირდებათ კომენტარები, რაკი ჭეშმარიტება თავისთავადაც მარტივი და ნათელია, ან იმდენად ეხმიანებიან ჩვენს დღევანდელ მწარე გამოცდილებას, რომ დასაუჭვებელი ან გაუგებარი აღარაფერი რჩება.

ეროვნული დამოუკიდებლობის, თავისუფლების იდეა, უდაბნოში გათანგული მწყურვალევით, მუდამ სწყუროდა ქართველობას. მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევრიდან, განსაკუთრებით თერგ-დალეულთა თავგამოდებით, ამ მოძრაობამ დიდი პრაქტიკული და თეორიული გამოცდილებაც შეიძინა, მომძლავრდა, ორგანიზებული

და, ამდენად, რუსეთის იმპერიისათვის საშიში გახდა. ნიკო ნიკოლაძე, იმ დროს ერთი საუკეთესო შვილთაგანი თავისი ქვეყნისა, ცხადია, სხვებთან ერთად ამ მოძრაობის არა მარტო ხელშემწყობი, მოთავეთაგანიც იყო. მაგრამ გონიერება, სალი აზროვნება იმასაც კარნახობდა, გაბედულად ეთქვა თანამემამულეებისათვის, რომ „ეროვნულ მისწრაფებათა გადაჭარბებას შეუძლია მიიყვანოს საქართველო იმ სასაკლაოზე, სადაც ამასწინათ ტყავი გააძრეს პოლონეთს და სადაც მთლად სისხლი გამოსწოვეს ჩერქეზებს“.

ეს შეგონება რომ გვხსომებოდა, ეს მაგალითები რომ გაგვხსენებოდა, ეროვნულ აღტყინებას რომ ჩვენი გონი არ დაებინდა, იქნებ სასაკლაოს სიმწარე საკუთარ ტყავზე არ გამოგვეცადნა, იქნებ ნაკლები სისხლის ფასად, ან სულაც უსისხლოდ მივსულიყავით სახელმწიფოებრივი თავისუფლების იმ დონემდე, დღეს ჩვენი ფახიფუხის გამო ჯერ კიდევ სათუოდ რომ გაგვხდომია.

ნიკო ნიკოლაძე გულახდილად წერდა: „მე ყოველთვის ვიყავი და დღემდეც ვრჩები უბრალო „მეთანთანობითედ“, ძველი ყაიდის ლიბერალად, ისეთ ადამიანად, რომელიც... პრინციპული მონიანაღმდეგეა რევოლუციებისა...“

იქნებ მართლაც, „მეთანთანობითობა“, თანდათანობითობა, ევოლუციურობა ჯობია საზოგადოებრივ განვითარებაში საერთოდაც და, მით უმეტეს, პატარა, ანუ მცირერიცხოვანი ქვეყნებისათვის. ყოველ შემთხვევაში, ისტორიული გამოცდილება ამის დამადასტურებელ ფაქტებსაც გვანჯდის, რომელთაგან ერთს, მეტად მკაფიოსა და სარწმუნოს, ნიკო ნიკოლაძე დეტალურად აღწერს და იშველიებს თავის წერილში „კოშუთი და დეაკი“. ეს ორი უნგრელი ლიდერი, სამშობლოს თავისუფლებისათვის თანაბრად მონადინებული, სრულიად განსხვავებულ გზას ადგა. კოშუთი იარაღით, ბრძოლით, სისხლისღვრითაპირებდა უნგრეთის განთავისუფლებას კოლონიური უღლისაგან. კოშუთს გაყოლილი ამბოხებული უნგრეთი სასტიკად დამარცხდა. დეაკს მოთმინებით, მშვიდობიანი, ბეჯითი მცდელობით სურდა ქვეყნის გამოხსნა ავსტრიის უზურპაციისაგან და კიდევ მიაღწია ამ გზით სანადელს.

მთავარი მაინც შედეგია და დიდ სახელმწიფოებთან პატარათა მიერ სამართლის რკვევა იქნებ მართლაც დეაკის გზითა სჯობს, განა ამაზე ჩვენც არა გვმართებდა დაფიქრება? იქნებ არც ახლა და არც არასოდეს არაა გვიან ამ შეგონების თუ გამოცდილების მოხმობა.

ჩვენი დღევანდელი ეროვნული მოძრაობის ზოგ ლიდერსა და მათ მრევლს თავი ისე უჭირავთ, თითქოს მათგან იწყებოდეს საქართველოს კეთილდღეობისათვის ზრუნვა, თითქოს აქამდე ამ უბედურ ქვეყანას გულშემატკივრები არცა ჰყოლია. ასე ჰგონიათ, მყვირალა ფრაზების გაუთავებელი ფრქვევითა და მიტინგობიით ააშენებენ ბედნიერ ქვეყანას. არაფერი ახალი ნიკო ნიკოლაძის ქვემოთ მოტანილ სიტყვებში არ არის, საგულისხმო და ჭკუის სასწავლი კი ნამდვილად ამოიკითხება: „ყოველი ერის საფუძველი, ძალა, მომავალი უფრო მის მეურნეობაზეა დამყარებული, მის მწარმოებლობაზე. სხვა ყველაფერი თითქმის უმნიშვნელოა ამასთან შედარებით... თუ სწრაფად ვერ მოახერხა თავისი წარმოების გაუმჯობესება, გაიაფება, გაადვილება და გახვავიანება, მისი საქმე ნასული და დაღუპულია“.

ნიკო ნიკოლაძე მარტო სიტყვით კი არ ასწავლიდა სხვას ჭკუას, თავისი საქმითაც აძლევდა მაგალითს. არჩილ ჯორჯაძემ „ულ-მობელი საქმის კაცი“ უწოდა მას. მან, მსოფლიოში ცნობილმა ბრწყინვალე პუბლიცისტმა და კრიტიკოსმა, თითქმის მიატოვა სამწერლო ასპარეზი იმისათვის, რომ საქართველოში ქვანახშირისა და მარგანეცის მრეწველობა აელორძინებინა, რკინიგზები გაეყვანა, ბოლოს კი ორ ათეულ წელზე მეტი ფოთისა და მისი პორტის მშენებლობას შესწირა.

ნიკო ნიკოლაძის კიდევ ერთი შეგონებით მინდა დავამთავრო ეს წერილი, სამწუხაროდ ასევე თანამედროვედ და ჭკუისსასწავლად რომ უღერს დღესაც:

„თანამედროვეობა მკაცრია და ჭუჭყიანი, მყრალი და მძვინვარე, მაგრამ არავის აქვს უფლება ამის საფუძველზე თავი გაითავისუფლოს მისი განმენდისაგან, მისი ასენიზაციისაგან, თორემ, გასაგებია, ფრაკებში და თეთრ ხელთათმანებში ყველას ესიამოვნება ცხოვრების სასახლის გაპრიალებულ პარკეტზე სიარული...“

ლეგენდალ ქცეული პოეტი

ქართული პოეზიის დიდებულ პანთეონს ზემო-იმერეთის შვილთა რამდენიმე სხივმოსილი სახე ამშვენებს. თითქოს სიდუხჭირის ნილ, ბუნებამ მარადიული განძი, პოეტური შთაგონება უბოძა მის მკვიდრთ. ერთი მათგანის, პაოლო იაშვილის სახელს სიყვარულით, ტკივილით და მონინებით წარმოთქვამს ქართველი ხალხი.

პაოლო იაშვილის გახსენებისას სიხარულთან ერთად სევდიანი განწყობილებაც გვეუფლება, რადგან ტრაგიკული იყო ამ ჭემმარიტი მამულიშვილის და პოეტის ხვედრი. დიახ, სიხარულთან ერთად სევდაც დასადგურებულა ჩვენში, სევდა, ანდრეი ბელის თქმით „ბრინჯაოსავეთ მტკიცესა და მაინც გულითად კაცზე“, ვისაც სატანურმა ძალამ ააღებინა ხელი სიცოცხლეზე, სევდა იმ უთქმელ ლექსებზე, რომლებიც პოეტს არ დასცალდა, უფრო სწორად არ დააცალეს ეთქვა, სევდა სიკეთეზე, რაც ამ ბრწყინვალე პიროვნებას კიდევ მრავლად უნდა მოეტანა მისი სათაყვანებელი ერისათვის და ვერ კი მოუტანა.

მეტი ტრაგიზმი, რაც პაოლო იაშვილს ბედმა არგუნა, შეუძლებელია წილად ხედეს პოეტს. სწორედ ის უკიჟინეს, ის დასწამეს, რაც არასოდეს გაკარებია მის გულს. ის არ დაუნახეს, რისთვისაც მთელი თავისი ლეგენდასავეთ ლამაზი სიცოცხლე უკანასკნელ ამოსუნთქვამდე უყოყმანოდ გაიმეტა. სამშობლო იყო მისი სუნთქვა, მისი ხატი, მისი ყველაზე დიდი სიყვარული და სწორედ ამ გრძნობის ნაბილწვა მოუნდომეს, უღალატო კაცს მაინცდამაინც ლალატი დასწამეს. თუმცა სხვაგვარად არც შეიძლებოდა მომხდარიყო, რადგან ლენინის მიერ ჩაფიქრებული, განხორციელებული და ანდერძად დაგდებული წითელი ტერორი სწორედ ამგვარ, აქამდე გაუგონარ ვერაგობას გულისხმობდა.

ჩვენც ხელისუფლების და ჩვენდა სასირცხვილოდაც ერთ გარკვეულ ხანს უნებლიეთ ვერ გავამხილეთ ხმამაღლა გულში დაგუბებული სიყვარული პაოლოს ლექსისადმი, ვერ გამოვხატეთ ჩვენი აღტაცება მისი ვაჟკაცური სიცოცხლითა და კიდევ უფრო ვაჟკაცური სიკვდილით. მხოლოდ მიხეილ ჯავახიშვილმა გაბედა მის ცხედართან საჯაროდ ხმამაღლა ეთქვა: „ნამდვილად ვაჟკაცი ყოფილა, გეთაყვათ!“

პაოლო იაშვილმა საკუთარ ბედსა და უბედობასაც სძლია. თავისი ბოლო საბედისწერო დაქუხებით (ამჯერად, სანადირო თოფიდან, რამაც მისი მშვენიერი სიცოცხლე წაიღო), იმ ცოდვიან დღეს

მწერალთა სასახლიდან მთელ საქართველოში და უფრო შორსაც რომ გაისმა, კიდევ ერთხელ დაგვარწმუნა „მგოსანს ჭეშმარიტს რომ სიკვდილი არ უნერია“ (ირ. აბაშიძე). კიდევ დარჩა შთამბეჭდავ ლეგენდად ხალხის მეხსიერებაში.

ფარისეველ ჯალათთა მიერ თავადვე ოფიციალურად გამოცხადებული რეაბილიტაციით აეხსნა ტაბუოცნლიანი დუმილის შემდეგ პაოლო იაშვილის ლექსსა და სახელს. საკუთარი უმწეობით კიდევ უფრო გამძაფრებული გრძნობა მართლაც ეულკანური ძალით ამოიფრქვა პოეტის თანამედროვეთა და გადარჩენილ მეგობართა გულებიდან. ირაკლი აბაშიძის პაოლოსადმი მიძღვნილ ცნობილ ლექსს ზედიზედ მოჰყვა სხვათა და სხვათა მოგონებები თუ ლექსები.

„ჩვენი მზიური პაოლო!“ – ასე უწოდა გიორგი ლეონიძემ თავის მოგონებას და ეს ეპითეტი ბევრ მემუარში ხშიანებს, რადგან, როგორც ჩანს, ზუსტად გამოხატავს პოეტის როგორც სულიერ, ისე ფიზიკურ სახებას.

გოგლა ასე იგონებს მას: „ნაღმიანი სიტყვის პოეტი, გაბედული მხატვარი, ვაჟკაცური ხმის პატრონი, პატრიოტი, დაუდგრომელი, ლალი, გულითადი, მეგობრობაშიც გულუხვი, ოპტიმისტი, სიცოცხლის სტიქიით აღსავსე, ამხანაგებისთვის და სხვებისთვისაც „გაჭირვების ტალკვესი“... ადამიანი, რომელსაც უყვარდა სიცოცხლე, სიხარული, სამშობლო, ბავშვები ...“ გერონტი ქიქოძე ამბობს: „ჭაღებით განათებული დარბაზები, ტაშებით ახმაურებული აუდიტორია, ბრწყინვალე ბანკეტები და არტისტული ყავახანები უყვარდა...“ ირაკლი აბაშიძე ადასტურებს: პაოლო იყო „დაბადებით „მეთაური“ და ამ მეთაურობას ის კი არ ეძებდა, მეთაურობა მასთან თავად მოდიოდა“. ამგვარია პაოლო იაშვილის პიროვნული პორტრეტი უკლებლივ ყველგან და ყველასთან:

აი, ცოცხალი და ნიშნული შტრიხები მისი ბიოგრაფიიდან: პაოლო იაშვილის ხმა ჰქუხს „ცისფერყანწელთა“ მშობლიურ კაფე „ქიმერიონში“, სერგეი სუდეიკინის, ლადო გუდიაშვილის, დავით კაკაბაძის, კირილე ზდანევიჩის მიერ მოხატულ კედლებში... და კიდევ, ნინონმინდის ტაძრის სამრეკლოზე შემდგარი პაოლო კითხულობს ლექსებს და მართლაც ზარივით რეკს მისი ხმა, იგი ხომ ერთხმად იყო მიჩნეული უბადლო დეკლამატორად. ანდრეი ბელი, ბორის პასტერნაკი, ანა ახმატოვა თავად იგონებენ, რა სიამოვნებით უსმენდნენ პაოლოს, მათთვის უცხო ენაზე მჟღერი ლექსების მომაჯადოებელ ხმოვანებას. თითქოს ყველაფერი იყო

ნათქვამი პაოლოზე, აღმატება აღარ შეიძლებოდა და მაინც... სერგო კლდიაშვილის რწმენით „ის რალაც უფრო მეტი იყო“.

პაოლო იაშვილი თავისი მშვენიერი გარეგნობით, „ლამაზი, შავგრემანი, ბრინჯაოსავით ჩამოსხმული, რიხიანი და ალერსიანი...“ ყველა მისი თანამედროვე რომ მოუხიბლავს ქუთაისშიც, თბილისშიც, მოსკოვშიც, პარიზშიც, თავისი ასევე მშვენიერი პოეტური, ამღერებული სულით. ელვარე, თვალისმომჭრელი იყო არა მარტო პაოლოს პოეზია, არამედ მისი ნათელი, ლამაზი და ვაჟკაცური პიროვნება — „გვირგვინი და მშვენება ჩვენი ძმობისა“, — გოგლა.

პაოლო იაშვილი — მამულისათვის, ხალხისათვის, მეგობრებისათვის, პოეტური ორდენის ნევრთათვის თავგადადებული რაინდი, „მუდამ მოზიემე სიცოცხლით სავსე, სიხარულისა და აღტაცების მომგვრელი ყველასათვის“ (ნინა ტაბიძე), მართლაც მისი სათაყვანებელი რუსთაველის ავთანდილს ჰგავდა და ასეც მოიხსენიება ხშირად.

50-იან წლებში მოხდა პოეტის რეაბილიტაცია (რა ჰქონდა მას ან სარეპრესიო, ან სარეაბილიტაციო), გამოიცა მისი წიგნები, რაც სიცოცხლეში არ ღირსებია ცალკერძ საკუთარი თავისადმი მომთხოვნელობისა, ცალკერძ დარდიმანდული დაუდევრობის გამო. ირაკლი აბაშიძის თქმით, „თითქოს მოხუცებას უცდიდა, რომ ბუნებით ეპიკურელს, ცხოვრების ყველა სიამით საბოლოოდ გულმოჯერებულს მარტო პოეზიისათვის მხოლოდ მაშინ მიეცა თავი“. გამოქვეყნდა მოგონებები, წერილები, წიგნები მასზე.

მაგრამ აღდგა კი ბოლომდე სამართლიანობა?!

სამწუხაროდ დღემდე არ აღმდგარა იგი, დღემდე ვალში ვართ პაოლო იაშვილის წინაშე და აი რატომ:

დღემდე საბჭოთა ცენზორთა კარნახით შერყვნილი სახით იბეჭდებოდა პოეტის მემკვიდრეობა და მხოლოდ ახლა, შეძლო მწერალთა საზოგადოებრიობამ პაოლო იაშვილის ლირიკის, მხოლოდ ლირიკის პირველსახით აღდგენა და გამოცემა. დამეთანხმებით, ეს ფრიად სასიხარულო რამაა, მაგრამ არაა საკმარისი. ასე უნდა განიწმინდოს და აღდგეს მთელი შემოქმედება პაოლოსი.

რეაბილიტაცია გულისხმობდა პაოლო იაშვილის საბჭოთა პოეტად აღდგენას და ამის დასამტკიცებლად მისი ტექსტების პარალელურად უნდა შერყვნილიყო მისი შემოქმედებითი კრედოც და ბიოგრაფიაც, კერძოდ უნდა წაშლილიყო ან მიფუჩეჩებულიყო

მანც პოეტის შეხების წერტილები სიმბოლოზმთან. შეიქმნა მსჯელობა შესახებ იმისა, პაოლო და მისი ორდენის წევრები იყვნენ თუ არა ოდესმე სიმბოლისტები, ან საერთოდ, არსებობდა კი ამგვარი ლიტერატურული მიმდინარეობა საქართველოში, თუ ეს იყო ყმანვილების შინაური ცელქობა.

მაგრამ რა ვუყოთ პაოლოს ამ პოეტურ სტრიქონებს უსათაურო ლექსიდან, რომელთაც თავის დროზე გამოომწვევი პათოსით ქართული საზოგადოებრიობის აღშფოთება გამოიწვიეს:

*„პაოლო იაშვილს — მომენყინა ყვითელი დანტი,
ვაქებდი შექსპირს — მაგრამ ფარდა... შექსპირს უარი!...
რა ვენა, რომ ჩემთვის ბეთპოვენი მხოლოდ ყრუ არი,
და რომ წარსულმა ვერ გადმომცა მე ანდამატი!“*

რა ვუყოთ იმ მნიშვნელოვან და საკმაოდ ხანგრძლივ ეტაპს პოეტის შემოქმედებით ბიოგრაფიაში, რომელიც იტევს „ფერად სონეტს“ („მე მიხარია ბნელ თვალებით რომ დავიბადე...“), „ტრიპტიხს“ („მალარმე“, „ვერლენ“, „ვერჰარნ“), „ფარშავანგებს ქალაქში“, „ლამეს კუბოში“, „ავტოპორტრეტს“ („საქართველოში არ ინამეს ჩემი დენდობა, მე მახალისებს მხოლოდ ჩემი სალტო-მორტალე, მაგრამ ბოდლერის ცივი ლანდი თუკი მენდობა, ხალხის წინაშე მე ვიქნები მუდამ მართალი“), „ლარიბ ვერლენს“, „ტიციან ტაბიძეს“, „არტურ რემბოს“ და ბევრ სხვა ბრწყინვალე პოეტურ ნიმუშს?!

და კიდევ, საჭირო იყო რეაბილიტირებული პაოლო იაშვილის საბჭოეთისადმი ერთგულების დასამტკიცებლად სახელმწიფოებრივ და პარტიულ სტრუქტურებთან მისი მჭიდრო თანამშრომლობის დამტკიცება, რისთვისაც მზაკერულად იქნა გამოყენებული პოეტის აქტიური მოქალაქეობრივი პოზიცია და საქმიანობა ქვეყნის და კულტურის სასიკეთოდ, ცხადია, მეტისმეტად გაზვიადებული და ცალმხრივი სახით წარმოდგენილი, რამაც მისი უახლოესი მეგობრის კოლაუ ნადირაძის კატეგორიული პროტესტი გამოიწვია. მას კი ნამდვილად დაეჯერება, რადგან განუყრელნი იყვნენ, ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით, ქუთაისშიც და თბილისშიც, პაოლოს უკანასკნელ ამოსუნთქვამდე.

პოეტთა განწირულობის მოტივი საყოველთაოდ ცნობილია ისტორიულადაც და გეოგრაფიულადაც, ამას ყოველი ჭეშმარიტი შემოქმედი გრძნობდა და განიცდიდა, მაგრამ უკან როდი იხევდნენ. აკი პაოლომაც გაგვანდო:

*„მაგრამ არ არის ტანჯვა უფრო უზარმაზარი,
როგორც პოეტის შთაგონებით დასწეულება!“*
(პოეზია)

საბჭოეთის ეპოქაში, შემოქმედთათვის ყველაზე ბედნიერ ხანად დეკლარირებულ ეპოქაში, სწორედაც ყველაზე გაუსაძლისი, სახელმწიფოებრივი ზენოლით დამძიმებული ცხოვრებით ცხოვრობდნენ და იღვწოდნენ პოეტები. ამისი სამწუხარო თვალსაჩინო ნიმუში პაოლო იაშვილის ბიოგრაფიაა.

„პოეტის შთაგონებით დასწეულებული“ პაოლო იაშვილი პირველი ლექსიდან უკანასკნელ ამოსუნთქვამდე სწორედაც გაშიშვლებული, მტკივნეული, შეწირული პოეტური ვნებით იწვოდა, გულუხვად ხარჯავდა თავის სულიერ საგანძურს, საკუთარი მთრთოლვარე გულის სისხლიან ნაფლეთებს აყოლებდა პოეტურ სტრიქონებს:

*„რამდენი ლექსი დაინერა, იმდენი წელი
ჩამოუნერა ჩემს ცხოვრებას ვით ადამიანს,
და თუ ეს ლექსი უნდა იყოს უკანასკნელი,
მაშინ ეს ძორი ყვავებისთვის გასატანია“*
(„პოეზია“)

მართლაც დაუზოგავად ხანმოკლე იყო პოეტის სიცოცხლე, მართლაც დაზოგილად იწერებოდა მისი ლექსები. ამიტომაც არის, რომ პაოლო იაშვილის მთელი პოეტური მემკვიდრეობა ერთ ტომშია აკინძული. თუმცა, ფოლიანტების წონას არასოდეს განუსაზღვრავს პოეტური სამყაროს ფასი, და მაინც, უსაზღვროდ დასანანია პაოლო იაშვილის მიერ თავისი ლამაზი და მჩქეფარე სიცოცხლის მანძილზე გულუხვად და დაუდევრად დაფრქვეული ზეპირი ექსპრომტები, პოეტური ფრაზები და სახეები, რის შესახებაც ასე ერთხმად და ალტაცებით მოგვითხრობენ მისი მეგობრები და რომელთა უმეტესობაც, სამწუხაროდ სამუდამოდ დაკარგულია. გერონტი ქიქოძის თქმით, „ეს იყო იმპროვიზაციის ჯადოქარი, ძველი დროის რაფსოდებს და ტრუბადურებს ჰგავდა“.

პაოლო იაშვილმა ხუთი გაზაფხულით დაასწრო დაბადება მეოცე საუკუნეს, რისი აფორიაქებული სულის და განწყობილების პოეტურ გააზრებასაც შეაღია მთელი თავისი სიცოცხლე. ამ საუკუნესთან ერთად განიცადა მან მშფოთვარე წლები, მასთან ერთად იგრძნო ამბოხის ჟინი და აღტყინება.

პოეტის ბოროტებას შეურიგებელი, მემამოხე სული ადრევე გამჟღავნდა, როცა 1911 წელს ქუთაისის გიმნაზიიდან გააძევეს შავრაზმელი მასწავლებლის წინააღმდეგ ამხედრების გამო და იძულებული გახდა სწავლა ანაპაში დაესრულებინა. ქუთაისში დაბრუნებულმა ჭაბუკმა 1913 წელს გაზეთ „კოლხიდაში“ გამოაქვეყნა რამდენიმე ლექსი, მათ შორის „ზარის ხმა ქარში“, სადაც აშკარად შეიმჩნევა სიმბოლისტთა ქურუმის პოლ ვერლენის მოწოდების — „მუსიკა უპირველეს ყოვლისა“ — გამოძახილი. ამავე წელს შეუდგა საკუთარი ყოველკვირეული ლიტერატურული ჟურნალის „ოქროს ვერძის“ გამოცემას, თუმცა არასრულწლოვანების გამო იძულებული იყო ფიქტიურად სხვა პირი გაეფორმებინა რედაქტორად. ჟურნალმა სულ ორ თვეს იარსება და პაოლო იაშვილმა პარიზს, იმ ხანად პოეტთა და საერთოდ ხელოვანთა აღიარებულ მექას მიაშურა, სადაც, გერონტი ქიქოძის ცნობით, ლათინურ უბანში დასახლდა და „ფიქრთა მფლობელად“ ბოდლერი, რემბო და ვერჰარნი იწამა.

პარიზში გატარებულმა ერთმა წელმა, სადაც ყოველივე ტრადიციულის წინააღმდეგ ამბოხებულ და ახალი გზების ძიების ჟინით, ზოგჯერ თვითმიზნური და, ამდენად, უნაყოფო ჟინით ატაცებულ ახალგაზრდობაში ტრიალებდა, სადაც კაფე „როტონდაში“ გიიომ აპოლინერთან და ილია ერენბურგთან ატარებდა ღამეებს და იქვე ხვდებოდა ამ კაფეს ხშირ სტუმრებს ჟან კოკტოს, პიკასოს, მოდილიანს, შაგალსა და ბევრ სხვა იმ დროს მასავით ახალგაზრდა, დღეს კი მსოფლიოში აღიარებულ პოეტსა თუ მხატვარს, წარუშლელი შთაბეჭდილება დატოვა პაოლო იაშვილზე. აქ ირწმუნა ღრმად სიმბოლიზმის მოძღვრება. თუმცა ეს მომხიბლავი ბანგი უფრო გვიან, მშობლიურმა მხარემ თანდათან გაუნელა, სამაგიეროდ, სიცოცხლის ბოლომდე შერჩა იქ გაღვივებული ბოჰემური ცხოვრების და არტისტიზმის სიყვარული.

ქუთაისში დაბრუნებისთანავე პაოლო იაშვილი მთელი გატაცებით ჩაება იმდროინდელ მშფოთვარე, ალაგ მღვრიე ლიტერატურულ ცხოვრებაში, შემოიკრიბა თანამოაზრენი, ქართველი სიმბოლისტები,

დაარსა ჟურნალი „ცისფერი ყანწები“, რომლის მხოლოდ ორი ნომერი გამოვიდა 1916 წელს.

„როდესაც პაოლო იაშვილი უცხოეთიდან სამშობლოში დაბრუნდა და „ცისფერი ყანწების“ ორდენი დაარსა, - იგონებს გერონტი ქიქოძე, - მან, უწინარეს ყოვლისა, ძველი პოეტური თაობის ცენტრალურ ფიგურას აკაკი წერეთელს შეუთია. ეს გასაგები იყო ახალი ორდენის ინტერესების თვალსაზრისით, მაგრამ ძნელი ასახსნელი იყო პაოლო იაშვილის ადამიანური და პოეტური ბუნების თვალსაზრისით: ის უფრო აკაკი წერეთლის ანდერძის დამცველად გამოდგებოდა, ვიდრე მის დამრღვევად. პაოლო იაშვილის საუკეთესო ლექსებს გამჭვირვალეობა და სიმსუბუქე ახასიათებდა“.

მიუხედავად იმისა, რომ ქართული სიმბოლიზმი არცთუ ისე „უცოდველი“ იყო და არც მხოლოდ ხელოვნურად, სხვათა ნაბაძვით შექმნილი, მას დიდი დღე არ ეწერა, რადგან თავად ეროპა მსოფლიო ომის წყალობით უკვე კატასტროფის წინაშე იდგა, რუსეთში და საქართველოში კი აშკარად იგრძნობოდა რევოლუციური ამბოხი. ცხოვრების ვითარების რეალური შეგრძნებისა და დეკადენტურ განწყობილებათა შეუსაბამობა აშკარა გახდა. ამან განაპირობა ლიტერატურული ასკეტიზმის თუ პოზის დაძლევა.

ერთი მხრივ, ეროპიდან ომის გამო ჩამოყოლილმა კომმარმა, რამაც პაოლო იაშვილს შთამბეჭდავი ლექსი დაანერინა („ევროპა“), სადაც პოეტი თავის შეძრწუნებას გამოხატავს („გამოვექეცი ევროპის ქაოსს, სისხლს, დანგრეულ რეიმსის ტაძარს, უზარმაზარი ტანკების ქშენას, რეინის ირგვლივ თაობათა გადაშენებას...“), მეორე მხრივ კი, ეროვნული პრობლემის სიმწვავემ, რასაც ვერ გაექცნენ და არც გაექცნენ პაოლო იაშვილი და მისი ორდენის წევრები, რაც მთავარია, რევოლუციური ეპოქის აშკარად შესაგრძნობმა სუნთქვამ ერთგვარად ჰაერში გამოკიდებული დატოვა მათი ღალადისი სულიერ მამებისადმი. ვერლენისა და სხვათა სათაყვანებელი სახელების მოხმობამ ვერ იხსნა ქართული სიმბოლიზმი კრახისაგან, რაც უთუოდ უნდა მოჰყოლოდა თავიდანვე თანდაყოლილ შინაგან ბზარს.

ცხოვრების ტენდენციების რეალური შეგრძნებისა და დეკადენტურ განწყობილებათა შეუსაბამობა აშკარა იყო, არღვევდა ლიტერატურულ ნიღბებსა და პოზას. ისტორიული ფაქტია, რომ პაოლო იაშვილი ინიციატორი იყო წითელი არმიის მისალმებისა მისი საქართველოს დედაქალაქში შემოსვლის პირველსავე დღეს. იმპროვიზირებული სიტყვაც წარმოთქვა ქალაქის თვითმართველობის აივნიდან. ამის შემდეგ ერთი თვეც

არ იყო გასული, როცა მოხსენება გააკეთა თემაზე „რევოლუცია და ხელოვნება“, ხოლო იმავე 1921 წელს ლექსში „ახალ საქართველოს“ წერდა:

*„დავაგვირგვინოთ ჩვენ მომავალი
წითელ რუსეთის დაძმობილებით!“*

რა იყო ეს, თვალთმაქცობა ქვეყნის გადარჩენის წადილი, გულუბრყვილო მიმნდობობა, პრაგმატული ხედვა სინამდვილისა, რწმენა მომავლისა თუ ყველაფერი ამის ნაზავი, ძნელი სათქმელია. ფაქტები კი ჯიუტია.

პაოლო იაშვილის მოქალაქეობრივი სულით გაჟღენთილი ლექსები 20-იანი წლების დასაწყისშივე იღებს სათავეს და თანდათან სულ უფრო მეტ სიძლიერეს და მნიშვნელობას იძენს. ახალი ცხოვრების მშენებლობის რიტმით შთაგონებულმა პოეტმა არაერთი, როგორც ჩანს, წრფელი ლექსი უძღვნა სიახლეებს: „სამასი არგვეთელი“, „სამგორისათვის“, „რიონი იცვლის კალაპოტს“, „თბომავალი საქართველო“, „პოეზიის ინჟინრებს“. განსაკუთრებით დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა პაოლოზე კოლხეთის ქაობის დაშრობის გრანდიოზულმა პერსპექტივებმა და აქ გადადგმულმა პირველმა ნაბიჯმა. ამიტომაც უძღვნა რამდენიმე ლექსი („კოლხეთის პირველ მოსახლეს“, „მიმართვა კოლხიდას“). პოეტი საკუთარ თავსაც შთააგონებს — „დაჯექ, დანერე, დახატე, რითაც ცხოვრება ივსება“ („საკუთარ თავს“) და სხვებსაც მოუწოდებს მეტი აქტივობისაკენ:

*„წუთუ პოეტებს გვეპატიება
აზნაურული გაზარმაცება“
(„პოეტი და ადამიანი“)*

„შრომაში, ომში, ქარიშხალში — ვიქნებით სადაც, ყველგან სიცოცხლის ქადაგებად უნდა ჩავებათ“ („მწვერვალებიდან“). ძნელი დასაჯერებელია, რომ ეს სტრიქონები ქართული სიმბოლიზმის მებაირახტრეს ეკუთვნის. არადა, ეს საოცარი მეტამორფოზა ნამდვილია. სიკვდილისა და ზმანების აპოლოგიიდან სიცოცხლის ზემის ქადაგებამდე — აი ის გზა, რომელიც პაოლო იაშვილმა და

მისი ორდენის რაინდებმა ნებსით თუ უნებლიედ, საკუთარი მიგნებით თუ „ცხოვრების ზეგავლენით“ განვლეს.

ცისფერყანწლებმა შემოიტანეს ქართულ პოეზიაში ურბანისტული სული. ეს დამსახურება მათ სამართლიანად მიენერათ. პაოლო იაშვილისთვის, ვისაც „ბრძოლაში თქმული სიტყვების ძალა“ სურდა ენამა და ვინც „მხოლოდ უალღის ყელსახვევს“ გაეკვირვებინა, ერთადერთი ასპარეზი ქალაქი შეიძლებოდა ყოფილიყო, რადგან სწორედ ქალაქი იყო ბრძოლის ყინით და ბოჰემური სულით გაჟღენთილი.

თუმცა, ამის გამო, ქალაქი პოეტისათვის ბრმა აღტაცების საგანი არ გამხდარა. ქალაქის ქაოტური, შეშლილი სახე და სული, ერთდროულად მომწუსხველიც და კაეშნის მომგვრელიც, შესანიშნავად დახატა და გახსნა კიდეც პოეტმა ლექსში „ფარშავანგები ქალაქში“. საერთოდ სიმბოლიზმი და ურბანიზმი სიამის ტყუპებივით იყვნენ ერთმანეთთან მიჯაჭულნი, მაგრამ ქართველმა სიმბოლისტებმა მაინც ვერ მოიცილეს სევდა „სოფლის სინმინდზე“, „მყუდრო სამყოფელზე“, დაკარგულ ბავშვურ უმანკობაზე. არა, ეს უკვე ნამდვილად არ იყო პოზა, თუნდაც არტისტული, თუმცა ზოგს შეიძლება ამდაგვარი ეჭვიც გაუჩნდეს. არ იყო, რადგან მეტისმეტად და აშკარად გულწრფელნი არიან ისინი გოდების დროს. ამ კაეშნის ბრწყინვალე პოეტური გამოხატულებაა პაოლოს „წერილი დედას“, სადაც კინტოებში და ქურდებში გათქვეფილი შვილი ვედრებით შესთხოვს მშობელს:

*დედა! ინახულე
შენ წმინდა ხახული!
ნადი ფეხშიშველი,
ქალაქში დაკარგულ შვილისთვის ღამე გაათიე...*

გრძნობათა ეს გაორება პაოლოს მარტო რევოლუციამდელ პოეზიაში როდი შეიმჩნევა. ასეა მერეც. თუმცა ხილვები ისე კომმარული აღარ არის, სიყვარული მაინც გაყოფილია ქალაქსა და სოფელს შუა. ვერც ერთს ღალატობს და ვერც მეორეს ელევა. ამიტომაც არის, რომ თითქმის ერთდროულად წერს იგი „თბილისსა“ და „არგვეთის ღამეებსაც“. თბილისზე უამრავი ლექსი დანერილა, მაგრამ პაოლოს სიამაყით შეუძლია გაეჯიბროს ყველას:

*„მინდა ავეარდე მამადავითზე,
იქ აირჩიე, სულო, ბინა შენ;
მინდა უეცრად მუხლზე დავეცე
ჩემი თბილისის და მზის წინაშე...“*

*შენს ალყაფთან მსურს დაეალაგო
ლექსები, როგორც სისხლის ნვეთები...“*

და მაინც, ეს აღტაცება და სიყვარული თბილისისადმი მას არ ავიწყებს მიტოვებული სამყაროს იდუმალ მშვენიერებას.

მშვენიერია პაოლოს „თბილისი“, მაგრამ არანაკლებ მშვენიერია პაოლოსავე არგვეთის ღამის იდილიური სურათიც:

*ალვის ხეებს აცვია
სირმიანი ნაბდები
ტკბილი სიზარმაცეა
და მდინარეც სავსეა თითქოს თეთრი ბატებით.
ღამეში დაფარფატებს
უბედური ღამურა,
ნეტავ არვინ დაჰფანტოს
ხმები იდუმალების ქცეული საღამურად.
(არგვეთის ღამეები)*

პაოლო იაშვილის ბიოგრაფიაც და პოეზიაც სავსეა ერთი შეხედვით ურთიერთგამომრიცხავი ფაქტებითა და მოტივებით. შეუსაბამობა ვითომ მოჩვენებითია? თუ ეს იყო მრავალმხრივად მიზანსწრაფული პოეტისა და მოქალაქის სულიერი სიმდიდრისა და მთლიანობის გამოხატულება.

პაოლო იაშვილი მარტო პოეტური გზნებით როდი იყო ქვეყნის საკეთილდღეოდ ანთებული მოღვაწე. იგი იყო საოცარი მოქალაქე და მშენებელი. დიახ, მშენებელი, ამ სიტყვის პირდაპირი მნიშვნელობითაც. ცნობილია, როგორ იღვწოდა იგი კოლხეთისა და რიონჰესის მშენებლობის მუშახელით უზრუნველსაყოფად თუ სხვა პრაქტიკული საკითხების მოსაგვარებლად.

თუ რამდენად იყო გატაცებული ამ საქმით, ერთი „დაუჯერებელი“ ფაქტითაც მშვენიერად ირკვევა, პასტერნაკის წერილით რომ არის ცნობილი. პაოლომ, ვისაც გაგიჟებით უყვარდა ვაჟა და ვინც შთააგონა პასტერნაკს „გველის მჭამელის“ თარგმნა, მოსკოვში ყოფნის დროს, თურმე, ერთი წუთითაც ვერ მოიცალა, რომ

მთარგმნელს დახმარებოდა. მე არ ვამტყუნებო მას, ინერებოდა პასტერნაკი, ისეაო გატაცებული რიონჰესის საქმეებით.

პაოლო იაშვილს კიდევ ერთი ფასდაუდებელი დამსახურება მიუძღვის ქართული კულტურის წინაშე. იგი იყო ბევრი კეთილი საქმის, კერძოდ კი ქართული პოეზიის რუსულად თარგმნის მოთავე. „ვეფხისტყაოსნის“ ბალმონტისეული თარგმანის არსებობას ბევრნილად უნდა ვუმადლოდეთ პაოლო იაშვილს.

ქუთაისში ბალმონტის პატივსაცემად 1915 წელს გამართულ ნადიმზე რუსმა პოეტმა გაუხსენა პაოლოს: „როდესაც პარიზში ყოფნის დროს, შენ მოდიოდი ჩემთან და ხშირად დაღლილს და დაღონებულს მიკითხავდი შოთასა და სხვათა ლექსებს, მე მაშინ ვგრძნობდი ჩემი სულის დღესასწაულს“.

პაოლომ სხვა თარგმანებსაც დიდი ღვაწლი დასდო. იგი იყო ერთ-ერთი მოთავე და მესვეური რუს პოეტებთან მეგობრული შემოქმედებითი თანამშრომლობისა. ბალმონტი, ანდრეი ბელი, ესენინი, მანდელშტამი, პასტერნაკი, ზაბოლოცკი, ტიხონოვი და კიდევ არაერთი სხვა რუსი პოეტი აზიარა მან ქართულ მწერლობას, გაუღვივა მისდამი ინტერესი, რამაც მშვენიერი ნაყოფიც გამოიღო და ძლიერი ტრადიციაც შექმნა.

პაოლო იაშვილის, პოეტისა და მამულიშვილის რომელიმე ერთი ნიჭიც საკმარისი იქნებოდა იმისათვის, რომ ქართველი ხალხის მაღლიერება დაემსახურებინა. ახლა კი, მათი ერთობლიობით გაბრწყინებული, ცოცხალ ლეგენდად რჩება.

1995 წელი

გურამ ასათიანი ახლა ჩვენს, მისი მკითხველების ხსოვნაში ცოცხლობს. მისი ნაღვანის და პიროვნული ღირსებების დავინყება არ შეიძლება.

მეოცე საუკუნის გამოჩენილ ქართველ მწერალთა შორისაც კი ერთი გამორჩეულად მნიშვნელოვანი და კოლორიტული პიროვნება გახლდათ, თანაც მარტო თავისი შემოქმედებითა და ნაღვანით კი არა, ბუნებით, ხასიათით, ფსიქიკით და ცხოვრების წესითაც.

მას, როგორც პიროვნებას, ცხადია, სხვებზე უკეთ და სრულად მისი მეგობრები ვიცნობდით და მკითხველი უნდა ენდოს ჩვენს ერთსულოვან აზრს, რომ მსგავსი ადამიანი – უშურველი და კეთილი, თანამგრძობი და თანამდგომი, მხნე და ხალისიანი, სიცოცხლის უინის მფრქვეველი, მაგნიტური ძალით მიმზიდველი, ნათელი გონის და სულის პატრონი – ერთი სიტყვით, ასეთი რაინდული პიროვნება იშვიათად იბადება და მასთან ახლო ყოფნა თუ უბრალოდ ნაცნობობაც კი ბედის საჩუქარია.

ეს სიკეთე როდი აკმარა ბუნებამ გურამს. ნიჭით, ინტელექტით, შეუპოვრობით აშკარად ლიდერის განსახიერება იყო და ამგვარი ღირსებაც უპირველესად და უმთავრესად სამწერლო სარბიელზე გაამჟღავნა.

ზედმეტია მისი მაღალი სამეცნიერო და საზოგადოებრივი რეგალიების, ნოდებების და მდგომარეობის მინიშნება, გურამ ასათიანის სახელი და გვარიც საკმარისი იყო და არის მკითხველისათვის.

მის როგორც კრიტიკოსის და მკვლევარის სახეს ავტორის სიცოცხლეშივე ფუნდამენტურად აღიარებული ნიგნები („მერანი“ და მის ავტორი“, „თანამდევნი სულელები“, „ვეფხისტყაოსნიდან ბახტრონამდე“, „სათავეებთან“) ნათლად წარმოაჩინენ.

მით უფრო სამწუხაროა, რომ იგი უდროოდ, ორმოცდაათობმეტი წლისა გარდაიცვალა. მას მწერლობის მკვლევართათვის სწორედაც საუკეთესო ასაკში არ დასცალდა ემუშავა და ეღვანა. მაინც მოასწრო და დიდი, ღრმა ნააზრვეი დაგვიტოვა მემკვიდრეობად. მისი თაობის ქართველი მწერლების – შესანიშნავი რეფორმატორების, სამოციანელების – მოქალაქეობრივი მრწამსიც და ესთეტიკური კრედოც, მათ მიერ მოწეული ნაყოფიც და სამომავლოდ ჩაყრილი ნერგებიც, სწორედ მის ნაწერებში იქნა ყველაზე სრულად და ნიჭიერად გააზრებულ – გაცხადებული.

ჩვენს საზოგადოებრივ და სამწერლო ცხოვრებაში ორმოც-დაათიან წლებში ამკარად მნიფდებოდა გარდატეხა. ამ პერიოდს დაემთხვა ქართულ მწერლობაში მძლავრი თაობის მოსვლა. ეს თაობა ძირითადად ახლადდაარსებული ახალგაზრდული უურნალის, „ცისკრის“ რედაქციასთან იყო თავმოყრილი. გურამი ამ თაობის ლიდერთაგანი იყო როგორც კრიტიკოსი, თეორიტიკოსი, იდეოლოგი.

გურამ ასათიანმა ერთერთმა პირველმა დაიწყო ქართული მწერლობის ისტორიული გამოცდილების გადაფასება. ახლებურად დაინახა ქართული სიმბოლიზმის სახეც და მისი მნიშვნელობაც, ცალკეული პოეტების, განსაკუთრებით კი ტიცვიან ტაბიძის შემოქმედების თავისებურებები. მან შექმნა მეცხრამეტე და მეოცე საუკუნეების კლასიკოს პოეტთა გალერეა და ბრწყინვალედ გაგვიხსნა მათი შემოქმედების ხილული თუ უხილავი ღირსებები.

მან გერონტი ქიქოძის, აკაკიგანერელიას კვალად დაუდო სათავე თანამედროვე ქართულ ესსეისტიკას. საერთოდაც, მან მიანიჭა კრიტიკას მრავალფეროვნება, მხატვრულობა, ნატიფი სტილი. ეს ყველაფერი კი სჭირდებოდა და შესანიშნავადაც გამოიყენა მრავალსაუკუნოვანი ქართული მწერლობის გამთლიანებული ხედვისთვის, მისი განვითარების ძირითადი ტენდენციების და ეტაპების გამოკვეთისთვის.

მისი მეცნიერული, კრიტიკული, და ესსეისტური შრომები, სადაც ქართული ეროვნული კულტურის ერთიანი და მთლიანი მოდელი წარმოჩინდება, თანამედროვე ლიტერატურული აზროვნების (და არა მარტო ქართულის) ერთერთი საუკეთესო ნიმუშია. თანაც, მისი მემკვიდრეობა არ არის გარდასულის კუთვნილება, ცოცხალია, ფეთქავს და კვლავ დიდხანს იქნება ჩვენი აზრის დულილისა და ჭეშმარიტებათა დაუცხრომელი ძიების მკვებავი მასტიმულირებელი წყარო.

გურამ ასათიანის დღევანდელი და ხვალინდელი სიცოცხლის გარანტი მარტო ის კი არ არის, რომ მის ნაწერებში ბევრი რამ უეჭველია, სარწმუნოა, განუმეორებლად ნათქვამია, არამედ ისიც, რომ კამათის, აზრის მოძრაობის სურვილსაც ბადებს, ორთავე შემთხვევაში კი ავტორისადმი მხოლოდ ღრმა პატივისცემის, მაღლიერების, აღტაცების გრძნობას იწვევს.

გურამის მოღვაწეობის გვირგვინად იქცა ნაშრომი „სათავეებთან“, რაც მიედღვნა ქართული ხასიათის კვლევას ეროვნული კულტურის ფონზე და რამაც ცხოველი გამოძახილი ჰპოვა საზოგადოებაში.

„სათავეებთან“ მისი უკანასკნელი ფუნდამენტური ნაშრომია, ქართული ხასიათისა და ესთეტიკური ბუნების სარკვევად რომ დაიწერა. მან ამით შესანიშნავი წიგნი შექმნა, მაგრამ კიდევ უფრო მნიშვნელოვანი ისაა, რომ უაღრესად საინტერესო კვლევის სფერო მოხაზა, რომელიც, ვინ იცის, მომავალში მთელი ლიტერატურული თაობების საზრუნავ-საფიქრალიც გახდეს. ეს რომ ასე იქნება, უკვე დღესვე აშკარად ჩანს, რაკი ასე ცხოველია დამოუკიდებლობის გზაზე შემდგარი საქართველოს საუკეთესო შვილთა ინტერესი, საერთოდ, საკუთარი ეროვნული ფესვებისადმი და ბუნებისადმი, კერძოდ კი, გურამ ასათიანის მემკვიდრეობისადმი, განსაკუთრებით, მისი ამ უკანასკნელი წიგნისადმი.

მან თავისი დაკვირვებები ლიტერატურისა და ისტორიის ძველ გამოცდილებაზე ააგო. ეროვნული ხასიათი და ესთეტიკური ბუნება ერთდროულად მდგრადიცაა და ცვალებადიც, დღესაც ვითარდება და ყალიბდება. ამიტომ დაარქვა თავის წიგნს „სათავეებთან“. მომდევნო წიგნი მეოცე საუკუნის დაკვირვებებზე უნდა აგებულიყო, მაგრამ მისი დანერა აღარ დასცალდა. უეჭველია, ახალი და ახალი თაობები, მწერლები და მეცნიერები შეეცდებიან გააგრძელონ გურამ ასათიანის, გერონტი ქიქოძისა და სხვათა მიერ წამოწყებული კვლევა, ქართული ხასიათისა და ესთეტიკური ბუნების გასარკვევად მხოლოდ წარსული გამოცდილებით არ შემოიფარგლებიან.

ზემოთ მოგახსენეთ, გურამი თავისი ბუნებით, ხასიათით და ცხოვრებისწესითაც გამორჩეულიყო-მეთქი. სასურველია, მომავალი თაობები ამ თვალთახედვითაც იცნობდნენ მას. ეს კი კოლეგებმა, ახლობლებმა, მეგობრებმა უნდა ვივალდებულოთ. მემუარული ყანრი სწორედ ამგვარი დანიშნულებით არის აღმოცენებული და დიდი ინტერესითაც იკითხება. მოგონებების წერა არც ისე იოლი ყოფილა, როგორც ერთი შეხედვით შეიძლება მოგვეჩვენოს. ძნელია ისეთი მრავალმხრივი და კოლორიტული ფიგურის თუნდაც სილუეტის შექმნა, ფრაგმენტულად წარმოჩენაც კი, როგორც გურამ ასათიანი იყო. ჩემთვისაც და, ალბათ, მისი სხვა უახლოესი მეგობრებისთვისაც გურამ ასათიანი იმდენად ცოცხალია, რომ ხშირად ვესაუბრებით ჩვენს ფიქრებში. მოგონებების წერა კი ისეთი გრძნობა დამიზადა, თითქოს ამით ახლა ნამდვილად ვცილდები მას, მასავით ადრე წასულ სარგის ცაიშვილთან და ნოდარ დუმბაძესთან ერთად ვცილდები ჩემს უსაყვარლეს, სათაყვანებელ, განუყოფელ მეგობრებს, ვისთან ერთადაც გატარებული ათწლეულები ჩემი ცხოვრების უბედნიერესი ხანაა.

და თუ მაინც ამჯერად რამდენიმე მოგონებას შემოგთავაზებთ გურამ ასათიანზე, ან ხასიათის თვისებაზე გეტყვით ორიოდ სიტყვას, მაპატიეთ მისმა სულმაც და მკითხველებმაც, მათი უფერულება მხოლოდ ჩემი უნიათობის შედეგი იქნება.

ლეგენდარული ქართველი ქალიშვილის, ეროვნული გმირის, ბოლშევიკების დამპყრობელ არმიასთან ბრძოლაში დაღუპული მარო მაყაშვილის დღიურები გამოქვეყნდა ამ ცოტა ხნის წინ. ადრე, კომუნისტების დროს მისი სახელის ხსენებაც არ შეიძლებოდა, ახლა კი თვალნათლივ დაგვიდგა მისი ცოცხალი და ამავე დროს წმინდანის მარავანდით გასხივოსნებული სახე.

ამ დღიურებში, რომლის კვლავ და კვლავ კითხვაც სულს ტკივილიანი ნათელით ავსებს, ერთი ასეთი ეპიზოდია მოთხრობილი: სასკოლო ბალ-მასკარადიდან დილაადრიაანად ერთად გამოსულებმა გიმნაზისტებმა და პაოლო იაშვილმა (პაოლო საპატიო სტუმრად იყო მიწვეული) სიცილითა და სიმხიარულით აიკლეს თბილისის ქუჩები. მარტო გამვლელთა ყურადღება კი არ მიიპყრეს, ხალხი ლოგინიდანაც წამოააცვინეს და ფანჯრებში საცვლებისამრავადმოდგარნი კიდევ ჩაითრიეს იმპროვიზებულ დღესასწაულში. ამ ბერიკაობას მიმსგავსებული სანახაობის სული და გული, ცხადია, პაოლო იყო, ვინაც წარმოდგენა იმით დაასრულა, რომ დროშით მომავალი ქართული სამხედრო ნაწილის დანახვაზე ქალიშვილებს იების თაიგულები უყიდა მოახლოებულ ჯარისკაცთათვის დასარიგებლად, მერე მთელი დასით მარშით უკან გაჰყვა მათ და ხალხიც აღაფრთოვანა თავისი საქციელით.

ამის წამკითხველს უმალ ჩემი მეგობარი ცოცხლივ დამიდგა თვალწინ. გურამ ასათიანს მუდამ ვამსგავსებდი პაოლო იაშვილს თავისი აშკარად გამოხატული ქართული პროფილითაც, ქოჩრითა და უღვაშითაც, წარმოსადგობითაც, იმერული პენითაც, გახსნილი ბუნებითადახალისიანიხასიათითაც, თუმცა კი პაოლოს მხოლოდმისი პორტრეტებით, ბიოგრაფიით, ლექსებით და მასზე გადმოცემებით ვიცნობდი (გურამ ასათიანისათვის პაოლო გამორჩეული, სათაყვანებელი პოეტი და პიროვნება იყო). ზემოთ მოტანილმა ეპიზოდმა სულ ახლებურად დამანახა პოეტი, მისი დაუცხრომელი სიცოცხლის ჟინი და დაუშრეტელი არტისტიზმი. ჩემდა გასაოცრად და გასახარად ამ ეპიზოდში და ამ როლში ცოცხლად წარმოვიდგინე გურამ ასათიანი, თითქოს მასზე მიყვებოდა მოთხრობელი. რამდენჯერ

შევესწრებივარ გურამის იმპროვიზირებულ ხალისიან წარმოდგენებს ქუჩებში, ოჯახებში, რესტორნებში და ვინ იცის კიდევ სად არა.

როგორც ამ დღიურებიდანაც და სხვა ბიოგრაფიული მასალებიდანაც ჩანს, პაოლო იაშვილი და, მე დავუმატებ, გურამ ასათიანიც (რაც უკვე უშუალოდ და დანამდვილებით ვიცი), ეს გამორჩეული პიროვნებები და მწერლები სადღესასწაულო, საზეიმო, სამხიარულო სიტუაციების და განწყობილებების შექმნის, დადგმის იშვიათი უნარით, მონადინებით, ენერგიითაც იყვნენ სავსენი და ორთავენი თუმცა განსხვავებულად, მაგრამ საუბედუროდ, ადრე გამოესალმნენ სიცოცხლეს, ასერიგად საოცარი მამაკაცური ჟინით და ალტყინებით რომ უყვარდათ.

გურამი მრავალმხრივ და დიდად განათლებული გახლდათ, ფრიად საინტერესო მოსაუბრე და მოჰაექრე. კრიტიკოსებისათვის ჩვეული თავდაჯერებული გაცხარება არ იცოდა, დინჯად და დამარწმუნებლად ამბობდა სათქმელს, სხვებისაგან განსხვავებით მოსმენაც იცოდა. მისი საუბრის თემა უმთავრესად პოეზია იყო, თითქოს ცოცხალ არსებასავით უყვარდა, ვერ იტანდა მისდამი უყურადღებობას, რასაც არცთუ იშვიათად ამჩნევდა სხვებს, მათ შორის მწერლებსაც. ერთხელ, ამით როგორღაც განაწყენებულმა მითხრა: საოცარია, სიმონ ჩიქოვანთან რომ ხარ, სულ მწერლობაზე და კულტურაზე გესაუბრება, წამოსვლა აღარ გინდა კაცს, ამ ჩვენს ცნობილ პოეტთა კი სალაპარაკოდ სულ ისა აქვთ, რომელი რაიკომის მდივანი მოხსნეს და რომელს ანიინაურებენო. ამიტომაც უყვარდა სიმონ ჩიქოვანთან სტუმრობა და მეც გურამის წყალობით მხედა ბედნიერება ამ მართლაც ბრწყინვალე პიროვნებასთან სიახლოვისა და მისი სმენისა.

გურამი რასაც აკეთებდა, იმას ბოლომდე და მთლიანად ეძლეოდა, თითქოს ცხოვრება მთავრდებაო იმ დღეს, ისე იხარჯებოდა. თუ მუშაობდა, ისე იყო მასში ჩაფლული, სხვა აღარაფერი ახსოვდა, თანაც ხელს აბა ვინ შეუშლიდა, ღამით უყვარდა წერაც და ცხოვრებაც. თუ ილხენდა, მთელი გულით ილხენდა, ივინყებდა ყველაფერ უსიამოვნოს, ყველა სხვა მოვალეობას და უცხო კაცს რომ ენახა, იფიქრებდა, ამან დროსტარების მეტი არაფერი იცის და არც აინტერესებსო. სრულიად ჩვეულებრივ შეხვედრას თუ პურობას

დღესასწაულად აქცევდა. შუკშინის ფილმში — „კალინა კრასნაია“ — გმირი მდიდრულ ღრეობას მონაყოფს და ბოლოს გამოუტყდება თავს „დღესასწაული არ შედგაო“. გურამ ასათიანთან ერთად არ მახსოვს დღესასწაული არ შემდგარიყოს. ამას, როგორც ჩანს, იმდენად დიდი თანხები არა სჭირდება, რამდენადაც ნიჭთან ერთად დიდი და მოსიყვარულე გული, მოსიყვარულე ახლობლებისაც და, რაც მთავარია იმ საოცრებისა, რასაც სიცოცხლე ჰქვია. გურამმა მშვენიერად იცოდა სიცოცხლის ფასი და არა მარტო იცოდა, თუ შეიძლება ასე ითქვას, გრძნობდა კიდეც მას. ეტყობა წინათგრძნობა არ ლალატობდა, ეჭვობდა, რომ დიდი დღე არ ეწერა, ცდილობდა ყველაფერი მოესწრო.

გურამს მთელი იმ ოცდახუთი წლის მანძილზე, რაც ერთად გავატარეთ, თან სდევდა სიკვდილის შიში, თუმც კი სულ გაურბოდა მას, არ ამჟღავნებდა. იმ ასაკისა ეშინოდა, რა ასაკისაც მამამისი გარდაიცვალა. და მაინც, ზუსტად აუხდა ეს შიში. ხოლო როცა ეს განსაცდელი რეალურდ დაატყდა თავს და ლოგინს მიაჯაჭვა, თვეების მანძილზე ასე დაეჯაბნოს კაცს მოძალებული სიკვდილი, მე არ მინახავს და არცა მსმენია. უფრო ადრე ასევე ვაჟკაცურად მოკვდა ჩვენი საერთო მეგობარი, შესანიშნავი კინორეჟისორი თამაზ მელიავა. ის სხვა შემთხვევა იყო. გარემოებათა გამო, უფრო სწორად კი იმიტომ, რომ მეგობრის დაღუპვის ცოდვას იბრალებდა, მას სურდა სიკვდილი. „მთვარის მოტაცებას“ იღებდა სამეგრელოსა და აფხაზეთში, როცა ტრაგედია დატრიალდა, მასთან სტუმრად ჩასული ძმაკაცი სხვათა თავქარიანობამ იმსხვერპლა. თამაზმა ფაქტიურად კონიაკის სმითა და შიმშილით მოისწრაფა სიცოცხლე. ზუგდიდის საავადმყოფოში მასთან სანახავად ჩასულს ჩვეული ირონიით მშვიდად მირჩია: არ მითხრა ახლა, კარგად გამოიყურებიო. გურამს კი არ უნდოდა სიკვდილი, სიცოცხლის ჟინით იყო სავსე და არ შეეპუა მოახლოებულ სიკვდილს, არ დანებდა, ბოლომდე, უკანასკნელ ნუთამდე იბრძოლა, ვაჟკაც და უდარდელ გურამად დარჩა. მთელი რვა თვის მანძილზე, რაც ლოგინად იყო ჩავარდნილი, მნახველები არ გამოლევია. ასეთი მოზღვავება მეგობრებისა და თანამგრძნობებისა „ლექკომპინატს“ არ ახსოვდა. პალატაში ისმოდა გაუთავებელი საუბრები, ოხუნჯობანი, სიცილ-ხარხარი და ყველაფერ ამის წამომწყები იყო სიკვდილთავდამდგარი, სანოლს მიჯაჭვული გურამი, მუდამ სუფთად გაპარსულ-დავარცხნილი ქათქათა პერანგში

რომ ინვა (საერთოდაც მუდამ კოჰნიად ეცვა, ნამდაუნუმ სხვათა შეუმჩნეველად ისწორებდა პერანგს და ჰალსტუხს, ჩამჩინებდა, შენი აჩაჩულ-ჩაჩაჩული ტანსაცმლითა და შეუხედავობით სხვისი თვალი არ უნდა გაალიზიანო, შენ თუ გეზარება მოწესრიგება, სხვას მაინც უნდა სცე პატივიო).

ბოლო დღეს ჩვეულებისამებრ, ახლო მეგობრებმა გვიან ღამით დავტოვეთ იგი, ერთმა ჩვენთაგანმა კარებიდან ჰკითხა გურამს, ხომ არაფერი გინდაო. კი, მინდაო — გურამმა. გახარებული შებრუნდა, სურვილს შევესრულებო. რა გინდაო. რა და ერთი პანღური ამომარტყმევირა შენთვისო და ახითხითდა. ეს ფეხებნართმეული კაცის ბოლო ბიჭური ხითხითი იყო. დილაადრიან შეგვატყობინეს, გათავდაო.

გურამი სხვის (და თავისასაც) ნებისმიერ შეცდომას, დიდს თუ სულ უმნიშვნელოსაც, შეუმჩნეველს არ დატოვებდა, უსათუოდ გაუსწორებდა. ამას ისეთ ტაქტით აკეთებდა, რომ ჭკუის სასწავლი იყო, შეურაცხმყოფელი კი — არავითარ შემთხვევაში. მისი ჭეშმარიტი ინტელიგენტობის ეს ერთი უტყუარი საბუთი სხვისთვის იშვიათად შემიმჩნევია. ხშირად ამას მხიარულ ტალღაზე აკეთებდა, რასაც მერე საერთო გულიანი სიცილი მოჰყვებოდა და ყველას, მათ შორის ადრესატსაც საწყენი არაფერი რჩებოდა. საამისოდ მისეულ ხერხს იყენებდა, ვიდრე სხვას რამეს გაუსწორებდა, ანალოგიურ შემთხვევას საკუთარი ბიოგრაფიიდან გაიხსენებდა, უფრო იქვე შეთხზავდა, ჯერ ამაზე გაგაცინებდა და თავადაც იცინებდა, მერე კი შენ მოგდგებოდა და ამრიგად, წყენის ნატამალიც არ გიჩნდებოდა.

ერთი ჩვენი საერთო მეგობარი, ცნობილი მეცნიერი და დიდად განათლებული კაცი, რუსულზე ცოტა მწყარალად იყო, არადა ნამდაუნუმ ჩაურუსულებდა. ერთხელაც, როცა ამხანაგების წრეში კიდევ სცადარუსულით თავის მოწონებადა უხეში შეცდომაც დაუშვა, გურამმა უცებ თავის მოსკოვური ცხოვრებიდან ერთი ეპიზოდის მოყოლა დაიწყო. ახალი ჩასული ვიყავი მოსკოვში სასწავლებლად და ტვერის ბულვარზე ამაყად მივსეირნობდი, ქვეყანა ჩემი მეგონაო. თანაკურსელი რუსი ქალიშვილი შემომხვდა, მომწონდა და ვიფიქრე, ახლა კი ვიხელთებ დროს, მასაც მოვანონებო თავს. ხელში თაიგული ეკავა, მითხრა, ჩემი დაბადების დღეა და საჩუქრად მომართვესო. უკეთეს შემთხვევას ვერც ვინატრებდი; დაპატიჟება გადავწყვიტე, თაიგულიან ხელზე ალერსიანად შევეხე და ვიდრე რესტორანში

ვახშმობას შევთავაზებდი, მეტი უშუალობისათვის საჩუქარი შევუქე, თავდაჯერებული კაცის ყურებამდე გახეული ღიმილით ვუთხარი, „ხაროშაია პადარკა“. მოსკოვის უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტის სტუდენტისაგან ასეთი უხეში შეცდომა რომ გაიგონა, ქალიშვილმა გაკვირვებულმა შემომხედა, მეც უმაღ ვიგრძენი რაც დამემართა, ღიმილი პირზე შემამრა, სასწრაფოდ დავემშვიდობე და კუდამოძებული გავიპარეო.

გურამი შესანიშნავი მთხრობელი იყო და ამ ამბის გახსენებით (რაც იქნებ სულაც შეთხზული იყო) ბევრი იცინა, ჩვენც გულით გვაცინა, ის ჩვენი საერთო მეგობარიც ძალიან მხიარულ გუნებაზე დააყენა. ამის შემდეგ კი მას მისდგა უხეირო რუსულისათვის და სიცილით სულ ცრემლები გვაღინა.

იუმორი, მსუბუქი ირონია (და არა ოხუნჯობა ან სარკაზმი) გურამ ასათიანის იარაღი იყო ადამიანებთან ურთიერთობებშიც და დამძიმებული სიტუაციების განსამუხტავადაც. 1978 წლის სექტემბერი იყო, აფხაზებმა მორიგი პროვოკაციები წამოიწყეს ქართველების წინააღმდეგ, თავყრილობებს ატარებდნენ თავიანთი უსაფუძვლო მოთხოვნებით. სიტუაცია დაიძაბა. იქაურმა ქართველებმა გადაწყვიტეს გაგრის სტადიონზე ჩაეტარებინათ საპასუხო ხალხმრავალი თავყრილობა. სწორედ იმ დროს გურამი, სარგის ცაიშვილი და მე ბიჭვინთაში, მწერლების შემოქმედებით სახლში ვისვენებდით. იქაურებმა გვთხოვეს მონაწილეობა მიგველო და ჩვენც, რასაკვირველია, დავთანხმდით. მეორე დღეს დილაადრიან უნდა წავსულიყავით ჩემი მანქანით. შუალამისას კომპარტიის ცკ-ს მდივანი სოლიკო ხაბეიშვილი მოვიდა, ბარში დაგვპატიჟა და ლამის სამ საათამდე გვარწმუნებდა, დაბეჯითებით გვთხოვდა არ მიგველო მონაწილეობა იქაური ქართველების თავყრილობაში. მთავარი არგუმენტი ის იყო, რომ თქვენ მონაწილეობას აფხაზები საპროვოკაციოდ გამოიყენებენ და ადგილობრივ კონფლიქტს საერთო-რესპუბლიკურად აქცევენო. ძნელი არჩევანის წინაშე დავდექით, არც ქართველებთან შერცხვენა გვინდოდა, გვეჯეროდა რომ მონაწილეობა ჩვენი ვალი იყო, მაგრამ ისიც არ გვსურდა, პროვოკაციის საბაბი გავმხდარიყავით. ხაბეიშვილს ვუთხარით დაფიქრდებით-თქო. ის რომ იმედიანად დაგვემშვიდობა, ჩვენ კიდევ დიდხანს ვბჭობდით, ვყოყმანობდით, მაინც წასვლისაკენ უფრო ვიხრებოდით. გურამი დილით ვერ დგებოდა (როგორც წესი დილის

ხუთი საათისთვის წვებოდა და გვიან შუადღემდე ეძინა), ამიტომ გადანყვიტა აღარ დავიძინებო, სარგისმა და მე თვალი მოვატყუეთ. დილის რვა საათზე შევიკრიბენით, წასვლა გადავწყვიტეთ. ეზოში ჩავედით და შენობის სადარბაზოს წინ, გაჩახჩახებულ ადგილას მდგარი ჩემი მანქანა მთლიანად გაძარცვული დაგვხვდა. ძნელი წარმოსადგენი არ იქნება ჩვენი, განსაკუთრებით კი ჩემი თავზარდაცემა (გურამს სულ სახუმაროდ ჰქონდა გამხდარი ჩემი სიყვარული მანქანისა). ამ მრავალმხრივ მძიმე სიტუაციაში, როცა ველარც თავყრილობაზე მივდიოდით გაგრამი და ჩემი მანქანაც გაუბედურებული გამოიყურებოდა, გურამმა სერიოზული გამომეტყველებით თქვა, ქურდებს ძებნას ნუ დავუწყებთ, ეს დამფრთხალი აფხაზების ნახელავია, გურამი (ანუ მე) პოლიტიკური მოძრაობიდან რომ როგორმე გამოეთიშათო. აუტყდა ხითხითი, უმაღლ განმუხტა სიტუაცია, მეც კი ამიყოლია. მერეც დიდხანს ამხიარულებდა ყველას ბიჭვინთაშიც და თბილისშიც აფხაზი სეპარატისტების ამ მზაკვრობის ამბით.

რა დასამალია და, გურამს ტყუილის თქმაც ხშირად უხდებოდა, სრულიად უწყინარი ტყუილებისა. აზარტული კაცი იყო ყველაფერში და, ცხადია, მით უფრო აზარტულ თამაშებში. პოკერი უყვარდა, ოცდაოთხი საათი შეეძლო ეთამაშა. წაგებულ პარტნიორს ფული თუ გამოეღეოდა, თვითონ აძლევდა, რომ თამაში არ ჩაშლილიყო. ფული მისთვის მართლაც ხელის ჭუჭყი იყო, უშურველად ხარჯავდა, თითქოს სასწრაფოდ მოშორება უნდაო. ბრწყინვალე მოთამაშე იყო, იმდენად, რომ მასთან არმცთუ თამაში, მისი ყურებაც კი არ მოგწყინდებოდა. ამ გატაცების გამო ხშირად აგვიანდებოდა სახლში მისვლა, აცდენდა სხდომებს (რითაც არაფერს კარგავდა) ინსტიტუტში, მწერალთა კავშირში თუ სხვაგან და სხვაგან. ჰოდა, უხდებოდა უვნებელი ტყუილების თქმა, რაშიც მერე თვითონვე იხლართებოდა.

ლიტერატურის ინსტიტუტის დირექტორს, აკადემიკოს ალექსანდრე ბარამიძეს დაბადებიდან 70 წელი რომ შეუსრულდა, მისმა მშობლიურმა ლანჩხუთმა იუბილეს ჩატარება გადანყვიტა. იუბილარმა გურამს, სარგისს და მეც გვთხოვა ვხლებოდით მას ამ საიუბილეო ზეიმზე. ცხადია, უარის თქმა ამგვარ პატივზე უხერხული იყო. იუბილე შაბათს უნდა გამართულიყო, მაგრამ როცა ბ-მა ალექსანდრემ განაცხადა ყველანი ერთად ხუთშაბათს უნდა წავიდეთო, გურამმა შეიცხადა, ვერაფრით ვერ წამოვალ, ახლობლის

გასვენებაში უნდა ვიყო (სინამდვილეში იმ დღეს სერიოზულ თამაშში უნდა მიეღო მონაწილეობა). ბ-ნი ალექსანდრე შენუხდა, მაგრამ რას იტყოდა. შაბათისთვის ჩამოვალო, დაპირდა გურამი.

შაბათს ლანჩხუთში დიდებულად ჩატარებული საიუბილეო სხდომის შემდეგ ბანკეტზე მიგვიწვიეს. სანამ სუფრასთან მიგვიხმობდნენ, ბ-მა ალექსანდრემ სარგისს და მე ხელები ჩაგვჭიდა (ასე იცოდა, რომ არ დაესხლტომოდით), კოინდრიან ეზოში წინ და უკან გვატარებდა და გრძლად იგონებდა ბავშვობის ამბებს. ამ დროს, ყველასათვის მოულოდნელად გურამი შემოვიდა ეზოში თავისი მანქანით. ბ-ნი ალექსანდრე ისე იყო აღტაცებული იმ ზემოთ, რაც მოუწყვეს, რომ მისთვის არცთუ მაინცდამაინც დამახასიათებელი თანაგრძობა გამოიჩინა და გურამს უთხრა: გამახარე რომ ჩამოხვედი, მაგრამ იმ საქმემ როგორ ჩაიარაო. გურამი წამით შეცბა, დააფიქვდა თავისი ნათქვამი ტყუილი და დინჯად მიუგო, ის საქმე გადაიდოო. სარგისსა და მე ხარხარი აგვიტყდა (ცოტა უზრდელად კი გამოგვივიდა, მაგრამ თავი ველარ შევიკავეთ), ბ-ნი ალექსანდრე კი გაკვირვებული მოგვაჩერდა, ვერაფერს მიხვდა, რადგან გურამის პასუხისთვის ყური არ უთხოვებია, ისე იყო ჩაფლული მისდამი ლანჩხუთელების მართლაც ზღაპრული პატივისცემის ბანგში.

გურამს მარტო საქართველოში კი არა, მის გარეთაც ბევრნი იცნობდნენ და პატივს სცემდნენ, იგი მართლაც ღირსეული დესპანი იყო ქართული მწერლობისა. ხშირად ინვედნენ მოსკოვშიც, ბალტიისპირეთშიც, უკრაინაშიც ყრილობებზე თუ კონფერენციებზე, რამდენიმე მსოფლიო მასშტაბის სიმპოზიუმზეც (პორტუგალიაში, ფილიპინებზე და სხვა) მოუწია მოხსენებებით გამოსვლა. მისმა პიროვნულმა მომხიბლაობამ და მაღალმა პროფესიონალიზმმა არაერთი მეგობარი შესძინა ქართულ მწერლობასა და კულტურას.

თბილისში, შეიძლება ითქვას, უცხო მწერალი თუ ხელოვანი არ ჩამოვიდოდა, გურამის სახელი რომ არ სცოდნოდა და სახლში არ სწევოდა. ქართველი მრავალრიცხოვანი მეგობრები და ახლობლები ხომ ხშირი სტუმრები ვიყავით მისი, ზოგნი კი სულაც მეტისმეტად გავშინაურდით. ასე რომ, გურამ ასათიანის სახლი თავად ოჯახის უფროსის, მისი მშვენიერი მეუღლის მანანა ქიქოძის და დაუფინყარი დედის თინა ჭიჭინაძის წყალობით ერთგვარ ლიტერატურულ სალონადაც კი იქცა.

განსაკუთრებით დასამახსოვრებელი იყო წყნეთში მის აგარაკზე გატარებული დრო. ნიკოლოზ ტიხონოვის ცნობილი „წყნეთის საღამოები“, სადაც გიორგი ლეონიძესთან ერთად იქ გატარებულ დღეებს აღწერს, მართლაც შთამბეჭდავია. მაგრამ, ეს სათაური ბევრად უფრო უპრიანია იმ სიტუაციისათვის, რაც ასათიანების პატარა კოტეჯში სუფევდა. კოტეჯის გვერდით საზაფხულო კინო იყო, ისე რომ, აივნიდან ეკრანიც ჩანდა. ახლობლები ხომ იქ ვიყავით ყოველ საღამოს, სხვები კი ვითომ კინოს მოტივით იმდენი იკრიბებოდნენ, ტევა აღარ იყო. განსაკუთრებით ქალებს უყვარდათ სტუმრობა, გურამის მომხიბლაობა, ცხადია, მათზე უფრო ჭრიდა, ვიდრე მამაკაცებზე. იყო გაუთვებელი საუბრები ყველაზე და ყველაფერზე, დიდმნიშვნელოვანზე თუ ნაკლებზე. რალაც მცირედით მაინც ყოველთვის უმასპინძლებოდნენ სტუმრებს.

ერთხელაც, საღამოს რომ მივედი, გურამი მოწყენილი დამხვდა. კაპიკი ფული არა მაქვს, ან სტუმრებს რა ვუყო, ან ხვალ თბილისში რითი ჩავიდეო. ტაქსისთვის ხუთი მანეთი გამომართვა და ეს პრობლემა იოლად მოგვარდა. მალე შალვა კვინტრაძე და აკაკი (კაკული)ვასაძეც გამოჩნდნენ. გაგვეხარდა, მაგრამ საოცრება ის იყო, რომ ფული არც შალვას აღმოაჩნდა (განებივრებული ჰყავდა გურამი დაფინანსებით). იქვე აგარაკზე მე ჩეხური ლუდი მქონდა, კაკულის შებოლილი თევზი. გურამმა, აბა ამას ხომ ვერ გამოვაჩინებ ქალებთან და გადავწყვიტეთ გვეჩქარა, ჩვენ მაინც მოგვეთქვა სული. მოტანა და განყოფა ვერ მოვასწარით, რომ გურამში შორიდან შეყვარებული ქალბატონებიც იმ საღამოს დროზე ადრე შემოცქრიანდნენ. მასპინძელმა თავაზიანად, ხუმრობანარევი კილოთი მოუბოდიშა, ლოთების სუფრა გვაქვსო, იმ იმედით, ქალბატონები სამუსაიფოდ სხვაგან გადაინაცვლებდნენ. იქნებ იმიტომ, ეგონათ მასპინძელს უხერხული მდგომარეობიდან იხსნიდნენ, მიუსხდნენ მაგიდას და ისე მოათავეს ლუდიცა და „ვობლაც“, რომ ყლუპი და ლუკმა არა გვრგებია. მერე და მერე კიდევ შემოგვემატნენ სტუმრები, დიდხანს გაგრძელდა საუბარი, ფილმის ჩვენებაც დამთავრდა, წასვლას კი არავინ აპირებდა. შუალამეს რომ გადასცდა და ფეხს არავინ იცვლიდა, უეცრად გურამმა გამოაცხადა, ყველას სამადლოზე გეპატიჟებითო. გამიკვირდა, ამდენი ხალხის ცნობილ რესტორანში დაპატიჟებას დიდი ფული სჭირდებოდა. ყველანი ყრიამულით წამოიშალნენ, სასწრაფოდ ჩავსხედით მანქანებში და გავსწიეთ. რესტორანში მომსახურებიდან აღარავინ იყო, მაგრამ სხვების მიერ გაშლილი და რატომღაც მიტოვებული ყველაფრით სავსე სუფრა

დაგვხვდა. ზღაპრული, დაუჯერებელი ამბავი იყო. ამ არისტოკრატიმა ქალბატონებმა და მდაბიო მსმელებმა მუქთა სუფრაზე დილამდე დიდად მოვილხინეთ. როცა ბოლოს და ბოლს დავიშალენით და მე და გურამი მარტონი დავრჩით, გამომიტყდა, შენ რომ მომეცი ხუთი მანეთი, მეტი არც მიდევს ჯიბეში, უხერხულად ვგრძნობდი თავს სტუმრების წინაშე, მანანას პასპორტი მოვპარე რესტორანში გირაოდ დასატოვებლად და ასე ვაპირებდი ქეიფს, ფულს კი მერე ავუტანდიო, აბა რა მექნაო.

მეტი რა უნდა ექნა გურამ ასათიანს, იცხოვრა და იღვანა დიდებულად, ღრმა კვალიც დატოვა ამქვეყნად. საყვედურს მხოლოდ იმიტომ თუ ვეტყვით, რომ ასე ადრე მიგვატოვა და გააფერმკრთალა ჩვენი ცხოვრება. მაგრამ ეს ერთი სასაყვედუროც რა მისი ბრალია.

1998 წელი

წერილები, პოემები

პოემა სიცოცხლის გამარჯვებისა ("განდეგლის" ლიტერატურული პარალელები)

ჩვენს ლიტერატურისმცოდნეობაში კარგა ხანია მომნიფდა აზრი, რომ ილია ჭავჭავაძის, ისევე როგორც სხვა ქართველი კლასიკოსების, შემოქმედებას უნდა განვიხილავდეთ არა მხოლოდ როგორც ლოკალური მნიშვნელობის მოვლენას, რომ საჭიროა ამ შემოქმედების შესწავლისას შესაფერი მასშტაბებიც დაიძებნოს. კოსმოპოლიტიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის პათოსში ზოგი მკვლევარი ლიტერატურული პარალელების სრულ უარყოფამდე მივიდა. მაგალითად, ილია ჭავჭავაძის „კაცია-ადამიანი?!", „ოთარანთ ქერივი“, „სარჩობელაზედ“, „განდეგლი“ თუმცა ქართულ ეროვნულ ნიადაგზე აღმოცენებული ნაწარმოებებია, მაგრამ მსოფლიო ლიტერატურის შედევრთა რიგს განეკუთვნებიან და სწორედ ასეთ ასპექტში უნდა იქნან განხილულნი. ამ თვალსაზრისით შევჩერდები პოემა „განდეგლზე“.

ამ პოემაში ილიამ შეუდარებელი ოსტატობით გადაჭრა ისეთი დიდმნიშვნელოვანი საკითხი, როგორცაა ცხოვრებისა და მისგან განდგომის საკითხი. ცხოვრებასათნ დამოკიდებულების პრობლემა, როგორც ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პრაქტიკული და საზოგადოებრივი პრობლემა, მრავალი მოაზროვნისა და მწერლისათვის გამზდარა შთაგონების წყაროდ და, ამდენად, „განდეგლის“ ლიტერატურული პარალელების დაძებნა არ ძნელდება. ამ პრობლემასთან არის დაკავშირებული ფლობერის „წმინდა ანტონის ცდუნება“, ზოლას „აბატ მურეს შეცოდება“, ტოლსტოის „მამა სერგი“, ფრანსის „თაისი“, ლერმონტოვის „მწირი“. უანრობრივად და მხატვრული აზრის სიმბოლურობით იგი უფრო ლერმონტოვის პოემას ენათესავება, რასაც კიდევ უფრო აძლიერებს ის, რომ ორივე ჰიმნია მოქმედებისა და ადამიანური ცხოვრების უფლებების დაცვისა, მაგრამ „მწირში“ აქცენტი გადატანილია თავისუფლებისმოყვარეობის გრძნობასა და ადამიანზე ძალდატანების წინააღმდეგ ბრძოლაზე, ილიას მთელი ყურადღება კი ასკეტიზმის პრობლემას დასტრიალებს. ამიტომ ის მკვლევარები, რომლებიც „განდეგლის“ შექმნის მიზეზს მიმბაძველობაში ეძებდნენ, მიუთითებდნენ არა ლერმონტოვზე, არამედ ფლობერსა და ზოლაზე.

აზრი, რომ „განდეგილის“ ლიტერატურული წყარო ფლობერის „წმინდა ანტონის ცდუნება“ და ზოლას „აბატი მურეს შეცოდება“, შეიძლება ითქვას, ილიას პოემასთან ერთად დაიბადა. მის წარმოშობას ხელი შეუწყო იმ გარემოებამ, რომ მკვლევართა ნაწილმა სწორად ვერ ახსნა პოემის დანიშნულება, ვერ გაიგო პოეტის ჩანაფიქრი. ევსტათი მჭედლიძემ ილიას პოემაში დაინახა რეალური ცხოვრების თვალის არიდება, მის საჭირობოროტო საკითხებზე პასუხის გაცემის უგულვებლყოფა და მკაცრად უსაყვედურა პოეტს „განსვენების ძიება „განდეგილისთანა“ პოემაში“ (იხ. ე.ბოსლეველის (მჭედლიძის) სტატია, გაზ. „შრომა“, 1883 წ., 18).

იმ მცდარი საფუძვლიდან, რომ „განდეგილი“ არ არის საქართველოს სინამდვილით შთანაგონები პოემა, ბუნებრივად დაიბადა არანაკლებ მცდარი აზრი პოემის წყაროების უცხოურ სინამდვილესა და ლიტერატურაში ძიებისა. „განდეგილზე“ რამდენიმე ხნით ადრე გამოქვეყნდა „წმინდა ანტონის ცდუნება“ და „აბატი მურეს შეცოდება“, რომლებიც ასევე ასკეტიზმის პრობლემისადმი მიძღვნილი. ამ ნაწარმოებთა მსგავსების შესახებ აზრი ადრევე გამოითქვა, განსაკუთრებული ყურადღებით ეს საკითხი კიბა აბაშიძემ განიხილა (იხ. მისი „ეტიუდები“).

კიბა აბაშიძის ერთ-ერთი ძირითადი მეთოდოლოგიური შეცდომა იყო როგორც ცხოვრების, ისე ლიტერატურის კანონად მიმბაძველობის მიჩნევა. მისი აზრით, ფრანგული ლიტერატურა იყო ამოსავალი როგორც რუსული, ასევე ქართული ლიტერატურისათვის XIX საუკუნეში. მან ტექსტულურად შეადარა ილიას „განდეგილი“, ზოლას „აბატი მურეს შეცოდება“ და ფლობერის „წმინდა ანტონის ცდუნება“. თუ საბოლოოდ კიბა აბაშიძე არ მიუთითებს, კონკრეტულად რომელი მათგანის მიბაძვით არის შექმნილი „განდეგილი“, იმიტომ კი არა, რომ პოემის ორიგინალობის სასარგებლოდ წყვეტს საკითხს, არამედ იმიტომ, რომ სიფრთხილით აცხადებს: „მიმბაძველობას გენიოსი თავისებური ელფერით შემოსავს და ეს სამოსელი თითქმის შეუძლებლად ხდის მასში მიბაძვის კვალის აღმოჩენას“.

ნ. ურუშაძე წერს, რომ ილიას „განდეგილი“ ზოგიერთების მიერ გაგებულ იქნა როგორც „სოციალურ აქტუალობას მოკლებული ნაწარმოები“ და აცხადებს: პოემაში გადაწყვეტილი „პრობლემის აქტუალობა თვით ეპოქის კათოლიკურ-რეაქციულ-მისტიური ტენდენციებით იყო შეპირობებული — ევროპისა და რუსეთის სინამდვილეში. შემთხვევითი როდია, რომ სწორედ ამ ხანაში... იწერება ფლობერის „წმინდა ანტონის ცდუნება“ და ზოლას „აბატი მურეს

შეცოდება". ილიას „განდეგილი“ განხილულ უნდა იქნეს როგორც მსოფლიო ლიტერატურული ღირებულება და ანალოგია აღნიშნულ ნაწარმოებებთან“ (იხ. ნ. ურუშაძის წერილი ილიას „საიუბილეო კრებულში“). რაკი „განდეგილი“ ქართულ ეროვნულ ნიადაგს მონყვიტა, ლოგიკურად მივიდა იმ მცდარ დასკვნამდე, რომ იგი ანალოგიით, მიბაძვით არის შექმნილი.

ერთი შეხედვით, „განდეგილი“ ილიას შემოქმედებაში თითქოს მართლაც ცალკე დგას. „აწრდილთან“, „კაკო ყაჩაღთან“, „გლახის ნაამბობთან“, „მეფე დიმიტრი თავდადებულთან“ ზერელე სიუჟეტური შედარების შედეგად შეიძლება დაიბადოს აზრი, რომ „განდეგილი“ ილიას შემოქმედებას თემატურად აფართოებს და ამშვენებს, ხოლო მის ლაიტმოტივს, ეროვნულ მოტივს, ორგანულად არ ერწყმის. მაგრამ თუ გავაანალიზებთ პოემას ილიას მთელი შემოქმედებითი მემკვიდრეობის ფონზე, მისი მსოფლმხედველობის გათვალისწინებით, დაერწმუნდებით, რომ „განდეგილი“ პოეტის შემოქმედებითი ჯაჭვის ერთ-ერთი აუცილებელი რგოლია და მის ძირითად მიზანს, ქართველი ხალხის ეროვნული შეგნების გამოფხიზლებას ემსახურება.

ადამიანის ცხოვრებასთან დამოკიდებულების საკითხი ილიასათვის სასხვათაშორისო და მომენტური არასოდეს ყოფილა, ყოველთვის იდგა პოეტის ყურადღების ცენტრში. ჯერ კიდევ ჭაბუკობისას ქვეყნის სოციალური და პოლიტიკური უმწეობის შემყურე ილიას წინაშე მთელი სერიოზულობით დაისვა საკითხი ცხოვრების მიღების ან უარყოფისა. ილიასათვის, მისი მსოფლმხედველობის ჩამოყალიბების პერიოდში, უცხო არ იყო ფიქრი როგორც გარიბალდის რა ზმში ვოლონტერად წასვლაზე, ისევე ბერად შედგომაზე. ისეთი ძლიერი პიროვნებისათვის, როგორიც ილია იყო, მესამე, საშუალო გზა არ არსებობდა. მას ან უნდა მიეღო უკუღმართად მოწყობილი ცხოვრების გამოწვევა და აქტიური ბრძოლა ეწარმოებინა, ან დაეყარა ფარ-ხმალი. როგორც ვიცით, მასში მებრძოლმა განწყობილებამ იმძლავრა, რაც უკანასკნელ ამოსუნთქვამდე გაჰყვა. „განდეგილი“, რომელიც ილიამ უკვე ხანდაზმულმა დაწერა, სიკვდილზე სიცოცხლის გამარჯვების ჰიმნია, პოეტის ოპტიმისტური მსოფლმხედველობის კვინტესენციაა.

თუმცა პოემაში ქრისტიანი ასკეტის სახეა, ილიასეული ასკეტიზმი გაცილებით ფართო ცნებაა, ვიდრე რელიგიური. მისთვის ასკეტია ყველა, ვინც კი ცხოვრებისგან გამდგარა, ვინც მის დულილში არ იწვის. ცდებიან ის მკვლევარები, რომლებიც „განდეგილში“ რელიგიური ასკეტიზმის წინააღმდეგ ბრძოლას ხედავენ მხოლოდ. XIX

საუკუნის ბოლო მეოთხედში საქართველოში რელიგიური ასკეტიზმი პრობლემა სულაც არ ყოფილა. ილია არ გაჰყოლია მებრძოლი ათეიზმის გზას. პირიქით, დაბეჯითებით ცდილობდა მეცნიერებისა და სარწმუნოების „ბედნიერად მორიგებას“. პოეტი ქრისტიანულ რელიგიაში ხედავდა ძალას, რომელსაც სასარგებლო სამსახური უნდა გაენია ეროვნული დამოუკიდებლობისა და ერთიანობისათვის ბრძოლაში. ხოლო, თუ ამასთან ერთად გავითვალისწინებთ ილიას მისწრაფებას მოქმედებისაკენ, ბრძოლისაკენ, რაც ნათელ გამოხატულებას პოულობს მთელ მის შემოქმედებაში, აშკარა გახდება, რომ „განდეგილში“ გამოდის არა რელიგიური ასკეტიზმის, არამედ საერთოდ ასკეტიზმის, როგორც ცხოვრებისაგან განდგომის წინააღმდეგ.

ამდენად, „განდეგილის“ პრობლემის აქტუალობა შეპირობებული იყო არა ევროპის „კათოლიკურ-რეაქციულ-მისტიური ტენდენციებით“, არამედ XIX საუკუნის საქართველოს სინამდვილით, პოეტის შემოქმედებითი და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის ძირითადი ამოცანის, ქართველი ხალხის ეროვნული თვითშეგნების გამოფხიზლების მიზნით. „განდეგილი“ ქართული სინამდვილის პირმშოა და მან, ისევე როგორც ყოველმა გენიალურმა ნაწარმოებმა, მაღალი იდეისა და მხატვრული სრულყოფის წყალობით შეძლო ეროვნულიდან მსოფლიო მნიშვნელობამდე ამაღლება.

ეს გარემოება ნათელს ხდის, თუ რამდენად მცდარ საფუძველზე იყო დამყარებული თეორია, რომელიც „განდეგილის“ შექმნის მიზეზს მიმბაძველობაში ხედავდა. თუმცა, „განდეგილის“ ეროვნულ ნიადაგზე წარმოშობა საბოლოოდ არ გამორიცხავს მასში მიბაძვის კვალის აღმოჩენის შესაძლებლობას. პოემის ორიგინალობის კატეგორიული მტკიცება ასეთი აპრიორული მსჯელობით, ცხადია, იმდენად დამაჯერებელი ვერ იქნება, რამდენადაც ტექსტების ანალიზით.

ერთგვარი მსგავსება ფლობერის „წმინდა ანტონის ცდუნებასა“ და ილიას „განდეგილს“ შორის მართლაც არსებობს. ორივე ნაწარმოები ავტორთა მსოფლმხედველობის ერთ-ერთ ძირითად მომენტს, ცხოვრებასთან დამოკიდებულებას განსაზღვრავს. ფლობერი „წმინდა ანტონის ცდუნებას“ მთელი თავისი ცხოვრების ნაყოფს უწოდებდა. ილიასაც შეეძლო გაემეორებინა ეს სიტყვები. თუმცა ფლობერივით ათეული წლები არ უმუშავია პოემაზე, მაინც „განდეგილი“ მთელი მისი ცხოვრების აზრისა და მისწრაფების გამოხატველია. არც ფლობერსა და არც ილიას თავისთავად რელიგიური ასკეტიზმი არ აინტერესებთ. მათი აზრი ცხოვრების რაობასა და მასთან ადამიანის დამოკიდებულებას დასტრიალებს. ამით იწყება და მთავრდება

საერთო „წმინდა ანტონის ცდუნებასა“ და „განდეგილს“ შორის. არც სიუჟეტური, მით უმეტეს, არც მსოფლმხედველობრივი მსგავსება მათ შორის არ არის. პირიქით, ცხოვრებისა და ადამიანის ურთიერთ-დამოკიდებულების პრობლემა საპირისპირო პოზიციებიდან არის გადაჭრილი.

ფლობერმა თავისი ფილოსოფიური დრამის სიუჟეტად საკმაოდ პოპულარული წმინდა ანტონის ცხოვრება აირჩია. ანტონს, ვინც ქრისტიანი ასკეტის მკაცრ ცხოვრებას ეწევა მიუვალ მთებში, სინანულის გრძნობა უჩნდება ცხოვრების მიტოვების გამო. მისი რელიგიური რწმენა ჯერ კიდევ იმდენად ძლიერია, რომ უძლებს მრავალ ცდუნებას, მოჩვენებათა სახით რომ ევლინებიან. მხოლოდ ემპაიკი, განსახიერება მეცნიერებისა, შეძლებს მის დამარცხებას. იგი მოევლინება ანტონს ილარიონის სახით და დაარწმუნებს, რომ ამქვეყნად ყოველივე, თვით სარწმუნოებაც და ღმერთებიც წარმავალია, მარადიული მხოლოდ მეცნიერებაა. ანტონს იტაცებს მატერიის შეცნობის სურვილი, ივინყებს ძველ რწმენას და მიჰყვება ილარიონს. ამ მოგზაურობის შედეგად ანტონი რწმუნდება სამყაროს შეცნობის შეუძლებლობაში, ადამიანის უსუსურობაში. ღრმა სკეპტიციზმით გამსჭვალული, ხელს იღებს სამყაროს შეცნობის სურვილზე, უბრუნდება ძველ, ასკეტურ ცხოვრებას. საფუძვლიანი ანალიზი ამ ფილოსოფიური დრამისა შორს წაგვიყვანს და ეს არც წარმოადგენს ჩემს მიზანს. ჩემთვის საყურადღებოა, თუ როგორ წყვეტს ავტორი ადამიანის ცხოვრებასთან დამოკიდებულების საკითხს.

„წმინდა ანტონის ცდუნება“ ფლობერის სულიერი დრამის გამოხატულებაა. საფრანგეთის რევოლუციების ისტორიული ფაქტორები წარმოადგენენ იმ საფუძველს, რამაც განაპირობა ფლობერის წინააღმდეგობებით სავსე შემოქმედება. ამით არის გამოწვეული მისი შემოქმედებისათვის დამახასიათებელი სკეპტიციზმი, რისი განსახიერებაცაა „წმინდა ანტონის ცდუნება“. ფლობერის რწმენით, უაზრობაა აქტიური მოქმედება, რადგან ადამიანი უძლურია რაიმე შეცვალოს ცხოვრების მდინარებაში. იგი ფილოსოფიურ დრამაში უმოქმედობასა და ბედთან შერიგებას ქადაგებს. განა შეიძლება მსგავსების პარალელის გავლება ასეთი მიზანდასახულების ნაწარმოებსა და „განდეგილს“ შორის?! კონტრასტულია „წმინდა ანტონის ცდუნებისა“ და „განდეგილის“ ფინალიც. თუ პირველში იმარჯვებს პესიმიზმი, ფატალიზმი და იმედგაცრუებულ ანტონს კვლავ ღვთის მავედრებელს ვხედავთ, ილიას პოემის ფინალი ასკეტიზმის სრული მარცხის სურათს გვიშლის თვალწინ. ასე რომ, არ შეიძლება სერიო-

ზული მსჯელობა ამ ორი ნაწარმოების არც სიუჟეტურ, მით უმეტეს, არც იდეურ მსგავსებაზე.

ცნობილია ზოლას ადრინდელი გატაცება — „ფიზიოლოგიური ნატურალიზმის“ თეორიის ჩამოყალიბებით სურდა დაეკავშირებინა ერთმანეთთან მეცნიერება და ხელოვნება. „რუგონ-მაკარების“ პროსპექტშიც უფრო მეტად ფიზიოლოგიურ პრობლემებზე აქვს ყურადღება გამახვილებული, ვიდრე სოციალურზე, რაკი პირველს მცდარად აკუთვნებდა დიდ როლს საზოგადოებრივი ცხოვრების გარკვევაში. მართალია, შემდგომ უღალატა პირვანდელ ჩანაფიქრს და „რუგონ-მაკარებით“ შესანიშნავი ღრმა სოციალური ეპოპეა შექმნა, ფიზიოლოგიური ნატურალიზმის კვალი მასში მაინც ძლიერად დარჩა, განსაკუთრებით რამდენიმე რომანში, მათ შორის „აბატი მურეს შეცოდებაში“.

მურესა და ალბინას გარდა, რომელთა ურთიერთობა ძირითად ქარგას წარმოადგენს, რომანში საყურადღებოა ნაყოფიერების სანყისის — დეზირესა და ასკეტური მსოფლმხედველობის სიმბოლოს — არკანჟიას მხატვრული სახეები. აბატი მურე კათოლიკურმა აღზრდამ და ღვთისმსახურებამ მიიყვანა ფიზიოლოგიური გრძნობის დათრგუნვამდე. მაგრამ ამ გრძნობის მოთხოვნილება უღვივდება და სულის სიმშვიდეს უკარგავს. მურე ღვთისმშობლის ხატშიც გრძნობით სავსე ქალს ხედავს. გაკვირვებულია ნაყოფიერების ძალით, რაც სოფლის მცხოვრებთაც ისევე იმორჩილებს, როგორც მისი დის, დეზირეს ცხოველებს. აბატი რწმენით წინაღუდგება მოზღვავებულ გრძნობას, მაგრამ ეს უკანასკნელი ფიზიკურად სძლევს მას და მურე გონებას კარგავს. დოქტორ პასკალს ავადმყოფი ალბინასთან გადაჰყავს დაბურულ პარადუს ბაღში. ალბინა ბუნების შვილია, სიცოცხლის, სიყვარულის გრძნობით სავსე. მურე, ვისაც არაფერი ახსოვს ძველი ცხოვრებისა, შეიყვარებს ალბინას, მაგრამ ასკეტი არკანჟია, ვისშიც ზიზღს იწვევს ადამიანის ბუნებრივი გრძნობები, ახსენებს აბატს მის წარსულს და მოვალეობას. ალბინა ვერ გადაიტანს მურესთან განშორებას, ეს უკანასკნელი კი სრული სიმშვიდით ასრულებს საეკლესიო რიტუალს მისი დაკრძალვისას. როგორც ვხედავთ, „განდეგილის“ ფაბულას ამასთან ოდნავი მსგავსებაც არ აქვს. იქნებ მათში ჩაქსოვილი აზრი ანათესავებს ამ ნაწარმოებებს? როგორც დავინახეთ, არც ამ მხრივ ხერხდება მათი დაკავშირება.

რომანის ძირითადი საკითხია, თუ რა გავლენას ახდენს რელიგიური ექსტაზი ადამიანის ფიზიკურ ბუნებაზე, სძლევს თუ არა იგი ადამიანურ, ან უფრო ზუსტად, ფიზიოლოგიურ გრძნობებს. ზოლა ამიშვ-

ლებს ადამიანთა დამოკიდებულებას და ბეჯითად გვარნმუნებს, რომ სოფელ არტოს მცხოვრებთ და დეზირეს ურიცხვ ცხოველთა შორის ნაყოფიერებისადმი სწრაფვამი განსხვავება არ არსებობს. მწერალი ადამიანშიც ცხოველურ ალტყინებას ხედავს.

ზოლა უნებურად გასცდა ამ ვიწრო ფიზიოლოგიურ პრობლემას და საკითხი სხვა სიმაღლეზე აიყვანა (ასეთი რამ ზოლას შემოქმედებაში ჩვეულებრივი მოვლენაა, მწერლის ესთეტიკური თეორია და მხატვრული პრაქტიკა ხშირად წინააღმდეგობაშია). ზოლამ ერთმანეთს დაუპირისპირა ორი მსოფლმხედველობა: ცხოვრების უარყოფისა, მისგან განდგომისა — არკანჟიასა თუ აბატი მურეს სახით და ამქვეყნიური ცხოვრების, ბუნების სიყვარულისა — ალბინას, დეზირესა და სოფელ არტოს მცხოვრებთა სახით. მართალია, ცენტრალური გმირებიდან აბატიში საბოლოოდ კვლავ რელიგიური რწმენა სძლევს, ხოლო ალბინა მურეს მიტოვების შემდეგ უწყლო მცენარესავით ჭკნება და ილუპება, ეს კიდევ არ ნიშნავს ასკეტური მსოფლმხედველობის გამარჯვებას, როგორც ეს კიტა აბაშიძემ გაიგო. ცხოვრების უძლეველობაში გვარნმუნებენ სოფელ არტოს მკვიდრნი, რომლებიც საბოლოოდ აქცევენ ზურგს ეკლესიას. არკანჟია და აბატი მურე განცალკევებით რჩებიან. დეზირეს მხიარული შეძახილი ალბინას საფლავზე: „ძროხამ ხბო მოიგო“, რომლითაც თავდება რომანი, ნაყოფიერების, სიკვდილზე სიცოცხლის გამარჯვებას ნიშნავს.

მწერალმა უკვე ამ რომანში გამოხატა თავისი დამოკიდებულება კათოლიკური რელიგიისადმი, რაც განსაკუთრებული სიძლიერით გაამჟღავნა 90-იანი წლების ანტიკლერიკალური და ანტირელიგიური რომანების სერიაში.

მართალია, ზოლაცა და ილიაც ამქვეყნიური ცხოვრებისადმი ადამიანის ძლიერი ლტოლვის გამომხატველნი არიან, მაგრამ ზოლა ფიზიოლოგიური ეტიუდის დამუშავების შედეგად ამაღლდა ცხოვრების მიღების ზოგად პრობლემამდე, იმ დროს, როდესაც ილიას „განდევილი“ თავიდანვე ცხოვრების ჰიმნად იყო გამიზნული. თუ ზოლა ნაყოფიერების ძალის აღიარებით მიდის ცხოვრების მიღების აუცილებლობის იდეამდე, ილია ზოგადად სვამს ადამიანისა და ცხოვრების ურთიერთდამოკიდებულების საკითხს და მოქმედებისა და ბრძოლის აპოლოგეტად გვევლინება. იმ დროს, როდესაც ასკეტიზმის ილიასეული გაგებით, ალბინასთან შეუღლებული მურე კვლავ განდგომილ ცხოვრებას ეწევა, რადგან პარადუს დაბურულ ბაღში მოწყვეტილია ხალხს, ცხოვრებას, მოქმედებას, ნაყოფიერების ძალით დაინტერესებული ზოლასთვის, მისი ასეთი მდგომარეობა

სავსებით ნორმალურია. ასე რომ, ლაპარაკი ზოლას „აბაჯ მურეს შეცოდებასა“ და ილიას „განდეგილს“ შორის ისეთ მსგავსებაზე, რაც მიმბაძველობის თუნდაც ეჭვს დაბადებდა, მოკლებულია რეალურ საფუძველს. რაც შეეხება ნ. ურუშაძის განცხადებას, რომ ილია „არ უთმობს ზოლას იდეის პროგრესულობაში“, როგორც ზემოთქმულიდან ჩანს, უსამართლობაა ისეთი მალალი იდეის მატარებელი ნაწარმოების მიმართ, როგორიცაა „განდეგილი“.

როგორც ვხედავთ, მიმბაძველობის თეორიის მიმდევარ მკვლევართა აზრი ილიას „განდეგილის“ ფლობერის „წმინდა ანტონის ცდუნებისა“ და ზოლას „აბაჯ მურეს შეცოდების“ ნაბაძვითა და გავლენით შექმნის შესახებ, საფუძველს მოკლებულია. მართალია, ეს სამი მხატვრული ნაწარმოები ასკეტური მსოფლმხედველობის კრიტიკის მატარებელია, მაგრამ მათი ავტორები სულ სხვადასხვა სინამდვილის შთაგონებით მივიდნენ ცხოვრებისა და ადამიანის ურთიერთდამოკიდებულების საკითხის გარკვევის აუცილებლობამდე და რაც მთავარია, საკუთარი მსოფლმხედველობის შესაბამისად სხვადასხვა სიძლიერითა და პრინციპულობით გადაჭრეს იგი, რომ აღარაფერი ვთქვათ, ჟანრობრივ სხვაობაზე. ამდენად, პარალელების გავლება ამ ნაწარმოებთა შორის თუ დასაშვებია და ლოგიკური, მიმბაძველობის ძიება აშკარა შეცდომაა.

უარყოფა პრინციპულად მცდარი დებულებისა, რომ „პრობლემატური მხატვრული ნაწარმოების შექმნისას ყოველი დიდი მწერალი... სესხულობს სიუჟეტებს, იდეებს, სახეებს და სხვა“ (იხ. ნ. ურუშაძე), არ ნიშნავს იმის უგულებელყოფას, რომ ხშირად მწერალს რაიმე კონკრეტული ფაქტი, შეიძლება ლიტერატურის ან ხელოვნების ძეგლიც, უკარნახებს იმ იდეის მხატვრული რეალიზაციის კონკრეტულ ფორმებს, რაც მას ცხოვრებაზე დაკვირვების შედეგად გამოუმუშავდა და ნლების მანძილზე აწუხებდა. თუ ფლობერს მისი სკეპტიციზმისა და ფატალიზმის მხატვრული განსახიერებისათვის წმინდა ანტონის ცხოვრების აღება, როგორც ცნობილია, ბრეიგელის სურათმა შთააგონა, ილიასათვის ასეთი ბიძგის მიმცემი გახდა ხალხში გავრედილი ლეგენდა ბეთლემში განდეგილი მეუდაბნოეს შესახებ. პოემის სათაურის პირველი ვარიანტები პირდაპირ აღნიშნავდნენ ამ გარემოებას, ხოლო საბოლოო ვარიანტს შერჩა მინაწერი — „ლეგენდა“.

პრობლემის ფართოდ დაყენებითა და მისი მართებული გადაჭრით ილიას „განდეგილს“ უპირატესი მნიშვნელობა ენიჭება ზოლასა და ფლობერთან შედარებით. ამ მხრივ მას ვერც ტოლსტოის „მამა სერგი“ გაუტოლდება. ტოლსტოი თვით აღნიშნავდა, რომ მისი

მოთხრობის აზრს ადამიანის ყინთან ბრძოლა კი არ წარმოადგენს, ეს მხოლოდ ეპიზოდია, არამედ ადამიანის პატივმოყვარეობასთან. ტოლსტოის გმირი სწორედ ამ გრძნობის სიძლიერემ მიიყვანა ასკეტობამდე. ასკეტობის პერიოდშიც პატივმოყვარეობა ამოძრავებს და თავისი მტკიცე ხასიათის წყალობით კიდევც იხვეჭს განსაკუთრებულ სახელს. მაგრამ ბოლოს რწმუნდება ამ გრძნობის მანკიერებაში, რასაც თან სდევს მისი, როგორც ასკეტის, მარცხი.

ტოლსტოის გმირი, მართალია, უარყოფს ქრისტიანული ასკეტის ცხოვრებას, რაც ხელს უწყობს მასში პატივმოყვარეობის გრძნობის გაღვივებას, მაგრამ სამაგიეროდ ზნეობრივ სრულყოფასა და მორჩილებაში პოვნებს ახალ, მისი აზრით, ჭეშმარიტ რელიგიას, რომელიც აახლოებს ღმერთთან.

ის გარემოება, რომ „წმინდა ანტონის ცდუნება“ პესიმიზმისა და ფატალიზმის გრძნობითაა გამსჭვალული, უკვე საკმაოდ ნათელს ხდის მასთან შედარებით „განდეგილის“ ღირსებას. მაგრამ ამ უკანასკნელს სხვა გარემოებაც აძლიერებს. ფლობერს „წმინდა ანტონის ცდუნება“ გადატირთული აქვს ძველი აღმოსავლეთის და საბერძნეთ-რომის სინამდვილის რელიგიების, ფილოსოფიური სისტემების, მეცნიერებების, ლეგენდების, მატერიალური კულტურის მიმოხილვით. ისტორიული და ფილოსოფიური მასალის ეს სიუხვე მეტად ამძიმებს მხატვრულ ნაწარმოებს. ილიამ კი შეძლო ისეთი რთული ფილოსოფიური საკითხი, როგორცაა ცხოვრებასთან ადამიანის დამოკიდებულება, ნათლად, გასაგებად, მხატვრულად საინტერესოდ გადაეჭრა.

მხატვრული ოსტატობითაა შესრულებული ზოლას „აბატ მურეს შეცოდება“. მწერლის ინტერესი უკიდურესი დეტალიზაციისადმი ამ რომანში ძლიერად იჩენს თავს. ზოლასათვის დამახასიათებელი მეტაფორული სახეების რთული სისტემა მეტწილად მნიშვნელოვანი საზოგადოებრივი აზრის მატარებელია. ამ რომანში, ეკლესიის დეტალური აღწერის დროს, ზოლა იშვიათი ოსტატობით გადმოგვცემს მასში მზისა და ბუნების შეჭრის სურათებს. მზის სხივები, რომლებიც ანათებს, ათბობს, აცოცხლებს ეკლესიის ცივ, ჩაბნელებულ შენობას და ეკლესიაში ფანჯრებიდან შეჭრილი გადახლართული ხის ტოტები, ბუნების ძლევა მოსილების დიდებულ სურათებს რომ ქმნიან, რომანის ძირითადი აზრის — ნაყოფიერების, ცხოვრების უძლეველობის — ალეგორიულ სახეებს წარმოადგენს. ასეთი დეტალები მრავლადაა ზოლას რომანში, ისინი მოქმედების განვითარებას, იდეის ძლიერ გამოხატვას ემსახურებიან და, ამდენად, ღრმა შთაბეჭდილებას ახდენენ. თუმცა, რომანი თანაბარი სიძლიერით არ არის დანერგილი.

მურესა და ალბინას გაუთავებელი ალერსი პარადუს ბაღში, რაც მოქმედების განვითარებას აფერხებს, უთუოდ ასუსტებს შთაბეჭდილებას. ამ მხრივაც, ილიას „განდეგილი“ სანიმუშო მხატვრული ქმნილებაა. მასში შეუძლებელია ზედმეტი, გაჭიანურებული არათუ ადგილის, არამედ ფრაზისა და სიტყვის პოვნაც კი. პოემაში ვერ ნახავთ ვერც ერთ პოეტურ შედარებას ან სურათს, რასაც მხოლოდ სამკაულებრივი დანიშნულება ჰქონდეს და არ ემსახურებოდეს იდეის სრულყოფილად გამოკვეთის საქმეს.

შემთხვევითი არ არის, რომ მარჯორი უორდროპმა „ვეფხისტყაოსანთან“ ერთად „განდეგილი“ უთარგმნა ინგლისელ მკითხველს.

1957 წელი

ყველა ერთხმად აღიარებს ქართული მხატვრული პროზის მომძლავრებას უკანასკნელ წლებში, რამაც იგი, შეიძლება ითქვას, წამყვან ჟანრად აქცია. მეც სავსებით ვეთანხმები ამ მოსაზრებას, მაგრამ ამასთანავე, ისიც მინდა ვთქვა, რომ ქართული პროზისადმი ამ იმედიანმა დამოკიდებულებამ კრიტიკას არ უნდა შეუშალოს ხელი შენიშნოს მისი სუსტი და მტკივნეული მხარეებიც, ხმამაღლა გამოთქვას თავისი ეჭვები. სწორედ ამ თვალსაზრისით განვიხილავ გასულ წელს ქართული სალიტერატურო ჟურნალების ფურცლებზე გამოქვეყნებულ პროზაულ ნაწარმოებებს.

თვალის ერთი გადავლებითაც ნათელი ხდება, რომ 1962 წლის ქართული მხატვრული პროზა ერთდროულად მდიდარიცაა და ღარიბიც. გასულ წელს კონსტანტინე გამსახურდიამ დაამთავრა ისტორიული ტეტრალოგიის „დავით აღმაშენებლის“ ბექდვა. დაიბეჭდა თანამედროვეობისადმი მიძღვნილი მთელი რიგი მეტ-ნაკლებად მნიშვნელოვანი, მაგრამ საყურადღებო და საინტერესო ახალი ნაწარმოებები, მათ შორის ნოდარ დუმბაძის „მე ვხედავ მზეს“, კონსტანტინე ლორთქიფანიძის „ცაბუნია“, სერგო კლდიაშვილის „ერთი დღე ბეთანელის ცხოვრებაში“, რევაზ ინანიშვილის „ვილაცას ავტობუსზე აგვიანდება“, არჩილ სულაკაურის „აბელის დაბრუნება“, რეზო ჭეიშვილის „ბიჭიკოს ავადმყოფობის ისტორია“, დავით ჯავახიშვილის „ბაიდა“, ედიშერ ყიფიანის „ჯარში განვეული მუსიკა“, თამაზ ჭილაძის „შუადღე“ და სხვა.

გასულ წელსვე დაიბეჭდა ბევრი ნაწარმოები, რომლებიც არ შეიძლება მკითხველის ინტერესს ინვევედეს. ამ წერილში ვაპირებ კრიტიკის ნებაყოფლობითი დუმილის დარღვევას და ისეთ ავტორებსაც შევეხები, რომლებიც ჩრდილში არიან მოქცეულნი (და თავს საკმაოდ კარგადაც გრძნობენ).

მე მგონი მხოლოდ ორიგინალურობის აკვიატებულმა სურვილმა ააღებინა ხელი როსტომ ბეჟანიშვილს იმ მისთვის დამახასიათებელ და ორგანულ წერის მანერაზე, რომელიც ადრე ერთგვარ იმედებს გვაძლევდა ავტორის მწერლურ მომავალზე. ეს ცდა მას შემოქმედებით მარცხადაც დაუჯდა. მისი ახალი რომანი „ჩვენი უკანასკნელი თამაში“ უთუოდ პრეტენზიული და ყალბი აღმოჩნდა. თაობების დაპირისპირება რომანში აშკარად არასწორია. მწერალი თანამედროვე ახალგაზრდა თაობას გვიხატავს დაცლილს ყოველგვარი იდეალებისაგან, წარმოგვიდგენს ფუქსავატ, ცხოვრებაზე გულაყრილ ადამი-

ანებად, რომელთა ინტერესის საგნად უპირატესად ამორალური ხასიათის გართობა და დროსტარება გამხდარა.

მე საეჭვოდ მიმაჩნია ლიტერატურული ღირსება იმ უცნაური ნაწარმოებისა, რომელიც მწერალმა ლევან გოთუამ გამოაქვეყნა სათაურით „ცხოვრება ინყება წყალდიდობით“. არ შევცდები, თუ ვიტყვი, რომ მწერალს თანამედროვე ზღაპრის ხასიათის ლიტერატურული ნაწარმოები უნდოდა შეექმნა, რომლითაც ალფგორიულად გვეტყოდა სათქმელს თანამედროვეობის პრობლემებთან დაკავშირებით. მაგრამ ის, თუ რისი თქმა უნდა ავტორს, ან ვისთვის წერს და როგორ წერს იგი, რთული გასარკვევი საკითხია. ეს არ არის საბავშვო ზღაპარი; ამაში გვარწმუნებს დამძიმებული ენა, ჩახლართული სიტუაციები და, რაც მთავარია, შეფარული „ღრმა“ მსჯელობა თანამედროვე ადამიანის ბუნების შესახებ. მაშ, ვილას სჭირდება რაღაც გულუბრყვილო სათავედასავლო მომენტები, რომლებიც სულ უფრო და უფრო აოცებს მკითხველს და თავგზას უბნევს როდესაც ირემზე გადამჯდარი ბაკურისა და მატარებლის შეჯიბრის სცენას გადაეყრება. ან განა შეიძლება ზრდასრულ მკითხველს გმირებად წარმოუსახო ბაკურ-კიკო და კიკი-ნანა? მიუხედავად ამ სათავედასავლო ამბებისა და ბაკურ-კიკოებისა და კიკი-ნანებისა, ეს მაინც მოზრდილთათვის დანერგილი ზღაპარია ან ზღაპრის ტიპის მოთხრობა.

აქ არ შეიძლება მკითხველს ერთი კითხვა არ დაებადოს. თუ ამ ნაწარმოებს ზღაპართან რაიმე კავშირი აქვს, განა ანგარიშგასანევი არ არის ამ ფოლკლორული ყანრის დიდი ტრადიცია ჩვენში? ზღაპარს მუდამ ახასიათებდა ფრაზის სისადავე, სახის სინათლე, სწორედ სინათლე, მიუხედავად მისი დატვირთვისა არარეალური საგნებითა და მოვლენებით. მაგრამ ამას არ უნევს ანგარიშს ლევან გოთუა და მისთვის დამახასიათებელ მძიმე სტილს თხრობისა კიდევ უფრო ამძიმებს, შემოაქვს მის მიერ მოგონილი უამრავი ხელოვნური კომპოზიტი, ზოგჯერ პირდაპირ გასაოცარი თავისი უაზრობით (მაგალითად, „წინილუმონყალობა მომხდარა“, „მინაგაკრულად იბნიდებოდნენ“ და ბევრი სხვა).

ჩვენ ამ მხრივ ლიტერატურული ტრადიციებიც დიდი გვაქვს, მარტო სულხან-საბა ორბელიანისა და ვაჟა ფშაველას გახსენებაა ამისთვის საკმარისი. გენიალურმა ვაჟამ, რომელსაც კოლორიტის შექმნის მიზნით ასე ძლიერად შემოჰქონდა ფშავეური დიალექტიზმები თავის პოეზიაში, მოთხრობები ჩამოქნილი, კლასიკური სისადავით სავსე ენით დაწერა. ეს იმიტომ, რომ კარგად ესმოდა რომელი ყანრი

რა სტილს გუობს ან თხოულობს მწერლისაგან. იქნებ ვინმე შემოგვეკამათოს, რომ ვაჟას მოთხრობები საბავშვოაო? ვაჟას მოთხრობები თანაბარი ინტერესით იკითხება ყველა ასაკში და დიდიცა თუ პატარაც უხვად იპოვის მასში თავისი სულის საზრდოს. ვაჟას ზღაპრის ტიპის მოთხრობები დიდი ჰუმანიზმითა და ჭეშმარიტად ღრმა ფილოსოფიური აზრებითაა სავსე. როდესაც ყველაფერი ეს ყალბი აზრით შეიცვლება, მას მართლაც სჭირდება დამძიმებული სტილი და ბუნდოვანება შესანიღბავად.

ის ლიტერატურული ტენდენცია, რაზეც ახლა ვაპირებ საუბარს, სათავეს ჯერ კიდევ ოციან წლებში იღებს. ეს იყო წლები დიდი სიძნელეებისა. ახალი ეპოქა ითხოვდა მწერლებისაგან მხატვრულ წარმოსახვას, მას ლიტერატურის და ხელოვნების მხარდაჭერა, გამხნეება, წაქეზება სჭირდებოდა. ამ მოთხოვნილებამ დაბადა იაკინთე ლისაშვილის, ელიზბარ ზედგინიძის, პანტელეიმონ ჩხიკვაძის, ბორის ჩხეიძის და სხვების რომანები თუ მოთხრობები, რომლებშიც გამოჩნდა ახალი დრო, ახალი ადამიანები, საბჭოთა ხუთწლედები, საკოლმეურნეო მინდვრები, ინდუსტრიული ხარაჩოები. ყველაფერი ეს ახალი იყო ქართული პროზისათვის, მაგრამ, ამავ დროს, ხშირად მხატვრულად სუსტი და პრიმიტიულიც იყო. მათი მისიაც მაშინ დამთავრდა, როდესაც ამ ახალდაძრულმა ტალღამ თან მოიტანა კონსტანტინე გამსახურდიას „მთვარის მოტაცება“, კონსტანტინე ლორთქიფანიძის „კოლხეთის ცისკარი“, ლეო ქიაჩელის „გვადი ბიგვა“, დემნა შენგელაიას „ბათა ქექია“, მიხეილ ჯავახიშვილის და სერგო კლდიაშვილის მოთხრობები და რომანები.

ამის შემდეგ ძველებურად წერა, მაგალითად, ისე, როგორც „ფერო“ ან „ვარდნილია“ დანერილი აღარ შეიძლებოდა, მაგრამ ფსევდომწერლობას იოლად არ დაუთმია პოზიციები.

საბედნიეროდ, ახლა ერთი კაცის გემოვნება, მით უმეტეს, ახირებული გემოვნება აღარაა ლიტერატურის საზომი. მწერლობას მიეცა შემოქმედებითი თავისუფლება ემსახუროს ხალხს, ელაპარაკოს მას მხატვრული სიტყვის საშუალებით კარგზედაც და ცუდზედაც, რეალურ სიძნელეებსა და სირთულეებზეც, ელაპარაკოს ადამიანებს ადამიანურად, მშრალი ლოზუნგებისა და გაყინული ფრაზების გარეშე, ელაპარაკოს ისე, რომ ნათქვამი ნათქვამად კი არ დარჩეს, არამედ ღრმად ჩააფიქროს, ნაახალისოს, ააფორიაქოს მკითხველი. რომანებისა და მოთხრობების ფურცლებზე გამოჩნდა ცოცხალი ადამიანი, რომელიც გაცილებით უფრო ლამაზი და მდიდარია, ვიდრე ხელოსნური გულმოდგინებით მოხატული მანეკენი.

დღევანდელ მწერლობასაც აქვს თავისი სიძნელეები, ამის რკვევი-სას კვლავ უყურადღებოდ დარჩა ის პრიმიტიული ლიტერატურა, რომელიც 20-იანი წლებიდან ჯიუტად მოსდევს მას. მართალია, ახლა არ უკავია პრივილეგირებული მდგომარეობა, მაგრამ თავს არცთუ ისე ცუდად გრძნობს. გამოდის უამრავი რომანი, მოთხრობა, რაც კრიტიკისა და საერთოდ, ლიტერატურული საზოგადოებრიობის ყურადღების გარეშე რჩება და კვლავ უმდაბლებს გემოვნებას მკითხველს.

ეს ტენდენცია უფერულობისა, მხატვრული უსუსურობისა, პრიმიტიულობისა, ემოციური სიღარიბისა ერთ-ერთ ყველაზე საშიშ და ჩამაფიქრებელ ტენდენციად მიმაჩნია, რადგან თავისი ჩუმი სიჯიუტით მაინც ენერგიულად და გულმოდგინედ ეტმასნება მწერლობის განვითარების ძირითად გზას.

თვალის ერთი გადავლებითაც კი ნათელი ხდება, თუ როგორაა დამკვიდრებული ეს უფერული პროზა ჩვენს მწერლობაში. ასე იყო წინა წლებშიც. ასე გაგრძელდება მანამ, სანამ ლიტერატურული საზოგადოება, პირველ რიგში კი კრიტიკა, არ აიმაღლებს ხმას იმ მიზნით, რომ იოლის გზის მაძიებელთ და გრაფომანებს წერის ხალისი დაუკარგოს.

ასეთ უფერულ ნაწარმოებებად მიმაჩნია კლ. გოგიავას „თვალი თვალს რომ მოშორდება“, „შეხვედრა წვიმაში“, ბ. მუჯირიშვილის „ახალი ინსტრუქტორი“, ი. ურჯუმელაშვილის „საოცრება“, ს. იორამაშვილის „ცივი ხელი“ და ბევრი სხვა მოთხრობა. აქ დაწვრილებით ვერ შევჩერდები მათზე, რადგან წინ ასეთი ტენდენციებით აღბეჭდილი მთელი რომანები მიდევს: თენგიზ გოგოლაძის „ნიაღვარი“, დავით კვიციანიძის „ალმართი“, ელიზბარ ზედგინიძის „გაზაფხული ადრე დაიწყო“ და მკითხველის ყურადღებაც მათზე მინდა შევაჩერო.

თენგიზ გოგოლაძის რომანი „ნიაღვარი“ სამამულო ომის თემას ეძღვნება. ახლა ამ თემაზე წერა არც ისე იოლია, რადგან, ერთი მხრივ, ქართულ მწერლობას უკვე მოეპოვება მთელი რიგი საინტერესო რომანები და მოთხრობები, რომლებშიც ეს თემა მხატვრული ოსტატობითაა გახსნილი, მეორე მხრივ კი, ჩვენ ჯერ კიდევ არა გვაქვს დიდი ეპიკური მაღალმხატვრული ტილო, რომელიც მთელი სიღრმით წარმოგვიდგენდა ამ რთულსა და დაძაბულ პერიოდს.

როდესაც მწერალი რაიმე თემას ჰკიდებს ხელს, მას ახლის თქმის ნადილი თუ არა, პასუხისმგებლობის გრძნობა მაინც უნდა ჰქონდეს, რომ თავისი რომანი თუ მოთხრობა ერთგვარად შეუფარდოს ლიტერატურულ დონეს. თენგიზ გოგოლაძის „ნიაღვარი“ კი ორმოციანი

წლების იმ ტიპის წანარმოებებს გვაგონებს, რომლის კითხვის დროსაც მკითხველმა წინასწარ მშვენივრად იცოდა, თუ როგორი თანმიმდევრობით განვითარდებოდა მოქმედება. მკითხველს რომანის პირველი გვერდებიდან ბოლო სტრიქონამდე გასდევს სიყალბის განცდის უსიამო გრძნობა.

აშკარაა, რომ მთელი ეს სილამაზე ბუნებისა და ადამიანებისა ხელოვნურად არის „გაკეთებული“ მწერლის მიერ. ჯერ სოფელი როგორია: ზღაპრული სილამაზე, საუკეთესო აგარაკი, ვენახები, ძველი კოშკები, თანამედროვე სახლები, „ფუტკრის რუდუნი, ჩიტთა სტვენაგალობა, მომღერალი ახალგაზრდები, მუშა და დარბაისელი ხალხი, პურმარილიანი, გულხელგაშლილი... ნყალი დიდებული (არაფერი ავიწყდება მწერალს — გ.გ.), ჰაერი კარგი, ჩრდილოეთისაკენ შორს გაშლილი სივრცე“. ამ „მომხიბვლელი“ სოფლის ყველა მკვიდრი თუ სტუმარიც ასევე ლამაზია.

რომანის გმირები არა მარტო ლამაზები არიან, არამედ კეთილგონიერებიც, თავდაჭერილნიც, ყველა სიკეთით შემკულნი. ჯერ მარტო ქალაქიდან ჩამოსული ახალგაზრდები გაგაოცებენ ამ მხრივ. თუ ვისმე ტვირთაკიდებულს მოჰკრავენ თვალს, მით უმეტეს, ქალს, მისცვივდებიან და სახლამდე თუ წისქვილამდე მიუტანენ, არასოდეს ავიწყდებათ უფროსისათვის გზის დათმობა, თამაშისათვის არა სცალიათ, საბანაოდ გრაფიკით დადიან, არდადეგებზეც კი დროს უქმად არ აცდენენ, ზოგი დურგლობას სწავლობს, ზოგი სხვა ხელობას, ბოლოს კი ეს ქალაქელები ისეთ კალოს დაატრიალებენ, მთელი სოფელი მათ შენატრის.

კარგია, რომ მწერალს ასეთი წესიერი ახალგაზრდები გამოჰყავს თავისი რომანის გმირებად; მაგრამ მათ რაღაც სიცოცხლის ნიშანი ხომ უნდა გააჩნდეთ, მორალის მოარულ კოდექსებს ხომ არ უნდა წარმოადგენდნენ? „მეათეკლასელთა ხელმძღვანელი... თავის ჯგუფს მიუახლოვდა. გოგონებმა ყვაილები მიართვეს. ბიჭები თავის დაკვრითა და ხელის ჩამორთმევით მიესალმნენ“. ეს მოსწავლეთა ქცევის წესებიდან მოტანილი ამონაწერი კი არა, ციტატა რომანიდან.

ფრონტიდან ბრუნდება დაჭრილი მიტრო ალამბარაშვილი, საბჭოთა კავშირის გმირი (საერთოდ გმირის წოდებას რომანში იოლად ანიჭებენ). აქ არ შეეჩერდები იმ პომპეზურ შეხვედრაზე (სურათებით, თაიგულებით, მუსიკით, სიტყვებით და სხვა), რომელსაც მას მოუწყობენ, რადგან უფრო პომპეზური შეხვედრა კიდევ წინ გველის. ამ შემთხვევაში ერთი დეტალი მაინტერესებს. მწერალი წერს:

„საიდანღაც დედასპურის სუნი მოვიდა, მიტრომ სათონისკენ გაიხედა, თონე ფარღალალა იყო და მან დაინახა ქალები თონიდან როგორ ყრიდნენ პურებს.

ჰაი დედასა, რამდენჯერ მონატრებია! თავი შეიკავა, თორემ იმ წუთში ერთი სული ჰქონდა, მისულიყო თონესთან და ცხელ-ცხელი პური გაეტეხა“.

ძნელი მისახვედრი არ არის, თუ რა დიდი სურვილი ექნებოდა სახლში დაბრუნებულ დაჭრილ მეომარს, თავის ეზოში თონის პური გაეტეხა, მაგრამ რატომ შეიკავა თავი? პასუხი ერთია: მხოლოდ იმიტომ, რომ სუფრა ჯერ არ იყო სერვირებული. მაგრამ ერთი დააეინყდა მწერალს: ამ წესის დაცვა აუცილებელი მხოლოდ დიპლომატიებისათვის არის, ისიც ოფიციალურ მიღებაზე, და არა სახლში დაბრუნებული ფრონტელებისათვის.

ამ რომანზე ასე მსჯელობა შორს წაგვიყვანს, რადგან აქ ცივი, დამაჯერებლობას მოკლებული, ყალბი ფრაზა ძალზე ბევრია, ამიტომ ჩვენ რომანის ძირითად ქარგას მივყვით, სანდრო ვაშაკიძის ცხოვრებას მივდით.

სანდრო ჯერ კიდევ სკოლაში ხდება სწავლის გმირი, მასზე გაზეთები წერენ. გაზეთებს ყველგან კითხულობენ და მისი გმირობის ამბავი სოფლამდეც, რაც მთავარია, რუსიკომდეც აღწევს. თვითონ სანდრო როგორ ხვდება ამ ამბავს? რასაკვირველია, თავმდაბლურად უმტკიცებს რუსიკოს, რომ ეს ჯერ კიდევ არ არის ნამდვილი გმირობა. იწყება ომი, სანდრო ფრონტზე მიდის, ჩასვლის დღესვე დიდი მნიშვნელობის დავალებაა შესასრულებელი, მალლობი უნდა აიღონ და შეინარჩუნონ. ვის უნდა დაევალოს ეს? რასაკვირველია, სანდროს (თუმცა, იგი ფრონტზე ერთი დღის ჩასულია, ჯერ, როგორც იტყვიან, დენტის სუნი არც კი უგრძენია), დამაჯერებლობისათვის მას მიემატება კიდევ სამი კაცი. ასეთი დიდი დავალება ვისგან უნდა მიიღოს სანდრომ, უბრალო ლეიტენანტისაგან? გულუბრყვილობაა. რასაკვირველია, მხოლოდ გენერალ ლესელიძისაგან (ეს სცენა — ქართველი ჯარისკაცი ლესელიძესთან — ვისაც კონსტანტინე ლორთქიფანიძის „მწვანე ლილი“ წაუკითხავს, ამ რომანში შეუძლია გამოტოვოს, რადგან მისი მდარე გამეორებაა). მალლობს, რაღა თქმა უნდა, აიღებენ და ამაში გადამწყვეტ როლს სანდრო შეასრულებს. ყველა იღუპება, მხოლოდ სანდროა მძიმედ დაჭრილი. ცოცხალს მიუსწრებენ, მაგრამ მისი გადარჩენის იმედი არა აქვთ. დაკარგავენ იმედს? კითხვა ზედმეტია. უბრალო ჰოსპიტალში შეიძლება მკურნალობა? გულუბრყვილო კითხვაა. საგანგებო თვითმფრინავით მიჰყავთ მოს-

კოვში. მთელ ჰოსპიტალს მხოლოდ სანდროს ბედი ანუხებს. გადარჩება. ყვაილები, სალუტი, მილოცვები. საკმარისია? არა. ანიჭებენ გმირობას. ახალი ზეიმი. იმავე დღეს მოდის გენერალი და გადასცემს ოქროს ვარსკვლავს (ამის დაყოვნება არ შეიძლება) საკმარისია? ეცოტავენ მწერალს. რეკავს ფრონტიდან ლესელიძე, ულოცავს სანდროს გმირობას. კიდევ შეიძლება რამე მოიგონოს მწერალმა? თურმე შეიძლება, და თანაც ბევრის. სანდროს მამა, ფრონტზე დაკარგული, უცებ გამოეცხადება შვილს ჰოსპიტალში. ამით მაინც ხომ უნდა დამთავრდეს ეს შეხვედრები? არა და აი, აქ იჩენს სწორედ განსაცვიფრებელ გამომგონებლობას მწერალი. ჰოსპიტალში სანდროსთან მიდის ის კორესპონდენტი, რომელმაც ერთხელ მასზე ჯერ კიდევ სკოლაში სწავლის დროს დაწერა ნარკვევი.

კი მაგრამ, რაღაც გართულების გარეშე ხომ არ შეიძლება რომანი? ესეც გათვალისწინებულია. სანდროს ფეხი დარჩება მტკივანი. რატომ ფეხი? იმიტომ, რომ იგი მხატვარი უნდა გამოვიდეს (ეს ადრეც ვიცოდით) და ხელის დაზიანება არ შეიძლება. სანდრო ბრუნდება თბილისში, მთელი კომკავშირი ფეხზეა, თაიგულებით, გულების ფანცქალით. ბაქანზე უამრავი ნაცნობი თუ უცნობი ხედება სანდროს. იწყება შეხვედრები, სალამოები, სხდომები. სანდროს სამხატვრო აკადემიაშიც მოუწყობენ შეხვედრას. პროფესორები თვალეში შესცივინებენ. რამდენიმე დღის შემდეგ სანდრო იმავე აკადემიაში მისაღებ გამოცდებს აბარებს. იგი პირველად ცხოვრებაში არ იბნეეს მკერდზე ვარსკვლავს, რომ ამან გავლენა არ იქონიოს გამომცდელეზე (აი, რამდენად „დადებითია“ სანდრო). სანდრო ვაშაკიძე ხდება მხატვარი, ცოლად ირთავს რუსიკოს, ჰყავს ორი შვილი, ცხოვრობს სოფელში (რუსიკო აგრონომია, თვითონ კი, როგორც მხატვარი, ცხოვრებასთან უფრო ახლოს მიდის), ხატავს სურათს თავისი დალუპული მეგობრების უკვდავსაყოფად. მოსკოვში გამოფენილ ამ სურათს ნახულობენ ჰოსპიტალელი მეგობრები და წერილს უგზავნიან სანდროს.

აი, ასეთი ბედნიერი დამთხვევებითაა ეს რომანი სავსე. მაგრამ, როგორც ვნახეთ, ასევე სავსეა ყოვლად დაუჯერებელი, თითიდან გამონოვილი სიტუაციებით, ამბებით.

დავით კვიციანიძემ რომანი „ალმართი“ ქუთაისის ავტომშენებლებს უძღვნა, მაგრამ ეს კეთილი განზრახვა მხატვრულად საინტერესოდ ვერ განახორციელა. პირდაპირ რომ ვთქვათ, „ალმართი“ მხოლოდ თემატურად თუ განსხვავდება თენგიზ გოგოლაძის ზემოთ განხილული რომანისაგან. სხვა მხრივ კი, ზერელობით, სიმარტივით,

ცხოვრების გაიოლებული ხედვით, ხელოვნურობა-ხელოსნურობით იგი „ნიაღვრისაგან“ არ გამოიჩნევა.

ელიზბარ ზედგინიძის რომანიდან „გაზაფხული დაიწყო ადრე“ ერთ მცირე ეპიზოდს მოვიტან და ვისაც ამის მერე ამ ნაწარმოების ნაკითხვა მოუწდება, ბარაქალა მას. ახალგაზრდა ქალსა და მის აღმზრდელს შორის ასეთი დიალოგი იმართება:

— კომკავშირელი არა ხარ?

— არა!

— ხომ იყავი?

— ვიყავი და გამოვედი.

— რატომ გამოხვედი?

— იძულებული გავხდი...

— ჩემო თინიკო, კარგად ვერ მოქცეულხარ. მარტო ვერ გასცურავ ცხოვრების ვეებერთელა ზღვას. ვერ გასცურავ და რა ვქნა? ერთი ნაპირიდან მეორე ნაპირამდე მარტო ვერასგზით ვერ მიხვალ... კომკავშირიდან არ უნდა გამოსულიყავი. კომკავშირი ხომ არ მიგატოვებდა, მოგივლიდა... გზის დასაწყისში არ დაგტოვებდა!..

თამარი წამოდგა და წელში გაიმართა. სახე გაუბრწყინდა. თვალები აუელვარდა“.

განზრახ შევეცადე უპირველეს ყოვლისა ჩამომეცილებინა ყოველივე ყალბი (პათოსიანი და უპათოსო), პრიმიტიული, მანერული ნაწერები იმისათვის, რომ გამომეკვეთა, ჩემი აზრით, ის ჭეშმარიტად ფასეული და მხატვრულად საინტერესო პროზაული ნაწარმოებები, რომლებიც გასულ წელს დაიბეჭდა ჟურნალების ფურცლებზე.

უშუალობით, გმირის განწყობილების ზუსტი მიგნებით, მხატვრული აზრის ოსტატური გამოკვეთით იპყრობს მკითხველის ყურადღებას სერგო კლდიაშვილის მოთხრობა „ერთი დღე ბეთანელის ცხოვრებაში“. ამ მოთხრობაში არ ჩანს ცივილიზებული სამყაროს უკან, პირველქმნილისაკენ მიბრუნების მონოდება, თუმცა იგი არის საგალობელი მზისა, მწვანისა, ბუნებისა, ყველაფერი იმისა, რაც ადამიანს ადამიანობას უღვიძებს, უშუალობას აძლევს, სიყვარულს ანიჭებს. პროფესორი ირაკლი ბეთანელი, რომლის მთელი ცხოვრება გრაფიკით მიედინება, ერთი დღით მოხვდება სტუმრად თავის თანამშრომელთან სოფელში. იგი უკმაყოფილოა ამით, გაღიზიანებული (ეს ხომ დროის დაკარგვაა მისთვის). მაგრამ მაინც კალიის ძილისპირულით დამშვიდებული და მოგონებათა ბურუსში გახვეული, პირველად დიდი ხნის მანძილზე, დასაძინებელი ფხვნილის გარეშე ჩაიძინებს. დილაადრიან მზის ამოსვლის მთელი დიდებულების შემყურე ბეთანე-

ლი კვლავ იგრძნობს ბუნების ძალას, სულ სხვანაირად წარმოუდგება მას თვალწინ თავისი ცხოვრება, ბევრწილად გაფლანგული მუდმივ ფუსფუსში და საქმიანობაში.

დარწმუნებული ვარ, არ დაავინყდება მკითხველს კონსტანტინე ლორთქიფანიძის მიერ დახატული ცაბუნიას (ამავე სახელწოდების მოთხრობიდან) პორტრეტი. „ახლაც თვალწინ მიდგასო, — იკონებს მწერალი და ჩვენც ასე დიდხანს ჩაგვებუჭდება ეს სახე, — წინდის ჩხირივით თავიდან ბოლომდე ერთნაირად გათლილი გოგო, მისი გრძელი წვრილი მკლავები და მუდამ გადატყავებული წვეტიანი იდაყვები. ცხვირსა და ლოყებზე ჭარბად მოსდებოდა ჩალისფერი ჭორფლი, თითქოს ზედ მთელი საცერი ქატო შეაყარესო“. ასე ერთი კალმის მოსმით, რამდენიმე შტრიხით გვიხატავს მწერალი გამოკვეთილ პორტრეტს გოგონასას და ჩვენ ცხადად ვხედავთ მას. მამის ნაქონ კალოშებს მოატყაპუნებს ცაბუნია ნანვიმარ თემშარაზე და თან მოაქვს დიდი გული და სიყვარული. ჯერ სულ ბავშვია, გზაზე გუბეებს ახტება, არც ასკინკილას უკადრისობს, მაგრამ უკვე დააქვს დიდი ადამიანური დარდი. მშვიდ-მწყურვალი, სიცვივისაგან მობუზული ყოველდღე დარბის სოფლიდან სადგურამდე, რომ ეგებ ფრონტიდან მომავალ დაჭრილებს შორის დაკარგული მამის ამბავი იცოდეს ვინმემ. სულ რამდენიმეგვერდიან მოთხრობაში მწერალმა შეძლო ჩაეცია სუფთა, ფაქიზი, ამასთანავე ყოვლისმომცველი და ყოვლისმძლე გრძნობა კაცთმოყვარეობისა.

მთელი ეს მოთხრობა, მისი მცირე ტექსტი და ვრცელი ქვეტექსტი ადამიანის სიყვარულითაა გამთბარი და გასხვივოსნებული, მაგრამ ყველაზე გამოკვეთილად მისი ჰუმანური სიდიადე გოგონასა და უცნობი ჯარისკაცის დამოკიდებულებაში მჟღავნდება. დაჭრილი ჯარისკაცი ცაბუნიას მამის ფრონტულ ცხოვრებაზე ესაუბრება, თუმცა თვალითაც არ უნახავს იგი და ამით მის პატარა გულში დიდ იმედს აცოცხლებს. რამდენი ადამიანური სიმართლეა იმ სიცრუეში, რომელსაც ყოველ საღამო თხზავს ჯარისკაცი ცაბუნიასათვის. მკითხველი არ შეიძლება აუღელვებლად, მძაფრი გულისტკივილის გარეშე კითხულობდეს ამ სტრიქონებს, თუმცა ტრაგიკულ განცდაში არ გადადის იგი, რადგან ამქვეყნად არსებობენ ჯარისკაცის მსგავსი ადამიანები, რომლებიც თავისი გულის სითბოთი აცოცხლებენ და არ დააჭკნობენ ცხოვრების სუსხსა და ყინვაში მოყოლილ მოზარდს.

ასევე სიფაქიზითა და სიკეთითაა სავსე რევაზ ინანიშვილის მოთხრობა „ვილაცას ავტობუსზე აგვიანდება“, რომელიც, ჩემი აზრით, ერთ-ერთი საუკეთესოთაგანია როგორც მწერლის შემოქმედე-

ბაში, ასევე გასული წლის მოთხრობათა შორის. რევაზ ინანიშვილს საერთოდ ახასიათებს რალაც დიდი ინტუიტიური მიგნება და ხედვა ადამიანის ბუნების კეთილი სანყისებისა. იგი ახერხებს სულ უბრალო მოქმედებაში, უფრო ხშირად კი უამისოდაც, გმირის მხოლოდ სულის სიღრმეებში ჩახედვით დიდი და სუფთა ადამიანური გრძნობების თანაზიარი გახადოს მკითხველი. ამ მოთხრობაშიც რთული არაფერი ხდება: ელენე, სოფლად გამწესებული ახალგაზრდა მასწავლებელი, შაბათ საღამოს ჩამოდის თბილისში, ერთ დღეს რჩება ოჯახში, ქუჩაში რამდენიმე ამხანაგს შეხვდება, მეგობართან შეივლის, სახლში არ დაუხვდება და კვლავ ბრუნდება სოფელში. თითქოს რა უნდა გვითხრას ამით მწერალმა, მაგრამ იგი ძალიან ბევრის თქმას და მინიშნებას ახერხებს. ელენე მარტო მგზავრობს და იმ საოცრად აბნეულ ფიქრებში, რომლებიც გზაში ადამიანს გონებას უფორიაქებს, — იქნება ეს ფიქრები ახლად ნანახ ფილმზე, ქალის წინდებზე, ირგვლივ მყოფ შემთხვევით მგზავრთა დაკვირვებით აღძრული, წარსულ და მომავალ ცხოვრებაზე, დედისა თუ დის საყიდლებზე, ბედსა თუ უბედობაზე, — ეს ჩვეულებრივი ახალგაზრდა ქალი მთელი თავისი მომხიბვლელი ნარმოგვიდგება. „ბალახი არ ცდილობს ბანიანგის ხედ გადაიქცეს და ამის გამო დედამინა მომხიბვლელი მწვანით იმოსება“, — ეს სენტენცია თავორისა კარგად ესმის ელენეს. ისიც ჩვეულებრივ ადამიანად რჩება, იმ ჩვეულებრივ, სუფთა, შეურყენელ და უპრეტენზიო ადამიანად, რომელიც მწვანეზე და საერთოდ ყველაფერზე უფრო მეტად მომხიბვლელსა ხდის დედამინას. მაგრამ ეს სენტენცია მარტო ელენემ კი არა, ყველამ უნდა გაიგოს, მაშინ აღარ ექნება ამხელა დარდი ელენეს, დარდი იმისა, რომ ქარაფშუტა ქალების ეფექტური გარეგნობა და მიძალეა ხშირად უფრო მეტს ნიშნავს მამაკაცებისათვის, ვიდრე ჭეშმარიტი სილამაზე და კდემამოსილება, რომ ბანიანგის ხის ბუტაფორია, ზოგჯერ ნამდვილ, მობიბინე ბალახის სილამაზეს ჩრდილავს.

ოტია იოსელიანისათვის საერთოდ დამახასიათებელია უშუალობა, მწერლის თვალთ ცხოვრების სიღრმეში კარგად მიგნებული მასალის მხატვრული გააზრება. იოსელიანის ღირსება თავიდანვე იმან განაპირობა, რომ ლიტერატურიდან კი არ მოვიდა მწერლობაში, როგორც ეს ბევრ ახალბედას დაემართა, არამედ უშუალოდ ცხოვრებიდან და ამ უკანასკნელის მსუყე ფერებიცა და სურნელებაც თან მოიტანა პირველივე მოთხრობებით. სწორედ ამიტომ, მე არ მიმაჩნია მისი „ცეცხლთან თამაში“, ეს აშკარად „გაკეთებული“ (თუნდაც შეიძლება საინტერესოდ), ხელოვნური სიტუაციებით და, რაც კიდევ

უფრო სამწუხაროა, ხელოვნური განცდებით საკმაოდ დატვირთული მოთხრობა, ამ ნიჭიერი მწერლის საკადრისად.

სულ სხვა შთაბეჭდილებას ახდენს დავით ჯავახიშვილის მოთხრობა „ბაიდა“. აქ ყველაფერი მხატვრულად მართალია, ზუსტია, დამაჯერებელია. იმდენად ცოცხლად, ძუნწად, მაგრამ დამახასიათებლად გვიხატავს მწერალი ბაიდას, რომ მკითხველი, თუნდაც მას არასოდეს ენახოს იგი, ერთბაშად წარმოიდგენს აუტანელი სიცხეებით ამ გადამწვარსა და გადახრუკულ ადგილს, სადაც სიცოცხლე მხოლოდ ამღვრეული იორის ნაპირებს მიჰყვება. მხოლოდ ძლიერი ხასიათის ადამიანებს შეუძლიათ ბაიდაში ცხოვრება და მუშაობა. სწორედ ასეთები არიან მაღალბოხოხიანი თათარი მწყემსებიცა და ახალგაზრდა თბილისელი გეოლოგებიც. თითქოს უჩვეულოს მწერალი არაფერს მოგვითხრობს, თითქოს არც კი ფიქრობს იმაზე, რომ თავისი გმირები — ახალგაზრდა გეოლოგები „მსხვილი პლანიტ“ დაგვანახოს. მოთხრობა აგებულია იმაზე, თუ როგორ დაარღვევს ოთხი მეგობრის „მყუდრო“ ცხოვრებას ექსპედიციის ახალი წევრის მარინეს ჩასვლა. მაგრამ ამასთან ერთად, თითქოს თავისდა უნებურად, ყოველგვარი ხელოვნური ძალდატანების გარეშე ჩვენთვის ნათელი ხდება ამ ოთხი ახალგაზრდის ხასიათი, ბუნება, რაც მთავარია, მამაკაცური ერთგულება საქმისადმი, მათი მტკიცე ნებისყოფა. ამ ოთხივე ახალგაზრდის მხნეობა, სილაღე, ვაჟკაცური სული, ამტანობა, მიზნისაკენ სწრაფვა მკითხველს არწმუნებს, რომ ასეთი ძლიერი ხასიათის ადამიანების წინაშე ბაიდაცა და მასზე დიდი უდაბნოც დაიჩოქებს. ახალგაზრდებს უყვართ ბაიდა, მიუხარიათ მისკენ, სიხარულით შრომობენ იქ, სილაღე და იუმორი არ დაუქარგავთ.

ყველაფერი ეს მკითხველამდე თავისთავად მოდის, მწერლის ყოველგვარი ძალდატანებისა და აშკარა აქცენტირების გარეშე. თვით იმ მაცდური სიტუაციის დროსაც, როდესაც ოთხივე ახალგაზრდა განზრახ თუ უნებურად ცდილობს მარინეს გულის მოგებას, მკითხველისათვის აშკარაა, რომ მათ სპეტაკსა და ვაჟკაცური მეგობრობის გრძნობას განსაცდელი ვერაფერს დააკლებს. ხშირად რაიმე მინიშნება მხოლოდ ერთი დეტალის ხაზგასმით აქვს მწერალს მიღწეული და ეს კონკრეტული დეტალი უფრო მრავლისმეტყველია, ამდენად, უფრო საინტერესო მხატვრულად, ვიდრე სიტყვამრავალი განმარტებები თუ ფსიქოლოგიური ანალიზები.

ამასთან დაკავშირებით მკითხველს ჰემინგუეის „ფიესტას“ გავახსენებ. როდესაც მეგობრები ესპანეთის ქალაქ პამპლინაში ჩავლენ მატადორების ბრძოლების სანახავად, მონტოიას ოტელში

გაჩერდებიან, რომელიც იმით იყო განთქმული, რომ ყველა ცნობილი მატადორი სწორედ აქ ირჩევდა ბინას. სასტუმროს პატრონი თავყანს სცემს არა მარტო მატადორებს, არამედ მათი ბრძოლების ყველა ჭეშმარიტ მოყვარულსაც, ჯეიკი კი სწორედ ერთ-ერთი ამ უკანასკნელთაგანია. მონტოიას ბევრი ლაპარაკი არ უყვარს, იგი თვალებითა და სალმით გამოხატავს თავის სიყვარულს და პატივისცემას. როდესაც მონტოია იმ წლის დღესასწაულის საუკეთესო მატადორს რომეროს ჯეიკის მეგობრების მაგიდასთან დაინახავს სასმისით ხელში, მისთვის ჩვეული ღიმილის გარეშე მიესალმება, შემდეგ, საერთოდ აღარ ესალმება მათ, ბოლოს კი, როდესაც ისინი მიემგზავრებიან ქალაქიდან, ანგარიშს ჩვეულებისამებრ მონტოია კი არ მიუტანს, არამედ მომსახურე ქალი. ამ დეტალით, ყოველგვარი კომენტარის გარეშე, მწერალი არა მარტო მონტოიას ხასიათს გვიხსნის, არამედ იმ დანაშაულის სიმძიმესაც, რაც ჯეიკის მეგობრებს მიუძღვით მატადორ რომეროს წინაშე, როცა აცდუნეს და ღვინო დააძალეს. მონტოიამ ვერ აპატია მათ ფუქსავატობა და ეგოისტური დამოკიდებულება პროფესიისა და პიროვნებისადმი, რაც და ვინც მისთვის ყველაზე ძვირფასი იყო ცხოვრებაში.

ამ თვალსაზრისით, ერთი ხაზგასმული დეტალის ასეთი დატვირთვით უთუოდ საინტერესოა დავით ჯავახიშვილის მოთხრობაც. იქნება ეს მარინეს აკვიატებული ღიმილი, რომელიც ერთნაირად გადამდებია ყველასათვის, ან ჯუნას წვერის მინიშნება თუ სხვა. ყოველივე ამით მწერალი უფრო მეტს ეუბნება მკითხველს, ვიდრე ეს ერთი შეხედვით შეიძლება გვეგონოს. როდესაც მოთხრობის ბოლოს ჯუნას კვლავ წვერგაუპარსავს ვხედავთ, ამით ლოგიკური, უფრო სწორი იქნება თუ ვიტყვით, მხატვრული ნერტილი ესმის მის განცდებსა და ტკივილებს და მკითხველისათვის ყველაფერი ნათელი ხდება.

ჩემთვის მოულოდნელი იყო ახალბედა მწერლის პირველი მოთხრობის ასეთი მხატვრული ღირსებები და ამიტომაც ვერ დაეფარე სიხარული, თუმცა „პედაგოგიური“ თვალსაზრისით ასეთი შეფასება, როგორც ზოგიერთი ფიქრობს, არ არის გამართლებული. მე მაინც მიმაჩნია, რომ ასეთი „პედაგოგიკა“ მწერლობას არ სჭირდება და ყველას, ახალგაზრდასა თუ ხანდაზმულს ერთნაირი გულახდილობით უნდა ვუთხრათ თბილი სიტყვაცა და მწარეც, როცა ისინი ამას იმსახურებენ. ამ შემთხვევაში კი მთავარი ის არის, რომ „ბაიდას“ დამწერი უთუოდ მწერალია და არ შეიძლება არ გვახარებდეს ქართულ მწერლობაში ახალგაზრდის მოსვლა.

გასულ წელს სალიტერატურო ჟურნალების ფურცლებზე ხუთი რომანი დაიბეჭდა თანამედროვეობის თემაზე, მათგან ოთხი, ზემოთ განხილული, უვარგისი გამოდგა. ფაქტობრივად, გვრჩება ამ ჟანრის მხოლოდ ერთი ჭეშმარიტად მხატვრული ნაწარმოები, ნოდარ დუმბაძის „მე ვხედავ მზეს“.

სავსებით ვუერთდები იმ ერთსულოვან აზრს, რომელიც ამ რომანის ირგვლივ შეიქმნა როგორც სალიტერატურო კრიტიკაში, ასევე ფართო საზოგადოებაშიც, რომ ეს არის ელვარე ნიჭიერებით აღბეჭდილი ნაწარმოები, რომ ეს არის შესანიშნავი „ნიგნი ლიმილსა და ცრემლებზე“. ავტორმა მართლაც შეძლო დიდი ტაქტით, ლიმილითა და ხალასი იუმორით მოეთხრო ჩვენთვის ღრმა დრამატიზმით სავსე მოვლენებზე. სოსოიას და ხატიას, ამ ორი მოზარდის თვალთ დაგვანახა არა მარტო ომის საშინელება, არამედ, რაც მთავარია, ადამიანების მხურვალე, სითბოთი და პატრიოტიზმით სავსე გულები. არ შეიძლება ვილაპარაკოთ ჰუმანიზმზე თანამედროვე ქართულ ლიტერატურაში და არ გაგვახსენდეს ეს რომანი, ერთი საუკეთესო მხატვრული გამოხატულება კაცთმოყვარეობისა, ადამიანური სითბოსი და სიყვარულისა.

გასული წლის მხატვრული პროზის მიმოხილვით ანალიზს იმ დასკვნამდე მივყავარ, რომ ჯერ კიდევ მშვიდობიანად თანაარსებობენ ჩვენს მწერლობაში რეალიზმი და პრიმიტიულობა, მაგრამ იმედია, მომავალში ძალთა თანაფარდობა მკვეთრად შეიცვალა რეალიზმის სასარგებლოდ. ამ იმედს, უკვე ცნობილ ოსტატებთან ერთად, გვინერგავს ახალგაზრდა მწერლობის ის ნაკადი, რომელიც მოვიდა და დამკვიდრდა, ან მოდის და მკვიდრდება ქართულ პროზაში.

1963 წელი

მკითხველზე ამალეღვებელ შთაბეჭდილებას ახდენს სერგო კლდიაშვილის ნოველა „ტურისტი“. მწერალი მოგვითხრობს უცხოეთში დაბადებული ქართველის, რევაზ გულბანის ჩამოსვლას საქართველოში. მას განუზრახავს ნახოს და ცოლსაც, ინგლისელ ქალს, აჩვენოს თავისი სამშობლო კუთხე – ზემო სვანეთი. მწერალი განზრახ დაბეჯითებით მიგვანიშნებს, თუ რა გულგრილად შეხვდა ტურისტად ჩამოსული ცოლ-ქმარი ამ მათთვის ახალ მხარესა და გარემოს. რევაზს მამის ნაამბობით უფრო რომანტიკულად ჰქონდა წარმოდგენილი თავისი წინაპრების სამშობლო და მთელი გზა ნანობს, ეგებ არც ღირდაო აქ ჩამოსვლა. მისი მეუღლე კი, რომელსაც მოუვლია ინდოეთი, უნახავს პერუს მთები და შვეიცარიის ალპებშიაც ხანგრძლივად დაუყვია დრო, იმდენად არის შეჩვეული მთიან ადგილებს, რომ მანქანით მგზავრობის დროს წიგნის კითხვას არჩევს სვანეთის მკაცრი პეიზაჟით ტკობას. შემდეგ, როცა ცხენებზე გადასხდნენ, არც ეს იუცხოვეს ტურისტებმა და ამ განწყობილებით უნდა დამთავრდეს თითქოს ნაწარმოები, რომ ბოლო აბზაცში ყველაფერი საოცარი მოულოდნელობით იცვლება.

ტყიანი მთა რომ აიარეს და წინ ერთბაშად გადაშლილი პლატოს ბოლოს, ფერდობზე გულბანების სოფელი ქორეთი გამოჩნდა, როდესაც ინგლისელმა ქალმა პირველად იგრძნო სვანეთის სილამაზე და ბინოკლი მოიმარჯვა, მას უეცრად შემზარავი ხმა მოესმა. გულბანი, ევროპაში დაბადებული, დიდ კულტურასა და ცივილიზაციას ზიარებული ადამიანი, ცნობილი მეცნიერი, „თავის თავს აღარ გავდა. უნაგირზე ამართულიყო სახემეცველილი მამაკაცი, თვალეზაბრიალებული მიშტერებოდა პლატოს ბოლოზე ამართულ კოშკებს და რაღაცას ლულლულედა. შეშინებულმა ქალმა შემოაბრუნა მისკენ ცხენი, მაგრამ გულბანმა არც მოხედა, მოიფრიალა ქუდი, დასწყვიტა ზერდაგს, მიუშვა აღვირი და ხმიანი შეძახილით გააქანა იქით, სადაც სოფელი ჩანდა. მიაქროლებდა ცხენს და მისი გამკვივანი ხმა კიდევ დიდხანს ისმოდა შორიდან“.

აი, მართლაც ნოველისებური ეფექტი ფინალისა, სრულიად მოულოდნელი. მაგრამ მარტო მოულოდნელობაში არ არის საქმე, ნოველის მთელი ღირსება იმაში მდგომარეობს, რომ ამბის მოულოდნელი შემობრუნებით რაღაც არსებითი, საინტერესო გვითხრას და გაგვიხსნას. ეს კი ამ ნოველაში ის გახლავთ, რასაც მიხეილ ჯავახიშვილმა „მინის ყვილი“ უწოდა.

მწერალმა განზრახ დატოვა გულგრილნი გულბანი და მისი ცოლი სვანეთის დიდებული სანახაობისადმი, რომ უფრო მკვეთრად გამოეხატა მინის ყივილის ძალა. ჩემი აზრით, ეს ერთი შეხედვით უცნაური გააზრება მწერლისა, რომელიც ოდნავ კიდევ გვაღიზიანებს ფინალამდე, ბოლოს მთელი თავისი გამჭრიახობითა და მიგნებით ძლიერ შთაბეჭდილებას ახდენს და ახალი ასპექტით გვიხსნის იმ შეუცნობელ ლტოლვას მშობელი მინისადმი, რაც ასე ძლიერია ადამიანში.

მოხუცი კაიშაურიც, მიხეილ ჯავახიშვილის „მინის ყივილიდან“, რომელიც სიკვდილის წინ უეცრად ამეტყველდება ქართულად და ნათელმხილველივით დაინახავს მშობლიურ ანანურს, თავის სახლ-კარს, ბავშვობის ცოცხალ სურათებს და გულბანიც, სერგო კლდიაშვილის ამ შესანიშნავი ნოველიდან, ახალი კუთხით გვიხსნიან სამშობლოს სიყვარულის ძლიერების წყაროს, მის რაღაც ქვეცნობიერ, გინდ ბიოლოგიურ საფუძველს.

ჩემთვის სასიხარულო მოულოდნელობად იქცა გურამ გეგეშიძის „შურისძიება“. მოთხრობა უბრალოდ საინტერესო კი არ არის, მასში ახალგაზრდის განცდების ხედვისა და შეგრძნების ისეთი უნარი ჩანს, რომ არავითარ ეჭვს არ ტოვებს მწერლის მომავალზე.

მთავარი ღირსება ამ მოთხრობისა ის გახლავთ, რომ ავტორი რთულ ადამიანურ განცდას, განწყობილებას მხატვრულად ძლიერად, დამაჯერებლად გვიხსნის. ობოლი ძმების, ცამეტ-თოთხმეტი წლის რეზიკოსა და ხუთი-ექვსი წლის „რიჟას“ ურთიერთდამოკიდებულება, მათი დიდი და სევდიანი გრძნობა მარტოობისა, მწვავე, მტკივნეული განცდა მათდამი უგულისყურო თუ უსამართლო მოქცევისა — აი, ის საფუძველი, რასაც ეყრდნობა მწერალი თავისი გმირების ხასიათის გამოკვეთის დროს. შეგნებული შურისძიების გრძნობა მამაკაცური ხასიათის ჩამოყალიბებაზე მეტყველებს და რეზიკოც, თავისი ცხოვრების მძიმე პირობების გამო, ამ ოდნავ ნაადრევად ჩამოყალიბებულ მამაკაცად წარმოგვიდგება. მწერალს სწორედ ეს პროცესი აინტერესებს და, უნდა ითქვას, შესანიშნავად წარმოგვისახავს.

ამასთან დაკავშირებით, მახსენდება სტიენბეკის ნოველა „საჩუქარი“, რაც ამავე პრობლემას მიეძღვნა. ბიჭს მამის საჩუქარი — პონი უკვდება და მთელი თავისი ახალგაზრდული უშუალოებით განიცდის ამას. ყველა ღონეს ხმარობს პონის გადასარჩენად, მაგრამ ერთ ღამეს, როდესაც წუთით ჩათვლემს, პონი თავლიდან გაიპარება. ბიჭი მისდევს პონის ნაფეხურებს. ფერდობზე შენიშნავს

ჰაერში როგორ დატრიალებენ ძერები. პონის ძერები დასევიაან. ბიჭი ეძგერება მათ, დააფრთხობს, მხოლოდ ერთი მოზრდილი ძერა არ შეეპუება. იგი ბიჭზე დიდია და ძლიერი. მწერალი აკვინერს თუ რა გაშმაგებით ებრძვის ბიჭი ძერას. მამა ბიჭისა - ფერმერი და მათი მუშა წაანყდებიან შურისძიებით გახელებულ ბიჭს, ვისაც ამ გრძნობის ძალით გაუმარჯვნია ძერაზე და ახრჩობს მას. მამას უკვირს ბიჭის საქციელი და უხსნის, რომ ძერა არაფერ შუაშია პონის დალუპვაში. ფერმერის დარიგება მოთმინებიდან გამოიყვანს მუშას, რადგან უკეთ ესმის ბიჭის განცდები. მთავარი ბიჭისათვის იყო დიდი ტკივილით აღძრული შურისძიების გრძნობა და არა ის, თუ ვინ იყო კონკრეტული დამნაშავე პონის დალუპვაში. და ეს გრძნობა მან ძერაზე ამოანთხია, მასზე იძია შური.

ლიტერატურული პარალელი გვარწმუნებს, რომ ახალგაზრდა პროზაიკოსი ჭეშმარიტი მწერლობის ინტერესებით არის გამსჭვალული და მას აქვს ადამიანური განცდის მიგნებისა და წარმოსახვის ხალასი ნიჭი.

გურამ გეგეშიძესაც დაახლოებით იმის თქმა უნდა „შურისძიებაში“, რაც სტინბეკს „საჩუქარში“ რეზიკოს შებმა ომარასთან და გამარჯვება მხოლოდ შურისძიების დაუოკებელ გრძნობას შეეძლო. ოღონდ ამ გრძნობის საფუძველი გურამ გეგეშიძესთან უფრო სოციალურ-ყოფითია. და კიდევ, ქართველ ავტორს ამ გრძნობის აფეთქების მომენტის გარდა, მისი გაგრძელებაც აინტერესებს. რეზიკოს შურისძიების გრძნობა მისი დაჩაგრული ბავშვობით არის აღძრული და არა იმ კონკრეტული ამბით, რომ ომარამ ჰატარა „რიჟა“ წყალზეანვალა. რეზიკო გრძნობს ამას, როდესაც, დასისხლიანებული, მაგრამ გამარჯვებული დასჩერებია თავისზე ბევრად უფროსსა და ძლიერ ომარას, რომელიც რეზიკოს არაადამიანური უინითა და შეუპოვრობით გატეხილი ისტერიულად ქვითინებს.

თუ „საჩუქარში“ მხოლოდ შურისძიების გრძნობის გამოხატვა აინტერესებს მწერალს და აქ სვამს ნერტილს, გურამ გეგეშიძეს უფრო მეტად სწორედ ამ ახდენილი შურისძიებით გამოწვეული განცდების ახსნა აინტერესებს. მთავარია, რატომ ვერ განიცადა რეზიკომ გამარჯვების სიხარული.

რეზიკო სანადელის მიღწევის შემდეგ, როდესაც გატეხა თავისზე ძლიერი ბიჭი, მიხვდა, რომ ომარას არ დაუმსახურებია ასეთი დიდი შურიძიების რისხვა. და ამდენად მისი გამარჯვებაც ერთგვარად უსამართლო იყო. ამიტომ სტკიოდა რეზიკოს გული. მოთხრობის ოდნავ ანალიტიკური დასასრული, როდესაც რეზიკოს განცდებს

მწერალი გვიხსნის, ვფიქრობ, ზედმეტია, მკითხველს მეტად უნდა ვენდოთ. მით უმეტეს, რომ ეს დეკლარაციული ფრაზები — „უნდა ეცადო, რომ არასოდეს არ გაუკეთო ცუდი იმას, ვინც ისეთივე ადამიანია, როგორც შენ თვითონ ხარ. მთავარი ეს არის და არა პატივმოყვარეობა“ — უთუოდ ვნებს ნაწარმოებს.

განა პატივმოყვარეობამ გაუღვიძა ასეთი დიდი შურისძიების გრძნობა რეზიკოს? თუ მივყვებით თვით მოთხრობას, გავიხსნებთ რეზიკოს განცდებს და მისი ხასიათის ჩამოყალიბების პროცესს, რომელსაც, მართლაც, ოსტატობით გვიხსნის ახალგაზრდა მწერალი, ვნახავთ, რომ გმირი უფრო რთული და საინტერესო ბუნებისაა, მის შურისძიებას უფრო დიდი სოციალური და გაუცნობიერებელი საფუძველი აქვს, ვიდრე პატივმოყვარეობაა.

რეზიკო გრძნობს თავის მოვალეობას უმცროსი ძმის წინაშე, თუმცა თვითონაც ბავშვია, მასაც სჭირდება ალერსი, სიტბო, მოვლა, პატრონობა. მაგრამ იგი ცხოვრების პირობების გამო იძულებულია არა მარტო დამოუკიდებელი იყოს, არამედ სხვასაც გაუწიოს მფარველობა. თუ რა მძიმე დალი დაამჩნია მის ხასიათს ასეთმა ცხოვრებამ, ამის შემადრწუნებელი, მაგრამ ფსიქოლოგიურად მართალი გამოხატულებაა ის სცენა, როდესაც რეზიკო უმიზეზოდ სცემს თავის პატარა ძმას. შემდეგ თვითონაც გრძნობს სინდისის ქენჯნას და მწვავედ განიცდის საკუთარ დანაშაულს. სწორედ ასეთ დროს გაიგებს, რომ ძმა ომარას წყალში გადაუგდია. აქ კი იფეთქებს შურისძიების გრძნობა, რომლის მხოლოდ საბაზი და არა მიზეზი გახდა ომარა.

მთელი მოთხრობა და მისი დასკვნითი ნაწილიც საოცრად მართლდაქვს დაწერილი მწერალს, ყოველი ფრაზა ფსიქოლოგიურად ღრმა და ზუსტია. მაინც მოთხრობის ფინალი, რეზიკოსა და ომარას ჩხუბი, მწერალმა განსაკუთრებული სიცხადით დაგვიხატა. რეზიკომ იძია შური, გატეხა თავისზე ღონიერი და უფროსი ომარა, ერთხელ მაინც ბოლომდე დაიცალა მონამლული ბავშვობით ავსებული ბოლმისაგან და იგრძნო სიცარიელე, მერე ტკივილი, რადგან მიხვდა, რომ მისი ობლობა აუხსნელი უსამართლობის შედეგია და ომარაც, ამ შემთხვევაში, ისეთივე უმიზეზო მსხვერპლია, როგორც თვით რეზიკოს ბავშვობა.

თუ რეზიკო გაერკვა ამ რთულ საკითხებში, მით უფრო უნდა გაერკვეს მკითხველი, რომ ეს შურისძიების გრძნობა არ უნდა გააღვივოს ადამიანმა ისეთი უპატიოსნო საქციელით, როგორადაც მოიქცნენ გამხდარი კაცი დუქანთან და დედაკაცი აგურის სახლთან.

მთელი მოთხრობა აშკარა ბოროტების წინააღმდეგ კი არ არის მიმართული, რომელიც ყველასათვის ნათელია და რომელსაც ვერავინ გაუბედავს დაცვას, არამედ იმ შენიღბული უსინდისობის წინააღმდეგ, რომელსაც სწადიან გამხდარი კაცი და დედაკაცი. ამას კი მწერლის თვალი სჭირდება იმისათვის, რომ გამოამზეუროს ის ტკივილები და განცდები, რაც ადამიანისადმი ასეთ დამოკიდებულებას მოსდევს. ამ ჰუმანურ მიზანდასახულობაშია მოთხრობის ემოციური ზემოქმედების ძალა.

დავით ჯავახიშვილის „ზღვა“ ერთი შეხედვით, თითქოს არ არის რაიმე განსაკუთრებული ვნებებისა და განცდების მოთხრობა, მაგრამ დაკვირვებული მკითხველისათვის ამოუხსნელი არ დარჩება მწერლის მიერ ამ მოთხრობაში ჩადებული დიდი ადამიანური ტკივილი. დავით ჯავახიშვილი სულ რამდენიმე წელია რაც ქართულ მწერლობაში მოვიდა, მისი პირველივე მოთხრობა „ბაიდა“ იმის მანიშნებელი იყო, რომ ჩვენ ვეცნობოდით ხალასი ნიჭის მქონე ავტორს. ამ მოთხრობით კი ეს იმედი, ვფიქრობ, განუმტკიცდა მკითხველს. დავით ჯავახიშვილმა სულ სხვა კუთხით დაგვანახა იმ ბოროტ ადამიანთა სახე, რომლებმაც სხვისი დასმენითა და საკუთარი უსინდისობით ნებაყოფილობით იტვირთეს ოცდაათიანი წლების ტრაგედიის დატრიალება.

ავტორი მოგვითხრობს, თუ როგორ ენადა მას განმარტოება, სიმშვიდე, დასვენება და ამიტომაც აირჩია მყუდრო ზღვისპირა სოფელი. მაგრამ, როგორც ჩანს, სწორედ აქ ეწერა მას დიდი დრამატიზმით სავსე მოვლენების განცდა. სოფელში ცხოვრობს კაცი, რომელსაც ყველა ერიდება, რადგან მან სინდისი დიდი ხანია გაყიდა და ახლაც, ყველასაგან ზურგმქექეული, მხოლოდ მომენტს უცდის თავისი იუდას ბუნების გამოსააშკარაებლად. ჩვენ ვხედავთ, თუ როგორ გაათამაშებს ამ ცოცხალ იუდას მოთხრობის გმირი, როდესაც თავს რალაც საიდუმლო პიროვნებად გაასაღებს და მოხუციც ძველებურად ასმენს მასთან თანასოფლელებს თითქოს ზოგიერთ მათგანს თვალი „ტურციისაკენ“ ეჭიროს. ეს იმისათვის სჭირდება ავტორს, რომ ერთგვარი კომიზმი შეიტანოს ნაწარმოებში და მწარედ დასცინოს ამ ცოცხალ ლეშს, რომელსაც თავისი ბინძური ცხოვრების საფუძველი გამოსცლია.

ეს მაინც არ არის მთავარი ამ მოთხრობაში. მთავარი ის არის, თუ როგორ დაანგრია ამ ბოროტების განსახიერებამ არა მარტო სხვების, არამედ საკუთარი ქალიშვილის ცხოვრებაც. მამის გამო ქალიშვილსაც ერიდებიან სოფლელები და ვხვდებით, თუ რა

ტრაგიკული გამხდარა მისთვის ცხოვრება. არავინ თანაუგრძნობს, ესაა მხოლოდ, რომ სილამაზის გამო დროებით თუ აეკვიატება ვინმე, ისიც ჩუმად, რომ არავინ გაიგოს. დანგრეული ცხოვრების მქონე ახალგაზრდა ქალიშვილი არის სწორედ ის გმირი, ვინც ყველაზე მეტ თანაგრძნობას იწვევს მკითხველში. ერთადერთი შვება მისთვის ზღვასთან მარტო დარჩენაა, ყველაზე ახლობლად ზღვა მიაჩნია და ამიტომაც არ ეპუება მას არასოდეს.

მხოლოდ ერთხელ გაუელევეს ქალიშვილს იმედის ნაპერწკალი, როდესაც მოთხრობის გმირში თითქოს იგრძნობს ადამიანურ სიტბოს, მაგრამ არა სჯერა ამ ბედნიერების. თითქოს მიეჩვია იმას, რომ მამამისის ბოროტების ყველაზე დიდი მსხვერპლი თვითონ უნდა იყოს, ამიტომაც არც არავის საყვედურობს. მართლაც, ეს იმედიც ხანმოკლე აღმოჩნდა. ვინ იცის, იქნებ არც ამ ქალაქელ ახალგაზრდას ეყოფოდა იმდენი კეთილშობილება, რომ ჭეშმარიტი თანაგრძნობა გაენია ქალიშვილისათვის. იქნებ სწორედ ამ სირთულემ შეაშინა ავტორი და გამოსავალიც იმაში ნახა, რომ ქალიშვილი, როდესაც შორს, ზღვაში ელოდებოდა ვაჟს პაემანზე, უეცრად აბობოქრებულ ზღვასამსხვერპლა. მკითხველს იმის ეჭვიც უჩნდება, რომ ეგებ თავისი ყოფით სასონარკვეთილი ქალი არც ეცადა თავის გადარჩენას და სიმშვიდის მოპოვების ერთადერთ გზად სწორედ სიკვდილი ინამა.

მოთხრობის გმირს ერთი რამ ანუხებს მხოლოდ – „მე რომ არ ჩამოვსულიყავი, არაფერიც არ მოხდებოდა“. მაგრამ მერე გაიხსენებს, რომ ამის ნუგეშად გურამ რჩეულიშვილის „სიკვდილი მთებში“ გამოდგება. დასამშვიდებლად მოძებნის და გადაიკითხავს იმ ადგილს მოთხრობიდან:

„ჰო, – თქვა გურამმა, – ჯერ რომ შატკილზე წავსულიყავით, ეგ ამბავი არ მოხდებოდა.

– მაგ „რომ“-ზე ბევრი რამ არის დამოკიდებული. მაგ „რომ“-ების უზარმაზარი ჯაჭვი შეიძლება გაკეთდეს, ასე რომ ჩაეყვეთ, მივალთ იქამდე „რომ საერთოდ არ დაბადებულყო, არც მოკვდებოდა“...

„ამის წაკითხვამ უცბად დამამშვიდა და საღი აზროვნების უნარი დამიბრუნაო“, – გვამცნობს დავით ჯავახიშვილის მოთხრობის გმირი. მაგრამ არა მგონია ეს „რომების“ ფილოსოფია იყოს „სიკვდილი მთებში“ ან ამ მოთხრობის მთავარი სათქმელი.

დავით ჯავახიშვილი იქნებ განგებაც ცდილობს ადვილად დაამშვიდოს მოთხრობის გმირი ამ ტრაგიკული ამბის შემდეგ, რომ ამით კიდევ უფრო ნათელი გახადოს მკითხველისათვის ქალიშვილის მძიმე ხვედრიც და ნანარმოების ჰუმანური მიზანდასახულებაც.

მართალია, გმირი „რომ არ ჩამოსულიყო“ ამ მიყრუებულ ზღვისპირა სოფელში, ქალიშვილის ტრაგიკულ ცხოვრებას ეს კონკრეტული დასასრული არ ექნებოდა. ამის გამო მაინც არ შეიძლება თბილისელი ვაჟის გამტყუნება, მაგრამ მკითხველისათვის მთავარი ეს კი არ არის, არამედ ის, რომ ქალიშვილის მიმართ ყველა ტყუის, მისი თანასოფლელებიცა და ჩამოსული ახალგაზრდაც. ადამიანი სიყვარულითაა ძლიერი და არსიძულვილით. ეს ხშირად ავინწყდებათ ადამიანებს, ამიტომაც არის, რომ ამ მოთხრობაში სოფლელებს თავისი სიძულვილი იუდას მიმართ მის უდანაშაულო ქალიშვილზეც გადააქვთ. მწერლის გარდა არავინ აღმოჩნდა, ვინც გაუგებდა ქალიშვილს დამასადამიანურ თანაგრძნობას გაუწევდა. ეს გარემოება კიდევ უფრო მძაფრად და მღელვარედ გვაგრძნობინებს მწერლის სულისკვეთებას, მისი მოთხრობის ჰუმანურ მიზანდასახულებას.

1964 წელი

ამბობენ, პოეზია ახალგაზრდობის ნილხვედრიაო. როგორც ჩანს, აქ სულიერი სიმბნევე, სულიერი ახალგაზრდობა უნდა ვიგულისხმოთ და არა უბრალოდ ასაკობრივი. ამაში სხვაგან რომ არ ვეძიოთ საბუთები, თანამედროვე ქართველი მწერლებიც გვარწმუნებენ. პირდაპირ განსაცვიფრებელია სიმონ ჩიქოვანის, ამ ჯანგატიეხილი ადამიანის სულიერი სიმბნევე და სიხალისე, სისხლსავსე ლიტერატურული ცხოვრება, რაც ბევრ ახალგაზრდა პოეტსაც შეშურდება. სიმონ ჩიქოვანის უკანასკნელ ხანს გამოქვეყნებული ლირიკული ციკლები „განჯის დღიური“ და „შემოდგომის დღეები აჭარაში“ პოეტის იშვიათი ნიჭის კიდევ ერთი გამოსხივებაა. გიორგი ლეონიძის, ქართული სიტყვისა და ქართული სულის მესაიდუმლის ახალ-ახალი ლექსები ზედიზედ ქვეყნდება ლიტერატურულ პრესაში. ირაკლი აბაშიძის ლექსების ციკლმა „რუსთაველის ნაკვალევზე“, განსაკუთრებით კი „პალესტინა, პალესტინამ“ პატრიოტული სულისკვეთებით, მხატვრული აზროვნების სიღრმითა და სინატიფით მკითხველის გულისაკენ გაიკვლია გზა. გრიგოლ აბაშიძის, ანა კალანდაძის, მუხრან მაჭავარიანის, მურმან ლებანიძის, შოთა ნიშნიანიძის, ოთარ ჭილაძის, ჯანსუღ ჩარკვიანის, თამაზ ჭილაძის, ტარიელ ჭანტურიას და სხვების ახალი ლექსებისა და პოემების კრებულები თანამედროვე ქართული პოეზიის სიმდიდრეს ნათლად გვაგრძნობინებენ. მე ვცაადე დამესახელებინა ის პოეტები, რომლებიც განსაკუთრებით გამოირჩევიან შემოქმედებითი ნაყოფიერებით, რა თქმა უნდა, ზოგი გამომრჩა კიდევ, მაგრამ ამას, ვიმედოვნებ, პოეტები თუ არა, მკითხველები მაინც მაპატიებენ, რადგან მთავარი სათქმელი, ვფიქრობ, ნათელია. კერძოდ, თანამედროვე ქართული პოეზია გვარწმუნებს, თუ რა მდიდარი და საინტერესო, რა ღრმა და მრავაფეროვანია იგი.

ამ უკანასკნელ ხანს ბევრი სკეპტიკურად უყურებს პოეზიის დანიშნულებას, მის საჭიროებას და განვითარების პერსპექტივებსაც. ამ სკეფსისზე საკმაოდ ინერება საზღვარგარეთულ პრესაში. თითქმის ყოველ ლიტერატურულ შეკრებაზე, საჯარო გამოსვლებში თუ ნერილებში დასავლეთელი მწერლები გულისტკივილით აღნიშნავენ ლირიკისადმი ერთგვარ გულცივ დამოკიდებულებას. სამწუხაროდ, ეს განწყობილება თუ მოსაზრება ჩვენშიც გამოვლინდა. მკითხველებს ალბათ ახსოვთ, ამ რამდენიმე წლის წინ რა დავა ატყდა პრესის ფურცლებზე პესიმისტებსა და ოპტიმისტებს შორის, უფრო ზუსტად, პოეზიის უარისმყოფლებსა და მის თავგამოდებულ დამცველებს შო-

რის. ცნობილმა რუსმა პოეტმა ბორის სლუცკიმ საგანგებოდ ლექსიცი კი უძღვნა ამ, ჩემი ღრმა რწმენით, უნაყოფო დისკუსიას. ლექსს უწოდა „ფიზიკოსები და ლირიკოსები“. შემდეგ ამ სახელწოდებით მოინათლა ეს ორი მონინაალმდევე ჯგუფი. ძალთა შეფარდება თანაბარი არ იყო, რადგან ლირიკის უარისმყოფელნი ჩვენში, საბედნიეროდ, ბევრნი არ გამოჩნდნენ.

ყველაზე საინტერესო მაინც ისაა, რომ ჩვენი ეპოქის უდიდესი ფიზიკოსი, თანამედროვე ფიზიკის მამა ალბერტ აინშტაინი ამ საკითხში ფიზიკოსების ბანაკში არ ხვდება, რადგან თავის მეგობართან და ბიოგრაფთან საუბარში სულ სხვა შეხედულება აქვს ადრევე გამოთქმული. „მე, პირადად, — განუცხადა აინშტაინმა ა. მოშკოვსკის, — უმაღლესი ბედნიერების განცდას ხელოვნების ნაწარმოებები მანიჭებს და არა მეცნიერება, ან სხვა რაიმე“. აინშტაინის მეგობარს, ბუნებრივია, საოცრად გაუკვირდა ამ უდიდესი და უბედნიერესი ფიზიკოსის აღსარება, მიუხედავად იმისა, რომ მშვენივრად იცოდა მისი გატაცება ვიოლინოთი. მოშკოვსკი ჩაეძია, თუ რას გულისხმობდა აინშტაინი, მხოლოდ მუსიკას თუ კიდევ სხვა რამეს. პასუხმა კიდევ უფრო განაცვიფრა იგი: მე, უპირველესად, პოეზიას ვგულისხმობო. ამის შემდეგ, ვფიქრობ, საკმაოდ შერყეული უნდა ჩანდეს ფიზიკოსების პოზიციები.

რალაც საფუძველი პოეზიის ამ ერთგვარ უგულებელყოფას, რასაც ასე გულისტკივილით აღნიშნავენ საზღვარგარეთელი მწერლები, უთუოდ აქვს. ნაწილობრივ ეს ჩვენზეც ვრცელდება. ესაა, ერთი მხრივ, მეცნიერებისა და ტექნიკის უმაგალითო გაქანება და განვითარება, რამაც თავისი ფანტასტიკური შედეგებით, მაგალითად, კოსმოსში შეჭრით, ერთბაშად დაიპყრო თანამედროვე ადამიანის გონებაცა და გრძნობაც, მეორე მხრივ კი, ერთგვარი პრაქტიციზმი, რომელიც თანამედროვე ადამიანს სულ უფრო და უფრო ითრევს ყოფითი ცხოვრებისა და კომფორტისათვის ზრუნვაში. საინტერესოა აღინიშნოს, რომ განსვენებული ჯონ კენედი, ვინც ტექნიკის თვალსაზრისით დღესდღეობით ყველაზე სრულყოფილი სახელმწიფოს პრეზიდენტი იყო, საინაუგურაციო გამოსვლაში აღნიშნავდა, რომ მომავალი თაობები ჩვენზე იმსჯელებენ არა იმით, თუ რა წარმატებებს მივალნიეთ ეკონომიკისა და პოლიტიკის დარგში, არამედ იმით, თუ რა მოვიმოქმედეთ ადამიანის სულიერი განვითარებისთვის.

ერთი სიტყვით, მართალია, ბევრმა რამ გადატვირთა თანამედროვე ადამიანის გონებაცა და გრძნობაც, ხელოვნების ძველ დარგებს ისეთი კონკურენტებიც გამოუჩნდა, როგორიცაა კინო და,

განსაკუთრებით, ტელევიზია, მაგრამ ეს, ჩემი ღრმა რწმენით, ოდნავადაც ვერ შეარყევს პოეზიის პოზიციებს, რადგან იგი მუდამ იქნება საზოგადოების გონებრივად და ემოციურად ყველაზე ძლიერი და ნატიფი ნაწილის განუყრელი სულიერი საზრდო და თანამგზავრი. ასე რომ, როგორადაც არ უნდა იყვნენ „ფიზიკოსები“ შეყვარებულნი თავიანთ მეცნიერებაში, მაინც ვერ დაგვიკარგავენ რწმენას იმისას, რომ ვიდრე იარსებებს ადამიანი, იარსებებს ხელოვნებაც, ლიტერატურაც და მისი ყველაზე ნატიფი, ემოციურად ძლიერი უანრი — პოეზიაც.

1965 წელი

გურამ რჩეულიშვილმა, შეიძლება ითქვას, თვალისმომჭრელი მეტეორივით გაიქროლა ჩვენს ლიტერატურულ ცხოვრებაში. თუმცა ეს შედარება სულ ზუსტი არ იქნება, რადგან ამ ახალგაზრდა კაცმა შეძლო ღრმა და ხანგრძლივი კვალი დაეტოვებინა ქართულ მწერლობაში. როდესაც გურამ რჩეულიშვილის მოთხრობების კრებულს ვკითხულობთ, ერთი მხრივ გვიკვირს, თუ სულ სამი-ოთხი წლის მანძილზე რამდენი რამის გაკეთება, უფრო სწორად, შექმნა შეძლო მან, ხოლო მეორე მხრივ ისიც გვაკვირებს, თუ ამ თავისი რამდენიმე მოთხრობით, როგორ შეძლო ამ ახალგაზრდა კაცმა არა მარტო თავისი სახელი დაემკვიდრებინა ქართულ მწერლობაში, არამედ თავისი გავლენაც მოეხდინა ქართულ, განსაკუთრებით ახალგაზრდა ქართულ მწერლობაზე. გურამ რჩეულიშვილის საუკეთესო მოთხრობები „თვირთვილა“, „სალამურა“, „სიკვდილი მთებში“, „მუნჯი ახმედი და სიცოცხლე“, „ალავერდობა“, „ბათარეკა ჭინჭარაული“, „უსახელო უფლისწული“ ამავე დროს თანამედროვე ქართული მწერლობის საუკეთესო ნაწარმოებებიც არის.

გურამ რჩეულიშვილი იყო ამაყი და ძლიერი პიროვნება, რომლის გახედნასაც ვერ შესძლებდა ცხოვრება, პირიქით, სწორედ ცხოვრების გახედნაში ხედავდა იგი თავისი თავისა და საერთოდ ადამიანის დანიშნულებას. მისი ეს განუზომელი სურვილი ცხოვრებისა და მოქმედების თავისუფლებისა შესანიშნავად გამოიხატა მისსავე მოთხრობებში. ხოლო ეს თავისუფლება, რისთვისაც სჭირდებოდა, ნათლად გვითხრა თავისი საუკეთესო მოთხრობით „ალავერდობა“, რომელშიც ავტორის ცხოვრების ფილოსოფიაა ჩადებული. ალავერდობაზე ჩასული ახალგაზრდა კაცი, გურამი (გმირისა და ატორის სახელის დამთხვევა შემთხვევითი არ უნდა იყოს) უყურებს ამ გაუთავებელ ღრეობას, უაზროდ ატორტმანებულ ბრბოს და ამ როკვაში სრულ ინერტულობას ხედავს. „უმიზნო, დაუოკებელი ვნება სუფევს გარშემო... უყურებს მათ ჩვენი მოთხრობის გმირი და რალაც ცრემლებივით ებჯინება ყელში. ნუთუ ამ უთავბოლო აურზაურისა და ღრეობის საყურებლად მოვიდა აქ“... გურამი ერთი წუთით შეძლებს მოალავერდეების ამ დამაჩლუნგებელი ბურანიდან გამოყვანას, როდესაც თუმის ცხენს მოიტაცებს და გიჟური ჭენებით დააფეთებს მოქეიფებს. მაგრამ ისევ მალე დაკარგავენ მისდამი ინტერესს და გუმბათის ლავგარდანზე გადმომდგარი გურამი სხვის უმოქმედობას შეუნუხებია. „ის ფიქრობს: საიდან მოდის ეს სიცოცხლისუნარიანობა, და პასუხობს: ის თვითონ ჩემშია, ის თვითონ ხალხშია, მაგრამ აქ

ზოგიერთნი დაბნეულან და ველარ გრძნობენ შემოქმედის ნამდვილ სიამოვნებას, სიამოვნებას შრომისა, რადგან ვნების სიმძაფრე შენებაშია და არა აშენებულთ ტკობაში". ეს დიდი სათქმელი გვიანდერძა გურამ რჩეულიშვილმა თავისი შესანიშნავი მოთხრობით „ალავერდობა“.

სულ სხვა მომხიბლაობა აქვს რევაზ ინანიშვილის მოთხრობებს, რომლებიც მწერალმა კრებულში „წვეთები ფოთლებზე“ გააერთიანა. თვით სათაურიც შესანიშნავად არის შერჩეული მოთხრობებისათვის, რადგან მომცრონი, ანკარანი, გამჭვირვალენი, ისინი მართლაც წვიმის წვეთებს ჰგვანან, ხოლო კრებულიდან მწვანისა და ფოთლების სურნელი იღვრება და ათრობს მკითხველს. საერთოდ, ეპიგრაფი იმის ეპიგრაფია, რომ ესადაგებოდეს ნანარმოების აზრსა და სულისკვეთებას, მაგრამ თითქოს საგანგებოდ რევაზ ინანიშვილის მოთხრობებისათვის დანერაო თანამედროვეობის დიდმა იტალიელმა პოეტმა სალვატორე ქვაზიმოდომ ის, რაც ამ წიგნს წინ უძღვის:

*„... ჩვენ გვინდა ქალაქარეთ გავიდეთ,
ბალახებზე ნამოვნეთ უიარალოდ, უდაფდაფოდ,
და ვუსმინოთ, როგორ სცვივათ მწვანე ფოთლებს
წვიმის წვეთები,
როგორ ეცემიან ეს წვეთები ჩვენს თმებს,
და თმებს იმ ქალისას,
რომელიც ჩვენ გვიყვარს...“*

რევაზ ინანიშვილის მოთხრობები შესანიშნავი ნიმუშია ლირიკული პროზისა. მწერალი აქ არ გვთავაზობს დიდ ადამიანურ ვნებათღელვებსა და ცხოვრების მძაფრ ხილვას, იგი არავის და არაფერს არ ებრძვის, მას უბრალოდ მთელი გულით, მთელი არსებით უყვარს ის წმინდა და ნათელი, რაც ასე უხვადაა ბუნებასა და ადამიანში. ამის მეტს ის არც არაფერს ხედავს. იმ სამყაროში, რომელსაც დაუტყვევებია მწერალი, მხოლოდ სიყვარული და იდილია სუფევს. რევაზ ინანიშვილის მოთხრობები ეგრეთ წოდებულ უსიუჟეტო მოთხრობებს მიეკუთვნებიან, არც ერთი მათგანის მოყოლა არ შეიძლება, ისევე, როგორც ვერ მოყვები კარგ ლექსს. ეს წიგნი „წვეთები ფოთლებზე“ უშუალო, პოეტური განცდის ნიმუშია და არა ცხოვრების დაკვირვებული შესწავლის შედეგი; ცხოვრებაზე, სიცოცხლეზე, ადამიანზე შეყვარებულის ღალადისია, მწერლის დიდი და კეთილი გულის გამოსხივება.

1965 წელი

„ხელოვნების არც ერთ დარგში არ გამომყდებულა ისე მკაფიოდ და ისეთი სისრულით ჩვენი ხალხის ეროვნული გენია, როგორც ეს პოეზიაში მოხდა“.

ასე იწყებს ერთ თავის წერილს კრიტიკოსი გურამ ასათიანი. მართლაც, რაგინდ ბრწყინვალე და საამაყოც არ უნდა იყოს ქართველი ოქრომჭედლებისა თუ მინანქრის ოსტატების, გარდასულ საუკუნეთა ხუროთმოძღვრების თუ ფუნჯის ჯადოქორების ნაკეთობები, ჩუქურთმები თუ ფრესკები, რაგინდ გასაოცარიც არ უნდა იყოს თავისი წმინდა საყოფიერო-ბელეტრისტიკული ნიშნებით, პატრიოტული შემართებითა და მხატვრული მეტყველებით იაკობ ცურტაველის, გიორგი მერჩულეს თუ სხვა ადრინდელი მწერლების პროზაული თხზულებები, რაგინდ უნიკალური, მახვილგონიერული და პროგრესული იდეებით ამალღებული არ უნდა იყოს სულხან-საბა ორბელიანის „სიბრძნე-სიცრუისა“ და, საერთოდ, ბევრი სხვა რამ გარდასული ეპოქების ქართული კულტურიდან, მაინც „პოეზია უპირველეს ყოვლისა“ — ეს გულისთქმა თითქოს თავიდანვე დაჰყვა ქართველ ერს „ამირანის“ ეპოქიდან და დღემდე ერთგულად შემოინახა.

ქართული ეროვნული გენია თავის გამოხატულებას ყოველთვის უპირატესად პოეზიაში ჰპოვებდა. თავის მხრივ, ქართული პოეზია ყოველთვის იყო უხვი სათავე ხელოვნებისა და ლიტერატურის სხვა დარგებისა თუ ჟანრებისათვის. თვით მეცხრამეტე საუკუნემაც კი ვერ შეებდა ქართულ პოეზიას გვირგვინის მოხსნა. თუ არ ვცდები, არც ერთ ევროპულ მწერლობაში არ უკისრია უპირატესად პოეზიას კრიტიკული რეალიზმის მძიმე ტვირთის ზიდვა. მხოლოდ ქართულ ლიტერატურაში მოხდა ეს, რისი მიზეზიც უდიდეს ეროვნულ ტრადიციებში უნდა ვეძებოთ. მხოლოდ მე-20 საუკუნეში შეძლო ქართულმა პროზამ თავისი ამბიციების რეალიზება.

დღეს, როგორც ვიცით, ამერიკელი თუ ევროპელი პოეტები არცთუ უსაფუძვლოდ განიცდიან პოეზიის მიმართ გულცივობას. ყოველ შემთხვევაში, მკითხველთა ფართო მასა იქ უფრო ეპიურ ჟანრს, უფრო ზუსტად, პროზას მიიჩნევს სულიერ საზრდოდ. როგორი იქნება ხვალინდელი დღე ქართული პოეზიისა? როგორი

იქნება თვით ქართული პოეზია მომავალში? ეს კითხვები უთუოდ ბევრს აფიქრებს.

ძნელია თქმა იმისა, ქართველ პოეტებსაც ელით თანამედროვე ევროპელი კოლეგების გულისტკივილის განცდა თუ არა. ერთი რამ კი ცხადი უნდა იყოს — მიუხედავად იმისა, თუ მკითხველთა დიდი ნაწილი რომელ ჟანრს მიეჩანება, ლირიკა ყოველთვის იყო და იქნება საზოგადოების უაღრესად ინტელექტუალური და ემოციონალური ფენის აუცილებელი სულიერი საზრდო. მაგრამ თანამედროვე ადამიანისათვის დამახასიათებელ ერთგვარ სკეპსისს თუ დავყვებით, შეიძლება ამ ზოგად და თითქოს უდავო წინასწარმეტყველებაშიც კი დავეჭვდეთ.

ასეა თუ ისე, სჯობს უფრო რეალურზე და ხელშესახებზე ვილაპარაკოთ. თუ ამ გონიერ გზას დავადგებით, ვფიქრობ, ყველანი შეეთანხმდებით იმაში, რომ დღემდე პოეზია გვირგვინოსანი ჟანრია ქართულ მწერლობაში და თუ რომელიმე ერს გააჩნია მდიდარი პოეტური ტრადიცია, მათ შორის ქართველი ერი უკანასკნელი არ უნდა იყოს.

კლასიკურ თუ თანამედროვე ქართულ პოეზიას არა ერთი ნიჭიერი მკვლევარი ჰყავდა და ჰყავს. თანამედროვე სამეცნიერო თუ კრიტიკული ლიტერატურა არა ერთ საყურადღებო გამოკვლევასა და წერილს ითვლის ქართული პოეზიის საკითხებზე თუ ცალკეულ ქართველ პოეტთა შემოქმედებაზე. მიუხედავად ამისა, ქართული ლირიკის გენეზისისა და განვითარების საკითხები ჯერ კიდევ ბევრწილად შეუსწავლელია. ქართული ლიტერატურისმცოდნეობა და სალიტერატურო კრიტიკა უფრო კერძო საკითხების კვლევითა და ცალკეული პოეტების შემოქმედების შესწავლითაა გართული, ვიდრე ერთიანი და რთული განვითარების პროცესის გააზრებითა და დადგენით. პირველი, რალა თქმა უნდა, აუცილებელი წინაპირობაა გენეზისისა და განვითარების პროცესის რკვევისათვის. მაგრამ, ვფიქრობ, ცოტა გაჭიანურდა ეს მოსამზადებელი პროცესი. იქნებ ეს იმის ბრალია, რომ თანამედროვე და კლასიკური ქართული პოეზიის ზოგად თუ კერძო საკითხებზე არცთუ იშვიათად ტრაფარეტული, პრიმიტიული ან არაფრისმთქმელი, ზოგადი და დაშაქრული ფრაზეოლოგიით სავსე გამოკვლევები და წერილები იბეჭდება, რომლებსაც განმაზოგადებელი ნაშრომების დასაწერად არავითარი წინაპირობის შექმნა არ ძალუძთ.

არც ის უნდა იყოს საკამათო, რომ გარკვეულ გარემოებათა გამო ქართულ სალიტერატურო კრიტიკაში ბევრი რამ არასწორადაა

შეფასებული. ქართული პოეზიის ანალიზი და განსჯა-შეფასება ხშირად არასწორი პოზიციებიდან ან ცალმხრივად, მხოლოდ იდეურ-თემატიურ ასპექტში ხდებოდა, ამიტომ არ შეიძლება არ დავეთანხმოთ გურამ ასათიანს, რომელმაც ქართველ კრიტიკოსთა შორის პირველმა თუ არა, ერთ-ერთმა პირველმა განაცხადა, რომ „დადგა დრო... თანამედროვე ქართულ პოეზიაში მოხდეს ფასეულობათა სერიოზული გადასინჯვა პოეტური ხელოვნებისადმი მაღალი, პროფესიული მომთხოვნელობის პოზიციებიდან“.

ზოგიერთი სერიოზულად მუშაობენ როგორც ამ „ფასეულობათა გადასინჯვისათვის“, ისე განვითარების პროცესის გარკვევისათვის. ერთ-ერთი მათგანი გახლავთ გურამ ასათიანი, რომლის სტატიები ქართული პოეზიის საკითხებზე ყოველთვის დიდ ინტერესს აღუძრავს მკითხველებსაც და სპეციალისტებსაც და რომლის ორი ფრიად საყურადღებო ნიგნიც — „ქართველი ლირიკოსები“ და „პოეზია და პოეტები“ ამ უკანასკნელ ხანს გამოიცა. თუმცა ამ ნიგნებს არა აქვთ ქართული ლირიკული პოეზიის სრული, ვრცელი და ამომწურავი განხილვის პრეტენზია, ისიც აშკარა და ნათელია, რომ აქ ბევრი რამ არის ახლებურად დანახული და გააზრებული. ამ ნიგნებში, თუ ასე შეიძლება ითქვას, რეალიზებულია განვითარების ზოგიერთი საკითხის ახლებური, ორიგინალური და დაკვირვებული ანალიზი.

გურამ ასათიანის ნიგნი „პოეზია და პოეტები“, უპირველეს ყოვლისა, ყურადღებას იქცევს თავისი მრავალფეროვნებით. მე მხედველობაში მაქვს არა მარტო პრობლემების თუ საკითხების მრავალფეროვნება, არამედ ის, რომ თვით ნერილები სულ სხვადასხვა ხასიათისაა და არც ერთი მათგანი არ ემთხვევა იმ გამომუშავებულ შტამს, რომლის ნიმუშებსაც ხშირად ვხვდებით სალიტერატურო ჟურნალებში თუ სტატიების კრებულებში. ავტორის მაღალი და დახვეწილი გემოვნება არა მარტო ლიტერატურული მასალის ანალიზში და შეფასებაში ჩანს, არამედ მსჯელობის ფორმაშიც. მისი ფრაზის სინათლე, ლაკონიურობა, აზრობრივი დატვირთვა, სილამაზე, ყოველგვარინამხვედურობის გარეშე ზოგიერთი ცნობილი ქართველი მკვლევარისა და კრიტიკოსის ნაწერს მოგვაგონებს, თუნდაც გერონტი ქიქოძისას. მოგვაგონებს მხოლოდ და მხოლოდ ერთი თვალსაზრისით, იმით, რომ ისინი ჭეშმარიტად მხატვრული აზროვნებისა და მეტყველების ნიმუშები არიან.

ამ თვალსაზრისით პირდაპირ უზადოა წერილი თუ ესსე „გალაკტიონ ტაბიძის ხსოვნას“. ეს მართლაც პოეტური ნაწარმოებია მეოცე საუკუნის ამ უდიდეს ლირიკოს პოეტზე. ასევე ლირიზმითაა გამთბარი წერილი

ტიციან ტაბიძეზე, „მეორედ დაბადება“. წერილში, მიუხედავად სითბოსი და მოწინებისა პოეტის მიმართ, ვინც მოქალაქეობრივი სინდისითა და ღვთით მომადლებული ნიჭით იყო სავსე, ავტორი ახერხებს ანალიტიკურად წარმოგვისახოს ტიციან ტაბიძის შემოქმედებითი ცხოვრების გზა. მიუხედავად იმისა, რომ წერილი არ არის ვრცელი, მკითხველი ნათლად ხედავს იმ რთულ და საინტერესო ევოლუციას, რომელიც ტიციან ტაბიძემ, როგორც პოეტმა და მოქალაქემ, განიცადა სიმბოლიზმიდან რეალიზმამდე განვლილ გზაზე.

ერთ გარემოებას მინდა მივაქციო ყურადღება „ცისფერი ყანები“, – წერს გურამ ასათიანი, – ისევე როგორც, საზოგადოდ, მთელი ქართული სიმბოლიზმი, თავისი ესთეტიკური პროგრამითა და პოზიციით უდავოდ რეაქციულ ლიტერატურულ სკოლას წარმოადგენდა“. ჩვენ მიგვაჩვიეს ქართველი სიმბოლისტების ასეთნაირად მოხსენიებას. ამ უკანასკნელ ხანს შესაძლებელი გახდა უფრო დამშვიდებული მსჯელობა ქართულ სიმბოლიზმზე. თვითონ გურამ ასათიანსაც ვრცლად და დამაჯერებლად აქვს ნათქვამი ამ ნიგნში, რომ თავისი საკმაოდ მრავალი თეორიული წერილისა თუ პოეტური ნიმუშის მიუხედავად, ქართველი სიმბოლისტები, კერძოდ კი ტიციან ტაბიძე, მაშინაც კი, როდესაც აშკარად აცხადებდნენ სხვადასხვა ეპიგონურ დეკლარაციებს, შინაგანად ვერ ელეოდნენ ჭეშმარიტად ჯანსაღ გრძნობებსა და ტენდენციებს.

ქართული სიმბოლიზმი ეროვნულ ნიადაგზე ერთობ ხელოვნურად დანერგილი მიმდინარეობა იყო, რამაც მნიშვნელოვანი ნაყოფი ვერ გამოიღო. სულ რამდენიმე წლის შემდეგ თვით ტიციანი, პაოლო და სხვები, მესვეურები „ცისფერ ყანელთა“ ჯგუფისა, საკმაოდ ენერგიულად განუდგნენ სიმბოლიზმს და ქართული რეალისტური მწერლობის ტრადიციებს გაჰყენენ. მისტიკა, უიმედობა, სკეპსისი სულ მალე შეიცვალა სამყაროს რეალისტური ხილვით. განა სიმპტომატური არ არის ის გარემოება, რომ თითქმის ყველა ქართველმა სიმბოლისტმა სულ მალე მოიცილა ეს მათთვის ხელოვნური არტახები სიმბოლიზმისა და ქართული რეალისტური პოეზიის ტრადიციები ინამა? სიმბოლიზმი ქართულ სინამდვილეში უფრო ახალგაზრდული გატაცება იყო, ვიდრე მყარი პოლიტიკური პოზიცია, გარკვეული რეაქციული კლასის ან საზოგადოების ფენის იდეოლოგიური გამოსატყულება და, ამდენად ტერმინი „რეაქციული“, თანაც „უდავოდ რეაქციული“, ვფიქრობთ, ერთობ გადაჭარბებული სიმკაცრის ან ძველი ინერციის შედეგი უნდა იყოს.

თვითონ ტიცინი წერდა, რომ "ჩვენი ჯგუფი „ცისფერი ყანწლები“ წარმოადგენდა ტიპიურ ესთეტიურ, შეზღუდულ მიმართულებას. იმ წლებში ჩვენ, ახალგაზრდა ქართველი პოეტები, მეტისმეტად დიდ ხარკს ვუხდიდით არაჯანსაღ, ბოჰემურ არტისტიზმს, ვქადაგებდით "ხელოვნება ხელოვნებისათვის", მხატვრულ შემოქმედებას ვაფასებდით მცდარად — როგორც რალაც თვითსაკმარს".

როგორც ვხედავთ, თვითონ ტიცინი ტაბიძე საკმაოდ ზუსტად, ყოველგვარი სუბიექტური ლმობიერების გარეშე აფასებდა ცისფერყანწლების პოზიციას და მათ ლიტერატურულ კრედოს. ჩემი აზრით, ასეთი განსაზღვრა და განმარტება ქართველი სიმბოლისტების მოღვაწეობისა უფრო დინჯი და, ამავე დროს, მართებულია, ვიდრე მათი პოლიტიკური კვალიფიკაცია.

გურამ ასათიანის ამ წიგნის „პოეზია და პოეტები“ ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ღირსებად უნდა მივიჩნიოთ მისი პოლემიკური ხასიათი და უკომპრომისობა. ავტორი დაურიდებლად ეძებს სიმართლეს. გურამ ასათიანი არც ავტორიტეტებს ერიდება და არც შედარებით „იოლად დასაჩაგრავ“ ახალგაზრდობაზე იყრის ჯავრს, როგორც ეს ხშირად ჩვევია ჩვენს სალიტერატურო კრიტიკას. არაერთი კონკრეტული მაგალითის მოტანა შეიძლება იმის საილუსტრაციოდ, თუ ზოგჯერ აპირფერები ვართ კრიტიკოსები დამსახურებულად თუ დაუმსახურებლად აღიარებულ, ტიტულირებული ავტორიტეტების მიმართ და რა დაუნდობლები როდესაც გულწრფელი და უაღრესად პრინციპული კაცის პოზით ნაცარტუტას ავადენტ ხოლმე ახალბედებს.

გურამ ასათიანის ეს წიგნი ამ მხრივ უთუოდ მოსანონია. ავტორი საკმაოდ გულახდილად მსჯელობს ქართული პოეზიის ავკარგზე. ამასთანავე, ავტორის კრიტიკული პოზიცია უთუოდ დიდი ტაქტით, დინჯად, აუღელვებლად, დიდი თუ პატარა მწერლის მიმართ პატივისცემისა და კოლეგიალურობის გრძნობითაა გადმოცემული. ამ თვალსაზრისით გამოირჩევა წერილი „მაიაკოვსკი და ქართველი პოეტების ახალი თაობა“, რომელშიც ავტორი ზოგადი ფრაზებით კი არ ქადაგებს, არამედ თვალნათლივ აჩვენებს, თუ მე-20 საუკუნის ამ ერთ-ერთმა უდიდესმა პოეტმა როგორ გაკაფა გზა მომავალი თაობებისათვის და როგორ, კონკრეტულად რა თვალსაზრისით უნდა იქნას გამოყენებული ეს უმდიდრესი ტრადიცია თანამედროვე პოეზიაში. გურამ ასათიანი შორსაა იმ ვულგარიზატორული მოსაზრებიდან, რომელიც არცთუ იშვიათად შეინიშნებოდა საბჭოთა ლიტერატურათმცოდნეობაში და მაიაკოვსკის მიბაძვისაკენ უფრო

მოუნოდებდა ახალგაზრდა თაობებს, ვიდრე მისი ტრადიციების ათვისებისაკენ.

გურამ ასათიანისათვის უფრო საინტერესოა მაიაკოვსკის პოზიცია, მისი ლირიკის მოქალაქეობრივი პათოსი. აქეთ მოუნოდებს იგი თავისი წერილით ახალგაზრდა ქართველ პოეტებს, ამ თვალსაზრისით განიხილავს მათ ლირიკულ ლექსებს.

სწორედ მაიაკოვსკის ტრადიციებიდან გამოდის იგი, როდესაც აცხადებს, რომ „საჭიროა ლირიკული ლექსების სრული აღდგენა მათ კანონიერ უფლებებში, და ეს კი მხოლოდ იმ შემთხვევაში იქნება შესაძლებელი, თუ ჩვენ ვიგრძნობთ ლირიკას იქ, სადაც საზოგადოებრივი მნიშვნელობის მოვლენებზე არის ლაპარაკი, ხოლო ამ მოვლენების ანარეკლს დავინახავთ თვით ლირიკაში“.

კიდევ ერთი რამ, რაც აშკარად გამოარჩევს გურამ ასათიანის წერილების კრებულს, ესაა ფართო პარალელები, რომლებსაც ავტორი მიმართავს ქართულ პოეზიაზე მსჯელობის დროს. მხედველობაში მაქვს ის ანალოგები თუ პარალელები, რომელთაც კრიტიკოსი იშველიებს რომელიმე პოეტის თუ თანამედროვე პოეზიის თავისებურებათა ახსნის დროს. ეს ხშირი მოშველიება ფერწერისა თუ მუსიკის ნიმუშებისა, თავისი მართლაც მდიდარი და მრავალმხრივი ერუდიციის გამოსამყლავნებლად კი არ სჭირდება, არამედ იმისათვის რომ უფრო ნათლად და ხატოვნად გამოკვეთოს სათქმელი. მითუმეტეს, პოეზიის ურთიერთკავშირი და ურთიერთზემოქმედება ფერწერასთან, მუსიკასთან იმდენად ორგანულია, რომ ასეთი ფართო თვალთახედვის გარეშე, უბრალოდ, ბევრი რამ აუხსნელი დარჩება.

ნიგნიდან „პოეზია და პოეტები“ განსაკუთრებით ყურადღებას იქცევს ის წერილები, რომლებშიც ავტორი უშუალოდ ქართული პოეტური აზროვნების განვითარების საკითხებს იკვლევს.

„აკაკი წერეთელი და მე-19 საუკუნის პოეტური ხელოვნება“, როგორც სათაურიდან ჩანს, ცილდება მხოლოდ აკაკის ლირიკის განხილვის ფარგლებს და მთელ რიგ მეტად საყურადღებო ზოგად დასკვნებს მოიცავს მე-19 საუკუნის ქართულ ლირიკაზე. გურამი დამაჯერებლად ნათელყოფს იმ სიახლეს, რომელიც ილიამ და აკაკიმ მოიტანეს ქართულ პოეზიაში საერთოდ, და ქართულ ლირიკაში -- კერძოდ, ესაა ჭეშმარიტი დემოკრატიზაცია პოეტური აზრისა და სიტყვისა, მათი სინათლე, უბრალოება, უშუალოება და, რაც მთავარია, დიდი მოქალაქეობრივი მოვალეობის გრძნობით დატვირთვა. ავტორი განზრახ ამუქებს ფერებს, როდესაც უპირისპირებს ილიასა და აკაკის ლირიკას ქართულ რომანტიზმს, თვით ბარათაშვილსაც კი,

ვინც ყოველთვის იყო ამ ორი რეალისტი მწერლის სათაყვანებელი პოეტი. როდესაც წერს, რომ მათ „მე-19 საუკუნის პოეზიიდან შეუბრალებლად განდევნეს რომანტიკული პოეტიკისათვის დამახასიათებელი თავისებური ირაციონალიზმის, „იდუმალების“ ელემენტიც კი და ქართულ ლექსში ხალხურ სისადავესთან ერთად რეალისტური „სიფხიზლე“ და ზედმინევნით ნათელი პოეტური ენა „დაამკვიდრეს“, ამ დებულებამ მხოლოდ თავისი უკიდურესი კატეგორიულობის გამო შეიძლება დაგვაეჭვოს. ისიც ხომ ცნობილია, რომ თვით აკაკისათვის არ იყო უცხო რომანტიკული განწყობილება, ხოლო იდუმალების ელემენტები არცთუ იშვიათად იჩენს თავს ილიას ლირიკულ შედევრებში. და განა თვით ბარათაშვილის პოეზია, რომელიც ქართული რომანტიზმის გვირგვინს წარმოადგენს, უკვე არ მიიქცევს ჩვენს ყურადღებას სწორედ თავისი ნათელი პოეტური მეტყველებითა და ზოგჯერ კი პირდაპირ რეალისტური ხედვითაც?

იმისათვის, რომ უფრო ნათელი იყოს ილიასა და აკაკის როლი ქართული პოეტური აზროვნების და სიტყვის რეფორმის საქმეში, არ არის საჭირო ასეთი უკიდურესი მსჯელობები და მათი კატეგორიული დაპირისპირება წინარე ეპოქის ქართველ პოეტებთან. ეს ტენდენცია კი, ვფიქრობ, შეიმჩნევა ამ წერილში.

გურამი სავსებით სამართლიანად აღნიშნავს, რომ სწორედ ამ ახალ რაციონალისტურ სანყისებში, „ამ ახალ შემოქმედებით კრედოში, პოეზიისადმი — როგორც ერთან ლაპარაკის“ მაღალი ტრიბუნისადმი — დამოკიდებულებაში უნდა ვეძიოთ აგრეთვე ილიასა და აკაკის შემოქმედების მკაფიოდ გამოვლინებული „მქადაგებლური“ პათოსი და შესატყვისი რიტორიკული ინტონაცია“. ქვემოთ კი უფრო აშიშვლებს ამ მოსაზრებას და ილიას და აკაკის ერთ ძირითად დამსახურებად მიიჩნევს იმას, რომ მათ „დიდი პოეზიის სიმალლეზე აიყვანეს როგორც საზეიმო, დღესასწაულებრივი მჭერმეტყველება, ქადაგება და მონოდება, ისე ჩვეულებრივი მსჯელობის, მტკიცებისა თუ გაკიცხვის კილო“. ამ თვალსაზრისით მისთვის უფრო ნიშანდობლივია ილიას დამსახურება, რომლის ლირიკის შედევრებსაც სწორედ ასეთი ხასიათის ლექსებში ეძებს: „მას შემდეგ, რაკი შენდამი ვცან მე სიყვარული“ და „ჩემო კალამო“, რომლებიც რიტორიკულ და არა მეტაფორულ პრინციპზეა აგებული.

რალა თქმა უნდა, ეს მქადაგებლური და რიტორიკული ინტონაცია ილია ჭავჭავაძის ლირიკისათვის ძირითადი და დამახასიათებელია, მაგრამ ეს იმ დროით შეპირობებული აუცილებლობა იყო და არა

ილიას რწმენის შედეგი, თითქოს ლირიკული შედეგები მხოლოდ ამ გზით შეიძლებოდა შექმნილიყო. ვფიქრობ, ილიაც და აკაკიც სულ სხვა მოტივებსა და მხატვრულ პრინციპებს მიეძალებოდნენ, მე-19 საუკუნის ქართულ სინამდვილეს რომ არ მოეთხოვა ამ მძიმე, თუმცა მეტად სარგებლიანი და აუცილებელი ხარკის გაღება. როგორადაც არ უნდა ვაფასებდეთ ილიას დიდ მამულიშვილობას და მისი ლექსების — „მას შემდეგ, რაკი შენდამი ვცან მე სიყვარული“ და „ჩემო კალამოს“ მნიშვნელობას, მაინც ასეთი რიტორიკული ხასიათის ლირიკული ნიმუშებისადმი ჩვენი დამოკიდებულება უპირველესად გონებისმიერია და არა ემოციური. ეს ლექსები ჩვენ გვხიბლავს პოეტის დიდი მოქალაქეობრივი პოზიციითა და ჭეშმარიტი მამულიშვილობის გრძნობით. არანაკლებ რიტორიკულია და თამამი თავისი გაკიცხვის კილოთი თუ მკვეთრი პროტესტით ლერმონტოვის «Смерть поэта». სწორედ ამ მაღალ მოქალაქეობრივი პათოსის გამო დღესაც ყველას გვახსოვს იგი, მაგრამ განა შეიძლება მისი ავტორის ლირიკაზე მსჯელობის დროს ეს ლექსი გამოვაცხადოთ „ლირიკულ შედეგად“ და სხვას გავეუჩუდეთ?

ილია ჭავჭავაძეს ისეთ დროს მოუხდა ცხოვრება და მოღვაწეობა, როდესაც იგი იძულებული იყო თავისი პოეტური ენერჯია უფრო ასეთ რიტორიკულ, უბრალოდ მსჯელობაზე აგებულ ლექსებზე ეხარჯა. ეს მისი ლექსის უდიდესი დამსახურებაცაა ქართული პოეზიისა და ქართველი ერის წინაშე და, ამასთანავე, მისი, თუ შეიძლება ასე ითქვას, ერთგვარი იძულებითი სისუსტეც. ამ მსხვერპლმა, რომელიც ილიამ გაიღო თავისი დიდი მამულიშვილობის გამო, დაბადა სწორედ აზრი, თითქოს იგი ნაკლებ ყოფილიყო დაჯილდოებული პოეტური ნიჭით.. ამ აზრის ცოტად თუ ბევრად გავრცელებას სწორედ იმანაც შეუწყო ხელი, რომ ამ დიდი მოქალაქის და პოეტის საუკეთესო ლირიკულ ნიმუშებად ზოგჯერ სწორედ რიტორიკულ ლექსებს ვაცხადებთ და არა, მაგალითად, „ყვარლის მთებს“, ან „სანთელს“, ან „გაზაფხულს“, „ციურ ხმებს“, „ელეგიას“ და ბევრს სხვას.

ასე რომ, სამყაროს რეალისტური ხედვა თუ შიშველი პოეტური აზროვნება ილიასა და აკაკის „თანდაყოლილი ნიჭი“ კი არ იყო, როგორც ამას გურამ ასათიანი აცხადებს, არამედ სრულიად გარკვეული ეპოქის მოთხოვნილება, რომელიც მათ თავიანთი გენიალობის წყალობით პირველებმა იგრძნეს და გამოხატეს.

გურამ ასათიანი ვრცლად და სიანტიერესოდ განიხილავს აკაკი წერეთლის პოეტურ გზას, მის მიმართულებას მე-19 საუკუნის მწერლობასთან, მისი ლექსების იმ განუმეორებელ და თვითმყოფად

მხარეებს, რომლებიც განსაზღვრავენ აკაკის ლირიკის სახეს. არ შეიძლება არ გავიზიაროთ მოსაზრება, რომ თუ აკაკის „როგორც მხატვარს, პირველ ადგილს ვერ მივაკუთვნებთ თავისი საუკუნის პოეტთა შორის, სამაგიეროდ, იგი შეუდარებელია იქ, სადაც ლირიკული ლაღადისის ფორმას მიმართავს“. ამის საილუსტრაციოდ, როგორც განსაკუთრებით დამახასიათებელი ნიმუში, მოაქვს აკაკის ლექსი „განთიადი“, რომელიც მართლაც ბრწყინვალე დადასტურებაა ამისა. ცოტა ხელოვნურ შთაბეჭდილებას ტოვებს, ან უფრო მეტ დასაბუთებას მოითხოვს ავტორის მსჯელობა იმაზე, რომ აკაკიმ „ცხოვრების მიმწუხრის ჟამს მთელი სიცხადით და განსაკუთრებით ცხოვლად იგრძნო პოეზიის ის „ზეგარდმო“ ძალა, რასაც იგი მანამდე ნაკლებ მნიშვნელობას აძლევდა“.

აღარ გავიმეორებ, რომ ეს სწორხაზოვნება როგორც ილიასთან, ასევე აკაკისთანაც ერთგვარად დროით იყო შეპირობებული და არა მათი პოეტური პრინციპებით ან ნიჭის თავისებურებით. აკაკიმ სწორედ მიმწუხრის ჟამს დაწერა ასეთი სწორხაზოვანი ტენდენციურობით აღბეჭდილი ლექსები, მაგალითად, 1905-იან წლებში დაწერილი ზოგიერთი ლექსი, და პირიქით, სიყმანვილეშივე დაწერა ბევრი ისეთი ლექსი, რომლებშიც უკვე ჩამოყალიბებული იყო აკაკის ის პოეტური სახე, რამაც იგი საქართველოს ჭეშმარიტად სახალხო მომღერლად აქცია და ერის ასეთი უმაგალითო სიყვარული მოუტანა. მხედველობაში მაქვს მისი ადრინდელი ლექსები: „სალამური“, „სიმღერა“, „ჩონგური“, „ციცინათელა“, „მუხამბაზი“ და ბევრი სხვა.

მეოცე საუკუნის პოეზიის თავისებურებათა ღრმა ანალიზი მოცემული გურამ ასათიანის ნერილში „ახალი პოეტიკის სათავეებთან“. ავტორი თავიდანვე აცხადებს, რომ „დროა ერთხელ და სამუდამოდ იქნეს აღიარებული, რომ მე-20 საუკუნის დასაწყისში ქართულ პოეზიაში მოხდა ნამდვილი გადატრიალება, რის შედეგადაც იგი აყვანილ იქნა განვითარების ახალ საფეხურზე“. სწორედ ამის გაუგებლობის შედეგია, რომ ქართული სალიტერატურო კრიტიკა ხშირად მოუნოდებს ახალგაზრდობას წეროს ისე, როგორც წერდნენ მე-19 საუკუნის პოეტები. ამ გაუგებლობის საფუძველი იმაში უნდა ვეძიოთ, რომ მე-19 საუკუნის მწერლობის უპირატეს დამსახურებას ზოგიერთნი მის უტილიტარულ ხასიათში ხედავენ. უტილიტარიზმის თვალსაზრისით, მე-20 საუკუნის მწერლობა, კერძოდ სოციალისტური რეალიზმის მწერლობა, უფრო თანმიმდევრული და რადიკალურია. ამიტომაც იოლი გზის მოყვარულთ ხსნად მე-19 საუკუნის ქართული მწერლობის შეგირდობა მიაჩნიათ, იმ დროს, როდესაც თანამედროვე

მწერლობისათვის უტილიტარიზმი მომაკვდინებელი იქნება (ეს ბევრი მწერლისა და პოეტის მაგალითზე ჩანს), თუ იგი ახალ პოეტურ აზრსა და ფორმაში არ იქნა შენიღბული.

ამდენად, გასაგებია გურამ ასათიანის განზრახვა — გაარკვიოს მე-20 საუკუნის ქართული ლექსის სიახლე, მისი ნოვატორული ბუნება, ამ თვალსაზრისით კი ბევრი რამ გადააფასოს. განსაკუთრებით იქცევა ყურადღებას თანამედროვე ქართული ლექსის რიტმული უღერადობის, ინტონაციური ორიგინალობის, სახეთა სისტემის და საერთოდ პოეტიკის იმ საკითხთა ანალიზი, რომლებიც რატომღაც თანამედროვე სალიტერატურო კრიტიკის ერთგვარად მივიწყებულ სფეროს წარმოადგენს.

აქ არ ვაპირებ ამ საკითხებზე გურამ ასათიანის საინტერესო მოსაზრებების გადმოცემას, ჯობს ეს მკითხველმას მისსავე წიგნებში ამოიკითხოს.

„პოეზია და პოეტები“ და „ქართველი ლირიკოსები“ არა მარტო იმით არის საყურადღებო, რომ ფრიად საინტერესო წერილების კრებულებს წარმოადგენენ, არამედ იმითაც, რომ კარგი საწინდარია იმ დიდი, ვრცელი და საფუძვლიანი შრომის დაგვირგვინებისა, რომელსაც, რამდენადაც ვიცი, გურამ ასათიანი ქართული ლირიკის განვითარების საკითხებზე ამზადებს.

1965 წელი

დავით ჯავახიშვილმა თავისი პირველივე მოთხრობებით მიიქცია ქართველი მკითხველისა და სალიტერატურო კრიტიკის ყურადღება. გასულ წელს მისი ორი მოთხრობა დაიბეჭდა: „ქოხი ჭალაში, მდინარის პირას“ და „მოგონება“. დავით ჯავახიშვილის მოთხრობებში ამ ჟანრის უკვე დასრულებული ოსტატი იგრძნობა, თუმცა, იმედია, ეს ახლგაზრდა მწერალი, მომავალში თავისი ნიჭისა და ოსტატობის ახალი გამოსხივებით კიდევ უფრო მეტ სიამოვნებას მოგვანიჭებს. „მოგონებაში“ აგარაკზე ჩასული მწერალი თავისი ჩუმი, შეუმჩნეველი, მაგრამ მნიშვნელოვანი საქმით, მხატვრული თარგმანითაა გატაცებული და თავისუფალ დროს კი ოჯახური იდილით ტკბება. იგი გარეგნულად გამოირჩევა სხვა ოჯახთა უფროსებისაგან, რომლებიც მხოლოდ ერთი დღით აკითხავენ აგარაკზე ცოლ-შვილს და იმ ერთ დღესაც ფიჭვნარში მოწყობილ სასადილო პავილიონში ატარებენ. მოთხრობის გმირი საოცარი სიმშვიდით იხსენებს აგარაკზე გატარებულ დროს, რადგან კარგად იცის თავისი პრინციპებისა და საქმის სინმინდევ, მნიშვნელობაც და მისი ფიქრებიც მეტ განზოგადებას მოიცავენ. იგი ამ ზაფხულის მინურულს ასევე მშვიდად ელის შორეულ სივრცეებს, დიდ და ძნელ აღმართებს, რადგან მისი ცხოვრება პაეროვანი ტაძრისაკენ, წმინდა და ნათელი მომავლისაკენ მიმავალი გზაა. „მოგონება“ უთუოდ პოეტური მოთხრობაა, სავსე ფაქიზი, წმინდა გრძნობებითა და განცდებით.

მშვენიერია დავით ჯავახიშვილის მეორე მოთხრობაც — „ქოხი ჭალაში, მდინარის პირას“. ახლგაზრდა მწერალი აქაც აგრძელებს თავის მშვიდ, ძალდაუტანებელ საუბარს მკითხველთან ადამიანის მიზნებსა და ოცნებებზე, მისი ცხოვრების დანიშნულებაზე. და თუმცა არც ერთ, არამცთუ მაღალფარდოვან, არამედ ხმამაღლა და პირდაპირ ნათქვამ ფრაზასაც კი არ გვეუბნება, ჩვენ გვესმის მწერლის მართალი სიტყვა ამ მეტად მნიშვნელოვან, ცხოვრების მთავარ თემაზე. სათქმელის სწორედ ამ მხატვრულ შეფარვაშია დავით ჯავახიშვილის მოთხრობების მთელი მიმზიდველობაც და ზემოქმედების ძალაც. თუმცა „მოგონებასთან“ შედარებით, ამ მოთხრობის — „ქოხი ჭალაში, მდინარის პირას“ — მხატვრული ქსოვილი უფრო გამჭვირვალეა და შეუძლებელია არ დაეთანხმო ოცნებებში ნასულ გმირს, როცა იგი ფიქრობს: „ჰო, მართალია, ასეთი ყოფილა ცხოვრება: აფრინდება ხოხობი, ნატვრასავით ლამაზი და

მომხიბლავი, როგორც ოცნება. ესერი და ... შენია. მეორე აფრინდება და, დააცილებ, ან სულაც ვერ ესერი, რალაც წერილმანი შეგიშლის ხელს, და წაგევა. მერე რა? სადლაც ხომ ჩაჯდება, სადმე, არც ისე შორს, იქვე, ქოხის მახლობლად.

და თუკი გეგულება ასეთი ქოხი, ჭალაში, მდინარის პირას, შენ არც ამ პატარა მარცხს შეურიგდები აგრე იოლად, კვლავ განაგრძობ ძებნას, ძნელად, მაგრამ მაინც მიაგნებ, და ვიდრე ხელმეორედ წამოაფრენდე, კიდევ ერთხელ, თუნდაც სულ რალაც ნახევარი წამით, სამაგიეროდ კი — მთლიანად აივსები მიზნის მიღწევის მოლოდინით, სურვილით, იმედით, რწმენით, ყველაფრით, რითაც ცხოვრობს ადამიანი".

ჟურნალ „ცისკრის“ მეშვეობით ჩვენ გავიცანით მწერლის უდავო ნიჭით დაჯილდოვებული, მეტად საინტერესო ახალგაზრდა შემოქმედი ვლადიმერ სიხარულიძე. სულ ორგვერდიანი „მაცგი“ თავისი მოულოდნელი ფინალით, ვფიქრობ, უფრო ნოველას განეკუთვნება. ვრცელი მოთხრობა „უხამსი“ კი მეტად საინტერესო ფსიქოლოგიური ჟანრის ნაწარმოებია, სადაც აშკარად იგრძნობა ამ ახალგაზრდა კაცის მწერლური თვალი, ხასიათების მიგნებისა და მხატვრული გახსნის, განზოგადების საშური უნარი. საერთოდ, პირველიერთი-ორიმოთხრობით, თუნდაც საინტერესოთი და კარგით, კაცს ძნელად ეთქმის მწერალი, მაგრამ ვლადიმერ სიხარულიძე იმ გამონაკლისთა რიგს განეკუთვნება, რომელთა ჭეშმარიტი მწერლური ნიჭი თავიდანვე ცხადი ხდება მკითხველისათვის. ახალი მწერლის დაბადება კი უთუოდ გასახარია ჩვენთვის.

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი, რაც გასულ წელს ქართულ სალიტერატურო ჟურნალებში დაიბეჭდა, გახლავთ მკითხველისათვის კარგად ცნობილი მწერლის რევაზ ინანიშვილის მოთხრობების ციკლი საერთო სათაურით „სალამო ხანის ჩანაწერები“.

რევაზ ინანიშვილის მოთხრობები ლირიკული პროზის შესანიშნავი ნიმუშია. ამ თითქოს მართლაც ესკიზურ ჩანახატებში მწერალი მისთვის ჩვეული ოსტატობით გვიხსნის უბრალო ადამიანების შესანიშნავ თვისებებს. ინანიშვილს მთელი გულით, მთელი არსებით უყვარს ის წმინდა და ნათელი, რაც ასე უხვადაა ბუნებასა და ადამიანში. ამიტომაც, მთელი მისი ყურადღება სწორედ ამ მშვენიერის ხილვისკენაა მიმართული და მწერალი საოცარი უბრალოებით, სისადავით გვიზიარებს ჩვენც, მკითხველს, ამ მშვენიერებას. რევაზ ინანიშვილის ამ ციკლის მოთხრობები „ლამაზი ქალი“, „ვანო“, „კაცი“, „დათია და გოგია“, „პატარა პოეტის გზა“, „ლეგო“ და სხვები,

მკითხველის გულს ფაქიზი გრძნობებით ავსებენ და მათი ნაკითხვის შემდეგ კიდევ დიდხანს გვრჩება იმისი განცდა, რომ მწერალმა თავისი ამ პატარა მოთხრობებით რაღაც მეტად დიდსა და ნმინდას გვაზიარა. ხოლო იმავე ციკლის მოთხრობები „განთავისუფლებული წყალი“ და „ნეკერჩხლის წითელი ფოთოლი“ თამამად შეიძლება ითქვას, ვაჟა-ფშაველას იმ ბრწყინვალე მოთხრობების თავისებური გაგრძელებაა, სადაც ასეთი სიყვარულითაა გაცოცხლებული ბუნება.

რევაზ ინანიშვილი ქართული კლასიკური ლიტერატურის ტრადიციების ერთგული მიმდევარია. იგი არასოდეს ყოფილა გატაცებული ექსპერიმენტებით, რაღაც ახალი შემოქმედებითი ძიებებით. მწერალი მხოლოდ ქართული სიტყვის ოსტატებისაგან გაკვალულ გზას მისდევს და მხოლოდ ქართველი კაცის სულში იხედება. სხვა გზა და სხვა სამყარო თითქოს არც არსებობს მისთვის. ერთი რამ ცხადია, რევაზ ინანიშვილი უაღრესად ეროვნული მწერალია და სწორედ ამან შეაძლებინა შეექმნა თავისი მხატვრული სამყარო, რომლის ავტორსაც ქართველი მკითხველი თუნდ ერთი ესკიზითაც კი შეუცდომლად გამოიცნობს. განა ქართულ მწერლობას აქვს უფლება, რომ ვაჟა-ფშაველას, დავით კლდიაშვილის, ნიკო ლორთქიფანიძის და სხვათა მოთხრობების პატრონი მაინცდამაინც სადღაც შორეთში ეძებდეს გზის გამკვალავს? ეროვნული ტრადიციების ერთგულების სიკეთე რევაზ ინანიშვილის მოთხრობებითაც ნათელია. მოთხრობების ამ ციკლით რევაზ ინანიშვილი ვაჟა-ფშაველასაც ეხმიანება და ნიკო ლორთქიფანიძესაც („სიკვდილი ბარბაღე ბადიაურისა“). ეს კი არ შეიძლება არ ახარებდეს ყველას, ვისაც ქართული კულტურა, ქართული მოთხრობა, ქართული სიტყვა უყვარს.

1969 წელი.

დიდხანს ვიფიქრე... (მომიტევოს ჩემმა მწყრალმა ოპონენტმა, ისევე წამომცდა ეს დანყველილი „ვიფიქრე“, ასერიგად რომ აღიზიანებს მას). დიახ, დიდხანს ვიფიქრე და გადავწყვიტე, მაინც მეპასუხნა თენგიზ გოგოლაძისათვის. იმიტომ კი არა, ჩემი განქიქება არ მიწოდდა შემერჩინა (ბოლოს და ბოლოს, კრიტიკოსს მაინც უნდა ეყოს იმდენი თავშეკავება, რომ მწერლისაგან აუგად ხსენება აიტანოს). უბრალოდ, ლიტერატურული პოზიციების გარკვევის სურვილმა მაიძულა პასუხი გამეცა. შეიძლება მავანი მწერალი ან კრიტიკოსი არ მოგწონდეს, მეტიც, გაღიზიანებდეს კიდევ და მშვიდი აზროვნების უნარსაც გიკარგავდეს, მაგრამ ის კი აღარ შეიძლება, რომ ამ შენს გრძნობებს ისეთი მნიშვნელოვანი რამ ანაცვალო, რასაც ლიტერატურული პოზიცია ჰქვია.

ვინც ქართულ ლიტერატურულ ცხოვრებას ინტერესით აკვირდება, ადვილად მიხვდება, თუ „სად მარხია ძაღლის თავი“. მაგრამ მკითხველთა დიდმა ნაწილმა არ იცის, რომ ამ დავას საკმაო ხნის ისტორია აქვს. ეტყობა, წლების წინ ერთი ჩემი სტატიის გამო დაგუბებულმა ბოლმამ ახლალა ამოხეთქა და თენგიზ გოგოლაძესაც მისმა წერილმა „კრიტიკაა თუ...?“ ერთგვარი შვება მისცა. „მიუტევებელი შეცდომა“ მომივიდა, რომ მის ერთ რომანთან დაკავშირებით გულახდილად გამოვთქვი ჩემი უარყოფითი აზრი, განვიხილე „ნიაღვარი“ და შევეცადე დამესაბუთებინა კიდევ, რომ ასეთი რომანებით ქართული პროზა შორს ვერ წავა. ესაა თენგიზ გოგოლაძის კრიტიკული პათოსისა და გულისწყრომის მიზეზი. სწორედ მიზეზი და არა საბაბი. საბაბი სხვა რამაა.

ჩემთვის შურისძიების გრძნობას არ აულებინებია კალამი ხელში. ამიტომაც არ აყევები თენგიზ გოგოლაძეს, მისი წერილის ტონი ავტორის სინდისზე იყოს. მის სინდისზევე იყოს (გაუძლებს კი ამდენს?) ყველა უნებლიე თუ განზრახ ნათქვამი სიცრუე, გაყალბებული, უსწოროდ მოტანილი ციტატები ჩემი წერილებიდან თუ წიგნებიდან და მერე კი მათი გოგოლაძისეული ინტერპრეტაცია და ბევრი სხვა ცოდვა. ამას არ გამოვეკიდები, რადგან ვთქვი და ვიმეორებ, რომ ჩემს დასაცავად არ ამიღია კალამი ხელში. მხოლოდ ის მსურს, რომ გავაშიშვლო ჩვენი, „მოქიშპეების“, ლიტერატურული პოზიციები, რის გამოც ვერ შევგუებივართ ერთმანეთს და მსჯავრი მკითხველს მივანდო.

ამ ლიტერატურული პოლემიკის საბაბად იქცა გაზეთ „ლიტერატურულ საქართველოში“ დაბეჭდილი ჩემი წერილი, სადაც 1968

ნლის ქართული მოთხრობები იყო მიმოხილული. თენგიზ გოგოლაძე არ შემოიფარგლა მხოლოდ ამ წერილით (ბუნებრივიცაა, რადგან, როგორც მოგახსენეთ, მის აღშფოთებას საკმაოდ ხანგრძლივი ისტორია აქვს) და ჩემს სხვა ნაწერებსაც გადასწვდა. გულდასმით წაუკითხავს ჩემი წიგნებიცა და წერილებიც (სასჯელად იქნებ ესეც ეყოფა) და ჩემს ლიტერატურულ მიკერძოებაშიც ღრმად დარწმუნებულია.

თენგიზ გოგოლაძეს ჩემი წერილი, საერთოდ, რბილად რომ ეთქვათ, არაობიექტურობისა და უსამართლობის ნიმუშად მიაჩნია, რადგან, თურმე, მხატვრულად და აზრობრივად საინტერესო ბევრი მოთხრობა არ შემიმჩნევია, ან, უფრო მეტიც, ყალბად მომინათლავს.

ბუნებრივია, საგაზეთო მიმოხილვით წერილში ყველაფრის ანალიზს კაცი ვერ შეძლებს. ოპონენტი ეტყობა ნაკლებ კითხულობს ქართულ თუ სხვა ენებზე დაბეჭდილ მსგავს წერილებს, სხვაგვარად ასე „გულწრფელად“ არ ამიმხედრდებოდა. კრიტიკოსები საკმაოდ ხშირად აძლევენ თავს უფლებას თავიანთი შთაბეჭდილება ან დამოკიდებულება ამა თუ იმ მხატვრულ ნაწარმოებთან, ავთან თუ კარგთან, ორიოდ სიტყვითაც გამოთქვან.

თენგიზ გოგოლაძის გულისწყრომას (როგორადაც არ უნდა გამოეხატა იგი მას, თავშეკავებით თუ თავშეუკავებლად) კიდევ გაუძლებდა კაცი (მით უმეტეს, რომ მეტ-ნაკლები დოზით ზედაპირულობის კვალი ხშირად ატყვია საგაზეთო მიმოხილვებს), თუკი იგი მართალი, სწორი ლიტერატურული პოზიციიდან იქნებოდა ნათქვამი. ჩემთვის პრინციპულად სადავო ის გახლავთ, როცა ოპონენტი მსაყვედურობს, რომ ბევრი კარგი მოთხრობა განგებ მივჩქმალე, ან არასწორად შევაფასე, ანუ განზრახ შევეცადე არასწორი ლიტერატურული ორიენტაცია მიმეცა მკითხველისათვის. ეს მართლაც სერიოზული ბრალდებაა, რისი უპასუხოდ დატოვებაც შეუძლებელია.

თენგიზ გოგოლაძე განსაკუთრებით აღუშფოთებია ჩემს კადნიერებას, როცა ყოველგვარი ანალიზის გარეშე აზრობრივად და მხატვრულად ყალბად მივიჩინე ვანო ურჯუმელაშვილის მოთხრობა „ცივი სარეცელი“. მეც სწორედ აქედან მინდა დავიწყო, რათა თავიდანვე გაირკვეს ამ ერთ კონკრეტულ მაგალითზე, თუ ვის შეიძლება ესაყვედუროს ქართველი მკითხველის დეზორიენტაციის ცდა, მე თუ თენგიზ გოგოლაძეს.

არ ვაპირებდი მივბრუნებოდი ვანო ურჯუმელაშვილის მოთხრობას „ცივი სარეცელი“, რადგან, ჩემი ღრმა რწმენით, იგი მართლაც ცუდი მოთხრობაა. და თუ ახლა ამ ჩემი მოსაზრების დამტკიცებას შევეცდები და შევუდგები, ეს მოთხრობის ავტორმა თენგიზ გოგო-

ლაძეს უნდა მიუტევოს, რადგან მან გამხადა იძულებული ასე მოვეცეულიყავი.

მაშ, ასე, ჩემსა და თენგიზ გოგოლაძეს შორის დავის საბაზად ის იქცა, რომ მე დაუსაბუთებლად დავინუნე მოთხრობა „ცივი სარეცელი“, მას კი იგი ერთ-ერთ საუკეთესოდ მიაჩნია და, როგორც ამბობს, „ყრუ უნდა იყოს კაცი, რომ ადამიანური სიტბოთი სავსე“ ნათქვამი სიტყვა ვერ გაიგოს და ვერ მიხვდეს იმ დიდ სათქმელს, რაც მწერალმა ამ „ნოველის დამახასიათებელი, მოულოდნელი, მოკვეთილი და მძაფრი ფინალის“ ნაწარმოებში ჩადო.

უკანასკნელ წლებში აშკარად შეიმჩნევა ტენდენცია, რომ ომის მრისხანე, თუმცა ჰეროიკით სავსე წლების წარმოსახვისას ადამიანი მთელი თავისი სულიერი სამყაროს სიმდიდრითა და მრავალფეროვნებით წარმოგვიჩნდეს. სწორედ ცხოვრების მძიმე წუთებში მკაცრი გამოცდის ჟამს მულავენდება ადამიანის მაღალი მოქალაქობრივი სული ან მისი სიმდაბლე და ლაჩრობა, შიშვლდება გრძნობების სინრფელეც. ლიტერატურაცა და ხელოვნებაც სულ უფრო დაბეჯითებით ცდილობს მებრძოლი მთელი თავისი მრავალმხრივობით წარმოგვისახოს, გაგვიხსნას, შეგვაყვაროს. ამიტომაც სამამულო ომის თემაზე შექმნილ მხატვრულ ნაწარმოებებში გმირები მარტო მებრძოლებად კი არა, მთელი თავისი გრძნობებით და განცდებით წარმოგვიდგებიან. მხოლოდ რამდენიმე კლასიკურ ნიმუშს დავასახელებ. გავიხსენოთ მიხეილ შოლოხოვის „ადამიანის ბედი“, კონსტანტინე ლორთქიფანიძის „სიკვდილი ცოტას მოიცდის“, ჩუხრაის ფილმი „ბალადა ჯარისკაცზე“... რამდენი ვაჟკაცობა და სინაზე, პატრიოტული შემართება და ადამიანური გულჩვილობა, სიძულვილი და სიყვარულია ჩატყული ამ არცთუ ფართოპლანიან ნაწარმოებებში. ამასთანავე, რამდენი სიმართლეა მათში, მხატვრული სიმართლე, სადაც ერთი ყალბად კი არა, უბრალოდ ფსიქოლოგიურად უზუსტოდ ნათქვამი ფრაზა ან კადრიც კი არ არის. ადამიანის გრძნობათა მთელი გამის გახსნისაკენ სწრაფვა მოდა კი არ არის, ბუნებრივი ტენდენციაა, რადგან უკეთ; სრულად, უფრო ძლიერად და შთამბეჭდავად გვიხსნის თანამედროვის სულიერ სამყაროს. მოდად იგი მხოლოდ იმათ ხელში იქცევა, ვინც შინაგანად არ გრძნობს ასეთი წარმოსახვის აუცილებლობას და ხელოვნურად ცდილობს ამდაგვარი ილუზია შექმნას. ამ ხელოვნურობას სდევს სწორედ აზრობრივი და მხატვრული სიყალბეც, რაც, სამწუხაროდ, არცთუ იშვიათად შეინიშნება მწერლობაში.

ვანო ურჯუმელაშვილის მოთხრობაც „ცივი სარეცელი“ ჩაფიქრებულია როგორც თავისებური „ბალადა ჯარისკაცზე“. მწერალი შეე-

ცადა მოეთხრო ჩვენთვის იმ უიღბლო, უეცრად აფეთქებულ გრძნობაზე, რომელიც ომის სუსხმა დააზრო, უფრო ზუსტად, მოთხრობის მიხედვით, ომის ცეცხლმა შეყვარებულ ქალ-ვაჟთან ერთად დაფრულა. მაგრამ მარტო ჩანაფიქრი არ შევლის საქმეს. მხატვრული ნაწარმოები მხოლოდ ჩანაფიქრის ხორცშესხმით იბადება. აქ კი ის ყალბი ტონალობა, რითაც დაიწყო მწერალმა, ბოლომდე შერჩა თხრობას. ამაში რომ დავრწმუნდეთ, მიყვეთ მწერლის ნაამბობს. იქნებ, როგორც იტყვიან, კომენტარებიც კი არ დასჭირდეს ციტატებს, რომელთაც უხვად მოვიტან მოთხრობიდან.

ჯარისკაცი „ცოცხლად ჩაიმარხა სანგარში“, „მინის გაყინული ბელტები ხრიალით ზედ დაეყარა“, „პაერი არ ჰყოფნიდა, სული ეხუთებოდა, მაგრამ თავს მალა არ სწევდა, რადგან სანგარზე უკვე გრუხუნით გადადიოდნენ მტრის ტანკები“. როცა ყველაფერი მიწყნარდა, ფრთხილად ამოძვრა მიწიდან. მხოლოდ იგი გადარჩენილიყო, მისი ოცულის ჯარისკაცები „რალაც ორიოდე საათის წინ... ცოცხლები იყვნენ, ენეოდნენ თამბაქოს, საუბრობდნენ, იცინოდნენ. ახლა კი დასახიჩრებულნი, მოკრუნჩხულნი და გაფიჩხულნი იწვნენ ისე, როგორც მოუსწრო სიკვდილმა“.

და აი, ჯარისკაცს რა სურათი დაუდგა თვალწინ: „ირგვლივ ნაყუმბარევი ორმოები მოჩანდა. სისხლით შეღებილ თოვლზე საბჭოთა და გერმანელ მეომართა გვამები ეყარა. სანამ სული ედგათ, სასიკვდილოდ არ ზოგავდნენ, ახლა კი მშვიდად იწვნენ ერთმანეთის გვერდით, თითქოს ერთი დედ-მამის შვილები ყოფილიყვნენ. მოთარეშე ქარს მინდვრიდან თოვლის ფიფქები მოჰქონდა და ამ მწუხარე ალაგს თეთრი სუდარით მოსაედა“.

მოთხრობის ასეთმა დასაწყისმა, კონკრეტულად, ამ ადგილმა დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა თენგიზ გოგოლაძეზე და პათეტიკურად წამოაძახებინა: „მხატვრულობა აკლია? იგრძნობა სიყალბე?“

„სისხლით შეღებილ თოვლსა“ და „თეთრ სუდარას“ თუ გულისხმობს და ეს გაცვეთილი შედარებები მოსწონს, ნუ შევეცდებით მისი გემოვნების შეცვლას, ამაო იქნება გარჯა. ხოლო თუ იმან მოხიბლა, რომ დახოცილი გერმანელი და საბჭოთა მეომრები „ერთი დედ-მამის შვილებივით“ იწვნენ „მშვიდად“, თავს უფლებას მიეცემ, ეჭვი გამოვთქვა ამ განცდის სიმართლეში. ჩვენ წინ ხომ ჯარისკაცია და არა ინტელიგენტურ სათბურში გამოზრდილი პაციფისტი. ჯარისკაცს, ვისაც მომხდურებმა ასე უსამართლოდ და უმონყალოდ დაუხოცეს თვალწინ თანამებრძოლები, ვისაც ჯერ კიდევ ესმის მათი საუბარი, სიცილი, ვისაც თვალწინ უდგას, თუ „რალაც ორიოდე საა-

თის წინ" როგორ ენეოდნენ ისინი თამბაქოს, ვის თავზეც ასე დაუნდობლად გადაიარეს მტრის ტანკებმა და ვინც ცოცხლად ჩამარხეს სანგარში, აი, იმ ჯარისკაცს, ვეჭვობ, ერთი დედ-მამის შვილებივით მოსჩვენებოდა მტერიცა და მოყვარეც.

ყველაფერს რომ თავი დავანებოთ, როგორ შეიძლება დანერო „მშვიდად (!) იწვნენ ერთმანეთის გვერდით“, როდესაც იქვე ამბობს: „დასახიჩრებულნი, მოკრუნჩხულნი და გაფიჩხულნი, იწვნენ ისე, როგორც მოუხსნრო სიკვდილმყოფი“. განა შეიძლება ამ ორი სურათის ერთმანეთთან შეთავსება! მაგრამ საქმეც ის გახლავთ, რომ მწერალი ნაკლებ ფიქრობს მხატვრულ სიმართლეზე და უფრო „ლამაზი ფრაზებითაა“ გატაცებული, რამაც ასე ადვილად მოხიბლა თენგიზ გოგოლაძე.

ჯარისკაცმა ჭალას მისცა თავი, რომ მტერს არ ჩაეარდნოდა ტყვედ, „ფრთხილად ადგამდა ნაბიჯებს“. „უცებ რალაც ჩხარუნი შემოესმა და უმალ ადგილზე გაქვევდა. ირგვლივ სამარისებური სიჩუმე იდგა. ალბათ მომეჩვენაო, გაიფიქრა, მაგრამ გადადგა თუ არა ნაბიჯი, ჩხარუნი კვლავ გაიგონა და მაშინლა მიხვდა, რომ ეს „მისივე უღვაშებზე ასხმული ყინულის ძაფები ჩხარუნობდა“. მოცეკვავე ბოშა ქალის გულმკერდზე რომ მძივებს გაჰქონდეს ყლარუნი, ეს გასაგებია, მაგრამ სიარულის დროს შეყინული უღვაშების ჩხარუნი ახალი აღმოჩენაა.

ჯარისკაცი ჭალას ვერ გასცდა, გზისპირად გერმანელები დაბანაკებულნიყვნენ, ცივად გაბრუნდა უკან და შუა ჭალაში ერთ ჩახერგილ ხეზე ჩამოჯდა. „თავი არყის ხეზე მისდო, თვალი დახუჭა და იმწამსვე ხვრინვა ამოუშვა. ასე უცებ კი არ ჩაეძინა, თავს იტყუებდა, ვითომ მძინავს და გემრიელად ვხვრინავო“. ასე კაცმა თავი შეიძლება საკუთარ ლოგინში მოიტყუო, მაგრამ მტრით გარშემორტყმულ მცირე ჭალაში რომ ძალად იხვრინო, მართლაც მეტად ორიგინალური პიროვნება უნდა იყო.

„ამ ნეტარყუჩებაში(?) იყო, რომ ფეხის ხმა შემოემსა. წამოხტა და თოფი მოიმარჯვა.

— ვინ ხარ, შესდექი! — შესძახა მან“.

მართალია, „როგორც კი შეეძლო ხმადაბლა“ შესძახაო, დააყოლა ავტორმა, მაგრამ ეს არსებითად არ ცვლის საქმეს. მებრძოლი საგუშაგოზე ხომ არ იდგა, შესდექიო რომ ყვიროდა. მტერს ემალეობოდა და ამიტომ მხოლოდ ნაჩქარევად დანერილ მოთხრობაში თუ შეჰყვირებდა ასე, იქ კი, ჭალაში, უთუოდ გაყუჩდებოდა და უხმოდ შეეცდებოდა იმის გარკვევას, თუ ვინ მოდიოდა, მტერი თუ მოყვარე.

ეს კიდევ არაფერი, მთავარი სწორედ აქედან იწყება.

„— სამედიცინო და ვარ! — გაისმა ქალის შემკრთალი ხმა.

„თუ სიზმარში არა ვარ, ამ განსაცდელის ჟამს რაღა ქალი გამო-
მეცხადა?“ — გაიფიქრა ვაჟმა, ისევ ხეზე დაეშვა და თვალი დახუ-
ჭა“.

სწორედ ამის წინ არ გვითხრა მწერალმა, „თავს იტყუებდა“,
თორემ მშვენივრად იცოდა, რომ არ ეძინაო. მაშ, როგორღა ირწმუნა,
სიზმრად ვხედავო ქალს.

„ბილიკზე გაჩერებული (!) ქალი კი გაცოცხლებული იყო, რაშია საქმე,
გარკვევით გავიგონე კაცის ხმა, მაგრამ ასე უცებ რა დაემართა,
რატომ დადუმდაო, და შიშნარევი ხმით დაიძახა: — ადამიანიშვილი
არა ხარ, ხმა ამოიღე, რაღა ეს მინდა, მე ისედაც მეშინია. მთლად
ვთრთო!“

ასე მწერალმა საბავშვო მოთხრობაში ბაჭიები შეიძლება ალაპარა-
კოს, თორემ იმ უკიდურესად დაძაბულ სიტუაციაში ეს სანწყალობელი
ტირადა ძნელად წარმოსათქმელი უნდა იყოს.

„არა, ეს უკვე სიზმარს აღარ ჰგავდა“

„ვაჟი უმალ ფეხზე წამოიჭრა და ცხადლივ დაინახა: ბილიკზე
ფარაჯაში ჩაცმული ქალი მოაბიჯებდა(!)“...

კი მაგრამ აკი „გაჩერებული“ იყოო ქალი! იგი ხომ თავის სანწყალო-
ბელ ტირადაზე პასუხს ელოდა. „უმალ ზეზე“ წამომხტარმა ვაჟმა როგ-
ორღა დაინახა, თანაც ცხადლივ, რომ გაჩერებული ქალი მოაბიჯებდა?
საოცარია. ჯერ კიდევ მოთხრობის თავში ვართ და ამდენი შეუსაბამობა
გაგონილა! მაგრამ ამას ვინ დაეძებს, გაჩერებული ქალი რომ მოაბი-
ჯებდა, მთავარია, როგორ მოაბიჯებდა! აბა, მოვუსმინოთ ავტორს.

ვაჟმა ცხადლივ დაინახა: „ბილიკზე ფარაჯაში ჩაფუთნული ქალი
მოაბიჯებდა, წელში მოხრილი, მაგრამ რაღაც მიმზიდველი გრაციით-
თა და მხრების ოდნავი რხევით“.

აბა, ეს როგორიღაა, მკითხველო! მე თუ მკითხავთ, ფანტას-
ტიკურია! განუმეორებელია! განა შეიძლება იმ მდგომარეობაში,
შეშინებული და ათრთოლებული ქალი, გატანჯული პირადი და საერ-
თო უბედურებით, ქალი, ვისაც ყოველ ნაბიჯზე სიკვდილი თან სდევს,
ვინც არ იცის, მის წინ, სიბნელეში მტერია თუ მოყვარე ჩასაფრებული,
„მიმზიდველი გრაციითა და მხრების ოდნავი რხევით“ მოდიოდეს? ეს
ფსიქოლოგიურ სიზუსტეს არ შეეხება. ახლა კი მთელი მონდომებით
შევეცადოთ წარმოვიდგინოთ „წელში მოხრილი(!), მაგრამ რაღაც
„მიმზიდველი გრაციითა (!) და მხრების ოდნავი რხევით“(!) მომავალი
ქალი. ვითომ გამოგვივა რამე? წელში მოხრილმა ქალმა როგორ უნდა
არხიოს ოდნავ მხრები, ან რა გრაცია უნდა მისცეს თავის მოძრაობას,

ხომ უნდა გაგვაგებინოს მწერალმა, რადგან ყველა არ არის დაჯილდოებული ასეთი ფანტაზიის უნარით. თუ იმასაც დავუმატებთ, რომ ეს ყველაფერი ღამით ხდება, ჭალაში, სადაც, ორიოდ ნამის წინ ქალვაჟი სიბნელის გამო ერთმანეთს ვერ ხედავდა, მხოლოდ ხმა ესმოდათ ერთმანეთის, ალბათ სრული უფლება გვექნება გავიკვირვოთ, თუ ვაჟმა „ცხადლივ“ (!) როგორ შენიშნა მხრების ოდნავი(!) რხევით და მიმზიდველი გრაციით მომავალი ქალი“. განა უკვე საკმაოზე მეტი საფუძველი არა გვაქვს ფსიქოლოგიურად, მხატვრულად, აზრობრივად ყალბ ნაწარმოებად ჩავთვალოთ „ცივი სარეცელი“? თუმცა ჯერ ისევ სათავეში ვართ მოთხრობისა. დავინდობ მკითხველს, მას ალბათ უკვე საკმაოდ სწორი შთაბეჭდილება შეექმნა ამ რატომღაც სადავოდ ქცეულ ნაწარმოებზე. ამიტომ ასე გულმოდგინედ აღარ მივყვები მოთხრობას, თუმცა უნდა ჩავათავო კი, რომ თენგიზ გოგოლაძე კვლავ უკმაყოფილო არ დამრჩეს.

მკითხველი ალბათ უკვე გრძნობს, რომ ჯარისკაცსა და ქალს ერთმანეთი უეჭველად უნდა შეუყვარდეთ. მაგრამ იმას კი ვერაფრით ვედარ ნარმოიდგენს, თუ რა სიტყვებით მოგვითხრობს მწერალი იმ დაუოკებელი და უიღბლო სიყვარულის ამბავს.

ბუნებრივია, ვაჟი და ქალი ჯერ ერთმანეთს გაეცნენ, თუმცა, ასევე ბუნებრივი არ არის პირველი დიალოგი მათ შორის:

— ოჰ, რა ბედნიერი ვარ, რომ კიდევ შევხვდი ადამიანს!..

— მეც მიხარია! — თქვა ვაჟმა.

— ამხანაგო მებრძოლო, რომელ ბატალიონიდან ხარ?

შეეკითხა ქალი“.

როგორი გადასვლებია, ჰა?! რა კონტრასტული მიმართვებით, ხან უკიდურესად უშუალო, ხანაც უკიდურესად ოფიციალური, სამხედრო წესდებიდან ზუსტად ამოღებული.

ვაჟი შეიტყობს, რომ ქალს ცალი ხელთათმანი დაჰკარგვია, რაღა თქმა უნდა, თავისას გაიძრობს და მისცემს. „ქალმა როდი იუარა. ვაჟს ხელთათმანი იმ კეკლუცის სინებივრით ჩამოართვა, ვისაც ეტრფიან და მორჩილებენ...“ როგორც იტყვიან, კომენტარი ზედმეტია.

„უამდაჟამ მტრის გასროლილი შუშუნა ჭალაშიც ჩამოიხედავდა“. ამ დროს ქალიც და ვაჟიც უნდა გაფრთხილებულიყვნენ, რომ მტერს თვალი არ მოეკრა მათთვის. ისინი კი სულ სხვა საქმით იყვნენ გართულნი: „ერთმანეთს თვალეში აცქერდებოდნენ“. და მერე რამდენ რამეს ხედავდნენ:

„ქალს სინორჩე, სიჯანსაღე და სისხლჭარბობა (?!) ემჩნეოდა. მის სანთელივით მოციმციმე თვალეში, დაჭირხლული გრძელი წამნ-

ამები რომ ფარავდა, ვაჟი რალაც ახალ სამყაროს ჭერებდა, რაც განუცდელ სიხარულსა და სიტყბობას ჰპირდებოდა მას.

ქალსაც დიდ სიამოვნებას ანიჭებდა მფარველად მოვლენილი ჭაბუკის გვერდით ჯდომა. მისი მზრუნველობა სიხარულით და რალაც გამოუცდელი მღელვარებით ავსებდა.

და ქალი ვაჟისადმი სულ უფრო თანაგრძნობით, სითბოთი, ნმინდა სინაზით იმსჯელებოდა. თვალეში შესცივინებდა, აშკარად ანონებდა თავს, ეალერსებოდა“.

ასე, ამ სიტყვებით, თუ მაინცადამაინც აღარ იშლის თავისას, ავტორს უფროსკლასელი მოსწავლეების პირველ სიყვარულზე და მათ ეგრეთ ნოდებულ გამოსაშვებ მეჯლისზე შეუძლია მოგვითხროს. მართლაც ასე სასტიკად რომ არ შევცდეთ და არ დაგვავიწყდეს, თუ ამბავი სად, რა ვითარებაში ხდება, მწერალი, თითქოს განზრახ, მომდევნო ფრაზით გვაუწყებს:

„ქალმა ჩანთიდან პურის ნატეხი ამოიღო, თოფის კონდახით შუაზე გადატეხა და მოზრდილი ნატეხი ვაჟს გაუნოდა“.

აბა, როგორი წარმოსადგენია „პურის ნატეხის“ (მთელი პურისა, კიდევ ჰო!) გატეხვა კონდახით?

ამის შემდეგ ვაჟი მწარე ფიქრებს მიეცა. ქალი?

„გრძნობააცელქებული ქალის გაფერმკრთალებულ სახეზე სილამაზე იფურჩქნებოდა, თითქოს ჭაბუკის თვალეში, ღიმილში, უსიტყვო მოწონებასა და აღტაცებაში საკუთარ სილამაზის აწარეკლს ეკეკლუცებოდა“.

აქ ჯერ მართო „გრძნობააცელქებული“ რადა ღირს. მართლაც, რა ცელქად უნდა იყოს დაბადებული ქალი, რომ ღამით, ყინვაში, მტრით გარშემორტყმულ ჭალაში, საშველი როცა არსაიდან ჩანს, გრძნობები აუცელქდეს. ეს კიდევ არაფერი. ნეტავ იმას მაინც გამაგებინებდეს ვინმე, როგორ შეიძლება „საკუთარი სილამაზის აწარეკლს ეკეკლუცებოდე“ და რა მანქანებით შეიძლება იმის მიღწევა, რომ ეს სილამაზე თანაც სხვის „ღიმილში, უსიტყვო მოწონებასა და აღტაცებაში“ იყოს არეკლილი.

ვაჟს უნდოდა ეთქვა ქალისათვის, „შენს გვერდით რა შემამცივინებსო, მაგრამ ვერ შებედა. ვაი თუ პატივმოყვარეობა შევუღაბოო“. ამის ნაცვლად „ფრთხილად მოხვია მხარზე ხელი და თავისკენ მიიზიდა“, თან ამ დროს ერთხელაც არ გახსენებია ქალის „პატივმოყვარეობა“. მაგრამ, საბედნიეროდ, მათ თანაბრად გატაცებით შეუყვარდათ ერთმანეთი, ამიტომაც, ამჯერად ყველაფერი მშვიდობით დამთავრდა, „უნებურად მათი ტუჩები ერთმანეთს მიენებნენ“.

„— რა ტკბილი ყოფილა პირველი კოცნა — აღმოხდა ჭაბუკს“. რა „გულწრფელობაა!“ რა „უშუალობაა!“! ნუთუ თვით ავტორს სულ არა სჭრის ყურს ეს დათაფლული, დაშაქრული, ანუ, უბრალოდ რომ ვთქვათ, ასეთი ყალბი განცდები და ამოძახილები.

ამის შემდეგ ქალ-ვაჟი გზას გაუდგება. „თოვლით გადათეთრებულ ველს“ დაადგებიან, რომ მერე ტყეს შეაფარონ თავი. მაგრამ გერმანელები შენიშნავენ და ცეცხლს დაუშენენ ავტომატებიდან, ტყვიამფრქვევებიდან და, წარმოიდგინეთ, ქვემეხებიდანაც კი. ქალმა ვაჟის რჩევა ყურად ილო და თოვლში ღრმად ჩაეფლო. „ძვალ-რბილში გამჯდარ ყინვას მისთვის შიშისა და ხიფათის გრძნობა წაერთმია“... და უცბად გაახსენდა:

„სულ იმას არ ეუბნებოდნენ, შენი სილამაზით ყველგან თავს გაიტან, შენ თვალთა ელვარებით მხეცებს მოათვინიერებ, მთებს შესძრავო? მაგრამ რატომ უტვრინდება, რატომ არ ემუდარება ყინვას?“...

და ქალს სურვილი აღედრა წამოჭრილიყო, ტირილით ყინვას შეეედრებოდა, ქალი ვარ, ნუ მომკლავ, შემობრალეო. წამოინია კიდეც. მაგრამ... ილბალი არა გექონია, მკითხველო, ვერ მოვისმინეთ მისი ეს ლაღადისი, რადგან ქალი „წამოინია კიდეც, მაგრამ ადგილიდან ვერ დაიძრა, თითქოს კისერზე დახვეული ჯაჭვები შეებათ, ხელ-ფეხზე ბორკილი დაედოთ“. ავტორმა კი დანოლილს არ აკადრა ვედრება, ასე სასტიკად გაგვიცრუა იმედები და ეს კიდეც ერთი (მერამდენე!) ყალბი სცენა სრულ აპოთეოზამდე აღარ მიიყვანა.

სროლა, როგორც იქნა, შეწყდა, ქალს ძალა გამოეღია, სიარულის თავი აღარ ჰქონდა, გაითოშა, მასაც და ვაჟსაც დაავინწყდათ, რომ თოვლით გადათეთრებულ მინდორზე იყვნენ და გერმანელებმაც „ამოდენა ცეცხლი“ სწორედ მათ დაუშინეს. ვაჟი ქალს „მუხლებში ჩაუვარდა. გულამომჯდარი ეხვეწებოდა“, ძალა მოიკრიბე, ვიაროთო. ამან რომ არ გასჭრა, ბრძანებაზე გადავიდა. მერე ისევ „ხმა მოითაფლა“. ბოლოს იპოვა გამოსავალი: „ქალი მკერდში ჩაიკრა... თანაც ისეთი გზნებით უკოცნიდა ბაგეებს, თითქოს კოცნის სიტკბოებასთან ერთად წასვლის თანხმობაც უნდა გამოსტაცოსო“. ამან, რალა თქმა უნდა, გაჭრა. ქალმაც „შემოხვია ვაჟს ხელი, კოცნას კოცნით უპასუხა. წასვლაზე ერთმანეთისათვის აღარაფერი უთქვამთ, უსიტყვოდ, გუმანით შეთანხმდნენ“.

მიდიოდნენ და თავის ფიქრებს მისცემოდნენ.

„ქალს გული იმაზე სწყდებოდა, ალბათ კაცისათვის დიდი უბედურებაა სიყვარულის განუცდელად სიკვდილი. სხვა არაფერი

მინდა, ჩემს ბედში მყოფ ფაბუსკს, ამ დიდ გასაჭირში მხსნელად და მფარველად რომ მომეველინა, სიამოვნება მივანიჭო, ვნების ალში ჩავახრჩო“.

„ცივი სარეცელი“ „ადამიანური სითბოთი სავსე“ მოთხრობად ალბათ სწორედ ამით მოეჩვენა თენგიზ გოგოლაძეს. მართლაც, აბა, სად გინახავთ, ან გასმენიათ ამხელა თავდავიწყება და თავგანწირვა, ვის აღძვრია მსგავს მდგომარეობაში ესოდენ დაუოკებელი სიყვარული. ყველაზე დიდი ბოროტება ის იქნებოდა, ქალს რომ ამ განუზომელი ჰუმანური სურვილის აღსრულება არ დასცლოდა. მაგრამ ასერიგადაც ვერ გასწირა ავტორმა თავისი გმირები და ამიტომაც...

„უცებ მათ წინ საბძელი აღიმართა“.

აქ დანვრილებითაა აღწერილი, თუ როგორ მოენყობიან შეყვარებულები საბძელში, ცივ სარეცელზე, მაგრამ თუ მკითხველი მაპატიებს, ამ სცენის დამაგვირგვინებელ ადგილს მოვიტან მხოლოდ.

„ერთხანს ორივე გატრუნული იწვა. თითქოს განუცდელი ნეტარების მოლოდინში ცდუნებათა ძლიერმა ჯაჭვმა შებოჭაო. აღარაფერი უშლიდათ ხელს ტკბილ ნეტარებას მისცემოდნენ, მაგრამ ეგონათ, ისევ სიცივით ძაგძაგებდნენ. მათ კი უნდოდათ, ენატრებოდათ ერთმანეთისათვის სრულყოფილად მიენიჭებინათ ის დიდი ბედნიერება, ქორწინების პირველ ღამეს ნეფე-დედოფალი რომ განიცდის ხოლმე“.

ო, რა იშვიათ ტაქტსა და საოცარ სილამაზეს ხედავს თენგიზ გოგოლაძე ამ თუ ამგვარ ნიმუშებში, რა კარგად ესმის ყოველი ნათქვამი ფრაზა, როგორ ესაღბუნება მის სულს და გულს ავტორის „კაზმული სიტყვა“. მე კი, სამწუხაროდ, არ მესმის ავტორისა და გრძნობებისა თუ განცდების მთელი ეს ხელოვნური კორიანტელი სწორედაც იმ სიყალბის ნიმუშად მიმაჩნია, რაიც ვერაფრით ვერ უთავსდება მხატვრულ აზროვნებასა და მხატვრულ მეტყველებას.

ამიტომაც სევდიანი ფინალი ამ მოთხრობისა სულ სხვაგვარად მოქმედებს ჩემზე და ჩემს მიერ განაწყენებულ თენგიზ გოგოლაძეზე.

ქალ-ვაჟს ბოლომდე არ დასცალდა ნეტარება. გერმანელები საბძელს ცეცხლს ნაუკიდებენ.

„— ვაიმე, დედა, ვინვი! — და ცეცხლმოკიდებულ გულიდან საშინელი კივილი აღმოხდა ქალს.“

— ეს რაღაა?! — ამის დაძახებულა მოასწრო ვაჟმა, უფრო მაგრად ჩაეკრა დამუგულებულ ქალს და თვითონაც უმაღ ცეცხლად იქცა“.

თავი დავანებოთ იმას, რომ ვერც ვაჟმა და ვერც ქალმა ვერაფრით ვერ გაიგეს, რა ხდებოდა მათ თავს, როგორ იწვოდა საბძელი და როგორ იწვოდნენ თვითონაც.

საოცარი ისაა, რომ ქალი როგორ დაინვა, ანუ როგორ იქცა მუგუზლად ჯარისკაცზე ადრე, როცა ვაჟი თავისი სხეულით გადაფარვოდა მას. მარტო ის რადა ღირს, ვნებით სავსე დედოფლის ნაცვლად „დამუგუზლებული“ ქალი რომ შერჩა ხელში ვაჟმა გაკვირვებით ნამოიძახა — „ეს რაღაა?“ ასე ძველი შარვლის ჯიბეში გადავინყებულნი სანთებელას მოულოდნელი აღმოჩენით გაკვირვებულმა კაცმა თუ შეიძლება ნამოიძახოს. სწორედ ამ შეძახილით მთავრდება ეს მოთხრობა და სხვაგვარად, კაცმა რომ თქვას, არც შეიძლებოდა დამთავრებულიყო, რადგან ერთიანი სტილი დაირღვეოდა. ამ „მხატვრულ ქმნილებას“ კი, თუ რაიმე ღირსებას მოუძებნის კაცი, ეს ის გახლავთ, რომ ერთიანი, თუმცა, სამწუხაროდ, ყალბი სტილი თხრობისა ბოლომდეა დაცული. ამიტომაცაა, რომ ქალ-ვაჟის ტრაგიკული ბედი მე პირადად არ მალეღვებს, ხოლო ვისაც გულთან ახლოს შეუძლია მიიტანოს, ბარაქალა მას.

თენგიზ გოგოლაძე ვანო ურჯუმელაშვილის გარდა სხვა ავტორებსაც დაუდგა ქომაგად. ამას აღარ გამოვეციდები, სიტყვას არ გავაგრძელებ, ისედაც გამიგრძელდა. ერთს დავძენ მხოლოდ, რომ თუმცა სხვა, ჩემს მიერ დაწუნებული მოთხრობები ისეთი კურიოზული არაა, როგორიც ზემოთ განხილული გახლავთ, მათაც აქვთ თავისი სუსტი მხარეები და აქ არ ღირს მათ ახალგაზრდა ავტორებს კიდევ ერთხელ აუფორიაქოთ სული. რაც მთავარია, ამ ერთი მოთხრობის ანალიზითაც, ალბათ, ნათელი უნდა იყოს მკითხველისათვის, თუ რანაირი განსხვავებული გემოვნება გვაქვს მე და ჩემს მწყრალ ოპონენტს, რა სხვადასხვა საზომით ვუდგებით მხატვრულ ნაწარმოებს. ვინაა მართალი, ეს მკითხველმა განსაჯოს.

დასასრულ დავძენ, ვისაც ქართული მწერლობის ბედი ალღევებს, ვინც მისდამი წრფელი სიყვარულითაა სავსე, ვისაც მარტო ლიტონი სიტყვით კი არა, ნამდვილად სურს, რომ დიდებული ტრადიცია არ მოგვეშალოს, მან მწერლობაში თავისი საკუთარი ადგილის ძალით მიჩენა-მონესრიგებაზე ცოტა ნაკლებ უნდა იზრუნოს და მოზღვავებული ენერგია სხვა რამ ისეთ სასარგებლო საქმეს შეაღიოს, რაც ნამდვილად ხელენიფება.

1970 წელი

ერის ტაძარი

ამ რამდენიმე ხნის წინ წიგნის მალაზიებში ახალი ისტორიული რომანი გამოჩნდა, „დედის ტაძარი“. ავტორის სახელი და გვარი, გიორგი ზედგინიძე მეცნო. ანოტაცია გადავიკითხე, სამცხე-ჯავახეთის წარსულზეაო დანერგილი და ერთბაშად ცხადი გახდა ავტორის ვინაობა. ის ჩემთვის დაუფინყარი შემოდგომის დღეები გამიცოცხლდა.

1961 წლის სექტემბერში სიმონ ჩიქოვანი და მისი მეუღლე მარიაკალიკანში ისვენებდნენ. ამ ორი დიდებული ადამიანის სიახლოვემ, მათმა საუბრებმა დაუფინყარი გახდა ის დღეები. განსაკუთრებით შთამბეჭდავი იყო ბატონ სიმონთან ერთად მესხეთის მინაზე მოგზაურობა. მაშინ გავიცანი გიორგი ზედგინიძე, ჩვენი დარბაისელი მასპინძელი და მეგზური. მან შემოგვატარა უძველესი ნასახლარები, ქვაბისხევის ზვიადი ხეობა და, რაც მთავარია, გვიჩვენა ამ ხეობაში ერთი ეკლესია, სადაც ფერდაკარგულ ფრესკებს შორის დღესაც ანათებს ვინმე შოთას პორტრეტი, შესრულებული მეთორმეტე საუკუნის მიწურულს. და თუ ახლა რუსთველის მესხობა თითქმის სარწმუნოდ ჩანს, ნიკო ბერძენიშვილისა და სარგის ცაიშვილის მიერ მეცნიერული რიდით გაცხადებული ჰიპოთეზა, რომ ქვაბისხევის ეკლესიაში მიკვლეული პორტრეტი შოთა რუსთველის უნდა იყოსო, უთუოდ დამაჯერებლად ჟღერს.

ამ საოცარი სანახაობებით გატაცებულებს არც ის დაგვრჩენია შეუმჩნეველი, თუ რა ღრმად, საფუძვლიანად, დანერილებით იცოდა ჩვენმა მეგზურმა მესხეთის ყოველი ნასახლარისა და ნამონასტრალის, ყოველი მტკაველი მიწის დიდებული და ტანჯული ისტორია, რა ძლიერად უძგერდა გული თანამედროვე მესხს თავისი კუთხის სიყვარულით.

მოგზაურობა ტაძრისში, ამ სუფთა ქართულ სოფელში დავამთავრეთ, სადაც გიორგი ზედგინიძე მშობლიურ ენასა და ლიტერატურას ასწავლიდა ბავშვებს. პოეტმა გულით გაიხარა, როცა მალაღმთიან სოფელში ასეთ მცოდნე, რაც მთავარია, კარგ მოქართულე ბავშვებს შესცქეროდა და უსმენდა. ცხადი გახდა, რომ გიორგი ზედგინიძე დღევანდელი მესხეთისათვის, თანამედროვე მესხებისათვის იღვწოდა და თავისი კუთხის ხალხის გმირული ისტორია თუ მდიდარი კულტურული მემკვიდრეობა სწორედ ამ მთავარი მიზნის შემწედ ესახებოდა.

საქართველოს ყოველ მხარეს, კუთხეს, სოფელსა თუ ქალაქს ჰყავდა და ჰყავს თავისი მკვიდრი, ჭეშმარიტი და უანგარო კულტურტრეგერები, ვინც საკუთარი გულის კარნახით ენეოდა და ეწევა ჩუმსა და კეთილ საქმეს. ერთ-ერთი მათგანი გახლდათ სწორედ ჩვენი მასპინძელი.

გასაკვირი არ არის, რომ ავტორის ვინაობამ კიდევ უფრო მეტი ინტერესით ნამაკითხა ახალი ისტორიული რომანი „დედის ტაძარი“.

რომანში მეჩვიდმეტე საუკუნის სამცხე-ჯავახეთის მძიმე და გმირული ყოფაა მხატვრულად წარმოსახული. ეს ის დროა, როდესაც სამთავროებად დაქუცმაცებული საქართველო ხელთ იგდეს სპარსელებმა და თურქებმა. აღმოსავლეთ საქართველო, ქართლი და კახეთი სპარსეთის გავლენის ქვეშ იყო, ხოლო დაპყრობილი სამცხე-ჯავახეთის გადაგვარება თურქების მთავარ საზრუნავად გადაქცეულიყო. ქართველი ფეოდალებიდან ზოგნი იმ არეულ და მძიმე ჟამს ერთმანეთთან ქიშპობას უნდებოდნენ, მეტნილად თავის პირად წარჩინებაზე ზრუნავდნენ, ვიდრე ერის კეთილდღეობაზე. სამშობლოს უანგარო სიყვარული უფრო მშრომელ ხალხს ედო გულში. ამიტომაც იყო, რომ გიორგი მეფის მონადინებამ, გაეერთიანებინა და გაეთავისუფლებია საქართველო, ყველაზე უმაღლეს ერთსულოვანი და მხურვალე გამოძახილი ხალხში ჰპოვა. აი, ეს ისტორიული ფონი აქვს გიორგი ზედგინიძის რომანს, თვით ნაწარმოები კი პატრიოტული სულისკვეთებითაა სავსე და მკითხველში ამ უნმინდესი გრძნობის გაღვივებასა და გაღრმავებას ისახავს მიზნად.

დამპყრობლების უპირველესი საზრუნავი ის გახლდათ, რომ დაპყრობილთათვის ძალადობით თუ ვერაგობით სარწმუნოება და, რაც მთავარია, მშობლიური ენა წაერთმიათ, რაც უტყუარი საშუალება იქნებოდა მთავარი მიზნის, მცირერიცხოვანი ერის საბოლოოდ დამორჩილებისა და ასიმილაციის მისაღწევად. ეს ისტორიულად საკმაოდ ნაცადი ხერხი იყო და ქართველებიც ამიტომ იბრძოდნენ ასე შეუპოვრად, ჯიუტად, თავგამოდებით, საკუთარი რწმენისა და ენის შესანარჩუნებლად.

რომანში თვალნათლივანა ნაჩვენები თურქების მონადინება გაემაჰმადიანებინათ ქართველები. ფეოდალებს აღზევებითა და თანამდებობებით იბირებდნენ თავის მხარეზე, ნაძირალებს კი — სასჯელის მუქართა და აშკარა მოსყიდვით. ასე აღმოჩნდნენ თურქების სამსახურში, ერთი მხრივ, ნიჯგორის მფლობელი უსუბ აბაშიძე, შემდეგ იუსუფ-ბეგ მამადალი ოღლად წოდებული, მეორე მხრივ კი, ქურდბაცაცა თოთიბაძე, ვინც შემდეგ მოლა მეველუდად

იქცა და მისი შვილი მურადი. ესენი იშვიათი გამონაკლისი როდი არიან. თურქების ვერაგულმა პოლიტიკამ საკმაოდ ბევრ სულმდაბალს, მფრთხალსა თუ პატივმოყვარეს დაავინყა თავისი ადამიანური მოვალეობა სამშობლოსა და ერის წინაშე. ამას ნათლად ვხედავთ რომანში. თვით ასლან ფაშაც ხომ გურიელის კარის ეკლესიის მსახურის, გარყვნილი ანდრია მღვდლის ნაშვირია, ვინც ახლა ასე დაუზოგავად ერეკება ქართველობას სიკვდილისა ან გამაჰმადიანების გზაზე.

და თუ მაინც ვერ გატყვის თურქებმა მესხეთის მკვიდრნი, ვერ ენიენ სანადელს, ეს იმიტომ მოხდა, რომ ხალხი, მშრომელი გლეხობა, ერთსულოვანია და შეუდრეკელი თავის ერთგულებაში სამშობლოსადმი, მთლიანი საქართველოსადმი. ავტორმა უთუოდ შთამბეჭდავი და დასამახსოვრებელი სახეები შექმნა პაპა ჭიჭოსი, მაგდასა და მისი ქალიშვილების მზექალასი და თუთასი, პაპუა მიქელაძისა. ამ რომანში ყველაზე ძლიერად ესენი გამოხატავენ ხალხის სულისკვეთებასა და სულიერ სიმტკიცეს. პაპა ჭიჭო, ეს კოლორიტული ბერიკაცი, ძლივსღა რომ დაჩანჩალებს წლების სიმძიმით გატეხილი, მხნე და შეუპოვარია თავისი გულითა და სამშობლოს სიყვარულით. ფიზიკურად დაუძლურებული თავის ვალს სამშობლოს წინაშე ახლა იმითღა იხდის, რომ შეგონებებითა თუ პირში დაურიდებლად ნათქვამი მწარე სიტყვით ყოველ შემხვედრს თურქებთან ბრძოლისაკენ მოუწოდებს. ბევრ მამაკაცს შეშურდება მაგდას უვაჟუაცო ოჯახის შინაგანი სინრფელე და სიმტკიცე. ამ ჭეშმარიტად ქართველ ქალსა და მის ქალიშვილებს ვერაინ და ვერაფერი გადააცდენს სამშობლოს სამსახურის გზიდან, ვერ გაუნელებს თავისი მინა-წყლის სიყვარულს, მისდამი ერთგულებას. პაპუა მიქელაძე კი აჯანყებული, მებრძლი ხალხის განსახიერებაა, სწორედ მისთანებმა შესძლეს იარაღით ხელში, საკუთარი სისხლისა და სიცოცხლის ფასად შემოენახათ საქართველო.

ამათთვის, გაუტყხელი ხალხისათვის დამპყრობლებს სხვა „წამალი“ ჰქონდათ გამოწერილი. აკი პირდაპირ ეუბნება კიდევ მირმარი იუსუფ-ბეგს, როცა იარაღსხმული ქართველი გლეხების, მისივე თანამემამულეების წინააღმდეგ საბრძოლველად აგზავნის: — „ეს ისეთი ხალხია, თუ გაჟღეგ, თორემ ვერ მოერევი. მადლობა ალაჰს, ბევრი არ არიან. სადაც ვინმეს მოახელებ, უნდა ჩააძალო, სახლ-კარი გადაუბუგო, მოუსპო საცხოვრებელი“.

ავტორი აგვინერს კიდევ ამ უწყალო რბევის სურათებს, სადაც თურქები არავის ინდობენ, აღარც ქალსა და კაცს, აღარც მოხუცსა

და ბავშვს. თუხარისის ციხე-სიმაგრეში ბრძოლის, ანაკერტის ხეობის რბევის, ხოკიეთისა და ნიჯგორის აოხრების შემზარავი სურათები, სადაც უდანამაულო ხალხის სისხლი ნიაღვრებად მოედინება, თურქი დამპყრობლების მხეცურ სისასტიკესაცა და ქართველთა გაუტყეხლობასაც თანაბარი დამაჯერებლობით გადმოგვცემს.

რომანის მთავარი გმირი იუსუფ-ბეგია. უთუოდ საინტერესოა ის გარემოება, რომ ისტორიული რომანის გმირი, ვინც სამშობლოს სიყვარულისა და ერთგულების იდეა უნდა მიიტანოს მკითხველამდე, ავტორს ამ იდეის მარტივ, ერთპლანოვან ილუსტრაციად არ ჰყავს წარმოდგენილი. ვიდრე თავის მოქალაქეობრივ, მამულიშვილურ მოვალეობას შეიგნებდა და მოქმედების ერთადერთ სწორ გზას აირჩევდა, იუსუფ-ბეგმა თავისი ცხოვრების გზაზე ბევრი მცდარი ნაბიჯი გადადგა, ბევრი რამ შეცოდა. მამამისის დარად ისიც დაჰყვა დამპყრობლის ნებას და მის სამსახურში აღმოჩნდა. ნიჯგორის მფლობელი არაერთხელ ახლდა თავისი რაზმით გაუტყეხელი ქართველი მოსახლეობის დასარბევად ამხედრებულ თურქებს და ამ გზით ოცნებობდა აღზევებას. დედამისმა ქეთევანმა, ამ კიდევ ერთმა ლიტერატურულმა ქეთევან წამებულმა, პაპა ჭიჭომ, განსაკუთრებით კი მზექალამ და მისმა სიყვარულმა, დამპყრობელთა დაუნდობლობამ და სისასტიკემ თანდათან აუხილა იუსუფ-ბეგს თვალი, გაუღვიძა მიყურებული სინდისის გრძნობა და სამშობლოს თავისუფლებისათვის დაუცხრომელ მებრძოლად აქცია, შთააგონა ის უბრალო, მაგრამ ზოგჯერ ძნელად მისახვედრი ჭეშმარიტება, რომ არ შეიძლება კაცმა პირად კეთილდღეობას ერის ინტერესები ანაცვალოს. მზექალას მიერ ტკივილით მაგრამ მტკიცედ გაცხადებული ნება-სურვილი, თათარს ცოლად არ გავყვებო, იუსუფ-ბეგს მწარედ ჩააფიქრებს თავის ცხოვრებაზე. მართლაცადა, იგი მაჰმადის რჯულზე შემდგარი, დამპყრობელთა ნების აღმსრულებელი თათარი იყო და არა ქართველი. ძველ სკივრში დედის მიერ გადანახული ხატისა და ნიგნის, ამ საგვარეულო განძის პოვნა კიდევ ერთხელ გაახსენებს იუსუფ-ბეგს თავის ჩამომავლობას, ქართულ სულს გაუღვიძებს. ამაყსა და სიტყვაძუნ ქეთევანს, ვინც ასე სტოიკურად იტანდა სამშობლოს განსაცდელს, სიხარული ჩაუდგება თვალებში, როცა თავის შვილში ბოლოს და ბოლოს იგრძნობს სამშობლოს, ერის სამსახურის მოძალებულ წყურვილს. მზექალამ კი, ამ მომზიბლავმა მესხმა ქალიშვილმა, თავისი დიდი სიყვარული იუსუფისადმი იმით გამოხატა, რომ სამშობლოს ერთგულების მიყურებული გრძნობა გაუღვივა. თითქოსდა ძველი ცოდვებისათვის სამშობლო ამ ოჯახისაგან მძიმე

მსხვერპლს მოითხოვს, მაგრამ ნამებული ქეთევანიცა და მზექალაც, თვით იუსუფიც მხნედ ეგებებიან თავიანთ ხვედრს, რადგან დაღუპულთა სიცოცხლე სამშობლოს სამსხვერპლოზეა მიტანილი, ხოლო იუსუფი, ან უკვე მადლიერი ხალხის მიერ დახსნილი, მხოლოდ მშობელი ერის უანგარო სამსახურისთვისაა გადაგებული.

ქეთევანი თავის შვილს დედის ტაძარს უწოდებს და შესთხოვს დაინდოს მოხუცი მშობლის გული, თავისი უბედურებით არ გაუმნაროს დარჩენილი სიცოცხლის დღეები. ამ რომანის გმირები გვარნმუნებენ, რომ „დედის ტაძარი“ მხოლოდ ერთ უმაღლეს და უწმინდეს ტაძარს შეიძლება შეენიროს, „ერის ტაძარს“, სამშობლოს, მშობლიურ მიწა-წყალს. ისტორიულადაც და ლიტერატურულადაც აი ეს კარგად ნაცნობი იდეა მოაქვს გიორგი ზედგინიძის რომანს მკითხველამდე. ისიც უნდა ითქვას, რომ „დედის ტაძარი“ ქართული ისტორიული რომანის ტრადიციებს ძირითადად ერთგულად მისდევს, რაიმე პრინციპული სიახლის შემჩნევა აქ უთუოდ გაჭირდება. მაგრამ ეს სულაც არ გვიშლის ხელს კარგი ქართული ენით დაწერილი პატრიოტული რომანი მართლაც ინტერესით წავიკითხოთ და მის გამოცემასაც აშკარა კმაყოფილებით შევხედეთ.

გიორგი ზედგინიძის „დედის ტაძარი“ კიდევ ერთი ფრიად მნიშვნელოვანი გარემოების გამო გვახარებს. საქართველოს ამ უძველესსა და დიდებულ მხარეზე, მის წარსულსა და აწმყოზე თანამედროვე ქართულ ლიტერატურაში ცოტა რამაა დაწერილი, რაც უთუოდ დასაანანია. ყოველ ქართველს განსაკუთრებული სიყვარულით უყვარს ჩვენი მშობლიური კულტურის ეს მარად მბრწყინავი კერა. საქართველოს არც ერთ კუთხეს არ დაჰკლებია ისტორიულად მძიმე განსაცდელი, მაგრამ სამცხე-ჯავახეთმა მაინც სხვაზე მეტად იწვნია დამპყრობელთა სისასტიკე, რადგან მკერდით იფარავდა მთლიანი საქართველოს მრავალგზის ნაიარევ სხეულს და მეტად მძიმე მსხვერპლიც გაიღო ამ დაუსრულებელ ბრძოლებში. საუკუნეების მანძილზე დამჩნეული მისი მძიმე იარები ალაც დღესაც არაა საბოლოოდ მოშუშებული. მისი გმირული ისტორიული წარსულიცა და აწმყოც ღირსია იმისა, რომ ქართველი მწერლების მუდმივი ინტერესის საგანი იყოს.

1970 წელი

ვისაც მომავალი აინტერესებს, მარტო წინ ყურება არ არგებს, ხშირად უნდა იხედებოდეს უკან, რომ იცოდეს ვინ მოსდევს, რა თაობა ეზრდება მამულს. ასეა ყველგან და ყველაფერში. მით უმეტეს, ასეა მწერლობაში. ეს უბრალო ჭეშმარიტება ყველამ კარგად ვიცით. ჩვენამდე სხვებმა ადრეც, ბევრად ადრეც იცოდნენ. და მაინც, მარტო ცოდნა საქმეს არ შველის. უნდა გვესმოდეს და გვახსოვდეს იგი, რაც მთავარია, უნდა გვალელებდეს. კარგად, ზედმინევნით კარგად უნდა ვიცოდეთ ვის ეკუთვნის ხვალისდელი დღე და, ცხადია, შეძლებისდაგვარად ხელს ვუწყობდეთ ჯეჯილს დამნიფებაში. ამაზე არავინ დაიწყებს დავას. ზოგადი მსჯელობის დროს არავის არაფერი გვემლება. ისე კი, ცხოვრებაში ხშირად გვაეინყდება ეს ჭეშმარიტება, რადგან, საკუთარი პერანგის ანდაზისა არ იყოს, უფრო ჩვენივე საქმეებით ვართ გართულნი, თუმცა ამაზე მნიშვნელოვანი „ჩვენი საქმე“ სხვა რა შეიძლება იყოს?

იმდენ ხანს გვარნმუნებდნენ სამოციანი წლების მიჯნაზე მოსულ თაობას ჯერ ახალგაზრდა მწერლები ხართო, რომ ვერ შევამჩნიეთ როდის და როგორ გადავდექით „მამათა“ ასაკში. თითქოს გუშინ იყო, არადა რამდენი წელი გასულა, რამდენ წყალს ჩაუვლია მას შემდეგ, როცა ჩვენ თვითონ ასე გვიხაროდა უფროსების ყურადღება, ნახალისება, და გულსა გვტკენდა გულცივობა. ჰოდა ჩვენც, რაკილა ახალგაზრდებში ასე ხანგრძლივად ვიყავით ჩარიცხულნი, სულ წინ ვიყურებოდით, თითქოს უკან მოსახედი არაფერი გვექონდა. იმითაც კმაყოფილნი ვრჩებოდით, რომ ვიცნობდით ლია სტურუას, ბესიკ ხარანაულს, დავით ჯავახიშვილს, გურამ დოჩანაშვილს, გურამ სხირტლაძეს, მათი ასაკის კიდევ სხვა რამდენიმე ნიჭიერ მწერალს, (თუმცა არც მათთვის გაგვიწევია სასურველი მეგობრობა, მათაც დავაკელით ყურადღება და სიყვარული უფროსი ძმებისა) და სხვა თითქოს არაფერი გვეკითხებოდა.

ახლა კი, როცა ნაგვიანვეად შევიგრძენით ასაკი და უკან მოვიხედეთ, თურმე ისეთი ჯეჯილი წამოზრდილა, კაცს თვალი აუჭრელდება, გული სიხარულით აევსება. იქნებ „ცოდვათა აღიარებაში“ ცოტას ვაჭარბებ კიდევც, სულ ასეც არ იყოს საქმე. და მაინც, ვერსად გავექცევით იმ მწარე სინამდვილეს, რომ თაობას, რომელიც ახლა მოვიდა ან მოდის ქართულ მწერლობაში, ცუდად თუ არა, ნაკლებად მაინც ვიცნობთ, ნაკლებ ვმეგობრობთ.

ახალგაზრდა პროზაიკოსების მოთხრობების დიდი უმრავლესობა ჟურნალ „ცისკრის“ ფურცლებზეა დაბეჭდილი. ეს ნურავის გაუკვირდება, ახალგაზრდული ჟურნალია და ასე ხელგამლილად რომ არ უთმობდეს თავის ფურცლებს ახალგაზრდობას, აი ის იქნებოდა სამწუხარო და საგანგაშო.

„ცისკარს“ ბევრი მეგობარი და მოყვარე ჰყავს, უფროსებიცა და უმცროსებიც. აქა-იქ ფსევდო-მოყვრებიც ჰყავს. ეს ადრეც არაერთხელ გამჟღავნებულა, მაგრამ არა ღირს ახლა ძველი ტკივილების გახსენება.

მეგობრებს აბა რა დარიგება სჭირდებათ, ჩემზე უკეთ ესმით, სხვებს კი შეეახსენებ, რომ „ცისკარი“ მაინც იმ ყანას ემსგავსება, სადაც ბუნებრივი და ხელოვნური (ოღონდ სათუთი და მზრუნველი) შერჩევის პროცესი უნდა ხდებოდეს. ამიტომ ყველაფერი, რაც იქ იბეჭდება, ქართულ მწერლობას მოსავალში არ ჩაეთვლება. და თუ ჯანსაღ თავთავთან ერთად სარეველაც შეერევა, ეს ჩვენ ბოროტი სიხარულით არ უნდა გვაესებდეს. ახალგაზრდებს მწარე სათქმელიც თბილად, შეიძლება ზედმეტად თბილადაც უნდა ვუთხრათ, რომ კეთილი ნაყოფი არ დავაზროთ.

ბუნებრივია, ახალბედა ავტორების მოთხრობებში თანამედროვე ახალგაზრდის სახე სჭარბობს და მკითხველსაც სწორედ ეს აინტერესებს ყველაზე მეტად. ახალგაზრდა მკითხველი აქ საკუთარ, ბევრნილად ჩამოუყალიბებელ ფიქრებსა და განცდებზე ეძებს პასუხს, ჩვენ კი, უფროსებს გვინდა იმავე ახალგაზრდის თვლით (ასე განსხვავებული რომაა ჩვენგან) დავინახოთ მომავალი თაობა. ამ შემთხვევაში, ავტორები ციხეს შიგნიდან გვიტყვენ. ასე რომ, მკითხველთა ინტერესი მათი შემოქმედებისადმი განსხვავებული, მაგრამ თანაბრად ძლიერია.

მამებს ყოველთვის ანუხებდათ შვილების ბედი, მაგრამ ასევე ყოველთვის უჭირდათ მათი გაგება და ის მტანჯველი ეჭვი უღრღნიდათ გულს, რომ ახალი თაობა ვერ იყო მათი ღირსი. აქ კი მწარედ სცდებოდნენ და ეს შეცდომა, როგორც ჩანს, იმდენად გონებისმიერი არ არის, რამდენადაც ქვეცნობიერი ხასიათისაა. სხვანაირად რითი უნდა აიხსნას ის გარემოება, რომ სამი ათასი წლის წინანდელ თიხის ჭურჭელზე ამოკითხული წარწერაც ისე მოთქვამს ახალგაზრდობის გადაგვარებაზე, როგორც ამას დღეს გავიგონებთ ჩვენს ყოფით საუბარში. ადამიანი, როგორც ჩანს, ისე ეგუება და ისე ისისხლბორცებს არა მარტო თავის ცხოვრების არსს, არამედ ცხოვრების წესსაც და ყოფით გარემოსაც, რომ ყოველგვარი გადახრა

ალიზიანებს, ზოგჯერ კი წონასწორობასაც აკარგვინებს. ამიტომ თუნდაც მხოლოდ გონების ძალით უნდა მოვერიოთ საკუთარ თავს, უნდა ვირწმუნოთ და შევეგუოთ, რომ მომავალი თაობა არ გაიმეორებს ზუსტად ჩვენი ცხოვრების გზას, მას თავისი ინტერესები, ჩვევები, მიდრეკილებები, საკუთარი ჟარგონიც კი ექნება და ეს ისეთივე ჩვეულებრივ, გარდუვალ ამბად უნდა მივიჩნიოთ, როგორც დროთა მონაცვლეობა წლის მანძილზე. ჩვენი ყურადღება ძირითადად იმაზე უნდა იქნას გადატანილი, რომ ახალგაზრდობას არ მოეშალოს ახლის ძიების, შენების, შემოქმედების ნყურვილი, არ გაუნელდეს სამშობლოს სიყვარული, მოქალაქეობრივი ვალისა და სინდისის გრძნობა.

ამ თვალსაზრისით ეკითხულობდი ახალბედა ავტორთა მოთხრობებს, რომ ამომეცნო თანამედროვე ახალგაზრდობის სული. აქ სიხარულთან ერთად თურმე სინანულიც მელოდა. ჯერ ამაზე მოგახსნებთ.

ირაკლი ბერიაშვილს უთუოდ აქვს მწერლის თვალი და საინტერესოდაც შეუძლიათხრობა. მაგრამ რამდენადაც სასიამოვნოა ის, თუ როგორ გვიყვება მწერალი, იმდენად შემზარავია ის, რასაც გვიხსნის მოთხრობაში „დოლი“. აი რას გვიამბობს ავტორი: პატარა ბიჭი, ყოკეი, დოლის წინ მიიღებს დავალებას — პირველი არ მივიდეს ფინიშზე, რადგან უფროსები ტოტალიზატორზე თამაშობენ და ასეა საჭირო. განა ეს ერთი შეხედვით მცირე დანაშაული თუ ნაკლებ საგანგაშო საქციელი, გამძაფრებული მხატვრული სიტყვის ძალით, არ არის შემზარავი? ირაკლი ბერიაშვილი გვიხსნის პატარა ყოკეის განცდებს, მის მღელვარებას, როცა შეჯიბრებისათვის ემზადება, იმ სიხარულს, რასაც მოსალოდნელი გამარჯვება მიანიჭებს. რამუნი ხომ თვითონ გამოზარდა, ჯერ კიდევ კვიცი ჩააბარეს მოსავლელად და დღემდე სამივე შეჯიბრი მოიგო. დღესაც გამარჯვების იმედითაა საესებიჭი, თუმცა პირველად მიანდეს ყოკეობა. სწორედ სტარტის წინ უღვაშიანი (ალბათ, მწვრთნელია, ასე ჩანს) ღიმილით დაარიგებს:

„ჩვენი ბიჭები აპირებენ თამაშს, როგორმე ისე უნდა მოვახერხოთ... — თვალი მოუჭუტა, — მოკლედ პირველი არ უნდა მოხვიდე, — გაჩუმდა, — არა უშავს რა, მაგაზე ნუ იდარდებ, კიდევ მოასწრებ, — დააყოლა და მხარზე დაჰკრა ხელი, — ჰო, წინ ნუ გახვალ, ეცადე კუდში მიჰყვე, თუ გზა თავისუფალი ნახა, მაგას ეშმაკიც ველარ შეაჩერებს, აბა, შენ იცი“.

სულ ცოტა ხნის წინ, როცა გურამ რჩეულიშვილი თავისი ტოლების თუ საკუთარ ხასიათს გვიხსნიდა, სწორედ იმითი მოგვხიბლა, რომ

მისმა ბიჭებმა არ იცოდნენ კომპრომისი, არაფერს და არავის არ ეპუებოდნენ, არ უშინდებოდნენ, გამარჯვების ჟინით შეპყრობილნი დააჭენებდნენ ცხენებს მთის ბლიკებზე. ასევე საოცრად ამაყი სულის, კეთილი გულის, სუფთა, შეურყენელი სინდისის, უკომპრომისო, შეურიგებელი ბუნებისანი იყვნენ არჩილ სულაკაურის, ნოდარ დუმბაძის, ედიშერ ყიფიანის, გურამ გეგეშიძის ახალგაზრდები. მათ ბიჭებს ვერავინ გაუბედავდა ამდაგვარი რჩევის მიცემას. რა უნდა გაიზარდოს იმ ბიჭისგან, რომელიც პირველად იღებს დოღში მონაწილეობას, თავის საყვარელ ბედაურზეა ამხედრებული და იმის ნაცვლად, რომ ყველაფერი დაივიწყოს ამ ქვეყანაზე, თუნდაც ეს ჭენება სიცოცხლის ფასად დაუჯდეს, უფროსის ლაჩრულ დავალებას, წერილმან ანგარებას უწევს ანგარიშს და ამას ანაცვალეებს პირველი გამარჯვების სიხარულს. ღონე რომ ღალატობს ცხენის დასაოკებლად, ჩურჩულით ემუდარება: „ცოტაც, სულ ცოტაც, რამუნი, შენი ჭირიმე“. მართლაც შემადრწუნებელია, რომ ეს „ცოტაც“ ნანატრი გამარჯვებისათვის მოხმობილ გამძლეობას კი არ ნიშნავს, არამედ მორჩილებას. ნებით ნაგებული დოღის შერე ულაცის ოფლიან კისერზე დაუდვია თავი პატარა ჟოკეის და ტირის. მაგრამ მხოლოდ ტირილი იმის იმედს ნაკლებ ალგვიძრავს, რომ ბიჭისაგან მორჩილი მონა, ან უღვაშიანი უსინდისო არ გაიზრდება. მან ისეთი რამ ჩაიდინა, რაც ბიჭის, ახალგაზრდის ბუნებასთან ყოვლად შეუთავსებელია.

იქნებ ავტორმა ამით სწორედ ის გვითხრა, რომ ბიჭი ლაჩრულად მოიქცა და ეს არ ეკადრებოდა, მან თავის თავს კი არა, ახალგაზრდულ ბუნებას უღალატა. იქნებ კი არა, ეს ასეცაა, მაგრამ მე ბუნებრივად, შეიძლება გულუბრყვილოდაც მეზადება ეჭვი, რატომ გაუჩნდა ეს სათქმელი ავტორს. ნუთუ მან დღევანდელ ბიჭებში ამისი საშიშროება დაინახა. და თუ ასეა, რალად უცხადებს თანაგრძნობას თავის გმირს, რად არ კივის მისი სული ამ საშინელების შემხედვარე?

შეიძლება ვისმეს ღიმილიც კი მოჰგვაროს ჩემმა ასეთმა ემოციებმა თუ განსჯამ. და მაინც, მოთხრობის ფინალის გამო მაქვს საკამათო ავტორთან.

უფრო დიდი ცოდვა ჩაიდინა პროსპერ მერიმეს მოთხრობის „მატეო ფალკონეს“ ბიჭმა. მაგრამ იგი უფრო ვერაგულადაც მოატყუეს. მას ნაკლები მოეთხოვებოდა ასაკის გამოც. არავის მოუვა თავში აზრად იმაზე დავა, უნდა მოეკლა თუ არა მამას შვილი, მცირეწლოვანი ბავშვი იმსახურებდა თუ არა ამ უკიდურეს და უსასტიკეს განაჩენს. ეს სულისშემძრავი ტრაგედია ასეთი კონკრეტული ბჭობის ხასიათზე კი არ გვაყენებს, არამედ მძაფრად გვაგრძნობინებს ადამიანური

სინდისის ფასს. დარიგება და შეგონება უფრო გონივრული გზა იქნებოდა ბავშვთან ურთიერთობაში, მაგრამ მამის ნასროლი ტყვია ჩვენს გულებსაც შეეხო და მხატვრულ ნაწარმოებში ეს ალბათ ერთადერთი გამოსავალი იყო მწერლისათვის, რომ მთელი სიძლიერით ეთქვა თავისი სიტყვა მამაკაცურ ღირსებაზე, სინდის-ნამუსზე. აი ასეთი „მოგონილი“ ფინალით დაამთავრა თავისი მოთხრობა პროსპერ მერიმემ. ჩვენი ახალგაზრდა ავტორი უფრო „ცხოვრებისეულ“ დასასრულს გეთავაზობს, მტირალი ბიჭი უფრო ადვილი წარმოსადგენია. მაგრამ ამით მან დააკლო მოთხრობას ის კივილი სულისა, რამაც უნდა შეგვეძრას საშინელების ხილვის შემდეგ, როგორც ეს პროსპერ მერიმემ გააკეთა. და ამით დააკლო შთაბეჭდილების ძალაც თავის ნათქვამს. ამიტომაც ეს პასიური ტირილი ბიჭისა ნაკლებ გვიტოვებს იმის იმედს, რომ მისი სული ვერ შეეგუება, ვერ გადახარშავს ამ პირველ საბედისწერო ნაბიჯს, საიდანაც იწყება მამაკაცის დაცემა.

იქნებ მოთხრობა „დოლი“ მაინც გამონაკლისია და არა ღირს მისი ასე მძაფრად განცდა. ეტყობა, ასე არ არის საქმე. ამაში ირაკლი ბერიაშვილის მეორე მოთხრობაც გვარწმუნებს. „თოფის სროლა“. აქაც ადრე უღვივდებათ მორჩილების გრძნობა ახალგაზრდებს.

ინტერესით უნდა მოვეკიდოთ ახლის მაძიებელ ახალგაზრდა ნიჭიერ მწერლებს, რომელთა ლიტერატურული ექსპერიმენტები უკვე სერიოზული და პროფესიული პროზის დონეზეა. მხედველობაში მყავს ვაჟა გიგაშვილი, ვისმა ჯერჯერობით ერთადერთმა თუმცა ვრცელმა მოთხრობამ „ნადირობა ჩონტაშში“ ჩემზე ძლიერი შთაბეჭდილება მოახდინა. ეს მოთხრობა დოკუმენტური მხატვრული პროზის შესანიშნავი ნიმუშია.

თანამედროვე მსოფლიოში მკითხველთა ინტერესი ამ ჟანრისადმი სულ უფრო იზრდება და იმდენადაც, რომ მაგალითად, ამერიკელი მწერლის ტრუმენ კეპოტის რომანი „ჩვეულებრივი მკვლელობა“, რომელსაც დეტექტივთან საერთო არაფერი აქვს და სერიოზული, პრობლემური პროზის ერთ-ერთი საუკეთესო ნიმუშია, დიდ ხანს ბესტსელერად იყო აღიარებული თავის ქვეყანაში და უცხოელი მკითხველების დიდი ინტერესი დაიმსახურა. საკმაო საფუძველი გვაქვს ვიფიქროთ, რომ ამ ახალ ჟანრს მომავალი აქვს, მისი ზემოქმედების ძალის საიდუმლო მხატვრული განზოგადებისა და დოკუმენტური სიმართლის ურთულეს სინთეზში უნდა ვეძიოთ.

მით უფრო სასიხარულოა ის ფაქტი, რომ ქართულ პროზას ამ ჟანრში თავისი საკმაოდ მნიშვნელოვანი საინტერესო ნიმუშები

გააჩნია. ერთ-ერთი პირველი აქაც გურამ რჩეულიშვილი იყო, ვისი ვრცელი მოთხრობაც „სიკვდილი მთებში“ სწორედ დოკუმენტური მხატვრული პროზის პირველი მერცხალთაგანია ჩვენს ეროვნულ მწერლობაში. მე მგონია, ამითაც და ბევრი სხვა ნიშნითაც ვაჟა გიგაშვილის „ნადირობა ჩონ-ტაშში“ უშუალოდ ეხმაურება და ენათესავება გურამ რჩეულიშვილის შემოქმედებას.

ვაჟა გიგაშვილის მოთხრობაში ძირითადად ნადირობის უინით ატანილ გმირთან გვაქვს საქმე. აქა-იქ, კანტიკუნტად თუ შემოხვედებიან მას სულ ორიოდე სიტყვის სათქმელი დროის მანძილზე ალპინისტები, ტურისტები და მწყემსები. მოთხრობის მთავარი გმირი მეტწილად მარტო ცხოვრობს მიუვალ მთებში და ნადირობს ტყეებზე (მაღალი მთის გარეული ვაცის შუააზიურ სახეობაზე), რომ თავისი უინიც მოიკლას, საკუთარი მამაკაცური ხასიათი და ამტანობაც გამოსცადოს, ნებისყოფაც გაიკაჟოს, ბუნების მშვენიერებთაც დატკბეს, მონადირის რეპუტაციაც განიმტკიცოს და მწვერვალის დასალაშქრად წასული ჯგუფიც მოამარაგოს ხორცით.

თითქოს მოსაწყენი უნდა იყოს ამ თუმცა ძნელი, მაგრამ მაინც, ერთი შეხედვით, ერთფეროვანი ნადირობის ეპიზოდების კითხვა. მაგრამ საოცარი ის არის, რომ მწერალი ახერხებს გაუნელებელი ინტერესით გვაკითხოს თავისი მოთხრობა. ერთბაშად ძნელი მისახვედრია, ისეთს რა საიდუმლოს ფლობს ავტორი, რომ ასე ატყვევებს მკითხველის ყურადღებას.

ცხადია, ჩვენთვის, ამ მაღალმთიანი, უმკაცრესი და დიდებული სამყაროს უზიარებელი ხალხისათვის, თავისთავად საინტერესოა ეს უცხო და მიუწვდომელი გარემო, მისი ყოფა, ადათი და წესები. დოკუმენტური მხატვრული პროზა მკითხველის ამდაგვარ ცნობისმოყვარეობას აკმაყოფილებს.

ამას გარდა, ავტორი აქ ბუნებას მთელი თავისი მრავალფეროვნებით წარმოგვისახავს, დეტალურად გვიყვება ნადირთა და ფრინველთა ცხოვრებაზე, ხშირად სიზუსტით აგვიწერს შუა აზიის მთიანეთის ალპიური ზონის მცენარეებს, იქაურ ფრინველებსა და ცხოველებს, მათ გარეგნობას, ქცევას, მოძრაობას, ხმას და სხვა უამრავ დამახასიათებელ ნიშანს. ამასთანავე, იმდენად საინტერესოდ გვიყვება ყოველივე ამას, რომ თვალწინ გვიცოცხლებს იქაურ გარემოს და გვარწმუნებს ამ თითქოს მკაცრ, მარტივ სამყაროში რა მრავალფეროვანი, მომაჯადოებლად ლამაზი ბუნებაა, სავსე სიცოცხლის წყურვილით, სიხარულით, შიშით, ალერსით, მტრობით... ეს ყველაფერი მოთხრობისადმი უთუოდ დიდ ინტერესს ალგვიძრავს,

მაგრამ მაინც არ შეიძლება მისი ღირსების მთავარი განმსაზღვრელი ნიშანი იყოს.

მთავარი მაინც ის ფიქრები და განცდებია, რაც ყოველივე ამის თანაზიარი ადამიანის გულსა და გონებას ეძალება. ამ მხრივაც მოთხრობას ბევრი საყურადღებო ინფორმაცია და დაკვირვება მიაქვს მკითხველამდე. განსაკუთრებით საინტერესოა ავტორისეული დამოკიდებულება ბუნებასთან, ერთდროულად ჟინიანი და ლმობიერი, რაციონალური და ემოციური. ყველაზე საოცარი და მნიშვნელოვანი კი ის არის, რომ გმირი, მონადირე კაცი, თავით ფეხებამდე შეიარაღებული, არასოდეს უპირისპირდება ბუნებას, პირიქით, საკუთარი თავიც მის შემადგენელ ორგანულ ნაწილად მიაჩნია. ბუნებისადმი ასეთმა დამოკიდებულებამ საუკუნეების მანძილზე შექმნა ნადირობის ეთიკური ნორმები, რომელთაც, რაც დრო გადის, სულ უფრო მეტად არღვევენ, მაგრამ ურომლისოდაც მონადირის ღირსება წარმოუდგენელია.

თითქოს შეუთავსებელია ერთმანეთთან ის ეპიზოდები, სადაც ერთი შეხედვით სრულიად განსხვავებული, დაპირისპირებული განწყობილებები მყლავნდება გმირისა. აი, ერთგან ახალმოკლულ ტყეკს „საამური, სუფთა, თბილი სუნი“ ასდის და გმირიც ნებივრად აბოლებს სიგარეტს, „სიმსუბუქე და სიმშვიდე“ ეუფლება მას, მაგრამ ამ „ნუთიერი ბედნიერი გამოშტერების შემდეგ“ გუნებას უშხამავს იმის გახსენება, რომ ერთ დაჭრილ დიდ ვაცს ბოლომდე ვერ მისდია, ასე კი „შეიძლება ბევრი ნადირი დაასახიჩრო და ნადირის უაზროდ დაღუპვაზე უფრო საზიზლარი კი არაფერია მონადირისათვის“. ზოგჯერ გმირს ნამდვილი ისტერიკა ემართება, ყვირის და აგინებს საკუთარ თავს, სიმწრით ხელებს იკბენს და ერთადერთი აზრი უტრიალებს — „უნდა დავენიო! სად წამივლენ! იმ კეხში გადავალ და წაფასნრებ! მაინც მოვნახავ!“ — და ამ გიჟური, დაუოკებელი ლტოლვის გამო სიკვდილს ეთამაშება ციცაბო კლდეებზე, მერე კი, ხელმოცარული, კოშმარულ ღამეებს თეთრად ათენებს.

სხვაგან, სრულიად უსაფრთხო ადგილას გმირი მონუსხულივით მისჩერებია გრაციოზულად მოძრავ თხებს, უფრო ჯეირნებს რომ წააგვანან, რომლებსაც გვერდებზე თიკნები აკვრიან და მიუხედავად იმისა, ახალი ხორციც ძალიან სჭირდება და „ნადირობის აზარტითაც ყელამდეა“, არც კი ფიქრობს სროლას. ან კიდევ, გაოცებული შეჰყურებს დედა კაკაბის თვალთმაქცობას, რომელმაც, ეტყობა, წინილები სადღაც იქვე დამალა, ახლა კი მის გასატყუებლად

კოჭლობაც მოიგონა, ხან მკერდითაც კი ეცემა მიწაზე და მიფართხალებს, მერე კი უეცრად კრიახით გაფრინდება.

"ნელა მივაბიჯებდი ამ სანახაობით ნასიამოვნები და ვინმეს რომ შეეხედა ამ დროს ჩემთვის, ალბათ დაინახავდა საკმაოდ ბრიყვული, კმაყოფილი ღიმილით გაბადრულ სიფათს".

მოთხრობაში აშკარად ჩანს ის მაღალი ეთიკა, რაც მონადირეს სროლაზე ხელს აალებინებს. როცა მის თვალწინ თხებთან ერთად თიკნებიც დაკუნტრუშებენ, ან კიდევ კაკბებთან წინილებიც დაფართხალებენ, იქ სიკვდილს არაფერი უნდა ესაქმებოდეს. ამის გარდა, ჩანს ადამიანის ბუნებასთან სრული შერწყმის, ჰარმონიული ერთიანობის მომხიბლავი სურათი, რომელიც შეუძლებელია მკითხველს იმავ კმაყოფილებისა თუ ბედნიერების გრძნობით არ ავისებდეს, რასაც ასე გაუბადრავს საკუთარი ნებით „ხელმოცარული“ მონადირის სახე.

ნადირობა სულაც არ ნიშნავს ცხოველთა და ფრინველთა მტრობას, სიძულვილს, იგი სწორედ ბუნებრივი შერჩევის პროცესის ხელშეწყობაა და ამიტომაცაა, რომ, რაგინდ პარადოქსულადაც არ უნდა გვეჩვენებოდეს ეს, ჭეშმარიტად კეთილშობილი მონადირეები ყველაზე დიდი მოტრფიალენიც და მოამაგენიც არიან ბუნებისა. ამაში კიდევ ერთხელ გვარწმუნებს ვაჟა გიგაშვილის მოთხრობა. ნადირობას არაფერი აქვს საერთო იმ ბარბაროსულ ხოცვა-ყლეტასთან, რისი შემზარავი სურათის მონმეც გახდება ძველთაგან ცნობილ, ეგრეთ წოდებულ „ტეკების ტომარაში“ შემთხვევით მოხვედრილი გმირი მოთხრობისა.

„მაღალმთიან ადგილებში ნადირობა მკაცრი, რთული მაღალკვალიფიციური სპორტია... მაგრამ ეს არის სპორტი, რომელსაც არც მსაჯი ჰყავს და არც მაყურებელი და ბევრი რამ აქ მხოლოდ მონადირის პირად კეთილშობილებაზეა დამოკიდებული...“

სწორედ მონადირის ეს რაინდული კეთილშობილება და ბუნების წრფელი სიყვარული, რისი გამოვლენის ერთადერთი მონმე და მსაჯული საკუთარი სინდისია, ასე ამაღლებულად გამოხატული მწერლის მიერ, გვხიბლავს ამ მოთხრობაში და ადამიანური ღირსების რწმენას გვმატებს.

დოკუმენტური სიმართლე, ყოფითი დეტალების სიზუსტე, მაქსიმალურისინრფელეგანცდისა, გრძნობისა, ფიქრისა, ადამიანებთან თუ გარესამყაროსთან ურთიერთობის აბსოლუტური უშუალობა მეტი ნდობით გვმსჭვალავს მოთხრობაში გამჟღავნებული სათქმელის მიმართ, მეტად განგვაცდევინებს ამაღლებულ სულთან ზიარებით

მონიჭებულ სიხარულსაც და სულმდაბლობით მოყენებულ ტკივილსაც. აი, როგორც ჩანს, ამაშია სწორედ ის უბრალო საიდუმლო, რითაც ასე იპყრობს მკითხველის ყურადღებას ვაჟა გიგაშვილი. მოთხრობის გმირი სულ სიკვდილ-სიცოცხლეს შორის გადაბულ ბენვის ხიდზე დადის და რამდენჯერმე ჩვენს თვალწინ მხოლოდ სასწაულით გადარჩება. თუმცა მარტო სასწაულით არა, საკუთარი ნებისყოფის თუ სხვათა თანადგომის წყალობითაც. რა უბრალოდ, თითქოს უემოციოდ გადაარჩენს მას მეგობარი. მაგრამ რა თავგანწირვა და ვაჟკაცობაა მის საქციელში. უემოციობა კი მხოლოდ იმიტომ გვეჩვენება, რომ მთამსვლელებს ამის გამოსახატავად თითქოს არა სცალიათ. ისინი მიჩვეულნი არიან ხიფათით სავსე ცხოვრებას ცაში აზიდული მყინვარების პირქუშ სამყაროში და განცდებს აყოლა შეიძლება საბედისწეროც აღმოჩნდეს. ამიტომ, სიკვდილიც კი ჩვეულებრივ, მოულოდნელობისაგან დაცლილ შემთხვევად ჩანს. დაღუპული მეგობრისათვის ვერტმფრენით ამოტანილი კუბო, რაღაც ჩვეულებრივ ნივთად გამოიყურება პურიით, ძხვითა და სიგარეტებით სავსე ყუთების გვერდით.

მთამსვლელებზე მწვავედ, ძნელად რომ ვინმე განიცდიდეს გვერდით მყოფი ახლობელი ადამიანის დაკარგვას. მათი ადამიანური განცდები თავის გამოხატულებას უფრო გვიან პოულობენ, როცა ისინი ჩვეულ გარემოში მოხვდებიან. ეს ადრეც ვიცოდით მოთხრობიდან „სიკვდილი მთებში“. ამიტომაც მგონია, რომ გურამ რჩეულიშვილისა და ვაჟა გიგაშვილის მოთხრობები ერთი მძიმე, თუმცა მშვენიერი ჯაჭვის ორი რგოლია.

მწერლობის, და საერთოდ ყველასა და ყველაფრის, განვითარების ერთ-ერთი მუდმივი სტიმული ახლის ძიების დაუმცხრალ წყურვილშია. ამიტომაც, ყოველი სიახლისადმი მეტი ინტერესი, გულისყური, მოთმინება გემართებს, რომ მართლად მიგნებული საინტერესო მარცვალი, თუნდაც ჯერ შეუცნობელი და ჩვენთვის გაუგებარი, უნდობლობის ჭაობში არ ჩავფლათ. მაგრამ ამისი შიშით არც ის ივარგებს, ჩვენი საკუთარი დაეჭვებები არ გავამხილოთ.

თანამედროვე ადამიანის სულიერი სამყაროს გასახსნელად მოხმობილი რეალიზმის ფართო კალაპოტი ორ უკიდურესობასაც დაიტევს, დოკუმენტურ სიზუსტესაც და სიმბოლურ მინიშნებებსაც.

ახალმოსულ თაობაშიც იგრძნობა ეს მრავალფეროვნება, განსხვავებული ინტერესების, მსოფლგანცდის, მანერის გამყლავნების სურვილი. ამ თვალსაზრისით ყურადღებას იქცევს სოსო პაიჭაძის „უკანასკნელი დუბლი“. აშკარაა, რომ სოსო პაიჭაძემ ძნელი გზა ირჩია და უნდა ვიფიქროთ, რომ ეს სიჯიუტით,

ორიგინალურობის აკვიატებული სურვილით კი არ მოსვლია, არამედ მისი აზროვნების ფორმაა ასეთი. მას იმდენად გარემოსა და ხასიათების ნათელი შტრიხებით ხატვა არ იტაცებს, რამდენადაც ადამიანის აფორიაქებული სულის თრთოლვის ფიქსაცია. ამ განზრახვისათვის მას ვერ დავძრახავთ, მითუმეტეს, რომ ძნელი არ არის მისი უდავო ნიჭიერების შემჩნევა. სამწუხაროდ, ის ეფექტი, რასაც მწერალი მოთხრობის დასაწყისში ერთბაშად აღწევს, მერე თანდათან ნელდება, რადგან, ჩემი აზრით, იგი ბოლომდე ვერ მოერია ამ მძიმე ტვირთს.

სოსო პაიჭაძე მცირე შესავლით მშვენივრად გვიქმნის იმ განწყობილებას, რომლითაც მისი მოთხრობა უნდა წაეკითხოთ. ზღვისპირა ქალაქის წვიმიანი ამინდი, რატომღაც დღისით მბჟუტავი ნათურები, სივრცის ნაზად ავადმყოფური და მშვენიერი იერი, სადაც თითქოს რაღაც იდუმალემა თვლემს, ავტობუსის კატასტროფა — ყველაფერი ეს თავიდანვე მიგვანიშნებს, რომ სევდიანი, მძიმე სათქმელი აქვს ავტორს. ეს ადგილები და კიდევ რამდენიმე სხვაც ემოციური დამუხტულობითაც და მხატვრული თხრობის ოსტატობის ძალითაც ნამდვილი ლიტერატურის დონეზეა, მაგრამ ამას მხოლოდ ცალკეულ ფრაგმენტებზე თუ ვიტყვი.

ის საიდუმლო, რომელიც ავტორს უნდა გაენდო მკითხველისათვის, ჩემთვის პირადად ისევ საიდუმლოდ დარჩა, რადგან ბევრი რამ, გულახდილად რომ ვთქვა, უბრალოდ ვერ გავიგე. მიუხედავად იმისა, რომ მივიღე ავტორის მიერ შემოთავაზებული მანერა და მოთხრობის კითხვის დროს თანდათან სულ უფრო ვეგუებოდი იმ აზრს, რომ აქ მიზეზთა დაკონკრეტებას არ უნდა ველოდე, მაინც მეტისმეტად აბსტრაქტული მეჩვენა ჩანაფიქრის გადანყვება, ვერაფრით გავერკვიე გმირის სულიერი ტრავმის ძირებში.

ისე მომეჩვენა, რომ იქ, სადაც ავტორი რეალისტურ ხედვას იმარჯვებს, არა მარტო ნათელია მისი აზროვნება, არამედ უფრო ძლიერიც და საინტერესოც, ხოლო გართულებული ზმანებები ისეთ ქაოტურ მხატვრულ სამყაროს ქმნიან, სადაც ვგონებ თვითონ ავტორიც იბნევა.

მოკლე წინათქმით თბილად და კეთილად დაულოცა გზა რევაზ ინანიშვილმა ახალგაზრდა ავტორს ლეილა ბეროშვილს. მართლაც ნიჭიერ ავტორს გავეცანით, ვისი შემოქმედებითი სიმპათიებიც აშკარად იხრება იმ სადა და პოეტური პროზისაკენ, თავად რევაზ ინანიშვილის შემოქმედებას რომ განსაზღვრავს. გვახარებს არა მარტო ახალგაზრდა ავტორის წარმატება, ან კიდევ ის, რომ რევაზ ინანიშვილს, ამ საოცრად თვითმყოფ თბილ, პოეტურ მთხრობელს კიდევ ერთი გამგრძელებელი

გამოუჩნდა, არამედ ისიც, თუ რა გულწრფელი სიყვარულით გაუნია მეკვლეობა ოსტატმა შეგირდს. ჩვენ ხშირად ვიკლებთ ახალი ნიჭის გამობრწყინებით განსაცდელ სიხარულს.

ჩვენი სალიტერატურო კრიტიკისათვის ამ სიხარულის შეგრძნების უნარს რომ არ ეღალატა, კარგა ხანია შევამჩნევდით მაკა ჯოხაძის ჭეშმარიტი ნიჭის ელვარებას, რომელიც ასე ნათლად გამოკრთა მის პირველსავე მოთხრობაში „გურამ-გურამ“.

ახალგაზრდა მწერლები უფრო იმით იწყებენ, და ეს გასაგებიცაა, რომ საკუთარი განცდების, აზრების, გარემოს, ბიოგრაფიული მომენტების მხატვრულ გადმოცემას და განზოგადებას მიმართავენ. „სხვისი“ და „სხვა სამყაროს“ წვდომა უკვე აქ მოსინჯული ძალის მერე იწყება. მაკა ჯოხაძე კი პირველივე მოთხრობებში გვაოცებს პრობლემატიკის, ხასიათების, გარემოს განსხვავებულობით, სიფართოვით, სიღრმით, და კიდევ დრამატიზირებით. იგი თუმცა ჯერ მეტწილად პატარა მოთხრობებს წერს, ეს ხელს არ უშლის დიდ და მტკივნეულ საკითხებზე ჩაგვაფიქროს. თანაც გასაკვირი მომჭირნეობით ხმარობს სიტყვიერ მასალას, მისი ყოველი ფრაზა ტევადი და რაღაც მნიშვნელოვანის მანიშნებელია.

ახალგაზრდა მწერალი დიდი ადამიანური თანაგრძნობით არის სავესე ყველასადმი, ვისაც კი ცხოვრებამ მისი წილი ბედნიერება დააკლო, პატარა ირინესადმი და ძია ვასოსადმი („ირინე“) ქალბატონი ელენესადმი („ჩვეულებრივი ცხოვრება“), ალასადმი, გადამდგარი გენერლისადმი, ივანიკასადმი („ერთი ბლუჯა გაზაფხული“) „კაცისადმი პატარა ეზოდან“. იგი ყველას უზიარებს თავისი სულის სითბოსა და მკითხველებსაც გვაიძულებს გავიღოთ ეს ადამიანური, კეთილშობილური „ხარკი“. რაკი მწერალს გული სავესე აქვს ადამიანებისადმი სიყვარულით და სხვების, მრავალთა ჰუმანურობაშიც დარწმუნებულია, ამ გაშიშვლებული სულიერი სატიკვრების მიუხედავად, იგი იმედით შეჰყურებს თავისი გმირების მომავალს.

შეიძლება ვინმეს ახალგაზრდა მწერლების გაცნობით აღძრული ჩემი ემოციები გაზვიადებულად მოეჩვენოს, იქნებ არც უამისობა იყოს, მაგრამ შეუძლებელია გულწრფელი სიხარული არ განგვაცდევინოს იმ ჯეჯილმა, ქართულ მწერლობაში რომ წამოზრდილა და დაპურებას ბევრი აღარა უკლია. ღმერთმა ქნას, კვლავაც და მუდამ იზარდოს მწვანე ჯეჯილმა!

1974 წელი

რეალიზმის დასაცავად (სიტყვა მწერალთა ყრილობაზე)

ქართული მწერლობა უკანასკნელი წლების მანძილზე აშკარად ძლიერია და საინტერესო მაღალი მოქალაქეობრივი სულით, პუბლიცისტური გზნებით, ცხოვრებისეული პრობლემების ღრმად შეცნობის უნით. ქართველი მწერლები აქტიურად იღვნიან, რათა შემწენი იყვნენ ჩვენი საზოგადოებრივი ცხოვრების წინსვლისა და განვითარებისა.

რუსმა კრიტიკოსმა სტანისლავ რასსადინმა პოეზიას მოუწოდა — წინ, პუშკინისაკენ! ამავე ანალოგიით, ჩვენც შეგვიძლია ვისროლოთ ლოზუნგი — წინ, გალაკტიონისაკენ! ამ ერთი შეხედვით პარადოქსულ მონოდებებში მხოლოდ ის სურვილი და ოცნება სჭევვის, რომ თანამედროვე პოეზიაც იმავე მოქალაქეობრივი სულისა და მხატვრული მწვერვალებისაკენ ილტვოდეს, როგორცაა პუშკინის და ტაბიძის პოეტური შემოქმედება. ამისი შემწენი და მოსურნენი უნდა ვიყოთ ყველანი.

დღეს მაღალი და ძლიერია ლიტერატურული პროცესიის ტალღა და მით უფრო მეტად ცდილობენ შემთხვევითი პირნი ზემოდან მოექცნენ მას. ლიტერატურული ცხოვრების ზედაპირზე მომდგარ ქაფს მოხდა უნდა, რასაც, სამწუხაროდ, ნაკლებად აკეთებს კრიტიკა. ჭეშმარიტ ხელოვანსაც ყველაფერი თანაბრად ძლიერი არ გამოუდის, ამასაც უნდა შემჩნევა და თქმა, მხოლოდ ტაქტიკა და კეთილი გრძნობით თქმა. დაბოლოს, აკლია კრიტიკის ღრმა დაკვირვება ძირითად პროცესებსაც. ქართულ კრიტიკას მაორგანიზებელი ძალა სჭირდება, რასაც, ჩემი აზრით, სრულებითაც ვერ იჩენს მწერალთა კავშირი. სპეციალურმა აღმანახმა „კრიტიკამაც“ ვერ შეძლო ეს.

ამ აღმანახის პოზიცია, მეტი რომ არა ვთქვათ, ცოტა უცნაურია, ან კი რად დავმალოთ, პირდაპირ თუ ვიტყვით, ხშირ შემთხვევაში მცდარია. მის ფურცლებზე შემოქმედებით მარცხად იქნა გამოცხადებული და გალანძღულიც კი ნოდარ დუმბაძის, თამაზ ჭილაძის, არჩილ სულაკაურის ახალი ნაწარმოებები, რომლებიც მკითხველებში პოპულარობით სარგებლობენ და, ჩემი ღრმა რწმენითაც და საერთო აღიარებითაც, თანამედროვე მწერლობის საუკეთესო ნაწარმოებთა რიგს განეკუთვნებიან. დღემდე არაფერი თქმულა მის ფურცლებზე ჭაბუა ამირეჯიბის „დათა თუთაშხიაზე“, რომელიც ასევე ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი რომანია უკანასკნელი წლებისა. ეტყობა, ამასაც აღმაცერად უყურებენ რედაქციაში და ელიან შეპირებულ

ნეგატიურ წერილს. ნაკლებად ჩანს ამ ალმანახში წერილები ლიტერატურულ პროცესებზე, პოეზიის, პროზის აქტუალურ საკითხებზე.

თუ გულახდილნი ვიქნებით, უნდა ვთქვათ, რომ კრიტიკას ხშირად მხოლოდ დეკლარაციულად ვაღიარებთ, ფაქტიურად კი ყველა საშუალებით ვებრძვით, მათ შორის აკრძალული ილეთებითაც, რომელთა შორის ძველ და ნაცად ხერხს — დემაგოგიას განსაკუთრებული გასავალი ჯერაც აქვს. დიახ, კრიტიკა არ უყვართ მწერლებს. ეს კიდეც გამჟღავნდა „ცისკრის“ ანკეტაში. ისე, კაცმა რომ თქვას, მაინც-დამაინც სასიყვარულო არაფერია მასში. არც სხვაგან ეხატებათ გულზე, მაგრამ ჩვენთან განსაკუთრებით მტკივნეულია დამოკიდებულება. არის გაუთავებელი დავა კრიტიკოსებსა და ავტორებს შორის. ამაში არაფერია ცუდი, თუკი პრინციპულ საკითხებზეა დავა და არა პირადულზე და წერილმანზე. ჩვენთან უფრო უკანასკნელი ჭარბობს.

აი, ამის ერთი ტიპური მაგალითი. რომან მიმინოშვილმა ამდაგვარი კინკლაობის წინააღმდეგ თქვა რამდენიმე სიტყვა და კვლავ ატყდა დავიდარაბა. მამია დუდუჩავამ ამასაც მრისხანე პასუხი მოაყოლა, „ვეფხისტყაოსნის“ ცუცქირიძისეული ილუსტრაციები, რის გამოც ატყდა დავა, ანტირეალისტურ ხელოვნებად გამოაცხადა. მიმინოშვილისა და დუდუჩავას დავაში არბიტრის როლს ვერ ვიკისრებ, მაგრამ ის კი ჩემს მოვალეობად მიმაჩნია, რომ რეალიზმს დავუდგე ქომაგად, რადგან მამია დუდუჩავას პოზიციებიდან მას საკმაო უსიამოვნება ელის. სიმართლე გითხრათ, გამაკვირვა ამ საოცარი ანაქრონიზმის რესტავრაციის ასეთმა შეუფარავმა ცდამ.

„ვეფხისტყაოსნის“ ცუცქირიძისეული ილუსტრაციები შეიძლება ჩვენ მოგვეწონოს ან არ მოგვეწონოს, ამის უფლებას ვერავინ ნაგვართმევს, მაგრამ ანტირეალიზმად მათი გამოცხადება, მით უფრო ამისი პოლიტიკური ქვეტექსტით, ასეთი უმართებულო და პროვოკაციული ბრალდების წაყენება ამკარა პროტესტს იწვევს ჩემში. გავიხსენოთ, მარტო ჩვენთან კი არ დაიბეჭდა ეს ილუსტრაციები, მოსკოვში საიუბილეოდ გამოცემულ პოემის ზაბოლოცკისეულ თარგმანს ცუცქირიძის ხელოვნება ამშვენებს, რომლის ერთი პერსონაჟი დუდუჩავამ „ახმახ ველურად“ მონათლა. რას იზამ, ასეთია მისი გემოვნება და შეგრძნება. ამ ილუსტრაციებმა, სხვათა შორის, საერთაშორისო პრემიაც დაიმსახურა და ეს ყველაფერი არ არის სულ უინტერესო ფაქტები.

ახლა კი არსებითად შევხედოთ საქმეს.

მამია დუდუჩავასათვის წარმოდგენელია პირობითობა რეალისტურ ხელოვნებაში. თუ „ვეფხისტყაოსანია“, ვეფხის ტყავი ისე უნდა იყოს დახატული, რომ მასზე ხალებიც თუ ზოლებიც კი დაითვლებოდეს. წინააღმდეგ შემთხვევაში ილუსტრაცია ანტირეალისტურია. რეალიზმი ლიტერატურასა და ხელოვნებაში გულისხმობს მოვლენისა ან საგნის არსის წვდომას და გამოხატვას, და არა ფოტოგრაფიულ ასლს.

თუ რუსთველის პოემა მართლაც რენესანსული ნაწარმოებია, ანტიკურ ფილოსოფიასთან და ესთეტიკასთან ხიდის გადებაა, როგორც ეს სამართლიანად არის მიჩნეული, არ უნდა გაგვიკვირდეს მხატვრული ილუსტრირების ცუცქირიძისეული ინტერპრეტაცია.

წარსულის მწარე გამოცდილებით ვიცით, რეალიზმის საუკეთესო ნიმუშების ათვალწუნებით და დევნით როგორ აღარბებდნენ თავად დუდუჩავა და დუდუჩავას ტიპის მეცნიერები ხელოვნებასა და მწერლობას. რეალისტური ხელოვნებისათვის მიუღებელია ორთავ უკიდურესობა — როჟე გაროდისეული უნაპირო რეალიზმის მოძღვრებაც და ცრუმარქსისტული ვინრო არხიც, სადაც მხოლოდ ფოტოგრაფიული ხელოვნება გრძნობს თავს შინაურულად და ადგილი აღარ რჩება ტალანტთა და ხელწერათა მრავალფეროვნებისათვის. რეალიზმის ჭეშმარიტი და ფართო გზა ამ ორ უკიდურესობას შორის გადის და ცხოვრების მხატვრული შეცნობის წყურვილს სტილური მრავალფეროვნებით გვიკლავს.

ვინმემ შეიძლება თქვას, რა მოხდა, კრიტიკით განაწყენებულმა პროფესორმა მკვახე პასუხი გასცა ოპონენტსო, მაგრამ ეს არც ისე უვნებელია, როგორც საქმეში ჩაუხედავ პირებს შეიძლება მოეჩვენოს. მამია დუდუჩავას რეპლიკასა და ტონში საგანგაშო და ყურადსაღებია სწორედ კრიტიკის იმ მეთოდისა და ხერხების რესტავრაციის ცდა, რომელმაც თუნდაც მისსავე მოღვაწეობაში ზიანი მიაყენა ქართულ კულტურას. მან თავის დროზე დიდი ვნება მოუტანა დავით კაკაბაძესა და ლადო გუდიაშვილს, ელენე ახვლედიანს და ქართული ხელოვნებათმცოდნეობის მთელ სკოლას მისი მეტრისა და სინდისის აკადემიკოს გიორგი ჩუბინიშვილის მეთაურობით. რა გასაკვირია, რომ ახალ ვითარებაში ამ დანოლიდან თავის დაღწევის სულისკვეთებით განვითარდეს მერაბ ბერძენიშვილისა და ელგუჯა ამაშუკელის, ჯიბსონ ხუნდაძისა და ლევან ცუცქირიძის თუ სხვათა შემოქმედება. მამია დუდუჩავას რეალიზმის ჩარჩოებში ვერ ჩაეტევა კოკა იგნატოვის შესანიშნავი პანო „ფიროსმანის გახსენება“, ვერ ჩაეტევა ბევრი

საუკეთესო ნიმუში თანამედროვე ქართული სახვითი ხელოვნებისა და მწერლობისა. ეს მათი ბედნიერებაა, ეს ჩვენი სიმდიდრეა.

ამდგვარი რეციდივები, სამწუხაროდ, არცთუ იშვიათად გვხვდება. რად ღირს, თუნდაც, რუსთაველის თეატრის საექტაპო მნიშვნელობის სპექტაკლების გამო ამხედრებულ დემაგოგთა დემარში, რომელიც ისევ და ისევ რეალიზმის და სოციალისტური იდეოლოგიის ფარს იშველიებდა. ამასაც საგულისხმო ფინალი მოჰყვა. ახლა უკვე თეატრალურ სამყაროში მოფუსფუსე ცრურეალისტებს ჩაუუვარდათ კოვზი ნაცარში, რადგან ყველასათვის ნათელი გახდა ამ სპექტაკლების დიდი საზოგადოებრივი, პოლიტიკური, იდეური, მხატვრული უღერადობა.

უკანასკნელ წლებში არაერთი ჭეშმარიტად მხატვრული და მნიშვნელოვანი პროზაული ნაწარმოები შეემატა ქართულ მწერლობას. ეპიკურ ჟანრს განსაკუთრებული ფუნქცია ენიჭება პრობლემების მხატვრულ გადანყვებაში. ჩვენ სიამაყით შეგვიძლია განვაცხადოთ დღეს ყრილობაზე, რომ ქართული პროზის აღმავლობა აშკარა და ნათელია. თვით ისტორიული ნაწარმოებებიც კი, როგორებიცაა გრიგოლ აბაშიძის ტრილოგია, ოთარ ჭილაძის ზედიზედ გამოქვეყნებული ორი რომანი, ჭაბუა ამირეჯიბის „დათა თუთაშხია“, რომელთაც უმაღლესი ყურადღება, იმითაც არიან საინტერესონი, რომ ფილოსოფიური და ზნეობრივი პრობლემების სიმძაფრით, ღრმა მხატვრული აზროვნებით ცხოვლად ეხმაურებიან თანამედროვეობას.

მეორე მსოფლიო ომი, ადამიანის და საზოგადოების ძლიერების ეს უმძაფრესი, დრამატიზმით სავსე, მაგრამ მაინც ბრწყინვალე გამოსატყულების ეპოქა ჩვენი მწერლობის უბერებელ თემად რჩება. ქართულ მწერლობას თამამად შეუძლია განაცხადოს, რომ ხალხის უმაგალითო პატრიოტული გრძნობის წარმოსაჩენი ეს მშვენიერი და ძლიერი ნყარო კარგად აქვს გამოყენებული. კონსტანტინე ლორთქიფანიძის, ნოდარ დუმბაძის, არჩილ სულაკაურის მოთხრობებისა და რომანების გარდა არაერთი მნიშვნელოვანი მხატვრული ნაწარმოები მიეძღვნა სამამულო ომს.

ასევე ძლიერია ქართულ მწერლობაში ის ნაკადი, სადაც ეთიკური პრობლემები წინა პლანზეა წამოწეული, ცხადია, სოციალური ფონის აქტიური გამოყენებით. აქაც ბევრი რამ შეიქმნა საგულისხმო რეზონანსივილის პოეტური მოთხრობებიდან თამაზ ჭილაძის ფსიქოლოგიურ პროზამდე.

თანამედროვე ცხოვრებას უამრავი რთული სოციალური, პოლიტიკური, ფილოსოფიური, ზნეობრივი პრობლემები გააჩნია. საზოგა-

დოების წინსვლა გამარჯვებების უბრალო ჯამი კი არ არის, იგი ხალხის თავდადებული შრომით, ბრძოლით, ზოგჯერ ტკივილებით სავსე ცხოვრებითაც არის მიღწეული და მის სიღრმეებში წვდომა ხელოვნებისათვის აუცილებლობის გარდა, უაღრესად საინტერესოც უნდა იყოს.

როცა მწერლობა ცხოვრების ზედაპირიდან მისი სიღრმისეული დინებისაკენ ინაცვლებს, იგი უკვე სწორ გზაზე დგას, ხოლო თუ ამას თან ერთვის შემოქმედის ანთებული გული, ღრმა ინტერესი და ნიჭიერება, გამარჯვებაც თითქმის გარანტირებულია.

1976 წელი

ამგავი კეთილშობილი აზრების საბულისხმო ფათერაკებისა

ჭაბუა ამირეჯიბის რომანს „დათა თუთაშხიას“ საოცარი პოპულარობა ხვდა წილად. ასეთი საყოველთაო აღიარება და ყურადღება ძნელად რგებია თანამედროვე ლიტერატურულ ნაწარმოებს. მისდამი ღრმა და შეუწელებელი ინტერესი ქართველი მკითხველისა და ქართული სალიტერატურო კრიტიკისა ფრიად საგულისხმო და მრავლისმეტყველია. იშვიათად გაცრეცილა რომელიმე ქართული წიგნის ფურცლები კითხვისაგან ისე, როგორც ეს „დათა თუთაშხიას“ დაემართა. ასევე იშვიათად მომხდარა, რომ სალიტერატურო კრიტიკას მისთვის ნაკლებდამახასიათებელი ენთუზიაზმი ასე ერთბაშად და ერთსულოვნად გამოეჩინა, მოკლე ხნის მანძილზე ამდენი წერილი მიეძღვნა ერთი რომანისათვის.

„დათა თუთაშხიასადმი“ ესოდენ გამახვილებული და გამძაფრებული ინტერესი მისი ავტორის ავტორიტეტით ვერ აიხსნება, როცა მწერლის მიერ უკვე დაპყრობილი მკითხველთა ფართო მასაც და პროფესიონალთა ვიწრო წრეც მის ყოველ ახალ ნაწარმოებს დაუყოვნებლივ ეტანება. ჭაბუა ამირეჯიბი ამ რომანამდე მხოლოდ რამდენიმე მცირე მოთხრობის ავტორად რჩებოდა და თუმცა მათ შორის მშვენიერი ნაყოფიც ერია, მაინც მისი სახელი არცთუ ისე ცნობილი იყო. მით უმეტეს, ბოლო ათი წლის მანძილზე, რაც მან „დათა თუთაშხიას“ შესწირა, თითქმის არაფერი გამოუქვეყნებია, რომ მკითხველისათვის თავი შეეხსენებინა.

ასე რომ, „დათა თუთაშხიას“ წარმატების ყველა მიზეზი თავად რომანის მძლავრ ფილოსოფიურ და ზნეობრივ საყრდენებში თუ მხატვრულ ღირსებებშია მოსაძიებელი.

„დათა თუთაშხია“ თანაბრად საინტერესოა საკითხავად ყველასათვის, განურჩევლად მკითხველის გამოცდილებისა და განსწავლულობისა. ეს ბედნიერი თვისება მხოლოდ მძაფრ სიუჟეტებზე აგებულ, ერთი შეხედვით სადა, მაგრამ ამასთანავე ღრმა ლიტერატურისათვის არის დამახასიათებელი, სადაც ყველა პოულობს მისი ინტერესების შესაფერის ამოსაკითხავ მასალას.

ამდაგვარი ლიტერატურის კლასიკურ ნიმუშად ლევ ტოლსტოის „ომი და მშვიდობა“ გამოდგება, სადაც ერთნი გატაცებით ენაფებიან ნატაშა როსტოვას, ანდრეი ბოლკონსკისა და პიერ ბეზუხოვის ამალეღვებელი სიყვარულის ისტორიას და მხოლოდ ამითაც იოლად კმაყოფილდებიან, სხვები უფრო ფართოდ იკმაყოფილებენ ცნობის-

მოყვარეობას და რუსეთის არისტოკრატიის ცხოვრებასა და სამამულო ომის პერიპეტეიებსაც დიდი ინტერესით მიადევნებენ თვალს, უფრო ღრმად ჩახედულთათვის ეს რომანი მარტო გარკვეული ეპოქის რუსეთის სოციალური და პოლიტიკური ცხოვრების ფართო პანორამული ტილო კი არ არის, არამედ, რაც მთავარია, რუსული ხასიათისა და სულის შესაცნობი უმდიდრესი და უმშვენიერესი წყაროა, ხოლო კიდევ უფრო მაძიებელი მკითხველი აქ ტოლსტოის ფილოსოფიასაც ეზიარება.

ფართო პოპულარობის მისაღწევად ლიტერატურულ ნაწარმოებს არც ზედაპირულობა და არც მარტო სიღრმე არ ეყოფა, ამისათვის მას მრავალი შრე უნდა გააჩნდეს, რომ ყველას ინტერესებს გასწვდეს მეტ-ნაკლებად და „დათა თუთაშხიაც“ სწორედ ასეთ რომანთა რიგს განეკუთვნება.

ქართულ რომანისტიკაში იშვიათად მოიძებნება ისეთი მძაფრი სიუჟეტის მქონე ნაწარმოები, როგორიც „დათა თუთაშხიაც“. თავისთავად ის გარემოება, რომ რომანი კეთილშობილი აბრაგის ცხოვრებაზეა დაწერილი, მისი ფათერაკებით სავსე თავგადასაყალია აქ მოთხრობილი, მრავალთათვის უკვე საინტერესო წასაკითხსა ხდის მას. ამდაგვარ გმირებზე, ისტორიულსა თუ მოგონილზე, შეთხზული ლიტერატურა ყოველთვის იზიდავდა მკითხველს. რობინ ჰუდიდან მოყოლებული არსენამდეც არაერთი კეთილშობილი, მჩაგვრელთა რისხვა და ჩაგრულთა ქომაგი ყაჩაღი გამხდარა ხალხისათვის საყვარელ ლიტერატურულ გმირად. ახლა ამ გალერეას დათა თუთაშხიაც შეემატა.

ორიგინალურია ჭაბუა ამირეჯიბის ამ ვრცელი ეპიკური ტილოს არქიტექტონიკაც, ერთდროულად რთულიცა და თითქოს მარტივიც. ახლა, როდესაც ეს რომანი უკვე არსებობს, არცთუ ისე ძნელი მისაგნები შეიძლება გვეჩვენოს მისი კომპოზიციური გადაწყვეტა, მაგრამ საკმარისია დავეუფიქრდეთ, როგორ აქვს აკინძული ავტორს დღიურები, ჩვენებები, მონათხრობი, შინაგანი მონოლოგები თუ მსჯელობები, ბიბლიური და მითოსური თქმულებები, ჩართული ნოველები იმისათვის, რომ მისი გმირების — დათა თუთაშხიას და მუშნი ზარანდიას მოქმედების გარემოც გამოკვეთოს და მათი ცხოვრების ფილოსოფიაც ბოლომდე გაგვიხსნას, რომ ერთბაშად ნათელი გახდება ჩვენთვის მწერლის შესაშური ოსტატობა და გულმოდგინება, მისი მდიდარი ფანტაზია და ორიგინალური მხატვრული აზროვნება, მთლიანი სხეულისა და მისი შემადგენელი ნაწილების პროპორციების მიგნების უნარი. ამ შემთხვევაში ჩვენს წინაა კომპოზიციური

თვალსაზრისითაც მშვენიერი უბრალოება, რომელიც მწერალს ჩვენს გასაკვირვებლად კი არ მოუხმია, არამედ სათქმელის ყველაზე უკეთ მოსაწოდებელ ყალიბად შეუქმნია.

მკითხველს ეს რომანი ნოველათა კრებული შეიძლება ეგონოს, სადაც სხვა ყველაფერი მათ ასაკინძადაა მოშველიებული. ჩართულ ნოველებს ერთი შეხედვით თავისი მართლაც დამოუკიდებელი და დასრულებული სახეც გააჩნიათ, ისინი ძვირფასი თვლებივით ანათებენ ამ რომანიდან. მაგრამ ამასთანავე ისეთი თანმიმდევრობით არიან განლაგებულნი, რომ მთლიანი ჯაჭვის ცალკეულ რგოლებს წარმოადგენენ და გმირების, დათასა და მუშნის ცხოვრების არსის, ადამიანის დანიშნულების ძიების რთულ გზას მიგვანიშნებენ. ზოგათათვის ჩართული ეს ნოველები მხოლოდ საგულისხმო, მძაფრი და საინტერესო სიუჟეტებია, რომლებიც თავისთავად ატარებენ აზრობრივ დატვირთვას, შთამაგონებელ შეგონებად ჟღერენ, ზოგათათვის კი ეს იგავური გამოხატულებაა მწერლის სათქმელისა, რომელთა ერთობლიობამ უნდა გაგვიხსნას ნაწარმოების ფილოსოფიური საფუძველი.

რომანში რამდენიმე ათეული პერსონაჟია დახატული და ყოველი მათგანისათვის მწერალს მიგნებული აქვს ცოცხალი, მეტყველი შტრიხები, პერსონაჟთა უმრავლესობა მხოლოდ ერთი გარკვეული ნოველის ფარგლებში მოქმედებს, მაგრამ მწერალი იმდენად მნიშვნელოვან და ამასთანავე კოლორიტულ სახეებს ქმნის, რომ ისინი დიდხანს რჩებიან მკითხველის მეხსიერებაში. ეს ერთი უტყუარი ნიშანია მწერლის ეპიკური ხედვის და აზროვნების უნარისა.

„დათა თუთაშხია“ მეცხრამეტე და მეოცე საუკუნეების მიჯნის საქართველოს ცხოვრების სურათებს გვიცოცხლებს, უფრო სწორად, ამ ფაქტურას ეყრდნობა, თუმცა მისი მიზანდასახულების კონკრეტულ დროსა და სივრცეში ლოკალიზება არ იქნება სწორი, მწერალს რომანისათვის სხვა დანიშნულება დაუკისრებია. ისტორიული რეალიების წარმოსახვა სულაც არ არის აქ მთავარი. მთავარია დათა თუთაშხიას ძიება საკუთარი თავისა. დათა სიმართლის მაძიებელი გმირია, მაგრამ არა ისტორიულ-კონკრეტული სიმართლისა, არამედ მარადიულის, რომელიც ტოლფარდია საერთოდ ადამიანის ფილოსოფიური დანიშნულების და მისი ზნეობრივი საყრდენის ძიებისა.

ცხადია, საქართველოს იმ დროის სოციალურმა და პოლიტიკურმა ცხოვრებამ თავისი გამოხატულება ჰპოვა რომანში, მაგრამ ამის ამსახველ სურათებს ორგვარი პლანი აქვთ, რეალური და იგავური, და ღრმად შეცდება იგი, ვინც მათ მხოლოდ ცალმხრივად აღიქვამს,

მით უმეტეს, თუ სწორედ ეს განმაზოგადებელი, პარაბოლური მნიშვნელობა დარჩება შეუმჩნეველი და გაუშიფრავი.

ჭაბუა ამირეჯიბს არ ჰქონია მიზნად (ეს აშკარად შეიმჩნევა) ორი საუკუნის მიჯნის საქართველოს სოციალური და პოლიტიკური ცხოვრება მის უმთავრეს და უმნიშვნელოვანეს ასპექტებში გაეხსნა მხატვრულად, თუმცა მისი საერთო ნიშნები მეტად კონკრეტულ სიტუაციებში აქვს გამჟღავნებული. „დათა თუთაშხიას“ სოციალური ან ისტორიული რომანი ნაკლებად ეთქმის, იგი უფრო ეთიკური და ფილოსოფიური პრობლემატიკის შემცველი ნაწარმოებია.

ყველა და ყველაფერი ამ რომანში ორი მთავარი გმირის, დათა თუთაშხიასა და მუშნი ზარანდიას სახის გახსნას ემსახურება, რამაც უნდა გახადოს ჩვენთვის ცხადი მწერლის მთავარი სათქმელი. და თუმცა ორთავე პლანი რომანისა, რეალისტურიც და პარაბოლურიც, თავის ძირითად ხაზებში გასაგებია, სხვაგვარად მიზანი მიუღწეველი დარჩებოდა, მაინც ამდაგვარი მრავალმნიშვნელოვანი ნაწარმოების მომხიბლაობა იმაშიცაა, რომ მკითხველის თანაზროვნებას, წვდომისა და განზოგადების უნარს, ფანტაზიას მეტ ფუნქციას აკისრებს და ამისდა შესაბამისად დეტალებში მრავალგვარი ნაკითხვის საშუალებას იძლევა.

მარინა ცვეტაევას აქვს ნათქვამი, იმას კი ნუ მიხსნით, რისი თქმა მინდოდა მე, ის გამაგებინეთ, თუ თქვენ რა ამოიკითხეთ ნაწარმოებიდანო. მეტაფორული და იგავური მხატვრული აზროვნებით ძლიერად დალდასმულ პროზას ამ „იდუმალების“ მხრივ აქვს რალაც საერთო პოეზიასთან. ჭაბუა ამირეჯიბის რომანის ინტერპრეტაციაც, სწორედ ამიტომ, მიუხედავად საერთო ერთსულოვნებისა, მეტნაკლებად განსხვავებულად წარმოგვიდგება გამჟღავნებულ თვალსაზრისებში.

რომანის ოთხივე კარს უძღვის ვრცელი ეპიგრაფი, რომელიც თვით ავტორის მიერ ოსტატურად შეთხზულ მითს წარმოადგენს და რამაც უნდა მოგვცეს გასაღები ცალკეული კარის და საერთოდ მთლიანად რომანის სათქმელში შესაღწევად. ეპიგრაფი ორგანულად უკავშირდება ქართულ მითოსს, სადაც მთვარის კულტს უმთავრესი მნიშვნელობა აქვს მინიჭებული. აქედან მოდის დათას გვარიც, რომელიც მეგრული მითოსიდან აღებული სიტყვიდან თუთაშხადან არის ნაწარმოები. თავად გმირებიც, დათაცა და მუშნიც თითქოს უძველესი მითებიდან არიან გადმოსულნი თანამედროვე რომანის ფურცლებზე. მის მიერვე შეთხზულ სინამდვილის მოდელს მეტი დამაჯერებლობა რომ მისცეს, მწერალი სხვა უკიდურესობას მიმარ-

თავს და დოკუმენტურ იერს ანიჭებს მას. მაგრამ ეს მონაცვლეობა მითოსის, იგავის, ნატურალიზმის, დოკუმენტურობის, გროტესკის თუ კიდევ სხვა ეკლექტიზმის დაღს კი არ ასვამს რომანს, არამედ რეალიზმის დამხმარე საშუალებებად არის მოხმობილი, რომელთაც ავტორისეული კონცეფცია უკიდურესად უნდა გაამძაფროს.

კიდევაც რომ არ მივუქციოთ ყურადღება ეპიგრაფებს, ანუ მითოსს და არც გმირების ანალიზის დროს მოვიშველიოთ აშკარა ანალოგიები ბიბლიური თქმულებებიდან, ისედაც ნათელი იქნება მწერლის სათქმელი, თუმცა სიკეთისა და ბოროტების ჭიდილის ზედროული, მარადიული ხასიათი მიუნიშნებელი, შეუცნობელი დარჩება და, მაშასადამე, მწერლის სათქმელსაც ნაკლები განზოგადება მიეცემა, კონკრეტული ეპოქის ტკივილის გამოხატულებად დარჩება.

„დათა თუთაშხია“ სიკეთისა და ბოროტების დაპირისპირებისა და ბრძოლის უბერებელ, მარად თავსატეხ საზრუნავზე თუ საფიქრალზეა დაწერილი. ეს სრულიად აშკარაა. როდესაც რომანში მრავალი შრის არსებობას მივანიშნებდი, იმას ვგულისხმობდი, რომ ეს მტკივნეული, მწვავე პრობლემა ჭაბუა ამირეჯიბმა არც ზედაპირულად დააყენა და არც მხოლოდ ისეთ სიღრმეებს შეაფარა, სადაც დიდი გულმოდგინებით შეიძლება მხოლოდ ჩაღწევა. ნაწარმოების ყოველ პლასტშია იგი გამჟღავნებული და ამიტომ ნებისმიერი დონის მკითხველისათვის მწერლის მთავარი სათქმელი შეუცნობელი არ რჩება. დიახ, სრულიად უეჭველია, რომ ეს არის რომანი სიკეთისა და ბოროტების მარადიულ ბრძოლაზე.

სიკეთე და ბოროტება აქ ერთმანეთს დათასა და მუშნის სახით უპირისპირდება.

დათა თავიდანვე ყველა ღირსებით შემკულ გმირად წარმოგვიდგება, ფიზიკურადაც და სულიერადაც. იგი შესანიშნავი აღნაგობის და შესახედაობისაა, უბადლო ვაჟკაცია, გულმართალი და გულმაგარია, მისი მძლეველი ირგვლივ არავენაა, უსპეტაკესი სინდისის და ჩვილი გულის პატრონია, ჭკვიანი, გამჭრიახი, მაძიებელი გონების მქონეა, რაც მთავარია, სიმართლისათვის თავდადებული მებრძოლია, ჩაგრულთა ქომაგია, მოძალადეთა რისხვაა. მას სწამს ადამიანისა. ასეთადვე ილუპება იგი. მას უპირისპირდება ვერაგობით, სიძულვილით, ადამიანთა მოდგმისადმი სკეფსისით და ზიზღით სავსე მუშნი ზარანდია, ვინც დაულალავი და დაუნდობელი დევნის შემდეგ კიდევ იმსხვერპლებს მზაკვრულად დათას. ასეთია პირველი, ზოგად ხაზებში თუმცა სწორი, მაგრამ მაინც ზედაპირული შთაბეჭდილება ამ რომანის გმირებზე.

თუ უფრო ჩავუკვირდებით ნათელი გახდება, რომ დათა თუთამ-ხიაც და მუშნი ზარანდიაც ბევრად რთული სახეებია და ისე სწორხა-ზოვნად სულაც არ არიან მოპირდაპირე პოლუსებზე განლაგებულ-ნი, როგორც ეს ზემოთ მოტანილი სქემის მიხედვით შეიძლება ვიგ-ულისხმობთ, ერთიცა და მეორეც საკმარისად უცნაურად იქცევიან, მსჯელობენ და აზროვნებენ იმისათვის, რომ აბსოლუტური სიკეთისა და ბოროტების ამკარა, უეჭველ განსახიერებად მივიჩნიოთ.

დათა თუთამხიას ერთგვარი გაურკვეველობა სიკეთის რაობაში, ორჭოფობა და იჭვნეული დამოკიდებულება ადამიანის კეთილი სანყ-ისის უეჭველობაში და ძლიერებაში, ამის გამო თითქოს გაუგებარი და მისთვის შეუფერებელი საქციელი ზოგიერთ ეპიზოდში მწერალს, მე მგონი, იმ მიზნით არ დასჭირვებია, რომ სახე გაეცოცხლებინა, მისი გმირი მკითხველს განყენებული იდეის სწორხაზოვნად მატარებლად არ მოსჩვენებოდა და ინტერესი არ განელებოდა. დათა თუთამხიას მთელი მომხიბლაობა მეტწილად მის მოქმედებაში მულავნდება და იმდაგვარი ეპიზოდები თუ ნოველები, სადაც მისი კეთილშობილება მთელი სიძლიერით არის გამულავნებული, სხვა ადგილებზე ნაკლები გულისყურით არ იკითხება, ამიტომ, ვარაუდი გმირის ამ მიზნით გან-ზრახ გაორებისა უნდა მოიხსნას.

საქმე ის გახლავთ, დათა დაჯერებული კაცი კი არ არის, ვისაც ჰგონია, რომ ყველაფერი შეუმცდარად იცის და ახლა მხოლოდღა ამის შესაფერისად მოქმედება დარჩენია, არამედ რწმენის, არსის მაძიებელი გმირია. მას სურს დარწმუნდეს ცხოვრების ფილოსოფიის მისეული გაგების სიმართლეში. ამ გზაზე კი ხშირად იმედგაცრუება ელის.

„არასოდეს არაფერი არ მდომია ადამიანისაგან, კეთილი და სამართლიანი რომ იყოს იგი, ამის მეტი. განამებულს და გატანჯულს რომ ნახავ ვინმეს, უნდა ილონო რამე, რომ ეშველოს იმ კაცს — ადა-მიანი თუ ხარ. ამას ვაკეთებდი მე“, — იტყვის დათა და ჩვენ ვიცით, რომ ეს ლიტონი სიტყვები არ არის, ჩვენ ამისი ცოცხალი გამოხატ-ულების მოწმენი ვიყავით, ვთქვათ, ბუდარების, სეთურის თუ სარჩი-მელიას სახელებთან დაკავშირებულ ეპიზოდებში, როცა სხვათათ-ვის განეული სიკეთე სულ საპირისპიროდ დატრიალებულა, რადგან თუთამხიას მიერ გულუხვად გაღებული თესლი სიკეთისა უნაყოფო ნიადაგს დასცემია.

ამის გამო, ახლა სხვა გზას დაადგება დათა: „მე რომ ადამიანს და მის ზნეს ვხედავ, ყველა კაცი ისე ცხოვრობს და ისე იქცევა, რო-გორც თვითონ მოსწონს და სხვა კაცი მის საქმეში არ უნდა ჩაერიოს,

არ უნდა შეუშალოს ხელი... ფიცი დამიდვია, აღარ ჩავერევი აღარავის საქმეში"... მაგრამ არც ამან მოუტანა სულიერი შვება დათას და მას თითქოს მართლაც გაჰყვა ძიგუების დუქანში დატრიალებული ტრაგედიის არაცილებისა და განრიდებისათვის მოძალადეთა მიერ ნამუსგათელილი გოგონას მომაკვდავი მამის წყევლა-კრულვა. ამის შემდეგ თითქმის სასონარკვეთილი კაცის აღსარებად ისმის დათას სიტყვები: „თვითონ არ ვიცი, სიმართლე რაშია და სადაა“.

სიუჟეტი რომანში ისეა კონსტრუირებული, რომ დათა თუთაშხიასეული ძიება სიმართლისა გარკვეული მიზანდასახულების შესაბამისად წარიმართოს, ყველა და ყველაფერი ამის საილუსტრაციო და ამხსნელ საშუალებად იქნას გამოყენებული. მაგრამ მწერლის ამ წინასწარ შემუშავებულ სქემას ხელოვნურობის ნატამალიც არ დაუმჩნევია არც დათას სახისათვის და არც საერთოდ რომანისათვის. დათას სულიერი ძვრები საოცრად ცოცხალ და მძაფრ ცხოვრებისეულ პერიპეტეიებში ამოიკითხება და თუ დროდადრო მწერალი პერსონაჟთა მეშვეობით არც მსჯელობას ერიდება, ეს ნუ შეგვაკრთობს, გვახსოვდეს, რომ ფილოსოფიურ-ეთიკური პლანის რომანთანა გვაქვს საქმე და აქ არა მარტო ხასიათების, გონების ჭიდილიც გარდუვალაია.

ასეთნაირად კონსტრუირებული სიუჟეტით, როცა დათა თუთაშხიას თავად ცხოვრება და ადამიანები რამდენიმეჯერ ააღებინებენ ხელს საგულდაგულოდ გააზრებულ მრწამსზე, თითქოს მიგნებულ სიმართლეზე, იგი საკუთარ თავში თვითჩაღრმავებას ამჯობინებს, ბრძოლისა და დაძლევის საგნად საკუთარ არსებას მიიჩნევს და იმ დასკვნამდე მივა, რომ „თავისუფლება თვითონ უნდა მისცეს ადამიანმა თავის თავს“. ამ რწმენით განწმენდილი დათა თუთაშხია სულიერ წონასწორობას იძენს და თვით მისი სიკვდილიც დამარცხებად კი არა, აღზევებად ჩანს ფინალში.

ასევე რთულია მუშნი ზარანდიას სახეც. იგი დათას შესაფერი მეტოქეა და არა ელემენტარული უანდარმი. მუშნიც მრავალი ღირსებით არის შემკული — გონიერებითა და გამჭრიახობით, აზროვნების მკაცრი ლოგიკით, უანგარობითა და ერთგულებით, ძლიერი ხასიათით, საკუთარი რწმენის სიმტკიცით. ოღონდ მისი რწმენაცა და ერთგულებაც ბოროტებისათვის იხარჯება, ამიტომ უპირისპირდება დათას. მას არაფერი აქვს საყოყმანო და საძიებელი ცხოვრებაში, ღრმადა სჯერა, რომ ადამიანი სიკეთისათვის არ არის მოწოდებული და ყველა, ვინც კი ამ სანყისის გაღვივებას და მომძლავრებას ცდილობს, სცდება, ტყუის და დაუნდობლად უნდა იქნას დევნილი. ამ

რწმენის წყალობით მუშნი ზარანდიასათვის ერთადერთი გრძნობა რჩება გასაგები — სიძულვილის. მუშნი დათას აბრაგობისათვის კი არ მტრობს, არამედ სწორედ სიკეთის ძიებისა და მისი თესვისათვის, იმისათვის, რომ დათას გული სავსეა მისთვის სრულიად უცხო და გაუგებარი გრძნობით — ადამიანებისადმი სიყვარულითა და თანაგრძნობით.

ხასიათების მრავალმხრივობაცა და სიღრმეც, სიმართლის ძიების გზის სირთულეც, სიკეთისა და ბოროტების შეფარული თუ აშკარა, მაგრამ დაუნდობელი ბრძოლაც, გამარჯვებისათვის მსხვერპლის გაღების აუცილებლობაც ნათლად ჩანს რომანის ყოფით, ემპირიულ პლასტიკებში, მაგრამ თუ უფრო ღრმად შევეცდებით ჩავენედეთ „დათა თუთაშხიას“ და უკვე აქ გამჟღავნებულ სათქმელს მითოლოგიური პლასტიკის გააზრებითაც ავხსნით, კიდევ უფრო სხვა კუთხითა და განზომილებით შეიძლება წარმოგვიდგეს ნაწარმოების ფილოსოფიური და ზნეობრივი საყრდენები.

რომანის საერთო და თითოეული კარის ეპიგრაფებში მითსა და მითოსის გმირზე მოგვითხრობს ავტორი, ვისი ხორცშესხმული მხატვრული გამოხატულებაცაა მთელი თავისი გარეგნობით, მოქმედებით და მისწრაფებით დათა თუთაშხია. მითოსისა და რომანის გმირის თანხვედრა ისედაც აშკარა და უეჭველია, მაგრამ მწერალი თითქოს თავის დაზღვევის მიზნით პირდაპირაც გვეუბნება ამას, როცა მითოსური თუთაშხა ყოფით სამყაროში დათა თუთაშხიაში განსხეულებდა. თუ მითოსის პირმშვენიერი და კეთილალნაგი რაინდი, სიკეთის სანყისი თუთაშხა ურჩხულს, ანუ ბოროტ სანყისს ერკინება, დათა თუთაშხიას და მუშნი ზარანდიას დაპირისპირებაც ამავე ბრძოლის გამოხატულებაა.

თუთაშხაცა და ურჩხულიც იყო „სული კრებითი, არსი, მყოფი კაცთა ნიალსა შინა“, ოღონდ თუთაშხა „ვითა ნახნაგთაგანი მათი უპირველესი“, ხოლო ურჩხული „ვითა ნახნაგთაგანი, მისი ერთი, განძლიერებული ან“. ეს გარემოება მარტო ზედროულობას კი არ ანიჭებს კეთილისა და ბოროტის ბრძოლას, არამედ ამ ბრძოლის ასპარეზად სულიერ პლანსაც მიიჩნევს, რადგან ერთიცა და მეორეც ყოფილა „არსი, მყოფი კაცთა ნიალსა შინა“. ამ თვალსაზრისით თვით დათა თუთაშხიას ძიება სიმართლისა, რაც რომანში მონათლულია როგორც ბრძოლა საკუთარ არსებასთან, გარკვეულწილად ამ ორი სანყისის შინაგან ბრძოლაზეც შეიძლება მიგვანიშნებდეს. და აქ უკვე თითქოს ისიც გაშიფრულად შეიძლება გვეჩვენოს, თუ რატომ გამოიყენა მწერალმა ორ დაპირისპირებულ ძალად ტყუპის ცალე-

ბივით ერთმანეთის მსგავსი, სისხლით ნათესავი გმირები დათა და მუშნი, რომლებიც ყველა თავისი თვისებებითაც და ღირსებებითაც ტოლნი არიან, გარდა იმისა, რომ ერთი სიკეთის მსახურია და მეორე კი ბოროტებისა.

ავტორის მიერ ამ საგანგებოდ შეთხზული მითისა და საერთოდ უძველესი მითების აშკარად მინიშნებული ანალოგიების ნყალობით რომანის არა მარტო ზოგიერთი სიუჟეტური ხაზი, მთლიანად მისი კონცეფციაც მრავალგვარი ახსნის საშუალებას იძლევა. მუშნი აქ იმეორებს უკვე ცნობილ ინტერპრეტაციას იუდას საქციელისას:

„თვით ქრისტესაგანაც კი არაფერი დარჩებოდა, იუდას იგი 30 ვერცხლად რომ არ გაეყიდა. ქრისტეს ტრალიკულმა მნიშვნელოვან-მა აღსასრულმა მის უკვდავებას და აღიარებას უდიდესი სამსახური გაუნია. ის აღსასრული იუდას შეგნებული საქციელი იყო — წინასწარ განზრახული, საჭირო შედეგის მისაღებად აღსრულებული საქმე. მე ეს მტკიცედ ვირწმუნე“.

ეს ზოგთათვის არცთუ უსაფუძვლო მსჯელობის საბაბი გახდა იმისათვის, რომ დათასადმი მუშნის დამოკიდებულებაშიც ამდაგვარი ანალოგია დაენახათ და რომანის გმირის აღზევებაში მუშნის როლი განზრახ ჩაფიქრებულად მიეჩნიათ. ამ თვალსაზრისს იმითაც ამაგრებენ, რომ ბიბლიური თქმულების მსგავსად, ამ რომანშიც იუდას მისი-ის მტვირთველი უკურნებელმა და გამოუცნობმა სენმა იმსხვერპლა.

ჭაბუა ამირეჯიბის რომანის არა მარტო მომხიბლაობა, არამედ მნიშვნელობა იმაშიცაა, რომ მასში უამრავი რამის ამოკითხვა შეიძლება, თუნდაც ზოგი რამ, ვინ იცის, ეგებ საგანგებოდ არც კი იყოს მწერლის მიერ გააზრებული. ამ თვალსაზრისით იგი გარკვეულ ჭურჭელს კი არ გვაგონებს, რომლის დაცლაც შეიძლება, არამედ იმ ღრმა ჭას, საიდანაც მუდმივად შეიძლება კაცმა ნყურვილი მოიკლას.

1997 წელი

„ყვავილებს მორწყვა უნდა“...

ამ უბრალო ჭეშმარიტების შემცველი ფრაზით, გამჭვირვალე მეტაფორით ამთავრებს თავის მოკლე, საინტერესო, კეთილ და, ამასთანავე, სევდის მომგვრელ წერილს ანდრეი ვოზნესენსკი.

გული დაგწყდება კაცს იმის გამო, რომ არც კი გაგიგონია სულ ახალგაზრდა სვეტლანა ევსეევას სახელი, ვინც, თურმე, ასე „ბრწყინვალედ იწყებდა“ პოეტის გზას, მერე კი სევდა მოგეძალება, როცა გაიგებ, რომ ეს გზა თავშივე გამწყდარა, ახალგაზრდა პოეტი ქალი დადუმებულა, ეგებ სამუდამოდაც ჩაჰქრობია ერთ დროს პოეზიით ანთებული სული. ვინ იცის, ვინ ან რამ დააზრო ეს მშვენიერი ყვავილი.

ამ ფიქრს მერე სხვაც მოჰყვება, უფრო დიდი და და უფრო მტანჯველი: განა მხოლოდ სვეტლანა ევსეევას ხვდა წილად ეს მწარე ხვედრი? ეგებ ჩვენს გვერდითაც იყვნენ და არიან „ბრწყინვალედ დამწყებნი“, იყვნენ და გაუჩინარდნენ, არიან და მათაც იგივე ელით?

ჩემი თაობის მწერლებს, ვინც ოცდაათი და ოცდახუთი წლის წინ სწავლობდა უნივერსიტეტში, ვინც იქაური ლიტერატურული წრის წევრები იყვნენ, ალბათ ემახსოვრებათ ერთი-ორი სახელი მაინც, თუ მეტი არა, ჭაბუკობის დროინდელი მეგობრებისა და კოლეგებისა, ვისი ლექსებიც იქნებ სხვებისაზე მომხიბვლელი და ემოციური იყო, ვისაც სულგანაბული უსმენდა სტუდენტობით გაჭედილი უნივერსიტეტის სააქტო დარბაზი. მას შემდეგ კი მათი ხმა აღარ ისმის. მათ გვარებს არ დავასახელებ მხოლოდ იმიტომ, რომ ძველი ტკივილი, იქნებ უკვე მიყურებულნი, არ გავუღვიძო.

ცხადია, ამ დადუმებას მრავალი მიზეზი შეიძლება ჰქონდეს, თუნდაც ის, რომ პირველი ნაპერწკალი ყოველთვის არ გულისხმობს შემოქმედებითი ცეცხლის აბრიალებას, ან კიდევ ის, რომ მწერლობა მაინც დიდი და მძიმე ტვირთია, რის ზიდვასაც ბევრი ვერ უძლებს, ან კი რა მოსთვლის ყველა მიზეზს, რის გამოც შეიძლება კაცს მწერლობის გზა თავშივე გაუნყდეს. მაგრამ ერთზე უნდა ითქვას, გულისწყრომითა და მწარედ უნდა ითქვას — როცა სხვათა მიზეზით წყდება ეს გზა.

გლუხკაცი ყოველთვის სიყვარულით, იმედით და თანაც შიშით შესცქერის ახალამოყრილ კვირტებს, იმის შიშით, რომ უეცარმა ყინვამ არ მოუსწროს და არ დააზროს, რადგან ეს თითქმის უსაშველო საფრთხეა. ეს საფრთხე ყველას და ყველაფერს ჩასაფრებია.

„ყვაილებს მორწყვა უნდა“...

არა მგონია, ამით ვოზნესენსკის მხოლოდ სევდის მოგვრა უნდა ჩვენთვის. ეს მის პოეტურ ბუნებას არ ესადაგება. მჯერა, უფრო ჩვენი სინდისის აფორიაქება, ჩვენი სულის შეძვრა, ადამიანური ვალის მტკივნეული შეხსენება სურდა.

იმ თაობას, რომელიც დაახლოებით ანდრეი ვოზნესენსკისთან ერთად მოვიდა მწერლობაში და დღეს უკვე ღონიერი ქედით ეზიდება მძიმე, თუმცა ბედნიერ უღელს, აქამდე თითქოს ნაკლებ ეცალა სხვებზე საფიქრალად, უფრო საკუთარ სამყაროსა და საქმეს იყო მიჩერებული. ახლა მანაც დადგა დრო ყვაილების მორწყვაზეც ვიფიქროთ. დროა გავიხსენოთ, რა სითბოსა და სიბრძნეს გვაზიარეს ჩვენმა უფროსმა კოლეგებმა, როგორ არ დაიშურეს ჩვენთვის არც დრო, არც გამოცდილება, არც სიყვარული. ზოგმა არც არაფერს გვაზიარა და ყველაფერიც დაიშურა ჩვენთვის, გარდა სიძულვილისა. ესეც უნდა გვახსოვდეს, თავად რომ ნაკლებ შეგვეშალოს ცხოვრების გზაზე.

ამ თვალსაზრისითაც ერთ-ერთ ნათელ ნიმუშად სიმონ ჩიქოვანის სახელი და ცხოვრება გამოგვადგება, ვინც სხვათა ყვაილების მორწყვას, ვგონებ, მეტი დროცა და ენერჯიაც შეაღია, ვიდრე საკუთარი ყანის მომკას. ვინ იცის, მისი რამდენი დაუნერელი ლექსი შეენირა ახალგაზრდობაზე დახარჯულ ამაგს. ერთი შეხედვით, არცთუ გონიერ საქციელად შეიძლება მოგვეჩვენოს ეს, რადგან ლექსი დარჩებოდა, ამაგი კი უჩინარია და თითქოს გეკარგება კაცს, მაგრამ იმავე გონებით ვიცით და გულიც გრძნობს, რომ ეს ძალზე მცდარი თვალსაზრისია.

ამაგი იმ ღრმად ჩაფლულ თესლსა ჰგავს, რომელიც მშვენიერ ნაყოფად აღმოცენდება, და მისი სიკეთე სწორედ იმაშია, რომ სხვათა ნაყოფზე იხარჯება იგი.

„ყვაილებს მორწყვა უნდა“...

ტყუილად იფიქრებს ზოგი ჩვენგანი, თითქოს არაფერი საჭირო იყო ამისი შეხსენება. სტატისტიკური მონაცემები ახალგაზრდობის მდგომარეობაზე ჩვენს ქვეყანაში აქ ნაკლებ გამოგვადგება. რადგან ამდაგვარ ცხრილებში არსად არ არის გრაფა, სადაც ასევე ციფრებით იქნება გამოხატული უყურადღებობა, გულცივობა, ან უფრი მძიმე შეცოდება, არადა, ეს ყველაფერი მართლაც არის და ხშირად აზრობს ნაყოფს.

„განთიადმა“ გამოაქვეყნა ახალგაზრდა მწერლების მრგვალი მაგიდის ირგვლივ საუბარი სათაურით „ახალგაზრდობა ცხოვრების მხარდამხარ“. მას უფროსი და ცნობილი მწერლის რევაზ თვარაძის

კომენტარი დაურთო რედაქციამ, ვინც მკაცრად საყვედურობს ახალგაზრდებს „პრაქტიციზმის“ გამო.

ჩვენს ბავშვობაში მწერალი საჭმელს თუ ჭამდა, ან აბანოში თუ დადიოდა, არ გვეგონაო, იგონებს რევაზ თვარაძე. ცხადია, კომენტარის ავტორი ცამდე მართალია, როცა წერს, „მწერალი მუდამ არის და მუდამ იქნება სინონიმი უბრალო მოკვდავთაგან რალაცით განსხვავებული, ყველა სხვაზე მეტად რალაცით ამალღებული და ყველა სხვაზე ნაკლები უტილიტარული მიდრეკილებების მქონე პიროვნებისა“. მაგრამ ამ რწმენას დღევანდელ ახალგაზრდობას არ უკარგავს იმის ცოდნა, რომ მწერლები კიდევ მიირთმევენ საჭმელს, აბანოშიც დადიან და სხვა ამდაგვარ, უფრო სათაკილოზე რომ აღარაფერი ვთქვათ, საქციელსაც სჩადიან. ისევე როგორც, დღევანდელმა მცირეწლოვანმა ბავშვებმა კარგად იციან, რომ მათი მომდევნო დამანი არც ბაზარში უყიდიან და არც ფრთებზე შემომსხდარნი მოუფრენიან მერცხლებს, მაგრამ ამის გამო განა ესენი ჩვენი დროის ბავშვებზე ნაკლებ მდიდარნი და ბედნიერნი არიან ილუზიების წყალობით?

ყველა თაობის ახალგაზრდობას საკუთარი, იმ დროითა და პირობებით შექმნილი ილუზიები გააჩნია და ისიც სავსებით ყოფნით მათ, წარსული დროისა რომ აღარ მოვახვიოთ თავს.

მეცა მაქვს დღევანდელი ლიტერატურული ახალგაზრდობისადმი სასაყვედურო, მხოლოდ მათი „პრაქტიციზმის“ გამო იმდენად არა, რამდენადაც, ღმერთმა ქნას მეჩვენებოდეს, ერთგვარი გათიშულობის, ურთიერთგულგრილობის ან კიდევ სხვათა და სხვათა მიზეზთა გამო.

რაკილა მოგონებებზე მიდგა საქმე, მეც გავიხსენებ, რომ როცა 50-იან წლებში ახალი თაობა მოდიოდა ქართულ მწერლობაში, ახალგაზრდები ერთმანეთის ბედითა და ნაწერებით დიდად იყვნენ დაინტერესებულნი. განსხვავებული შემოქმედებითი სამყაროსა და სტილის მიუხედავად (უამისოდ მწერლობა წარმოუდგენელიცაა) მათ საერთო პოზიცია და სათქმელიც გააჩნდათ, ამიტომ საკუთარ თავზე ნაკლებ არ ანალვლებდათ, ან არ ახარებდათ თანატოლების, მათი კბილა მწერლების მარცხი თუ გამარჯვება.

ნოდარ ჩხეიძე, გურამ ასათიანი, ოტია პაჭკორია, და სხვები გალაკტიონზეც წერდნენ, გამსახურდიაზეც, გოგლაზეც და სხვა დიდ მწერლებზეც, მაგრამ მათი ძირითადი ინტერესი მაინც თანატოლების შემოქმედებას დასტრიალებდა თავს. კარგად მახსოვს, რა სიხარული სუფევდა ჩვენში, როცა ოთარ ჭილაძის ლექსებს ან გურამ რჩეულიშვილის მოთხრობებს ვკითხულობდით, როცა ნოდარ ღუმბაძის

„მე, ბებია, ილიკო და ილარიონი“, ან არჩილ სულაკაურის პირველი მოთხრობები გამოქვეყნდა. ისეთი ზეანეული განწყობილება გვქონდა, თითქოს ჩვენ თავად ვიყავით ამისი ავტორები.

არა, ისე ნუ გამიგებთ, თითქოს დღევანდელი ახალგაზრდობა ამ სიხარულისაგან დაცლილად მეჩვენებოდეს. ღმერთმა დაგვიფაროს. ერთმანეთზე წერენ (უფრო პოეტები, ბარაქალა, მათ. რატომღაც, ყველაზე ძუნნად კრიტიკოსები), ცხოვრებაშიც, ვხედავთ, მეგობრობენ, ერთად არიან, მაგრამ ღმერთო შეგცოდე და, რაღაც მთავარი ძარღვი მათი მთლიანობისა, ერთიანი შემოქმედებითი პოზიცია, ის, რასაც თაობის სათქმელი ჰქვია, თითქოს გამოკვეთილად არ ჩანს.

როდესაც ახალგაზრდებს ერთგვარი ურთიერთინდიფერენტიზმი დავენამე, ამისი მიმანიშნებელი ზოგი რამ, ცხადია, შემჩნეული მქონდა. ერთ უკანასკნელ შემთხვევაზე მოგახსენებთ. იმავე მრგვალი მაგიდის ირგვლივ, ზემოთ რომ ვახსენე, ერთ-ერთმა მოსაუბრემ სიამოვნებით ჩამოთვალა და მრავლადაც დაასახელა ახალგაზრდა პოეტები, მერე კი დასძინა: „ხოლო რაც შეეხება პროზაიკოსს, ასეთი შედარებით გამოკვეთილი სახელი ამ თაობაში არც არის“. მეორემ კი განაცხადა: „მე ვერ დავეთანხმები... რომ ახალგაზრდულ პროზაში არ არიან საინტერესო სახელები“. ამ საკითხზე მრგვალ მაგიდასთან ამის მეტი არაფერი, არც ერთი სიტყვა არავისაგან არ თქმულა.

ჯერ ერთი, ეს კიდევაც რომ მართალი იყოს, განა შეიძლება ასე სასხვათაშორისოდ, ყოველგვარი ტკივილის თუ არა, ნუხილის გარეშე მაინც თქვა, რომ შენს თაობაში ახალგაზრდა პროზაიკოსთა შორის არავინ იქცევეს ყურადღებას? ან სხვა, თუკი არ იზიარებ ამ სკეფსისს, განა შეიძლება იმ უემოციო და ფაქტიურად არაფრისმთქმელი ფრაზით დაკმაყოფილდე, რომელიც მოვიტანე?

მართალსა და მტყუანს ამჯერად ნუ დაეუნყებთ ძებნას. ეს ორი აზრი რაკი დაუპირისპირდა ერთმანეთს და რაკი იგი უაღრესად მნიშვნელოვან საკითხს ეხება, ისეთი დავიდარაბა უნდა ამტყუარიყო, რომ მრგვალი მაგიდა სულ ნაკუნ-ნაკუნად უნდა ექციათ. აქ კი, მშვიდად გამოიტანა ერთმა უაპელაციო განაჩენი, მეორემ კი ასევე მშვიდად არ გაიზიარა იგი.

ქვემოთ რაზეც მომიხდება საუბარი, თავისთავად იქნება დავა იმ სკეპტიკურ აზრთან, თითქოს ახალგაზრდა პროზაიკოსთა შორის საინტერესო სახელები არ მოიძებნებოდეს.

ნადირობის თემას მოღური გატაცება დაეტყო. ახალგაზრდა მწერლები ხშირად წერენ ამაზე, თუმცა ყოველთვის საინტერესოდ ვერა, რადგან ყველაფერს და ამასაც უშუალო განცდა, საკუთარი

თვლით დანახვა, პროფესიონალური ცოდნა სჭირდება მხატვრული წარმოსახვისათვის.

შთაბეჭდილებას ახდენს გიგი ხორნაულის მოთხრობა „ქორია“. აშკარაა, რომ ავტორისათვის პირველწყარო თავად ცხოვრებაა, უშუალოდ და მტკივნეულად განცდილი რეალობაა. ეს მარტო მწვავედ დასმულ პრობლემაში, ქორიას ხასიათის სირთულეში კი არ ჩანს, არამედ იმ უამრავ დეტალშიც, რომლითაც მოთხრობის დამაჯერებლობის ძალაცა და მისდამი ინტერესიც იზრდება. პროფესიონალი მთიელი მონადირის ხვედრზე და ამის აუხსნელ, თუმცა მინიშნებულ მიზეზებზე დაწერილი ეს მოთხრობა უთუოდ ინტერესით იკითხება, იგი ერთდროულად ყოფითიცაა, პათეტიკურიც და ტრაგიკულიც.

ცალკე ნიგნად გამოიცა ვაჟა გიგაშვილის ვრცელი მოთხრობა „ნადირობა „ჩონ-ტაში““. მქონდა საშუალება ერთ ჩემს წერილში („იზარდე, მწვანე ჯეჯილო“) დაწვრილებით მელაპარაკა მასზე. დაწვრილებითაც და აღფრთოვანებითაც, რადგან, ჩემი ღრმა რწმენით, ერთ-ერთი საუკეთესოა თანამედროვე ქართულ პროზაში. მას შემდეგ ვაჟა გიგაშვილის კიდევ რამდენიმე მოთხრობა დაიბეჭდა: „ორი ანდრეზი“, „მაქსიმთან“, „ბელკასთან ნადირობის გახსნება“, „ლუკა ჩოხელი“.

თუმცა პირველივე მოთხრობაც დამარწმუნებლად მეტყველებდა ვაჟა გიგაშვილის ნიჭიერებაზე და პროფესიონალურ ოსტატობაზეც, მომდევნო მოთხრობებმა სრულიად უეჭველი გახადეს ჩემთვის, რომ უკვე დასრულებულ და საინტერესო შემოქმედებით სამყაროს მქონე მწერალთან გვაქვს საქმე.

ვაჟა გიგაშვილიც მეტწილად მთაზე, ბუნებაზე, ნადირობაზე და ამ სამყაროში გამოვლენილ ადამიანურ ხასიათსა და ვნებებზე წერს, მაგრამ აქ ერთფეროვნების ნატამალიც არ შეიმჩნევა, რადგან თუმცა მწერლის პოზიცია და პათოსი ერთია, იგი სრულიად განსხვავებულ სიტუაციებში, ხასიათებში, მხატვრულ ფორმაშია გამყლვანებული.

„ნადირობა „ჩონ-ტაში““ დოკუმენტური მხატვრული მოთხრობაა. იგი, თუ პათეტიკაში არ ჩამომერთმევა, მე ვიტყვოდი, არის დიდებული საგალობელი ადამიანის ბუნებასთან რაინდული, უალრესად ვაჟკაცური და კეთილშობილური დამოკიდებულებისა, თავად ბუნების მშვენიერებისა და ჰარმონიულობისა, დაბოლოს, ადამიანისა და ბუნების გაუთიშველობისა, ურთიერთშერწყმისა. აქ გმირი თუმცა მონადირის უნით არის სავსე, მაინც რჩება ბუნების უპირველეს მეგობრად, თავად მის ნაწილად, მასში თავდავიწყებით შეყვარებულ

ადამიანად და ჩვენც გადმოგვცემს ამდაგვარი დამოკიდებულების სიხარულის ძალას.

„ბელკასთან ნადირობის გახსნება“ სხვა ხასიათის მოთხრობაა. აქ ავტორისეული სიყვარული და ერთგულება ბუნებისადმი ადამიანური სისასტიკის დემონსტრირების დროს ჩანს. ამ მოთხრობაში ადამიანი და ბუნება კი არ აწონასწორებენ ერთმანეთს, ერთ მთლიან სამყაროს კი არ წარმოადგენენ, არამედ გათიშულსა და დაპირისპირებულს.

ბელკასა და მისი თანამზრახველებისათვის ბუნება შემოსავლის წყაროა, ნადირობა კი სარფიანი პროფესიაა. „მისთვის ყოველი ვაზნა თითო იხვი იყო, ყოველი ტყუილად დამწვარი ვაზნა — ზარალი“, გვეტყვის ავტორი და უკვე ცხადი ხდება, თუ რა კაცთან გვაქვს საქმე. ამას ბელკასა და მისი მეგობრის თხორევესკის პორტრეტული დახასიათებაც ემატება და მკითხველმა იცის, რა ხალხთან ერთადაც გაემგზავრა მოთხრობის ახალგაზრდა გმირი სანადიროდ.

ინყება „ვილისით“ ჯეირნებზე ნადირობა, რომლის დროსაც მონა-მენი ვხდებით იმისა, თუ როგორ გადაიზრდება ადამიანის სისასტიკე სიმხეცეში, როგორ ითიშება მთლიანად გონება და ცარიელი ინსტინქტებიღა რჩება, როგორი გადამდებია ეს არაადამიანური აზარტი, იმდენად რომ ახალგაზრდა გმირსაც კი ჩაითრევს.

მანქანით ჯეირნებზე ქანცგანყვეტამდე დევნა დიდი ექსპრესიით, პლასტიკური სიცხადით აქვს მწერალს გადმოცემული და თუმცა მოთხრობა მთლიანად ოსტატურად არის დაწერილი, ეს კულმინაციური ნაწილი პირდაპირ განსაცვიფრებელია, თითქოს თავად ხედავთ დამფრთხალი ჯეირნების შიშით, სასონარკვეთით სავსე თვალებს და მდედართა სიბოროტით დამახინჯებულ, დაღრეჯილ, უაზრო სახეებს.

ამათგან სრულიად განსხვავებულია და საერთოდ უაღრესად ორიგინალურია ვაჟა გიგამვილის ორი მოთხრობა, „ორი ანდრეზი“, ანუ ხევსურული ზეპირი ქრონიკა, რომლითაც იგი კვლავ მიუბრუნდა დოკუმენტურ მხატვრულ პროზას. თითო ანდრეზს მხოლოდ თითო საუურნალო გვერდი ჰყოფნის, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მწერალმა შეიძლება თამამად ითქვას, მონუმენტური სახეები შექმნა ხევსური მონადირის უშიშა ოჩიაურისა და ხევსური ქალის, განთქმული ყაჩაღის დავით ლიქოკელის ცოლისა, ორთავენი, ეს ამაყი სულისა და ძლიერი ხასიათის გმირები, თითქოს ბრინჯაოში ჩამოსხმულები დგანან ჩვენს თვალწინ.

აქვე ამ ანდრეზების გვერდით არის დაბეჭდილი პატარა მოთხრობა „მაქსიმთან“, და კიდევ ერთხელ გაცეცხობით შევნიშნავთ, თუ რა ფართო დიპაზონის მწერალია ვაჟა გიგაშვილი, რა განსხვავებული ხასიათისა და ბედის ადამიანებზე მოგვითხრობს იგი. მაქსიმი კარგი დურგალია, მაგრამ ამასთანავე კარგი მონადირეცაა, მის ჯურღმულეებში შეყუყულ ბინას უამრავი იშვიათი ფრინველი ალამაზებს. სტუმრად მისულ ახალგაზრდა მეგობრებს იგი ჯიუტად არ უმხელს სად ნადირობს ფრინველებზე, რომ არავინ მიაგნოს ამ საწყალთა უკანასკნელ თავშესაფარ ადგილებს. მაგრამ ეს ყველაფერი მაინც ფონია, მთავარი კი მაქსიმის უალრესად ჩუმი და რომანტიკული სიყვარულის, დიდი ერთგულების ისტორიაა. ერთდროულად მშვენიერიცაა და გულმოსაკლავიც მაქსიმის გრძნობა გონსგადასული ცოლის მარიასადმი.

— მარია მართლა გიჟი ხომ არ არის?

— გიჟია, აბა რა! უკვე ორი წელია, რაც აურია, ეს ყველამ იცის, მაგრამ მაქსიმს არავინ არაფერს ეუბნება და არც აგრძნობინებს...

— მაქსიმს?... კი მაგრამ, რა, თვითონ არ იცის?

— როგორ არ იცის! მაგრამ ჰგონია, რომ ამას მის მეტი ვერავინ ამჩნევს და საშინლად უფრთხილდება, რომ არავინ გაიგოს... ჰოდა, ნაცნობები და მეზობლები ცდილობენ არ აგრძნობინონ, რომ იციან. ეცოდებათ კაცია”...

ასე მთავრდება ეს მოთხრობა, და მხოლოდ ამ ჭეშმარიტ, ადამიანურ გულისხმიერებას, თანაგრძნობას თუ შეუძლია შეუმსუბუქოს გაუნელებელი ტკივილი მაქსიმს, თითქოს ჩვეულებრივ, მაგრამ მართლაც გამორჩეულ, დიდი გულისა და ბუნების ადამიანს.

ვაჟა გიგაშვილი კინოდრამატურგიც არის.. მისი სცენარის მიხედვით გადაიღო მერაბ კოკოჩაშვილმა საინტერესო ფილმი „მწვერვალი“, მაგრამ ამაზე არაფერს ვიტყვი, ახლახან დაბეჭდილ კინომოთხრობას „ლუკა ჩოხელს“ კი გვერდს ვერ ავუვლი. ჯერ ერთი იმიტომ, რომ ეს მაინც პროზის უნარს განეკუთვნება და არა დრამატურგიას ან კინოხელოვნებას, მეორეც, მნიშვნელოვან ნაწარმოებად მესახება, სადაც მტკივნეული პრობლემაც არის დასმული და საინტერესო ხასიათიც არის გახსნილი.

„ლუკა ჩოხელი“ ვრცელი მოთხრობაა ბუნების ფანტიკურად ერთგული კაცის ჭირ-ვარამით საესე ცხოვრებაზე. ლუკას საკუთარი სახლ-კარი ცოლისა და უფროსი შვილის ანაბარა მიუტოვებია, თვითონ კი უმცროს ბიჭთან და ერთ დამხმარე მუშასთან ერთად ქალას დარაჯობს, მშვენიერ, მაგრამ მცირე კუნძულივით რომ ჩანს,

რომელსაც ოთხივე მხრიდან მისდგომიან წასალეკად სახნავი მინდ-
ვრები, ფერმები, ქარხნები თუ გეოლოგიური პარტიები. ამათ კიდევ
მოსახლეობაც ემატება, ვისაც ან ხე-ტყე უნდა, ან ტახზე თუ ირემზე
ნადირობა, ან თევზაობა. ამ ერთი ციციქნა ჭალას ლუკა ჩოხელით თუ
უდგას სული, თორემ აქამდე ისიც გაქრებოდა, როგორც გაქრა და
გავერანდა თავის დროზე მისი დიდი ნაწილი.

„რა ხდება აქ? ომია თუ რა ამბავია?“ — გაკვირვებული ფიქრობს
ქალაქიდან მივლინებით ჩამოსული ახალგაზრდა მეცნიერი გოგი და
გადანყვეტს: „ნავალ აქედან!.. მყრალი სიტუაციაა“. არადა, მართლაც
ომია. ომი აქვს ლუკა ჩოხელს რაიონის ხელმძღვანელობასთანაც,
ბრაკონიერებთანაც, გეოლოგებთანაც, გრესისა და რუბეროიდის
ქარხნის მუშებთანაც, გლეხებთანაც, მწყემსებთანაც, ყველასთან
ომი აქვს, რადგან ყველას უნდა რაღაცას გამოორჩეს ჭალას. ამ ომის
შემზარავ სურათებს საკმაოდ გვთავაზობს ავტორი, მწყემსებთან
ხელჩართული ბრძოლაც იკმარებდა ნიმუშად, ერთ-ერთი ალბათ
ყველაზე დრამატული ეპიზოდი.

პერსონაჟთა ცოცხალი შტრიხებით დახატულ გალერეაში თავისი
მონუმენტურობით გამოირჩევა მთავარი გმირი მოთხრობისა, ვინც
კლდესავით წამომართულა და უტეხად, ფხიზლად დარაჯობს ამ მშ-
ვენიერებას, ვინც ერთადერთ ქომაგად და იმედად დარჩენია ბუნების
ამ პატარა გადარჩენილ ნაგლეჯს.

„მაგათა ჰგონიათ, ჩემს ხოშხეა: მინდა — გავუშვებ, მინდა არა...
იმას ვერ გააგებინებ, რომ არ შეიძლება! იმიტომ კი არა, რომ მე ეგრე
მინდა, ანდა რომ კანონში ეგრე სწერია, იმიტომაც, რომ მართლა არ
შეიძლება“ — ამბობს ლუკა და ამ უბრალო ფრაზაში „მართლა არ შეი-
ძლება“, არის მისი დიდი სიმართლე, რაც დაუძლეველ ძალას აძლევს
მას, რითაც აკავებს ყველას და ყველაფერს, რითაც ინახავს ჭალას,
ბუნებას. სწორედ ეს გულით ნათქვამი სიტყვა ჩააფიქრებს გოგის,
რომელიც „მყრალი სიტუაციის“ გამო ისედაც ფიქრობდა გაქცევას
და ცოტა ადრე იმითაც განაწყენდა, რომ როყოდ უთხრეს: „სანამ
თქვენ შაისნავლით და გაიგებთ, გადასარჩენიც აღარაფერი იქნება...
გადამრჩენი აქ უნდა იდგეს თოფითა!“...

მართლაც თოფითა დგანან ლუკა და ვასო ჭალის სადარაჯოზე,
და ამ მუდმივ ომში თითქოს კიდევ დაუკარგავთ ადამიანებთან კონ-
ტაქტის უნარი, რწმენა, აღარც დიდისა სჯერათ და აღარც პატარის.
მოხუც მასწავლებელ იასონთან ერთად ჭალაში მოსულ ჭორფლიან
ბიჭს, თითქოს სილა გაანწესო, ისე მოხვედბა და წამოანითლებს ლუ-
კას სიტყვები: „ისევ მაგათმა მამა-პაპამ, მაგათ დასაზრდელად სჭრეს

და აჩანაგეს. ეგენიც დაიზრდებიან და... ახლა თავიანთი ნაშიერის დასაზრდელად, რაც გადარჩა იმასაც მოსპობენ”.

„— რა დაგმართნია, ლუკავ?! — მწარედ უკვირს მოხუც იასონს, — თუ ეგრე დაგკარგვია რწმენა, მაშ, რაღას ალევ სიცოცხლეს, ვილასთვის ინახავ ამ ჭალას?..

... ეტყობა, ამდენი ხნის ბრძოლით გული გაგიქვავდა, ყველა მტრად დაგისახავს, როგორ, ამ ქვეყანაზე გულიანი ხალხი გადაშენდა? მტერს რომ ეომები, თან მოკავშირესა და შემენსაც უნდა ეძებდე და იმრავლებდე, კაცო!”

რთულია ცხოვრებაც, აქ წამოჭრილი პრობლემაც, წარმოსახული სიტუაციებიც, ლუკას ხასიათიც და მწერალი არც ერთ შემთხვევაში არ ცდილობს რაიმეს გამარტივებას, სწორხაზოვნად გადანყევტას. ყველას რაღაც ეშლება, ზოგს მეტად და ზოგსაც ნაკლებად. იმავე ლუკასაც შეეშალა. განა იმაზე მეტი შეშლა რა იქნება, რაც მას მოხუცმა იასონმა უთხრა. მაგრამ მაინც ლუკაა ის ცოცხალი ჯებირი, რომელიც ჭალას წარღვნისაგან იცავს.

მოთხრობა ისე მთავრდება, რომ ბრძოლა არამცთუ ნელდება, უფრო მძაფრდება და ამაშია მისი მოქალაქეობრივი პათოსის ძალა. ბევრი მიხვდა, ლუკა მხოლოდ რწმენით, სუფთა გულით იქცეოდა ასე და დიდი სიმართლე მის მხარეს იყო. ხოლო მწერალმა იმიტომ არ დააგვირგვინა მოთხრობა ბედნიერი ფინალით, იმიტომ შეწყვიტა თხრობა იქ, როცა ლუკას თავს განსაცდელი დასტყდომია, რომ ამით მკითხველში ლუკას თანამდგომობის გაღვიძებული სურვილი არ გაანელოს და წამოჭრილ პრობლემასაც სიმძაფრე არ დაუკარგოს.

ვაჟა გიგაშვილის მოთხრობები, რაზედაც მქონდა საუბარი, პრობლემატური თუ ფორმისეული მრავალფეროვნებით, ხასიათების სიღრმით, მხატვრული ღირსებებით მარტო იმის თქმის უფლებას კი არ იძლევა, რომ ქართულ მწერლობას ახალი და საინტერესო ნაწარმოებები შეემატა, არამედ იმაშიც გვარწმუნებს, რომ მათ გარეშე თანამედროვე ქართული პროზა აღარ წარმოიდგინება.

კიდევ ერთი საინტერესო სახელი, მწერალთა რიგებს რომ შეემატა ამ ბოლო წლებში, მაკა ჯოხაძეა. ამ სულ ახალგაზრდა მწერალმა ქალმა მარტო თავისი ელვარე ნიჭიერებით კი არ მიიქცია ყურადღება, არამედ შესაშური პროფესიონალური ოსტატობითაც და სიბეჯითითაც. სულ ახლახან გამოვიდა მისი მოთხრობების კრებული „გურამ — გურამ“, რამაც კიდევ უფრო თვალნათლივი გახადა მწერლის ინტერესების მრავალმხრივობაც და მოვლენების მისეული ხედვის კუთხეც.

ერთი შეხედვით, ძნელი დასაჯერებელია, რომ ახალგაზრდული რომანტიკითა და ნათელი სევდით სავსე მოთხრობების ავტორსავე ეკუთვნის თუნდაც ისეთი მოთხრობა, როგორცაა „ჩვეულებრივი ცხოვრება“, სადაც ხნიერი ქალის, დეიდა ელენეს უღიმღამო ცხოვრების დასასრული ასეთ ნიუანსებამდე დამუშავებული ფსიქოლოგიური სიღრმითაა გახსნილი და ამდაგვარად არის ნათელფენილი მისი კეთილშობილება და სულიერი სილამაზე. ამ მოთხრობაში ისეთი დამჯდარი, დაღვინებული მწერლის ხედვა ჩანს, ზოგჯერ ირონიული და სარკასტულიც კი, რაც თითქოს მხოლოდ ასაკს შეეძლო თან მოეტანა და მით უფრო სასიამოვნოა, რომ მისი ავტორი ასე ახალგაზრდაა.

მოთხრობაში „მოხუცი შვეიცარის ხმაურიანი დღე“ ავტორი გაკვირვებულია იმით, რომ ადამიანებს არ ესმით სიჩუმე. „სიჩუმის გაგონება“ — მე მგონი ეს ფრაზა გამოდგებოდა მაკა ჯოხაძის კრებული საერთო სულის, სტილის მისანიშნებლად. მიუხედავად იმისა, რომ მაკა ჯოხაძე მთიელი ქალია, სვანია და მთის ყოფაცა და რომანტიკაც უხვად კვებავს მის შემოქმედებას, ამას არ მოაქვს თან ხმაური. მისი ქალაქური მოთხრობებიც მრავალფეროვანია, მაგრამ მათაც კრებულის სტილურ მთლიანობაში აქცევს სწორედ ეს სიჩუმის ყურის მიგდება. მაკა ჯოხაძეს, ყოველ შემთხვევაში, ჯერჯერობით, როგორც ჩანს, არ უყვარს ხმამალა ნათქვამი სიტყვა, მისი გულისყური იქითაა მიმართული, რაც შეუმჩნეველი და ჩუმია ცხოვრებაში, მაგრამ რაც სხვაზე არანაკლებ არსებითია და მნიშვნელოვანი. ალბათ ამიტომაც არის მისი მოთხრობები სევდით შეფერილი, რადგან სიჩუმის იქით მეტწილად ადამიანური უიღბლობა იმალება. მწერლის გულიც სავსეა თანაგრძნობით იმათადმი, ვისი ცხოვრებაც სიჩუმეში მიედინება უფერულად, იქნება ეს მოხუცი შვეიცარი თუ პატარა ირინე, საავადმყოფოს პალატაში მწოლიარე ახალგაზრდა ქალი, თუ სოფელსა და ქუთაისს შორის გზაზე მოწონიალე ავადმყოფი ბუღდანია, ლოგინად ჩავარდნილი მოხუცი ქალი ძაძუ თუ კაცი პატარა ეზოდან. დიახ, დიდი და ადამიანური სევდით არის სავსე მაკა ჯოხაძის მოთხრობები და ამის მიზეზი ის გახლავთ, რომ ცხოვრებაში ადამიანებს აკლიათ თანაგრძნობა, ყურადღება, თუნდაც „ერთი ბლუჯა გაზაფხული“. ჰოდა, ახალგაზრდა მწერლის სიყვარულით სავსე გულიც ამ თანაგრძნობით ავსებს მოთხრობებს.

უკანასკნელ წლებში ქართულ მწერლობაში მოსულ მწერალთაგან, ვისი შემოქმედებითი სამყაროც უკვე გამოკვეთილია და მნიშვნელოვანი, ნუგზარ შატაიძე ერთ-ერთი პირველთაგანია მოსახსენე-

ბელი. იგი მცირე მოთხრობების ავტორია, მაგრამ მხატვრული ნაწარმოების ღირსება რომ ამით არ განიზომება, ეს დიდი ხანია ცნობილია და ნუგზარ შატაიძემაც ეს ჭეშმარიტება კიდევ ერთხელ გაგვახსენა.

ნუგზარ შატაიძის მოთხრობები თუნდაც დიდი სევდითა და დრამატიზმით სავსენი, მაინც საოცრად ნათელი, ადამიანური სულით არიან გასხივოსნებული. ამის მშვენიერ ნიმუშად ბევრი მისი მოთხრობა გამოდგებოდა, თუნდაც "ქოხი" — გიგუცა პაპას სიკვდილზე და მისი უცნაური სიყვარულის თან ნაყოლილ საიდუმლოებაზე, „ბებრები“, შავიშვილების პელოს დაკრძალვას მიჩერებულ ბესასა და მიხაზე, „სეტყვა“ — ქართველი გლეხისათვის ამ უსაშველო ჭირზე და სხვა.

ნუგზარ შატაიძეს აქვს ლეთით მომადლებული ნიჭი კეთილი ადამიანების საოცრად თბილი, სიყვარულით სავსე იუმორით ხედვისა და ხატვისა: „წვიმიანი დღე“, „ნათლობა“, „სათონეში“, „თედო“, — ამ მოთხრობების გმირები დიდადაც არიან ერთმანეთისაგან განსხვავებული, შალიკო ჩხუბისთაჲადაა ცნობილი, თედო ბუზლუნაა და სასიძოს ერჩის, სამაგიეროდ გოგოლაანთ ვანო სულ ხუმრობის გუნებაზეა, გოგიას კი ყლაპვა უყვარს, სათონეში არაყს ხდის, თვითონაც სვამს და მთელ სოფელსაც ასმევს, მაგრამ მიუხედავად ამ განსხვავებულობისა, მათ აქეთ საერთო მიამიტური ბუნება და კეთილი გული. ეს აახლოებს ნუგზარ შატაიძისა და რევაზ ინანიშვილის შემოქმედებით სამყაროებს, თუმცა, გაუგებრობის თავიდან ასაცილებლად უნდა დავსძინო, რომ ამ განცხადებაში მხოლოდ ნათესაობა იგულისხმება და არავითარი ეპიგონობა. ეს სიახლოვე საერთოდაც აშკარა უნდა იყოს, განსაკუთრებით კი მოთხრობა „ზამთარში“ ჩანს, სადაც „პატარა, გაბუტული ბიჭი ცივ კიბეზე ჩამომჯდარიყო და ნითელი თოვლივით გადალესილ ხელისგულისოდენა ეზოს დაღვრემილი გასცქეროდა“, იმ ეზოს, სადაც აი ახლა, მის თვალწინ უფროსებმა დიდი ხორხოციით და სიცილ-ხარხარით დაკლეს ჯიუტი ღორი, რომელსაც სიკვდილი არ უნდოდა.

ასეთი ნათელი ხედვის, ადამიანური სიკეთის სითბოთი წარმომჩენი მწერლისაგან ჩემთვის მოულოდნელი იყო მოთხრობა „ბერიკაცი და ძაღლი“. თავად მოთხრობა კარგად არის დაწერილი, მე უბრალოდ ის გამიკვირდა, რომ ნუგზარ შატაიძემ გაგვხადა მოხუცი კაცის ასეთი დაუნდობელი საქციელის მოწმენი.

დაბოლოს, ყველა სიკეთესთან ერთად, არ შეიძლება საგანგებოდ არ აღინიშნოს ნუგზარ შატაიძის მოთხრობების კოლორიტულობა,

რაც თანაბრად მჟღავნდება მის მშვენიერ ენასა და დიალოგებში, სოფლის სურათებსა თუ პერსონაჟთა ხასიათებში.

მიუხედავად იმისა, გაიზიარებს თუ არა ვინმე სხვა ზემოხსენებულ ახალგაზრდა მწერალთა შემოქმედების ჩემეულ ინტერპრეტაციასა და შეფასებას, ერთი რამ უდავოა, მათი შეუმჩნეველობა შეუძლებელია. ამიტომ ძალიანაცა სცდება ის, ვინც ფიქრობს, რომ ახალგაზრდა პროზაიკოსთა შორის გამოკვეთილი სახელები არ არსებობს.

მე ახალგაზრდა მწერლებისა მჯერა და ვხედავ კიდევ მათ ნაყოფს, რასაც დაფასება, სიტბო, თუნდაც პირუთვნელი აზრი, ყურადღებიანი დამოკიდებულება სჭირდება.

„ყვავილებს მორწყვა უნდა...“

1977 წელი

გაორეზული გრძნობა

ამას წინ საგანგებოდ წავიკითხე ბათუმელი მწერლების მიერ უკანასკნელი წლების მანძილზე გამოცემული წიგნები — მოთხრობები და რომანები.

ეს რომ მოვიმოქმედე, კმაყოფილება ვიგრძენი. ასე მეგონა, საქველმოქმედო საქმე ჩავიდინე. მერე მივხვდი, სატრაბახო კი არა, სასირცხვილო რამ დამმართვნოდა. რა უცხო მწერლები ისინი არიან, რომ მათი გაცნობა და შესწავლა საგანგებოდ მოინდომოს კაცმა! განა ბათუმელი (ისევე, როგორც საქართველოს სხვა კუთხეებში და ქალაქებში მცხოვრები) მწერლების შემოქმედება ჩვენი ყოველდღიური ლიტერატურული პროცესის შემადგენელი ნაწილი არ არის, რაც უმალ უნდა იქცეოდეს საერთო ყურადღებას და გამოძახილსაც უმალვე უნდა პოულობდეს? სამწუხაროდ, ასე არ ხდება. დროდადრო თუ მოვიცლით ხოლმე მათთვის და ესეც გვესახელება.

ეს სხვათა შორის (თუმცა არაფერი სასხვათაშორისო ამაში არ არის). გრძნობათა გაორება ჩემში ამჯერად თავად ბათუმელი მწერლების შემოქმედებამ გამოიწვია. მათი წიგნების წაკითხვის შემდეგ, ერთი მხრივ, სიამაყის გრძნობა მომეძალა, მეორე მხრივ კი — სინანულისა და ეს მინდა გავუზიარო მკითხველს.

საქართველოს ყველა მხარე თუ კუთხე განსხვავებულია და განუმეორებელი, საკუთარი სხივით არის გასხივოსნებული. ეს თითქმის ყველგან და ყველაფერში ჩანს აშკარად, მოყოლებული გარემოდან, ადამიანების ხასიათის თვისებებამდე და ჩვევებამდე. მაგრამ მთავრში ყველა ერთიანია და შეუვალი — ქართული სული, ზიარი ბედი და სამშობლოსადმი ფანატიკური ერთგულება ერთ მთლიან ცოცხალ სხეულად აქცევს მათ.

აღბათ. იშვიათად შევხვდებით ქვეყანას, მით უფრო პატარასა და მცირერიცხოვანს, სადაც ასე თვალნათლივ სჭვივოდეს სიყვარული, ზოგჯერ მისატყვევებელი თუ მიუტყვევებელი მიკერძოებაც კი საკუთარი კუთხისადმი, სადაც ასე გაუთავებლად ქილიკობდნენ მოძმეთა მისამართით, მაგრამ, აღბათ, ასევე იშვიათია ის გრძნობაც, რაც ქართველ ერს თავისი მთლიანი სამშობლოსადმი გააჩნდა და გააჩნია.

საკმარისი იყო რომელიმე კუთხეს თუნდაც პატარა ტკივილი ეგრძნო (არადა, დიდიც არასოდეს დაჰკლებია, საუბედუროდ), რომ იგი უმალ მოედებოდა მთელ სხეულს, უმალ იქცეოდა ეროვნულ

სატკივრად, უმალ, თითქმის ინსტინქტურად ინევედა თანაგრძნობას, თანადგომისა და თვაგანწირვის შინაგან მოთხოვნილებას. ერთიანი საქართველოს გაცნობიერებული თუ ქვეცნობიერი შეგრძნება და მისი ერთგულების თანდაყოლილი, მერე კი თანდათან სულ უფრო გამძაფრებული წადილი ქართველ კაცს მუდამ გამორჩეულად ახასიათებდა.

საქართველოს ბევრწილად ტრაგიკული, მაგრამ მითაც ბედნიერი ისტორია ხალხის მიერ თანაბარი მონდომებით, ერთსულოვნებით, თავდადებით არის გამოჭედილი აღმოსავლეთშიც და დასავლეთშიც, მთაშიც და ბარშიც. ამიტომ, სიყვარული ჩვენი თანაბრად სწვდება მის ყოველ კუთხეს. თუმცა, მეტი განცდილი ტკივილის გამო, იქნებ სხვაზე უფრო ძლიერად თუ არა, მეტი სინაზით მაინც ვიყოთ ამ გრძნობით გამსჭვალული სამხრეთისადმი, — სამცხე-ჯავახეთისა და აჭარისადმი, მუდამ ნაიარევი მკერდით რომ იცავდნენ ერთიან სამშობლოს, დღესაც რომ არ მოშუშებიან მძიმე ჭრილობები.

წელს სრულდება 100 წელი, რაც საუკუნეების მანძილზე თურქეთის სატანჯველად განწირულმა აჭარამ შვეებით ამოისუნთქა. ამით მხოლოდ მომავლის იმედი გამოკრთა, თორემ ცარიზმის პოლიტიკის წყალობით არც მერე დაკლება მძიმე ტკივილები. თუნდაც ის გაეიხსენოთ, რომ შემოერთებისთანავე ბერლინის ხელშეკრულების თანახმად მაჰმადიან ქართველებს თურქეთში მუჰაჯირებად წასვლის უფლება ეძლეოდათ. ზაქარია ჭიჭინაძისა და მოსე ჯანაშვილის ცნობით, თურმე სამხრეთ საქართველოდან ამ საბაბით ძალდატანებით იქნა თურქეთში გასახლებული ნახევარ მილიონზე მეტი კაცი. ეს სულაც არ ალელვებდა მეფის რუსეთის მთავრობას, პირიქით, ახარებდა კიდევ, რადგან უადვილებდა ფარული მიზნის მიღწევას — შავი ზღვის სანაპიროს ყაზახ-რუსებით დასახლებას.

ქართველთათვის კი აჭარის შემოერთება, აკაკი წერეთლის სიტყვებით იყო "მხიარულება უნაკლულო და სიხარული უღრუბლო". ასე მონათლა დიდმა პოეტმა ეს ისტორიული დღეები აჭარელთა პატივისცემად თბილისში მუხრან-ბატონთა სასახლეში გამართულ ბანკეტზე 1878 წლის 20 ნოემბერს და იქვე დასძინა:

"რას უნდა მივანეროთ ეს? თუმცა თვითეული თქვენგანიც კარგად გრძნობს ამას, მაგრამ მე მაინც ვიტყვი, რომ ამის მიზეზია დროთა ვითარებისაგან დაშორებული ჩვენი მოძმეების, რომლის წარმომადგენლებიც აქა ბრძანდებიან, დღეს ხელახლად ჩვენთან შემოერთება და ძლიერად შეკავშირება. დიახ, ბატონებო, დღეს ჩვენ

შეგვიძლია მივიდეთ ჩვენი წინაპრების საფლავებთან და დავსძახოთ, რომ მათი ანდერძი ჯერ კიდევ არ გაგვიფუჭებია! და რა იყო, ბატონებო, ის ანდერძი?... ეს ანდერძი იყო: დედა ენა და ერთობა!...

... დიახ, დღემდე თუ ცალ-ცალკე შეგვინახავს ის ანდერძი, დღეს უფრო ადვილად და ძლიერად ავასრულებთ, თუ კი ძმურად მივცემთ ერთმანეთს ხელს, დავადგებით ერთ გზას და მივმართავთ ერთ მიზანს“.

იმავე ბანკეტზე სამშობლოს სიყვარულით შთაგონებული სიტყვა წარმოთქვა გრიგოლ ორბელიანმა:

“ბატონებო! რას მოასწავებს დღეს ჩვენი აქ შეყრილობა? რა გვიხარიათ? რას ვდღესასწაულობთ? კრება ესე წარმოადგენს სასიხარულოს მას სანახავსა, როდესაც ერთი დედისა შვილნი, შავი ბედისა გამო განშორებულნი, დიდ ხანს ერთმანეთისათვის დაკარგულნი, ანაზღაურად, მოულოდნელად შეხვდნენ, იცნეს ერთმანეთი და გადაეხვივნენ გულითადის სიყვარულითა. ჩვენცა ეგრეთვე საქართველოს შვილნი ვიყავით დაკარგულნი ერთმანეთისათვის საუკუნეების განმავლობაში, ბევრი ვიტანჯეთ მტერთაგან, ბევრი გაოხრება გამოვიარეთ, მაგრამ მაინც კი არ დაგვვიწყებია დაშორებულნი ჩვენი ძმები. თვალი გვეჭირა თქვენსკენ, ბატონებო, და ვნატრობდით როდის აღმოვა მზე შეერთებისა! და, აი, გვისმინა ღმერთმაცა, დღეს ჩვენს შორის ვხედავთ დაშორებულთა ძმებთა და მოხარულნი ვმადლობთ ღმერთსა და ვევედრებით, რომ შეერთება ესე ჩვენი იყოს უკუნიით უკუნისამდე შეურყევლად!“.

ჯერ ისედაც გაპარტახებული აჭარა თურქებმა ნასვლის წინ სულ გადათელეს და გადაბუგეს. ტანსაცმელშემოძარცვული, მშიერ-მწყურვალი ხალხი ღია ცისქვეშ ცხოვრობდა. აჭარლებისადმი დახმარების ორგანიზაციას თვითონ იღია ჭავჭავაძე ჩაუდგა სათავეში და ასე მიმართა ხალხს:

“აბა ქართველობავ, ახლა შენ იცი, როგორ დაანახებ თავს შენს ახლად შემოერთებულ ძმებს, ახლა შენ იცი, როგორ დაუმტკიცებ ქვეყანას მამა-პაპათა ანდერძს: “ძმა ძმისთვისა და შავი დღისთვისაო“.

ქართველმა ხალხმა მართლაც დაუმტკიცა ქვეყანას, რომ ღირსეულად მისდევდა მამა-პაპათა ანდერძს. აჭარელი ძმების ცხოვრება, შეიძლება ითქვას, ყველას, დიდსა და პატარას, თანაბრად აღელვებდა ათეული წლების მანძილზე, რადგან მათი ტკივილების მოშუშება ასე იოლად არ მოხდებოდა. ლოგინად ჩავარდნილ ვაჟა-ფშაველას, უკვე განწირულს, ეს სატკივარი ანუხებდა:

„დიდი სიამოვნებით ვეგებები მუსლიმანი ძმებისათვის ჩვენი საზოგადოების ყურადღებით გაცხოველებას. ავადმყოფის სარეცელზე სხეულით დაუძღურებულს სულს მილხენს იმედი, რომ ქრისტიან და მუსლიმან ქართველებს ეროვნული დუღაბი კვლავ შეაერთებთ. პირადად დამივლია აჭარა, ქობულეთი, კლარჯეთი, ტაო — დიდებული მესხეთი, ჩვენი დღევანდელი ძვირფასი სამუსლიმანო საქართველო. დიდებულია იგი ქვეყანა, იქ გაფანტული კულტურის ნაშთები — სულია ჩვენი ერისა. წარსულში ჩვენი ძმობა იყო მტკიცე და შეურყეველი, როგორც სალი კლდე. ამიერიდან უნდა აღსდგეს იგი უფრო მტკიცე, უფრო შეურყეველი. ისინი და ჩვენ ერთი სისხლი და ხორცი ვართ საერთო ქართველი წინაპრებისა“.

უკვე 1881 წელს ბათუმის ქართველთა საზოგადოებამ ილია ჭავჭავაძისა და ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების თაოსნობით, პირველი ქართული სკოლა გახსნა აჭარაში, თუმცა განათლებისა და კულტურის, მით უფრო ეროვნულის შეტანა იქ მეტად ჭირდა რუსეთის პოლიტიკის გამო.

განა შეიძლება სიამაყის გრძნობა არ მოგეძალოს კაცს, როცა ყოველივე ამას დღეს გაიხსენებ, დღევანდელი აჭარის შემყურე?

ასი წლის წინ, შემოერთების წელს, ასე მიმართა აჭარელმა შერიფ-ბეგ ხიმშიაშვილმა ქართველ საზოგადოებას მუხრან-ბატონის სასახლეში ნადიმზე:

“განათლება ეჭირვება, ბატონებო, იმათ, ამდენი ახალგაზრდაი კაცები ხართ, განათლებულები, წადით, გაიცანით, ზოგიც აქ მოიყვანეთ; სკოლა გამართეთ, ასწავლეთ და ასე უნდა... აბა რა ძმა ხართ, თუ ისე აბდღურად დატოვებთ?”

ერთმანეთის ძმობა არ დაგვეწუნება ქართველ ხალხს, ამიტომაც იყო, რომ მაშინვე გულთან ახლოს მიიტანეს ხიმშიაშვილის ნათქვამი და ბათუმში კარგა ხნით გადასახლდნენ საცხოვრებლად ცნობილი საზოგადო მოღვაწეები და მწერლები.

ცხადია, გეამაყება კაცს, როცა დღეს ბათუმელი მწერლების ნიგნებს კითხულობ. რას იფიქრებდა შერიფ-ბეგ ხიმშიაშვილი, რომ მისი გულისტკივილით სავსე სიტყვებიდან და თხოვნიდან ნახევარი საუკუნის შემდეგ აჭარაში წერა-კითხვის უცოდინარი აღარავინ იქნებოდა და ქართველ მწერალთა განყოფილებაც კი შეიქმნებოდა.

ქართველ კლასიკოსთა სიყვარული აჭარისადმი თანამედროვე მწერლებმაც დიდი აღფრთოვანებით აიტაცეს. არაერთი ლექსი თუ მოთხრობა დაინერა ამ მშვენიერ კუთხეზე და მის მშვენიერ ადამიანებზე. გავიხსენოთ ლექსების ციკლები გალაკტიონისა „ოქრო

აჭარის ლაჟვარდში“, ან სიმონ ჩიქოვანისა „შემოდგომის დღეები აჭარაში“ და ჩვენთვის ნათელი გახდება ის უდიდესი სიყვარული, რამაც შთააგონა პოეტს უკვდავი სტრიქონები.

*„რა არის ოქრო აჭარის
უსაზღვრო სილაჟვარდში?
ეგ არის ზეცა, ეგ არის
მნათობი ცისფერ ბადეში“.*

ასე მხოლოდ შვილს შეუძლია უყვარდეს მშობელი. მხოლოდ გენიალურ შვილს შეუძლია გაამჟღავნოს ასე სიყვარული მშობლისადმი, როგორც ეს გალაკტიონმა გვაგრძნობინა აჭარისადმი მიძღვნილ ლექსების ციკლში.

სიმონ ჩიქოვანი თავის ცხოვრების შემოდგომის ხანს აჭარას ეწვია და ასე შესთხოვა:

*„ზღვის მომიჯნავე მამულის კუთხე,
მოველ და გიძღვენ წრფელი მადლობა.
ჩემო აჭარავ, მწუხრზე მაკურთხე,
კვლავ დამიბრუნე ახალგაზრდობა“.*

პოეტის სიტყვები — „ჩემს სულში ჰქონდა სათავე ჭოროხს“, ან კიდევ — „მინდა აჭარის გავხდე მინდია და მთის ფერდობზე ვთესო სიკეთე“, უბრალოდ ლამაზი ფრაზები კი არ არის, არამედ წრფელი გრძნობის გამოხატულებაა, ამ კუთხისადმი სისხლხორცეული კავშირის გამჟღავნებაა.

თუ ადრე, მეცხრამეტე საუკუნის მიწურულს ან მეოცის დასაწყისს, მხოლოდ ჩასული მწერლები წერდნენ აჭარაზე, მერე ამ კუთხეს, მისი ხალხის ისტორიულ წარსულს და დღევანდელ ცხოვრებას თავად მისი შვილებიც წარმოსახავენ საკუთარ შემოქმედებაში. ასე შემოემატა ქართულ მწერლობას კიდევ ერთი საკმაოდ ძლიერი და საინტერესო ნაკადი. ახლა უკვე იქიდანაც ისმის იქაური პოეტების სიტყვა მთლიანი საქართველოს გასაგონად. „აჭარას მკერდზე ჭრილობა ჰქონდა, მთელ საქართველოს სტკიოდა იგი“ — ასე უბრალოდ და მშვენივრად ამბობს ფრიდონ ხალვაში, ვისი მშობლები ვერც კი იოცნებებდნენ იმაზე, რომ შვილი საქვეყნოდ ცნობილი პოეტი ეყოლებოდათ. აჭარაში მცხოვრები პოეტების შთაგონების წყარო

მათი მშობლიური კუთხეა, მაგრამ უპირველესია და უძვირფასესი ის სულისკვეთება, რაც ფრიდონ ხალვაშმა ასე გამოხატა:

*„მე შენი ჩანგის ერთი სიმი ვარ,
და შენი ზეცის ერთი მერცხალი,
მე საქართველოს დიდი სიმღერა
გულში ავინთე, ვით ნაკვერჩხალი.“*

დიახ, ყველაფერი ეს მხოლოდ სიამაყის გრძნობით ავსებს კაცს. ისიც სასიხარულოა, რომ აჭარაში მცხოვრები პროზაიკოსების მოთხრობების კრებულები და რომანები ამ უკანასკნელი სამი წლის მანძილზე მარტო წიგნებად ორ ათეულამდე გამოიცა. ამდგვარი შემოქმედებითი სიუხვე კარგია, მაგრამ, მოგეხსენებათ, მწერლობის ღირსება მხოლოდ წიგნების რაოდენობით არ განიზომება.

ცხადია, ყველა წიგნი თანაბრად საინტერესო ვერ იქნება ვერც თავისი სათქმელითა და ვერც მხატვრული ღირსებით. თავიდანვე თვალში გეცემათ წიგნების საკმაო ნაწილის დაბალი დონე, რაც უკვე სიამაყის ნაცვლად, სინანულის გრძნობას თუ გამოიწვევს ნამკითხველში.

ეს მწერლები ახლა რომ დგამდნენ პირველ ნაბიჯებს, იქნებ უფრო მეტი შემწყნარებლობა გამოგვეჩინა, მაგრამ ეს ასე არ არის. მათ კალამს არაერთი ღირსეული მხატვრული ნაწარმოები ეკუთვნის, ქართულ მწერლობას რომ ამშვენებს, ლექსი იქნება ეს, მოთხრობა თუ პიესა. ასე რომ, შეღავათებით საუბარი მათ არც ეკადრებათ და არც არაფერს არგებთ.

ქართველ კაცს საოცარი მოწინება აქვს თავისი ქვეყნის ისტორიისადმი, თან გაუნელებელი ინტერესიც. ეს მარტო გონებისმიერი დამოკიდებულება არ არის, მარტო იმ ცნობილი ჭეშმარიტების შეგნებით არ არის გამონეული, რომ წარსული ანმყო და მომავალი ერთი უწყვეტი ჯაჭვით არის დაკავშირებული და ვისაც თავისი ქვეყნის ხვალისდელი დღე აფიქრებს, მან, დღევანდელზე რომ აღარაფერი ვთქვათ, გუშინდელიც კარგად უნდა იცოდეს.

წარსულისადმი ჩვენი ემოციური დამოკიდებულება, გარდა სხვათათვის ნაცნობი გრძნობებისა, იმითაც არის გაძლიერებული, რომ ქართველმა ხალხმა ისტორიულად მძიმე, განსაცდელითა და უბედურებითსავსე გრძელი ზაგამოიარადაცხოვრებით გატანჯული მშობელივით გვიყვარს ჩვენი ქვეყანა. ეს მეტი სინაზით, სიფაქიზით,

ერთგვარი სანტიმენტალობით მსჭვალავს ჩვენს დამოკიდებულებას სამშობლოსადმი, განსაკუთრებით მისი ისტორიისადმი.

მეტწილად ამ განწყობილებისაა აჭარის მკვიდრი მწერლების წარსულზე დანერილი რომანებიც და მოთხრობებიც. ამ მხრივ მათი ნაწარმოებები უფრო ტრადიციულია, მთლიანად პატრიოტული სულისკვეთებისაა, შედარებით მარტივ სიუჟეტებზეა აგებული და გვერდს უვლის იმ ფილოსოფიურ ასპექტებს, რაც სულ უფრო მეტად და გამოკვეთილად ისახება უკანასკნელი ათწლეულების ქართულ ისტორიულ რომანისტიკაში.

ბოლო წლებში ამ ჟანრის სამი რომანი გამოქვეყნდა ბათუმში: იუსუფ ფალავას „წინაპართა აჩრდილები“, ჯემალ ჯაყელის „სფინქსი სიბრძნისა“, ამირან შერვაშიძის „ბაგრატიონი“.

იუსუფ ფალავას „წინაპართა აჩრდილებში“ მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევრის ცხოვრებაა წარმოსახული, როცა მწიფდებოდა აჭარის შემოერთება, მისი მრავალნატიანჯი ხალხის დაბრუნება მშობლიურ ოჯახში. რომანის სიუჟეტი შემოერთების წინა დრამატულ პერიოდს მოიცავს, როცა ძმათა ნაკიდება და მტრობა თურქეთის პოლიტიკის საფუძველს წარმოადგენდა. ამასთანავე, ეს ის დროა, როცა ჭეშმარიტი პატრიოტები უკვე აქტიურად იღვწოდნენ საქართველოს ამ კუთხის დასახსნელად თურქთა ბატონობისაგან. ეს ყველაფერი კარგად ჩანს რომანში.

მწერალი მოგვითხრობს იმ დროის აჭარის ცხოვრებაზე. რომანის გმირებად ისტორიულად ცნობილი პირებიც შემოჰყავს. ეს მეტ სიფრთხილეს აკისრებს ავტორს და ისიც არ ღალატობს ისტორიულ სიმართლეს, თუმცა ამის გამო არ იბოჭება და საკუთარ მხატვრულ ფანტაზიასაც საკმაოდ თავისუფლად იშველიებს.

ალი-ფაშა თავდგირიძეს და მის ოჯახს, თანამედებობრივად და არსებითადაც თურქეთის დასაყრდენს აჭარაში, უპირისპირდებიან ასევე ისტორიული პირები დედე-ალა ნიჟარაძე და გულო-ალა კაიკაციშვილი, რომლებიც სამშობლოში მხოლოდ საქართველოს გულისხმობდნენ, ელტვოდნენ მას და კიდევ იღვწოდნენ წმინდა საქმისალსრულებისათვის. ამ ისტორიულად მართალსაქემას მწერალი საკუთარი ფანტაზიით ასხამს ხორცს, სასიყვარულო ინტრიგებიც შემოაქვს, ალი-ფაშას ვერაგობის დამადასტურებელ ეპიზოდებსაც თხზავს, სოციალური უსამართლობის მძაფრ სურათებსაც გვიხატავს, ტყვეთა ვაჭრობის შემზარავი სცენების მონამედაც გვხვდის.

რომანი არ არის მოკლებული არც იმ უბრალოებას, რაც ზოგჯერ სიმარტივემდე დადის, არც ერთგვარ მიამიტობას, მაგრამ მწერლის

გულწრფელობა, მხურვალე მამულიშვილის გულისფეთქვა, ნანარმოებში გამჟღავნებული ადამიანური სიტბო და მგრძობელობა, მოქმედების დაძაბული განვითარება, დრამატიკაში „წინაპართა აჩრდილებს“ ინტერესით აკითხებს მკითხველს.

ამისგან განსხვავებით, ჯემალ ჯაყელის „სფინქსი სიბრძნისა“ უფრო მნივნილია თავისი ენითაც და სტილითაც. ეს ერთგვარი ხელოვნურობა და ალაგ გაპრანჭული მანერა თხრობისა, ცხადია, გამაღიზიანებელია, მაგრამ რომანის პატრიოტულ სულისკვეთებას საგრძობლად არა ენებს.

აქ მოთხრობილმა ტრაგიკულმა ისტორიამ მესხეთის ცხოვრებიდან, ალბათ, შეუძლებელია გულგრილი დატოვოს მკითხველი. ადამიანთა, თვით ძმათა მტრობა, შუღლი, შური, პატივმოყვარეობა, — აი ის ქვენა გრძობები, რასაც მოხერხებულად იყენებდა მტერი საქართველოს ამ უძველესი და უმშვენიერესი მხარის დასასაკუთრებლად. მხოლოდ დიდ მამულიშვილთა თავგანწირვა თუ შველოდა საქმეს, ხალხს იმედს უღვიძებდა, სამშობლოს სიყვარულს უმძაფრებდა, მტრის წინააღმდეგ ამხედრებდა. სწორედ ასეთ გმირზე, ჟამთაბერ გუჯარიძეზეა დანერული „სფინქსი სიბრძნისა“.

ჯემალ ჯაყელი რომანის ფინალში ცდილობს დაგვარწმუნოს, რომ „სარწმუნოება სულაც არ ნიშნავს ეროვნებას“. ამას გამაჰმადიანებელი ძმა უქადაგებს კათოლიკობამიღებულ ძმას და ანუგეშებს, ამით ჩვენი ქართველობა არ შელახულაო. ეს კიდევ ნაკლებ დამაფიქრებელი იქნებოდა, ზარზმის ტაძრის სამრეკლოდან გადმომდგარი ჟამთაბერი, ვინც ორიოდ ნუთის წინ რჯულშეცვლილი შვილები ცივად მოიშორა, ასეთ შინაგან მონოლოგს რომ არ გვთავაზობდეს რომანის დამაგვირგვინებელ ფრაზეზად: „დადგება დრო და სარწმუნოებისაგან გათავისუფლდება კაცობრიობა, უპირველესად კი ჩემი დიდი ბრძენი, მშობელი ქართველი ერი. უკვდავია ეროვნება, სამშობლო, ენა, ვაზი. უკვდავია ერის წმინდა სამრეკლო!“.

ასეთი წინასწარმეტყველება ჟამთაბერისაგან სრულიად მოულოდნელია. მას მხოლოდ დღევანდელმა ათეისტმა ავტორმა შეუძლია მიაწეროს ამდაგვარი სიტყვები საქართველოს „უპირველესად“ სარწმუნოებისაგან განთავისუფლებაზე, მაგრამ ვის რაში სჭირდება ეს? ამით გმირი ნაკლებ დამაჯერებელი ხდება, ავტორი ისტორიკოსის პრინციპებს ლალატობს, რომანი კი თავის ფასსა და მნიშვნელობას კარგავს.

ეროვნება და სარწმუნოება რომ ტოლფარდი ცნებები არ არის, დღეს ეს ნათელია, მაგრამ ისიც ცხადია, რომ სარწმუნოების ერთგულებამ უდიდესი როლი ითამაშა საქართველოს, ქართველი ერის ფიზიკურ გადარჩენაში და ამ ისტორიული ჭეშმარიტების ასე ერთი კალმის მოსმით უარყოფა არავის, და, მაშასადამე, არც ჯემალ ჯაყელს არ გამოუვა.

თანამედროვე ცხოვრებაზე დანერილ ნაწარმოებებში საქმე უფრო რთულადაა. აქ პრეტენზიები მწერლებისადმი უფრო კატეგორიული ხასიათისაა, რადგან ბევრი რამ უბრალოდ ვერავითარ კრიტიკას ვერ უძლებს. თუ ისტორიულ პროზაში ზოგიერთი სისუსტეები ინიღბება და შეუმჩნეველი რჩება მასალისადმი მკითხველის სანტიმენტალური დამოკიდებულების გამო, ან კიდევ იმიტომ, რომ იქ მასალა შედარებით უცხოა ან უცნობია, თანამედროვეობისადმი მიძღვნილ რომანში ან მოთხრობაში ძნელადღა გამოგვაპარებს რაიმეს მწერალი.

მთელი რომანებია ისეთი, სადაც ნაკლებ იგრძნობა, ან თითქმის არა ჩანს მწერლის დაკვირვებული თვალი, ცხოვრების საინტერესო კუთხით ხედვა, თანამედროვე ადამიანების რეალური განცდები და ფიქრები. ამგვარ ნაწარმოებთა რიგს მიეკუთვნება ნოდარ მოდებაძის რომანი „მე და შენ“.

ნიგნს ერთვის ანოტაცია: „რომანი მოგვითხრობს ადამიანებზე, რომლებიც უკიდურესი განცდების დროსაც არ ივიწყებენ ოჯახის სინმინდესა და პატიოსნებას“.

სინმინდესა და პატიოსნებაზე ვერაფერს მოგახსენებთ, რადგან რომანის გმირი ამ მხრივ მაინცდამაინც ვერაფრით გამოირჩევა, უკიდურესი განცდები კი აქ მართლაც ჭარბადაა, ამაში დასარწმუნებლად საკმარისია ნებისმიერი მონაკვეთი წაიკითხოთ ნიგნიდან, თუნდაც ის, როცა არჩილი უიღბლო სიყვარულის გამო თბილისში გადასახლდება და გაავებული ქალთა მოდგმას დაერევა შურის საძიებლად.

„დავინყე ანგარიშსწორება... — გამოგვიტყდება გმირი, — ჩემთვის მინდოდა ვყოფილიყავი, რაკი არ მომასვენეს, ნახონ, რასაც გავაკეთებ-მეთქი“. არჩილი იწყებს მოქმედებას: გამოკოხტავდება და ქუჩაში გამოვა, ჯერ ჩვიდმეტი წლის გოგონას იგდებს ხელთ, მერე სტუდენტს. ამ პიკანტიურ ამბებს ავტორი დეტალურად აკვიწერს, რასაკვირველია, საკუთარი წარმოდგენითა და ფანტაზიით, მაგალითად, ასე: „მიყვარს, როცა შიშველი ქალი ცეკვავს-მეთქი და, წარმოიდგინეთ, ცეკვა დაიწყო, ხანაც გაიქცეოდა, შემობრუნდებოდა და შემომახტებოდა. თამაშით გული რომ ვიჯერე (მადლობა ღმერთს,

თამაშსაც საზღვარი ჰქონია, გ. გ.), უკვე შეეატყვე, დანოლა უნდოდა (აქ უკვე გმირი აშკარად „მისნის ნიჭს“ ამჟღავნებს, გ. გ.), კინწისკერით წამოვაგდე, ტანსაცმელი სახეში მივაყარე და ძალღივით გარეთ გავაგდე“. ეტყობა, ავტორს ფანტაზია დაემრიტა, რადგან ამის შემდეგ უკვე მოკლედ გვამცნობს: „ყოველ ღამე ახალ-ახალი ქალი მომყავდა, თითოეულს ერთიმეორეზე უარესად ვექცეოდი, სადისტი გავხდი. მაგრამ სადისტობამ, პირიქით ქალები გამიმრავლა. ისეთი ოჯახის ქალიც ჩამვარდნია ხელში, გავოცებულვარ. ქალების ამბავი ხომ იცი, ერთი მეორეს გადასცემდა ჩემს სახელს და ისინიც პირდაპირ მოდიოდნენ ჩემთან“.

აი ასე მოგვითხრობს ავტორი იმ ადამიანების უკიდურეს განცდებზე, რომლებიც "არ ივინყებენ ოჯახის სინმინდესა და პატიოსნებას". რომანი წერილის სახითაა დაწერილი: გმირი, უკვე პენსიონერი, თავის უიღბლო სიყვარულს — ქეთის სწერს საკუთარი ცხოვრების ისტორიას, უფრო სწორად — აღსარებას. სხვათა შორის, იგი წერა-კითხვაზეც ცოტა მწყრალად გახლავთ, რადგან ძალზე უხეირო ენით არის ყველაფერი ეს დაწერილი.

მე გამაოცა იმ ამბავმა, რომ აჭარის მკვიდრი პროზაიკოსების შემოქმედებაში არცთუ იშვიათად შეხვდებით ისეთ ნაწარმოებს, სადაც მოქმედების ადგილი, გარემო არ არის გამოკვეთილი. კითხულობთ ჯემალ ხოფერიას რომანს "რა იქნებოდა უშენოდ", სადაც აშკარად მოზრდილი ქალაქის ცხოვრებაა, მაგრამ ვერ მიხვდებით მაინც რა ქალაქია ეს, ან როგორი ქალაქია. ასევე ვერ გამოიცნობთ, გიორგი ლორთქიფანიძის "ხუტა ბერმუხელის" სოფელი სად არის და რომელ მხარეშია.

გავიხსენოთ ნებისმიერი კლასიკური რომანი. ყოველ მათგანში ცხადად ჩანს ის კუთხე, სოფელი, ქალაქი თუ ქვეყანა, სადაც მოქმედება ვითარდება. იმათაც კი, ვინც არასოდეს ვყოფილვართ პარიზში, განა ცოტა რამ ვიცით ამ ქალაქის მოედნებსა და ქუჩებზე, ბალებსა და კაფეებზე, სასახლეებსა და შემოგარენზე, რაც მხოლოდ მხატვრული ლიტერატურის წყალობით გავგივია? ჩვენი მწერლების შემოქმედებაში რატომ არ უნდა ჩანდეს მათი მხარის, მათი ქალაქებისა თუ სოფლების იერი? რა, გამოსაჩენი არ არის თუ? განა მათი ნაწარმოების მიხედვით ასევე არ უნდა შეიქმნას მკითხველმა წარმოდგენა აჭარაზე, მის მიწა-წყალზე, მის ქალაქებსა და სოფლებზე, რომ აღარაფერი ვთქვათ ადამიანებზე?

ეს საყვედური, ცხადია, ყველა მწერალს არ ეთქმის. არც ისეა საქმე, თითქოს ბათუმში მკითხველის მოსაწონი წიგნი ნაკლებად

იბეჭდებოდა. ვთქვი და კიდევ მინდა გავიმეორო, რომ აქაურმა მწერლებმა ქართულ ლიტერატურას არაერთი კარგი პოეტური, პროზაული თუ დრამატურგიული ნაწარმოები შესძინეს ამ ათეული წლების მანძილზე. უკანასკნელ ხანს გამოქვეყნებული ნიგნებიდან მხატვრულ პროზაში გამოირჩევა ალექსანდრე სამსონიას მოთხრობების კრებული "წვიმიანი მზიანეთი".

"ვისაც მოთმინება ეყოფა და ამ ნიგნს ბოლომდე წაიკითხავს, კოლუმბივით დიდი სიხარული მოეღის: ერთ ზღვის ნაპირას ერთ საოცარ ქალაქსა და მის არანაკლებ საოცარ მოქალაქეებს აღმოაჩენს". ავტორი ამ წინათქმაში გვთავაზობს გასაღებს, რომლითაც მის შემოქმედებით სამყაროში უნდა შევალნიოთ. იუმორთან ვინც მწყრალადაა, ნუ მოკიდებს ამ ნიგნს ხელს, ხოლო იუმორის მოყვარულთათვის ეს მართლაც საამო საკითხავი ნიგნია.

„იყო და არა იყო რა... ერთ პატარა ქვეყანაში ერთი პატარა ქალაქი იყო: ამ ქალაქში ყოველ მეორე დღეს წვიმდა, მაგრამ სახელად მაინც მზიანეთი ერქვა.

პატარა მზიანეთს ყველაფერი პატარა ჰქონდა: პატარა ქუჩები, პატარა ბაზარი, პატარა სასაფლაო, და ყველაფერი პატარა ჰყოფნიდა: პატარა ჭორი, პატარა სიხარული, პატარა ტრაბახი.

პატარა ქალაქში, რასაკვირველია, პატარა მოქალაქეები ცხოვრობდნენ. ამ მოქალაქეებს პატარა მუშაობასთან ერთად პატარა ქეიფიც უყვარდათ, მაგრამ ღვინოს დიდი ჭიქებით სვამდნენ. დიდი ჭიქებით სმას დიდი აზრებიც მოჰყვებოდა ხოლმე, დიდი პრეტენზიები, დიდი სურვილები, მაგრამ ბოლოს ყველაფერი ისევ პატარავდებოდა, დაღლილ-დაქანცული მზიანეთელები პატარას ნაუძინებდნენ კიდევაც და თავიანთი მასშტაბის სიზმრებსაც ნახულობდნენ“.

კრებულის პირველივე მოთხრობის ეს პირველივე ფრაზები უკვე აღგვიძრავს ინტერესს და იმედები გაცრუებული არ რჩება. ესაა მზიარული მოთხრობები სერიოზულ ამბებზე. ავტორი აქ მხოლოდ იუმორს არა სჯერდება და მწვავე სატირასაც ხშირად მიმართავს. ეტყობა, ამის გამოც „შეინილბა“ და მოქმედება გამონაგონ „მზიანეთში“ გადაიტანა, თორემ ვინც კი ერთხელ მაინც ყოფილა ბათუმში, მაშინვე იცნობს მოთხრობაში ამ მშვენიერ, კოლორიტულ, მყუდრო და თბილ ქალაქს.

ალექსანდრე სამსონიას მოთხრობები ჯერ ლიტერატურული პრესის ფურცლებზე დაიბეჭდა და მათი გემო იქიდანაც კარგად მახსოვს, მაგრამ გულახდილად უნდა ვთქვა, კრებულში ერთად

თავმოყრამ ერთფეროვნებისა და გამეორების საშიშროებაც აშკარა გახადა. ერთი კი უეჭველია, რომ ამ წიგნით ალექსანდრე სამსონიამ ალაგ გესლიანი, მაგრამ თბილი და მხიარული, სიყვარულით სავსე წიგნი უძღვნა თავის მხარეს და მის ადამიანებს. სწორედ ეს არის ყველაზე მნიშვნელოვანი და დასაფასებელი მასში.

მწერლის შემოქმედების რეგლამენტირება არავითარ შემთხვევაში არ არის გამართლებული, მას რაზეც უნდა და ვისზეც უნდა, შეუძლია წეროს. მაგრამ მე მაინც მგონია, და ღრმადაც ვარ ამასი დარწმუნებული, აჭარის მკვიდრი მწერლების შემოქმედებას, უპირველეს ყოვლისა, მათი მხარის ცხოვრება უნდა კვებავდეს. თუმცა, მარტო ესეც არ იქნება საკმარისი. თუ ამას დაემატება გულმოდგინეძიების შედეგად მიგნებული ორიგინალური მხატვრული ხელწერა, მაშინ ჭეშმარიტად სასურველ შედეგს მივიღებთ და მათი რომანებისა თუ მოთხრობების კითხვის დროს აღარ დაგვრჩება გაორებული გრძნობა, მხოლოდ კმაყოფილება და გვეუფლება.

1978 წელი.

დასაბამიდანვე ცნობილია, რომ მარადიულად არსებობენ ისინიც, ვისაც გულებისავესეაქვესითობითი, სიკეთით, სიყვარულითდაისინიც, ვის გულებშიც მხოლოდ სიცივე, ბოროტება, სიძულვილი, ან თუნდაც სიცარიელე დასადგურებულა. ზნეობრივი სრულყოფის გზაზე, რადაც უნდა წარმოვიდგინოთ კაცობრიობის მრავალსაუკუნოვანი ისტორია, განუწყვეტელი ჭიდილია ბოროტსა და კეთილს შორის, სიძულვილსა და სიყვარულს შორის. და ეს ჭიდილი, ვინ იცის, როდის დაგვირგვინდება სიკეთისა და სიყვარულის სრული ზემოთ, საყოველთაო სათნოებითა და სულის სინათლით. ან კი ოდესმე ახდება ეს ოცნება? ამის იმედი არასოდეს გადაუნურავს ადამიანს და ყოველი ეპოქის ჭეშმარიტი მწერლობა მხოლოდ სიყვარულის ქომაგად და ქადაგად მოვლენია ხალხს.

ერთი რამ მინდა ვთქვა გულისტკივილითაც და გულისწყრომითაც. ჯერ კიდევ ხშირია შემთხვევები, როცა ხალხისათვის თავგანწირულ მწერალს და ხელოვანს (არადა, ყველა ჭეშმარიტი მწერალი და ხელოვანი მეტ –ნაკლებად თავგანწირულია, რადგან არასოდეს უძგერთ გული მშვიდად) დაუმსახურებელი საყვედური, უმადურებაც ხვდება წილად.

მართლაც გულსატკენია ეს, რაკილა საზოგადოების ერთ, არცთუ მცირე ნაწილს დღეს, მეოცე საუკუნის მიწურულს, ცივილიზებულ ქვეყანაში მცხოვრებს არ შესწევს უნარი ჩასწვდეს ლიტერატურის თუ ხელოვნების ნაწარმოების აზრს, ვერ გუობს გროტესკს, არ ესმის სათქმელის უკიდურესად გაზვიადების, გამძაფრების უძველესი და უმშვენიერესი მხატვრული ხერხი, ერის ღალატს სწამებს იმ კაცს, შემოქმედს, ვინც სწორედ თავისი ერის კეთილდღეობისათვის იღვწოდა ან იღვწის, ვინც ჭეშმარიტი მამულიშვილია, ვინც ამ მძიმე, თუმცა ბედნიერ ტვირთს შეუდრეკლად, უდრტივწველად ეზიდებოდა ან ეზიდება თავისი ცხოვრების გზაზე. დიახ, დიდად გულსატკენია ეს.

მაგრამ როცა გულისწყრომაზე ვლაპარაკობ, ვგულისხმობ ისეთ შემთხვევებს, როცა მწერალს დაუმსახურებლად სდებენ ბრალს. როგორც წესი, ბრალმდებელი ყალბი ან ბრიყვული პოზით თითქოსდა ეროვნული პოზიციებიდან უკიყინებს მას, რადგან ეს მისთვის მომგებიანია. აქედან მალემრწმენთა თვალში სხვათათვის სახელის გატეხა იოლი საქმეა.

მე თუ მკითხავთ დიდად მნიშვნელოვანი რომანია თამაზ ბიბილურის „ჟამი კითხულისა“. როგორც არ უნდა იყოს სხვათა აზრი ამ რომანზე, ერთი რამ აშკარად უდავოა, მისი ავტორისათვის კეთილი სიტყვა თუ არ გვემეტება, ვერც სალანძღავად უნდა მოგვიბრუნდეს ენა.

აბა, გულისწყრომა როგორ არ მოგეძალება კაცს, როცა მართლაც მშვენიერი მოთხრობებისა და რომანების ავტორს, თამაზ ბიბილურს, ვისი გულიც სავსეა სიყვარულით ქართველი კაცისადმი და ამ სიყვარულით სავსე გულის ფეთქვა ძლიერად და გადამდებად ისმის მის შემოქმედებაში, სწორედ მისი სათაყვანებელი ხალხის შეურაცხყოფა უკიჟინა ერთმა საჯაროდ.

და მერე ვინ? მწერალმა სოლომონ დემურხანაშვილმა.

დავილუპებით, რას იფიქრებენ ქართველებზე, უცხო ხალხმა რომ თამაზ ბიბილურის მოთხრობები წაიკითხოსო, გულს გვიხეთქავს „პატრიოტი“.

ქართველებს კიდევ უფრო „თავგამოდებული ქომაგი“ თელავიდან მოგვევლინა. სოლომონ დემურხანაშვილი თუ მხოლოდ წუხს, რა გვეშველება სხვათა თვალმა თუ მიატანა თამაზ ბიბილურის მოთხრობებსო, თელაველი „პატრიოტი“ ბევრად უფრო რიხიანი მებრძოლი გამოდგა, რაიონული გაზეთის ფურცლებიდან შემოგვითვალა ყველას, გავიგე, ოთარ ჭილაძის რომანს „ყოველმან ჩემმან მპოვნელმან“ სხვა ენებზე თარგმნიანო, ეგ საქმე უნდა ჩაშალოთ, თორემ ვაი თქვენი ბრალი, საქართველოს დალუპავთო, ქართულ ენაზეც ხელახლად დაანერინეთ ეგ რომანი ავტორს, თორემ მე ვიცო.

ოთარ ჭილაძის რომანს საკუთარი მარნის ჭუჭრუტანიდან სიმახინჯედ ალექსანდრე გვენცაძე ალიქვამს, თელავის პედინსტიტუტის „ღვანლმოსილი პედაგოგი და მეცნიერი“ (ოფიციალურად ასეა). ნეტაილა იმ სტუდენტობას, ვისაც ლიტერატურას ის პირი ასწავლის, თურმე თავად რომ უნდა დაანყებინო ანა-ბანადან და ისიც კაცმა არ იცის, გამოვა აქედან რამე თუ არა.

ქართულ მწერლობას ბევრი რამ აქვს სხვათათვის გასაზიარებელი. მისი ღირსება შინაც და გარეთაც კარგად არის ცნობილი. იმის იმედიცა მაქვს, რომ სოლომონ დემურხანაშვილის თუ ალექსანდრე გვენცაძის წერილებს უცხო ვერავინ წაიკითხავს და მართლა არ მოგვეჭრება ამით ქართველებს თავი, მაგრამ ან ჩვენ კი რა დავაშავეთ, ჩვენ რაღად უნდა ვისმენდეთ ამდაგვარ რამეს.

ქართული მწერლობის მიერ სიყვარულით სავსე გულით ნათქვამ სიტყვას ასევე სიყვარულით სავსე გულით უნდა უსმენდეს მკითხვე-

ლი, ყოველ შემთხვევაში სიყვარულისათვის დახშული მაინც არ უნდა ჰქონდეს გული. კარგ მთქმელს კარგი გამგონე უნდაო, ძველადვე უთქვამს ხალხს ეს ბრძნული სიტყვა.

სიყვარულით თუ უსიყვარულოდ გაღებული ჟამი თავ-თავის კვალსა სტოვებენ ამ ქვეყანაზე. იმ განსხვავებით, რომ სიკეთე და სათნოება უფრო ჩუმია და ამდენად ნაკლებ საჩინო, ბოროტება კი — მოძალებული და თვალში საცემი.

მიუვბრუნდეთ თამაზ ბიბილურის რომანს.

სოფლის კითხული კაცი „მანგია ბალიაური ბუნებით მშვიდობიანი კაცი იყო, გაღმა-გამოღმა არც ერთ სოფელს მისი შიში არ ჰქონია და სოფელიც, რომელსაც იგი მწყემსავდა, უწყინარი სიმშვიდით ცხოვრობდა“. ამიტომაც არავენ ამჩნევდა ამ სოფელს, იყო თავისთვის შეუყუჟული მთებს შუა. აქ დამკვიდრებული სიკეთე ჩვეულებრივად იყო მიჩნეული. არც არავის აკვირვებდა და არც არავის თვალში ეცემოდა.

მანგია ბალიაურის დათესილი კეთილი თესლი თუმცა მშვენიერად, მაგრამ მაინც უჩინრად ხარობს ზოსიმე ბერის სულში. „ეხლა ადვილი იქნება ნასვლა... შენი დარდი აღარ მექნება“... ჩაესმის ზოსიმე ბერს ყურში მანგიას ჩურჩული, ვისაც თურმე ასე ჩაჰყოლია დარდი მონასტერში მის მიერვე გამწესებულ ყმანვილზე და ახლა, რაკილა მობრუნებული ნახა, მშვიდად ეგებება სიკვდილს. სიკეთეს მხოლოდ ასე ჩუმად, ან სულაც არ შეუძლია ლაპარაკი, იგი უბრალოდ ანათებს სულს.

გიორგი ბალიაურის, მანგიას ვაჟის კითხულობის ჟამს კი შორს გაუვარდება სოფელს სახელი, რადგან „ჭაბუკ ბალიაურს ეზიზღებოდა ეს მთელემარე სიმშვიდე“ და როგორც კი სანადელს ეწევა (აკი ბაღლობაშივე იძახდა, კითხული უნდა გავხდეთ), მაშინვე დაანთებს ბოროტების ხანძარს.

უსიყვარულოდ გავლებულ კვალში შხამიანი თესლი ხარობს. ზოგი თავად ინამლება ამ თესლით, ზოგი სხვებს წამლავს, ტირანის წყალობით კი იგი საერთო ჭირად ევლინება ქვეყანას.

კაცობრიობამ არაერთხელ იწვნია ტირანიის მთელი საშინელება. არც მეოცე საუკუნე დარჩენილა ამგვარი საბედისწერო ჟამის გარეშე. ახლაც ბობოქრობს და აფრქვევს შხამს ჯერაც დაუთრგუნველი ტირანია პლანეტის ერთ ჩრდილოეთ მხარეში.

სწორედ ამგვარი ბოროტების მიზეზებზე და საბედისწერო შედეგებზე მიგვაქცევინებს ყურადღებას თამაზ ბიბილურის ახალი რომანი „უამი კითხულისა“.

ეროვნული ღირსების ცრუ ქომაგი ადვილი შესაძლებელია შეურაცხყოფილი დარჩენ თავიანთ „წმინდა გრძნობებში“, რაკილა აქტირანიის შემადრწუნებელი სურათებია დახატული. იქნებ საკითხი ასეც კი დასვან, სად ნახა ან ამოიკითხა ჩვენში ამდაგვარი რამო. მაგრამ თამაზ ბიბილურმა უკვე დაბეჯითებით დაგვარწმუნა, რომ იგი არც გულუბრყვილოთა გასართობად და, მით უმეტეს, არც ცრუპატრიოტთა გულის მოსაფხანად არ მისდევს მწერლობას, რომ მას სერიოზული და ღრმა სათქმელი ანუხებს და აწერინებს რომანებსაც და მოთხრობებსაც.

მსოფლიო მწერლობას ამ პრობლემებზე არაერთი კლასიკური ნაწარმოები გააჩნია, ძველიც და ახალიც, უახლესიც. თამაზ ბიბილურის რომანის ღირსებები და მისი მნიშვნელობა მთელი სიცხადით მხოლოდ მაშინ გამოიკვეთება, როცა მას ამ ფართო თვალთახედვით გავიხივებთ და მის გასაანალიზებლად ლიტერატურულ პარალელებსაც მოვიშველიებთ.

ამჯერად მხოლოდ ერთ თანამედროვე რომანს გავიხსენებ, რომელიც მსგავს პრობლემას წამოჭრის. ესაა საყოველთაოდ ცნობილი კოლუმბიელი მწერლის მარკესის რომანი „პატრიარქის შემოდგომა“, რასაც აშკარად ეხმიანება (და არა ემსგავსება) თამაზ ბიბილურის „უამი კითხულისა“.

ორთავ რომანის მიხედვით, ხალხისაგან განდგომა, დესპოტიზმი, პიროვნების თავგასულობა და განდიდება, მისი გაღმერთება ერის უბედურების, დაკნინების, დაცემის, დაჩლუნგების საწინდარია. სწორედ ხალხის ჭეშმარიტი სიყვარული უკარნახებს მათ ავტორებს კაცობრიობის ამ მარად მწვავე, მტკივნეული პრობლემის დაყენებას.

ტირანიას ზოგადად თავისი წარმოშობის საერთო ძირებიც გააჩნია და გამოხატვის მიმსგავსებული ფორმებიც. მარკესთანაც და ბიბილურთანაც ამ სენის უპირველეს თვისებად დამთრგუნველი შიშია მიჩნეული. არა მარტო სხვათა შიში ტირანის მიმართ, არამედ, რაც უფრო საგულისხმოა, თავად ტირანის შიში სხვათა მიმართ და ამ საფუძველზე გამძაფრებული, უკიდურესობამდე მისული სიძულვილი და დაუნდობლობა.

ამ აზრის აქცენტირება ორთავ რომანს საყურადღებოს, საგულისხმოს ხდის, ამასთანავე, კიდევ აახლოებს ერთმანეთთან. მაგრამ

ყოველგვარი მითქმა-მოთქმის თავიდან ასაცილებლად, უნდა ითქვას, რომ როცა თამაზ ბიბილურის რომანი ინერგებოდა და, მგონი, უკვე დამთავრებულიც იყო, მარკესის „პატრიარქის შემოდგომაზე“ ჩვენში არავის შეეძლო რაიმე სცოდნოდა. სხვათა შორის, ისიც უნდა ითქვას ზოგიერთთა გასაგონად, რომ თუნდაც მწერლობის წყაროდან მიღებული ნაპერწკალი, რაც თავად დაანთებს შემოქმედებით ხანძარს, საძრახისი საქმე სულაც არ არის.

იმ ნაპერწკლად კი, ცეცხლი რომ დაანთო, რისი შედეგიცაა „უამი კითხულისა“, იმ პირველ ბიძგად, რამაც შექმნა ეს მშვენიერი მხატვრული ნაყოფი, ქართული მთის ლეგენდები უნდა მივიჩნიოთ.

ასე მაგალითად, გიორგი თედორაძის ნიგნში „ხუთი წელი ფშავ-ხევსურეთში“ მოთხრობილია საგულისხმო, ღრმად შთამაგონებელი ამბავი თათია ბალიურისა. ვისი საქციელიც ხალხურმა სიბრძნემ ჭკუის სასწავლად შემოუნახა შთამომავლობას.

თათია ბალიური სოფლის კითხული ყოფილა, დინჯი და ჭკვიანი კაცი. მას ეკითხებოდა მრევლის ცოდო-მადლის განსჯა. მაგრამ ისიც ადამიანი იყო და ერთხელ მწარედ შემცდარა, შეუცოდავს. რაკილა თავად იყო კითხული და მისი გამკითხავი არავინ იყო, თვითონვე გამოუტანია საკუთარი თავისათვის მსჯავრი, ამდგარა და თავი მოუქლავს.

ეს ხალხური თქმულება, ცხადია, მხატვრულად დამუშავებული, გავრცობილი და ფსიქოლოგიურად ჩაღრმავებული, თამაზ ბიბილურს შეტანილი აქვს რომანში ერთ ეპიზოდად.

ღულა ბალიურმა ას წლამდე იცოცხლა თურმე და „სოფლის საქმეთა განსჯაში სასწორი მრუდედ ერთხელაც არ გადაუნონია“. მცირე შეცოდებას კი თვალს უხუჭავდა, მაგრამ დიდ ცოდვას არავის პატიებდა, რადგან სწამდა, ერთ დაუსჯელ ცოდვას სხვა უფრო დიდი ცოდვა მოჰყვებოდა. ასე უცხოვრია ბერიკაცს მანამ, ვიდრე თვითონაც არ ჩაუდენია დიდი ცოდვა, მეზობლის თხუთმეტი წლის გოგო შეჰყვარებია. მწერალი აგვიწერს მოხუცის განცდებს, ჯერ იმედს მისას, თურმე ყველაფერი თავიდან იწყება, მეორდება, ვნება არ იმარხებოდა, მერე კი — ფხიზელი გონებით დაცემულ შიშის ზარს. მოხუცი კითხული მიხვდა, რომ სულის სიმშვიდეს ველარასოდეს დაიბრუნებდა, საკუთარ თავს ველარასოდეს მოერეოდა. უბედურს, მორჩილს და სანყალს აღარ შეეძლო სოფლის საქმეთა მართვა, სხვისი სინდისის გაფრთხილება. „კითხული მიხვდა, რომ კითხული აღარ იყო“...

„ღულა ბალიური კარგა ხანს განმარტოებულა. მერე თავისიანებს დამშვიდობებია, მათი ვედრება არ შეუსმენია, ხელში მარტო

ერთი ჯოხი დაუჭერია და გზას დასდგომია. ერთხელაც აღარ მოუხედავს, წასულა და წასულა... არავინ უწყის კაცთაგან, სად შეხვდა ლულა ბალიაური ლემრთს“.

ყველას როდი შესწევს ძალა საკუთარი თავის განსასჯელად. მხოლოდ დიდი ადამიანების კუთვნილი ნიჭია სამართლიანობა და სიკეთე. ასეთი იყო ლულა, ასეთივე იყო მისი შვილი კითხული მანგია.

თამაზბიბილურის რომანიდანერილია როგორც „ამბავი, მოთხრობილი გარეჯელი ბერის — ზოსიმესი (ერობაში მათე)“. მოთხრობელი თავშივე გვეტყვის:

„მე იმ პატარა სოფელში გავიზარდე და ქვეყანაც ვნახე. და როცა იმ პატარა სოფელზე ვფიქრობ, მგონია, ქვეყნიერებაზე ვფიქრობ-მეთქი. ამის გაფიქრებამ შემმატა ძალა, როცა წერად ვჯდებოდი. ის ერთი ბენო სოფელიც ერთბაშად გადიდდა, სოფლის ასიოდე მხედარი ლაშქრად იქცა, სოფლის კითხული — ძღვეამოსილ მეფედ და წინამძღოლად, სოფლის კოშკები — სრასასახლეებად, ასიოდე კომლი — ხალხად და ჯამათად“.

ასე რომ, პატარა თემი ის მიკროსამყაროა, რომელიც მთელი ქვეყნიერების ვენებებს იტევს და აქ დატრიალებული სიკეთეცა და ბოროტებაც მხოლოდ მასშტაბებით არის პატარა, თავისი ძალითა თუ რეალურობით კი კაცობრიობის სატკივარს გამოხატავს. კერძოდ, კითხულში თავკაცის, სოფლის იქნება თუ სახელმწიფოსი, თვისებები, ხასიათი, მიზანსწრაფვა გამოიხატება და, შესაბამისად, მისი მრევლის ბედიც იხსნება.

„კითხულობა, სოფლის ადათით, მხოლო ბრძენ, გამკითხავ და ვაუჟაც კაცს ეკისრებოდა“. ეს თვისებები ყოველი მასშტაბის თავკაცს მოეთხოვება და სოფლის, თუ ერის ბედ-იღბალიც იმაზე ბევრად არის დამოკიდებული, თუ როგორი წინამძღოლი ეყოლება. ლულასა და მანგიას ხელში სოფელი მშვიდად იყო და დიდ ფათერაკებსაც არ გადაჰყრია. მაგრამ გიორგი ბალიაურის კითხულობის ფამს კი ყველაფერი უკულმა დატრიალდა.

ბავშვობიდანვე მოსდევდა გიორგის სითამამე, თავკერძობა, სიკერპე, ხოლო იმ წამს, როცა მან ჩამქრალ კერაზე გულაღმა გადავარდნილი მამის მაჯას ცივად გაუშვა ხელი და მეგობარს, ზოსიმეს დააცქერდა, ბერმა დაინახა, რომ მის თვალებში ბოროტებაც დასადგურებულიყო.

სიკეთეცა და ბოროტებაც ერთნაირად დადის თუ დაბოგინობს ამ ქვეყანაზე. ლულას, მანგიას, მამა სტეფანეს, ბერი ზოსიმეს და სხვების გვერდით იქვე არიან გიორგი ბალიაურიც, ხეჩინაც, ხირ-

ჩლაც და მათი ჯურისანნიც. თითქოს ერთარსია სიკეთე, ისევე როგორც ბოროტება, უბრალოდ მრავალსახეობად არიან მოვლენილნი ამ ქვეყანაზე. ასეა ეს სოფელი მონყობილი, ხან სიკეთე მძლავრობს და ხან ბოროტება.

ამ რომანში ბოროტების მძლავრობის უამია მოთხრობილი ზოსიმე ბერის მიერ, ვისაც მხოლოდ ჭვრეტალა შეეძლო სოფლისა, რადგან მიხვდა, რომ ამიერიდან სოფელს აღარ ეკუთვნოდა, უცხო იყო მისთვის და საკუთარ სულში უნდა ჩაკეტილიყო. ეს იმიტომ, რომ სოფელს გიორგი ბალიაური მართავდა და სოფელსაც გიორგი ბალიაური ჰყავდა თავკაცად. ეს იმიტომ, რომ სიკეთე დავინწყებულისყო და ბოროტება დასადგურებულისყო ირგვლივ.

გიორგი ბალიაურმა პირველივე, რაც იგრძნო და იფიქრა იმ წუთიდან, როცა სოფლის კითხული გახდა, ეს იყო შიში. მას შემდეგ შიში ერთი ნაბიჯით, ერთი წამითაც არ მოსცილებია. სოფლის დაშინება სწადადა გიორგის, რადგან მხოლოდ ასეთი სოფელი გამოადგებოდა მის ჩაფიქრებულ „საგმირო საქმეებს“, მაგრამ თავკაცობამ მასაც ჩაუნერგა შიში.

ამ გრძნობამ, შიშმა გაამამაცა ახალგაზრდა კითხული, შარიან დამრბევად აქცია. ამავე გრძნობამ, შიშმა დააძაბუნა, როცა ყველა კოშკზე უფრო მაღალი, პირქუში კოშკი ააგებინა, ირგვლივ სათოფურიანი გალავანი შემოარტყმევინა და კარებთან მცველები დააყენებინა. თუ უნინ სოფელში ყველა კითხულის გარშემო იყო შემოკრებილი, ახლა მათ შორის უამრავი ხალხი ტრიალებდა და კითხულამდე სოფლის საქმე მხოლოდ ამ ხალხის პირით მიდიოდა.

შიში მცველს ითხოვდა, ერთგულ ადამიანს და ასე გაჩნდა ვილაც უცხო და ურჯულო ხირჩლა, კითხულის ყველაზე სანდო კაცი.

შიშს გამართლება სჭირდებოდა, და ასე შემოიჭრა ახალი სიტყვა — ლალატი.

ამიტომ იქნა გამოცხადებული მოლაღატედ ის პირტიტველა ჭაბუკი, ვინც კითხულის მცველად აიყვანა ხირჩლამ. ჯერ გალავანთან გარეთ იდგა ის ბიჭი და დედამისს სიამაყით უვსებდა გულს, მერე შიგნით შეიყვანეს, ბოლოს კი გააქრეს. მოგონილ ლალატს მსხვერპლი სჭირდებოდა და სწორედ ეს ბიჭი, მერე კი მისი მშობლები ამსხვერპლეს, მათი სახლ-კარიც ქვების გროვად აქციეს.

ბრწყინვალედ არის დანერილი ამ პირტიტველა ჭაბუკის ამბავი, სადაც ადამიანური ბოროტებაცა და ვერაგობაც (გიორგი, ხირჩლა), უნუგეშობაცა და სასონარკვეთილი თავგანწირვაც (ბიჭის მშობლე-

ბი), წამხდრობა და სილაჩრე (სოფელი) მთელი თავისი უკიდურესი გამოხატულებით არის წარმოჩენილი.

„მოტყუებული სოფელი დაქანდა, მენყერმა ერთმანეთში აზილა სახლი და ყორე, ბანი და კოშკი, ეზო და საფიხვნო, დიდი და პატარა, ქალი და კაცი. სოფელმა დაივიწყა სოფლობა, სიკეთე დაიმარხა და ახლა, ყველაფრისაგან თავისუფალი, დაცლილი და ხელგახსნილი სოფელი სადღაც თავანყვეტილი მიექანებოდა. აზელილი სოფლის ხსნა აღარ იქნებოდა და მეც ლოდინის მეტი არაფერი შემეძლო. მე ჩემს ადგილს დასასრულის მერეღა ვხედავდი, დასასრულის მერე მე უნდა დამეჩოქა და დამეტირებინა დამარცხებული და შერცხვენილი სოფელი“.

ბოროტების ყველაზე შემზარავი კვალი ეს დაკნინებული, ძალით თუ ნებით მოტყუებული, სიკეთედაკარგული სოფელია და ამის საოცარი სიცხადით მეტყველ არაერთ სურათს გვიხატავს ზოსიმე ბერის პირით მწერალი. ობოლ გოგოს ლუკმა პურის ქურდობისათვის მოსაკლავად გამოდევნებული სოფელი, სხვათა დასარბევად ამხედრებული ლაშქრის გაცილება სოფლის მიერ, შვილდაკარგული დედის გულცივად შემყურე სოფელი, დაბოლოს თავად კითხულის ჩასაქოლად აბობოქრებული სოფელი ცივი ჟრუანტელის მომგვრელია თავისი უსახურობით, სიბრიყვით, ლაჩრობით, სიბოროტით.

„ნამდვილის მთქმელი სოფელს აღარ სჭირდებოდა. ნამდვილის მთქმელი თავდავიწყებიდან გამოიყვანდა, სოფელს კი ახლა თავდავიწყება ყველაფერს ერჩია“.

ახლა სოფელი გახდა ბოროტის ერთგული. მისი სახელით და ნებით ხდება ყველაფერი, თავად ბოროტი თესლის მთესველი კი სათნოების ნიღაბს ირგებს.

„დღესვე უპოვეთ შვილი!“ — დაიძახებს ხირჩლა, როცა გაშმაგებული მშობლები მოედანზე დადგებიან და შეშინებულ სოფელს გაპკივიან გვიშველეთო. ამის გამო ხირჩლა თეთრ ცხენზე ამხედრებულ კეთილ გმირად წარმოუდგება სოფელს, თუმცა ყველა გრძნობს, რომ ბიჭს ვერავინ მიგვრის მშობლებს, რადგან თავად ხირჩლამ შეანირვინა იგი მოგონილ ლალატს მსხვერპლად.

„ყოჩაღ, მღვდელი!“ — შეუძახებს ავად ჩამონოლილ დუმილში ვილაცა ზოსიმეს, როცა ველარ მოითმენს და ამაზრზენ ბრბოდან მასთან მიჭრილ თავხედ ბიჭს (როგორც თავად იტყვის ბერი, ამ ბიჭის თვალეში ბოროტისაკენ მიდრეკილ ვნებას) სილას გაანწავს. ეს ვილაც ხირჩლა აღმოჩნდება და ერთი წამის წინ მღვდლის ნაკუნ-ნაკუნ

დასაფლეთად განწყობილი სოფელიც ერთხმად დაიქუხებს: ყოჩაღ, მღვდელი!

ბოროტს აფარებული ნილაბი ვერავის მოატყუებს, მაგრამ საქმეც ის არის, რომ სოფელი თავად ტყუედება, მას უკვე ხელს აძლევს ეს ტყუილი. გამჭვირვალე ნილაბიანი სიმახინჯე კი თანდათან და მეთოდურად ახორციელებს სატანურ ზრახვებს. მას აღარ აკმაყოფილებს სოფლის ხილული მხარდაჭერა, მას მეტი სურს — მარტოობაშიც, ფიქრშიც წაართვას საკუთარი აზრი ყველას და თითოეულს, უწინარეს კი ზოსიმეს.

„მე მაგიდასთან მივედი, სანთელი ავანთე, ქალღმერთები გავშალე, სანური მოვიმარჯვე და იქვე შევეკრთი. ვხედავდი, როგორ კანკალებდა ჩემს ხელში კალამი. ზურგს უკან ვილაცის ღრმა სუნთქვას ვგრძნობდი. ვილაცის მახვილი მზერა ჩემი კალმის წვერზე მელნის წვეთივით ეკიდა“.

შიში კი სულ უფრო ძლიერდება, სულ უფრო მეტ მსხვერპლს მოითხოვს და ახლა უკვე მარტო ჭაბუკი მცველი კი არა, ჯგუფ-ჯგუფად ეწირება ხალხი ამ გრძნობას. მთელ კომლებს უღეტენ და ბუგავენ, ვის რას აღარ სწამებენ, ზოგს ღალატს, ზოგს ჯადოქრობას. საფიხვნოს თავზე მსხვერპლად გაღებული უსულო დედაკაცი გდია თეთრ სპეტაკ თოვლში და ჭირისუფლად მხოლოდ ძალღი უზის და ყმუის. ჭირისუფლობასაც აღარავის ანებებენ.

„მკვდარი დავმარხოთ, ბერიკაცო!“ — შესთხოვს ზოსიმე საფიხვნოსთან მარტოდ მდგომ კაფანდარა, თეთრწვერა მოხუცს. ამაყი ბიჭის (ბრბოს წინაშე რომ არ დაიჩოქა, ვითარცა მოლაღატის ნაშიერმა) ცხედარი მიწას ითხოვდა, სხვას არაფერს და თურმე ამის უფლებაც არ ჰქონდა. ბერიკაცი გაეპარება ზოსიმეს და ისიც გაოგნებული ფიქრობს, ვერაფრით აუხსნია: „რატომ ვერ ჯაბნის სიკვდილის შიშს არარაობად ქცევის შიში? რისთვის სჭირდება ბერიკაცს ის დარჩენილი ორი დღე, რად არ ეჩქარება ამ ქვეყნად შერცხვენილს ამ ქვეყნიდან წასვლა?..“

შიში! აი რას შეუპყრია სოფელი, აი რა დათესა კითხულის ნებამ, აი რას ემსხვერპლა ყველა და ყველაფერი ადამიანური. მაგრამ საოცრება ის არის, რომ თავად კითხულიც მსხვერპლია, და იქნებ ყველაზე დიდი მსხვერპლიც მის მიერვე დათესილი შიშისა. ბუმერანგივით დაუბრუნდა მას აბოპოქრებული ბოროტება, მასაც სხვა-სავით სტანჯავს შიში, მარტოობა, სიძულვილი. მაგრამ ყველაფერ ამას უკვე ველარ ერევა და ამიტომ კიდევ უფრო მეტად ბოროტდება, ერთადერთ ნუგეშს, საყვარელ ადამიანსაც კი სასტიკად იმეტებს.

და დადგება ჟამი, როცა სოფელს ახალი, კიდევ უფრო დიდი მსხვერპლი მოუნდება. მოხუცი კითხული უკვე ზედმეტი გახდა და მისი ჩამოშორების ჟამმაც ჩამოჰკრა. სწორედ ხირჩლა, ვისი ხელითაც და ნებითაც თესდა კითხული ბოროტებას, პირველი გაიმეტებს ბალიაურს. „სოფელი მალემრწმენი იყო და ეს კარგად იცოდა ხირჩლამ. მის თვალში სოფელი ვირთხების ჯოგს ჰგავდა, თავად კი ხვადი კატა იყო, თავის ნებაზე რომ ათამაშებდა ამ ჯოგს. ოღონდ უნდა გცოდნოდა, როდის გადმოგესროლა ის საბედისწერო სიტყვა, რითაც ამ ჯოგს ბრმად და ხელალებით გაიყოლებდი“...

თამაზ ბიბილურმა ამ რომანით დიდად საგულისხმო ამბავი მოგვითხრო „ერთფერად კეთილსა და ერთფერად ბოროტის მტვირთველის სოფლის შესახებ“.

გარეჯელი ბერის მონათხრობს მწერლის მიერ შეთხზული ლეგენდა აგრძელებს:

„გიორგი ბალიაური და ზოსიმე მღვდელი დღესაც მიდიან ნუთისოფლის გზაზე, დღესაც ეძებენ ერთმანეთს და ვერ უპოვიათ; ხირჩლა სადღაც არის მიმალული და არავინ უწყის, ხვალ რომელ სოფელში გამოჩნდება, ან ვის სულში ჩასახლდება“...

ეს ამბავიცა და ამ ლეგენდის დასასრულიც ღრმად დამაფიქრებელი მაგალითი და გაფრთხილება უნდა იყოს ყველა დიდი თუ პატარა ბალიაურისათვის, ყოველი ადამიანისათვის, რათა თითოეული ჩვენგანის სული საიმედოდ იქნას ჩარაზული მარად ჩასაფრებული ხირჩლასათვის, რათა მშვიდი და სათნო სოფელი კვლავ არ იქცეს სიძულვილითა და ბოროტებით სავსე სამყაროდ, რისი ბოლოც მხოლოდ ჩამორღვეული სახლები და მიმქრალი სიცოცხლე შეიძლება იყოს.

„უსიყვარულოდ არ არსებობს“ ... პოეტის ეს უბრალოებით, სიმართლით, სიკეთითა და სილამაზით სავსე გენიალური ფრაზა ახლაც გავიყოლოთ მთავარ მოტივად, როცა ჯერი მოთხრობებზე მიდგა.

✓ „ჩემი სანყალი სიყვარული“ — ასე ჰქვია რევაზ ინანიშვილის მოთხრობების ციკლს და უკეთესი სათაურის მიგნება შეუძლებელია. ოღონდ აქ „სანყალი“ „ბეჩავს“ კი არ გულისხმობს, არამედ რაღაც სხვას, ძვალ-რბილში ორგანულად გამჯდარს, ჩუმს, უთქმელს, სულისმიერს, სუნთქვასავით თავისთავადს და აუცილებელს. ასეთია მწერლის სიყვარული დიდისა თუ პატარისადმი, სულიერისადმი თუ უსულოსადმი. თუმცა მისთვის ყველაფერი სულიერია, იალნოს მთაც და ნაგვიანევი პანანა ყვითელი ყვავილიც, ძეძვებიცა და მეთოვლეე-

ბიც, საყანე მიწებიცა და ხმელი ბალახიც. ასე რომ ესმოდეს ბუნების, ასე რომ გრძნობდეს ბუნებას, ასე რომ უყვარდეს ბუნება, ასე რომ შერწყმული იყოს ბუნებასთან ვითარცა მისი განუყოფელი ორგანული ნაწილი, არც ვაჟამდე და არც ვაჟას შემდეგ მე სხვა ქართველი მწერალი არ მეგულვის. ბუნების მესაიდუმლო, რომ ვთქვათ, თითქოს ესეც უკმარი იქნება რევაზ ინანიშვილის დასახასიათებლად, რადგან ეს მაინც გარედან წვდომას გულისხმობს. არა, თავად ბუნების ნაწილია იგი, თითქოს შიგნიდან რომ გვიხსნის ამ ერთდროულად რეალურ და ჯადოსნურ სამყაროს.

ახალგაზრდობაში, სტუმრად ჩასულ ქალაქელ მეგობარს მწერლისათვის სიტყვა-სიტყვით ასე უთქვამს და უმტკიცებია: „სიყვარული ადამიანების მიერ მოგონილია ისტორიის გარკვეულ ეტაპზე, როგორც, ვთქვათ, თმის ვარცხნილობა, ანდა კოსტუმის მოდა, და რაც უფრო მალე განთავისუფლდებიან მისგან და დარჩებიან ისეთნი, როგორებიც ბუნებამ შექმნა, — მხოლოდ არსებობისათვის მცდელნი, ყველგან და ყველაფერში გათვლაზე დამყარებულნი, მით უკეთესი იქნება მათთვის“.

ის ქალაქელი მეგობარი სულ ორიგინალური არ ყოფილა. ამდაგვარი აზრი ადამიანს მისი არსებობის დასაბამიდან თანა სდევს, დღესაც. საზოგადოების ერთ ნაწილს ცხოვრების ფილოსოფიად გაუხდია, მაგრამ ადამიანის კეთილი მოდგმა მაინც იმ ბრძნულ შეგონებას მისდევს, რომ „რაც მტრობას დაუნგრევია, სიყვარულს უშენებია“. და მაინც, ეს ოხერი ეჭვის ჭია ისეთ ადამიანებსაც უღრღნის ზოგჯერ გულისგულს, როგორიც რევაზ ინანიშვილია: „იქნებ მართლაც ასეა, იქნება კაცობრიობა მართლაც უნდა განთავისუფლდეს ამ ტკბილ-მწარე ბანგისაგან, რომელსაც ხშირად მეფე მონის ყმად უქცევია, ბრძენი კი გაგიჟებულივით ურბენინებია ტყე-ველად. განა ჩვენს გვერდითაც სწორედ ის ადამიანები არ აღწევენ წარმატებებს, ვინც ყველაფერს ივინყებენ, გარდა თავიანთი მიზნებისა, ვინც გულგრილად გასწევენ ხოლმე გვერდზე სხვებს, რათა პირველებმა მათ გაიარონ ვინრო გასასვლელში?!“ ამდაგვარი ეჭვი ისეთი ადამიანისა, ვისაც სიყვარული დაბადებითვე დაენათლა, ვინც ამ გრძნობით ფეთქვას და სულდგმულობს, დამაფიქრებელია, მაგრამ, ამასთანავე, მის მიერვე გაფანტული ეს ეჭვი და ადამიანური სითბოს რწმენაცა და გამოხატულებაც კიდევ უფრო საგულისხმოა და სარწმუნო.

რევაზ ინანიშვილი არამცთუ თვითონ მოერევა ამ წამიერ ეჭვს, არამედ თავისი ბუნებითა და საოცარი შემოქმედებით ჩვენც დაგვა-

ძლევინებს მას. იმ ქალაქელი მეგობრის აზრით, ბუნებამ უსიყვარულოდ შექმნა ადამიანი, რევანზ ინანიშვილისათვის კი სიყვარული არამცთუ მხოლოდ ადამიანის, საერთოდ ბუნების უპირველესი და უღამაზესი თვისებაა. იქვე იმ მეგობართან განშორებისთანავე, მას, უკან მობრუნებულს, მაყვალწყლის ხევში ჯერ ნადირის გულსაკლავი ხმა შეაკრთობს, მერე კი უცნაური გამოცხადება ელის: გამხდარი და გაძვალტყავებული მელა მკვდარ ლევს დასტირის, მერე ქეჩოში ჩააგლებს პირს და მწუხარებისაგან გაოგნებული ისე ჩაუვლის მას, მგონი სულაც თვალდახუჭულიც, რომ არც კი შეამჩნევს. ეს გამოცხადებაც, წითლად მოლუდლუდე დასავლეთის ცააც, მოლურჯო დედამინაც და მთლიანად თვალსაწიერზე გადაშლილი ათასფერი გარემოც მწერალს ერთბაშად უქარწყლებს მეგობრის მიერ დაგდებულ ეჭვს:

„მე არსად არა ვარ გამქცევი... მე ჩემს სანყალ სიყვარულთან ვრჩები, ჩემს სანყალ მელებთან, ჩემს სანყალ ძეძვთან“, — ვთქვი ერთი ეს, გამოვბრუნდი, მაგრამ შინ არ გამოვჩქარებულვარ, ხშირი მუქი ბალახი ამოვირჩიე, ჩავნექი იმ ბალახში და გაშლილი ხელებითა და მარცხენა ლოყით დავეხუტე მინას.

იმნამსვე ვიგრძენი, რომ მოვიდა წმინდა, კეთილი, სხეულის ყოველი ნაკეთის, ყოველი ნერვის დამამშვიდებელი, დამასვენებელი უჩინარი, უსახელო შუქი“...

ეს თითქოს უჩინარი შუქი ისე უნათებს მწერალს, რომ უხილავიც კი ხილული ხდება მისთვის და ჩვენც მასთან ერთად ვამჩნევთ, ვხედავთ და ვგრძნობთ ბუნების კრთომასაც, წუხილსაც და ბობოქრობასაც, მევენახის ხელებსაც და ვაჟას სახლთან შემოხვედრილი ფშაველი ქალის სულის ნათელსაც, თანაზიარი ვხდებით უამრავი სასწაულისა, უინანიშვილოდ რომ არ გვეწერა მასთან ზიარება.

ეს უჩინარი შუქი, რომელიც მხოლოდ ყოვლისმომცველი, უსაზღვრო სიყვარულის ნიჭის გამოსხივებაა, შეამჩნევენებს მწერალს სასწაულს იმ ჩვეულებრივ, ჩვეულებრივზე ჩვეულებრივ სიტუაციებში, რასაც ჩვენ თავად არაერთგზის გადავყრივართ და სასწაულად კი ვერ აღგვიქვია. ნაიკითხეთ მისი „ფშავლები“, სულ ერთგვერდიანი მოთხრობა თუ მინიატიურა, არც კი ვიცი რა ეთქმის მას და მიხვდებით, რამხელა აზრი, გრძნობა, სინათლე და სიყვარულია მასში ჩატყული. „ეს მთლად ერთიციცქნა ამბავია, — თავშივე გვეტყვის მწერალი, — თანაც დიდი ხნის წინათ მომხდარი — მაშინ ჯერ ისევ ალერსით მიცინოდა მზე — მაგრამ დღესაც მხიარული ზარივით წკარუნობს ჩემში, და მინდა კიდევ დიდხანს იხმაუროს, თვით მაშინაც კი, მე რომ აღარ ვიქნები ქვეყანაზე“.

მართლაც გადამდებია „ფშავლების“, თუ საერთოდ რევაზ ინანიშვილის ყოველი მოთხრობის ნეტარი გრძნობა, ჩვენთვისაც იწყებს ნკარუნს მხიარული ზარივით აქ გამჟღავნებული დიდი ადამიანური სიყვარულის ხმა. თითქოს მართლაც მხოლოდ ნკარუნობს და არა გუგუნებს იგი, მაგრამ ამ ჩუმ ხმას ისეთი მარადიული გრძნობა გამოსცემს და ეს ჩუმი ხმა ისეთი მშვენიერი მოთხრობებიდან ისმის, რომ ღმერთმა დიდხანს აცოცხლოს მწერალი და, მის მერეც არ მიწყდება იგი.

მე ზემოთ ვთქვი, არ ვიცი რა ვუნოდო-მეთქი ამათ, მოთხრობა, მინიატურა თუ კიდევ სხვა რამ. მე მგონი, არ შეეცდები თუ ვიტყვი, რომ რევაზ ინანიშვილის შემოქმედება უბრალოდ ლირიკული პროზის კი არა, პოეზიის კუთვნილებაა. „ფშავლების“, „ილანოს“, „მეთოვლეების“ მსგავსი ყოველი მისი ნაწარმოები ბრწყინვალე ლექსია და სხვა არაფერი. შეიძლება ჟანრული კლასიფიკაციის თვალსაზრისით კიდევ ვცდებოდე, მაგრამ რაკი ჩვენში ყველაფერ საუკეთესოს უმაღლეს შეფასებად პოეზია და ლექსი ეთქმის, ეს ჩემი ნათქვამიც იოლად დაიჯერება.

რევაზ ინანიშვილის იმავე ციკლში ერთი სულისშემძვრელი მოთხრობაცაა ათწელს ტყე-ტყე ნავალ ორ ყმანვილ კაცზე („ყორანთ კეტამზე“). ერთი სოფლის ზემოთ, ყორანთ კეტამზე ამ ყმანვილების გვამებს იპოვნიან, და კიდევ — მათ დანატოვარ წერილს. ეს არის აღსარება ორი ტრაგიკული პიროვნებისა, ვინც ცხოვრება უსიყვარულოდ გალია და ამისი საზღაურიც თვითონვე მიაგო თავს. არცა სამშობლოს, არცა დედის, არცა მოყვასის, არცა ქალის და არც არავის და არაფრის სიყვარული არ ამძიმებდა და არ ალამაზებდა ამ ორ ყმანვილს.

მათ, იმ ზემოთ ნახსენები ქალაქელი მეგობრის შეგონების მსგავსად სცადეს განთავისუფლებულიყვნენ სიყვარულისაგან, მხოლოდ „არსებობისათვის მცდელნად“ ევლოთ ქვეყანაზე და ამან საზარელ საქმეთა მოქმედებლებად აქცია ისინი. ასეც უნდა მომხდარიყო, რადგან სიყვარულისაგან და სიკეთისაგან დაცლილი სული, როგორც წესი, სიძულვილისა და ბოროტების სადგურად იქცევა. ძნელია მათთვის შენდობის თქმა, მაგრამ ეს საოცარი ძალის თვითმხილება და უშეღავათო განაჩენი, აღსრულებული საკუთარი გონითა და ხელით, მათში გაღვიძებულ სიყვარულზე და საერთოდ ამ გრძნობის უძლეველობაზე ლაღადებს. მათთვის გვიანდა იყო საკუთარი

ცოდვების მონანიება, ეს მხოლოდ სიკვდილით შეიძლებაოდა გამოსყიდულიყო, მაგრამ მათი ამბავი და მათ მიერ მიგნებული სიმართლეს სხვათათვის საოცარ და სარწმუნო გაფრთხილებად რჩება.

უსიყვარულოდ ადამიანს ადამიანობა არ ეთქმის. ეს ასეა, მაგრამ მითაც ცხოვრობენ ზოგნი, იქნებ ბევრნიც ამ გრძობისაგან დაცლილნი, ცხოვრობენ სიხარულის გარეშე, მეტწილად სიხარბის ამარა. ერთნი ტრაგიკულად ამთავრებენ სიცოცხლეს, რაკილა გაღვიძებული სინდისი ვერ ზიდავს უსაშველოდ მძიმე ცოდვებს, მეორენი თავად ხდებიან მსხვერპლნი, რადგან მჯობნის მჯობნი არც ბოროტებში ილევინ, მესამენი ბოლომდე ჩაათავებენ ცხოვრების გრძელ გზას, ღრმად დარმწუნებულნი იმაში, რომ სტომაქამოვსებულებმა ბედნიერად გალიეს იგი, მეოთხენი გრძობენ ნუხილს საკუთარი ყოფის გამო და მშვენიერი გრძობისათვის დახშული გულის გახსნას ცდილობენ და ასე შემდეგ. მწერლობა ამგვარ ადამიანთა ხასიათებში ღრმა წვდომასაც ელტვის, რათა ნათელი მოჰფინოს მათ და მხილების გზით გახადოს სარწმუნო ყველასათვის ჰუმანიზმის უბრალოებაც და სიდიადეც.

ერთი ამისი შემზარავი, მაგრამ მხატვრულად მშვენიერი ნიმუში რევაზ ინანიშვილის ეს მოთხრობაა. დიახ, ძნელია ამ ორი ყმანვილისათვის შენდობის თქმა, რადგან თავად არაფერი დაგვიმალეს, ბოლომდე გვითხრეს საკუთარი მიუტევებელი დანაშაული და ყველაზე სასტიკ, მაგრამ სამართლიან მსაჯულებადაც თვითონვე მოვევლინენ თავიანთ თავებს. იციან მათ, და კიდევ იბარებენ ამას, რომ მშობელი დედების ცრემლების ღირსნიც კი არ არიან ისინი. მათთვის სიმშვიდის მოტანა მხოლოდ თოფის სასხლეტს შეუძლია და ისინიც ხელის აუკანკალებლად გამოსწევენ მას.

„ჩვენ თვითონ ვისჯით თავს, თანაც ისე, რომ დავამტკიცოთ, ცხოვრება შეგვემალა, თორემ ლაჩრები არასოდეს არ ვყოფილვართ. არც შენდობას ვთხოულობთ არავისგან. შენდობას რომ ვთხოულობდეთ, მაშინ დაბლა, სადმე გზის პირას დავასრულებდით ამ საქმეს. დაე, აქ, უპატრონოდ, ყვავ-ყორნებმა დაჯიჯგნონ ჩვენი ლეში“.

და მაინც, ჩვენში თანაგრძობას იწვევს ის ორი, სხვათა წამხედურობით გზასაცდენილი ყმანვილი, ვისაც სიყვარულმა მხოლოდ ერთხელ და იმიტომ გაუნათა გული, რომ ეს სასტიკი თვითგანაჩენი გამოეტანინებინა. შენდობის სურვილი გვიჩნდება ჩვენცა და მწერალსაც, ვინც მაინც ვერ გაიმეტა მათი ცხედრები ყვავ-ყორნების საჯიჯგნად. ვერ გაიმეტა და ვერც ჩვენ გაგვამეტებინა, რადგან გვესმის და გვზარავს ამ ორი ყმანვილის უკანასკნელი ღალადისი:

„ვאי, რა კარგები ყოფილხართ, ადამიანებო! თქვენც კი, ვინც ჩვენი ხელითა ხართ მკვდრები. აყალო მინა გვეჭამა და თქვენთან ყყოფილიყავით“...

გასულმა წელმა ქართული პროზის მოსაველის თვალსაზრისით აშკარად კმაყოფილება მაგრძნობინა და სიხარულიც არ დამაკლო. ერთ-ერთი ყველაზე დიდი სიხარული კი გოდერძი ჩოხელის მოთხრობებმა მომანიჭა. მწერლის ხალასი, მე ვიტყოდი, დიდი ნიჭი რომ თავიდანვე ასე ერთბაშად გადმოღვრილიყოს, იშვიათი შემთხვევაა. ადრე თუ ჰქონდა რამე გამოქვეყნებული, არ ვიცი, მაგრამ შარშან დაბეჭდილი მცირე, როგორც ერთმა ჩვენმა კოლეგამ შესანიშნავად თქვა, ხელისგულისოდენა მოთხრობები პირდაპირ მარგალიტებით ანათებენ. გოდერძი ჩოხელისათვის თხრობა უკვე აღარავითარ სიძნელეს არ უნდა წარმოადგენდეს (ყოველ შემთხვევაში, ასე ჩანს). მისი მოთხრობები ამ მხრივ პირდაპირ უზადოა. მაგრამ ყველაზე დიდ განცვიფრებას მის მიერ მოტანილი სამყარო - ცხოვრების, ბუნების, ადამიანების სულის მისეული ხედვა იწვევს. მშვენიერი ლექსიყით იკითხება ყოველი მისი მოთხრობა. საოცარი განწყობილება გექმნებათ მათი კითხვის დროს, თითქოს მთლიანად იძირებით ამ ჯადოსნურ სამყაროში. „მოლოდინით სავსეა მინამ“ და „დედის ჩიქილამ“ განწყობილებით დიდი კლასიკოსის უბადლო ნოველა „თავსაფრიანი დედაკაცი“ გამახსენა უმაღლ.

1979 წ.

ოთარ ჭილაძის რომანი „გზაზე ერთი კაცი მიდიოდა“ ქართული მწერლობისათვის სრულიად უჩვეულო, თვისებრივად ახალი მოვლენაა და ფართო მასშტაბით თანამედროვეობის ერთ-ერთი საუკეთესო მხატვრული ნაწარმოებია.

პირველი შთაბეჭდილება, რასაც იგი იწვევს, ეს არის განცვიფრება. ამ გრძნობას ბევრი რამ ბადებს მკითხველში, მთლიანად კი — ის მხატვრული სამყარო, ოთარ ჭილაძის დაუშრეტელ ფანტაზიას რომ შეუქმნია. მხოლოდ ამის შემდეგ ცნობიერდება ჩვენში თანდათან და სულ უფრო დაბეჯითებით მწერლის ნაფიქრი და ნათქვამი, მისი სიღრმე და სიმწვავე, პოლივალენტობა, ანუ მრავალმნიშვნელოვნება.

ეს რომანი უაღრესად ეროვნულიცაა და ზოგადიც, მთლიანად ქართულ სამყაროზეც არის დამყნული, მეტიც, ქართული ნიადაგიდანაცაა აღმოცენებული და საერთო — საკაცობრიო სათქმელსა და სატიკივარსაც გამოხატავს, მარად თავსატეხ პრობლემებზეც გვაფიქრებს. კერძოში გამჟღავნებული ზოგადი ბუნება საერთოდ არის დამახასიათებელი ლიტერატურისა და ხელოვნების ყოველი ჭეშმარიტი ნიმუშისათვის, მაგრამ იმგვარ იშვიათ ნაწარმოებში, როგორცაა „გზაზე ერთი კაცი მიდიოდა“, მათ განსაკუთრებული სიცხადე და მნიშვნელობა ენიჭებათ. აქ ყოფითი ფერადოვნებაც და ფილოსოფიური აბსტრაგირებაც ერთ მთლიან მხატვრულ ქსოვილშია ჩაგვირისტებული და უერთმანეთოდ არ არსებობს. აქ ყოველ სახეს თუ ფრაზასაც კი სულ ცოტა ორი განზომილება აქვს: რეალური და სიმბოლური, ისტორიული და მითოსური.

ეს შეიძლება ერთგვარ სიძნელეებს, ან იქნებ ერთობ დიდ სიძნელეებსაც კი უქმნის მკითხველს, რაკილა მას უბრალოდ აღქმა არას ეყოფა, ნაკითხულს გაშიფვრაც სჭირდება. რომანის ღრმად გასაცნობიერებლად მისი ერთი ნაკითხვა ვგონებ არც უნდა იყოს საკმარისი. ამ მშვენიერ მხატვრულ სამყაროს რამდენიმეჯერ სიამოვნებით უნდა მიუბრუნდეს კაცი, თუ სურს, რომ მწერლის ფიქრთა სადინარსაც ბოლომდე მისდინოს, მისი ყოველი ტყვადი ფრაზის სიმსუყვეც იგრძნოს და ღრმა აზროვნებასაც ჩასწვდეს, იმ პათოსითაც ბოლომდე განიმსჭვალოს, რაც ასე სარგოა ადამიანის გონისთვისაც და სულისთვისაც.

ყოველ შემთხვევაში, დინჯი, ჩაკვირვებული, ჩაღრმავებული კითხვა მაინც სჭირდება ამ რომანს, რადგან იგი გონების სიფხიზლეს და ემოციურ დაძაბულობას მოითხოვს ჩვენგან, წინააღმდეგ შემ-

თხვევაში, მისი მრავალმნიშვნელოვნება შეუცნობელი დაგვრჩება და მხოლოდ ნაწილობრივ ვეზიარებით იმ მშვენიერებას, რასაც ასე დაუშურებლად გვთავაზობს მწერალი. შეიძლება ზოგს მძიმე საკითხავად მოეჩვენოს ეს რომანი, რაკილა ესოდენ დიდ ყურადღებას მოითხოვს მკითხველისაგან, მაგრამ თუკი მწერალმა ამ რთული და საოცარი მხატვრული სამყაროს შექმნა შეძლო, ჩვენ იმის უნარი და მონადინება მაინც გვეყოს, რომ არ მოვიკლოთ ის ჭეშმარიტი სიხარული, რასაც ამ სამყაროსთან ზიარება მოგვანიჭებს.

თანამედროვე რომანი სულ უფრო მეტად მოითხოვს მკითხველის თანაზროვნებას, მაძიებელი გონების სიფხიზლეს და გაფაციცებას. საამისო ბევრი ნიშან-თვისება გააჩნია ოთარ ჭილაძის რომანს. ამისი ერთი უპირველესი გამოხატულება ის არის, რომ რომანის მხატვრულ სამყაროში მთავარი მხოლოდ ხილულის ჭვრეტა კი არ გახლავთ, არამედ უხილავის წვდომაც. რომანის არქიტექტონიკა მარტო „მინისზედა“ ნაგებობას კი არ გულისხმობს, არამედ იმ ღრმად ჩაფლულ საძირკველსაც, რასაც ეფუძნება იგი. ამას კი წვდომა სჭირდება, მწერალსაც მკითხველის მაღალი ინტელექტის იმედი აქვს.

„გზაზე ერთი კაცი მიდიოდა“ სწორედ ამ თვისების მატარებელია. ახალი პროზის სხვა ნიშნებიც თვალნათლივ ჩანს ამ რომანში, კერძოდ, მეტაფორული აზროვნება აქ გამოხატვის მთავარ საშუალებად არის მოხმობილი. მწერლობისათვის ნიშნეული ეს ტენდენცია ოთარ ჭილაძემ ისეთ სისრულემდე მიიყვანა, იმ სიმაღლეზე აზიდა, რასაც იშვიათად თუ დაექებნება ბადალი, ძნელად თუ შესწვდება სხვა რომელიმე რომანი. მოყოლებული პირველივე ფრაზიდან, როცა „ზღვამაც სწორედ იმ დღეს გაბედა და ხანგრძლივი ყოყმანის შემდეგ პირველი ნაბიჯი გადადგა უკან“, რაც ავბედითობის მაუნყებელი სიმპტომი გახდა, ვიდრე ფარნაოზის მრავალმნიშვნელოვან ხილვებამდე, რითაც სრულდება რომანი, შეიძლება ითქვას, ყველაფერი მეტაფორიზებულია, არაფერია ერთმნიშვნელოვანი და მართლაც საოცრებაა ამ უზარმაზარი ეპიკური ტილოს ასერიგად მოხატვა. ეს მხოლოდ დიდი ნიჭის მაღლით არ შეიძლებოდა, ამას დიდი პროფესიონალური ოსტატობაც და შემოქმედებითი ენერჯიაც სჭირდებოდა.

ოთარ ჭილაძის რომანი მსოფლიო მწერლობისათვის დღეს დამახასიათებელ ბევრ სხვა ტენდენციასაც იჩვენებს. ამაზე სიტყვის გაგრძელება შორს წაგვიყვანს, მაგრამ კიდევ ერთზე შეუძლებელია არაფერი ვთქვათ. ესაა მითოსის მოხმობა და გამოყენება. მეოცე საუკუნის მწერლობა რომ განსაკუთრებულ ინტერესს იჩენს მითებისადმი, ამას დიდი მიხვედრა არ სჭირდება. ხალხურივმხატვრული გენიის

ძალით შექმნილი ეს საგანძური დღეს არაერთი შესანიშნავი ლიტერატურული ნაწარმოების საფუძვლად იქცა. ქართველი მწერლებიც დიდი ინტერესით ეკიდებიან მას. როგორც ჩანს, რეალიზმის ახალმა თვალსაწიერმა, მისმა სწრაფვამ პოლივალენტობისაკენ, მის მიერ განზოგადების მეტი ხარისხის მიზნით სიმბოლიკურ-მეტაფორული აზროვნების ფართო გამოყენებამ ბუნებრივად გამოიხმო წარსულიდან და გააცოცხლა მითები. მითს მრავალგვარი ფუნქცია დაეკისრა თანამედროვე პროზაში, მაგრამ მთავარი და მნიშვნელოვანი მაინც ისაა, რომ იგი იქცა იმ დიდებულ ფონად, რომელზეც განსაკუთრებული სიცხადით იხატება და იხსნება დღევანდელი პრობლემები, ვნებები, ტრაგედიები. დღევანდელი ტკივილით შეძრული სულის ხმამალალ თუ შიგ ჩაგუბებულ ყივილს ისეთი ძალით ეხმიანება ათასწლეულების წიაღიდან მოვარდნილი ექო, რომ მართლაც ყველაფერი ზანზარებს და ამით მიღწეული მხატვრული ეფექტიც, ემოციური ზემოქმედების ძალაც განუზომლად მატულობს.

„მითოლოგია გასასეირნებელი ადგილი არ არის, იგი ბრძოლის ველია“, — მართებულად შენიშნა ვიქტორ შკლოვსკიმ და მართლაც მხოლოდ იმ თანამედროვე მწერლების შემოქმედებაში იქცა იგი მხატვრულ იარაღად, ვინც ამ შეგონებას მისდევს. ოთარ ჭილაძემაც სწორედ ამ მაღალი დანიშნულებისათვის მოუხმო მითს. თუმცა უამრავი საგულისხმო რამ ამოიკითხება ამ რომანში, მთავარი მაინც მებრძოლი ჰუმანიზმის ქადაგებაა, რაც კაცის, ერის, ქვეყნის ხსნის ერთადერთ საშუალებად არის აქ დასახული და უპირისპირდება „სანტიმენტალურ ჰუმანიზმს“, რომელიც ასეთივე მასშტაბის — კაცის, ერის, ქვეყნის — უბედურების მომტანია.

სწორედ ამ სანტიმენტალურმა ჰუმანიზმმა დააქცია აიეტის მშვენიერი ქვეყანა, გადაავარა მისი კეთილი ბინადარნი, გზა გაუხსნა მრავალსახოვან ბოროტებას. რომანის ორ მესამედზე მეტი სწორედ ამ დამაქცეველი ძალის სიმბოლიკურ-მეტაფორული მინიშნებაა და ეს შემადრწუნებელი სურათი კაცთა მოდგმის გადაგვარებისა, ბოროტების ზეიმისა მებრძოლი სულისკვეთებით მსჭვალავს მკითხველს. ასე რომ, მითი ოთარ ჭილაძისათვის მხატვრული სამკაული კი არ არის, არამედ მისი სულის ყივილის სწორედ ის მგრგვინავი ექოა, რამაც უნდა შეგვძრას ჩვენ, მკითხველები, ის ძლიერი მხატვრული იარაღია, დაუყანგავი მახვილია, რამაც დღესაც უნდა შემუსროს ბოროტი.

საინტერესო ის გახლავთ, რომ ოთარ ჭილაძემ სრულიად თავისებური, განუმეორებელი ხერხით გამოიყენა მითი. ზოგი მწერალი

მითს მხოლოდ მხატვრულად გადაამუშავებს, განაერცობს და ახალი ინტერპრეტაციით წარმოგიდგენს, როგორც მარადიული კომპლექსების ძლიერ და საგულისხმო წყაროს. სხვათათვის მითი ის მეორე პლანია, რომელიც თანამედროვე პრობლემების დასამუხტავად არის საჭირო. მითოსთან ამ ორი ძირითადი დამოკიდებულების მრავალგვარი ვარიაცია არსებობს. ოთარ ჭილაძემ მითს იმისათვის მიმართა, რომ დაპირისპირებოდა მას, მოეხსნა მისთვის ლეტაებრივი შარავანდედი, გაეშიშვლებინა და მიწიერი გაეხადა იგი. სამართლიანადაა მიჩნეული, რომ მითები თავის დროს სწორედ ცოცხალი რეალობის საფუძველზე შეიქმნა, რათა მიწიერი განგების ნება-სურვილად გამოეცხადებინა, ყველაფერი ბედისწერის ძალით აეხსნა. ოთარ ჭილაძე სამყაროს მითოსისეულ მოდელს ანგრევს, ყველაფრის მიზეზსა და შედეგს რეალობაში ეძიებს და პოულობს.

ვიქტორ შკლოვსკი იმასაც აღნიშნავს, რომ „მითები ადამიანის მეხსიერებაში ისე არიან, როგორც ხელსაწყობები სამჭედლოში: სამუშაოდ და არა შესანახად. მითები შეიარჩევნიან იმ პრინციპით, რომ ახალი ესთეტიკური სტრუქტურა შეიქმნას“. სწორედ ამ ახალი სტრუქტურის შექმნაა ოთარ ჭილაძის მიზანი, ვის რომანშიც ყველაფერი ხაზგასმულად ხელოვნურია, მოგონილია, თავად მწერლის ფანტაზიით შეთხზულია, მაგრამ ამასთანავე რეალობის სრულ ილუზიას ქმნის. ამიტომაც არ ეთქმის ამ რომანს ისტორიული. აქ თითქოს დროცა და გარემოც დაკონკრეტებულია, მაგრამ ამავე დროს მწერალი განზრახ თვალსაჩინოდ არღვევს ერთსა და მეორესაც. გავიხსენოთ, რომ თუ ფრიქსე ზუსტად ოცდახუთ წელს ცხოვრობდა ვანში, სამაგიეროდ იქვე, მის გვერდით, არიან ბოჩია და ფოთოლა, ვისი ასაკიც არავინ იცის, რადგან ისინი თითქოს მარადისობიდან არიან გადმოსულნი. „ეს უცნაური ცოლქმარი დროს არ ეპუებოდა“, გვეტყვის ავტორი და მართლაც მათი მრავალრიცხოვანი შთამომავლობა განუწყვეტილ მრავლდებოდა, „იბადებოდნენ, ხანში შედიოდნენ, ბერდებოდნენ და იხოცებოდნენ. ბოჩია კი უცვლელი რჩებოდა“. მწერალი, ვფიქრობ, ასე იმიტომ იქცევა, ხაზგასმულად იმისათვის არაფრად დაგიდევთ დროს, რომ არ შევცდეთ და მთელი ეს ტრაგედია რაიმე კერძო ისტორიულ შემთხვევად, წარსულის კუთვნილებად არ აღვიქვათ.

ამ თავისი საკუთარი ახალი სტრუქტურის შესაქმნელად ოთარ ჭილაძე მითოსთან ერთად უხვად და ოსტატურად იყენებს ქართული ზღაპრის მდიდარ არსენალსაც. მწერალი ყველაფერ ამას, საკუთარ ფანტაზიაში გადახარშულს, იმ მშვენიერ მხატვრულ მასალად აყალიბებს, რომლითაც უნდა გამოიხატოს მისი მთავარი სათქმელი.

„გზაზე ერთი კაცი მიდიოდა“ თავიდან სიუჟეტურად საყოველთაოდ ცნობილსა და ლიტერატურულადაც არაერთგზის დამუშავებულ ბერძნულ მითს მისდევს და აერცობს. იმ მითს, არგონავტების ლაშქრობის ამბავს რომ მოგვითხრობს. ოღონდ აქ ამ ლაშქრობის პერიპეტეებია დაცული, თორემ მისი ტრადიციული მიზეზები და მიზნები სულ სხვაგვარად არის ინტერპრეტირებული. მითის მიხედვით თუ ფრიქსე ბერძენი უფლისწულია, დედინაცვლის საბედისწერო რისხევას რომ განარიდა ვერძმა და კოლხეთისაკენ გამოაფრინა, ამ რომანიტ იგი ბოგანოს ჩამომავალია, ვისაც შორს გამიზნული მზაკვრული ზრახვისათვის იყენებს მეფე მინოსი. ფრიქსეს ბუდე და სამარე უნდა გაეჩინა კოლხეთში, რათა მის კვალს მიჰყოლოდნენ ავი განზრახვით. ფრიქსე მტრის ბანაკიდან დაძრული პირველი ტალღა იყო, რომელსაც მერე ახალ-ახალი, სულ უფრო ძლიერი და ნამღეკავი ტალღები უნდა მოჰყოლოდა. არც არავითარი მფრინავი ვერძი არ ყოფილა, მსხვერპლი ხომალდით მოაყენეს უჩუმრად კოლხეთის ნაპირს და დამფრთხალი ვერძი მხოლოდ მას შემდეგ გადაეშვა ზღვაში ფრიქსესთან ერთად, როცა მუგუზალი ატაკეს. მითოსისეული მშვენიერი ისაონიც აქ ტახტის მაძიებელ ოყლაყად არის მონათლული, ვინც მინოსის მთელი გეგმები არია და გმირულად თავგანწირვას ლაჩრული დაღხენა არჩია. მინოსის ნება მაინც აღსრულდება, მაგრამ მას „სინატიფე აკლდაო“, გვეტყვის მწერალი. და როცა ამ ნაკლოვანებას აგვიხსნის, კიდევ ერთხელ მოგვესმის მისი მწარე ირონია, რომლითაც მოგვითხრობს ამ მიწიერი ქვენა ზრახვებით ჩაფიქრებული ლაშქრობის ამბავს, ასე მომხიბლავად და ამალეღვებლად რომ გადასულა მითში.

მწერალი არგონავტების მითის ყოველ დეტალს, ზემოთნახსენების მსგავსად, საგანგებოდ ხდის ყოფითად, ღეთაებრივი ნების ნაცვლად წმინდა ადამიანურ ვნებად წარმოაჩენს, სხვა შემთხვევებში კი, როცა თავის შეთხზულ სიუჟეტს ამუშავებს, რომელსაც უკვე არაფერი აქვს საერთო მითთან, სულაც არ ერიდება, პირიქით, უხვდაც იშველიებს ზღაპრულსა და ფანტასტიკურ ხერხებს. ამით კიდევ უფრო უსვამს ხაზს იმ გარემოებას, რომ მისი მხატვრული გამონაგონი მთლიანად უპირისპირდება არგონავტების მითს და მის გამიწიურებას ისახავს მიზნად. მიწიერად კი იგი დამპყრობლური პოლიტიკის ორიგინალურად ჩაფიქრებული, თუმცა საერთოდ მაინც ტრადიციული, შეიძლება ითქვას, ბანალური გამოხატულებაა.

კოლხთა მეფე აიეტი კარგად ხედავს ყოველ საკუთარ მცდარ ნაბიჯს, განსაკუთრებით ფრიქსესთან დამოკიდებულებაში რომ გა-

დადგა. მან ისიც იცის, „ოჯახში შემომშებელი უცხო კაცი, ვინც არ უნდა იყოს იგი, შენს მზეს მაინც არასოდეს დაიფიცავს, რადგან შენს მზეს თავისი გოგრის თესლი ურჩევნია“, მაგრამ ყველაფერი ეს ჭკუის სასწავლად მაინც არ ყოფნის.

აიეტი მისმა ბრიყვულმა სიკეთემ დალუპა, რაც ჯერ გულდამშვიდების, მერე კი უნიათობის შედეგად შეპყროდა. მაშინაც კი, როცა იასონი და ფრიქსეს ვაჟები ნადიმზე ჩუმი თავხედობით გააცოფებენ, აიეტი მხოლოდ წამით წამოენთება და მაშინვე დაოკდება, თავის მოტყუებას ირჩევს. მწერლის მეტაფორული თხრობით ეს ასეა გამოხატული რომანში:

„...ერთი გზობა აიეტმა მართლა გადაწყვიტა, იქვე, სუფრასთან დაეხოცა ყველანი, წაეგლიჯა თავი შვილიშვილებისათვის, როცა მათი და მათი ნათესავების მიკიბულ-მოკიბული ლაპარაკი ყელში ამოუვიდა.

აიეტმა უცებ ლოყაზე ლომის ხაოიანი, მშრალი ენის შეხება იგრძნო და გვერდზე გადაქანდა. „კიდევ ცოცხალი ყოფილაო“ გაუკვირდა და „რა გინდაო?“ — ჰკითხა. — შენ თვითონ რა გინდა? — შეუბრუნა ლომმა კითხვა. დაამთქნარა, მკლავის სიგრძე წითელი ენა შავ ნესტოებზე გადაისვა და გააგრძელა „მაგათ კიდევ ვეყოფიო“.

ლომი აშკარად საბრძოლველად იყო განწყობილი, მარტო ნაქეზებალა აკლდა. „ხომ არ მიეუქსიოო“ — ერთი კი გაიფიქრა აიეტმაც და თვალები ისე გადააბრიალა, ყველანი გაისუსნენ. მეუღლემ გამაფრთხილებლად გაუღიმა და აიეტი ამ ლომილს ისე ჩააფრინდა, როგორც გაძარცვული კაცი ქამარს, რომელიც აღარც კი იცის, რაში გამოიყენოს. „არა, — გადაუჩურჩულა აიეტმა ლომს, — ჯერ უნდა გამოვცადო. ვნახოთ, რა ბიჭები არიან, იქნებ ჩიტი ბღღენადაც არ ღირდესო“.

„შენ იცი შენი საქმისაო“ — ჩაიბურღლუნა ლომმა და აიეტის სულის გადაყვითლებულ ბალახში ჩანვა“.

აიეტის სიუხვითა და სიკეთით სავსე სამეფოს დაცემის დასაწყისად ის დღე იქცევა, როცა პირველი ბერძენი, ფრიქსე დაადგამს ფეხს მის მიწაზე და მორიდებულად ითხოვს თავშესაფარს. აკი ზღვაც სწორედ იმ დღეს დაიხვეს ნაბიჯით უკან. და თუმცა ვანი ამის შემდეგაც კიდევ კარგა ხანს იცხოვრებს თავისი ჩვეული მშვიდი, ბედნიერი ცხოვრებით, ღვინის ვაჭარ ბახას სარდაფში ლხენით, შავთვალემა მალალოსა და მისი ექვსი ქალიშვილის მომაჯადოებელი სიმღერით, ბოჩიას აკვნებით, ოქრომჭედლების უბნით, დარიაჩანგის ბალის ნალკოტით, ყველაფერი იმით, რაც ერთ თავბრუდამხვევ სიზმრად

ამახსოვრდება ყოველ მნახველს, მაინც ნელა და ბეჯითად შორდება მას ზღვა რალაც ჯერ შეუცნობელი ცოდვების გამო, თანდათან და ჯიუტად მნიფდება ის, რაც ბოლოს, უკვე უსაშველოდ გვიან ღალატად მოინათლება.

გვიანლა მიხვდება ფიქრებში ჩაძირული აიეტიცა და მისი მრევლიც, რომ საკუთარი ქვეყნის მზით გამთბარი გულის კეთილშობილებამ დაბინდა მათი გონება, ასაზრდოა დამლუპველი უდარდებლობა, გააჩინა ის ბზარი, თანდათან რომ იზარდა, უზარმაზარ ნაპრაღად იქცა და შთანთქა ყოველი.

„რაც უფრო ხელგაშლილი და ლმობიერი ხარ ხიზანის მიმართ, მით უფრო სისხლჭარბი და დაუოკებელია მისი ღვარძლი. შენი ხელგაშლილობა თრგუნავს მას და უფრო ზრდის იმ ვალის სიდიდეს და სიმძიმეს, რომლის განაღდებასაც შენ არ ელოდები. მაგრამ „ვალი“ თავის თავში ანაზღაურების აუცილებლობასაც გულისხმობს. ამგვარი ვალი კი უმთავრესად ისე ანაზღაურდება, როგორც ფრიქსეს ვაჟებმა აანაზღაურეს: ბოროტებით, ღალატით და სისხლით, რათა თქვენ, მხოლოდ და მხოლოდ თქვენ, კეთილსა და შემბრალებელს დაგიმტკიცონ, რომ ისინიც რალაცას წარმოადგენენ, რომ მთლად სამონყალოდ არ გახდომიათ საქმე. პირიქით, ისინი ისე გაგიხდიან საქმეს, შენ თვითონ რომ დაგჭირდეს ახლა მოწყალების თხოვნა. და თუ მართლა ასე მოხდა, მაშინ თვითონ იციან, მაშინ გაჩვენებენ, როგორ უნდა მოწყალების გაღება. მათ უკვე უსწავლიათ შენგან და საკუთარ კისერზედაც გამოუცდიათ, თუ რა ბოროტების მოტანა შეუძლია უთავბოლო, უანგარიშო სიკეთესა და ხელგაშლილობას“.

აიეტი მხოლოდ მაშინ ჩასწვდება ამ ჭეშმარიტებას, როცა თავად ინწნევეს მის უღმობელ გარდუევალობას, როცა საშველი აღარ არის. ახლა ბახას ღვინის სარდაფიც თაღლითობის ბუდედ იქცევა, მაღალს „ტადარი“ — საროსკიპოდ, ბოჩიასაც მოერევა ჟამი და მუდამ ახალგაზრდა ერთბაშად დაჩაჩანაკდება, აღარც ოქრომჭედლების უბანია, დარიაჩანგის ბლიც გაქრება, გამეფდება უჯიშო, რეგვენი, გულბოროტი ოყაჯადო, იშვება კუსა... ასე ჩავა ნათელი კოლხეთში და დასადგურდება ბნელი. ეს ყველაფერი კეთილის მიმდობობით, უნიათობით, გულაჩუყებით მოხდება.

ბოროტი კი ფხიზლად დგას სადარაჯოზე. როცა ერთი ვანელი გაბედავს და შეურაცხყოფს ქალაქში ძლევაამოსილად მომავალ ოყაჯადოს, ჯარისკაცი ყელში შუბს ატაკებს და სისხლს ამოანთხევენებს. პატარა უხეიროს საბედისწერო თავნებობა ისე შეაშფოთებს ოყაჯად-

დოს, სიამოვნებით გააცოცხლებდა ხელახლა რომ მოეკლა საკუთარი ხელით.

მაგრამ გრძნობს ოყაჯადო, რომ მისი მსხვერპლის სისხლი გადარჩენილა და ხელახლა ამოუხეთქავს. ჯვარცმული ფარნაოზის მიერ სიკვდილის წინ დარიაჩანგის ბალის ხილვაც კეთილის მაუწყებელი ზმანებაა.

კოლხეთის სამეფოს კვლავ სიკეთე უნდა დაეპატრონოს, ოღონდ არა ყველაფერს შეგუებული, არამედ ბოროტის დამორგუნველი სიკეთე.

მარადიული ცხოვრების გზაზე მიმავალი კაციც აქეთ ესწრაფვის.

1979 წელი

აკაკი ბაქრაძის ნიგნი „მარად და ყველგან, საქართველოვ, მე ვარ შენთანა“ ილია ჭავჭავაძის შემოქმედებას ეძღვნება. მისი გამოცემა მიესადაგა დიდი ქართველი მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის დაბადების მე-140 წლისთავს.

უკვე ნიგნის სათაური, პოეტის უკვედავი სტრიქონები, მიგვანიშნებს, რომ აქ მთავარი პრობლემა, რასაც ავტორი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს, ილიას ეროვნული მრწამსია. აკაკი ბაქრაძე თავის ნიგნში ილიას შემოქმედებისა და მოღვაწეობის ყოვლისმომცველ ანალიზსაც რომ ისახავდეს მიზნად, ეს სათაური მაინც გამოადგებოდა, რადგან ამ დიდი მამულიშვილის ყოველი დღე და ყოველი სიტყვა მისი ერისა და ქვეყნის სამსახურში დაიხარჯა. მაგრამ ავტორს რომ ბევრად უფრო მოკრძალებული მიზანდასახულობა აქვს, ეს თავად ნიგნიდანაც ჩანს და წინ ნამძღვარებულ ანოტაციაშიც ხომ პირდაპირ არის გაცხადებული. „ამ პანია ნიგნში, – წერია იქ, – ცხადია, არ არის მიმოხილული ილია ჭავჭავაძის უზარმაზარი შემოქმედება. აქ მხოლოდ ლაპარაკია მწერლის შემოქმედების ზოგიერთ ძირითად მოტივზე“. ყველა ეს მოტივი, საბოლოოდ, ეროვნულ პრობლემას უკავშირდება.

ილია ჭავჭავაძეზე მრავალი ნიგნია დაწერილი და გამოცემული, მათ შორის ძალზე მნიშვნელოვანიც, მაგრამ, ალბათ, არც ერთი ავტორი არ ითაკილებს იმას, თუ ვიტყვი, რომ მისი შემოქმედება ამოუწურავი საგანძურია, რაც კვლავაც და მუდამ იქნება დაუცხრომელი კვლევის, ახლებური ინტერპრეტაციის საგანი. ძალზე სამწუხაროა, რომ ილიას ცხოვრებასა და შემოქმედებაზე დღემდე არა გვაქვს იმდაგვარი ჟანრისა და ღირსების ნაწარმოები, როგორიცაა ლევან ასათიანის ბიოგრაფიული რომანი აკაკი წერეთელზე, ან ვახტანგ ჭელიძისა ივანე მაჩაბელზე. ამით მხოლოდ იმის თქმა მინდა, რომ ილია ჭავჭავაძეზე სხვადასხვა ჟანრისა და მიზანდასახულობის ნიგნების შექმნა საშური, აუცილებელი საქმეა. ამდენად, სავსებით გასაგებია ის ინტერესი, რასაც ალგვიძრავს კიდევ ერთი ახალი, აკაკი ბაქრაძის ნიგნი ილიაზე.

აკაკი ბაქრაძე ცნობილი ლიტერატორია. აქ ზოგადად უნდა გამოვთქვა ჩემი შთაბეჭდილება, რომ მისი დამოკიდებულება მწერლობისადმი უფრო გონებისმიერია, ვიდრე ემოციური. მას აშკარად ემარჯვება ანალიტიკური განსჯა-შეფასება. მისთვის

მთავარია აზრის ლოგიკური განვითარება, დამაჯერებლობა და არა მისი გამოხატვის ელეგანტურობა.

ილია ჭავჭავაძის ცხოვრება და შემოქმედება ორგანულ კავშირშია მისი დროის მთავარ მოვლენებთან და პრობლემებთან, რა მასშტაბითაც არ უნდა ავიღოთ — საქართველოს, რუსეთის იმპერიის, თუ მსოფლიოსი. პიროვნული და ეროვნული თავისუფლების პრობლემა მაინც ყველაზე მთავარია მისთვის და აკაკი ბაქრაძეც მართებულად აღნიშნავს ამას.

ავტორი ყველგან ილიას მთავარ სათქმელს, მრწამსს ეძიებს. ამისი მოძიება ძნელი საქმე არ უნდა იყოს, იგი აშკარაა და თვალნათლივი, რაკი ყველა და ყველაფერი ეროვნულ მრწამსს ერწყმის და ემორჩილება.

ეროვნული და სოციალური პრობლემები მჭიდროდ უკავშირდებოდა ილიასდროინდელ საქართველოში ერთმანეთს. ილიამ ეს მშვენივრად გამოხატა კიდევ თავის შემოქმედებაში, მხატვრულშიც და პუბლიცისტურშიც, მაგრამ ამაზე ბევრი თქმულა და აკაკი ბაქრაძეს უფრო სხვა ასპექტი აინტერესებს. ესაა, იმავ ილიას სიტყვებით გამოხატული, „ზნესრული ადამიანის, ანუ საქმით მეტყველი სულის“ ასპექტი.

აზროვნებისა და შემოქმედების ერთობლიობა, აზრის საქმედ ქცევის, ანუ ხორცშესხმის გზა მთავარი ილიასათვის, ასკვნის აკაკი ბაქრაძე. ილიას მთელი შემოქმედება და მოღვაწეობა, თუნდაც მხოლოდ ამ წიგნში მოხმობილი მასალაც, ამ დასკვნას სარწმუნოს ხდის.

ავტორი პოეზიისადმი მიძღვნილ თავში „ქართველის ბედის მძებნელი“ ილიას ლირიკული გმირის ზნეობრივ სახეს არკვევს და ამ გზით მიდის მამულიშვილური და მოქალაქეობრივი აქტივობის აღიარებამდე, „ზნესრული ადამიანის“ ყოვლისმომცველ ფორმულამდე. ამისთვის მას სულაც არ სჭირდებოდა ილიას პოეზიის ეტაპების დადგენა და დახასიათება. მაგრამ მაინც შეეხო ამ საკითხს და, რაკი ეს მისთვის მთავარი და აუცილებელი არ იყო, მე მგონი, ნაჩქარევი, დაუსაბუთებელი და წინააღდეგობრივი დაკვირვებები შემოგვთავაზა.

აკაკი ბაქრაძე ასე იწყებს ამ თავს:

„როცა ილია ჭავჭავაძის ლირიკას თავიდან ბოლომდე გადაავლებ თვალს, პირველი შეხედვით მოულოდნელი სურათი დაიხატება. მისი ჭაბუკობის პერიოდის ლექსები სავსეა უიმედო, სასონარკვეთილი, სევედიანი განწყობილებებით. მერე ეს იცვლება სატირული,

მამხილებელი, მოურიდებელი დამოკიდებულებით და ბოლოს მთავრდება დინჯი, დაჯერებული, მტკიცე რწმენით“.

ეს შეიძლება ავტორისათვის სასურველი სქემა იყოს, მაგრამ არა მგონია რეალურ ვითარებას წარმოსახავდეს. ამ სქემით, რაკილა იგი ნიგნში უდავო ჭეშმარიტებადაა გამოცხადებული, ილიას პოეზია აკაკი ბაქრაძისათვის გამორჩეულია სხვათაგან.

„ჩვეულებრივ ადამიანი, - განაგრძობს აკაკი ბაქრაძე, ალტაცებული და იმედით სავსე ინყებს შემოქმედებით ცხოვრებას. მერე თანდათან იფერფლება ანთებული ცეცხლი. სიცხვე და სუსხი მატულობს. მოახლოებული სიბერე და სიკვდილი კი საბოლოოდ ნერგავს უსასოობის გრძნობას და ყველაფერს არსებობის დამთრგუნველი აჩრდილი ეუფლება. ილიასთან კი პირიქით არის. ასაკმა და დრომ მას მხნეობა და იმედი უფრო განუმტკიცა, ვიდრე შიში და უიმედობა“.

საერთოდ უნდა ითქვას, რომ პოეტის განწყობილებები და მისი ლირიკის (თუ ზოგადად შემოქმედების) მოტივები ერთ გარკვეულ, მითუმეტეს ასაკობრივი ზრდით განპირობებულ ტრაფარეტს არ ექვემდებარება, იგი უფრო საზოგადოებრივი და პირადი ცხოვრების გავლენით იქმნება, ყალიბდება და მონაცვლეობს. ამიტომ, იმის სარწმუნო მაგალითებიც მრავლად მოიპოვება მწერლობის ისტორიაში, როცა „ადამიანი ალტაცებული და იმედით სავსე ინყებს შემოქმედებით ცხოვრებას“ და „მერე თანდათან იფერფლება ანთებული ცეცხლი“ და იმისიც — როცა პირიქით ხდება, „სასონარკვეთილი, სევდიანი განწყობილებით ინყებს“ და მხნედ ამთავრებს. ამას დავუმატებ ისეთ გავრცელებულ შემთხვევებს, როცა სასონარკვეთილი ინყებს და სასონარკვეთილივე ამთავრებს, ან იმედიანი ინყებს და იმედიანი ამთავრებს და ასე შემდეგ.

ასე რომ, არა მგონია, ამ თვალსაზრისით ილიასთან რაიმე „მოულოდნელი სურათი“ იხატებოდეს.

აკაკი ბაქრაძე, როგორც ვნახეთ, წერს: „ჩვეულებრივ ადამიანი ალტაცებული და იმედით სავსე ინყებს შემოქმედებით ცხოვრებას“... (ეს ციტატი ზემოთ უკვე მოვიტანე).

ზუსტად მომდევნო აბზაცში კი ამის სანინაალმდეგო მოსაზრებას გვთავაზობს: „ადამიანებს, საერთოდ, სჩვევიათ სოფლის სამდუ რავი, ჩივილით, ვიშვიშით პრანჭიაობა და გონებრივი სიღრმის მოჩვენებითი დემონსტრაცია. ამ ტრაფარეტულ სულიერ მდგომარეობას ადამიანი ყმანვილკაცობაში ადვილად ემორჩილება. ბუნებრივია, ეს მორჩილება არც ილიას ასცდენია“. მამ რომელი

მდგომარეობა ყოფილა ახალგაზრდობისათვის „ჩვეულებრივი“ და „ტრაფარეტული“: „ალტაცებული და იმედია“ თუ „ჩივილითა და ვიშვიშით გაპრანჭული“? წინააღმდეგობრიობა ავტორის მსჯელობაში, ვფიქრობ, თვალნათლივი უნდა იყოს.

ან კიდევ, „ეს მორჩილება არც ილიას ასცდენიაო“, რომ წერს ავტორი, ცხადია, იგულისხმება, რომ სიჭაბუკის ლექსებშიც აქვს გამჟღავნებული ეს „ტრაფარეტული სულიერი მდგომარეობა“, რომელიც ხასიათდება „ჩივილით, ვიშვიშით, პრანჭიანობით“, „გონებრივი სიღრმის მოჩვენებითი დემონსტრირებით“. მომდევნო გვერდზე კი ამავე ლექსების ნყალობით ილიას სულ სხვაგვარად წარმოგვიდგენს: „მიუხედავად ნაცნობი და გავრცელებული მოტივებისა, ამ ლექსებში აშკარად ჩანს შინაგანი ენერჯით სავსე კაცი. საერთო განწყობილებაში იკითხება ბრძენის სკეფსისი, რომელსაც, ცხადია, არაფერი აქვს საერთო წუნუნთან“.

აკაკი ბაქრაძის რომელი მოსაზრება ვირწმუნოთ, ის რომ ილია ემორჩილება „ყმანვილკაცობის“ „ტრაფარეტულ სულიერ მდგომარეობას“ და მოწუნუნეა, თუ ის, რომ იგი პირველსავე ლექსებში „ბრძენის სკეფსისს“ გამოხატავს, რასაც „არაფერი აქვს საერთო წუნუნთან“?

ბრძენის სკეფსისით იყო, თუ ყმანვილკაცობის მორჩილებით, მთავარი ისაა, რომ აკაკი ბაქრაძისათვის ილიას „ამ (ანუ ადრინდელ, ჭაბუკობის დროინდელ, გ.გ.) ლექსებში ყველაფერია — უნუგეშობა, მარტოობის სევდა, უიმედობა, თვისება და ბუნება, რაც მალე ასე მკაფიოდ გამოვლინდება მის შემოქმედებაში“.

ავტორი ასახელებს კიდევ ამ ლექსებს და ციტატებიც უხვად მოაქვს. აი ეს ლექსებიც: „სანთელი“, „ვაი მას — ვისაც...“, „ოჰ, სად არიან...“, „მწუხარება“, „დაბნელდა სული...“, „ლოცვა“ („ოდეს დემონი...“ გ. გ.), „ელეგია“, „მას აქეთ, რაკი...“ და სხვა. ეს ლექსებიო 18-20 წლის ასაკშიაო შეთხზული და აქ ჯერ კიდევ არ ჩანსო „ილიას სულის ნამდვილი თვისება და ბუნება“, რაც „მალე ასე მკაფიოდ გამოვლინდება მის შემოქმედებაში“, ანუ გამოვლინდებოა მომდევნო წლების ლექსებში.

სინამდვილეში ეს ლექსები ილიამ 20-24 წლის ასაკში დაწერა და თუ ასე ცალმხრივად არ შევარჩევთ ლექსებს და იმავე პერიოდის მის სხვა ლირიკულ ნიმუშსაც გავიხსენებთ, ვფიქრობ, ცხადი გახდება, რომ ილიას სულის თვისება და ბუნება იმ დროს უკვე გამოვლენილი იყო, რომ მისი ლირიკა სევდის, უიმედობის, განწირულობის გარდა

სიხარულსაც, იმედსაც და მოქმედებისაკენ მონოდებასაც, ერთი სიტყვით, ილიას ჭეშმარიტ მრწამსსაც გამოხატავდა.

აკაკი ბაქრაძის მიერ ციტირებული ლექსები დაწერილია 1857-61 წლებში. ამავე წლებშია დაწერილი:

„გაზაფხული“ (1858), „ჩიტი“ (1858), კვლავ „გაზაფხული“ (1861), ლალი და ხალისიანი ხილვებით სავსე ლექსები, სადაც თავისუფლება და სიყვარული უპირველეს მონოდებად, ბუნების კანონად არის გამოცხადებული;

სატრფიალო ლექსები, მათი ჩამოთვლაც კი შორს წაგვიყვანს, სადაც „განსხვავებით ბარათაშვილისაგან... ნუთიერი და მარადიული, ხორციელი და სულიერი შეურიგებელ უკიდურესობად აღარ წარმოგვიდგება“ (გურამ ასათიანი);

„ლოთის რჩევა“ (1858), რომელიც აშკარად ეპიგონიურია, მაგრამ ამ შემთხვევაში ჩვენთვის საინტერესო ისაა, რომ სევდის, უიმედობის და განწირულობის ნასახიც კი არ არის აქ და იგი სწორედ ამქვეყნიური ცხოვრებით ტკობის აპოლოგიაა;

„დაე თუნდ მოვკვდე...“ (1858) და „ჩემი თარიარალი“ (1858), ერთი თუმცა ბარათაშვილის მოტივებს გვაგონებს, მეორეს კი პირდაპირ აქვს მიწერილი „მიბაძეა ალ. ჭავჭავაძისადმი“, მაგრამ საგულისხმო ისაა, რომ ორთავე მოქმედების, თავგანწირვის, თანამშრომლობის იდეის, იმედისა და რწმენის პოეტური გამოხატულებაა;

„ქართველი სტუდენტების სიმღერა“ (1860), სავსე პატრიოტული და მოქალაქეობრივი მოტივებით;

„მუშა“ (1860), სოციალური სიმახვილით სავსე ლექსი.

კიდევ, რაც მთავარია, განა ამავე წლებში არ არის დაწერილი ქართული კლასიკური პოეზიის შესანიშნავი ნიმუშები „ყვარლის მთებს“ (1857), „გუთნის-დედა“ (1858), „ქართველის დედას“ (1858), „ნანა“ (1859), სადაც ასე აშკარად ჩანს სწორედაც „ილიას სულის ნამდვილი თვისება“, ასე ძალუმაღ სცემს მისი პოეზიის პულსი, ასე ხმამაღლა ისმის მონოდება ერის სამსახურისაკენ?

დაბოლოს, 1860 წელსვეა დაწერილი ილიას „პოეტი“, ლექსი, სადაც ილიას პოეტური მრწამსი პირდაპირ და ასე ძლიერად არის გაცხადებული, რასაც თავად აკაკი ბაქრაძეც საკუთარი ინტერპრეტაციის დასამტკიცებლად იყენებს შემდგომ.

ყურადღებას იქცევს ის გარემოება, რომ წიგნის ავტორი ლექსების დაწერის თარიღებს არ მიანიშნებს, ასეთ ვითარებაში კი ნებისთ თუ უნებლიედ, შესაძლებელი ხდება ფაქტების აღრევა და სასურველი დასკვნების გამოტანა.

ასე რომ, აკაკი ბაქრაძეს ცალმხრივად, მიკერძოებულად აქვს შერჩეული ილიას ლექსები იმ მიზნით, რომ საკუთარი მოსაზრებები სარწმუნო გახადოს. ამას გარდა, ვერ დავეთანხმებით ავტორს მის მიერვე მოხმობილი ზოგიერთი ლექსის ინტერპრეტაციაში. ასე მაგალითად, „ელეგიას“ საყოველთაოდ ცნობილი სტრიქონების („ოხ, ღმერთო ჩემო! სულ ძილი, ძილი, როსლა გვეღირსოს ჩვენ გაღვიძება?!)“ ციტირების შემდეგ იგი პათეტიკურ შეკითხვას გვისვამს: „განა საღათას ძილით შეპყრობილი ქვეყნის ხილვა რაიმე ნუგეშს ან იმედს მოჰკვირიდა (პოეტს, - გ.გ.)?“ ასე ერთი ხელის მოსმით ილიას მოქალაქეობრივი ლირიკის ეს შესანიშნავი მარგალიტი მან უიმედობის და სულიერი დაცემულობის ნიმუშად წარმოგვიდგინა. ან კიდევ, ლექსი „მესმის, მესმის“, თავისუფლების ეს დიდებული ჰიმნი აკაკი ბაქრაძეს მოაქვს ნიგნში იმის ნათელსაყოფად, თუ რა განსაზღვრავდა „ილიას სულის ნამდვილ თვისებას“, მაგრამ იმას კი აღარ ეუბნება მკითხველს, რომ ეს ლექსი სწორედ იმ წლებშია (კერძოდ, 1860 წელს) დაწერილი, როცა მისი დასკვნით ილია უიმედობით, სევდით და განწირულობით იყო შეპყრობილი.

აკაკი ბაქრაძემ სცადა დაერღვია ის შეხედულება, რაც ილიას ადრინდელ პოეზიაზე მკაფიოდ იყო ჩამოყალიბებული და საკუთარი მოსაზრება წამოაყენა. მაგრამ, მემგონი, მისი დასკვნა დამაჯერებელი არ უნდა იყოს, რადგან ლექსების მხოლოდ ერთი ნაწილის მოტივებსა და განწყობილებებს ემყარება. ილიას ადრინდელი ლირიკის მთლიანი და საფუძვლიანი ანალიზით სარწმუნოდ ჩანს ის მოსაზრება, რაც გურამ ასათიანმა ასე ჩამოაყალიბა:

„როგორც ჩანს, ჭაბუკი ილიას ლიტერატურული ცოდნისა და ინტერესების სფერო საკმაოდ ფართო ყოფილა და მან, ამ დროს, ყმანვილური ერთგულებით გადაუხადა ხარკი სხვადასხვა წარმოშობის ლიტერატურულ გატაცებებს.

მაგრამ, უკვე პოეტის ამდროინდელ შემოქმედებაში ძნელი არ არის იმის შემჩნევა, თუ როგორ თანდათან იკვეთებოდა, ძლიერდებოდა და ფრთებს ისხამდა მთავარი თემა, მთავარი მიმართულება მისი პოეზიისა („ვეხისტყაოსნიდან ბახტრიონამდე“, გვ.274).

მართალი სიტყვა ყოველთვის სჭირდება ხალხს, განსაკუთრებით კი ძნელბედობის ჟამს, რადგან სენისაგან განსაკურნავად პირველი და აუცილებელი დიაგნოზის დასმაა. ილია ჭავჭავაძემ თავს იდო ეს მძიმე მისიაც, დაუნდობელი და მწარე სიტყვები პირში უთხრა თავის ერს, რათა გამოეფხიზლებინა, მისი მთვლემარე სულიერი ენერჯია აემოქმედებინა. ამას მარტო გაბედულება არ ეყოფოდა,

ამისათვის თავგანწირვა იყო საჭირო და ილიამაც უყოყმანოდ მიიღო გადაწყვეტილება. ჩვენ ვიცით რა რეაქციაც მოჰყვა ამ დიდი მამულიშვილის პირველსავე მართალ სიტყვებს, როგორ ვერ გაუგეს, ან არ გაუგეს მას. თავად ილიას მოუხდა საკუთარი პოზიციის პოეტური განსჯა, ახსნა და გამართლება საყოველთაოდ ცნობილ ლექსში „ჩემო კალამო, ჩემო კარგო...“ (1861). ამ ლექსის ავტორისაგან უკვე აღარ იყო მოულოდნელი „რა ვაკეთეთ, რას ვშვრებოდით“ და „ბედნიერი ერი“.

„ყოველგვარი პირმოთენობა, გუნდრუკის კმევა, ცრუ ხოტბადიდება ლალატს უდრიდა“, - წერს აკაკი ბაქრაძე. ეს მართლაც ასე იყო. მაგრამ ბევრს არ ესმოდა ეს თითქოს უბრალო ჭეშმარიტება და ილიამ ამ დიდმა ჭირისუფალმა და მოძღვარმა, მამხილებელი მხატვრული თუ პუბლიცისტური სიტყვით დაუნდობელი და მწარე სიმართლე უთხრა მშობელ ერს.

მაგრამ აკაკი ბაქრაძემ გაუგონარი, აბსურდული რამ მიანერა ილიას.

აკაკი ბაქრაძის თქმით, ილიამ „ანატომის გულგრილობით დადო საოპერაციო სარეცელზე საქართველოს ეროვნული სხეული. არ დაუტოვებია კუნჭულიც კი შეუმომმებელი. შეისწავლა და დასვა თავზარდამცემი დიაგნოზი“. ავტორის აზრით ეს დიაგნოზი „ბედნიერი ერია“ და მთლიანად მოაქვს ტექსტი.

სხვა ადგილას ნიგნის ავტორი გვარწმუნებს, რომ „საქართველოს ეროვნული კატასტროფის“, თავისუფლების დაკარგვის მიზეზები „ილიამ პირველმა გამოწახა... ყველაზე მტკივნეულ და სათუთ ადგილას — ნაციის სულიერ ნყოფაში. ამ უფსკრულში ჩახედვამ, შესწავლამ, ანალიზმა ილია უმძიმეს დასკვნამდე მიიყვანა. იგი მან მკაცრად და დაუნდობლად გამოთქვა სატირულ ლექსში „რა ვაკეთეთ, რას ვშვრებოდით...“

მაშ ასე, თუ აკაკი ბაქრაძეს ვერწმუნებით, ილიას საქართველოს ეროვნული სხეული, მისი ყოველი ნაწილი თუ „კუნჭული“ გაბრწილად წარმოედგინა, ხოლო მისი სული — უფსკრულად, სადაც სინათლის სხივი არ აღწევს, რის გამოც „ჭირისუფლის უკუწმებელ სევდას“ შეეპყრო პოეტი.

ეს რომ მართლაც ასე ყოფილიყო, რაღას შეაღვედა ილია ამ უნაყოფო და უიმედო საქმეს მთელ თავის ცხოვრებას, ნიჭსა და ენერჯიას? თუ საქართველოს „ეროვნულ სხეულს“ ერთი უჯრედიც არ ჰქონდა სიცოცხლისუნარიანი და მთლიანად გაბრწილიყო, თუ ეროვნული თავისუფლების დაკარგვის მიზეზი თავად ერის სულიერი

წყობით აიხსნებოდა, უგუნურობა არ იქნებოდა მასზე ზრუნვა? მაშ რაღა და რისთვის ირჯებოდა და იღვწოდა ილია, რა ამოძრავებდა მას? ამდაგვარი კითხვები ძალაუნებურად მოგვეძალება, თუკი აკაკი ბაქრაძის დაკვირვებებსა და დასკვნებს ვენდობით.

არადა, ერთი შეხედვით, თითქოს მართლაც ასეა. გავიხსენოთ რა სიტყვებით ამკობს და ახასიათებს ქართველ ერს ილია თავის ლექსში: უჩინარი, ქედდრეკილი, ქვემძრომელი, ყოვლად მთმენი ვით ჯორ-ცხენი, ნახედნი, ყველა მუნჯი, ყველა ყრუი, ყველა ცრუი, ყველა ფლიდი, ცულლუტი, მანკიერი, მტვერნაყრილი, ყოვლად უქმი, უდიერი, გზამრუდი, არ გამტანი, ცბიერი, მტრის არ მცნობი, მოყვრის მგმობი, მხდალი, არ რის მქონე, არ რის მცოდნე...

მეტის თქმა მართლაც არ შეიძლება, მაგრამ საქმე ისაა, რომ ეს „ანატომის“ დასკვნა კი არა, პოეტის დახასიათებაა. პოეტური სიტყვა კი, მითუმეტეს სატირული, გაზვიადების, გამძაფრების, სათქმელის უკიდურესობამდე გაშიშვლების გარეშე წარმოუდგენელია. ქართულ ეროვნულ სხეულს, მართლაც, უამრავი წყლული გასჩენოდა, მაგრამ მისი განკურნების იმედმა და მოწადინებამ ათქმევინა ილიას ეს თითქოს სრულიად უიმედო, თავზარდამცემი დახასიათების სიტყვები.

კიდევ უფრო მიუღებელია აკაკი ბაქრაძის დასკვნა „ეროვნული კატასტროფის“ მიზეზებზე. ილიას კიდევ რომ ერწმუნა, რომ საქართველოს თავისუფლების დაკარგვის მიზეზები „ნაციის სულიერ წყობაშია“ მოსაძიებელი, აკაკი ბაქრაძე არ უნდა დასთანხმებოდა მას, რადგან მონური სულის ერი, ან მანკიერი სულიერი წყობის ერი, რაც განაპირობებდა მის მონურ მდგომარეობას, საერთოდ შეუძლებელია იყოს. „ეროვნულ კატასტროფებს“ ძირითადად ისტორიული განვითარების პროცესები და გარემოებები განაპირობებენ. ილიამ ეს მშვენივრად იცოდა და ამდაგვარი აზრების თუ რწმენის მიწერა მისთვის მკრეხელურად ჟღერს.

აკაკი ბაქრაძის ამგვარ მოსაზრებათა მცდარობა მართლაც განყენებული, ლოგიკური მსჯელობით როდი მტკიცდება. ილიას რომ სწამდა თავისი ხალხისა და მისი სულიერი წყობისა, ეს მის შემოქმედებაშიც თვალნათლივ გამოჟღავნდა, სადაც მან უამრავი განზოგადებული სახე დაგვიხატა და გავვიხსნა კეთილშობილებით საესე, ფიზიკურად და სულიერად ჯანსაღი ადამიანებისა — ქართველის დედებისა და გუთნის-დედებისა, ძალადობის წინააღმდეგ ამხედრებული პიროვნებებისა, სიკეთით გასხივოსნებული მშრომლებისა და თავად-აზნაურებისაც.

უნდა შევნიშნო, რომ ილიასეულ სიტყვებს შესახებ იმისა, რომ ლუარსაბის ხასიათის და ყოფის უბადრუკობა მისი ქართველობით აიხსნება, ავტორი პირდაპირი მნიშვნელობით იღებს და ამ მოთხრობაში სატირული თვალთ დანახულ მანკიერებებს „საერთოქართულ“ მოვლენად მიიჩნევს. აქაც იმდაგვარი ხასიათის შეცდომასთან უნდა გვეკონდეს საქმე, რაზეც სატირული ლექსების ანალიზთან დაკავშირებით მივანიშნებდი. კერძოდ, რომ მხატვრულ ნაწარმოებში ყველაფრის პირდაპირი მნიშვნელობით გაგება ყოველთვის როდი გამოგვატანიანებს სწორ დასკვნას. ლუარსაბი უპირველესად მისი სოციალური წრის და ყოფის ნაყოფია და არა ზოგადქართული ბუნებისა. ეს ამკარად ამოიკითხება თავად მხატვრულ ნაწარმოებში.

ნიგნის ბოლო, მეოთხე თავი „გზა ხსნიას“ ილიას პოემას „განდე-გილს“ ეძღვნება. თავისი საკუთარი, განსაკუთრებით ორიგინალური, ღრმად განსხვავებული მოსაზრებები აქაც აქვს გადმოცემული აკაკი ბაქრაძეს. იგი „განდეგილის“ სრულიად ახლებურ გააზრებას გვთავაზობს. მიუხედავად იმისა, რომ ავტორისეულ მსჯელობას თითქოს ლოგიკურობა არ აკლია და სხვადასხვა წყაროებიც აქ უხვად არის მოხმობილი, დამონმებული და შეპირისპირებული, მაინც, ჩემი აზრით, აკაკი ბაქრაძის მიერ გონებამახვილურად შეთხზული ვერსია ხელოვნურია და ნაკლებსარწმუნო.

დიდი ხანია მკვლევარები ერთსულოვნად აღიარებენ იმ ერთად-ერთ მოსაზრებას, რომ „განდეგილი“ ილიას მთლიანი შემოქმედების ერთი მშვენიერი რგოლთაგანია, რომელიც მჭიდროდ უკავშირდება საერთო პრობლემატიკასა და მიზანდასახულებას, რომ პოემაში მწერალმა მხატვრულად საინტერესოდ და დიდი ოსტატობით გადმოსცა ის სათქმელი, რაც ჯერ კიდევ ჭაბუკობიდან, „მგზავრის წერილებიდან“ აღელვებდა. ესაა ადამიანისდანიშნულების პრობლემა, რომ იგი მოვალეა ცხოვრების დუღილში იწოდეს, მოქმედებდეს და სარგებელი მოჰქონდეს ხალხისათვის და ქვეყნისათვის.

ამ პოემაში ილიასეული ასკეტიზმი გაცილებით უფრო ფართო მნიშვნელობისაა, ვიდრე რელიგიური. მისთვის ასკეტია ყველა ის, ვინც ცხოვრებისაგან განზე გამდგარა. მოქმედების მშვენიერ აპოლოგიად უღერს „განდეგილი“ და ეს იდეა კიდევ უფრო ნათლად ამოიკითხება პოემაში ილიას მთელი შემოქმედების ფონზე, ილიას მრწამსის გათვალისწინებით. ეს მოსაზრება საკმაოდ არის არგუმენტირებული მკვლევართა მიერ და სიტყვას აღარ გაეაგრძელებ, მითუმეტეს

სპეციალური წერილი მაქვს მიძღვნილი — „პოემა სიცოცხლის გამარჯვებისა“.

ამ მოსაზრებასთან შედარებით ნაკლებ სარწმუნო ჩანს აკაკი ბაქრაძის ვერსია იმის თაობაზე, რომ აქ ილია მხოლოდ ქრისტიანულ, ანუ რელიგიურ ასკეტიზმს გულისხმობდა, რომ „ადამიანის ღმერთისაკენ ლტოლვა ორი სახით ხორციელდება, როგორც გრძნობის სურვილი და როგორც გონების ნება“. და რაკი ხორცისა და სულის თანაბარ მშვენიერებას განდევილი გრძნობის თვალთ უყურებდა და არა გონების“, ამიტომაც დამარცხდა. აკაკი ბაქრაძის აზრით, ასკეტი იმიტომ დამარცხდა, რომ ვერ ამალღდა მეორე საფეხურამდე, არ აღმოჩნდა გონებით ძლიერი და ბოლომდე თანმიმდევრული.

„ამრიგად, — ასკენის აკაკი ბაქრაძე — „განდევილში“ ილიას გამოყენებული აქვს ცოდვითდაცემის კლასიკური სიუჟეტი. მაგრამ ამჯერად დაცემა გამონეულია რწმენის ღალატით. ამდენად „განდევილი“ რწმენის ტრაგედიაა. რწმენის ღალატი კი შედეგია ადამიანის გაორებისა და ნებისყოფის სისუსტისა“.

აკაკი ბაქრაძეს, ვინც ილიას მოძღვრების ქვაკუთხედად მიიჩნია „ზნესრული ადამიანი, ანუ საქმით მეტყველი სული“, „განდევლის“ აზრი და სათქმელი რელიგიურ ჩარჩოში არ უნდა ჩაეტოვებინა, ლოგიკის ძალით მისგან პოემის სწორედაც ფართო თვალთახედვის აღიარება იყო მოსალოდნელი.

„განდევლის“ მხოლოდ რელიგიურ ასპექტში წარმოდგენამ ნიგნის ავტორი უფრო ფართო განზოგადებამდე მიიყვანა, კერძოდ, რომ „ილიას შემოქმედებაში ქრისტიანობა მიჩნეულია პიროვნებისა და ერის მხსნელ მოძღვრებად“.

მე მგონი, აქ, ბევრად თუ არა, ცოტათი მაინც გაზვიადებულია, ან ცალმხრივადაა წარმოდგენილი ქრისტიანული რელიგიის როლი ილიას შემოქმედებაში. ილიამ ერი და სამშობლო, მათი სიყვარული და მათთვის თავგანწირვა მეორე, არანაკლებ მნიშვნელოვან რელიგიად გამოაცხადა, მთელი თავისი ცხოვრება სწორედ ამქვეყნიურ საჭირბოროტო პრობლემათა სამსახურს შეაღია და სხვებსაც აქეთ მოუწოდებდა. ამასვე გამოხატავს პოემა „განდევილიც“.

აკაკი ბაქრაძის ნიგნი „მარად და ყველგან საქართველოვ, მე ვარ შენთანა“ იმითაც არის დასაფასებელი, რომ აზრის მოძრაობას უწყობს ხელს და ღრმად გვაფიქრებს უბერებელ მემკვიდრეობაზე.

1979 წელი

ეგრეთ ნოდებულ „წლიურ მიმოხილვებს“ ცუდი თვალით თუ არა, ცოტა ამრეზით მაინც ბევრი უყურებს. არც შემეხატება მაინც დამაინც გულზე. აღარ იცი, როგორ მოუყარო თავი ამ უამრავ და ჭრელ მასალას, რა პრინციპით დააღაგო. ძალაუნებურად დახარისხებაც გამოგიდის მხატვრული ნაწარმოებებისა (მაშასადამე, მათი ავტორებისა), რაც მრავალმხრივ ხიფათიანი საქმეცაა და შინაგანად უსიამოც. კიდევ რომ ხმამაღლა მომდურავი არავინ გამოგიჩნდეს (ან ამას რა გადაგარჩენს), საკუთარი უკმარისობის გრძნობა ხომ მაინც შეგანუხებებს.

და მაინც, ვერ ველევიტ ამ „მიმოხილვით ჟანრს“ კრიტიკაში. როგორც ჩანს, მასაც აქვს არსებობის უფლება, მასზეც არის მოთხოვნილება.

რა ვუყოთ, ადრე თუ გვიან ბევრს რამეს დღევანდელს დაეცემა დავინყების ჩრდილი. ჩვენი კრიტიკერიუმი ის უნდა იყოს, დღევანდელი ნაყოფი რამდენად შემწეა საერთო პროგრესისა. ასეთ წადილიან ატმოსფეროში იბადება განგების ნებით ის ერთადერთი, რასაც უკვდავება უნერია. ქართული მოთხრობის დღევანდელი დონე თვით პროფესიულ წუნიებსაც კი ვერ ათქმევინებს ძვირს. ეს მნიშვნელოვანი ეროვნული ტრადიციების წყალობაცაა და, ამასთანავე, თანამედროვე მსოფლიო მწერლობის გამოცდილების ზიარების შედეგიც. და მაინც, თავდაპირველად ერთ მთავარ (არა ერთადერთ) ნაკლზე მინდა მიგაქცევინოთ ყურადღება, რაც ჩემი აზრით, ყველაზე გავრცელებულ და გადამდებ სენად ჩანს. იქნებ მკითხველთა ფართო მასებისათვის ეს სენი შედარებით ძნელი შესამჩნევი იყოს, მაგრამ პროფესიონალი ლიტერატორებისათვის იგი, ვფიქრობ, აშკარაა. ეს არის კარგად შენიღბული ეგრეთ ნოდებული „ლიტერატურშიჩინა“, როცა მწერლის შთაგონების წყარო თავად ცხოვრება და რეალობა კი არ არის, არამედ — უკვე შექმნილი და არსებული ლიტერატურული სამყარო. კითხულობთ ამგვარ ნაწარმოებებს, საკმაოდ მომრავლებულს და მარტო ის აზრი კი არ გიჩნდებათ, რომ ყველაფერი ეს ერთხელ (თუ მეტად არა) უკვე წაკითხული გაქვთ ადრე და ამდენად ნაცნობია თქვენთვის, არამედ ის უსიამო გრძნობაც გეუფლებათ, რომ აქ თითქოს ყველაფერი თავის ადგილზეა, თითქოს ცოცხალი ცხოვრებიდანაა, მაგრამ მაინც გატყუებენ, რადგან იმიტირებულია, ხელოვნურია, მონადინებულად მიმსგავსებულია, უსიცოცხლოა.

ამგვარი მოთხრობები მაცდურნი არიან, ყურადღებას იქცევენ კოლორიტით, პერსონაჟებით, მაგრამ ბოლოს ირკვევა, რომ ამ „დახელოსნებულ ოსტატობით“ შესრულებულ არც პეიზაჟს იქით არ იგრძნობა ცხოვრების ფეთქვა და არც პერსონაჟს იქით ჩანს ცოცხალი ხასიათი. მე პირადად უკვე ერთგვარი უნდობლობით ვეკიდები იმ მოთხრობებს, სადაც სოფლის მიდამოები, ეზო-გარემო თუ სახლი და სამზადი სიზუსტით არის აღწერილი, ხოლო იქაური მაცხოვრებლების, მეტწილად მოხუცების ხატვისას კი გულმოდგინებით არის გამოკვეთილი დაღარული სახეები თუ დაძარღულ-დანაოჭებული ხელები, მათი მეტყველების დროსაც ხომ, ცხადია, მხოლოდ კუთხური კილო-კავი ისმის. ამას იქით კი ხშირად მხოლოდ სიცარიელეა.

ამგვარი ხერხებითა და მეცადინეობით მცირე მოთხრობას კიდევ რალაცას დაამგვანებს ავტორი იმდენად, რომ იქნებ კიდევ შემოგვასალოს საინტერესო ნაწარმოებად, მაგრამ ეგრეთნოდებულ ვრცელ მოთხრობას მარტო ყოფითა და კოლორიტით, მით უფრო, უკვე ბევრწილად ნაცნობით, ვერ აავსებ, მას მნიშვნელოვანი სათქმელიც სჭირდება!

მე მგონი თუნდაც ახლო წარსულში ნაკლებ გვექონდა იმის უფლება, რომ გულგრილნი ვყოფილიყავით ისეთი ნაწარმოებების მიმართ, როგორებიცაა, ვთქვათ, ჯემალ ქირიას „ტრამალების სევდიანი სიმღერა“, ნიკოლოზ გაბაონის „სამი ჯამი ფია“, „ანონილა“ და სხვა მრავალი მისთანანი.

ნიკოლოზ გაბაონის მოთხრობები ომის დროის ეპიზოდებზეა დაწერილი, მაგრამ უკვე ნაცნობია ლიტერატურიდან და ნაკლებ საინტერესოა. ტყვიამფრქვევის დასადუმებლად ამბრაზურას ნებით აფარებული ჯარისკაცის შესახებაც ბევრი ნაგვიკითხავს და პარტიზანულ ბრძოლებში თავგანწირულ მებრძოლებს. თითქოს უკეთესია ჯემალ ქირიას მოთხრობები, მაგრამ „ტრამალების სევდიანი სიმღერა“ ნაცნობი სათაურია და არც სათაურს იქით მოთხრობილი ამბავი ახდენს ახლის და ცინცხალის შთაბეჭდილებას.

ადამიანის სულიერი მდგომარეობის ერთ-ერთ ყველაზე მძიმე მდგომარეობაზე — გაუცხოებასა და სიმარტოვეზე ახლა იმდენი იწერება, ვერც კი გაადევნებს კაცი თვალს. ზოგიერთი მწერალი მხატვრულად ღრმად და საინტერესოდ იკვლევს ამ პრობლემას. დიახ, სწორედ იკვლევს. მეტი ნაწილი კი ამ მნიშვნელოვანი და საინტერესო პრობლემის ექსპლუატაციას ეწევა. პრობლემის ამგვარი ზედაპირული ხედვა ჩანს როდამ ჩაჩანიძის მოთხრობაში

„უამი მიმწუხრისა“, სადაც მწერალი გვიყვება მოხუც ჩერნოგორიელ კაპიტანზე, ვინც მთელი ცხოვრება ზღვას შესწირა და, როგორც თვითონ ამბობს, ცოლისა და შვილის წილი ტანჯვის გაზიარებას გონების კარნახით აარიდა თავი.

ახლა, მიმწუხრის უამს მას სახლში მთელი საზღვაო მუზეუმი მოუწყვია. მოხუცი კაპიტანი თავს თითქოს ბედნიერადაც კი გრძნობს, მაგრამ მოზღვავებული ნუხილით მაინც გამოგვიტყდება: „იცით რა, არის ხოლმე ნუთები, როცა მარტოობა აუტანელი ხდება. ადრე ამას არ ვგრძნობდი... ახლა კი, ზოგჯერ საშინელი სევდა შემბოჭავს ხოლმე. იმასაც ვფიქრობ, მთელი ცხოვრება უქმად ხომ არ მინაყია-მეთქი წყალი“.

არა მგონია, ეს ან მსგავსი მოთხრობები რამეს აშავებდნენ. ზედაპირულობამათ, მართალია, ჭეშმარიტ მწერლობასთან კავშირებს უსუსტებს, მაგრამ სამაგიეროდ თავისი მრავალრიცხოვანი მკითხველი ჰყავს და რაკი მისი სათქმელი სალი და სარგოა, თავის საქმეს ასე თუ ისე ასრულებს კიდევ. ამის შემდეგ კიდევ უფრო გასაგები იქნება ჩემი გულწრფელი დამოკიდებულება იმ არაორდინალური, გამორჩეული, პროფესიონალობითა და ნიჭიერებით აღბეჭდილი მოთხრობებისადმი, რისი ნიმუშებიც საკმაოდ დაიბეჭდა.

გასულ წელს დაიბეჭდა ისეთი მშვენიერი ისტორიული მოთხრობები, რომელთა გვერდის ავლა უპატიებელი იქნებოდა. ეს პირველ რიგში აკაკი განერელიას მოთხრობებია: „ორეული“ და „ნაზარის უკანასკნელი ლოცვა“. აკაკი განერელიას ისტორიული თხზულებები შამილზე და იმ ეპოქაზე ქართული პროზის მშვენიერი ფურცლებია. ახლა კიდევ ორი ისტორიული მოთხრობა შემოგეთავაზა. მოთხრობები განსხვავებულია ეპოქებისა და პრობლემატიკის თვალსაზრისით, მაგრამ კლასიკური ნიმუშების მსგავსად ორთავეს აზრის სიღრმესთან და ემოციურ მუხტთან ერთად ახასიათებს მკაცრი სიუჟეტური დასრულებულობა.

შამილის ვაჟმა მუჰამედ-შაფიმ ამაყად აიტანა ყველა ტანჯვა, მისი ხალხისაც და საკუთარიც, მაგრამ სახელის შერყვნას, ვინაობის მიტაცებას და ლაფში ამოსვრას ვერავის აპატიებდა. ვერც იმ სულმოკლე სალახანას აპატია, პარიზელი საზოგადოების წინაშე შამილის მემკვიდრეს, მთიელ კეთილშობილ რაინდს უჯიშო და ულაზათო, თვალეზადმოკარკლულ ველურად რომ ანსახიერებდა და ასე შოულობდა ფულს.

ფსიქოლოგიური დუელის მონამენი ვხვდებით „ნაზარის უკანასკნელ ლოცვაში“. ეს მოთხრობა მართლაც ბრწყინვალეა და

დანერილი, ხოლო პოლკოვნიკ ნიჭარაძის და მღვდელმთავრის ნაზარის პორტრეტები კლასიკური რელიეფურობითა და სისრულითაა გამოკვეთილი. აკაკი განერელია ვიზუალურადაც ბეჯითად, სიზუსტით წარმოგვიდგენს ორთავეს. იმასაც კი ვხედავთ, თუ როგორ უთრთის პოლკოვნიკს ლანვი ან რა კობტად აქვს მღვდელმთავარს დანწული კეფასთან თმა. მაგრამ კიდევ უფრო მეტი დაკვირვებით და სიღრმით არის დანახული მათი სულიერი ხატი.

„ნაზარის უკანასკნელ ლოცვაში“ ჯალათი და მსხვერპლი დგანან ერთმანეთის წინაშე, დგანან პირისპირ და მარტონი. ამგვარ სიტუაციებზე უამრავი რამ არის შექმნილი მწერლობაში, არაერთი კლასიკური ნაწარმოებია დანერილი. ამიტომ, მითუფრო ძნელი ამოცანის წინაშე იდგა მწერალი. ინტერესი მოთხრობისადმი მხოლოდ იმით არ აიხსნება, რომ აქ განუმეორებელი ისტორიული ფონი უდევს ხასიათთა დაპირისპირებას, თავად ხასიათები კი ღრმად ეროვნულია. იქნებ ესეც საკმარისი ყოფილიყო ისეთი მშვენიერი მოთხრობელისათვის, როგორიცაა აკაკი განერელია, მაგრამ მწერალმა კიდევ მეტი ძალა და მნიშვნელობა მიანიჭა ნაწარმოებს.

არა, არც „დახვეწილი“ არისტოკრატის და ჯალათის ერთ სახეში შერწყმაა ამ მოთხრობისათვის ორიგინალურობისა და მხატვრული ღირსების მთავარი წყარო. უმთავრესი და უმნიშვნელოვანესი აქ ის გახლავთ, რომ მწერალმა ტირანიისა და ჰუმანიზმის დაპირისპირებას აქ პათეტიკური ტონი და თეატრალური პოზა კი არ მისცა, როგორც ეს ჩვეულებრივ ხდება ხოლმე, როცა კაცთმოძულე ბოროტებას მართალი კაცის სიამაყეს და რწმენას, ან ფანატიზმს უპირისპირებენ კატეგორიულად და გამომწვევად, არამედ მან ყოველივე ამის მეტად ყოფითი გამოხატულება არჩია.

ნიჭარაძის განთქმული უღმობელი ლოგია და დემაგოგიაც თანდათან ჩაიფუშა და გაქრა ნაზარის ყოველგვარ პათეტიკას მოკლებულ, ჩვეულებრივ სიტყვებთან შეჯახებისას. დიახ, სწორედ ასე ლაპარაკობდა მღვდელმთავარი ადამიანურ სიკეთეზე, ურთიერთთანადგომობასა და თანაგრძნობაზე.

ნიჭარაძის და ნაზარის გრძელი დიალოგი მხატვრული პოლემიკის ერთ-ერთი საუკეთესო ნიმუშია, გაუნელებელი ინტერესით იკითხება. ორი დაპირისპირებული კონცეფციის სიმძაფრეს კიდევ უფრო ამწვავებს მოპაექრეთა ძველი ბიოგრაფიული კავშირები, რისი ხსოვნა — არხსოვნის ეჭვი და ცნობისწადილი მოსვენებას არ აძლევს ნიჭარაძეს. პოლკოვნიკი გრძნობს, რომ სულ უფრო კარგავს მისთვის

აქამდე მყარ ლოგიკურ საყრდენებს და ცდილობს მღვდელმთავარი დემაგოგიის ანკესზე წამოაგოს, მაგრამ ნაზარის არგუმენტაცია მწყობრ თვალსაზრისზე მეტად ადამიანურ გულისთქმას ემყარება.

მოთხრობის ფინალში აკაკი განერელია კიდევ ერთხელ გვანცვიფრებს იმით, რომ თანაბრად ძლიერად წარმოგვიდგება როგორც ანალიტიკოსი, ფსიქოლოგი და მხატვარი.

ნიჟარაძე მხოლოდ აქ, სხვათა საფლავის წინ იგრძნობს საკუთარ ყოველმხრივ მარცხს. აქ მას ნატამალიც კი აღარ შერჩენია იმ სარკასტული სისასტიკისა, თავდაჯერებული ჯალათის ირონიით შეფერილი სიამაყისა, როცა მისგანვე განწირულ პატიმრებს რაინდული სიმტკიცისაკენ მოუწოდებდა, რომ დასახვრეტად გარეკილთ ხმის ამოუღებლად ევლოთ და არ ეყვირათ, ხალხისათვის ძილი არ დაეფრთხოთ.

ყველა სიკვდილმისჯილი პატიმარი და მათ შორის ნაზარიც ბოლომდე ინარჩუნებენ ნებისყოფის სიმტკიცეს და სულიერ ნონასწორობას. ამით ამარცხებენ რაფინირებულ, არისტოკრატ, დაუსჯელობით და ძალაუფლებით გათავხედებულ ჯალათს. მორალურად გამარჯვებულ მსხვეპლთა მრავალი სახე და პოზა გვახსოვს მწერლობიდან, მაგრამ ამგვარი ყოფითი, ადამიანური, ამდენად გულისამაჩუყებელი და მომხიბლავი გამომეტყველება, როგორც ნაზარს აქვს, აკაკი განერელიას ამ მშვენიერ მოთხრობაში ვიხილეთ.

ქართულ ისტორიულ მოთხრობას კიდევ ერთი საინტერესო ნაწარმოები შეემატა გივი მალულარიას „დესპანის“ სახით. ასე სავსედ, ცოცხლად, ღრმად დანახული და დახატული ძველი, მეთვრამეტე საუკუნის თბილისი, მგონი, ვრცელ მხატვრულ ტილოებზეც კი იშვიათად შეგვხვედრია.

იმერეთიდან ჩამოსული არჩილისათვის, საქართველოს ერთიანობის იმედით შთაგონებული მამულიშვილისთვის შეურაცხმყოფელია თბილისის აღმოსავლურ-მაჰმადიანური იერიცა და სულიც. არჩილს ჯერ მისი მოსახლეობის სიჭრელე ეცემა ხიწვივით თვალში, მერე კი ამ ჭრელი ბრბოს უსამშობლოობა.

ისიც მწარედ ენიშნება ირაკლის დროშის ქვეშ გასაერთიანებლად ჩამოსულ იმერელ უფლისწულს, რომ მეფის სასახლისთვისაც კი აღმოსავლური იერი ჯერაც ვერ მოუცილებიათ და მისი ნიშებიდან ვერც გამაჰმადიანებული როსტომ მეფის დროიდან შემორჩენილი სუნი განუდევნიათ.

არჩილის ნასროლი ტყვია, მინარეთიდან თბილისის თავზე ავად გამკივანი მუეძინი რომ ქვაფენილზე დაანარცხა, მარტო ნამიერი შურისგების მოციქულად კი არ გვეჩვენება, იქნებ უფრო მნიშვნელოვანი სიმბოლური აზრის შემცველიც იყოს, ქართველი კაცის ეროვნულ შეუდრეკელობასაც ნიშნავდეს.

როდესაც ახალგაზრდობის, უფრო სწორად, ახალბედების პირველ ნაწარმოებებში იგრძნობა „სირთულის“ ნადილი და წვალება ასოციატიური მხატვრული აზროვნების ნაყოფის შესაკონინებლად, მუდამ ერთი ანალოგია მახსენდება. ეს იმას ჰგავს, როცა ზოგნი მხატვრობას პირდაპირ უკიდურესი მოდერნიზმით ინყებენ ისე, რომ ჯერ ანაბანაც არ იციან და ნატურიდან უბრალო საგანს ვერ გადახატავენ. ვიდრე კლასიკურ სტილს და პროპორციებს დაარღვევდნენ, ჯერ უნდა დაეუფლო მათ. მხოლოდ ამ გზით შეიძლება ახლის გაკვალვა და შექმნა. ასეა მწერლობაშიც. ჯერ უნდა კარგად გაინაფო დალაგებულ თხრობაში, რომ მერე დაქუცმაცებულის და გადანაცვლებულის თავმოყრა შესძლო. ჯერ უნდა შეისისხლხორცო სიუჟეტის გრძნობა, ჩასწვდე მის საიდუმლოებას და მნიშვნელობას, რომ მერე შენი ეგრეთ წოდებული „უსიუჟეტო“ პროზა რაღაც ამორფულ მასას კი არ დაემსგავსოს, არამედ — სწორედაც მკაცრი მხატვრული ლოგიკით აგებულ ნაწარმოებს. პროპორციების დარღვევაზე, სიუჟეტის უარყოფაზე, სტილის გართულებასა და გაბუნდოვანებაზე ადვილი არაფერია, მაგრამ აქედან რომ რაიმე საინტერესო გამოვიდეს, ეს უკიდურესად ძნელი მისალწვევი საქმეა, რასაც მარტო ნიჭიც კი არ ეყოფა და მასთან ერთად გამოცდილების შეძენაც სჭირდება. ზაურ კალანდიას გულწრფელად მინდა ვუთხრა, რომ ამ თვალსაზრისით არც მას აწყენს ჩაფიქრება. ამას მათქმევენებს მისი ახალი მოთხრობა „სხვა სასჯელი...“

სულ ახლა მოვიდა ქართულ მწერლობაში მარინე წონკოლაური და ერთბაშად მიიქცია ყურადღება ხალასი ნიჭით დაწერილი მოთხრობებით. გასულ წელსაც გამოაქვეყნა რამდენიმე ახალი ნაწარმოები. მე მგონი, ხელოვნურად გართულებული თხრობის საშიშროება მის პროზაშიც გამოკრთა და ახალგაზრდა მწერლის სწორედ ყველაზე დიდ ღირსებას — ბუნებრიობას ამით ვაითუ საფრთხე შეექმნას. შეიძლება ეს ნაადრევ განგაშად მოეჩვენოს ვინმეს. მაინც, ნაკლებსაფუძვლიანი ნაადრევი განგაში ჯობია მეტადსაფუძვლიანს და ნაგვიანეს. „ტყისმცველი“ და „თეკლა-დამლაგებელი“ მარინე წონკოლაურის სტილშია დაწერილი, ნათელი ხედვით და ნათელი ფრაზით. მაგრამ იქვეა მისი კიდევ

ერთი მოთხრობა „დასასრული და... დასაწყისი“, რამაც აღმიძრა ეჭვები. „ცისფერი ოცნება“ კარგი მოთხრობაა, სულ ერთი გვერდია ჟურნალისა და არა მარტო დაძაბული სიტუაციაა ახსნილი, არამედ ქალ-ვაჟის ხასიათებიცაა გახსნილი. მართლაც რომ მშვენიერი მოთხრობაა. მას ეხმიანება „დასასრული და... დასაწყისი“. ისეთი შთაბეჭდილება მრჩება, რომ ის მშვენიერი მოთხრობა, ადრე დაბეჭდილი, ავტორმა აქ გააგრძელა და განავრცო, განავრცო და გააფუჭა. რამდენადაც ცოცხალი და მართალია ხასიათები „ცისფერ ოცნებაში“, იმდენად ხელოვნური და პოზიორულია „დასასრულ და დასაწყისში“, რამდენადაც ბუნებრივია ყოველი ფრაზა და სიტყვაც კი პირველ მოთხრობაში, იმდენად ყალბია მეორეში.

„...ინვა სიცხისგან გათანგული ვაჟი უბრალო, რკინის, ალაგალაგ საღებავგადაცლილ სანოლში და მხოლოდ იმაზე ფიქრობდა, რომ დიდი უნამუსო და მამაძალდი კაცი იყო, პატარა ქალს რომ ასე უსინდისოდ ექცეოდა...“

... იჯდა ხის, ოდესღაც თეთრად შეღებილ, ეხლა უკვე ჭუჭყისფრად მოქცეულ, ჭიხაგან გამოხრულ ფეხებიან, მოტორიკავე ტაბურეტზე პატარა ქალი და ცისფერი, ფერმკრთალი ძარღვებით ახლანჯული, ცერებაშვერილი, ხელისგულებით ერთმანეთზე მიწებებული ხელები მჭიდროდ მიტყუპებულ გალეულ მუხლებს შუა ჩაეყო. წინ ჩამოშლილი თმის ქვემოდან ნაძვის წინვისფერი თვალებით უხმოდ ათვალიერებდა ვაჟს და უკვირდა, რომ ქვეყანაზე იმდენი კარგი კაცი იყო და მაინც და მაინც ეს უნამუსო და მამაძალდი ბიჭი შეუყვარდა“.

ასე იწყება „ცისფერი ოცნება“ და მომდევნო სულ კიდევ რამდენიმე ფრაზაში, ასეთსავე სადასა და უბრალოში, ბიჭისა და გოგოს ნამდვილი, რთული, ადამიანური ურთიერთობაც სავსებით გაირკვევა.

ასევე „აყაყული“ ტანის ბიჭზე და „ტანმორჩილ“ გოგოზე, თანაც დაახლოებით იმ მოთხრობის გმირების მსგავს გრძნობებზე და ვნებებზეა დანერილი „დასასრული და... დასაწყისი“, მაგრამ, სამწუხაროდ, ისევე ლაღად და უშუალოდ არც იწყება იგი და არც მთავრდება. ხელოვნურად შეკონინებული და ახორხლილი ფრაზებით, დახვავებული შედარებებით და მეტაფორებით იწყება, თანდათან სულ უფრო მეტად მძიმდება, რთულდება, ხელოვნური ხდება არა მარტო სიტყვიერი მასალა, არამედ ისიც, რაც იმით უნდა გამოიხატოს.

„ხახაგაფხროკილს რაღაც ადამიანებისადმი გამოუცნობი შიში აკანკანებული კბილებით ჩაგიძეძკვავდათ აფართქალეზულ“

ქვედა ტურს. სუნთქვაშეკრულნი უხმოდ შეათვალეობდით ბიჭს თავიდან ფეხებამდე, ფეხებიდან თავამდე. ზიზლი თუ სიბრალული დაგიკეჭნიდათ ლოყებს და აბედივით გაგიხევებდათ ოდნავ დაშორებულ ბაგეებს”.

ასეთი გამომეტყველება და რეაქცია გვექნებოდა თურმე ჩვენ იმ „აყაყული“ ბიჭის შემხედვარეთ. ჯერ ერთი, რატომ არაფერს მეკითხება ავტორი მე, მკითხველს, როცა მოთხრობის გმირთან ასეთ დეტალურ დამოკიდებულებას მომანერს. მეორეც კიდევ, გამაგებინოს მაინც რას მომანერს.

ხელოვნურ, ყალბ ფრაზებს ასევე ხელოვნური, ყალბი განცდები ემატება. არც ერთი მართალი განცდა, არცერთი ცოცხალი სიტყვა არ არის აქ. პროვინციული თეატრის სცენაზე გათამაშებულ უხეირო ეპიზოდსა ჰგავს. არა, „დასასრული და დასაწყისი“ არ არის ამ ახალგაზრდა ქალის შემოქმედებითი სტილის და ბუნების გამომხატველი მოთხრობა. იგი მოდისათვის გაღებულ ხარკია.

ხელოვნურად გართულებული თხრობის საშიშროება გამოკრთა მაკა ჯოხაძის მოთხრობაში „გადარჩენილი პეიზაჟი“. მაკა ჯოხაძეს, ამ ახალგაზრდა მწერალ ქალს, მის მოთხრობებსა და წერილებს კარგა ხანიცაა და კარგადაც ვიცნობთ. იგი უკვე მოთხრობების კრებულის ავტორიცაა. აქამდე შედარებით მცირე მოთხრობებს წერდა. „გადარჩენილი პეიზაჟი“ მისი პირველი ვრცელი მოთხრობაა. აშკარაა, რომ მისთვის არც რომანის მასშტაბები იქნება ძნელი დასაძლევია. ამ ახალ მოთხრობაში ავტორმა მისთვის დამახასიათებელი ემოციური დაძაბულობით ისეთი ვნებები დაატრიალა, ისეთი დრამატიზმით და ტრაგიზმითაც სავსე ადამიანური ბედ-იღბლის მონამენი გაგვხადა, ისეთი მრავალფეროვანი, ტკივილიანი სამყარო გადაგვიშალა თვალნინ, რამაც, ალბათ, შეუძლებელია ღრმად არ ჩააფიქროს მკითხველი, გულით არ განაცდევინოს ეს ყველაფერი.

ვფიქრობ, არ სჭირდებოდა ამ მოთხრობას ხელოვნური ჩამუქება და თითქოს მრავალმნიშვნელოვანი პასაჟებით დროდადრო შეჯერება მეტი წონის მისანიჭებლად. ეს ტენდენცია მოთხრობაშიც შეინიშნება და მის სათაურშიც სჭვივის. „გადარჩენილი პეიზაჟი“ რაც ბავშვობისეულ ხილვებს და სიკეთეს ნიშნავს, ლამაზ სათაურად მეჩვენება ამ ღრმა და მტკივნეული სოციალური, ფსიქოლოგიური, ზნეობრივი პრობლემატიკით დატვირთული მოთხრობისათვის. ისევე როგორც არაორგანულად მიმანჩნია თხრობის ალაგ განზრახ დამძიმებული და გაბუნდოვანებული სტილი. ამ მოთხრობას თავისი საკუთარი და ნამდვილი სიმძიმეც ეყოფოდა სავსებით.

„ლუარსაბს მისი აზრთადენის უხილავი ძაფი ერთავად ხელიდან უსხლტებოდა და ამიტომ ისეთი გრძნობა ჰქონდა, თითქოს კუნაპეტ ლამეში ხრამის პირას დადიოდა“, — გვეტყვის ჯემალ ქარჩხაძე თავის გმირზე. რაღაც დაახლოებით ამგვარი გრძნობა გიჩნდება კაცს, როცა ფილოსოფიური განსჯით დატვირთულ მხატვრულ ნაწარმოებს კითხულობ. მაინც არ ეშვება მას, რადგან ისევე როგორც ლუარსაბისათვის, შენთვისაც მნიშვნელოვანია ამ თითქოს მოუხელთებელი აზრის წვდომა. ამ წადილისა და მისი აღსრულების სიძნელის ერთიანობაშია ის მომხიბლაობა, რაც ამგვარ პროზას გააჩნია. მაგრამ როცა ნაწარმოებში მხატვრული აზრის სირთულეს კიდევ მისი გამოხატვის ბუნდოვანებაც ემატება, მაშინ მასთან მკითხველის ურთიერთობა ძნელდება და დამოკიდებულებაც ფუჭდება. ეს არ ითქმის ჯემალ ქარჩხაძის ვრცელ მოთხრობაზე „დღე ერთი“, თუმცა ამგვარი შიში თავიდან შეიძლება კიდევ შეგეპაროთ მისი კითხვის დროს. მალეაშკარა ვეძებამგვარი შიშის უსაფუძვლობა, სულ უფრო მეტი ინტერესით გაკითხვით თავს მოთხრობა და ბოლოს ნათელი ხდება, რომ „დღე ერთი“ თანამედროვე ქართული პროზის ღრმა და მშვენიერი ნიმუში ყოფილა.

მოთხრობაში „დღე ერთი“ მოქმედება არა მარტო ერთი დღით არის შემოფარგლული, არამედ ერთი პატარა სააგარაკო ადგილითაც, მაგრამ ასეთ ლოკალურ გარემოში ორი უზარმაზარი კონტრასტული სამყაროა ჩატეული და მათში განსხვავებულად ჩანს მოთხრობის გმირი ლუარსაბ რაზმაძე. ეს სამყაროები მარტო არსით კი არ განსხვავდებიან, არამედ იმ ფერებითაც, რომლითაც გვიხატავს მწერალი. პირობითად ეს სამყაროები ასე იყოფა: ლუარსაბ რაზმაძის და ანაპოდისტე ბუაძის. მაგრამ ეს ყველაფერი სინამდვილეში მთლიანია, რადგან ერთ შემთხვევაში ლუარსაბის ცხოვრების გარეგნული გამოხატულებაა, მეორეში — მისი შინაგანი არსის გაშიშვლება.

ამ მოთხრობაში კიდევ ერთხელ გამოჩნდა ჯემალ ქარჩხაძის მხატვრული ოსტატობაც და მისი შემოქმედებითი ინტერესების სიღრმეც. იგი ერთდროულად კარგი მხატვარიცაა, დაკვირვებული ფსიქოლოგიც და ფილოსოფიურად ღრმად მოაზროვნე მოთხრობელიც. ეს არის მოთხრობა წარჩინებულ მეცნიერზე და ბედნიერ ოჯახის თავზე ლუარსაბ რაზმაძეზე, ვისაც სწორედ საიუბილეო დღეს, სადღესასწაულო განწყობილების დროს უნებურად მოუხდება საკუთარ თავში ჩაღრმავება, განვლილი ცხოვრების გზის ახალი, ფხიზელი, მკაცრი და დაუნდობელი თვალით დანახვა, მოუხდება

ყველაფრის გადაფასება, რადგან აქამდე თურმე ჭეშმარიტი ფასეულებანი თავადვე დაუფანტია საკუთარი უდარდებლობის, სხვების ნაქეზების და გარემოებათა ნყალობით.

მწერალი როცა ლუარსაბ რაზმაძის გარემოზე მოგვითხრობს, მკითხველის ცნობისმოყვარეობა მთლიანად დაკმაყოფილებულია, ყოველ მის შესაძლო კითხვაზე, არსებითზე თუ არაარსებითზე, პასუხი გაცემულია. აქ ჩვენ წინ, როგორც იტყვიან, ჭეშმარიტი, რეალისტი მწერალია, ვინც მშვენივრად იცის როგორ ასახოს ყოფითი სიტუაციები, როგორ გამოკვეთოს ხასიათები, როგორ მიახლოებოდეს მის მიერ შექმნილი მხატვრული სამყარო ნამდვილს, ცხოვრებისეულს. მაგრამ როგორც კი ანაპოდისტე ბუაძე შემოდის მოქმედებაში, ბევრი რამ გაურკვეველი ხდება. თუნდაც ის, თუ ვინ არის ეს ანაპოდისტე (ერთხელ ხომ ასეც ეტყვის ლუარსაბ რაზმაძეს, რომ ლუარსაბ რაზმაძე ვარო), საიდან იცის ასე ზედმინევნით ამ უცნობმა კაცმა ლუარსაბის არა მარტო ბიოგრაფია, არამედ მისი ფიქრებიც, განცდებიც, ეჭვებიც, თანაც მარტო დღევანდელი კი არა, ძველიც, იქნებ მართლაც სულაც ლუარსაბის სიზმრიდან არის გადმოსული. არავითარ მისტიკასთან არა გვაქვს აქ საქმე და არც ჭეშმარიტი რეალიზმის ღალატთან. უბრალოდ რეალობის მიმანიშნებელი შტრიხები აქ ნაკლებ მკვეთრად აქვს გავლებული მწერალს, რომ ამით მრავალმნიშვნელოვნების შთაბეჭდილება შეგვიქმნას, თუნდაც ისიც კი გვაფიქრებინოს, რომ ანაპოდისტე ლუარსაბის ოპონენტი კი არა, ორეულია, ან მისი სულის სარკეა, ან გაღვიძებული სინდისია, ან ყველაფერი ერთადაა. მთავარი ისაა, რომ ანაპოდისტესთან დაკავშირებით რატომღაც აღარ გვიჩნდება მისი რეალურობის შესამოწმებელი და დასაზუსტებელი კითხვები (თუმცა ამისი ნიშნები თავისთავად საკმაოდ მოთხრობაში), რადგან მთელი ჩვენი ყურადღება იმ ფილოსოფიურ დავისკენ არის მიმართული, რომელიც მას გაუჩაღებია ლუარსაბთან, იმ მრწამსის ჩანვლომას ვცდილობთ, რომელსაც იგი ასე დაბეჯითებით ამხელს.

ამდენად ჯერალ ქარჩაძის მოთხრობაში „დღე ერთი“, მით უფრო მოთხრობის იმ პლასტში, სადაც ანაპოდისტესა და ლუარსაბს შორის ვრცელ დიალოგში მათი ფილოსოფია და მორალი იხსნება, სავსებით ბუნებრივად ჩანს აზრის კონდენცირებაც და მასთან ერთად ფრაზის, თუ საერთოდ სტილის სირთულეც. მე მგონი ეს მოთხრობა იმის თვალსაჩინო ნიმუშიც შეიძლება იყოს, თუ როდის რა სტილს უნდა მიმართოს მწერალმა, რადგან აქ ორთავე, „რთულიც“ და „ნათელიც“ დანიშნულებისამებრ არის გამოყენებული. როდესაც საქმე ყოფას,

მოქმედების რეალურ განვითარება, ხასიათების ხატვას ეხება, ჯემალ ქარჩხაძე თხრობის „ნათელ“ სტილს არჩევს, ხოლო ფილოსოფიური დავის, განსჯის დროს — „რთულს“.

მშრომელი გლეხი ქალის საგალობელია (დიახ, მე მგონი სწორედ ეს სიტყვა მოუხდება) რევაზ ინანიშვილის მოთხრობა „თინა და სანდრო“. რევაზ ინანიშვილს რალაც მადლცხებული ნიჭი აქვს სულ უბრალო სიტუაციებში უბრალო ადამიანების საოცარი გულისფეთქვის შეგრძნებისა, მათი სულის ნათელის ხედვისა, ამისი სხვათათვის გადამდებად გაზიარებისა. ასეა აქაც. თითქოს არაფერი არ ხდება: თინა ვენახში მუშაობს, ღამით კიტრი მიაქვს ქალაქში ბაზარზე გასაყიდად, მერე ბრუნდება სახლში. ესაა და ეს. არაფერი რამეთი გამორჩეული არც ცუდი და არც კარგი აქ არ ხდება, რომ ამით გმირს საკუთარი ან ავის ან კარგის გამჟღავნების საშუალება მიეცეს. მაგრამ მწერალი ისეთი სიღრმით გვიხსნის ამ ჩვეულებრივ სიტუაციებში გმირის ბუნებას, რომ თინას სახე მთელი სისრულით და სიმშვენიერით წარმოგვიდგება. მარტო ეს შტრიხიც უკვე რამდენსა ნიშნავს:

„დაეხვა, დაეხვა თინას თავბრუ და... რომ არ ნაქცეულიყო, ფეხი განზე გადგა. აქეთ იქით განეული ხელებით თითქოს ჰაერს ეყრდნობოდა. ნავიდა ასე, ტაატ-ტაატით, ღიმილით, ერთი დიდი ვაზის ძირში მიჯდა, მიიყუნჭა, თავი ფოთლიან რქებს მიაყრდნო, თვალები მილულა. ფეხის ძარღვები უფეთქავდა და თავბრუ ისევ ესხმოდა, „აქ რომ მოვკვდე!“ სანდრო მოუნდა“.

ასე იწყება ეს მოთხრობა და ამ ერთ ფრაზაში თინას თითქოს მთელი ხასიათი და ბუნებაა გახსნილი. ჩვენ უკვე ვიცით, რომ იგი ნაღდი და უბრალომშრომელი ქალია, ეს თავბრუცემის გამო ესხმის, დღედაღამ ჯაფა რომ არ აკლია. და კიდევ ხალასი, თბილი, ნათელი სულის პატრონია. ამ გასაჭირის ჟამსაც კი თავისთვის უხმაუროდ, ყოველგვარი ქოთქოთის გარეშე, ტაატითა და, დააკვირდით, ღიმილით, სწორედ ღიმილით მიდის ვაზის ძირისაკენ, უხმოდ მიიყუნჭება. აი ამგვარ თავისთავად თითქოს არაფრისმთქმელი ხერხებით გვიხატავს რევაზ ინანიშვილი თავის გმირს მთელი მოთხრობის მანძილზე — ოჯახშიც, სოფელშიც, ქალაქშიც და ჩვენი თანაგრძნობაც ამ სიყვარულით, შრომით, სიკეთით, ეშხით სავსე შუახნის გლეხი ქალისადმი სულ უფრო იზრდება. იზრდება და თან ერთ აზრსაც აგვიკვირებს: ვინ იცის რამდენი თინა, ან მისი მსგავსი მომხიბლავი ადამიანი შეგვხვედრია ქალაქის ქუჩებშიც კალათგოდორზე შემომჯდარი, ან ბაზრის დახლს იქით მდგარი და ვერაფერს კი მივმხედარვართ.

ახლა რევაზ ინანიშვილის მადლის წყალობით უფრო მეტს დავინახავთ და ვიგრძნობთ, რომ თინასთანა ადამიანების ცნობით საკუთარ თავს ბედნიერება მივანიჭოთ.

ასეთივე მადლცხებული ნიჭით არის დაჯიღოებული ნუგზარ შატაიძე. მისი ახალი მოთხრობებიც ამისი მშვენიერი გამოხატულებაა. ეს პატარა, ერთი ციკქნა მოთხრობები ძვირფასი თვლებივითაა, რადგან ამ ქვეყნად ყველაზე უძვირფასესს, ადამიანის სულის სინათლეს გამოასხივებენ. მათ შესაგრძობად, მათი მადლის და სილამაზის გასაგებად ერთადერთი საშუალება მათივე ნაკითხვაა. ნაკითხეთ „კაცი“ და ყველაფერს მიხვდებით გარდა ერთი რამისა, საიდან და როგორ იბადება ამგვარი მაღალი პოეტური სიტყვა. მაგრამ არც საკუთრივ პროზაულს აკლია მშვენიერება და ამის ნიმუშად „სისუა“ გაგვახსენდება, მოთხრობა ამქვეყნად მხოლოდ სიმღერისათვის გაჩენილ ცოლ-ქმარზე, მათ ბედნიერ, მაგრამ მაინც სევდიან და ტრაგიკულად დასრულებულ ცხოვრებაზე.

ახლა ამათ, რევაზ ინანიშვილს და ნუგზარ შატაიძეს კიდევ ერთი თანამოდმე შეემატათ — გოდერძი ჩოხელი, ეს სულ ახალგაზრდა კაცი, ვინც ბოლო ორი-სამი წელია რაც ქართულ მწერლობაში მოვიდა, მოვიდა და ერთბაშად დაიმკვიდრა ადგილი, რადგან შეგირდობის, ჩამოყალიბების, დაოსტატების ხანა არა ჰქონია. მისი პირველივე გამოქვეყნებული მოთხრობები დიდი გულით იყო დანახული და დასრულებული ოსტატის ხელით იყო დანერილი.

გოდერძი ჩოხელმა გასულ წელს რამდენიმე მოთხრობა გამოაქვეყნა. მისი მოთხრობების გამოც შეიძლება ყველა იმ აღტაცების გამეორება, რაც რევაზ ინანიშვილის და ნუგზარ შატაიძის ნაწარმოებებზე საუბრის დროს გამოვხატე. მათგან ის გამოარჩევს, რომ ლირიკულ პროზას ნაკლებ განეკუთვნებიან. ამ პატარა, მართლაც ერთი ციკქნა ნაწარმოებებში გოდერძი არაუბრალოდ უპიურ, პირდაპირ მოზუმენტურ სახეებს ატევს. როგორ ახერხებს ამას, ძნელი მისახვედრია. ნაკითხეთ მისი „სწორი თეთრი ხაზი“ ან „ხილული სამზეო“ და დარწმუნდებით ამაში. არც სხვა მოთხრობებს — „ბაკურხვეველ ხვესურს“, „კოტორიანთ ქალის საათს“ და მოთხრობა-ზღაპარს „წერილი ნაძვებს“ აკლიათ მაღლი გოდერძი ჩოხელის ნიჭისა.

სოფლის სიკეთით, სინათლით, კოლორიტით არის სავსე ოთარ ჩხეიძის მოთხრობების ციკლი „ჩემი სოფლის ეტიუდები“, რომელიც კარგა ხნისაა და კარგადაც არის ცნობილი მკითხველისათვის. ახლა ეს ციკლი კიდევ ორი ეტიუდით შეივსო — „აეროდრომით“ და „ზედაშეთი“. ოთარ ჩხეიძის მწერლური მაღლი არცერთ მათგანს არ

აკლია, მაგრამ მე განსაკუთრებით მომხვდა გულზე მოხუცი გლეხის დაღწარას ამბავი, მისი მარტოხელა ბრძოლა სიკვდილთან, უიმედო ბრძოლა დავრდომილისა და განწირულისა, მისი დაუფერებელი გამარჯვებასიკვდილზე, გამარჯვება გაფუებული მიწის, აყვირებული ვაზის, აგუგუნებული ხილის, გამონათებული ქვევრის ერთგული და გაუმადლარი სიყვარულის წყალობით.

იუმორი რომ მხოლოდ გასამხიარულებელი მსუბუქი საშუალება არ არის და მისი მეშვეობით უაღრესად სერიოზულ, ზოგჯერ კი დრამატულ ამბებზეც შეიძლება საუბარი, ამის გამოცდილება ქართულ მწერლობას დიდი ხანია გააჩნია. გასულ წელს კიდევ ერთი ამგვარი შესანიშნავი მოთხრობა გამოქვეყნდა — გურამ დოჩანაშვილის „ერთი რამის სიყვარული, დაფარვა რომ სჭირდება ანუ მესამე ძმა კეჟერაძე“. მიუხედავად იმისა, რომ მოთხრობა სავსეა კომიკური სიტუაციებითა და ხასიათებით, ეს არის ღრმად დამაფიქრებელი მხატვრული ნაწარმოები სამშობლოზე, მის მიწა-წყალზე, წარსულსა და მომავალზე. ძმები კეჟერაძეები უცნაური ხალხია, ახირებული სიყვარული იციან: გრიშას ადამიანები უყვარს ძალიან, ვასიკოს — ლიტერატურა, შალვას კი — საკუთარი ქვეყანა. ამ მესამე ძმის სიყვარულზეა აქ მოთხრობილი, რასაც მისი ღრმა რწმენით, როგორც ყველა დიდ და წრფელ გრძნობას, დაფარვა, მაგრამ ერთგულება და თავგანწირვა სჭირდება. ამ სიყვარულის საოცარი ნამალიც გააჩნია მას და უსამშობლოობით დაავადებულთა მკურნალობის საკუთარი, მეტად ორიგინალური მეთოდებიც აქვს შემუშავებული. ეს ყველაფერი მხოლოდ თავად მოთხრობიდან უნდა გაიგოს კაცმა, რადგან მისი მოყოლა არამცთუ ეფექტს არ გამოიღებს, უბრალოდ მკრეხელობა იქნება. მოთხრობა კი მართლაც მშვენიერია, დამაფიქრებელია და ჩამთავრებისას ავტორთან ერთად ჩვენც გულით გვათქმევინებს: „ღმერთო, კეთილად გეტარებინოს სამთავე საქართველოს ძნელ, მიმოხვეულ გზებზე...“

1980 წელი.

ქართული სალიტერატურო კრიტიკა

წერილის სათაური პრეტენზიულად ჟღერს. ამიტომ თავიდანვე მინდა განვაცხადო, რომ ჩემი სურვილები და მიზანი ბევრად უფრო მოკრძალებულია: უბრალოდ, ჩემი შთაბეჭდილებები მინდა გაგიზიაროთ ქართული სალიტერატურო კრიტიკის უახლეს გამოცდილებაზე, მდგომარეობაზე და განვითარების პერსპექტივებზე.

ქართული კრიტიკა, სხვა ყანრებთან ერთად (და არანაკლებ) კიდევ არსებობს და კიდევ ვითარდება, თუმცა მას ჯერ კიდევ არამცთუ ბევრი ნაკლი აქვს, რამდენიმე სენიც კი სჭირს და ამასაც თვალის გასწორება უნდა. მაგრამ გამოსარჩლებაც სჭირია, როცა კრიტიკას დაუმსახურებლად შეურაცხყოფენ და ქედმაღლურად ზემოდან დაჰყურებენ.

კრიტიკაზე და კრიტიკოსებზე ჩვენშიც და სხვაგანაც მწერლების (მათ შორის ტიტანების) მიერ იმდენი რამ არის ნათქვამი იუმორით, ირონიით, სარკაზმით, რომ სულ ცოტა ერთი მოზრდილი ტომი მაინც შეიკვრება. არც ახლა გვაკლებენ მწარე სიტყვას. ძველს თავი დავანებოთ, სულ ახალს მოვიტან.

მუხრან მაჭავარიანის ლექსების ციკლი დაიბეჭდა. ერთ მათგანს „სამდურავი“ ჰქვია. ავტორი არა მარტო სამდურავს, უფრო აღშფოთებას გამოთქვამს იმის გამო, რომ მოძალებულნი არიან პოეტები, რომლებსაც საკუთარი არც ხმა გააჩნიათ, არც სიტყვა, არც ქარგა და ლექსს ასე ამთავრებს:

საქმე ის არის! —

დაულია კრიტიკას ხახა, -

და პოეტებად ითვლებიან ესენი ახლა.

ამ სამდურავში, სამწუხაროდ, არის სიმართლე.

„ვოპროსილიტერატურის“ 1979 წლის დეკემბრის ნომერში ანკეტაა თემაზე „მწერალი და კრიტიკა“, მონაწილეთა ნაწილის მიერ კიდევ ერთხელ არის გადმოფრქვეული კრიტიკაზე ბოღმა და ღვარძლი.

აი, რას წერს პოლონელი მწერალი ჟუკროვსკი: „... კრიტიკოსები აუცილებლად უსვამენ ხაზს იმას, რომ ისინიც ისეთივე შემოქმედნი არიან, როგორც პროზაიკოსები, პოეტები და დრამატურგები. ამ უზომო ამბიციის შედეგებს ჩვენ საკუთარ ტყავზე ვინვნეთ...“

ახლა ცნობილ კოლუმბიელ მწერალს მარკესს მოვუსმინოთ: „რითი აიხსნება, რომ მე, კრიტიკისაგან ასე განებივრებულ კაცს, ჯიუტად არ მიყვარს იგი? ალბათ, იმით, რომ კრიტიკოსები თავს უფლებას აძლევენ გაბლენძილი სახით განმარტონ და ახსნან, თუ რისი თქმა მინდოდა აქ და რას ვგულისხმობდი იქ. ამით ხელოვნურ ჯგებირს ქმნიან ჩემსა და მკითხველებს შორის, ფილტრის როლს ასრულებენ, ხელს უშლიან ჩვენს უშუალო კონტაქტებს, ანუ ძალად მართმევენ იმას, რასაც ყველაზე მეტად ვესწრაფვი“.

ამ ანექდაში განსხვავებული მოსაზრებებიც არის გამოთქმული. მარკესზე არანაკლებ ცნობილი ამერიკელი მწერალი უილიამ საროიანი სწორედ საპირისპიროს წერს: „თუ კრიტიკა რამეში მეხმარება, უპირველესად იმაში, რომ მკითხველთან კონტაქტის გრძნობა შევინარჩუნო. ეს კი ჩემთვის უმთავრესია“.

ასეა თუ ისე, როგორც ჩანს, ოპოზიციური დამოკიდებულება მწერლობასა და კრიტიკას შორის გარდუვალთა და მარადიული (თუკი საერთოდ რამე არსებობს მარადიული ამ ქვეყნად). აქაც მეტი შემწყნარებლობა სწორედ კრიტიკოსებს გვმართებს, რადგან უნდა გვახსოვდეს, რომ თუმცა ნაკლებ ღვარძლიანად, მაგრამ უფრო მეტად და ხშირად ჩვენ გამოვთქვამთ ხოლმე შენიშვნებს მწერლობაზე და ეს, იმ შემთხვევაშიც კი, როცა სწორია და სარგებლიანი, როგორც ჩანს, მაინც უსიამო მოსასმენია.

„ვოპროსი ლიტერატურის“ ანექდაზე პასუხები საკმაოდ მრავლადაა დაბეჭდილი, შინაური მწერლისაც და უცხოისიც. მათ შორის, ჩემი აზრით, გამოირჩევა თავისი დაფიქრებულობით, კრიტიკისადმი თავაზიანი დამოკიდებულებით თამაზ ჭილაძის პასუხები. ბევრი სხვისგან განსხვავებით, იგი არც კრიტიკის როლს უარყოფს და არც მის მნიშვნელობას. მეტიც, მწერლობაზე მისი მრავალმხრივი ზემოქმედების ძალასაც კი აღიარებს. თამაზ ჭილაძე ერთ გავრცელებულ მოსაზრებასაც გამოთქვამს, რის გამოც დიდი დავაა ატეხილი. იგი კრიტიკას ლიტერატურის მსახურად მიიჩნევს, რაც, მისი აზრით, ამ პროფესიას მონამებრივი შარავანდედით მოსავს. და იქვე დასძენს, რომ ამ საქმეს მარტო ტანჯვა-წამება არას არგებს, თუ თან არა სდევს უმთავრესი — სიყვარული და რწმენა. კრიტიკის კიდევ ერთ აუცილებელ ნიშნად თამაზ ჭილაძეს ის მიაჩნია, რომ მას ფრაკი კი არა, სამუშაო კომბინიზონი უნდა ეცვას, რადგან შავი სამუშაო აკისრია. იგი კრიტიკოსის შრომას მეუბოვის, მენაგვის საქმიანობას ადარებს. ნათქვამი შეურაცხმყოფლად რომ არ გაისმას (ამგვარი შინაგანი სიფაქიზე თამაზ ჭილაძის ინტელიგენტური

ბუნების თვისება გახლავთ), იგი იხსენებს, რომ ჰერაკლესაც მოუხდაო დროებით საგმირო საქმეების გვერდზე გადადება და თავლების ნმენდა.

ერთი შეხედვით, ამაში არაფერი უნდა იყოს შეურაცხმყოფელი. კრიტიკა ლიტერატურის განსჯაცაა, ანალიზიც, შეფასებაც, მკითხველთან შუამავალიც და ბევრი სხვა რამაც, რაც სწორედ მის „მომსახურებაზე“ მეტყველებს. ამიტომ ამ ტერმინის სამუშაო მნიშვნელობით ხმარება მე პირადად არ მიმაჩნია მკრეხელობად. მითუფრო მაშინ, როცა მას თავად კრიტიკა იყენებს. ამაში ნაწილობრივ სიმართლევ არის და ჩვენი თავმდაბლობაც ჩანს. მაგრამ როცა ამას მწერლები ხმარობენ (და ხშირად ასეცაა), თანაც ქედმაღლურად და დამამცირებელი ინტონაციით, ეს უკვე სამართლიან პროტესტს იწვევს, რადგან თავმდაბლობა არ გულისხმობს თავმოდრეკას.

სამართლიანობა მოითხოვს ითქვას, რომ მწერალი უშუალოდ და მხოლოდ ცხოვრებიდან იღებს ამბავს, მოვლენას, ხასიათს, მას ამუშავებს საკუთარ შემოქმედებაში (ნუ დავინწყებთ ქილიკს იმის შესახებ, რომ ზოგი მათგანი უპირველესად ლიტერატურითვე იკვებება, ანუ სხვის მოწეულ ნაყოფს თელავს), კრიტიკოსი კი, უპირველეს ყოვლისა, ლიტერატურაში პოულობს სათქმელს. ამდენად, კრიტიკა ერთი შეხედვით მეორადი ჟანრი ჩანს. თავისთავად არც ეს იქნებოდა კრიტიკისათვის მცირე სარბიელი. მაგრამ ისიც მართალია, რომ კრიტიკისათვის მწერლობა დაკვირვების ერთადერთი სფერო არ გახლავთ. მთავარი მისთვის ლიტერატურისა და ცხოვრების შეპირისპირებაა, მათი კავშირების დაძებნაა, იმის გარკვევაა, თუ რამდენად კვებავს რეალობა მხატვრულ სამყაროს. ამდენად, მას თავისი საკუთარი მსოფლმხედველობაც გააჩნია, მსოფლშეგრძნებაც და პოზიციაც. ამაშია კრიტიკის მოქალაქეობრივი ძალაც და მნიშვნელობაც. ასე რომ, ლიტერატურული კრიტიკა ისეთივე სრულყოფილებიანი ჟანრია მწერლობისა, როგორც ყველა სხვა. ეს განსაკუთრებით თვალსაჩინოდ ესხეისტურ ლიტერატურაში ჩანს, სადაც ურწმუნო თომებისათვის ისეთი აშკარა „მწერლური“ ნიშნებიცაა, როგორებიცაა მეტაფორა, შედარება, ფრაზის ფერადოვნება, ანუ სადაც მხატვრული აზროვნება ხელშესახებად არის გამჟღავნებული.

პიერ გამარა (ფრანგი მწერალი): „კრიტიკოსი ენტომოლოგი არ არის, ვინც წიგნებს პეპლებივით კოლოფებში ახარისხებს, ქინძისთავებზე ასხამს, ქლოროფორმში ინახავს. კრიტიკოსთა ერთი

ნანილი მართლაც ასე იქცევა. კრიტიკოსმა უნდა ირწმუნოს, რომ თვითონ არის შემოქმედი, რომ იგი თვითონაც ჰქმნის ნაწარმოებს..."

იური ტრიფონოვი (პროზაიკოსი): „რაც შეეხება ჭეშმარიტ კრიტიკას... იგი ესწრაფვის ავტოკეფალიას, თვითგამორკვევას, იმას, რომ იარსებოს დამოუკიდებლად და მარად. დიდი კრიტიკა კიდევ არსებობს მარად, მაშინაც ფეთქავს, როცა საგანი დიდი ხანია გაიხრწნა. იგი პროზა, პუბლიცისტიკა, ქადაგება, ფილოსოფიური გააზრება, ყველაფერი ერთადაა. ერთი სიტყვით, უბრალო საქმეა - ფიქრთა მპყრობელი უნდა იყო“.

მაგრამ თუ თუნდაც ობიექტურობის გამო საკითხს სხვა მხრიდანაც შევხედავთ, ალბათ შევნიშნავთ და ვალიარებთ, რომ არც ისეა საქმე, თითქოს მწერლები უმიზეზოდ, ტყუილუბრალოდ იყვნენ ამხედრებულნი კრიტიკის წინააღმდეგ. გულწრფელად უნდა ითქვას, რომ ამის არამცთუ საბაბს, საფუძველსაც ხშირად ვაძლევთ.

სალიტერატურო კრიტიკის მთავარი დანიშნულება, როგორც ყველას კარგად მოგვეხსენება, თანამედროვე ლიტერატურული პროცესის ანალიზია. ეს ბევრს, მათ შორის თავად კრიტიკოსთა ნაწილსაც იოლ საქმედ გვესახება. რთული მარტო იმიტომ კი არ არის, რომ კრიტიკოსისაგან მოითხოვს ერუდიციას, ცხოვრების ცოდნას, შეუმცდარ ალღოს, დახვეწილ გემოვნებას, რომ არაფერი ვთქვათ პრინციპულობაზე, გულწრფელობაზე და კიდევ სხვა უმთავრეს თვისებებზე, არამედ რთულია იმიტომაც, რომ კრიტიკოსს ტაქტის გრძნობაც უნდა გააჩნდეს.

კრიტიკოსობა მწერლობის ქედმაღლური დამრიგებლობა და ჭკუისწავლება არ არის. ეს ერთ-ერთი უმთავრესი მცნებაა, რომელიც კრიტიკოსმა უნდა შეისმინოს და შეისისხლხორცოს. უფრო უარესია, როცა კრიტიკოსი თავის თავს მსაჯულის უფლებებს ანიჭებს. არცთუ დიდი ხანი გავიდა მას შემდეგ, როცა ზოგიერთ ჩვენს კოლეგას ჩვევად ჰქონდა პირდაპირ ნიშნების დასმაც კი სხვათათვის, როგორც ეს კლასის დამრიგებლებს ევალებათ. ამისი შეფარული რეციდივები დღესაც იჩენს თავს. ეს არის ყველაზე გამაღიზიანებელი კრიტიკაში, რასაც თანა სდევს მწერლების გაუთავებელი ქილიკი შესახებ იმისა, რომ კრიტიკოსები ხელმოცარული მწერლები არიან, ვისაც თავად არაფერი გამოუვიდათ პოეზიასა და პროზაში, ახლა კი აქეთ გვასწავლიანო წერას.

კრიტიკა ამ მავნე ინტონაციას რომ შეეღებოდეს, მაშინ მისი როლი ბევრად უფრო აშკარა, მართლაც სარგებლიანი იქნება, მისი სიტყვა უფრო მივა მწერალთანაც და მკითხველთანაც. კრიტიკოსობა

წუნობა, ან თუნდაც მეხოტბეობა არ არის, არამედ თანამედროვე პრობლემათა კვლევაა, ოღონდ ლიტერატურის მეშვეობით, ამდენად ლიტერატურის მნიშვნელოვანების, ან მისი აკლები მნიშვნელოვანების განსჯაცაა, მხატვრული ნაწარმოების ავ-კარგის გარკვევაცაა, მაგრამ ეს უნდა იყოს ხმამაღალი, ჩაღრმავებული ფიქრები და არა თვითდაჯერებული, კატეგორიული, მითუფრო მენტორული ტონით გაკეთებული განცხადებები, თუნდაც მსჯელობები.

ხშირად მწერლობა და კრიტიკა ორი მოპაექრე მხარეა და მათ შორის არც ერთს არ ერგება არბიტრის როლი. ეს მისია თავად ცხოვრებას, საზოგადოებას, მკითხველს, ხალხს აკისრია. პაექრობა კი დაპირისპირებას, მითუმეტეს, ანტაგონიზმს არ უნდა გულისხმობდეს. სანიმუშო ისაა, როცა კრიტიკოსის ხმა მწერლისათვის მის შინაგან მეორე, მრჩეველ ხმად ისმის. ამგვარი გულისხმიერი, „სისხლისმიერი“ მრჩეველის გარეშე ვერცერთი დარგი ვერ განვითარდება და აქ არც მწერლობა შეიძლება იყოს გამონაკლისი. ეს არ გულისხმობს სიმწვავის, ვნების განელებას.

ქართულ ლიტერატურულ სამყაროში, შეიძლება ითქვას, მძიმე ატმოსფერო იყო კრიტიკისათვის. პარადოქსია, და მაინც, ეს თითქმის უუანგბადო ატმოსფერო ბევრნილად თავად კრიტიკამ შეიქმნა. უცხო კაცს მხოლოდ ქართული სალიტერატურო კრიტიკით რომ ჰქონოდა წარმოდგენა ჩვენს მწერლობაზე, იფიქრებდა, ქართველებს ყველა მწერალი დიდად ნიჭიერი ჰყოლიათ, რომელთაც საუკეთესოზე ნაკლები, თითქმის არაფერი დაუნერიათო. ასეთ ვითარებაში, რაიმე კერძო ნაკლის მინიშნებაც კი ერთბაშად არღვევდა ჩვეულ მყუდროებას და კრიტიკოსსაც ამგვარი მკრეხელობისათვის განსაცდელი თუ არა, დიდი უსიამოვნება მაინც ელოდა.

ბოლო წლებში ერთგვარად შეიცვალა მდგომარეობა, ამ თვალსაზრისითაც გაჯანსაღდა ატმოსფერო. ქართულმა კრიტიკამ ასწია კრიტიკური უმების დონე, მაგრამ მისი მომთხოვნელობა ჯერ კიდევ არ არის სასურველი სიმაღლის და პრინციპულობის.

კმაყოფილებით უნდა აღინიშნოს, რომ კრიტიკოსთა ახალთაობის ერთ ნაწილს ლიტერატურული წუნისადმი შეურიგებელი დამოკიდებულება გააჩნია და მათი პრინციპული ხასიათის სტატიები მკითხველთა ცხოველ ინტერესს იმსახურებს. კაცობრიობა დღემდე მომდევნო თაობების იმედით და მათი მცდელობით ვითარდებოდა. მომავალშიც ასე იქნება, რადგან ეს განვითარების ურყევი კანონია და კრიტიკა გამონაკლისი ვერ იქნება. ცხადია, არც უფროსებს გემართებს გულხელდაკრეფილი ყოფნა, მაგრამ ახალი სიტყვის თქმა,

ახალი სიმაღლეების დაპყრობა ახლა რომ კრიტიკოსთა ახალთაობა მოვიდა და მოდის, მას ევალება. თუმცა ახლგაზრდები ყოველთვის როდიამქლავნებენბრძოლისჟინს.ახალგაზრდობასუფრობობოქარი სითამამე უნდა ახასიათებდეს, ვიდრე აკადემიური სიღინჯე და განონანსწორებულობა. ზოგიერთი ახალგაზრდა კრიტიკოსი, ნიჭიერიც და ერუდირებულიც, თავიდანვე „მშვიდი“ ცხოვრებისაკენ ილტვის, ვნებადამცხრალია. მათუფროსი თაობისაგან ყველაზე ცუდი გაკვეთილი მიიღეს და შეისმინეს. მე პირადად განახლებისათვის ბრძოლის წყურვილით ანთებული ახალგაზრდის მაქსიმალიზმი, თუნდაც უკიდურესი სითამამე უფრო მხიბლავს და მაიმედებს, ვიდრე მისი დინჯი, ყოველმხრივ აწონილი სიტყვა, რომელიც სიფრთხილის საფარს საიმედოდ არის შეფარებული. მკითხველთა ყურადღების და ნდობის მოპოვება მხოლოდ ღრმად აზრიანი, გულწრფელი, საინტერესოდ დანერილი კრიტიკული ლიტერატურით შეიძლება. დავსძენ, რომ სწორედ ამგვარმა სწრაფვამ კრიტიკისამ, მისმა შეუნელებელმა ძიებამ მარტო აზრის კი არა, იქნებ უფრო დაბეჯითებით სწორედ ფორმისეული სიახლეების მისაგნებად, გამოიწვია ჩვენში ესეისტური ლიტერატურის მომრავლებაც და მომძლავრებაც.

ესსეში, მთელ მის მხატვრულ ღირსებებთან ერთად და არანაკლებ, უნდა ჩანდეს საგნის წვდომის სიღრმე, ავტორისეული აზრის და დამოკიდებულების სიმძაფრე. მაშინ მივიღებთ იმ ბედნიერ ნაჯვარს, რომელიც ლიტერატურული მოვლენის არსის სულსაც გადმოსცემს და მხატვრული აზროვნების ნიმუშიც იქნება.

ესეისტური ნარკვევის სულ ახალი და მრავალმხრივ საყურადღებო ნიმუშია გურამ ასათიანის „სათავეებთან“ სადაც, თავად ავტორისავე სიტყვებით, მხოლოდ რამდენიმე ცდაა ქართული ხასიათისა და ესთეტიკური ბუნების გასარკვევად. ამას სულ ორიოდ სიტყვას დავუმატებდი: ეს ცდა ქართული მწერლობის ისტორიული გამოცდილების ისეთი ღრმა და ბევრნილად ახლებური ნაკითხვით არის მომოქმედებული, თანაც ისეთი მშენიერი ფორმით და სტილით არის განხორციელებული, რომ მასაც კი მოხიბლავს, ვისაც თუნდაც საკმაო საბაბი (იქნებ საფუძველიც) ექნება საკამათოდ, განსხვავებული თვალსაზრისის გამოსათქმელად.

მკითხველს, როგორც ჩანს, ნაკლებ იზიდავს თუნდაც სწორი, ჭკვიანური, მაგრამ მოსაწყენი ლიტერატურული ნერილები. ემოციურობა კრიტიკის თვისებაცაა და ეს სულ უფრო ხშირად გვახსენებს თავს. ამიტომაც, ახლა უფრო მეტად ცდილობენ

კრიტიკოსები ორიგინალურნი იყვნენ მსჯელობაში, შეფასებაში, აზრის გამოთქმაში, რაღაც მაინტრიგებელი მუხტი ჩადონ თავიანთ ნაწერებში, უფრო გამოკვეთილი გახადონ საკუთარი სტილური თავისებურებები. ეს ყველაფერი კარგია, აუცილებელია, ნაყოფიერია. ჩანს კიდევ შედეგები. მაგრამ ამასთანავე ერთად, მასაც ახლავს საშიშროებაც და ამკარად გამოხატული ნაკლიც. ორიგინალურობის წადილი თვითმიზნად არ უნდა გადაიქცეს. მისი ნაყოფი საქმეს, ლიტერატურის ანალიზს უნდა ემსახურებოდეს და არა ავტორის კონტაპრუნობას. ამ უკანასკნელის ნიმუშებიც საკმაოდ მრავლადაა ქართულ კრიტიკაში.

თანამედროვე კრიტიკის კიდევ ერთ უკიდურესობაზე ხშირად გაიგონებთ საყვედურს. თუ ადრე კრიტიკაში ვულგარული სოციოლოგიის მოძალების გამო მწერლობის ესთეტიკურ ბუნებაზე იშვიათად იწერებოდა, ახლა ამ ერთი უკიდურესობით დამფრთხალი კრიტიკა, ზოგჯერ მეორე უკიდურესობაში ვარდება, ნაკლებ ყურადღებას აქცევს მწერლობაში წარმოსახული სოციალური მოვლენების ანალიზს, მათ ცხოვრებასთან შეპირისპირებულ კვლევას. ფელიქს კუზნეცოვის თქმით, ზოგ შემთხვევაში კრიტიკის „სოციოლოგიური მუსკულატურა მთლიანად ატროფირებულია“.

რასახის კრიტიკასაც არ უნდა მივსდევდეთ, ესე იქნება, ნარკვევი, წერილი, გამოკვლევა, რეცენზია თუ სხვა, მწერლის შემოქმედების თუ ცალკეული ნაწარმოების, ან ლიტერატურული ტენდენციის თუ საერთო პრობლემის შეფასების დროს მისი საზოგადოებრივი მნიშვნელობაც და მხატვრული ღირსებებიც თანაბრად უნდა იყოს ჩვენი მსჯელობის ამოსავალი საფუძველი. თვით მხატვრულობა ნიშნავს, უკვე გულისხმობს ორთავ თვისებას — არსსაც და მის გამოხატულებასაც. ცხადია, ამ სულ უბრალო მიზეზის გამო, არც კრიტიკას აქვს ლიტერატურაში ამ ორიდან ერთ-ერთი მხარის უგულებელყოფის უფლება.

თანამედროვე ეტაპზე განსაკუთრებული სიძლიერით ისმის ერთი დიდად საყურადღებო და მნიშვნელოვანი მოთხოვნა. ახლა თითქოს აღარ უნდა იწვევდეს ეჭვს კრიტიკისა და მეცნიერების ურთიერთგამდირების აუცილებლობა, კრიტიკისათვის ისეთი ძლიერი და საიმედო მეკავშირეების მოხმობა და გამოყენება, როგორცაა ფილოსოფია, სოციოლოგია, ფსიქოლოგია, ისტორია, თუნდაც მათემატიკური მეთოდები ანალიზისა. კიდევ უფრო უეჭველია კრიტიკისა და ლიტერატურის მცოდნეობის მჭიდრო, განუყოფელი ერთიანობა, თავისებური შერწყმა. და თუმცა ამგვარი

ტენდენციის მონინაალმდეგენი დღესაც მოიძებნებიან, მაინც ის აზრი ჭარბობს და მძლავრობს, რომელიც მიიჩნევს, რომ ტრიადა — ლიტერატურის თეორია, ლიტერატურის ისტორია, ლიტერატურული კრიტიკა — მთლიანია, განუყოფელია.

ამ სამების ერთიანობა გარეგნულ ნიშნებს არ გულისხმობს — ტექსტის დამძიმებას, სქოლიოების მოხმობას, მითუმეტეს ფსევდომეცნიერული ნიღბების ძიებას. არა, ეს მისი შინაგანი თვისება და სიმდიდრე უნდა გახდეს. უპირველეს ყოვლისა, ეს გულისხმობს ისტორიულ-ლიტერატურული პროცესებისა და ცოცხალი, თანამედროვე ლიტერატურული პროცესების დაკავშირებას სამომავლო გზის გასარკვევად და სწორი ორიენტაციების გამოსამუშავებლად. კლასიკა, თანამედროვე მწერლობა და მომავლის ლიტერატურა ერთიანი არტერიით არის დაკავშირებული და მისი მთლიანობაში გააზრება უნდა იყოს უმთავრესი ამოცანა.

ათეული ნღების მანძილზე ვინრო სპეციალიზირებისაკენ სწრაფვამ ჩვენს პროფესიაშიც გაიდა ფესვი და მალე ისეთი ვითარება შეიქმნა, რომ ზოგი კრიტიკოსი თუ ლიტერატურისმცოდნე ერთი რომელიმე საკითხის თუ მწერლის, ან სულაც ერთი მწერლის ერთი კონკრეტული ნაწარმოების სპეციალისტი გახდა. ასეთ ვითარებაში ლიტერატურული პროცესი ერთ უზარმაზარ კონვეირს დაემსგავსა, რომელსაც თითოეული დეტალის სპეციალისტი ჰყავდა. მან უკეთეს შემთხვევაში იცოდა ეს დეტალი, მაგრამ რა მნიშვნელობა ჰქონდა მას საერთო კონვეირისათვის, ანუ ლიტერატურული პროცესისათვის, ეს უკვე ნაკლებ ესმოდა.

ფართო თვალთახედვისაკენ, უნივერსალიზმისაკენ, „მთლიანი კონვეირის“ ცოდნისაკენ, ლიტერატურული პროცესის მის განვითარებაში გააზრებისაკენ, მასშტაბურობისაკენ სწრაფვა თანამედროვეობის ერთ-ერთი უმთავრესი მოთხოვნილებაა. უნდა ითქვას, რომ ქართული კრიტიკისათვის, საერთოდ ლიტერატურის-მცოდნეობისათვის და მწერლობისათვის ეს არ არის უცხო ხილი, სულ უფრო ორგანული მოთხოვნილება ხდება და ამისი ნიმუშები დღესაც გვაქვს. ასე მაგალითად, სარგის ცაიშვილის გამოკვლევა დავით გურამიშვილზე იმითაცაა მშვენიერი და ღირებული, რომ ქართული მწერლობის ეს გენიალური მოღვაწე თანამედროვეობის პოზიციებიდანაა დანახული და გააზრებულია მისი მიმართებაც წინარე თუ მომდევნო ქართულ კულტურასთან. ან მისივე წერილები ტიცინან ტაბიძეზე და გიორგი ლეონიძეზე მართო ამ პოეტების შემოქმედების თავისთავად ღირებულებას კი არ წარმოაჩენს,

არამედ მათ ორგანულ კავშირსაც იკვლევს ქართული პოეტური გენიის სიღრმეებთან. ჩვენდა სასიხარულოდ, ამგვარი მაგალითების მოტანა კიდევ შეიძლება, მაგრამ, სამწუხაროდ, ამგვარი ფართო თვალთახედვა, კვლევის მასშტაბურობა, ზემოხსნებული ტრიადის ერთიანობა მწერლობის კვლევის დროს ჯერ კიდევ შორსაა ჩვენში იმისგან, რომ მთავარ იარაღად გვესახებოდეს.

ეს სრულებითაც არ ნიშნავს პროფესიონალიზმის უგულვებელყოფას. პროცესის ფართო კვლევა, სამანის წაშლა, ურთიერთგამდიდრება სხვაა და სულ სხვა კი — საგნის პროფესიული ცოდნის, ღრმა წედომის აუცილებლობა. ერთი მეორეს არამცთუ ეწინააღმდეგება ან გამორიცხავს, სწორედაც განაპირობებს. ჩვენში კი ამ ბოლო ხანებში ზემოთქმულის საპირისპიროდაც დატრიალებულა საქმე. ზოგს ჯერ კიდევ ჰგონია, რომ პროფესიონალიზმი არცთუ სულ აუცილებელი რამაა. განსაკუთრებითლიტერატურაზე დალიტერატურისმცოდნეობაზე ეადვილებათ საკუთარი მოსაზრებების კატეგორიულად განცხადება.

ამისი ერთი თვალნათლივი ნიმუშია კანდიდ ჩარკვიანის წერილი, რომელიც „ვეფხისტყაოსნის პირველი იუბილის გახსენებაცაა“ და რუსთველოლოგიის ზოგად და ტექსტუალურ საკითხებზე მსჯელობაც. როცა წერილის ავტორი მოგვითხრობს 1937 წლის საიუბილეო გამოცემის მომზადების ისტორიას, ეს საინტერესოა, რადგან თავადაც იყო ამისი მომსწრე და მონაწილე. მაგრამ წერილის ავტორი საკუთარ შესაძლებლობებს როდი დასჯერდა, მან სხვა პრეტენზიებიც გაამყლავნა. იგი თავდაჯერებულად, კატეგორიული ტონით მსჯელობს პოემის შედგენილობაზე, მეტადრე „ვეფხისტყაოსნის“ დაბოლოების, ანუ, ეგრეთ წოდებულ ინდო-ხატაელთა ამბის რუსთველისმიერობაზე.

რუსთველოლოგი არ გახლავართ, სპეციალურად არ მიმუშავნია რუსთველის ტექსტზე და ამიტომ დაბეჯითებით ვერაფერს ვიტყვი ამ დიდი ხნის და მეცნიერთათვის დღემდე სადაო საკითხზე. მაინც ერთი აშკარაა — წერილის ავტორის ამბიციურობა და დილეტანტიზმი. ამ სადაო საკითხზე რამდენიმე განსხვავებული თვალსაზრისი არსებობს და დაინტერესებულ პირთ იოლად შეუძლიათ მოიძიონ საამისო ლიტერატურა.

ამასთანავე, კანდიდ ჩარკვიანის ამ წერილში ისეთი საკითხებიც არის წამოჭრილი, რომელთა შესახებ თავს უფლებას მივცემ აზრი გამოვთქვა, რადგან უფრო ზოგადი ხასიათისაა და

რუსთველოლოგიის სპეციფიკურ კვლევას სცილდება. მე დიდად გამაკვირვა მისმა აშკარად თუ ქარაგმებით მტკიცებამ იმისა, რომ 60-იანი წლები მანკიერებით აღბეჭდილი წლები იყო, ამიტომ 1966 წელს ჩატარებული რუსთველის იუბილე ბევრად ჩამოუვარდებოდა 1937 წლის იუბილეს, ხოლო პოემის ახალი საიუბილეო გამოცემა — წინა საიუბილეო გამოცემას. ეს ცოტა უკადრისი მეთოდია მტკიცებისა. მანკიერებაზე ნუ მიდგება საქმე, თორემ არც იმ წლებს ადგათ მაინცდამაინც დიდი ნათელი.

და კიდევ, კანდიდ ჩარკვიანი, გასაკვირი კია, მაგრამ მაინც ასეა, უდიერად იხსენებს საერთოდ რუსთველოლოგებს, კერძოდ კი ცალკეულ ცნობილ მეცნიერებს და აღშფოთებას გამოთქვამს იმის გამო, რომ პოემის 1966 წლის გამოცემისათვის „საიუბილეო ტექსტის მომზადება მთლიანად და უკონტროლოდ მეცნიერთა ერთ ჯგუფს მიენდო“. მისი ღრმა რწმენით, რუსთველის პოემის ტექსტი რუსთველოლოგებმა კი არ უნდა დაადგინონ, არამედ „კომპეტენტურმა სახელმწიფო ორგანოებმა“ და მაღალმა ინსტანციებმა.

ერთ დროს, ჩარკვიანის მიერ ნაქებ სისხლიან დროს, მაღალი ინსტანციები რომ წყვეტდნენ პოემის ტექსტსაც და პოეტების ბედსაც, ამიტომაც იყო, რომ ანგარიში არ გაუწიეს სპეციალისტებს და თავის გუნებაზე შეადგინეს „ვეფხისტყაოსანიც“. ასევე გადანყვიტეს ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების ბედიც. ამიტომაც ჩაინერა სამარცხვინო ფურცლად ჩვენს ისტორიაში ამ გენიალური პოეტის, ვაჟა-ფშაველას ლანძღვა და კიდევ ბევრი სხვა რამაც კანდიდ ჩარკვიანის მბრძანებლობის დროს.

სამოციანი წლების კრიტიკა ოცდაათიანის რესტავრირებას კი არ გულისხმობს, არამედ თანამედროვე სულისკვეთების დამკვიდრებას. სამოცდაათიანი წლების სულისკვეთება და ტენდენცია კი იმ ძველი ჭეშმარიტების განმტკიცებაშიც გამოიხატება, რომ პური მეპურემ უნდა გამოაცხოს, რუსთველი რუსთველოლოგებმა უნდა იკვლიონ და ასე შემდეგ. პროფესიონალიზმი ეპოქის ერთ-ერთი უმთავრესი მოთხოვნაა და ვინც ამას უგულვებელყოფს, იგი საზოგადოების განვითარების უკან ექაჩება.

პროფესიონალიზმი ბევრ რამეს ავალებს მკვლევარს და კრიტიკოსს, მათ შორის — კრიტიკერიუმების ამალების აუცილებლობასაც, მართალია, დღევანდელი კრიტიკა უფრო მომთხოვნელი გახდა, მაგრამ ეს ჯერ კიდევ არ არის საკმარისი. ახლა სულ უფრო ნაკლებად შევხვდებით ისეთ წერილებს, სადაც „წუნი“

მკითხველს კარგ ნაწარმოებად წარედგინება, არც თემის აქტუალობის გამო ეხუჭება თვალი გამომსახველობითი საშუალებების სიღარიბეს, მით უფრო უსუსურობას. მაგრამ „კომპლიმენტალურობა“, გადაჭარბებული აღფრთოვანება, გაზვიადება, უფრო ზუსტად ვაბუქვა, ქართული ლიტერატურული კრიტიკის ჯერ კიდევ დაუძლეველი სენია. ნიჭიერი მწერლისა და საინტერესო მხატვრული ნაწარმოების მხარდაჭერა, მათი ღირსებების თვალსაჩინოდ, ემოციურადაც წარმოჩენა აუცილებელია კრიტიკოსისათვის, ეს მისი მოვალეობაა, მაგრამ სულ სხვაა, უკვე ნაკლებ სარგებლიანია თავად ლიტერატურისთვისაც და მკითხველისთვისაც, როცა ეს ზომიერებას სცილდება და რეალურ ვითარებას ამახინჯებს.

შედარებით იშვიათად, ძალზე იშვიათადაც, მაგრამ სრულიად საპირისპირო ნიმუშებიც გვხვდება, ანუ როცა ყოველგვარ საზღვარს გადასული, სრულ უმეცრებამდე დასული ძაგებაა აშკარად მნიშვნელოვანი, ჭეშმარიტად მხატვრული ლიტერატურული ნაწარმოებისა. გაზეთ „ალაზნის განთიადის“ ფურცლებზე ჯერ იყო და ოთარ ჭილაძის რომანი „ყოველმან ჩემმან მპოვნელმან“ „მოსრა და გააცამტვერა“ ალექსანდრე გვენცაძემ წერილში „ნამდვილი და გამოგონილი“, მერე კი, როგორ თუ ეს არ მომიწონეთო, მეორე წერილიც მოაყოლა იქვე, „ჯანსაღი კრიტიკული აზრისათვის“, სადაც აღარც მიხეილ ჯავახიშვილის წმინდა სახელი დაინდო და ანათემას გადასცა. განსაცვიფრებელია, რომ დღეს გაზეთის ფურცლებიდან ვილაცის აშკარა ვანდალიზმისაკენ (მაგალითად, ტელევიზორების მტკრევისაკენ, „ჯაყოს ხიზნები“ რომ არ ნახოს მაყურებელმა) მოწოდება ისმის და კიდევ უფრო გასაკვირი ისაა, რომ ამ ვილაცას (ამ შემთხვევაში, იმავე ა. გვენცაძეს) გაზეთის რედაქცია არამცთუ ფურცლებს უთმობს, მხარსაც კი უჭერს სარედაქციო მიზანწერით.

აი სადამდე მიყვავართ განუკითხაობის ატმოსფეროს. ეს თითქოს უკიდურესობამდე მისული კერძო შემთხვევები, რომელიც წესით სასაცილოდაც არ უნდა გვეყოფნიდეს, ვითარცა უპრინციპობისა და უმეცრების თითქოს გაუგებარი, აუხსნელი გამოვლინება, სინამდვილეში მწარე ფიქრებს ალგვიძრავს, რადგან შემთხვევითი რამ კი არ არის, არამედ რეალური განწყობილებებით არის აღმოცენებული.

ეს ერთხელ კიდევ გვაფიქრებინებს მთელი სიმწვავეით საგაზეთო რეცენზირების საქმის მოგვარების აუცილებლობას. მთელ რიგ ქვეყნებში საგანგებოდაც კი არის გამოყოფილი, ასე ვთქვათ, ორი ფანრი, უფრო სწორად, ორი სახეობა: ლიტერატურული კრიტიკა

და ლიტერატურული ჟურნალისტიკა. ფაქტიურად ჩვენშიც ასეა, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ ლიტერატურულ ჟურნალისტიკას გაცილებით ნაკლები ყურადღება ეთმობა, ნაკლებ მომთხოვნელები ვართ მისადმი. მეტიც უნდა ითქვას, თავად ცხოვრებამ, მისმა განვითარებამ ისეთი სახეობებიც წარმოშვა, როგორიცაა ზეპირი, იმპროვიზირებული კრიტიკა, თავისი სპეციფიკის მქონე სატელევიზიო კრიტიკა. ამას ყველაფერს მოვლა უნდა.

რუსეთში, საფრანგეთში, ჩეხოსლოვაკიაში და სხვაგანაც სპეციალური შესწავლის საგნად იქცა ლიტერატურული კრიტიკის ეს ახალი ფორმები თუ სახეობები.

ერთი სიტყვით, საქმე ბევრი გვიდევს წინ, მოსაგვარებელი ათასი რამა გვაქვს, არც საფიქრალი და თავსატეხი გვაკლია. ზოგიერთი მათგანი ვცადე მიმენიშნებინა, სხვაც არის ალბათ.

1981 წელი

გმირი და დრო

(სიტყვა მწერალთა საკავშირო ყრილობაზე)

აქ, საყრილობო აუდიტორიაში, მწერლების წინაშე მე ზედმეტად და უხერხულადაც კი მიმამჩნია სიტყვის გაგრძელება იმაზე, რომ გმირია ის ფოკუსი, რომელშიც იკვეთება, თავს იყრის, ირეკლება საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა მნიშვნელოვანი, საჭირობოროტო მოვლენა თუ პრობლემა.

მწერლობა არასოდეს დაეჭვებულა უმდიდრესი კლასიკური მემკვიდრეობის გამოცდილების სიმართლეში, რაც ჩვენმა უშუალო წინაპარმა ერთი სიტყვით გამოხატა, როცა ლიტერატურას „ადამიანთმცოდნეობა“ უწოდა. ვისაც სხვა საგანი და დანიშნულება უძებნია მწერლობისათვის, კიდევ ნაუტყენია კისერი ამ გზაზე და უკეთეს შემთხვევაში ამის მწარე გაკვეთილად შემორჩენია ისტორიას.

ჩვენთვის, მწერლებისათვის, ეს დღესათვის ნათელია. დროდადრო ზოგიერთნი დასავლეთში თუ მიმართავენ ხოლმე ამგვარ ფუჭ ცდებს, მაგრამ ჭეშმარიტი მწერლობისათვის ყველგან და ყოველთვის ამკარაა ეს უმთავრესი მცნება.

ამასთან დაკავშირებით სწორედ დასავლეთელი, ჩვენი დროის ერთ-ერთი დიდი მწერლის სიტყვები მინდა გაგახსენოთ. როცა უესტ — პონტიის უნივერსიტეტში საუბრისას ფოლკნერს ჰკითხეს, ვინ არისო თქვენი საყვარელი ავტორი, მან უპასუხა: „ამ შეკითხვას მწერლისათვის აზრი არა აქვს, რადგან მწერალს ის კი არ აინტერესებს, თუ ვინ დანერა, არამედ ის, თუ რა დანერა. ჩემთვის, მაგალითად, წიგნში მთავარია ხასიათი და სულაც არ მაინტერესებს ავტორი ვინაა“. შემდეგ ჩამოთვლის მის „საყვარელ“ გმირებს და ამას დონ კიხოტით იწყებს. ბალზაკის შესახებ ამბობს, რომ მისი გმირებიც უყვარს, მაგრამ თვით ბალზაკი კი არა, რადგან ზოგიერთ მის ნაწარმოებს უვარგისად თვლის.

არ დავუნყებ დავას ფოლკნერს. მის მსჯელობაში არის თავისებური ლოგიკა. თანაც მასთან დავა ჩემგან მაინც კადნიერება იქნება. აქ ჩემთვის მთავარი და საინტერესო ისაა, რომ კიდევ ერთხელ იქნა გაცხადებული გმირის უდიდესი და უმთავრესი მნიშვნელობა მწერლობაში. მხოლოდ იმას დავსძენ ჩემის მხრივ, რომ გიორგი მელეხოვთან ერთად მისი ავტორიც მიყვარს სწორედ იმის გამო, რომ იგია მისი მშობელი, ან კიდევ, ოთარაანთ ქვრივთან ერთად მუდამ მახსოვს და თვალწინ მიდგას ილია ჭავჭავაძეც.

ლიტერატურულ გმირს და მასთან ერთად მწერლობას მარტო თანამედროვეებზე კეთილმყოფელი ზემოქმედება კი არ ევალება,

თუმცა არც ესაა ცოტა, არამედ მისი დროის სულისკვეთების და ცხოვრების წესის შთამომავლობისათვის ცოცხლად და უტყუარად გადაცემაც. ამიტომაცაა, რომ სიმართლე და მხოლოდ სიმართლე — აი უპირველესად რა მოეთხოვება ყოველი დროის მწერლობას და ხელოვნებას, ამის შემდეგ კი ათასი სხვა რამეც, რაც მხატვრულ ნაწარმოებს იდეურ-ესთეტიკურ ძალას ანიჭებს.

გმირს, დროის სიმართლესთან ერთად, ეროვნული ხასიათის და ეროვნული ყოფის მართლად წარმოჩენაც ეკისრება. ესეც უმთავრესი მნიშვნელობის მისიაა. მეოლეს გონჩარის, ჩინგიზ აიტმატოვის, ვასილ ბიკოვის, იური ტრიფონოვის გმირები მიყვარნან და მალეღებენ თავიანთი სულის სიდიადით, სიხარულითა და ტკივილებით, ტანჯვითა და შვებით, იმით, რომ ჩემი თანამედროვე ადამიანების ხასიათსა და ცხოვრების წესს, მათ განცდებს, მსოფლშეგრძნებას მიხსნიან. კიდევ იმის გამოც, რომ ახლებურად და ღრმად დამანახეს, მეტად დამიახლოვეს და შემაყვარეს უკრაინელი, ყირგიზი, ბელორუსი, რუსი ხალხები, მიჩვენეს მათი ყოფისა და ხასიათის განუმეორებლობა, ადამიანური კეთილშობილების ეროვნული შეფერილობით გამოსატყულება.

რამდენი უკვდავი მხატვრული სახეა ძველთაგან დღემდე შექმნილი რუსი ქალის სულის მშვენიერებაზე, მის უნმინდეს გრძნობებზე, საოცარ ერთგულებაზე, მაგრამ ეს ყველაფერი სულ ახალი, განუმეორებელი ფერთა და ძალით დავინახეთ და ვიგრძენით ჩვენს თანამედროვეში, რასპუტინის ნასტიონაში, ვისი სახეც სამუდამოდ აღიბეჭდა ჩემში.

აქ ჩემზე ცოტა ადრე გამოსულმა მწერალმა მიხაილ კოლესნიკოვმა, როცა ომის თემაზე დაწერილ ახალ პროზაულ ნაწარმოებებზე ლაპარაკობდა, ბოლოს საყვედურითაც და უფრო მკაცრი ტონითაც დასძინა, რომ უკანასკნელ წლებში „დეზერტირული ლიტერატურა“ მომრავლდაო. ეს ტერმინი მე პირველად გავიგონე და არ ვიცი რას ნიშნავს იგი, რას გულისხმობს. არც ამის წარმომტქმელს დაუზუსტებია, დაუკონკრეტებია. ტყუილ-უბრალოდ რომ არაფერი დავნამო მის ავტორს, ამიტომ სიფრთხილით ვიტყვი: კოლესნიკოვი ამგვარ „დეზერტირულ ლიტერატურაში“ თუ რასპუტინის რომანს არ გულისხმობს, რომლის გმირზეც, ნასტიონაზეც მე ზემოთ მქონდა საუბარი, მაშინ მასთან, ცხადია, არაფერი მაქვს სადავო; და თუ გულისხმობს, რაკილა იქ სწორედ ომის დეზერტირია მოქმედების ცენტრში, მაინც არაფერი მაქვს სადავო, რადგან ამ შემთხვევაში უბრალოდ არ ღირს ორატორთან დავა, აზრი არა აქვს მასთან დავას. ერთს დავსძენ მხოლოდ, რომ მე გამიძნელდება

დავასახელო სხვა პროზაული ნაწარმოები, რომელიც ასე ძლიერად, სულსშემძვრელად, დიდი ტკივილით გვაგრძობინებს ადამიანის უპირველეს ვალს, ვალს სამშობლოს, ქვეყნის, მიწის, ხალხის წინაშე. ამიტომაც მიმაჩნია რასპუტინის რომანი „იცოცხლე და გახსოვდეს“ ერთერთ უძლიერეს მხატვრულ ნაწარმოებად ომის და, კერძოდ, პატრიოტიზმის თემაზე. იქნებ „დეზერტირულ ლიტერატურაში“ ომის დროს ტყვედ ჩავარდნილთა ცხოვრებაზე დანერილ ნაწარმოებებს გულისხმობენ ზოგიერთები. მე ვურჩევდი მათ, წაიკითხონ ალექსანდრე კალანდაძის „მაკიზარებთან“, თუ სხვა ამ სახის რომანები და იოლად დარწმუნდებიან, რომ პატრიოტიზმისა და გმირობის მაგალითებს თურმე ყველგან ამჟღავნებდნენ ჩვენი მებრძოლები და თანამემამულენი - ფრონტზეც, ტყვეობაშიც, მტრის თუ საკუთარ ზურგშიც. ამიტომ მე არ მეგულება, საერთოდაც არ არსებობს მწერლობაში „დეზერტირული ლიტერატურა“.

ზოგიერთებს, პირდაპირ ვთქვათ, ბევრს, ვინც საქართველოში არასოდეს ყოფილა, ან მხოლოდ ხანმოკლე, ზერელე სტუმრობას დასჯერებია, მეტ-ნაკლებად მცდარი წარმოდგენა აქვთ ჩვენზე, ქართველები დარდიმანდ, მოქეიფე, თავმომაბეზრებელ მასპინძლებად ვესახებით. იმათგანაც კი, ვისაც არც სიდარბაისლე აკლია, არც ცოდნა და განათლება, ხშირად გაგვიგონია ხუმრობის კილოთი ნათქვამი, თუმცა დაჯერებული სიტყვები — რა გიჭირთ ქართველებს, ბუნებას უხვად დაუბერტყია კალთა თქვენს სამშობლოში, ჩაიც თქვენა გაქვთ და ღვინოც, ცხვარიც და ფრინველიც, ციტრუსიც და ხილიც, იცხოვრეთ და ილხინეთო.

მაგრამ ეს ყველაფერი მხოლოდ ბუნების კალთის კი არა, უფრო და მეტად ქართველი მშრომელის მარჯვენის წყალობაა. ხანმოკლე ლხინიც კი ხანგრძლივი შრომის, დაუშურველად დაღვრილი ოფლის, მზის ჩასვლამდე ჩაუშუხლავი გარჯის და უძილო ღამეების, მიწასთან, ბუნებასთან დღენიადაგ ბრძოლის საზღაურია. დამსახურებული და ბედნიერი საზღაურია.

აკი მიხაილ შოლოხოვიც კი გამოგვიტყდა, ჩემდა სამარცხვინოდ, საქართველოში ჩამოსვლამდე არ ვიცოდი, ჩაის მკრეფავის შრომა თუ ასეთი მძიმე იყოო. ან საიდან უნდა სცოდნოდა? რთველში და ჩაის კრეფის დროს არცა ჩანს და ვერც მიხვდები იმას, რომ ვერავითარი ულტრათანამედროვე აპარატები ვერ გაზომავენ იმ ენერგიას, რასაც თუნდაც ერთი წლის მოსავალს ახარჯავენ ჩვენი რესპუბლიკის მშრომელები.

ყველამ რომ იცოდეს რა ჯაფა, ოფლი, სისხლია ჩალვრილი ჩაის ფოთლის მოყვანაში, ვაზის მოვლაში, ცხვრის მოშენებაში, იქნებ ისეთი გემო ველარც ჩაატანოს მას. მიმიხვდებით ალბათ, რომ მადის წასახდენად არ მითქვამს ეს. მშრომელი ხალხი იმიტომ აკლავს ყველაფერს ამას თავს, რომ სწორედაც ხალისით და გემრიელად მიირთვან თვითონაც და სხვებმაც მათი ასეთი გარჯით მონეული ნაყოფი.

ქართველი მწერლები მაინც ვალში არიან რესპუბლიკის მშრომელების წინაშე იმ თვალსაზრისით, რომ ნაკლებ აქვთ გამომზეურებული მათი დაუღალავი, მძიმე, ნუ გვეშინია ამ სიტყვის, სწორედ მძიმე და დაძაბული შრომა, რადგან იოლად არაფერი მოდის, არც პური და არც ღვინო, არც ფოლადი და არც ქვანახშირი, არც მეცნიერებაში მიიღწევა რამე, არც რომანი იწერება და საერთოდ არც არაფერი კეთდება.

მამ რად არის მეტწილად რომანებში, მოთხრობებში, პიესებში, სცენარებში ქართველი კაცის ცხოვრება გაიოლებულად წარმოდგენილი?

შრომის ლაზათიც და რომანტიკაც სწორედ შრომის პროცესში, სიძნელების დაძლევაშია დასანახი და ამოსაცნობი. მხოლოდ ამ სიმართლეს გააჩნია გადამდები ძალა და მომხიბლაობა. ოთარ იოსელიანის შავ-თეთრი ფილმი მეფოლადეებზე თავისი დიდი სიმართლით ბევრად უფრო მეტად გვაგრძობინებს ამ მძიმე პროფესიის რომანტიკულობას, ვიდრე სხვათა ის უამრავი ფერადი დოკუმენტური და მხატვრული კადრები, სადაც ყველაფერი მაინც ბუტაფორულობის შთაბეჭდილებას სტოვებს, მეფოლადეები კი შრომის თემაზე დადგმული შოუს მსახიობებს ჰგვანან.

ამ ბოლო წლებში ჩვენში არაერთი მხატვრული ნაწარმოები შეიქმნა, რომლებიც სხვა ღირსებებთან ერთად, თავისი მართლისმთქმელობით იქცევენ ყურადღებას, ღრმადა სწვდებიან თანამედროვე ცხოვრების მდინარებას, საქართველოს მშრომელებს მთელი მათი სისხლსავსე ცხოვრებით წარმოგვისახავენ მხატვრულად, შინაურსაც და გარეშესაც ბევრ საგულისხმოს გვეუბნებიან და გვაგრძობინებენ. ასე მაგალითად, ნოდარ დუმბაძის „მარადისობის კანონი“, სოსო ჩხაიძის ფილმი „თუშიმეცხვარეები“, გურამ ფანჯიკიძის „აქტიური მზის წელიწადი“. 60-იანი წლების ლიტერატურამ მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა საერთოდ მხატვრული აზროვნების განვითარებაში, კერძოდ კი მხატვრული სამყაროს საოცრად საინტერესო გამირებით დასახლებაში. წინა პერიოდებში მოძალებულმა ხელოვნურმა, მე ვიტყვოდი, მანეკენურმა გამირებმა სავსებით კანონზომიერად გამოიწვია მწერლობის უკურეაქცია და მან მთელი

თავისი ყურადღება უბრალო ადამიანს მიაპყრო. თვალის ერთი გადავლებითაც ცხადია, რა ხალასი მშვენიერებით, დიდი ადამიანური სიკეთით, სათნოებით სავსე ცოცხალი გმირები გამოჩნდნენ ლიტერატურაში. როდესაც ოცი წლის წინ ნოდარ დუმბაძის „მე, ბებია, ილიკო და ილარიონი“ დაიბეჭდა, თითქოს ძნელი წარმოსადგენი იყო, რომ ჰუმანიზმი მთელი თავისი უძლეველობით და მშვენიერებით ასეთ ლირიკულ და ყოფით ნაწარმოებში შეიძლებოდა გამჟღავნებულიყო, რომ მისი მატარებლები ისეთი უბრალო გმირები შეიძლებოდა ყოფილიყვნენ, როგორც ეს უცნაური და მშვენიერი ოთხეულია.

ქართულმა მწერლობამ ამ ხასიათის შესანიშნავი ნაწარმოებები თუ გმირები შექმნა თავის დროზე (გურამ რჩეულიშვილის, ედიშერ ყიფიანის, არჩილ სულაკაურის, რევაზ ინანიშვილის, თამაზ ჭილაძის, მერაბ ელიოზიშვილის და სხვათა რომანები და მოთხრობები) და ახლაც ქმნის. მაგრამ თანდათან ამ ტენდენციასაც ცალმხრივობის ნიშნები დაეტყო. ამგვარი გმირები ხალხის ნიალიდან კი არიან გამოსულები და ჩვენც საშუალება გვეძლევა დავინახოთ მათი დიდი გული და წარუვალი ადამიანური ღირსებები, მაგრამ იმავ ხალხში არიან ისინიც, ვინც არა მარტო განასახიერებენ ადამიანურ სიკეთეს და მშვენიერებას, არამედ მათი დამკვიდრებისათვის აქტიური მებრძოლნიც არიან. ამგვარი გმირების ხვედრითი წილი კი მწერლობაში ძალზე შემცირდა.

სულ უფრო შესამჩნევი გახდა აქტიური, დიდი საქმეებით შთაგონებული, მებრძოლი გმირის ნაკლებობა მწერლობაში. კიდევ გაისმის ენერგიულ გმირს მონატრებული ხმები.

ლიტერატურის უპირველესი დანიშნულება მაინც ახალი ტიპის ადამიანის დანახვა და გამოხატვაა, რომელსაც თვით ცხოვრება ჰქმნის და აყალიბებს. თანამედროვე ქართული მწერლობის დიდ წარმატებაზე მეტყველებს ის სასიხარულო ფაქტი, რომ ნოდარ დუმბაძემ ლენინური პრემია დაიმსახურა. ეს ჯილდო კი მწერალს სწორედ თანამედროვეობის თემაზე შექმნილი ნაწარმოებისთვის მიენიჭა, სადაც ჩვენი დღეების ცხოვრებაა წარმოსახული, ჩვენი თანამედროვის მაღალმხატვრული სახეა შექმნილი, ჩვენი ახლანდელი სულისკვეთებაა გახსნილი.

გურამ ფანჯიკიძის ახალ რომანს „აქტიური მზის წელიწადს“ უმაღლესი ეროვნული პრემია მიენიჭა. მწერალი ყოველ ახალ რომანში უაღრესად თანამედროვე გმირის სახეს ქმნის. ახლაც ასე მოხდა. გმირი, ნოდარ გელოვანი რომ ჩვენი თანამედროვეა, ამას მხოლოდ, ან თუნდაც უფრო იმით კი არ ვიგებთ, რომ იგი ფიზიკის უახლეს მეცნიერულ

პრობლემებს იკვლევს, არამედ ამაში გვარნმუნებს მისი ფსიქიკა, აზროვნება, მორალი, ცხოვრების წესი. ყველაფერი ერთად კი აშკარად მიგვანიშნებს, რომ ახალ ტიპთან გვაქვს საქმე, რომელიც არა ჰგავს სხვა ლიტერატურულ გმირებს და ვისი პროტოტიპებიც მხოლოდ უშუალოდ ცხოვრებაში შეიძლება ვეძიოთ. ეს უკვე დიდი ღირსებაა, რადგან პირველ სიტყვას თავისი გაუხუნარი მნიშვნელობა გააჩნია.

მე-20 საუკუნე, განსაკუთრებით კი უკანასკნელი ათწლეულები ქართული პროზის ჭეშმარიტი აღორძინების ხანად იქცა. ჩვენ გვეამაყება, რომ ზემოთ უკვე დასახელებულ მწერლებთან ერთად დღეს კიდევ გვეყვანან სხვებიც, რომელთაც შორის გაუთქვეს სახელი ქართულ პროზას: ოთარ ჭილაძე, ჭაბუა ამირეჯიბი, რევაზ ინანიშვილი... აღარ გავაგრძელებ ჩამოთვლას.

შეიქმნა თვისობრივად ახალი ტიპის თანამედროვე ქართული რომანი. ოთარ ჭილაძის „გზაზე ერთი კაცი მიდიოდა“, „ყოველმან ჩემმან მპოვნელმან“ თითქოს უძველესი ხანის ცხოვრებას წარმოსახავს, ჭაბუა ამირეჯიბის „დათა თუთაშხიაში“ მოქმედება შედარებით ახლო წარსულშია გადატანილი, თამაზ ბიბილურის რომანში „უამი კითხულისა“ კი დრო საერთოდ დაუკონკრეტებელია.

მიუხედავად ამისა, ყველამ კარგად ვიცით, რომ ეს ყველაფერი არა მარტო თანამედროვე დროშია დაწერილი, არამედ თანამედროვე სულისკვეთებით, პრობლემებით, მაღალი ზნეობრივი და ღრმა ფილოსოფიური ძალით დამუხტული ნაწარმოებებია, რომელთაც ისტორიული რომანები ან სულაც არ ეთქმით, ან ძალზე პირობითად ეთქმით. შეცდომაში მათი მითოსური თუ ფოლკლორული ნაკადებიც კი ვერ შეგვიყვანს.

თუმცა, როგორც ჩანს, ზოგიერთებს მაინც აბნევს ამგვარი მასალა, უჭირთ მათი წედობა, გაშიფვრა, როგორც იტყვიან, მონელება. აქ კვლავ უნდა გავიხსენო მიხაილ კოლესნიკოვის გამოცემა. მან საკმოდ უდიერად მოიხსენია ის მწერლები, რომლებიც „მითის თხზვით“, საერთოდ მითოლოგიით არიან გატაცებულნი. კოლესნიკოვმა ამგვარი ლიტერატურა იმით განასხვავა „მაგისტრალური ხაზის“ მწერლობისაგან, რომ ისინი წყლის გადასაგდებ არხებს შეადარა. მე კი მგონია, ღრმადაც ვარ დარწმუნებული, რომ ეს წყლის დასაშრეტი, გადასაგდები არხები კი არა, სწორედაც პირიქით, მშვენიერი შენაკადებია. ის შენაკადებია, რომლებსგანაც იქმნება ერთიანი მწერლობა და რომლებიც მდინარის შენაკადებისაგან იმით განსხვავდებიან, რომ კი არ ირევიან და ითქვიფებიან მასში, არამედ ინარჩუნებენ საკუთარ ფერს, სურნელს, სიღრმეს, ანიჭებენ

მწერლობას იმ მრავალფეროვნებას, ურომლისოდაც იგი უბრალოდ წარმოუდგენელია. ასეც შეიძლება ითქვას, რომ ეს ის არტერიებია, რომლებიც კვებავს მწერლობას.

რაც შეეხება საკუთრივ იმ მწერლობას, რომელიც მითებს იხმობს, იყენებს, იშველიებს (ეს ტენდენცია კი საერთოდ შეინიშნება თანამედროვე მსოფლიო მწერლობაში, კერძოდ ქართულშიც), იგი მეტწილად, თუ მთლიანად არა, სწორედ თანამედროვე პრობლემების ალგორითულ-სიმბოლურ თუ იგავურ-პირობით ასპექტში დამუშავებას ისახავს მიზნად. ამდენად, მათ არანაკლებ აქტუალური მნიშვნელობა ენიჭებათ, ვიდრე უშუალოდ თანამედროვე მასალაზე შექმნილ ნაწარმოებებს. მე მახსენდება ვიქტორ შკლოვსკის მეტაფორული ფრაზა, რომ მითები მწერლობისათვის გასასეირნებელი ადგილი კი არ არის, არამედ ბრძოლის ველია. ეჭვი არ მეპარება, რომ სიმართლე შკლოვსკის მხარეზეა, და არა — კოლესნიკოვის. ამაში მარტო ვიქტორ შკლოვსკის ავტორიტეტი კი არ მარწმუნებს, არამედ თავად თანამედროვე მწერლობის გამოცდილებაც. მითუფრო, როცა ჩემს ეროვნულ მწერლობას აქვს ამისი ისეთი შესანიშნავი ნიმუშები, როგორებიცაა ოთარ ჭილაძის, ჭაბუა ამირეჯიბის, თამაზ ბიბილურის და სხვათა რომანები.

ამ ახალი ტიპის თანამედროვე ქართულ რომანებში სულ განსხვავებულ გმირებს ვეცნობით. მე აქ მხედველობაში უფრო მათი პორტრეტული გამოხატულება მაქვს, თორემ ბიოგრაფიული, ანუ სიუჟეტური განსხვავება არაფერი გასაკვირია. ჭაბუა ამირეჯიბის დათა თუთაშხია თავიდანვე გახსნილი გმირია, მიუხედავად იმ შინაგანი წინააღმდეგობებისა, რომელთაც განზრახ მიანერს მწერალი. უფრო რთულადაა საქმე ოთარ ჭილაძის და თამაზ ბიბილურის რომანებში, სადაც გმირებს დიდი ტანჯვით, განსაწმენდელის გავლით, საკუთარი შეცდომების, მეტიც, მძიმე შეცოდებების დაძლევით, მონანიებით უხდებათ ჭეშმარიტი გზის მიგნება. და მაინც, ყოველი მათგანი, მათთან ერთად კი სხვა გმირებიც ჩვენი თანამედროვე ადამიანის ეჭვებსა და იმედებს, ეთიკურ თუ ფილოსოფიურ ძიებებს, ზნეობრივი სრულყოფილებისაკენ სწრაფვას გამოხატავენ.

დიახ, მეგობრებო! ქართველ ხალხს დღესაც ჰყავს გმირები. დღევანდელ მწერლობასაც ჰყავს საინტერესოდ, მაღალმხატვრულად დახატული გმირები. ჩვენი სურვილია, რომ მეორენი უფრო ფართოდ, ღრმად, მასშტაბურად, მართლად გამოხატავდნენ პირველებს.

სულ ცოტაც და „მნათობს“ დაარსებიდან სამოცი წელი შეუსრულდება. რამდენი რამის მომსწრეა იგი ამ ხნის მანძილზე — მოქუფრული ზეცის და მზიანი დარის, ნგრევის და შენების... შორიდან მზირალი მონმე როდია. ეს ყველაფერი მის თავზეცაა დატრიალებული, მის მიერაცაა გადატანილი და განცდილი.

ქართველი ხალხის ყოფა და ცხოვრება ამ სამოცი წლის მანძილზე „მნათობის“ ფურცლებზეც შეგვიძლია ამოვიკითხოთ რაკი ჟურნალი მწერლობის სარკეა, ხოლო მწერლობა კი — ცხოვრებისა.

ეს მხოლოდ იმისათვის გავიხსენე, რომ ჟურნალის ამ სერთო მიზანდასახულობის, დანიშნულების, გამოცდილების პროექციაში დამენახა მისი ერთი წლის მოსავალი — აბიბინებული ყანაც თუ მოუნვეელი ნაყოფიც, სავსე თავთავიც თუ შეპარული სარეველაც.

თაობათა ერთიანობა და კეთილმეზობლობა „მნათობის“ ფურცლებზე მარტო კეთილი გულის გამოხატულება როდია, იგი კეთილი ნაყოფის მომცემიცაა.

პოეზია რატომღაც ახალგაზრდობის უპირატესობად არის მიჩნეული, თუმცა დროდადრო გაგვახსენდება ხოლმე ამისი საპირისპირო საგულისხმო მაგალითებიც ისტორიული გამოცდილებიდან. დიდი გოეთე! — ნამოვიძახებთ მაშინვე, თითქოს შორეულ და უცხო ნიმუშს მეტი დამაჯერებლობა ჰქონდეს. ჩვენი შინაური პოეტი, სულმნათი აკაკი განა ნაკლებ შთამბეჭდავად გვარწმუნებს ამაში?

ახლა სულ უფრო ხშირად გაისმის მოსაზრება, რომ პოეზია ახალგაზრდობის კი არა, ახალგაზრდული სულის კუთვნილებაა. ეს ბევრად ახლოა ჭეშმარიტებასთან. იქნებ ამიტომაც გვეყვანან, ჩვენდა გასახარად, ასე მრავლად ახალგაზრდული სულის ხნიერი პოეტები, რომელთა შემოქმედებით წყაროსაც დაშრეტა არ ეტყობა.

აღბათ, ასეცაა. მაგრამ, არცთუ იშვიათად, მათ ლექსებში ცხოვრებით მართლაც დაღლილი სულის, წლების სიმძიმით დაძაბუნების ნუხილიც ისმის (პოზის გამო კი არა, როგორც ეს ჯანმაგარ, უსაფუძვლოდ მოწუნუნე ახალგაზრდებს სჩვევიათ ზოგჯერ) და ესეც არანაკლებ ამაღელვებელი, თანაგრძნობის აღმძვრელი განცდაა, რომელიც მკითხველის გულს მტკივნეულად ხვდება.

„ტყვია მესროლო მირჩევნია ვინემ მირჩიო: ლექსი არ ვნერო, ლექსის წერას გადავეჩვიო“, - გვეტყვის, შეგვთხოვს ამ სიბერის ეამს ბონდო კეშელავა. მაგრამ ეს რიტორიკული თხოვნა უფროა, რადგან არამცთუ არავინ ურჩევს ამას, არც არავის გაუელვებს ამგვარი მკრეხელური ფიქრი.

კოლაუ ნადირაძის ლექსი ქართველ მკითხველს შვიდი ათეული წელია არ მოჰკლებია, დღესაც გვხიბლავს გრძნობათა სიღრმით, უშუალოდით, სინატიფით, პოეტური აზრის სისადავით.

ახალი ლექსებით წარმოგვიდგება მსცოვანი პოეტი, არ მალავს ამას, სულაც არ ცდილობს ახალგაზრდული ნიღბის მორგებას, საკუთარი თავისა თუ ჩვენს მოტყუებას, ხაზგასმითაც აღნიშნავს საკუთარ ასაკსა და წლებით მოტანილ გასაჭირსაც. ბონდო კეშელავასადმი მიძღვნილ ლექსში „წერილი მეგობარს“ პოეტი ბოლომდე გულახდილია პირდაპირი ადრესატისა და მკითხველის წინაშე. ამიტომაც ყველაფერი გვჯერა მისი, სიმძიმელიც და სიხარულიც, ფიზიკური სიძაბუნეც და სულიერი გაუტეხლობაც.

კოლაუ ნადირაძის ახალი ლექსები სასიამოვნოდ გვარწმუნებს და ამით გვამხნევენს კიდევ, რომ ხანდაზმულობა გრძნობათა განძარცვას სულაც არ ნიშნავს. პოეტს კვლავაც არ შორდება ფიქრი სამშობლოზე, კვლავაც აწუხებს ბედი შორეულ თანამოძმის პოლვერლენისა, კვლავაც თანა სდევს სიხარული გლეხკაცთან პურის გატეხისა, არც სიყვარულის მტანჯველი გრძნობა განელეზია, მაგრამ ეს ყველაფერი უკვე სხვა შეფერილობისაა, სხვა სიმალლიდან, მიახლოებიდან არის დანახული და განცდილი — ზამთრის მწუხრი ჩამომდგარა, მზეც ძველებურად აღარ აშუქებს, გაძარცულ ხეებსაც ათოვს და ათოვს, „ნეტავ ჩემსავით, თუ კიდევ ცივა ვისმეს?“ „პატარა სიმღერაში“ კი, რომელიც ინტიმურ განცდებს იტევს, არ ივინყებს პოეტი გადასახედის სიახლოვეს:

*ო, უკვე დღეებს აღარ ვთვლი ჩემსას
წლების ფერხული ჩქარობს,
მთიბავი ახლოს თავის ცელს ლესავს!
შენ რათ დამტირი, ქარო?*

ეს რეფრენი — „შენ რათ დამტირი, ქარო?“ — კიდევ უფრო ამძაფრებს განწყობილებას, ყოველი სტროფის ბოლოს ჩამორეკს მწუხრის ზარსა და პოეტის სათქმელს სევდიანად განგვაცდევინებს. თუმცა ისიც კარგად გვესმის, რომ არც პოეტს და არც ჩვენ, მის მკითხველებს უნუგეშობა სულაც არ გემართებს. ამისი პოეტური

შეფარვით მინიშნებაა ბოლო სტროფში იმედად გამომკრთალი სტრიქონი — „ჯერ კიდევ სხვა წვიმა ალერსით მწყალობს“.

მიმწუხრის სევდიანი განცდა, მარტო თანაგრძნობას კი არ ინვევს ჩემში, მარწმუნებს კიდევ იმ სულიერი სიმხნევის ძალაში, რასაც პოეტები ამის ფონზე, თუ ამ შეფერილობით ამჟღავნებენ, რადგან ასეთი ბუნებრივი ნაზავი გულწრფელობის გამოხატულებად ჩანს, გულწრფელობა კი პოეზიის, საერთოდ მწერლობის, კიდევ უფრო ფართოდაც, ადამიანის ერთ-ერთი უპირველესი და უმშვენიერესი თვისებაა. სამწუხაროდ — იშვიათიც.

პერიოდული ორგანოები ძლიერ არიან დაინტერესებულნი ეგრეთ წოდებული მოქალაქეობრივი ლირიკით, სადღეისო პრობლემებით გამსჭვალული ლექსებით. ამ ხასიათის და დანიშნულების პოეზია თითქოს საკმაოდ ძლიერი გვაქვს. მაგრამ ეს მოჩვენებითი სიძლიერეა. იგი უფრო მეტად ხმამაღალი და მყვირალაა, ამით იქცევეს ყურადღებას, ვიდრე თემის ღრმა და ორიგინალური მხატვრული გადანყვევით. ამდენად, მათი ზემოქმედების ძალა არცთუ მნიშვნელოვანია, ზოგ შემთხვევაში კი უკურეაქციას, გაღიზიანებას, ამგვარი ლირიკისადმი უნდობლობის გრძნობას ინვევს. ასე რომ, სულ სანინალმდეგო შედეგი მოაქვს.

მოქალაქეობრივი ლირიკის ნიმუშები „მნათობის“ ფურცლებიდან გასულ წელს სხვებთან შედარებით უფრო უხვად შემოგვთავაზეს კარლო კალაძემ, თეიმურაზ ჯანგულაშვილმა, ვახტანგ გორგანელმა. ეს პოეტები საერთოდაც სწყალობენ ამგვარ ლექსს, თუმცა მათ განზრახვას და სურვილებს როდი მოაქვს სასურველი შედეგი.

*ამ პლანეტაზე,
მეგობარო, მოესულვართ მიტომ,
რომ სუფთა ხელით
გავუნოდოთ ერთმანეთს სითბო.*

„სიტყვავ მართალო“, ვახტანგ გორგანელი

ამგვარი უღიმღამო შეგონებები ენობრივადაც რომ გამართოს და ხეირიანადაც რომ გარიტმოს კაცმა, მაინც ვერ ამაღლდება პოეზიის დონემდე და კეთილი გრძნობების გაღვივების ნაცვლად მკითხველში სულაც ირონიულ ღიმილს გამოიწვევს.

შალვა ფორჩხიძის პარიზული შთაბეჭდილებებით დაწერილი ლექსებიც მოქალაქეობრივ ლირიკას განეკუთვნება, მაგრამ,

სამწუხაროდ, აქ ცოტა რამაა ცოცხლად დანახული, უშუალო განცდით აღძრული და შთაგონებული. ლექსი „პარიზი“ ბავშვობისას ჰიუგოს რომანების კითხვით ჩარჩენილი შთაბეჭდილებების გამოძახილს უფრო ჰგავს, ვიდრე თანამედროვე პარიზის ცხოვრების უშუალო ხილვით მოძალებულ ფიქრებს და განცდებს.

საოცარია, მაგრამ ფაქტია, რომ ასეთი მდიდარი, მრავალფეროვანი, მართლაც სულის შემძვრელი პატრიოტული ლირიკა გააჩნია ქართულ პოეზიას, კლასიკურ ც და თანამედროვე ც, და მაინც ასე მრავლად ინერება დღეს არაფრის მთქმელი, ბანალური, ცივი, უბრალოდ ცუდი ლექსები სამშობლოზე.

*მე დამენიოს ხალხის წყევლა, ხალხის გინება,
თუ გილალატო, დაგიპირო მე შეგინება,
შენც მე დამწყველე,
შენც ჩამქოლე, დედავ გამზრდელო,
ყველგან თუ არ ვთქვა: „იმზვგრძელე, მამულო ჩემო!“*

„თუ გილალატო“ მურთაზ არაბული

„ვითარ ვიყვირო“ და გაყვირის კიდევ პოეტი თავის სიყვარულზე, იფიცება, ინყევლება, მაგრამ ამას რა ეფექტი უნდა ჰქონდეს, როცა ლექსი ხმამაღალი სიტყვების უხეირო დახვავებაა და სხვა არაფერი.

როგორც ჩანს, ის კლასიკური უბრალოება და სისადავე, რაც ასე დამახასიათებელია პატრიოტული ლირიკის საუკეთესო ნაწილისთვის, მეტად მაცდური რამაა და მისი მიბაძვა უკეთეს შემთხვევაშიც კი პრიმიტიულობას ბადებს.

მედეა კახიძის ლექსი „მამულო ჩემო“ თვალსაჩინოდ გვიჩვენებს, რითი განსხვავდება პოეზია ანტიპოეზიის ზემოთ მოტანილი ნიმუშებისაგან:

*შორიდან შევციცინებდი
ატენს, ქციას და არდოტს,
განა ეს მინა მცირედი
სამარედ მინდა მარტო.
მე რასაც სიყრმით ვეძებდი,
სამოთხის ჩიტს თუ ციცარს,
სხვის კარს მიადგა ეგების,
არ უძებნია ვისაც.*

*და რასაც ოდით ვნატრობდი,
ჩვენში ყოფილა თვითონ,
ჩვენშია ლურჯი ტატნობის
დაულეველი ხვითო.
ბევრჯერ გავმწყდარვარ სიმივით,
არ მიძებნია სხვა გზა,
შენი ფოთლების ნივნივი
მყოფნის სიცოცხლის საგზლად.*

სულაც არა ვარ სამშობლოსადმი თუნდაც ომახიანი, ვაჟკაცური, გნებავეთ ხმამალალი სიყვარულის გამყლავნების წინააღმდეგი, მაგრამ ის კი ღრმად მნამს, რომ მხოლოდ შიშველი დეკლარაციებით და გულზე მჯილის ცემით მკითხველს თანაზიარად ვერ გაიხდი.

პატრიოტული ლირიკა მარტო ამგვარი, მამულისადმი უშუალოდ მიძღვნილი ლექსებით როდი ამოიწურება. ქართული პოეზიისათვის ეს ცნება ყოველთვის ბევრად უფრო ფართო, ტევადი იყო. იგი გულისხმობს და აერთიანებს ყველა იმ ლექსს, რომელიც დაწერილია სამშობლოს ტკივილსა და სიხარულზე, სადღეისო თუ უფრო დიდი მასშტაბების საფიქრალზე.

მინდა მკითხველის ყურადღება მივაქციო ერთ პრობლემას, რომელიც კარგა ხანია აფიქრებს და აწუხებს ქართულ მწერლობას იმდენად, რამდენადაც იგი თავად ცხოვრების მიერ არის მტკივნეულად დასმული.

ათნლეულების მანძილზე ქართული სოფელი გაპარტახდა, ყოველ შემთხვევაში ამას არც არაფერი უკლდა. ხალხი მასიურად მოედინებოდა ქალაქისაკენ. განსაკუთრებით მთის ხალხს ერეკებოდა გაუსაძლისი გასაჭირი. ეს კი ნაკლებად ადარდებდა იმათ, ვისაც მოეკითხებოდა. ამიტომაც იყო, რომ ძველს და ისტორიული უკუღმართობით ისედაც უამრავ ნასახლარს, ახალიც მრავლად მიემატა.

შეუძლებელი იყო ეს ერის და მასთან ერთად მწერლობის დიდი სატკივარი არ ყოფილიყო. ამ მაღალი მოქალაქეობრივი გრძნობით არაერთი გულშიჩამწვდომი პოეტური სიტყვა ითქვა. მხოლოდ ერთს, ჩემის აზრით, ერთ-ერთ ყველაზე ძლიერ და მშვენიერ ნიმუშს გაგახსენებთ ამისას, რომელიც მუდამ უნდა ახსოვდეს ქართველ კაცს, როგორც სიფხიზლისაკენ მონოდება, საბედისწერო საფრთხის ასარიდებლად ნათქვამი პოეტური სიტყვა. ესაა ჯანსუღ ჩარკვიანის ლირიკული პოემა „რწმენის კედელი“ და მისი ის სტროფები, სადაც

ქართული სოფლის განსაცდელის სურათი და მოსალოდნელი სავალალო შედეგი პირდაპირ აპოკალიპსური ძალის უბედურებად უღერს.

ქალაქსა და სოფელს შორის ერთგვარი ქიშპი ამკარად არსებობს და ეს ბუნებრივია (ამდენად უსაშველო აქ არაფერია), ზოგის მიერ კი ისეთ ანტაგონიზმად არის წარმოდგენილი, თითქოს ბარიკადის ორი მხარე იყოს. ურბანისტულ თვალსაზრისზე მყოფნი არასოდეს ებრძვიან სოფლის იდილიის მეხოტბეებს, პირუკუ კი ხშირად ხდება. ამ უკანასკნელთა წაწარმოებებში ქალაქი რაღაც ურჩხულის მსგავსად წარმოგვიდგება, რომელიც ჩაყლაპვას უქადის მზეთუნახავ სოფელს და, ცხადია, მათი სიმპათიებიც, თანაგრძნობაც, თანადგომაც ამ სიკეთით სავსე სამყაროს მხარეზეა.

ამგვარი განწყობილების გამოძახილი შეიმჩნევა ბალათერ არაბულის ლექსებში. არც ვერიკო წერეთელი სწყალობს ქალაქს და იცით რატომ? იმიტომ, რომ ციცინათელა, „შუამავალი ზეცის და მიწის“ (მე მგონი ეს სახე კარგად არ უნდა იყოს მიგნებული, რადგან ციცინათელები დაბლა ფრენენ და ამგვარ შუამავლობას ვერ გასწევენ) ქალაქში ვერ ძლებს, რაკი აქ ასფალტმა გადათელა ბუჩქი, პოეტ ქალს კი უციცინათელოდ უჭირს. რა ექნათ ახლა? ავყაროთ ასფალტი, დავანგრით ქალაქები, მათ ადგილზე ბუჩქები მოვაშენოთ იმისათვის, რომ პოეტს ციცინათელები მოვაახლოთ? ეგებ უფრო ცოტა იოლი და ბევრად გონივრული გამოსავალი ის იყოს, რომ თავად პოეტი მიეახლოს მინდვრად თუ სოფლად ციცინათელებს?

არც ისე დახშული მაქვს გულისყური, რომ ვერ გავუგო მშობლიურ კუთხეს მონატრებულ ადამიანს. მართალია, ქალაქელი კაცი ვარ, ჩემდა სამწუხაროდ, სოფელში საკუთარი ძირი და ფესვი არა მაქვს ჩარჩენილი, მაგრამ, ამისდა მიუხედავად, მეც მიყვარს სოფელი, მეც სულ უფრო მომინდება ხოლმე ხმაურიან ქალაქს გარიდება და სოფლის სიმყუდროვეს დროებით მაინც თავის შეფარება. წარმომიდგენია, ეს ყველაფერი რა ბევრად მეტად აქვთ მოძალეებული იმათ, ვისთვისაც სოფელი მშობლიური გარემოა და ახლა მოწყვეტილნი არიან მას, ვისთვისაც ქალაქი ჯერ კიდევ მეტნაკლებად უცხო, ბოლომდე გაუთავისებელი სამყაროა.

კი ბატონო, ეს ყველაფერი გასაგებია, ამგვარი ნოსტალგიით დანერილი ლექსიც კარგია, მაგრამ მეტისმეტი არაფერი ვარგა. როცა ეს მონატრების და სიყვარულის ფარგლებს სცილდება, როცა პოეტი ტრაგიკულად გვიხსნის ამ დაშორებით აღძრულ მტანჯველ გრძნობებს, იმდენად, რომ სული ეხუთება მას ქალაქში,

რომ ჯოჯოხეთად ქცეულა აქ მისთვის ცხოვრება და სხვა და სხვა, ეს ჩემში უკვე თანაგრძნობის ნაცვლად ირონიას იწვევს და მინდა ვკითხო ავტორს, რატომ იკლავს თავს, რატომ აობლებს მის ერს, რატომ არ გაერიდება ამ ურჩხულ-ქალაქს და არ მიუბრუნდება მისთვის ერთადერთ მაცოცხლებელ ადგილს — სოფლურ გარემოს, მშობლიურ კერას.

მაგრამ ეს კიდევ არაფერი. ამგვარი გაზვიადება მაინც არ არის საშიში. საშიში ვფიქრობ სხვაა, საშიში ისაა, როცა ეროვნული ენისა და სულის ერთადერთ მატარებლად, შემნახველად, მხსნელად სოფელი და მხოლოდ სოფელია მიჩნეული. ეს მოსაზრებაც საკმაოდ გავრცელებულია, ამ მოსაზრებასაც არაერთხელ უპოვნია გამოხატულება ქართულ პოეზიაში და აი, გასულ წელსაც „მნათობის“ ფურცლებზე დაიბეჭდა მურმან ლებანიძის უსათაურო ლექსი, სადაც პოეტი ცდილობს დაბეჯითებით ჩაგვინერგოს ეს აზრი. როცა პოეტი გვეტყვის — „მე მაინც მიყვარს საქართველო — ქვეყანა მწვანე“ — ეს გასაგებიცაა და სოლიდარობის გრძნობის აღმძვრელიც. ცოტა ქვემოთ რომ გაგვიმხელს — „მეიმედება საქართველო — ქვეყანად სოფლის“ — ეს უკვე ცოტა დამაფიქრებელია, რადგან სოფლის ქვეყნობა დღეს მაინცდამაინც კარგ პერსპექტივად არ ჩანს. ხოლო როცა ბოლოს იმის დარწმუნებას დაგვინყებს, რომ „ის (ანუ სოფელი, მწვანე ქვეყანა) შეინახავს ენას ჩემსას, მეობას ქართულს“ და ამითაც დაუპირისპირებს მას „რკინა-ბეტონის ვეშაპებს“ ანუ ქალაქებს, მაშინ, მე მგონი, დგება მომენტი, როცა პროტესტი უნდა გამოვთქვათ ამ მართლაც „მაცდური“ მოსაზრების, თუ რწმენის საწინააღმდეგოდ.

რაც უფრო დიდია პოეტი, რაც უფრო გავლენიანია მისი სიტყვა და აზრი, იმდენად მეტი სიფრთხილე მართებს, რომ მცდარი ორიენტაცია არ მისცეს მკითხველს, ანუ თავის ხალხს. ის კი, რომ მხოლოდ სოფელი „შეინახავს ენას ჩემსას, მეობას ქართულს“, ღრმად ვარ დარწმუნებული, აშკარად მცდარი ორიენტაციაა.

სოფელში რომ მყარადაა გამჯდარი და გამოხატული ისტორიულად ჩამოყალიბებული ეროვნული სული, იგი რომ უფრო ინახავს ენის ძველ ლექსიკურ მარაგს და ფორმებს, საეჭვო არ უნდა იყოს, რადგან ეს სამყარო შედარებით (მე ხაზს ვუსვამ, მხოლოდ და მხოლოდ შედარებით) უფრო კონსერვატიულია. მაგრამ ეს მის აბსოლუტურ უპირატესობას არა ნიშნავს. ვერავინ დამარწმუნებს იმაში, რომ ინტელიგენცია, რომელიც, სხვას რომ თავი დავანებოთ, თავად მწერლებსაც და მეცნიერებსაც გულისხმობს, ან თუნდაც საერთოდ

ქალაქის მოსახლეობა, ნაკლებ იყოს გამსჭვალული ეროვნული სულით, ან ნაკლებად ინახავდეს მშობლიურ ენას.

ამ საკითხს სხვა ასპექტიც აქვს. ურბანიზაციის საერთო დამკვეთრ პროცესს რომ ვერ გამოვეთიშებით, ეს ცხადია. და რაკი ასეა, თუ იმ აზრს ვირწმუნებით, რომ „ენას ჩემსას, მეობას ქართულს“ მხოლოდ სოფელი ინახავს, გამოდის, რომ განწირულები ვყოფილვართ. მაგრამ, ღვთის მადლით, არცთუ ისე უსაშველოდაა ჩვენი საქმე, რაკილა, როგორც ვთქვი და დარწმუნებულიც ვარ, ერთიცა და მეორეც, ეროვნული ენაც და სულიც მთლიანი ერის კუთვნილება და საზრუნავია, და არა ერთი რომელიმე ფენისა.

პოეტის ეს „ლამაზი სიცრუე“ ნაკლებ დამაფიქრებელი იქნებოდა, ერთი გარემოება რომ არა. ქალაქი, თანამედროვე ყოფა, ერების ყოველმხრივი დაახლოება (ამ პროცესში სოფელიც არის ჩართული), მართლაც ბადებს ნიველირების, ათქვეფის, კოსმოპოლიტიზმის მოძალების საშიშროებას. ამას კი გაძლება, წინაღდგომა სჭირდება. ამ ბრძოლაში თუ ქალაქი გამოვითიშეთ, უეჭველად წავაგებთ. ეროვნული სული, ენა, ხასიათი თუ მარტო სოფელს მივანდეთ მოსაველელად და შესანახად, ვერც მოუვლის და ვერც შეინახავს.

ამიტომაც მგონია, რომ ქართულმა მწერლობამ ამგვარი აქცენტები ახლა სწორედაც ქალაქის მოსახლეობაზე უნდა გადაიტანოს, მას უნდა შეახსენოს, მას უნდა მოუწოდოს, მას უნდა შთაუწერგოს, რომ ერის და ყველაფერი ეროვნულის გადარჩენაში, მომძლავრებასა და განვითარებაში მან არამცთუ მონაწილეობა უნდა მიიღოს, არამედ უნდა იტვირთოს კიდევ ეს საქმე.

მოგეხსენებათ, შეძახილმა ხე გაახმოო. ჰოდა, მოდით, ჩვენც ვეცადოთ მუდამ სწორად შევეუძახოთ ხალხს, საკუთარ ლირიულ განწყობილებას და ლამაზ ფრაზას ნუ ვანაცვავლებთ მართალ თვალსაზრისს.

მურმან ლებანიძე ხალხის ერთ-ერთი უსაყვარლესი პოეტია. მისი ყოველი ახალი ლექსი ქართველი მკითხველისათვის ჭეშმარიტი სიხარულის მიმნიჭებელია და პოეტიც არ აკლებს ამ წყალობას თავის სათაყვანებელ ერს, ვისთვისაც იღვნის, ვისითაც არის შთაგონებული. მურმან ლებანიძის ერთ ლექსთან დაკავშირებით ზემოთ გაბმულმა მსჯელობამ არავის აფიქრებინოს, რომ ან მისი ნიჭის, ან მისი ამაგის ერთი დამფასებელთაგანი არ ვიყო.

თავისთავად მშვენიერია ეს უსათაურო ლექსიც „ახმეტა! სვირი!...“ სადაც ლებანიძისათვის ჩვეული სასაუბრო ინტონაციით ისმის დიდი და ძველი გულისტკივილი პოეტისა, მამულის ჭეშმარიტი

ჭირისუფლის მიერ კიდევ ერთხელ მძაფრად ნათქვამი სიტყვა. მიტოვებული, სიცოცხლის ნიშანწყალდაკარგული სოფლის ხილვა ყველას სატიკივარი უნდა იყოს და რა გასაკვირია, რომ პოეტს, და თანაც ისეთი გულის პოეტს, როგორც მურმან ლებანიძეა, ეს სხვაზე მეტად ანუხებდეს და სტიკოდეს.

მურმან ლებანიძის მრავალმხრივი პოეტური ნიჭი საყოველთაოდაა ცნობილი და ამ ახალ ლექსებშიც მთელი მომხიბლაობით გამჟღავნდა. უსათაურო ლექსში „ანაზღეული და უეცარი...“ იგი ჟანრული ჩანახატის ოსტადად ჩანს. თბილი იუმორით შეფერილ ლექსში თბილისური ოქტომბრის ერთი კვირადღეა დანახული პოეტის ეზოში, ხორხოცით, „კაცების ჯოგით“, სილაღითა და უდარდულობით. ამ ყოფით ჩანახატს ფინალში უეცრად სულ სხვა განწყობილების დეტალი ენაცვლება, რომელშიც მეუღლისადმი, მეოჯახე ქალისადმი დიდი თანაგრძნობა, გულწრფელი მონივნება, ჩუმი და ნათელი სიყვარული სჭვივის:

*ეზოში ზიხარ. ჩხრიალებს ნარდი,
მზეა, დილაა,
ხარ კმაყოფილი.-
სარკმელში მოჩანს დაღლილი ლანდი
ოჯახის ჭუჭყში
მკლავჩაყოფილი.*

მიხეილ ქვლივიძის ლექსების ციკლში „ხსოვნის ყულაბა“ თორმეტივე ლექსი პოეტის მეუღლის ხსოვნას ეძღვნება და ამდენად სევდიანია, მაგრამ ამ საერთო მინორული ტონალობით მრავალი მძიმე საფიქრალი და განცდაა გადმოცემული.

„ხსოვნის ყულაბაში“ ყველაფერი თანაბარი დონის არ არის, ერთი-ორგან უხეიროდაც გვეჩვენება ფრაზა ან სახე. მაგალითად, ერთ უსათაურო ლექსში „მე არ ვწყვეტ...“, სიკვდილზე „აბეზარის“ თქმა („საიდან გაჩნდა ის აბეზარი, - ასე უდროოდ რატომ გენვია?“), თანაც ამგვარი განწყობილების ლექსში, ასეთ კონტექსტში დიდად მოსაწონი არ უნდა იყოს. უხამსად გათამაშებული ჩანს „ცხედარი“ და „თანამეცხედრე“ („შენ საწყალ ცხედარს ვპატრონობ ახლა და მქვია შენი „თანამეცხედრე“). ერთიანი განწყობილებით დანერილი ეს ციკლი, მისი ლექსების მეტი ნაწილი მკითხველში მაინც თანაგრძნობას ბადებს

თავისი გულწრფელობით. ერთ პატარა უსათაურო ლექსს მოვიტან ამ ციკლიდან, რომ მკითხველმა წარმოდგენა შეიქმნას მასზე:

*მხოლოდ ერთხელ
დამესიზმრე
და იმის მერე
ყოველ ღამით
სიზმარში გეძებ
და ამ ძებნის დროს
ისე შორს მივდივარ,
შესაძლოა
უკან
ვეღარც დავბრუნდე...*

კარგი ლექსია — თბილი, ინტიმური, ადამიანური სიყვარული და სევდის განუმეორებლად გამომხატველი (მანც მინდა შევნიშნო, რომ იქნებ „და ამ ძებნის დროს“ ნაცვლად აჯობებდა „და ამ ძებნაში“. ასე უფრო მარჯვე ხალხურ, უშუალო ფრაზად ჩანს, თანაც „ძებნაში“ აშკარად შეეხმიანება მომდევნო სტრიქონებში ნახმარ „შორსს“ და „შესაძლოს“).

ხშირად გაიგონებთ, ჯანსუღ ჩარკვიანის პოეზია მაჟორულიაო. ეს ალბათ იმიტომ, რომ იგი მართლაც მუდამ ვაჟკაცური და იმედიანია. აი, ახლაც შევხვდებით ერთ შთამბეჭდავ ლექსს, რომელსაც ასევე ჰქვია — „იმედი“. დიახ, ეტყობა პოეტის მუდამ იმედიანი დამოკიდებულება გვაფიქრებინებს, რომ მისი ლექსი სიხარულიანია, ფერადოვანია. სინამდვილეში კი ჯანსუღ ჩარკვიანის პოეზია უფრო ტკივილიანია, რადგან მამულიშვილი პოეტს სწორედ ქვეყნისა და ხალხის ჭირისუფლად, შემწედ, თუნდაც მკაცრ მრჩევლად ესახება. ამ მიზანდასახულობით და განწყობილებით არის დაწერილი ეს ახალი ლექსებიც: „ვადიადებდეთ“, „აღსარება“, „გალაკტიონის გამო“ და სხვები.

მედეა კახიძის პოეტურ სამყაროს ერთდროულად ქალური სინაზის, კდემის იერიც აქვს და ვაჟკაცური შემართებისაც. ეს იშვიათი და მშვენიერი ნაჯვარი ხელოვნურად როდია გამთლიანებული, თავად პოეტის ბუნებიდან, მისი ხასიათიდან გადმოედინება ძალდაუტანებლად.

პოეტი ქალი სოფლის და ქალაქის იმ მტკივნეულ პრობლემასაც ეხება, რაზეც ზემოთ საკმაოდ გრძელი დისკუსია გავუბი ზოგიერთს, მაგრამ მედეა კახიძესთან სადაო არაფერი მაქვს. უსათაურო ლექსში,

რომელიც ასე იწყება — „ნეტავ სახლში მეტრიალა“... სოფლისადმი სიყვარული მართლაც გულმხურვალედაა გამჟღავნებული, სხვაზე მეტად და ძლიერადაც არის გადმოცემული ბუნებისშვილობის მთელი მომხიბლაობა, მაგრამ ეს ქალაქის უარყოფად, მის წინააღმდეგ ამხედრებად არ აღიქმება. მეტიც, ლექსი „მეტროში“ („გამომეცვალა ლალი ბუნება, დავალ მეტროში, როგორც თხუნელა...“) ბასრი სატირაა ქალაქზე და ქალაქელებზე, სადაც ბევრი საჩოთირო ყოფითი დეტალი თუ დამახასიათებელი თვისებაა მინიშნებული, მაგრამ არ იწვევს რაიმე პროტესტის გრძნობას, რადგან გულწრფელად, ყოველგვარი პოზის გარეშე, სიყვარულითაა ნამხელი.

ჯარჯი ფხოველის წარდგენა მკითხველს, ვგონებ, არა სჭირდება. ეს ახალი ლექსებიც ორგანულად ერთვის მის შემოქმედებით სამყაროს თავისი სათქმელითაც და გამოხატვის ფორმითაც. ასე რომ, აქ რაიმე მოულოდნელობასთან, „აღმოჩენასთან“ არა გვაქვს საქმე და კიდევ ერთხელ ვრწმუნდებით პოეტის ოსტატობაშიც და მისი ინტერესების მრავალმხრივობაშიც. ოღონდ, ურიგო არ იქნება არ დაავიწყდეს, თუნდაც ერთი წამით, რომ ვერლიბრში განსაკუთრებით „ყვირის“ ამოვარდნილი სიტყვა, მითუმეტეს ფრაზა, და კიდევ უფრო — შეუსაბამო სახე. ასეთი ამოვარდნები კი მის ლექსებში შეიმჩნევა. ასე მაგალითად, მე მგონი გათიშული სიყვარულის მისანიშნებლად არ ივარგებს ამგვარი თქმა — „ჩვენს შორის დროის ხერხემალი ამოიზარდა“. მართალია, ეს ორიგინალური ნათქვამია, მაგრამ ხერხემალი მაინც შეკავშირების, გამთლიანების, სიმკვრივის სახე-სიმბოლოა და განცალკევების, დაშორიშორების გამოხატვის მიზნით ვერ გამოდგება. მისი ახალი ლექსებიდან განსაკუთრებით მომეწონა „სიზმარი“, „გარდაცვლილი მეგობარი“, რომელიც იმას ეძღვნება, ვისმა ლექსებმაც ავტორის სიკვდილის მერე უფრო და უფრო ნათელი გახადა, რა პოეტი და მამულიშვილიც დაგვიკარგნია:

*შოთა ჩანტლაძე შემოვიდა გრძელ სიზმარში,
დაღლილმა და გულგასენილმა
გადაუარა პირქუშ ჩრდილებს,
ნასახლარებს,
სასაფლაოებს,
და ბურუსიან ველზე გავიდა,
გალია ველიც,
მინისპირი გადაიარა
და სიზმრის
გაღმა*

*გააბიჯა
და ბინდებუნდში გაუჩინარდა—*

აქვე ვახტანგ ხარჩილავას უსათაურო ლექსს გავიხსენებ:

*ვერ წამოიღებ ამ
მინდორს და ბინის კედელზე
ვერ ჩამოჰკიდებ როგორც პორტრეტს
გაზაფხულისა.
— საგარეუბნო მატარებლის
მტვრიან კუპეში
ზის მონყენილი შუახნის კაცი
და ქალაქისკენ სამად სამი
მოაქვს ყვავილი.*

თითქოს არაფერი აქვს ამ ორ ლექსს საერთო, მაგრამ მე მაინც სხვასა ვფიქრობ. ორთავეში ჩუმი და დიდი სევდითაა გამხელილი სულის მოუშუშებელი ჭრილობა, დანაკარგის აუნაზღაურებლობა. და კიდევ, ამ განწყობილების, გრძნობის, ტკივილის გამოსახატავად ავტორებმა განცდათა გადმოღერის ნაცვლად, თითქოს ნეიტრალური ჩანახატი ირჩიეს, ან იქნებ უფრო ზუსტი იქნება თუ ვიტყვით, - მოკლე კინოფირი დაგვიტრიალეს.

უნდა გამოვთქვა ჩემი გულისწყრომა ჯემალ ინჯიას ლექსების გამო. ასე სუსტი, დაუდევრად დაწერილი ლექსები არავის ეპატიება. „სიტყვების თანმიმდევრობა ანუ გენოსობის საიდუმლო“ საკმაოდ პრიმიტიულადაც გვიხსნის რუსთველის, ბარათაშვილის, გალაკტიონის ლექსის სიდიადეს და თან უხეიროდაც. „იყო მესამეც, თავს დაუსვა ისე წერტილი, გულისტკივილით რომ ვიგონებ ახლაც იმ წერტილს“. ასე ლექსი არ იწერება, მით უფრო სანყენია, რომ ასე გალკტიონის მისამართითაა ნათქვამი. „ერთი პრომეთეს ცეცხლს ანთებდა ფიჩხის სინათლით“, ეს კი, ალბათ, უკვე ვაჟა უნდა იყოს, მაგრამ ყველაფერს რომ თავი დავანებოთ, ელემენტარული გამართვა ხომ მაინც სჭირდება ფრაზას? ან სინათლით ცეცხლის ანთება როგორია? ტყუილად ფიქრობს ავტორი, თითქოს „ბერისა“ თუ „გლეხის“ ნაცნობი სიტყვების მარტო ცოდნა და თანმიმდევრობით დალაგება ეყოფა ლექსს. ასე მარტივად არამცთუ უკედავი, მოკედავი პოეტის საიდუმლოებაც კი არ ამოიხსნება. არც მეორე ლექსი — „გზაზე“ ჩამორჩება პირველს უხეირობით. „თუმცა უარი ვერ დამიზუსტე, ბალახზე ეგდო შენი სისუსტე“. საინტერესოა, როგორ

უნდა დაუზუსტოს საერთოდ უარი ქალმა ვაჟს ამგვარ „პიკანტურ“ მომენტში, მითუმეტეს როცა, როგორც ჩანს, სულაც არ აპირებს უარის თქმას და პირიქით, თავად სურს დანებდეს. ისა სჯობს, პოეტმა თვითონ იფიქროს მისი ლექსის და სათქმელის სიზუსტეზე.

პროზაზე საუბარს რომანებით დავიწყებ, რომანებიდან კი პირველად გურამ გეგეშიძის „ხმა მლალადებლისაზე“ მოგახსენებთ.

თავიდანვე უნდა განვაცხადო, რომ „ხმა მლალადებლისა“ არა მარტო ერთი უურნალისა და ერთი ნლის, ან ერთი მწერლის შემოქმედების მასშტაბით, არამედ საერთოდ თანამედროვე ქართული მწერლობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან რომანად მიმაჩნია. ჩემთვის, ვგონებ სხვებისთვისაც, მოულოდნელი იყო მისი გამოჩენა. გურამ გეგეშიძის პროზის ინტერესების სფერო, მისი თავისებურებები თითქოს უკვე გარკვეული იყო. ამ ახალი რომანით კი მწერალი სხვა კუთხით, ნიჭის სხვა, აქამდე გაუმჟღავნებელი თვისებებით წარმოგვიდგა და გაგვეხსნა.

გურამ გეგეშიძის სახელი და ავტორობა უკვე გულისხმობდა იმას, რომ მხატვრული ნაწარმოები მთლიანად თუ არა, მეტწილად მაინც ანალიტიკური ხასიათისა იქნებოდა, ფართო და ვრცელი ფილოსოფიური თუ ფსიქოლოგიური ნიაღვრეებით, დაკვირვებებით, დაპირისპირებებით, ერთგვარად დამძიმებულისტილით. ზოგს მეტად მოსწონდა ეს, ზოგს იქნებ ნაკლებადაც, მაგრამ გურამ გეგეშიძის რომანს ყველა შეუმცდარად სცნობდა. „ხმა მლალადებლისა“ კლასიკური რეალისტური რომანის, შეიძლება ითქვას, რომან-ეპოპეის შესანიშნავი თანამედროვე ნიმუშია.

ძალაუნებურად წამოიჭრება კითხვა: რომელი გზა და საშუალება უფრო ორგანულია მწერლისათვის, რომელი შეიძლება ერჩიოს მას? მწერლისათვის ჯერჯერობით ორგანული (ალბათ მაინც ხანგრძლივი და მყარი გამოცდილების გამო) ფსიქოლოგიური პროზა და ფილოსოფიური რომანი ჩანს, თუმცა მხატვრულად საინტერესოს ვგონებ სწორედ ეს ფართო, მასშტაბური ხედვით დანახული სამყარო გამოუვიდა, თავისი ჩვევებითა და ყოფით, სოციალური და პოლიტიკური ასპექტებით, ხალხის ცხოვრებისა და სულისკვეთების გამოხატულებით. მე არ მეყოფა საიმისო თავდაჯერება, გურამ გეგეშიძეს ამ ორი გზიდან ერთ-ერთი დაბეჯითებით ვურჩიო. თავს

მხოლოდ საკუთარი შთაბეჭდილების გამჟღავნების უფლებას მივცემ და ვიტყვი, რომ ამ ახალ რომანში უკეთ დავინახე მხატვარი.

გურამ გეგეშიძე ჩემთვის თანაბრად საინტერესო მოაზროვნეა მაშინაც, როცა პიროვნების სულის სიღრმეებს იკვლევს და მაშინაც, როცა ხალხისა და ეპოქის სულისკვეთებას ხსნის, რადგან მწერალი არცერთ შემთხვევაში არ არის ორდინალური, იგი ყველგან და ყოველთვის განუმეორებელია. მაგრამ ისიც უნდა ითქვას, ეს ახალი რომანი წინათაგან იმითაც განსხვავდება, რომ აქ არამცთუ ნაკლებ, სულაც არ შევხვდებით „არაპროზაულ“, არამხატვრულ, მსჯელობებით გადატვირთულ ადგილებს. თუმცა, ისიც უნდა გვახსოვდეს, რომ ამგვარი ხასიათის სირთულე მეტნაკლებად საერთოდ ახასიათებს ანალიტიკურ რომანს და მეტი სიფრთხილე სწორედ აქა მართებს მწერალს.

თომას მანმა სოციალური რომან-ეპოპეით დაიწყო და ფილოსოფიური პროზით დაასრულა (თუმცა, ბოლო, დაუმთავრებელ რომანში თითქოს დაეტყო ადრინდელისკენ მიბრუნება). გურამ გეგეშიძე პირიქით იქცევა. მწერლობა იმითაც არის მშვენიერი, რომ ერთი მეორეს არც უარყოფს და არც უპირისპირდება. ვნახოთ, საით გაუნეწვს გული გურამ გეგეშიძეს, საით წაიყვანს მისი ნიჭი. ჩვენ ერთი რამ შეგვიძლია მხოლოდ: გავამხნევოთ ამ ახალ გზაზე და გულწრფელად ვუთხრათ, რომ ეს მისთვის უჩვეულო და ჩვენთვის მოულოდნელი რომანი „ხმა მლაღადებლისა“ ნამდვილად კარგი, მნიშვნელოვანი მხატვრული ნაწარმოებია.

ამ რომანით კიდევ ერთხელ ისიც შეიქნა აშკარა, რომ ჩვენი გატაცება „თანამედროვე რომანით“ ზედმეტად აღტყინებული ყოფილა, ძველისადმი დაპირსპირება კი ცალმხრივი. თურმე, ტყუილად ვფიქრობდით, რომ რეალისტური რომან-ეპოპეების დრო წარსულში დარჩა.

გურამ გეგეშიძის ახალ რომანში ქართული ცხოვრება დროისა და სივრცის თვალსაზრისითაც უაღრესად ფართოდ, პანორამულად არის დანახული და გახსნილი. მოქმედება იწყება ბატონ-ყმობის გაუქმების პირველ დღეებში და საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებამდე მიდის. მოქმედება იწყება ერთ უბრალო, ჩვეულებრივ ქართულ სოფელში და ნელნელა, თანდათანობით იშლება და სწვდება არა მარტო ფოთს, ბათუმს, თბილისს თუ რუსეთს, არამედ ევროპის და კიდევ უფრო შორეულ ქვეყნებსაც. ამხელა გარემოს და ამსიგრძე დროს, ათეულობით გამირებს (პერსონაჟებზე რომ აღარაფერი

ვთქვათ) მართლაც დიდი მოვლა უნდოდა და უნდა ითქვას, მწერალმა კარგად გაართვა თავი ძნელ საქმეს.

რომანში ისე იქსაქსება ყველაფერი, სიუჟეტი იქნება თუ ოჯახები, რომ ამის კვლავ თავმოყრა და შეკვრა აშკარად რთული ამოცანის ნინაშე აყენებდა ავტორს. მან დაძლია ეს სირთულე, კომპოზიციის შესასწორი უნარი გვიჩვენა. აქ არამცთუ სიუჟეტური ხაზები იკვანძება კვლავ, არამედ მხატვრული დეტალებიც კი თამაშდება მოულოდნელად და შესაკავშირებელ მასალადაა გამოყენებული.

რაიმე დეტალს ერთგვარი სიმბოლური მნიშვნელობა თუ ენიჭება და მხატვრული ფუნქციაც აშკარად შესამჩნევია, მაშინ ისერიგად აღარ უნდა გაგვიკვირდეს მისი კვლავ და კვლავ გათამაშება რომანის მანძილზე. როცა მომაკვდავი გოგიელა თავის თოხს შვილს უტოვებს და შესთხოვს, მან თავის მხრივ საკუთარ შვილს, მაშინ ჯერ სულ პატარა მიხაკოს შეუნახოს, ჩვენთვის აშკარაა, რომ ეს დეტალი კვლავ შემოგვხვდება წინ, რადგან მნიშვნელოვანი აზრობრივი მუხტის მქონეა. მართლაც, რომანში ვრცელი მანძილის გავლის შემდეგ მონიფულ შვილს მამა თოხსაც გამოუტანს და ბაბუამისის ანდერძსაც გადასცემს. უფრო გასაკვირი ისეთი დეტალების არდავინყება და გათამაშებაა, რომელთაც ამგვარი დიდი ფუნქციური დატვირთვა არ გააჩნიათ. თავად გურიელის მიერ ადრე გაჩუქებული ოქროს სამაჯური მერეც რამდენჯერმე გამოჩნდება რომანში და თუმცა თავისი დანიშნულება მასაც აქვს, მაინც იმას უფრო გვაფიქრებინებს, რომ მწერალმა ნიჭთან ერთად გულმოდგინებაც გაამჟღავნა, როცა ასე დეტალურად დაამუშავა ამხელა რომანი და ყველაფერ დიდსაც და მცირედსაც თავისი ადგილი და კავშირები მოუძებნა მთლიან სიუჟეტში.

გურამ გეგეშიძის რომანებიცა და მოთხრობებიც ჩემში ყოველთვის დიდ ინტერესს იწვევდა, ყოველთვის მიმაჩნდა თანამედროვე ქართული პროზის ერთ-ერთ უაღრესად თავისებურ, განსაკუთრებულ, ღრმა ნაწარმოებებად. მაგრამ თუ ადრე მწერლის მხატვრული აზროვნება იყო მიმზიდველობის მთავარი ფაქტორი, ახლა ამას სხვაც დაემატა. კერძოდ, მე ვფიქრობ, მოთხრობელის ნიჭი გურამ გეგეშიძემ სწორედ ამ რომანში გამოაჩინა მთელი სისავსით.

მწერალი მართლაც შეუდარებელი ოსტატობით გვიყვება ილიასისა და პაშას ჩუმი და ნათელი, ტრაგიკული და ამალღებული სიყვარულის ისტორიას. ძნელი გადასანყვეტია, ვინ ვისა სჯაბნის აქ, გურამ გეგეშიძე - ფსიქოლოგი გურამ გეგეშიძე — მოთხრობელს თუ პირიქით. ორთავ როლში შესანიშნავია მწერალი. თანდილასა და

მაშოს თავგადასავალი, საქართველოს თურქეთთან ომის ამსახველი ადგილები, სამცხე-ჯავახეთის ყოფის სურათები თუ რომელი ერთი ამბავი და ეპიზოდი გავიხსენო, ყველგან, მთელი რომანის მანძილზე ჩვენ წინაა შესანიშნავი მთხრობელი — ავტორი.

მართალია, გურამ გეგეშიძის „ხმა მლაღადებლისა“ ტრადიციული სახისაა, მაგრამ იგი მაინც განირჩევა იმ კლასიკური რომანებიდან, მითუმეტეს რომან-ეპოპეებიდან, რომელთაც ჩვენ ვიცნობთ და დიდადაც ვაფასებთ. აქ ვერ ნახავთ ნებივრად მიშვებულ თხრობას. ეპოქის რიტმი ყველაფერს ასვამს თავის დალს და ეს რომანი-ეპოპეაც ძველებისაგან უფრო ენერგიული, მე ვიტყვოდი ნერვიული თხრობითაც განსხვავდება.

ახლა მხატვარს აღარ იკითხავთ?! გურამ გეგეშიძემ აქაც ყოველგვარ მოლოდინს გადააჭარბა. იგი თუ აქამდე გმირის სულს უფრო იყო მიჩრეებული, ფსიქოლოგიური წვდომის სიღრმით გვაკვირვებდა, ახლამისი თვალისგარე სამყაროსაც ასევე ინტერესითა და ფართოდ აღიქვამს. ეს კონტრასტი განსაკუთრებით საჩინოა სიკვდილ-სიცოცხლის და ბედისწერის საკითხების გახსნისას, რასაც გურამ გეგეშიძის შემოქმედებაში ყველგან და ყოველთვის არსებითი მნიშვნელობაც ეკისრება და დიდი ყურადღებაც ეთმობა.

აქაც, ამ ახალ რომანშიც წინა პლანზეა ეს პრობლემები წამოწეული, არაერთხელ დავფიქრდებით ამ მარადიულ საფიქრალზე. მაგრამ აქ უკვე რომანში გადმოღვრილი ფიქრის, განსჯის, ანალიზის დინებას არ მისდევს მკითხველი. მწერალი მკითხველს მხატვრულ სურათებს სთავაზობს, ამბავს მოუთხრობს და დასკვნებსაც მასვე გამოატანინებს, თუმცა თან შეუმჩნევლად, ძალდაუტანებლად აქცევს მისი აზრის დინებას თავისთვის სასურველ კალაპოტში. რომანის მანძილზე არაერთხელ ვხდებით სიკვდილის შემსწრენი, მაგრამ ყოველი ეპიზოდი მაინც განუმეორებელია, საოცრად ამალეღვებელი და შთამბეჭდავია, მრავლისმთქმელია. გავიხსენოთ ჯაშინიკას სიკვდილის სცენა:

„მან თვალი გაახილა, დააღწია ნყვდიადს თავი, წამოიწია სასთუმალიდან და იცნო საკუთარი ქოხი, სადაც დაიბადა და სადაც ახლა სულს ლევდა. გონება საოცრად ფხიზელი გაუხდა. მიმქრალი კერიიდან გამომსხლტარი ობოლი სხივის ციმციმა შუქზე დაინახა თავისი ცოლი მაშო, რომელიც ოდესღაც უყვარდა, და თავისი ამხანაგი თანდილა, რომელსაც ოდესღაც ენდობოდა და პატივს ცემდა — ერთმანეთს ჩახვეულნი, აფუსფუსებულნი, აკვნესებულნი. არც ეწყინა, არც გაუკვირდა, ისე გულგრილად შეხედა მათ, ისე

უაზროდ მოეჩვენა მათი ფუსფუსი, რომ გულში გაეცინა, რადგან იცოდა: ამაო იყო ის, რაც ახლა მათ ჰპოვეს... არაფერს არ ჰქონდა ახლა აზრი და მნიშვნელობა, გარდა შემდგომი წამისა, რომლის დადგომას დაძაბულად ელოდა გაურკვეველ სივრცეს მიშტერებული...”

შემზარავია მაშოსა და თანდილას საბოლოო ხვედრი. მაშოს თანდილა გამოჭრის ყელს ლალატისათვის, ხოლო თავად თანდილა გლახუნას ტყვიის მსხვერპლი შეიქმნება. ორთავე ეპიზოდი დიდი ოსტატობითაა დანერილი. პირდაპირ შეუდარებელია, კლასიკური სიძლიერისაა თანდილას მოკვლის ეპიზოდი. მწერალი ერთი ფრაზითაც კი არაფერს გვიხსნის და არაფერს აანალიზებს, უბრალოდ მხოლოდ აგვიწერს, ცოცხლად გვიხატავს და ამას ისეთი ძალით აკეთებს, რომ თვალწინ ცხადად გვიდგება ეს ყველაფერი.

მაშოს ლალატი ჯაშინიკასავით სასაცილოდ როდი ეჩვენა თანდილას, რადგან იგი სხვა, ჯანსაღი კაცის თვლით უყურებდა ამას და თავადაც სხვა, ჯაშინიკასაგან განსხვავებული ფსიქიკისა იყო. მაგრამ უკვე მკვლელობის მერე მისი სამზადისიც შურისგების შესახებდრად, როცა ღამით სახლ-კარსა და ეზო-გარემოს უკანასკნელად უვლის, მისი მოჩვენებაც ანაფორიანი მთიბავისა, რომელიც ხელს დაუქნევს და ანიშნებს, გამოძევებო, ისევე ამაღლებს მას ამქვეყნიურ ყოფაზე, როგორც ეს ჯაშინიკას დაემართა.

“... თანდილას ამათი ხმა აღარ ესმოდა, მთელი არსებით სურდა მთიბავს დასწეოდა, საკითხავი ჰქონდა რაღაც, პასუხს მის გარდა არავისგან ელოდა...”

— გაჩერდი, თანდილავ, თორემ გესროლე! — ღრიალებდა გლახუნა, რომელსაც თოფი გადმოეღო და გაქცეულისთვის დაემიზნებინა, მაგრამ მთიბავმა უკან მოიხედა, კიდევ ერთხელ დაუქნია ხელი და ბურჭებს მიეფარა, და თანდილამაც უმატა სირბილს და იმავე წამს იქუხა თოფმა, და უცბად, წელში შეიზნია თანდილა, შედგა, შეტორტმანდა, გადადგა ნაბიჯი, ერთი, მეორე, სისხლმა ზურგი შეუღება, ხოლო მთიბავი უსაშველოდ გაზრდილიყო, აღარც კი ჩანდა, გრანდიოზული შავი ანაფორა გადაეხსნა, გაეშალა, დაეფარა ცის კაბადონი. და ამავე დროს ანაფორის შავი კალთები ელვის სისწრაფით მოჰქონდა მისკენ, თითქოს თანდილასთან ერთად, მთელი ქვეყნიერების შთანთქმას ლამობდა“.

„ხმა მლალადებლისაში“ გმირებს მარტო ბედისწერა კი აღარ სდევნის, მათი ბედი-იღბალი ძირითადად დროის ყოფით არის შეპირობებული. იმ ეპოქის რეალურ ვითარებას ჭეშმარიტი მხატვრის ნიჭითადა ოსტატობით გვიხატავს მწერალი. ბედისწერის მსხვერპლნი

არიან ცაცა ციციშვილიც, მაშოც და თანდილაც, პაშაცა და ილიასიც, გლახუნაცა და მრავალი სხვანიც, მაგრამ ეს ბედისწერა თავად სოციალური და ზნეობრივი უკულმართობით არის დატრიალებული და თავს დატყეხილი. მხოლოდ ერთეულებს ყოფნით ამ ძალის წინააღმდეგ, სულიერი წონასწორობის დაცვა, ზნეობრივი სისპეტაკის შენარჩუნება და სწორედ ამისი შეგრძნების გამოა, ასე მშვიდად რომ გაყვება საბა საკუთარ იღბალს, როცა იგი მოაკითხავს.

რომანში უამრავი გმირი და პერსონაჟია. მწერალი ყოველ სახეს დასამახსოვრებელსა ხდის. ამდენი განსხვავებული პორტრეტის და ხასიათის შექმნის ნიჭი გურამ გეგეშიძემ სწორედ „ხმა მლაღადებლისაში“ გაამჟღავნა. რომანში მთავარი მაინც სამი შტოა, რომელთა შთამომავლობასაც მწერალი განსაკუთრებით მიგვაქცევინებს ყურადღებას: ვარდანიძეების, ნიგურიალების და უნდილაძეების. ისინი მთელ ქვეყანას მოსდებიან და საზოგადოების ყოველ ფენასაც კვებავენ. მათ, მშობლიურ სოფლის გარდა, ვხედავთ პარიზის სალონებშიც და მარსელის საროსკიპოებშიც, ბათუმის რკინიგზაზეც და საზღვაო ფლოტშიც, თბილისის რედაქციებშიც და სახელოსნოებშიც, საომარ ვითარებაშიც და ათას სხვა ადგილას. მათი გზები მარტო გეოგრაფიული თვალსაზრისით კი არა, არსებითადაც არის გაყრილი: ზოგი ძველის უდრეკი ქომაგია, ზოგიც დემოკრატიული გარდაქმნების მომხრე და ლიბერალი, ერთნი თუ უდრტიწინველად შრომობენ, მეორენი ცხოვრების აზრს მხოლოდ რევოლუციურ ბრძოლებში ხედავენ, არც იმ დროისათვის ისეთი იშვიათი პროფესიის ადამიანი აკლიათ, როგორიც ავიატორია და არც გავრცელებულის — მძარცველი და ავაზაკი.

ცხოვრება ამ რომანში მთელი თავისი სისრულითა და სირთულით შემოჭრილა — სიკეთითაც და ბოროტებითაც, კეთილშობილებითაც და ღვარძლითაც, სიმშვიდითაც და ფორიაქითაც, ფეხათრეულობითაც და წინსწრაფითაც.

საინტერესოა თავად ყაფლან ვარდანიძის სახე, მისი ტრადიციული ჩვევებითა და ახალი ლიბერალური შეხედულებებით, ჭეშმარიტების ძიების სურვილითა და სამართლიანობის მოყვარულობით, მამულიშვილური გრძნობითა და მნივნობრული გატაცებით. იგი ბევრწინადად ახალი სახეა ქართულ მწერლობაში, ახალი კუთხით გვიხსნის თავადიშვილთა ერთი, ლოიალურად განწყობილი ფრთის სულისკვეთებას.

გლახუნა უნდილაძის და მისი პირმშოს ამბაკოს სახეები ადამიანური გულღრძობის, ბოროტების, უმადურობის ძლიერ შთამ-

ბეჭდავი განსახიერებაა. გლახუნას ფათერაკებიანი მოგზაურობა სამცხე-ჯავახეთში, სადაც ეს ბოროტების მთესველი თავისზე უარესებს გადაეყრება, დიდად საგულისხმო სათქმელს იტევს. ნიშანდობლივია, რომ შემთხვევით მორევში ჩავარდნილი გლახუნა უკანასკნელი ამოსუნთქვით სწორედ რკონელ ბერს უგზავნის ლანძღვა-გინებას, ვინც დაიხსნა იგი და ჯავახეთიდან სამშვიდობოს გამოიყვანა. უმადურობაა გლახუნასა და მისი შვილის ამბაკოს ბოროტების წყარო, თუ პირიქით, ეს ძნელი გასარკვევია, მაგრამ მწერალმა რომ ამ გმირებით დიდი მხატვრული სიძლიერის სახეები შექმნა, ეს გარკვეული და უეჭველია.

ყოველი გმირი თუ პერსონაჟი ამ რომანში ისეთი განსხვავებული ბიოგრაფიის მქონეა, იმდენად თავისებური და საგულისხმო ფსიქიკის პატრონია, რომ თითოეული მათგანის შესახებ საინტერესო საუბრის გაბმა შეიძლება, მაგრამ ამჯერად ეს შორს წაგვიყვანს. ისიც კი ძნელი სათქმელია, თუ ვინ გამოირჩევა მათ შორის თავისი მნიშვნელოვანებით. ალბათ მაინც, ნესტორ ვარდანიძეს, მიხაკო და იასე ნიგურიანებს ენიჭებათ ამ მხრივ უპირატესობა.

სამთავე ბურჯივითა დგას საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. ოღონდ გათიშულ, გაცალკევებულ ბურჯებად დგანან და ამიტომაც უჭირთ ცალ-ცალკე დანოლილი სიმძიმის გაძლება.

ნესტორი განათლებული, თავის ხალხსა და ქვეყანაზე თავგადაკლული მოღვაწეა, ვისთვისაც სოფელში საკუთარი სახსრებით სკოლის გახსნა ან დასაწიოკებლად მოვარდნილი დამსჯელი რაზმის წინ გადადგომა არისტოკრატიული პოზიიორობა კი არ არის, არამედ გულისნადილია, ცხოვრების მიზნით ნაკარნახევი მოქმედებაა.

იასე და მისი თანამზრახველნი კლასობრივი პოზიციებიდან ებრძვიან ნესტორს, მეკავშირედ კი არა, სწორედაც მტრად ნათლავენ და თუმცა ნესტორის უშუალო მკვლელებად არა ჩანან, ამკარაა, რომ ამაში მათი ხელი ურევია.

ერთადერთი მიხაკოა, ვინც შრომაში ხედავს ხსნას, და კიდევ — ურთიერთსიყვარულში. მან ბევრი არაფერი იცის, განათლებისთვის არ ეცალა. უბრალოდ გრძნობს, გულითა ხვდება, რომ ეს არის გადარჩენის გზა და მთელი ცხოვრება სწორედ მას ადგას. ამიტომაც აქვს თავისი მოუცლელი და გამრჯე მარჯვენა ყოველთვის განვდილი სხვათა დასახმარებლად, შინაური იქნება ვინმე, თუ უცხო.

რომანში განაჩენად ისმის ნესტორის მეუღლის, ფრანგი ქალის მადლენის სიტყვები: „უკეთესი ცხოვრების ღირსი არა ხართ თქვენ.

მას შემდეგ, რაც ნესტორზე ხელი მოგიბრუნდათ, დავრწმუნდი, რომ იმ ტოტს ჭრით, რომელზედაც ზიხართ, არც შეკავშირება შეგიძლიათ და არც შეგნება გაგაჩნიათ, თქვენი აღარაფერი მნამს“...

ჩემის აზრით, სწორედ ეს არის ამ რომანის მთავარი სათქმელი, საითკენაც მივყავართ ყველა სიუჟეტურ ხაზს, მთლიან პანორამულ სურათს ცხოვრებისას. ადამიანებს ერთმანეთის არ ესმით, ძმა ძმას ველარას უგებს, თანამებრძოლები მტრად მოკიდებიან ერთმანეთს, ირგვლივ გათიშულობა და გულდახშულობა დასადგურებულა.

ანაიდა ბესტავაშვილი წერს, რომ დრო და მოძრაობა არის ამ რომანის მთავარი გმირები. ამ პირობას თუ გავყვებით, მაშინ კიდევ ერთი მთავარი და უმთავრესი გმირი გამოიკვეთება — ხმა მლალადებლისა...

გლახუნას გადამრჩენი საზღაურად იმას სთხოვს, რომ სიკეთეს ემსახუროს იგი, მაგრამ „ეს სიტყვები მისი იყო ვითა ხმა მლალადებლისა უდაბნოსა შინა“.

ხმა მლალადებლისა მარტო გლახუნასათვის, ამ სულმდაბალი გარენარისათვის როდი ისმის ფუჭად. სამწუხაროდ იგი არც სხვათა, თუნდაც სიკეთისათვის მონადინებულ გულებს ხვდება იმ ძალითა და რწმენით, როგორადაც და რისთვისაც არის მოწოდებული.

ოთარ ჩხეიძის რომანი „ვენეციური ჭალი“ თანამედროვე ცხოვრებას წარმოსახავს და აქაც, როგორც ეს მწერალს საერთოდ სჩვევია, მწვავედ არის წამოჭრილი ზნეობრივი პრობლემები. ერთი ოჯახის თითქოს არაფრით გამორჩეულ ბიოგრაფიაში, სადაც ყველაფერი ჩვეულებრივი ყოფის შესაბამისად ხდება, მწერლის მახვილი თვალი ათას საძრახის რამეს ხედავს და ჩვენც მიგვაქცევინებს მასზე ყურადღებას.

ლეონ ბადრიაშვილის გარდაცვალება იქცევა იმის მიზეზად, რომ ნათესაობა კვლავ ერთად მოიყრის თავს და მისი ასაკოვანი გაუთხოვარი ქალიშვილი ციციწინოც ინებებს ჩამოსვლას მშობლიურ ქალაქში. ყველაფერი თავისი წესით და რიგით მიედინება — დაკარძალვის ცერემონიალიც, ქელებიც, ორმოციც და წლისთავიც.

ნათესაობისათვის ამ მნიშვნელოვან თარიღებს შორის სხვა საზრუნავიც გამოჩნდება: კიდევ ერთი ნათესავის, მამისეულ სამშობლოში დაბრუნებული დავითის ინსტიტუტში მონყობისათვის ზრუნვა, ციციწინოს სამსახურის თუ საქმროს ძებნა და კიდევ ამგვარები. ამ ყოფით ფაციფუცში უამრავი მახინჯი და უკეთური

რამ გამომზეურდება — დანყებული ქელებების რიტუალებიდან უპატრონოთა თავშესაფრიდან ბავშვების გასამრჯელოთი გაშეილების ფაქტებამდე. ცხადია, ამგვარი სიუჟეტის რომანში თავისთავად წამოიწევა ის სიძნელები, რაც თან ახლავს „გასაიმასკნებელ“ საქმეებს და ის არცთუ წესიერი საშუალებებიც, რასაც მიმართავენ მათ დასაძლევად.

ოთარ ჩხეიძეს ამგვარი სიტუაციების თხრობა და მეშჩანური სულისმხილება კარგად ეხერხება. აქაცოსტატურად არის ეს ყველაფერი გადმოცემული. მწერლის ბასრი ირონია სიუჟეტის განვითარებას სათანადო მიმართულებას აძლევს და რომანის პათოსსაც აშკარას ხდის. თუმცა, ისიც უნდა ითქვას, რომ აქ წამოჭრილი პრობლემები არახალია, ბევრწილად ნაცნობია და ამდენად შეიძლება ვინმეს დიდად საინტერესოდ აღარც მოეჩვენოს. ფინალიც თითქოს თავიდანვეა დაპროგრამებული. ცხადია, ის ცხოვრება, რომლის კეთილდღეობის სიმბოლოდაც აქ ვენეციური ჭაღია მოხმობილი, უნდა დაინგრეს.

გიორგი ზედგინიძეს თავის ახალ რომანში „გატეხილი ხიდი“ კვლავ ისტორიულ წარსულში გადაყვარო. ამჟამად მოქმედება ძირითადად ქართლში ხდება. ავტორი თავად მესხეთის მკვიდრია, ღვანლი მიუძღვის საქართველოს ამ კუთხის ისტორიული წარსულის შესწავლაშიც და მის მხატვრულ წარმოსახვაშიც. მისი წინა რომანი „ღედის ტაძარი“ სწორედ მესხეთის ისტორიულ ყოფაზეა დანერგილი. თუმცა ამ კუთხის ბედ-იღბალი მუდამ განუყოფელი იყო მთლიანად საქართველოს ხვედრისაგან და ეს კარგად შექონდა წარმოჩენილი ავტორს. ახალ რომანში, კინემატოგრაფიულ ტერმინოლოგიას თუ დავესესხებით, მსხვილი პლანი შეიცვალა. ახლა წინაა წამოწეული ქართლის ცხოვრება, თუმცა არც სხვა მხარეები, კერძოდ სამცხე-ჯავახეთია დაინყებული. ყველაფერს რომ თავი დავანებოთ, იმ ეპოქაში, რომელსაც გიორგი ზედგინიძე „გატეხილ ხიდში“ აგვინერს, თბილისის მმართველად და ფაქტიურად მთლიანი ძალაუფლების პატრონად სწორედ ახალციხის ფაშა ისაყ ჯაყელი იყო დანიშნული ოსმალთა მიერ. ეს იყო მეთვრამეტე საუკუნის პირველი მეოთხედი. მწერალი მოგვითხრობს იმდროინდელ საქართველოს სვე-ბედზე, მძიმე ყოფაზე, მაგრამ გაუტეხელ სულზე, აჯანყების მზადებაზე და მის გამარჯვებულ დასაწყისზე, მოგვითხრობს ამ აჯანყების მოთავეზე, ანტიოსმალური მოძრაობის ინიციატორზე, შიდა ქართლის დიდგვაროვანზე და გორის მოურავზე გივი ამილახვარზე.

„გატეხილი ხიდი“ ინტერესით იკითხება. მწერალი მისთვის ჩვეული კეთილსინდისიერებით და ობიექტურობით გვიხსნის წარმოსახული ეპოქის სულს, არ ღალატობს ისტორიულ სინამდვილეს, მისი ინფორმაციაც და ინტერპრეტაციაც სანდოა. რომანის წარმატებას ბევრწილად განაპირობებს ის გარემოება, რომ ავტორი კარგი მთხრობელია. იგი უბრალოდ, შთამბეჭდავად გვიყვება ამბავს და წაწარმოები მთლიანად, თუ მისი ყოველი თავი და ფრაზაც კი, ჭეშმარიტი პატრიოტული სულითაა გაჟღერებული და შთაგონებული.

გასულ წელს „მნათობის“ ფურცლებზე მოთხრობები მრავლად დაიბეჭდა და მათგან მხოლოდ ზოგიერთებზე თუ მოვახერხებთ ორიოდ სიტყვის თქმას.

მსცოვანი პროზაიკოსის სერგო კლდიაშვილის ყოველი ახალი მოთხრობა თავისთავადაც სიხარულის მომტანია, თუნდაც სულ პატარა და ესკიზური ხასიათისა იყოს. „საკრალელი განდეგილი“ ავტორის შემოქმედებითი მწვერვალის ხანას გვაგონებს და იმითაც გვანცვიფრებს, რომ აქ თანამედროვე ახალგაზრდა ქალ-ვაჟის ურთიერთობა ისეთი ნახევარტონებით და ნიუანსებით არის გადმოცემული, რაც მათ ტოლ მწერალსაც გაუჭირდებოდა. ამ მოთხრობაში ლიტერატურაში საკმაოდ მოძალებული თემაა დამუშავებული, მაგრამ ჯერ ერთი იგი თავად ცხოვრებიდან მოდის და გვეძალება, მეორეც ისეთი ორიგინალურობით არის დამუშავებული და ოსტატობით შესრულებული, რომ „საკრალელი განდეგილი“ შესანიშნავი ქართული მოთხრობების რიგს განეკუთვნება. ქალაქს გარიდებული, სოფლის სიმყუდროვეში ჩაძირული განდეგილი გაცილებია შფოთიან სამყაროს მოღლილი ნერვების დასაწყნარებლად. სამაგიეროდ საკრალელს მკვიდრნი იმის მღელვარე მოლოდინში არიან, რომ აქ მალე აგუგუნდება გარემო გეოლოგების მიერ მიგნებული მადნის წყალობით. აქ მთავარი ერთერთის სიმართლის დადგენა არ გახლავთ. ქალაქის გნიასით გათანგულ ხალხს სოფლის იდილია იტაცებს, ხოლო ბუნების ნიაღში გამოკეტილები ქალაქის მშფოთვარე ცხოვრებას ელტვიან. მაგრამ, როგორც კი მათთვის საოცნებო გარემოში მოხვდებიან, მალევე ბეზრდებათ და ჩვეულ ყოფაში დაბრუნებას ჩქარობენ.

რევაზ მიშველაძის შემოქმედებითმა სამყარომ თანდათან სულ უფრო გამოკვეთილი სახე მიიღო. ტკივილიანი ღიმილი, მოსიყვარულე გულის ფეთქვა, მოყვასისადმი თანაგრძნობა, ადამიანური

ურთიერთობების ნათელი — აი რითაა სავსე რევაზ მიშველაძის მოთხრობები. ეს ყველაფერი ხშირად დრამატულ სიტუაციებში მულაენდება, ზოგჯერ კომიკურშიც, მაგრამ არასოდესაა ალბეჭდილი ან გულგრილობით, ან კიდევ ღვარძლიანი დაცინვით. მწერალი ყოველთვის გულმხურვალედ განიცდის მის მიერვე შეთხზულ სიტუაციებს, საკუთარი გმირების გასაჭირს თუ ლხენას და ჩვენც ასევე განგვაცდევინებს.

ნოველაში „ცრემლი სად არის“ სალიმილო არაფერია და მწერალი გულისტკივილით გვიხსნის ადამიანური გულცივობის შედეგს. მოხუც მგზავრს თავს ნამდვილი უბედურება დასტყდომია, მძიმედ დაავადებული შვილი შორეულ ქალაქში უნევს სამკურნალოდ, ავტობუსის მძლოლი კი უდიერად ექცევა. მოხუცის შეგონებაც და ადამიანური ჩივილიც მკითხველის გულს ღრმადა სწვდება: „ჩვენ თუ არ ვივარგეთ ერთმანეთისათვის, უფრო გამწარდება ეს ნუთისოფელი... ტკბილ სიტყვას მაინც რა უდგას წინ... ჩემი ხნის კაცი რომ გზაზეა ალოლებული, ამხელა ჩემოდანს რომ მიათრევს და სახე ჩამოსტირის, ამან რაღაც არ უნდა გითხრას? შენით ვერ უნდა მიხვდე ცოტას მაინც?“ მოხუცის პირით ხომ კაცთმოყვარეობისაკენ მოგვიწოდებს მწერალი, თავის მხრივ კი იმაზე მიგვაქცევინებს ყურადღებას, რომ „რამდენი ამნაირი კაცი მიისაწყლება, ღმერთო, ახლა, ამ ნუთში თავის გამრუდებულ გზაზე!“

ეს ყოველთვის უნდა გვახსოვდეს, თუ გვინდა ადამიანები გვერქვას.

1982 წელი

ძვირფასო ქართველო და, მასთან ერთად, არაქართველო მკითხველო!

მრავალტანჯულ საქართველოს სულსა და სხეულს სამუდამოდ დააჩნდა კიდევ ერთი მძიმე ჭრილობა 1989 წლის 9 აპრილს, როცა უმოწყალოდ დაჩეხეს და დანამლეს მშვიდობიანი მანიფესტაციის მონაწილე ათასობით მისი შვილები მხოლოდ იმისთვის, რომ თავიანთი სამშობლოს მთლიანობა, ერთიანობა, თავისუფლება სურდათ და გულისნადილი საჯაროდ, ხმაშავლად, ქვეყნის გასაგონად გამოხატეს.

საჯაროობის ვითარებაში ამგვარი მანიფესტაცია არავის უნდა გაჰკვირვებოდა, მითუფრო სისხლში არ უნდა ჩაეხშო.

მას შემდეგ, რაც ფარდა აეხადა ბნელით მოცულ, საგულდაგულოდ მიჩქმალულ და გაყალბებულ უახლოეს ისტორიას, როცა ყველასათვის აშკარა გახდა, რომ ჩვენი ერთა კავშირი ნებით კი არა, ძალით ყოფილა შეკონინებული, რომ ჩვენი ყოფისათვის დემოკრატია და სამართლიანობა კი არა, ტერორი, ძალადობა, განუკითხაობა, კორუფცია, ხალხის ინტერესების უგულვებელყოფა ყოფილა დამახასიათებელი, რომ სახელმწიფოს გონიერი და სამართლიანი კი არა, დიქტატორული ამბიციებით შეპყრობილი დიდი თუ პატარა ხეპრე ბელადები და ხელმძღვანელები მართავდნენ, სავსებით გასაგები უნდა ყოფილიყო ხალხის უსაზღვრო გულისწყრომა, რა ფორმითაც არ უნდა გამოხატულიყო იგი, თუნდაც მრავალათასიანი საპროტესტო მანიფესტაციებით.

მაგრამ, ვერ გაიგეს, ან იქნებ განგებ არ გაიგეს.

მოთმინების ფიალა აავსო იმან, რომ ქართველ ხალხს სწორედ ის დააბრალეს, რაც არასოდეს ახასიათებდა თავისი არსებობის ათასწლეულების მანძილზე — სხვა ერების შეუწყნარებლობა, რომ ქართველ ხალხს სწორედ იმის წართმევა მოუწოდოდა, რასაც შეაღია თავისი ძალა და ღონე, რაც არასოდეს დაუთმია და ცოცხალი თავით არც არასოდეს დათმობს, დიახ, მისი მშობლიური მიწა-წყლის დაქუცმაცება და მიტაცება განიზრახეს.

სწორედ დღეს აჟღერდა მთელი ძალითა და სიმართლით დიდი გალაკტიონის პოეტური მანიფესტი: „თავისუფლება სულს ისე მოსწყურდა, ვით დაჭრილ ირმების გუნდს წყარო ანკარა.“

ამ წყურვილმა გამოიყვანა ხალხი ქუჩებში.

ამ წყურვილის ჩახშობა მოინდომეს რესპუბლიკის თუ ცენტრის უგუნურმა და ბოროტმა ძალებმა.

გოდება გემართებს უმანკო მსხვერპლთა გამო, მაგრამ ნუგეშად ის გერჩება, რომ მათი წმინდა სისხლი ტყუილუბრალოდ არ დაღვრილა, იგი საქართველოს ერთიანობის, ეროვნული სიმტკიცის დულაბად იქცა.

ეს უნდა გვახსოვდეს ჩვენც და ჩვენს შთამომავლებსაც.

სწორედ ამ მაღალი მიზნით იცემა ეს კრებულიც, სადაც თავმოყრილია 9 აპრილთან დაკავშირებით პრესაში გამოქვეყნებული ყველა არსებითი ხასიათის, მათ შორის ურთიერთსაწინააღმდეგო, დოკუმენტური თუ პუბლიცისტური მასალა.

მკითხველი თავად ნახავს და მიხვდება, რა არის ამ მასალებში სარწმუნო ან საეჭვო, რა უსინდისოდ ცდილობენ ერთნი მოვლენების გაყალბებას, პასუხისმგებლობის თავიდან აცილებას, რა ძნელად, მაგრამ ბეჯითი ბრძოლით პოულობს გზასა და გამარჯვებას ჭეშმარიტება, რა ერთსულოვანი, გულწრფელი და მართალია ქართველი ხალხი, მასთან ერთად კი სხვა ერების ყველა კეთილი ნების ადამიანი 9 აპრილის განცდასა და შეფასებაში.

1989 წელი

„რა გითხრათ, რით გაგახაროთ?“

(ნიგნის წინასიტყვა)

ძვირფასო ქართველო მკითხველო!

ჩვენი მრავალსაუკუნოვანი ეროვნული მწერლობა ერთერთი უდიდესი სასიცოცხლო და მხატვრული საგანძურია, რაც ქართველ ხალხს გააჩნია. იგი ყოველთვის იყო მრავალჭირნახული, მუდმივ განსაცდელს შეჭიდებული, თავისი ქვეყნის თავისუფლებისათვის თავგამოდებული ქართველი ხალხის აზრისა და გრძნობის, უმაგალითო პატრიოტული სულისკვეთების გამომხატველიც და შთამაგონებელიც.

ჩვენდა საბედნიეროდ და სამწუხაროდ დღესაც ასეა.

საბედნიეროდ, რადგან იგი კვლავ აღდგა ერის სულიერ წინამძღვრად და ღმერთმა ნუ ქნას, მას ეს მისია ვერ შეესრულებინოს.

სამწუხაროდ, რადგან ქართველ ერს დღესაც ბევრი ჭირ-ვარამი დასტეხია თავს, მეტიც, საუბედუროდ, არც ტრაგიკული ვითარება მოშლია.

სისხლიანმა რეპრესიებმა, თავგასულმა ვოლუნტარიზმმა, დამყაყებულმა უძრაობამ, რაც ერთმანეთს ენაცვლებოდა მთელი ჩვენი საბჭოური არსებობის მანძილზე, მოსახლეობაში შიშისა და ძრწოლის, მორჩილებისა და უკანონობის მეტი არაფერი თესა, რამაც ზნეობრივად დააქვეითა და დასცა საზოგადოება.

მასთან ერთად დაკნინდა და დაქვეითდა საერთოდ ქართული მწერლობაც, თუმცა, თითო-ოროლა ღირსეული გამგრძელებლები კლასიკოსთა ნათელი ეროვნული და მხატვრული მრწამსისა იმ ავადსახსენებელ დროშიც ჰყავდა და არც ყველა მწერალი დაჩაჩანაკებულა და დაცურებულა სიყალბისა და თვალთმაქცობის მოლიპულ დაღმართზე.

გარდაქმნამ, საჯაროობამ, დემოკრატიზაციამ თავისუფალი სუნთქვა და აზროვნება დაუბრუნა ხალხს და მწერლობასაც. თვალის ახელამ, ცხოვრების ნამდვილი სახით დანახვამ აშკარა გახადა, რომ ქვეყანაცა და ერიც ეკონომიკური, სოციალური, პოლიტიკური, ეკოლოგიური, ეროვნული, ზნეობრივი და ათასი სხვა სახის საბედისწერო საფრთხის წინაშე მდგარა.

ქართულმა მწერლობამაც მძლავრად შემოჰკრა განგაშის ზარს ერის გამოსაფხიზლებლად, დასარაზმავად, უკეთურებასთან საბრძოლველად.

ბრძოლა კი დიდი და, როგორც ჩანს, ხანგრძლივი გველის. უგუნურების მწყალობელი ბოროტება იოლად არ თმობს პოზიციებს.

გარდაქმნას უამრავი აშკარა და ფარული მტერი ჰყავს.

გარდაქმნისა და თავისუფლების მტრებმა მოაწყეს 9 აპრილის უმაგალითო სისხლიანი რბევა.

წყეულმც იყვნენ ან და მარადის არაკაცნი, ვინც სანთლებითა და სახარებით ხელში მდგარი მომიტინგეები, სულიერად განწმენდილი დედები და ბავშვები უმოწყალოდ ჩეხა და წამლა.

ესეც არის, შეუჩვეველი თავისუფლების ბანგი სახიფათო მათრობელა ყოფილა.

მეტ სიმტკიცესთან ერთად, მეტი გონიერებაც გემართებს.

ქართველ მწერლობას დღეს დიდი მისია დააკისრა დრომ და ვითარებამ. მან უნდა გაამართლოს იმედები. გულმოდგინედ და გულმხურვალედ ცდილობს კიდეც ამას, თუმცა ზოგი განზრახ, ზოგიც უნებურად ჩრდილს აყენებს მის სახელსა და საქმიანობას.

ღმერთმა ნუ ქნას ის დიდი ტრადიცია მოგვშლოდეს, მთლიანად ქართველ ხალხს თუ იმედს მომავლისა, ქვეყნის სიყვარულით ანთებულ ჩვენს ახალგაზრდებს მწერლობის რწმენა ოდნავ მაინც შერყეოდეს.

ეს კრებული პუბლიცისტური წერილებისა, სადაც მკითხველი თავად ნახავს ქართველი მწერლების შემართებას, მხოლოდ ნაწილია ბოლო ორი-სამი წლის მათი ნამოღვაწარისა.

ამითაც სავსებით ცხადი ხდება, რომ საქმე ცუდად არის. ამიტომაც მოგმართავთ დღესაც ილიას სიტყვებით:

„რა გითხრათ, რით გაგახაროთ?“

მაგრამ ქართველს იმედი არასოდეს გადაუნურავს. ერის უკვდავების რწმენამ, საამისოდ ბრძოლამ და გარჯამ შემოგვინახა დღემდე სამშობლო და ამანვე უნდა შეინახოს იგი მარად.

ღმერთმა მოუმართოს ხელი ყველა საამისოდ გარჯილს.

1989 წელი

„იმედი, — აი, ადამიანის ამქვეყნიური არსებობის სიბრძნეც და სიბრძნეც. მშვენიერია იმედით აღვსილი ადამიანი, როცა ის მიზნისკენ სწორი გზით მიდის, ტრაგიკულად უბადრუკი სანახავია უფსკრულისაკენ მხნედ მიმავალი ბრმა“.

1993 წელი ერთი უმძიმესი ტრაგიკული წელი იყო საქართველოს მრავალსაუკუნოვან ისტორიაში.

ქვეყანა აშკარად გამოხატულ შინა თუ ფარულ გარე ძალებთან ომში იყო ჩაბმული. ისეთი პრობლემაც კი, როგორცაა საომარ ვითარებაში მყოფი ქვეყნის მწერლობის მოვალეობა, ცხადი და ერთმნიშვნელოვანი როდი ყოფილა.

ტრადიციული მოსაზრება, რომ „როცა ქვემეხები ქუხან, მუზები დუმან“, რისი პირდაპირი და კატეგორიული თვალსაზრისით გაგება არც მის ავტორს უნდა ჰქონოდა აზრად და რასაც არც ისტორიული გამოცდილება გვიდასტურებს, ჩემშიც საფუძვლიან ეჭვს იწვევს. თამაზ ჭილაძემ კი იგი სხვა სიტყვებით და, მეტიც, სხვა განზოგადებით გამოთქვა: „არც შეეხება ჩვენს ლიტერატურაში ჩამონოლილ დუმილს, მე ეს დუმილი სრულებით არ მაშფოთებს. პირიქით, ამ დუმილის დიდი იმედი მაქვს. კარგი ნიშანია, დუმილი რომ ჩამონვა და დღევანდელ მძაფრ ცხოვრებისეულ მოვლენებს არ მოჰყვა იაფფასიანი, ნაჩქარევი, ზერეულე „გამოსმაურებები“... ჩვენს თვალწინ ტოტალიტარიზმის მიერ ხელოვნურად შექმნილი სიამის ტყუპების — მწერლობისა და ჟურნალისტიკის ქირურგიული დაშორების აქტი მიმდინარეობს. მწერლობა უბრუნდება თავის პირვანდელ მონოდებას — მას თანამედროვეობა აინტერესებს და არა დღევანდელობა“.

ჩემი აზრით, დუმილი რასაც ჰქვია, ის არ ეთქმის თანამედროვე თუ დღევანდელ ქართულ მწერლობას. სხვას რომ ყველაფერს თავი დავანებოთ (აქ არ ჩამოეთვლი სულ ახალ, თუნდაც მარტო ფართო ეპიკურ ტილოებს), თავად თამაზ ჭილაძემ გამოაქვეყნა ორი ახალი მომცრო რომანი. მე პირადად მესმის ქართველი მწერლების ხმა და სწორედ ეს მაიმედებს. გაჭირვებაში მყოფი ერისათვის მისი მწერლობის დუმილი ვერაფერი საიმედო უნდა იყოს.

„მწერლობისა და ჟურნალისტიკის ქირურგიული დაშორების აქტიც“, ჯერ ერთი, მაეჭვებს, რომ მართლაც მიმდინარეობდეს, მეორეც, კიდევ რომ ასე იყოს, არც მისი სარგებლიანობა მესმის. შემოქმედებით პროცესებში ქირურგიული ჩარევა თავისთავად ისეთი

„აქტია“, რომ ამისი მოწონება, ვგონებ, არ უნდა ვარგოდეს. ახლა კი ის ვიკითხოთ, რამდენად მართებულია ეს მოსაზრება. შორს რომ არ წავიდეთ, თავად ეს პუბლიცისტური წერილი თუ ინტერვიუ თამაზ ჭილაძისა მწერლობის კუთვნილებაა თუ ჟურნალისტიკის? ვინ, როდის და როგორ გაავლო უტყუარი, ზუსტი სადემარკაციო ზღვარი ამ ორ შემოქმედებით სამყაროს შორის? ან განა მათი ერთობლივი თუ ნაჯვარი ნაყოფი მართლა ასე მახინჯია?

მე პირადად ძალიანაც მომწონს თამაზ ჭილაძის ეს წერილი-ინტერვიუ (ისევე, როგორც მისი სხვა პუბლიცისტურ-ესსეისტური ნაწერები). იგი არაერთ საგულისხმო მოსაზრებას გვთავაზობს. თუნდაც ამგვარს: „დემოკრატია ის კი არ არის, როცა ყველა თავისუფლად ლაპარაკობს, არამედ როცა ყველა თავისუფლად აზროვნებს“, ან კიდევ „კუთხური პარტიკულარიზმით შექმულ ქვეყანას ახლა პარტიული პარტიკულარიზმი მოეძალა“. მწერლის ეს და სხვა მოსაზრებებიც ფრიად დასაფიქრებელია. თუ მაინცდამაინც ავტორიტეტებია საჭირო, ყველასათვის და თავად თამაზ ჭილაძისათვისაც აღიარებულ მეტრს მოვიშველიებ, ვისაც ხშირად და ამ თავის წერილშიაც მიმართავს ავტორი. ილია ჭავჭავაძის „საქართველოს მოამბე“ და მთელი ციკლი მისი პუბლიცისტური წერილებისა, რაც ამ ჟურნალში დაიბეჭდა, ან ბევრი სხვაც, თუნდაც „ქვათა ლაღადი“ მწერლობაა თუ ჟურნალისტიკა? მე თუ მკითხავთ, ერთიცაა და მეორეც და ღმერთმა გვიმრავლოს ამგვარი ძალისა და შემოქმედების „სიამის ტყუპები“, მწერლობისა და ჟურნალისტიკის ნაჯვარი.

ახლა რაც შეეხება თანამედროვეობისა და დღევანდლობის გათიშვა-დაშორიშორებას. ისიც ხშირად მომხდარა, როცა მწერალს საგანგებოდ, წინასწარგანზრახვით ხანგრძლივი სიცოცხლისათვის გამიზნული ნაწარმოები საგულდაგულოდ დინჯად უწერია, მაგრამ დღემოკლე კი გამოსვლია, სხვას კი ეგრეთ წოდებული სადღეისო ვითარებით შთაგონებული და ერთი ამოსუნთქვით შექმნილი, მართლაც, საშვილიშვილო საგანძურად დაუტოვებია.

ამგვარი ახალი ნიმუშებიდან დავასახელებ არ. თევდორაძის ფსევდონიმით გამოქვეყნებულ არჩილ სულაკაურის „ანდერძს.“ წინასწარმეტყველება საერთოდ სარისკო საქმეა, მით უფრო, ლიტერატურასა და ხელოვნებაში, მაგრამ მაინც გავბედავ და ვიტყვი: ეს პუბლიცისტურ-პოლიტიკური პამფლეტი, სავსე სადღეისო ნიშნებით, იმდენად მაღალმხატვრული ნაწარმოებია და ისეთ მნიშვნელოვან, სიმართლით სავსე ისტორიულ დოკუმენტს

წარმოადგენს (მეპატრიოსპოეზიისმისამართითამ ტერმინისხმარება), რომ იგი უსათუოდ იქნება ჩვენი შთამომავლობის ყურადღების საგანი.

ამ ბოლო სამი-ოთხი წლის ერთ-ერთი ყველაზე საბედისწერო პრობლემა, რაც საქართველოს გაუჩნდა და ტანჯავდა, რაც სახადივით შეეყარა და ჯერაც არ მოუხდია, ესაა ეგრეთ წოდებული „ზვიადიზმი“. გასულ წელს მისმა დამანგრეველმა ძალამ დასწეულეულ საქართველოს უდიდესი ზიანი მიაყენა და კინალამ გადაიყოლა კიდეც. იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ ეს იყო პიკი ამ ჭირისა, რამაც ათასობით ადამიანი შეინირა აფხაზეთის ომში გამოვლენილი ლალატითაც (როცა ექსპრეზიდენტის მომხრენი ამ ომს თავისად არ თვლიდნენ და განზეიდგნენ, ან კიდეე უარესი — თვალთმაქცობდნენ), აზვირთებული, ანუ როგორც განსვენებულ ექსპრეზიდენტს უყვარდა თქმა, აგორებული სამოქალაქო ომითაც (ყველაზე სამარცხვინო ფურცლით ჩვენს თანამედროვე ცხოვრებაში), დაბოლოს იმითაც, რომ ყოველივე ამის შემყურეებს ბევრს გაუსკდა გული (ამ სიტყვის პირდაპირი მნიშვნელობით). ასე რომ, ამ სენის მსხვერპლთ ვერავინ დათვლის.

ეს პრობლემა ყველას ანუხებდა, ოლონდ ანუხებდა სხვადასხვაგვარად, რადგან საზოგადოებრივი აზრი, თვით მოსახლეობაც, ორ სამკედრო-სასიცოცხლოდ დაპირისპირებულ მხარედ იყო გაყოფილი. „ზვიადიზმის“ დანაშაულთა ბევრი რამ ჯერ კიდეე იღუმალებით არის მოცული. „ზვიადიზმმა“ სახელი გაუტეხა ისეთ ყველასათვის ძვირფას, ნალოლიავეებ, ნმინდარამეს, რასაც ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა ჰქვია, დაიმონა და სირცხვილის გზაზე ატარა მესიანიზმის იდეით მოტყუებული ათეულათასობით ადამიანი, გახლიჩა და დაუპირისპირა ერთმანეთს ოჯახის წევრები, ნათესაობა, ინტელიგენცია და ფიზიკური შრომის ხალხი, ქალაქის უბნები, ქალაქი და სოფელი, კუთხეები და მხარეები. ამან ისეთი უკიდურესი ფორმები და გამოხატულება პოვა, რომ სიძულვილისა და უხამსობის, დაუნდობლობის და ლალატის ყოველგვარი ზღვარი იქნა გადალახული, რის გამოც ქვეყანა ქვეყანას აღარ ჰგავდა. ყველაფერი ძალითაც მოშალეს და უპატრონობითაც მოიშალა, ყველგან და ყველაფერში განუკითხაობამ იმძლავრა.

მართებულად შენიშნავს არჩილ სულაკაური, რომ „ჩვენი მტრები ზვიადიზმის არსს უფრო ადვილად ჩასწვდნენ, ვიდრე ჩვენ.

ისინი ადრევე მიხვდნენ, რომ ეს იყო მძლავრი გამთიშველი და დამანგრეველი ძალა. მიხვდნენ იმასაც, რომ შეეძლოთ ამ ძალის თავის სასარგებლოდ გამოყენება. გამოიყენეს კიდეც“.

სამნუხაროდ, ამას ვერ მიხვდა, ხოლო მერე გასაოცარი სიჯიუტით „არ მიხვდა“ (გაიხსენეთ მათი არგუმენტი „არ მჯე-რა!“) ქართველი მოსახლეობის საკმაოდ დიდი ნაწილი.

იმ ყოვლისმომცველ უბედურებაში, რაც დღეს ქართველობას ჭირს, უზნეობის იმ საქვეყნოდ დემონსტრირებაში, რისი არამცთუ წარმოდგენაც არ შეიძლებოდა ადრე, არამედ რაც დღესაც კი დაუჯერებელი ჩანს, როგორც იტყვიან, ლომის წილი სწორედ ზვიადიზმს ეკუთვნის, მაგრამ ყველაფერი თუ მას მივანერეთ და შევახოცეთ, არც სამართლიანი საქციელი იქნება და არც სასიკეთო ქმედება, რადგან ამით სხვა, სამნუხაროდ, უამრავ დამნაშავე წყაროს მოვუხუჭავთ თვალს, არადა ამგვარი ტენდენცია შეიმჩნევა ზვიადიზმის მამხილებელთა მხრივ.

ზოგჯერ კი ზვიადიზმის ბრალდებების დასამძიმებლად, ჩემი აზრით, არცთუ მართებული მოსაზრებებიც გამოითქმის. ასე მაგალითად, ექსპრეზიდენტს დანაშაულებრივ შეცდომად თუ ქმედებად უთვლიან მაშინდელი სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური სტრუქტურის გაუქმებას, რომლის არსებობას არავითარი, არც ისტორიული, არც სამართლებრივი, არც ზნეობრივი საფუძველი არ გააჩნდა. ამიტომაც მივეცი სიხარულით ხმა, როგორც პარლამენტის (უმაღლესი საბჭოს) წევრმა მის გაუქმებას. ეს ვერაგული დინამიტი ბოლშევიკებმა, ლენინ-სტალინმა და ორჯონიკიძე-კიროვმა მუხანათურად ჩათესლეს საქართველოში თავიანთი სიკვდილის შემდეგ ასაფეთქებლად. სხვა საქმეა, თუ ამ ავტონომია-დინამიტის გაუქმება-გაუვნებელყოფის უფრო უმტკივნეულო გზების და საშუალებების დაძებნა იყო საჭირო.

ამქვეყნად ყველაფერს აქვს დასასრული და ამ დაპირისპირებულ ბანაკებად გაორებულ-გახლეჩილ საქართველოსაც უნდა ეღიროს გამთლიანება. ორივე მხარემ გამოთქვა თავისი სათქმელი, ბევრმა ბოლშევიკმა ანთხია, განა არა კმარა? ახლა მაინც მოვეგოთ გონს და ვირწმუნოთ ის რჩევა, რაც ტარიელ ჭანტურიამ ასე ჩამოაყალიბა:

„რატომ უნდა გავაღრმავოთ ნაპრალი... ნუთუ იმისთვის მხოლოდ, რომ ვუცქიროთ, როგორ ინგრევა ჩვენი სამშობლო, და მერე, როცა მთლად დაიქცევა, კმაყოფილებმა ნიშნი მოვუგოთ ვილაცას — თუნდაც ჩვენს პოლიტიკურ მონინაალმდეგეს — აი, ხომ დაიქცაო!

აი, ხომ დავეკარგეთ აფხაზეთიო! სამაჩაბლოო! აი, ხომ დაილუპა საქართველოო!

შეიძლება გაბრაზდე პრეზიდენტზე, გაბრაზდე მთავრობაზე! მაგრამ შეიძლება გაბრაზდე სამშობლოზე? ყველა მთავრობა და პრეზიდენტი დროებითია! მარადიული — მხოლოდ საქართველოა! და ჩვენ უნდა მარადიული საქართველოს ბანაკში ვიყოთ, თუ გვინდა სწორ ქართველებად და პატიოსან მამულიშვილებად დავრჩეთ!

ნუ გავალმავებთ ნაპრალს! ვიფიქროთ მისი ამოვსებისათვის!”

ღმერთმანი, დროა ამ გონითა და გრძნობით, ამ სურვილითა და მიზნით ვიცხოვროთ, თორემ ის ნაპრალი, ჩვენვე რომ გავაჩინეთ, ჩვენივე სამშობლოს ნამსხვრევებით და ჩვენივე გვამებით აივსება.

სხვათა მოძულენი და ნიშნის მომგებნი, ზვიადელთა გარდა, სხვებიც ბევრნი არიან. გასაოცარია, ამ განსაცდელის უამს, როცა ქვეყნის ყოფნა-არყოფნა ბენეზე ჰკიდა, ასე უკიდურესად როგორ მოგვეძალა, ისე რომ მის შენიღბვასაც კი არა ვცდილობთ, ეგოიზმი, მეთავისეობა, საკუთარ კარიერაზე ზრუნვა, ბელადომანობა. მართლაც სასაცილოა, სატირალი რომ არ იყოს, ქვეყნის დაქცევისაკენ რომ არ იყოს მიმართული, ათეულობით ეგრეთ წოდებული ოპოზიციური პარტიების არაფრისმაქნისი ლიდერების ფახიფუხი, გაბლენძვა, გულზე ხელის ბრაგუნი, გაცვეთილი ლოზუნგებით თავმოწონება. ზოგიერთთა ჭინთვა კი, გომბეშოს არაკისა არ იყოს, შეიძლება მართლაც სასაცილოდ ცუდად დამთავრდეს.

დღეს ქართველ ხალხს, საქართველოს მოსახლეობას დაპირისპირება კი არა, სწორედაც შეკავშირება სჭირდება. სწორი ორიენტაციის მიგნებაში, გადარჩენის გზის დაძლევაში ყველას ერთად გემართებს ყოფნა და გარჯა. ვის რა ხინჯი გვაქვს, ამის გარკვევის დრო მხოლოდ მას შემდეგ დადგება, როცა ქვეყნის გადარჩენა სათუო აღარ იქნება.

გურამ გეგეშიძის ვრცელ წერილში „ისევ მოვა უამი შენებისა“ საერთოდ ხელისუფლებისა და კერძოდ კი სახელმწიფოს მეთაურის მისამართით სერიოზული პრეტენზიებია გაცხადებული, მეტწილად აფხაზეთის ომთან დაკავშირებით. უნდა ითქვას, რომ ბ-ნ ედუარდ შევარდნაძეს ახლა ბევრი „დამცველი“ გამოუჩნდა. მე თუ მკითხავთ, მისი საუკეთესო დამცველი უნდა იყოს მისივე საქმეები, მისივე ძალისხმევა, მისივე თავგანწირვა საქართველოს გადასარჩენად. ამ საქმეში ზოგიერთის მეტისმეტი თავგამოდება და მთელი ხმით

განუწყვეტელი ხოცბა – დიდება შევარდნაძისა, ჟურნალისტი იქნება იგი, პარლამენტარი, მწერალი თუ „უბრალო მოკვდავი“, სწორედაც უკურეაქციას იწვევს.

ღრმად დამაფიქრებელია გურამ გეგეშიძის მათრახივით მოქნეული ფრაზა: „ეს მონური სწრაფვა ვისიმე კულტისაკენ, ეს სამარცხვინო დაჩოქებები და მუდარები ზოგჯერ იმასაც კი მაფიქრებინებს, რომ დღევანდელი ქართველისათვის ტვინი გადაიქცა რუდიმენტად, რაღაც ატავისტურ გადმონაშთად, რომელიც მას არ სჭირდება და არც ხმარობს... უბედურია ის ერი, რომელიც ერთი კაცის იმედით არის... პასუხისმგებლობა ქვეყნის ბედისადმი მთელმა ხალხმა უნდა აიღოს თავის თავზე“

აი, გურამ გეგეშიძისთანა ოპონენტი — ღრმად მოაზროვნე, დინჯი და დაფიქრებული, მკაცრი და პირდაპირი, ზოგჯერ მკვახეც კი, მაგრამ ამასთანავე, რწმენით მართალი და მიუდგომელი — კიდევ მესმის და კიდევ მეიმედება. სწორედ ამგვარი პოლემისტების კამათში იბადება ჭეშმარიტება, მაგრამ, სამწუხაროდ, ბევრი როდი გვყავს ასეთი. დღეს ლიდერს, ყოველ შემთხვევაში მე ასე ვფიქრობ, გულწრფელი და ჭკვიანი მრჩეველები მრავალრიცხოვან „თანამდგომთა“ არმიიდან ნაკლებად ჰყავს, არც საზოგადოებიდან ესმის პირუთენელი აზრი.

აფხაზეთთან დაკავშირებით მთავარში ყველანი ერთსულოვანნი ვართ, იმდენად სამართლიანია ქართველთა და გონიერ აფხაზთა პოზიციები და ისე აშკარად უსამართლოა, გუდაუთელ უგუნურ აფხაზთა და მათ ზურგს ამოფარებულ რეაქციულ ძალთა საქციელი. მიუხედავად ამისა, სასტიკი მარცხი ვინწინეთ აფხაზეთში, რაც ამ შიდა ომში რუსეთის აშკარა ჩარევასთან ერთად ჩვენს ბანაკში ღალატსაც ბრალდება. როდემდე უნდა იყოს ამ ღალატზე ასე დაბეჯითებით და უმისამართო ლაპარაკი. რთული ამოცანაა, მაგრამ ამ ამოცანას, ასე მგონია, ჩვენი სიფრთხილე თუ შიშიც ართულებს.

სამაგიეროდ, ეგრეთ ნოდებულ „სნგ“-ში („დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა კავშირში“) შესვლას მოჰყვა ცხარე დებატები. სრული რწმენით უნდა განვაცხადო, რომ აფხაზეთის თუ სხვა კონფლიქტს მთლიანად ვერ ავიცილებდით თავიდან, მაგრამ უბედურების ამგვარ მასშტაბებს რომ გადავრჩებოდით, ეს უეჭველია, თუკი რუსეთთან ურთიერთობას უფრო ფრთხილად მოვეკიდებოდით. პირადად მე ამაში არასოდეს მეპარებოდა ეჭვი, ვფიქრობ, ბევრ სხვასაც, მაგრამ მხოლოდ თითო-ოროლა კაცს თუ ეყო საიმისო გამბედაობა, რომ დაპირისპირებოდა ცრუპატრიოტთა გამომწვევ

ანტირუსულ გამოხდომებს. პარიზელი ძველი ქართველი ემიგრანტის გიორგი წერეთლის „ორი სტატია“, სადაც რუსეთთან ყოველგვარი ურთიერთობა ეროვნულ ღალატად არის გამოცხადებული, გასაგებია. მის ავტორს, ამ საქმეში, გასაგები მიზეზების გამო, მეპატიოს ეს გამოთქმა, დიდი ჭკუა არ მოეკითხება, მაგრამ ეს ჩვენი ადგილობრივი რუსთმოდულენი რა პასუხს აძლევენ დღევანდელ თუ მომავალ საქართველოს განადგურებული და გაუბედურებული ქვეყნის გამო.

ოთარ ჭილაძემ კატეგორიულად უარყოფითი შეფასება მისცა ამ გადაწყვეტილებას: „რუსეთის კალთის ქვეშ დაბრუნება დღესაც გადარჩენის ერთადერთ გზად რომ მიგვაჩნია, სინამდვილეში სხვა არაფერია, თუ არა ისევ ხორცზე ზრუნვა სულის საზიანოდ, ხორციელი არსებობის გახანგრძლივების მცდელობა სულიერი გადაგვარების წილ“. იქვე, ცოტა ქვემოთ კი, მან რუსეთისაკენ მიმართული ორიენტაციის გამო კიდევ უფრო დაუნდობლად განაცხადა: „ეს, რასაკვირველია, სერიოზული გართულებაა ჩვენი საერთო სენისა, რომელსაც მონური აზროვნება ჰქვია“.

გასაგებია ოთარ ჭილაძის მაქსიმალისში ეროვნული დამოუკიდებლობის საკითხში, მაგრამ „დაბრუნება-მონობასა“ და ომს შუა არის ურთიერთგაგების, თანამშრომლობის, კომპრომისების შუალედი და მცდელობა.

მხოლოდ ორ საჭირობოროტო, სადისკუსიოდ გამხდარ პრბოლემაზელა მივაქცევ მკითხველის ყურადღებას. რაოდენ გასაკვირიც არ უნდა იყოს ეს, თანდათან სულ უფრო მძაფრად ისმის ჩვენი რელიგიური შემწყნარებლობის საკითხი. ეს იმიტომაც ხდება, რომ რელიგიასა და პოლიტიკას, შეიძლება ითქვას, ბევრნი განუყოფლად მიიჩნევენ და მათგან ერთურთზე მეტსა და მეტ ზემოქმედებას მოითხოვენ. ამას პოლიტიკური პარტიებიც სჩადიან, არც ხელისუფლება აკლებს ხელს, არც თავად ეკლესია უარობს და მათი შემხედვარე მოსახლეობაც ხომ ამ მხრივ ეგზალტირებულად გაფაციცებულია.

განსაკუთრებით ექსპრეზიდენტმა „ისახელა“ თავი, როცა აჭარის მაჰმადიანური რწმენის მოქალაქეების თითქმის ძალით გაქრისტიანება მოინდომა. მერე კი, ჰოი საკვირველებავ, როცა გაუჭირდა ფეხმორთხმითაც ჩაჯდა ახალ ჩრდილოკავკასიელ

ფაფახიან ძმადნაფიცებში და ლამის მაჰმადის რჯულიც მიიღო, ოღონდ საქართველოს დალაშქერაში დახმარებოდნენ.

სულო ცოდვილო და, რა დასამალია, არც მწერლობა გამოიყურება სულ „სუფთად“ ამ საქმეში. ზოგიერთი ჩვენგანიც კატეგორიულად არ სცნობს ქართველებისათვის ქრისტიანობისაგან, თანაც მართლმადიდებელი ქრისტიანობისაგან განსხვავებულ რელიგიას. მათ მიერ „ქართველობა“ და „ქრისტიანობა“, შეიძლება ითქვას, სინონიმებად არის მიჩნეული.

რელიგიური შემწყნარებლობა, რითაც ასე ვინონებთ თავს და ამის სიმბოლოდ თუ ნიმუშად მაშინვე ვასახელებთ ძველი თბილისის ერთ მომცრო მოედანზე განსხვავებული სალოცავების მშეიდობიან თანაარსებობას, ან კიდევ ებრაელთა მიმართ ჩვენს ისტორიულ ტოლერანტობას, ან კიდევ საქართველოს მოსახლეობის მრავალეროვნულობას, რაც თავისაგად მეტყველებს ნაციონალურ თუ რელიგიურ ნიადაგზე რაიმე სერიოზული სახის დაპირისპირების არარსებობაზე, — ყველაფერი ეს სრული ჭეშმარიტებაა, მეტიც, უკიდურესობაში იზრდება, რაც ხშირად სანანებლადაც გაგვხდომია, მაგრამ ჭკუა მაინც ვერ გვისწავლია.

მაგრამ, რამდენადაც სხვათა მიმართ ვართ შემწყნარებლები და შემგუებლები, იმდენად წარმოდგენელია ჩვენი ცნობიერებისათვის ქართველი კაცის არაქრისტიანობა. ადრეც ასე იყო, როცა ქართველთაგან კათოლიკებსაც კი ფრანგებს ეძახდნენ, გრიგორიანელებს სომხებად მიიჩნევდნენ, ხოლო მუსლიმანების თათრობაში ხომ ვერავის გადაარწმუნებდით. ამ მხრივ ახლაც თითქმის არაფერი შეცვლილა.

სამწუხაროდ, ბევრს არ ესმის, რა დიდი უსამართლობაა ეს, როგორც ისტორიული, ასევე ჰუმანისტური თვალსაზრისითაც. უფრო მეტიც, არ ესმით საქართველოსათვის რა უბედურების მომტანი შეიძლება გახდეს ამგვარი დამოკიდებულება არაქრისტიანი ქართველებისადმი.

ვინც დღესაც იმ აზრს მისდევს, რომ ქართველობა და მართლმადიდებლობა კვლავ იდენტურ ცნებებად უნდა იქცეს, მით უფრო, თუ საამისო მცდელობასაც მიმართავს, ვინც არ უნდა იყოს იგი, შინაური თუ გარეული, აშკარად ცუდ სამსახურს უწევს ჩვენს ქვეყანას, მის გათიშვას უწყობს ხელს. მათ შორის განსხვავება მხოლოდისაა, რომ შინაური უნებლიეთ, მეტისმეტი პატრიოტობით სჩადის ამას, გარეშე კი აშკარად წინასწარი და ბოროტი განზრახვით.

საქართველოში თუ მის გარეთ მცხოვრები ქართველები თუ ქართული წარმომავლობის მქონე მოსახლეობა სულიერად მაინც ეროვნულმა იდეამ უნდა დააახლოს და გააერთიანოს. ვისაც ეს სურს, მისთვის ნათელი უნდა იყოს, რომ აქ რომელიმე რელიგიის ძალდატანებით თავზე მოხვევის ცდა ამ იდეის დამლუპველი იქნება. რელიგიათა მშვიდობიანი თანაარსებობა მხოლოდ სხვა ეროვნებებთან მიმართებაში კი არ უნდა იყოს ჩვენი პოზიციის საფუძველი, არამედ საკუთრივ შინაქართველური ურთიერთობების მოგვარებაშიც, ანუ ეროვნული კონსოლიდაციის მიღწევაშიც.

ჯერ კიდევ „გრაფ ერევანსკის“ მიერ ყოფილა „ხელდასმული“ „თურქი-მესხის“ ანტიქართული ფენომენი ნაცვლად „მაჰმადიანი მესხისა“ ან „მაჰმადიანი ქართველისა“. მას მერე მარტო ხანგრძლივი და ბნელით მოცული ისტორია კი არა, თანამედროვე გაგრძელებებიც აქვს. ვფიქრობ, აშკარა უნდა იყოს თუ უნებლიეთ ვის მოკავშირეებად გვევლინებიან მაჰმადიანი ქართველების არმცნობი ჩვენი თანამემამულენი, მათ შორის მწერლებიც. განა შეიძლება რაიმე სახით თუ დოზით გაიზიარო „გრაფ ერევანსკის“ მიერ ჩვენთვის მზაკვრულად შემოპარებული ფორმულა: „თუ ქრისტიანი არ ხარ, ქართველიც არ ხარ“, ჩვენი მაჰმადიანი თანამომძევებისათვის კი იმავე მზაკვრული მიზნით შთაგონება: „თუ მაჰმადიანი ხარ, თურქი ხარ“. ისიც გულწრფელად და პირდაპირ უნდა ითქვას, რომ „მაჰმადიანი მესხების“ პრობლემის მოგვარება ეგრე იოლი საქმე არ გახლავთ. იგი უამრავ, ერთი შეხედვით, გადაულახავ სიძნელებებთან არის დაკავშირებული. მაგრამ ამის გამო არც მისი განხორციელებისათვის მცდელობის გადადება შეიძლება. უნდა ვუშველოთ ჩვენს თანამომძევებს, ჭეშმარიტად „მაჰმადიან მესხებს“, თორემ მათ რიგებს სხვებიც მრავლად არიან შეფარებულნი. ვუშველოთ, ვიდრე შეიძლება შევლა, ვიდრე ფერღანიდან სისხლიანი რბევით გამოდევნილები და ახლა რუსეთის უკიდევანო სივრცეში გაფანტულები ჯერ კიდევ არსებობენ ფიზიკურად და ცნობიერად კი სამშობლოსაკენ მოილტვიან. ჭეშმარიტად, „საქართველო, შენ ვინ მოგცა შვილი დასაკარგავი“.

ამ ტრაგიკულად მძაფრი პრობლემის შემდეგ იქნებ უმნიშვნელოდ ჩანდეს ის პრობლემა, რასაც ყურადღება მინდა მივაპყრო, მაგრამ ჩემი ღრმა რწმენით, იგი არანაკლებ სასიცოცხლო მნიშვნელობისაა ჩვენი ერისათვის. ესაა უმაღლესი განათლების პრობლემა.

ქართველი ახალგაზრდობა, აქამდე ისე და ცბევრნილად გარყვნილი უმაღლესში ყალბად (ფულით და ნაცნობობით) მონყობით და ყალბი სწავლით, ანუ უსწავლევლობით, ახლა კიდევ უფრო დიდი ცდუნების წინაშე დადგა. ფაქტობრივად, ლეგალიზებულია არაფრის მცოდნეთა უგამოცდოდ მიღება სოკოებივით მომრავლებულ კერძო უმაღლეს სასწავლებლებში, სადაც რაღას არა ჰპირდებიან შემსვლელთ, თუნდაც კოსმონავტად მომზადებას, ოღონდ კი სწავლის საფასური შეიტანონ. ზოგი კიდევ იმით იტყუებს, პრაქტიკაზე უცხოეთში გაგზავნივით. ამაზეა ნათქვამი, ძალი შინ არ ვარგოდა სანადიროდ გარბოდაო.

დიპლომების ყველა კანონიერი თუ უკანონო გზით მაძიებლებმა დღემდე რა ხეირიც დააყარეს საქართველოს ხომ მშვენივრად ვხედავთ, პროფესიონალები თითზე ჩამოსათვლელები არიან. ასე თუ გაგრძელდა, სულ ახლო მომავალში, როცა ყველა ქართველი უმაღლესი განათლების მქონე... ბოდიშს ვიხდი, უმაღლესი სასწავლებლის დიპლომის მქონე იქნება, წარმოდგინეთ რა დღეში ჩავვარდებით. რა თავში ვიხლით უცოდინარ დიპლომიანიებს.

ერთი წუთით დავუშვათ, რომ ყველა დიპლომიანი იმავე დროს საუკეთესო სპეციალისტიც დადგა. მაშინაც კი კატასტროფის წინაშე აღმოვჩნდებით, რადგან ქვეყანას მიწის და დაზვის მუშაც სჭირდება, მისთვის დამლაგებელი და მომსახურე პერსონალიც აუცილებელია. ქართველებს რომ კუდი ყავარზე გვაქვს გადებული და შავს კი არა, თეთრ სამუშაოსაც არ ვკადრულობთ, მარტო მიწისტრობაზე ვართ თანახმა, იმიტომაც დაგვიცარიელდა მთელი რეგიონები, იმიტომაც აითვისეს სხვებმა ის რეგიონები. ახლა თავში ხელს კი ვიცემთ, მაგრამ ისიც ყასიდად, რეალურად კი არაფერს ვაკეთებთ იმისათვის, რომ ამ საქმეს რაიმე ვუშველოთ. პირიქით, აი, ახლა კერძო უმაღლეს სასწავლებლებში უგამოცდოდ ვეპატიუებით თუ ვიტყუებთ ახალგაზრდობას.

კერძო იქნება, ნახევრად კერძო, თუ ჯერ კიდევ სახელმწიფო კუთვნილება, უნდა გამკაცრდეს მომთხოვნელობა მისაღებ გამოცდებზე და უმაღლესში სწავლების დროსაც. დიპლომი მხოლოდ სპეციალისტმა უნდა მიიღოს. სხვები, ანუ უმრავლესობა კი უნდა ახლავე ან თანდათან დაუბრუნდეს თავის მიტოვებულ მშობლიურ კუთხეს და ფიზიკური შრომით ირჩინოს თავი. ამით თავსაც გადაირჩენს და ქვეყანასაც წაადგება. ქართველებმა თუ ეს მარტივი ჭეშმარიტება შევიგნეთ და კუდაბზიკობაც მოვიშალეთ, დარწმუნებული ვარ, ბევრი თავსატეხი პრობლემა მოგვეხსნება და

იმგვარ საქართველოსაც მოვესწრებით, ხმამაღალ ოცნებებში რომ წარმოვიდგინო ხოლმე.

დასასრულ იმას გავიხსენებ, რითაც დავიწყე.

ჩვენი წინაპარი ტიცვიან ტაბიძე 1917 წელს, სამშობლოს მოსალოდნელი გათავისუფლების იმედით ფრთაშესხმული, ასე მიმრთავდა საზოგადოებას:

„თავისუფალი და ბედნიერი საქართველო ჩვენ შეგვაერთებს. დღეს... საჭიროა ქართველ მწერლების შეერთებული ხმა, რომელშიც ყოველ ჯგუფობაზე მაღლა მდგარი ქართული აზრი გამოითქმება“.

ახლა ჩვენს თანამედროვე მწერალს გურამ გეგეშიძეს მოვუსმინოთ:

“ჩვენს ყოფაში მყოფ ერს მკაცრი შეძახილი სჭირდება და არა ყურადღების მოდუნება...”

ვფიქრობ, უნდა ვერნმუნოთ მათ, წინაპარსაც და თანამედროვესაც. მწერლის დუმილი კი არა, სწორედაც ხმამაღალი სიტყვა და თუნდაც მკაცრი შეძახილი სჭირდება ერს ყოველთვის, მით უფრო ძნელბედობის ჟამს.

1994 წელი

ფიქრი თავისთავად განსჯაცაა და გარჯაც, და მაინც ვიტყვი, აქცენტი დღეს სწორედ გარჯაზე უნდა იქნეს გადატანილი, რადგან ყველაზე მეტად ამისი ნადილი და უნარი გვაკლია ქართველობას. უფრო ენითა და გულითა ვართ შემართულები, ვიდრე მკლავითა და გონით. ჩემი ეს საყვედური თუ სურვილი იმ უმრავლესობის მისამართითაა ნათქვამი, ვინც ერს შეადგენს და წარმოადგენს, ყაჩაღები და თაღლითები სათვალავში არცა მყვანან (ისე კი, ოჰ, როგორ მომრავლდნენ ეს ოხრები). შრომის, გარჯის წყურვილი არ იგრძნობა ჩვენში, უფრო ბედს მინდობილები ვართ, ან სხვისი შემყურენი. ეს კი დამლუპველია. რაკი ამაზე წამომცდა სიტყვა, ერთი შემადრწუნებელი რამ უნდა ვთქვა.

ამ უთავბოლოდ, უჭკუოდ მოწყობილმა, თუმც საჭირო, მომნიჭებულმა გადატრიალებამ მეტი წილი ხალხისა სილატაკემდე, ულუკმაპურობამდე მიიყვანა. სამოცი წელი ისე ჩავათავე, ქართველი მათხოვარი არ მინახავს, ვერც წარმომედგინა. ახლა ათასობით არიან. ეს უკვე უბედურებაა. მაგრამ თავზარდამცემი უბედურება ისაა, რომ ბევრისათვის მათხოვრობა სამარცხვინო აღარცაა და საარსებო ლუკმა-პურის შოვნის კი არა, შემოსავლის წყარო გამხდარა. ამას რომ ილია შესწრებოდა, გაუსკდებოდა გული. დიახ, ხელგანვდილი კი არა, მკლავდაკაპინებული ქართველობა მინდა. ასე რომ, მე ვნატრობ იმ დროს, როცა ქარხნების აბოლებული მილებიდან კვლავ გადმოგვეფრქვევა ჭვარტლი. ხედავთ, რა გამიხდა სანატრელი?!

თუ დღევანდელი დღით ვიმსჯელებთ, როცა ქართველი მწერალი და ქართველი ინტელიგენტი, ისევე როგორც მთელი მოსამსახურე მოსახლეობა, ფაქტობრივად, უშემოსავლოდ, უჯამაგიროდ ცხოვრობს, ადრინდელიცა და ტოტალიტარული ყოფაც ამ თვალსაზრისით სამოთხედ მოგვეჩვენება, მაგრამ არც ქართველი მწერალი და არც ქართველი ინტელიგენტი არასოდეს ყოფილა სიმდიდრის პატრონი.

ადრეც და ახლაც, ერთი მხრივ, „მაღალი ფენა“ — ხელისუფლების სათავეში მოქცეული ჩინოვნიკები, მერე კომუნისტური თუ ეროვნული მოღვაწე-მაფიოზები თავიანთი მრავალრიცხოვანი თანამოღვაწეებით, მათ შორის ვითომ ბიზნესმენებით, სინამდვილეში კი თოფიანი თუ უთოფო ყაჩაღებით გარშემორტყმულნი, მეორე მხრივ კი „დაბალი ფენა“ — ვაჭრები, გამყიდველები, ქუჩის მძარცველები,

გამლტეტი ხელოსნები და სხვა მათი მსგავსნი — აი, გასაოცარ სიმდიდრეში ვინ არიან ჩაფლულნი. კაცმა რომ თქვას, ამაში არაფერია გასაკვირი, ოღონდ მწერალი, ინტელიგენტი, თუ ამ ორ ფენას შორის მოქცეული მთელი ეგრეთ წოდებული „სამშუალო ფენა“, ანუ მშრომელი მოსახლეობა ყველაზე მრავალრიცხოვანი და ყველაზე ფასეული ერში, მშვიერი არ უნდა იყოს, მეტიც, მისი ღირსება და თავმოყვარეობა არ უნდა ილახებოდეს ქონებრივი უთანასწორობის გამო.

ჩემი ღრმა რწმენით, უბედურება გამოცემების და ტირაჟების შემცირება კი არ არის, არამედ მწერლობისადმი, საერთოდ, კულტურისადმი დამოკიდებულების შეცვლაა. ჩვენს პარლამენტზე, არ დავმალავ, ძალზე დაბალი აზრისა ვარ. და მაინც მიკვირს მისი ასეთი სამარცხვინო, აგდებული მიდგომა კულტურისადმი. არც სამთავრობო სტრუქტურებს ადარდებთ მაინცდამაინც მისი ბედი.

დაუჯინიათ, მწერლობამ თავად უნდა ირჩინოს თავი, ასეთია საბაზრო ეკონომიკის კანონიო. არც არაფერი იციან და არც უნდათ იცოდნენ, თორემ ძნელი გასაგები არაა, რომ თითქმის ყველა ცივილიზებულ, საბაზრო ეკონომიკის კლასიკურ სახელმწიფოში, მარტო საკუთარი თავის ამარა, ან სპონსორების თუ მეცენატების სინდის-ნამუსზე კი არ არის მიტოვებული კულტურა, არამედ სახელმწიფოს მრავალმხრივი ზრუნვის ობიექტიცაა. ჩვენს პარლამენტს კი ვერაფერი გაუმეტებია კულტურისათვის, რადგან დეკუტატთა უმრავლესობას სახელმწიფო ეგრეთ წოდებული ბიზნესმენების სათარეშოდ და დასატაცებლად ეგულებათ.

ყველამ უნდა შეიგნოს, რომ ნიგნი მკითხველს უფრო სჭირდება, ვიდრე მწერალს, რადგან თავისი ხალხის სულიერებისათვის ავტორი დღეს თითქმის უსასყიდლოდ ირჯება. მაგრამ ეს ასე არ შეიძლება გაგრძელდეს.

პარლამენტარებმა და ხელისუფლებამ, მერე კი ყველამ და ყოველმა უნდა გავიაზროთ, რომ თუ სულიერება ჩაკედა, თუ ქართული ენა, სიმღერა, ნიგნი, ქორეოგრაფია, მხატვრობა, საერთოდ — კულტურა თუნდაც სპორტი ჩაინაგლა და ჩაქრა, ყველა ფირმა რომ დოლარებით აივსოს და ყველას ღიპები დაგვედოს, ეს აღარ იქნება საქართველო.

იყიდებასაქართველო! — აღმოხდაერთბრწყინვალემამულიშვილს და მწერალს მეოცე საუკუნის დასაწყისში. შევისმინეთ რამე?! მოვეგეთ გონს?! საუკუნის ბოლოს რა შეგვიძლია ვთქვათ? მხოლოდ ის, რომ უკვე გაიყიდა საქართველო. ახლა მხოლოდ იკორტნება და იჯიჯგნება! მერე ვისი სახელით და ვისი ღროშით კეთდება ეს? —

ეროვნული მოძრაობისა და თავისუფალი საქართველოს სახელით და დროში!

ვითარება მძიმეა, მაგრამ არც ნუნუნი და ვიშვიში, არც სხვისი შემყურეობა არაფერს გვარგებს. ვისაც რა გარჯა მოეთხოვება მწერლობისა და კულტურის ხელშესაწყობად, კიდევ უნდა გაისარჯოს.

როგორ ფიქრობთ, რომ ვთქვა, ქართველი მწერლები ამ უჰაერო სივრცეშიც მონოდების სიმალლეზე არიან, ერთგულად მსახურებენ თავის საქმესა და ერს-მეთქი, ვითომ ძალიან შევცდები? მე, პირადად, დარწმუნებული ვარ, რომ ასეთი განცხადების უფლება მაქვს.

1995 წელი

ქართული კულტურა, კერძოდ კი მწერლობა, დღეს მართლაც სავალალო მდგომარეობაშია. ეს ადვილი დასანახიცაა და მრავალგზისაც გაცხადებულა ჭეშმარიტ გულშემატიკვართა, უფრო ზუსტად, ჭირისუფალთა თავშეკავებულ თუ გაცხარებულ გამოსვლებში. რას იზამი ქართველები არც ისეთი ნიგნის მოყვარულნი ვყოფილვართ, აქამდე რომ გვეგონა და თავსაც ვინონებდით. თავის გასამართლებლად უფულობას ვუჩივით. სამწუხაროდ, ფული მართლაც არა აქვს მოსახლეობის დიდ ნაწილს, განსაკუთრებით ინტელიგენცია და მშრომელი მოსახლეობა (ამ სიტყვის არსებითი მნიშვნელობით) ჩავარდა სიღატაკეში, ანუ ვინც ნამდვილი მომხმარებელია ნიგნისა.

მოსახლეობა რომ უფულოდ, ანუ უჯამაგიროდ არის მიტოვებული ხელისუფლების მიერ, მეტიც, გაძარცული რომ არის იმავ ხელისუფლების მიერ, ესეც ყველამ ვიცით, მაგრამ უფულობა ერთი შეხედვით მაინცდამაინც არ გვეტყობა. შოუბიზნესის მეტწილად მდარე, წამრყენელ სანახაობაზე ყოველ საღამოს მარტო ფილარმონიის დარბაზში 2500 კაცი იხდის 5-დან 50 ლარამდე ბილეთის საფასურს, იმ დროს, როცა მთელი დღის განმავლობაში მთელ საქართველოში 25 ნიგნი არ იყიდება, სულ რაღაც 50 თეთრიდან 5 ლარამდე ღირებულებისა.

მაპატიოს ყველა ნიგნიერმა ქართველმა კაცმა, მაგრამ სტატისტიკა ზოგად კანონზომიერებებს ავლენს და უმცირესობა, სამწუხაროდ, მათში ითქვიფება. ზემოთ მოტანილი მარტივი არითმეტიკული გაანგარიშებით კი მოსახლეობის ნიგნისადმი ინტერესი თითქმის ნულამდე დაეცა. აქ ხელისუფლებამ შეიძლება ხელი დაიბანოს (დაბანილიც აქვს), ხალხს თავისუფლება მივეცი, ასეთია მისი ნება და ჩვენ რა ვქნათ, რასა გვთხოვთო. კი, ბატონო! ხალხმაც თავისი შეცდომა და დანაშაული უნდა დაინახოს და თვალიც გაუსწოროს მას, ბაზარი და სპეკულანტობა რომ არ იყო და არ უნდა იყოს ქართველი კაცის მენტალიტეტის განმსაზღვრელი, ესეც ყველამ უნდა შევიგნოთ, მაგრამ ხელისუფლებას ასე იოლად ვერ დავაბანინებთ ხელს.

ქართული კულტურის ამ მდგომარეობისათვის სწორედ ხელისუფლება აგებს პასუხს. პრაქტიკულად იგი აქეზებს და ერეკება ხალხს ბაზრობებისაკენ თავისი სახელმწიფოებრივი და ეკონომიკური პოლიტიკით. პარლამენტს ნიგნისა და სიგარეტის

მნიშვნელობა ვერ განურჩევია ერთმანეთისაგან, მისთვის ორივე ვაჭრობის საგანია. რაც არ არის მომგებიანი, არც არის საჭირო — აი ჩვენი პარლამენტის ამოსავალი დებულება, დეპუტატების მიერ არაერთგზის გაცხადებული ხმამალლა. იმას კი აღარ უფიქრდებიან, თვით დღევანდელი პარლამენტი არის კი „მომგებიანი“?!

ვისაც მისი ერის, განსაკუთრებით კი ისეთი მახასიათებლების ერისა, როგორიც ქართველობაა, კულტურა და განათლება ბაზრის მდგომარეობით და მოთხოვნილებით გათანაბრებული აქვს საღებჭკვეთან, სიგარეტთან, ლუდთან, კოკა-კოლასთან თუ ამგვარებთან, მისი ზარალიანობა ქვეყნისათვის საზარელი მასშტაბისაა.

პარლამენტს რომ არ სურს ეროვნული კულტურისადმი მისი ასეთი მიდგომით გამონეული „ზარალი“ გაიანგარიშოს, ეს გასაგებია, მაგრამ ვინმემ კიდევ რომ მოინდომოს ციფრებში გადატანა, განა შეძლებს ამას?! ეროვნული კულტურის ფასის გამომხატველი ციფრი ხომ ჯერ არ შეუქმნია კაცობრიობას და ვერც შექმნის, რადგან იგი ფასდაუდებელია!!! მაშ, რატომ ვართ აყოლილნი კულტურისადმი დამოკიდებულებაში ბაზრის ნებას, მარტო ბაზრის თვალთ რატომ ვუყურებთ მას?!

სანამ ხელისუფლებაცა და მრევლიც არ შეიგნებს იმ მარტივ ქეშმარიტებას, რომ მწერლობა მწერლებს კი არ სჭირდებათ, არამედ ქვეყნისა და ერისათვის იქმნება დიდი და დაძაბული შემოქმედებითი შრომითა და ტანჯვითაც კი, მანამ ჩვენ არაფერი გვეშველება.

იქნებ ასეთი მდგომარეობა, ჩვენდამი ამგვარი დამოკიდებულება ჩვენივ ბრალიცაა?! ეს კითხვა ბუნებრივად უნდა დაებადოს ყოველ ჩვენგანს. საერთოდ, ნორმალური და ცივილიზებული ადამიანისა თუ მთლიანად საზოგადოებისათვის ნებისმიერი პრობლემის ანალიზის დროს ჯერ საკუთარი პასუხისმგებლობის გარკვევაა მთავარი და მერე კი სხვისი. იქნებ დღევანდელი ქართული მწერლობა თავისი დაბალი დონის გამოა ზურგმექცეული? კიდევ რომ ასე იყოს, მით უფრო მართებს გონიერი ხელისუფლებისა და საზოგადოებისაგან ყურადღება და ზრუნვა.

საერთოდ, არა მარტო თვითკმაყოფილების, კმაყოფილების გრძნობაც კი ხშირად ამუხრუჭებს ადამიანის მაძიებელ გონებას და ენერგიას, მითუფრო შეუთავსებელია ამგვარი რამ მწერლობისათვის. მისი მონოდება ხომ სულიერების ჩანერგვის, გაღვივებისა და ზრდის ხელშეწყობაა, ხოლო სრულყოფილებამდე, თუკი საერთოდ შეიძლება ამის მიღწევა, იმხელა მანძილია ათასწლეულობით გასავლელი, რომ მწერლობის მუდმივ მთავარ თვისებად დაუკმაყოფილებლობის

გრძნობა უნდა მივიჩნიოთ. ამდენად, მწერლობა ანტაგონისტურში თუ არა, თუნდაც სულ ცოტა ლოიალურ ოპოზიციაში უნდა იყოს თავისი დროის საზოგადოებრივ ცხოვრებასთანაც და, მით უფრო, ხელისუფლებასთან, რაკი „ბოროტი“ ხელისუფლება ადამიანის დამთრგუნველია, „კეთილი“ — მისი თავისუფალი ნების შემზღვეველი, ორთავ შემთხვევაში კი მეტ-ნაკლებად, მაგრამ მაინც ძალადობასთან გვაქვს საქმე.

მწერლობის მძაფრი, გამაფრთხილებელი თუ მამხილებელი პათოსი აშკარად და ხმამაღლა უნდა გაისმოდეს. ამგვარი ხმა კი იშვიათად თუ ჩაგვესმის. ჩემი აზრით, საერთოდ მწერლობა დღეს მაინც ზედმეტად ლოიალური და მიმტევებელია, არცთუ იშვიათად მაამებლურიც კი, მისი კრიტიკული პათოსი ნარსული ცხოვრების ნესისადმია მიმართული. ეს გადმონაშთი მას კომუნისტური იდეოლოგიის ზენოლის დროიდან გადმოჰყვა და რაც მალე მოიცვლება, მით უკეთ მოიხდის თავის ვალს, მეტადაც იქნება დაფასებული.

კი არ განმაცვიფრა, უბრალოდ კი არ გამახარა ან დამაღონა, არამედ, ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით, გამაოგნა მარო მაყაშვილის დღიურმა. მსგავსი ძალის, გონის, გრძნობის დღიურები, ასე მგონია, აქამდე საერთოდ არც შემხვედრია. ალბათ, ამგვარი აღქმა და შთაბეჭდილება იმიტომ მომეძალა, რომ დღიურების ავტორი ვინმე ხანდაზმული გამოჩენილი ან დაბრძენებული პიროვნება კი არა, ერთი სულ ახალგაზრდა, თვრამეტ-ცხრამეტი წლის ქალიშვილია. ამ დღიურების გამოქვეყნებით (რისთვისაც უღრმესი მადლობის ღირსია ქ-ნი ნუგეშა მაყაშვილი, დაი დღიურების ავტორისა) მთელი სისრულით გავიცანიტ ჩვენი ეროვნული გმირი მარო მაყაშვილი. აქამდე მხოლოდ ის ვიცოდით, რომ ბოლშევიკების დამპყრობლური მე-11 არმიის წინააღმდეგ საბრძოლველად აღმდგარ გულანთებულ ქართველთა შორის ერთ-ერთი პირველი გიმნაზიაახალდამთავრებული მარო მაყაშვილიც იყო, ვინც დაუყოვნებლივ გაემურა ფრონტის წინა ხაზზე და, საუბედუროდ, მალევე დაიღუპა კოჯორთან. ესეც ჩუმად ვიცოდით, კომუნისტური რეჟიმის დროს ხმამაღლა ვინ გაბედავდა მისი სახელის ხსენებას. მერე, ის რეჟიმი რომ დაიშალა თავისი მიხრწნილებით, მარო მაყაშვილის სახელი უფრო ფართოდ გახშიანდა. ამ დღიურებით კი ცხადი გახდა თუ როგორ ყალიბდებოდა ეს ნათელი პიროვნება,

რომ მისი გმირული თავდადება, თურმე, პატრიოტული გრძნობის იმპულსური გამოხატულება კი არ იყო, არამედ კარგა ხნის ნაფიქრი და მომნიჭებული გადანყვეტილება.

*„ჩემო გმირო და წმინდანო,
გამამხნევე მშობელი!
სამშობლო თუ შენ — რომელი, ახ,
ვიტირო რომელი?!“*

ასე გლოვობდა კოტე მაყაშვილი დაღუპულ ქალიშვილს მისი ტრაგიკული აღსასრულიდან წლისთავზე მიძღვნილ ლექსში. ამგვარი მიმართვა უფრო პოეტისეულად აღიქმებოდა, მაგრამ დღიურებით თვალსაჩინო გახდა, რომ ცნება „წმინდანი“ მარო მაყაშვილთან სავსებით კანონზომიერად არის ნახმარი. ამ უმანკო ქალიშვილს თავისი თავი უკვე გამიზნული ჰყავდა ქვეყნის — სამშობლოს სამსხვერპლოდ და პირველსავე საჭიროების უამს უყოყმანოდ გასწირა. ტიცვიან ტაბიძემ მაროს დაკრძალვაზე წარმოთქვა: „წარმოუდგენელია მეტი მწუხარება... თითქოს სინმინდემ აკურთხა პირველ უმანკო სისხლით ქართული ფრონტი და ისიც მარიამისა!“

დღიურები შესანიშნავი ქართულითაა დაწერილი, ჩანახატები ისე ცოცხლად და მხატვრულადაა შესრულებული, რომ ამკარად ჩანს მწერლური მომავლის მქონე ახალგაზრდის ნიჭიერება. ერთბაშად გიტაცებთ და გხიბლავთ მაროს ანცობა, გულუბრყვილობა, ხალისიანობა, მეგობრული ბუნება, ქალიშვილური გრძნობების პირველი თავდაჭერილი, თითქოს შემკრთალი გამჟღავნებაც.

მარო მაყაშვილის დღიური სავსეა ახალგაზრდული ოცნებებით, სურვილებით, სიხალისით, სიყვარულით... ამასთანავე, იგი სავსეა იმგვარი გონივრული შეგონებებითა და დასკვნებით, რაც თითქოს მხოლოდ ასაკს და გამოცდილებას შეეძლო მოეტანა.

ყველა პრობლემა, რაც კი მაშინ იდგასაქართველოს წინაშე, ახლაც ახალი ძალით და ტკივილით დაგვატყდა თავს. ეს არცაა გასაკვირი, მაშინაც დაახლაც საქართველო ახალი, თავისუფალი არსებობის გზის დასაწყისში იყო და არის. მაშინაც და ახლაც თავს ათას განსაცდელს გვახვევდნენ და გვახვევენ. ღმერთმა დაგვიფაროს, მაშინდელივით ახლაც ბოროტებამ იმძლავროს. ერთი კია, ამ დღიურებიდან ნათლად ჩანს, რომ გარდასული ისტორიებიდან ჭკუას მაინც ნაკლებად ვსწავლობთ, დასკვნების გამოტანას არა ვცდილობთ და ადვილად მივიჩნევთ ხოლმე სასურველს სინამდვილედ. გიმნაზისტკა მარო

მაყაშვილი უფრო მეტსა და ღრმად ხედავდა, ვიდრე ბევრი ჩვენი პროფესორი და პოლიტიკოსი.

გასაოცარია სახელმწიფოებრივი აზროვნებისათვის ამ უასაკო ქალიშვილის მიერ იმგვარი პრობლემებით დაინტერესება და მათთან მიდგომა, რასაც დღიურში ვხვდებით. საქართველოს თავისუფლების პრობლემის სიმალლიდანაა დანახული და შეფასებული უკლებლივ ყველა და ყველაფერი. გასაკვირია ის სალი, დაურიდებელი, ბოლომდე გულწრფელი მსჯელობა, რითაც ეს ერისათვის სასიცოცხლო პრობლემებია გააზრებული.

ერთ ნიმუშს მოვიტან სამაგალითოდ, 12 ივნისის ჩანანერში ვკითხულობთ: „დღეს დაგვიდგა უბედური დღე. დღეს შემოვიდა გერმანელის ჯარი და ქართველები ე. ი. ჯარი სიმღერით დაუხვდა... პარადი იყო. მე ისეთი გრძნობა მქონდა, ვითომცა ვილაცა მახლობელს ასაფლავებდნენ... მოვიშორეთ ერთი ბატონი, მონობისაგან გავთავისუფლდით, ესლა კი ახალი უღელი დავიდგით. ღმერთო, მამაზეციერო, რა დაგიშავა ამ პატარა ერმა, რომ მთელ თავის ჯაერს ჩვენზე იყრი“.

განა დღეს ბევრს გვანუხებს ის გარემოება, რომ ახლა დასავლეთის საკარნახო და საბრძანებელიც გახდა ვითომცდა თავისუფალი საქართველო, სადაც ჯერ კიდევ დგას კბილებამდე შეიარაღებული რუსის ჯარი. იმ „გიმნაზისტკას“ კი უკვე ანუხებდა ის გარემოებაც, რომ ბევრმა ქართველმა ჭაბუკმა სხვა ქვეყნებს მიაშურა და „თავისი სამშობლო გასაუბედურებლად დაუგდო“ უცხოებს. განა ეს პრობლემა დღეს კიდევ უფრო მძაფრად, მეტიც, კატასტროფული საშიშროებით არა დგას? რატომ დაგვიჩემდა ქართველებს თვით ოცნებაშიც კი სხვის იმედად ყოფნა? განა ამგვარი განწყობილება დამღუპველი არ არის? რატომ უნდა გვკარნახობდნენ დასავლელი ექსპერტები თავიანთ ნებას პოლიტიკაშიც, ეკონომიკაშიც, ისეთ სპეციფიკურ ეროვნულ დარგშიც კი, როგორიც კულტურაა? დახმარებასა და კრედიტთან ერთად მათ თან მოაქვთ თავიანთი შეუნიღბავი თუ შენიღბული იდეოლოგია და ინტერესები, რაც საბოლოო ჯამში ქვეყნის თავისუფლების შეზღუდვა, სხვისი ნებისადმი მორჩილება და სხვა არაფერი.

ცნობილია, რომ აფრიკული ქვეყნების უმრავლესობა უარს ამბობს დასავლეთის დემოკრატიის მოდელის სამოქმედოდ პირდაპირ მიღებაზე და თავიანთი რეალობისათვის მოსარგებ პროექტებს იმუშავებენ. ჩვენ რალა ღმერთი გაგვიწყრა, რომ ყველაფრის ბრმად გადმოღებაზე ვართ თანახმანი. ეტყობა, იმ კრედიტებსა ვართ დახარბებული, რომელთა დიდი წილი კორუმპირებული პარლამენტარებისა

და მალალი რანგის მოხელეების დაუმცხრალი მადის დაცხრომას ეწირება?

მარო მაცაშვილს უკვე მაშინ ანუხებდა სლაფურის ნაცვლად დასავლური ექსპანსიის საშიშროება, მაგრამ გონი მაინც სწორად კარნახობდა, ვინ იყო საქართველოსათვის სხვაზე მეტი უბედურების მომტანი. „ერეკლე, ერეკლე რაზედ დაგვლუპე. მართალია, შენც სხვა გზა არა გქონდა, მაგრამ რუსს რად მიგვეცი. იმიტომ, რომ მთელი ჩვენი სიცოცხლე ვიტანჯოთ?“ — ასე მოთქვამს დღიურში მარო, თუმც ამ დამონმებულ ფრაზაშიც და სხვაგანაც კვლავ გულმოკლული ადასტურებს, რომ საქართველოს ფაქტობრივად უკანასკნელ მეფეს სხვა არჩევანი არა ჰქონია.

რუსეთის იმპერიის ურთიერთშერწყმული უხეში და ვერაგულ-შემპარავი დამპყრობლური პოლიტიკა სათავიდან დღევანდლამდე დიდი ხანია გაშიფრულია და მაროსთვისაც ცხადზე ცხადი იყო. ამიტომაც ახალგაზრდული სიფიცხით, უკიდურესი სიტყვებით ამკობს: „ეგ ერთი ერია მგონი ისეთი უღმერთო, უბედური, გაუნათლებელი და ღმერთისაგან დანყველილი“.

სომხურ პრობლემასთან დაკავშირებით კი უფრო მეტად უნდა ჩაგვაფიქროს მარო მაცაშვილის დღიურის ფაქტობრივმა მასალამაც და პათოსმაც, რადგან ამას დღეს თვალს ვუხუჭავთ და ჩასაფრებულმა ვერაგობამ, რუსი, აფხაზი, ოსი და ქართველი ნაციონალ-ექსტრემისტებისა არ იყოს, აქაც შეიძლება მძიმე დარტყმა მოგვაყენოს.

1918 წლის 18 ნოემბრის ჩანაწერებიდან 1919 წლის 4 იანვრამდე დღიური სომხურ პრობლემას დასტრიალებს თავს. ავტორის აღმფოთებას არ აქვს საზღვარი იმის გამო, რომ სომხები ოფიციალურად აცხადებდნენ პრეტენზიას ჯავახეთის რაიონებზე, თბილისზეც კი და საომარი მოქმედებაც დაიწყეს საქართველოს წინააღმდეგ. ამიტომ არცაა გასაკვირი ავტორის გულწრფელი, გულიდან აღმომბდარი სიტყვები, რაც სომხობის მისამართითაა დღიურებში ნახმარი.

სომეხი ნაციონალისტების სახელმწიფოებრივი ამბიციები და თვით მსოფლიო მასშტაბის ექსპანსიური ზრახვები უხსოვარი დროიდანაა ცნობილი, თუმცა დღეს კერძო თვალსაზრისებად სალდება და ასე იწილება. მიუხედავად იმისა, რომ ამის გამო ხშირად ნაიმტვრიეს ცხვირი და ერთი-ორჯერ მართლაც შემზარავი ტრაგედია დაიტეხეს თავს, ექსტრემისტები მაინც არ ეშვებიან „სანუკვარ იდეებს“, დღესაც ამნიფებენ ჯავახეთის მისათვისებლად მოძრაობას. სომხეთის ოფიციალური პირების ლიტონ განცხადებებს და მწერლების დათაფლულ სიტყვებს ყოველთვის ვერ უნდა ენდოს კაცი. ხომ ყველამ

კარგად ვიცით, რომ ჯავახეთში სომხეთიდან ჩასული მწერლების ერთი რიგი სწორედაც ამ ძირძველი ქართული მიწის მიტაცებისკენ მოუწოდებს იქაურ მაცხოვრებელ სომხებს და ერთი სახელოვანი დედაკაცი, პოეტი სილვა კაპუტიკიანცი თავის მიმჭკნარ ძუძუებზეც აფიცებდა მათ. ყველაფერ ამას კი თავისი შედეგები მოაქვს და ამნივებს საბედისწერო შეჯახებას.

თუ სახელმწიფოებრივი სტრუქტურების დონეზე ამ თემაზე უსიამოვნო საუბარი მიზანშეუწონელია პოლიტიკური ტაქტის გამო, მწერლებს არაფერი უნდა გვიშლიდეს ხელს მტკივნეული და სახიფათო ტენდენციის წარმოჩენაშიც და მის ხელშემწყობ მავანთა მხილებაშიც. დროა, კომუნისტების მიერ დაჩვეულ ცალკობა ლაყობობას მეგობრობაზე მოვეშვათ, ვიყოთ გულწრფელები და მართლები ერთმანეთის წინაშე და მხოლოდ ამგვარ ურთიერთობებზე დავამყაროთ ჭეშმარიტი მეგობრობაც და თანამშრომლობაც, ან უარეს შემთხვევაში, გავარკვიოთ ურთიერთპრეტენზიები და დაეშორიშორდეთ ურთიერთობებსა და თანამშრომლობაში, ვითარცა შეუთავსებლები.

„აგრე ადვილი არ ყოფილა თავისუფლება მიღება... რამდენიმე ხელში უნდა გაიაროს, გამოსწოვოს უკანასკნელი წვეთები და როცა დაუძღურდება, მერე მიაგდოს... ესეა ჩვენი ცხოვრება. მტრობა გაუთავებელია“... აი, რა სამწუხარო დასკვნამდე მიდის თავისი დროის თავისუფალი საქართველოს შემყურე მარო მაყაშვილი. სამწუხაროდ, ამგვარი დასკვნებისაკენ გვიბიძგებს ჩვენი დღევანდელი ვითარებაც.

ამიტომ გვმართებს ქართველ ხალხს მეტი გონისა და ღონის მოკრება, რაშიც გმირი და წმინდანი ქალიშვილის დღიურებს კარგი სამსახურის განევა შეუძლიათ.

ისევ ღრმა სინანულით უნდა დავამთავრო მარო მაყაშვილის დღიურებზე საუბარი. იგი ყოველმა ქართველმა, მით უფრო, ახალგაზრდობამ უნდა იკითხოს. დიახ, უბრალოდ კი არ წაიკითხოს, არამედ უნდა იკითხოს, განათლების სამინისტრომ კი სავალდებულოდ გახადოს მისი საკლასო თუ კლასგარეშე მაინც სწავლება.

საქართველოს ეროვნული პარლამენტისათვის და მთავრობისათვის კი სულერთია მოსახლეობას, ახალგაზრდობას სულიერების საზრდო მიენოდება თუ ყბების სავარჯიშო საღეჭი რეზინი.

ღმერთო! ნუთუ მართლა მარტო შენს იმედად უნდა ვიყოთ და თავად არც ხელი გავანძრიოთ და არც გონი მოვიკრიბოთ?!

მარო მაყაშვილის საფლავი, ისევე როგორც ფრონტზე დაღუპულ იუნკერთა მთელი საძმო საფლავი, ამჟამინდელ რუსთაველის პროს-

პექტზე, დღევანდელი პარლამენტის შენობის წინ რომ იყო, ბოლ-
შევიკებმა მოასწორეს და კვალი ნაშალეს, რათა ეროვნულ გმირთა
სახელები დაეინყებინათვის მიეცათ. საბედნიეროდ, სანადელს ვერ
ენივნენ. მათი სახელები არ დაგვიწყნია, მაგრამ ეს არა კმარა, ისინი
მარადღეამს ყოველი ქართველის გულსა და ხსოვნაში უნდა ცოცხ-
ლობდნენ.

მტკივნეულზე მტკივნეული პრობლემა აფხაზეთია და სწორედ მას
ედღვენება თეიმურაზ მიხრუანის ღრმად ჩახედული, ობიექტური სწავ-
ლული ექსპერტის დასაბუთებული მოსაზრებები, რაც, თუ ძალით არ
იბრმავებ კაცი თვალს და შუბლის ძარღვი არა გაქვს განყვეტილი, შეუ-
ძლებელია, არ გაიზიარო. „აფხაზეთი — საქართველოა“, ასე ჰქვია მის
ერთ-ერთ ნარკვევს. ეს დასკვნისმიერი სათაური ერთბაშად გვაფიქრე-
ბინებს, რომ აქ უფრო საკითხის პუბლიცისტურ-ემოციურ დაყენე-
ბასთან გვაქვს საქმე, მაგრამ სინამდვილეში ავტორი მასთან ერთად
საფუძვლიანად, ისტორიულ ასპექტში, დოკუმენტებსა და სტატისტი-
კურ მონაცემებზე დაყრდნობით მოგვითხრობს ქართველთა და აფხაზ-
თა ურთიერთობებზეც და იმაზეც, თუ ვინ და როგორ ჩათესა მათში და
ჩვენშიც თანდათან, გულმოდგინედ და ვერაგულად უნდობლობაც და
მტრობაც. მეორე ნარკვევში, სათაურშივე დასმულ კითხვას „ვინ მოუგო
ომი ქართველებს“, ავტორი დაუფარავად პასუხობს და ამტკიცებს, რომ
ამ ძალას მხოლოდ რუსეთი წარმოადგენდა. წერილი ცნობილი ლიტერ-
ატურათმცოდნის და კიდევ უფრო მეტად ცნობილი რუსი შოვინისტისა
და შავრაზმელის ვადიმ კოჟინოვის პასუხად არის დანერილი, ვინც ქარ-
თულ-აფხაზურ ურთიერთობებზე უსირცხვილოდ აფრქვევს ტყუილებს
რუსული პრესის ფურცლებზე.

სამწუხაროდ, ვადიმ კოჟინოვთან ჩემი მოსკოვის მსოფლიო ლიტ-
ერატურის ინსტიტუტის ასპირანტურაში სწავლის წლები მაკავშირებს
და ხშირად დროც ერთად გვიტარებია. მერეც არაერთხელ შევხვედ-
რივართ, ვიდრე დუჟმორეულ რუსოფილად ჩამოყალიბდებოდა. გურამ
ასათიანსაც მეგობრობდა, ქართველებს შემოგვნატროდა და ხშირად
იმეორებდა, რა გიშავთ, ცოტანი ხართ, მაგრამ თქვენს ქართველობაში
ეჭვი არ გეპარებათ, მე კი რუსეთისათვის მაქვს თავი გადადებული და
დარწმუნებით ვერც ვიტყვი, რომ გენეტიკურად რუსი ვარო, ასეა მთე-
ლი რუსობაო. თავისი ეროვნული გენის და ჯიშის ამბავი თავად არკვი-
ოს, რა ჩვენი სატკივარია, მაგრამ როგორც პიროვნება რომ უჯიშოა,
ფლიდი, თვალთმაქცი, ბოროტი, ნაძირალა და ქართველების მოძულე-

დაც ჩამოყალიბდა, ეს კი ფაქტია. თეიმურაზ მიბჩუანი საფუძვლიანად, საბუთიანად და დამაჯერებლად ამხელს აფხაზების ამ დაქირავებულ ქომავს.

კიდევ ერთი ტრაგიკული სიმძაფრის თემა, რაც ასე ინტერესებს და აღელვებს დღეს მკითხველს, ესაა ბოლშევიკური რეპრესიების მასშტაბები, მისი სააშკარაოზე გამოტანა და შებლაღული სახელების აღდგენა. 80-იან წლებში, თვით კომუნისტური რეჟიმის დროსაც კი თითქოს ნებადართული გახდა ამ ამბებზე წერა, მაგრამ ეს მხოლოდ თვალის ასახვევად, რეჟიმის კოსმეტიკის მიზნით იყო გაკეთებული. დიდი და შემზარავი სიმართლე ამ საუკუნის დანაშაულისა ჯერ ბევრწლიად არ იცის საზოგადოებამ. ყოველი ახალი პუბლიკაცია, რაც ამ საქმეს ემსახურება, მკითხველის ყურადღების ცენტრში ექცევა.

კომუნისტურ რეჟიმს, რომელმაც 70-წლიანი ექსპერიმენტის შემდეგ, ასე ვთქვათ, ჭირი მოგვჭამა და მიიცვალა, უამრავი სიმახინჯე ახასიათებდა, არაერთი დანაშაული აქვს ჩადენილი საკუთარი თუ სხვა ხალხების მიმართ, მაგრამ ყველაზე საშინელი, რის გამოც დანყველილი იქნება მუდამ, ესაა მასობრივი სისხლიანი რეპრესიები ძალაუფლების შესანარჩუნებლად. ამდენად, ახლა, როცა, სხვა თუ არაფერი, სიტყვის თავისუფლება მაინცა გვაქვს, ინტერესი და მოვალეობაც ამ შემზარავი დანაშაულის გახსნისა და გააზრებისა ისტორიკოსების, ფილოსოფოსების, ფსიქოლოგების, პოლიტოლოგების, დოკუმენტალისტების თუ სხვათა გარდა, მხატვრული სიტყვის ოსტატებსაც არანაკლებ აქვთ. უკანასკნელ პერიოდში არაერთი პროზაული ნაწარმოებია შექმნილი საგანგებოდ ამ თემაზე. ამას გარდა, თითქმის ყოველი ეპიკური თხზულების ავტორი, რომელიც კი მეოცე საუკუნის ქართულ ცხოვრებას ფართოდ წარმოსახავს, ბუნებრივია, გვერდს ვერ და არ აუვლის ერის ამ მოურჩენელ ჭრილობას. ცხადია, ზოგი მეტი მხატვრული ძალის ნაწარმოებია, ზოგიც შედარებით ნაკლების, მაგრამ თავად თემა და მასალა იმგვარი, რომ მკითხველს სულს უფორიაქებს, ზიზღს აღუძრავს ყოველგვარი ძალადობისადმი, უღრმესი თანაგრძნობით განანწყობს მსხვერპლთა მიმართ. და მაინც, ეტყობა, უნდა დავფიქრდეთ იმაზეც, რომ ამ იმედით თემის მხატვრულად ზერელე ინტერპრეტაციებს, მეტისმეტ ექსპლუატაციას მისი დევალვაცია შეიძლება მოჰყვეს და ჩანაფიქრის, მიზნის სულაც სანინალმდებო შედეგი მივიღოთ, მკითხველს მისდამი ინტერესი დავუკარგოთ.

მოსტკომუნისტურ წლებში, როცა, სხვისი რა მოგახსენოთ, სიტყვის თავისუფლება კი მაინც რეალური მონაპოვარი გახდა, სწორედ პუბლიცისტიკამ იმძლავრა და დღეს იგი აშკარად წამყვან ჟანრად იქცა. პუბლიცისტიკა საერთოდაც ნაღდი და ბასრი მახვილია მწერლებისა და ჟურნალისტების ხელში, მით უფრო, ისეთ არეულ დროს, რომელშიც ეს უკანასკნელი წლებია ვცხოვრობთ.

მწერლების მახვილი სიტყვა მარტო ძლიერად კი არა, მრავალ-ხმიანადაც უნდა ისმოდეს სამშობლოს გადასარჩენად, ძლივს თითქოს მოპოვებული თავისუფლების შესანარჩუნებლად თუ განსამტკიცებლად, დაქსაქსული ქვეყნის გასამთლიანებლად.

ქვეყნის ჭირ-ვარამზე, ისტორიულ ან დღევანდელ მტკივნეულ პრობლემებზე თუ ჭრილობებზე, ზნეობისა და სამართლის ნორმებზე, სხვა რამ ზოგად თუ კონკრეტულ სანუხარზე, რაკი ეს ყველაფერი ერთად და მთელი ძალით დაგვტყდომია თავს, უპირველესად პუბლიცისტიკა უნდა იმალღებდეს ხმას.

ღევან სანიკიძე წერილში „მონატრება ორ ხიდ-შუა გახიდულისა“ განიავებულ ქართულ მიწას მისტირის და იმ ავბედით ათწლეულებს მიანიშნებს, როცა ეს პროცესი „ჩრდილოელ მეზობლის მფარველობის ქვეშ (თუ ჩექმის ქვეშ)“ განსაკუთრებით სწრაფად ვითარდებოდა. იგი გვახსენებს ვაჟა-ფშაველას ისტორიულ სიტყვებს, რომ „საქართველო დღეს ნააგავს მსუქან დუმას. გარეშე კაცი მიეტანა ამ დუმას და ნელ-ნელა ათლის კაი-კაი ნაჭრებს... ჩვენი ტერიტორია სხვის ხელში გადადის და ჩვენ, ქართველები... როდი ვენინაალმდეგებით“.

ავტორი ქართული მიწა-წყლის „გამცემლობის კლასიკოსად“ იხსენიებს სერგო ორჯონიკიძეს, ვინც „შემოსაზღვრა და ჩაკეტა... მისგანვე დამცრობილ-დაპატარავებული საქართველო ორ ხიდს შუა – ფსოუს ხიდსა და წითელ ხიდს შუა“.

მაგრამ განა ეს იკმარეს? ფსოუსა და წითელ ხიდს იქით ვინდა დაეძებს, აქეთ კი შეგვარჩინეს? ბოლშევიკმა ინტერნაციონალისტებმა „გამცემლობის კლასიკოსის“ აქტიური მონაწილეობით, რუსი „ძმების“ ნებით და ქართველთა გამყიდველობით ისეთი წელი მოქმედების ნაღმები ჩადეს ძირძველ ქართულ მიწაში, რომელთაგან ორი უკვე აფეთქდა აფხაზეთსა და ეგრეთ წოდებულ სამხრეთ ოსეთის ავტონომიაში, სხვები კი თავის დროს ელიან.

„ნაცმენი“ ბოლშევიკები ერთხელაც არ დაფიქრებულან იმაზე, რომ „უფროსი ძმა“ რუსეთის მიწა-წყალს არამცთუ არ ამცრობდა,

ყველანაირად აფართოებდა, იგი მხოლოდ სხვების ხარჯზე და თავის სასიკეთოდ იყო გულუხვი ინტერნაციონალისტი. მონური სული და პირადი აღზევების ავადმყოფური წადილი ამგვარ საფიქრალს წამსვე უკუაგდებდა...

ხომ შეეგუა ქართველობა ადრე დაკარგულ ტერიტორიებს და მოსახლეობას, ასე განელილ დროში სხვასაც შეეგუებიანო — იმედოვნებენ და ვაითუ არცა ცდებიან. ეს ეჭვი სულ უსაფუძვლო არ უნდა იყოს. ჩვენ, როგორც ჩანს, ჯერ კიდევ არა გვაქვს მთელი ძალით და სისრულით გათვითცნობიერებული, რა საშიშროებაც ელის ქვეყნის მთლიანობას, საერთოდაც მის არსებობას და ქართველი კაცის არხეინობით ვენდობით სანუგეშოდ მყდერ გაუთავებელ დაპირებებს.

მიუხედავად იმისა, რომ დღეს ათასი უბედურება დაგვტყდომია თავს, ერთიმეორეზე მძიმე და გაუსაძლისი, მაინც ყველაფერი კარგავს თავის მნიშვნელობას აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონის საბედისწერო და სასიცოცხლო პრობლემის წინაშე. და თუ ჩვენი ბედოვლათობით წახდენილი საქმე ჩვენვე არ გამოვასწორეთ, შთამომავლობა შეგვაჩვენებს.

ჩვენი არხეინობით, კარს მომდგარი განსაცდელისათვის თვალის მოხუჭვით რაც გვაფუჭეთ, ამან ზოგან უკვე იჩინა თავი, ზოგან კი, თუ დროზე გონს არ მოვეგეთ, ახლო მომავალში გველის თავში ცემა, თუმცაღა გვიან იქნება.

„ჩვენი ძმობა გაცილებით მეტი ღირს...“ ასე ჰქვია უჩა ბლუაშვილის წერილს, რომლის სათქმელიც სათაურშივეა გაცხადებული და მიმართულია ქართველთა და სომეხთა გასაგონად. საერთოდ, ქართველთა სხვა ეროვნებებთან ურთიერთობაზე ნებისმიერი დონისა და ხასიათის საუბრისას, სულ ამ ძმობაზეა გამახვილებული ყურადღება და საქმე ისეა წარმოდგენილი, თითქოს ჩვენცა და სხვებსაც, უკლებლივ ყველას, ერთმანეთის სიყვარულით გულები გადმოცვენაზე გვქონდეს. ძმობასა და მეგობრობას რა ჯობს, კეთილი დასაქმიანი ურთიერთობაც მშვენიერია, აქეთკენ უნდა ვისწრაფოდეთ ყველა, კაციცა და ხალხიც, მაგრამ სასურველს სინამდვილედ როდი უნდა აღვიქვამდეთ, თავს არ უნდა ვიტყუებდეთ, სიმართლეს თვალს უნდა ვუსწორებდეთ და იმისდა მიხედვით ვირჯებოდეთ. აბა, ამაზე მარტივი და გასაგები, უკამათო რა უნდა იყოს. არც არავინ კამათობს, მაგრამ არც არავინ მისდევს ამას. ქართველ კაცს ხვალინდელ

დღეზე ფიქრს და გარჯას ბევრნილად ურჩევნია დღეს მოიწონოს რითიმე თავი. ასე მაგალითად, ახალგამოჩეკილ ეგრეთ წოდებულ ბიზნესმენებს და სახელმწიფო მოღვაწეებს ერთი სული აქვთ ფიჭური ტელეფონით ხელში „მერსედესებში“ ჩასხდნენ და ქვეყანას და ხალხს ასე დაენახონ, იმ ქვეყანას, რომელიც დაქცეულია და იმ დამპყველ ხალხს, რომელიც ძლივს დალასლასებს. ჭეშმარიტად უსაზღვროა ამქვეყნად ყველაფერი და, მით უფრო, უგუნურება და უზნეობა.

უჩა ბლუაშვილი დელიკატურად გვახსენებს ქართველებსაც და სომხებსაც ჩვენი ურთიერთობების ისტორიასაც, ჯავახეთში სომხების მასობრივი ჩამოსახლების თარიღებსაც და მოტივებსაც, მესხეთიდან ქართველ მაჰმადიანთა საუკუნეების მანძილზე დევნასაც, ქართველ კათოლიკეთა ძალად სომხებად ჩაწერასაც, ქართული სკოლების გაუქმებასაც და აზერბაიჯანულების გახსნასაც, სადაც იძულებით ეროვნებადაკარგული ქართველებიც სწავლობდნენ არამშობლიურ ენაზე, ერთი სიტყვით, გვახსენებს ყველაფერ იმას, რისი მიზანიც ძირძველი ქართული მხარის ქართველებისაგან დაცლაში მდგომარეობდა და რისი ინიციატორიც და განმახორციელებელიც ჩვენი „უფროსი ძმა“ რუსეთი იყო გასულ საუკუნეში თვითმპყრობელობის სახით, ამ საუკუნეში „ინტერნაციონალისტი კომუნისტების“ სახით. ეს წადილი დღესაც არ განელებია ახლა უკვე „დემოკრატიულ რუსეთს“.

ეს წერილი ძალზე საინტერესოა აქ მოტანილი მდიდარი და მრავლისმეტყველი, თუმცა ჩვენთვის სავალალო ისტორიულ-დოკუმენტური მასალითაც და იმ შეგონებითაც, რითაც მთავრდება იგი: „ცხოვრების მწარე გამოცდილებამ დაგვანახა, რომ ეროვნული უმცირესობებისადმი თავზე ხელის გადასმის, ენის მოჩლექის, მათთვის პრივილეგიების მინიჭების პროტექციონისტული პოლიტიკა, საბოლოო ჯამში, წამგებიანია და ბუმერანგის ეფექტით ხასიათდება“.

ყურადღება მიიქცია გურამ ციხელაშვილის ღია წერილმა ნაირა გელაშვილისადმი, სათაურით „რეპორტაჟი თბილისის „კავკასიური სახლიდან“. საერთოდ, ამ წერილს რელიგიურ-ქრისტიანული ასპექტი გასდევს, რაც არაფერი საძრახისია თუ თვალის ახელის ნაცვლად, თვალს არ დაგიბრძალებს. მაჰმადიან მესხებს, ყველას ერთად, სრულიად უსაფუძვლოდ ზოგნი საერთო სახელით — თურქ-მესხებად იხსენიებენ და ციხელაშვილიც ამავე აზრისაა.

სწორედ ქრისტიანულ აღმსარებლობის გამო იბრმავებს თვალებს ციხელაშვილი, თორემ თურქ-მესხებად ნოდებულთა დიდი ნაწილი რომ გამაჰმადიანებული ქართველების შთამომავლები არიან, დიდი ხანია სადავო აღარ არის: ამ პრობლემებისადმი მიძღვნილი შოთა ლომსაძის ფუნდამენტური, მეცნიერული სიზუსტით აღბეჭდილი მონოგრაფიული გამოკვლევები თუ არ ნაუკითხავს, სადაც ეს უცილობლად არის დადასტურებული, „ლიტერატურულ საქართველოს“ ხომ მაინც კითხულობს გურამ ციხელაშვილი. ნახოს ცნობილი მეცნიერის, აკადემიკოს დავით მუსხელიშვილის წერილი „მწარე გაკვეთილები“, სადაც მესხეთის ისტორია მოკლედ, თითქმის კონსპექტურად, მაგრამ თვალსაჩინოდ არის მოთხრობილი. აი, რა წერია აქ:

„ადგილობრივი მაჰმადიანი ქართველი ბეგ-ალალარები თანახმანი იყვნენ თავისი ქვეშევრდომებიანად დაბრუნებოდნენ ქართულ ქრისტიანობას, თუკი რუსეთის მმართველობა მათ უფლებებს გაუთანაბრებდა ქართლ-კახეთის და იმერეთის თავადაზნაურობას. რუსეთის მართლმადიდებლური მთავრობა, თითქოს ბუნებრივია, რომ უნდა დათანხმებულყო ამ წინადადებას, მაგრამ მან უარი უთხრა მესხებს, რითაც ქართველების მიმართ თავისი ფარული მტრული დამოკიდებულება გამოამჟღავნა. მესხთა დიდი ნაწილი აიყარა და თურქეთს გადასახლდა, ხოლო მათ ნაოხარზე რუსებმა არზრუმელი სომხები შემოასახლეს. აქედან იღებს დასაბამს სამცხე-ჯავახეთის სომხური მოსახლეობა. დარჩენილი ქართველი მაჰმადიანები ოფიციალურად „თურქებად“ აღირიცხნენ“.

ასეთია ისტორიული სინამდვილე, გურამ ციხელაშვილი კი ჯიუტად ადგას თავისას, თურქები არიან და დაგვეკარგონო. ასე მსჯელობა საკუთარ წინაპართა შთამომავლებზე არ ეკადრება არც მორწმუნე კაცს, არც მწერალს, არც არავის. არც იმგვარი ლანძღვა ეკადრება მწერალი ქალისა, რასაც არ ერიდება ავტორი.

რელიგიისადმი დამოკიდებულებაშიც, როგორც გვჩვენია, ორი უკიდურესი თვალსაზრისი შეიმჩნევა. ეს „ლიტერატურული საქართველოს“ ფურცლებზეც გამოჩნდა. თამაზ ჩაჩავა წერილში „საქართველო – ქრისტიანთა ქვეყანა?!“ მართლმორწმუნის პოზიციიდან დამაჯერებლად აყენებს ეჭვქვეშ ნარცისიზმით, ეგოცენტრიზმით, დიდების სიყვარულით, შურიტა და სხვა ვნებებით შეპყრობილი ქართველების ჭეშმარიტ ქრისტიანობას. მართალია იგი, როცა აცხადებს, რომ სანთლების დანთება და ეკლესიაში სიარული

ჯერ კიდევ არ ნიშნავს ქრისტიანად ქცევას. „ქრისტიანობა არა მარტო გარეგანი კეთილსინდისიერებაა, არამედ შინაგანი განწმენდაა“... ქრისტიანული რელიგიის სახეებით გასაგებ და მისაღებ აპოლოგიას ავტორი უკიდურეს დოგმებს მიაყოლებს. მასთან თეოლოგიურ დავას არ ვაპირებ, მით უფრო, რომ არა ვარ განსწავლული ამ საგანში, მაგრამ, ვფიქრობ, რელიგიური დოგმებისადმი ორიათასწლიანი ბრმა ერთგულების შედეგი უნდა იყოს წერილში მოყვანილი მიამიტური ინტერპრეტაციები, რაც მეექვსეა, ძალზე სარწმუნოდ ეჩვენებოდა დღეს ცივილიზებულ მრევლს. ამას, ეტყობა, თავადაც გრძნობს ავტორი და ამიტომ მოგვინოდებს, ისე და ისე დოგმების შესაბამისად, გონებას არ დავეკითხოთ (გასაგებია, რელიგია რწმენას ემყარება, მაგრამ გონების გამოთიშვას არ გულისხმობს) და მაგალითი რუსებისგან ავიღოთ. „ჩვენთვის, - წერს იგი სინანულით, - რუსების დაუფიქრებელი, სრული მორჩილება (смирение), მინაზე გართხმა, უცხოა...“ ცოტა ქვემოთ კი აგრძელებს: „ქრისტიანული სრულყოფის საწყისთა საწყისი მორჩილებაა — ის, რაც ჩვენ ასე საოცრად გვაკლია“. ამისთანა ქადაგებით არა მგონია ეკლესიამ მრევლი მოიმრავლოს და ქვეყანას სიკეთე მოუტანოს. განსაკუთრებით მორჩილების ამგვარი განზოგადებული მოძღვრება ინვეეს პროტესტის გრძნობას.

„ვილუპებით“ ასეთი სათაურით ტეხს განგაშს კიტა ბუაჩიძე და მისი, შეიძლება ითქვას, სასოწარკვეთილი სულის კივილი კვლავ ქართველთა დემოგრაფიული სურათის კატასტროფულობის გამოა აღმომხდარი. ჩვეულებისამებრ დაბეჯითებით, სულ ფაქტებითა და ციფრებით გვარწმუნებს ავტორი, რომ დალუპვის პირსა ვართ მიმდგარი. ქართველობას, ასეთუ გაგრძელდა ჩვენი დამოკიდებულება დემოგრაფიული პრობლემებისადმი, გადაშენება გვინერია. საუბედუროდ ეს მართალია და ამაში უნდა ვერწმუნოთ მწერალს, მაგრამ ამის შემდეგ ავტორს მსჯელობა ისე მიჰყავს, რომ ხსნად ისლამური რელიგია ესახება. „შვილთა სიმრავლე, აი, რა არის ისლამის ერთ-ერთი მთავარი მცნება, შვილთა სიმრავლე კი ერის სამარადისო სიცოცხლის მთავარი წყაროა“, — წერს ავტორი და განაგრძობს: „დიახ, ჩვენ ყველა თავის დროზე აჭარასთან ერთად რომ გავმუსულმანებულნიყავით, დღეს 4 ათასი მეძავი არ გვეყოლებოდა, 300 ათასი ნარკომანი არ „დაგვამშვენებდა“, აბორტი მთელ მოსახლეობას ეპიდემიასავით არ მოედებოდა...“ დასკვნაც შესაბამისია: „დიახ, ოღონდ გადავრჩეთ,

გადაშენებას როგორმე თავი დაავალწიოთ და... არათუ იელოველობას, ისლამსაც კი ჩავეკონები, მთელი გულით, მთელი სულით”.

იდეის გასამძაფრებლად რიტორიკული ეფექტებისათვის მიმართვა ჩვეული და გამართლებული ხერხია, მაგრამ ყველაფერს აქვს, ან უნდა ჰქონდეს საზღვარი. განა ქრისტიანული მოძღვრება ეწინააღმდეგება მრავალშვილიანობას? განა აიძულებს ქალებს აბორტს მიმართონ? თუ მეძავეობას და ნარკომანიას ქადაგებს? ყველა ის უბედურება, რაცა გვჭირს, მათ შორის დემოგრაფიულიც, ჩვენი საერთო ბედოვლათობის გამო იმის ბრალიცაა, რომ დასავლეთის ცივილიზაციას მიველტვით ბრმად და პირველ რიგში სწორედაც მისი მანკიერებები გადმოგვაქვს. რატომ იმაში არ წავბაძეთ ამერიკელებს, 50-60-იან წლებში დემოგრაფიული მდგომარეობის გამოსასწორებლად პრეზიდენტიცა და მენაგვეც მრავალშვილიანები რომ გახდნენ. ან პირიქით პროცესს ხომ არეგულირებს მრავალმილიონიანი ჭარბი მოსახლეობის პატრონი ჩინეთი. ამ პრობლემის მოგვარებას მოქალაქეობრივ შეგნებასთან ერთად სახელმწიფოებრივი ზრუნვა და პოლიტიკა სჭირდება. მაშინ აღარ დაგვჭირდება „ისლამთან ჩაკონება“.

სამწუხაროდ, დიდი თუ მცირე მასშტაბის უზნეო საქციელი ისე ხშირია ჩვენში, რომ თითქოს არც უნდა გვაკვირებდეს. და მაინც, არა მარტო გამაკვირვა, აღმაშფოთა კიდევ მელორ სტურუას ვრცელმა და პრეტენზიულმა წერილმა „თამარ მეფის ქოშები“, თარგმნილმა და გადმობეჭდილმა მოსკოვის რუსული ჟურნალიდან „დრუჟბა ნაროდოვ“, სადაც ქართველი ხალხი უკიდურესად არის გალანძღული და შეგინებულიც კი.

აი, რას წერს მელორ სტურუა: „სამწუხაროა ამის აღიარება, მაგრამ ქართველ ხალხს, თავისი ეროვნული ბუნების, ხასიათის გარკვეული ნიშნებისა და ეკონომიკის წყალობით, ეს შედარებით მაძლარი მონობა (ანუ როგორც ავტორი უწოდებს, „უნივერსალური მონობა“, გ.გ.) დიდხანს ხელს აძლევდა“. ამას მოსდევს ხანგრძლივი მტკიცება იმისა, რომ საქართველოს ადგილი, მისი ხალხის ბუნებისა და ქვეყნის რესურსების გათვალისწინებით, მხოლოდ საბჭოურ სივრცეში შეიძლება იყოს. მაგრამ ეს უბრალოდ სააღერსო სიტყვებადაც შეიძლება მოგვეჩვენოს იმასთან შედარებით, რასაც ქართველ ინტელიგენციას სდებს ბრალად: „ქართველი ხალხის წინაშე ინტელიგენციას იმდენად დიდი და აურაცხელი ცოდვები მიუძღვის, ვეჭვობ, რომ ამისი პატიება

ან მონანიება შეიძლებოდა. საქმე მარტო ის კი არაა, რომ ჩვენი ინტელიგენცია ობიექტურად ასრულებდა... მოხატული შირმის როლს, რომლის უკან ხალხს ძარცვავდნენ და აუპატიურებდნენ. მთავარი ისაა, რომ ინტელიგენციას ხელს აძლევდა ასეთი მდგომარეობა, ის თვითონ მონანილებოდა პოტიომკინის სოფლების მშენებლობაში და ხალხის უბედურებებზე კეთდებოდა. ხალხს კი არ ემსახურებოდა, პირიქით, მოსამსახურედ იყენებდა მას“.

ამგვარ მიმოხილვით ხასიათის წერილში შეუძლებელია გადმოვცე ის ცილისწამება ქართველი ინტელიგენციისა, რაც მელორ სტურუას წერილში იღვრება, იქამდე, რომ თვით კომუნისტური რეჟიმის მიერ რეპრესირებულებსაც კი არ ინდობს, ვისაც კომუნისტმა სატრაპებმა ისეთი ტანჯვით ამოხადეს სული, ინკვიზიტორებსაც კი შემწურდებოდათ. მათ „სანახევროდ გაგუდულ ყელს აღმოხდა დამამცირებელი მუდარა შეწყალებისა და უფრო დამამცირებელი აღიარება მსოფლიო იმპერიალისტურ დაზვერვასთან კავშირებისა“, – ისე წერს ამას, რომ სირცხვილის გრძნობა, ეტყობა, სულაც არ აწუხებს.

მელორ სტურუას ავინყდება, რომ როცა იგი „რბილი ვაგონით“ მოსკოვს მიემგზავრებოდა მონის სტატუსის მოსაპოვებლად, ეტაპს ციმბირისკენ, შორეულ გადასახლებაში მიჰყავდა მისი თანატოლი ქართველი ჭაბუკი ინტელიგენტები. თუმცა აზრი არა აქვს მისი ცილისწამების გაბათილებას, რადგან ჩვენში ეს ისედაც ყველასათვის ნათელია. ვფიქრობ, სტურუას მიერ ხაზგასმული ქართული შური (თითქოს რუსები ამ მანკისაგან დაცლილნი იყვნენ) თავად ავტორში მძლავრობს და ეს ალანძღვინებს ასე გულიანად ქართველ ინტელიგენციას, განსაკუთრებით კი შემოქმედებით ინტელიგენციას. ამ წერილის მხილება და მისი ცილისწამების გაბათილება რუსული პრესის ფურცლებზეა საჭირო, სადაც დარწმუნებული ვარ, სიამოვნებით მიიღეს მელორ სტურუას ეს „საჩუქარი“ შოვინისტებმაც და დემოკრატებმაც, რადგან რუსული იმპერიალიზმის ჭირი მეტ-ნაკლებად თითქმის ყველას აქვს მოდებული.

უზნეო საქციელი რომ ვახსენე, უპირველესად სწორედ ამას ვგულისხმობდი, რომ მელორ სტურუამ ეს ქართველი ხალხის არარაობის და მისი ინტელიგენციის გამყიდველობის „მამხილებელი“ წერილი საქართველოში კი არ გამოგზავნა, მოსკოვში დაბეჭდა და რუსებს უძღვნა საჩუქრად. ყოველ შემთხვევაში, რუსეთის იმპერიის უერთგულეს სამსახურში გალია მან დღემდე თავისი შეგნებული ცხოვრება. ახლა, როგორც „იუნყებიან“, ამერიკის მოქალაქეობა მიუღია და, ვინ იცის, ამიერიდან თავის მოვალეობად იქნებ ახალი

მეპატრონეებისათვის ქართველი ხალხის და მისი ინტელიგენციის წარდგენა განიზრახოს იმავე მახასიათებლებით, რუსები რომ გაახარა.

მელორ სტურუასთან, ქართველების უცხოებთან, მით უფრო, მტრებთან ლანძღვას თუ არ განაგრძობს, საერთო არაფერი შეიძლება გვექონდეს. უბრალოდ, სინანული შეიძლება გაგვიჩნდეს, რომ ამ ნიჭიერმა და განათლებულმა კაცმა საკუთარი „ტკბილი ცხოვრებისათვის“ მისი ქვეყნის დამპყრობლის მონური სამსახური იკისრა და სანადელსაც ენია, საზღაურიც დიდი მიიღო.

რასიზამ, როგორც ახლასტურუას საყვარელი ამერიკელები იტყვიან, ეს „მისი ცხოვრება“ და რანაირადაც უნდა, ისე წარმართავს. ოღონდ ნუ ეცდება თავისი ავტოპორტრეტი ქართველ შემოქმედთა პორტრეტებს დაამთხვიოს, ეს ამ უკანასკნელთათვის მეტად შეურაცხმყოფელი რამ იქნება, რადგან ამათაც აქვთ „თავ-თავიანთი ცხოვრება“ რაც, მისგან განსხვავებით, მშობლიური ერის სამსახურს ისახავს მიზნად ითარეზისა და შეძლების დარად. რა განსხვავებაცაა ამ ორ მხარეს შორის იმავე „ლიტერატურული საქართველოს“ ფურცლებიდანაც ნათელი გახდება, როცა ნავიკითხავთ ჭეშმარიტი ქართველი ინტელიგენტი მწერლების წერილებს: ოთარ ჭილაძის „ორ სიმართლეს შუა“, შოთა ნიშნიანიძის „მარადიული ორიენტირი“, თამაზ ჭილაძის „საერთო ჭრილობები“. ამ და ბევრ სხვა წერილშიც ჭეშმარიტი ჭირისუფლის თვალითაა დანახული საქართველოს ბედკრული ყოფაც და მისი მიზეზებიც, საკუთარიც და თავსმოხვეულიც, არაფერია მიჩუმათებული, მაგრამ არც არაფერია ცილისმნამებლური. ეს შესანიშნავი შვილები, ღვიძლი შვილები თავისი ქვეყნისა, მელორ სტურუასავით კი არ კეკლუცობენ და ლამაზს იტყვაობენ, არამედ გულით განიცდიან და გონებით ეძიებენ გზას ხსნისა. ამიტომ ილია ჭავჭავაძის გახსენების უფლებაც სწორედ ამათ აქვთ და არა ნებაყოფლობით სხვა ქვეყნის გერად ქცეულებს.

მე ვურჩევდი მელორ სტურუას ნაიკითხოს ოთარ ჭილაძის „ორ სიმართლეს შუა“, რომელიც ასევე მოსკოვური რუსული „ლიტერატურნაია გაზეტადან“ არის გადმობეჭდილი. ნაიკითხოს და ისწავლოს, როგორ უნდა მშობლიური ქვეყნის, ხალხის და მისი კულტურის ჭეშმარიტი სიყვარული, ფიქრი და ზრუნვა მათზე, როგორ უშიშრად უნდა უთხრა პირში შენს დამამცრობელ ძლიერ ძალას, ამ შემთხვევაში, რუსეთს, სრული სიმართლე, როგორ უნდა დაიცვა შენი საკუთარი და შენი ხალხის ღირსება. აი, საუკეთესო გაკვეთილი მელორ სტურუასათვის.

„უცილობლავს ვითა...“ (ედღენება მელორ სტურუას)

პირდაპირ და გულახდილად რომ ვთქვა (სტურუასეული კეკლუცი და ყალბი, ფერუმარილით შეთხიპნილი ფუჭი ფრაზების გარეშე), არც მე მგვრის რაიმე სიამოვნებას ეს კამათი, მით უმეტეს, როცა უნდა ვუმტკიცო, რომ ორჯერ ორი მხოლოდ ოთხია და სხვა არაფერი. მაგრამ ყველაფრის შერჩენა შეიძლება, გარდა შენი თუნდაც მხოლოდ გენეტიკური სამშობლოსა და ხალხის ცილისნამებისა. მით უფრო უსიამოვნოა, რომ მელორ სტურუამ ეს არ შეიძლება არ იცოდეს. ასე რომ, მეტნილად მისი სიცრუის, სიყალბის, თვალთმაქცობის მხილება მინევს. ამგვარი რამ ტურფებთან ურთიერთობაში კიდევ შესაწყნარებელია, მისატყვებელია, მაგრამ თუნდაც ყოფილ სამშობლოსთან მიმართებაში ყოველად შეუწყნარებელია, მიუტყვებელია.

მელორ სტურუასაგან პასუხს არ ველოდი, რადგან იმაზე დავა, რაც მე მას მთელი აღმფოთებით, ყოველგვარი მიკიბვ-მოკიბვის გარეშე მკვახედ, მაგრამ ცივილიზებული ფორმით ვუთხარი, შეუძლებელია. მან კი უბრალო პასუხიც არ იკმარა და ისეთი ბაზრული ლანძღვით სცადა არა მარტო თავის მართლება, არამედ გამოღმა შემოდავებაც, რომ ამ რესპექტაბელური (როგორც აღმოჩნდა, მხოლოდ გარეგნულად), ბაფთიანი ჟურნალისტიკისაგან ნამდვილად მოულოდნელი იყო. არ დავმაღავე, ყველაფერთან ერთად ძალიანაც გამაღიზიანა ამგვარმა ტონმა და იმავე ფორმით საკადრისის უმაღ მიზლვაც არ გამიჭირდებოდა, მაგრამ ისევე მკითხველს, ჩემს თავსაც, რაც მთავარია, დავის საგანს არ ვაკადრე აყოლა.

ახლა კი დავის არსს მივმართოთ.

ამა წლის 18-25 ივლისის „ლიტერატურული საქართველოს“ ფურცლებზე პუბლიცისტიკის მიმოხილვისას მკაცრად გავაკრიტიკე, მოიარებით უზნეო საქციელადაც მივიჩნიე (დავაშავე, არავითარი მოიარება ამას არ სჭირდებოდა) სტურუას წერილი „თამარ მეფის ქოშები“, რომელიც გაზეთის რედაქციამ მოსკოვის ჟურნალიდან — „დრუჟბა ნაროდოვ“ — გადმობეჭდა და სწორადაც მოიქცა, რადგან ყველაფერი აშკარა და გამჟღავნებული უნდა იყოს. სამწუხაროდ, ამგვარი შეფასების საფუძველი ის გახლავთ, რომ სტურუას ვრცელ და პრეტენზიულ წერილში მისთვის დამახასიათებელი კოკეტური მიდებ-მოდებით უკიდურესად არის შეურაცხყოფილიც და შეგინებულიც მთლიანად ქართველი ხალხი, განსაკუთრებით კი მისი

ინტელიგენცია. მთელი წერილი თავიდან ბოლომდე ამ ხასიათისა და დანიშნულებისაა. აქ ორიოდ ნიმუშს მოვიტან მხოლოდ, ჯერ მცირე ჩემეული კომენტარებით, მის პასუხზე კი მერე ვიტყვი. აი, რას წერს სტურუა „თამარ მეფის ქოშებში“.

„სამწუხაროა ამის აღიარება, მაგრამ ქართველ ხალხს, თავისი ეროვნული ბუნების, ხასიათის გარკვეული ნიშნებისა და ეკონომიკის წყალობით, ეს შედარებით მაძლარი მონობა (ანუ, როგორც ავტორი სხვაგან უწოდებს, „უნივერსალური მონობა“, გ.გ.) დიდხანს ხელს აძლევდა. მის საზღვრებს რუსი და შუააზიელი მესაზღვრეები იცავდნენ, მის მძიმე მრეწველობას მოსკოვი მიათრევდა, მის ფინანსებს კრემლი განაგებდა, მოკლედ, არავითარი საზრუნავი“.

ამაზე მეტი შეგინება ხალხისა გაგივიათ? მერე ვისგან, სტურუასაგან (ამაზე ქვემოთ მოგახსენებთ)? მონობა რომ ქართველის ბუნების და ხასიათის „წყალობა“ ყოფილა, ეს ხომ ჩაგვაგონა, ისიც შეგვახსენა, რომ მხსნელად, კიდევ კარგი, რუსები მოგველენია. თურმე, ქართველებისათვის აღარც ჯარი ყოფილა (დაავიწყდა, 3,5 მილიონი ქართველისაგან 700 000 მამაკაცის მსხვერპლი მეორე მსოფლიო ომში რუსეთის ტერიტორიაზე და მის საზღვრებზე. ახლა ავღანეთში ბანდიტურ სისხლის ღვრაში რამდენი ქართველი ჩახოცა რუსულმა რეგვენულმა პოლიტიკამ, ან რუსის ჯარში „დედოფშჩინამ“ რამდენი ქართველი ჭაბუკი დაასახიჩრა, ყველაფერ ამას ვინ გვეტყვის?!), აღარც ჯაფა დაგვედგომია, ჩვენს მაგივრად რუსები ირჯებოდნენ, როგორც თავად ამბობს, „მიგვათრევდნენ“ (რამდენი სიმდიდრე იქნა გატანილი საქართველოდან, ვინ დათვალოს? ან რა მძიმე, გამტანჯველ შრომას ეწეოდა ქართველი ხალხი ქალაქად და სოფლად, ამის დავინწყება შეიძლება? მარტო ჩაის მოყვარული რუსეთის დასაკმაყოფილებლად ამ კულტურის ასიათასობით ტონის მოყვანისათვის მართლაც მონურ შრომას რამდენი ასეულათასობით ქართველი ქალის ჯანი და სიცოცხლეც კი შეენირა!), აღარც ფინანსების ანგარიშით გვიღლიდნენ გონებას (ერთი ახალი გაზეთი ან ჟურნალი რომ გამოგეცა, საამისო გროშებს ათეული წლობით ღრეჯა-ხვენა სჭირდებოდა მოსკოვს). ერთი სიტყვით, როგორც სტურუა გვარწმუნებს — „მოკლედ, არავითარი საზრუნავი“, გარდა ერთისა და „პრივილეგირებულისა“ — „შეგეძლო საკავშირო ბაზარზე გევაჭრა შენი მიწის ჭირნახულით, შეგენარჩუნებინა ცხოვრების ასე თუ ისე ასატანი დონე, დანარჩენ ქვეყანასთან (სსრკ-სთან, გ.გ.) შედარებით კი — მაღალიც, მეზობლების გულის გასახეთქად“.

აი, ასეთია ქართველი ხალხის ბუნების და მისი ყოფის სტურუასული სურათი, რაც ძალიანა ჰგავს, შეიძლება ითქვას, სიტყვასიტყვით ემთხვევა ივანოვებისეულ დახასიათებას. თუმცა, კაცმა რომ თქვას, ეს არ უნდა გვიკვირდეს, სტურუაცა და მისთანებიც ხომ გაივანოვებულები არიან. ეს კი კიდევ უფრო მძიმე შემთხვევაა, ისინი კიდევ უფრო საშიშნი არიან თავიანთი ხელნაკრავი ერისათვის, რადგან იმპერიის წინაშე უცხო ნაშიერთა ერთგულების დადასტურებას მეტი თავგამოდება და მეტი ლიქნი სჭირდება.

სტურუას თუ დავუჯერებთ, ქართველი ხალხი ხომ ასეთი ყოფილა, მისი ინტელიგენცია კიდევ უფრო უარესი გამომდგარა. აი, რას წერს მასზე:

„ქართველი ხალხის წინაშე ინტელიგენციას იმდენად დიდი და აურაცხელი ცოდვები მიუძღვის, ვეჭვობ, რომ ამისი პატიება ან მონანიება შეიძლებოდა... ჩვენი ინტელიგენცია ობიექტურად ასრულებდა... შირმის როლს, რომლის უკან ხალხს ძარცვავდნენ და აუპატიურებდნენ. მთავარი ისაა, ინტელიგენციას ხელს აძლევდა ასეთი მდგომარეობა... ხალხის უბედურებაზე კეთდებოდა“.

კიდევ:

„პოემები და ფილმები, სპექტაკლები და ქანდაკებები ხალხისათვის კი არ იქმნებოდა, არამედ კნენინა მარია ალექსეევნასათვის... კულტურა იქმნებოდა საექსპორტო შესრულებით... საქართველოსათვის გაცილებით უფრო მნიშვნელოვანი შეიქნა მოსკოვის კინო-სახლი, ან ნიუ-იორკის „კარნეგი ჰოლი“, მათი აუდიტორიები კი უფრო ძვირფასი, ვიდრე საკუთარი ხალხი“.

კიდევ:

„ისინი (ინტელიგენტები, გ.გ.) გოეთეს ფაუსტის მსგავსად, კომუნისტურ მეფისტოფელს გაურიგდნენ, სული მიჰყიდეს, რომ „თავისი საქმე“ ეკეთებინათ“.

აბა, ეს სხვა რა არის, თუ არა იმ ანდაზის უტიფარი დემონსტრირება — „ჩემი შენ გითხარო...“ ამაზეც მოვახსენებ მკითხველს, ანდაზით კი არა, ფაქტებით.

ზემოთ თუ მთლიანად ქართველი ხალხი იყო დახასიათებული, აქ მთლიანად ქართველი ინტელიგენციაა ამგვარად წარმოდგენილი. „სანუგემოდ“ ერთადერთი ფრაზა დასცდა სტურუას:

„თანდაყოლილი ნიჭიერების წყალობა იყო, რომ ქართული ინტელიგენცია „გადაურჩა“ ქუჩის გოგოს ბედს და მშვენიერ ვესტალად და კურტიზანად ჩამოყალიბდა“ (ანუ სტურუას კეკლუცსიტყვაობას თუ გავშიფრავთ, ქართველი ინტელიგენცია უბინობას კი იბრალეზდა

და თვალთმაქცობდა, მაგრამ ქუჩის კახხად მანც არ ქცეულა, თავს მხოლოდ დამპყრობლებს აუპატიურებინებდაო).

ეს მხოლოდ სტურუას ავტოპორტრეტი და არა ქართველი ინტელიგენციისა, კერძოდ კი შემოქმედებითი ინტელიგენციისა, ვისაც შეუფარავი ზიზლით ასხამს ტალახს ეს კოხტაპრუნა რენეგატი, თუმცა მხოლოდ თავადვე კი ისვრება. ესაა შეუმიდგარი შემოქმედის შურით ამონთხეული ღვარძლი, თითქოს ქართველი მწერლების ბრალი იყოს, მისგან პოეტი რომ არ დადგა (თუმცა, მანც ეპოტინება ამას. აკი დაბეჭდა ამ სიბერეში თავისი სიყმანვილის დროინდელი ოპუსები ლექსად). რა ვქნათ, ვედავოთ მას სერიოზულად ამ უსაზღვრო და უსინდისო ცილისნამებისათვის?

ვფიქრობ, უმჯობესია მკითხველს თამაზ ჭილაძის, ამ ჭეშმარიტი ქართველი ინტელიგენციისა და შემოქმედის ჭეშმარიტებით სავსე მოსაზრებები შევახსენო:

„დღითი დღე ყველა გონიერი ქართველისათვის ნათელი ხდება, რომ ერთადერთი ქმედითი ძალა, რომელიც ერს სრული გადაგვარების საფრთხეს არიდებდა, იყო ქართული მწერლობა, ვინც ქართველ ხალხს ღირსეულად გადაატანინა ამქვეყნად ყველაზე დამამცირებელი რამ — მონობა, ვინც დაბორკილებს გვარჯუქა სულიერი სამშობლო... (როგორც ვხედავთ, აქ ძალადობით თავსმოხვეულ, დაბორკილ მონობაზეა თქმული, გ.გ.). ასეთი სულიერი სიმტკიცის შენარჩუნება კი თითქმის ჰაგიოგრაფიულ წმინდანობას უტოლდება...“ („ლიტერატურული საქართველო“, 24-31 იანვარი, 1997).

ამას მარტო სტურუა და მისთანები ვერ დაინახავენ და ვერ გაიგებენ; ან, უფრო სწორად, დაინახავენ და არ გაიგებენ. მეტიც, სხვების დაბრმავებასაც შეეცდებიან და აკი გულმოდგინედ ცდილობენ კიდევც.

ქვემოთ მოტანილ სიტყვებს თამაზ ჭილაძისას კი კარგად გაიგებენ, რადგან მათნაირებზეა ნათქვამი, მაგრამ გაიტრუნებიან, თითქოს მათ არ ეხებოდეთ:

„დამპყრობლის ცენზურის ფხიზელ ლოკატორების გვერდით აქტიურად მოქმედებდნენ მონობის ისეთი მოხალისე ცერბერები, როგორიაა კონფორმიზმი და კოლაბორაციონიზმი... ყველა ნამდვილად მნიშვნელოვანმა მწერალმა შინა ემიგრანტობა ამჯობინა სამშობლოდან გაქცევას“ (იქვე).

ზემოთ მოტანილი სტურუასეული ფრაზების წამკითხველი დაასკენის, მეტი სისაძაგლის მოგონება შეუძლებელიაო, მაგრამ

მწარედ შეცდება. სტურუას ნიჭიერება ამ მხრივ უსაზღვროა. რაც აქამდე თქვა, ფერმკრთალდება იმ ენით ამოუთქმელ მკრეხელობასთან, როგორადაც იხსენიებს იგი ქართველი ხალხის წამებულ შვილებს, ბოლშევიკური რეპრესიების მსხვერპლთ, სანთლებივით რომ ანთიან ჩვენს გულებში. აი, მისი გაუგონარი ცინიზმით სავსე სიტყვებიც:

„ქართულ ინტელიგენციას არ გამოუვიდა თვითშენირვის ლამაზი უესტი. ის ძელზე გააკრეს და მისალმების ჰიმნის ნაცვლად მის ატროფირებულ კისერსა და სანახევროდ გაგუდულ ყელს აღმოხდა დამამცირებელი მუდარა შეწყალებისა და უფრო დამამცირებელი აღიარება მსოფლიო იმპერიალისტურ დაზვერვასთან კავშირებისა. ხალხის მოსარჩლენი აღიარებდნენ და ინანიებდნენ, რომ ხალხის მტრები იყვნენ „წინკლების“ გარეშე“.

ხალხნო! ამის მთქმელს ხმა ამოელება ან თავი გამოეყოფა სამშობლოყოფილში?! რუსეთში, კი ბატონო!!! სტურუა კი ყინჩად დაიარება თავის მართლაც ატროფირებულ ყელზე შებმული ბაფთით, თითქოს მამა აბრამის ბატკანი იყოს და სხვათა სინდის-ნამუსზე საუბარსაც არ ერიდება. განა ეგ თავად არ იყო კომუნისტური იდეოლოგიის დაუდუმებელი და ხალისიანი რუპორი?! ახლა რუსეთისაა, ამ უკანასკნელის ნაციონალურ პოლიტიკაში კი, დღევანდელი მსოფლიო რეალობის მიუხედავად, არსებითად არაფერი შეცვლილა.

კმარა ამ სისაძაგლის ციტირებაც და მისი კომენტირებაც.

ახლა მივყვით სტურუას საპასუხო ნერილს „პატიოსანი გვერდნითელის უპატიოსნო მოგვერდი“ („ლიტერატურული საქართველო“, 12-19 სექტემბერი, 1997) — და ვნახოთ მისი ავტორის სახით ვინ შეგვეჩება ხელში.

„მოგვერდი“ იმას ნიშნავს, რომ ეს „ბუმბერაზი“ მოაზროვნე და უურნალისტი კარგად დამიქნევია და ორთავ ბეჭზე ზღართანიც გაუდენია. როგორც ვხედავთ, ამას თავადაც აღიარებს, მაგრამ ჭინჭყლი მოჭიდავესავით გაიძახის — არ ითვლება, უპატიოსნო მოგვერდი იყო. ერთი ჩვენში კარგად ცნობილი მოჭიდავის ამბავს გავიხსნებ: მოგვერდით ხალიჩას გაკრული ხელახლა გააგდეს მეგობრებმა მოედანზე შეძახილებით — არ ითვლება, არ ითვლებაო, ჰოდა, მესამედაც რომ გაადინა ზღართანი და წელი ძლივს ათრია, თავად იყვირა, შემეშვით, ითვლება, ითვლებაო. იქნებ სტურუამ აღარ ინებოს მესამე ცდა, ვნახოთ, ცოტა შეეჭვება ეს და ამიტომ ყველა „ილეთს“ არც ამჯერად დაეხარჯავ. ხოლო ჩემი მოგვერდი

უპატიოსნო იყო თუ პატიოსანი, ვფიქრობ, ამას დიდი მიხვედრა არც აქამდე სჭირდებოდა, ქვემოთ კი კიდევ უფრო კარგად გამოჩნდება.

ჩემს წერილში უზუნო საქციელი ვუნოდე იმას, რომ სტურუამ ეს ქართველი ხალხის არარაობის და მისი ინტელიგენციის გამყიდველობის „მამხილებელი“ წერილი მოსკოვში დაბეჭდა და რუსებს უძღვნა საჩუქრად. თავის პასუხში იგი ლობე-ყორეს კი არ უნდა მოსდებოდა, არამედ უნდა ეთქვა, მისი აზრით, რა ჰქვია იმ ადამიანის საქციელს, ვინც საქართველოს ყველა უბედურებას მისი ხალხის გენეტიკურ უნიათობას და მონობისაკენ მიდრეკილებას, აგრეთვე მისი ინტელიგენციის სულმდაბლობას და ნაძირალობას დააბრალებს და ამის „დამამტკიცებელ“ ვრცელ თხზულება — „საბუთს“ რუსებს მიართმევს, იმ დროს, როცა ორი საუკუნეა და ცოტა მეტიც რა უბედურებაც გვჭირს სწორედაც და უმთავრესად რუსეთის ტლანქი და ბრიყვული იმპერიის „წყალობაა“ და დღესაც იგივე გრძელდება. კიდევ, რა ჰქვია იმ ადამიანის საქციელს, ვინც მთლიანად ქართველთა ლაჩრობას აბრალებს აფხაზეთის დაკარგვას და ვითომ გულდამწვარი გაკვირვებული და აღშფოთებულია, აფხაზეთის მცირე რაზმმა ქართველთა ლაშქარი ნახეთ, როგორ იფრინაო. ამასაც რუსი სალდაფონების საამებლად აკეთებს, თითქოს არ იცოდეს, რომ აფხაზეთის პრობლემა მთლიანად რუსეთის წყალობაა, რომ ქართველებს პატარა აფხაზეთი კი არა, დიდი რუსეთი ებრძოდა და ებრძვის თავისი ვერაგული მეთოდებით.

მაგრამ ამ მარტივად და „მდაბიო ენაზე“ დასმულ ჩემს კითხვებს თუ წაყენებულ ბრალდებებს ქართველყოფილი რუსი ქვეშევრდომი და მინეაპოლისელი სნობი არ პასუხობს. ან კი რა აქვს სათქმელი ისტორიული და დღევანდელი ვითარებების გამყალბებელ, ცილისწამებების ავტორ სტურუას?! ამიტომაც ცდილობს კვლავ სიყალბის ფრქვევით გავიდეს ფონს.

მეც იმ თანამიმდევრობით ვამხელ, როგორადაც არის სიცრუე ჩაკინკინებული მის პასუხში.

გაზეთის მთავარი რედაქტორისადმი გამოგზავნილ ბარათში, რაც მის წერილს წინ უძღვის, სტურუა კომპლიმენტებს არ იშურებს სხვა ოპონენტების მიმართ და ირწმუნება, სერიოზული შენიშვნების მიუხედავად, მათ „ძირითადად დადებითად შეაფასეს ამ ნაწარმოების მთავარი პათოსი“-ო.

ვნახოთ, როგორ დადებითადაც შეაფასეს მისი წერილი სხვა ოპონენტებმა იმ საკითხებში, რამაც აღმამფოთა და რაც სწორედაც „მთავარი პათოსია“ სტურუას წერილში — ანუ საქართველოს

დამცრობა-დაკნინება და დაბეზლება რუსებთან, რუსეთის იმპერიული დანაშაულებების შენიღბვა და სხვათათვის გადაბრალება. მართალია, ავტორისადმი მეტ-ნაკლები „რევერანსები“ არის ერთ-ორ წერილში, მაგრამ სტურუას მთავარ პათოსს ყველა ერთსულოვნად უარყოფს.

აი რამდენიმე ციტატი:

ჯანსუღ ღვინჯილია – „რალა „დრუჟება ნაროდოვის“ ფურცლებზე გამოაქვეყნეთ სტატი. იქ თქვენი ყოველი ნებისით თუ უნებლიე შეცდომა ცინიზმად რომ გაიყლერებდა, ხომ უნდა გცოდნოდათ!... გაჭირვებული სამშობლოს მიტოვება და უცხოეთის დაარხინებული ცხოვრების მორევში გადაშვება არავის ეპატიება. ძალიან მინდა გაგიგოთ და ცხოვრების მდინარებისაგან მანდ გადასროლილ კაცად დაგსახოთ, მაგრამ რატომ უნდა მოვიტყუო თავი?...“

ვასილ კიკნაძე იმდენად მოხიბლულია სტურუას ჟურნალისტური ზიზილ-პიპილოებით, რომ მეტს ვერ ბედავს და გულუბრყვილოდ ცდილობს როგორმე ფაქტებით დაარწმუნოს მინეაპოლისში მოცალებობის ჟამს შორეულ „ქართველის ბედზე“ მოვარჯიშე „ავტორიტეტი“, ქართველი ხალხი და ინტელიგენცია სალანძღავი არააო, „თამარ მეფის ქოშები“ ამ საკითხში „პრინციპულად არასწორ ინტერპრეტაციას შეიცავსო“.

ოთარ ჭელიძე — „ქართული ინტელიგენციის დასამარებასთან ერთად ბატონი მელორ სტურუა, „დონკიხოტობასა და მანილოველობაში სამოედით ჩაფლულ“ ქართველ ხალხსაც არ ინდობს: „ილიამ უცილობელი და პირუთვნელი განაჩენი გამოუტანა თავის ხალხს (იგულისხმება „ჩვენისთანა ბედნიერი განა სადმე არის ერი?“, ო.ჭ.), რომელსაც ის არამარტო ეთაყვანებოდა, იცნობდა კიდევ, უყვარდა ძლიერ, იცნობდა კარგად და ხალხმაც უცილობლად დაადასტურა ამ განაჩენის მართებულობა, როცა ტყვია მიაჭედა ილიას მალალ შუბლს“. აი, „რაებს უბნობს“ ბატონი მელორი?! ილია ქართველმა ხალხმა მოკლაო. არა, დიდი ილია ქართველმა ხალხმა კი არა, იმ პარტიის თავკაცებმა მოკლეს, რომლებსაც ფუფუნებაში გაზრდილი მომავალი ჟურნალისტი არაერთხელ ეჯდათ მუხლებზე...“

ბატონ მელორ სტურუას გაფეტიშებული ჰყავს მილიარდერები გულომბეკიანი და მათევოსიანი. კარგია დედულეთის სიყვარული...

ჩემს ერს ვიცავ მისივე საკუთარი და განდგომილი შვილის ცილისნამებისაგან...“

ზემოთ მოტანილი ციტატები სავსებით საკმარისია იმის დასადასტურებლად, რომ პირველსავე სიცრუეშია გამოჭერილი, მისი წერილის „მთავარი პათოსი“, არავის შეუფასებია დადებითად. მეტიც,

ყველამ ერთხმად უარყო. მაშ, რატომ მოხდა, რომ მაინცდამაინც ჩემმა წერილმა დააკარგვინა წონასწორობა ამ ფრთხილ, მფრთხალ თუ მოზომილ კალმოსანს? ამაზე პასუხს მარჩიელობა არა სჭირდება: ჯერ ერთი იმიტომ, რომ ჩემი აღშფოთება სწორად იმგვარი იყო, როგორსაც იმსახურებდა სამშობლოს გამყიდველი, მეორეც კიდევ, მშობლიური გარემოს მინიშნება ემნავა.

პირველივე სტრიქონებიდან საკმაოდ დიდხანს თავშეუკავებლად მლანძღავს იმის გამო, რომ მე თითქოს მისი ბავშვობის თამაშის წესები — „დედ-მამაზე არ იყო“... — დავარღვიე (სტურუა თავისუფალ ბავშვობაზე რომ დებს თავს, ჩემთვის ღიმილის მომგვრელია. ისიც იქ, „ქოშებში“, ჭაბუკობისას ქურდების რისხვად რომ წარმოგვიდგინა თავი. ჩვენ ერთდროულად ვსწავლობდით თბილისის პირველ სკოლაში. მაშინ ქალაქში სულ ოთხი-ხუთი ავტომობილი იყო, ერთ-ერთით ძმები სტურუები მიჰყავ-მოჰყავდათ სკოლაში. როდის ასწრებდა „ალექსანდროვის“ ბაღში „შაირობას“, ჩემთვის აუხსნელია, მით უფრო, იქ „შატალოზე“ ხშირად მყოფს მისთვის თვალი არასოდეს მომიკრავს. ან ამ ცნობილმა „დედიკოს ბიჭმა“ როგორ დააფრთხო ქურდები ვაგონ-რესტორანში შეტაკებისას? მაგრამ ეს უწყინარი ტყუილება და იმათ გვერდით, რასაც იგი კადრულობს, სახსენებლადაც არ ღირს).

უნდა ვუთხრა მას, რომ მე მისი „საყვარელი თამაშის“ წესი არ დამირღვევია არც წერილში და არც მწერალთა კავშირში მოხსენებით გამოსვლისას. ჩემი ზეპირი განცხადება ზოგადი იყო და ეხებოდა ყველა იმათ, ვინც მეტ-ნაკლებად სცოდავდა საშინელი ბოლშევიკური რეპრესიების ჟამს და ახლა თვითონ თუ მათი ნაშეიერნი მსხვერპლის პოზაში ჩამდგარნი სხვებს ამუნათებენ. იმ სხდომაზე მყოფ უმცროს ძმას, დევი სტურუას თუ რაიმე ეცნო, ეს მისი პრობლემაა და არა ჩემი. იმ შორეულ მიწაპოლისშიც ვინ მიაწვდინა ხმა, ესეც ნათელია, მით უფრო, ინფორმაციების მიღება და გაცემა სტურუების პროფესიული მოთხოვნილება და ჩვევაა. ასე რომ, ერთმა ძმამ სტურუამ გამოუშვა მეორე ძმა სტურუა საჭიდაო ხალიჩაზე მეორედ და ამ „სიამოვნებისათვის“ ერთმანეთს უნდა უმადლოდნენ.

ისიც უნდა ვთქვა, მიუხედავად ინფორმატორობაში პროფესიონალობისა, მაინცდამაინც ვერც ამ საქმეში ივარგა ამჯერად უმცროსმა ძმამ. „დედ-მამაზე“ სხვათა მიერ სამართლიანად დანერხის შესახებ არაფერი უცნობებია, ჩემზე კი ტყუილად ნაუქეზებია. ისე, თუ ძალიან სურთ ერთსაც და მეორესაც, ნებავეთ ამ საკითხსაც დაუვბრუნდეთ, ბევრ სხვასაც შევეხოთ „ჭიდაობის“ შესაძლო მესამე ცდის დროს. ოლონდისეთი ლაჩრული ცილისმნამებლური მინიშნებებით

კი არ დავიზღვიოთ თავი, როგორც ეს ძმებმა მოიმოქმედეს, არამედ ღია ტექსტით ვილაპარაკოთ და ვნახოთ, ვის მეტი აღმოაჩნდება სათქმელი, მოგვერდით წამოღებული ვინ დარჩება.

სტურუა თავის საპასუხო წერილში საგანგებოდ აღნიშნავს, „ამას ყველაფერს ვწერ არა იმისთვის, რომ თავი ვიმართლო, საამისო არაფერი მჭირსო“, არადა ძალიანაც ჭირს და ბეჯითადაც ცდილობს თავის დაძვრენას, მაგრამ ტყუილს ხომ საერთოდ მოკლე ფეხი აქვს, სტურუასი სულაც ხეიბარი აღმოჩნდა, არამცთუ შორს ვერ გარბის, ადგილიდანაც ვერ იძვრის.

საბუთები? ინებეთ.

აი, რას წერს: „ბატონი გვერდნითელი მლანძღავს იმასთან დაკავშირებით, რომ მე ქართველი ხალხის მისამართით ცნება „მონობა“ ვიხმარე. მომიტევეთ, მაგრამ თუ ეს ასე არ იყო, რატომ დასჭირდა ჩვენს ხალხს ბრძოლა მონობის წინააღმდეგ? განა „ერთიან სოციალისტურ ოჯახში“ ცხოვრება მონობა არ იყო? ნებისმიერი ხალხის მონობა ეს მისი მანკიერება როდია, ეს მისი უბედურებაა. ამაში კი, როგორც წესი, საკმაოდ დიდი ბრალი ინტელიგენციას მიუძღვის, ვინაიდან მას გამძღოლის როლი აქვს დაკისრებული“.

რა ექნათ ახლა, მომიტევეთო, გეთხოვს, მაგრამ როგორ მივუტევეთ, როცა უტიფრად ტყუის და მეხსიერებადაქვეითებულები ვგონივართ. ხედავთ, ახლა ადრე მის სათაყვანებელ „ერთიან სოციალისტურ ოჯახს“ აკისრებს ქართველთა მონობას, „თამარ მეფის ქოშებში“ კი, როგორც კარგად გვახსოვს, ქართველი ხალხის მონობას მისი ეროვნული ბუნების და ხასიათის გარკვეული ნიშნებით ხსნიდა და ამის შემდეგ სწორედაც ხანგრძლივად გვიმტკიცებდა, რომ ჩვენი ადგილი, ჩვენი უბადრუკობის გამო, მხოლოდ საბჭოურ სივრცეში შეიძლება იყოს; ხოლო ქართველ ინტელიგენციას „გამძღოლის როლს“ კი არა, „შირმის როლს“ აბრალებდა, „რომლის უკან ხალხს ძარცვავენ და აუპატიურებდნენ“. აი, ასეთია სტურუას ყურნალისტური პატიოსნება და მამულიშვილობა, რასაც მხოლოდ ერთი სიტყვა, კახპობა უხდება. როცა უბინო გამომეტყველებით აცხადებს, დამიჯერეთ, „ეს არის ქართველი კაცის სულის ყვილი მშობელი ხალხის ტრაგედიით გამოწვეულიო“, ერთი ქართული ანდაზისა არ იყოს, აღარც მისი ფიცი შეიძლება ინამოს კაცმა და აღარც უსაშველოდ გრძელი ბოლო გაიკვირვოს.

რას არ კადრულობს სტურუა, რომ როგორმე ცხვრის ტყავში მოგვეჩვენოს, თავსაც კი იჩერჩეტებს. გვერდნითელი მაბრალებს,

რომ რუსეთის იმპერიალიზმს მივეყიდე და იუდასეული 30 ვერცხლიც მიმიღიაო, მიემართა „დრუჟბა ნაროდოვის“ ბულალტერიისათვის და გაიგებდა, რომ ძალიან მცირე ჰონორარი მომცესო. ვითომ ისეთი უბირია, არ ესმის, იუდასეული 30 ვერცხლის სავალუტო კურსზე გადაყვანა რომ ჯერ არავის მოსვლია თავში აზრად და მას სულ სხვა განზომილება აქვს, სწორედ ისეთი, რაც სტურუამ რუსეთის ქვეშევრდომობით, მისი იმპერიული ზრახვების სამსახურით, სამშობლოყოფილის ბეზლობით იშოვა — „ტკბილი ცხოვრება“. თუმცა, ამგვარი ცხოვრება ტკბილი მხოლოდ სტურუებისათვის შეიძლება იყოს.

რა ვქნა, სიტყვაცა და ამ სტურუასეულ სიცრუეებში ქექვაც გამიგრძელდა, მაგრამ, როგორც იტყვიან, მტყუანს კუდის რიკამდე უნდა ჩაჰყვეო და მეც იძულებული ვარ მივყვე სათქმელს.

თქვენ წარმოიდგინეთ, კინალამ რაღაც თანაგრძნობის მსგავსი რამ ვიგრძენი სტურუასადმი, როცა მისი ჩივილი მომესმა — რუს ინტელიგენციანზეც დავნერე მძაფრი კრიტიკული წერილი და ახლა ჩემი რუსი ოპონენტები დამეხსნენ თავს გვერდნი თელისეულის მსგავსი ლანძღვა-გინებითაო, რა ვქნა, რა წყალში ჩავეარდეო. ლამურების საშველი რომ არ არსებობს, მან და სხვამაც ეს კარგად უნდა იცოდეს. პირადად მას კი, თუნდაც პიონერთა სასახლის ლიტერატურული წრიდან (რასაც ასე ამაყად იგონებს), უნდა ახსოვდეს აკაკის ქრესტომათიული ლექსიდან ლამურების ბედი. მაინც გავახსენებ ფინალურ სტრიქონებს: „ძველ ტომში გამოსხლეტილსა არ მოუშლიან კბენასა და ახალ ტომშიც გაჰკიცხვენ, დაუნუნებენ ფრენასა! კრულია მისი ხსენება, ვინც დაჰკომობს დედა-ენასა, თვის ტომს ჰღალატობს და მითი თვით ფიქრობს მაღლა ფრენასა!“..

სტურუა თავმომწონედ ახსენებს იმ გამოჩენილ ადამიანთა სახელებს, ვის წრეშიც ტრიალებდა და ვისთანაც მეგობრობდა იგი, უფროსებსაც და თანატოლებსაც. მაგრამ ეს სია მეტად ცალმხრივია. აქ ახლა არ ღირს, მაგრამ თუ უნდა, მე შევეცდები დავეხმარო მას მეხსიერების უფრო სრულად აღდგენაში. მაშინ ყველაფერი გასაგები გახდება, თორემ ახლა აუხსენელია, ასეთი ადამიანების გარემოცვაში როგორ გადაიქცა ლამურად.

ამის შემდეგ იმ რეგალიებსა და ჯილდოებს ჩამოთვლის, საკმაოდ შთამბეჭდავს, რაც დამსახურებისამებრ მიუღია (საკითხავია, რა დამსახურებისა და ვის წინაშე დამსახურებისათვის?) და ყველაზე ძვირფას ჯილდოდ მიიჩნევს თბილისის საპატიო მოქალაქის ნოდებას, 1986 წელს რომ მიენიჭა. დავიჯეროთ, რომ ეს მართლაც ასეა? თუმცა, ამას მხოლოდ ჩვენთან აცხადებს, რაღაც არ მახსოვს,

რომ რუსებისთვისაც მიეხარებინოს. მაგრამ ისიც ხომ მართალია, რომ კომუნისტური ხელისუფლებისაგან მიღებული ბევრი ჯილდო გამოსაჩენი არცაა, რადგან კარგად ვიცით, როგორ და რისთვის რიგდებოდა. არც საპატიო თბილისელობაა მამულიშვილობის უტყუარი საბუთი. თბილისის საპატიო მოქალაქემ ევგენი პრიმაკოვმა, ან რუსეთის საგარეო საქმეთა მინისტრმა თავისი უშემური ბუნებით და ხასიათით, რაც მთავარია, ქვეშევრდომული ერთგულებით და ვერაგობით, რასაც ყოველ ნაბიჯზე დემონსტრაციულად ამჟღავნებს, ისე გააჯანჯლა და დაამძიმა რუსეთის იმპერიული და სალდაფონური სირეგვინით ისედაც განელილი და დამძიმებული აფხაზეთის პრობლემა, რომ ამ დასხვა მრავალ „დამსახურებისათვის“ საქართველოს წინაშე, თბილისურ ერთ-ერთ სოლიდურ გაზეთში ასეთი რამაც კი „გაიმეტეს.“ პრიმაკოვი, ეს საპატიო თბილისელი „კარგ თბილისურ ჭიტლაყსაც იმსახურებს“ („კვირის პალიტრა“, №43, 1997).

თავისი შავი სიცრუეები ისეთი თეთრი ძაფით აქვს ნაკერი სტურუას, რომ მისი თავის მართლების ყოველი ცდა მისსავე წინააღმდეგ გაისმის. ირწმუნება, „თამარ მეფის ქოშები“ ქართულ პრესაში გამოსაქვეყნებლად იყო განკუთვნილი, მაგრამ ჩემგან დამოუკიდებელი მიზეზებით ეს ვერ მოხერხდა და გვერდნითელმა ამის შემონშება არ ინებო. მართლაც ასე რომ ყოფილიყო, თავად უნდა განეცხადებინა დროულად. მე რა კერძო დეტექტივი მნახა მისი ხელნაწერების სადევნად? არც მევალებოდა და არც „ვინებები“ ამას. მაგრამ თუნდაც აქ მაინც გულწრფელია სტურუა? უჭირს და ტყუის და ტყუის... თუ იმ უურნალმა დაიგვიანა გამოსვლა, სადაც ვითომ ქართულად უნდა დაბეჭდილიყო, სხვა უურნალები ხომ არსებობდნენ, ან „ლიტერატურულ საქართველოს“ ხომ არც ერთი ნომერი არ ჩაუგდია, ყოველ კვირა გამოდის და თავისი ნებით დაებეჭდა აქ. მაგრამ არა, წერილი მოსკოვში დაბეჭდა, თანაც იგი თავიდანვე რუსი მკითხველისათვის იყო გამიზნული თავისი პათოსით და ქართულადაც რუსულიდან თარგმნილი დაიბეჭდა.

სტურუა იმასაც მიჩივის, გვერდნითელმა ილია ჭავჭავაძის ციტირებაც ამიკრძალაო. ჯერ ერთი, რისი თქმის უფლებაც ჰქონდა ილიას ან აკაკის, ყველა სხვას როდი აქვს. ტყუილად ნურავინ ეპოტინება ამ სიმაღლეებს, ესლა გვაკლია ლამურა სტურუები იხსენიებოდნენ ერის მამების თუნდაც სიახლოვეს. მეორეც კიდევ, სტურუამ ისეთ კონტექსტში მოიხსენია ილია და ქართველი ხალხი, რომ შეიძლებოდა, მართლაც უნდა აეკრძალოს მას ხსენება.

სტურუას ყოველგვარ საზღვარს გადასული მკრეხელური აზრით, ქართველმა ხალხმა „ტყვია დააჭედა ილიას მაღალ შუბლს“ ამაზე საკადრისი პასუხი გასცა ოთარ ჭელიძემ (ზემოთ მოვიტანე მისი სიტყვები), ახლა კი სერგი მინაშვილის მიერ სტურუას მისამართით ნათქვამს შევასხენებ მკითხველს: „ილიას ნათელი შუბლი გარენრებმა შებლაღეს. ქართველმა ხალხმა გარენრებს ჯოჯოხეთში მიუჩინა ადგილი, ხოლო ილია წმინდანად შერაცხა“.

ხედავთ, სტურუავ, რა განსხვავებაა ქართველ მამულიშვილებსა და ლამურებს შორის?!

მერე მწერალთა კავშირის მდივნის დავით მჭედლურის თანამზრახველობა მოინდომა სტურუამ. ყველას და ყველაფერს ეპოტინება. ახლა მას ემლიქვნელება, „შინაარსით და ფორმით ბრწყინვალედ“ იხსენიებს მის ფრაზებს, სადაც იგი ქართული სინამდვილის სიმახინჯეებზე ლაპარაკობს. ეს ხომ „ჩემი ნაწარმოების კვინტესენციაა, თანაც აქ (მჭედლურთან, გ.გ.) ნათქვამია უფრო მეტი სიმახვილით, მეტი სიმძაფრით“.

ტყუილად ირჯება სტურუა, არავინ დაუჯერებს, რომ მისი და მჭედლურის, ან ნებისმიერი ქართველი მამულიშვილის თვალსაზრისი და თვალთახედვა შეიძლება ერთმანეთს დაემთხვეს. მით უმეტეს, დაუჯერებელია ეს, თუკი ტექსტებს შევაჯერებთ, სტურუასეულ პროორუსულსა და მჭედლურის გულწრფელ ქართულს.

ვინც თავისი ქვეყნის და ხალხის ბედი, მძიმე ხვედრი გაიზიარა, მას კიდევაც აქვს უფლება ჭირისუფლური, თუნდაც უკიდურესად გამძაფრებული, მწარე, მაგრამ მართალი სიტყვა უთხრას თავის ერს. ასეთი პუბლიცისტური გზებით დანერილი მრავალი რამ დაიბეჭდა საქართველოსათვის ამ საბედისწერო ბოლო წლებში, მაგრამ არავის მოსვლია თავში აზრად ამის გამო მათი ავტორების გაკიცხვა. გარემოებათა გამო შორიდანაც შეიძლება აქაურობისა და აქაურების გულშემატკივრობა, მაგრამ ცილისწამების, მტრის გასახარად ნათქვამი სიყალბის სამშობლოსათვის გულდამწვარი „ქართველი კაცის სულის ყვილად“ გასაღება, როგორც ეს სტურუას სურს, ნურას უკაცრავად, სულ სხვა რამაა და მას სახელიც სხვა ჰქვია...

ახლაც, ამ პასუხშიც გაუთავებლად ტყუის, თავის დაძვრენას ლამობს და ეს კიდევ ერთხელ მეტყველებს, რომ მისი ნდობა არ შეიძლება.

სტურუას ერთ ფრაზაში თითქოს გამოკრთა რაღაც გულწრფელი სინანულის ნიშანი, როცა ვითომბედის სამდურავი დასცდა და შემახსენა — „სადაურსა სად წაიყვან...“ აქაც თვალთმაქცობს, ეს სიტყვები სტურუასწარებზე არ არის ნათქვამი. ესენი თავიანთი ნებით, ხალისით,

ენტუზიაზმით, პროტექციონიზმითაც, ყველანაირად ელტვოდნენ ამ „ნაყვანას“ და სანადელსაც ენივნენ. ამ დიდებული პოეტური ფრაზის გახსენება, მაგალითად, ბულატ ოკუჯავასა და ოკუჯაევებზე შეიძლება, რომლებიც, მათი ნების წინააღმდეგ, მართლაც უკულმართმა ბედმა გადაისროლა შორეთში. ამ გარემოებათა გამო ბულატ ოკუჯავა გახდა რუსი პოეტი, რუსეთის მოქალაქე, რუსეთის თავგადაკლული პატრიოტი და არც არასოდეს უარუყვია ეს, პირიქით, მუდამ ხაზგასმით აღნიშნავდა ამას. რას იზამ, დასანანი, მაგრამ თან გასაგები. მიუხედავად ამისა, მასაც კი სამართლიანად და მწარედაც უსაყვედურა მურმან ჯგუბურიამ სამშობლოსა და დედაენის დავიწყება ხოლო მურმან ლებანიძემ თავისი დამოკიდებულება მის გარდაცვალებაზე ასე გამოხატა ლექსში: „ოკუჯავას — რუსეთი მარხავს, სანყალს „აკუდჟავად“ მარხავს, საქართველო წყალს არ ნაყავს, საქართველოს პოეტი ცხრა ჰყავს, დიდს არაფერს ჰკარგავს!“

მამ სტურუასა და მისთანებზე რალა ითქმის, რისი იმედი უნდა ჰქონდეთ მათ, გარდა გულწრფელი მონანიებისა?!

ჩემს წერილში მელორ სტურუას ვურჩიე წაეკითხა ჭეშმარიტი ქართველი მამულიშვილების პუბლიცისტური ნაწარმოებები, დაეუსახელე კიდევ კონკრეტულად გვარებიც და წერილებიც, ძებნა რომ არ დაზარებოდა, ისიც კი მოვახსენე, სად დაიბეჭდა. მაინც არ ინება, თავისას მირეკავს. რას იზამ, მისი ნებაა, ოღონდ ტყუილად მაინც ნულარ შეინიღებება, ბულატ ოკუჯავასაგან მაინც ისწავლოს პატიოსნება.

და მაინც, „ძე შეცთომილის“ მობრუნების იმედს თუ არ გადავიწურავთ, მინდა კიდევ ერთხელ ვურჩიო მელორ სტურუას, და საერთოდ „სტურუებს“ წაიკითხონ ოთარ ჭილაძის წერილი „ორ სიმართლეს შუა“, სადაც რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობათა ნამდვილისურათი დაურიდებლად აწარმოდა გენილი და გააზრებული. იქნებ ამან მაინც დაარწმუნოს და ორ სიმართლეს შუა ძლიერისა და მჩაგვრელის კი არა, სუსტისა და ჩაგრულის მხარდაჭერა, თანადგომა, თავდადება გადააწყვეტინოს.

თუ არა და, როგორც ოთარ ჭილაძე იტყვის მაგნიარებზე, „ლო-ლნონ არხეინად ნებაყოფილობით სიბრმავეთ მოპოვებული პური“.

1998 წელი

როცა „ეზოში“ ავი პაციია!

„ყოფილ დრამატურგს, ამჟამად ძალით გაპოლიტიკოსებულ“ კიტა ბუაჩიძეს

ბატონო კიტა! ამგვარი ტიტული თავად მიიკერეთ („საქ. რესპუბლიკა“, №272,98) და იმედია, არ დამძრახავთ მისი დასესხებისათვის. თუმცა თავს უფლებას მივცემ, „მცირე“ კორექტივი შევიტანო: „ყოფილი დრამატურგი“ (როგორი, ეს კიდევ საკითხავია და არც ჩემულ მოსაზრებას დაგიმაღავთ ცოტა ქვემოთ) ნამდვილად ბრძანდებით, „ძალით გაპოლიტიკოსებულის“ კი რა მოგახსენოთ, აშკარად საკუთარი ნებით და ხალისითაც ჩანხართ მიძალებული ამ ამპლუას.

თქვენ რამდენიმე გაზეთის საშუალებით („ახალი საქართველო“, №11, 99, „ლიტ.საქართველო“, №12“, 99, იქნებ სხვითაც) იდენტური ტექსტებით „ქვეყანას ამცნეთ“, რომ გამომცემლობა „მერანის“ დირექტორი გურამ გვერდნითელი, ანუ მე, უსამართლოდ მოგექეცით, რუსების კრძალვით ქართველი პატრიოტი გაგანაწყენეთ და ახლა ყველა შემხვედრს შეეჩივი, რომ ტყუილუბრალოდ გადამეკიდეთ, რამაც გადაგანწყვეტინათ პრესის საშუალებით მოგემართათ ჩემთვის. თანაც დასძენთ, „ვიცი, არ დაგიჯდებათ ჭკუაში, მაგრამ მე მაინც მოგაგონებთ ამ „გადაკიდების“ ისტორიასო“.

კეთილი და პატიოსანი. მადლობელიცა ვარ, რომ მაიძულეთ საჯაროდ გაგცეთ პასუხი, ხოლო ვის რა და როგორ „დაუჯდება ჭკუაში“, ეს მერე ვნახოთ.

დავიწყებ იმით, რომ არავისთვის შემიჩვილია თქვენს მიერ ჩემი ძველი, „საძრახისი“ საქციელის მოიარებით მინიშნების გამო. მხოლოდ ერთ ჩვენს საერთო ნაცნობ თუ მეგობარ პოეტს, ვინც იმითაცაა ცნობილი, რომ ფოსტაზე უმალ ხალისით მიაქვს-მოაქვს ამბები, ამდენად გამიზნულად რაც და როგორც ვუთხარი, არავითარ შემთხვევაში არ განეკუთვნებოდა ჩივილის „უანრს“, სულაც პირიქით. რაკი ახლა მოიარებით კი არა, უკვე აშკარად იქნა გაცხადებული იმ ამბის თქვენეული ვერსია, მეც ვალდებულად ვთვლი თავს, ჩემი მოგახსენოთ თქვენცა და თქვენი ნერილის ადრესატებსაც. მით უფრო აუცილებლად მიმაჩნია ეს, რაკი თავად უნოდებთ საკუთარ თავს „უკვე სკლეროზმორეულ „მოსე“ მწერალს“ („საქ. რესპუბლიკა“, №272,98). არავითარი არც საფუძველი და არც სურვილი არა მაქვს ამ თქვენს „ავტოსილუეტში“ რაიმე კორექტივი შევიტანო.

ერთისრულიად ორდინარული საქმეა გასარჩევი: თქვენ, მწერალმა ხელნაწერი მოიტანეთ გამომცემლობაში, მე კი, გამომცემლობის დირექტორმა, უარი გითხარით მის წიგნად დაბეჭდვაზე. შეიძლება ითქვას, ბანალური ისტორიაა, თითქმის მართალიც, მხოლოდ მცირეოდენი უზუსტობაა დაშვებული. მე უარი კი არ გითხარით ცივად და მკვახედ, როგორც თქვენ ჰყვებით, არამედ ბეჭითად ვცადე ამეხსნა, რატომ არ ღირდა ამ წიგნის გამოცემა.

ახლა ვნახოთ, როგორ მიმდინარეობდა ეს ბანალური ისტორია. თქვენ, ბ-ნო კიტა, ბრძანებთ, რაკი ვიცოდით, „თუ რა ნაცნობობა-ძმაკაცობით გამოდიოდა საერთოდ წიგნები საქართველოშიო, მომზადებული გამოცხადდით“. კომპრტიის ცენტრალური კომიტეტის იმდროინდელ პირველ მდივანს ვეახელი, მან იდეოლოგიის დარგში მდივანს „დაავალა დაერეკა თქვენთვის და ებრძანებინა, რათა სასწრაფოდ გამოგეცათ ჩემი „ასტაფიევი“ რუსულ და ქართულ ენებზეო“. „ვიფიქრეო, - განაგრძობთ, - ცეკადან უმაღლესი პირების დარეკვა-დავალების შემდეგ, აბა, როგორ იკადრებდით, უფრო სწორად, გაბედავდით, მათი ბრძანების წინააღმდეგ წასვლასო“.

მტკიცე ვარაუდი გაგიცრუვდათ. მე მაინც არ გამოვეცი თქვენი წიგნი და ამით მასმენტ მკითხველთან. რაკილა ამგვარი ჩემი საქციელი დანაშაულად მიგაჩნიათ, ნამოგეშველებით და თავი რომ არ შეგანყინოთ, მხოლოდ კიდევ ერთ საკუთარ „ცოდვას“ გაგიმხელთ დასაბეზლებლად. აკრძალული გრიგოლ რობაქიძის „გველის პერანგი“ გავამზადეთ გამოსაცემად, რამდენადაც შეიძლებოდა გასაიდუმლოებული გვექონდა ეს ამბავი. მაინც გაჟონა ინფორმაციამ და კვლავ იდეოლოგიის დარგში მდივანმა კვლავ პირველი მდივნის დავალებით ჯერ მიორჩია, მერე კი მიბრძანა ხელი აგველო ამ საქმეზე. „მერანმა“ მაინც გამოსცა ეს რომანი, მეტიც, დააჩქარა კიდევ მისი გამოცემა, რომ ვერ ჩაეშალათ ანანყობი.

თქვენ კი დარწმუნებული ბრძანდებით, ბ-ნო კიტა, რომ საზოგადოების თვალში სახელი გამიტეხეთ, მაგრამ, ვგონებ, აქაც გიმტყუნათ ვარაუდმა.

ამ თქვენს მიერ გახსენებული ჩემი „მამხილებელი“ ამბიდან როგორ გამოვიყურებით ორივე მხარე, აბა, დაუწყვირდეთ:

თქვენ (თქვენზე ნამდაუნუმ ხსენებით), ყოფილი პოლიტპატიმარი, მერე თავგამოდებული დისიდენტი, ხელისუფლებას სამკვდრო-სასიცოცხლოდ დაპირისპირებული ეროვნული მოღვაწე და მწერალი, წიგნის გამოსაცემად პირდაპირ კომპარტიის ცკ-ში მიდიხართ, რათა იქიდან გასცენ ბრძანება და იოლადაც აღწევთ საწაღელს.

მე — დიდად არგამორჩეული მწერალი და გამომცემლობის დირექტორი, ვისი დანიშვნაც და მოხსნაც კომპარტიის ცკ-ის პირდაპირი კომპეტენციაა და არავითარ გასაჩივრებას არ ექვემდებარება, არ ვასრულებ პირველი მდივნის და იდეოლოგიურ დარგში მდივნის ბრძანებას.

ბ-ნო კიტა! როგორ ფიქრობთ, ამ ეპიზოდით მკითხველის თვალში ვინ უფრო სიმპათიურად შეიძლება გამოიყურებოდეს, თქვენ თუ მე?!

ბ-ნო კიტა! თუ გსმენიათ ოდესმე, რომ რომელიმე ჭეშმარიტი დისიდენტი (ცხადია, იმათ არ ვგულისხმობ, დისიდენტობასა და ხელისუფლების აგენტობას რომ უთავსებდნენ ერთმანეთს), რომელიმე რესპუბლიკაში კომპარტიის ცენტრალურ კომიტეტში მისულიყო თავისი საქმის, თუნდაც ნიგნის გამოცემის მოსაკვარახჭინებლად! თქვენ რაღა ღმერთი გაგინყრათ?!

ბ-ნო კიტა! რომ ბრძანებთ, საქართველოში ნიგნები „ნაცნობობა-ძმაკაცობით“ გამოდიოდაო, თქვენ მწერალსა და დისიდენტს, ეს ნაცნობები და ძმაკაცები, თითო-ოროლა მაინც, რატომ არ აღმოგაჩნდათ მწერლებსა და გამომცემლებში, რაღა მარტო კომპარტიის ცენტრალურ კომიტეტში გეგულებოდათ?!

ბ-ნო კიტა! თქვენამშემთხვევაში (იქნებბევრსხვაშიც) ისარგებლეთ იმ მეთოდით, რითაც კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის ნდობით აღჭურვილი ზოგიერთი სხვა მწერალიც სარგებლობდა, მაგრამ, რამდენადაც მე ვიცი, მათი ეს საძრახისი საქციელი საზოგადოებაში ყოველთვის იყო გაკიცხვისა და ქილიკის საგანი.

ყოველივე ამის შემდეგ, ცხადია, არსებითი რამაცაა გასარკვევი, კერძოდ, მაინც რა ეწერა ამისთანა იმ ნიგნში, რის გამოც თქვენ ასე მრავალწლიანად გაგანაწყენეთ და არც რესპუბლიკის ხელმძღვანელობის მოსალოდნელ რისხვას შევეუშინდი.

თქვენი ნიგნი გახლდათ ვიქტორ ასტაფიევის მოთხრობის — „ციმორების ჭერა საქართველოში“ — გამოხმაურება, სადაც შერისხული იყო რუსი ავტორი ცილისწამებისათვის და განდიდებული იყო ქართველობა თავისი ზნეკეთილობის გამო.

მე იმ მოტივით მითქვამს უარი ამ, თქვენივე შეფასებით, „ანტისაბჭოთა ნაკალმარის“ გამოცემაზე, რომ „რუსებს ეწყინებათო“. შორეული რუსეთის (პერესტროიკა უკვე კარგა ხნისაა და რუსეთიც საკმაოდ შეყანყალბულია) წყენას მოვრიდებივარ და ცხვირწინ მყოფი ვეშაპის (ცენტრალური კომიტეტის) ხახას კი — არა! საკვირველია, ღმერთმანი!

მე ახლა გავიმეორებ საჯაროდ იმას, რაც მაშინ პირადად გითხარით, რა მოტივითაც შევეცადე დამერწმუნებინეთ, რომ აღარ ღირდა ამ თქვენი წიგნის გამოცემა. ამის საწინააღმდეგო არც მაშინ იყო ძნელად გასაგები, დრომ კი, სამწუხაროდ, უღმობლად დაადასტურა.

ვიქტორ ასტაფიევის ამ მოთხრობის ალტყინებული პატრიოტული ლანძღვა-გინება ჩვენში და ჩვენს მიერ საკავშირო მასშტაბითაც უმალ დაატყდა ავტორს თავს, ვინც ქართული საზოგადოებრივი ცხოვრების, ყოფის, ხასიათის არაერთ მახინჯ მხარეზე გაამახვილა ყურადღება.

არსებითად პასუხი უკვე გაცემული იყო ამ გამოხდომაზე, როცა მწერალთა საკავშირო ყრილობაზე ასტაფიევის მეგობრებმა მისი დაცვა გადაწყვიტეს და ერთ-ერთმა მათგანმა, რასპუტინმა ისე შეტოპა, რომ ქართველები ავადმყოფ ერად გამოაცხადა. სტენოგრაფიული სიზუსტით ვერ ვიტყვი, მაგრამ აზრობრივად ამგვარი რამ ითქვა: ქართველ ერს წყლულები აქვს და მას მიჩუმათება კი არა, მკურნალობა უნდაო, ამიტომ ასტაფიევის ტყუილად ერჩითო.

პროტესტის ნიშნად ქართული დელეგაციის დიდმა ნაწილმა, მათ შორის მეც, ამ სიტყვებზე ყრილობის სხდომა დემონსტრაციულად დავეტოვეთ. ამ ეპიზოდს სხვადასხვანაირად (თავის სასარგებლოდ) პყვებიან. ასე კი იყო: არჩილ სულაკაურმა ხმამაღალი რეპლიკით უმალ მისცა რეაქცია თავგასული ორატორის ამ სიტყვებს. არჩილი და მე ერთად ვისხედით და ასევე ერთად წამოვდექით, კარისაკენ გავეშურეთ. ცოტა მოშორებით ჯანსულ ჩარკვიანი იჯდა და მანაც არ დააყოვნა. ამის დანახვაზე სხვებიც წამოიშალნენ, გაფანტულნი რომ იყვნენ დარბაზში და, შეიძლება ითქვას, ერთსულოვნად დავეტოვეთ დარბაზი. მაგრამ, სამწუხაროდ, ყველამ არა! ზოგი გამოჩენილი, თუ გამოჩენილად რომ მიიჩნევს თავს მწერალი, დღეს რომ ეროვნული მოძრაობის თავკაცადაც ყელყელაობს, მორჩილად დარჩა დარბაზში.

ამგვარ საქციელს რაც შეიძლებოდა მოჰყოლოდა, ძნელი წარმოსადგენი არ არის. მთელმა მსოფლიომ ორიოდ საათში შეიტყო, რომ საქართველოს დელეგაცია ტოვებდა ყრილობას და შინ ბრუნდებოდა. ამით არსმენილი სკანდალი, მარტო სამწერლო კი არა, პოლიტიკური სკანდალი დაიწყო. არ შევისმინეთ არც რესპუბლიკის პარტიულ ლიდერთა თხოვნა თუ შეგონება (თბილისი-მოსკოვის სატელეფონო ხაზი გაბმით ზუზუნებდა, იდეოლოგიის დარგში მდივანი კი სულაც იქ იყო, ყრილობაზე). არ შევისმინეთ არც რუსეთისა და არც საკავშირო პარტიული თუ უფრო საშინი

ორგანოების მუქარაგარეული წინადადებები — არ მიგვეტოვებინა ყრილობა. მხოლოდ რუსმა კოლეგებმა, რომელთა შორის ბევრი მეგობარიც გვყავდა, დაგვიყოლიეს, დავბრუნებოდით ყრილობას და მისი ტრიბუნიდან ხმამაღლა მოგვიხადეს ბოდიში ქართულ დელეგაციას, მთლიანად საქართველოს ასტაფიევისა, რასპუტინისა თუ სხვათა უტაქტო სიტყვისა და საქციელისათვის.

ამის შემდეგაც არაერთმა (მათ შორის მეც) არაერთხელ მივეცით შეფასება ვიქტორ ასტაფიევის მოთხოვნას, როგორც შეურაცხმყოფელს ქართველი ერისა, ჩვენშიც და რუსულ პრესაშიც. ასე რომ, ბ-ნო კიტა, თქვენსავით უსამართლობასაც რომ არ მოერიდოს კაცი, დამფრთხალი კურდღლის როლში ჩემი გამოყვანა ცოტა გაძნელებდა.

მე თქვენ საკმაოდ დიდხანს გარწმუნებდით, რომ ასტაფიევისთვის პასუხი უკვე არაერთხელ, მრავალგზის იყო გაცემული და თქვენს მიერ წლების შემდეგ, გვიანი მოჩხუბარივით მუშტების ქნევა აღარ იყო საჭირო. მით უმეტეს, ერთ მომცრო, სულ რამდენიმეგვერდიან მოთხოვნაზე სამასგვერდიანი პასუხი ცოტა უხერხულ მდგომარეობაში ჩაგვაყენებდა ნებისმიერი სალად მოაზროვნე მკითხველის თვალში.

მე ისიც გულწრფელად მოგახსენეთ, რომ ასტაფიევის მოთხოვნაში მინიშნებული მანკიერებები მხოლოდ წვეთი იყო სინამდვილისა და ის პოზიცია, რომ „რაც კარგები ვართ, ქართველები ვართ“, ანუ თქვენი წიგნის პათოსი, სულ მართებული არ უნდა ყოფილიყო. ვაგლახ, რომ სულ მოკლე ხანში ჩვენი მანკიერებების ისეთი ფეიერვერკი ვუჩვენეთ შინაურებსაც და გარეშეებსაც, რომ მთელმა მსოფლიომ შეიტყო ქვეყნის ნგრევაში ჩვენი თავგამოდების და ვაჟკაცობის ამბავი.

ასტაფიევის შეცდომა, გნებავთ, დანაშაულიც ის კი არ იყო, რომ მან ქართველებს არარსებული მანკიერებები მოგვანერა, არამედ ის, რომ ჩვენი მანკიერებები მისი საქმე არ იყო. თავისუფალ საუბარში ამგვარ სიტუაციაზე იტყვიან ხოლმე: „ყველამ თავის ბოზ მამიდას მოუაროსო“. ასტაფიევს საკუთარი „მამიდა“ ისეთი გაჩათლახებულ-გაბოზებული ჰყავდა და ჰყავს, რომ ჩვენი „მამიდისთვის“, წესით, ველარ უნდა მოეცალა. სამართლიანობა მოითხოვს ითქვას, და მე ეს გაგახსენეთ, ბ-ნო კიტა, მხოლოდ სხვა სიტყვებით, რომ ასტაფიევი თავის „მამიდაზეც“ დაუნდობლად წერს, იმდენად დაუნდობლად, რომ თუ შევადარებთ, მის მიერ დანახული და დახატული ჩვენი „მამიდა“

სიმპათიურადაც კი გამოიყურება. ასტაფიევის რუსეთში ცხოვრება კი არა, სტუმრად ჩასვლაც არ მოგიწდება კაცს.

მაგრამ, ვიმეორებ, ეს მაინც მისი საქმე არ იყო. რუსებს და რუსეთს რა უბედურებებიც სჭირთ, — მოყოლებული არყით გაღეშვიდან, როცა ნებისმიერი პრეზიდენტი, პრემიერი თუ მენაგვე ლობის ძირში მიგდებული შეიძლება ნახოთ, ტოტალურ ტერორიზმამდე, როცა ველიკორუსული შოვინიზმი მათმთელი ქვეყნიერების ანიოკებისაკენ უბიძგებს, — განა შეუმჩნეველია ქართველი მწერლებისათვის, მაგრამ ჩვენ მაინც სხვა რუსეთი და სხვა რუსები გვინდა დავინახოთ — განათლებული, კულტურული, ჰუმანური, ვაჟკაცური და თუ ვნერთ მათზე, ამ ჭრილში ვნერთ. ეს იმიტომ, რომ ჩვენ, მიუხედავად მთელი ჩვენი მანკიერებებისა, როგორც ჩანს, ამ თვალსაზრისით, იქნება ცოტა სხვითაც, უფრო კარგად ვართ გაზრდილები, ვიდრე ასტაფიევეები. ბ-ნო კიტა, თქვენცა და მკითხველებსაც გთხოვთ ამას პირდაპირ მინიშნებად ნუ გაიგებთ, რაკი ვიქტორ ასტაფიევს მძიმე ბავშვობა ჰქონდა.

ყველაფერმა ამან, რაც მაშინ მოგახსენეთ და ახლა გავიხსენე, მაფიქრებინა და გადამანყვეტინა უარი მეთქვა თქვენი წიგნის გამოცემაზე. თქვენ კი გინდათ ეს ძალზე მარტივად ახსნათ, რომ მე რუსების განანყენებას მოვერიდე. ახლა კიდევ უფრო ღრმად ვარ დარწმუნებული, რომ მართებულად მოვიქეცი, ეგ თქვენი წიგნი არ იყო, უფრო ზუსტად, აღარ იყო გამოსაცემი. ასე რომ, მაინცდამაინც სწორ ვარაუდებს ვერ უნდა აგნებდეთ, ბ-ნო კიტა!

რაკილა ვარაუდებზე ჩამოვარდა საუბარი, მეც მიინდა ვისარგებლო ამით. ჩემი ვარაუდით, ბ-ნო კიტა, თქვენი ეს და ბევრი სხვა საგაზეთო სკანდალური პუბლიკაციაც უკანასკნელი ხანისა უფრო იმით არის ნაკარნახევი, რომ საზოგადოებას თქვენი თავი და „საქმენი საგმირონი“ არ დაავიწყოთ, რისთვისაც ტყუილ-მართალს თანაბრად იყენებთ. თქვენ მე ჩეხოვის ცნობილი მოთხრობიდან იმ პერსონაჟს მაგონებთ, აღტაცებული ყველას რომ გაზეთს უფრიალებს თვალწინ, სადაც მისი გვარი უბრალოდ ერთი საგზაო შემთხვევის გამოა მოხსენიებული.

თქვენ არ ერიდებით მკრეხელურ განცხადებებსაც, რომ ამით უფრო მიიქციოთ ყურადღება, არ ერიდებით თუნდაც კონსტანტინე გამსახურდიას, პოლიკარპე კაკაბაძის თუ გალაკტიონ ტაბიძის უდიერად მოხსენიებას, - დახეთ, მე რისი უფლებაცა მაქვსო. არადა, არავითარი უფლება არა გაქვთ, ოდესღაც ორიოდ თავეშსაქცევი ფშუტურა კომედიის — „მკაცრი ქალიშვილების“ და „ეზოში ავი

ძალღისა“-ს პატრონს პოლიკარპე კაკაბაძის, როგორც შემოქმედის მასშტაბები ზომით და ადგინით, მით უფრო, სხეების მიერ დადგენილი დააკნინოთ.

ბ-ნო კიტა, მე გულწრფელად მაკვირვებს თქვენი სიავე, განა ადამიანი ვერ უნდა მოერიოს იმ გაგულისებას თუ გაბოროტებას, რომ სხვა მასზე ნიჭიერია, მასზე უკეთესია, მასზე დაფასებულია? მესმის, ალბათ, ძნელია ეს, მაგრამ თუნდაც საკუთარი თავის პატივისცემამ ხომ უნდა გაიძულოს კაცი, დათრგუნო შენი ქვენა გრძნობები. რომელ ქართველს, გნებავთ, არაქართველს, ვისაც ნაუკითხავს ან უნახავს მისი შემოქმედება, შეიძლება არ უხაროდეს, მით უმეტეს, სწყინდეს, რომ ამქვეყნად იყო პოლიკარპე კაკაბაძე და მას, მწერალ-კლასიკოსს, დღესაც და მომავალშიც დიდად მიაგებენ პატივს.

ბ-ნო კიტა, თქვენი სკანდალური პუბლიკაციების გამო იმავ გაზეთებით მრავალი თავაზით თუ უთავაზოდ დაწერილი პასუხი მიიღეთ, მაგრამ თქვენსას მაინც არ იშლით. თქვენი ამბავი რომ ვიცი, ადვილი მოსალოდნელია მორიგი პროვოცირება. ერთსა გთხოვთ, თუ რაიმეს კიდევ მომწერთ გაზეთების მეშვეობით, იქვე ერთ კითხვაზეც მიპასუხოთ: თქვენი აზრით, რა უფრო საშიში და გასარიდებელია, როცა ეზოში ავი ძალღია თუ როცა „ეზოში“ ავი კაცია?!

1999 წელი

გიორგი ლეონიძის საიუბილეო თარიღები ყოველთვის იყო და იქნება დიდი მნიშვნელობისა ჩვენში, მაგრამ წლევანდელი მაინც კიდევ უფრო გამორჩეულია. მარტო, ან თუნდაც უპირატესად იმით კი არ გამოირჩევა, რომ ასი წელია მწერლის დაბადებიდან და ამგვარი, როგორც იტყვიან, „მრგვალი თარიღი“ საუკუნეში ერთხელ დგება. უფრო იმით არის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი, რომ ეს თარიღი ჩვენი ქვეყნის ცხოვრებაში უაღრესად რთულ, იქნებ საბედისწერო ვითარებაშიც კი აღინიშნება, როცა ეროვნული მწერლისა და მწერლობის, მთლიანადაც ეროვნული სულისა და სახის ყოფნა-არყოფნის საკითხი, საუბედუროდ, რეალურად ისმის.

ნებისმიერი იუბილე, მეტადრე დიდი და გამორჩენილი მწერლისა, რაც საერთო-სახალხო მასშტაბით აღინიშნება, რაღა თქმა უნდა, პატივის მიგებაა მისი ცხოვრების წესისა და შემოქმედებისადმი. მაგრამ მთავარი მაინც ის შედეგია, ის მუხტია, რასაც თავად ჩვენ ვიღებთ ამგვარ მღელვარე საიუბილეო დღეებში, როცა მთელი სიგრძე-სიგანით, თვალსაჩინოდ, ცხადად, მძაფრად შევიგრძნობთ და გავიზარებთ იმ მაცოცხლებელ ძალას, ერის უკვდავების სანინდრად რომ იღვრება წინაპართა ნაფიქრ-წაწერიდან.

იუბილის ამ საზეიმო-სადღესასწაულო დღეებში იქნებ ვინმეს უადგილოდ და ზედმეტად ეჩვენოს ეროვნული თვითმყოფობის შესანარჩუნებლად სიფხიზლისაკენ, დიდ წინაპართა ერთგულებისაკენ ყურადღების მიპყრობა. საუბედუროდ, გოგლას ლექსიკისათვის დამახასიათებელ სიტყვას თუ მოუხმობთ, „წინანატრმა“ დამოუკიდებლობამ, თავისუფლებამ, დემოკრატიამ, ასე უეცრად, მოულოდნელად მეხივით რომ დაგვატყდა თავს, ისე აგვიბნია თავგზა, რომ რეალურად ეს ყველაფერი, ჯერჯერობით, ვერც მივიღეთ. ან უფრო სწორად, ისეთი მახინჯი სახით მივიღეთ, რომ, ღმერთო შეგცოდე და, ზოგჯერ გაფიქრებინებს კაცს, ეგებ ჯობდა სულაც არ მიგველო.

აქაც, საერთოდაც და კერძოდაც, ყველა შემთხვევაში ისევ ჩვენი დიდი წინაპრები მოდიან ჩვენდა საშველად თავისი სიბრძნით, სიკეთით, სიმართლით, ერისა და ბერისადმი სიყვარულით, ქვეყნისათვის თავდადებით და მრავალი სხვა ღირსებით, რაც მათ ღონიერ და მშვენიერ სიტყვაშია გაცხადებული. ჩვენი ვალი ისლაა, ყურთასმენა და გულისყური არ დავიხშოთ, მათი ანდერძი შევისმინოთ და საერთო ძალისხმევით სასიკეთოდ შემოვატრილოთ ვითარებათა დინება.

ამ წერილით უბრალოდ აღფრთოვანების გამოხატვა კი არ მსურს გოგლას ფენომენით, არც, კერძოდ, მარტო მისი ერთი მარგალიტივით თვალის მომჭრელი „ნატურის ხის“ წიგნის მხატვრული ღირსებების აღნუსხვა განმიზრახავს, არამედ ჩემთვის ხმამაღლა იმის გარკვევაც მინდა, რა გამოძახილი, რა მნიშვნელობა, რა ზეგავლენა, რა თვალსაჩინოება შეიძლება ჰქონდეს ერთსაც და მეორესაც დღეს-დღეობით კულტურულ ფასეულობათა უნებურად თუ განზრახ, ეიფორიით თუ გონისმიერად აჭრილი კარტების თავ-თავის ადგილზე დასალაგებლად.

საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ყოველი მნიშვნელოვანი ცვლილება, მით უმეტეს, რევოლუციური თუ ძირეული გარდატეხები, მაშინვე „ფასეულობათა გადაფასების“ საყოველთაო, დაუოკებელ სურვილს აღძრავს, რაც ქართული აღტყინების წყალობით უკიდურეს „მემარცხენეთა“ და „მემარჯვენეთა“ დეკლარაციებში თანაბრად იღებს ისეთ მახინჯ გამოხატულებას, რაც თავისთავად მეტყველებს მათ უაზრობაზე და თითქოს ზედმეტსაც ხდის მათთან დავას. მაგრამ ეს უაზრობა, თუნდაც ისტორიულად ადრეც არაერთხელ უარყოფილი, არც ისე უვნებელია, როგორც ეს ერთი შეხედვით შეიძლება გვეჩვენოს.

აი, ახლაც, საკმაოდ ხშირად გაისმის ხმები, განსაკუთრებით იმ ბანაკიდან, თავი რომ ეროვნულ-განმათავისუფლებლებად მოაქვთ, თითქოს წარსული კულტურა, კერძოდ, მწერლობა, თვით მისი კლასიკოსებიც კი, გინდა ილიაცა და აკაკიც, წარსულისვე კუთვნილებაა და დღევანდელობისათვის არაფერ საინტერესოს არ წარმოადგენენ არც მსოფლმხედველობრივად და არც მხატვრულად. განსაკუთრებით გააფთრებით უტყვენ მეოცე საუკუნის მწერლობას, ვითარცა საბჭოთას და, მაშასადამე, პოლიტიზებულს, ანუ მათი აზრით, გაყიდულს და მოსყიდულს.

გადაფასება არ ნიშნავს წარსულის ფასეულობათა გადახზავას. იმავე საბჭოთა პერიოდის ქართული ლიტერატურა, რომლის დამახასიათებელ ნიშნადაც გულწრფელობის სიმცირე და სიყალბის სიჭარბე ჩანს, არაერთ ბრწყინვალე ნაწარმოებს ითვლის, თუნდაც მეტ-ნაკლებად პოლიტიზებულს, რომელთა მნიშვნელობა მარტო მათი მხატვრულობით კი არ განისაზღვრება, არამედ იმითაც, რომ ეპოქის სულის და ყოფის გამოხატულებაა. მაგრამ რომელ ეპოქაში და რომელ მწერლობაში არ იყო დაახლოებით თუ დაშორებით ამგვარი ვითარება. კაცმა რომ თქვას, ჰიუგოცა და სტენდალიც საკმაოდ პოლიტიზებულნი ჩანან თავიანთ კლასიკურ რომანებში, მაგრამ არავის მოსვ

ლია აზრად მათი ისტორიაში ჩამარხვა იმის გამო, რომ არაერთხელ გადაფასდა დამოკიდებულება საფრანგეთის რევოლუციისადმი თუ ბონაპარტიზმისადმი.

გოგლა ლეონიდის პოეზიაც, ისევე როგორც თუნდაც გალაკტიონისა, ტიცვიანისა, პაოლოსი, თვით ვალერიან გაფრინდაშვილისა, ვინც თითქოს თავისი არსებითაც და ლექსითაც „ნმინდა ხელოვნებაში“ იყო განმარტოებული (სხვებზე რომ აღარ ვთქვათ), დიახ, გოგლას ლირიკაც და პოეტური ეპოსიც მეტ-ნაკლებად ხარკს უხდის კომუნისტურ იდეოლოგიას (ამის მიზეზებს ახლა ნუ გამოვეკიდებით, ვფიქრობ, ისედაც ნათელია). მაგრამ, უპირველეს ყოვლისა, პოეტი თავისი იერიითაც, ფესვმაგარ მუხას რომ ჩამოჰგავდა, და თავისი გულში ჩამწვდომი ლექსითაც, თავისი კეთილშობილებით საცხე ბუნებითაც და ზეგარდმო ბოძებული შთაგონებითაც მშობლიური ქვეყნის და ხალხის, მისი ჭირისა და ლხინის ზიარი ორგანული ნაწილი იყო და მათი დამორიშორება, როგორ გულმოდგინედაც არ უნდა ეცადოს ამას მავანი, უბრალოდ შეუძლებელია.

მით უმეტეს, რას შეიძლება ვერჩოდეთ „ნატერის ხეს“, ამ თვალისმომჭრელ კრიალოსანს, მწერალმა ერთდროულად უბრალო და ძვირფასი, ანუ უბრალოებით ძვირფასი თვლებით რომ აკინძა, სადაც პოლიტიკური კონიუნქტურის ნატამალიც არა ჩანს. გოგლამ ამ წიგნით ისეთი მოთხრობების კონა შეკრა, სადაც ქართული სული მთლიანად და ალაღად არის გადაშლილი მკითხველის წინაშე და არამცთუ კეთილისმსურველს უჩქროლებს გულს, მოძულესაც კი გულთბილი ინტერესს აღუძრავს.

სულაც არ მინდა თავზარდამცემი სურათი დაეხატო, მაგრამ არც თვალის არიდება გვმართებს იმ საშიშროების წინაშე, რაც ქართულ კულტურას, კერძოდ კი მწერლობას ემუქრება ამ ახალგამოჩეკილ იდეოლოგთა წყალობით. თერგდალეულნი მათთვის, უკეთეს შემთხვევაში, ირონიული ღიმილის მომგვრელნი არიან აზროვნების თერგივით მცირე და ნაკლული მასშტაბებით (ნეტავ ვინმემ „მგზავრის წერილები“ მაინც ნაუკითხოს მათ და აუხსნას მისი მასშტაბებიცა და თერგის სიმბოლიკაც). აი, თავად კი შორეულ ოკეანეს არიან დანაფულნი და, ცხადია, ძალიანაც ეამაყებათ ამგვარი „უპირატესობა“.

თერგდალეულთა და მეოცე საუკუნის მწერლობაც, უტიფრად რომ ესხმიან თავს, თურმე ვინრო ეროვნული ინტერესების ჩარჩობშია მოქცეული და მასში მძაფრად გამოხატული პატრიოტული სულისკვეთების გამო თანამედროვე დასავლური, კერძოდ, ამერიკული ცივილიზაციისათვის მიუღებელ ნაციონალისტურ იერს იძენს. ამდე-

ნად, უცხოელთათვის და, მაშასადამე, ოკეანეს დანაფულთათვის-საც გაუგებარიც არის და უარსაყოფიც.

ქართული მწერლობა დღიდან არსებობისა ამ სულისკვეთების გამოხატველია. მისი ეროვნული სატიკივარისადმი და პრობლემებისადმი განსაკუთრებულად მძაფრი და უპირატესი ინტერესი ისტორიულად განწირულობის მუდმივი საფრთხითაა განპირობებული, თავდაცვის, გადარჩენის გრძობითაა ნაკარნახევი და არა ნაციონალისტური გუნება-განწყობით, მით უმეტეს შეგნებული ქმედებით, რის ცილისწამების უფლებასაც აძლევენ თავს ახალი, „ოკეანეს დანაფული“ იდეოლოგები. ამ უკანასკნელთაგან განსხვავებით, აქამდე ბავშვმაც კი იცოდა, რომ სწორედ ამაში იყო და არის ქართული მწერლობის მისიაც, ძალაც და მშვენიერებაც. იგი უპირველესად სწორედ საკუთარი ქვეყნისა და ხალხისათვის იქმნება, მისი პრობლემებით არის გაჯერებული, მისი გენეტიკური არსის და განუმეორებლობის (გამორჩეულობაში ნუ ავეურევთ) წარმომჩენია, მისი ყოფისა და ხასიათის დამსურათხატებელია, მისი მრჩეველი და ცხოვრების მეგზურიცაა. ეს უნდათ დაგვაგინყონ.

არადა, ქართული მწერლობა ამით იყო, არის და უნდა იყოს სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი და ძვირფასი ქართველისათვის. სწორედ ამითვე უნდა იყოს იგი უპირველესად საინტერესო უცხოთათვის, როგორც აღმოჩენა ახალი სამყაროსი. სად, რომელ კონტინენტზე, რომელ ქვეყანაში თუ მხარეში წაანყდება ადამიანი, გარდა საქართველოსი, ისეთ სამყაროს, როგორიცაა „ნატურის ხის“ სამყარო. ან გოგლას გარდა ასეთი თვალით და გულით რომელ მწერალს, არამცთუ უცხოელს, თუნდაც ქართველს, შეეძლო დაენახა და მოეთხრო ყველაფერი ის, რაც „ნატურის ხეში“ ხდება. მხოლოდ კოსმოპოლიტური ბაცილით დაავადებულებს, ან უარესი, ქვენა და ბნელი ზრახვების მატარებელთ შეუძლიათ იქადაგონ ზეეროვნული მწერლობისა და კულტურის უპირატესობა, ქართულ მწერლობას კი პატრიოტული და ეროვნული მოტივებისაგან დაცლა ურჩიონ, ან სულაც მოსთხოვონ.

გერონტი ქიქოძე გოგლაზე წერდა: „მე ყოველთვის მსიბლავდა მისი პატრიოტიზმი, დიდი ორიგინალური პოეტური ნიჭი, გონებამახვილი და შინაარსიანი საუბარი და თაოსნობა ეროვნული საქმეების მოწყობაში“. რა ვქნათ ახლა, ამ სიბრძნით სავსე, დინჯ, დაკვირვებულ მოაზროვნეს, გერონტი ქიქოძეს ვერწმუნოთ, ვინც ქართველ მწერალს პატრიოტობას, ორიგინალურობას, ეროვნულობას უქებს შემოქმედებაშიც და მოღვაწეობაშიც, თუ ახალმოვლენილ ამჩატი

ბულ იდეოლოგიებს აყვებით და, სხვათა მათებრთა წინაშე თავის მოსაწონებლად, ზემოთ ჩამოთვლილი თვისებები ქართული მწერლობის და მწერლების უკუსაგდებ მანკად გამოვაცხადოთ?!

გიორგი ლეონიძის მრავალფეროვან შემოქმედებაში, მრავალრიცხოვან ლირიკულ თუ ეპიკურ პოეტურ თხზულებებში, საოცრად უხვ და მდიდარ ლიტერატურულ თუ ისტორიულ ნარკვევებში ობოლი მარგალიტივით ბრწყინავს, შეიძლება ითქვას, ერთადერთი პროზაული ნიმუში, „ნატერის ხის“ ნიგნი. 1959 წელს თავის სამომავლო გეგმებზე რომ წერდა, გოგლამ გაგვანდო, მე მელოდებაო რომანი „პატარძელი“.

ცნობილია, რომ იგი მტკივნეულად განიცდიდა ფიროსმანის ბედს. ვერც სხვისთვის და ვერც საკუთარი თავისთვის ვერ ეპატიებინა მისი საფლავის დაკარგვა. გულმოდგინედ იკვლევდა მხატვრის ცხოვრებასა და შემოქმედებას. მასზე ნიგნის (ვერ გადაეწყვიტა ისტორიულ-დოკუმენტურის თუ მხატვრულის) დაწერას აპირებდა. იქნებ სხვა ჩანაფიქრიც ჰქონდა, მაგრამ, სამწუხაროდ, არ დასცალდა და მხოლოდ „ნატერის ხე“ დაგვიტოვა. თუმცა, არც ეს აუნონავი, ფასდაუდებელი განძი შეიძლება ვინმეს ოდნავ მაინც ეცოტავოს.

„ნატერის ხე“ რომანის მოლოდინის გამჟღავნებიდან სულ რაღაც ორიოდ წელში გამოქვეყნდა, ვითარცა „ყრმობის მოგონებათა ნიგნი“ და დაბეჯითებით ვერავინ იტყვის, ეს „პატარძელის“ მოსამზადებელი ჩანახატებია თუ მის სანაცვლოდ მოვლენილი მწერლის პროზაული პირმშო.

ახალგაზრდა გოგლა სოფლიდან ჩამოსვლისთანავე, თავის მეგობარ სიმბოლისტებთან ერთად, უმალ ჩაერთო ქალაქის ბოჰემურ ცხოვრებაში და მას შემდეგ არაერთი პოეტური შედეგრი, ლირიკული პოემაც კი უძღვნა თავის მწერლურ ნავსაყუდელს — თბილისს. „ჩემი თავყვანი ხობბისფერ თბილისს!“ — წრფელი გრძნობით უმჟღავნებდა სიყვარულს და ერთგულებას მშფოთვარე ქალაქს, მაგრამ გული სულ იქით მიუწევდა, თავისი პატარძელისაკენ, ბავშვობიდან და ყრმობიდან სოფლის იდილიურ ხატად რომ ჩარჩენოდა მის მეხსიერებას და გრძნობას, თუმცა „ნატერის ხეში“, მის მოგონებებში, ანუ მოთხრობებში დრამატული და ტრაგიკული ამბები სულაც ჭარბობს.

მქონდა ბედნიერება გოგლას სიახლოვისა, პატარძელში მისი ხშირი სტუმრობისას თან ვსლებოდი. არასოდეს დამავიწყდება რა ლელვით დაივლიდა მშობლიურ ეზო-გარემოს, როგორ ჩუმად, თითქოს მალულად, მაგრამ მაინც უნებურად თვალში საცემად ეალერსებოდა წინათ სიცოცხლით სავსე, ახლა კი უკაცრიელობით დაღ-

დასმულ სახლ-კარს, ძველ შემორჩენილ ნივთებს, მერე კი ერთბაშად, ემანდ ვინმეს ჩემს უფლებებში ეჭვი არ შეეპაროსო, თავისი ბოხი ხმით რიხიანად დაიწყებდა განკარგულებების გაცემას და მთელი სოფელიც მზად იყო თავისი დიდი და სასახელო შვილის სამსახურად.

ამგვარმა დაუშრეტელმა, გაუნელებელმა სიყვარულმა შვა „ნატურის ხე“. მკითხველიც ამკარად გრძნობს, მწერლის მთროლოვარე ხელით გამოყვანილი ყოველი სიტყვა გულიდან არის ამოხეთქილი, ყოველი ფრაზა უდიდესი და უმშვენიერესი ადამიანური გრძნობით არის სავსე პოეტის „სამწყურვალო იორისა“ და ივრის ჭალებისადმი, „დედის ჩანვეთებულ ცრემლზე“ ამოსული ლურჯთვალა იებისა და ყაყაჩოგარეულ ჯეჯილისადმი, „მზეკაბანისა“ — ყანაზე მზიანი ნიავის ლივლივისა და მინდერისადმი, ნინონმინდის პალატებისადმი, ყოველივესა და ყველაფრისადმი, რაც ავტორის ყრმობის დროინდელი კახეთის სოფლის ნიშანს ატარებს. და მაინც, ათასგზის მეტი სიყვარული, ერთდროულად გულისმომკვლელი და გულისამაჩუყებელი სიყვარული ისმის იმდროინდელი ახლობელ-მეზობლებისადმი, რომელთაც ასე მოუხმობს: „ამოდით, აჩრდილებო, თამამად და თქვენი მძლავრი სიტყვით მიაბზეთ ყველაფერი: მე ხომ თქვენს უბირ ცხოვრებასა ვწერ ამ წიგნში... ამოდით, მეზობლებო, მეგობრებო! ვიცი აღარა ხართ, მაგრამ როდი წარეცხილხართ ჩემი გულიდან... ყველანი მახსოვხართ“...

აი, ამ შთაგონების ნაყოფია „ნატურის ხე“, სადაც გოგლას მხურვალე გულის და ბრწყინვალე ნიჭის წყალობით აჩრდილებს ხორცი შეუსხამთ, ჩვენს თვალწინ იშლება საოცრად ზუსტი პანორამა თითქმის საუკუნის წინანდელი კახეთის სოფლისა, ცოცხლად წარმოგვიდგება მრავალგვაროვანი გალერეა ტიპაჟისა. ამ წიგნში სოფელს მუხათწყარო ჰქვია, თუმცა გარემონიშნებით ამკარადა ჩანს პატარძელი.

ამ გეოგრაფიული მასშტაბით ციციქნა სამყაროში, სოფელ მუხათწყაროში და მისი უბირი მკვიდრების ყოფასა და ხასიათებში საერთო-საკაცობრიო ცხოვრების მინიატიურული მოდელი ჩანს, დიდი ადამიანური ვნებები იკითხება. მასშტაბების სიმცირე-სიმძაფრეს არ ანელებს და ჩვენ გულწრფელი განცდით ვადევნებთ თვალს „ნატურის ხის“ „უმთვარო, უმთენარო“ ცხოვრებით მრავალგვარად გატანჯულ გმირებს:

ულარიბეს გლესს, გულუბრყვილო მეოცნებე ელიოზს, ვინც იანვრის სასტიკ ყინვიან ღამეში ტყეში ცის გახსნის და ნატურის ხის ხილვის მოლოდინში სასიკვდილოდ ითოშება...

შვიდი ქალიშვილის „ქუდბედდაკარგულ“ მამას, თაღრიას...

„უშტო ხესავეთ მარტო“, ყინვა-სიცხეში ჩამომწვარ, უპატრონო ბერიქალას, სოფელ-სოფელ მანანწალას, სალაცბოს ქალების ენის ქავილის და სიცილ-ხორხოცის საგანს, კობტაპრუნა ფუფალას...

სოფლის სისასტიკით განწირულ მშვენიერ მარიტას...

მსოფლიო ომით გულდამწვარ, შვილმკვდარ დეიდა მაიკოს, იმავ ომით ამბოხებულ სოფლის დალაქ ბუნბულას...

„რამდენი ადამის შვილი ჩამოდის ამ ქვეყანაზე, ათასი ფერი და ფერები! ვის რას გაუგებ?“ — იტყვის ნინია და მართალიც არის. სოფელი ჭრელია. ასეა მუხათწყაროშიც. მოხუცი გუთნისდედა გულისტიკვილით, მაგრამ მაინც მშვიდად ეთხოვება წუთისოფელს. „არასოდეს უნატრია სიმდიდრე, მხოლოდ თავისი პურის ხვავით იყო მადლიერი“. „ათქვირებულ ყანას რომ შეხედავდა, სასოებით წაიჩურჩულებდა: „შენი მადლის ჭირიმე!“.. „ნინიამ ზეგარდიდან გახედა საესე მინდორს, ხარბად თვალი შემოატარა. გულცქერით შეისაყვარლა ამრეშებული ყანები, ამოხეთქილი ბურღალი ბალახი... საიდანღაც თითქოს შემოესმა სევდიანი ოროველას ზუზუნი“ და ასე ვალმოხდილი კაცის გრძნობით მიიცვალა. „ბუნებაში გადამდნარიყო“, — გვეტყვის გოგლა თავისი მადლიანი ქართულით. მისი სულის სიმდიდრითაა ასეთი მშვენიერი ნინიას სიცოცხლაც და მასთან განშორებაც.

იქვე, ნინიას გვერდით სახლობს ხვედია, „ბორგი უსმინარი... გულ-ლორლიანი“, უძუძურად დარჩენილი ბავშვისათვის ცოლს ძუძუს არ მიაცემინებდა. ბოროტსა და ყაყანას სიხარბისაგან საკუთარი და მეუღლის, ღვთისნიერი ნინორეს ცხოვრებაც ჯოჯოხეთად ექცია. „ხარბმა ხვედიამ სიკვდილიც კი ადრე მიისაკუთრა“ და მთელმა სოფელმა — მოვისვენეთო! განა მარტო ნინია და ხვედია განსხვავდებიან ასე ერთმანეთისაგან, ყოველი გმირი რაღაც ახალს გვიხსნის ადამიანის ხასიათისას. სოფელს არც უდარდელები აკლია ისეთი კოლორიტული ფიგურების სახით, როგორებიც არიან ღვინჯუა და ჭამპურა, სოფლის დიაკვანი შაბაშელა, მედუქნე „ჩარირამა“, ქართველი, ანუ უღარიბესი მონტეგი და კაპულეტი — ჩირიკი და ჩიკოტელა, ოლონდ ბედნიერი ფინალით. სოფელს საზოგადო საქმეზე თავგადაკლულებიცა ჰყავს — ანარქისტი იორამი, რევოლუციის მოლოდინში რომ ბობოქრობს, ჩორეხი — ქვეყნის წარსულით რომ სულდგმულობს და ბავშვებსაც ამ სიყვარულს უღვივებს, ციციკორე — სოფლის თვითმარქვია მორალისტი გამრიგე, თავდაჯერებული, ჯიუტი, ხეპრე კაცი, საკუთარ ნებას რომ ახვევს სხვებს, ვინც იმსხვერპლებს მშვენიერ, სულით ფაქიზ მარიტას წრფელი სიყვარულისათვის...

„ნატურის ხის“ გმირების, მუხათნყაროს მოსახლეთა ჩამოთვლაც კი შორს წაგვიყვანს, არამცთუ მათი სახეების მხატვრული ანალიზი. გიორგი ლეონიძეს ყოველი მათგანისათვის აღმოაჩნდა ხედვისა და დაკვირვების განსხვავებული ასპექტი, განუმეორებელი შტრიხი და ფერი, რაც მთლიანად ნიგნში მრავალფეროვან გამას ქმნის. რაც მთავარია, ამ საოცრად განუმეორებელ სამყაროში კაცობრიობის მარად თანამდევი პრობლემები და ვნებები დულან, არღვევენ ან აწონასწორებენ სულის სიმშვიდეს. მწერლობაში ბოროტისა და კეთილის ათასგვარი გამოვლენა, აქაც და სხვაგანაც, თანაბრად ამალეღვებელია ნებისმიერი ცივილიზაციის და კულტურის ადამიანისათვის, მისი ძალა მხოლოდ მხატვრულ სრულყოფილებაშია და არა რომელიმე სტილის უპირატესობაში. მომხიბვლელობა კი იმ განუმეორებლობაშია, რასაც სწორედ კონკრეტული სამყაროს ფაქტურა, ყოფისა და ხასიათების თავისებურება, ანუ, თანამედროვე ტერმინოლოგიით, ეროვნული მენტალიტეტი განსაზღვრავს. და ვინც ყოველგვარი ეროვნულობის, რა სახისაც არ უნდა იყოს იგი, დავიწყებას და ზოგადსაკაცობრიო ფასეულობებისაკენ მიბრუნებას, ანუ ამ შემთხვევაში, დასავლური ორიენტაციის აღებას, მის მიმბაძველობას ურჩევს ქართულ მწერლობას, ის ან თავად არის შემცდარი, ან გარკვეული უცხო თუ შინაური ძალების დაკვეთას ასრულებს. სამწუხაროდ, ამგვარი დაკვეთის შემსრულებლები საკმაოდ არიან დღევანდელ ამღვრეულ საქართველოში, აღარც ინიღბებიან, სრულიად აშკარად ილაშქრებენ ქართული ეროვნული მწერლობის, კულტურის წინააღმდეგ. სოციალური თუ ყოფითი გაუსაძლისი პრობლემებით ფიზიკურად და სულიერად გატეხილი საზოგადოება კი ამას ან ვერ ამჩნევს, ან სულაც გულგრილად შეჰყურებს.

აბა, სხვა რითი უნდა აეხსნათ, რას უნდა მივანეროთ ის საზარელი მკრეხელობა, ქართული ენის დამცრობის შემოპარებაც რომ გაბედეს და შერჩათ კიდევ ამისი მცდელობა. ახალი იდეოლოგიები უტიფრად აცხადებენ, რომ ქართული ენა მხოლოდ იმათ სჭირდებათ, ვინც უცხო ენები არ იცისო. ანუ ქართულს დიდსულოვნად უტოვებენ არსებობის უფლებას ყანაში, სამზარეულოში, ელიავას ბაზრობაზე ან შინაურ გარემოში მოსახმარად. იმპერიული რუსეთი დიდხანს გვაჩვენდა ამგვარ მოსაზრებას, რომ ბოლოს საქართველოს ორენოვანი სახელმწიფოებრიობა მოეთხოვა. ყველას კარგად გვახსოვს 1978 წელი, სტუდენტური გამოსვლები, საზოგადოების ერთსულოვანი აღშფოთება, დედაენის ხელყოფის წინააღმდეგ აღმდგარი ქართველობა და იმპერიამაც სასწრაფოდ იკადრა უკან დახევა. ახლა

უფრო უარესს გვაჩვენებენ და გვიპირებენ, ქართული საქართველოში თურმე მეორეხარისხოვან, ბაზრის ენად უნდა დარჩეს, რადგან ყველა თუ არა, უმრავლესობა უცხო ენების შესწავლას ელტვის და ვილას სჭირდება შენი ქართული. როცა ამგვარ რამეს ვილაც ავადმყოფი ამბობს, არცა ღირს ყურადღების მიქცევა, მაგრამ ამგვარ ავადმყოფებს როცა ქვეყანაში იდეოლოგიის მართვის სადავეები ხელში აქვთ ჩაგდებული, ეს უკვე საგანგაშოზე მეტია და გასაკვირია, მწერალთა საზოგადოებრიობის ერთი მცირე ნაწილის გარდა, სხვამ რომ არავინ დაატება თავს რისხვა ამგვარ იდეოლოგიებს. ერის და ეროვნულის მაცოცხლებელი ერთი ძირითადი არტერია სწორედ რომ მისი ენაა და იგი თუ გადაიჭრა, ან თუნდაც დამოკლდა-დაეინროვდა, ამას მთელი ორგანიზმისათვის სავალალო შედეგი მოჰყვება. ეს მუდამ ესმოდათ საქართველოში და მშობლიურ ენას სასოებით ელოლიავებოდნენ, უფრო თხილდებოდნენ. ამიტომაც გვაქვს ქართველებს მსოფლიოში ერთ-ერთი უძველესი, უმდიდრესი და უმშვენიერესი ენა, უდიდესი ეროვნული განძი, რომელიც თაობიდან თაობას, და ასე უსასრულოდ უნდა გადაეცეს.

ამ მხრივაც უბადლოა „ნატერის ხე“. „ო, როგორ მიყვარს მუხლადი, ბედაური, მაძლარი სიტყვა“, — წერდა გოგლა და მისი ეს სიყვარული ენის განსაცვიფრებელ ცოდნასა და ფლობაში გათვალსაჩინოვდა. ქართული ენის დიდი მოამაგე ნიკო კეცხოველი წერდა: „ნატერის ხე“ არა მარტო პოეტური შედეგია, არამედ სიტყვის კონაც. ამ წიგნიდან რომ ამოინეროს თანამედროვე ლიტერატურაში ჯერ უხმარი სიტყვები და ხატოვანი ფრაზები, ლექსიკონის ერთი ტომი იქნება“. სარგის ცაიშვილი უფრო მხატვრულად გამოხატავს ამავე აზრს „ნატერის ხისადმი“ მიძღვნილ წერილში: „მითიურ ფარხადივით ვაჟკაცურად ებრძვის პოეტი სიტყვის უზარმაზარ მთას, რომ ჯერ ხელუხლებელი ზოდები გადმოანგრიოს, გვაგრძნობინოს ქართული სიტყვის პირველყოფილი მშვენიერება“.

და ვისაც ამისი მნიშვნელობა არ ესმის და მშვენიერება ვერ შეუგრძენია, მათ შორის ჩვენს ახალ იდეოლოგიებს, გურამ დოჩანაშვილის მოთხრობის — „კაცი, რომელსაც ლიტერატურა უყვარდა“ — გამირისა არ იყოს, ძალით უნდა აკითხო „ნატერის ხეცა“ და სხვა მარგალიტებიც ქართული მწერლობისა.

გურამ დოჩანაშვილის ამ მოთხრობის გამოქვეყნებისას, მისი აშკარა ირონიულ-იუმორისტული შეფერილობის მიუხედავად, მეხამუშა ამგვარი აზრი, ეს ხომ ძალადობას ნიშნავს-მეთქი. თურმე ღრმად ავცდებოდი, სწორედაც რომ ერის ინტერესების გათვალისწინებით

ამგვარი ძალადობა ძალზე საჭირო ყოფილა და ამ მიზნის მისაღწევად, ეროვნული თვითმყოფობის შესანარჩუნებლად ყველა ღონე და საშუალება უნდა ვიხმაროთ.

დაბოლოს, გურამ ასათიანის სიტყვებით მინდა დავამთავრო: „გიორგი ლეონიძის მიერ დარგული რტოდლიერი ნატვრის ხე, როგორც ნათელი სვეტი, როგორც სასანთლე გაჩაღებული, მუდამ ენთება ქართული მწერლობის დიდ ტაძარში“.

ოღონდ ერთს დავძენდი: მწერლობაშიც და ქართველთა გულებშიც მარადიულად ენთოს გოგლას ნატვრის ხე, ვითარცა სიმბოლო და იმედი, სულაც გარანტი ჩვენი ენის, სახისა და სულის უკვდავებისა.

2000 წელი

ს ა რ ჩ ე ვ ი

ნარკვევები, პორტრეტები

ჭატარა სამყაროს დიდი მწერალი (დავით კლდიაშვილი) 1962	3
ვალმოხდილი (გერონტი ქიქოძე) 1965.....	20
მშობლიური მზით გამთბარი გული (სერგო კლდიაშვილი) 1970.....	24
ჩურჩულით გამხელილი სიყვარული (ედიშერ ყიფიანი) 1974.....	28
რაინდული სულის მწერალი (კონსტანტინე გამსახურდია) 1975.....	38
ერთგულება რეალიზმისა (მიხეილ ჯავახიშვილი) 1977.....	46
სისხლიანი მატრიანე (ლეო ქიაჩელი) 1978.....	88
პირველიც, უკანასკნელიც (ჯემალ თოფურიძე) 1978.....	111
მოვხუცდეთ, მაგრამ მოვკვდეთ მგოსნებად (ირაკლი აბაშიძე) 1979.....	117
ერის ხსოვნაში იცოცხლებს (დემნა შენგელაია) 1980.....	120
ჩუღურეთიდან გადმოღვრილი სინათლე (არჩილ სულაკაური) 1981.....	126
საქართველოთი იწყება დილა (ჯანსუღ ჩარკვიანი) 1981	162
მარადი მგზავრი (ოთარ ჭილაძე) 1983.....	175
ნაბიჯი ჰორიზონტს იქით (გურამ ფანჯიკიძე) 1983.....	185
მზიანი გული (ნოდარ დუმბაძე) 1985	203
ვარიაციები მარტოობის თემაზე (თამაზ ჭილაძე) 1987	235
ვერ დამადუმონ (მუხრან მაჭავარიანი) 1989.....	259
ვეგენი ევტუშენკოს სამყარო 1989.....	263
სიტყვა დავით გურამიშვილზე 1992.....	271

ნიკო ნიკოლაძის გაკვეთილები	
1994.....	273
ლეგენდად ქცეული პოეტი	
(პაოლო იაშვილი) 1995.....	281
მეგობრის სილუეტი	
(გურამ ასათიანი) 1998.....	292

წერილები, პოლემიკა

პოემა სიცოცხლის გამარჯვებისა	
(ილია ჭავჭავაძე) 1957.....	304
რეალიზმი და პრიმიტიულობა	
(ლევან გოთუა, თ. გოგოლაძე, ე. ზედგენიძე, სერგო კლდიაშვილი, კონსტანტინე ლორთქიფანიძე, რევაზ ინანიშვილი, დავით ჯავახიშვილი, ნოდარ დუმბაძე) 1963.....	314
თვალის ერთი გადავლებით	
(სერგო კლდიაშვილი, გურამ გეგეშიძე, დავით ჯავახიშვილი) 1964.....	327
ორიოდე სიტყვა ლირიკაზე	
1965.....	334
შენიშვნები თანამედროვე ქართულ ლიტერატურაზე	
(გურამ რჩულიშვილი, რევაზ ინანიშვილი) 1965.....	337
ქართული ლირიკა და მისი განვითარების საკითხები	
(გურამ ასათიანი) 1965.....	339
თანამედროვეობა ქართულ მოთხრობაში	
(დავით ჯავახიშვილი, რევაზ ინანიშვილი) 1969.....	349
დაგვიანებული პასუხი	
(თ. გოგოლაძე, ვ. ურჯუმელაშვილი) 1970.....	352
ერის ტაძარი	
(გიორგი ზედგენიძე) 1970.....	363
იზარდე მწვანე ჯეჯილო	
(ირაკლი ბერიაშვილი, გურამ რჩულიშვილი, ვაჟა გიგაშვილი, სოსო პაიჭაძე, ლეილა ბეროშვილი, მაკა ჯონხაძე) 1974.....	368
რეალიზმის დასაცავად	
(სიტყვა მწერალთა ყრილობაზე) 1976.....	379
ამბავი კეთილშობილი აბრაგის საგულისხმო ფათერაკებისა	
(ჭაბუა ამირეჯიბი) 1977.....	384
ყვავილებს მორწყვა უნდა	
(გივი ხორნაული, ვაჟა გიგაშვილი, მაკა ჯონხაძე, ნუგზარ შატაძე...) 1977.....	393
გაორებული გოგონობა	
(ფრიდონ ხალვაში, ი. ფალავა, ვ. ჯაყელი, ნ. მოდებაძე, ა. სამსონია...) 1978.....	405

ესიყვარულოდ არ არსებობს (თამაზ ბიბილური, რევაზ ინანიშვილი, გოდერძი ჩოხელი...) 1979.....	417
მითი და რეალობა (ოთარ ჭილაძე) 1979.....	432
„მარად და ყველგან, საქართველოვ, მე ვარ შენთანა“ (აკაკი ბაქრაძე) 1979.....	440
ქართული მოთხრობის ავ-კარგი (აკაკი განერელია, მაკა ჯოხაძე, ჯემალ ქარჩხაძე, რევაზ ინანიშვილი, ნუგზარ შატაძე, გოდერძი ჩოხელი, ოთარ ჩხეიძე, გურამ დოჩანაშვილი...) 1980.....	450
ქართული სალიტერატურო კრიტიკა (გურამ ასათიანი, სარგის ცაიშვილი, კანდიდ ჩარკვიანი, ა. გვენცაძე) 1981.....	463
გმირი და დრო (სიტყვა საკავშირო მწერალთა ყრილობაზე) 1982.....	475
დიდი გზის ერთი მონაკვეთი (კოლაუ ნადირაძე, მედეა კახიძე, ჯანსუღ ჩარკვიანი, მურმან ლებანიძე, მიხეილ ქელიძე, ჯარჯი ფხოველი, ვახტანგ ხარჩილავა, გურამ გეგეშიძე, ოთარ ჩხეიძე, გიორგი ზედგენიძე, სერგო კლდიაშვილი, რევაზ მიშველაძე...) 1982.....	482
“9 აპრილის” ნინასიტყვა 1989.....	505
“რა გითხრათ, რით გაგახაროთ?!” (ნიგნის ნინასიტყვა) 1989.....	507
დუმილი თუ ხმამაღალი სიტყვა (თამაზ ჭილაძე, არჩილ სულაკაური, ტარიელ ჭანტურია, გურამ გეგეშიძე, ოთარ ჭილაძე...) 1994.....	509
ფიქრიც და განსჯაც 1995.....	520
მარო მაყაშვილის მაგალითი 1997.....	523
მახვილი ყანრი (ლევან სანიკიძე, თამაზ ჩაჩავა, კიტა ბუაჩიძე, მელორ სტურუა...) 1997.....	532
„უცილობლობს ვითა“ (ედვენება მელორ სტურუას) 1998.....	540
როცა „ეზოში“ ავი კაცია! (ედვენება კიტა ბუაჩიძეს) 1999.....	553
„ნატურის ხე“ დღეის გადასახედიდან (გიორგი ლეონიძე) 2000.....	560